

M
17

Ex Bibliotheca, quam D. D. Onu-
phius Solér, Academiæ Valentiniæ
Rector, eidem testamento legavit.

7-27-1

7

DIVI
ISIDORI
 H I S P A L.
 EPISCOPI
 OPERA
 PHILIPPI II.
 CATHOL. REGIS
 IVSSV
 EVETVSTIS
 EXEMPLARIBVS
 EMENDATA.

ECCLESIA
 S. LA. COPONAE
 MARTYR. ESI
 POTEST
 QUIN ECCLESIA
 NON EST
 1577

REGIA
 HIC LIBRARIORUM
 DE FINE
 S. MARTINIANI
 P. DE S. MARTINIANI
 QUONIAM HIC
 COPONAE
 1577

MADRIT, EX TYPOGRAPHIA REGIA.
 MD. LXXIX.

E L R E Y.

DORQUE auiendo tenido noticia, que las obras del glorioso S. Isidoro Doctor de las Hespañas, andauan mal escritas, y deprauidas en muchos lugares dellas. y cō muy gran riesgo de tocar en el credito de su sana y gran doctrina, de que la santa Iglesia ha hecho siempre tanto precio, y desseando el remedio dello, por la mucha deuocion que al Santo tengo, y el seruicio que en estos Reynos se le deue, mandè buscar en las librerias antiguas dellos, y en otras de otras partes, exē plares manuscritos de las dichas obras: y auiendose hallado muchas de grande antigüedad y autoridad, las mandè repartir entre hombres doctos, que con mucho cuydado y diligencia han corregido por ellos, y emendado las dichas obras; procurando reduzirlas a su primera y verdadera escritura. Y porque permanezcan, y se conseruen en la correcciō y verdad, en que se han procurado poner, he mandado a Iulio Iunti de Modesti, que las haga imprimir en esta mi Corte con mucho cuydado y diligencia. Y, porque lo pueda mejor hazer sin perdida ni daño del gasto, que en la impresion aura de hazerse: Por la presente le doy licencia, para que el, o quien su poder huuiere, pueda imprimir las dichas obras, como dicho es, y Priuilegio, para que por tiempo de diez años, ningun otro impressor, ni persona las pueda imprimir en estos mis Reynos, ni meterlas en ellos impressas de otra parte. so pena de perder los libros todos, y los aparejos de la emprenta, con mas cien mil mrs: la mitad de todo para mi camara, y la otra mitad por tercias partes, para el juez, y denunciador, y el dicho Iulio Iunti: guardando en lo demas tocante a la impresion, tassa, y venta de los libros, lo que esta por las leyes destos Reynos ordenado: que assi es mi volūtat. Fecha en el Pardo, a veynte y ocho de No uiembre, de mil y quinientos y nouenta y cinco años. Yo el Rey. Por mandado del Rey nuestro Señor. Don Luys de Salazar.

T A S S A.

YO Miguel de Ondarça çauala Escriuano de Camara del Rey nuestro Señor de los que residen en su Consejo: doy fe, que auiendo visto por los señores del dicho Consejo, vn libro, intitulado las obras de S. Isidoro, impresso con licencia y priuilegio de su Magestad: tassaron a seis maruedis cada pliego del dicho libro en papel, y a este precio y no mas, mandaron se venda el dicho libro, y se imprima este testimonio de tassa, al principio de cada vn libro, antes que se venda ninguno. Y para que dello cōste, di la presente, de pedimiento de Antonio Boto, guarda joyas de su Magestad, y mandado de los dichos señores. En Madrid a quatro de Diziembre, de mil y quinientos y nouenta y nueue Años.

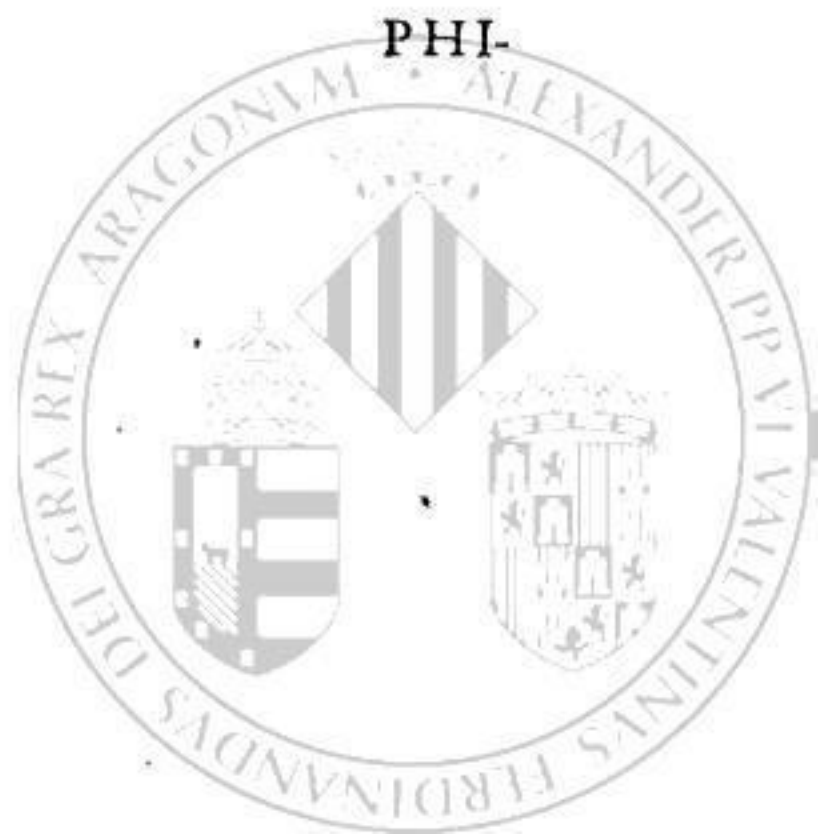
*Miguel de Ondarça
çauala.*

OPERV M D. ISIDORI

P A R S P R I O R,

In qua Grammatica, & Historica.

Ety mologiarum lib. XX.	pag. 1
Differentiarum libri. II.	† 1
De naturarum liber I.	63
Chronicon.	91
De viris illustribus, cum S. Ildefonsi libello.	118
De ortu, & obitu Patrum.	139
Gotthorum, Vvandalorum, & Sueuorum historia cum Gotthorum Regum, & Tole- tanorum Antistitum catalogo.	154

PHILIPPO III.

CATHOLICO REGI.

I O. G R I A L.

SANCTI Isidori, (cuius ipse à stirpe genus ducis) opera ante annos iam plures, conquisitis vñ diq; tota ex Hispania, Italiaq; manuscriptis exemplaribus, Pater tuus Catholicor. Regum maximus, selectis quibusdam viris, quorum nōnullis nos, longè licet impares, successimus, emendanda tradiderat. Nam tametsi propter auctoris præstantiam manserant, ferebanturq; vulgo, qui nunc prodeunt, pleriq; omnes libri; tamen postulandum non fuit; in tot excellentibus scriptoribus, quibus temporis longinquitas fraudi fuisset, vnus vti esset Isidorus eximius. Ergo contra potius accidit. Cum enim tererentur omnium manibus (neq; enim fuit vllius aut nomen in litteris per cætépora clarius, aut auctoritas in rebus, vel Ecclesiasticis, vel ciuilibus grauior) factum est & describentium vitio, & legentium sinistra diligentia, vix vt vlli pro germanis, & sinceris aliena, atque adulterina, tam multa paullatim inolescerét. Ea verò tempora sunt consecuta, in quibus litterarum honos nullus, cultus nullus. Vt non tam queri debeamus, quòd hæc deformarint; quàm, quòd ad nos qualiacunque transmiserint, magna potius habenda sit gratia. Restituta porò hæc nostra ætate re litteraria; cū lux rebus reddita videretur, tamē maius periculum adire cœperant Sanctissimi Patris egregij labores, tū propter ea, quæ diximus, intertrimenta; tum verò propter præpoſitam

quorundam hominum elegantiam. Nam maiorum disciplinarum studia, seu iorelque curæ, quæ vel de religione ab eo susceptæ sunt, vel in formandis, componendisque moribus versantur; ea, vel nomine ipso tanti Pastoris, Doctoris, Legislatoris, satis testata munitaque videbantur. Quæ verò non tam vitam ipsam, quàm vitæ cultum attingunt, & ornatû; ea, nisi Rex potentissimus gentilis sui scripta, quasi subolem, manu asseruisset; verendum planè fuit; ne de statu deiecta, vix vlllo in loco, exiguo certè cum honore consisteret. Fastidiebant enim hæc & abnutabant delicati homines, quasi, inuētis frugibus, glâdes ipsis obijcerentur. Nunc verò nō illa modo, quæ dignitatē suā perse tuebantur ipsa satis, illustriora, honoratioraque officio isto reddentur; sed quæ criminationibus obnoxia, calumniisque obuia, atque exposita videri poterant; ea posthac & suis, & aliorū viribus fidere, & iniquorum voces contemnere assuescent. Nam quæ leuiora, minutioraque censebantur, ea robur pondusque auctoritatis ex antiquioribus scriptoribus bona ex parte recipient. Quæ in re, cum nonnullorum, quibus hæc cura commissa fuerat, insignis opera extiterit, illorum exemplo speramus etiam fore; vt alij non nostri modò, sed externi etiam eruditione præstantes viri, in id iam nobiscum certatim cōspirent, vt laboriosissima Hispani Doctoris excerpta studio suo peruestigare porrò pergant, fortunaque nostras opibus ipsi suis constabulant. Quod autem labor hic, qui, te necdum nato, susceptus est, ad exitum tamen perducatur, (cum id religiosissimus Parens admodum expectasset) ante regni tui initia minimè potuerit; nos hoc diuino cōsilio factum putamus. Vt, cui dies natalis in S. Herminigildi, Hispaniæ Regis, Martyris, Isidoriani; ex sorore nepotis natalè fuerat præstitutus; iisdem omnino, eademque cæli de parte oblatis auspicijs, imperiū inires, quibus primordia vitæ cōsecrasses. Atque vt à nepote cōstituendæ exemplum, ita ab auunculo tuendæ propagandæque religionis adiumenta acciperes, atque documenta; eaque non à maioribus solùm, vel etiam à tali Parente tradita; sed à te quoque ipso, nisi te tuimet meminisse pigeat, satis tibi insignitè commendata.

AD LECTOREM.

I O. G R I A L.

*Q*UIBUS emendatio librorum S. Isidori Hispalitani (sic enim cum Gregorio Magno, ut et analogia exposcit, appellare malimus, quam Hispalensem) ante annos amplius viginti Maiestatis Catholica iussu commissa fuerat; y ita rem gessere: ut quidam nihil prius habuerint, quam ut se totos statim huic labori addicerent; alij ab suis se studijs, et occupationibus ad hanc operam traduci permolestè ferrent; nonnulli Etymologiarum correctionem (spissum sanè opus) expectantes, ita rem distulerunt; ut partim re imperfecta, partim ne incepta quidem, è vita exceßerint: ita ut alij pro alijs, neque id semel, fuerint suffiçienti. Donec Rege admonito, finem nulli facere, nisi quidquid plures refecissent, atque id in super, quod sarcendum restaret, ad unum omne deferretur: ad id operis ego (cui ne abnuere quidè sas esset) maximè idoneus visus sum; non quidem ingery, doctrinae facultate praeceteris aliqua (qui essem infra omnium censum) sed cui fortasse tantum esset ab re mea otij mihi, aliena ut curarem; siue a deo certè cum pluribus ut conficiarer, ea lege, atque omine, ut bene gesta rei laus solida ad alios, noxarum omnium ad me unum summa summarum rediret. Quod ne accidat, hoc est, ne in me solum culpa omnis deriuetur, ita mihi cautio erit: ut, nequis debito laboribus suis testimonio fraudetur, potior multo cura sit. Quod facturus fui aliquanto uberiùs: nisi is, qui editionem hanc à principio, usque pietate magna, sollicitudine assidua solus prope curarat, Ioannes Lopius Veliscus, Regius Secretarius, probissimus vir, neq; ab ullo litterarum genere alienus, sub ipsum huius laboris finem nobis preceptus esset. Cuius obitu neq; de manusciporum exemplarium numero, neque de ijs, à quibus missa fuissent, satis nobis constare potuit. Ergo in emendandi labore, quid quisque quantum contulerit (quod sciero, poteròq;) quàm verissimè referam.

Etymologiarum emendatio Alvaro Gomezio Toletano viro in primis erudito credita est, traditaq; ipsi veterum codicum magna copia, quo-

rum bona pars Gothicis, (seu mauiſ Longobardicis) characteribus erat
ſcripta. Quo ipſe, varietate notata, ad Antonium Auguſtinum Tarraco-
nenſem Archiepiſcopum, et Petrũ Chaconem Roma iam tunc commorantẽ
ſingulis de rebus referret. Quorum utrique id etiam à Rege fuerat iniunctũ:
ut & ipſi, collatis ſuis exemplaribus, quid ſenſus ſui eſſet ad eundem Aluarũ
remitterent. Conſtat autẽ omnes triginta, aut eo pluribus manuſcriptis libris
in hoc opere emendando fuiſſe uſos. Sed Ant. Auguſtinum ſanctiſſimum
Antiſtitem, de q̃, ſuis libris toto orbe notiſſimum, cum ad XII. librum per-
uentum eſſet, hoc eſt, opere prope in medio mors occupauit. Petrus Chacon,
(ſic enim ipſe ſe noſtro, non Ciaconum, aut Ciaconium Italarum more, ſcri-
bebat: ut qui Hiſpanum ſe, et Toletanum, id quod erat, quã Romanum,
atque Sabinum haberi mallet) iſigitur, quòd multos annos in antiquis au-
ctõribus emendandis verſatus, de hoc opere reſtituendo in primis cogitabat;
dici vix poteſt, quantum opis attulerit, uir ingenio, industria, conijciendi arte
quadam ſingulari. Sed huic, quam dico, conijciendi ſollertia nos perparũ, mi-
nuſq̃, fort aſſe, quã equum fuerat, tribuimus: libros veteres, quos, ut anti-
quiſſimi quique erant, ita minus auctos, minuſq̃, corruptos inuenimus, ſon-
tes q̃, è quibus hac hauſta, ab eodem bona, ex parte indicatos, eos ſumus ſecu-
ti. Aluarus ergo et duorum, quos diximus, egregia opera, et aliorum, in pri-
miſq̃; Antony Covarruuiã noſtrorum omnium, quot ſunt, quotque fuere
vndeſcunque doctiſſimi, atque elegantiſſimi viri communicatione adiutus,
cum et pietate erga Iſidorum eximia, et Maieſtati Catholica ſatisfaciendi
ſtudio plurimum duceretur, annotationum in omnes XX. libros magna mo-
lis corpore relicto, deſunctus eſt. Quod cum grauiſſimi viri inſpexiſſent: ſtu-
dium quidem diligentiamq̃; ut equum fuit, valde probarunt: totius rei for-
mam, modumq̃; incudi reddenda cenſuere. Idque viſum tum alias ob cauſ-
ſas neceſſarium; tum verò, quòd cum enumeranda ſcripturarum, coniectu-
rarumq̃; varietate multus ubique eſſet, tamen contextum ipſum, cuius gra-
tia labor omnis ſuſceptus fuerat, in emendatum reliquerat. Huic latifundio
(quo ad genus hoc telluris ferret) perpurgando, conſerendoq̃; ego ſum colo-
nus datus. Quanto meo cum labore, nihil attinet dicere. Nam eiſi talibus
viris (ut par fuit) ſatis fidebam, tamen, quin veteres libros ipſe quoq̃; rursus
euoluerem, identidemq̃; in ſingulis prope cunctarum, efficere non potui. Ut
mittam interim conſiſta meo (ut ait ille) dulciq̃; reperta labore. Quæ, quã-
uis pauca admodum non ſint, mihi tamen videri ſane ſolent quæ pauciſ-
ſimã: dum cogito, quã multa adhuc reſtent, quæ noua aliqua cuitura indi-
geant. In notis conſilium non fuit de quorundam minimè malorum hominũ
ſententia quaſtiones pertexere, aut è veterum ſcriptis in eundem ſenſum
plurima congerere, aut eorum, quos noſtra hac ætas ingenio et eruditione præ-
ſtantes plurimos tulit, ſcrinia compilare. Nam quis modus futurus eſſet

cunctarum artium disciplinarumq; bibliothecas omnes exhauriendi? Ergo in veteribus, è quo desumptum aliquid comperimus, ei quin sua redderemus, vix aliquem prætermisimus. Alios verò nò, nisi cum necesse fuit, ac raro, & perparcè citauimus; placuitq; nò hoc fieri, itidem vt in comædijs, omnes omnia vbi resciscunt. E recentioribus vix quenquam nominauimus, nisi si quis forte loci alicuius curationi medicam manum applicauerat.

Differentiarum librum priorem P. Pantinus Regius Capellanus è duobus ms. libris correxit; quaq; essent è veteribus Grammaticis accepta, vel cù ijs consentirent, indicauit. Visum verò nobis est Parisiensis editionis addere differentias, partim quidem easdem, nonnunquam etiam diuersas, nullo tamen ordine digestas, vt qua conditione Isidori scripta fuerint, vel ex eo libello appareat.

Posteriorem librum, qui de Theologicis differetis est Doctor Rolandus Vricelius Regius quocq; Capellanus è duobus item ms. libris emendauit.

Librum de natura rerum ad Silebutù scholijs bene longis ab eo, cui fuerat commissus, auctum offendimus. Quæ, quia emendationi parum seruiabant, placuit ijs, qui hæc Regio iussu curabant, illis procul reiectis, librum ex quattuor ms. codicib. inter quos erat ex Ouctensi Ecclesia Longobardicus peruetustus, per nos reformari, notasque, quæ ex usu essent, assignari, quod est, neque frustra, factum.

Chronicon Vir Clarissimus Gaspar Loaisa, Serenissimi postea Principis magister, Toletanus nunc Ecclesiæ dignissimus Antistes, præter emendationem, indicatosq; fontes, è quibus confluit, multa insuper historiarum cognitione, variaque eruditione collocupletauit. Cui propterea libro v. Etymologiarum, ubi eadem omnino tempora, resque aliquanto breuius describuntur, locus integer, intactusq; reseruat. Illud mirari nemo debebit, si qua temporum descriptio interdum discrepet; ille enim suos codices, nos nostrum consensum representauimus.

Idem illustrissimus Antistes Sententiarum libros tres è manuscriptis XIII. codicib. (è quibus duo Longobardici) emendatos, & notis illustratos, Taurinæque antea cum Chronico non satis probè excusos, longè nunc emendatiores dedit, totamque hanc editionem fauore, industria, beneficioque suo prouexit.

Librum de viris illustribus Ioannes Baptista Perezius Episcopus postea Segobricensis è ms. VII. emendauit, locosque illius quosdam illustrauit.

Idem Gotthorum, Sueuorum: & Vandalarum historiam correxit. E quot ms. libris, non liquet. In ea quædæm Æra 1021. anno imperij Iustiniiani I. edidimus, non (vt grauissimis viris placere videmus) anno Iustiniiani VIII. secuti sumus non tantum huius historie, sed etiam libri v. Etymologiarum vetera exemplaria: qua magno consensu Iustino octo tantum

annos a signant: utrouis autem modo Amalaricus (quod illi volunt) in eūdem annum incidit. Quod item verba de S. Martyre Herminigildo A. R. DCVI. Herminigildum deinde filium imperijs suis tyrannizantem, obsessum exuperavit, quosdam offendunt: nos quidem vocis tyrannizantem insolentia nihil mouemur: eadem namque est usus Rodericus Toletanus lib. 2. c. 14. Herminigildum deinde filium contra imperium tyrannizantē, obsessum Hispali dolo cepit: & quia nefandis ritibus noluit consentire, tormentis varijs cruciavit. Demum securi percussus parricida impius dignum Deo Martyrem consecrauit. Huiusmodi aliquid de martyrio in Isidoro deesse suspicamur. Nam, quin nepoti idem cum Leandro fratre testimonium tribuerit, non fit verisimile. Atque eo magis, quod iisdem propemodum verbis in eadem re est usus Alfonso Carthagena Anacephalaosis c. 26. ut utrumque illa ex Isidoro descripsisse, planè non dubitemus.

Idem Epistolas collegit, atque correxit.

Librum de ortu & obitu Patrum. Petrus Fontidonius Salmanticēsis Canonicus è vv. v. viii. exemplaribus emendatum reliquit. Quod verò is liber grauissimis quibusdam viris suspectæ auctoritatis videtur: nobis, præter tot exemplarium nostrorum, externorumq; consensum, Sanctorum Ildelfonsi, et Braulionis cum Sigeberto auctoritas omnibus illorum argumentis potior esse debuit.

Mythicorum expositione sacramentorum nullo certo titulo præscriptas accepimus: quod septem manuscriptorum librorū singuli singulas prorsus diuersas, prorsusq; ineptas præscriptiones præferbant, quarum nulla cum Parisiensi editione conueniebat. Notarat, selegeratq; per totum hoc opus vir doctissimus lectionum varietates quasdam. Sed cuiuscum fecerant tum codices quidam non satis attentè considerati; tum Euchery Lugdunensis editio fallax, è quo credidit bonam partem desumptam: cum contra potius deprehenderimus, ex Isidoro illa omnia ad Eucheryum fuisse transfusa. Æquius, veriusq; fuerat, eos auctores, quibus hæc accepta refert Isidorus, Origenē, Victorinum, Hieronymū, Ambrosiū, Augustinū, Cassianū, Gregorium euoluere: ni res esset laboris, tædijq; multi, quæq; hominem minus occupatum, quàm ille planè fuerat, postularent. In ea re nos, quod quæuis, præstitimus. Atque in titulo restituendo, opus ipsum prope iam abalienatum auctori suo restituisse videmur. Quod eius magna pars, Genesis scilicet tota, et libri Regum apud Eucheryum leguntur: opus etiam vniuersum Venerabilis Bedæ libris a textum sit. Sed Eucheryo tam multa non Isidori modo, sed aliorū inserta, vel assuta potius sunt: ut pudeat illorū, qui Romana editioni præfuerunt. Nam (Augustinum & Paulinum mitto, in quorum scripta an Eucheryus inciderit, alij viderint) Gregorium, et Cassiodorum

dorum non potuisse ab Eucherio nominari, cuius fuit negligentia (an stuporis potius dicam) non vidisse? Integer etiam de templo Salomonis, siue Beda, siue alterius liber, in quo Cassiodorus citatur, in libri tertij Regum commentarium coniectus est. Sed Isidorum Eucherio adiungere illius fuisse videtur, qui historicum, mysticumq; seorsum simul habere voluit. Beda vero (si modo is Beda est) cum e diuersis auctoribus quaestiones in vetus Testamentum concinnare propositum fuerit, neque id, nisi usque ad Exodi initium perduxerit; tamen per totam Genesim, cum aliquid ex hoc opere proponit, vel Isidorum discrete nominat, vel Recapitulationem subtemen hoc appellat. Quaestionum porò titulus in vno Oliuensis cœnobij codice legitur, in quo singulis expositionibus sua sunt percunctationes praposita. Neque tamen huius codicis quaestiones eadem puto cum ijs, quarum Ildefonsus meminit in libro de viris illustribus. Non enim vlla in re opus immutatum significat, nam neque id necesse fuit, ut Quaestionum liber Hieronymi, et Augustini exemplo diceretur. Quapropter nec veriti sumus nos quoque Quaestionum etiam titulum retinere. Apparet etiam e Braultione his quaestiones in libros duos fuisse distinctas. Sic enim ille in prænotatione: Quaestionum libros duos, quos qui legit, veterum tractatorum supellectilem recognoscit. Nam respexisse videtur ad verba ipsius Isidori in præfatione: in quibus lector non nostra leget, sed veterum reieget. Fuerunt autem codices, quibus vsi sumus, octo; Palentinus, Valentinus, Complutensis, Guadalup. Oxomenses duo. et, cuius antea meminimus, Oliuensis: nullio ita vetusto, ut Longobardicis litteris esset notatus.

Allegorias Cyprianus Suarez e Societate Iesu emendatas cum scõolijs reliquit. Quot manuscriptis libris adiutus sit, non constat.

Idem emendauit etiam libellum de conflictu vitiorum & virtutum. Neque item constare potuit, quot veteres codices acceperit. Sed non aduertit doctissimus vir, hunc tractatum cum operibus S. Ambrosij Romæ nuper editum, in quo tam multa à nostris discrepant, ut nos ea singillatim referenda non duxerimus. Tantum hæc nostra qualiacunque cum Augustiniana editione prope modum congruentia, simul cum illis legi maluimus. Isidori autem esse opusculum (ut ipse scriptum reliquit) et codices illius nomen præferentes, et stylus (haud multum fortasse a Synonymis abiudens) et Sigeberti testimonium optimo viro persuaserant. Nos (ne quid dissimulemus) hoc fuisse opus illud credimus, quod Isidori ipsius aetate Ioan. Chrysostomi nomine ferebatur. Sic enim ille de Chrysostomo in libro de viris illustribus. Ad personam quoq; cuiusdam nobilissimæ matrona Gregoriæ reperitur opus eius insigne de cõuersatione vitæ, & institutione morû, siue de cõpugnancia virtutû & vitiorum. Ergo scripturarû varietates tam

multas interpretibus potius, quam librarijs adscribemus. De epilogo verò, qui apud Ambrosium breuior, in nostris aliquantò productior, apud Augustinũ multo est longior; non est, quod laboremus, nam constat esse alienum, haud minus, quam inscriptionẽ ad Simplicianũ in Ambrosiana editione. Neq; ex additamento coniecturam de auctore facere Louanienses Theologi debuerunt.

Idem Expositionem in Canticum Salomonis in vno tantũ manuscr. libro repertam correxit ex Bedæ commentarijs, quos ille ex hoc fonticulo exuberasse autumabat. Causamq; addidit, cur Isidoro rectè adscripta sit. Repetisse enim se in veteri quadam Braulionis prænotatione operum Isidori verba hæc, quæ vulgo desiderantur: Moraliũ libros B. Gregorij Papæ rogatu compendiosè abbreviavit: Cantica Canticorum facunda expositione elucidavit: quartam editionem Psalterij edidit; super libros Moyse, & Psalterium, & quattuor Euangelia expositioni non minime insudavit studio. In Canonico quoque, & Ciuili iure permaxima composuit instrumenta. Sed ne hæc quidem verba breuissima expositioni satis conueniunt. Est enim multò breuior ea Iusti Vrgellitani expositione, quæ Isidoro ipsi valde breuis visa est. Quid si ex Beda excerpta? Hos duos libellos, quod de auctore non satis liqueret, extremos fecimus.

Contra Iudæos libros duos ex r.ii. ms. codicib. emendauit, annotationesque addidit Ioannes Mariana à Societate Iesu; Idem in Prohemiorũ libri ex totidem ms. Idem in Synonymis ex decem exemplarib. restituendis, & illustrandis præstitit.

De Ecclesiasticis officijs libros nos ex vetustissimo codice Alodildensi (quod concilia plura, aliq; nonnulla contineat) ab alijs iam nobilitato, probe, ut speramus, refecimus. Neque tamen optimus codex non saepe iuandus nostro labore fuit, conquisitis auctorum locis, è quibus fuerat id opus concinnatum. Habuimus præterea exemplar aliud è collegio Complutensi.

Regulam monachorum, in codice tantum vno prius repertam, admodum deprauatam P. Chacon ex Smaragdo, & libro sententiarum Patrum bona ex parte direxerat; cuius operam nos alterum codicem naçti, & quidẽ Longobardicum, sed & ipsum tamẽ mendis oppidò deformem, permultum proueximus.

Atque hæc de singulis libris. In vniuersis verò id præ oculis habendum: excerpta esse pleraque. Id enim præ se tulit sanctissimus vir; cauit etiam aliquando, ne ad culpæ suæ titulum referrentur, de quibus testificatio adhiberetur auctorum. Quæ testificatio, cum neque ab ipso tam saepe, quam nunc esset necesse, neque à nobis fuerit adhibita: aut adhiberi etiam, ereptis auctoris nonnullis, quibus ille est usus, vllò

nullo modo potuerit: cohibebit se (si me audiet lector) ne dum diligentissimum scriptorem negligentia alicuius arguit, audacia, temeritatisq; crimen incurrat, de quo et ab alijs, & à se ipso fortasse non multò post sit ipse condemnandus. Nam sunt etiam, quæ proposuisse tantum non etiam dijudicasse (neq; id nullo, sed Hieronymi, atque aliorum exemplo) sit existimandus. Cuiusmodi sunt in historia, quæ de trium capitulorum defensoribus in Theodoro Mopsestueno, in Facundo, in Iustiniانو Imperatore, atque in Victore Tunnenfi ex ipso Victore narravit. Qualia fortasse fuerint, quæ in libro de ortu, & obitu Patrum à gravissimis viris notata sunt, ut Isidoro indigna. Quorum auctor alius querendus potius fuit, quam liber abiiciendus, qui SS. Ildefonsi, et Braulionis auctoritate niteretur. Quibus addas licet, me lubente, quæ de Osi Cordubensis exitu ex Marcellino refert. Neque id mirum videri debet ei, qui libro v. Etymologiar. cap. ultimo. Ætate xv. sub David Carthaginè conditam, eandemq; multis post annis sub Amasia rursus conditam aspiciat. Quæ tamen de re in Chronico sibi cavet. Subiecit enim in Amasia, Carthaginem hoc tempore quidam asserunt conditam: alij verò superius.

Quo de genere sunt etiam alia quadam in Etymologijs: non illa quidam magni momenti: sed interdum etiam secum ipsa pugnantia; ut quod exsul scribendum sit, non exulat: at contra exultat non exsultat. Atqui illud e Terentio Scauro. hoc e Velio Longo sumptum videri possit: quod satis esse debet.

Malitiosè & impiè adiecta credimus, quæ de præfinitione extrema diei cap. vi. expositionum in Genesim abesse prorsus à quibusdam exemplaribus, in alijs importunè repeti admonuimus. Nisi hæc quoq; non de suo, sed de aliorum sensu relata, propositaq; cum doctissimo viro maui. Sed huiusmodi vix aliud reperias: ut libros omnes inoffenso pede possis decurrere.

Detracta etiam quadam suspicamur, ut quod paullo ante de S. Hermingildi martyrio diximus.

Typographorum culpas omnes præstare, vix eius sit, qui atatem in hoc uno labore contriuerit, preloq; affixus perpetuò hæserit. Nos huius rei inexperti, alijsque difficultatibus impediti obniti tantum non potuimus. Quod superest, ne qua maioris negotij restent, in quibus labi, aut herere possis, quin de ijs admonerere, sedulo curauimus.

S. BRAVLIONIS CAESARAVGVST. EPISCOPI

Prænotatio libror. D. Isidori.

ISIDORVS vir egregius, Hispalensis Eccle-
siæ Episcopus, Leandri Episcopi successor, &
germanus, floruit à tempore Mauritij Impera-
toris & Reccaredi Regis, in quo quiddam sibi an-
tiquitas vindicauit, immo nostrum tempus anti-
quitate in eo scientiam imaginauit, vir in om-
ni locutionis genere formatus, vt imperito, do-
ctoque secundum qualitatem sermonis existeret aptus, congrua
verò opportunitate loci incomparabili eloquentia clarus. Iam
verò quantus sapientia fuerit, ex eius diuersis studijs, & elaboratis
opusculis perfacile prudens lector intelligere poterit. Deniq; de ijs,
quæ ad notitiam nostram venerunt, ista commemorauit. Edidit libros
Differentiarum duos, in quibus subtili discretione ea, quæ confusè vsu
proferuntur, sensu discreuit. Procemiorum librum vnum, in quo quid
quisque liber sanctæ contineat scripturæ, breui subnotatione distin-
xit. De ortu & obitu Patrum librum vnum: in quo eorum gesta, di-
gnitatem quoque & mortem eorum, atque sepulturam sententiali
breuitate subnotauit. Ad germanum suum Fulgentium, Episcopum
Astigitanum officiorum libros duos: in quibus originem officiorum,
cur vnumquodque in ecclesia Dei agatur, interprete suo stylo, non
sine maiorum auctoritate elicit. Synonymorum libros duos: quibus
ad consolationem animæ, & ad spem percipiendæ veniæ, interceden-
te rationis exhortatione, erexit. De natura rerum ad Sisebutum Re-
gem librum vnum: in quo tam de Ecclesiasticorum Doctorum, quã
etiam de philosophorum indagine obscura quædam de elementis
absoluit. De numeris librum vnum: in quo Arithmetica propter nu-
meros Ecclesiasticis scripturis insertos ex parte tetigit disciplina.
De nominibus Legis, & Euangeliorum librum vnum: in quo osten-
dit: quid memoratæ personæ mysterialiter significant. De hæresibus
librum vnum: in quo maiorum sequutus exempla, breuitate qua po-
tuit, diffusa collegit. Sententiarum libros tres, quos floribus ex libris
Papæ Gergorij moralibus decorauit. Chronicorum à principio mun-
di vsque ad tempus suum, librum vnum nimia breuitate collectum.

Contra

Contra Iudæos, postulante Florētina germana sua proposito virgine,
 libros duos: in quibus omnia, quæ fides catholica credit, ex Legis &
 Prophetarum testimonijs approbavit. De viris illustribus librum vnū.
 Cui nos ista subiūximus: Monasticæ regulæ librum vnum, quem pro
 patriæ vsu, & inualidorum animis decentissimè temperavit. De ori-
 gine Gotthorum, & regno Sueuorum, & etiam Vvandalorum histo-
 ria librum vnum. Quæstionum libros duos, quos qui legit, veterum
 tractatorum multam supellectilem recognoscit. Erymologiarum
 codicem nimia magnitudine, distinctum ab eo titulis, non libris:
 quem quia rogatu meo fecit, quamuis imperfectum ipse reliquerit,
 ego in viginti libros diuisi. Quod opus omnimodo philosophiæ con-
 ueniens quisquis crebra meditatione perlegerit, non ignotus diuina-
 rum humanarumque rerum scientia meritò erit. Ibi redundans di-
 uersarum artium elegantia, vbi, quæcunque scire sciri debentur, restri-
 cta collegit. Sunt & alia eius viri multa opuscula, & in ecclesia Dei
 multo cum ornamento inscripta. Quem Deus post tot defectus Hi-
 spaniæ nouissimis temporibus suscitans (credo ad restauranda anti-
 quorum monumenta, ne vsquequaque rusticitate veterasceremus)
 quasi quandam apposuit destinam. Cui non immeritò illud philoso-
 phicum à nobis aptatur: Nos, inquit, in nostra vrbe peregrinantes, er-
 rantesque, tanquam hospites, tui libri, quasi domum, reduxerunt: vt
 possimus aliquando, qui, & vbi essemus, agnoscere. Tu ætatem pa-
 triæ, tu descriptiones temporum, tu sacrorum iura, tu sacerdotum, tu
 domesticam publicamque disciplinam, tu sedium, regionum, locorū,
 tu omnium diuinarum humanarumque rerum nomina, genera, of-
 ficia, causas aperuisti. Quo vero flumine eloquentiæ, & quot iaculis
 diuinarum scripturarum, seu Patrum testimonijs Acephalitarum hæ-
 resim confoderit; Synodalia gesta coram eo Hispali acta declarant. In
 qua contra Gregorium præfatæ hæresis antistitem eam asseruit ve-
 ritatem. Obijt temporibus Heraclij Imperatoris, & Christianissimi
 Chintilani Regis, sana doctrina præstantior cūctis, & copiosior ope-
 ribus charitatis.

EX S. ILDEFONSI TOLETANI EPISCOPI Libro de viris illustribus.

SIDORVS post Leandrum fratrem Hispalensis sedis prouinciæ Bethicæ cathedram tenuit: vir decore simul & ingenio pollens: nam tantæ iucunditatis affluentem copiam in eloquendo promeruit, vt vbertas admiranda dicendi ex eo in stuporem verteret audientes, ex quo audita bis qui audisset, non nisi repetita sæpius commendaret. Scripsit opera, & eximia, & non parua, id est, librum de ortu & obitu Patrum: librum lamentationis, quem ipse synonymorum vocauit: libellos duos ad Florentinam sororem contra nequitiam Iudæorum: librum de natura rerum ad Sisebutum Principem: librum differentiarum: librum sententiarum. Collegit etiam de diuersis auctoribus quod ipse cognominat, Secretorum expositiones sacramentorum: quibus in vnum congestis, idem liber dicitur Quæstionum. Scripsit quoque in vltimo ad petitionem Braulionis Cæsaraugustani Episcopi librum Etymologiarum, quem cum multis annis conaretur perficere, in eius opere diem extremum visus est conclusisse. Floruit temporibus Reccaredi, Liuanis, Vvitterici, Gundemari, Sisebuti, Suinthilani, & Sisenandi Regum: annis fere quadraginta tenens Pontificatus honorem, insignemque doctrinæ sanctæ gloriam pariter & decorem.

EX SIGEBERTI GEMBLACENSIS

Libro de viris illustrib.

SIDORVS iunior, Hispalensis Episcopus, multa scripsit. Scripsit ad Braulionem Episcopum xx. libros Etymologiarū. Scripsit librum Proœmiorum de libris veteris, & noui Testamenti, quos in Canonē recepit Ecclesia Catholica. De ecclesiasticis officijs ad Fulgentium. De ortu, vita, & obitu Sanctorum Patrum, qui in Scriptura laudibus efferuntur. Ad Orosium librum de significationibus nominum. Ad Sisebutum librum de natura rerum. Scripsit & librum de differentijs verborum; librum de proprietate rerum; librum sermonum; librum Ecclesiasticorum dogmatum. Scripsit Synonyma, vbi inducuntur duæ personæ; vna hominis plangentis, altera rationis admonentis. Scripsit & lamentum pœnitentis, distinctum alphabeto, addita oratione. Scripsit de conflictu virtutum & vitiorum librum vnū. De mysterijs Saluatoris librum vnum. Totum vetus Testamentum simpliciter exponendo percurrit. Scripsit, & alia seculari litteraturæ competentia, quæ commemorare nihil ad nos.

OBI-

OBITVS B. ISIDORI A REDEMPTO CLERICO

Recensitus.

ISVM est mihi, vt tuæ Sanctitati breuiter exponerem, qualiter bonæ recordationis Dominus meus Isidorus Hispal. Ecclesiæ Metropolitanus Episcopus pœnitentiam acceperit, suamque cõfessionem erga Deum, vel homines habuit: vel quomodo de hoc seculo ad cælum migrarit, fide-
li prænotationis meæ stylo, tuæ Dilectioni notescerem. Quæ res me primùm compulit pro hac sollicitudine, quam ex amore in eum offertis, vestræ Charitatis gratias agere: deinde, quia vera suprimere nequeo, & quod de eo, pauca de multis, colligere potui, te orante, dicere cogor. Dum finem suū, nescio qua sorte, iam prospiceret, & fatigatum corpus ægritudine assidua subtiliter animæ natura præuideret: tantam elemosynam quotidianis diebus per sex penè menses, seu amplius, plusquam erat solitus pauperibus ab eo est erogata, vt oriente sole, vsque in vesperum multis illis in accipiendam maneret substantiam. Post hæc vulnere percussus est, ita vt, dum febris in corpore conualesceret, & cibum reijceret debilitatus stomachus. Ad pœnitentiam conualuit, atque suos Coepiscopos Ioānem scilicet, & Aparcium beatissimos mox adesse fecit præsentem. Et, dum à cellula sua ad basilicam sancti Vincentij Martyris adduceretur, cuncta agmina pauperum clericorum, religiosorum omnium, cunctarumque huius ciuitatis plebium cum vocibus, & magno vultu cum susceperūt, vt si ferreum possideret quispiam pectus, solueretur mox in lacrymas, & lamentum totus. Et, dum in prædicti Martyris basilicam iuxta altaris cancellum in medio poneretur choro, mulierum turbas longiùs stare præcepit: vt in accipiendo ipse pœnitentiam, virorum tantum, non illarum, circa eum cerneretur præsentia. Et, dum à prædictis sacerdotibus ab vno cilicio, ab altero super se mit-
ti * exponere cinerem, expandens manū ad cælum, ita exorsus est dicens. Tu Deus, qui nosti corda hominum, & publicano longè posito, dum pectus percuteret suū, dimitti peccata dignatus es; qui Lazarum dormientem de monumento post resolutionem carnis die quarta dignatus es resuscitare, & Abrahæ Patriarchæ sinus eum. reciperet,
voluisti

voluisti; suscipe in hac hora confessionem meam, & peccata, quæ innumerabiliter contraxi, ab oculis differ tuis: non reminiscaris mala mea, & iuuentutis delicta ne memineris. Tu, Domine, non posuisti pœnitentiam iustis, qui non peccauerunt tibi: sed mihi peccatori, qui peccaui super numerum arenæ maris. Nō inueniat in me hostis antiquus, quod puniat. Tu seis, quia postquam infelix ad onus istud, potius quàm ad honorem, in hanc sanctam Ecclesiam indignè perueni, peccare nunquam sinitui; sed, vt iniquè agerem, laboraui. Et, quia tu dixisti, in quacunque hora peccator à vijs suis reuerterit, omnes iniquitates suas traderes obliuioni: huius præcepti memor sum tui. Clamo vtique cum spe, & fiducia ad te, cuius cælos aspicere non sum dignus præ multitudine peccatorū, quæ conuersantur in me. Adesto, & suscipe orationem meam, & mihi peccatori dona veniam postulatam. Quòd si cæli non sunt mundi in conspectu tuo, quantò magis ego homo, qui bibi, quasi aquas, iniquitatē, & sumpsi, vt colostrā, peccatum. His igitur consummatis, corpus & sanguinem Domini cum profundo gemitu cordis, indignum se iudicans, ab ipsis suscepit Pontificibus. Deinde eorundem sacerdotum, &, quicūq; de clero erant, ciuium cunctarumque plebium veniam precabatur, dicens: Deprecor; vos, sanctissimi Domini mei sacerdotes, sanctamque congregationem clericorum, & populi: vt pro me infelici & pleno omni sordē peccati ad Dominum vestra porrigatur oratio: vt qui meo merito Dei non sum dignus impetrare clementiam, intercessu vestro merear consequi meorum veniam delictorum. Dimittite mihi, obsecro, indigno, quod in vnumquemque commisi vestrum: si quem cōtempsi odio, si quem reieci impiè charitatis consortio, si quem maculaui cōsilio, si quem læsi irascendo: dimittite nunc petenti, inamo & pœnitenti. Et, dum vna voce omnes pro eo indulgētiam postulassent, & vnicuique debiti sua vincula, vel chirographa condonassent: circumstantes iterum admonuit, dicens: Sanctissimi Domini mei Episcopi, & omnes, qui adsunt, rogo, & obsecro: vt charitatem inuicē vobis exhibeatis, non reddentes malum pro malo: nec velitis esse susurro in populo: nō inueniat in vobis hostis antiquus, quod puniat: non reperiat a vobis relictum lupus rapax, quem auferat: sed potius ereptam ab ore lupi ouem pastor suis humeris congaudens reportet ad hanc caulam. Igitur post hanc confessionem, vel orationē, residuam egenis & pauperibus mox dari iussit pecuniam. Cui tamen fidelis sit dubium, vt nō statim, dimisso omni facinore, associaretur societatibus Angelorum? Interea se ab omnibus osculari studuit dicens. Si ex toto corde dimiseritis ea, quæ in vos aduersa vel praua vsq; hætenus intuli; dimit-

tet vobis Creator omnipotens omnia delicta vestra; ita vt sacri fontis vnda, quam hodie devotus est populus percepturus, sit vobis in remissionem peccatorum, & hoc osculum inter me, & vos maneat in testimonium futurorum. Completis his omnibus, ad cellulam redactus est, & post diem confessionis, vel pœnitentiæ quartum pastorem iugiter curam & finem suum consummauit in pace, Amen. Sub die pridie Kalend. April. Luna XIX. Æra DCLXXIV.

EX CONCIL. TOLETAN. VIII.

C A P. II.

Nostri quoque seculi Doctor egregius, Ecclesiæ Catholicæ nouissimum decus, præcedentibus ætate postremus, doctrinæ comparatione nõ infimus, & (quod maius est) in seculorum fine doctissimus, atque cum reuerentia nominandus, Isidorus.

CANONES EX D. ISIDORO

Apud Gratianum.

C Anon.	d. 3	Omne genus.	22. q. 2
Canones generalium.	d. 15	Omnes leges.	d. 1
Canones, qui.	d. 16	Omnis autem.	d. 3
Christiani.	d. 34	Paruuli <i>de confe.</i>	d. 4
Cleros.	d. 21.	Pauper.	11. q. 3
Coniuges.	27. q. 2	Perlectis.	d. 25
Consanguinitas.	35. q. 4	Plebiscita.	d. 2
Constat Baptisma, <i>de confe.</i>	d. 4	Post Pascha.	d. 76
Constitutio.	d. 2	Primo gradu.	35. q. 5
Consuetudo.	d. 1	Principes seculi.	23. q. 5
Cum excommunicato.	11. q. 3	Priuilegia.	d. 3
Domino sancto.	d. 50	Quacunque arte.	22. q. 5
Erit autem.	d. 4	Quædam etiam.	d. 2
Factæ sunt.	d. 4	Quidam autem.	24. q. 3
Fœminæ.	30. q. 5	Qui scelerate, <i>de confe.</i>	d. 2
Fuerunt autem.	d. 7	Qui in materno, <i>de confe.</i>	d. 4
His igitur.	d. 23	Quicumque.	20. q. 1
Hoc ipsum.	33. q. 2	Quicumque.	27. q. 2
Ideo prohibetur.	d. 37	Quod conditio.	27. q. 1
In malis.	22. q. 4	Quos Deus.	33. q. 2
Irrisor, <i>de pœnitentia.</i>	d. 3	Raptus est.	27. q. 2
Ius autem.	d. 1	Raptus quoque.	37. q. 1
Ius ciuile.	d. 1	Regula.	d. 3
Ius gentium.	d. 1	Responsa.	d. 2
Ius militare.	d. 1	Rhodix.	d. 2
Ius naturale.	d. 1	Romanus Pontifex, <i>de confe.</i>	d. 3
Ius publicum.	d. 1	Sanè consanguinitates.	35. q. 3
Ius Quiritium.	d. 1	Satyra verò.	d. 2
Iustum est bellum.	23. q. 2	Sciendum.	d. 29
Iustum est, Principem.	d. 9	Senatus consultum.	d. 2
Lex est constitutio scripta.	d. 1	Series consanguinitatis.	35. q. 5
Lex est constitutio populi.	d. 2	Sicut viri.	d. 40
Liberi dicti.	32. q. 4	Si is, qui præest.	11. q. 3
Mos est.	d. 1	Si in plebibus.	d. 63
Moyfes.	d. 7	Si Presbyter.	1. q. 1
Non est contra.	22. q. 1	Si quis Diaconus.	d. 50
Non est obseruandum.	22. q. 4	Si quis præuentus.	22. q. 4
Non est peccatum.	d. 6	Sortilegi.	26. q. 1
Non mœchaberis.	32. q. 5	Valet interdum.	d. 81
Non potest.	32. q. 5	Vfus auctoritati,	d. 11
Non solum.	32. q. 7		

SCRIPTORES A DISIDORO

Vel citati, vel quibus maximè videatur vsus.

Æ Milius Macer.
Africanus.

Ambrosius.

Apuleius.

Arati cométaria Latinè.

Aristoteles.

Atta.

A. Gellius.

Boethius.

Braulio.

Cæcilius.

Cælius Aurelianus.

Caus Iurisc.

Cassianus.

Cato.

Catullus.

Cicero.

Cinna.

Clemens I.

Columella.

Cornelius Tacitus.

Cyprianus.

Cyrillus Alexandrinus.

Cyrillus Hierosolymi-
tanus.

Dionysius Lintius.

Dioscorides.

Donatus Grammaticus.

Donatus in Terentium.

Dracontius.

Ennius.

Epiphanius.

Eusebij Chronicon.

Eutropius.

Festus Pompeius.

Flavius.

Frontinus.

Fronto.

Fulgentius.

Gennadius.

Grachus in Mæuium.

Gregorius Magnus.

Gregorius Nazianzen⁹.

Hegesippus.

Hieronymus.

Hilarius.

Hippolytus de cyclo
Paschali.

Horatius Flaccus.

Hyginus de limitibus
agrorum.

Hyginus Astronom.

Innocentius I.

Ioanes Chrysoftomus.

Julius Africanus.

Julius Atticus.

Iustiniani Institutiones.

Iustinus.

Iuuenalis.

Lactantius.

Leo Papa I.

Liuius.

Lucanus.

Lucilius.

Lucretius.

Macrobius.

Martialis.

Monatius, vel Matius.

Næuius.

Nazarius in Panegyri.

Nigidius.

Nonius Marcellus.

Origenes.

Ossidius Geta.

Ouidius.

Pacuius.

Palladius.

Papinius.

Paulinus.

Paulus Iuriconsultus.

Paulus Orosius.

Perfius.

Plautus.

Plinius.

Prosper Aquitanicus de
Cyclo Paschali.

Prudentius.

Publius.

Quintilianus.

Rhemius Palemon de
ponderibus.

Saluius.

Sallustius.

Sedulius.

Sergius.

Seruius Grammaticus.

Seruius Honoratus.

Siculus Flaccus.

Solinus.

Statius.

Suetonius Tranquillus.

Terentianus.

Terentius.

Tertullianus.

Theophilus Alexand.
de Cyclo Pasch.

Turpilius.

Valgius.

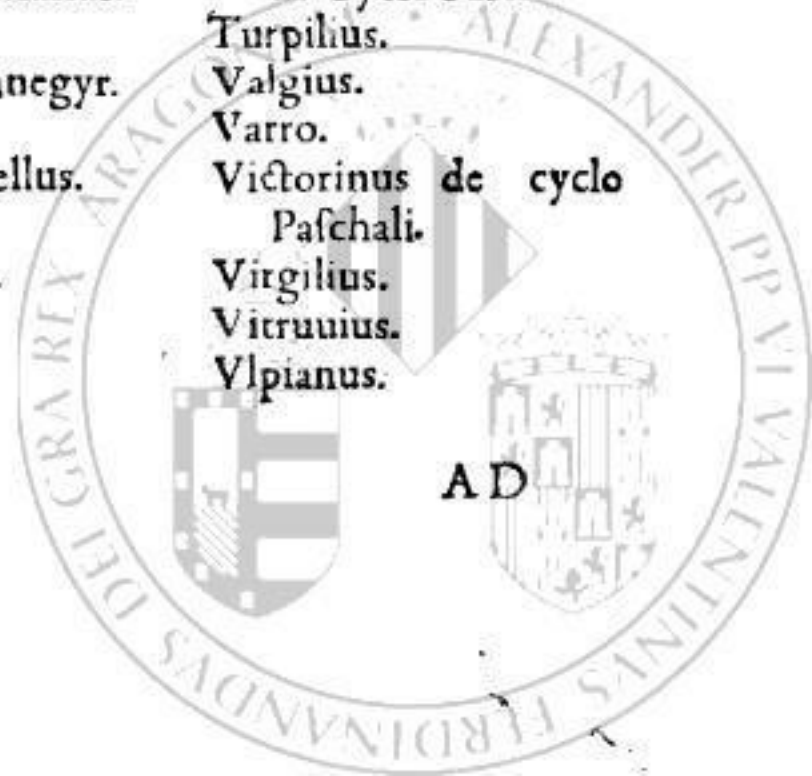
Varro.

Victorinus de cyclo
Paschali.

Virgilius.

Vitruuius.

Vlpianus.

AD ETYMOLOGIARVM

LIBROS,

I O. G R I A L.

RIGINES verborum qui tradunt, siue se intra Grammaticorum fines contineant, siue philosophandi studio latius euagentur, siue utriusque (quod S. Iſidorus fecit) sequantur; periculose tractant plenum opus alex. Id quod nō modo Plato, & Varro, Stoiciq; (quos huius rei per studiosos fuisse à Cicerone nouimus) sed grauisſimi quique è nostris nimium experti sunt. Neq; tamen ipsorum culpa; sed eorū vitio, qui, quid illi spectarint, non sunt satis assecuti. Cuius rei caput illud est precipuū; quòd cum uniuscuiusq; verbi (ut ait Varro) natura sint duæ; à qua re, & in qua re vocabulū sit impositū: illudq; spectare Grammatici, hoc magis sit Philosophi: priorem illam rationem ingressis, huicq; disciplina (quæ τυμολογικὴ dicitur) insistentibus multi difficiles se, & morosos identidē exhibent; dum ad syllabas, & litteras omnia reuocantes, si quid paullulum deerrarit, id vti dissimulent; imperare sibi non possunt. At qui alterum genus, (quod περιουμαγωγικὴ ἢ ἡ ἰδὲν Varro nominat) sibi proponunt; dum rebus ipsis edocendis, atque oculis subiiciendis intenti, occasionem tantum in vocibus captant, neque tam verbis, quàm rebus lucem inferre student; ij verò, dum parum Grammaticos videri se negligunt, in minus eruditorum opinionem incurrunt: cum sint maxima ex parte illis ipsis, qui artem hanc unam profitentur, ea in ipsa longè solertiores, modo animum ad eam rationem adhibeant, quam serio se nosse dissimulant. Quis enim credat, quæ res minutissimis Grammaticis obuia sint, eas doctrinarum omnium parentes ac repertores usque adeo fugisse, ut se deridendos leuissimis hominibus tam sæpè propinarint? An erit, qui, Ciceroni tumultum timorem multum, Sulpitio testamentum mentis testationē, Tertulliano limum liquorem opimum fuisse, persuasum habeat? Aut qui Syluestram, & Romanæ Synodi Patres curiam à cruore dictam existimasse arbitretur? Nam ex Platone, Varro, Hieronymo exempla congerere superfluum. Cum duo priores iam olim ea de re vulgò male audiant: Hieronymus verò culpam hanc (si modo culpa est) ita agnoscat, ut sibi ipse ignoscat; neque enim aliter toties illam in se admitteret, Græcis, & Latinis nominibus Hebraicas notationes (ut ipsius utar verbo) tam violenter assignās. Lusisse, inquit,

inquier, grauisissimos viros? Nō nego. Illud aio assecutos, ut, cum lusisse existi-
mari voluerint, turpiter labi minus prudentibus hominibus videantur. Sed
rursus eos, siue lusus, siue ineptias appellent; non carere fructu, & utilitate di-
co. Nam, quin res aut inuolutas explicent, aut obscuras in apertū producāt,
aut quae nota, manifesta^q, sint, acrius ut sensus irritent, faciāt, aequus harū re-
rum aestimator negabit nemo. Mantum (quod indumentum Hispanicum
dicit esse Suidas) Isidorus, quod manus tegat tantum, nominatum vult. Qua
notatione profusore nos ea veste nunc uti ostendit, ut pote quae non manus
solum, sed pedes quoq; iam tegat. Loricam nouerat è Seruio suo (neque enim
librum aliū tam legendo truerat) tegmē esse de loro factum. Lorica carentem
dixisse maluit; ut à lorica, quae iam olim exoleuisset, ad circulis confertam fer-
reis lectoris animum, oculosq; conuerteret. Sexcenta sunt huiusmodi. De defi-
nitionibus qui scripsere, cum unam, quae rei naturam proxime attingat, vera
definitionis nomine dignentur, tamen reliquas ita non fastidiunt, ut earum
plurima genera sedulo conquirant (nam quindecim, aut vsq; etiā plura V ictor-
rinus, & Boethius prodidere) notationum, quae verborum enodationes, descri-
ptionesq; sunt, conceptiones varias, cur tantopere auersentur, si queras: caus-
sam quam asserant? Nisi forte, id se indignari, quod ab errationes huiusmo-
di in verborum, quam in rerum lusu magis appareant. At minori appa-
rent cum periculo, non minori interdum cum fructu. Ut, si qua in re, in hac
planè verum sit, quod ait Flaccus: ridiculum acri, fortius & melius ma-
gnas plerumq; secat res. Sed ad Isidorum redeamus. Qui, cum omne scripto-
rum genus diligentissimè peruolutaret: optimum ratus, si parum eruditi se-
culi hominibus breuem facilemq; viā ad disciplinas omnes aperiret: ut simul
& rerum, & verborum notitiam traderet, quaeque liceret, in ipsis vocibus
herere omnia ostenderet; nihil aptius visum, quam si vocum enucleandis
notionibus, et propriis earum vsus ostenderetur, & rerum iisdem subiecta-
rum, audito sono, obuersaretur ante oculos, maneretque veluti spectrum
quoddam, atque simulacrum. Quodcum faceret, plurimas quidem siue ori-
gines, siue explicationes, è veteribus scriptoribus desumpsit; sed neque veri-
tus est ipse illorum exemplo (quod bonum sibi esset, atque commodum) nouas
quoque proferre, consimiliq; ludo ludere. Eorum, inquam, exemplo, quorum
emulari exoptauit negligentiam, non admodum curans leuium criticorum
obscuram diligentiam. Qui, si, quid in eo carperent, attendissent, minus saepe,
minusque audacter in illum sauirent. Ridiculi enim planè ipsi sunt, cum ea
multoties rident, quae illorum, quos ipsi venerantur, quosque hic noster aucto-
res habuit, bona ex parte fuisse reperiuntur. Quos spero fore tam equiores, cū
multa, quae, quasi Isidoriana, cachinno excipiebant, vetustioribus auctoribus
reddita videbunt. Quod si hoc opus, aut perfecisset D. Isidorus, aut non dā-
nis auxissent maximis lectores: non diffideremus fortasse omnem illum prope-

mo dum culpa liberare. Testatur enim ex veteris lectionis recordatione col-
 lectum: aliorum autē vitia præstare nolle se, disertè ipse profitetur. Nunc ve-
 ro, cum auctoris summa abfuerit manus, interpolatque hac, & digesserit (ut
 quibusdam videtur) Braulio; lectores, quod in hoc volumine satis magnam,
 satisque lautam librorum suppellectilē per id tempus sibi esse ducerent, quid-
 quid aliunde possent, huc congererent; librarij, quidquid illitū chartarū mar-
 gini cernerent, pro se quisque certatim in contextum inferrent; cuius auda-
 cia (an impietatis potius dicam?) tam multis aliorum delictis ad Isidori inui-
 diam abuti? Sed, ut quid in eo reprehendant, videamus, accusationis capita
 proposuisse fuerit operæ pretium. Vocibus (inquiunt) Latinis Græcas, Græcis
 Latinas origines tribuit. Quæ priora sunt, è posterioribus oriri vult. Ortho-
 graphia rationem nullam ducit. Quæ verborum productiones sunt, in stirpi-
 bus, et radicibus numerat. Pro certis originibus origines alias, quæ signifi-
 cationibus subserviant, arbitrio suo supponit. Ad hanc opinor summam cri-
 mina omnia referri. Quæ nisi communia illi cum optimis auctoribus ostē-
 dero, non causam dico, quin, quod meritis est, ferat. Sed pluribus exemplis rō
 ut rō quod, indicatis locis, facile sibi quisque ingētem sylvam comportare pos-
 sit. Artem, et oratorem Latinas esse voces ambigit nemo. At artem Do-
 natus ^{in oratoribus}, oratorem ^{in oratoribus} ex voluit esse Festus. Quam multa eodem mo-
 do Varro ex ijs etiam, quæ in utroque agro (ut ait ille) non serpunt? Quis?
 qui ex nostris Iesum ^{in oratoribus}, Cephas ^{in oratoribus} esse dixerunt, quorum nemo unum
 certas origines, et interpretationes ex Evangelio nouerant? At qui viri?
 Quatuor à figura quadrata deduxit Isidorus, cum quadratum è quatuor
 oriri rectum simplexque videatur. Nonne ius eodem modo à iustitia traxit
 Vlpianus? Orthographia rationem nullam ducit. Quid: qui hortum ab orie-
 do, aut hederam ab edendo, aut ab harendo dictam docet? At is est Festus
 Pompeius. Cui verò productiones pro stirpibus non sint, ut Sulpitio in testa-
 mento, Aquillio in postliminio eorum, qui in hoc ludo se exercuerunt, arbi-
 tror omnino fuisse neminem. Quid illis facias, qui de originum suppositioni-
 bus, quo significationes magis appareant, queruntur? nisi Grammaticorum
 inter iubeas plorare cathedras? Nam cum sinistrum, quantum ad auguria
 attinet, & Senatorem, quantum ad agendi facultatem, utrumque à sinen-
 do trahit Seruius; nonne aliud veriloquium sciens, prudensque dissimulat?
 Quid: quod nonnumquam ita fieri res ipsa cogit. Germanum negat esse
 Varro de eodem germine, sed de eadem genetrice manar. tem. Quid cum di-
 gnitati, vel honestati seruiunt, aut melius aliquid innuunt, quam voces præ-
 se ferant? Ignorabat idem Varro, culinam, quam in postica domus parte
 fuisse dixerat, à postica animalis parte dictam? A colendo ignem duxisse ma-
 luit. Obscurum Isidoro fuerat, medicinam à medendo oriri. A modo defe-
 xit; ut, eius qualis usus esse deberet, ostēderet. Sed instant clamoribus, atque

urgent; etymologias, veriloquiaq̄, quae neque etymologia, neque veriloquia sint, appellari nequaquam debuisse; itaque neque etymologiarum nomine libros fuisse praescribendos. Quasi non ἀλάζων μάρτυς ἢ ἐτυμολογία à Galeno dicta sit? Sed laborasse planè videtur sanctissimus vir, ut opus longè utilissimum, & (ut illa ferebant tempora) immensi laboris, exiguè admodum, et (ut ita dixerim) exiliter indicaret. Itaque rerum plurimarum doctrina refertos commentarios, quasi nomina sola continerent, Etymologiarum libros appellari voluit; aut certè, cum longius progressus est, opus de quarundam rerum origine ad Braulionem mittere se scribit. Qua praescriptione quid verecundius, aut modestius excogitari potuit? Ergo id ille consecutus est, ut posteri non quarundam, sed omnium (prope dixerim) rerum, ac verborum ab his libris habere se cognitionem ad hac usque tempora perpetuò agnouerint, & magna voce predicauerint.

INDEX

I N D E X C A P I T V M

inlibris Etymologiarum.

LIBER PRIMVS.

De Grammatica.

D E disciplina.	Cap. 1.
De septem liberalibus di-	
sciplinis.	2
De litteris communibus.	3
De litteris Latinis.	4
De grammatica.	5
De partibus orationis.	6
De nomine.	7
De pronomine.	8
De verbo.	9
De aduerbio.	10
De participio.	11
De coniunctione.	12
De præpositione.	13
De interiectione.	14
De voce.	15
De syllaba.	16
De pedibus.	17
De accentibus.	18
De figuris accentuum.	19
De positura.	20
De notis sententiarum.	21
De notis vulgaribus.	22
De notis iuridicis.	23
De notis militaribus.	24
De notis litterarum.	25
De notis digitorum.	26
De orthographia.	27
De analogia.	28
De etymologia.	29
De glossis.	30
De differentijs.	31
De barbarismo.	32
De solæcismo.	33
De vitijs.	34
De metaplasmis.	35
De schematibus.	36
De tropis.	37
De prosa.	38
De metris.	39
De fabula.	40
De historia.	41
De primis auctoribus historiarum.	42
De vtilitate historię.	43
De generibus historię.	44

LIB. II.

De Rhetorica, & Dialectica.

De rhetorica & eius nomine.	Cap. 1
De inuentoribus rhetoricę artis.	2
De nomine oratoris & partibus rhetori-	
cę.	3
De tribus generibus caussarum.	4
De gemino statu caussarum.	5
De tripertita controuersia.	6
De quattuor partibus orationis.	7
De quinque modis caussarum.	8
De syllogismis.	9
De lege.	10
De sententia.	11
De cataſcenc & anascenc.	12
De proſopopœia.	13
De ethopœia.	14
De generibus quęſtionum.	15
De elocutione.	16
De trimodo genere dicendi.	17
De colo, commate, & periodis.	18
De vitijs litterarum, & verborum, & ſentē-	
tiarum cauendis.	19
De iuncturis verborum.	20
De figuris verborum & ſententiarū.	21
De dialectica.	22
De differentia dialecticę & rhetoricę ar-	
tis.	23
De definitione Philoſophię.	24
De iſagogis Porphyrij.	25
De categorijs Ariſtotelis.	26
De perihermenijs Ariſtotelis.	27
De ſyllogismis dialecticis.	28
De diuiſione diſſinitionum ex Marij Vi-	
torini libro abbreviata.	29
De topicis.	30
De oppoſitis.	31

LIB. III.

De quattuor diſciplinis Mathematicis.

De vocabulo arithmeticę diſciplinę.	
Cap.	1
De auctoribus eius.	2
Quid ſit numerus.	3
Quid præſtent numeri.	4

I N D E X

De prima diuisione pariū, & impariū.	5
De secunda diuisione totius numeri.	6
De tertia diuisione totius numeri.	7
De differentia arithmeticae, geometriae, & musicae.	8
Quod numeri infiniti existunt.	9
De geometriae inuentoribus, & vocabulo eius.	10
De quadripartita diuisione geometriae.	11
De figuris geometriae.	12
De principijs geometriae.	13
De numeris secundum geometriam quæ- rendis.	14
De musica & eius nomine.	15
De inuentoribus eius.	16
Quid possit musica.	17
De tribus partibus musicae.	18
De triformi musicae diuisione.	19
De prima diuisione musicae, quæ harmo- nica dicitur.	20
De secunda diuisione, quæ organica dici- tur.	21
De tertia diuisione, quæ rhythmica nūcu- patur.	22
De musicis numeris.	23
De astronomia.	24
De inuentoribus eius.	25
De institutoribus astronomiae.	26
De differentia astronomiae, & astrolo- giae.	27
De astronomiae ratione.	28
De mundo, & eius nomine.	29
De forma mundi.	30
De caelo, & eius nomine.	31
De situ sphaerae caelestis.	32
De motu eiusdem.	33
De cursu eiusdem sphaerae.	34
De celeritate caeli.	35
De axe caeli.	36
De caelestibus polis.	37
De cardinibus caeli.	38
De conuexis caeli.	39
De ianuis caeli.	40
De gemina caeli facie.	41
De quattuor partibus caeli.	42
De hemisphaerijs.	43
De quinque circulis caeli.	44
De zodiaco circulo.	45
De candido circulo.	46
De magnitudine solis.	47
De magnitudine lunæ.	48
De natura solis.	49
De cursu solis.	50
De eiectione solis.	51

De itinere solis.	52
De lumine lunæ.	53
De formis lunæ.	54
De interlunio lunæ.	55
De cursu lunæ.	56
De vicinitate lunæ ad terras.	57
De eclipsi solis.	58
De eclipsi lunæ.	59
De differentia stellarum siderum & astro- rum.	60
De lumine stellarum.	61
De situ stellarum.	62
De cursu stellarum.	63
De vario cursu stellarum.	64
De interuallis stellarum.	65
De numero circulari stellarum.	66
De stellis planetis.	67
De præcedentia, & antegradatione stella- rum.	68
De remotione, vel retrogradatione stel- larum.	69
De statu stellarum.	70
De nominibus stellarum, quibus ex caulis nomina acceperunt.	71

L I B. I V.

De Medicina.

De medicina.	Cap. 1
De nomine eius.	2
De inuentoribus medicinae.	3
De tribus hæresibus medicorum.	4
De quattuor humoribus corporum.	5
De acutis morbis.	6
De chronicis morbis.	7
De morbis qui in superficie cutis viden- tur.	8
De remedijs, & medicaminibus.	9
De libris medicinalibus.	10
De instrumentis medicorum.	11
De odoribus & vnguentis.	12
De initio medicinae.	13

L I B. V.

De legibus, & temporibus.

De auctoribus legum.	Cap. 1
De legibus diuinis & humanis.	2
Quid differant inter se ius, leges, & mo- res.	3
Quid sit ius naturale.	4
Quid sit ius ciuile.	5
Quid	

C A P I T V M.

Quid sit ius gentium.	6
Quid sit ius militare.	7
Quid sit ius publicum.	8
Quid sit ius Quiritium.	9
Quid lex.	10
Quid scita plebium.	11
Quid senatusconsultum.	12
Quid constitutio, & edictum.	13
Quid responsa prudentum.	14
De legibus consularibus, & tribunitijs.	15
De lege saryra.	16
De legibus Rhodijs.	17
De privilegijs.	18
Quid possit lex.	19
Quare lex facta sit.	20
Qualis debeat fieri lex.	21
De causis.	22
De testibus.	23
De instrumentis legalibus.	24
De rebus.	25
De criminibus in lege constitutis.	26
De pœnis in legibus constitutis.	27
De chronica vocabulo.	28
De momentis & horis.	29
De diebus.	30
De nocte.	31
De hebdomada.	32
De mensibus.	33
De solstitijs, & æquinoctijs.	34
De temporibus anni.	35
De annis.	36
De olympiadibus, & lustris, & iubilæis.	37
De seculis, & ætatibus.	38
De discretione temporum.	39

L I B. V I.

De libris, & officijs Ecclesiasticis.

De veteri & nouo Testamento.	Cap. 1
De scriptoribus, & vocabulis sanctorum librorum.	2
De bibliothecis.	3
De interpretibus.	4
De eo, qui primum Romam libros adue- xit.	5
Qui apud nos bibliothecas institue- runt.	6
Qui multa scripserunt.	7
De generibus opusculorum.	8
De ceris.	9
De chartis.	10
De pergamenis.	11
De libris conficiendis.	12

De librorum vocabulis.	13
De librarijs, & eorum instrumentis.	14
De canonibus euangeliorum.	15
De canonibus conciliorum.	16
De cyclo paschali.	17
De reliquis festiuitatibus.	18
De officijs.	19

L I B. V I I.

De Deo, Angelis, & fidelium ordinibus.

De Deo.	Cap. 1
De Filio Dei.	2
De Spiritu sancto.	3
De eadem Trinitate.	4
De angelis.	5
De hominibus, qui quodam præfatio no- men acceperunt.	6
De patriarchis.	7
De prophetis.	8
De apostolis.	9
De reliquis in Euangelio nominibus.	10
De martyribus.	11
De clericis.	12
De monachis.	13
De cæteris fidelibus.	14

L I B. V I I I.

De Ecclesia, & sectis diuersis.

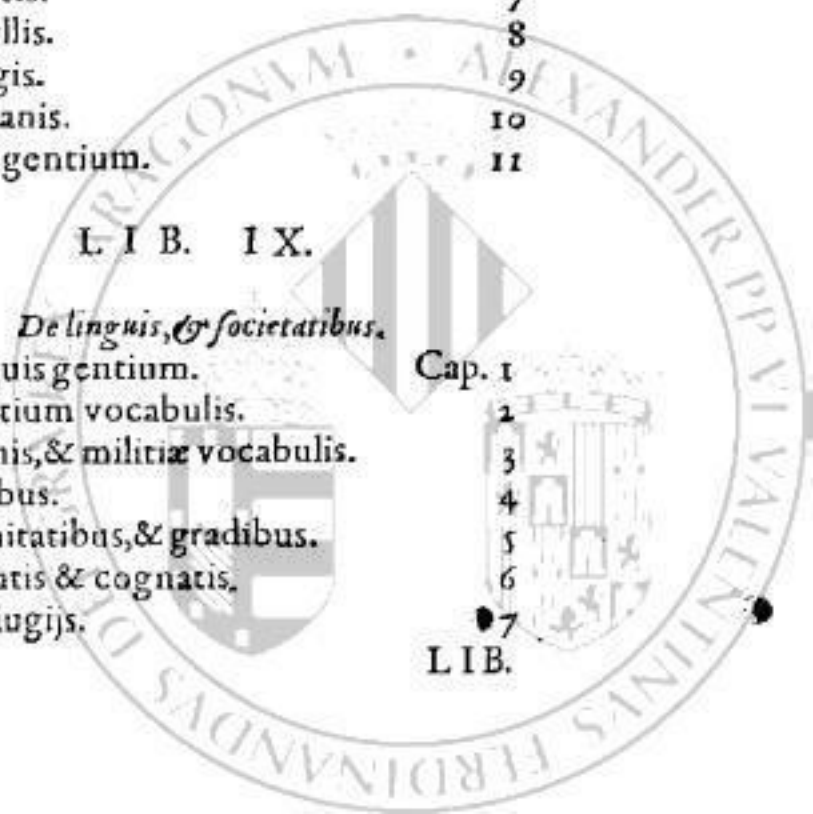
De Ecclesia, & synagoga.	Cap. 1
De religione, & fide.	2
De hæresi, & schismate.	3
De hæresibus Iudæorum.	4
De hæresibus Christianorum.	5
De philosophis gentium.	6
De poetis.	7
De sibyllis.	8
De magis.	9
De paganis.	10
De dijs gentium.	11

L I B. I X.

De linguis, & societatibus.

De linguis gentium.	Cap. 1
De gentium vocabulis.	2
De regnis, & militiæ vocabulis.	3
De ciuibus.	4
De affinitatibus, & gradibus.	5
De agnatis & cognatis.	6
De coniugijs.	7

L I B.

I N D E X

LIB. X.

Vocum certarum Alphabetum.

LIB. XI.

De homine, & portentis.

De homine, & partibus eius.	Cap. 1
De ætatibus hominis.	2
De portentis.	3
De transformatis.	4

LIB. XII.

De animalibus.

De pecoribus, & iumentis.	Cap. 1
De bestijs.	2
De minutis animantibus.	3
De serpentibus.	4
De vermibus.	5
De piscibus.	6
De auibus.	7
De minutis volatilibus.	8

LIB. XIII.

De mundo, & partibus.

De mundo.	Cap. 1
De atomis.	2
De elementis.	3
De cælo.	4
De partibus cæli.	5
De circulis cæli.	6
De aere, & nube.	7
De tonitruo.	8
De fulminibus.	9
De arcu & nubium effectibus.	10
De ventis.	11
De aquis.	12
De diuersitate aquarum.	13
De mari.	14
De oceano.	15
De mediterraneo mari.	16
De finibus maris.	17
De æstibus & fretis.	18
De lacis & stagnis.	19
De abyſſo.	20
De fluminibus.	21
De diluuijs.	22

LIB. XIII.

De terra, & partibus.

De terra.	Cap. 1
De orbe.	2
De Asia & partibus eius.	3
De Europa.	4
De Libya.	5
De insulis.	6
De promontorijs.	7
De montibus cæterisq; terræ vocabulis.	8
De inferioribus terræ.	9

LIB. XV.

De ædificijs, & agris.

De ciuitatibus.	Cap. 1
De ædificijs publicis.	2
De habitaculis.	3
De ædificijs sacris.	4
De repositorijs.	5
De operarijs.	6
De aditibus.	7
De partibus ædificiorum.	8
De munitionibus.	9
De tentorijs.	10
De sepulcris.	11
De ædificijs rusticis.	12
De agris.	13
De finibus agrorum.	14
De mensuris agrorum.	15
De itineribus.	16

LIB. XVI.

De lapidibus, & metallis.

De pulueribus, & glebis terræ.	Cap. 1
De glebis ex aqua.	2
De lapidibus vulgaribus.	3
De lapidibus insignioribus.	4
De marmoribus.	5
De gemmis.	6
De viridioribus gemmis.	7
De rubris gemmis.	8
De purpureis.	9
De candidis.	10
De nigris.	11
De varijs.	12
De cryſtallis.	13

De

C A P I T V M.

De ignitis.	14	De ludo gymnico.	17
De auris.	15	De generibus gymnycorum.	18
De vitro.	16	De saltu.	19
De metallis.	17	De cursu.	20
De auro.	18	De iactu.	21
De argento.	19	De virtute.	22
De are.	20	De luctatione.	23
De ferro.	21	De palastra.	24
De plumbo.	22	De agone.	25
De stanno.	23	De generibus agonum.	26
De electo.	24	De ludis circensibus.	27
De ponderibus.	25	De circo.	28
De mensuris.	26	De ornamentis.	29
De signis.	27	De metis.	30

L I B. XVII.

De rebus rusticis.

De auctoribus rerum rusticarum.	Cap. 1
De cultura agrorum.	2
De frumentis.	3
De leguminibus.	4
De vitibus.	5
De arboribus.	6
De proprijs nominibus arborum.	7
De arboribus aromaticis.	8
De herbis aromaticis, siue communi- bus.	9
De oleribus.	10
De odoratis oleribus.	11

L I B. XVIII.

De bello, & ludis.

De bellis.	Cap. 1
De triumphis.	2
De signis.	3
De buccinis.	4
De armis.	5
De gladijs.	6
De hastis.	7
De sagittis.	8
De pharetris.	9
De fundis.	10
De ariete.	11
De clypeis.	12
De loriceis.	13
De galeis.	14
De foro.	15
De spectaculis.	16

De obelisco.	31
De carceribus.	32
De aurigis.	33
De quadrigis.	34
De curru.	35
De equis quibus currunt.	36
De septem ipatijs.	37
De equitibus.	38
De defultoribus.	39
De pedibus.	40
De coloribus equorum.	41
De theatro.	42
De scena.	43
De orchestra.	44
De tragædis.	45
De comædis.	46
De themelicis.	47
De histrionibus.	48
De mimis.	49
De saltatoribus.	50
Quid quo patrono agatur.	51
De amphiteatro.	52
De ludo equestri.	53
De retiarijs.	54
De secutoribus.	55
De laquearijs.	56
De velitibus.	57
De ferali certamine.	58
De execratione ludorum.	59
De alea.	60
De pyrgis.	61
De calculis.	62
De tesseris.	63
De figuris alex.	64
De vocabulis tesserarum.	65
De iactibus tesseratum.	66
De calculorum motu.	67
De interdictione alex.	68
De pila.	69

I N D E X

L I B. XIX.

De nauibus, ædificijs, & vestibus.

De nauibus.	Cap. 1
De partibus nauium, & armamentis.	2
De velis.	3
De funibus.	4
De retibus.	5
De fabricis, siue fornacibus.	6
De instrumentis fabrorum.	7
De fabricis parietum.	8
De dispositione.	9
De constructione.	10
De venustate.	11
De laquearijs.	12
De crustis.	13
De lithostrotis.	14
De plattis.	15
De pictura.	16
De coloribus.	17
De instrumentis ædificiorum.	18
De lignarijs.	19
De inuentione lanificij.	20
De veste sacerdotali in Lege.	21
De nominibus vestium cæterarum.	22
De proprio quarundam gentium habitu.	23
De pallijs virorum.	24
De pallijs fœminarum.	25
De stratu & reliquis vestibus, quæ in vsu	

habentur.	26
De lanis.	27
De coloribus vestium.	28
De instrumentis vestium.	29
De ornamentis.	31
De ornamentis capitis fœminarum.	32
De annulis.	33
De cingulis.	34
De calciamentis.	30

L I B. XX.

De penu, instrumentis rusticis, & domesticis.

De mensis.	Cap. 1
De escis.	2
De potu.	3
De vasis escarijs.	4
De vasis potorijs.	5
De vasis vinarijs, & aquarijs.	6
De vasis olearijs.	7
De vasis coquinarijs.	8
De vasis repositorijs.	9
De vasis luminariorum.	10
De lectis, & sellis.	11
De vehiculis.	12
De reliquis, quæ in vsu habentur.	13
De instrumentis rusticis.	14
De instrumentis hortorum.	15
De instrumentis equorum.	16

F I N I S.

D I V I I S I D O R I

H I S P A L. E P I S C O P.

E T Y M O L O G I A R V M

L I B E R P R I M V S,

D E G R A M M A T I C A.

P R A E F A T I O.

Domno meo, & Dei seruo,
Braulioni Episcopo,
Isidorus.

IN TIBI, sicut pollicitus sum, mi-
si opus de origine quarundam re-
rum, ex veteris lectionis recorda-
tione collectum, atq. ita in quibus-
dam locis adnotatum, sicut extat conscri-
ptum stylo maiorum.

D E D I S C I P L I N A
E T A R T E,

C A P V T P R I M V M.

Disciplinā^a à discendo nomen
accepit: vnde & scientia dici
potest. Nam scire dictum à di-
scere: quia nemo nostrū scit,
nisi qui discit. Aliter dicta di-
sciplina,^b quia discitur plena.

Ars verò dicta est,^c quòd artis præceptis re-
gulisque consistat. ^d Alij dicunt à Græcis hoc
tractum esse vocabulum ἀπό τῆς ἀρτης, id
est, à virtute, quam scientiam vocauerunt.

^e Inter artem & disciplinā Plato & Aristo-
teles differentiam esse voluerunt, dicentes:
Artem esse in ijs, quæ se & aliter habere pos-
sunt: disciplinā verò esse, quæ de ijs agit, quæ
aliter euenire nō possunt. Nam quando veris
disputationibus aliquid differitur, disciplina

A erit: quando aliquid verisimile atque opina-
bile tractatur, nomen artis habebit.

^a Disciplina à disc. Verba sunt D. Augusti Soliloq. c. 2.

^b Quia discitur plen. Pleni vis in disciplina multa est,
nem plura productio est sola verbi. Sed, ut huiusmodi notatio-
nem in u' etymologiarum veris, ac tunc ea appellatone con-
mendari se minime postulant; ita, qui hæc statum, quasi inepta,
aut inania prorsus, fastidiosè respuat, nimium i; se durus sit
præter æquumq. & bonum.

^c Quòd artis præcept. Artis pro artibus antiquos scripsis-
se constat. Nam Valerius probus artus pro angusto, & artus
pro membris inflexione sola distinguit. Festus; Artesque
quod aptè opera inter se artent, quæ ex caussa etiam
artes appellata sunt.

^d Alij dicunt: Donatus in Andr. & Seru. in artem secun-
dam Donati. Varro libr 4. Nonnulla (inquit) nomina
in utraq. lingua habent radices: ut arbores, quæ in
confinio natae in utroq. agro serpunt.

^e Inter art. & disc. Eodè modo distinguit artè à sciētia Arist.

De septem liberalibus artibus. Cap. II.

Disciplinæ liberalium artium septem sunt.
Prima, Grammatica, id est, loquēdi periti-
tia. Secunda, Rhetorica: quæ propter nitore
& copiam eloquentiæ suæ, maxime in civili-
bus quæstionibus necessaria existimatur.
Tertia, Dialectica, cognomento Logica: quæ
disputationibus subtilissimis vera lecernit à
falsis. Quarta, Arithmetica: quæ continet
numerorum causas & divisiones. Quinta,
Musica: quæ in carminibus cantibusque con-
sistit. Sexta, Geometria: quæ^b mensuras di-
mensionesque complectitur. Septima, Astro-
nomia: quæ continet legem astorum.

^a Numerorum causas: ita Gotthici rectè, et. calus.

^b Mensuras soli duo Terræconones habent mensuras
terræ. A reliquis ea vox abest. Quod si nō tam etymon, quam
rem ipsam, quæ magis communis est, spectes, non inc om. odè
i. lam

A

i. lam

illam rejiciamus. Est (inquit) lib. 2. c. 25. Coemettia roentata magitudinis immobilis, atq. formatum, cum lib. 3. c. 10. veram nominis rationem reddiderit.

De litteris communibus. Cap. III.

Primordia Grammaticæ artis, litteræ communes existunt: quas librarij & calculatores sequuntur: quorum disciplina velut quædam Grammaticæ artis infantia est. Vnde & eâ Varro litterationem vocat. Litteræ autem sunt indices rerum, ^b signa verborum: quibus tanta vis est, ut nobis dicta absentium sine voce loquantur. Verba enim per oculos, non per aures, introducunt: Vfus litterarum repertus est propter memoriam rerum. Nam, ne oblivione fugiant, litteris alligantur. In tanta enim rerum varietate nec disci audiendo poterant omnia, nec memoria contineri.

^c Litteræ autem dictæ, quasi legitæ, quod iter legentibus præstent, vel quod in legendo iterentur.

Litteræ Latinæ & Græcæ ab Hebræis videntur exortæ. ^e Apud illos enim prius dictum est Aleph: deinde ex simili enuntiatione apud Græcos tractum est Alpha: idem apud Latinos A. Trãslator enim ex simili sono alterius linguæ litteram cõdidit: ^f ut nosse possumus, linguam Hebraicam omnium linguarum, & litterarum esse matrem. Sed Hebræi viginti duobus elementis litterarum secundum veteris Testamēti libros utuntur: Græci verò, vigintiquattuor: Latini inter utramque linguam progredientes viginti tria elementa habent. ^g Hebræorum litteras à lege cæpisse per Moysen: Syrorum autem & Chaldæorum per Abrahamam. ^h Vnde cum Hebræis & numero & sono cõcordant, solis characteribus discrepant. Ægyptiorum litteras Isis regina, ⁱ Inachi filia de Græcia veniens in Ægyptum, reperit, & Ægyptijs tradidit. ^k Apud Ægyptios autem alias habuisse litteras sacerdotes dicunt, alias vulgus. sacerdotales *iespds*, vulgares *εαυδύμους*. Græcarum litterarum usum primi Phœnices invenerunt, vnde & Lucanus:

Phœnices primi (famæ si creditur) ausi,
Mansuram rudibus vocem signare figuris.

Hinc est quod & Phœniceo colore librarum capita scribuntur: quia ab ipsis litteræ initium habuerunt, ^l Cadmus Agenoris filius Græcas litteras è Phœnice in Græciam septem, decim primus attulit: A. B. Γ. Δ. Ε. Ζ. Η. Κ. Α. Μ. Ν. Ο. Π. Ρ. Σ. Τ. Φ. ^m His Palamedes Troiano bello tres adiecit. Η. Χ. Ω. ⁿ Post quem Simonides Melicus tres alias adiecit, Θ. Ψ. Ξ.

^o Y. litteram Pythagoras Samius ad exemplum vitæ humanæ primus formavit: cuius

A virgula subterior primam ætatem significat: incertam quippe, & quæ adhuc se nec vitis, nec virtutibus dedit. Biamm autem, quod superest, ab adolescentia incipit: cuius dextera pars ardua est, sed ad beatam vitam tendens: sinistra facilior, sed ad labem interitumque deducens. De qua sic Persius ait.

Et tibi, quæ Samios deduxit littera ramos,
Surgente dextro monstravit limite callè.

Quinque autem esse apud Græcos mysticas litteras: prima Y, quæ humanam vitam significat, de qua nunc diximus. Secunda θ, quæ mortem significat. Nam iudices eandem litteram theta apponebant ad eorum nomina quos supplicio afficiebant. Et dicitur theta, *από το θ θανάτου*, id est, à morte. Vnde & habet per medium telum, id est, mortis signum. De qua quidam sic ait.

O multam ante alias infelix littera theta.

Tertia Γ. figuram demonstrans Dominicæ crucis. Vnde & Hebraicè signum interpretatur de qua dictum est in Ezechiele Angelo: Transi per mediam Ierusalem, & signa thau in frontes virorum gementium & dolentium.

^r Reliquas verò duas, summam & ultimam, sibi vendicat Christus. Ipse enim principium, ^C ipse finis, dicens: Ego sum Alpha, & Ω. Concurrentibus enim in se inuicem Alpha ad Ω, usque deolvitur: & rursus Ω ad Alpha replicatur: ut ostenderet in se Dominus & initij decursum ad finem, & finis decursum ad initium.

Omnes autem litteræ apud Græcos & verba componunt, & numeros faciunt. Nā Alpha littera apud eos vocatur in numeris vñ: ubi autem scribunt beta, vocantur duo: ubi scribunt gamma, vocantur in numeris ipsorum tria: ubi scribunt delta, vocantur quattuor, & sic omnes litteræ apud eos numeros habent.

Latini autem & numeros ad litteras non computant, ^t sed sola verba componunt.

^D Quas librarij, *Ang. lib. 2. de ord. c. 12. cū de litteris egisset, hæc subdit: Ego velitas numerandi magna necessitate animaduersa est. Quib. duab. repertis nata est illa libratorum, & calculonum professio, velut quædam Grammaticæ infantia, quæ Varro litterationem vocat.* ^b Signa verb. *Hieron. de notis ep. 34. Et lingue celeritatem præcederent signa verborum. Et ep. 47. signa, ac furta verborum.*

^c Verba - introducunt. *Absunt hæc à quibusdā Goth. libris.*

^d Litteræ autem quasi legitæ. *Neq. hoc legitur in vlllo Goth. libror. Est tamen apud Priscianum, & Sergium.*

^e Apud illos Alph. *Ex Epiph. lib. de ponderib.*

^f Ut nosse -- matrem. *Verba sunt Hieron. ad Sophon. c. 2.*

^g Hebræorum litt. *Eadem traduntur de inventor. litterarum septenarijs quibusdam, quos Crinitus refert lib. 17. de honest. disciplin.*

^h Vnde cum Heb. *Ex Hieron. prolog. Galento.*

ⁱ Inachi filia. *Secutus est Isidorus Ang. scriptum 18. de civit. cap. 3.*

1. 2. Augustinus Quirinus Metaph. 1. quod etiam Graecorum
aliqui fecerunt. Sicut in colle, tanis testatur.

2. Apud Aegyptios. Nihil necesse est Graecorum litterarum
monstra, quae in Gothicis codicibus videntur, huc profert. Sa-
tis esse debet, ex h; Antonium Aug. Petrum Chaconem, &
Pulchanum eodem modo coniecisse. Cum praesertim Hero-
doti verba quae subscribam ex lib. 2. dubitandi nullum relin-
quant locum. Α. γ. ω. σ. ρ. φ. ρ. ο. ι. ο. ρ. χ. ρ. μ. α. ρ. ι. χ. ρ. ε. ω. λ. α. ι. , α
τ. α. μ. ε. ο. υ. τ. ω. π. ι. γ. α. , ι. α. γ. Σ. η. μ. ε. τ. α. κ. α. λ. ι. κ. ο. ι. Vul. Clem. Alex.
ε. ε. μ. α. 5.

3. Cadmus Agenoris. Plinius lib. 7. c. 36. Sed neq. cum
Plinio, neque cum Georgio Cedreno satis convenit Isidoro in
haec litterarum assignatione.

4. His Palamedes - adiecit tres η. χ. ω. Malimè Ser-
nio A. v. 1. β. γ. χ. Plinius quoq. eisdem tres huic assignat,
quartam addens. ε.

5. Post quem Simonides Melicus. Quattuor ite à Si-
monide Melico adiectas vult Plinius, e quo sunt haec η. β. γ. ω. P. Chacon enim dissentire Isidorem à Plinio in numero vide-
ret, & in colleb. Gothicis partim miles tres, partim similiter
tres reperisset; itemq. apud Suidam, & Eusebium Simonidem
Α. κ. τ. ο. η. β. ο. μ. ε. λ. ο. γ. η. η. appellatum: existimabat legendam
Simonides Meliceres.

6. Littera ε Ser. Aen. 6. in illud latet arbore opaca, &c.
7. T figuram demonstrans Dnica Crucis rectè do-
ctissimi viri putant, propterea apud Latinos. Misse canonem
ab hac littera incipere. Hieron. ad Ezech. cap. 9. Antiquis
Hebraeorum litteris, quibus hodie utuntur Samaritani,
extrema thau littera Crucis habet similitu-
dinē. Haec Hieronymus: Quod non perinde apparet in Sami-
ritanorū alphabeto, quod circūferitur. Ambros. lib. de Abrab.
c. 2. Et cū trecentis decē & octo viris adeptus victo-
riā. Numeravit inquit, trecentos decē & octo, ut scias
non quātitatem numeri sed meritū electionis ex-
pressum: eos enim adiecit quos dignos numero
fidelium iudicavit, qui in Dñi nostri Iesu Christi pas-
sionem crediderunt. Trecentos enim τ littera Graeca
significat: decem & octo autem summam, in expri-
mit. Fecit ipsam thau signū interpretari sunt. LXX. Crucē
Carminus haud malus auctor in institutionib. linguae Syriacae.
9. in frontes virorum. Ita omnino legendum ex Gothicis,
& ex LXX. qui τ. ο. η. β. ο. μ. ε. λ. ο. γ. η. Vulgat. super frontes.

8. Reliquas verò duas. Ex Tertull. lib. de monogam.
10. numeros ad litteras non computant. Dabit autē
non fuit de hac lectione Gothicorum omnium codicum, ni-
rumq. in ea haesisse viros eruditissimos.

11. sed sola verba verba componunt. Post haec in ple-
risq. libris subduntur ista. Exceptis aliq. quae numeros
figura demonstrat ut. I. pro vno, C. pro centū, D. pro
quingentis, L. pro quinquaginta, M. pro mille, V.
pro quinq. & X. littera quae & in figura Crucē, &
in numero decē demonstrat. Ex quibus tamen in Vet.
Longobard. Garsie Lanisa V. Cl. & in Rom. Col. tantum haec
leguntur. Excepto I. quae vnum, & X. littera quae &
in figura Crucē significat, & in numero decem de-
monstrat, Quae omnia aliena esse constat. Nostri enim li-
bri, quin aucti sunt ab aliquo, qui notatum nullam praterni-
ferie, quae littera speciem praeberet, haud dubium est. Primum
quia quae nunc videntur, aut etiam littera iam sunt: ea sua
controuersa littera olim non fuerunt: sed numerorum tan-
tum nota: factaeq. sunt ex numerorum notis littera, non con-
tra ex litteris nota. Deinde quia quae mille assignatur lito-
ra, si ea est T. ut Gothici omnes libri praesertim, ea Latini
nunquam sunt vsi. Sed CIO sine OO Scio tamen ipsum T Got-

thorum. ex I. Latina nota. & lineae imposita scribentium vitio
coniunctis scribitur: quod haec quoq. nota I Romani mille signi-
ficabant. Isidori enim ignorasse non sit verisimile. Praeterea
cum paulo ante T figuram Dnicæ Crucis demonstrare dix-
erit, nunc X solus tribuere cum T quoq. meminisset, non oport-
uit. Et T quidem figuram crucis esse, etiam Lactantius vidit
cum ε in T in tebi facit. De X nubi (quod sicut) ab illo Loti-
norū proditū. Adde quod haec eadē de X. quae in quibusdam
Gothicis sequenti capite repetuntur, ab alijs, utq. ab impres-
sis omnib. libris absunt. Postremo neq. id esset numeros ad lit-
teras computare. Id quod vidisse etiam videtur quisquis huic
locū tali accessione multauit. Non enim excepit litteras illas,
quod ad eas numeri computarentur, sed quod figura numeros
demonstrarent. Alioqui quomodo vnus ad I. aut centum ad
C. aut quinq. ad V. aut decem ad X. aut vlla omnino ex his
exceptis ad numeros computabitur?

De litteris Latinis. Cap. IV.

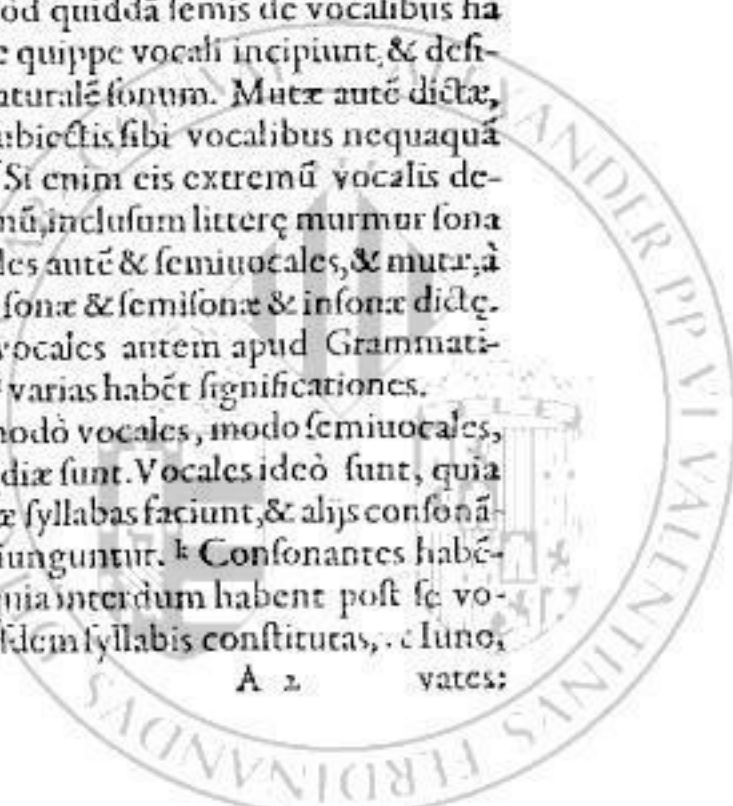
L Atinas litteras Carmētis nympha pri-
ma Italis tradidit. Carmentis autē di-
cta, quia carminibus futura canebat. Cate-
rūm propriè vocata Nicostrata.

Litterae autem, aut sunt communes, aut
liberales. Communes dictae, quia multi eis
utuntur in comuni, ut in scribendo & le-
gendo. Liberales, quia eas tantum illi noue-
runt, qui libros conscribunt, redēque lo-
quendi, dictandique rationem nouerunt.

Litterarū duplex modus est: diuiduntur
enim principaliter in duas partes, in vocales
& consonantes. Vocales sunt, quae directo
hiatu faucium siue vlla collisione variè emittū-
tur. Et dictae vocales, quod per se vocē im-
pleant, & per se syllabā faciant, nulla adhae-
rente consonante. Consonantes sunt, quae di-
uerso motu linguae vel impressione labiorū
efficiuntur. Et vocatae consonantes, quia per
se non sonant, sed iunctis vocalibus conso-
nant. Hae in duabus partibus diuiduntur: in
semitocales & in mutis. Semiuocales di-
ctae eò quod quiddā semis de vocalibus ha-
beāt. Ab e quippe vocali incipiunt, & desi-
nunt in naturalē sonum. Mutae autē dictae,
quia nisi subiectis sibi vocalibus nequaquā
erūpunt. Si enim eis extremū vocalis de-
traxeris sonū, inclusum litterae murmur sona-
bit. Vocales autē & semiuocales, & mutae, à
veteribus sonae & semisonae & insonae dictae.

Inter vocales autem apud Grammati-
cos i, & v, varias habēt significationes.

Nam modò vocales, modo semiuocales,
modo mediae sunt. Vocales ideò sunt, quia
solae positae syllabas faciunt, & alijs consonā-
tibus coniunguntur. Consonantes habēt
tur ideò, quia interdum habent post se vo-
cales in eisdem syllabis constitutas, c. Iuno,
vates:

vates: & habentur pro consonantibus. Medix autem idcirco dicuntur, quoniam naturaliter solæ medium sonum habent, ut illius, vnius. Cõiunctæ alijs pinguius sonant, ut Ianus, vanus. Solæ enim aliter sonant, aliter iunctæ. I verò propterea interdum duplex dicitur, quia quotiescunque inter duas vocales inuenitur pro duabus consonantibus habetur, ut Troia. Geminatur enim ibi sonus eius.

V quoque littera proinde interdum est nihil: quia alicubi nec cõsonans est, ut quis. Vocalis enim non est, quia i sequitur: consonans non est, quia q præcedit. Ideoque quando nec vocalis, nec consonans est sine dubio nihil est. ^m Eadem & digamma à Græcis vocatur, quando sibi met alijsque vocabulis iungitur: quæ ideo digamma dicitur, quia duplex est instar F litteræ, quæ duplex gamma habet. ad cuius similitudinem cõiunctas vocales digamma appellari Grammatici voluerunt, ut votum, virgo.

Inter semiuocales autem quædam liquidæ dicuntur: quia interdum in vna syllaba postpositæ alijs consonantibus ^a deficiunt, ^o & à metro excluduntur. Ex quibus duæ apud Latinos liquefcunt l & r. ut fragor, & flatus. ^r Reliquæ m & n apud Græcos liquefcunt: ut Mnesteus.

Decem & septem autem Latinis litteris vetus scriptura constabat. Vnde & legitimæ nominantur illa ^r ratione scilicet, vel quòd ab e vocali incipiunt, & in mutum sonum desinunt, ut sunt semiuocales: vel quòd à suo sono incipiunt, & in vocalem e desinunt, ut sunt mutæ.

H autem littera pro sola aspiratione adiecta est postea. Vnde, & à plerisque aspiratio putatur esse non littera: quæ proinde aspirationis nota dicitur, quia vocem eleuat. Aspiratio enim est sonus vberius elatus: cui contraria est prosodia, sonus æqualiter flexus.

K litteram Saluius ludimagister prius Latinis adiecit, ut in sono discrimen faceret duarum litterarum c & q: quæ ideo superuacua dicitur, quia exceptis Kalendis superflua iudicatur, per c enim vniuersa exprimimus.

Q litteram nec Græci resonant, nec Hebræi: exceptis enim Latinis, hanc nulla alia lingua habet. Hæc prius non erat. Vnde & ipsa superuacua est vocata, quia per c cuncta veteres scripserunt.

X littera vsque ad Augusti tempus nondum apud Latinos erat: sed pro ea c & f

scribebant: vnde & duplex vocatur, quia pro c & f ponitur. vnde & ex eisdem litteris compositum nomen habet.

A Græcis duas litteras mutuauit Latinitas, y & z. propter nomina scilicet Græca. Et hæc apud Romanos vsque ad Augusti tempus non scribebantur: sed pro z duo ff ponebant, ut hilarissat: pro y verò u scribebant.

Z Vnicuique autem litteræ tria accidunt: nomen, quomodo vocetur: figura, quo character signetur: potestas, quæ vocalis, quæ consonans habeatur. A quibusdam & ordo adijcitur, quæ præcedat, quæ sequatur: ut a prior sit, sequens b. A autem in omnibus gentibus ideo prima est litterarum, pro eo quòd ipsa prior nascentibus vocem aperiat. Nomina autem litterarum gentes ex sono propriæ linguæ dederunt ^a notatis oris sonis atque discretis. Nam postquam eas animaduertunt, & nomina illis & figuras imposuerunt: figuras autem partim ex placito, partim ex sono litterarum formauerunt: ut puta i & o, quarum vni sicut exilis sonus, ita tenuis virgula: alterius pinguis sonus, sicut & plena figura. ^b Potestatem autem natura, voluntas ordinem dedit.

Inter figuras litterarum & apicem veteres distinxerunt: apicem dictum pro eo quòd longè sit à pedibus, & in cacumine litterarum apponitur. Est enim linea iacens super litteram æqualiter ducta. Figura autem, qua tota littera scribitur.

^a Cap. III. Catmentis autem E. Seru. Aen. 8.

^b Communes aut liberales. Hoc est littera dicuntur tum nota, & signa vocum quæ scribuntur, & leguntur: tum res ipse, & discipline, quæ scriptura continentur. Ita sequenti capite Grammaticam appellabit originem liberalium litterarum. Nam quòd artium eo loco quidam habent codices, interpretatio planè fuit litterarum: in plerisque. n. & vetustioribus litterarum legitur. Itemq. lib. 1. 4. cap. 4. & libro. 3. de summ. bon. c. 13. Meliores sunt (inquit) communes litteræ, quia simpliciores, & ad solam humilitatem legentium pertinentes. Eodem etiam pertinere videtur quòd infra cap. 9. verba quadam Grammaticorum esse dixit, alia Rhetorū. Sic hodie Hispani loquuntur. cum litteratos dicimus, non illos qui legendi scribendiq. periti sunt (quod antiqui scire litteras appellabunt) sed eos potius qui maiores disciplinas probe callent.

^c Vocales sunt. Aug. lib. 2. de ordin. c. 12. Animaduertit oris sonos alios esse, qui moderato varietate hiatu, quasi enodati, ac simplices faucibus sine vlla collisione defluerent: alios diuerso pressu oris, tenere tamen aliquem sonum, extremos autem qui, nisi adiuctis sibi primis, erumpere non valerent. itaq. has litteras hoc ordine quo positæ sunt vocales, semiuocales, & mutas nominauit.

• **Semiaocales** quod quiddam semis de v. h. *Serg. in art. primam Donati.* Quod semis quiddam habeant vocis. *Idem elegantib. versib. expressit Terentianus.* Nobis verò valde probatur tota arte *Priscianus.* Vocales dicuntur (*inquit*) quod per se voces perficiant; vel sine quib. vox literalis profertur non potest. Semiaocales appellatae quod plenam vocem non habent, ut semideos, & semiviros dicimus, nō qui dimidiam partem habent deorum, vel virorum, sed qui pleni dei, vel viri non sunt. Mutę ad comparationē benesonantiam sunt dictę, velut informis dicitur non qui caret forma, sed qui malē est formatus; sic muta, non quod omnino caret voce, dicitur sed quod habent partem vocis exiguam.

• Ab E quippe vocali incipit. *Idē autem Priscianus* litterę plus sonant eam eis, vocales preponitur, quam cum postponitur. *preponitur autem semivocibus, postponitur mutis.*

• Si enim eis extremum vocalis detraxeris sonum inclitt. m. l. *Malē quosdam hęc habuere verba, ut vel delenda, vel aliō modo ad semiaocales, transferēda censuerint.* *Et enim muta (inquit) ducta, quia nisi subiectis vocalib. nequaquam arripuit; quomodo illis detractis inelapsam murmur sonabit? Quibus ita responsū sit: Vix potuisse comedens loqui Isidorum; Non enim cōsum, aut preletum sed inclusum; et ne sonum quidem, sed murmur dixit. Quod autem sonabit addit: aut voce destitutus est, quia melius, quod volebat, enuntieret; aut certe periculum non fuit, ne non satis quod vellet ostenderet, cum non prolatum sed inclusum murmur id, quodquid est, appellasset. Fise autem id aliquid negari non potest, cum paulō post dicat, mutas à suo sono incipere, & in vocalem desinere; est igitur aliquod à quo incipiant, antequam ad vocalem perveniant.*

• **Sona, semisona & insona.** Ex *Victorin Grammatica.*

h Inter vocales autem I. & V. *Omnia ex Donato.*

i Varias habent significationes. *Affignationis legebat Charon.*

k Consonantes habentur. *Nigidius apud Agell. lib. 19. c. vii.* Siquis putat praire V. in his verbis *Valerius, Vennonius, Volusius; aut I. in his Isidorus, iocum, iocundum, errabit; quod hęc littera cum preeunt, ne vocales quidem sunt.*

l V. Quoa. littera. è *Sergio.*

m Eadem & digamma. Cuius figuram quidam F rectū esse voluit (quæ nomini convenit) alij inversam & qualis in marmorib. etiam cernitur. Sed hanc inversam figuram à *Claudio inductam opinor.* Cum digamma ipsum multo ante *Claudium Varro* usurpaverit. Videturq. *Claudius* obtinere potuisse, ut etate sua ea figura in usu esset, et posteriorib. seculis antiqua restituta est. *Quare apud Priscianum, & Donatum* perpetuò F rectum pro digamma scribitur.

n Deficiunt, id enim est liquecere. *Græci* ὕγῃ γῆμα, & *Terentianus* idem exprimens, vdas litteras nominat.

o Et à metro excluduntur. Nam cum tempus consonantes (ut ait *Terentianus*) dividant unum due; tamen liquida muta subdita partem temporis non ministrabit. *Ut idem Terentianus elegantissime docet.*

Si mediam vocalis habet, quam consona & vda excipiunt; nequeunt geminæ vexare priorem, causam reddit.

Nam mediam nil vda iuvat quæ subdita currit.

A P Reliquæ M. & N. apud Gr. liq. Sic etiam pleriq. *lib. Contra Sergius.* Si liquidæ (*inquit*) tibi præponantur liquidarum iura deperdunt, ut *Mnesitheus.*

q Vnde & legitime. *See Gothicorum libri, Sed vulgaris lectione vnde & Latine retinetur Charon ex Donati verbis.* Vnde fit, ut quidam putent Latinas litteras non plures esse quam XVII.

r Illa ratione scilicet, quod ab e voce. *Respondeo rationem reddit Isidorus cur tantum XII. littere Latine, sine legitime sint, quisquisq. vocalib. de quib. controversia esse nulla poterat. Nam consonantes (inquit) aut ab e incipiunt, & in suam sonum desinunt, quales sunt omnino semivocales sex. f. l. m. n. v. s. aut contra à suo sono incipiunt, & in e desinunt, quales sunt muta totulam b. c. d. g. p. t. v. l. Donat. Art. prim. c. 2. & Sergio. 6.*

s Vnde & à pleriq. aspirat p. e. n. l. Ex *Hieron. in nominib. Heb. ex Deuter.*

B t K litteram *Salvius Iudimag. Al Sallustius. Salvij Rhetoris* meminit *Plinius in epistolis, & Suetonius in Cæsariano.* Sed ante hunc *Kasones* *Vabij* fuerant, cuius prenomini nota K fuit, ut apparet ex *fasis. Item Kalare, & Kalende in omnib. veterib. libris.*

v Idē superuacua. Ita *Hieronym. Donatus, Priscianus, & Terentianus.* *Sergius* tamen K. inquit & Q. que nonnullis superflua videntur, hanc habent rationē, ut K. tunc præponatur quando eam A sequitur. Q. antiqui quoties V sequebatur præponebant. *Eadē scilicet Diomedes, nisi quod K non nisi a brevi præponi vult.*

x Q. Litteram nec Græci, ex *Hieron. in nominib. ex Iesu Nau.*

y X. Littera. *Constat ante Augusti tempora X. litteram in usu fuisse, ex antiquissimis nummis, & columna Rostrata Dullij ante 180. annos posita, & ex anticis legum tabulis Augusto longē superioribus, ac postremo ex Cicero; qui in Oratore ad Brut. Quomodo (inquit) Velter axilla ab ala factum est, nisi fuga littera vultioris? quam litteram etiam e maxillis, taxillis, vexillo, paxillo consuetudo elegans Latini sermonis euellit. Eadē tamen Nigidium repudiasse, neq. unquam ea in libris suis usum, sed antiquitatem secutum fuisse, refert Victorinus in arte Grammatica. Quæ hoc loco sequuntur. Et digne hoc tempore quo Xpi nomen innotuit, quod per eam quæ Crucis signum figurat scriptitatur. Ea licet in Gothicis quibusdam legantur, quia in meliorib. codicibus & in editis nulla sunt, & Isidori eraditione non sunt satis digna, minime receperunt.*

z Vnicuiq. littera tria. Ex *Donat. & Sergio.*

aa Notatis oris sonis. *Verba Augustini. 2. de ordin. capit. 12.*

b Potestatem natura dedit. Tot enim figuris ad notandos sonos opus fuit. Sed placebat *Charoni Toletanus* codex in quo non sunt hæc verba. Quod mihi quoq. valde probatur, nam neq. in *Goth. Ouet. collegij* sunt, neq. ubi sint collocanda consentiunt libri, sed aliis aliis ea rejicit.

De Grammatica.

Cap. V.

Grammatica, est scientia a rectè loquendi & origo & fundamentum b liberalium litterarum. Hęc in disciplinis post litteras

cōmunes inuenta est, ut iam qui didicerunt litteras, per eam recte loquēdi rationē sciāt. Grammatica autem à litteris nomē accepit *ἡ γράμματις* enim Græci litteras vocant.

Ars verò dicta est quod artis præceptis, regulisq̄ue consistat. Alij dicunt à Græcis hoc tractum esse vocabulum *ἀπὸ τῆς ἀρετῆς*, id est, à virtute, quam scientiam vocauerunt.

Oratio dicta quasi oris ratio: ^d nam orare est loqui & dicere. Est autē oratio cōtextus verborum cum sensu. Cōtextus autem sine sensu non est oratio, quia non est oris ratio. Oratio autē plena est, sensu, voce, & littera.

Diuisiones autem Grāmaticæ artis à quibusdā triginta dinumerātur id est partes orationis octo: vox articulata, littera, syllaba, pedes, accentus, posituræ, notæ, orthographia, analogia, etymologia, glossæ, differētiæ, barbarismi, solæcismi, vitia, metaplasmī, schemata, tropi, prolæ, metra, fabulæ, historiæ.

^a Cap. V. Recte loq. In editionib. veterib. additur. scribendiq̄ ratio. id non est in Gothiciis: est verò apud Victoriniū.

^b Liberalium litterarum. Ita veteres cod. non artium, & supra litteras in communes & liberales diuisit.

^c Oratio q. oris ratio. Eod. modo inserunt in hac voce Hier. in ep. 139. ad Cyprian. Victorinus, & alij.

^d Nam orare est loqui. Verba Seruij AEn. X.

De partibus orationis. Cap. VI.

Partes orationis primus Aristoteles duas tradidit, nomen & verbum. Deinde Donatus octo definiuit. Sed omnes ad illa duo principalia reuertuntur, hoc est, ad nomen & verbum, quæ significant personam & actum. Reliquæ appendices sunt, & ex his originem trahunt. Nam pronomen ex nomine nascitur, cuius officio fungitur: ut Orator ille. Aduerbiū de nomine nascitur: ut doctus, doctè. Participium de nomine & verbo: ut lego, legens. Coniunctio verò, & præpositio, vel interiectio ^a in complexum istarum cadunt. Ideò & nonnulli quinque partes definiuerunt, quia istæ ^D superflue sunt.

^a Cap. VI. In complexum istarum cadunt. Vel eas coniungentes, vel præpositæ, vel interiectæ, unde & nomina acceperunt.

De nomine. Cap. VII.

Nomen dictum ^a quasi notamen, quòd nobis vocabulo suo res notas efficiat. Nisi unum nomen scieris, cognitio rerum

perit. Propria nomina dicta, quia specialia sunt. Vnius enim tantum personā significat. Species priorum nominū quattuor: prænomen, nomen, cognomen, agnomen. Prænomen dictum, eò quòd nomini præponatur, ut Lucius, Quintus. Nomen vocatū, quia notat genus, ut Cornelius: Cornelij enim omnes in eo genere. Cognomen, quia nomini coniungitur, ut Scipio: Agnomen verò, quasi accidēs nomen, ut Metellus Creticus, quia Cretā subegit. Extrinsecus enim venit agnomen ab aliqua ratione. Cognomentum autem vulgò dictum eò quòd nomini cognitionis causa superadijciatur, siue quòd cum nomine est.

Appellatiua nomina inde vocantur, quia cōmunia sunt, & in multorū significatione consistunt. ^b Hæc in viginti octo species diuiduntur, ex quibus, Corporalia dicta: quia vel videntur, vel tanguntur, ut cælum, terra.

Incorporalia: quia carēt corpore: unde nec videri, nec tangi possunt: ut veritas, iustitia.

Generalia: quia multarum rerum sunt, ut animal. nam & homo, & equus, & auis, animal sunt.

Specialia: quia partem demonstrant, ut homo, species enim animalium homo.

^c Principalia: quia primam positionē habent, nec aliunde nascuntur, ut mons, fons.

Deriuatiua: eò quòd ex alio nomine deducuntur, ut à monte montanus.

^d Diminutiua: quia minuunt sensum: ut Græculus, scholasticulus.

^e Sono diminutiua: quia sic sonant sicut diminutiua, sed intellectu principalia sunt, ut fabula, tabula.

Tota Græca: quia ex toto Græcè declinantur: ut Callisto. Sic enim & Græcus & Latinus dicit.

^f Tota Latina: quia ex toto in Latinū vertuntur, Græcus dicit Odyssæus, Latinus Vlysses.

Media dicta: quia ex parte Græca sunt, & ex parte Latina. Eadē & notha, quia corrumpunt vltimas syllabas manētibus prioribus: ut apud Græcos, Alexandros, Menandros: apud nos verò Alexander, Menander. Dicta autem notha que in modum nothus dicitur quisquis de dispari genere nascitur.

Synonyma: hoc est plurinomina, eò quòd fit in pluribus nominibus significatio vna: ut terra, humus, tellus. Idem enim sunt omnia.

Homonyma: hoc est vni nomina, eò quòd fit in vno nomine significatio plurima: ut cumulus, nunc mōs breuis, nunc tumēs tellus, nunc

nunc sepulcrum. Est enim in vno nomine significatio diuersa.

Relatiua: dicta, eò quòd ad aliam referantur personam: vt magister, pater, dominus.

Illa autem quæ dicuntur ad aliquid aliquammodo se habentia, à cõtraria significatione dicta sunt, vt dexter. Dicit enim dexter non potest, nisi sinister fuerit.

Porro qualitatis nomina ex eo dicta: quia per ea qualis quisq. sit ostenditur: vt sapiens, formosus, diues.

Quantitatis, quia à mensura trahuntur: vt longus, breuis.

Patronymica dicuntur, eò quòd trahuntur à patribus: vt Tydides, Tydei filius. Æneas Æneæ filius. Quamuis & à matribus & à maioribus ducantur.

Cretica, idest possessiua, à possessione, vt Euandrius ensis.

Epitheta, quæ Latinè adiectiua vel superposita appellantur, eò quòd ad implendam sui significationem nominibus adijciuntur: vt magnus, doctus. Adijcis ea personis, vt magnus Philosophus, doctus homo, & plenus est sensus.

Actiua ab actu descendunt: vt Rex, dux, cursor, nutrix, orator.

Gentis à gente veniunt, vt Græcus, Romanus.

Patriæ à patria descendunt: vt Atheniensis, Thebanus.

Loci à loco, vt suburbanus.

Verbalia dicuntur, quia de verbo nascuntur, vt lector.

Participialia, quæ sic sonant sicut participia: vt clemens, prudens.

Verbis similia: à verbi similitudine dicta, vt contemplator. Nam & verbum est imperatiui modi, futuri temporis: & nomen, quia casum recipit. Hæ omnes species à nominum appellatione descendunt.

Secunda pars, nominis cõparatio. Comparatio dicta, quia ex alterius cõparatione alterum præfert. Cuius gradus tres sunt: positivus, comparativus, & superlativus. Positivus dictus, quia primus ponitur in cõparationis gradu, vt doctus. Cõparativus, ab eo quòd comparatus positivo, præfertur illi: vt doctior. plus enim nouit quàm doctus. Superlativus, eò quòd comparatio superferatur, vt doctissimus: plus enim scit quàm doctior.

Genera dicta sunt eò quòd generentur masculinum, femininum. Cætera non sunt genera: sed hoc hominum ratio & auctoritas

voluit. Neutrum dictum, quia nec hoc est, nec illud, idest, nec masculinum, nec femininum. Commune dictum, quòd duobus generibus nomen vnum cõmunicat: vt hic & hæc canis. Cui contrarium est Epicænum: quia vtrumque sexum sub vno genere enunciat, vt hic piscis. Est enim incerti sexus, quòd nec natura nec oculis discernitur, sed sensus tantum peritiam. Omne genus dictum, quia cunctis generibus seruit: masculino, & feminino, neutro & communi, & omni.

Numerus vocatus, quia per eum vel singularia vel pluralia nomina ostenduntur.

Figura, quia vel simplicia vel cõposita sunt.

Casus à cadendo dicti, per eos enim inflexa nomina variantur & cadunt. Nominatiuus casus dictus: quia per eum aliquid nominamus, vt hic magister. Genitiuus, quia per eum genus cuiuscunq. quarimus: vt huius magistri filius: vel quod rem significamus: vt huius magistri liber. Datiuus, quia per eum alicui aliquid nos dare demonstramus: vt, da huic magistro. Accusatiuus, quia per eum aliquem accusamus: vt, accuso hunc magistrum. Vocatiuus, quia per eum aliquem vocamus, vt, o magister. Ablatiuus, quia per eum nos auferre aliquid cuiquam significamus, vt, auferam à magistro.

Hexaptota nomina dicta, quia per sex casus varietates habent, vt est vnus. Pẽtaptota, quòd tantum in quinq. casibus variatur, vt doctus. Tetraptota, quòd tantum in quatuor casibus declinatur, vt, laus. Triptota, quòd tantum in tribus, vt templum. Diptota, quòd tantum in duobus, vt, Iupiter. Monoptota, quòd vno tantum casu vtuntur, vt frugi.

a. Cap. VII. Nomen quasi notam. Ita Boetius, & Priscianus E. Græco ἐρετα tractum putant alij. Nos ex nomine nomen abissum putamus. vt ex noscibilis nobilis.

b. Hæc in XXVIII. XXVII. Sergius Isidorus ipse XXVII. percenset, vt deesse videatur aliquid.

c. Principalia quæ primam partem vtriusque nominis vocantur & principalia, & primæ positionis.

d. Diminutiua scholasticulus. Eod. exemplo vtuntur Donatus, & Charisius.

e. Sono dimin. è Sergio.

f. Tota Latina. Ex Donato.

g. Quæ dicuntur ad aliquid aliquammodo. Ita legendum ex Sergio, coniungendaque manuscriptorum, & impressorum librorum lectio, in illis enim qualiter: in his aliter legitur.

h. Actiua. Hæc neque apud Donatum neque apud Sergium leguntur.

i. Loci à loco. Ne hæc quidem, sed reliquit numeri, & ordinis species, quæ apud illos sunt, ita XXVIII. species constabunt.

k. Verbis similia. Aliquid hoc loco è Sergio desiderare possis. Sic enim ille Art. 2. c. 2. Sunt etiam participia, similia,

et demens, Nam sic est demens quasi legens, sed demens numerus est quia recipit comparationem, id est dementior: legens vero participium quia non recipit similiter comparationem. Sunt etiam Verbo- similia, ut contemplator, sed cum casum acceperint nomina sunt, ut contemplator huius contemplatoris facit. Cum autem tempus habuerint verba ut Maro dixit: Contemplator aquas dulces, Ergo casum ex Sergio posuimus. Vbi comparationem habebant liberos omnes. Nam comparationem recipere de Participialibus non de Verbo similibus dixerat Sergius.

¹ Secunda pars nom. Quam priam dixerit, nisi appellatur: nam, nulla est: precessit enim haec omnes species a nominum appellatione descendunt.

^m Sed sensus tantum peritia. Aut sensum pro intellectu arbitrio posuit, aut male libri omnes sensus tantum peritia. Nam si neq. natura, neq. oculis discernitur genus, quomodo sensus peritia discernetur? Itaq. suspecta habebat haec verba Chacon. Mirum ni usus tantum peritia Isidorus scripsit. Qui Seruatum legerat de hac scriptura non a solo hunc dubitabit. Eius verba sunt in art. 2. cap. 5. Inter epicœnum, & commune hoc interest: quod in communi articulo secerimus sexum, ut hic canis: in epicœno vero vnus articulus sumitur, & vtrumq. sexum intelligimus, ut haec aquila; eam autem hincnemus articulare quem auctoritas dederit. Nam cum naturaliter non possumus in epicœnis sexum deprehendere, debemus auctoritate firmari. Sexus peritia quod in vno Rom. c. legitur absurdum omnino videtur.

ⁿ Diptota ut Iuppiter. Duob. in casib. Iuppiter dicitur: Charisius ait, & Sergius. Varietates duas habere nemo dixerit, nam ne accentu quidem variat Iuppiter in vocativo & nominatiuo. Ergo varietatem a casu cum Sergio distinxit.

^o Monoptota. Haec Sergius aptota appellari mavult.

De Pronomine. Cap. VIII.

PRONOMEN dictum, quia pro vice nominis ponitur, ne fastidium faciat nomen ipsum dum iteratur. Nam cum dicimus Virgilius scripsit bucolica, addimus pronomem ipse scripsit & Georgica. sic varietas significationis & fastidium tollit, & ornatum inducit.

^b Pronomina autem aut finita sunt: aut infinita. Finita pronomina dicta: eò quod definiunt certam personam: ut ego. me enim statim intelligis. Infinita dicuntur: quia non sunt certae personae. De absentibus enim dicuntur & incertis: ut quis, quae, quod. Minus quam finita appellantur: quia commemorationem faciunt notae personae, ut, ipse, iste. certum est enim de quo dicitur. Possessiuua vocantur: eò quod nos aliquid possidere ostendunt: nam dum dico meus, tuus, definitio aliquid meum esse vel

tuum. Relatiua dicuntur: quia ad interrogationem referuntur, ut quis est respondetur, is est. Demonstratiua: eò quod habent demonstrantis significationem. Aliquem enim praesentem his demonstramus: ut hic, haec, hoc, quae tria & articuli nominantur.

Articuli autem dicti: quod nominibus arctatur, id est, colligatur, ut cum dicimus, hic orator. Inter articulum autem & pronomem hoc interest, quod articulus tunc est quam nomini iungitur, ut hic sapiens. Cum vero non coniungitur, demonstratiuum pronomem est: ut, hic & haec & hoc.

Omnia autem pronomina: aut primigenia aut deductiua sunt. Primigenia dicta sunt, quia aliunde originem non trahunt. Haec viginti vnum sunt. Finita tria: ego, tu, ille. Infinita septem, quis qualis, talis, quantus, tantus, quotus, totus. Minus quam finita sex: iste ipse, hic, is, idem, sui. Possessiuua quinque: meus tuus, suus, noster vester. Reliqua autem deductiua dicuntur: quia ex illis deducta. atque composita existunt: ut quispiam, aliquis, &c.

^a Cap. VIII. Pro vice nominis. Sic infra. c. 36. Antonomasia pro vice nominis ponitur. Donatus, Sergius, & Beda. Pro nomine ponitur. Posset legi, Pro nomine. Id est vice nominis ut eod. c. 36. Antonomasia est pro nomine id est vice nominis posita.

^b Finita eò quod dif. c. p. Sergius ad art. Donat.

^c Quae tria & articuli n. Sergius. Haec nonnulli etiam pronomina articularia vocant, eò quod more Graecor. cum nominibus declinantur.

^d Infinita septem. Quae nomina ab alijs dicuntur. Sed eum Isidoro faciunt Charisius, Diomed. Seru. & D. Augustinus.

De Verbo. Cap. IX.

VERBUM dictum eò quod verberato aere sonat: vel quod haec pars frequenter in oratione versetur. Sunt autem verba mentis signa, quibus homines cogitationes suas inuicem loquendo demonstrant. Sicut autem nomen significat personam: ita verbum, factum dictumq. personae. In persona verbi agentis & patientis significatio est. Nam scribo agentis personae factum est. Item scribor personae factum indicat, sed eius a quo patimur.

Verborum genera duo sunt: Grammaticorum atque Rhetorum. Grammaticorum in tria cadant tempora: praeteritum, praesens & futurum. ut, fecit, facit, faciet. Rhetorum autem

autem vniuersa oratio. Verba dicuntur, veluti, verbis bonis nos cepit, verba bona habuit. Vbi non tantum verba quæ in tria cadunt tempora: sed vniuersa oratio est. Verborum species sunt: formæ, modi, coniugationes, & genera.

Formæ verborum inde dictæ: eò quòd nos ad vnamquamque rem informent: per has enim ostendimus quid agamus. Nam Meditativa dicta à meditantis sensu, vt ^b lecturio, id est, legere volo. Inchoatiua post meditationem ab inchoantis indicio, vt calesco. Frequentatiua à sæpius agendo, vt lectito, clamito. Formæ enim sensum tenent: modi declinationem. Nam nescis quid sit declinatio, nisi prius didiceris quid sit sensus.

Modi dicti ab eo: quemadmodum sint in suis significationibus. Indicatiuus modus dicitur: quia significationem indicantis habet, vt lego. Imperatiuus, quia sonum habet imperantis, vt lege. Optatiuus, quia per ipsum optamus aliquid agere, vt vtinam legerem. ^c Coniunctiuus, quia ei coniungitur aliquid, vt locutio plena sit. Nam quando dicis, cum clamem, pendet sensus: quòd si dicam, cum clamem, quare putas quòd taceam? plenus est sensus. Infinitus dicitur, eò quòd tempora definiens personam verbi non definit: vt clamare, clamasse. Cui si adjungas personam: clamare debeo, debes, debet, fit quasi finitum. Impersonalis dicitur, quia indiget persona nominis vel pronominis vt legitur, addis personam à me, à te, ab illo, & plenè sentitur. Sed infinitus modus persona tantum verbi eget. Impersonalis verò vel pronominis persona, vel nominis.

Coniugatio dicitur eò quòd per eam ad vnum sonum multa coniungantur. Docet enim in quam syllabam exeat futurum tempus, ne per imperitiam quis dicat legebo, pro legam. Harum prima & secunda mittunt futurum tempus in bo, & in bor: tertia in am, & in ar.

Genera verborum idè dicta: quia gignunt. Nam actiuo adijcis r, & gignit passiuum. Rursum passiuo adimis r. & parit actiuum. Ipsa autem actiua dicuntur, quia agunt: vt verbero, Et passiuæ: quia patiuntur, vt verberor. Neutralia, quia nec agunt nec patiuntur, vt iaceo, sedeo. His si r litteram adijcis, ^d nō sonant Latinè. Communia autem dicuntur, quia & agunt & patiuntur, vt amplector. Hæc similiter deposita r littera Latina non sunt. Deponentia verò dicuntur, ^e quia deponunt

A futuri temporis participium à significatione passiuæ, quod exit in dus, vt gloriandus.

^a Cap. IX. Verbum quod verberat. E *Seru. ad art. Don. sed improbat Quinctil. lib. 1. c. 5. Quæ de perfecta forma leguntur in impressis, a Longobardis quibusdam rectè aberrant.*

^b Lecturio i. legere volo. Sic Longobard. & Seruius: Vna meditatiua forma est, quæ non agere nos aliquid, sed adhuc velle agere ostendit, vt est lecturio: significat enim non lego, sed legere volo.

^c Coniunctiuus. *Seruus*. Ideò dictus est coniunctiuus, quia in loquendo, cum solus elocutionem implere non possit, coniugit sibi indicatiuum.

^d non sonant Latinè. Latina *miss* non sunt Latina *p.ullò post ex Donat.*

^e Quia deponunt futuri temporis participium à passiuæ significatione. Deponens (*sic Charisius*) per antiphrasim dicitur, id est è contrario, quòd verbum r littera finitum deponere eam non potest. *Idem totidè verbis Diomedes. Ergo eodem modo hæc Isidori verba sunt accipienda: vt cum verbum deponens reliquas voces à passiuæ significatione deposuerit, hoc est deiecerit: futurum in dus à patendi significatione depellere nunquam queat. Nam sequendus, vtendus, & si qua huiusmodi reperiuntur, passiuam significationem retinent. Aut, deponunt abijciunt, neq. recipiunt futurum in dus propter passiuam significationem, vt gloriandus. nam gloriandus in vsu planè non est. Communiarius apud eund. Charisium. Trahuntur participia à Comuni (inquit) quattuor, præsens, & præteritum, & duo futura vadans, vadaturus, vadatus, vadandus. A deponenti tria: præsens, præteritum, & futurum, vt luctans, luctatus, lucturus.*

De Aduerbio. Cap. X.

Aduerbiu dictum est eò quòd verbis accidat. vt putà benè legi. Benè aduerbiu est, legi verbum. Inde ergò dictum aduerbiu quòd semper verbo iunctum adimpleatur. Verbum enim solum sensum implet, vt scribo: Aduerbiu autem sine verbo non habet plenam significationem, vt, hodie, adijcis illi verbum, hodie scribo, & iuncto verbo implesti sensum.

^a Cap. X. Totum caput è Sergio.

De Participio. Cap. XI.

Participium dictum quòd nominis & verbi capiat partes: quasi participium. A nomine enim vendicat sibi genera & casus, à verbo tempora & significationes: ab utroque numerum & figuram.

De coniunctione. Cap. XII.

Coniunctio dicta, quòd sensus sententiasque coniungat. Hæc enim per se nihil

nihil valet: sed in copulatione sermonum quasi quoddam exhibet glutinū. Aut enim nomina sociat, vt Augustinus & Hieronymus: aut verba, vt scribit & legit. Vna autē vis omnium, siue copulent, siue disiungant. Copulatiuę autem coniunctiones dictę, eō quod sensum vel personas coniungant: vt, ego & tu camus ad forum, ipsum & sensum coniunxit. Disiunctiuę dictę, quia disiungunt res aut personas: vt, ego aut tu faciamus. ^a Subiunctiuę dicuntur, quia subiunguntur: vt, que: Dicimus enim ^b regi que homini que Deo que: non dicimus, que regi, que homini. ^c Expletiuę dictę, quia expleant propositam rem, vt puta, si hoc non vis, saltem illud fac. Communes nominantur: quia vbiuis ponuntur & subiunguntur: vt, Igitur hoc faciam: hoc igitur faciam. ^d Causales dicuntur à causa, eō quod aliquid cogunt facere, vt puta, Occido illum, quia habet aurum: causa est. Rationales dicuntur à ratione, qua quisq. vtitur in faciendo: vt, quomodo eum occidam ne agnoscar, veneno? an ferro?

^a Cap. XII. Subiunctiuę. Ita appellat eis Donatus.
^b regi que homini que Deo. *Hemistichium Iuueni de Magis.*

^c Expletiuę. *Etiā Donatus, & Diomedes.* Saltem in expletiuis numerant.

^d Causales eō quod aliquid cogunt fac. *Rectè emendauit Chacon cum libri: partim cogitem, partim cogitent haberent. Sergius.* Inter causales, & rationales hoc interest, quod tunc vtimur causalib. quando de causa loquimur: tunc rationalib. quando de ratione. Causa est quę nos cōpellit (al. impingit) ad aliquid faciendum; ratio, qua vtimur in faciendo.

De Præpositionibus. Cap. XIII.

PRæpositio dicta: quod nominibus præponatur & verbis. ^a Accusatiuę autem & Ablatiuę præpositiones à casibus quibus seruiunt, dictę. ^b Loquelares verò, quia loquelis, id est, verbis semper cohærent, nec aliquid valent solę positę: vt di, dis. Coniunctę verò verbis figuram faciunt, vt diduco, distraho.

^a Cap. XIII. Accusatiuę autem & Ablatiuę. Ita appellantur à *Seru.* & *Serg.*

^b Loquelares. Ita appellantur à *Probo, Seru. Donat. Diomed. Charis. Festo in An. & Isid. de arte metr.*

De Interiectione. Cap. XIII.

INTERIECTIO ^a vocata quia sermonibus interiecta, id est, interposita, affectum com-

A moti animi exprimit: sicut eum dicitur ^b ab exultante vah: à dolente, heu: ab irascente, hem: à timente, hei. Quę voces quarumcumque linguarum proprię sunt, nec in aliam linguam facile transferuntur.

^a Cap. XIII. Interiectiones. *Omnia sęd verba Aug. lib. 1. de Seru. Dñi in mont. c. 9.*

^b Ab exultante vah, *Diomedes.* Exultantem significat euax. *Item Donatus, & Ecl. Lactanti euax. Augustinus tamen.* Cum delectamur vah (*inquit*) dicimus.

De Voce. Cap. XV.

VOX est aer ictus sensibilis auditu quantum in ipso est. Omnis vox aut est articulata aut confusa. Articulata est hominum: confusa animalium. Articulata est, quę scribi potest. Confusa, quę scribi non potest.

^a Cap. XV. Omnia à Donato.

De Syllaba. Cap. XVI.

SYLLABA Gręcè, Latinè conceptio siue cōplexio dicitur. Nam syllaba dicta est ἀπὸ τοῦ συλλαμβάνειν τὰ γράμματα, id est, à conceptione litterarum, συλλαμβάνειν enim dicitur concipere. Vnde verè illa est syllaba, quę ex pluribus nascitur litteris. ^b Nam vnā vocalem pro syllaba abusiue, non propriè dicimus: quę non tam syllaba dicenda est, quàm ratio temporum. Syllabę autem aut breues sunt aut longę, aut communes. Breues vocatę, quia nunquam produci possunt. Longę, quia nunquam corripipi possunt. Cōmunes autē quia pro scribentis arbitrio eum necessitas cogit & producuntur, & corripipiuntur: lege Donatū. Ideò autē syllabę longę breuesque dicuntur, quia per varias vocum moras aut dupla aut simpla spatia tēporis habere videntur. Diphthongę syllabę Gręcò nomine dictę: quod in eis binę vocalos iungantur.

Ex his apud nos veras esse scimus quattuor ae. oe. au. eu. Ei verò apud maiores tantum celebrata fuit. Syllaba autem apud metricos ideò semipes nominatur, quod sit dimidius pes. Nam pes duabus constat syllabis. Cum ergo syllaba vnā est, quasi dimidius pes est. ^c Dionysius Lintius syllabarum omnium singulas formas aptissimas fecit, & ob id statua honoratus est.

^a Cap. XVI. ἀπὸ τῆς συλλαβῆς. *It. Serg. Diomed. Charis.*

^b Nam vnā vocalem pro syllaba abusiue. *Donat.*

non videtur notasse, qui vocalem longam, syllabam dici pro-
prie voluit. Eius enim verba sunt. Syllaba est compre-
hensio litterarum, vel vnius vocalis enunciatio
temporum capax. Nam abusuè etiam vocalem
breuem syllabam vocamus.

c Dionysius Lintius. Vel Lintius potius, cuius Strabo,
& Suidas meminere. Is Pompeij ætate Grammaticum Roma
docuit.

De Pedibus. Cap. XVII.

Pedes sunt qui certis syllabarum tempo-
ribus insunt: nec à legitimo spatio vn-
quam recedunt. Pedes dicti, eò quòd per
iplos metra ambulent. Nam sicut nos pedi-
bus incedimus, ita metra, quasi pedibus, gra-
diuntur. Pedes autem omnes centum vi-
ginti quattuor sunt: dissyllabi quattuor, tri-
syllabi octo, tetrasyllabi sedecim, pentasylla-
bi duo & triginta, hexasyllabi quattuor &
sexaginta. Usque ad quattuor autem sylla-
bas pedes dicuntur: reliquæ συζυγίας vo-
cantur. Ipsi autem pedes habent speciales
causas nominum, quare ita vocentur. Pyrrhi-
chius dictus est, quia hic assiduè vel in cer-
tamine, vel in ludo puerili sæpius frequen-
tabatur. Spondeus dicitur, quia tractim
sonat. Nam spondeus tractus quidam dici-
tur, id est, sonus, qui fundebatur circa aures
sacrificantium. Vnde & ij, qui tibijs cane-
bant in sacris gentilium, spondiales nomina-
bantur.

Trochæus verò ab eo dictus est, quòd ce-
lerem conuersionem faciat cantilenæ, &
quasi rota velociter currat in metris. τροχος
enim Græcè rota dicitur.

Iambus dictus est quod iamβίζειν Græci
detrudere dixerunt. Huiusmodi enim car-
mine omnes inuersiones, vel detractiones
implere poetæ sunt soliti. Dictum autem no-
men ab eo, quòd velut venenum quodam-
modo maledicti, aut liuoris infundat.

a Tribrachys qui & Chorus appellatur,
dictus, quia fit ex tribus breuibus.

Molossus dictus à saltatione Molossorum,
quam exercuerunt armati.

c Anapæstus quia remissionibus & ludis
hic pes dicatus est.

Dactylus à digito dictus, quòd à longiore
nodo inchoans in duos desinat breues. Sic
& iste pes iuncturam vnam habet longam,
& duas breues. Vnde & manus oppansa pal-
ma dicitur, & pendentes digiti dactyli.

Amphibrachus, quod in vtraque parte
breuem habeat, longa in medio interiacete.
βραχυδς enim breuis dicitur.

A Amphimacrus dicitur, quòd duæ hinc
inde longæ habent in medio inclusam bre-
uem. μακρόδς enim Græcè longus dicitur.

Bacchius appellatus est, eò quòd eo pede
Bacchica, id est, Liberi sacra, celebrabantur.

g Antibacchius vel Palimbacchius dictus,
quia contrarius, vel iteratus à Bacchio est.

Proceleumaticus, eò quòd fit ad^h celeu-
ma canentium aptus.

Dispondeus autem & ditrochæus, & di-
jambus dictus, quòd geminis consistit iam-
bis, spondeis, vel trochæis.

Antispastus, quòd fit ex contrarijs syllabis,
ex breui & longa, ex longa & breui.

B Choriambus verò, quia ex hoc pede com-
positum carmen choris aptissimum fit.

Ionici sanè propter numerorum inæqua-
lem sonum dicti. habent enim binas longas
syllabas, binasque correptas.

Pæones dicti ab inuatore. Constant ipsi
ex vna longa & tribus breuibus: quæ longa
iuxta nonna eorum variatim est consti-
tuta.

Epitriti vocati quòd semper tres longas
habeant syllabas, & vnam breuem.

Syzygiæ autem sunt pentasyllabi & he-
xasyllabi pedes. Et dictæ apud Græcos συ-
ζυγίας, quasi quædam declinationes. Sed hi
non sunt pedes, sed appellantur pentasylla-
bi & hexasyllabi: quia vltra quinque & sex
syllabas non procedunt: vnde non oportet
in carmine has syllabas quodlibet excedere
nomen, vt Carthaginensium, Hierosolymi-
tanorum, & Constantinopolitanorum.

C Accidunt vnicuique pedi arsis & thesis,
id est, eleuatio & positio vocis. Neq. enim
iter pedes dirigere poterunt, nisi alterna
vice leuentur & ponantur: vt arma, ar ele-
uatio est, ma positio. In his duobus per di-
uisionem pedes legitimi colliguntur. Æqua
diuisio est, quoties arsis & thesis æquali tem-
porum diuisione cæduntur. Dupla, quoties
ex his vnus alterum duplo vincit. Sescupla
verò est, quoties vnum alterum sescuplo su-
perat. In simpla enim eius parte vnum plus
inuenitur: in dupla vnū minus habetur. Sescu-
plum enim dimidium dicitur. Triplum est,
quando maior pars ter continet totum mi-
nus, id est, tria & vnū. Epitritum est, quando
minus continetur à maiore, & eius tertia
pars. Cæduntur verò pedum membra vel
per æqualitatem, vel per duplum, vel per
sescuplum, vel per triplum, vel epitritum.

m Partitur ergo in æqua hos.

Spondeum

Spondeum	) vt	æstas
Pyrrhichium		fuga
Dactylum		Mænalus
Anapæstum		Erato
Dispondeum		oratores
Proceleumaticum		auicula
Diambum		propinquitas
Ditrochæum		cantilena
Antispastum		Saloninus
Choriambum		Armipotens

Item in dupla partimur hos pedes.

Trochæum	) vt	meta
Iambum		patens
Molossium		Æneas
Tribrachyn		macula
Ionicum maiorem		Iunonius
Ionicum minorem		Diomedes

Vnus verò tantum est, qui tripla partitione diuiditur, quæ est maxima, atque ideo minime metris adest.

Tripla.
Amphibrachys) vt (carina
Sescupli autem ij sunt.

Amphimacrus	) vt	insulæ.
Bacchius		Achat
Antibacchius		natura
Pæon primus		legitimus.
Pæon secundus		colonia.
Pæon tertius		Menedemus.
Pæon quartus		celeritas.

Restant, quos n̄ epitrita partitione diuidimus.

Epitritus primus	) vt	facerdotes
Epitritus secundus		conditores
Epitritus tertius		Demosthenes
Epitritus quartus		Fescenninus

Sunt igitur æqui decem, dupli verò sex, triplis vnus, sescupli septem, epitriti quatuor.

NVmerus syllabarum in pedibus à duabus vsque ad sex protenditur, vltimus enim non procedit: quia vsque ad sex syllabas tenduntur pedes. Tempora in pedibus sunt, vt quanta vnusquisque pes habeat. Resolutio est pedum, quando pro vna longa duæ breues ponuntur: aut pro duabus longis quattuor breues, vt, sectaque intexunt abiecte costas. Abiecte nunc resolutio est spondei in proceleumaticum: in qua resolutione semper^o synalæpham sequitur Virgilius. Ex vna autem longa duæ breues sunt: ex duabus autem breuibz longa nunquam fit. Findi enim solida possunt, solidari scissa non possunt. Figura est, cuius nota syllabæ

Agnoscentur. Vbi enim circuli partem inferiorem bis positam aspicias pyrrhichius est, o: vbi i geminum iacens, spondeus. -- Nam nota breuis inferior semicirculus u. nota longa i iacens est. --

¶ Metra pedibus accidunt, vt à trochæo trochaicum, à dactylo dactylicum, à iambo iambicum, de quibus paulò post dicendum est.

¶ Cap. XVII. Pedes sunt, qui certis. *Elegantissimè Terentianus*: Vna longa non valebit edere ex se le pedem. Ictib. quia fit duob. non gemello tempore. *Sergius quoq.* Necessè est pedem vnumquemq. in se habere certum cum temporibus numerum syllabarum.

B *Frequentabatur. Postea in Romano cod. hæc leguntur.* Sine Pyrrhichius dicitur *ἀπό τῶν πυρρῆος* id est, igne, ceteri enim, sicut ignis, pes iste decurrit. Hinc est illud Virgilianum. *Arduentes Tyrii*, id est, festinantes. *Eadè sunt in recentiorib. editionib. Rectè tamen prior etymo egia: Terentianus.* *πυρρῆος* idem vocatur, quippe & aptus Pyrrhichæ.

¶ Spondeus dicitur, quia tractim. *Est enim σποδὸν ἠλὲν* lentè moueri, vnde *spondeos stabiles dixit Horatius.* Et *Cicero*, Etsi enim hebetior est, & tardior, habet tamen stabilem quandam, & non expertem dignitatis gradum. *Vel potius ἀπό τῆς σποδῆς*, id est libatione, vnde *ἐπιβώμιος* etiam dicitur, quod eo sacerdotes ad aras progredientes vterentur, vt eius pedis granitas ominosis vocibus officeret, ne ad illorum aures peruenirent. *Terentianus.*

C Qui, quod in templis canorus à sono vocis malæ Auribus libantis obstat, & fauet, *σποδὸν* est.

Et qui tibis longis in sacris canebant, spondeales dicebantur, quorum meminit Plutarchus.

¶ Tribrachys, qui & choriis. *Et trochæus dicitur; Quintilian. lib. 9. c. 4.* Tres breues choreum, quem tribrachyn dici voluit. *Terentianus, cum de iambo eg. ffer.* Nec minus currit trochæus lege versâ tēporum, Syllaba longus priore parciore nouissima *χόπιος* idem nuncupatur à magistris plurimis.

Idem.

Nam solet longam trochæus soluere in duas breues,

Vnde & appellant trochæum, quem vocamus *τρίβραχυς*.

D **¶** Anapæstus. *Longobardicos secuti sumus, qui in hanc lectionem consentiunt, Altera etymologia, quæ in alijs libris manuscriptis, & in editis legitur: Anapæstus dicitur percussus (Græci enim ἀναπέστιον repercussionem dicunt, qui ideò dicitur repercussus, eò quod repercutiatur à dactylo, est enim illi contrarius) à Diomede sumpta est. Quibus verbis illud etiam subiungitur in sex libris. Illud autem mirandum est, in his dact. pedibus, quod anapæstus suscipit qualitatem nominis: nam ex contrarietate sequenti in contrarietatem ponitur, eò quod breuitas in se præcurrit: ille verò, qui in contrario ponitur, non de eo sumit vocabulum, sed de qualitate syllabatum. Non propterea absurdè (si cui Diomedes tanti sit) sic enim ordinat Terentianus pedes, vt ab anapæsto incipiat, & omnino breuietates seu per præponat.*

ponit. Sed quis non videt, hac etymologia recepta, ut anapestus quasi repercutissus dicatur, nihilominus hanc, quam dactylum nomen sumere de qualitate syllabarum? non quod repercutiatur à Dactylo, sed quod dua syllabæ breues repercutiantur & obtundantur à sequenti longa.

l Iuncturam vnam, articulum iuncturam dixit.

m Antibacchius vel Palimbacchius quia iteratus. Romanus codex cum Donato: quia contrarius hi antibacchium, nostri palimbacchium interpretati sunt.

n ad celeuma canentium, Calcantium volebat Chacon ex Ierem. 25. Celeuma quasi calcantium. Et Hieronym. Is. 16. Nequaquam in vindemia latus vindemiator celeuma cantabit. Et Ierem. 48. & 51. Canendum alij edidit, haud male.

o Sed hi non sunt pedes. Cicero in oratore. Iam præan, quod plures habeat syllabas, quam tres, numerus à quibusdã non pes habetur, sed quod versus declinationes dixit: coniugationes forte legendum.

p Accidunt unicuique. pedi arsis. è Sergio. vide Terentianum.

q Sescum enim dimid. Sic Longobard. libri, Cicero in Oratore: Ut necesse sit partem pedis, aut æqualem esse alteri parti, aut altero tanto, aut scilicet esse maiorem; ita sit, ut æqualis dactylus, duplex iambus, scilicet duplex præan. Vid. Serg. art. 1. c. 5. & Quintil. lib. 9. c. 4.

r Partimur ergo in æqua. Omnia ex Donato vsq. ad Iesecummas.

s Epitrita partitione. Augustinus sesquiterciam nominat, alij supertertiam: epitritam Diomedes, Donatus, & Terentianus.

t Synalepham sequitur Virgil. Servius AEn. 5. ad illud. Genua labant. Proceleumaticus (inquit) est, quem sic semper ponit Virgilius, ut cogi possit in dactylum. Quod alibi etiam reperit. Id sit si i, & u. consonantes fiant: sed in reijce capellas eclog. 3. etiam duo ij in vnam, id est consonans contrahenda cum tamen i. in medio, nisi inter duas vocales consonans esse non possit.

u Ex vna autem longa duæ breues f. ex duab. autem b. Terentianus.

Nam non ita est ut longa dissolubilis,
Breues vicissim contrahi in longam valent,
Quia solida findi magnitudo non vetat:
Druis iungi tursum in vnum non queunt.

v Metra pedibus accidunt. Donatus. Accidunt unicuique. pedi, arsis, & thesis, numerus syllabarum, tempus, resolutio, figura, metrum. De quibus omnibus iam egit Isidorus. Sergius Metrum, quod ex spondeo spondacum, ex trocheo trochaicum, ex iambo iambicum nuncupatur. Ac rō nuncupatur addendum putabat Isidoro Chacon, ita fore integra omnia.

De Accentibus. Cap. XVIII.

Accentus: qui Græcè prosodia dicitur, ex Græco nomen accepit. Nã Græcè ᾠδὸς Latine ad, ᾠδῆ Græcè, Latine cantus est. Hoc enim nomen de verbo ad verbum expressum est. Latini enim habent & alia nomina. Nam accentus & tonos, & tenores dicunt, quia ibi sonus crescit & desinit: Accentus autem dictus, quod iuxta cantum sit,

A sicut aduerbiū quia iuxta verbum est Acutus accentus dictus quod acuat & erigat syllabam. Grauis quod deprimat & deponat. est enim cōtrarius acuto. Circūflexus, quia de acuto & graui constat: incipiens enim ab acuto in graue desinit: atque ita dum ascendit & descendit circūflexus efficitur. Acutus autem & circūflexus similes sunt, nam vterque leuat syllabam: Grauis contrarius videtur ambobus, nã semper deprimat syllabas, cum illi leuent: ut, Vnde venit Titan, & nox vbi sidera condit: vnde hic grauis est, minus enim sonat quam acutus & circumflexus. Monosyllaba autem pars orationis si naturaliter breuis est, ut vir, aut positione longa, ut ars, acutum accentum habebit. Si verò naturaliter longa, ut res, circūflexum. Disyllaba pars orationis, si priorem naturaliter longam habet, & vltimam breuem, circūflexetur, ut Musa, aliter acuitur. Trisyllaba pars orationis si mediam breuem habet, ut tibia, tunc primam acuumus. Si verò naturaliter longam habet secundam, & vltimam breuem, ut Romanus, tunc mediam circūflexetur. Tetrasyllaba autem & pentasyllaba ratione trisyllaborum retinentur. **B** Grauis accentus cum vno accentu poni potest in dictione vna: cum vtriusque nunquam, ut Catullus. In cōposita dictione vnus accentus est, ut armipotens, omnipotens. **C** Accentus autem reperti sunt vel propter distinctionem: ut, viridique in littore conspicitur sus, ne dicas vsus. vel propter pronuntiationem ne dicas meta breuiter, & non producta meta, vel discernendæ ambiguitatis causa, ut ergo. Nam cum producitur go, causam significat, cum corripitur, coniunctio est.

* Cap. XVIII. Ut Romanus. Ita legendum ex Terentianensibus libris, vel Cethægus ex Donato ut congruat exemplum. non Metellus, ut est in reliquis libris. Nam distincte paullo ante naturaliter longam, & positione longa.

B Grauis accentus e. v. a. p. p. i. d. v. cum vtriusque nunquam. Nam quæcumque vna acuta in ead. voce, ut ait Quintilianus: sed grauis poni in vna dictione non solum cum acuto, sed etiam cum circumflexo potest.

C Accentus autem reperti sunt. Atque Donatus & Sergius vnde hæc sumpta sunt, conturbati, & dissipati sæpe accentum legendi, vel distinguendi, vel pronuntiansi ratione, vel discernendæ ambiguitatis necessitate dicunt: & vtrumque verum esse, nemo negat.

De Figuris accentuum. Cap. XIX.

Figuræ accentuum decem sunt, quæ à Grammaticis pro verborum distinctionibus apponuntur oꝝ ēa, id est acutus accentus, linea **B** à sinistra

à sinistra parte in dexteram partem sursum A ducta fit ita.

βαρεία, id est grauis linea, à summo sinistrae in dexteram deposita, fit ita.

Περισπωμένη id est: circumflexus, linea de acuto & graui facta exprimitur ita.

Μακρά: id est longa virgula iacens est ita.

Βραχύς, id est breuis, pars est circuli inferior, iacens ita.

Υφέν, id est coniunctio, quia duo verba connectit, subiecta virgula versui circumflexa fit ita.

Diaſtole, id est distinctio, quæ è contrario separat, dextera pars circuli supposita B versui, fit ita.

Apostrophos, pars item circuli dextera, & ad summam litteram apposita, fit ita, qua nota deesse ostenditur in sermone vltima vocalis, vt tribunal, pro tribunale.

Δασύα, quod interpretatur aspiratio, id est, vbi H littera poni debet, tali figura notatur, F

Ψιλῆ, quod interpretatur siccitas siue purum, id est vbi h littera esse non debet, tali nota ostenditur A.

^b Quorum duorum accentuum figuram Latini ex ipsa littera aspirationis fecerunt. Vnde si coniungas has: facis eandem aspirationis notam H, Rursum si medium eius apicem scindis, *δασύαν* F & *ψιλῆν* A facis.

^a Cap. XIX. Figuræ accentuum. *Omnia ex Donato.*

^b Quorum duorum accentuum figuram Latini ipsam litteram H. Ita quidem Donatus, & Sergius. Sed A. Augustinus etiam Græcos prius littera ipse H pro aspiratione vsos dicit. Habere enim se Græcos nummos in quibus scriptum sit H H R A K A. Idq. etiam Athenæum lib. 9. c. 19. & Priscianum in lib. de ponderib. testari. A quibus ne Capella quidem verba prorsus abhorrent. H aspirationis notam Græci diuiserunt. Quod si vocem Latini, tollas quæ à Romano codice abest non minus commoda erit scriptura. Quorum duorum accentuum figuram ex ipsa littera aspirationis fecerunt, Græci scilicet.

De Positura. Cap. XX.

POSITURA est figura ad distinguendos sensus per cola & commata, & períodos: quæ dum ordine suo apponitur, sensum nobis lectionis ostendit. Dictæ autem posituræ vel quia punctis positis annotantur: vel quia ibi vox pro intervallo distinctionis deponitur. Has Græci *θέσεις* vocant, Latini posituras. Prima positura subdistinctio dicitur. eadem & *κόμμα*. Media distinctio sequens est. ipsa & *κῶλον*. Vltima distinctio quæ totam sententiam claudit ipsa est *περίοδος*: cuius vt

diximus, partes sunt *κῶλον* & *κόμμα*: quarum diuersitas punctis diuerso loco positis demonstratur. Vbi enim in initio pronuntiationis necdum plena pars sensus est, & tamen respirare oportet, fit comma, id est particula sensus, punctusque ad imam litteram ponitur, & vocatur subdistinctio, ab eo quod punctum subtus, id est, ad imam litteram accipit. Vbi autem in sequentibus iam sententia sensum præstat, sed adhuc aliquid superest de sententiæ plenitudine: fit colon, mediamque litteram puncto notamus, & mediam distinctionem vocamus, quia punctum ad mediam litteram ponimus. Vbi verò iam per gradus pronuntiando plenam sententiæ clausulam facimus, fit periodus: punctumque ad caput litteræ ponimus, & vocatur distinctio, id est disunctio: quia integram separauit sententiam. Hoc quidem apud oratores. Cæterum apud poetas vbi in versu post duos pedes syllaba remanet, comma est, quia ibi post scansionem præcisio verbi facta est. Vbi verò post duos pedes de parte orationis nihil superest, colon est. Totus autem versus periodus est.

^a Cap. XX. Et tamen respirare oportet. Hanc respirationem Donatus, & Sergius media distinctioni tribuunt.

C De Notis sententiarum. Cap. XXI.

PRÆTEREÀ quædam scripturarum notæ apud celeberrimos auctores fuerunt, quasque antiqui ad distinctionem scripturarum carminibus & historijs apposuerunt. Nota, est figura propria in litteræ modum posita, ad demonstrandum vnâquamque verbi sententiarumque ac versuum rationem. Notæ autem versibus apponuntur numero viginti sex, quæ sunt nominibus infra scriptis.

^a Asteriscus apponitur in ijs quæ ommissa sunt, vt illucescant per eam notam quæ deesse videntur. Stella enim *ἀστὴρ* Græco sermone dicitur, à quo Asteriscus est derivatus.

^b Obelus, id est virgula iacens apponitur in verbis vel sententijs superflue iteratis, siue in ijs locis vbi lectio aliqua falsitate notata est, vt quasi sagitta iugulet superuacua, atque falsa confodiat. Sagitta enim Græcè *ὀβελός* dicitur.

Obelus supernè ad punctus ponitur in ijs de quibus dubitat vtrū tolli debeant necne.

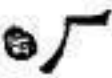
^c Limi-

 ^c Limniscus id est virgula inter geminos A punctos iacens, apponitur in ijs locis quæ sacrae scripturae interpretes eodem sensu, sed diuersis sermonibus transtulerunt.

 ^d Antigraphus cum puncto apponitur, vbi in translationibus diuersus sensus habetur.

 ^e Asteriscus cum obelo: hac proprie Aristarchus utebatur in ijs versibus qui non suo loco positi erant.

 Paragraphus ponitur ad separandas res à rebus quæ in connexu concurrunt, quemadmodum in catalogo loca à locis, & regiones à regionibus: in agone præmia à præmijs, certamina à diuersis certaminibus separantur.

 Positura est figura paragrapho contraria. B ideo sic formata, quia sicut ille principia notat: ita ista fines à principijs separat.

 ^f Cryphia: circuli pars inferior cum puncto ponitur in ijs locis: vbi quaestio dura & obscura aperiri vel solui non potest.

 ^g Antifigma ponitur ad eos versus quorum ordo permutandus est, sic & in antiquis auctoribus positum inuenitur.

 ^h Antifigma cum puncto ponitur in ijs locis vbi in eodem sensu duplices versus sunt, & dubitatur qui potius eligendus sit.

 ⁱ Diple: hanc scriptores nostri apponunt in libris ecclesiasticorum virorum, ad separanda vel demonstranda testimonia sanctorum scripturarum.

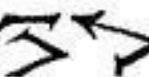
 ^k Diple *περι εἰχον*, hanc primus Leogoras Syracusanus apposuit Homericis versibus ad separationem Olympi à caelo.

 ^l Diple *περισυμμένη* id est, cum geminis punctis: hanc antiqui in ijs apponebant, ^m quæ Zenodotus Ephesius non rectè adiecerat, aut detraxerat aut permutauerat: in ijs & nostri ea vsi sunt.

 ⁿ Diple *ᾠδελισμένη* interponitur ad separandas in comædijs vel tragædijs periodos.

 ^o Auerfa quoties strophe & antistrophus infertur.

 Auerfa cum obelo ad ea ponitur quæ ad aliquid respiciunt, vt:

 ^p Nos ne tibi fluxas Phrygiæ res vertere fūdo Conamur: nos an miseros qui Troas Achivis Obiecit? -

 Diple supernè obelata ponitur ad conditiones locorum ac temporum personarumque mutatas.

 Diple recta & auersa superne obelata ponitur finita loco suo monade significante similem sequentem quoque esse.

Ceraunium ponitur quoties multi versus improbantur, nec per singulos obelantur, ceraunus enim fulmen dicitur.

Chresimon hæc sola ex voluntate vniuscuiusque ad aliquid notandum ponitur.

 ^q *Φ & ρ*. id est *Φερρις*. hæc vbi aliquid obsecritatis est, ob sollicitudinem ponitur.

Anchora superior ponitur: vbi aliqua res magna omnino est.

Anchora inferior vbi aliquid vilissimè vel inconuenientius denuntiatum est.

^r Coronis nota tantum in fine libri apponitur.

^s Alogus nota ad mendas adhibetur.

Fiunt & alia librorum notulae pro agnoscendis ijs quæ per extremitates paginarum exponuntur. vt vbi lector in liminari huiusmodi signum inuenerit, ad textum recurrens eiusdem sermonis vel versiculi sciat esse ex positionem, cuius similem superiacentem notam inuenerit.

^a Cap. XXI. Asteriscus De Asterisco & obelo August. 18. de ciuit. cap. 42. & Hieronym. in prefat. Paralipom. & in Tob. & epist. 135. ad Suniam, & Fretel. Reperunturque adhuc in libris & asterisci, & obeli diuersæ aliquantulum figurae Asterisci.   ^b Obelus supernè appunctus. Placet A. Augustino sic pingi vt est in Pandectis Florent.

^c Limniscus. De vocis notione vid. Veget. de re veterinar. Mirum verò Hypolimniscum ab Isidoro præternissum (nam præternissum non dubito, cum omnes xxvj. notas quas proposuit, explicarit) cum constet quattuor omnino notis in hexaplis, aut octaplis vsurum fuisse Originem, asterisco, obelo, limnisco, & hypolimnisco. Est verò hypolimniscus ex Epiphanio virgula iacens punctum subtus habens, quo indicatur ab altero tantum lxx. pari, sensum eisdem verbis redditum: figura fuit:

^d Antigraphus. Duplici figura pingitur. in Gottbicis hæc tantum.

^e Asteriscus cum obelo. Hunc A. August. ita pingi vult.

^f Positura. Cum reliqua omnia Græca sint; suspectum positura nomen videri possit.

^g Antifigma. Vid. Laert. in Platone.

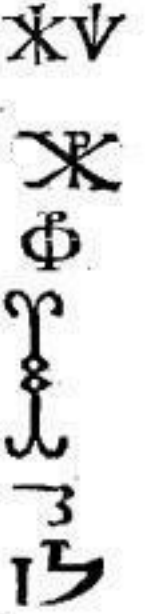
^h Antifigma cum puncto. In Laertio A. Augustini hæc erat figura.

ⁱ Diple. Cicero lib. VIII. Ep. ad Att. ep. 2. Vibulij res gestæ sunt adhuc maximæ, id ex Pompeij litteris cognosces, in quibus animaduertito illum locum vbi erit *δ. π. λ. η.* De figura consentiunt omnia, præter codicem Laertij A. August. in quo hæc cernuntur   ^m mendose, vt ipse etiam putabat.

^k Diple *περι εἰχον* Leogora meminit Suidas, sed nihil de eo præter nomen.

^l Diple *περισυμμένη* Sic Anton. Augu. ex Casar. ang. C. Gottbic. CC.

^m Quæ Zenodotus. Primus hic (vt ait Suidas) Homeri corrector fuit, Bibliothecæ Alexandrinæ præfectus, & filiorum Ptolemæi magister.

ⁿ Diple auersa. Placet Casaranz. libri figura
itemq. Auersa cum obelo $\leftarrow$, & superne ob. lata. $\sum$
^o Quoties Strophe. De Strophis & antistrophis vide
Pin. lavi interpretem, ad Olym. & Hephastionis enchiridion
& Fortunatianū de metris Iloratianis. Qui ita ait. In can-
tionib lyricis legitimè scriptis, hoc est monostrophis
hæc tria inueniri necesse est; strophem, anti-
strophem, epodon. Nam circuire aram dextra stro-
phen vocabant, redire à sinistra antistrophen. post
eam in conspectu dei consistentes cantici reliqua
peragebant, epodon.

^p Nō sine tibi fluxas Phrygiæ res. Quo loco Sernius
status (inquit) relatiuus est.

^q $\chi\eta\sigma\iota\mu\alpha\varsigma$. Quo usui est.

^r & c. q. Cui in veterib. libris frontis legeretur, non
difficilis fuit coniectura. q. porro legendum, quæ vox curam
significat & sollicitudinem.

^s Coronis. Variè in libris pingitur. à quib. diuersa est
Hephastionis nota. Sed placet Carion apud Aristophanem.

^t $\alpha\beta\gamma\delta\epsilon\zeta\eta\theta\iota\kappa\lambda\mu\nu\pi\rho\sigma\tau\upsilon\phi\chi\psi\omega\psi\omega\omega$
^u Ab $\gamma\delta$ is. Variè pingitur $\text{I} \cdot \text{7} \cdot \text{V} \cdot \text{F}$

De notis vulgaribus. Cap. XXII.

Vulgares ^a notas Ennius primus mille &
centum inuenit. Notarum vsus erat, vt
quicquid pro concione, aut in iudicijs di-
ceretur, librarij scriberent complures simul
astantes, diuisis inter se partibus, quot quisq.
verba, & quo ordine exciperet. ^b Romæ
primus Tullius Tiro Ciceronis libertus
commentatus est notas, sed tantum præ-
positionum. ^c Post eum Vipsianus Phi-
larginus, ^d & Aquila libertus Mæcenatis
alius alias addiderunt. Deinde Seneca,
^e contractu omnium, digestoque & aucto
numero, opus effecit in quinque millia.
Notæ autem dictæ, eò quòd verba vel sylla-
bas præfixis characteribus notent, & ad no-
titiã legentium reuocent, quas qui didi-
cerunt propriè iam notarij appellatur.

^a Cap. XXII. Vulgares notas Ennius primus. Po-
steriorem intelligo, qui de litteris, & syllabis duos libros
scripsit, vt ait Sueton. in præm. lib. de illustrib. Gr. ann.

^b Romæ primus Tull. Tiro. Verba Hieronymi in
Chronie. Euseb. Sed quom. au. modo primus, si Ennius quoque
primus? Nondum hæc concinnarat Isidorus.

^c Post eum Vipsianus Confirmant coniectur. in A. Au-
gustini codex Quæntensis collegij, in quo Vipsianus disertè
scriptum est. Quod verò Agrippa, qui ex Vipsiana gente fuit,
libertum hanc fuisse idem suspicabatur: non assentior. Neq.
enim arbitror libertu patronum id nomen dedisse quod ipse
responderet. Vt. Senec. in declinat.

^d Et Aquila libertus Mæcen. Notæ à Mæconate
ipso exiguntur, sed editæ ab Aquila narrat Dion. lib. 57.

^e Contractu omnium. Sueton. de Valer. Prob. Multaq.
exemplaria contracta emendate, ac distinguere, &
adnotate curauit.

A De notis iuridicis. Cap. XXIII.

Quædam autè litteræ in libris iuris ver-
borum suorum notæ sunt, quo scri-
ptio celeris breuiorq. fiat. Scribebatur enim
verbi gratia per B. & F. bonum factum, per
S & C. senatus consultum. per R & P. respu-
blica. per P & R. populus Romanus. per D.
& T. dumtaxat per supinã in litterã mulier.
per P. secundum naturam pupillus: ^b per PV
verso capite, pupilla. per vnum K. Kaput. per
duo KK. iuncta Kalumnia: Kaufa. per I & E,
iudex esto. per D & M. dolū malum. Cuius
generis plurimæ conformes notæ in libris
antiquis inueniuntur. Has iuris notas ^c no-
uitij Imperatores à codicibus legum abo-
lendas sanxerunt: quia multos per has cal-
lidi ingenio ignorantés decipiebant, atq.
ita iusserūt scribendas in legibus litteras, vt
nullos errores, nullas ambages afferant, sed
sequenda & vitanda aperte demonstrent.

^a Cap. XXIII. Per supinã in litteram. Cum ple-
riq. omnes libri in litteram haberent, probissimè coniecit A.
Augustinus in. scribendum, quo tertiu littera significatur.
Nam per C. conuersari in hunc modum C. Cetam significa-
bant, eaq. prænominè mulieres omnes utebantur. Plutarcb.
in problem. & Boetb. in Top. Quod autem per supinã in
litteram dicit Isidorus; Romanus Codex hanc notam habet
 U que est etiam in Goth. On.

^b Per PV verso capite pupilla. Ita Valerius Prob.

^c nouitij Imperatores. Iustinianus in præfat. qua
Pandectis, & Codici præfixa est. Obierat autem Iustinianus
anno à Christo nato 527.

C De notis militaribus. Cap. XXIII.

In ^a breuiculis quoque quibus militum
nomina continebantur, propria nota erat
apud veteres, qua inspiceretur, quanti ex
militibus superessent, quanti que in bello ce-
cidissent. ^b T nota in capite verficuli posita
superstitem designabat, θ verò ad vniuscui-
usque defuncti nomen apponebatur. Vn-
de & habet per medium telum. Id est mor-
tis signum, de qua Persius ait.

Et potis est nigrū vitio præfigere theta.

^c Cum autè impuritiã significare vellent
lambda littera vsi sunt: sicut mortem signi-
ficabant cum ponebant theta ad caput. In
stipendiorū quoq. largitione propria erant
notæ.

^a Cap. XXIII. In breuiculis Ruffinus inuest. 2. Si-
quis accepto breuiculo, in quo militum nomina
continebantur, nitatur inspicere, quanti ex militib.
superfint, quanti in bello ceciderint, & requitens
qui inspicere missus est propriam notam, &c.

^b T nota

Equus quod est animal, per e scribendus. **A**
 Æquus quod est iustus, per æ diphthongon
 est scribendus. ^b Exul addita f debet scribi:
 quia exsul dicitur, qui extra solū est. ^c Exul-
 tat, melius sine flittera scribitur. Nam cum
 ipsa x ex c & f constat, quomodo cum in ea
 sit s, rursus ei additur alia?

Æquor per diphthongon scribendum,
 quia non ab aqua, sed ab æqualitate nomen
 est factum.

Forfitan per n in fine scribendū, quia in-
 tegrum eius est, si forte tandem.

Fedus quod est deformis, per e solam
 scribendum: fœdus quod est pactum, cum **B**
 œ diphthongo scribendum.

^d Formosus sine n scribitur: quia à formo
 r. calido: calor. n. sanguinis efficit pulchritu-
 dinem.

^e Gnatus quod est filius, per g scribendū:
 quia facit generatus.

H, quæ aspirationis nota est, in Latino
 tantum vocalibus iungitur: ut honor, homo
 humus. ^f Aspiratur autē & consonantibus,
 sed in Græcis & Hebræis nominibus. Heus
 autē & heu interiectiones per h scribenda.

I litteram inter duas vocales constitutam
 bis scribi quidam existimabant, s̄ ut Troia,
 Maiia, sed hoc ratio non permittit. Nun-
 quam enim tres vocales in vna syllaba scri-
 buntur. Sed I littera inter duas vocales con-
 stituta, pro duplici habetur.

Id, pronomen neutri generis per d scribi-
 tur, ab eo quod est is, ea, id: quia facit idem.

Quod si verbū est tertie personæ per t no-
 tabit, ab eo quod est eo, is, it: quia facit itur.

K litteram antiqui præponebant ^h quo-
 ties a sequebatur, ut Kaput, Kanna, Kala-
 mus. Nunc autem Kartago & Kalendæ per
 eandem tantum scribuntur. Omnia autem
 Græca nomina qualicumque sequente vo-
 cali per K sunt scribenda.

Lætus per æ diphthongū scribitur: quia
 læticia à latitudine vocata est, cui contraria
 est tristitia, quæ angustiam facit. L, autem
 littera interdum pro d, littera utimur: ut læ-
 tū pro datū, & calamitatē pro cadamitate:
 à cadendo enim nomen sumpsit calamitas.

ⁱ Maxumus: an maximus, & si qua similia
 sunt, qualiter scribi debeant quæsitum est.
 Varro tradidit Cæsarem per i huiusmodi
 verba enuntiare, & scribere solitum esse:
 inde propter auctoritatem tanti viri con-
 suetudinem factam, ut maximus, optimus,
 pessimus scribatur.

Malo per vnum l scribendum: quia est
 magis volo: Malle per duo ll, quia est magis
 velle: nolo quoque per vnum l, nolle per duo.

^k Nolo enim, ne volo est: nolle, ne velle.
^l Os si vultum aut ossum significat per o
 solam scribendum est: ^m si personam, h præ-
 ponenda est.

Ora finium per o: hora dici, per h scri-
 bendum.

Onus si de onere venit per o solam scri-
 bendum: si de honore, cum h aspiratione.

Præpositio: & præterea, per diphthongū
 scribendum.

ⁿ Penè verò quod est coniunctio, per e.

Pœna: quod est supplicium, per œ.

Q littera tunc rectè ponitur: cum illam
 statim u littera sequitur, & alia qualibet
 vna plurè sue vocales iunguntur, ita ut vna
 syllaba fiat. Cætera per c scribuntur.

Quæ, pronomen cum a scribendum:
 quæ, coniunctio, sine a.

Quid, per d litteram scribitur cum pro-
 nomen est: per t, cum verbum, cuius positio
 prima est, queo, quis, quit: & in composi-
 tione nequeo, nequis, nequit.

Quod, quando pronomen est, per d scri-
 bendum: quando numerus, per t: quia toti-
 dem per t scribitur.

^o Quotidie per q scribendum: non per c,
 ut sit quot diebus.

R littera, communionē habet cum f lit-
 tera. Itaque apud antiquos honos, labos, ar-
 bos dicebatur: nunc honor, labor, arbor.

Sat per t scribi oportet, quia integrū eius
 facit satis.

Sed per d oportet scribi. Apud antiquos
 enim sedum dicebatur: nos finales duas lit-
 teras abscidimus.

^p Tamtus sicut & quantus in medio m
 habebunt. De quam enim & tam veniunt,
 vnde & quantitas, quamtus & tantus.

^q Væ interiectio cum a scribenda, Ve con-
 iunctio, sine a.

Xristus quia Græcum est per X scriben-
 dum: ita & Xristma.

Y & Z litteris sola Græca nomina scribun-
 tur. Nam cum iustitia z litteræ sonum ex-
 primat: tamen, quia Latinum est, per t scri-
 bendum est. Sic militia, malitia, nequitia
 & cætera similia.

In dubijs quoque verbis consuetudo ve-
 terum erat, ut cum eadem littera alium in-
 tellectum correpta, alium producta habe-
 ret, longæ syllabæ apicem apponebant. ut
 puta

puta pōpulus arborem significaret, an hominum multitudinem: apice distinguebatur. Sic & vbi litteræ consonantes geminabantur, Sicilicum superponebant, vt icl'a, ser'a, al'eres. Veteres enim non duplicabant litteras, sed supra siclicos apponebant. Quæ nota admoneretur lector geminandam esse litteram.

^a Cap. XXVII. Cum autem præp. Ex Felij Longi libello de orthograph.

^b Exul. addito l. Quia saluum esse dictionib. suum initium debet, ait Terentius Scaurus.

^c Exultat. E margine hæc adscita præbat Chacon, conuenient enim sententiæ præcedenti contrariam e Placuli glossis desumptâ. Nos Isuloro id mihi obesse putamus: illius. n. non tam bis de reb. indicare, quàm pl. r. b. e locus diuersa corrogare studiu fuit. Et fuit Felij Long. opinio in lib. de orthog. Porro in antiquissimis legu tabulis in as incisus, max sumus, pro x sumus, dix sermi. fax sit, ded. ux sit, ex sigatur huiusmodi. alia multa visantur.

^d Formosus sine n Scaurus. Non mediocriter peccant qui formoso n. litteram adsumunt, non magis necessariam quàm gloriose. Quidam ex apicib. vocalib. longis impostis n. conuertisse plurimas voces contendunt, vt formosus, thesaurum, mensam, quor'ies, vicesimum. A. Augustinus antiquiorem censebat hanc scripturam quam vsam apicem, extare enim Genue. extant tabulam ante Ciceronis atatem incisam, in qua sit VICENSIV MVM. Idemq. de thesauro, thesa, mensa, & reliquis existimabat. Apices addere vocalib. longis non ita antiquum fuisse, licet sit vetus Quinctiliano teste. Nam antiquiores longas vocales duplicare solitos, vt Felix pro Felix, Vala, pro Vala, quæ in nummis leguntur. Quod autem formosus à formo ducit: idem repetit lib. x. & lib. xix. c. 7. & xx. c. 13.

^e Gnatus quia facit generatus. Eod. modo loquitur paulo post. Sat. per t. quia integrum facit satis.

^f Aspiratur & consonantib. Cicer. in Orator. Quin ego ipse cum scire maiores ita locutos vt nusquam nisi in vocalib. aspiratione vterentur, loquebar ita vt paleros, cetegos, Cartaginem dicerem.

^g Vt Troia, Maia. Ita C. eronem solitu scribere tradit Velius. Quo respexisse videtur Terentianus. Atq. i. geminum scribere nos iubent magistri.

^h K. Quoties a sequebatur. a breue vt diximus ex Dionel. ad c. p. 4.

ⁱ Maximus an maximus. Vel. Longus. Vt iam in ambiguitatem cadat, vtum per i quædam debeant dici an per u, vt est optimus, maxumus. In quib. ad notandum antiquam sermonem plenioris sonus fuisse, &, vt ait Cicero, rusticianu atq. illis placuisse per u talia scribere, & enunciare. Ecce autem Grammatici, qui putauerant superlatiua per u enuntiare, vt enim concedamus illis in optimo in maximo, in pulcherrimo, in iustissimo. Quid facient in his nominib. in quib. æquæ manet eadem questio superlatiua: sublata manabit, an manabit, lubido an libido. Nos verò postquam exilitas sermonis delectare ceperit, vsque i, littera castigauimus illam pinguitudinem: non tamen vt plenè i litteram enuntiaremus. Et contendam quosdam alia nomina per u scribere, qui antiquorum voluntates sequuntur.

A Nec tamen sic enuntient, quomodo scribant. Vid. Quinctil. lib. 1. c. 5. & Gn. Cornutij librum de Orthog. apud Cassiodor. Unde hæc tralata sunt.

^k Nolo n. nec volo. Ne pro non dixisse antiquos probat Festus. Idq. frequens apud Plautum. Terentius quoq. nisi tu ne vis, dixit.

^l Os si vultum aut ossum significat. Ita constanter VV. CC. nec mirum ossum dixisse hoc loco (sidorum necessitate tanè coactum. Cum osso Agellium multo antersum tradat Charisius. De loco vero Terentij in Eunuch. credo ego Eserno. illud addens, si ossum apud Terentium legeretur, neq. Varro nem, neq. Charisium, qui id non probant, fuisse dissimulatos.

^m Si personam. Vt sit accusatiuus pronominis articularis, bos.

ⁿ Pene quod est coniunct. per e. In Pandectis Florentinis per e perpetuo scribi. uebat A. Augustinus.

^o Quotidie per q. Sed iam enuntiasse dicit Quinctilianus. Velius. Per q. quotidie magis dicunt, quam per c. cotidie, cum & dicatur meus, & scribatur: non enim est quotidie à quoto dictum, sed à continenti die cotidie tractum.

^p Tamen, & quam. Vid. apud Cassiod. de Orthograph. Gn. Cornutum, & Cesellium.

^q Væ interiectio. Eodem modo Agellius lib. 5. c. 12. Sed mirum (inquit) quod in compositione a deperditur, quoniam ve syllaba in illis breuis est, vt in vetus, vecors.

^r Ita & Xristina It. VV. CC. si Latine placuit tunc Xristum Xristina scribi ob id opinor, vt retineretur Crucis signa, qua de re supra. c. 3. & 4.

^s Sicilicum superponeb. Sic Victorinus in libro de Orthog. qui extare id signum atate sua multis in libris testatur. Fuit autem nota huiusmodi SER. A. SER. A. Sicilicum dictum (ait Festus) quod seinnunciam fecet. Id nunc nullum apparere in antiquis marmorib. aut libris marm. cum in Duallij titulo CLAVES, NVMEI. in nummis PILLVS: sine vlla sicilici nota vsantur.

De Analogia. Cap. XXVIII.

A Nalogia^b Græcè, Latinè similitum comparatio, siue proportio nominatur. Cuius hæc vis est, vt quod dubium est, ad aliquod simile quod non est dubium referatur, vt incerta certis probentur. Octo autem modis comparatio analogiæ colligitur, id est qualitate, comparatione, genere, numero, figura, casu, extremitatibus similitum syllabarum, & similitudine temporum. Si quid de ijs vnum defuerit, iam non est analogia, id est similitudo: sed est anomalia, id est extra regulam, vt lupus & lepus, totum conuenit: sed dissentiant casu: facit enim lupi, leporis. Nam regulariter est dum quæris vtum trames masculinum sit an femininum: similis est illi in omni declinatione limes: & erit masculinum. Item funis si incerti generis esse credis, similis est illi panis

In declinatione, & erit masculinum. ^a Item ex comparatione positiuorum: vt si dicas, doctus, magnus. positiui sunt & sui similes. Fit & per diminutionem, vt puta funem masculinum esse funiculus ostendit: sicut marmor neutrigeneris esse, marmusculum indicat. Nam quod genus in principalitate est, id esse solet in diminutione. Sed hoc non semper, vt pristinum pistrilla. Sed quia scire debemus ^f ex positione declinationem, & ex diminutione genus colligere.

^a Cap. XXVIII. *Omnia ex Quintil. lib. 1. cap. 5. & Sergij arte secunda c. de casib. sed ita concinnata, vt neq. interitum cohererent, neque auctorib. è quib. sumpta sunt satis respondeant.*

^b Analogia - Latinè similitudo comparatio. Ferri poterat, nisi apud Quintilianum similitudo comparatio alio sensu acciperetur. Est. n. apud illum Analogia pars, hic genus ipsum. Sergius melius similitudo rationem dixit.

^c Cuius hæc vis vt quod dub. &c. Verba sunt Quintil.

^d Dissentiunt casu facit n. lupi, leporis. Non casu sed genere differre voluit Sergius: quia non vt lupus lupa, ita lepus lepa faceret.

^e Item ex comparatione positiuor. Donatus in art. secund. In his regulis analogia vel ex collatione positiuor. nominum, vel ex diminutione cognoscitur.

^f ex positione declinationem, & ex dim. g. *Consentiunt VV. CC. in hæc scripturam.*

De Etymologia. Cap. XXIX.

Etymologia est origo vocabulorū, cūm vis verbi vel nominis per interpretationem colligitur. Hanc Aristoteles σύμ-βολον, Cicero notationem nominauit: quia nomina & verba rerum nota facit, vt puta flumen, quia fluendo creuit, à fluendo dictum. Cuius cognitio sæpè vsum necessarium habet in interpretatione sua. Nam cūm videris vnde ortum est nomen, citius vim eius intelligis. Omnis enim rei inspectio, etymologia cognita, planior est. Non autem omnia nomina à veteribus secundum naturam imposita sunt, sed quædam & secundū placitum: sicut & nos seruis & possessionibus interdum secundū quod placet nostræ voluntati nomina damus. Hinc est quod omnium nominū etymologiæ non reperiuntur: quia quædam non secundum qualitatem qua genita sunt, sed iuxta arbitrium humanæ voluntatis vocabula acceperunt. Sunt autē etymologiæ nominum, aut ex causa data, ^a vt reges à regendo id est à rectè agendo: aut ex origine,

vt homo quia fit ex humo: aut ex contrarijs, vt à lauando lutū, dum lutum non fit mundum, & lucus, quia umbra opacus, parum luceat. Quædam etiam facta sunt ex nominum deriuatione, vt à prudentia prudens. Quædam etiam ex vocibus, vt à garrulitate graculus. Quædam ex Græca etymologia orta & declinata sunt in Latinum, vt sylua: domus. Alia quoque ex nominibus locorū, vrbium, fluminū traxerunt vocabula. Multa etiam ex diuersarum gentium sermone vocantur. Vnde & origo eorum vix cernitur. Sunt enim pleraquæ barbara nomina & incognita Latinis & Græcis.

^a Cap. XXIX. Vt reges à rectè agendo. *Al. à regendo. Virumq. ex codicib. & ex alijs Isidori locis confirmari potest. Vid. lib. 3. de sum. bon. c. 48. & Burchard. lib. 15. c. 38. & Inon. part. 16. c. 79. & infr. lib. 12. c. 3.*

De glossis. Cap. XXX.

Glossa Græca interpretatione linguæ sortitur nomen. ^a Hanc Philosophi Adverbum dicunt: quia vocem illam de qua requiritur, vno & singulari verbo designat. Quid enim illud sit in vno verbo positum declarat, vt conticescere est tacere. Item, laus haurit apertum: haurit, percutit. Item, cūm terminum dicimus finem: aut populas interpretamur esse vastatas, & omnino cūm vnius verbi rem vno verbo manifestamus.

^a Cap. XXX. Hanc Philosophi Adverbum. *Al. aduerbium Græci πρὸς ἑαυτοῖς. Vnde natum ἑαυτοῖς πρὸς ἑαυτοῖς. Glossas initio dictas ipsa verba vel obscura vel peregrina ex Aristotele, Galemo, Polluce, Suida, & Quintiliano nominas: posteriores interpretationes ipsis verbis addit. et eodē nomine vocarunt. Nihil tamen angustè loqui videtur Isidorus, cum vnius verbi rem vno tantum verbo explanari præcipit, vt si plurib. verbis explicetur glossam fore neges. Quod etiam repetit lib. 2. c. 50.*

De Differentijs. Cap. XXXI.

Differentia ^a est species definitionis, quam scriptores artium de eodem & de altero nominant. Hæc enim duo quædam inter se cōmunionem confusa, coniecta differentia, secernuntur, per quam quid sit vtrumque cognoscitur: vt cūm quæritur, quid inter regē interfit & tyrannū, adiecta differentia quid vterq. sit definitur, vt Rex modestus & temperans, tyrannus vero crudelis. Inter hæc enim duo differentia cūm posita

posita fuerit, quid sit utramque cognoscitur: & cetera.

^a Cap. XXXI. Differentia est. Ex Victorin. & Boeth. lib. 1. de diffinit. & 2. reperuntur e. s. lib. 2. c. 30.

De Barbarismo. Cap. XXXII.

Barbarismus est verbum corrupta littera, vel sono enuntiatum: littera, ut fioriet, dum florebit dicere oporteat: sono, si pro media syllaba prima producat, ut, latebræ, tenebræ. Appellatus autem barbarismus à barbaris gentibus, dum Latinæ orationis integritatē nescirent: ^a vnaqueque enim gens facta Romanorum, cum suis opibus vitia quoque & verborum & morum Romam transimilit. ^b Inter barbarismum autem & barbarolexism hoc interest, quod barbarismus in verbo Latino fit, dum corrumpitur: quando autem barbara verba Latinis eloquiis inferuntur, barbarolexis dicitur. Item quando in prola vitium fit sermonis, barbarismus vocatur, quando in metro, metaplasmus dicitur. Barbarismus autem fit scripto & pronuntiatione. Scripto quatuor modis, si quis in verbo litteram vel syllabam adiciat, mutet, transtulerit, vel minuat. Pronuntiatione autem fit in temporibus, tonis, aspirationibus, & reliquis quæ sequuntur. Per tempora quippe fit barbarismus, si pro longa syllaba brevis ponatur, aut pro breui longa. Per tonum accensus in aliā syllabā commutetur. Per aspirationem, si adiciatur h littera ubi non debet, aut detrahatur ubi esse oportet. Per hiatus, quoties in pronuntiatione scinditur verbum antequam compleatur: siue quoties vocalis vocalem sequitur: ut, Musæ Aonides. Fit Barbarismus & per Metacismos, Iotacismos, & Labdacismos.

Metacismus est quoties in litteram vocalis sequitur: ut, bonum aurum, iustum amicum. Sed & hoc vitium aut suspensione in littera, aut detractioe vitamus.

Iotacismus est quoties in iota littera duplicatur sonus, ut, Troia, Maia: ubi earum litterarum adeo exilis erit pronuntiatione ut vnum iota non duo sonare videatur.

^c Labdacismus est, si pro vno l duo pronuntientur, ut Afri faciunt: sicut Colloquium pro conloquium: vel quoties vnum lexilius, duo largius proferimus. Quod contra est: ^d nam vnum largius, duo exilius proferre debemus.

^e Collisio est quoties nouissima syllabæ finis in alterius principio est, ut matertera.

^a Cap. XXXII. Vnaqueque enim gens. Ex Isidoro lib. 9. c. 1. ^b Inter barbarismum, & barbarolexism. Barbarolexism quoque nominat Chriftianus, Barbarolexism Donatus, & Diomedes.

^c Labdacism. Val. Martiani. Capell.

^d Nam vnum l largius, duo exilius. Contra videbatur, vnum exilius, duo largius proferenda. Sed vetant libri omnes. Erat igitur (ut opinor) huiusmodi Isidori sententia: ut quem admodum vocales dua cum in dipthongū conueniunt, non plene singule proferuntur; sed ita coeunt, ut confuso sono aliquid vnicuique deperat, neutraq. illarum plene exaudiat, ita duplex l in media dictione exilius proferatur, quam simplex. Neq. id (si argui licet) præter rationem accidit. Nam prius l obtunditur cum in sequens illud: ut quam plene accipiens, alteram vicissim sequenti infligit, nam cum eo coalescens aufert illi quod seminat, diserat proprium, ut à vocali inciperet ita vtrunq. languescit, prius posteriore sui parte, priore posterius. Labdacismos quoque nostri qui mollius loqui student sæpe admittunt, Neq. Hebræi has delicias non agnoscere, veluti cum in ירדן & ירדן d. ghes decorum appingunt.

^e Collisio est. Collisionis supra non meminerat, at meminit Donatus.

De Solæcismo. Cap. XXXIII.

Solæcismus est plurimorum verborum inter se inconueniens compositio, sicut barbarismus vnius verbi corruptio. ^a Verba enim non recte lege coniuncta solæcismus est: ut si quis dicat, inter nobis pro inter nos: aut dare veniam sceleratorum, pro sceleratis. Dicitur autem solæcismus à ^b Cilicibus: qui ex vrbe Solæ, quæ nunc Pompeiopolis appellatur, profecti, cum apud alios commorantes, suam & illorum linguam vitiose inconsequentèq. confunderet, solæcismo nomen dederunt. Vnde & similiter loquentes, solæcismos facere dicuntur. Solæcismus autem apud Poetas schema dicitur, quoties in versu necessitate metri factus inuenitur: cum autem non inuenitur necessitas, permanet solæcismi culpa. Solæcismus fit duobus modis, aut per partes orationis, aut per accidentia. Per partes orationis fit, si alteram partem pro altera ponamus, ut puta si ^c præpositiones aduerbijs applicemus. Per accidentia fit, id est per ea quæ accidunt partibus, ut puta per qualitates, genera, numeros, figuras & casus. Per ista igitur omnia fiunt solæcismi, sicut Donatus exposuit. Fiunt præterea & plurimis modis. Nam Lucilius centum genera solæcismorum dixit, quos omnes vitare potius quam sequi debet, qui

regulam rectè loquendi tenere studet.

* Cap. XXXIII. Verba non rectè coniuncta. Ex Aug. 2. de doctrin. Christ. c. 13.

b de Cilicib. Ex Diomede.

c Si præpositiones aduerbijs applicemus. Ita VV CC. rectè, vt si dicas de longè. Non. Omnes attem secuti negant aduerbijs præpositionem addi oportere, sed auctoritas veterum præponi debet. De subito, &c.

De Vitijs. Cap. XXXIII.

Vitia apud Grammaticos illa dicuntur quæ in eloquio cauere debemus. Sunt autem hæc: barbarismus, solæcismus, acyrologia, cacophonon, & reliqua.

Barbarismus est corruptio verbi vnus: vt si tertiam syllabam quis producat in Ignoscere.

Solæcismus compositio vitiosa verborum: vt si aliquis dicat, inter hominib. pro inter homines.

Acyrologia non propria dictio, vt, Licet sperare timenti: proprium est autem timenti formidare, non sperare: & gramineo in campo: proprium est graminosum dicere campum, non gramineum.

Cacophonon dictio obscæna vel incompositè sonans. Obscæna, vt His animum arrecti dictis. Incomposita, vt Iuuat ire & Dorica castra. Mala enim compositio fit ab ea syllaba incipere, qua superior finierat.

Pleonasmus adiectio vnus verbi superuacua, vt Hactenus aruorum cultus & sydera cæli. Neq. enim alibi nisi in cælo sunt sydera.

Perissologia adiectio plurimorum verborum superuacua: vt, viuat Ruben & non moriatur: dum non sit aliud viuere quàm non mori.

Macrologia, longiloquium, res non necessarias comprehendens: vt, Legati non impetrata pace retrò vnde venerant domum reuersi sunt.

Tautologia, idemloquium, vt, si fata virum seruant, si vescitur aura ætherea, neque adhuc crudelibus occubat umbris. Totum enim quod repetitur vna res est, sed crebro sermone adnuntiata.

Eclipsis est defectus dictionis: in quo necessaria verba desunt, vt, Cui pharetra ex auro: deest enim, erat.

Tapinosis est humilitas statum magnæ rei dictis infirmans: vt, Apparent rari nan-

tes in gurgite vasto. Gurgitem posuit pro mari.

Cacosyntheton vitiosa compositio, vt, versaque iuuentum Terga fatigamus hasta.

Amphibolia, ambigua dictio: quæ fit aut per casum accusatiuum, vt illud responsum Apollinis ad Pyrrhum: Aio te Æacida Romanos vincere posse. In quo non est certum, quem in ipso versu monstrauerit esse victorem. Fit & per incertam distinctionem: vt, Bellum ingens geret Italia. Incerta distinctio, vtrum bellum ingens, an ingens Italia. Fit & per commune verbum, deprecatur Cato, calumniatur Cicero, præstolatur Brutus, dedignatur Antonius nec ostenditur in hac ambiguitate vtrum ipsi alios, an alij ipsos deprecati sunt, aut calumniati. Fit & per homonymiam, quando vno nomine multa significantur: vt acies & non addas aut ferri, aut oculorum, aut militum.

* Cap. XXXIII. Gramineo in campo. Quod aduertit Seru. 5. AEn.

b Cacophonon. Quod Isidorus incompositè sonans, Seruius Cacophonon in sermone, Donatus cacophonon in composita dictione vocat.

c Mala n. compositio. Verba Seruij ad -- Dorica castra AEn. 2.

d Tautologia idemloquium. Ita paullo ante macrologia longiloquium, & c. 36. allegoriam alieniloquium interpretatur.

e Amphibolia. Ita VV. CC. & ita à Charisio nominatur, rectius quàm à Diomede, & Donato amphibologia.

De Metaplasms. Cap. XXXV.

Metaplasms Græca lingua, Latine transformatio dicitur, qui fit in vno verbo propter metri necessitatem, & licentiam Poëtarum, cuius species istæ sunt.

Prothesis: appositio in principio verbi, vt gnato pronato, & tetulit pro tulit. Epenthesis appositio in medio, vt reliquias pro reliquias, induperator pro imperator.

Paragoge: appositio in fine, vt magis pro mage, & potestur pro potest.

Aphæresis: abscissio de principio, vt temno pro contemno.

Syncope: abscissio de medio, vt forsan, pro forsitan.

Apocope: abscissio de fine, vt sat pro satis.

Ectasis: productio contra naturam, vt, Italiam fato, cum Italiã correptè dici debeat.

Systole: correptio contra naturam. aquosus Orion: cum Orion productè dici debeat.

Diatresis

Diatresis discissio vnus syllabæ in duas, A in medio id verbum ponitur, quod sententias iungit. In primo, vt, ^c Vertitur ænophoris fundus sententia nobis. In medio, vt, Græcia Sulpitio sorti data, Gallia Cottæ. In postremo, vt, namque hoc tempore Obsequiû amicos, veritas odium parit.

Episynalæphe, conglutinatio duarum in vnam, vt, Phæton pro Phæton, Nerei pro Neræi, æripedē pro æripedem.

Synalæphe, collisio vocalium ^b adiunctarum vocalibus: vt, Atq. ea diuersa penitus dum parte geruntur.

Ecclipsis, collisio consonantiû cum vocalibus: vt, Multum illē & terris.

Antichesis, contrapositio litteræ pro alia littera: vt olli pro illi.

Metathesis, transpositio litteræ, vt, Euandre pro Euander, Timbre pro Timber.

Inter barbarismum & lexi in hoc est Latinam & perfectam elocutionem ^c metaplasmus est, qui in vno sermone, ratione fit vitiosus. Item inter solœcismum & phrasin, imperfectam connexionem sermonum, schema id est figura est, quæ fit contextu sermonum ratione vitiosa. Ergo metaplasmi & schemata media sunt: & discernuntur peritia & imperitia. Fiunt autem ad ornatum.

• Capit. XXXV. Paragoge vt magis pro mage. *Isdem exemplis vtitur Donatus, at Charisio Apocopes exemplum est mage pro magis.*

^b Adiunctarum vocalib. *Sæ erat collisionem vocalium dicere. Sed siquid addendum fuit, tolerabilior Romani codicis scriptura visa est in quo, adiunctar. quam nostrorū vbi iuncta, vel adiuncta legitur.*

^c Metaplasmus est, qui in vno sermone. *Totus locus è Sera. Añ. 5. ad illud. Urbis opus, triplici pubes quem Dardana versu. Vtrobique tamen mendosus, quem restituit ex veteri editione Chacon.*

De Schematibus. Cap. XXXVI.

Schemata, ex Græco in Latinum eloquium figuræ interpretantur, quæ sunt in verbis vel sententijs ^a per varias distinctionum formas propter eloquij ornatum. Hæc dum multa sunt, ^b apud Grammaticos ista inveniuntur.

Prolepsis est præsumptio: vbi ea, quæ sequi debent, anteponuntur: vt, Interea reges ingenti mole: Latinus. Debit enim sic dicere: Interea reges ingenti mole: & statim adijcere quod sequitur. Procedunt castris: deinde dicere: Latinus, &c. sed facta est pro ornamento præsumptio rei, & qui sequi debent reges interpolati sunt in septem versibus, & postea additum est, Procedunt castris. Inde præsumptio, quia anteposita sunt quæ sequi debent.

Zeugma est clausula: cum plures sensus vno verbo clauduntur, quæ fit tribus modis. Nam aut in primo, aut in postremo, aut

in medio id verbum ponitur, quod sententias iungit. In primo, vt, ^c Vertitur ænophoris fundus sententia nobis. In medio, vt, Græcia Sulpitio sorti data, Gallia Cottæ. In postremo, vt, namque hoc tempore Obsequiû amicos, veritas odium parit.

Hypozeugis est figura superiori contraria, vbi in singulis sensibus propria unicuique clausula est: vt, Regem adit, & regi memorat nomēque genūque.

^d Syllepsis est in dissimilibus clausulis, aut pluralis dictio singulari verbo finita, vt, socijs & rege recepto: aut singularis dictio plurali verbo expleta, vt, Sunt nobis mitia poma, Castaneæ molles, & pressi copia lactis. Supra enim, Sunt, dixit: hic debuit dicere, Est pressi copia lactis, Fit autem Syllepsis non solum per partes orationis, sed & per accidentia partibus. Nam vbi & pro multis vnus, & pro vno multi ponuntur, syllepsis est: pro multis vnus, vt est illud: vterumque armato milite complent: cum non vno, sed multis militibus. Item pro vno multi, vt in Euangelio, Latrones qui crucifixi erant cum eo improperebant ei: vbi pro vno vterque inducitur blasphemasse.

Anadiplosis est, quando ab eodem verbo quo prior versus finiuit, sequens versus incipit, vt est illud, Certent & cygnis vlulæ, sic Tityrus Orpheus, Orpheus in syluis, inter delphinas Arion.

Anaphora est repetitio eiusdem verbi per principia versuum plurimorum, vt, Nos te Dardania incensa tuaque arma secuti, Nos tumidum sub te permensi classibus æquor.

Epanaphora est in vno versu per principia sensuum eiusdem verbi repetitio, vt, Tenemus Angitiæ, vitrea te Fucinus vnda, Te liquidi fleuere lacus.

Epizeusis in vno sensu congeminationis verbi, vt, Sic sic iuuat ire sub umbras.

Epanalepsis est sermonis in principio versus positi eiusdem in fine replicatio, vt est illud: Crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit.

Paronomasia est in significatione diuersa dictio pænè ipsa, vt illud: Abire an obire te conuenit, i. exulem fieri, an mori?

Schemis onomaton: multitudo nominum coniuictorum ^e quodam ambitu copulata, vt Nubila, nix, grando, procellæ, fulmina, venti.

Paromœon est multitudo verborum ex vna littera inchoantium, quale est apud Ennium, O Tite tute Tatitibi tanta tyrannē rulistī,

tulisti. Sed hoc bene tēperat Virgilius dum non toto versu vitatur hac figura, vt Ennius: sed nunc in principio versus tantum, vt est illud: Sæua sedens super arma: nunc in medio, vt, Quæque lacus late liquidos, quæque aspera dumis: nunc autem in fine, vt, Sola mihi tales casus Cassandra canebat.

Homœoptoton est: cum plurima nomina per vnum casum denuntiantur, vt est illud, Sed neque currentem se, nec cognoscit eantem, Tollentemq. manus, saxumq. immane mouentem.

Homoteleuton est: cum vno modo verba plurima finiuntur, vt abiit, abscessit, euasit, erupit.

Polyptoton est cum diuersis casibus sententia variatur, vt, Ex nihilo nihilum, ad nihilum nil posse reuerti. Marcus Dama, papæ, Marco spondente recusas. Credere tu nummos? Marco sub iudice palles! Marcus dixit ita est, asigna Marce tabellas.

Hirmos est sententia continuatæ orationis tenorem suum vsque ad vltimū seruans, vt, Est in secessu longo locus, insula portum, & reliqua. Hinc enim in longum vadit sensus vsque ad illud: horrentiq. atrum nemus imminet vmbra.

Polysyntheton est dictio multis concatenata coniunctionibus, vt, tectumque, laterumque, Armæque, Amycleumque canem.

Dialyton vel asyntheton figura est, quæ è contrario sine coniunctionibus solutè ac simpliciter effertur, vt, Venimus, vidimus, placuit.

Antitheton est, vbi contraria contrarijs opponuntur, & sententiæ pulchritudinem reddunt, vt illud, Frigida pugnabant calidis, humentia siccis: Mollia cum duris: sine pondere, habentia pondus.

Hypallage quotiescunq. per contrarium verba intelliguntur: vt, Dare classibus austeros: cum ventis naues demus, non nauibus ventos.

^a Cap. XXXVI. Per varias distinctionum formas Ita pleriq. ex Longob. male in alijs dictionum. Non distinctionum & ad nomen seruatis, & ad rem ipsam de qua agitur multo est aptius.

^b Apud Grammaticos ista inueniuntur. Necessaria ex Donato, & Charisio addebat Charon.

^c Vertitur œnophoris fund. Citatur à Nonio in sententia ex Lucil. lib. 3. Satyr.

^d Syllepsis est in dissimilib. clausulis, quando dictio singularis verbo plurali adiungitur. Charif. Syllepsis est cum singularis dictio plurali verbo concluditur.

^A quodam ambitu copulata. Ascendit apud Donatum, Eod habitu copulandi. legitur.

^f Marcus Dama. e. Peis Satyr. V.

^g Antithetō. Hæc vsq. ad finem capitis neq. Donati sunt neq. Charisij, & in non. codic. plures alia figura leguntur, vt hæc quoq. aliena videri possint.

De Tropis. Cap. XXXVII.

Tropos Græco nomine Grammatici vocant, qui Latine modi locutionum interpretantur. Fiunt autem à propria significatione ad non propriam similitudinem. Quorum omnium nomina difficillimum est annotare, sed ex omnibus Donatus^b tredecim vsui tradenda conscripsit.

Metaphora est verbi alicuius vsurpata translatio, sicut cum dicimus, fluctuare segetes, gemmare vites: dum in ijs rebus fluctus & gemmas non inuenimus, in quibus hæc verba aliunde transferuntur: sed hæc atque alia tropicæ locutiones ad ea quæ intelligenda sunt propterea figuratis amictibus obteguntur, vt sensum legentis exerceant, & ne nuda atq. in promptu posita vilescant.

Fiunt autem metaphoræ^b modis quattuor, ab animali ad animalia, vt, Aligeros conscendit equos: metaphoricè loquens miscuit quadrupedi alas auis: & quo cursu deserta petiuerit, miscuit volatili cursum quadrupedis.

Ab inanimato ad inanimale, vt Pontum pinus arat: sulcum premit alta carina. Miscuit vsu terræ aquis, dum arare & sulcum premere ad terram pertineat, non ad mare.

Ab inanimato ad animale, vt florida iuuentus: miscuit flores inanimales, iuuentuti quæ animam habet. Ab animali ad inanimale, vt, Tu Neptune pater cui tēpora cana crepanti Cincta salo resonant, magnus cui perpete mento Profluit Oceanus, & flumina crinibus errant. Mentum enim & tempora & crines non ad Oceanum pertinent, sed ad homines. Sic & alia rerum nomina de alio genere in aliud genus decentissimè decoris gratia transferuntur, vt oratio perornetur.

Metaphora autem aut partis vnius est, vt fluctuare segetes, non potes dicere segetate fluctus: aut antistropha est, id est reciproca, vt remigium alarum. Nam & alarum nauium & alarum remigia dicuntur.

Catachresis, est alienæ rei nomen appositum: hæc eo à metaphora differt, quod illa, vocabulum habenti largitur: hæc quia non habet proprium, aliene vtitur: vt, faciemq. simillima lauro: & nunc vna ambæ iunctisq. feruntur

feruntur Frontibus, & longa sulcant vada
falla carina. Dum facies, & frons tantum
animalium & hominum sint. Quod nomen
si poeta non apposuisset naui, quid propriū
eidem parti diceret, non haberet.

Metalepsis tropus à præcedente indi-
cans quod sequitur: ^d Inque manus chartæ
nodolæque venit arundo. Nam per manum
verba, per arundinem litteræ significatæ
sunt.

Metonymia est transnominatio ab alia
significatione ad aliam proximitatē tran-
slata. Fit autem multis modis: aut enim per
id quod continet, id quod continetur ostē-
dit, vt theatra plaudunt, prata mugiant:
dum illic homines plaudant, hic boues mu-
giant: aut contra per id quod continetur
id quod continet, vt, Iam proximus ardet
Vcælegon, dum non ille, sed domus eius ar-
deret. Item per inuentorem id quod inuen-
tum est, vt, Sine Cerere & Libero friget Ve-
nus. &, comixtā Vulcanus (mittit) ad astra
fauillam. Vult enim per Cererem frumenti
inuentricem intelligere panem: per Libe-
rum inuentorem vitis, vinū: per Venerem,
libidinem: per Vulcanum, ignem. At contra
per inuentum inuentorem demonstrat: ^e vt
vinum precamur pro Libero qui vinum
apud Græcos inuenit. Itē per efficientem, id
quod efficitur, sicut pigrum frigus, quod pi-
gros homines faciat: & timor pallidus, eò
quod pallidos homines reddat. At contra
per id quod efficitur efficiens: vt, Iungit
equos auro genitor, spumantiq. addit Fræna
feris. Spumantia fræna dixit, cum utiq. non
ipsa faciant spumas, sed equus qui ea gerit
spumis conspergat infusus.

^f Antonomasia est pro nomine, i. vice no-
minis posita, vt Maia genitus pro Mercurio:
qui tropus fit tribus modis: ab animo, vt
magnanimusque Anchisades: à corpore, vt
ipse arduus: extrinsecus, vt, Infelix puer
atque impar congressus Achilli.

Epitheton supra nomen: præponitur
enim proprio nomini, vt Alma Ceres, Ob-
scenique canes, importunæque volucres.
Inter antonomasiam autem & epitheton
hoc differt, quod antonomasia, pro vice no-
minis ponitur: Epitheton autem nunquam
sine nomine est. ^g Quibus duobus tropis vel
vituperamus aliquem, vel ostendimus, vel
laudamus.

Synecdoche est conceptio: cum à parte
totum, vel à toto pars intelligitur. Eo enim

A & per speciem genus, & per genus species
demonstratur: sed species pars est, genus au-
tem totum. A toto enim pars intelligitur: vt,
Quam multæ glomerantur aues, vbi frigi-
dus annus Transpontum fugat. Non enim
totus annus est frigidus, sed pars anni, id est
hyems. At contra à parte totum, vt, flamas
cum regia puppis Extulerat. Vbi non solum
puppis, sed naus: & non naus, sed qui in ea
& non omnes, sed vnus flamas extulit.

Onomatopœia, nomen fictum ad imi-
tandum sonum vocis confusæ, vt stridor va-
luarum, hinnitus equorum, mugitus boum,
balatus ouium.

B Periphrasis est circumloquium, dum res
vna plurimis verbis significatur, vt auras vi-
tales carpit. Significauit enim per copula-
tionē verborū vnā rem, hoc est, viuit. Hic
autem tropus geminus est: nam aut verita-
tem splendide producit: aut fœditatem cir-
cuitu euitat. Veritatem splendide producit,
sicut: Et iam prima nouo spargebat lumine
terras, Tithoni crocēū linqvens aurora cu-
bile. Vult enim dicere, iam luceſcebat, aut
dies ortus erat. Fœditatem circuitu deu-
itat, sicut: placidūque petiuit Coniugis in-
fusus gremio per membra soporem: Hoc
enim circuitu euitat obscœnitatem & de-
center ostendit concubitum.

C Hyperbaton est transcensio, cum ver-
bum aut sententia ordine commutatur.
Huius species quinque sunt, Anastrophe,
Hysteron proteron, parenthesis, tmesis, syn-
chesis.

Anastrophe verborum ordo præposte-
rus, vt, littora circum, pro circum littora.

Hysteron proteron: sententia ordine
commutata: vt, Postquam altos tetigit flu-
ctus, & ad æquora venit. Antè enim ad
æquora venit, & sic tetigit fluctus.

D Parenthesis: vbi ^h interponimus senten-
tiam, qua ex medio remota, integer sermo
perdurat, vt, Æneas (neque enim patrius
consistere mentem Passus amor) rapidum
ad naues præmittit Achatē. Est enim ordo
Æneas rapidum præmittit Achatem: nam
illud in medio parenthesis est.

Tmesis est sectio vnius nominis per in-
terpositionem verborum: vt, multo nebula
circum Dea fudit amictu, pro circumfu-
dit.

Synchesis est, vbi ex omni parte con-
fusa sunt verba, vt illud, — Iuuenes, fortissi-
ma frustra Pectora, si vobis audentem ex-
trema

rema cupido est Certa sequi, quæ sit rebus fortuna videtis. Excessere omnes, adytis aris que relictis, Dij quibus imperium hoc steterat, succurritis vrbi Incensæ? moriamur, & in media arma ruamus. Ordo talis est, Iuvenes fortissima pectora frustra succurritis vrbi incensæ, quia excessere Dij quibus hoc imperium steterat. Vnde si vobis cupido certa est me sequi audentem extrema: ruamus in media arma & moriamur.

k Hyperbole est excelsitas fidem excedens ultra quam credendum est: vt, sydera verberat vnda, & Terram inter fluctus aperit. Hoc enim modo ultra fidem aliquid augetur, nec tamen à tramite significandæ veritatis erratur, quamuis verba quibus indicatur excedant, vt voluntas loquentis non fallentis appareat: quo tropo non solum augetur aliquid, sed & minuitur: augetur, vt, velocior aura: minuitur, vt, mollior pluma, durior saxo.

l Allegoria est alieniloquium, aliud enim sonat, aliud intelligitur: vt, tres littore ceruos Conspicit errantes. Vbi tres duces belli Punici, vel tria bella Punica significatur. Et in Bucolicis, Aurea mala decem nisi, id est ad Augustum decem eclogas pastorum. Huius tropi plures sunt species, ex quibus eminent septem: Ironia, Antiphrasis, Ænigma, Charientismos, Parcemia, Sarcasmos, Astysmos.

m Ironia, est sententia per pronuntiationem contrarium habens intellectum. Hoc enim tropo callidè aut per accusationem, aut per insultationem aliquid dicitur. vt est illud: Vestras Eure domos, illa se iactet in aula Æolus, & clauso ventorum carcere regnet. Et quomodo aula, si carcer est: Soluitur enim pronuntiatione. Nam carcer pronuntiatio est: iactet in aula, Ironia est: & totum per contrariam pronuntiationem enuntiat per Ironiæ speciem, quæ laudando deridet.

n Antiphrasis est sermo è contrario intelligendus: vt lucus, quia caret luce per nimiam nemorum vmbra: & manes, id est mites & modesti, cum sint terribiles & immanes: & Parce & Eumenides, Furæ quod nulli parcant vel benefaciant. Hoc tropo & nani Atlantes, & cæci videntes, & vulgo Æthiopes argentei appellantur. Inter Ironiam autem & Antiphrasim hoc distat, quod Ironia pronuntiatione sola indicat

quod intelligi vult, sicut cum dicimus homini agenti malè: Bonum est quod facis. Antiphrasis verò non voce pronuntiantis significat contrarium, sed suis tantum verbis, quorum origo contraria est.

o Ænigma est quæstio obscura, quæ difficilè intelligitur, nisi aperiat: vt est illud: De comedente exiuit cibus: & de forti egressa est dulcedo: significans ex ore leonis fauum extractum: Inter allegoriam autem & ænigma hoc interest: quod allegoriæ vis gemina est: & sub re alia aliud figuratè indicat. Ænigma verò tantum sensus obscurus est, & per quasdam imagines adumbratus.

p Charientismos est tropus, quo dura dictu gratius proferuntur. vt cum interrogantibus, numquid nos quæsierit aliquis; respondetur, bona fortuna. Vnde intelligitur, neminem nos quæsisse.

q Parcemia est rebus & temporibus accomodatam prouerbium. Rebus, vt, Contra stimulum calces: dum significatur aduersis resistendum. Temporibus, vt, Lupus est in fabula. q Aiunt enim rustici vocem hominem perdere, si eum prior lupus viderit. Vnde & subito tacenti dicitur istud prouerbium, Lupus in fabula.

r Sarcasmos est hostilis irrisio, cum amaritudine, vt Reseres ergo hæc & nuntius ibis Pelidæ genitori, illi mea tristitia facta, Degeneremque Neoptolemum narrare memento. Huic contrarius est Astysmus, id est, urbanitas sine iracundia, vt illud, Qui Bauium non odit, amet tua carmina Mæui, Atque idem iungat vulpes & mulgeat hircos. id est, qui Bauium non odit, pro pœna ei contingat vt diligit Mæuiam. Fuerunt autem Mæuius & Bauius poëte pessimi, & inimici Virgilij. Qui hos ergo diligit, faciat quæ contra naturam sunt, id est, iungat vulpes & mulgeat hircos.

s Homœosis est, quæ Latinè interpretatur similitudo, per quam minus notæ rei per similitudinem eius quæ magis nota est panditur demonstratio. Huius species sunt tres, icon, parabola, paradigma, id est imago, cōparatio, exemplum.

t Icon est imago, cum figuram rei ex simili genere conamur exprimere, vt, Omnia Mercurio similis, vocemque colorémque, Et crines flauos, & membra decora iuuentæ. Congrua enim est similitudo de specie, cuius persona inducitur.

Parabola

Parabola est comparatio ex dissimilibus rebus, vt, qualis in aruis Æstifera Libyæ viso leo cominus hoste Subfedit: vbi leoni Cæsarem comparauit, non ex suo, sed ex alieno genere similitudinem faciens.

Paradigma est exemplum dicti vel facti alicuius, aut ex simili, aut ex dissimili genere, conueniēs ei, quam proponimus rei. ita, Tam fortiter perijt apud Hipponem Scipio, quam Vtica Cato. Similitudo autem tribus modis fit, à pari, à maiore, à minore. A pari: Ac veluti magno in populo cum sapè coorta est Seditio. A maiore ad minus: Quae liter expressum ventis per nubila fulmen. à minore ad maius: Si potuit manes arcessere coniugis Orpheus, Threicia fretus cithara fidibusque canoris. quasi dicat, re parua & breui, id est, si ille cithara fretus, ego pietate.

^a ad non propriam similitudinem. *Ferri potest vniuersa scriptura similitudine, vt sit quod Charisius dixit propter similitudine. Nam ex eo videntur hęc. Sed cum idem Char. fiat metonymiam desinat.* Dictionem trāslatam à propria significatione ad aliam proximitatē: vt *pro-uis modo legas licebit. Et Donatus.* Ad impropriam similitudinem.

^b XIII. vsq. trad. Ita Beda XII. Donatus, & Charis.

^c Tu Neptune pat. *Citatur ex Claudian. à D. Aug. lib. 3. de doct. Chr. Varro quidam, Albinonano tribuebat A. Augustinus.*

^d Inq. manus chart. *Pers. Sat. 3. Quod verò sequitur: Nam per manum verba, &c. Aut aliena sunt, vt alijs quoque visum est, aut forte legendum, nam per manum, chartam, & arundinem litteræ significatæ sunt.*

^e vinū precamur. *Seru. Æn. 1. ad—Crateras magnos st. e. v. c. Tropus est Synecdoche, vt Cererē pro frumento dicimus. Sic Plautus: vinum precamur, nam hic deus præfens adest.*

^f Antonomasia. *Donatus* Antonomasia est significatio vice nominis posita, &c. vsq. ad Achilli.

^g Quid. duob. trop. *Ex Donat. Charisius quoq. ἐπί-στυπ est dictio vocabulo adiecta, aut ornandi, aut destruendi, aut indicandi causa.*

^h Interponimus sententiam. *Donatus.* Interposita formatio diuersæ sententiæ.

ⁱ Ordo talis, &c. *Seru. ad eum Virgilij locum.*

^k vt voluntas loq. non fall. *Quintil. lib. 8. Monere satis est, mentiri hyperbolen, neq. ita vt mendacio fallere velit.*

^l Allegoria. *Ambrós. lib. de Abraham.* Allegoria est, cum aliud geritur, & aliud figuratur. *Cic. 3. de Orat.* Aliud dicitur, & aliud intelligendum est.

^m Ironia. *Charisius.* Ironia est oratio pronuntiationis grauitate in contrarium deducens sensum verborum.

ⁿ Antiphrasis. *Hieronymus Bonos. ep. 100.* An ideo tibi bellus videris quia fausto vocaris nomine, quasi non & lucus ideo dicatur, quod minime luceat, & parca quod nequaquam parcant, & Eumenides futiē quod nō sint benigne, & vulgo Æthiopes vocentur argentei.

^A Charientism. *Ex Donat. & Charis.*

^P Paræmia. *Ex Donat. Charisius.* Paræmia est vulgaris rei vsurpatio cum aliqua diuersitate, vt coctæ numerabimus exta, cum significet, ex euentu sciemus. Et, contra stimulum calces, id est rei contrariæ resistere. *Qua sit sententia huius proverbij in Albia Apost. & apud Terentium nemo nescit.*

^q Aiunt enim rustici. *Non rusticos, sed phisicos id confirmare scribit Seruius ad eclog. 9. Vid. Donat. in Adelph.*

^r Sarcalinos. *è Seruio Æn. 2. ad verba Pyrebi. Refereat ergo hæc. Et eclog. 3. ad illud. Qui Baniū non odit.*

^s Tam fortiter perijt apud Hipp. Scip. *Q. Metellū Scipionem, opinor, intelligit. Qui cum antea P. Cornelius Scipio diceretur, postea adoptione Q. Metelli Pij, dictus est Q. Cecilius Metellus Scipio. Hic, vt refert Appianus, cum in classē Cæsaris incidisset, neque effugere posset, gladio perfoctus in m. r. se precipitauit.*

De Prosa. Cap. XXXVIII.

PROSA est producta oratio, & à lege metri soluta. ² Profum enim antiqui productū dicebant & rectum. Vnde ait Varro, apud Plautū profis lectis significare rectis. vnde etiam quæ non est perflexa numero: sed recta, prosa oratio dicitur, in rectum producendo. Alij prosam aiunt dictam ab eo, quod sit profusa, vel ab eo quod spatiosius proruat & excurrat, nullo sibi termino præfinito. Præterea tam apud Græcos, quàm apud Latinos longè antiquiorem curam fuisse carminum, quàm prosæ. Omnia enim prius versibus condebantur, prosæ autem studium serò viguit. Primus apud Græcos Pherecydes Syrius soluta oratione scripsit. apud Romanos autē Appius Cæcus aduersus Pyrrhū solutam orationem primus exercuit. iam ex hinc & cæteri prosæ eloquentia contenderunt.

^a Cap. XXXVIII. Profum n. antiqui productum d. e. r. *Glossar. Prosa, pexarunica, πῆξον ἰατρικον. Vid. Fest. Profum autē, an profum dicas, nihil referre (nisi quod illud antiquius) rectè aduertit vir eruditiss.*

^b Pherecydes Syrius. *Apuleius lib. 2. Florid.* Pherecydes Syro insula Oriandus, qui primus versuum nexu repudiato, conscribere ausus est passis verbis, soluto loquutu, libera oratione. *Mentionis huius Plinius lib. 5. c. 29. & lib. 7. c. 56. Strab. lib. 10. & Eustath. Olyss. o. ad illud: Νῆσος Ἰσῆς σὺν τῷ κενδριστικῷ ἐξ ἧς (inquit) φερεκίδης. Quod verò sequitur apud eund. Babidori corruptum est ex βάσις ἰσῆς Vid. Laert.*

De Metris. Cap. XXXIX.

METRA vocata quia certis pedum mensuris atq. spatijs terminantur, neq. vltra dimensionē temporum constitutā procedunt. Mensura enim Græcè μέτρον dicitur.

Verfus dicti ab eo, quòd pedibus in ordine suo dispositis, certo sine moderantur per articulos, qui caesa & membra nominantur. ^a Qui ne longius prouoluerentur, quàm iudicium posset sustinere, modum statuit ratio vnderuenteretur, & ab eo ipso versum vocatum dicunt quòd reuertatur.

Huic adhæret rhythmus, qui non est certo sine moderatus: sed tamen rationabiliter ordinatis pedibus currit: qui Latine nihil aliud quàm numerus dicitur. De quo est illud: numeros memini, si verba tenerem.

^b Carmen vocatur quicquid pedibus cõtinetur: cui datum nomen existimant seu quòd carptim pronuntiaretur ^c (vnde hodie lanam quam purgantes discerpunt, carminare dicimus) seu quòd qui illa canerent, carere mente existimabantur.

Metra vel à pedibus nuncupata, vel à rebus quæ scribuntur, vel ab inuentoribus, vel à frequentatoribus, vel à numero syllabarum.

A pedibus metra vocata, vt dactylica, iambica, trochaica. A trocheo enim trochaicum metrum nascitur, à dactylo dactylicum: sic & alia à suis pedibus. A numero verò hexametrum, pentametrum, trimetrum. Nam senarios versus nos ex numero pedum vocamus: hos Græci ^d quia geminos ferunt, trimetros dicunt. Hexametros autem Latinos primùm fecisse Ennius traditur, ^d eosque longos vocat.

Ab inuentoribus metra appellata dicuntur, vt, Anacreonticum, Sapphicum, Archilochium. Nam Anacreontica metra Anacreon composuit. Sapphica Sappho mulier edidit. Archilochia Archilochus quidam scripsit. Colophonia Colophonius quidam exercuit. Soradeorū quoque repertor est ^f Sotades genere Cretensis. Simonidia quoque metra Simonides poëta lyricus composuit.

A frequentatoribus: vt Asclepiadea. Non enim ea Asclepius inuenit, sed proinde ita vocata sunt, quòd eis idem frequentissimè & elegantissimè vsus sit.

A rebus quæ scribuntur: vt heroicum, elegiacum, bucolicum. Heroicū enim carmen dictum, quòd eo virorum fortium res & facta narrentur. Nam heroes appellantur viri quasi aërei & caelo digni propter sapientiam & fortitudinem: quòd metrum auctoritate cætera metra præcedit, vnum ex omnibus, tam maximis operibus aptum quàm paruis, suauitatis & dulcedinis æque

capax. Quibus virtutibus & nomen solum obtinuit, vt heroicum vocaretur ad memorandas scilicet heroum res. Nam & præ cæteris simplicissimum habetur, constatque duobus pedibus, dactylo & spondeo. ac sæpè penè vel ex hoc, vel ex illo, nisi quòd temperantius sit vtriusque mixtura, quàm si instruatur à singulis. Omnibus quoque metris prius est. Hoc primū Moyses in cantico Deuteronomij, ^h longè antè Pherecydem & Homerum cecinisse probat. Vnde & apparet antiquius fuisse apud Hebræos studium carminum, quàm apud Gentiles. Siquidem & Iob Moysi temporibus adæquatus hexametro versu dactylo spondeoque decurrit. Hoc apud Græcos ⁱ Hecæus Milesius fertur primus composuisse: vel vt alij putant Pherecydes Syrius. quòd metrum ante Homerum Pythium dictum est: post Homerum heroicum nominatum. Pythium autem vocatum volunt, eò quòd hoc genere metri oracula Apollinis sint edita. Nam cum in Parnasso monte Pythonem serpentem in vindictam matris sagittis insequeretur, accolæ Delphici hoc illum metro hortati sunt, vt ait Terentianus. *in Pæsiar, in Pæsiar, in Pæsiar.*

Elegiacum autem dictum, eò quòd modulatio eiusdem carminis conueniat miseris. Terentianus Hos elegos dixere: solet quòd clausula talis Tristibus, vt tradunt, aptior esse modis. Hoc autem vix omnino constat à quo sit inuentum, nisi quia apud nos Ennius eo prior vsus est. Nam apud Græcos sic adhuclis Grammaticorum pendet: vt sub iudice ^k res relicta sit. Nam quidam eorum Colophonium quendam, quidam Archilochum auctorem atque inuentorem volunt.

Bucolicum: id est pastorale carmen plerique Syracusis primum compositum à pastoribus opinantur, nonnulli Lacedæmone. Namque ^l transeunte in Græciam Xerxe rege Persarum, cum Spartanæ virgines, sub hostili metu neque egredi urbem auderent, neque pompam ^m chorumque agrestem Dianæ de more exercerent: turba pastorum, ne religio præteriret, eundem inconditis cantibus celebrarunt. Appellatur autem Bucolicum à bubus de maiore parte, quamuis opilionum caprariorumque sermones in ijs & cantica inierantur.

Hymnos primùm Dauid propheta in laudè Dei cõposuisse, ac cecinisse manifestum

stum est. Deinde apud Gentiles ^a prima Mnemia Timothoe fecit in Apollinem & Musas, quæ fuit temporibus Ennij longe post David. Hymni autem ex Græco in Latinum laudes interpretantur.

Epithalamia sunt carmina nubentium, ^o quæ decantantur à scholasticis in honorè sponsi & sponsæ. Hæc primum Salomon edidit in laudem Ecclesiæ & Christi. Ex quo Gentiles sibi Epithalamium vendicarunt, & istius generis carmen assumptum est. Quod genus primum à Gentilibus in scenis celebrabatur postea tantum in nuptijs hæsit. Vocatur autem epithalamium: eò quòd in thalamis decantetur.

Threnos, quod Latinè lamentum vocamus, primus Ieremias versu composuit super urbem Hierusalém quando subversa est, & populus Israel captivus ductus est. Post huc apud Græcos Simonides poëta Lyricus. Adhibebantur autem funeribus atque lamentis: similiter & nunc.

Epitaphium Græcè, Latinè suprà tumulū. Est enim titulus mortuorum, qui in dormitione eorū fit qui iam defuncti sunt. Scribuntur enim ibi vita, mores & ætas eorum.

Poësis dicitur Græco nomine opus multorum librorum: poëma vnius. Idylion paucorum versuum: distichon duorum: monostichon vnius.

Epigramma est titulus, quod in Latinum superscriptio interpretatur. ἐπι enim super, γραμμῆ littera vel scriptio dicitur.

Epodon in poëmate clausula brevis est. Dictum autem epodon quòd accinatur ad speciem elegiaci, ubi præmissio vno longiori, alter breuior componitur, atque ita in singulis quibusque maioribus sequentes minores quasi clausulæ recinunt. P Clausulas autem Lyrici appellant, quasi præcisos versus integris subiectos, ut est apud Horatiū: Beatus ille qui procul negotijs, deinde sequitur præcisus: Ut prisca gens mortaliū. Sic & deinceps alterni. quibus aliqua pars deest; & ipsi præcedentibus similes, sed minores.

Centones apud Grammaticos vocari solent, qui de carminibus Homeri vel Virgilij ad propria opera more centonario, ex multis hincinde cõpositis in vnum sarciant corpus, ad facultatē cuiusq. materiæ. Deniq. Proba vxor Adelphi centonem ex Virgilio de Fabrica mundi, & Euangelij plenissimè expressit, materia cõposita secundū versus,

& versibus secundum materiam concinnatis. Sic quoq. & quidam Põponius ex eodem poëta inter cætera stili sui otia Titurum in Christi honorem composuit: similiter & de Æneide.

^a Cap. XXXIX. Qui ne longius prouolu. &c. vsq. ad numerus dicitur. Augustini sunt verba, 2. de ordin. c. 14. Vidend. idem. 3. de Mus. c. 1.

^b Carmen vocatur. è Sert. Æn. 3.

^c Unde hodie-- carminate. Vititur eo verbo non semel Plinius vt lib. 9. c. 38.

^d Quia geminos ferunt. Terentian. Sed ter feritur hinc trimetros dicitur.

^e Eosq. longos. Cicero. 2. de legib. Heroicis versibus, quos longos appellat Ennius.

^f Sotades genere. Creten. De quo Suid. & Athenæus lib. 14.

^g Nomen solum obtin. Quæuis Lyricis heroum quoque fulta canerentur.

^h Siquidem Iob. Hieron. in præf. ad Iob.

ⁱ Longe ante Pherecydem. Duo fuerit Pherecyde Atheniensi antiquiorem fuisse Syriam (de quo Cap. 37.) vult Strabo. Contra Suidas, nisi mendium in hoc hæret.

^j Hecateus Milesius. Strab. lib. 1. πρώτιστα ἢ ἡ ποιητικὴ κατασκευὴ παρῆλθεν εἰς τὸ μέσον ἢ εὐσεβοῖσι. ἔτα ἐκείνη μὲν μὲν ἄλλοι δὲ σάντες τὸ μέτρον. ἄλλοι δὲ φιλάξοιτες τὰ ποιητικὰ συνέγραψαν ὅτι περὶ κάδμων, ἢ θεριώδων, ἢ ἐκαταίων, &c.

^k Res relicta sit. Ita V. C. Rom. relegata, vel religata nostri: nos duas voces, res relicta, alienas putamus. Horatius in art. Quis tamen exiguos elegos emiserit auctor, Grammatici certant, & adhuc sub iudice lis est.

^l Transeunte in Græciam Xerxe. è Sert. ad Eclog. 1.

^m Chorūmq. agrestem Diana. f. Agresti, vel vt est in Rom. C. Agreste. Diana Agrestis meminit Pausan. lib. 7.

ⁿ Prima Mnemia Timothoe. Ita pleriq. CC. ad Memnia, Ennia, aut Inemia & Cymothoe. Quæ de te amplius querendum. Nam Timothoes vestigiū nullum. Mnemia verò an pars nominis sit, an μεμνεία id est monumenta reliquerit, id quoque in medio relinquimus.

^o Quæ cantantur à Scholasticis. Aug. in ps. 44. Solent dici à Scholasticis carmina quædam vxorem deducentib. quæ vocantur epithalamia, quidquid ibi cantatur, in honorem cantatur sponsi, & sponsæ. Quod autem ad Scholasticum nomen attinet. Hieronym. in catalog. de Sarapione. Sarapion qui ob elegantiam ingenij nomen Scholastici meruit.

^p Clausulas autem Lyrici appellant. Sic Terentian. pauld ante pentanictum clausulam heroici dixit.

^q Centones. Tertullianus lib. de præscriptionib. Cum de secularib. quoq. scripturis exemplum præsto sit eiusmodi facilius, * quouis hodie ex Virgilio fabula in totum aliam componi, materia secundum versus, versib. secundū materiā concinnatis. Deniq. Ofsidius Geta Medeam tragediam ex Virgilio plenissimè expressit. Meus quidam propinquus ex eod. poeta inter cætera stili sui otia pinacem Cebetis explicuit. Homericentonas etiam vocare solent, qui de carminibus Homeri propria opera more centonario ex multis hinc inde cõpositis in vnum sarciant corpus.

Probatas Adelphi. Proba Falconis. et Hieronymus. et cetera quidam circumferunt.
 Et quidam Pompeius. Al. Pompeius.

De Fabula. Cap. XL.

Fabulas poëta à fando nominauerunt: quia non sunt res factæ, sed tantum loquendo factæ. Quæ ideò sunt inductæ: ut ficto mucorum animalium inter se colloquio imago quadam vitæ hominum nosceretur. Has primus inuenisse traditur^a Alcmaon Crotoniensis: appellanturq. Æsopice, quia is apud Phrygas in hac re polluit. Sunt autē fabulæ aut^b Æsopice, aut Lybistice. Æsopice sunt, cum animalia inter se sermocinasse finguntur, vel quæ animam non habent: ut vrbes, arbores, montes, petra, flumina. Lybistica autem dum hominum cum bestiis, aut bestiarum cum hominibus fingitur vocis esse commercium.

Fabulas poëta quædam delectandi causa finxerunt: quædam ad naturam rerum, nonnullas ad mores hominum interpretati sunt. Delectandi causa factæ, ut ex, quas vulgo dicant, vel quales Plautus & Terentius composuerunt. Ad naturam rerum fabulas fingunt, ut^c Vulcanus claudus, quia per naturam nunquam rectus est ignis; ut illa triformis bestia, ^dPrima leo, postrema draco, media ipsa chimera, id est caprea, etates hominum per eam volentes distinguere, quarum ferox & horrens prima adolescentia, ut leonididum vitæ tempus lucidissimū, ut caprea, eò quòd acutissime videat: tum sit senectus^e casibus inflexis, draco. Sic & Hippocentauri fabulam esse confictam, id est hominem equo mixtum ad exprimendam humanæ vitæ velocitatē, quia equum constat esse velocissimū. Ad mores: ut apud Horatium mus loquitur muri, mustella vulpecula, ut per narrationē fictam ad id quod agitur verax significatio referatur. Vnde & Æsopi tales fabulæ sunt ad morum finem relata, vel sicut in libro Iudicum ligna sibi regem requirunt, & loquuntur ad oleam & ad ficum, & ad vitem & ad rubum. Quod totam vtique ad mores fingitur, ut ad rem quæ intenditur, facta quidem narratione, sed veraci significatione veniatur. ^f Sic & Demosthenes orator fabula usus est aduersus Philippum, qui cum ab Atheniensibus postulare, ut sibi decem oratores da-

rentur, & discederet, finxit ille fabulā; qua distunderet dicens: lupos aliquando pastoribus, quorum diligentiam decipere voluissent, fecisse, ut in amicitiam conuenirent, ea tamen conditione, si canes in quibus erat causa iurgiorum, iure illis traderentur: annuisse pastores, & in spem securitatis dedisse canes, quos ouium suarum vigilantissimos custodes habebant. Tunc lupi, adēpta omni formidine, omne quod in gregibus illis erat, non pro satietate tantum, verum etiam pro libidine lacerauerunt. Philippum quoque principes populi postulare, quo facilius posset opprimere spoliata custodibus urbem.

^a Cap. XL. Alcmaon Crotoniens. Pythagora discipulus.

^b Aut Æsop. aut Lybistica. Arist. Rhetor. 2. de exēpl. τὰ τῶν ἑστῶν μὲν παραβολὴ ἐν ἡλέγοι, δὲ ὁ Αἰσώπειος, ἢ Λυβιστὶκὸς ἱστορίας: Λυβιστὶκὸς λόγος χαμαὶ δὲ ἐστὶν ἐστῶν δὲ λέγῃς τῶν ἑστῶν. Vid. Theon. progymnasma.

^c Vulcan. claud. è Sera. Æn 8.

^d Primaleo. post. drac. Lucretij versus lib. 5.

^e Casibus inflexis. Qui Longobardicos characteres norunt, vel cæcis vel cursibus admittant, propter similitudinem, a & u: & s. cum præsertim cæcis sit in libro Salmant. in Romano vero, casibus. subiacens inflexis.

^f Sic & Demosth. in Olynthiacis.

De Historia. Cap. XLI.

Historia est narratio rei gestæ, per quam ea quæ in præterito facta sunt, dignoscuntur. Dicta autem Græcè historia, ^a ἱστορία id est à videre, vel cognoscere. Apud veteres enim nemo conscribebat historiam, nisi is qui interfuisset & ea quæ conscribenda essent vidisset. Melius enim oculis quæ sunt deprehendimus, quàm quæ auditione colligimus. Quæ enim videntur, sine mendacio proferuntur. ^b Hæc disciplina ad Grammaticam pertinet: quia quidquid dignum memoria est, litteris mandatur. Historiæ autem ideò monumenta dicuntur, quòd memoriam tribuunt rerum gestarum. Series autem dicta per translationem à fertis florum inuicem comprehensorum.

^a Cap. XLI. Historia ἱστορία ἐστὶν ἱστορία. è Sera. Æn 1.

^b Hæc disciplina ad Grammaticam pertinet. Aug. lib. 2. de ciuit. c. 11. Quia Grammatica ipso nomine profiteri se litteras ciuitatē, vnde etiam Latine litteratura dicitur, factum est, ut quidquid dignum memoria litteris mandaretur, ad eam necessitas pertineret.

De primis auctoribus Historiarum.

Cap. XLII.

Historiam autem primus apud nos Moyses de initio mundi conscripsit. Apud Gentiles vero primus Dares Phrygius de Græcis & Troianis historiam edidit: quam in folijs palmarum ab eo conscriptam esse ferunt. ^a Post Darcem autem in Græcia Herodotus primus historicus habitus est. Post quem Pherecydes claruit ijs temporibus quibus Eëdras legem scripsit.

^a Cap. XLII. Primus historicus. Primus in historia Romanæ C. quæ scripturam confirmare videtur Silien. Goth. mentum historiam: sic Martul. Crispas Romana prius in historia.

De utilitate Historia. Cap. XLIII.

Historia gentium non impediunt legentes in ijs quæ vilia dixerunt. Multi enim sapientes præterita hominum gesta ad institutionem præsentium historijs induerunt. Si quidem & per historiam summa retro temporum annorumque supputatio comprehenditur: & per consulum regumque successum multa necessaria perferuntur.

^a Cap. LXIII. Historia gentium non imped. legent. &c. Vid. Aug. 2 de doct. Christ. c. 28.

De generibus Historia.

Cap. XLIII.

Genus ^a Historiæ triplex est. Ephemeris namque appellatur unius diei gestio. Hoc apud nos Diarium vocatur. ^b Nam quod Latini Diarium, Græci Ephemerida dicunt.

Kalendaria appellantur, quæ in menses singulos digeruntur.

Annales, sunt res singulorum annorum. Quæcumque enim digna memoria domi militiæque, mari ac terra per annos in ^c cō-

^a mentarijs acta sunt, ab annuarijs gestis Annales nominaverunt.

Historia autem multorum annorum vel temporum cibus diligentia annui commentarij in libris delati sunt. ^d Inter Historiam autem & Annales hoc interest: quod historia est eorum temporum quæ vidimus. Annales vero sunt eorum annorum quos ætas nostra nō novit. Unde Sallustius ^e ex historia: Livijs Eusebivs, & Hieronymus ex annalibus & historia constat. ^f Inter Historiam, & argumentum & fabulam interest. Nam Historia sunt res vera, quæ factæ sunt. Argumenta sunt, quæ etiam facta non sunt, fieri tamen possunt. Fabulæ vero sunt, quæ nec facta sunt, nec fieri possunt, quia contra naturam sunt.

^a Cap. LXIII. Genus historiæ tripl. Vid. Agell. lib. 5. c. 15.

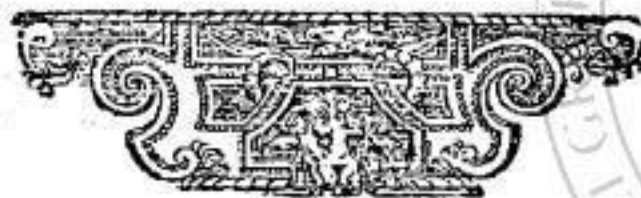
^b Nam quod Latini Diarium Græci Ephemerid. Agell. Id eorū est qui Diarium scribunt, quam Græci Ephemerida vocant.

^c In commentarijs acta sunt. Conscribuntur ex actis primus commentarij, deinde ex commentarijs annales vel historia texebatur. Isidorus ex actis commentarios, ex commentarijs annales, ex annalibus historiæ conscribit, eiusque dici historiæ cuius opera ex annalibus historia sit composita, aut certe annales plures in volumen unum redacti.

^d Inter historiam autem, & annal. Servius Æn. 1. ad verba. Et vacet annales, Historia est eorum temporum quæ vel vidimus, vel videre potuimus. dicta autē τὸ ἴσμεν. i. videre. Annales vero sunt eorum annorum & temporum, quæ ætas nostra non novit, unde Livijs ex annalibus & historia constat.

^e Sallustius ex historia: Livijs, Euseb. Ita Goth. Oct. collig. præfatione etiam in reliquis omnibus historiæ lib. legunt. Videtur apud Servium voces Sallustius ex historia dæssi. Et plerū in Sallust. etatem incidunt non modo reliqua historiæ, quas à M. Ænulo Lepido, & Q. Lutatio Catulo Coss. orsus est; sed etiam Inguiridinum bellum, quod P. Scipionis Nævici consulatu cepit. Huius autem rei sit penes auctorem, hoc est Servium, fides non probatur doctissimi viri hæc differentia. Vid. Beroldi de Servij commentarijs censuram.

^f Inter historiam, argum. & fab. è Serv. Æn. 1. ad verba: evocato à sanguine Teucris. Qui locus emendari & suppleri ex hoc potest. pessime enim affectus est.

32
DIVI ISIDORI
HISPAL. EPISCOP.
ETYMOLOGIARVM

LIBER SECVNDVS.

De Rhetorica
&
Dialectica.

DE RHETORICA ^A
eiúsque nomine.

Cap. I.

Rhetorica ^a est bene dicēdi scientia in ciuilibus quæstionibus eloquentiæ copia ad persuadendum iusta, & bona. ^b Dicta autē Rhetorica Græca appellatione ἀπό τοῦ ῥητορίζειν id est, à copia locutionis ῥήσις enim apud Græcos locutio dicitur ῥήτωρ orator. Coniuncta est autem Grammaticæ arti Rhetorica. In Grammatica enim scientiā rectē loquendi discimus. In Rhetorica verò percipimus qualiter ea quæ didicimus profera-
mus.

^a Rhetorica est bene dicendi scientia. *Hæc tantum verba huius loci propria esse duco. Quæ præterea leguntur in plerisque libris. In ciuilib. quæstionib. necessaria ad persuadendum iusta & bona, eloquentiæ copia in rer. personarumq. negotio. Neque eadem sunt in omnib. & prior. & quibus importata hæc sunt è capite. 2. libri. 1. postrema vero. In rer. personarumq. negotio. à Gothicis omnib. cc. absunt. adscripsimus ergo tantum quæ in meliorib. libris leguntur.*

^b Dicta autem ἀπό τοῦ ῥητορίζειν. Ita VV. CC. neque id abnuis interpretatio.

De inuentoribus Rhetoricæ artis.
Cap. II.

Hæc autem disciplina à Græcis inuenta est à ^a Gorgia, Aristotele, Hermagora:

& translata in Latinum à Tullio videlicet & ^b Quintiliano, sed ita copiose, ita variè: ut eam lectori admirari in promptu sit, cōprehendere impossibile. ^c Nam membranis retentis, quasi adhærescit memoriæ series dictionis, ac mox repositis recordatio omnis elabatur. Huius disciplinæ perfecta cognitio oratorem facit.

^a Cap. II. A Gorgia, Aristot. Hermag. *Quoniam hi præcipuè artem hanc excoluerunt, quamuis alij prima fundamenta iecerint, ut Empedocles, Tifias, & Corax.*

^b Quintiliano. Et Titiano addunt quidam libri, non tamen melioris notæ. Rectèq. irrepsisse putabat Chacon ex ultimis syllabis Quintilianiani librarior. vitio repetitis. De Titiano Hieronym. in chron. Titianus vir eloquens præfecturam prætorij apud Gallias administrat. Et Seru. *Æneid. 10.* Titianus & Calvus qui themata de Virgilio elicerunt, & deformauerunt ad dicendi vsum.

^c Nam membranis retentis q. adh. *Respexisse videtur ad Ciceronis verba Tuscul. 1.* Sed nescio quomodo dum lego assentior: cum posui librum, assentio omnis elabatur.

De nomine Oratoris, &
partibus Rhetoricæ.
Cap. III.

ORator est igitur vir bonus dicendi peritus. Vir bonus consistit natura, moribus, artibus. Dicendi peritus consistit artificiosa eloquentia, quæ constat partibus quinque: Inuentione, Dispositione, Elocutione, Memoria, Pronunciatione, & Fine officij, quod est

est aliquid persuadere. Ipsa autem peritia A dicendi in tribus rebus consistit, natura, doctrina, vsu. Natura, ingenio; doctrina, scientia: vsus assiduitate. Hæc sunt enim quæ non solum in oratore, sed in vnoquoq. homine^a artifice spectantur, vt aliquid efficiat.

^a Cap. III. artifice spectantur. Al. expectantur. f. expectantur.

De tribus generibus causarum.

Cap. IIII.

Genera causarum tria sunt: deliberatiuum, B demonstratiuum, iudiciale. Deliberatiuum genus est, in quo de quibuslibet utilitatibus vitæ, quid aut debeat aut non debeat fieri tractatur. Demonstratiuum, in quo laudabilis persona aut reprehensibilis ostenditur. Iudiciale, in quo de ipsius personæ factis, aut pænæ aut præmij sententia datur. Dictum autem iudiciale, eo quod iudicet hominem, & sententia sua ostendat, vtrum laudabilis præmio dignus sit, aut certè reus^a condemnari, liberarique supplicio. Deliberatiuum genus vocatur, eò quod de vnaquaque re in eo deliberatur. Huius generis duplex est, C suasio & dissuasio, id est, de expetendo & fugiendo, de faciundo & non faciundo. Suasoria autem in tribus locis diuiditur, honesto, utili, & possibili. Hæc differt aliquid à deliberatiua, quia suasoria eget altera persona: deliberatiua interdum & apud se agit. In suasoria autem dux sunt, quæ plus valent: spes & metus. Demonstratiuum dictum quod vnamquamque rem aut laudando aut vituperando demonstrat: quod genus duas habet species, laudem & vituperationem. Laudis ordo tribus temporibus distinguitur, ante ipsum, in ipsum, post ipsum. Ante ipsum, vt, - quæ te tam læta tulerunt Secula-. In ipsum, vt, O sola infandos Troiæ miserrata labores. Post ipsum, vt, In freta dum fluvij current, dum montibus umbræ Lustrabunt, conuexa polus dum sydera pascet: Semper honos noménque tuum laudèsq. manebunt.

Pari ordine è contrario & in vituperatione hominis hæc forma seruanda est, antè hominem, in hominem, post hominem. Locus communis ad demonstratiuum vituperationis genus pertinet: quod tamen ab eo in aliquo differt. Nam vituperatio quæ contraria est laudi, specialiter in certam fa-

cientis personam adhibetur. Communis verò locus generaliter in facti crimine præponitur: vnde & communis locus dicitur, quia absente persona non tam in hominem, quam in ipsum crimen exponitur. Omne enim vitium non in vno tantum, sed etiam commune in plurimis inuenitur.

^a Cap. IIII. liberariq. Reijciat hæc Chacon. Sed frequens apud Isidorum coniunctionum, disjunctionumque vicissitudo.

De gemino statu causarum.

Cap. V.

Status causarum apud Rhetores dicitur C ea res, in qua causa consistit, id est, constitutio. ^a Græci autem statum à contentione *σάσιον* dicunt. Latini autem non solum à pugna per quam expugnent propositionem aduersarij, sed quod in eo pars vtraque consistat. Fit autem ex intentione & depulsione. Status autem causarum duo sunt, rationalis & legalis. De rationali oriuntur coniectura, finis, qualitas, trāslatio. De fine iudicialis & negotialis. De iudiciali absoluta & assumptiua. De assumptiua, concessio, remotio criminis, relatio criminis, ^b comparatio. De concessione, purgatio & deprecatio. Coniecturalis status est, cum factum quod alij obijcitur, ab alio pernegatur. Definitiuus status est, cum id quod obijcitur non hoc esse contenditur, sed quid illud sit adhibitis definitionibus approbatur. ^c Qualitas est dum qualis sit res queritur: & quia de vi & genere negotij controuersia agitur, constitutio generalis appellatur. Translatio est, cum causa ex eo pendet, quod aut non is agere videtur quem oportet, aut nō apud quos, quo tempore, qua lege, quo crimine, qua pœna oporteat. Translatiua constitutio dicitur, quod actio translationis & commutationis indigere videtur. Iudicialis est, in qua æqui & recti natura, & præmij aut pænæ ratio queritur. Negotialis est, in qua quid iuris ex ciuili more & æquitate sit consideratur. ^d Assumptiua est, quæ ipsa ex se nihil dat firmi ad recusationem, foris autem aliquid defensionis assumit. Concessio est, cum reus non id quod factum est defendit, sed vt ignoscatur posculet: ^e quod nos ad pœnitentes probauimus pertinere. Remotio criminis est, cum id crimen quod infertur, ab se & ab sua culpa, vi & potestate in alium

reus dimouere conatur. Relatio criminis est: cum ideo iure factum dicitur, quod alius ante iniuria laeserit. Comparatio est, cum aliud aliquod alterius factum honestum aut vile contenditur, quod ut fieret, illud quod arguitur dicitur esse commissum. Purgatio est, cum factum quidem conceditur, sed culpa remouetur. Hæc partes habet tres, imprudentiam, casum, necessitatem. Deprecatio est, cum & peccasse se, & consultò peccasse reus confiteretur, & tamen ut ignoscatur postulat: quod genus perrarò potest accidere. Itè ex legali statu hæc oriuntur, id est, scriptum & voluntas, leges contrariæ, ambiguitas, collectio siue ratiocinatio & definitio legalis. Scriptum & voluntas est, quando verba ipsa videntur cum sententia scriptoris dissidere. Legis contrariæ status est: quando inter se duæ leges aut plures discrepare noscuntur. Ambiguitas est, cum id quod scriptum est, duas aut plures res significare videtur. Collectio vel ratiocinatio est: quando ex eo quod scriptum est, aliud quoque quod non scriptum est, inuenitur. Definitio legalis est cum vis verbi quasi in definitiua constitutione in quo posita sit quaritur. Status ergo tam rationales quàm legales à quibusdam certius decem & octo connumerari sunt, cæterùm secundum ^f Rhetoricos Tullij vnde viginti reperiuntur, propterea quia translationem inter rationales principaliter affixit status. Inde se ipse etiam Cicero reprehendens, translationem legalibus statibus applicauit.

^a Cap. V. Græci autem statum à content. Ita Herodotus. & Herodotus. Praferre videtur Isidorus nostram vocem Græca γάρεως.

^b Relatio criminis comparatio. Compensatio in plerisque libris, quæ de re Capella. Comparatio (inquit) quam compensationem noui à posterioribus perhiberi. Sed comparatio est apud Ciceronem, vnde hæc sunt. Et infra comparatio desinitur, consentientibus omnibus libris.

^c Qualitas est. Videntur abundare hæc voces ex Cic. 1. de inuent. legendumque. Dum qualis sit res quaritur, quia de vi, & de genere negotij, &c.

^d Assumptiua. Post assumptiuam videtur desulteri absolute. Dixerat enim ex iudiciali assumptiuam. & absolute non oriri. Quam Cicero desinit. Quæ ipsa in se iuris, & iniuriæ continet questionem.

^e Quod nos ad pernit. Vid. d. 50. c. in capite, & seqq.

^f Secundum Rhetoricos Tullij. Libros de inu.

De Tripartita controuersia Cap. VI.

Tripartita controuersia iuxta Ciceronem aut simplex est, aut coniuncta. Et si con-

A iuncta erit considerandum est, utrum sit ex pluribus questionibus iuncta, an ex aliqua comparatione. Controuersia simplex est, quæ absolutam continet vnam questionem hoc modo: Corinthijs bellum indicamus, an non: Coniuncta est ex pluribus questionibus, in qua plura quaruntur hoc pacto: Vtrum Carthago diruatur, an Carthaginensibus reddatur: an eo colonia deducatur? Ex comparatione, in qua per contentionem vtrum potius, aut quid potissimum queritur, ad hunc modum: Vtrum exercitus in Macedoniam contra Philippum mittatur, qui socijs sit auxilio: an teneatur in Italia, ut quàm maximæ contra Hannibalem copiarum sint.

^a Cap. VI. Omnia ex eod. lib. 1. de inuent.

De quattuor partibus orationis. Cap. VII.

Partes orationis in Rhetorica arte quattuor sunt, Exordium, Narratio, Argumentatio, Conclusio. Harum prima auditoris animum prouocat, secunda res gestas explicat, tertia fidem assertionibus facit, quarta finem totius orationis complectitur. Inchoandum est itaque taliter, ut ^a beniuolum, docilem vel attentum auditorem faciamus: beniuolum precando, docilem instruendo, attentum excitando. Narrandum est ita, ut breuiter atque aperte loquamur. Argumentandum ita, ut primùm nostra firmemus: dehinc aduersa cõfringamus. Concludendum ita, ut concitemus animum audientis implere quæ dicimus.

^a Cap. VII. Beniuolum. Ita scribi precipit Isidorus ipse lib. 1. non benivolunt.

De quinque modis causarum. Cap. VIII.

Species causarum sunt quinque, honestum, admirabile, humile, anceps, obscurum. Honestum causarum genus est, cui statim sine oratione nostra fauet animus auditoris. Admirabile à quo est alienatus animus eorum qui audituri sunt. Humile est, quod negligitur ab auditore. Anceps est, in quo aut iudicatio dubia est, aut causa honestitatis & turpitudinis particeps, ut & beniuolentiã pariat &

& offensionem. Obscurum, in quo aut tardi
auditores sunt, aut difficilioribus ad cognos-
cendum negotijs causa cernitur implicata.

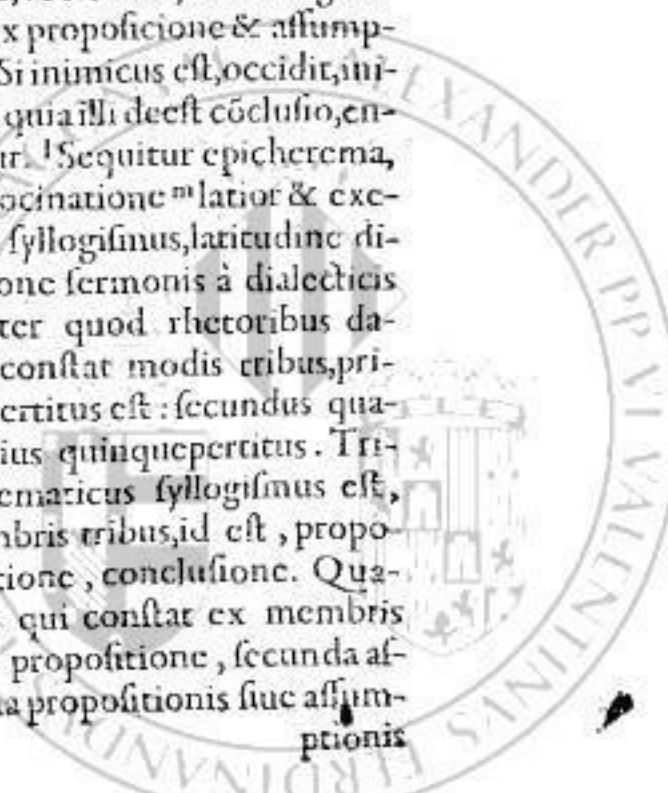
Cap. VIII. Exeod. Ciceronis locor

De Syllogismis. Cap. IX.

Syllogismus Græcè, Latinè argumentatio
appellatur. Argumentatio autem dicta
est, quasi argutæ mentis oratio, qua inuen-
tum probabile exequimur. ^a Syllogismus
igitur est propositionis & assumptionis, cõ-
firmationisque extrema conclusio: aut ex
ambigentis incerto, aut ex fiducia compro-
bantis. Constat enim tribus partibus, propo-
sitione, assumptione, conclusione. Propo-
sitione, ut puta, quod bonum est, turpem
usum habere non potest. Cõsentit audiens,
assumit ille: Pecunia turpem usum habet:
Concluditur, Ergo pecunia bonum non est.
Syllogismis autem non solum rhetores, sed
maximè Dialectici utuntur, ^b licet Aposto-
lus sæpè proponat, assumat, confirmet, atq.
concludat: quæ, ut diximus, propriæ artis
Dialecticæ atque Rhetoricæ sunt. Syllogis-
morum apud rhetores principalia genera
duo sunt, inductio & ratiocinatio. Inductio-
nis membra tria sunt, prima propositio: se-
cunda illatio, quæ & assumptio dicitur: ter-
tia conclusio. Inductio est, quæ rebus non
dubijs captat assensionem eius cui instituta
est: siue inter Philosophos, siue inter Rhe-
tores, siue ^c inter sermocinantes. Propositio
inductionis est, quæ similitudines conce-
dendæ rei necessario vnius inducit aut plu-
rium. Illatio inductionis est: quæ & assump-
tio dicitur, quæ rem de qua contenditur,
& cuius causâ similitudines habitæ sunt, in-
troducitur. Conclusio inductionis est, quæ aut
concessionem illationis confirmat: aut quid
ex ea conficiatur declarat. ^d Ratiocinatio est
oratio, quæ id, de quo est quæstio, compro-
batur.

Enthymema igitur Latinè interpretatur
mentis conceptio, quem imperfectum syllo-
gismum solent ^e Artigraphi nuncupare. Nam
in duabus partibus eius argumenti forma
consistit, quando eo quod ad fidem pertinet
faciendam utitur syllogismorum lege præ-
terita, ut est illud: Si tempestas vitanda est,
non est igitur nauigandum. Ex sola enim
propositione constat esse perfectum: vnde
magis Rhetoribus quam Dialecticis con-

A uenire iudicatum est. Ratiocinationis duo
sunt modi. Primus enthymema, qui est im-
perfectus syllogismus atque Rhetoricus. Se-
cundus epicherema, qui est in Rhetoricis
latior syllogismus. & Enthymematis mem-
bra sunt quinque, primum conuincibile, se-
cundum ostentabile, tertium sententiale,
quartum exemplabile: quintum collectiuum.
Conuincibile est, quod euidenti ratione
conuincit, sicut fecit Cicero pro Mil. Eius
igitur mortis sedetis ultores, cuius vitam si
putaretis per vos restitui posse, nolletis.
Ostentabile est, quod certa rei demonstra-
tione constringit: sicut Cicero in Catili-
nam: Hic tamen viuit: viuit: immo etiam in
senatum venit. Sententiale est, quod sen-
tentia generalis addicit ut apud Terentium,
Obsequium amicos, veritas odium parit.
Exemplabile est, quod alicuius exempli com-
paratione euentum similem comminatur:
sicut ^h Cicero in Philippic. Te miror An-
toni, quorum exempla imitatis, eorum exitus
non pertimescere. Collectiuum est, cum
in vnum, quæ ⁱ argumeta ita sunt, colliguntur,
sicut ait Cicero pro Milone: Quem igitur
cum gratia noluit, hunc voluit cum aliquo-
rum querela. Quem iure, quem loco, quem
tempore non est ausus: hunc iniuria, alieno
tempore, cum periculo capitis non dubita-
uit occidere: Præterea secundum Victorinum
enthymematis est altera definitio ex sola
propositione, sicut iam dictum est: quæ ita
constat, Si tempestas vitanda est, non est
nauigatio requirenda. ^k Ex sola assumptio-
ne, ut est illud, sunt autem qui mundum di-
cunt sine diuina administratione discurrere.
Ex sola conclusione, ut est illud, vera est igitur
diuina sententia: ex propositione & assump-
tione, ut est illud: Si inimicus est, occidit, ini-
micus autem est. Et quia illi deest conclusio, en-
thymema vocatur. ^l Sequitur epicherema,
descendens de ratiocinatione ^m latior & exe-
cutior rhetoricus syllogismus, latitudine di-
stans & productione sermonis à dialecticis
syllogismis præter quod rhetoribus dar-
tur. Hic autem constat modis tribus, pri-
mus modus tripertitus est: secundus qua-
dripertitus: tertius quinquepertitus. Tri-
pertitus epicherematicus syllogismus est,
qui constat membris tribus, id est, propo-
sitione, assumptione, conclusione. Qua-
dripertitus est, qui constat ex membris
quatuor: prima propositione, secunda as-
sumptione, & vna propositionis siue assump-
tionis

ptionis coniuncta: tertia probatione & quarta conclusione. Quinque pertitus est, qui constat ex membris quinque, id est, prima propositione: secunda eius probatione: tertia assumptione: quarta eius probatione: quinta conclusione. Hunc Cicero ita facit in arte Rhetorica, Si deliberatio & demonstratio genera sunt causarum, non possunt rectè partes alicuius generis causæ putari: eadem enim res alij genus, alij pars esse potest: eidem genus & pars non potest, & cætera: quousque syllogismi huius membra claudantur.

^a Cap. IX. Confirmationis extrema concl. Confirmationem syllogismo addidit Cicero secutus, exemplo tamen non nisi syllogismi simplicis est usus.

^b Licet Apostolus. Verba sunt Hieronymi ad Paul. 17. bic. ep. 155. mut. esse Isidorus vocè Apostol. in Philosophu credidit Chacon, rediitq. rursus vel ex scribentium errore, utraq. voce per compendium scripta, vel alicuius, qui eam ex Hieronymo accersit, supernacua diligentia.

^c siue inter sermocinantes. Victorinus, in quacumq. contentione verbor.

^d Ratiocinatio. Eod. modo Cassiodorus. Brevius Fortunatianus: Ratiocinatio est, qua aliquid approbamus.

^e Attigraphi. Eadem voce utuntur Donatus, & Seruius, ad artem Donati. Constatq. ex D. August. ep. 59. huiusmodi Græcæ voces illa atate usurpatis esse, quamvis Quintiliano inuisis. Nomen ab Augustino & Fortunatiano technici dicuntur.

^f Enthymematum membra. Fusius hac Isidorus quæ Fortunatianus.

^g Cic. Philipp. 2. quot. exempla imitere eorū exitus non perhorrescere?

^h Quæ argumentata. Ex Onet. Colleg. Gotth. reliqui quæ argumenta.

ⁱ Ex sola assumptione. Supplemus hic quædam ex Tarriconensib. libris & Cassiodoro auctore Ant. Augustino.

^k Sequitur epicherem. Ex lib. 1. de inuent.

^l Latior, & executior Rhetoricus Syllogismus. Sic paulò ante epicherema latioris syllogismi dixit, latior executio volebat A. Augustinus ex Fortunatiano.

^m & quarta conclus. Vox quarta ex Gotthibis restit. est.

De Lege. Cap. X.

Lex est constitutio populi, quam maiores natu cum plebibus sanxerunt. Nam quod rex aut imperator edicit, constitutio vel edictum vocatur. ^b Institutio æquitatis duplex est, nunc in legibus, nunc in moribus. Inter legem autem & mores hoc interest, quod lex scripta est: mos verò est vetustate probata consuetudo, siue lex non scripta: nam lex à legendo vocata, quia scripta est. Mos autem longa consuetudo est de moribus ^c tracta tantumdem. Consuetudo autem est ius

A quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur cum deficit lex, nec differt scriptura, an ratione consistat: quando & legem ^d ratio commendat. Porro si ratione lex constat, lex erit omne iam quod ratione constiterit, dumtaxat quod religioni congruat, quod disciplinae conueniat, quod salutis proficiat.

B Vocata autem consuetudo, quia in communi est usu. Omnis autem lex aut permittit aliquid, ut, Vir fortis petat præmium: aut vetat, ut, Sacrarum virginum nuptias nulli petere liceat: aut punit, ut, Qui cædem fecerit, capite plectatur. ^e Factæ sunt autem leges, ut earum metu humana coërceatur audacia, tutaque sit inter improbos innocentia: & in ipsis improbis formidato supplicio refrænetur nocendi facultas. Legis enim præmio aut pœna ^f vita moderatur humana. Erit autem lex honesta, iusta, possibilis, secundum naturam, secundum consuetudinem patriæ, loco temporisque conueniens, necessaria, utilis, manifesta quoque, ne aliquid per obscuritatem sine captionem contineat, nullo privato commodo, sed pro communi ciuium utilitate conscripta.

^a Cap. X. Lex est. Lib. 5. c. 10. & d. 2. c. 2.

Repetuntur eadem lib. 5. c. 3. 10. 19. & seqq. Vid. Grat. d. 1.

C ^b Institutio æquit. Omne autem ius legibus & moribus constat. lib. 5. c. 3. & d. 1. c. 2.

^c de moribus tracta tantumdem. Sico. l. tantummodo Grat.

^d Ratio commendat. Tertul. lib. de corona milit. Consuetudo etiam in ciuilib. reb. pro lege suscipitur, cum deficit lex. Nec differt scriptura an ratione consistat, quando & legem ratio commendat.

^e Factæ autem sunt leges. Ex Aug. ep. 56.

^f vita moderatur humana. Moderatur passimè vt. l. 15. D. de negot. gest. Pro qualitate personar. & actio formatur, & condemnatio moderatur.

^g in captionem contineat. Paul. lib. 5. sentent. c. 33. Ne quis in captionem verbor. in cauendo incidat.

De sententia. Cap. XI.

Sententia est dictum impersonale, ut, Obsequium amicos veritas odium parit. Huic si persona fuerit adiecta, chria erit, ita, offendit Achilles Agamemnonem vera dicendo: Metaphanes promeruit gratiam Mithridatis obsequendo. Nam inter chria & sententiam hoc interest, quod sententia sine persona profertur, chria sine persona nunquam dicitur. Vnde si sententia persona adijciatur, fit chria: si detrahatur, fit sententia.

De Cataſceue & Anaſceue.
Cap. XII.

Cataſceue eſt confirmatio propoſitæ rei, Anaſceue autē contraria ſuperiori eſt: reuincit enim non fuiſſe aut non eſſe quod natum, aut factum, aut dictum eſſe proponitur: vt ſiquis Chimeram neget fuiſſe, aut fuiſſe confirmet. Inter has & Theſin hoc intereſt, quòd Theſis quamuis & ipſa habeat diſputationem in vtramque partem, tamen incertæ rei quaſi quædam deliberatio vel coarctatio eſt: Cataſceue autē & Anaſceue in his rebus, quæ veriſimiles non ſunt, ſed pro veris proponuntur, plerumque verſantur. Anaſceux prima diuiſio eſt, in inconueniens & mendacium. Inconuenientis ſpecies ſunt, quod inhoneſtum eſt, & quod inutile. Item inhoneſtum tractatur, aut in dictis, aut in factis. In dictis, vt ſi quis indecora & non reſpondentia auctori: tati dixiſſe dicatur: velut ſi aliquis infamet Catonem illum Cenſorium, iuuentutem ad nequitiam & luxuriam cohortatum. In factis, vt ſi quis abhorrens aliquid à ſanctimonia & nomine ſuo feciſſe dicatur, vt eſt fabula de adulterio Martis & Veneris. Mendacium autem tres habet ſpecies: incredibile, quod factum non eſſe credatur: vt adoleſcentem de Siculo littore ^a egrediētes Africa claſſes videre. Impoſſibile eſt, vt Clodius inſidias Miloni fecerit, & idem occiſus ſit à Milone. Contrarium eſt, Nam ſi inſidias fecit, occidit. Occiſus eſt, non fecit inſidias. Hæc diſtributio in contrarium reformata ^b Cataſceuæ proderit. Oportebit tamen principia ſic ordinare, vt aut credendum eſſe veterum auctoritati, aut fabulis fidem non habendam eſſe dicamus. Et ad id poſtremum in Anaſceue recurramus, ne quid aliud ſignificare voluerint, qui iſta finxerunt: vt ſi Scyllam non marinam, ſed maritimam feminam: nec ſuccinctam canibus, ſed rapacem aliquam & inhospitalem venientibus extitiſſe.

^a Cap. XII. egredientes Afric. Ex Plin. & Solim. mendose libri omnes ingredientes.

^b Cataſceuæ proderit. Poſt hæc verba adduntur in Gothiſis aliquot. Vt gradus omnes conſtituamus, honeſtum, vtile, veriſimile, poſſibile, conſentaneum; vel ex diuerſo inhoneſtum, inutile, parum veriſimilie, impoſſibile, contrarium. Quæ, quia neque ſatis cum ſuperiorib. coherent, neque ſunt in vetuſtiorib. libris, recipienda non putauimus, Licet quibuſd. probarentur.

De Proſopopœia. Cap. XIII.

Proſopopœia ^a eſt cùm in animalium & perſona & ſermo fingitur: Cicero in Catilinam: Etenim ſi mecum patria mea, quæ mihi vita mea multò eſt charior, loqueretur, dicens, &c. Sic & montes, & flumina vel arbores loquentes inducimur, perſonam imponentes rei, quæ non habet naturam loquendi, quod & in tragædijs vſitatum eſt, & in orationibus frequentiffimè inuenitur.

^a Cap. XIII. Proſopop. Hæc & Ethopœia maiores viſa ſunt, quàm vt cum figuris reliquis committere eſſent, propterea eas in progymnaſiatis poſuit.

De Ethopœia. Cap. XIII.

Ethopœiam verò illam vocamus, in qua hominis perſonam fingimus, pro exprimendis affectibus ætatis, ſtudij, fortunæ, lætitiæ, ſexus, mœroris, audaciæ. Nam cùm piratæ perſona ſuſcipitur, audax, abrupta, temeraria erit oratio: cùm fœminæ ſermo ſimulatur, ſexui conuenire debet oratio: iam verò adoleſcentis, & ſenis, & militis, & imperatoris, & paraſiti, & ruſtici, & philoſophi, ^a diuerſa ratio ducenda eſt. Aliter enim loquitur gaudio affectus, aliter vulneratus. In quo genere dictionis illa ſunt maximè cogitanda: quis loquatur, & apud quem, & de quo, & vbi, & quo tempore: quid egerit, quid acturus ſit, aut quid pati poſſit, ſi hæc conſulta neglexerit.

^a Cap. XIII. diuerſa ratio ducenda. Ex Gottb. Ox. Al. oratio ducenda.

De Generibus quaſtionum.
Cap. XV.

Genera quaſtionum duo ſunt: quorum vnum eſt finitum, alterum infinitum. Finitum hypotheſis Græcè, Latinè cauſſa dicitur, vbi cum certa perſona controuerſia eſt. Infinitum quod Græcè theſis, Latinè proſopopœia nominatur, Hoc perſonam non habet certā, nec ^a in eſt ei aliqua certa circumſtantia, id eſt, nec locus, nec tēpus. In cauſſa verò certa omnia ſunt, ^b vnde quaſi pars cauſſæ eſt proſopopœia.

^a Cap. XV. neque in eſt ei aliqua certa circumſt. Al. Neque in theſi aliqua circumſt. eod. ſenſu.

^b Vnde quaſi pars cauſſæ, e. p. Cic. in Top. Itaque proſopopœia pars cauſſæ eſt.

De Elocutione. Cap. XVI.

Iam verò in elocutionibus illa vti oportebit, vt res, locus, tempus, persona audientis efflagitat, ne profana religiosis, ne inuerecunda castis, ne leuia grauibus, ne lasciuia ferijs, ne ridicula tristibus misceantur. Latine autem & perspicue loquendum. Latine autem loquitur, qui verba rerum vera & naturalia persequitur, nec à sermone atque cultu presentis temporis discrepat. Huic non sit satis videre quid dicat: nisi id quoque aperte & suauiter dicere, ne id quidem tantum: nisi id quod dicat, & facete dicat.

* Cap. XVI. Nisi id quod dicat, & facete dicat. Rom. C. Nisi id quod dicat & fecerit. F. nisi id quod deceat fecerit. Al. Nisi id quod dicat & facere dicat. *Quam scripturam vna mutata littera recepinus.*

De trimodo dicendi genere. Cap. XVII.

Dicenda sunt quoque summissa leuiter, incitata grauiter, inflexa moderatè. Hoc est enim illud trimodum genus dicendi, humile, mediū, grandiloquum. Cū enim magna dicimus, graditer profrenda sunt, cū parua subtiliter, cū mediocria temperatè. Nam in paruis causis nihil grande, nihil sublime dicendum est, sed leni ac pedestri more loquendū. In causis autem maioribus, vbi de Deo vel hominum salute referimus, plus magnificentia & fulgoris est exhibendum. In temperatis verò causis vbi nihil agit vt agat, sed tantummodo vt delectetur auditor, inter vtrumque est moderatè dicendum: sed & quamuis de magnis rebus quisque dicat, non tamen semper granditer dicere debet, sed summissè cū docet: temperatè cū aliquid laudat vel vituperat: granditer cū ad conuersionem auersos animos prouocat. Vtenda tamen verba in summisso genere sufficientia, in temperato splendētia, in grandi vehementia.

* Cap. XVII. nihil agit, vt agat. *Sic o. l. ac tales sunt causae. pleraque in demonstrativo genere.*

De colo, commate et periodo. Cap. XVIII.

Componitur autem instruiturque omnis oratio commate, colo & periodo. Comma particula est sententiae. Colon membrum. Periodus ambitus vel circuitus. Fit

A autem ex coniunctione verborum comma, ex commate colon, ex colis periodus. Comma est iuncturae finitio, vt putat, Et si vereor, iudices, ecce vnum comma: sequitur & aliud comma, ne turpe sit pro fortissimo viro dicere incipientem timere: & factum est colon, id est, membrum, quod intellectū sensui praestat, sed adhuc pendet oratio: sicque deinde ex pluribus membris fit periodus: id est, extremae sententiae clausula, ita, veterem iudiciorum more^b requirunt. Periodus autem longior esse non debet, quam vt vno spiritu proferatur.

* Cap. XVIII. instruitur. *Prothesis in Gottica scriptura frequens instruitur pro struitur, nec minus frequens anaphoresis Spania pro Hispania. Spalensis pro Hispal. storia pro historia.*

^b morem requirunt. *Ead. verba apud Fab. Nunc pro requirunt in Miloniana, minime vident, vulgo legitur. Cum alij quoque requirunt in ms. libb. legisse se affirmant.*

De vitijs litterarum, et verborum, et sententiarum cauendis. Cap. XIX.

Praeterea purum & honestum oratoris eloquium carere debet omnibus vitijs, tam in litteris quam in verbis, quam etiam in sententijs. In litteris, vt iunctura apta & conueniens sit: & sic obseruandum, ne praecedentis verbi extrema vocalis in eandem vocalem primam incidat verbi sequentis, vt feminae Aegyptiae: quae structura melior fit, si consonantes vocalibus applicantur: triumque consonantium, quae in se incidentes stridere & quasi rixari videntur, vitanda iunctura est, id est, r, s, x, vt ars studiorum, rex Xerxes, error Romuli. Fugienda est & consonans m, illis vocalibus, vt verum enim.

* Cap. XIX. quae structura. *Al. instructura ex vsitata prothesis.*

De iuncturis verborum. Cap. XX.

In verbis quoque cauenda sunt vitia, vt non impropria verba ponantur, quam Graeci acyrologia vocat. Amada est ergo proprietates, sic tamen vt aliquando propter humilitatem sordidi aut spurci vocabuli translatis nominibus sit vtendum: non tamen longè accitis, sed vt veris proxima & cognata videantur. Fugienda etiam Hyperbata longiora, quae fieri sine aliorum sensuum confusione non possunt. Ambiguitas quoque & vitium

& vitium illud cauendum, cum quidam iactatione eloquentiæ ducti, quod vno aut duobus verbis significare poterant, interpositis inanibus vocibus longa & circumflexa ambage concludunt, quod vitium Perissologia vocatur. Cui contrarium vitium est breuitatis studio etiam necessaria verba furari. Fugienda sunt quoque sicut in litteris & verbis, quæ inter prima Grammaticorû studia cognoscuntur, ita & in sententijs vitia.

Sunt autem Cacophaton, Tautologia, Eclipsis, Acyrologia, Macrologia, Perissologia, Pleonasmus, & his similia. At contra orationem extollit & exornat Energia, tum Emphasis, quæ plus quiddam quàm dixerit, intelligi facit: vt si dicas, Ad gloriam Scipionis ascendet: & Virgilius, Demissum lapsi per funem. Cum enim dicit lapsi, altitudinem suggerit. Huic contraria virtus est, verbis minuere quæ natura sua magna sunt.

^a Cap. XX. Altitudinẽ suggerit, Sic C. Romanus: *nostris omnes altitudinem imaginis sugg. sed suis imaginis, siue imaginationi potius legas; nobis probari neutrum potuit.*

De figuris verborum & sententiarum. Cap. XXI.

AVgetur & ornatur oratio etiam figuris verborum ac sententiarum. Nam quia directa & perpetua oratio fatigationẽ atq. fastidiũ tam dicendi quàm audiendi creat: flectenda est & in alias versanda formas, vt & dicentem reficiat, & ornatio fiat, & iudicem diuerso vultu auditũque deflectat. E quibus plurimæ superius à Donato in schematibus artis Grammaticæ annotatæ sunt.

Vnde tantũ illa hic interponi oportuit, quæ in poemate, aut nunquã, aut difficulter fiunt: in oratione autem liberè.

Anadiplosis est congeminatione verborum, vt, hic tamen viuit: viuit: immò etiam in senatum venit.

Climax est gradatio cum ab eo verbo quo sensus superior terminatur, inferior incipit: ac dehinc quasi per gradus dicendi ordo seruetur, vt est illud Africani: Ex innocentia nascitur dignitas, ex dignitate honor, ex honore imperium, ex imperio libertas. Hanc figuram nonnulli catenam ap-

Apellant, propter ea quòd aliud in alio quasi necitur nomine, atque ita res plures in geminatione verborum trahuntur. Fit autem hoc schema non solũ in singulis verbis, sed etiam in contextione verborũ, vt apud Gracchum, Pueritia tua adolescentiæ tuæ inhonestamentum fuit, adolescentiæ senectuti dedecoramentũ, senectus reipublicæ flagitium. Sic & apud Scipionem: ^a Vi atq. ingratis coactus cum illo sponsonẽ feci, facta sponsonẽ ad iudicem adduxi, adductum primo cætu damnauit, damnatum ex voluntate dimisi.

B Antitheta, quæ Latinè contrapositione appellantur, quæ dum ex aduerso ponuntur sententiæ pulchritudinem faciunt, & in ornamento locutionis decentissima existunt, vt Cicero: Ex hac parte pudor pugnat, illinc petulantia: hinc pudicitia, illinc stuprum: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc scelus: hinc constantia, illinc furor: hinc honestas, illinc turpitudine: hinc continentia, illinc libido: hinc denique æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes certant: cum iniquitate luxuria: ignauia cum temeritate, cum vitijs omnibus: postremò copia cum egestate: bona ratio cum perdita: mens sana cum amentia: bona denique spes cum omnium rerum desperatione configit. Huiusmodi locutionis ornamento liber Ecclesiasticus vsus est, dicens: Contra malum bonũ, & contra mortem, vita: sic contra pium peccator, & sic intueri in omnia opera Altissimi, ^b bina & bina, vnum contra vnum.

C Synonymia est quoties in connexa oratione pluribus verbis vnam rem significamus, vt ait Cicero: Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas. Item, Non feram, non patiar, non sinam.

Epanodos, quam regressiõnem nostri vocant, Principũ dignitas erat penè par, non par fortasse eorum qui sequebantur.

D Antapodosis, quoties media primis & vltimis conueniunt, vt: Vestrum hic factum reprehenditur, Patres conscripti, non meũ; ac pulcherrimum quidem factum: verũ, vt dixi, non meum, sed vestrum.

Paradiastole est, quoties id quod dicimus interpretatione discernimus, cum te pro astuto sapientem appellas, ^c pro inconsiderato fortem, pro inliberali diligentem.

^d Antanaclasis est quæ eodẽ verbo contrarium exprimit sensum. ^e Querebarũ quid-

dam de filio cur mortem suam expectaret: respondente, Non expecto: immo peto, inquit, ut expectes.

Antimetabole est conuersio verborum, quæ ordine mutato contrarium efficit sensum: Non ut edam viuo, sed ut viuam edo. Et illud: Si consul Antonius, Brutus hostis: Si cõseruator reipub. Brutus, hostis Antonius.

f Exoche, * Quis eos appellauit? Appius: quis produxit? Appius.

Nunc figuras sententiarum, quas operæpretium est cognoscere persequamur.

8 Sententia est dictum impersonale, vt, Obsequium amicos, veritas odium parit. Huic si persona fuerit adiecta, chria erit, ita: offendit Achilles Agamemnonem vera dicendo. Metrophanes promeruit gratiam Mithridatis, obsequendo. Nam inter chria & sententiam hoc interest: quod sententia sine persona profertur, chria sine persona nunquã dicitur. Vnde si sententiæ persona adijciatur, fit chria: si detrahatur, fit sententia.

Sententiarum species multæ sunt: alia enim indicatiuæ, alia pronuntiatiuæ, vt, Nusquam tuta fides: alia imperatiuæ: vt, Vade, age nate voca zephyros, & labere pennis. Alia admiratiuæ: vt, tantæne animis cælestibus ira?

Alia cõparatiuæ, vt: Si vinco & pereo quid ibi me vincere præstat? Alia superlatiuæ, quæ cum aliquo motu animi & indignatione promuntur, -- Quid non mortalia pectora cogis Auri sacra fames?

Alia interrogatiuæ: vt, iuuenes quæ caussa subegit Ignotas tentare vias? -- Qui genus, vnde domo? pacemne huc fertis an arma?

Alia responsiuæ, vt illinc, istinc. Alia deprecatiua: vt, Eripe me his inuidæ malis. Alia promissiua: vt, Parce metu Cytherea, manent immota tuorum Fatatibi. Alia cõcessiuæ, quæ cum impulsione prohibeant: vt, I, sequere Italiam ventis pete regna per vndas, quæ tamen ne non intellecta sit persuasio, permixta sunt aliqua quæ vetant latent, vt, ventis per vndas. Alia demonstratiuæ: vt, En, ecce. Alia optatiuæ: vt, ô mihi præteritos referat si Iuppiter annos.

Alia^h derogatiuæ, vt nequaquam.

Alia quæ cum exclamatione proferuntur: vtⁱ Quis furor ô ciues pacem conuertit in arma? Et Cicero, O dij immortales, vbinam gentium sumus?

Alia exhortatiuæ, cum ad sententiã prouocamus: vt, Aude hospes continere opes.

A Alia dehortatiuæ, cum à contrario vitio peccatõq. reducimus. Sunt & affirmatiuæ, vt, quidni, quippe.

Præceptiuæ: vt, Nudus ara, sere^k nudus, habebis frigore messes.

Vetatiuæ, vt, Nêue inter vites corylũ sere, nêue flagella Summa pete.

Negatiuæ, vt nō, minimè. Sunt & miratiuæ vt,^l Papè, viuere nō licet, & fornicari liber?

Dolentis, vt, Hei mihi quòd nullis amor est^m sanabilis herbis. Flentis. * ---

Similitudinis sic: ^a vt quondam Creta fertur labyrinthus in alta.

Admonentis. -----

Irridentis. -----

Gementis. -----

Exhortatiuæ. -----

Consolatiuæ. -----

Commiserantis. -----

Quorum quot sunt figuræ, tot & in pronuntiando voces.

o Sunt & Amphidoxæ, quarũ pars honesta est, pars inhonesta: vt, non est tua tuta voluntas: Magna petis Phæcton.

Sunt & alia, p^rocatalepses: cum id quod uobis obijci poterat, ante præsumimus ad diluendum: vt, Si quis vestrũ, Iudices, aut eorum qui assunt fortè miratur. Sunt & aporia, dubitatio simulantis nescire se quæ scit, aut quomodo dicatur.

C Cænosis autè dicitur cõmunicatio consilij cum iudicibus aut aduersarijs, vt si dicas: Vos cõsulo iudices, aut vos aduersarij: quid me facere conuenit, aut quid vos facturi fuissetis.

Paradoxon est cum dicimus inopinatum aliquid accidisse, vt pro Flacco Cicer. Cuius laudis prædicator esse debuerit, eius periculi deprecatores esse factum.

Epitrope, id est, permissio, cum aliqua ipsi iudicibus aut aduersarijs permittimus æstimanda: vt Caluus in Vatinius, Perfrica frontem, & dic te digniorem qui prætor fieres quàm Catonem.

Parrhesia est oratio libertatis & fiduciæ plena, ^lOccidi, occidi non Spurium Meliũ, &c. Qua figura cautè vtendum est, vt Cicero: præmisit enim rationem.

Ethopœia est, cum sermonem ex aliena persona inducimus, vt pro Cælio, Tullius facit Appiũ cæcum cum Clodia loquentẽ. Energia est rerũ gestarũ aut quasi gestarum sub oculis inductio, de qualocuti nã sumus.

^t Metathesis est, quæ mittit animos iudicium

cum in res præteritas aut futuras, hoc modo: Reuocate mentes ad spectaculum expugnatae miseræ ciuitatis, & videre vos credite incendia, cædes, rapinas, direptiones, liberorum corporum iniurias, captiuitates matronarum, trucidationes senum. In futurum autem anticipatio eorum quæ dicturus est aduersarius: vt Tullius pro Milone, cum mittit animos iudicum in eum reipublicæ statum, qui futurus esset si occiso Milone Clodius uiueret.

Aposiopesis est, cum id quod dicturi videbamur, silentio intercipimus: Quos ego: sed motos præstat componere fluctus.

^c Epanalepsis est digressio: Tulit calor me dicendi, & dignitas rerum paullo longius quam volebam, sed redeo ad causam.

Anamnesis est, commemoratio eius rei quam oblitus fuisse nos fingimus.

Apatefis est cum id quod in animos iudicum quasi deposueramus, opportunè repositimus.

Ætiologia est, cum proponimus aliquid, eiusque causam & rationem reddimus.

^v Characterismus est descriptio figuræ alicuius expressa: vt, Omnia Mercurio similis vocemque coloremque. Et crines Hauros, & membra decora iuuentæ.

^x Epitrochalmus, cum plures sensus breuiter expeditos in vnum locum coaceruat, & cum quadam festinatione decurrit: vt Cicero: Rempublicam, Quirites, vitamque omnium vestrum, bona fortunas, coniuges, liberisque vestros, &c.

Ironia est cum per simulationem diuersum, quam dicit, intelligi cupit. Fit autem, aut cum laudamus eum quem vituperare volumus, aut vituperamus quem laudare volumus. Vtriusque exemplum erit, si dicas: Amatorem reipublicæ Catilinam, hostem reipublicæ Scipionem.

^y Diafirmos, ea quæ magna sunt verbis minuit, aut minima extollit.

Epimone est quoties in eodè sensu diutius immoramur: Cui tandem pepercit? cuius amicitia fidem custodiuit? cui bono inimicus non fuit? quando non aut accusauit aliquem, aut verberauit, aut prodidit?

Epangelia est promissio, qua iudicem attentum facimus: pollicentes nos aliqua magna aut minima dicturos.

Prosopopœia est, cum in animalium & persona & sermo fingitur. Cicero in Catilinam: Etenim si mecum patria mea, quæ mihi vita

mea multo est charior loqueretur, dicens, &c.

^z Parathesis est cum quasi deponimus aliquid imperfectum apud memoriam iudicum repetituros nos dicentes cum opportunum fuerit.

Peusis, id est, soliloquium, cum ad interrogata ipsi nobis respondemus.

^a Synchoresis est, cum differimus aliquid petentes, vt aliud interim nos permittant dicere.

^a Cap. XXI. Vi atq. ingratijs coactus. Coactus tñ ingratijs interpretationem esse quis dubitet? ergo expungi sine fraude poterat.

^b Bina, & bina. LXX. δύο, δύο, ἐν κάρτεσσι τὸ ἐνός. Et ita quid. i. vulg. edit. libri in s. duo, duo, vnū contra vnū.

Principum dignitas. &c. Ex oratione pro Ligatio.

^c Pro inconsiderato fortè pro illiberali dilig. Pro confidente fortem pro illiberali diligentem rei familiaris: dixit Rutilius citans idem exemplum ex Hypertide. Eod. vtitur Fabius lib. 9. c. 3. Alterū autem Parad. istoles exemplum apud Rutilium Fabius Syneciosis aptauit, cum opposita figuræ videantur, illa enim res, quæ videntur eadem, disungit; Syneciosis contra diuersa coniungit.

^d Antanaclasis. Anacrasin vocat Rutilius, nisi mendum in eo. Quintilianus speciem esse dicit patronomastice.

^e Querebatur quidam. Procleium appellant hunc Fabius & Rutilius.

^f Exoche * Quis eos appellauit. Videtur hoc loco deesse tum definitio Exoches cum suo exemplo, tum etiam alterius figura nomen cuius exemplum fit quod è Miloniana assertur. Hanc A. Augustinus Synplocen fuisse aiebat, vtriusque è Seruio, & Aquila Rom. supplere non erit difficile.

^g Sententia est dict. imp. Idem sup. c. 11.

Quæ tamen ne non intellecta Verba Seruij ad v. 1. sequere Italiam vent. Æn. 4.

^h Alia derogatiua. Al. denegatiua.

ⁱ Quis furor. Petron. in Satyr. Quis furor, exclamat, pacem conuertit in arma?

^k Habebis frigore messes. Febrim potius ex Seru. & Virgilij vita. Sed hæc verba è margine inserta verissime iudicabat Chacon.

^l Pappæ viuere non lic. &c. Verba sunt Hieronymi in ep. ad Rust. 4.

^m Sanabilis, medicabilis apud Ouid.

ⁿ Vt quondam Creta. Ex Æn. 5.

^o Sunt & amphidox. Vid. August. de Rhetor. c. 10.

^p Procatalepses. Prolepsin Fabius, & præsumptionem vocat.

^q Canonelis. Hanc Rufinianus Anacronosin; Fabius communicationem nominat.

^r Caluus in Vatiniū. Constat à Caluo Vatiniū accusatum, Catullus.

^s Risi nescio quem modo in cotona, Qui, cum mirifice Vatiniā Meus crimina Caluus explicasset.

^t Occidi, occid. Ex Milonian.

^u Metathesis. Hypotyposin Rufinianus & reliqui vocant, P. Nannesius rectè nominatam ab Isid. Metathesin aiebat, quod per eam transcuntur iudicum animi ab eo quod adest, ad præteritum, aut consequens.

^v Epanalepsis. Cicero Reditum, Quintilianus à pod. v. vocat.

* Characterismus. Vid. Rutilius, apud quem mendose A
Chrestetismus.

† Epitrochasmus cum plures sens. Dicitur figuratim vi-
detur confundere Epitrochasmus, & Synathrasmus. Nam
conceruere plures sensus conuincit Epitrochasmus cum Syna-
thrasmo: cum quadam festinatione decurrere, Epitrochasmus
potius est. Exemplum ex III. Catilinaria magis est Syna-
thrasmi: non n. vita, bona, fortuna, coniuges, liberi plurimum
inter se distantia, quod erat Epitrochasmus fortasse proprium.
Volunt n. Aquila & Numerius esse πρὸς ἀδελφῶν. Ergo cum
in veterib. editionib. Epitrochasmus sit, Litrisimus, Lintri-
mus & Syntrisimus in manuscriptis, utriusq. figuram ab Isi-
doro definitam putamus non admodum dissimilib. verbis, vnde
vnius definitionē, alterius exemplū, utriusq. tantū nomina libra-
rior. insentia reliquerit. Quomodo peccatum ab ἵσθην paullo
ante aduertit A. Augustinus in Exoche, & Symptote. Vid. Ru-
til. Aquil. & Fab. lib. 8. Vulcanius Athrasmos fecit (credo) ex
Litrisimos.

* Dialysmos. Cuius exempla plura apud Aquilam, &
Rufinam.

* Parathesis. Cui Apetesis (de qua paullo ante) respondet.

b Synchorelis. Discessimus aliquantulum a libris, nam
in excusis syneresis. in manus. synerofis. Quia inuenimus
συγχωρησις, id est permissionem ab Aristide. Quintiliano in
Musica inter figuras Rhetoricas numerati.

DE DIALECTICA. Cap. XXII.

DIALECTICA est disciplina C
ad discernendas rerum causas in-
uenta. Ipsa est Philosophiæ species,
quæ Logica dicitur, id est, rationalis, defi-
niendi, querendi & differendi potens. Do-
cet enim in pluribus generibus quæstionū,
quemadmodū disputando vera & falsa diju-
dicentur. Hanc quidem primi Philosophi
in suis b dictionibus habuerunt, non tamen
ad artis redegere peritiam. Post hos c Ari-
stoteles ad regulas quasdam huius doctrinæ
argumenta perduxit, & d Dialecticam nun-
cupauit, pro eo quòd in ea de dictis disputa-
tur: nam λέξις ἵδιῶ dictio dicitur. Idcò autem
post Rhetoricam disciplinā Dialectica se-
quitur, quia in multis utriusque communia D
exsunt.

Cap. XXII. Hoc initium tertij libri in Tarrac.
CC.

* ad discernendas rer. c. Al. ad differendas. Sed discern-
endis legendū ostendunt verba sequentia. Docet quem-
admodum disputando vera, & falsa dijudicentur.

b In suis dictionibus. id est disputationibus.

c Post hos Arist. Casiodor. Quia quidem veteres
sunt vti plurimum, tamen ad artis non redegere
normam. Primus ferè Aristoteles eorum quidem,
qui in aliquo sunt precio, ad regulas quasdam huius
disciplinæ argumenta perduxit.

d Hæc Dialecticam nuncupauit. Non ille quidem to-

tam artem, sed eam solam partem, quæ probabiliter differit.
ut obseruatum est ab antiquis Peripateticis Alexand. Boeth.
& alys.

De differentia Dialecticæ & Rhetorice artis. Cap. XXIII.

DIALECTICAM verò & Rhetoricam a Varro
in ix. disciplinarū lib. tali similitudine
definiuit: Dialectica & Rhetorica est b quod
in manu hominis pugnus astrictus & palma
distensa, illa verba contrahens, ista disten-
dens. Dialectica siquidem ad differendas
res acutior: Rhetorica ad illa quæ nititur
docenda facundior. Illa ad scholas nonnun-
quam venit, ista iugiter procedit in forum.
Illam requirit rarissimos studiosos, hæc c fre-
quenter & populos. Solent autem philoso-
phi antequam ad isagogen veniant expo-
nendam, definitionem Philosophiæ osten-
dere: quòd facilius ea, quæ ad eam pertinent,
demonstrentur.

* Cap. XXIII. in ix discipl. lib. Legitur totum hoc
cap. apud Casiod. sed vtrubiq. legendum non aduertit A.
Aug. cit. vti n. ab Agellio, Acronio, & Non. Varronis, tertium,
quintum, & octauum disciplinar. lib. quantum nouem disci-
plinar. libris ferri quoq. possit, si nouem non ad disciplinas sed
ad libros referatur.

b Quod in manu hom. pugn. Id multo ante Varronē
Zeno Stoicus dixerat, ut refert non vno in loco Cicero.

c frequenter & populos. frequentes & populos apud
Casiod.

De definitione Philosophiæ. Cap. XXIII.

PHilosophia est rerum humanarum diui-
narūque cognitio cum studio benè vi-
uendi coniuncta. Hæc duabus ex rebus cō-
stare videtur, a scientia & opinatione. Scien-
tia est cum res aliqua certa ratione percipi-
tur: opinatio autem cum adhuc incerta res
latet, & nulla ratione firma videtur, ut putat:
Sol vtrum ne tantus quantus videtur, an
maior sit quàm omnis terra: item luna glo-
bosa sit an concaua: & stellæ vtrumne ad-
hæreant cælo, an per aërem libero cursu fe-
rantur: cælū ipsum qua magnitudine, quæ
materia constat, vtrum quietum sit & im-
mobile: an incredibili celeritate voluatur,
quanta sit terræ crassitudo: aut quibus fun-
damentis librata & suspensa permaneat.
Ipsū autē nomen Latine interpretatum,
amorem sapientiæ proætetur. b Nam Græci

Φίλος amorē σοφίας sapientiā dicunt. Philosophiæ species tripertita est: vna Naturalis, quæ Græcè Physica appellatur, in qua de naturæ inquisitione differitur: altera Moralis, quæ Græcè Ethica dicitur, in qua de moribus agitur: tertia Rationalis, quæ Græco vocabulo Logica appellatur, in qua disputatur quemadmodum in rerum causis vel vitæ moribus veritas ipsa quaeratur. In Physica igitur causa quaerendi, in Ethica ordo viuendi, in Logica ratio intelligendi versatur. Physicam apud Græcos primus perscrutatus est Thales Milesius, vnus ex septem illis sapiētibus. Hic enim ante alios caeli causas atque vim rerum naturalium ^c contēplata ratione suspexit, quam postmodum Plato in quattuor definitiones distribuit, id est Arithmetica, Geometria, Musica & Astronomia. Ethicam Socrates primus ad corrigendos componendosque mores instituit, atque omne studium eius ad bene viuendi disputationem perduxit diuidens eam in quattuor virtutes animæ, id est, prudentiam, iustitiam, fortitudinem & temperantiam. Prudentia est in rebus, qua discernuntur à bonis malis. Fortitudo, qua aduersa æquanimiter tolerantur. Temperantia, qua libido concupiscentiæque rerum frænatur. Iustitia, qua rectè iudicando sua cuique distribuuntur. Logicam, quæ rationalis vocatur, Plato subiunxit, per quam discussis rerum morumque causis, vim earum rationabiliter perscrutatus est, diuidens eam in Dialecticam & Rhetoricam. Dicta autem Logica, id est, rationalis: λογική enim apud Græcos & sermonem significat & rationem. In his quippe tribus generibus Philosophiæ, etiam eloquia diuina consistunt. Nam aut de natura disputare solent, vt in Genesi & Ecclesiaste: aut de moribus, vt in Prouerbijs & in omnibus sparsim libris: aut de Logica, pro qua nostri ^d Theoricam sibi vendicant, vt in Cantico Canticorum, & Euangelijs. Item aliqui doctorum Philosophiam in nomine & partibus suis ita definiunt. Philosophia est diuinarum humanarumque rerum, in quantum homini possibile est, probabilis scientia. Aliter: Philosophia est ars artium, & disciplina disciplinarum. Rursus, Philosophia est meditatio mortis, quod magis conuenit Christianis, qui seculi ambitione calcata, conuersatione disciplinabili, similitudine futuræ patriæ viuunt. Alij definiunt Philosophiæ ratio-

nem in duabus consistere partibus, quarum prior inspectiua est, secunda actualis. Inspectiua diuiditur in naturalem, doctrinalem & diuinalem. Doctrinalis diuiditur in quattuor partes, in Arithmetica, Musicam, Geometriam, & Astronomiam. Actualis diuiditur in morale, dispensatiua & civilem. Inspectiua dicitur qua supergressi visibilia, de diuinis, aliquid & caelestibus contēplamur, ^e eaque mente solummodo inspicimus, quoniam corporeum supergrediuntur obtutum. Naturalis dicitur, vbi vniuscuiusque rei natura discutitur, ^f quia nihil contra naturam generatur in vita, sed vnumquodque ijs visibus deputatur, quibus à creatore definitum est, nisi fortè cum voluntate Dei aliquod miraculum prouenire monstratur. Diuinale dicitur, quando aut ineffabilem naturam Dei: aut spirituales creaturas ex aliqua parte profundissima qualitate differimus. Doctrinale dicitur scientia, quæ abstractam considerat quantitatem. Abstracta enim quantitas dicitur, quam intellectu à materia separantes, vel ab alijs accidentibus, vt est par, impar, vel alia huiusmodi, in sola ratione tractamus. Cuius species sunt quattuor, Arithmetica, Geometria, Musica, Astronomia. Arithmetica est disciplina quantitatis numerabilis secundum se. Geometria est disciplina magnitudinis immobilis, & formarum. Musica est disciplina quæ de numeris loquitur, qui ad aliquid sunt his qui inveniuntur in sonis. Astronomia est disciplina, quæ cursus caelestium, syderumque figuras contēplatur omnes, & habitudines stellarum circa se & circa terram indagabili ratione percurrit. Porro actualis dicitur, quæ res propositas operationibus suis explicat: cuius partes sunt tres, moralis, dispensatiua & civilis. Moralis dicitur, per quam viuendi mos honestus appetitur, & instituta ad virtutem tendentia præparantur. Dispensatiua dicitur, cum domesticarum rerum sapienter ordo disponitur. Civilis dicitur, per quam totius ciuitatis utilitas administratur.

D * Cap. XXIII. scientia & opinatione. Ex Lect. lib. 3. c. 3.

b Nam Græci φίλος amorem. F. anatozem.

c contēplata ratione. S. O. L. contēplatus volebat A. Aug.

d Pro quo nostri Theoricam. Ex Hieron. ep. ad Paulam Urbicam, vel ex Orig. homil. 1. in cant.

e eaq. mente solummodo. Ex 2ad. Orig. hom.

f Quia nihil generatur in vita contra naturam. Orig. hom. est. in cant. Naturalis dicitur vbi vniuscuiusq.

cuiusque natura discutitur, quia nihil contra naturam generatur in vita, sed vnumquodque sibi deputatur in quos à creatore productum est. *Due voces contra naturam, absunt à m. s. libris, pro quibus confusum legitur in excusis & apud Cassiodor.*

De Isagogis Porphyrij. Cap. XXV.

POST Philosophiæ definitiones, in quibus generaliter omnia continentur, nunc Isagogas Porphyrij expediamus. Isagoga quippe Græcè, Latine introductio dicitur, eorum scilicet qui Philosophiam incipiunt: continens in se demonstrationem primarum rationum de qualibet re quid sit, suamque certa ac substantiali definitione declaratur. Nam posito primo genere, deinde species, & alia quæ vicina esse possunt subiungimus, ac discretis cõmunionibus separamus, tandem interponentes differentias, quousque ad proprium eius de quo quærimus signata eius expressione perueniamus, ut puta: Homo est animal rationale, mortale, terrenum, bipes, risus capax. Genus animal cum dictum est, substantia hominis declarata est. Est enim ad hominem genus animal, sed quia latè patebat, adiecta est species, terrenum: & iam exclusum est id quod aut æthereum aut humidum. Differentia verò, ut bipes, quæ propter animalia posita est, quæ multis pedibus innituntur. Item rationale, propter illa quæ ratione egent: mortale autem propter id quod angelus non est. Postea discretis atque seclusis communionibus adiectum est proprium in parte postrema, est enim solum hominis quod ridet: sic perfecta est omnis ex parte definitio, ad hominem declarandum. Cuius disciplinæ definitionem plenam existimarunt Aristoteles & Tullius ex genere & differentiis consistere. Quidam postea pleniores in docendo, eius perfectam substantialem definitionem in quinque partibus velut in membris suis diuiserunt. Quarum prima est de genere, secunda de specie, tertia de differentia, quarta de proprio, quinta de accidente. Genus ut animal. Est enim vocabulum generale, & commune omnium animam habentium. Species, ut homo. Est enim specialitas, quæ separatur à cæteris animalibus. Differentia, ut rationale, mortale. His enim duobus differt homo à cæteris. Cum enim dicitur rationale, discernitur ab irrationalibus mutis, quæ non habent ratio-

nem. Cum mortale, discernitur ab angelis, qui nesciunt mortem. Proprium, ut risibile. Homo est enim qui ridet, & hoc præter hominem nullius animalis est. Accidens, ut color in corpore, doctrina in animo. Hæc enim temporum varietate & accidunt & mutantur: & est ex omnibus his quinque partibus oratio plenæ sententiæ, ita: Homo est animal rationale, mortale, risibile, boni malique capax: sic etiam in omni oratione substantiali tãdiu interponere debemus species & differentias, quam diu seclusis omnibus, quæ hoc idem possunt esse ad id perueniatur, ut proprietas iam certa teneatur. Isagogas autem ex Græco in Latinum transtulit Victorinus orator, commentumque eius quinque libris Boëtius edidit.

^a Cap. XXV. Transtulit Victorinus. *Boeth. Dialog. I.* Rogo ut mihi explices id quod Victorinus orator sui temporis ferè doctissimus à Porphyrio per *ἰσαγωγὴν*, i. per introductionem in Aristotelis categorias dicitur transtulisse.

De Categorijs Aristotelis. Cap. XXVI.

SEQUUNTUR Aristotelis Categoriæ, quæ Latine prædicamenta dicuntur: quibus per varias significationes omnis sermo conclusus est.

Instrumenta Categoriarum sunt tria, id est prima æquiuoca, secunda vniuoca, tertia denominatiua. Æquiuoca sunt, quando multarum rerum nomen vnum est: sed non eadem definitio, ut leo. Nam quantum ad nomen pertinet, & verus & pictus & cælestis leo dicitur. Quantum ad definitionem pertinet, aliter verus definitur, aliter pictus, & aliter cælestis.

Vniuoca sunt, quando duarum aut plurium rerum vnum nomen est & definitio, ut vestis: nam & birrus & tunica nomen vestis possunt accipere & eius definitionem. Ergo hoc vniuocum in generibus esse intelligitur: quia & nomen & definitionem dat formis suis. Denominatiua dicuntur quæcumque ab aliquo solo differentia casu secundum nomen habent appellationem: ut à bonitate bonus, à malitia malus.

^b Categoriarum autem species decem sunt, id est, Substantia, quantitas, qualitas, relatio, situs, locus, tempus, habitus, agere, & pati.

Substantia quæ propriè & principaliter dicitur,

dicitur, est quæ neque de subiecto prædicatur: neque in subiecto est, ut aliquis homo, aliquis equus. Secundæ autem substantiæ dicuntur, in quibus speciebus illæ quæ principaliter substantiæ primò dictæ sunt, insunt atque clauduntur: ut in homine Cicero. Quantitas est mensura, per quam aliquid vel magnum vel minus ostenditur, ut longus, brevis. Qualitas est: ut qualis sit orator, aut rusticus, niger aut candidus. Relatio est, quæ refertur ad aliquid. Cùm enim dicitur filius, demonstratur & pater. Hæc relatiua simul incipiunt: nam seruus & dominus vno tempore exordium nominis sumunt: nec aliquando inuenitur dominus prior seruo, nec seruus domino. Alterum enim alteri præesse non potest. Porro situs à positione dicitur, ut quis aut stet, aut sedeat, aut iaceat. Locus est ubi sit, in foro, in platea. Loci autem motus habet sex partes, dexteram & sinistram, ante & retrò, sursum atque deorsum. Partes quoque istæ sex duo habent, longè & propè. Tèpus: ut, hodie, heri. Habitus ab habendo aliquid dicitur, ut habere scientiam in mente, virtutem in corpore: circà corpus vestimentum, & cætera quæ ad habendi modum designato à doctõribus numero cõprehenduntur. Iam verò agere & pati ab agentis & patientis significatione consistunt. Nam scribo vocis actum habet, quoniam facientis rem indicat. Scribor patientis est, quoniam pati se ostendit. In his enim nouè generibus, quorum exempli gratia quædam posita sunt, vel in ipso substantiæ genere, quod est *ουσια*, innumerabilia reperiuntur: nam & ea quæ intellectu capimus, ea ad alterum horum decem prædicamentorũ sermone vulgamus. Plena enim sententia de his ita est. Augustinus magnus orator, filius illius, itans in tẽplo, hodie insultatus, disputando fatigatur. Vña autem, id est substantiæ proprium est, quod cæteris subiacet, reliqua nouem accidentia sunt. Substantia autem dicitur ab eo, quòd omnis res ad se ipsam subsistit. Corpus enim subsistit, & ideò substantia est. Illa verò accidentia, quæ in subsistente atque subiecto sunt, substantiæ non sunt, quia non subsistunt, sed mutantur, ut color vel forma. De subiecto autem & in subiecto quasi de ipso & in ipso. Vbi enim dicitur de subiecto, substantia est, quasi dicatur de substantia. Vbi autem dicitur in subiecto, accidentia sunt, id est, quæ accidunt in

A substantia, ut quantitas, qualitas, vel figura. De subiecto igitur genera & species, in subiecto accidentia sunt. ^c Ex his nouem accidentibus tria intrà vsiam sunt, quantitas, qualitas & situs. Hæc enim sine vsia esse non possunt. Extrà vsiam verò sunt locus, tempus & habitus: intrà & extrà vsiam relatio, facere & pati. Appellatas autem categorias constat, quia non possunt nisi ex subiectis agnosci. Quis enim quid sit homo possit agnoscere, nisi aliquem hominẽ sibi ponat ante oculos, quasi subiectum homini? ^d Hoc opus Aristotelis intentè legendũ est, quoniam sicut dictum est, quicquid homo loquitur, inter decem prædicamenta habetur. Proficiet etiam ad libros intelligendos, qui siue Rhetoribus siue Dialecticis applicantur.

B
 Cap. XXVI. Pleraq. ex Arist. categorijs Boeth. interp.
^a Nam birrus & tunica. Idem Capella quòd autem vestis genus birrus vid. lib. 19. c. 24. & in Casim. annot.
^b Categoriar. species. Casimod. Quidquid loquimur, aut cogitamus, in aliqua hor. specie inuenitur.
^c Ex his nouem accid. Ex Ang. lib. de Categorijs.
^d Hoc opus intentè legend. Ex. in Hortens. apud Non. Magna animi contentio adhibenda est explicando Aristotelem si legeris.

C *De Perihermenijs. Cap. XXVII.*

SEQUITUR de hinc liber Perihermenias subtilissimus nimis, & per varias formas iterationesq. cautissimus, de quo dicitur: Aristoteles quando perihermenias scriptitabat, ^a calamum in mente tingebat.

Præfatio Perihermeniarum.
 Omnis quippe res quæ vna est, & vno significatur sermone, aut per nomen significatur, aut per verbum, quæ duæ partes orationis interpretantur. totum quicquid concepit mens ad eloquendum. Omnis enim elocutio conceptæ rei mentis interpretis est. Hanc Aristoteles ut in rerum expressione & faciendis sermonibus peritissimus, hermeniam nominat, quam Interpretationem nos appellamus, scilicet quòd res mente conceptas prolatis sermonibus interpretatur per cataphasin & apophasin, id est, per affirmationem & negationem. Per affirmationem, ut homo currit: per negationem, ut homo non currit. In his itaque perihermenijs, supradictus Philosophus de septem speciebus tractat, id est, de NOME, de Verbo, de Oratione, de Enunciatione, de Affirmatione, de Negatione, de Contradictione.

^a Nomen

Nomen est vox significatiua secundū placitum: sine tempore, cuius nulla pars significatiua separata, vt Socrates. Verbum est quod significat tēpus, cuius pars nihil extrā significat, sed semper eorum quæ de altero dicuntur nota est, vt cogitat, disputat. Oratio est vox significatiua, cuius partium aliquid separatim significatiuum est, vt Socrates disputat. Enunciatiua oratio est vox significatiua de eo, quod est aliquid vel non est, vt Socrates est, Socrates non est. Affirmatio est enunciatio alicuius de aliquo, vt Socrates est: negatio est alicuius ab aliquo, vt Socrates non est. Contradictio est affirmationis & negationis oppositio, vt Socrates disputat, Socrates non disputat. ^b Hæc omnia in libro Perihermeniarum minutissimè diuisa, & subdiuisa tractantur, quarum rerum definitiones hic breuiter sufficiat intimasse, quando in ipso cōpetens explanatio reperitur. Vtilitas perihermeniarum hæc est, quod ex his interpretamentis syllogismi fiunt. Vnde & analytica pertractantur.

Cap. XXVII. De Perihermenijs. Ita VV. CC. & paulò post Præfatio Perihermeniarum.

^a calanum in mente ting. De vniuersis Aristotelis scriptis Suidas. Αριστοτέλης τῆς φόσεως γραμματικῆς ἢ τὸν κάλαμον ἀποθρίχον εἰς τὸν.

^b Hæc omnia reperitur. Addita sunt hæc ex ms. quæ etiam sunt apud Cassiodorum nonnihil immutat. C

De Syllogismis Dialecticis. Cap. XXVIII.

SEquuntur ^a de hinc Dialectici Syllogismi, vbi totius eius artis vtilitas & virtus ostēditur: quorum conclusio plurimū lectorem adiuuat ad veritatē inuestigandā: tantū vt absit ille error ^b decipiendi aduersarium per sophisticata falsarū conclusionū.

Formulæ categoricorum, i. prædicatiuorum syllogismorum sunt tres. Primæ formulæ modi sunt nouem.

Primus modus est, qui ^c conducit, i. qui colligit ex vniuersalibus dedicatiuis, dedicatiuum vniuersale directim: vt, Omne iustum honestum, omne honestum bonum, omne igitur iustum bonum. D

Secundus modus est, qui conducit ex vniuersalibus dedicatiuis & abdicatiuis, abdicatiuum vniuersale directim: vt, Omne iustum honestum, nullum honestum turpe, nullum igitur iustum turpe.

Tertius modus est, qui conducit ex dedicatiuis particulari & vniuersali, dedica-

tiuum particulare directim: vt, Quoddam iustum honestum, omne honestum vtile, quoddam igitur iustum vtile.

Quartus modus est, qui conducit ex particulari dedicatiua, & vniuersali abdicatiua, abdicatiuum particulare directim: vt, Quoddam honestum iustum, nullum honestum turpe, quoddam igitur iustum non est turpe.

Quintus modus est, qui conducit ex vniuersalibus dedicatiuis particulare dedicatiuum ^d per reflexionem: vt, Omne iustum honestum, omne honestum bonum, quoddam igitur bonum iustum.

Sextus modus est, qui conducit ex vniuersali dedicatiua & vniuersali abdicatiua, abdicatiuum vniuersale per reflexionem: vt, Omne iustum honestum, nullum honestum turpe, nullum igitur turpe iustum.

Septimus modus est, qui conducit ex particulari & vniuersali dedicatiuis, dedicatiuum particulare per reflexionem: vt, Quoddam iustum honestum, omne honestum vtile, quoddam igitur vtile iustum.

Octauus modus est, qui conducit ex vniuersalibus, abdicatiuo & dedicatiuo, particulare abdicatiuum per reflexionem: vt, nullum turpe honestum, omne honestum iustum, quoddam igitur turpe non est iustum.

Nonus modus est, qui conducit ex vniuersali abdicatiuo, & particulari dedicatiuo, dedicatiuum particulare per reflexionem: vt, nullum turpe honestum, quoddam honestum iustum, quoddam igitur iustum non est turpe.

Formulæ secundæ modi sunt quattuor.

Primus modus est, qui conducit ex vniuersalibus dedicatiuo & abdicatiuo, abdicatiuum vniuersale directim: vt, Omne iustum honestum, nullum turpe honestum, nullum igitur iustum turpe.

Secundus modus est, qui conducit ex vniuersalibus abdicatiuo & dedicatiuo, abdicatiuum vniuersale directim: vt, Nullum turpe honestum, omne iustum honestum, nullum igitur turpe iustum.

Tertius modus est qui conducit ex particulari dedicatiuo & vniuersali abdicatiuo, particulare abdicatiuum directim: vt, Quoddam iustum honestum, nullum turpe honestum, quoddam igitur iustum non est turpe.

Quartus modus est, qui conducit ex particulari abdicatiuo & vniuersali dedicatiuo abdicatiuum particulare directim: vt, quoddam iustum non est turpe, omne malum turpe,

turpe, quoddam igitur iustum non est malum. A

Formulae tertiae modi sunt sex.

Primus modus, qui conducit ex dedicatiuis vniuersalibus, dedicatiuum particulare tam directum quam reflexum: ut, Omne iustum honestum, omne iustum bonum, quoddam igitur honestum bonum, vel sic quoddam igitur bonum honestum.

Secundus modus est, qui conducit ex dedicatiuis particulari & vniuersali, dedicatiuum particulare directum: ut, Quoddam iustum honestum, omne iustum bonum, quoddam igitur honestum bonum.

Tertius modus est, qui conducit ex dedicatiuis vniuersali & particulari, dedicatiuum particulare directum: ut, Omne iustum honestum, quoddam iustum bonum, quoddam igitur bonum honestum. B

Quartus modus est, qui conducit ex vniuersalibus, dedicatiua, & abdicatiua abdicatiuum particulare directum: ut, Omne iustum honestum, nullum iustum malum, quoddam igitur honestum non est malum.

Quintus modus est, qui conducit ex abdicatiuo particulari & abdicatiuo vniuersali, abdicatiuum particulare directum: ut, Quoddam iustum honestum, nullum iustum malum, quoddam igitur honestum non est malum.

Sextus modus est, qui conducit ex abdicatiuo vniuersali, & abdicatiuo particulari, abdicatiuum particulare directum: ut, Omne iustum honestum: quoddam iustum non est malum: quoddam igitur honestum non est malum. Has formulas categoricorum syllogismorum qui plene nosse desiderat, librum legat qui inscribitur Perihermenias Apuleij, & quae subtilius sunt tractata cognoscet. Distincta enim atque considerata ad magnas intelligentiae vias lectorem, praestante Domino, vtiliter introducunt. Nunc ad Hypotheticos syllogismos ordine sequenti veniamus.

Modi syllogismorum Hypotheticorum, qui fiunt cum aliqua conclusione, sunt septem. D

Primus modus est, Si dies est, lucet: Est autem dies: Lucet igitur.

Secundus modus est, Si dies est, lucet: Non autem lucet: Non est igitur dies.

Tertius modus est ita, Non & dies, est & non lucet: Atqui dies est, Lucet igitur.

Quartus modus est ita: Aut dies est aut nox: Atqui dies est: Nox igitur non est.

Quintus modus est ita: Aut dies est aut nox: Atqui nox non est: Dies igitur est.

Sextus modus est ita: Non & dies est, & nox: Dies autem est: Nox igitur non est.

Septimus modus est ita: Non est dies & nox: Atqui nox non est: Dies igitur est. Modos autem syllogismorum Hypotheticorum si quis plenius nosse desiderat, librum legat Marij Victorini, qui inscribitur de Syllogismis hypotheticis. Hinc ad Dialecticas definitionum species accedamus, quae tanta dignitate praecellunt, ut possint iure dici orationum apertae manifestationes & quaedam indicia dictionum.

^a Cap. XXVIII. Vid. Cassiod. Capell. & Apulei. de syllogismi. categor. sine Perihermenias.

^b error decipiendi. Al. deuincendi. Al. deiciendi.

^c Qui conducit. οὐράγος. Quod autem in exemplis propositionis loco assumptio collocatur, neque id de syllogismo videtur quidquam minuit, neque sine Graecorum & Arabum exemplo sit.

^d per reflexionem. ἀντιπροσῆμι, vulgo conuersionem.

^e Hinc ad Dialecticas Cassiod. Hinc ad pulcherrimas definitionum species accedamus, quae tanta dignitate praecellunt; ut possint iure dici ornamenta orationum, & quaedam lumina. Vnde ex iudiciorum tria verba iure dici orationum non dubitauimus facere. Cum praesertim in m. Tarracon. libris multa haec peius affecta deprehendissimas. Sensus autem hor. verbor. hic erit, ut & illustratis sententijs, & euodalis dictionib. has definitiones dicat subseruire.

C De diuisione definitionum ex Marij Victorini libro abbreviata.

Cap. XXIX.

Definitio Philosophorum est, quae in rebus exprimendis explicat quid res ipsa sit, non qualis sit, & quemadmodum membris suis constare debeat. Est enim oratio breuis vniuscuiusque rei naturam a communi diuisam propria significatione concludens. Diuisio definitionum in partes quindecim habetur. Prima species definitionis est. οὐσιώδης, id est, substantialis: quae proprie & verè dicitur definitio, ut est. Homo animal rationale, mortale, risus disciplineque capax. Haec enim definitio per species & differentias descendens venit ad proprium & designat plenissime quid sit homo. Secunda species definitionis est, quae Graecè ἐνοχητικὴ dicitur, Latine notio nuncupatur: quae notionem communi, non proprio nomine, possumus dicere. Haec illo modo semper efficitur: Homo est quod rationali conceptione & exercitio praest animalibus cunctis. Non hic dixit, quid sit homo, sed dicens quid agat, quasi quoddam signo in notitiam deuocat.

deuocat. In isto enim, & in reliquis notitia rei profertur, non substantialis explicatio declaratur. quia illa substantialis definitio- num omnium obtinet principatum. Tertia species definitionis est, quæ Græcè πο.δ.δης dicitur, Latinè qualitatiua vocatur, quia ex qualitate nomen accepit, pro eo quod quale sit id quod sit, euidenter ostendit. Cuius ex- plum tale est: Homo est qui ingenio valet, artibus pollet, & cognitione rerū aut quid agere debeat, eligit, aut animaduersione quid inutile sit contemnit. His enim quali- tatibus expressus ac definitus est homo. Quarta species definitionis est, quæ Græcè ὑπογραφικόν, Latinè à Tullio descriptio nun- cupatur: quæ adhibita circuitione dictorum factorumque quid quæq. res sit descriptione declarat. Quæritur enim, quid sit auarus, quid crudelis, quid luxuriosus, & vniuersa luxuriosi auari & crudelis natura describitur. vt si luxuriosum volumus definire, dici- mus, Luxuriosus est victus non necessarij, sed sumptuosi & onerosi appetens, in deli- cijs affluens, in libidine pronus. Hæc & alia definiunt luxuriosum: sed per descriptio- nem definiunt. Quæ species definitionis Oratoribus magis apta est quàm Dialecti- cis: quia latitudines habet, quæ simili modo in bonis rebus ponitur & in malis. Quinta species definitionis est, quàm Græcè κατ' ἄπολιξιν, Latinè ad verbum dicimus. Hæc vocem illam, de cuius re quæritur, alio ser- mone designat, vno & singulari, & quodam modo quid illud sit in vno verbo positum, vno verbo alio declarat, vt, Conticescere est tacere. Itē cū terminum dicimus finem: aut populas interpretamur esse vastatas. Sexta species definitionis est, quam Græci κατὰ διαφορῶν, nos per differentiam dicimus. Scriptores verò artium de eodem & de al- tero nominant, vt cū quæritur, quid inter sit inter regem, & tyrannum: adiecta diffe- rentia, quid vterque sit definitur: id est, rex est modestus & temperans: tyrannus verò impius & immitis. Septima species defini- tionis est, quam Græci κατὰ μεταφορῶν, La- tini per translationē dicunt: vt Cic. in Top. Littus est, qua fluctus eludit. hoc variè tra- ctari potest. Modò enim vt moneat, modò vt designet, modò vt laudet ac vituperet. Vt moneat, Nobilitas est virtus maiorum apud posteros sarcina. Vt designet, caput est arx corporis. Vt laudet, Adolescentia est flos ætatis. Vt vituperet, Diuitiæ sunt breuis vitæ

A longum viaticum. Octaua species definitio- nis est, quam Græci κατ' ἀφαιρέσειν τῶ ἐναντίῳ Latini per priuantiam 'contrarij eius quod definitur, dicunt: Bonum est, quod malum non est. Iustum est, quod iniustum non est, & his similia. Hoc autem genere definitio- nis vti debemus, cū contrarium est no- tum: vt, Si bonum est quod prodest cum honestate, id quod tale non est, malum est.

B Nona species definitionis est, quam Græci κατ' ὑπερπύωσιν. Latini per quandā imaginationem dicunt, vt Æneas est Ve- neris, & Anchisæ filius. Hæc semper in indi- uiduis versatur, quæ Græci ἄτομα appellant.

Decima species definitionis est, quam Græci οἷς τύπος, Latini exemplū appellant, vt si quæritur, quid sit animal, respondetur, vt homo. Rem enim quæsitam prædictum declarauit exemplum. Hoc est autem pro- prium definitionis, quid sit illud quod quæ- ritur declarare.

Vndecima species definitionis est, quam Græci κατ' ἐλλειπὲς πλήρους ὁμοῖς γένους, Latini per indigentiam pleni ex eodem ge- nere dicunt. Vt si quæritur: Quid sit triens? Respondeatur, cui bes deest, vt sit asis.

C Duodecima species definitionis est, quam Græci κατ' ἐπᾶνον vocant, id est per laudem: vt Tullius pro Cluentio. Lex est mens, & consilium, & animus, & sententia ciuitatis. & aliter; Pax est, Tranquilla libertas. Fit & per vituperationem, quam Græci ψόγον vo- cant; vt Seruitus est, postremum omnium malorū, non modo bello, sed morte quoq. repellenda.

D Tertiadecima species definitionis est, quam Græci κατ' ἀναλογίαν, Latini iuxta rationem dicunt. Sed hoc contingit, cū maioris rei nomine res definitur infe- rior, vt est illud; Homo, minor mundus. Ci- cero hac definitione sic vsus est. Edictum legem annuam dicunt esse.

Quartadecima species definitionis est, quam Græci κατὰ τὸ πρὸς τι, Latini ad ali- quid vocant, vt est illud. Pater est cui est fi- lius, Dominus est cui est seruus. Cic. in Rhe- toric. Genus est, quod plures amplectitur partes. Item pars est, quæ subest generi.

Quintadecima species definitionis est, quam Græci κατ' ἀπὸ λόγιαν, Latini secun- dum rei rationem vocant, vt Dies est, Sol supra terras. Nox est, Sol sub terris. Scire au- tē debemus prædictas species definitionum

Topicis merito esse, sociatas, quoniam inter quaedam argumenta sunt posita, & nonnullis locis commemorantur in Topicis. Nunc autem ad Topica veniamus, quæ sunt argumentorum sedes, fontes sensuum, & origines dictionum.

^a Cap. XXIX. Non qualis sit. *Deest negatio in omnibus lib. Boeth. de definit. c. 4.* Ergo definitio quæ est Philosophorum propria in rebus exprimendis explicat, quid sit, non quale sit, quemadmodum membris suis constare debeat, exponemus.

^b risus disciplinæq. cap. *Malè o. l.* sensus disciplinæque. cap. *Com supra c. 26.* risus capax sit. *Itemque apud Boeth.*

^c & onerosi--in libidinem pronus. *Ex Boeth.*

^d Quam Græci κατὰ ἀρχὴν. *Ex eod. lib. 3. in Top.*

^e quæ fluctus eludit. *Eluderet quoq. legitur apud Cicero. Idque probat A. Augustinus & Gotth. CC. confirmant. Alluderet maluit Lambinus, & Vrsinus.*

^f Undecima κατ' ἐξ ἀρχῆς. *Boeth. κατ' ἐξ ἀρχῆς. Porro quæ restant, restituta sunt omnia ex Boethio.*

^g Ut si quaeratur quid sit triens. r. c. b. d. v. a. *Probat A. Augustinus cum in plerisque, n. s. loqueretur. Ut si quaeratur quid sit thelis: respondeatur, cui vis decet ut sit arlis, quod exemplum est musica petiti ferri quoquo modo poterat. Sed non est, ut Isidorus à Boethio tam longe discesserit, cuius exemplum est, item vbi apud Cassiodorum: Ut si quaeratur quid sit quadrans, respondeatur, cui dodrans decet ut sit alsis. Affis autem recto casu non est quod quenquam apud Isidorum offendat.*

^h Quintadecima κατ' ἀρχὴν. *Boethio ἀρχὴν.*

De Topicis. Cap. XXX.

Topica est disciplina inveniendorum argumentorum. Diuisio Topicorum siue locorum, ex quibus argumenta ducuntur, triplex est. Nam alia in eo ipso de quo agitur hærent: alia quæ dicuntur affecta, quæ quodammodo ex rebus alijs tracta noscuntur: alia quæ assumuntur extrinsecus. Argumenta, quæ in eo ipso de quo agitur, hærent, in tribus diuisa sunt. Prima à toto, secunda à parte, tertia à nota.

Argumentum à toto, cum definitio adhibetur ad id quod quaeritur, sicut ait Cicero.

^a Gloria est laus rectè factorum, magnorumque in republicam fama meritorum.

^b A partibus est argumentum, cum is qui se defendit, aut negat factum, aut factum esse iure defendit.

A nota est argumentum, cum ex vi nominis argumentum aliquod elicitur, ut Cicero. Consulè, inquit, quærebam, quem in isto maiali inuenire non poteram.

Affecta argumenta sunt, quæ quodammodo ex rebus alijs tracta noscuntur. Sunt autè

A numero quattuordecim, id est, primum à coniugatis argumentum est, cum declinatur à nomine & fit verbum: ut Cicero Verrem dicit euerisse prouinciam: vel nomen à verbo, cum latrocinari dicitur latro. Nomen est à nomine, Terentius: ^d Inceptio est amentium, haud amantium: dummodò distet vnus appellationis postremitas, in aliam vocis declinationem formata. Secundum argumentum à genere est, cum de eodem genere sententia dicitur, ut Virgilius: Varium & mutabile semper femina. Tertium à specie argumentum est, cum generali quaestioni fidè species facit, ut, At non sic Phrygius penetrat Lacedæmona pastor. A simili argumentum est, quando rebus aliquibus similia proferuntur. Suggere tela mihi, non vllum dextera frustra Torserit in Rutulos, steterunt quæ in corpore Graium Iliacis campis. A differentia argumentum est, quando per differentiã aliqua separantur, ut Virgilius, Non Diomedis equos, nec currum cernis Achillis. A contrarijs argumentum ducitur, quando res discrepantes sibi met opponuntur: ut Virgilius, Mortali ne manu facta, immortalæ carinæ fas habeant, certusq. incerta pericula lustret Æneas.

B A consequentibus argumentum ducitur, quando positam rem aliquid inuitabiliter consequitur, ut Virgil. Non ea vis animo, nec cæta superbia victis. Ab antecedentibus argumentum est, quando aliqua ex ijs quæ prius gesta sunt, comprobantur, ut Cicero pro Milone. Cum non dubitauerit aperire quid cogitauerit, vos potestis dubitare quid fecerit: A repugnantibus argumentum est, quando illud quod obijcitur, aliqua contrarietate destruitur, ut Cicero: ^f Is igitur non modo de tali periculo liberatus, sed honore amplissimo ditatus domi te interficere voluisset: A 3 cõiunctis argumentum est, cum probabiliter ostenditur quid sit ex re quaque venturum, ut Virgilius: Nos si pellant, nihil abfore credunt, Quin omnem Hesperiam penitus sua sub iuga mittant.

C A causis argumentum est, quando cõsuetudine cõmuni res quæ tractatur, ut Terent. Ego non nihil veritus sum dudum abs te Daue: Ne faceres quod vulgus seruatorum solet, dolis ut me deluderet. Ab effectis argumentum est: cum ex ijs quæ facta sunt aliquid approbatur, ut Virgilius: Degeneres animos timor arguit. A cõparatione argumentum est, quando per collationem personarum siue

D **E** caussarum,

causarum, sententiæ ratio sub imputatione formatur, ut Virg. Tu potes Æneam manibus subducere Graiūm, Nos aliquid contra Rutulos iuuisse nefandum est? Item argumenta quæ ducuntur extrinsecus, quæ Græci *ἀπὸ τοῦ ἄλλου*, i. artis expertia vocant, ut est testimonium. Testimoniū omne est quod ab aliqua externa re sumitur ad faciendam fidem. Hæc diuiditur quinque modis, id est, primo ex persona. secundo ex naturæ auctoritate. tertio ex temporibus. quarto ex dictis factisque maiorum, quinto ex tormentis. Persona non qualiscunq. est, quæ testimonij pondus habet ad faciendam fidem: sed morum probitate debet esse laudabilis. Naturæ auctoritas est, quæ maximè in virtute consistit. Temporibus multa sunt quæ afferunt auctoritatem, id est, ingeniū, opes, ætas, fortuna, ars, usus, necessitas & concursio rerum fortuitarum. A dictis factisque maiorum petitur fides, cum priscorum dicta factaq. memorantur. A tormentis fides præbetur, post quæ nemo creditur velle mentiri. Ea verò quæ tractantur in tempore, quia suis nominibus plana sunt, definitione non indigent. Memoriam quoq. condendum est, Topica oratoribus, dialecticis, poetis, & iurisperitis communiter quidem argumenta præstare: sed^f quando aliquid specialiter probant, ad rhetores, poetas, iurisperitosque pertinet: quando verò generaliter disputant, ad philosophos attinere manifestum est. Mirabile planè genus operis, in vnum potuisse colligi quicquid mobilitas ac varietas humanæ mentis in sensibus exquirendis per diuersas causas poterat inuenire: conclusum liberū ac voluntarium intellectū. Nam quocunq. se verterit, quascunq. cogitationes intrauerit: in aliquid eorum, quæ prædicta sunt, necesse est cadat ingenium.

^a Gloria est laus rectè fact. Ex Orat. Pro Marcello.

^b A partib. consentiunt lib. o. At C. si od. A partib. sic, ut puta si oculus videt, non idè totum corpus videt.

^c quem in isto maiali. Ita legendum apud Cic. in Pisoniana, non ut vulgo animal quod aduertit etiam Lamb. est verò maialis porcus castratus.

^d Nam inceptio est amentium, haud amant. Indulset hoc sibi, ut in etymologijs solet, ut amentem & amantem coniugata diceret. Idem exemplum apud C. si colorum. Neq. verò displicebat A. Augustino Gotthor. CC. scriptura: amentium, aut amantium.

^e Is igitur non modò de tali. Hæc paulò aliter apud Cic. pro Deiotar.

^f Sed quando aliquid specialiter prob. Boeth. lib. 6. in Top. & c. ad locum de causis. Communis quippè oratorib. ac Philosophis locus hic esse perspicitur, qui

A est à causis; his naturas rer. / quod est Philosophiæ propriū) illis (quod oratoriæ facultatis est) facta probantib.

De Oppositis. Cap. XXXI:

Contrariorum genera quattuor sunt, quæ Aristoteles *ἀντιθέσεις*, id est, opposita vocat. Propterea quòd sibi velut ex aduerso videntur obistere, ut contraria: nec tamen omnia quæ sibi opponuntur, contraria sunt, sed omnia contraria opposita sunt. Primum genus est contrariorum, quod iuxta Ciceronem aduersum vocatur, pro eo quòd tantum contrariè sibi opponuntur, ut non eorum sint quibus opponuntur ut sapientia, stultitia. Quod genus in tres species diuiditur. Nam sunt quædam ex eis quæ medium habent: & sunt quædam quæ sine medio sunt: & quædam sunt quæ habent medium, & tamen sine nomine sunt: nisi vtrumque ei vocabulum creet. Candidus & niger mediū habent, quia inter eos sæpè color pallidus vel fuscus inuenitur. Sine medio sunt quoties vnum de duobus accidit, ut sanitas vel infirmitas. Horum nihil est medium. Ea autem quorum media sine nomine sunt, ut felix, infelix, medium habent non felix. Secundū genus est relatiuorū: quæ ita sibi opponuntur, ut ad se conferantur, sicut duplū, simplū. Hoc solum oppositorum genus ad se refertur. Non enim est maius, nisi referatur ad minus, & simplū nisi ad duplū. Nā relatiuū relatiuo ita opponitur: ut hoc ipsum quod opponitur, aut eius sit cui opponitur, aut ad id quocunq. modo referatur. Dimidiū enim opponit duplo, eiusq. dupli mediū est: sed ita illi opponitur, ut eius sit cui opponitur. Sic & parū opponitur magno: ita ut ipsum parū ad magnum cui opponitur, sit paruum. Nam superiora quæ dicuntur contraria ita sibi opponuntur, ut eorum non sint quibus opponuntur, nec ad ea quocunq. modo referantur. Siquidem iniquitas iustitiæ ita contraria est, ut non eiusdem iustitiæ iniquitas sit, aut ad illam sit iniquitas. Tertiū genus oppositorum est habitus vel oratio. Quod genus Cicero priuationē vocat, quia ostendit aliquid quempiam habuisse, unde priuatus est. Cuius species sunt tres: quarum prima est in re, secūda in loco, tertia in tempore congruo. In re, ut cæcitas & visio. In loco, ut cæcitatē & visionis in oculis locus est. In tempore congruo, ut infantem non dicere, sine dentibus: cum cui dentes ætas adhuc parua negauit. Non enim est priuatus dentibus,

tibus, quos nondum habuit. Quartum verò genus ex affirmatione & negatione opponitur, ut Socrates disputat, Socrates non disputat. Hæc à superioribus ideò differunt, quòd illa singulatim dici possunt, hæc nisi cõnexè dici nõ possunt. Quod genus quartum apud Dialecticos multum habet conflictum: & appellatur ab eis valde oppositum: siquidem & tertium non recipit. Nam ex illis quædam habere tertium possunt, ut in contrarijs, candidum & nigrum: tertium eius nec candidum nec nigrum, sed fuscum vel pallidum. In relatiuis quoque, ut multa & pauca: ter-

tium eius, nec multa nec pauca, sed mediocria. In habitu vel oratione, ut visio & cæcitas: tertium eius, nec cæcitas, nec visio, sed lippitudo. Hic ergo legit, non legit: tertium nihil habet.

^a Cap. XXXI. Quod iuxta Ciceronem aduersum vocatur. *Mendose diuersum in libris omnib. Neque tamen dissimulandum quod Boethius dicere est ausus. Ciceronem non tam proprijs nominib. quam notiorib. vsum fuisse. Nam quæ contraria (inquit) nominat, opposita veriùs dicentur, quæ aduersa dicuntur, contrariorum meliùs suscipiunt nomen.*

^b Nisi vtrumq. ei vocabulum creet. *Id est, nisi medium ex extremis nomen accipiat.*

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER TERTIVS.

De quattuor disciplinis Mathematicis.

PRÆFATIO.

Mathematica Latine dicitur doctrinalis scientia, quæ abstractam considerat quantitatem. Abstracta enim quantitas est, quam intellectu à materia separantes vel ab alijs accidentibus, ut est, par, impar, vel ab alijs huiusmodi in sola ratiocinatione tractamus. Cuius species sunt quattuor, id est, Arithmetica, Geometria, Musica, & Astronomia. Arithmetica est disciplina quantitatis numerabilis secundum se. Geometria est disciplina magnitudinis formarum. Musica, & est disciplina quæ de numeris loquitur, qui inveniuntur in sonis. Astronomia est disciplina quæ cursus caelestium siderum atque figuras contemplatur, atque omnes habitudines stellarum. Quas disciplinas deinceps paulò latiùs indicabimus, ut earum causas competenter possint ostendi.

DE VOCABULO
Arithmetica disciplina. Cap. I.

ARITHMETICA est disciplina numerorum. ^a Græci enim numerum ἀριθμὸν dicunt. Quam scriptores secularium litterarum inter disciplinas Mathematicas

ideò primam esse voluerunt, quoniam ipsa ^B ut sit, nulla alia indiget disciplina. Musica autem & Geometria & Astronomia quæ sequuntur, ut sint atque subsistant, istius egent auxilio.

^A De autoribus eius. Cap. II.

Numeri disciplinam apud Græcos primum Pythagoram autumant conscripsisse: ac deinde à Nicomacho ² diffusius esse dispositam, quam apud Latinos primus Apuleius, deinde Boëtius transtulerunt.

Cap. II. Numeri discipl. Eod. modo apud Boeth.
^a diffusius esse disposita. Ex Gothicis. Al. cõposita.

Quid sit numerus. Cap. III.

Numerus autem est multitudo ex unitatibus constituta: nam vnum semen numeri esse, ^a non numerum. Numero nummus nomen dedit, & à sui frequentatione vocabulum indidit. Vnus ex Græco

E 2 nomca

nomen trahit. Græci enim vnum, *εἷς* dicunt: sic duo, tria, quos illi *δύο* & *τρία* appellant. ^b Quattuor verò à figura quadrata nomen sumpserunt. Quinque autem non secundum naturam, sed secundum placitum voluntatis vocabulum acceperunt ab eo, qui numeris nomina indidit. Sex autem & septem à Græco veniunt. ^c In multis enim nominibus quæ in Græco aspirationem habent, nos pro aspiratione, s. ponimus. Inde pro *εἷς* sex pro *επτά* septem, sicut pro herpillo herba, serpillum. Octo verò per translationem, sicut illi & nos: illi *εἰνέα* nos nouem: illi *δέκα* nos decem. Dicti autem decem à Græca etymologia, eò quòd ligent & coniungant infra iacentes numeros. Nam *δέσμευεν*, coniungere vel ligare apud eos dicitur: Porrò viginti dicti, quòd sint decem bis geniti, v pro blittera posita. Triginta, quòd à ternario denatio gignantur, sic vsque ad nonaginta. ^d Centum verò vocati à cantho: quod est circulus, ducèti à duo & centum, sic & reliqui vsque ad mille. Mille autem à multitudine, vnde & militia, quasi multitia: inde & ^e milia, quæ Græci mutata littera *μύρια* vocant.

^a Cap. III. non numerum. *τὸ* volunt additum in excusis, abest à Gothicis, & quidem huiusmodi præcisa locutiones per infinita verba frequentes in hoc opere.

^b Quattuor à figura quadrata. Immo figura quadrata à quattuor: quattuor verò à Græco *τετραπύς*. Mutant n. sapè illi *κ* in *τ*. vt *τέρας* & pro *κέρως*, & contr. à quos nos quoque non raro imitamur.

^c In multis n. nominib. à Seru. ad Eclog. 2. *Allia, serpillumque, &c.*

^d Centum verò à cantho. *Canthus* & *circulus* est oculatorum, & ferrum quo lignorum rotunditas in rotis ardetur, & stringitur, vt ait Hieronym. Ad Ezech. cap. 20. *canthos*. n. eo loco legendū, non (vt habet Reatini editio) *combos*.

^e Milia quæ Græci mutata lit. Quod in excusis libris additur. i. l. p. r. hoc est, id est, l pro r. in manuscriptis non est. itaque lucebit vel à *μύρια*, vel à *χίλια* milia dicta putare.

Quid præstent numeri. Cap. IV.

Ratio ^a numeri contemnenda non est: in multis enim sanctarum scripturarum locis, quantum mysterium habeant, elucet. Non enim frustra in laudibus Dei dictum est: omnia in mensura & numero & pondere fecisti. Senarius namque qui partibus suis perfectus est, perfectionem mundi quadam numeri sui significatione declarat. Similiter & quadraginta dies, quibus Moyſes, & Hēlias, & ipſe Dominus ieiunauerunt,

A sine numerorum cognitione non intelliguntur. Sic & alij in scripturis sacris numeri existunt: quorum figuras ^b non nisi noti huius artis scienter soluere possunt. Datum est etiam nobis ex magna parte sub numerorum consistere disciplina: quando horas per eam discimus, quando mensium curricula supputamus; quando anni spatium redeuntis agnoscimus. Per numerum siquidem, ne confundamur, instruimur. Tolle numerum rebus omnibus, & omnia pereunt. ^c Adime seculo computum, & cuncta ignorantia cæca complectitur, ^d nec differri potest à cæteris animalibus, qui calculi nescit rationem.

^a Cap. III. Ratio numeri. *Augustini sunt verba lib. 11. de ciuit. c. 30.*

^b noti huius artis. i. periti. sic in vetustiorib. libb. & apud Bed. qui caput hoc in librū suum de cōputo tranſtulit. Eod. modo Branlio in vita Isidori. Quod opus (idest etymologia.) omnimodo philosophiæ conueniens quisquis crebra meditatione perlegerit, non ignotus diuinar. humanarūq. rer. scientia meritò erit.

^c Adime seculo computum. *Al. adime seculo calculi comp. sed vocem calculi neque Beda, neque antiquiores libri agnoscunt.*

^d nec differri potest. *Ita o. l. m. vt differri sit distingu. nisi quod in quibusd. numero multitudinis nec differri possunt a. c. q. c. nesciunt rationem.*

De prima diuisione parium et imparium. Cap. V.

Numerus diuiditur in paribus & in imparibus. Par numerus diuiditur in his: pariter par, & pariter impar ^a, & impariter par, & impariter impar. Impar numerus diuiditur in ijs, primū & simplicē, secundū & cōpositū, tertium mediocrē, qui quodammodo primus & incōpositus: alio verò modo secundus & cōpositus est. Par numerus est, qui in duabus æquis partibus diuidi potest, vt ij. iij. viij. Impar verò numerus est, qui diuidi æquis partibus nequit, vno medio vel deficiente, vel superante vt iij. v. vij. ix. & reliqui. Pariter par numerus est, qui secundum parem numerū pariter diuiditur, quousq. ad indiuisibilem perueniat vnitatē: vt putā sexaginta quattuor habet medietatē xxxij. hic autem xvj. Sedecim verò, viij. octonarius iij. quaternarius ij. binarius vnum, qui singularis indiuisibilis est. Pariter impar est, qui in partes æquas recipit sectionem, sed partes eius mox indillectabiles permanent. vt vj. x. xvij. triginta & quinquaginta

quaginta. Mox enim vt hunc numerum diuiferis : incurris in numerum quem secare non possis. Impariter par numerus est, cuius partes etiam diuidi possunt : sed vsque ad vnitatem non perueniunt, vt xxiiij. Hi enim in medietatem diuisi, faciunt xij. rursúmque in aliam medietatem vj. deinde in aliam tres : & vltra diuisionem non recipit sectio illa, sed antè vnitatem inuenitur terminus quem secare non possis. Impariter impar est, qui ab impari numero impariter mensuratur, vt xxv. xlix. qui dum sint impares numeri, ab imparibus etiam partibus diuiduntur, vt septies septem: xlix. & quinquies quini xxv. Impariú numerorú alij simplices sunt, alij cõpositi alij mediocres. Simples sunt qui nullã aliam partem habent nisi solam vnitatem, vt ternarius solam tertiam, & quinararius solam quintam, & septenarius solam septimam. His enim vna pars sola est. Compositi sunt qui non solum vnitatem metiuntur, ^b sed etiam alieno numero procreantur: vt nouem, xv. xxj. & xxv. Dicimus enim ter terni nouem : & septies terni xxj. ter quini xv. & quinquies quini xxv. Mediocres numeri sunt, qui quodammodo simplices & incõpositi esse videntur : alio verò modo secundi & compositi. Verbi gratia, Nouem ad xxv. dum comparatus fuerit, primus est & incompositus : quia non habet communem numerum, nisi solum monadicum. Ad xv. verò si comparatus fuerit, secundus est & compositus : quoniam inest illi communis numerus præter monadicum, id est ternarius numerus: quia nouem mensurat ter terni, & quindecim ter quini. Item parium numerorum alij sunt superflui, ^c alij diminuti, alij perfecti. Superflui sunt quorú partes simul ductæ plenitudinem suam excedunt: vt putà duodenarius, habet enim partes quinque : duodecimã, quod est vnum, sextam, quod duo: quartam quod tria: tertiam quod quattuor, dimidiam quod sex. vnum enim & duo & tria, & quattuor, & sex simul ductæ faciunt xvj. & ^d longè à duodenario excedunt: sic & alij similes plurimi, vt duodeuicesimus, & multi tales. Diminuti numeri sunt qui partibus suis computati, minorem summam efficiunt: vt putà denarius, cuius partes sunt tres : decima quod est vnum: quinta: quod duo, dimidia quod quinque. Vnum enim & duo & quinque simul ductæ, octonariú faciunt, ^e longè à denario minorem. Similis est huic octo-

narius vel alij plurimi: qui in ^f partes redacti infrà consistunt. Perfectus numerus est, qui suis partibus adimpletur, vt senarius, habet enim tres partes, sextam, tertiam & dimidiam: sexta enim eius est vnum: tertia duo: dimidia tres. Hæ partes in summam ductæ, id est, vnum & duo & tria simul eundem consummant, perficiuntque senariú. Sunt autem perfecti numeri infrà denarium sex, infrà centenariú xxviiij. infrà millenarium, CCCcxvj.

^a Cap. V. Impariter impar. *Ead. diuisione vtitur Cappella, quauis hoc membrum Boethius omiserit, neque sit hoc loco in Gothicis, nisi quod paullo post explicat Isidorus quid sit impariter impar.*

^b sed etiam alieno numero. *Alio numero C. Rom. & Boeth.*

^c Alij diminuti. *Al. diminutini.*

^d & longè à duodenario numero excedunt. *Hoc est duodenarium longè excedunt, quomodo & mox, & alias etiam loquitur.*

^e longè à denatio minorem. *Seru. in artem Donati, Comparatiuus gradus tribus casib. iungitur: ablatiuo, septimo, & nominatiuo interposita particula quam; ablatiuo vt doctior ab illo. Quam loquendi rationem ipse etiam vsurpat, vt *Æn. i. ad verba, dederatque abeuntib. heros; heros (ut) vir fortis, semideus, plus ab homine habens. & infr. c. 47. dum Sol est superior à Luna.**

^f In partes redacti. *Al. redulti.*

^g Sunt autem perfecti, &c. *Omnia ex Boeth. lib. 1. de Arithm. c. 20.*

De secunda diuisione totius numeri. Cap. VI.

OMnis numerus aut secundum se consideratur, aut ad aliquid. Iste diuiditur sic : Alij enim sunt æquales : alij inæquales. Iste diuiditur sic : Alij sunt maiores, alij sunt minores. Maiores diuiduntur sic: in multiplices, superparticulares, superpartientes, multiplices superparticulares, multiplices superpartientes. Minores diuiduntur sic, submultiplices, subsuperparticulares subsuperpartientes, submultiplices subsuperpartientes. Per se numerus est, qui sine relatione aliqua elicitur. vt ij. iiij. v. vj. & ceteri similes. Ad aliquid est numerus qui relatiuè ad alios comparatur. Verbi gratia, quattuor ad duo dum cõparatus fuerit duplex dicitur & multiplex. sex ad tria, octo ad iiij. x. ad v. & iterum tres ad vnũ triplex. sex ad ij. ix. ad tria, &c. Æquales numeri

dicuntur, qui secundū quantitatem æquales sunt. Verbi gratia, ij. ad ij. iij. ad iij. x. ad x. c. ad c. Inæquales numeri sunt, qui ad inuicem comparati inæqualitatem demonstrant, vt iij. ad ij. iij. ad ij. v. ad iij. x. ad vj. & vniuersaliter maior minori aut minor maiori. huiusmodi dum comparatus fuerit inæqualis dicitur. Maior numerus est qui habet in se illum minorem numerum, ad quem comparatur, & aliquid plus: vt, verbi gratia: quinarium numerus ternario numero fortior est, eò quòd quinarium numerus habet in se ternarium & alias partes eius duas, & reliqui tales. Minor numerus est qui continetur à maiore ad quem comparatur cum aliqua parte sui, vt ternarius ad quinarium. continetur enim ab eo cum duabus partibus suis. Multiplex numerus est, qui habet in se minorem numerum bis aut ter aut quater, aut multipliciter. Verbi gratia: duo ad vnum dum comparati fuerint, duplex est. iij. ad vnum triplex. iij. quadruplex, & reliqui. Econtrà. Submultiplex numerus est, qui intrà multiplicem continetur bis, aut ter, aut quater, aut multipliciter. Verbi gratia, Vnum à duobus bis continetur, à tribus ter, à quattuor quater, & ab alijs multipliciter. Superparticularis numerus est, dum fortior continet intrà se inferiorem numerum circa quem comparatur, similiter & vnam partem eius. Verbi gratia, ij. ad ij. dum comparati fuerint continent intrà se duos & alium vnum qui media pars est duorum: quattuor ad ij. dum comparati fuerint, continent in se iij. & alium vnum qui est tertia pars trium. Item quinque ad iij. dum comparati fuerint, habent in se quaternarium numerum, & alium vnum qui est quarta pars dicti quaternarij numeri, & ceteri tales. Superpartiens numerus est, qui in se inferiorem numerum totum continet, & super hoc alteras partes eius duas, aut iij. aut iij. aut v. aut alias. Verbi gratia v. ad iij. dum cõparati fuerint, habet in se quinarium numerum ternarium, & super hoc alias partes eius duas. vij. ad iij. dum cõparati fuerint, habent in se quattuor, & alias tres partes eius. Nouem ad v. dum comparati fuerint, habent in se quinque, & alias quattuor partes eius. Subsuperparticularis numerus est minor, qui cõtinetur in fortiori numero cū aliqua parte sua, aut media aut tertia, aut quarta, aut quinta. Verbi gratia, Duo ad iij. iij. ad iij. iij. ad v. & ceteri similes.

A Subsuperpartiens numerus est, qui cõtinetur in numero superpartienti cū aliquibus partibus suis duabus, aut tribus aut pluribus. Verbi gratia, Tria continentur à v. cum alijs duabus partibus suis: v. ad ix. cum iij. partibus suis. Multiplex superparticularis numerus est, qui dū cõparatus fuerit ad numerū sibi inferiorem continet in se totum inferiorem numerum multipliciter, cum aliqua parte eius. Verbi gratia, v. ad duo dum comparati fuerint, continent in se bis binos & vnam partem eius: Nouem ad iij. dum cõparati fuerint, cõtinent in se bis quaternos, & vnam partem eius. Multiplex superpartiens numerus est, qui dum comparatus ad inferiorem sibi numerum fuerit, continet eum multipliciter cum alijs partibus eius. Verbi gratia, vij. ad tria dum comparati fuerint, continent in se bis ternos, cum alijs duabus partibus eius. xiiij. ad vj. dum comparati fuerint, continent in se bis senos cum alijs duabus partibus eius, xvj. ad vij. dum comparati fuerint continent inter se bis vij. cum alijs duabus partibus eius. xxj. ad ix. dum comparati fuerint continent intrà se bis ix. cum alijs tribus partibus eius. Submultiplex subsuperparticularis est, qui dum ad fortiorem comparatus fuerit continetur ab eo multipliciter cum aliqua parte sua vt iij. ad vij. & iij. ad ix. Submultiplex subsuperpartiens numerus est, qui dum ad fortiorem sibi comparatus fuerit, continetur ab eo multipliciter, cum aliquibus partibus suis. Verbi gratia, iij. ad viij. continentur bis cum duabus partibus eius. iij. ad xj. continentur bis cum tribus partibus suis.

Cap. VI. Librator. inscitia, & nominum similitudine pleraq. in hoc capite male accepta fuerant. Nam definitionum quadam transposita, alia omissa, exempla mendosa. Quæ omnia vt minimo negotio, ita nullo cum periculo restituta sunt. Quare illud vnum adnotasse sufficiat: quos numeros Isidorus submultiplicem superparticularem, submultiplicem superpartientem, aut submultiplicem subsuperparticularem, submultiplicem subsuperpartientem vocat, iisdem quidem nominibus lib. 2. Geomet. à Boethio nominari, sed lib. 1. Arithm. c. 2. Multiplices subsuperparticulares, & Multiplices subsuperpartientes ab eodem dicit.

De tertia diuisione totius numeri.

Cap. VII.

Numeri aut discreti sunt, aut continentes. Iste diuiditur sic, i. linealis. ij. ^a superficialis iij. solidus. Discretus numerus est, ^b qui discretis monadibus continetur. Verbi gratia

gratia. iij. iiij. v. vj. & reliqui. Continens numerus est qui coniunctis monadibus continetur. Vt, verbi gratia, Ternarius numerus si in magnitudine intelligatur, ^c linea aut spatio, aut solido dicitur continens. Similiter: quaternarius & quinarium numeri. Linealis numerus est qui inchoans à monade lineariter scribitur vsque ad infinitum. Vnde alpha ponitur pro designatione linearum. quoniam hæc littera vnum significat apud Græcos.

Superficialis numerus est, qui non solum longitudine, sed & latitudine continetur, vt trigonus, quadratus, quinquangulus, vel circulares numeri, & cæteri: qui semper in plano ^d pede, id est superficie continentur.

Circularis dum sibi met multiplicatus fuerit, à se inchoans ad se conuertitur. Verbi gratia, quinquies quini vices quinq; . ^e Solidus numerus est qui longitudine latitudine, & altitudine continetur, vt sunt pyramides, qui in modum flammæ confurgunt. Cubus sunt tesserae. Sphaerae quibus est æqualis vndique rotunditas. Sphaericus autem numerus est, qui circulato numero multiplicatus à se inchoat, & in se conuertitur, vt quinquies quini, viginti quinque. Hic circulus dum se ipso multiplicatus fuerit: facit sphaeram, id est, quinquies xxv. Cxxv.

Cap. VII. Secundus superficialis. Ità etiam paullo post. et superficialis.

- ^b Qui discretus monadibus. Ità apud Cassiod.
^c Linea aut spatio, aut solido dicitur continens. Eodem modo Cassiod. definitione pro coniunctione utens.
^d Plano pede, id est, superficie. Alio sensu dixit Vitruv. lib. 6. c. 11. & lib. 7. c. 1. & 4.
^e Solidus qui long. lat & altitud. Vox latitudine abest à nostris libris. Est tamen inf. c. 11. in definitione figurae solida, & in Cod. Rom.

De differentia Arithmetica Geometria, & Musica. Cap. VIII.

Inter Arithmetica autem, & Geometria, & Musica hoc interest, vt media inuenias. In Arithmetica primò sic quæris. Coniungis extrema, & diuidis, & facis mediũ: vtputà fac extrema esse vj. & xij. simul iungis & faciunt xvij. partiris media & facis ix. quod est analogicum Arithmeticae, vt medius, quot monadibus superat primum, ijs superetur ab extremo. Superant enim ix. vj. tribus monadibus, ijs superatur à xij. ^a Secundum verò Geometria ità quæris. Ex-

trema multiplicata tantum faciunt, quantum & media multiplicata, vtputà, vj. & xij. multiplicata facient Lxxij. media, viij. & ix. multiplicata tantundem faciunt. ^b Secundum Musicam ità: Qua parte superat medius primum, eadẽ parte superatur medius ab extremo, vtputà vj ab viij. duab. monadibus. superantur, quæ duæ pars sunt tertia eadẽmq. media viij. superatur ab vltima quæ est xij.

^a Cap. VIII. Secund. Geomet. Hæc neq. integra sunt, neq. satis cum superioribus coherent. Nam cum proposuisset differentiam inter Arithm. Geomet. & Music. ex inuentione medij, rationemq. Arithmetici medij inuentioni propositis extremis tradidisset; oportebat idem in Geometrico medio persequi, quod neq. hoc loco præstat, neq. inferius c. 13. vbi eadem repetuntur.

^b Secundum Musicam. Neq. hæc meliore sunt conditione, nisi quod c. 22. alieno loco quæ huius propria erant, explicantur. Nam hic non rationem Musici medij inuentioni, sed definitionem proportionis Musice assignat, eamq. non integram. Vid. Boeth. lib. 2. Arithm. c. 3. 4. & seqq. & 50. & lib. 2. de Mus. c. 12. & 16.

Quod numeri infiniti existunt. Cap. IX.

Numeros autem infinitos esse certissimum est. quoniam in quocumque numero finem faciendum putaueris idem ipse non dico vno addito augeri sed quamlibet fit magnus, & quamlibet ingentem multitudinem continens, in ipsa ratione atq. scientia numerorum non solum duplicari, verum etiam multiplicari potest. Ità verò suis quisque numerus proprietatibus terminatur, vt nullus eorum par esse cuicumque alteri possit. Ergò & dispares inter se atq. diuersi sunt, & singuli quique finiti sunt, & omnes infiniti sunt.

DE GEOMETRIA. De Geometria inuentoribus, & vocabulo eius. Cap. X.

GEOMETRIÆ disciplina primùm ab Ægyptijs reperta dicitur, quia inuadente Nilo, & omnium possessionibus limo obductis, initium terræ diuidendæ per lineas & mensuras nomen arti dedit. ^a Quæ deinde longius acumine sapientum prouecta & maris, & cæli, & aëris spatia metitur. Nam prouocati studiosi cœperunt post terræ dimensionem & cæli spatia quætere:

quanto intervallo luna à terris, à luna sol ipse distaret, & vsque ad verticē cæli quanta se mēlura distenderet, sicque interualla ipsa cæli, orbisq. ambitum per numerum stadiorum ratione probabili distinxerunt. Sed quia ex terræ dimensione hæc disciplina cœpit, ex initio sui & nomen seruaui: nam Geometria de terra & de mensura nūcupata est. Terra enim Græcè γῆ vocatur, αἴτρου mensura. Huius disciplinæ ars continet in se lineamenta, interualla, magnitudines, & figuras, & in figuris dimensiones & numeros.

^a Cap. X. Quæ deinde longius prouecta. Ex Plin. lib. 2. cap. 23.

De quadripartita diuisione Geometrie. Cap. XI.

Geometria quadripartita diuisio est; in figuras planas, in magnitudinem numerabilem, in magnitudinem rationalem, & in figuras solidas.

Planæ figuræ sunt, quæ longitudine, & latitudine continentur.

Numerabilis magnitudo est, quæ numeris Arithmetica diuidi potest.

Magnitudines rationales sunt, quarum mensuram scire possumus, irrationales verò quarum mensuræ quantitas cognita non habetur.

Figuræ solidæ sunt, quæ longitudine, & latitudine, & altitudine continentur:^a quæ sunt iuxta Platonem numero quinque.

^a Cap. XI. quæ sunt iuxta Plat. Probè hæc, quæ distinctæ erant, in sedes suas reduxit Chacon.

De figuris Geometria. Cap. XII.

In plano figurarum prima circulus est, figura plana & circumducta: cuius in medio punctus est, quò cuncta conuergunt, quod centrum Geometriae vocant: Latini punctum circuli nuncupant.

Quadrilatera figura est in plano, quæ sub quattuor lineis rectis iacet.

^a Dianatheton grammō figura plana &c. Orthogonium triangulum est figura plana quæ habet angulum rectum.

Isopleuros figura est plana, &c.

Sphæra est figura in rotundum formata, partibus cunctis æqualis.

^b Cubus est figura solida, quæ longitudo-

ne, & latitudine, & altitudine continetur.

^c Cylindrus est figura quadrata habens superius semicirculum in solidum.

Conon, figura solida quæ ab amplo in angustum finit, sicut orthogonium.

Pyramis est figura solida, quæ in modum ignis ab amplo in acumen confurgit. Ignis enim apud Græcos πῦρ appellatur.

Sicut autē intrā decem omnis est numerus, itā intrā circulum omnium figurarum concluditur ambitus.

^a Cap. XII. Dianatheton grammō, hæc meliorum libror. scriptura. Antonius Conarr. & doctrinarum omnium & elegantiarum admirabili quadam scientia præstantissimus. Dianatheton grammō minima mutatione volebat. Fieri enim à Vitruuio & alijs de cathetis lineis mentionem. Nec nisi post quadratum subijci rectangulum altera parte longius per uictus hoc est perpendicularis lineas productum. Id P. Nunnesio nequaquam probabatur, quod commune esset pluribus figuris. Nam & in tetragono, & trigono orthogonia esse lineas uictus. Ipse δὲ ἀπὸ τῆς γραμμῆς substituebat: esse. n. in quibusd. libris hanc figurā π quam duo γ τ ὀposita, coniunctaq. redderent. A. Aug. codicum scripturam retinens ἀπὸ τῆς uictus interpretabatur. Suspensas namq. uictus deri eius figuræ lineas, quæ sit altera parte longior. Nobis propensior ad veritatem Conarrunia coniectura videbatur. quæ neque Chaconi displicebat. Nam Dianatheton uictus Geometriae. aures non agnoscunt, & P. Nunnesio nimis arguta sententia est.

^b Cubus. Adile qua sex quadratis equalibus continetur.

^c Cylindrus. De Cylindri definitione amplius deliberādū.

De principijs Geometria. Cap. XIII.

Pincipia huius artis: Punctus est, cuius pars nulla est. Linea est præter latitudinem lōgitudo. Recta linea est, quæ ex æquo in suis punctis iacet. Superficies verò quæ longitudes, & latitudes solas habet. Superficiæ verò fines lineæ sunt, quorum formæ ideò in superioribus figuris positæ non sunt,^a quia intrā eas inueniuntur.

^a Cap. XIII. Principia huius artis. Cic. Academic. 4. Nō quarto in his uictia illa mathematicorum: Punctum esse quod magnitudinem nullam habet. Extremitatem quasi libramentum in quo nulla omnino sit crassitudo. Lineamentum longitudinem latitudine carentem.

^a quia intrā eas inuen. Est enim punctus in circulo, linea in figuris planis, superficies eiusq. finis in solidis.

De numeris Geometria. Cap. XIII.

Numeros^a autem secundum Geometriam itā quæris: Extrema quippe eius multiplicata

multiplicata tantum faciunt, quantum & A media multiplicata: utputà, vj. & xij. multiplicata faciunt Lxxij. media viij. & ix. multiplicata tantundem faciunt.

^a Cap. XIII. Numeros autem. *Repetuntur hec ex cap. 8. quia caput. i. e. numerabilem magnitudinem partem Geometria fecerat.*

DE MUSICA.

De Musica et eius nomine.

Cap. XV.

Musica est peritia modulationis sono cantuque consistens: Et dicta Musica per derivationem à Musis. Musæ autem appellatæ ^a ἀπὸ τοῦ μῶσῃ, id est, à quærèdo, quòd per eas sicut antiqui voluerunt vis carminum & vocis modulatio quæreretur. Quarum sonus, quia sensibilis res est, ^b præterfluit in præteritum tēpus, imprimiturque memoriæ; inde à poëtis Iouis & memoriæ filias Musas esse confictum est. Nisi enim ab homine memoria teneantur soni, pereunt, quia scribi non possunt.

^a Cap. XV. ἀπὸ τοῦ μῶσῃ. In CC. mira varietas, nos ex μῶσῃ quod proprius aberat μῶσῃ fecimus, quod et γνῶ Platoni placuit in Cratylō.

^b præterfluit in præter. Aug. lib. 2. de ordin. c. 4. Quoniam illud quod mens videt semper est præsens; sonus autē, quia sensibilis res est, præterfluit in præteritum tempus, imprimiturque memoriæ, rationabili mendacio iam poëtis fauente ratione, quæren dum nequid propagari similiter inesset, Iouis & memoriæ Musas filias esse confictum est.

De inuentoribus eius. Cap. XVI.

Moyfes dicit repertorem Musicæ artis fuisse Iubal, qui fuit de stirpe Cain antè diluuium. ^a Græci verò Pythagoram dicunt huius artis inuenisse primordia, ex malleorum sonitu & chordarū extensione percussa. Alij ^b Linum Thebæum & ^c Zethum & Amphionem in arte Musica primos claruisse ferunt. Post quos paulatim directa est præcipue hæc disciplina & aucta multis modis: eratque tam turpe Musicam nescire, quàm litteras. Interponebatur autem non modò sacris, sed & omnibus solemnibus, omnibusque lætis, vel tristioribus rebus. ^d Ut enim in veneratione diuina hymni: ita in nuptijs Hymenæi, ^e & in funeribus threni, & lamē-

ta ad tibias canebantur. ^f In conuiujs verò lyra vel cithara circumferebatur: & accubantibus singulis ordinabatur cōuiuiale genus canticorum.

^a Cap. XVI. Græci verò Pythagor. *Macrobius lib. 2. in Somn. Scip.*

^b Linum Theb. *Ex Euseb. in Chron.*

^c Zeth. & Amph. *Ex eod. & Seru. in Corydone.*

^d Ut. n. in veneratione diui. *Horat. Diuitum mensis, & amica templis.*

^e Et in funeribus threni. *Hinc Sitticinum modus in xij. tabul. de quib. Agell. lib. 2. c. 2. & Non. in Sitticinis. Seruius An. 5. Sciendum maioris ætatis funera ad tubam solere profertur, minoris verò ad tibias. V. id. Fest. in Funeribus tibia. Hebræos quoque tibias in funeribus adhibuisse, ostendunt Matthæi verba c. 9. & vidisset tubicines, & turbam tumultuantem.*

^f In conuiujs circumf. *Ex Quintil. c. de Music.*

Quid possit Musica. Cap. XVII.

Itaque ^a sine Musica nulla disciplina potest esse perfecta: nihil enim est sine illa. Nam & ipse mundus quadam harmonia sonorum fertur esse compositus, & calum ipsum sub harmoniæ modulatione reuoluitur. Musica mouet affectus, prouocat in diuersum habitū sensus. In prælijs quoque tubæ concentus pugnantes accendit, & quanto vehementior fuerit clangor: tanto fit fortior ad certamen animus. Siquidem & remiges cantus hortatur. Ad tolerandos quoque labores Musica animum mulcet, & singulorum operum fatigationem modulatio vocis solatur. Excitos quoque animos Musica sedat, sicut legitur de Dauid, qui à spiritu immundo Saulē arte modulationis eripuit. Ipsas quoque bestias, necnon & serpentes, volucres, atque delphinas ad auditum suæ modulationis Musica prouocat. Sed & quicquid loquimur, vel intrinsecus venarū pulsibus comouemur, per musicos rhythmos harmoniæ virtutibus probatur esse sociatū.

^a Cap. XVII. Itaque sine Mus. *ex eodem Quintil.*

De tribus partibus Musica.

Cap. XVIII.

Musicæ partes sunt tres, id est, harmonica, rhythmica, metrica. Harmonica est quæ discernit in sonis acutum & grauem. Rhythmica est ^a quæ requirit incurtionē verborū: vtrum bene sonus, an malè coherreat. Metrica est, quæ mensuram diuersorū metrorum

rorum probabili ratione cognoscit: ut, verbi gratia, heroicum, iambicum, elegiacum, &c.

^a quæ requirit incurSIONEM verb. s. o. l. *Cassiod.* quæ in concursione verbor. dijudicat. *Capell.* Quæ ad melos pertinet, harmonica dicitur, quæ ad numeros rhythmica, quæ ad verba metrica.

De triformi Musica diuisione. Cap. XIX.

AT omnem sonum, qui materies cantilenarum est, triformem constat esse natura. Prima est harmonica, quæ ex vocum cantibus constat. Secunda organica, quæ ex flatu consistit. Tertia rhythmica, quæ pulsû digitorû numeros recipit. ^a Nam aut voce editur sonus, sicut per fauces: aut flatu, sicut per tubam, vel tibiã: aut pulsû, sicut per citharam, aut per quodlibet aliud quod percutiendo canorum est.

^a Nam aut voce. *Ex August. in Psal. 150. & 2. de doct. Christ. cap. 17. vnde sumpta hæc omnia. quod percutiendo canorum est. Ex eod. lib. 2. de ord. cap. 14.*

De prima diuisione Musica quæ Harmonica dicitur. Cap. XX.

PRima diuisione Musica quæ harmonica dicitur, id est, modulatio vocis, pertinet ad comædos, tragædos, vel choros, vel ad omnes qui voce propria canunt. Hæc ex animo & corpore motum facit, & ex motu senum, ex quo colligitur Musica, quæ in homine vox appellatur.

^a Vox est aër spiritu verberatus, vnde & verba sunt nuncupata. Propriè autem vox hominum est, seu irrationabilium animalium. Nam in alijs abusiue non propriè sonitus vox vocatur. ut, Vox tubæ infremuit, fractasque ad littora voces. Nam proprium est ut littorei resonent scopuli: & At tuba terribilem sonitum procul arte canoro. Harmonia est modulatio vocis & concordantia plurimorum sonorum, vel coaptatio.

Symphonia est modulationis temperamentum ex graui & acuto concordantibus sonis, siue in voce, siue in flatu, siue in pulsû. Per hanc quippe voces acutiores, grauioreque concordant, ita ut quisquis ab ea dissonuerit, sensum auditus offendat. Cuius

A contraria est diaphonia, id est voces discrepantes vel dissonæ.

Euphonia est suauitas vocis. Hæc & melos à suauitate & melle dicta.

Diastruma est vocis spatium ex duobus vel pluribus sonis aptatum.

Diesis est spatia quædam, & deductiones modulandi, atque vergendi de vno in alterum sonum.

Tonus est acuta enūtiatio vocis: est enim harmoniæ differentia & quantitas, quæ in vocis accentu vel tenore consistit: cuius genera in quindecim partibus Musici diuiserunt: ex quibus hyperlydius nouissimus & acutissimus: hypodorius omnium grauiissimus est.

Cantus est inflexio vocis, nam sonus directus est, præcedit autem sonus cantum.

Artis est vocis eleuatio, i. initium. Thesis vocis positio, hoc est finis.

Suaues voces sunt subtiles & spissæ, claræ atque acutæ. Perspicuæ voces sunt quæ longius protrahuntur, ita ut omnem impleant continuum locum, sicut clangor tubarum. Subtiles voces sunt quibus non est spiritus, qualis est infantium, vel mulierû, vel ægroantium, sicut in neruis. Quæ enim subtilissimæ chordæ sunt, subtiles ac tenues sonos emittunt. Pingues sunt voces, quando spiritus multus simul egreditur, sicut virorum.

C Acuta vox est tenuis & alta, sicut in chordis videmus. ^b Dura vox est, quæ violenter emittit sonos, sicut tonitruum, sicut incudis sonus, quoties in durum malleus percutitur ferrum. Aspera vox est rauca, & quæ dispergitur per minutos & in dissimiles pulsus. Cæca vox est, quæ mox ut emissa fuerit, cõticescit, atque suffocata nequaquam longius producitur, sicut est in fictilibus. ^c Vinnola vox, est mollis atque flexibilis. Et vinnola dicta à vinno, hoc est cinnamo molli flexo. Perfecta autem vox, est alta, suavis & clara. Alta, ut in sublimi sufficiat: clara, ut aures impleat: suavis, ut animis audientium blandiatur. Si ex his aliquid defuerit, vox perfecta non erit.

^a Cap. XX Vox est aër sp. v. *Grammaticor. & Philosophor. (vt ait Lactantius) definitio, sed quæ ipsi tanquam minimè probatur lib. de opif. c. 15.*

^b Dura quoties in dur. m. percutitur. f. Al. duram m. percutit ferrum.

^c Vinnola Al. Vinnolata. Festus. Vinnulus molli ter gerens, & minimè quid viriliter faciens. Non. Vinnolum, sensu loquente, illecebrû Plaut. in Alin. oratione

tione vinnula, venustula, *Gloss.* Vinnulus *Ναυαχόν.* *A* *pellari à Græcis putabat Charon, de quo Vitruv. lib. 10. c. 17. & Tertull. lib. de anima. c. de animo. Plin. lib. 7. c. 37. & Heron in neupmat. Alij Tyrrenam tibiā appellari putant ex Polluce lib. 4. c. 9. De organis vulg. trib. extant pulcherrimi versus apud Claudian. in lib. de Manlij Theod. consulatione.*

De secunda diuisione quæ organica dicitur. Cap. XXI.

Secunda diuisione organica est in ijs quæ spiritu reflante completa, in sonum vocis animantur: vt sunt tubæ, calami, fistulæ, organa, pandura, & ijs similia instrumenta.

^a Organum vocabulum est generale vasorum omnium musicorum. ^b Hoc autem cui folles adhibentur, alio Græci nomine appellant. Vt autem organum dicatur, magis ea vulgaris est consuetudo.

^c Tuba primū à Tyrrenis inuenta, de quibus Virgil. Tyrrenusque tubæ mugire per æthera clangor, Adhibebatur autem nō solūm in prælijs, sed & in omnibus festis diebus propter laudes vel gaudij claritatē. Vnde & in Psalterio dicitur, Canite initio mēsis tubam die insigni solemnitatis vestræ. Præceptum enim fuerat Indæis, vt initio nouæ lunæ tuba clangerent, quod etiam hucusque faciunt.

Tibias excogitatas in Phrygia serunt, has quidem diu funeribus tantum adhibitas: mox & sacris gentiliū. Tibias autem appellatas putant, quod primū de ceruinis tibijs cruribusque hinnulorum fierēt: deinde per abusionē ita ceptas vocari etiam, quæ non de cruribus osibusue essent: hinc & tibicen quasi tibiæ cantor.

^d Calamus nomen est arboris proprium, à calendo, i. fundendo voces vocatus.

Fistulam quidam putant à Mercurio inuentam: alij à Fauno quem Græci vocant Pana. ^f Nonnulli eam ab Idi pastore Agrigentino ex Sicilia. ^g Fistula autem dicta, quod vocem emittat. Nam Græcè phos vox, stola missa appellatur.

Sambuca in Musicis species est symphoniæ. Est enim genus ligni fragilis vnde & tibiæ componuntur.

^h Pandura ab inuente vocata: de qua Virg. Pan primus calamos cera coniungere plures Instituit, Pan curat oues, ouūque magistros. Fuit enim apud gētiles Deus pastoralis, qui primus dispares calamos ad citharam aptauit, & studiosa arte composuit.

^a Cap. XXI. Organum vocab. est general. Ex August. in ps. 150.

^b Hoc autem cui folles adhibent. Hydraulon ap-

pellari à Græcis putabat Charon, de quo Vitruv. lib. 10. c. 17. & Tertull. lib. de anima. c. de animo. Plin. lib. 7. c. 37. & Heron in neupmat. Alij Tyrrenam tibiā appellari putant ex Polluce lib. 4. c. 9. De organis vulg. trib. extant pulcherrimi versus apud Claudian. in lib. de Manlij Theod. consulatione.

^c Tuba primū - - tibiæ excogitat. Clem. Alex. Strom. 1. *Hetruscos tubam, & Phrygas tibiā ait excogitasse.*

^d Calamus. n. est prop. arb. Non valde mirum si arum dinem arborem dixit quisquis fuit, vnde hac sumpta sunt. *Cur à calendo. i. fundendo voces nomen deduxerit, id multo obscurius, nisi calando, hoc est vocando, leg. is. Nam canendo, quod est in plerisque. Gothicis, nūdosum putamus. Sed has origines quæ aut nimis alienæ, aut etiā absurde multis apud Isidorum videbantur, non negligendas esse, satis iam viri eruditi hac ætate sunt experti.*

^e Alij à Fauno. Plin. lib. 7. c. 36.

^f ab Idi pastore. Rom. C. ab vno pastore. *Quid si vox mutilata ex Daphnide, quem Diod. lib. 8. Bucolici carminis auctorem facit, quod A. Augustino non displicebat?*

^g Nam Græcè phos vox. *Visum est codicum simpliciorum scripturam sequi, si quid forte veri crepant. Nam idem aliquoties repetit Isidorus. quod non longè aberat.*

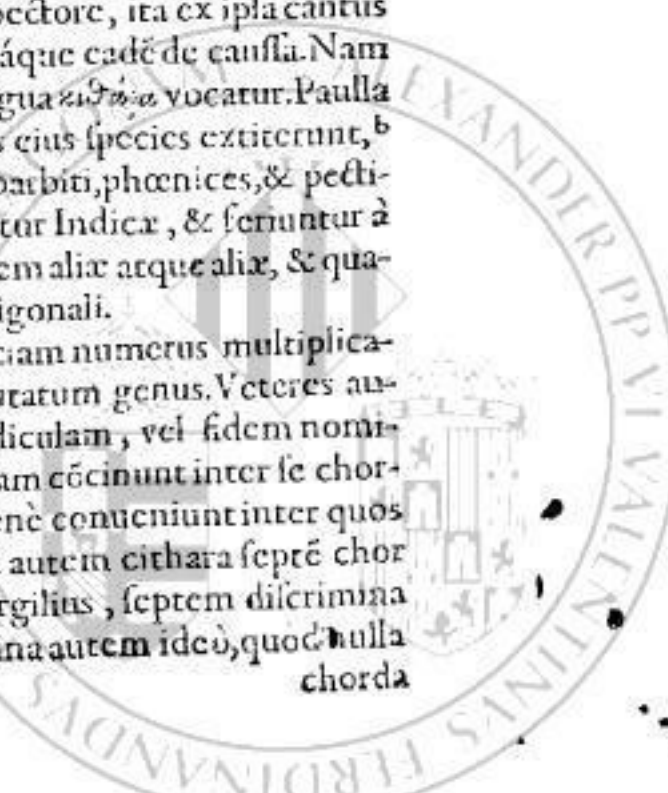
^h Pandura. *Ab Assyrijs inuenta scribit Pollux lib. 4. Varr. lib. 7. Cur non à cithara, & psalterio, & pandura, dicamus citharicen, &c.*

De tertia diuisione quæ rhythmica nuncupatur. Cap. XXII.

Tertia est diuisione rhythmica pertinens ad neruos & pullum, cui dantur species cithararum diuersarum, tympanum, & cymbalum, sistrum, acitabula aenea & argentea, vel alia quæ metallico rigore percussa reddunt cum suauitate tinnitum, & cetera huiusmodi.

Citharæ ac psalterij reperor Iuba, vt prædictum est, perhibetur. Iuxta opinionem autem Græcorum ^a citharæ vsus repertus fuisse ab Apolline creditur. Forma citharæ initio similis fuisse traditur pectori humano, quod vt vox de pectore, ita ex ipsa cantus eaderetur, appellatæque eadē de causa. Nam pectus Doricalingua *κίθαρα* vocatur. Paullatim autem plures eius species extiterunt, ^b vt psalteria, lyra, barbiti, phœnices, & pectides, & quæ dicuntur Indicæ, & seruntur à duobus simul. Item alia atque alia, & quadrata forma & trigonali.

Chordarum etiam numerus multiplicatus est, & commutatum genus. Veteres autem citharam fidiculam, vel fidem nominauerunt: quia tam cōcinunt inter se chordæ eius, quam benè conueniunt inter quos fides sit. Antiqua autem cithara septē chordis erat, vnde Virgilius, septem discrimina vocum. Discrimina autem idē, quod nulla chorda

chorda vicinæ chordæ similem sonum reddat: sed idè septem chordæ, vel quia totam vocem implent: vel quòd septem motibus sonat cælum.

Chordas autem dictas à corde: quia sicut pulsus est cordis in pectore, ita pulsus chordæ in cithara. Has primus Mercurius excogitavit: idemque prior^e neruos in sonum strinxit.

Psalterium quod vulgo canticum dicitur, à psallendo nominatum: quòd ad eius vocè chorus consonando respondeat. Est autem similitudo citharæ barbaricæ^d in modum Δ litteræ. Sed psalterij & citharæ hæc est differentia: quòd psalterium lignum illud concavum vnde sonus redditur superius habet, & deorsum feriuntur chordæ, & desuper sonant. Cithara verò concavitatem ligni inferius habet. Psalterio autem Hebræi decachordo vsi sunt propter numerum decalogum legis.

Lyra dicta ἀπό τοῦ λυρῆν, à varietate vocum, quod diuersos sonos efficiat. Lyra primùm à Mercurio dicunt inuentam fuisse, hoc modo. Cum regrediens Nilus in suos meatus varia in campis reliquisset animalia, relicta etiam testudo est, quæ cum esset putrefacta, & nervi eius remansissent extenci intra corium: percussa à Mercurio sonitum dedit, ad cuius speciem Mercurius lyram fecit, & Orpheo tradidit, qui erat huius rei maximè studiosus. Vnde & æstimatur eadè arte non feras tantùm, sed & saxa, atque sylvas cantus modulatione allicuisse. Hanc Musici propter studij amorem & carminis laudem, etiam inter sidera suarum fabularum commentis collocatam esse sinxerunt.

Tympanum est pellis vel corium ligno ex vna parte extentum. Est enim^h pars media symphonix in similitudinè cribri. Tympanum autem dictum, quòd medium est. Vnde & i margaritum medium tympanum dicitur, & ipsum vt symphonia ad virgulam percutitur.

Cymbala acitabula quædam sunt, quæ percussa inuicem se tangunt & sonum faciunt. Dicta autem cymbala, quia cum ballematia simul percutiuntur. Ita enim Græci dicunt cymbala ballematica.

Sistrum ab inuètrice vocatum. Isis enim Ægyptiorum regina id genus inuenisse probatur. Iuuenalis, Isis & irato feriat meae lumina sistro. Inde & hoc mulieres percutiunt, quia cœnatrix huius generis mulier. Vnde

A^m & apud Amazonas sistro ad bellum foeminarum exercitus vocabatur.

Tintinabulum de sono vocis nomen habet, sicut & plausus manuum, stridor valuarum.

ⁿ Symphoniam vulgo appellatur lignum cauum ex vtraque parte, pelle exrenta, quæ virgulis hinc & inde Musici feriunt. Fitque in ea ex concordia grauis & acuti suauissimus cantus.

* Cap. XXII. Citharæ vsus ab Apolline. *Bion.* Ως ὑπερπλαγιάουτος Παν. ὡς αὐλὸν Ἀπόλλωνος.

Ως ἔχον Ἐρμῆων, ἠδ' ἄρ' ὅν ὡς ἀδὸς Ἀπόλλωνος.

^b Vt psalter. lyr. barb. *Vir. Athen. lib. 14 & Polluc.*

^c neruos in sonum strinxit. *Mendosè libri. o. in neruos sonum strinxit. Tertull. lib. de coron. mil. c. 8.* Sed, & si neruos idem (Mercurius) in sonum strinxit, non negabo & hoc ingenium cum sanctis fecisse.

^d In modum Δ. *Cassiod. in prolog. in ps.* Psalterium est (vt *Hieronymus ait*) in modum Δ litteræ formati ligni sonora concavitatis.

^e Sed psalter. & citha. *Ex August. in ps. 80.*

^f Psalterio autem Hebræi decachord. *Nam apud alios nouem tantum chordas habuisse ait Athenæus.*

^g Cum regrediens Nilus -- allicuisse. *Ex cōment. Arat. in lyr. & Hygin lib. 2.*

^h pars media symphonix. *Sic supra c. 20. Sambuca species est symphoniar.*

ⁱ Margaritum medium tympan. *Tympanium vocat Plin. lib. 9. c. 35.*

^k Cymbala, & acitabula. *Aug. in ps. 150.* Cymbala inuicem se tangunt, vt benè sonent, idè à quibusd. labijs nostris comparantur.

^l Dicta autem cymbala, quia cum ballematijs. *Interdicitur ballematior. vsus in natalitijs sanctor. Concil. Toler. III. can. vltim. Ballematium verò ἀπὸ τοῦ ἐαδίζου opinor, ductum. Est autem βαδίζου, vt ait Suidas, τὰ ἰώμε βαλακτόπον, ἢ πρὸς τὸν ἐνείων ἦχον ὀρχήσθαι. Vnde nostrum quoq. bailar.*

^m Vnde apud Amazonas. *Quas ad calamos arma tractasse ait Capella lib. 9. sed Isidor. magis videtur respexisse ad Virgilij carmen. Regina in medijs patrio vocat agmina sistro. Æn. 8.*

ⁿ Symphonia. *Hieronym. ad Damas. epist. 146.* Malè quidam Latinor. Symphoniam putant esse genus organi, cum concors in Dei laudib. concētus hoc vocabulo significetur. Symphonia quippè consonantia exprimitur in Latino. *Qui locus Hieronymi Isidorum proculdubio non fugit; inualuisse tamen consuetudinē, vt pro organi quodam genere illa etate usurparetur, apparet ex eius verbis: Symphonia vulgò appellatur.*

De Musicis numeris.

Cap. XXIII.

Numeros autem secundum Musicam, ita queris. Positis extremis, vt putā vj. & xij. vides quot monadibus superetur, vj. à xij. & est vj. monadibus: ducis per quadratum,

tum, sexies seni faciunt xxxvi. Coniungis extrema illa prima vj. ac xij. simul efficiunt xvij. Partiris xxxvj. per xvij. efficitur dipon dius. Hos iungis cum summa minore, scilicet vj. erunt viij. & erit medium inter vj. & xij. Propterea quod viij. superant vj. duabus monadibus, id est, tertia de sex, & superantur viij. à xij. iij. monadibus, tertia portione. Qua parte ergo superat, eadem superatur. Sed hæc ratio quemadmodum in mundo est ex volubilitate circularum: ita & in microcosmo in tantum præter vocem valet, vt sine ipsius perfectiōe etiã homo symphonijs carens non consistat. Eiusdem Musicæ perfectiōe, etiam metra consistunt, in arsi & thesi, id est, eleuatione & positione.

* Cap. XXIII. id est, tertia de sex. In scribendis numeris, Chaconi sunt assensu, vt reijceremus aduerbia quædã obsoleta, quæ in excusis & manus leguntur, quæ si quis malis, eiusmodi plura apud Volus. Mathematicum inueniet.

DE ASTRONOMIA.

De Astronomia nomine. Cap. XXIV.

Astronomia est astrorum lex, quæ cursus siderum, & figuras, & habitudines stellarum circa se, & circa terram indagabili ratione percurrit.

* Cap. XXIV. Astronom. Ead. supr. lib. 2. cap. 25.

De inuentoribus eius. Cap. XXV.

Astronomiã primi Ægyptij inuenerunt. Astrologiã verò & natiuitatis obseruatiam Chaldæi primi docuerunt. Abraham autem instituisse Ægyptios astrologiam, Iosephus auctor asseuerat. Græci autem dicunt hanc artem ab Atlante prius excogitatam, ideòque dictus est sustinuisse cælum. Quisquis autem ille fuit motu cæli & ratione animæ excitatus per temporũ vices, per astrorum ratos definitosque cursus, per interuallorum spatia moderata, considerauit dimensiones quasdam & numeros, quæ definiendo ac secernendo in ordinem necens astrologiam reperit.

De institutoribus eius. Cap. XXVI.

In vtraque autem lingua diuersorũ quidem sunt de Astronomia scripta volumi-

na: inter quos tamen Ptolemæus apud Græcos habetur præcipuus, hic etiam & canones instituit, quibus cursus astrorum inueniantur.

De differētia Astronomiæ et Astrologiæ Cap. XXVII.

Inter astronomiam autem & astrologiam aliquid differt. Nam astronomia conuersione cæli, ortus, obitus, motusque siderũ continet, vel qua ex causa ita vocetur. Astrologia verò partim naturalis, partim supersticiosa est. Naturalis dũ exequitur solis & lunæ cursus, vel stellarũ, certasque temporũ stationes. Superstitiosa verò est illa quam mathematici sequuntur, qui in stellis augurantur, quique etiam duodecim signa per singula animæ vel corporis membra disponunt, si derumque cursu natiuitates hominũ & mores prædicere conantur.

De Astronomiaratione. Cap. XXVIII.

Astronomiæ ratio modis plurimis constat. Definit enim quid sit mundus, quid cælum, quid spheræ situs & cursus, & quid axis cæli & poli, quæ sint climata cæli, qui cursus solis & lunæ atque astrorum, &c.

De mundo & eius nomine. Cap. XXIX.

Mundus est is, qui constat ex cælo, & terra, & mari, cunctisque sideribus. Qui idcirco mundus est appellatus, quia semper in motu est: nulla enim requies eius elementis concessa est.

* Cap. XXIX. Mundus est. Hyginus (e quo multa ista der.) Astron. c. 1. Mundus appellatur is, qui constat ex sole, & luna, & terra, & omnibus stellis.
b quia semper in motu est. Nempe quasi mouendus. Vid. lib. 13. cap. 1.

De forma mundi. Cap. XXX.

Formatio mundi, ita demonstratur. Nam quemadmodum erigitur mundus in septentrionalem plagam, ita declinatur

F in

in Australem. ^b Caput autem eius & quasi A facies, orientalis regio est: vltima pars septentrionalis est.

^a Cap. XXX. Nam quemadmodum *Virg. Georg. 1.* Mundus vt ad Scythiam Riphæasq. arduus arcus Confurgit, premitur Lybiæ deuectus in austrum.

^b Caput autem. *Aristoteles tamen Australem verticem caput facit, secutus, vt quibusdam videtur, Homerum. Sed Philosophor. hac de re placita Vid. apud Plutarch.*

De calo et eius nomine.

Cap. XXXI.

Cælum Philosophi rotundum, volubile atque ardens esse dixerunt, ^a vocatumque hoc nomine, eo quòd tanquam vas ca- ^B latum impressa habeat signa stellarum. Distinxit enim id Deus claris luminibus, & impleuit solis scilicet, & lunæ orbe fulgenti, & astrorum micantium splendentibus signis adornauit. Hic autem Græcè *ἠγαυρός* dicitur *ἀπὸ τοῦ ὁρᾶν* *θαλάσσιον*, id est, à videndo, eo quòd aër perspicuus sit, & ^b ad speculandum purior.

^a Cap. XXXI. vocatumq. Ex *Amb. 2. Hexam. c. 4.*

^b ad speculandum. Ex *cod. lib. 3. c. 22.*

De situ sphaerae caelestis.

Cap. XXXII.

Sphaera ^a caeli est species quaedam in rotundum formata, cuius centrum terra est ex omnibus partibus aequaliter conclusa. Hanc sphaeram nec principium habere (dicunt) nec terminum, idè quòd in rotundum quasi circulus, vnde incipiat, vel vbi desinat non facillè comprehenditur. Philosophi autem mundi septè caelos, id est, planetas globorū consono motu introduxerunt, ^b quorum orbibus connexa memorant omnia, quos sibi innexos & velut insertos versari retro, & è contrario certis motibus ferri arbitrantur.

^a Cap. XXXII. Sphaera caeli est speci. Hoc caput ex *Hygin. Astron. c. 1. & Ambros. 1. & 2. Hexam. & ex Somn. Scip. concinnatum est.*

^b Philosophi autè - - arbitrantur. Ex *Ambros. 2. Hexam. c. 2. Cicero. Nouem tibi orbibus, vel potius globis connexa sunt omnia, & c.*

De motu eiusdem. Cap. XXXIII.

Sphaera ^a motus duobus axibus voluitur quorum vnus est septentrionalis, qui

numquam occidit: ^b appellaturque Boreus: alter Australis, qui nunquam videtur, & Austronotius dicitur. His duobus polis motu ueri sphaeram caeli dicunt, & ^d cum motu eius sidera in ea fixa ab oriente vsque ad occidentem circumnire: septentrionibus breuiiores gyros iuxta cardinem peragentibus.

^a Cap. XXXIII. Sphaerae motus duobus axibus. Id est polis, quomodo alij quoq. interdum loquuntur.

^b appellaturq. Boreus. Sic etiam appellatur à *Seru. Georg. 1.*

^c & Austronotius. Al. *Austronotus.* & *Hygino Notius.* sed in comment. in *Atat. Austronotus, vt etiam inf. c. 36. & lib. 13. cap. 5.*

^d & cum motu eius sidera in ea fix. *Aug. de Gen. ad lit. lib. 2. c. 10.*

De cursu eiusdem sphaerae.

Cap. XXXIV.

Sphaera caeli ab oriente in occidentem semel in die & nocte vertitur xxiiij. horarum spatijs, quibus sol cursum suum supra terras & sub terra sua volubilitate cõcludit.

De celeritate caeli. Cap. XXXV.

Tanta celeritate caeli sphaera dicitur currere, vt nisi aduersus præcipitè eius cursum astra currerent, quæ eã remotarentur, mundi ruinam facerent.

De axe caeli. Cap. XXXVI.

Axis ^a est septentrionalis linea recta, quæ per mediam pilam sphaerae tendit, & dictus ^b axis, quòd in eo sphaera, vt rota voluitur, vel quia ibi plaustrum est.

^a Cap. XXXVI. Axis est septentrionalis. Sic rursus *lib. 13. c. 5. & Seru. 2. Aen.* Axis est, aut plaustrum septentrionale, aut pars septentrionis. Delebat tamen vocem septentrionalis *Chacon.* à quo non dissentimus.

^b Et dictus axis. *Quoniam cap. 32. axium, cardinum, & polorum meminert, eorum nunc etymologias reddat.*

De caelestibus polis. Cap. XXXVII.

Poli ^a sunt circuli qui currunt per axem. Horum alter est septentrionalis, qui nunquam occidit, appellaturque Boreus: alter Australis, qui nunquam videtur, & Austronotius dicitur. Et dicti poli, quòd sine axium cycli ex vsu plaustrorum, à poliando scilicet

scilicet nominati: sed polus Boreus semper videtur, Austronotius nunquam: quia dextra cæli altiora sunt, pressa Austri.

^a Cap. XXXVII. Poli sunt circuli. *Ead. inf. lib. 13. cap. 5.*

De cardinibus cæli. Cap. XXVIII.

Cardines cæli extremæ partes sunt axis. Et dicti cardines, eò quòd per eos vertitur cælum, vel quia sicut cor voluuntur.

De conuexis cæli. Cap. XXXIX.

Conuexa autem cæli, extrema eius sunt à curuitate dicta, vnde est illud: Conuexum quoties claudit nox humida cælum. ^a Conuexum enim curuū est seu inclinatū, & in modum circuli flexum.

^a Cap. XXXIX. Conuexum. è *Seru. eclog. 4. repetitur lib. 13. cap. 5.*

De ianuis cæli. Cap. XL.

Ianuæ ^a cæli duæ sunt, oriens & occasus. Nā vna porta sol procedit, alia se recipit.

^a Cap. XL. Ianuæ. *lib. 13. cap. 1.*

De gemina facie cæli. Cap. XLI.

Facies cæli vel caput, orientalis regio: ^aultima, septentrionalis. De qua Lucanus, Sic mundi pars ima iacet, quam zona niualis, Perpetuæque premunt hyemes.

^a Cap. XLI. vltima septentrion. Vocē Lucani ima, vltimā interpretatur Isidorus. Alioqui quomodo ima pars septentrionalis, si (vt c. 29. dixit) mundus in septentrionalē plagā erigitur. Itaq. laborat vt Virgiliū cum Lucano conciliet. Idē vidit Seruius qui ad Virgiliū verba. Mundus vt ad Scythiam, iam, inquit, definitio est nostri climatis, id est nostræ habitationis quæ à septentrione incipiens in Australi plaga desinit. Minus videt qui bis in Isidoro ima pro vltima reponere conatus sit ad Lucanum solum respiciens.

De quattuor partibus cæli. Cap. XLII.

Climata ^a cæli, id est, plagæ, vel partes quattuor sunt, ex quibus prima pars orientalis est, vnde aliquæ stellæ oriuntur. Secunda occidentalis, vbi nobis aliquæ stellæ occidunt. Tertia, septentrionalis, vbi sol

peruenit in diebus maioribus. Quarta Australis, vbi sol peruenit noctibus maioribus. Oriens autem ab exortu solis est nuncupatus. Occidens quòd diem faciat occidere & interire. Abcondit enim lumen mundo, & tenebras superinducit, Septentrio autem, à septem stellis axis vocatur, quæ in ipso reuoluta rotantur. Hic propriè & vertex dicitur, eò quòd vertitur. Meridies autem vocatur, vel quòd ibi sol facit medium diem quasi medidies, vel quia tunc purius micat æther. Merum enim purum dicitur. Sunt & alia septem climata cæli, quasi septem lineæ ab oriente in occidentem, sub quibus & mores hominum dispares, atque animalia specialiter diuersa nascuntur: quæ vocata sunt à locis quibusdam famosis, quorum primus est Meroe, secundus Siene, ^b tertius Catachoras, id est Aphrica, quartus Rhodus, quintus Hellepontus, sextus Mesopontus, septimus Boristhenes.

^a Cap. XLII. Climata cæli. Ex Hieronymus. in *Execb. cap. 6.*

^b tertius Catachoras. *Catagoras, cathocoras, cathagorius, & catacorius habent m. s. & Voces, id est Aphrica absunt à Romano C. & fortè à Cassiodoro hinc allatæ, ille n. Tertius Aphrica. Capella, Tertius Dialexandrias quod ducitur per Cyrenas in Aphricam Carthagini ab Austro adiacentem Ex quo quidam, Tertius Cyrena in Aphrica faciebat. Alius catacoras, catamiscoras interpretabatur, esse n. Misocoram portum in Mauritania, Chacon superioribus verbis arnocebat, à locis famosis vocatà χαιόρας.*

De Hemisphærijs. Cap. XLIII.

Hemisphærium dimidia pars sphaeræ est. Hemisphærium supra terras est ea pars cæli, quæ à nobis tota videtur: Hemisphærium sub terra est, quæ videri non potest, quamdiu sub terra fuerit.

De quinque circulis cæli. Cap. XLIII.

Zonæ cæli quinque sunt: quarum distinctionibus quædam partes temperie sua incoluntur, quædam immanitate frigoris aut caloris inhabitabiles existunt. Quæ ideò & zonæ vel circuli appellantur, eò quòd in circumductione sphaeræ existunt. Quorum primus circulus ideò Arcticus appellatur.

appellatur, eo^a quòd intra eum Arctorum signa inclusa perspiciuntur. ^b Secundus circulus ex eo ἡμερινὸς τροπικὸς dicitur, quia in eo circulo sol Aquilonis finibus æstatem faciens ultra eum circulum non transit, sed statim reuertitur, & inde tropicus appellatus. Tertius circulus ἰσημερινὸς, qui à Latinis idèd æquinoctialis appellatur, eò quòd sol cùm ad eum orbem peruenerit æquinoctiũ facit (ἰσημερινὸς enim Latine, dies dicitur æquinox) quo circulo dimidia spheræ pars cõstituta perspicitur. Quartus circulus Antarcticus vocatur. eò quòd contrarius sit circulo quem Arcticum nominamus. Quintus circulus χειμερινὸς τροπικὸς qui à Latinis hyemalis siue brumalis appellatur. idèd quia sol cùm ad eum circulum peruenerit, hyemem ijs qui ad Aquilonem sunt facit, æstatem autem ijs qui in Austri partibus commorantur.

^a Cap. XLIII. quod intra eum Arctor. s. o. Goth. tum hic, tum lib. 13. c. 6. Hyginus lib. 3. c. 1. de polo Arctico, quo utraq. Arcti nixæ vehuntur Arctico circulo incluse. Neque verò Arcturi quod est in excusis displicet. Nam idem Hyg. lib. 1. Astron. (unde hæc sumpta videntur) qui circulus (inquit) Arcticus appellatur, quòd intra eum Arcturi simulacra, vt inclusa perspiciuntur, quæ signa à nobis vlturum specie ficta, Septentrio nes appellatur. Et Arat. interp. Duo sunt Arcturi quorum maiorem vocant Helicen. & πῦλλορὸν Arcturus minor, &c.

^b Secundus circulus. Verba Hygini lib. 1. de Astron. ἰσημερινὸς n. Latine dicitur dies æquinox. Quod si verbum ipsum redderemus, æquidialis potius nominaretur. Quomodo antiquos locutos tradit Festus his verbis: æquidiale apud antiquos dictum est, quod nũc dicimus æquinoctiale. quia nox diei potius, quàm dies nocti adnumerari debet. Græci quoq. in hoc consentiunt. ἰσημερινὸς, id est, æquidiale dicentes. Sed nos æquinoctium dicimus non æquidium. Græci à die, nos à nocte nomen fecimus. Neq. tamen dissimulabimus in omnibus libris legi. Hæmerinos enim Latine dicitur dies atq. nox, duobus exceptis Tarraconensibus, à quibus voces, atq. nox, absunt. Chæwon ita. ἡμερινὸς n. Latine dicitur dies, atq. nox; voluisse namq. Isidorum ἡμερινὸς appellatione diem noctemq. cõtineri, quomodo etiam edidit Vulcanius. Hygin. lib. 1. Deinde ducitur circulus æquinoctialis Græcis Hæmerinos appellatus, idèd quòd sol cùm ad eum orbem peruenerit æquinoctium conficit. Hoc circulo factò dimidia spheræ pars constituta perspicitur.

De circulo zodiaci. Cap. XLV.

Zodiacus^a autè circulus est, qui ex linearũ quinq. angulis & ex vna linea cõstat.

^a Cap. XLV. Zodiacus. Ita o. libri, quo sensu, nõ plane dixerim aliter lib. 13. c. 6. Sed illa quoq. vt alijs à Gothi- cis absunt.

A De candido circulo. Cap. XLVI.

Lacteus circulus via est, quæ in spheræ vi detur, à candore dicta, quia alba est. ^a quam aliqui dicunt viam esse ^b qua circuit sol, & ex splendoris ipsius trãitu ita lucere.

^a Cap. LVI. quam aliqui dicunt. Metrodorus vt refert Plutarch.

^b qua circuit sol. Currit R. vt lib. 13. c. 5.

De magnitudine solis. Cap. XLVII.

Magnitudo solis ^a fortior est terra, vnde & eodè momento quo oritur, & orienti simul & occidèti æqualiter apparet. Quia verò tanquam cubitalis nobis videtur, cõsiderate oportet quantũ sol distat à terris: quæ longitudo facit, vt paruus videatur nobis.

^a Cap. XLVII. fortior est terra. i. maior, vt c seq. & sup. c. 6. fortio rem numerum non semel dixit.

De magnitudine lune. Cap. XLVIII.

Magnitudo quoque lune minor fertur esse quàm solis. Nam dum sol ^a superior sit à luna, & tamen à nobis maior quàm luna videatur: iam si prope nos accessisset: multo maior quàm luna cõspiceretur. Sicut autem fortior est sol terra, ita terra fortior luna per aliquam quantitatem.

^a Cap. XLVIII. superior sit à luna. De hac cõstructione diximus in c. 5. locus autè ex Hygin. lib. 4. c. de luna.

De natura solis. Cap. XLIX.

SOL^a dum igneus sit: præ nimio motu cõuersionis suæ amplius incalescit. ^b Cuius ignem dicunt philosophi aqua nutriri, & è contrario elemento virtutem luminis & caloris accipere. Vnde videmus eũ sæpius madidum, atque rorantem.

^a Cap. XLIX. Sol dum igneus sit. Ex cõment. Arat. in su.

^b Cuius ignem dicunt philosophi. Cleanthes eam opinionem tribuit Cicero 2. de nat. Deor. & 3. Ab autem solem, lunam, reliqua astra aquis, alia dulcibus, alia marinis eamq. causam Cleanthes affert, cur se sol referat, nec longius progrediatur solstitiali orbe, itemq. brumali, ne longius discedat à cibo. Lucretius quoq. de sideribus lib. 5.

Sive aliunde fluens alicunde extrinsecus aër
Verfat agens ignes: siue ipsi serpere possunt,
Quo cuiusque cibus vocat, atq. inuicat euntes,
Flammea per cælum pascentes corpora passim.
Et solem ex ignibus ab humidis vaporibus collectis cognimen-
tatum, nubentiq. quandã instillantem esse, Xenophanes aiebat.
Vid. Platarch. Plin. & Arat. comment.

Decursu Solis. Cap. L.

Solem ^a per seipsum moueri, non cum mundo verti dicunt. Nam si fixus cælo maneret, omnes dies & noctes æquales existerent: sed quoniam alio loco cras occasurum: alio occidisse hesternò videmus: apparet cum per seipsum moueri, non cum mundo verti. Spatijs enim inæqualibus orbes annuos conficit propter temporum mutationes. Nam vadens longiùs ad meridiem hyemem facit vt hybernis humoribus ac pruinis terra pinguescat. Accedens propius ad Septentrionem, æstatem reddit, vt fruges maturitate durentur, & quæ sunt in humidis incocta, feruet facta mitescant.

^a Cap. L. Solè per seips. Pleraq. ex Hæz. lib. 4. c. de sole.

De effectu solis. Cap. LI.

SOL oriens diem facit, occidens noctem inducit: nam dies est sol super terras, nox est sol sub terris. ^a Ex ipso enim sunt horæ: ex ipso dies, cum ascenderit: ex ipso etiã nox cum occiderit: ex ipso menses & anni numerantur: ex ipso vicissitudines sũt tæporum. Quando autem per meridiem currit, vicinior est terræ: quando verò iuxta Septentrionem, ^b sublimis attollit. ^c Cui ideo Deus diuersos cursus constituit, loca & tæpora, ne dum semper eisdem moraretur locis: quotidiano vapore eius vniuersa consumerentur, sicut Clemens ait: Cursus diuersos accipit quibus æris tæperies pro ratione temporum dispensatur, & ordo vicissitudinũ permutationũq. seruetur. Nam dum ad superiora conscenderit, ver tæperat. vbi autem ad summũ cæli venerit, æstiuos accendit calores: descendens rursus autumno temperiem reddit. Vbi verò ad inferiorem reddit circulum: ex glaciali compage cæli rigorem nobis hyberni frigoris derelinquit. ^d

^a Cap. LI. Ex ipso. n. tæporũ. Verba Clem. VIII. Recogn.

^b Sublimis attollitur. Reliqua quæ in excusis libris leguntur absunt a. m. f. & allata huc sunt è c. 17. libri de natura rer. ad Sisebuth.

A De itinere solis. Cap. LII.

SOL oriens per meridiem iter habet. qui postquam ad occasum venerit, & Oceano se tinxerit, ^a per incognitas sub terra vias vadit, & rursus ad orientem recurrit.

^a Cap. LII. per incognitas sub terra vias. Cognitas iam nostrorum hominum diligentia.

De lumine luna. Cap. LIII.

Lunam ^a quidam philosophi dicunt proprium lumen habere, globiq. eius vnã partem esse lucifluam, aliam verò obscurã, & paulatim se vertendo diuersas formas efficere. ^b Alij è contrã aiunt, lunam nõ suum lumẽ habere: sed solis radijs illuminari. Vnde & eclipsim patitur: si inter ipsam & solẽ vmbra terræ se interponat.

^a Cap. LIII. Lunam quidam. Ex Arat. comment.

^b Alij è contrã. sensum quidem ex hisdem commentarijs, sed verba ex Hieronymo mutuatus est. in Isaiã. c. 66.

De formis luna. Cap. LIV.

Prima figura lunæ bicornis est. ^a Secunda sectilis. Tertia dimidia. Quarta plena. Quinta iterũ dimidia ex maiore. Sexta iterũ sectilis. Septima bicornis.

Septima iterum semis, & vicissima secunda semis in suo orbe mediæ sunt: cæteræ proportionales sunt.

^a Cap. LIV. Secunda sectilis - sexta iterum sectilis. At. v. robiq. sextilis.

De interlunio luna. Cap. LV.

Interlunium lunæ est tempus illud inter deficientem & nascentem lunam. Est autem tricesima dies, qua luna nõ lucet. Quæ ideo tunc videri non potest, quia soli coniuncta obscuratur: sed eodem momento renascens paulatim ab eo recedendo videtur.

Decursu Luna. Cap. LVI.

Luna amissi ac recepti luminis vicibus menstrua spatia moderatur. ^a Quæ ideo obliquo & non recto incedit cursu, vt sol: ne incidat in centrum terræ & frequenter patiatur eclipsim. Vicinus est enim circulus eius terræ. Crescens autem orientem cor-

nibus spectat: decrefcens, occidentem: merito, quia occasura & amiffura est lumen.

* Cap. LVI. Quæ ideò incid. E Servio. *Æn. l. ad V. hic canit errantem lunam.*

De vicinitate luna ad terras.
Cap. LVII.

LVna terris vicinior est quàm fol. Inde & breuiori orbe celeriùs peragit curfum fuũ. Nam iter quod fol in diebus CCCLXV. peragit, ifta per triginta dies percurrit. Vnde & antiqui menses in luna, annos autem in folis curfu pofuerunt.

De eclipsi folis. Cap. LVIII.

ECclipfis ^a folis est, quoties luna tricesima ad eandem lineam qua fol vehitur peruenit, eique se obijciens folẽ obfcurat. Nam deficere nobis fol videtur, dum illi orbis lunæ opponitur.

* Cap. LVIII. Eclipfis. Ex interprete Arat. prope fin.

De eclipsi luna. Cap. LIX.

ECclipfis lunæ est quoties in vmbra terræ luna incurrit. Non enim fuum lumẽ habere, fed à folẽ illuminari putatur, vnde & defectum patitur fi inter ipfam & solem vmbra terræ interueniat. Patitur autẽ hoc decima quinta luna eoufque, quamdiu centrum atque vmbra obftantis terræ exeat, videatque solem, vel à folẽ videatur.

De differentia stellarum, siderum, et aſtrorum. Cap. LX.

STellæ, & fidera, & aſtra inter fe differũt. Nam ſtella eſt quælibet ſingularis. Sidera verò ſunt ſtellis plurimis facta, vt Hyades, Pleiades. Aſtra autem ſunt ſtellæ grandes, vt Orion Bootes. Sed hæc nomina ſcriptores confundunt, & aſtra pro ſtellis, & ſtellas pro ſideribus ponunt.

De lumine stellarum.
Cap. LXI.

STellæ non habere proprium lumen, fed à folẽ illuminari dicuntur, ſicut & luna.

De stellarum ſitu. Cap. LXII.

STellæ immobiles ſunt, & cum cælo fixæ perpetuo motu feruntur, neq. cadũt per diem, ſed ſolis ſplendore obſcurantur.

De curſu stellarum.
Cap. LXIII.

Sidera aut feruntur, aut mouentur. Feruntur, quæ cælo fixa ſunt, & cum cælo voluntur. Mouentur verò quædam ſicut planetæ, i. erraticæ, quæ curfus ſuos vagos certa tamen definitione conficiunt.

De vario curſu stellarum.
Cap. LXIV.

STellæ, pro eo quòd ^a per diuerſos orbẽs cæleſtium planetarum feruntur: quædã celeriùs exortæ, ſeriùs occidunt: quædam tardiùs exortæ citiùs ad occaſum perueniũt. Aliæ pariter oriuntur & non ſimul occidunt: omnes autem ſuo tempore ad curſum proprium reuertuntur.

* Cap. LXIV. per diuerſos orbẽs cæleſtium planetar. Rom. C. cæleſtium polarum. ex quo parallelorum faciebat Chacon. Porro quæ reſtant ex Hygini ſunt præſatione.

De interuallis stellarum.
Cap. LXV.

STellæ inter fe diuerſis interuallis diſtant à terra, propterea diſpari claritate magis minufue noſtris oculis apparent: nam multæ maiores ſunt ijs quas videmus conſpicuas, ſed longiùs poſitæ paruæ videntur à nobis.

De numero circulari stellarum.
Cap. LXVI.

Numerus circularis ſtellarum eſt, per quẽ cognofci dicitur, in quanto tempore circulum ſuum vnaquæque ſtella percurrat: ſiue per longitudinem, ſiue per latitudinem. Nam luna octo annis fertur explere circulum ſuum, Mercurius annis viginti, lucifer annis nouem, fol annis decem & nouem, ^aPyrois quindecim, Phaeton duodecim, Saturnus triginta. Quibus peractis ad reuerſionem circuli ſui iſdem ſignis & partibus reuertuntur. Quædam ſidera radijs ſolis

lis præpedita anomala fiunt, aut retrograda, A aut stationaria,^b iuxta quod & poeta meminit dicens: Sol tempora diuidit æui: Mutat nocte diem, radiisque potentibus astra Irevetat, cursusque vagos statione moratur.

^a Cap. LXVI. Pytois. Cum in omnibus libris esset Vesper, recte monuit Chacon, permutandas esse litteras. Ita. n. Martem vocari ab omnibus etiam ab Isid. c. 70. Unde etiam corrigendus lib. 5. c. 30. V. ul. Cic. 2. de nat. Deor. & Censor. c. 13. de die natal.

^b Iuxta quod & poeta. Lucan. lib. 10. apud quem non æui, sed anni legimus.

De stellis planetis. Cap. LXVII.

Quædam stellæ idèò planetæ dicuntur, Q id est, errantes, quia per totum mundum vario motu discurrunt. Vnde pro eo quod errant, retrogradæ dicuntur: vel anomalæ efficiuntur, id est, quando particulas addunt & detrahunt. Cæterùm quando tantum detrahunt retrogradæ dicuntur, stationem autem faciunt quando stant.

De præcedentia & antegradatione stellarum. Cap. LXVIII.

Præcedentia vel antegradatio stellarum P est, dum stella motum suum consuetum agere videtur, & aliquid præter consuetudinem præcedit.

De remotione vel retrogradatione stellarum. Cap. LXVIII.

Remotio vel retrogradatio stellarum est, R quando stella dum motum suum agit, simul & retrorsum moveri videtur.

De statu stellarum. LXX.

Status stellarum est, quia dum stella semper S mouetur: tamen in aliquibus locis stare videtur.

De nominibus stellarum, quibus ex causis nomina acceperunt Cap. LXXI.

Sol appellatus èò quod solus appareat, ob- S scuratis fulgore suo cunctis sideribus.

^a Luna dicta quasi Lucina, ablata media syl- laba, de qua Virg. Calla faue Lucina. Sum- plit autem nomen per^b derivationem à so- lis luce, eo quod ab eò lumen accipiat, ac- ceptumque reddat.

Stellæ dictæ à stando: quia semper fixæ stant in celo, nec cadunt. ^c Nam quod vide- mus de celo stellæ quasi labi, non sunt stellæ, sed igniculi ab æthere lapsi: qui sunt dum ventus altiora petens æthereum ignem se- cum trahit, qui tractu suo imitatur stellæ cadentes. Nam stellæ cadere non possunt: immobiles enim, (vt prædictum est) sunt, & cum celo fixæ feruntur.

^B ^d Sidera dicta quod ea nauigantes consi- derando dirigunt ad cursum consilium, ne fallacibus vndis aut ventis aliò deducantur. Quædam autem stellæ idèò signa dicuntur, quia eas nauæ obseruant in gubernan- dis remigijs, contemplantes aciem fulgo- rémq. earum. Quibus rebus status cæli fu- turus ostenditur. Sed & omnes homines ea intendunt ad præuidendas æris qualitates per æstatem & hyemem vernalémq. tem- periem. Ortu enim vel occasu suo, certis sta- tionibus temporum qualitates significant.

^C Signorum primus Arctos qui in axe fixus septem stellis in se reuolutis rotatur. Nomè est Græcū quod Latine Vrsæ dicitur: quæ quia in modum plaustræ vertitur, nostri eam septentrionem dixerunt. Triones enim pro- priè sunt boues aratorij, dicti eò quod terrâ terant quasi teriones. Septentriones autem non occidere axis vicinitas facit: quia in eo sunt.

Arctophylax dicitur, quod Arcton id est Helicè vrsam sequitur. Eundem & Booten dixerunt, eò quod plaustro hæret: signum multis inspectabile stellis, inter quas ^e Arctu- rus est. Arcturus est sidus post caudâ maio- ris vrsæ positum in signo Bootæ. Vnde & Arcturus dictus est, quasi ἀρκτον ἴσα quia Bootæ præcordijs collocata est. Oritur autè autumnali tempore.

Orion astrum ante Tauri vestigia fulget: & dictus Orion ab vrina, id est, ab inunda- tione aquarum. Tempore enim hyemis obor- tus mare & terras aquis & tempestatibus turbat. ^f Hunc Latini Iugulâ vocant, quod sit armatus, vt gladio, & stellarum luce ter- ribilis atque clarissimus: in quo si effulgent omnia serenitas portenditur, si obscuratur his acies, tempestas cernitur imminere.

^h Hyades dictæ ἠὲ ὄρε' ὕειν id est, à succo & pluuijs

pluuijs. Nam pluuiæ Græcè *ὕετος* dicitur. Ortu quippe suo efficiunt pluuias. vnde & eas Latini succulas appellauerunt: quia quādo nascuntur pluuiarum signa monstrantur: de quibus Virgilius: Arcturum, pluuiasq. Hyadas. Sunt autem septem in fronte Tauri, & oriuntur tempore vernali. ⁱ Pleiades à pluralitate dictæ quia pluralitatem Græci *πλειό-τητα* appellant. Sunt autem stellæ septem ante genua Tauri, ex quibus sex videntur nam latet vna. Has Latini Vergilias dicunt, à tēporis significatione, quod est ver, quādo exoriuntur. Nam occasu suo hyemem, ortu æstatem primæque nauigationis tempus ostendunt. Canicula stella, quæ & Sirius dicitur, æstiuis mensibus in medio centro cæli est: & dum sol ad eam ascenderit, coniuncta cum sole, duplicatur calor ipsius, & dissoluantur corpora, & vaporantur. Vnde & ex ipsa stella dies caniculares dicuntur, quando & molestæ sunt purgationes. Canis autem vocatur propterea quod corpora morbo afficiat: ^k Sirius propter flammæ candorem, quod eiusmodi sit, vt præ cæteris lucere videatur. Itaque quo magis eam cognoscerent, Sirion appellasse.

Cometes stella dicta est, eò quod comas luminis fundat ex se. Quod genus sideris quando apparuerit, aut pestilentiam, aut famem, aut bella significat. ^l Cometæ autem Latinè crinitæ appellantur, quod in modum crinium flammæ spargunt, quas Stoici dicunt esse ultra xxx. quarum nomina & effectus quidam Astrologi scripserunt.

Lucifer dictus, eò quod inter omnia sidera plus lucem ferat, est autem vnus ex planetis. Hic propriè & iubar dicitur, eò ^m quod iubar lucis effundat: sed & splendor solis & lunæ ac stellarum iubar vocatur: quod in modum iubæ radij ipsorum extendantur.

ⁿ Hesperus stella occidentalis, quam cognominatam perhibent ab Hespero Hispaniæ rege. Est autem & ipsa ex quinq. stellis planetis, noctem ducens & solem sequens. Fertur autem quod hæc stella oriens luciferum, occidens vesperum facit. de qua Statius: -- & alterno deperditur vnus in ortu. Planetæ stellæ sunt, quæ non sunt fixæ in cælo, vt reliquæ, ^o sed in aëre feruntur. Dicti autem planetæ *ἀπὸ τῆς πλάνης*. i. ab errore. ^p Nam interdum in Austrum, interdum in Septentrionem, plerumq. contra mundum, nonnūquam cum mundo feruntur. ^q Quorum nomina Græca sunt Phæton, Phænon,

A Pyrois, Hesperus, Stilbon.

Hos Romani nominibus deorum suorum, id est, Iouis, Saturni, Martis, Veneris, atque Mercurij sacrauerunt. Decepti enim & decipere volentes, in eorum adulationem, qui sibi aliquid secundum amorem seculi præstitissent, sidera ostendebant in cælo, dicentes, quod Iouis esset illud sidus, & illud Mercurij: & concepta est opinio vanitatis. Hanc opinionem erroris diabolus confirmauit, Christus evertit. Iam verò illa, quæ ab ipsis gentilibus signa dicuntur, in quibus & animantium imago de stellis formatur: vt Arctos, Aries, Taurus, Libra & huiusmodi alia, ij qui sidera præuidebant in numerum stellarum specie corporis superstitiosa vanitate permoti finxerunt, ex causis quibusdam deorum suorum & imagines & nomina conformantes.

Nam Arietem primum signum, cui vt Libræ mediam mundi lineam tradunt, propter Ammonem, Iouem ideò vocauerunt: in cuius capite, qui simulacra faciunt Arietis cornua figunt. Quod signum Gentiles ideò inter signa primum constituerunt, quia in mense Martio, qui est anni principium, solem in signo illo cursum agere dicunt, ^r sed & Taurum inter sidera collocant, & ipsum in honorem Iouis, eò quod in bouem sit fabulose conuersus, quando Europam transevit.

^s Castorem quoq. & Pollucem post mortem inter notissima sidera constituerunt, quod signum Gemini dicunt.

Cancrum quoq. inde dixerunt, eò quod ad id signum mense Iunio sol dum venerit, retrograditur in modum cancri, breuioreseq. facit dies: hoc enim animal incertam habet primam partem: denique ad vtramque partem gressum dirigit, ita vt prior pars sit posterior, & posterior prior.

Leonem ingentem Hercules in Græcia occidit, & propter virtutem suam hunc inter duodecim signa constituit. Hoc signum sol cum attigerit nimium calorem mundo reddit, & annuos status Etelias facit.

Virginis etiam signum ideò intra astra collocauerunt, propter quod eisdem diebus in quibus sol per illud decurrit, terra exusta solis ardore nihil pariat: est enim hoc tempus canicularium dierum.

Libram autem vocauerunt ab æqualitate mensis ipsius, quia octauo Kal. Octobris sol per illud signum currens æquinoctium facit.

Vnde

Vnde & Lucanus: - ad iustæ pondera libra. A
Scorpium quoque & Sagittarium propter
fulgura mensis ipsius appellauerunt.

Sagittarius vir equinis cruribus deforma-
tus, cui sagittam & arcum adiungunt, vt ex
eo mensis ipsius fulmina demonstrantur.
Vnde & sagittarius est vocatus.

Capricornum figurâ ideo inter sidera finxe-
runt, propter capram Iouis nutricem, cuius
posteriorem partem corporis in effigiem
pisicis * ideo formauerunt, vt pluias eiu-
dem temporis designarent, quas solet idē mensis
plerumque in extremis habere.

Porro Aquarium & Pisces, ab imbribus B
temporū vocauerunt, quod hyeme quando
in his signis sol vertitur, maiores pluias
profunduntur. Et miranda gentium de-
mentia, qui non solum pisces, sed etiam arie-
tes, & hircos & tauros, vrsas & canes, can-
eros, & scorpiones in cælum transtulerunt:
nam & aquilam & cygnum propter Iouis
fabulas inter cæli astra eius memoria causa
collocauerunt.

Perseum quoque & vxorem eius Andro-
medam posteaquam sunt mortui in cælum
receptos esse crediderunt: ita vt imagines
eorum stellis designarent, eorumque appel-
lare nominibus non erubescerent.

* Antigam etiam Erichoniam mater cæli C
astra collocauerunt, propter quod vidissent
eam primâ quadrigas iunxisse. Mirati sunt
enim ingenium eius ad imitationem Sois
accexisse: & propter hoc nomen eius post
mortē inter sidera posuerunt. Sic Calisto,
Lycaonis regis filia, dum ab Ioue cōpressa
& fabulose ab Iunone in vase fuisset specie
veria, quæ Græcè *ἄρκτος* appellatur, post in-
terfectionem ipsius nomen eius Iouis cum
filio in stellis Septentrionalibus transtulit,
eamque Arcton: filium autem eius Arcto-
phylaca appellauit. Sic Iyra pro Mercurio in
cælū locata. Sic Centaurus Chiron, propter
quod nutrierit Æsculapium & Achillem, D
inter astra dinumeratus est. Sed quolibet
modo superstitionis hæc ab hominibus nū-
cupentur, sunt tamen sidera quæ Deus in
mundi principio condidit, ac certo motu
distingueret tempora ordinauit. Horū igitur
signorū obseruationes, vel geneses, vel cæ-
tera supersticiosa, quæ se ad cognitionē si-
derum coniungunt, id est, ad notitiam fato-
rum, & fidei nostræ sine dubitatione con-
traria sunt: sic ignorari debent à Christianis,
vt nec scripta esse videantur, Sed nonnulli

siderum pulchritudine & claritate pellecti,
in lapsus stellarum cæcatis mentibus cor-
ruerunt, ita vt per sapputationes noxias quæ
mathesis dicitur, euentus rerum præcise
posse conentur: quos non solum Christianæ
religionis doctores, sed etiam gentium Plato,
Aristoteles, atque alij rerum veritate com-
moti concordi sententia damnauerunt: di-
centes: confusionem rerum potius de tali
persuasione generari. Nam si (vt dicunt) ge-
nus humanum ad varios actus nascendi ne-
cessitate premitur, cui aut laudem mereant
tua boni, aut mali legum percipiant vltio-
nem: Et quamuis ipsi non fuerint cælesti in-
ipientia dediti, veritatis tamen testimonio
errores eorum merito perueierunt. Ordo
autem iste septem a seculantibus dicitur
ideo à Philosophis vique ad astra perducus
est, scilicet vt animos seculari sapientia im-
plicatos à terrenis rebus abduceret, & in su-
perna contemplatione collocaret.

* Cap. LXXI Luna dicta q. Lucina. Cic. Luna
lucendo nominata, eademq. est Lucina.

b. per derivationem a solis luce. Cic. in Seneca. Ex
quibus illa quæ vltima celo, citius terra luce hæ-
bat aliena.

c. Nam quod videmus è cælo. Seneca. Georg. 1. Quod
autem videmus è cælo stellis quasi libi arctus
sunt ignis arcturi, quæ sunt, &c.

d. Sidera quæ in cælo considerantur, vt in terra. Sidera quæ
in cælo atq. ita significant aliquid in terris.

e. Arcturus sidus. e. Seneca. Æn. 1.

f. Hunc Latini iug. Ex comment. Arat.

g. vt gladio. Arat. in signis arctus. Cic. & dextra
retinens non cassum luminis enses. Varro tamen non ad en-
sem refert iugale et iugum. Sic n. scilicet. Citius Orion pa-
tet, huius signi caput dicitur è stellis tribus, quas
infra duæ clare quas appellant humeros, interque
quod videtur iugulum, vnde & iugula dicta.

h. Hyadas dict. Seneca. Æn. 1. Hyades dicitur à roo vici
Latine succula à succo, & Georg. 1. Hyades à roo vici
è quæ apparet esse quæ hoc loco consusa leguntur. Arati quoq.
interpret. Hyades inquit appellantur. Græcis, quod
nostri à similitudine cognominis vocabulum eis
stellis propter succos impositum arbitrantur im-
periti appellauerunt succidas. Cic. 2. de nat. Deor. Has
Græci Hyadas vocitare consueuerunt à pluendo,
vici n. est pluere, nostri imperitè succulas, quasi à
suis essent non ab imbribus nominata.

i. Pleiadas à pluralit. Ex Arat. comment. Nam Seneca.
Georg. 1. à roo vici in nauigando, quod ortu suo prona
nauigationis tempus ostendant.

k. Sirius propter flammam candorem. Qui siue pro Sirius
hoc loco legerit, (vt est in plerisque. num. manuscr.) offecit co-
rū luminibus in canicula, & candore vocis similitudo, neq. aduer-
terunt arctus candere esse, & splendere. Idolorumq. qui ante
Canicula quæ & Sirius, dixisset, nunc vtriusq. nomen tra-
diti reddere. Cuius præsertim in Arat. commentarijs vnde sunt
hæc ita scriptum sit, Sirium autem stellam vocatam pu-
tant

tant propter flammæ candorem. Postremo codicum varietas (nã in quibusdã sine, in alijs aut, in alijs vel) ipsos satis coarguit. est vero proprie Sirius (vt aut Seru. Æn. 10.) stelle in ore canis.

^l Comete autem Latine crinitæ. Seru. Æn. 10. Comete Latine crinitæ appellantur, & Stoici dicunt has stellas esse vltra xxxij. quarum nomina, & effectus Auienus, qui lã bicis scripsit Virgilij fabulas, memorat. Sed Isid. fortè vltra xxx. scripsit neglecto minori numero.

^m quod iubas luc. ð Ser. Æn. 4. It. portis iubare ex. d. 1.

ⁿ Hesperus. Seru. Æn. 1. & 3.

^o Sed in aere fer. Vt multis est visum. Vid. Plin. lib. 2.

^p Nam interdũ ad Aust. Verba Seru. Georg. 1. ad versum: Quos ignis cali Cyllen.

^q Quorum nomina Græc. Sine hac ex Hygino sine è Cicerone sumpta sint; illud certũ est, Phætonem Isidoro non esse Saturnum, vt sibi constet. Nam cap. 65. Phætonem xij. annis cursum explere dixit, Saturnum vero xxx. Itaq. frustra in hoc doctissimus vir laborauit. Vid. Plutarch. 2. de plac. & Capell. 2. de planet orb.

^r Decepti n. & decipere vol. Ex Aug. in ps. 93.

^s Sed & Taurum. Ex Arat. comm.

^t Castorem. Ex Hygin. Astr. lib. 2.

^v idè formauer. Al. sinxerunt.

^x Aurigam etiam Erichthon. Hyg. lib. 2.

^y Iouis cum filio. Iouis in recto casu etiã vsus est Arati interpres, & Petronius, notus etiam de Diji Ennius versus: Iuno, Vesta, Minerua, Ceres, Diana, Venus, Mars, Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

D I V I I S I D O R I

H I S P A L. E P I S C O P. E T Y M O L O G I A R V M

LIBER QVARTVS.

De Medicina.

DE MEDICINA.

Cap. I.

MEDICINA^a est quæ corporis vel tuctur vel restaurat salutem: cuius materia versatur in morbis & vulneribus. Ad hãc itaque pertinent, non ea tantũ quæ ars eorum

exhibet, qui proprie Medici nominantur, sed etiam cibus & potus, & tegumen. Defensio denique omnis atque munitio qua corpus nostrum aduersus externos ictus casũque seruat.

^a Cap. I. Medicina. Celsum Aureliarum serè secutus est in hoc libro.

^b cibus & potus, & tegumen. Al. cibi & potus tegmen, & tegumen, Al. regimen, & tegmen, nos regimen ex varietate scripturæ tegmen & tegumen irrepisse putamus.

De nomine eius. Cap. II.

Nomen^a autem Medicinæ à modo, id est, temperamento impositum æstima-

Atur, vt non satis, sed paullatim adhibeatur. Nam in multo contristatur natura, mediocri autem gaudet: vnde & qui pigmenta & antidota satis vel assiduè biberint, vexantur. Immoderatio enim omnis non salutem, sed periculum affert.

^a Cap. II. Nomen autem medicinæ à modo. Non tam de veriloquio laborasse, quàm occasionem in voce quassisse videtur, vt reliqua inserret. Id. n. φιλοσοφία τερπος, quod & Plato, & Varro persapè faciunt.

De inuentoribus Medicina.

Cap. III.

BMedicinæ^a autem artis auctor ac reparator apud Græcos perhibetur Apollo. Hanc filius eius Æsculapius laude vel opere ampliauit. Sed postquã fulminis ictu Æsculapius interijt, interdicta fertur medendi cura, & ars simul cum auctore defecit, latuitque per annos panè quingentos vltque ad tempus Artaxerxis regis Persarum. Tunc eã^b reuocauit in lucẽ Hippocrates^c Aesclepio patre genitus in insula Co.

^a Cap.

^a Cap. III. Medicinæ autem artem. *Soranus in præfat. Iſagoges.* Medicinam quidem inuenit Apollo, amplificauit Æſculapius, perfecit Hippocrates.

^b Reuocauit in lucem. *Plin. lib. 9. c. 1.* Tum uero eam reuocauit in lucem Hippocrates genitus in inſula Coo imprimis clara, & ualida, & Æſculapio dicata.

^c Aſclepio patre. *Qui fuit sanguinis fort. aſſe auctor ultimus. Nam ab Æſculapio natus, decimus ſue fuiſſe dicitur Hippocrates, filius uero Heraclide, & Pheneret.*

*De tribus hæſibus Medicorum.
Cap. III.*

H itaque tres uiri totidem hæſes inuen-
nerunt. Prima methodica inuenta eſt
ab Apolline, quæ remedia ſectatur & car-
mina. Secunda. ^a Empirica, i. experientiſi-
ma, inuenta eſt ab Æſculapio, quæ non in-
diciorū ſignis, ſed ſolis conſtat experimen-
tis. Tertia, Logica, id eſt rationalis, inuenta
ab Hippocrate. Iſte enim diſcuſis ætatum,
regionum, uel ægritudinum qualitatibus,
artis curam rationabiliter perſerutatus eſt.
Empirici enim experientiam ſolam ſectan-
tur: Logici experientiæ rationē adiungunt:
methodici nec elementorum rationem ob-
ſeruant, nec tempora, nec ætates, nec cauſ-
ſas, ſed ſoſas morborum ſubſtantias.

^a Cap. III. itaq. tres uiri. *ſid. Celfi præſationem ad lib. de re medic.*

^b Empirica, i. experientiſiſima. *Potuit cum Plinio experimentoſum dicere.*

*De quattuor humoribus corporis.
Cap. V.*

S anitas eſt integritas corporis, & tempe-
rantia naturæ ex calido & humido, quod
eſt ſanguis: unde & ſanitas dicta eſt, quaſi
ſanguinis ſtatus.

Morbi generali uocabulo omnes paſſio-
nes corporis continentur, quod inde uete-
res morbū nominauerunt: ut ipſa appella-
tione mortis uim, quæ ex eo naſcitur de-
monſtrarent. Inter ſanitatem autē & mor-
bū media eſt curatio, quæ niſi morbo con-
gruat, non perducit ad ſanitatem. Morbi
autem omnes ex quattuor naſcuntur hu-
moribus, i. ex ſanguine & felle, melancholia
& phlegmate: Sicut autē quattuor elemēta,
ſic & quattuor humores, & unusquiſque hu-
mor ſuum elementum imitatur: ſanguis æ-

A rem, cholera ignem, melancholia terram,
phlegma aquam. Et ſunt quattuor humores,
ſicut quattuor elementa, quæ conſeruant
corpora noſtra.

^a Sanguis ex Græca etymologia uocabu-
lum ſumpſit, quod uerget, & ſuſtinet &
uiuat. Cholera Græci uocauerunt, quod
uuius dici ſpatio terminetur: unde & cho-
lera, i. fellicula nominata eſt, ^b hoc eſt, fellis
effuſio: Græci enim fel *χολή* dicunt.

Melancholia dicta eo quod ex nigri ſan-
guinis fece admixta ſit abundantia fellis.
Græci enim *μελας* nigrum uocant, fel autem
χολή appellant.

^c Sanguis Latine uocatus quod ſit ſuauiſ-
s: unde & homines quibus dominatur ſan-
guis dulces & blandi ſunt.

^d Phlegma autem dixerunt quod ſit fri-
gidum. Græci enim rigorem *φλέγμα* ap-
pellant. Ex his quattuor humoribus regun-
tur ſani: ex his læduntur infirmi. Dum enim
ampliùs extra curſum naturæ creuerint
ægritudines faciunt. Ex ſanguine autem &
felle acutæ paſſiones naſcuntur, quas Græci
ὀξείας uocant. Ex phlegmate uero & melan-
cholia ueteres cauſæ procedunt, quas Græ-
ci *χρόνιαι* dicunt.

^a Cap. V. Sanguis ex Græc. etymolog *ἀπό τοῦ ζῶν*
ſine ζῶν, quod eſt uicere.

^b hoc eſt effuſio fellis. *Calius lib. 3. acutar. c. 19.* Cho-
leram paſſionem aiunt quidam nominatā a fluore
fellis, uelut fellifluam paſſionem, nam cholera fel
appellant, rheam fluorem.

^c Sanguis Latin. *Hæc non omnes libri habent, ſed ueri-
ſimile eſt tenuiſſe, ut in. Latinam etymologiā reddere, quam
etiam repetit lib. 3. c. 1.*

^d Phlegma autem quod ſit frigid. *κατ' ἀντιφραſιν.*
Reſt. n. Calius lib. 3. trad. c. 1. Multa inquit, Medici cō-
trariæ interpretationis uocabula ſumpſerunt, ut
fella quæ Græci *glyce* uocat, uelut dulcis, cum ſint
amariffima. *Alioquin φλέγμα ab ἵσμετο χόμα appellari
ait Pollux. & cap. ſeq. ἵσμετο φλέγμα ἰστανιαν
eſt.*

De acutis morbis. Cap. VI.

O xea eſt acutus morbus: qui aut citò
transit aut celeriùs interficit, ut ^a pleuri-
ſis, phrenēſis: *ὀξυ* enim acutum apud Græ-
cos & uelocem ſignificat. *χρόνια* eſt prolixus
corporis morbus qui multis temporibus re-
moratur, ut podagra, phthiſis: *χρόνιος* enim
apud Græcos tempus dicitur. Quædam
autem paſſiones ex proprijs cauſis nomina
acceperunt.

^b Febris

b Febris à feruore dicta est: est enim abū-
dantia caloris.

Phrenesis appellata siue ab impedimen-
to mentis, quia Græci mentem φρένας vo-
cant, seu quod dentibus infrendant, nam
frendere est dentes concutere. c Est autem
perturbatio cum exagitatione & dementia
ex cholericā vi effecta.

d Cardiace vocabulum à corde sumpsit,
dum ex aliquo timore aut dolore afficitur.
Cor enim Græci καρδίαν vocant. Est enim
cordis passio cum formidabili metu.

e Lethargia à somno vocata. Est enim op-
pressio cerebri cum obliuione & somno
iugi, veluti stertentis.

f Synanche à continentia spiritus & præ-
focatione dicta. Græci enim συνάχσει con-
tinere dicunt: qui enim hoc vitio laborant,
dolore faucium præfocantur.

Phlegmone est feruor stomachi cum ex-
tensione & dolore, Nam cum cœperit fieri,
inquietudo & febris consequitur. Vnde &
dicta est φλεγμονή ἢ ὄτεον φλέγειν, id est, in-
flammarē: sic enim sentitur & inde nomen
accepit.

Pleurēsis est dolor lateris acutus cum fe-
bre & sputo sanguinolento. Latus enim
Græcè πλευρον dicitur, vnde & pleuritica
passio nomen accepit.

Peripneumonia est pulmonis vitiū cum
dolore vehemēti & suspirio: Græci enim
pulmonem πνεύμονα vocant, vnde & ægri-
tudo dicta est.

g Apoplexia est subita effusio sanguinis,
qua suffocati intereunt. Dicta autem apo-
plexia, quod ex lethali percussu repentinus
casus fiat. Græci enim percussione ἀπό-
πληξιν vocant.

Spasmus Latinè contractio subita partiū
aut neruorū cum dolore vehemēti. h Quā
passionem à corde nominatam dixerunt,
quod in nobis principatum vigoris habet.
Fit autem duobus modis, aut ex repletionē,
aut ex inanitionē.

Tetanus i maiorum est contractio ner-
uorum à ceruice ad dorsum.

k Telum lateris dolor est, dictum est au-
tem ita à medicis, quod dolore corpus tran-
uerberet, quasi gladius.

Ileos dolor intestinorū, vnde & ilia dicta
sunt: Græcè enim εἰλεῖν obuoluere dicitur,
quod se intestina præ dolore inuoluant. Hi
& torminosi dicuntur ab intestinorum tor-
mentō.

A Hydrophobia, i. aquæ metus: Græci enim
ὑδρῶφον aquam vocant, φόβον timorem dicunt:
vnde & Latini hunc morbum ob aquæ me-
tum lymphaticum vocant. Fit autem vel ex
canis rabidi morsu, m aut ex eius spuma in
terram proiecta, quam si homo vel bestia
tetigerit, aut dementia repletur, aut in ra-
biem vertitur.

Carbunculus dictus, quod in ortu suo ru-
bens sit vt ignis, postea niger, vt carbo ex-
tinctus.

B Pestilentia est contagiū, quod dum vnum
apprehenderit, celeriter ad plures transit.
Gignitur autem ex corrupto aëre, & in vis-
ceribus penetrando innititur. Hæc etsi ple-
runq. per aëreas potestates fiat, tamen sine
arbitrio omnipotentis Dei omninò non fit.
Dicta autem pestilentia, quasi pestulencia
quod veluti incendium depascat: n Et toto
descendat corpore pestis. Idem & contagiū
à contingendo, quia quemq. tetigerit, pol-
luit. o Ipsa & inguinaria ab inguinum per-
cussione. Eadem & lues à labe & luctu vo-
cata, p quæ tanto acuta est, vt non habeat
spatium temporis, quo aut vita speretur aut
mors, sed repentinus languor simul cum
morte venit.

C a Cap. VI. Pleuresis, phrenesis. Pleuritis, phrenitis per-
petuò apud Galium.

b Febris à feruore. Ita Varro apud Non.

c Est autem perturbatio cum exag. Rom. C. pertur-
batio mentis cum agitatione.

d Cardiaca. Cel. lib. 2. acut. c. 34.

e Lethargia. Idem lib. 2. acut. c. 1. Græci lethēn obli-
uionem vocant, argian vacationem, quam corpo-
ri, atque animæ ingerit vis suprascriptæ passionis.
Que verba non ab Isidoro, qui notationes captaret, sed à li-
brarijs ommissa credebat Chacon.

f Synanche. Ex eod. lib. 3. c. 1.

g Apoplexia. Ex cap. 5.

h Quam passionem à corde nominatā, id est ortam,
oriuntur enim nerui à corde secundum Aristotelem.

i maiorum contractio neruorum. Cel. lib. 3. cap. 6.
neruorum maiorū, quos τῶν μεγάλων vocant, leuis ten-
sio. In nostris tamen libris, maior contractio, mendosè.

D k Telum. Serenus. Est & vis morbi, quod telum
commemoratur. Cum subitò furor in sanus fuit
ineitis ictu.

l Hydrophobia. Cel. lib. 3. c. 9.

m Aut ex eius spuma. Cum aëris spuma legeretur in
omnib. ferè libris Rodericus Fonteus medicus doctissimus ex
Alien. lib. 9. de hist. anim. eius spuma legitur admonuit,
cuius coniecturam comprobauerunt Meioraden. liber 5. & Con-
cubensis Hispania sermone conscriptus, in quo, si de la spuma
del calda en tierra. Sed cum in reliquis omnib. libris ex
aëris spuma legatur, Galisique quem Isidorus plane sequi-
tur, ex solius aspirationis odore ex rabido cane aduicō
quosdam in hanc passionem dicat denemisse, cum venenōsus

æer adducitur, & vit. alib. inferitur partibus, æeris quoq. mentioem ab Iſidoro factam verisimile nobis fit. A. Augustinus vel oris, vel eius probabat.

- ° Et toto descend. c. p. Ex. 5. Æn.
- ° Ipsa & inguinaria. Vid. Paul. Diacon. de inguinaria noui Italia peite ante Iuſtinianum.
- ° Quæ tanto acuta est. Gothicismus frequens, nec Iſidors forſ. eſſe, ſed librariorum.

De Chronicis morbis.
Cap. VII.

CHRONIA est prolixus morbus, qui multis temporibus remoratur, vt podraga, phthisis: *χρόνιος* enim apud Græcos tempus dicitur.

° Cephalea ex caussa vocabulum habet: capitis enim passio est: Græci enim caput *κεφαλή* vocant.

b Scotoma ab accidenti nomen sumpsit, quod repentinas tenebras ingerat oculis cum vertigine capitis. Vertigo autem est, quotiescunq. ventus consurgit, & terram in circuitum mittit. Sic & in vertice hominis arteriæ & venæ ventositatem ex resoluta humectatione gignunt, & in oculis gyrum faciunt: vnde & vertigo nuncupata est.

Epilepsia vocabulum sumpsit, quod mentem apprehendens pariter etiã corpus possideat: Græci enim apprehensionem *ἐπιληψία* appellant. Fit autem ex melancholico humore quoties exuberauerit, & ad cerebrũ conuersus fuerit. Hæc passio & caduca vocatur, eò quod cadens æger spasmos patitur. Hos etiam vulgus lunaticos vocat, quod pro ^c lunæ cursu comitetur eos insaniam: eadem & laruatio. Ipse ^d est & morbus comitialis, idem maior, ^e & diuinus quo caduci tenentur. Cuius tanta vis est, vt homo valens concidat spumeturque. Comitialis autem dictus, quod apud gentiles cum comitiorum die cuiquam accidisset, comitia dimittebantur. Erat ^f autem apud Romanos comitiorum dies solemnus iij. Kal. Ianuar.

Mania ab insaniam vel furore vocata. Nã Græcorum vetustas furorem *μαντικόν* appellabat, ^b siue ab insaniam quam Græci *μανία* vocauerunt, siue à diuinatione, quia diuinare Græcè *μανείν* dicitur.

Melancholia dicta est à nigro felle: Græci enim nigrum *μέλαν* vocant, tel autem *χρόνιον* appellant. Epilepsia autem in phantasia fit, melancholia in ratione, mania in memoria.

i Typi sunt frigidæ febres, quia *τύπος* Latinè forma atque status dicitur: est enim

A accessionum vel recessionum reuolutio per statuta temporum interualla.

Rheuma Græcè, Latinè eruptio siue fluor appellatur.

Catarrus est fluor rheumæ iugis ex naribus, quæ dum ad fauces venerit *βράγχος* vocatur. dum ad thoracem vel pulmonem *πύσσις*, dicitur.

k Coryza est quoties influxio capitis ^l in ossa venerit nariũ, & ^m prouocationem fecerit cum sternutatione: vnde & coryza nomen accepit.

Branchos est præfocatio faucium à frigido humore. Græci enim guttur *βράγχος* dicunt, circa quod fauces sunt, quas nos corruptè branchias dicimus.

B Raucedo amputatio vocis. Hæc & artialis vocatur, eò quod vocem rauam & clausam reddat ab arteriarum iniuria.

Suspirium nomen sumpsit, quia inspirationis difficultas est, quam Græci *δύσπνοια* dicunt, id est præfocationem.

n Peripneumonia à pulmonibus nomen accepit. Est enim pulmonis tumor cum spumarum sanguinearum effusione.

Hæmoptois emissio sanguinis per os: vnde & nomen sumpsit, *αἷμα* enim sanguis dicitur.

C Phthisis est vlceratio & tumor in pulmonibus qui iuuenibus facilius euenire solet: *φθίσις* autem apud Græcos dicta, quod sit totius corporis consumptio.

° Tussis Græcè ab altitudine vocatur, quod à profundo pectoris veniat, cuius contraria est superior in faucibus vbi vna distillat.

p Apostema à collectione nomen accepit: nam collectiones Græci apostemata vocant.

q Empye dicta est apostema intrinsecus vel in latere, vel in stomacho cum dolore & febribus, & tussi, & abundantibus sputis & purulentijs.

D Hepaticus morbus à iecoris passione nomen accepit, Græci enim iecur *ἥπαρ* vocant.

Lienosis à splene vocabulum sumpsit, Græci *σπλήν* lien vocant.

r Hydrops nomen sumpsit ab aquoso humore cutis, nam Græci *ἕδωρ* aquam vocauerunt, est enim humor subcutaneus cum inflatione turgente & anhelitu fertido.

f Nephritis à renum languore nomen accepit. Renes enim Græci *νεφρῆς* dicunt.

G Paralyfis

† Paralysis dicta à corporis impensatione: facta ex multa infrigidatione, aut in toto corpore, aut in parte.

† Cachexia nomen sumpsit à corporis malo habitu. καχεξία enim Græci malam vexationem vocauerunt. Fit autem hæc passio ex intemperantia ægrotantis, vel curatione mala medicantis, aut post ægritudinem tarda resumptione.

† Atrophia nomen accepit à diminutione corporis: nam Græci nutrimenti cessationem ἀτροφία dicunt. Est enim tenuitas corporis ex causis latentibus, & paulatim conualescentibus.

† Sarcia est superfluum carnis incrementum, quo ultra modum corpora saginantur: Græci enim carnem σάρκα vocant.

† Ischias vocata à parte corporis quam vexat. Nam vertebrorum ossa quorum summitas iliorum initio terminatur, Græci ισχία vocant. Fit autem de phlegmate quoties descenderit in recta ossa, & efficitur ibi glutinatio.

† Podagram Græci à retentione pedum dicunt nominatam vel à ferali dolore: siquidè omne quod immitte fuerit abusiue agreste vocamus.

Arthriticus morbus ab articulorum passione vocabulum sumpsit.

Calculus petra est, quæ in vesica fit, vnde & nomen accepit. Gignitur autem ex materia phlegmatica.

Stranguria dicta est, eò quòd stringat vrinarum difficultate.

Satyriasis iuge desiderium Veneris cum extensione naturalium locorum, dicta passio à Satyris.

† Diarrhœa iugis ventris fluxus sine vomitu.

Dysenteria est diuisio cõtinuationis, i. vlceratio intestini. Δυσ enim diuisio est, ἐντερὰ intestina. Fit autem antecedente fluore, quam Græci διάρρηξαν vocant.

† Lienteria dicta, quòd cibum tanquam per læuia intestina nullis obstantibus faciat prolabi.

Colica passio nomē sumpsit ab intestino, quod Græci κώλον appellant.

Ragades dicuntur, eò quòd fissuræ sint rugis collectæ circa orificiū. Hæ & hæmorrhoides à sanguinis fluore dictæ. Græci enim sanguinem αἷμα dicunt.

† Cap. VII. Cephalea. Cal. lib. 1. tard. c. 1. Cephalea à πῦρ te corporis quæ patitur passionē nomē accepit

† Scotoma. Ex eod. c. 2.

† pro luna cursu comitetur eos infania. Al. per luna cursum comitentur eos insidia demonum. Vtraque scriptura retineri possit: vt prior lunationis (vt ita dixerim, posterior lunationis) notatio sit.

† Ipse est morbus comitialis idem maior. Fest. in Prohibere comitia, & Cels. lib. 3.

† & diuinus. Sacer potius: cuius appellationis multas reddidit causas Calus Aurel. 1. tard. cap. 4. Peius tamen in plerisque libris pro diuinus, diutinus legitur. Nisi vtrumque hoc subsequenti passioni, i. mania aptemus. Ea enim & diuinus morbus dicitur, & diutinus. Nā tardissima, vt Cel. ait, passio est.

† Erat autem apud Rom comitior, dies sollempnis iij. Kal. Ianuar. In Kal. Ianuar. omnes CC. Itaq. expungebat hæc vt aliena, absurdæque Chacon. Non. n. Kal. Ianuar. comitia haberi, cum is dies non comitalis sed fastus esset. A. Augustinus in Kal. Ianuar. ante eas Kalend. quib. natium magistratus erat, interpretabatur. Anton. conarruias vocem in ex nota iij. factam aduertit. Idemque esse iij. Kal. Ianuar. quod tertio Ianuarij die, quo die vt ait Caius in l. si caluitur D. de verb. signif. pro salute Principis vota suscipiebantur, eratque totius pop. Rom. conuentu iam inde à Numa vsque celeberrimus, eodemque modo dixisse Plutarchum, Ciceronem tertio die Kalendarum natum, quem Cicero ipse iij. Non. appellet. Is dies & nuncupatio votor. & sollempnia Imperatorum, & præcisè vota, & sollempnia dicebatur. Sue. on. in Ang. Capitolin. in Pertinac. Tacit. iij. & xv. Annal. Tertull. in lib. de coron. Comitia autem non ea solum dici quæ ad legendos magistratus fierent, sed pro conuentu populi accipi solere manifestum est.

† Nam Græcor. vetustas. Ex eod. Cal. lib. c. 5. sed hæc confusa & perturbata sunt.

† Siue ab inanitate, quam Græci μαρία. Ita interpretatur μάραν & μαριαν Eustath. d. 4. explicans vocem μαρία. Ergo etiam apud Aurelian. inanitate pro iniquitate reponendū videri possit, subiicit enim: Quæ appellant maniam, vel quod animum siue mentem ultra modum laxet, manon enim dimissum siue mollem appellant. Hispana quoque tralatio. O es dicta ab inanitate: esto es de vaziamiento, ò de cosa vazia, que los Griegos llaman manie. Adde, quod Isid. lib. 5. cap. 28. Alij (inquit) putant manè vocari ab aëre, quia manus id est rarus est, atq. perspicuus. In eo vero quod superioris Græci μαρία diuinate esse dixit. Gothicos libros sumus secuti.

† Typi sunt frigida febres. Eieciimus hinc illa (quæ abusiue appellantur ab herb. quæ in aqua nascitur) quamuis erant in omnib. libris, neque n. dubium, quin huc nullo adhibita sint consilio è libro 17. Quod vero forma, atque status è libris scripsimus, statutum mallebat Chacon; vocari enim legem, siue pragmaticam apud Infinitum τῶν. Nouell. Græc. 165. 166. edictumq. vj. τῶν πρῶτων ἰσχυρῶν: inscribi. Easdem quoque leges formas Latine dici in l. decernimus C. de Sacros. Eccles. A statutis ergò temporib. & ea lege, quam periodica febres seruant, τῶν πρῶτων appellatas.

† Coryza: quoties influxio è Cal. lib. 2. c. 7.

† In ossa ven. In os ven. n. R. C.

† & prouocationem. Ita Goth. o. alij prouocationem. Facilis lapsus ex dig. amio

† Perineupnomia. Hanc superiori capite inter acutas posuit, alios fortasse secutus: hic caluminiatur qui eam in tardis numerat.

† Tulsis Græc. Νέπε ἐὶς quasi ἐὶς, siue ἐὶς, aut ἐὶς

- v Apollēma à collectione. Collectionem vocant recen-
tiores, quem celsus abscessum nominat.
- q Empyē. Cel. lib. 2. et ad. c. 14. Item empyica passio
quod ex vomica collectionis interioris purulenta
per tussiculam excludantur sputa.
- r Hydrops. Cel. lib. 3. c. 8.
- f Nephritis. Quae etiam dicitur.
- t Paralytis dicta à corp. imp. Ita o. l. neq. deest, qui
treatur h. m. lectionem, esse n. pensate ponderate. Laborare
igitur suo pondere paralyticos, qui egrè suos artus (vt ait
Seneca) voluantur. Nobis illud suspicari venit in mentem; ex
lib. arior. corpendijs natum esse vitium. Fuisse enim potuit;
dissolutio corporis impens. actionem. Id est, dissolutio corporis
impediens actionem.
- v Cachexia. Cel. lib. 3. c. 6.
- x Atrophia. Idem lib. 2. c. 14. & lib. 3. c. 7.
- y Sarcia. Ita lib. o. Cel. polysarcia.
- z Ischias. Idem lib. 3. c. 1.
- a Podagra. Ibid. c. 2.
- b Diarrhoea. Diarrhoea, & Satyriasis in acutis numeran-
tur à Celio.
- c Fit autem anteced. f. & c. Verba sunt Celij lib. 4. c. 6.
- d Per laeva inteitin. Al. lenia.

*De morbis qui in superficie corpo-
ris videntur. Cap. VIII.*

Alopecia est capillorum fluor circum-
scriptis pilis fuluis, aetris qualitatem ha-
bētibus: vocata hoc nomine à similitudine
animalis vulpeculae, quam Graeci ἀλώπεκα
vocant.

Parotides sunt duritiae vel collectiones,
quae ex febribus vel aliquo alio nascuntur
in aurium vicinitate: vnde & παρωτίδες sunt
appellatae. ὠτα enim Graecè auriculae di-
cuntur.

Lentigo vestigia macularum paruula in
rotunditatem formata. à specie lenticulae
dicta.

b Erysipelas est quam Latini sacrum ignem
appellant, id est, execrandum per antiphra-
sim. Siquidem in superficie rubore flāmeo
cutis rubescit. Tunc moto rubore quasi ab
igne vicina inuaduntur loca, ita vt etiam
febris exciteretur.

Serpedo est rubor cutis cum pustularum
extantia, & nomen sumpsit à serpendo, eò
quòd serpat per membra.

Impetigo est sicca scabies: prominens à
corpore cum asperitate & rotunditate for-
mae. Hanc vulgus sarnam appellat.

Prurigo vocata à perurendo & ardendo.

Nyctalmus est passio, qua per diem visus
patentibus oculis denegatur, & nocturnis
irruentibus tenebris redhibetur, aut versa
vice (vt plerique volunt) die redditur, nocte
negatur.

A d Verruca aliud sunt: Satyriasis aliud. Ver-
rucae singulatim sunt, Satyriasis verò vna
fortior, ac circa ipsam plures inueniuntur.

Scabies, & lepra, vtraque passio, asperitas
cutis cū pruritu & squammatione: sed sca-
bies tenuis asperitas & squamatio est. Hinc
deniq. nomen accepit, quae ita veluti pur-
gamenta amittat. Nam scabies quasi squam-
mies.

e Lepra verò cutis asperitas squammosa
lepidi similis, vnde & nomen sumpsit: cuius
color nunc in nigredinem vertitur, nunc in
alborem nunc in ruborem. In corpore ho-
minis ita lepra dignoscitur: si variatim inter
sanas cutis partes color diuersus appareat:
aut si ita se vbiq. diffundat, vt omnia vnus
coloris quamuis adulterini faciat.

B Elephantiacus morbus dicitur ex simili-
tudine elephantis, cuius naturaliter dura &
aspera pellis nomen morbo in hominibus
dedit, quia corporis superficiem similem fa-
cit elephantorū cuti, siue quia ingens passio
est, sicut animal ipsum ex quo deriuatum
ducit nomen.

Icterus Graecè appellatur à cuiusdam ani-
malis nomine, quod sit coloris fellis. Hunc
morbum Latini atcuatum appellant ad si-
militudinem caelestis arcus. Auruginem
verò Varro appellari ait à colore auri. & Re-
gium autem morbum inde aestimant di-
ctum, quòd vino bono & regalibus cibis fa-
cilius curetur.

C Cancer à similitudine maritimi anima-
lis vocatū vulnus (sicut medici dicunt) nullis
medicamentis sanabile. Aut ergo praecidi
solet à corpore membrum vbi nascitur, vt
aliquantò diutius viuat: tamen inde mortē,
quamlibet tardius, affuturam.

Furunculus est tumor in acutum sur-
gens, dictus quòd ferreat, quasi feruuncu-
lus: vnde & Graecè ἀργαῖς dicitur, quòd sit
ignitus.

D i Ordeolus est paruissima & purulenta
collectio in capillis palpebrarum constituta,
in medio lata, & ex vtroq. conducta, hordei
granum similans: vnde & nomen accepit.

k Olcedo est, qua infantum ora exulce-
rantur, dicta ex languore oscitantium.

Frænusculi vlcera circa rictum oris: similia
his quae sunt iumentis asperitate frænorum.

Vlcus putredo ipsa: vulnus quod ferro fit
quasi vi. Et vlcus quod olet quasi olcus.

Pustula est in superficie corporisurgi-
da veluti collectio.

¹ Papula est parvissima cutis erectio, circūscripta cum rubore: & ideo papula dicta, quasi pupula. Sirimpio ---

Sanies dicta quia ex sanguine nascitur, excitato enim calore vulneris, sanguis in sanie vertitur. Nam sanies non fit in quocunq. loco, nisi ubi sanguis aduenerit: quia omne quod putrescit, nisi calidum & humidum fuerit, quod est sanguis, putrescere non potest. ^m Sanies autem & tabes sibi differunt. Fluere enim sanie viuorum est, tabe mortuorum.

Cicatrix est obductio vulneris, naturalem colorem partibus seruans, dicta quod obducatur vulnera atq. obæcet.

^a Cap. VIII. circumscripitis p. f. æris qualitatem habentibus. *Al. æris. Sed reijciat hæc omnia, ut aliena, Chacon.*

^b Erysipelas. *Ab ἔρι voce augendi, & σύπνομαι, putrescere ἐρυσίπελος vocari quidam volunt.*

^c cutis rubescit. *Al. cutes rubescunt.*

^d Verrucæ aliud sunt, Satyriasis. *Editio antiqua, phthiriasis, manuscripti oēs, satyriasis, habent. Morbus uterq. à verrucoso valde diversus. Quamuis satyriasis nomine alia quoq. morbor. genera ab eo, de quo superiori capite dixit, significantur. Ut phthires, aut phthiriasis velimus, Eustathius facit, qui λ. β. ad verba εἰ μέλιτον ἔχον φθίρων τὸ ὄψι & ἀγο τὸ φύλλον: φθίρ (inquit) σημαίνει τὴν τριτον. ἢ τὸς κάρσ τῆς πίτυος. Quod si verum est, magna similitudo φθίρω sine, ut loquitur Didymus, φθίρω cum verrucis, si quis satyriasis magis probat, Gothicos codices auctores habeat.*

^e Lepidi similis. *Id est squamæ. casius Felix: Lepida species scabiei corticosa squammas in se ostendens Græcè dictas lepidas, unde nomen à Græco lepra accepit. Scribon. larg. cap. 133. Squamma æris, quam Græci λεπίδα vocant.*

^f Icteron à cuiusd. animal. *G. den. ab icthide mustella agresti. Plinius ab icthero auicula. Gloss. Aurugo in ἰκτερίσ. Hictonym. Anos. c. 4. Ἰκτερίδ id est auruginem omnes icteron traxerunt.*

^g Regium. *Plin. lib. 22. c. 4. Vatro regiū cognominatū morbū arquatū tradit, quoniā nullo curetur.*

^h Cancer. *Locus sumptus ex Aug. lib. 22. de civit. cap. 8. sed vlens dicendus fuit potius, quam vulnus, cancer, si verè paullo post vulnus ab vlere distinguit.*

ⁱ Ordeolus. *ex utroq. conducta. Libri A. Aug. ex utraq. parte conductæ, id est, ut ipse interpretabatur, angusta, & quasi conclusa, vel circumducta.*

^k Oscedo. *Duo morbi confundi videntur, Oscedo, & quas Græci ἀφθας vocant. Ergo hæc quid sit ita distinguebatur, Oscedo dicta ex languore osit. antium. Aphthæ quib. infantium ora exulcerantur.*

^l Papula q. pupula. *Al. quasi papilla. Pupulas veteres puellas dicebant lane. es.*

^m Sanies autem & tabes. *è serm. Æn. 8. ad V. tormēti genus.*

De remedijs & medicaminibus.

Cap. IX.

Medicinæ curatio spernenda non est. Meminimus enim & Isaiam Eze-

chiæ languenti aliquid medicinale mandasse, & Paulus Apostolus Timotheo modicum vinum prodesse dixit. Curatio autem morborum tribus generibus constat: Pharmacia, quam Latini medicamina vocant. Chirurgia, quam Latini manuum operationem appellant, manus enim apud Græcos χειρ vocatur: diæta, quam Latini regulam nuncupant, est enim observatio legis & vitæ. Sunt autem omnium curationum species tres: primū genus diæticum: secundum pharmaceuticum: tertium chirurgicum. ^b Diæta est observatio legis & vitæ. Pharmacia est medicamentorum curatio. Chirurgia est ferramentorum incisio: nam ferro exciduntur quæ medicamentorum non senserint medicinam. Antiquior autem medicina herbis tantum & succis erat. Talis n. medendi usus cepit: deinde ferro & cæteris medicamentis.

Omnia autem curatio aut ex contrarijs aut ex similibus adhibetur. Ex contrarijs: ut frigidum calido, vel siccum humido: sicut & in homine superbia sanari non potest, nisi humilitate sanetur. Ex similibus verò, sicut ligamentum vel rotundo vulnere rotundū, vel oblongo oblongum apponitur. Ligatura enim ipsa non eadem membris & vulneribus omnibus, sed similis simili coaptatur. quæ duo etiā ipsa adiutoria nominibus suis significant. Nam antidotum Græcè, Latinè ex contrario datū dicitur. Contraria enim contrarijs medicinæ ratione curantur. At contra ex simili ut πικρόδ, quod interpretatur amara: quia gustus eius amarus est. Ex conuenienti enim nomen accepit, quia amaritudo morbi amaritudine solui solet.

Omnia autem medicamēta ex proprijs causis habent vocabula. Hiera enim dicta quasi diuina. Arteriaca, quod apta sunt gutturis meatui, & tumores faucium & articularum leniāt. Theriaca est antidotum serpentinum, quo venena pelluntur, ut pestis peste soluat. Cathartica Græcè, Latinè purgatoria dicuntur.

^c Catapotia, eò quod modicum potetur seu inglutitur. Diamorō à succo mori nomen

^d sumpsit, ex quo conficitur: sicut diacodium, quia εκ τῆς κωδείας, id est, ex papauere fit: sicut diaspermaton, quia ex seminibus componitur. ^d Electarium vocatū eò quod molle sorbeat, Trochiscus dictus: quia in modum rotulæ deformat. τροχός enim Græcè rota dicitur. ^e Colyria, Latinè sonāt, quod vitæ oculorum detergant. Epithema eò quod superponatur, alijs adiutorijs præcedentibus.

Catā-

Cataplasmata, eò quòd inductio sola sit. Emplastrum eò quòd inducatur. Malagma eò quòd sine igne maceretur & comprehendatur. Enema Græcè, Latinè relaxatio dicitur. Pessaria dicta quòd intus injiciantur.

Medicinam iumentorum Chiron quidam Græcus inuenit: inde pingitur dimidia parte homo, dimidia equus. Dicitur autem Chiron ἀπὸ τοῦ χειρὶς, quia chirurgus fuit.

Criticos dies medici vocant, quibus credo ex iudicio infirmitatis illud nomen impositum est: quòd quasi iudicent hominem, & sententia sua aut puniant, aut liberent.

* Cap. IX. Meminimus enim & Isaiam. Verba sunt Tertull. in lib. de coron. milit.

b Dieta observatio legis, & vitæ. Legis cur dixerit, hanc ita obuiam. Sic apud Demosthen. διαίτη ἐπιπέφαι, & apud Thucydidem διαίτημα idem esse quòd παραπέφαι observantur ante nos alij.

c Catapotia. Scrib. larg. c. 87. Catapotium id est, medicamentum quòd non diluitur, sed ita ut est, deuoratur.

d Electarium. Ita vocatur à Cel. lib. 2. acut. c. 4. ephigma à Plin. lib. 20. c. 19. & 22. quòd sub lingua liquatur à Celso.

e Colyria ἀπὸ τοῦ κολλῶν τὸν ὄφθ. id est à prohibenda fluxione.

f Pessaria. Cels. lib. 3. c. 21. Ut ea quæ feminis subiiciunt πέσῃς Græci vocant. Inde πέσῃς diminutionis vox. Isidorus verò pessaria, quòd pessum eant, sicca videtur existimasse.

De libris medicinalibus. Cap. X.

Aphorismus est sermo brevis, integrum sensum propositæ rei scribens.

Prognostica præuisio ægritudinû, à prænoscendo vocata. Oportet enim medicum & præterita agnoscere, & præsentia scire, & futura præuidere.

a Dynamidia potestas herbarum, id est vis & possibilitas. Nam in herbarum cura vis ipsa δυναμὶς dicitur. vnde & Dynamidia nûcupatur, vbi eorum medicinæ scribuntur.

Botanicum herbarium dicitur, quòd ibi herbæ notentur.

* Cap. X. Dynamidia. Sic appellarunt recentiores medici Galeni libros de simplicib. medicament. sernatq. hodie id nomen vetus eor. libror. interpretatio.

De instrumentis Medicorum. Cap. XI.

Enchiridion dictum quòd manu astringatur, dum plurima cõtineat ferramenta. χεὶρ enim Græcè manus vocatur.

Phlebotomû ab incisione vocatum. Nam incilio Græcè τεμὴ dicitur.

* Simile -- Angistrum -- Spatomele --

b Guua quæ à Latinis à similitudine cucurbita, c à suspirio ventosa vocatur. Deniq. animata spiritu per igniculum, dehinc præciso corpori superposita, omne quòd intra cutem vel alius aestuat, siue humorem, siue sanguinem, euocat in superficiem.

Clyster ---

Pila à pinsendis feminibus, id est, terendis: Hinc & pigmenta eò quòd in pila & pilo aguntur quasi pilamenta. Est enim pila vas concauum & medicorum aptû vsui, in qua propriè pitana fieri & pigmenta concidi solent. Varro autem refert Pilumnû quendam in Italia fuisse, d qui pinsendis præfuit aruis: vnde & pilumini & piltores. Ab hoc ergo pilum & pilam inuenta, quibus sar pinfitur, & ex eius nomine ita appellata. Pilum autem est vnde contunditur quicquid in pilam mittitur.

Mortarium, quòd ibi iam semina in puluerem redacta & mortua condiantur.

c Coticula est, in qua circumducta colyria resoluuntur, erit enim lenis. Nam aspera frangi potius, quàm resolui, colyrium facit.

* Cap. XI. Simile -- Angistrum -- Spatomele, Harum vocum interpretationes desunt. quid: vsu: est in expurgandis vulnerib. Vnde σπῆραμα vocat Aristoph. in Ranois quod abraditur. Inde etiam quid aquæ immuensis forma Angistrum medici nunc vicinum dicunt. Spatomele ad exploranda vlcera adhibetur. pilus etiam vicinum: Pallax ad idem opus.

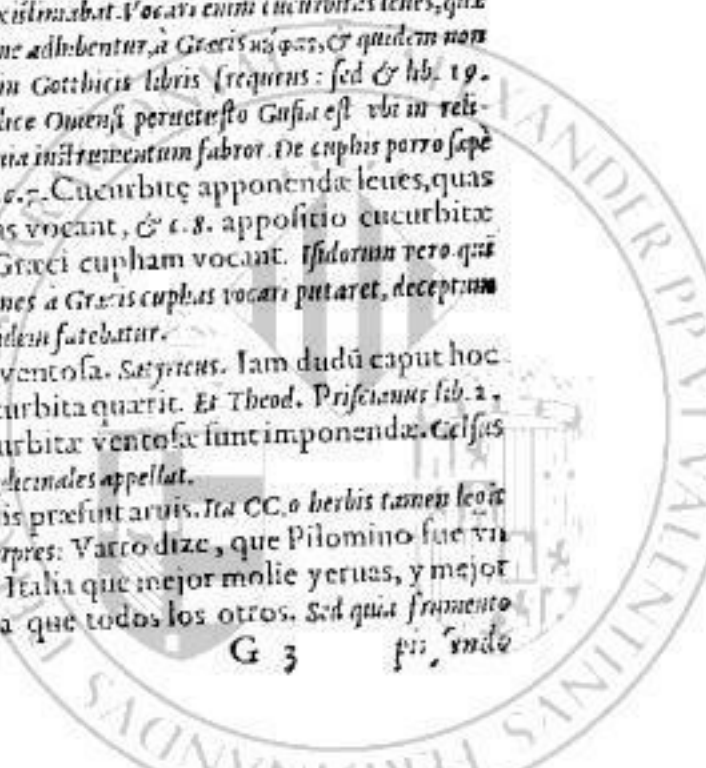
b Guua. Ita meliores CC. alij cum impress. antiq. Guua. Vtriusque lectioem defendunt veri doctissimi. Qui Guua voluit ex errore lectioem Græca vocis Guua fluxisse dicunt. Græcis. n. guua vel omnia cucurbita permixtata. n. sape. & v. alteramq. in alterius locum immigrare. Chacon qui Guua mallebat ex causa G pro C. & v, pro F. digamino subuenitib. factum Guua existimabat. Vocari enim cucurbitas lenes, quæ sine scarificatione adhibentur, à Græcis n. q. q. & quidem non modo n pro f. in Gothicis libris frequens: sed & lib. 19. cap. 19. in Codice Omenis peruerso Guua est vbi in reliquis omnib. Guua instrumentum fabror. De cuphis porro sape Galien. ut lib. 4. c. 7. Cucurbitæ apponendæ leuēs, quas Græci cuphas vocant, & c. 8. appositio cucurbitæ leuis quam Græci cupham vocant. Isidorum verò quæ cucurbitas omnes à Græcis cuphas vocari putaret, deceptum Celsi lectione idem fatebatur.

c à suspirio ventosa. Satyrus. Iam dudû caput hoc ventosa cucurbita quarit. Et Theod. Priscianus lib. 2. c. 6. His cucurbita ventosa sunt imponendæ. Celsus cucurbitas medicinales appellat.

d Pinsendis præfuit aruis. Ita CC. o herbis tanen leo it Hispanus interpres. Varro dize, que Pilomino sue vii hombee en Italia que mejor molie yeruas, y mejor les amasaua que todos los otros. Sed quis fragmento

G 3

ps. vnde

pinfendo praefuisse ait Seruius initio libri ix. aruis ex libris retinuimus, ut aruis pro frumentis ponatur, ut apud Horat. Ne percuncteris fundus meus optime Quincti, Aruo pascat herum, an baccis opulentet oliuae, &c.
 e Cotricula. Al. citricula. A. Augustinus Cotyla. Plinius lib. 31. c. 9. de sale. Ad haec Hispaniësis eligitur, contraque suffusiones oculorū cum lacte in coticalis teritur.

De odoribus et unguentis. Cap. XII.

ODor vocatus ab aëre.

Thymiama lingua Græca vocatur, quod sit odorabile. Nam thymus dicitur flos qui odorem refert. de quo Virgilius redolentque thymo flagrantia mella.

Incensum dictum: quia igne consumitur dum offertur.

Tetraidos, formulæ incensi in longitudinem porrectæ, quæ fiunt ex quattuor pigmentis. Quattuor enim Græcè τέτταρα formula εἶδος dicitur.

Stacte est incensum quod ex pressura manat, dictum à Græcis ἀπὸ τοῦ στάζειν, quod est manare & distillare.

Myrobalanū: quia fit ex glande odorata de quo Horatius: Et pressa tuis balanus capillis. Oleum est purum nulliq. rei admixtū. Unguentum verò est omne quod ex communi oleo confectum, aliarum specierum commixtione augetur, odoris iucunditatem fumens & longius redolens.

Unguenta autem quædam dicuntur à locis, ut ^b Telinum, cuius Julius Cæsar meminit, dicēs: Corpusq. suavi Telino unguimus. Hoc conficiebatur in insula Telo, quæ est vna ex Cycladibus. Sunt & quædam ab inuentorum nomine, ut Amacinum. ^c Nam quidam tradunt regium quendam puerum Amacum nomine complura unguentorum genera ferentem casu prolapsū esse, & maiorem ex commixtione odorē creasse. Vnde nunc optima unguenta Amacina dicuntur, sunt autem ex genere florū. Item alia quæ à materiæ suæ qualitate dicuntur, ut rosaceum à rosa: Cyprinū à flore Cypti: vnde & propriæ materiæ odorem referunt. Ex his quædam simplicia unguenta sunt, quæ ex vna tantū specie exsunt, vnde & sui nominis referunt odoratum, ut anethinum: est enim syncerum ex oleo & anetho tantū. Composita autem sunt quæ pluribus admixtis fiunt: vnde & nominis sui odorem non habent: quia obtinentibus alijs quæ admiscuntur, incertum odorē ducunt:

Cerotum. ----

e

A Chalasticum. ----

Martiatum. ----

a Cap. XII. ἀπὸ τοῦ στάζειν. VV. CC. παρὰ τὸ στάζειν, id est obtinuit. Al. id est optimum.

b Telinum, cuius Iul. Cæsar. Ad libros de analog. hac refert Fulvius Ursinus. Sed A. Augustinus non Cæsaris Dictatoris, sed Strabonis Tragicæ verba putabat, cuius Cicero meminit in Bruto, & Festus in Prophetas, quod senarius ipse propè integer nobis quoq. persuadet. Integer autem fortasse fuit. Corpusq. suavi Telini unguine unguimur. Telini meminit etiam Tertull. in lib. de pall. & Athenæus lib. 15. cap. 15.

c Nam quidam tradunt regium quendam puer, è Seru. En. 1.

d Vt Cerotum Chalasticum. Coniunctè hac legebat Chacon ex Marcell. lib. de medic. c. 35. Chalasticū Olympiacum cerotarium insigne. & c. 25. descriptio ceroti Chalastici. Apud Priscianum vero lib. 2. cum Chalastici fomenti, cataplasmatibus, adiutorij, aquæ, clysteris mentio fit, in his omnib. chalastici rox laxandi vim habet. Martiatum vero ab inuentore dicitur appellatum, ut Marcellianū, de quo Martialis: Cuius olet toto pinguis coma Marcelliano, Et splendent vulso brachia crista pilo.

De initio Medicina: Cap. XIII.

Quaritur à quibusdam, quare inter cæteras liberales disciplinas Medicinæ ars non contineatur. Propterea, quia illæ singulares continent causas, ista verò omnium.

C Nam & Grammaticam medicus scire iubetur, ut intelligere vel exponere possit quæ legit. Similiter & Rhetoricam, ut veracibus argumentis valeat definire quæ tractat. Nec non & Dialecticam propter infirmitatum causas ratione adhibita perscrutandas atq. curandas. Sic & Arithmeticam propter numerum horarum in accessionibus, & periodis dierū. Non aliter & Geometriam propter qualitates regionum, & locorū situs: in quibus doceat, quid quis obseruare debeat. Porro Musica incognita illi non erit: nam multa sunt quæ in agris hominibus per hanc disciplinam facta leguntur: sicut de Dauid legitur quia à spiritu immundo Saulem arte modulationis eripuit. Asclepiades quoque medicus phreneticum quendam per symphoniam pristinae sanitati restituit. Postremò & Astronomiam notam habebit, per quam contempletur rationem astrorum & mutationem temporum: nam sicut ait quidam medicorum, cum ipsorum qualitatibus & nostra corpora commutantur. Hinc est quod Medicina secunda Philosophia dicitur. Vtraque enim disciplina totum sibi hominem vendicat. Nam sicut per illam anima, ita per hanc corpus curatur.

DI VI

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER QVINTVS.

De Legibus, & Temporibus.

DE AVCTORIBVS A proprio cuiusque Imperatoris titulo dispo-
legum. Cap. I. suit, quem à suo nomine Theodosianum vo-
cauit.

MOYSES a genti Hebrai-
ca primus omnium diui-
nas leges sacris litteris ex-
plicauit. b Phoroneus rex
Græcis primus leges iu-
diciâq. constituit. c Mer-
curius Trismegistus pri-
mus leges Ægyptijs tradidit. d Soló primus
leges Atheniensibus dedit. e Lycurgus pri-
mus Lacedæmonijs iura ex Appollinis au-
ctoritate cõfinxit. f Numa Põpilius, qui Ro-
mulo successit in regnum, primus leges Ro-
manis edidit: deinde g cum populus seditio
fos magistratus ferre non posset, Decemui-
ros legibus scribendis creauit, qui leges ex
libris Solonis in Latinum sermonem trans-
latas xij. tabulis exposuerunt. Fuerunt autẽ
hi: Appius Claudius, T. Genutius, P. Sextius,
Spur. Veturius, C. Iulius, A. Manlius, Ser. Sul-
pitius, h P. Curiatius, T. Romilius, Sp. Postu-
mius. Hi i Decemuir legum conscribenda-
rum electi sunt.

k Leges autem redigere in libris primus
consul Pompeius instituere voluit, sed non
perseuerauit, obrectatorum metu. l deinde
Cæsar cœpit id facere, sed ante interfectus
est. Paullatim autem antiquæ leges veritate
atque incuria exoleuerunt: quarum et si
nullus iam vsus est, notitia tamen necessa-
ria videtur.

m Noua à Constantino Cæsare cœperunt
& reliquis succedentibus: erantque permix-
ta & inordinata. n Postea Theodosius mi-
nor Augustus ad similitudinem Gregoriani
& Hermogeniani Codicẽ factum con-
stitutionum à Constantini temporibus, sub

a Cap. I. Moyles genti Hebraicæ. Ex Euseb. Chroni.
b Phoroneus Rex Græcis. Qui fuit Arginor. Rex. 11.
vt ibid. tradidit Euseb.

c Mercurius Trismeg. Lacl. lib. 1. c. 16.

d Solon primus. Ante Solonẽ scripserat leges Dracon.
Sed populus Atheniensis vni Soloni recip. initia accepta ferre
solutus est.

e Lycurgus. Aug. 2. de ciuit. c. 16. Quamuis Lycurgus
Lacedæmonijs leges ex Apollinis auctoritate se
instituisse consinxit, quod prudenter Romani
credere noluerunt; propterea non inde accepe-
runt.

f Numa Pompil. Virgil. Nosco crines incanãque
menta Regis Romani primus qui legib. urbem Fũ
dabit. Quamuis Romulum, & Tatium suas ante leges con-
didisse dicant Festus in Plorare. & Pompon. cap. 2. D. de orig.
iur.

g Cum populus seditiosos magistr. Ex lib. de Viris
Illust. in Virgilio: & seditiosus, legebat Chacon ex veteribus
quibusd. libris Nondum enim fuisse seditiosos magistratus.

h P. Curiatius. Ex Liniõ, & Casuod. Al. Curiatius.

i Hi Decem vir. leg. c. e. s. At non hi xij. tab. auctores,
sed his suspecti excepto App. Claudio. Gratianus, legum scri-
bendar. causa.

k Leges autem redigere. Vnde hoc sumpsit, incertũ
a C. Terracon. vno abest vox Pompeius. Ende suspicabatur
A. Aug. C. primũ scriptum fuisse, inde factum Consul, addi-
tũq. ab aliquo Pompeius ex margine. Cui C. Cicero-
nem fortasse ostenderet. quem constat librum edidisse de iure
civili in artem redigendo. Sed quod sequitur: nõ perseueras-
se obrectatorum metu, nescio an satis in Cicerois personã
cadat, cadit autem optime in Pompeium, cuius potentia inui-
diosa, & suspecta erat.

l Deinde Cæl. Suet. in Tulio.

m Noua à Constantin. Cæl. cœp. A. Aug. propter
Theodosianas, inquit, constituit. quar. collectio ex Christianor.
Principum constitutionibus constat. eoque volumine Hispania
vtebatur (non Instiniani Codice) sumpto ex tribus Codici-
bus, in quibus leges Paganor. & Christianor. continentur.

n Postea Theodos. min. Sic etiam Iuo. part. 4. c. 170.
decret. & lib. 2. tit. 12. c. 17. Panormia. Legitur etiam in
iur. in quibusd. Gratiani & Isidori libris.

*De legibus diuinis et humanis.
Cap. II.*

OMnes autem leges aut diuinæ sunt, aut humanæ. Diuinæ natura: humanæ moribus constant: ideoq. hæc discrepant, quoniam aliæ alijs gentibus placent.

^a Fas lex diuina est: ius lex humana. Transire per alienum fas est, ius non est.

^a Cap. II. Fas lex diuina. è *Seru. Georg. 1. ad V. Fas & iura fiunt.*

^b Transire per alienum. Ita *Goth. CC. agrum addidit Gratianus.*

Quid differant inter se ius, leges, et mores. Cap. III.

IVS ^a generale nomen est: lex autem iuris est species. Ius ^b autem dictum, quia iustum. Omne autem ius legibus & moribus constat.

Lex est constitutio scripta. Mos est veritate probata consuetudo: siue lex non scripta. Nam lex à legendo vocata: quia scripta est.

Mos autem longa cōsuetudo est de moribus ^c tracta tantundem. ^d Consuetudo autem est ius quoddam moribus institutum: quod pro lege suscipitur, cum deficit lex. nec differt scriptura, an ratione consistat, quando & legem ratio commendat. Porro si ^e ratione lex constat, lex erit omne iā quod ratione constiterit, dumtaxat quòd religioni cōgruat, quòd disciplinæ cōueniat, quòd saluti proficiat. Vocata autem consuetudo, quia in communi est vfu.

^a Cap. III. Ius generale. è *Seru. Æn. 1. ad V. Iura dabant legesque viris.*

^b Ius autem dict. quia iustum. *Ulp. c. 1. de iust. & iur.* Est autem ius à iustitia appellatum, & *Paul. c. 11.* Ius autem plurib. modis dicitur, &c.

^c tracta tantundem. Ita *pletiq. CC. vnus Tarracon. tracta tantum.*

^d Consuetudo autem est i. q. m. c. *Ex Iuliano c. 32. D. de legib. Reliqua ex Tertull. lib. de corona milit.*

^e si ratione lex constat *It. apud Tertull. Al. consistat ut lib. 2 c. 10. & apud Gratian.*

Quid sit ius naturale. Cap. IV.

IVS aut naturale est, aut ciuile, aut gentium. Ius naturale est commune omnium nationum, & quod vbiq. instinctu natu-

Ara, non constitutione aliqua habeatur: vt viri & fœminæ coniunctio, liberorum susceptio & educatio, communis omnium possessio, & omnium vna libertas, acquisitio eorum, quæ celo, terra, mariq. capiuntur. Item depositæ rei vel ^b commodatæ restitutio: violentiæ per vim repulsio. ^c Nam hoc aut si quid huic simile est, nunquã iniustum, sed naturale æquumque habetur.

^a Cap. IV. liberor. susceptio. *Ita meliores CC. nõ suscepio. Male enim ante protectionẽ & educationẽ successio collocaretur.*

^b vel commodatæ restitutio. *Al. commendatæ pecuniæ non perinde restit.*

^c Nam hoc. *Paul. c. 9. de iust.* Ius pluribus modis dicitur, vno modo cum id quod semper æquum & bonum est ius dicitur, vt est naturale.

Quid sit ius ciuile. Cap. V.

IVS ^a ciuile est, quod quisq. populus ^b vel ciuitas sibi proprium, ^c humana diuinãq. causa constituit.

^a Cap. V. Ius ciuile *Ex Cai. c. 9. de iust. & iur.*

^b vel ciuitas. *Ex c. omnis. de iust. & iur. D.*

^c humana diuinãque causa: diuina humanãq. *Gratianus. Est autem posita coniunctio pro disiunctione, quod neque iurisconsultis insolens.*

Quid sit ius gentium. Cap. VI.

IVS gentium est sedium occupatio, ædificatio, munitio, bella, captiuitates, seruitutes, pollimonia, ^a fœdera, paces, induciæ, legatorum non violandorum religio, conubia inter alienigenas prohibita: & inde ius gentium, quòd eo iure omnes ferè gentes vtuntur.

^a Cap. VI. fœdera paces. *Sallust in Iugurth. leges iudicia, fœdera atq. paces.*

*Quid sit ius militare.
Cap. VII.*

IVS militare est belli inferendi sollemnitas, fœderis faciendi nexus, signo dato egressio in hostem vel pugnae commissio. Itẽ signo dato receptio: itẽ flagitij militaris disciplina, si locus deseratur: itẽ ^a stipendiorum modus: dignitatum gradus: præmiorum honor, veluti cum corona vel torques donantur. Item præde decilio: & pro personarum quali-

qualitatibus & laboribus iusta diuisio. item A principis portio.

^a Cap. VII. stipendiorum modus. Hinc duplicarij, qui bus virtutis ergo stipendia duplicabantur: & are diruti, quib. detrabebantur ignominie causa. Vid. Fest. & Cicer. in Verr.

*Quid sit ius publicum.
Cap. VIII.*

I V S ^a publicum est in sacris & sacerdotibus, & in magistratibus.

^a Cap. VIII. Ex Vlp. c. 1. D. de inst. & iur.

Quid sit ius Quiritium. Cap. IX.

I V S Quiritium est proprie Romanorum, ^a quo nulli tenentur nisi Quirites, id est, Romani: tanquam de legitimis hereditatibus, ^b de cretionibus, de tutelis, de vsucapionibus: quæ iura apud nullum alium populum reperiuntur, sed propria sunt Romanorum, & in eosdem solos constituta. Constat autem ius Quiritium ex legibus, & plebiscitis, senatus consultis, constitutionibus principum, & edictis, ^c siue prudentum responsis.

^a Cap. IX. quo nulli tenentur nisi ciues Rom. Nec Romanor. erant propria propter multas iuris obseruationes. & sollempnitates Quiritium proprias. Alioqui legitimæ hereditates, & tutela, & vsucapiones etiam apud Græcos erant Græcor. leg. b. Sed Romæ Græci peregrini erant. nisi qui erant Romani fuerunt. & hæredes fieri non poterant, neq. ab intestato succedere ex iure Quirit. quo iure alij non tenentur nisi ciues Romani.
^b de cretionibus. De quibus ins. c. 2. 4. & Vlp. in fragm.
^c siue prudentum resp. Disiunctio pro conuentione satis frequens in hoc opere.

Quid lex. Cap. X.

L E X ^a est constitutio populi, qua maiores natu simul cum plebibus aliquid **D** sanxerunt.

^a Cap. X. Lex est. Sup. lib. 2. c. 10.

Quid scita plebium. Cap. XI.

S C I T A ^a sunt quæ plebes tantum constituit: & vocata scita, quod ea plebs sciat, ^b vel quod sciscit, ita uti rogata fuit.

^a Cap. XI. Scita sunt. Pleb. scita. Græc. d. 2. c. 3.
^b vel quod sciscit, ita uti rogata fuit. Vel quod exsciscit ut & rogat, & fuit Salm. & Compl. codices vetustissimi.

ni, non longè à recta scriptura. Alij quod sciscitatur, & rogatur, mendose; non enim plebs rogabat, sed ipsa potius rogabatur illa formula. Velitis, iubeatis, Quirites, & in fine. Hæc uti dixi, ita vos, Quirites, rogo, Post rogationem plebs in suffragium vocabatur; binæ singulis tabellæ ministrabantur: alteri A littera erat inscripta, quæ antiquo, id est, antiqua probo significabat: alteri V. R. id est, ut i rogatur. Est autem scisco, ut Festus interpretatur, iubeo, sententiam dico, vel suffragium sero. Quod si sciscitatur & rogatur, vel sciscitatur & rogatur legas, ut est in alijs libris, posterius prioris erit interpretatio. Gloss. sciscit πρὸ δάσκαλου.

*Quid senatusconsultum.
Cap. XII.*

S E N A T U S C O N S U L T U M, quod tantum ^a senatores populis consulendo decernunt.

^a Cap. XII. senatores populis. Ita v. l. sed populi R. legebat Chacon. natus error ex similitudine s & scott bicor. characterum quorum prius s. posterius r. illis fuit.

*Quid constitutio et edictum.
Cap. XIII.*

C O N S T I T U T I O vel edictum, quod Rex, vel Imperator constituit vel edicit.

*Quid responsa prudentum.
Cap. XIII.*

R E S P O N S A sunt quæ iurisperiti respondere dicuntur consulentibus: vnde & ^a responsa Pauli dicta. Fuerunt enim quidam prudentes & arbitri æquitatis, qui ^b institutiones ciuili iuris compositas ediderunt: quibus dissidentium lites contentionesque sopirent.

^a Cap. XIII. responsa Pauli. Qui xxij. libros Responsorum scripsit, ex quibus multa in Digestor. libris leguntur.

^b institutiones iuris ciuil. A responses ad institutiones venisse dicebat A. Augustinus propter Cæij institutiones cum Pauli sententijs ab Alarico editas post Codicem Theodosianum.

De legibus consularibus et tribunitijs. Cap. XV.

Q V A D A M etiam leges dicuntur ab ijs qui condiderunt, ut ^a consulares: tribunitiæ, Iulæ, Corneliæ. Nam & sub Octauiano Cæsare ^b successi Cōsules Papius & Poppæus legem tulerunt: quæ à nominibus eorum appellatur Papiæ Poppææ, continens Patrum præmia pro suscipiendis liberis. Su' eodem

dem quoque Imperatore^c Falcidius tribu-
nus plebis legem fecit: ne quis plus testamē-
to legaret, quam vt quarta pars superesset
heredibus. Ex cuius nomine lex Falcidia
nuncupata est. Aquilius quoque legem cō-
didit, quæ hæcenus Aquillia nuncupatur.

^a Cap. XV. Consulares, Tribunitiæ. *Consulares le-
ges vocabantur; quæ Consul e populum rogante, lata erant.
Tribunitia, quæ tribuno: quamvis hæc plebiscita proprie appel-
lantur. Sed sapius leges Cic. 3. de legibus. Leges sunt ve-
teres, neque ex consulares (siquid interesse arbi-
trarij) sed Tribunitiæ. Vid. Agell. lib. 10. c. 20.*

^b Suffecti consules. *Consules suffecti dicebantur, qui
non Kalendis Ianuarij vt ordinarij, sed aliqua parte anni
consulatum capiebant. Senec. lib. 3. de ira c. 31. Dedit mi-
hi præturam, sed consulatum speraueram; dedit
duodecim fascis, sed non fecit ordinarium consu-
lem: à me numerari voluit annum, sed deest mihi
ad sacerdotium, &c. Ausonius in Gratiar. actione. Sed
consulatus ille cuiusmodi? ordinario suffectus, bi-
mestri spatio interpositus, in sexta anni parte con-
sumptus. Vid. Dion. lib. 48.*

^c Falcidius. *Locus ex Euseb. Chron.*

De lege satyra. Cap. XVI.

Satyræ^a verò lex est, quæ de pluribus re-
bus simul eloquitur dicta à copia rerum,
&^b quasi à saturitate: vnde^c & satyram scri-
bere est poemata varia condere, vt Horatij,
Iuuenalis & Persij.

^a Cap. XVI. Satyra lex. *Nulla fuit lex que proprio no-
mine satyra vocaretur; sed leges omnes quæ multæ, & quæ di-
uersa continebant satyra appellabantur, ducta similitudine si-
ue ab ea lance que diuersis pomor. seu frugum generibus re-
serta deorum templis inferebatur, siue à cibo varijs rebus cō-
dito. Inde quas leges perpetuò valere & æternas esse volebāt,
in eorum sanctionibus addebant, neue per satyram abrogato,
aut derogato. hoc est, ne simul quis cum alijs alterius legis
capitibus de eis abrogandis ad pop. ferret. Cum enim turbu-
lenti aut factiosi magistratus legem aliquam populo non in-
incundam abrogare cupiebant, legum capita quædam equissi-
ma & multitudini valde grata proponere, interque ea vnum
de illa alia lege abroganda inferebant. quo artificio circum-
uentus populus viles saepe leges imprudens abrogabat. Vnde
plures translationes fluxere. Nam quidquid confusè non ser-
uato temporis, aut rerum ordine fiebat, per satyram fieri dice-
batur. Glos. Satyra. νόμος πρὸς ἀπορῆς. Vid. Fest.*

^b Et quasi saturitate. *Saturam scilicet dicebant, & scri-
bebant Isidori aetate.*

^c Vnde & satyram scribere. *Hæc aliena cæsenius cum
Chacone.*

De legibus Rhodijs. Cap. XVII.

Rhodiæ leges naualium commerciorū
sunt, ab insula Rhodo cognominatæ, in
qua antiquitus mercatorum vsus fuit.

De priuilegijs. Cap. XVIII.

Priuilegia autem sunt leges priuatorum,
quasi priuatæ leges. Nam priuilegiū in-
de dictum,^a quòd in priuato feratur.

^a Cap. XVIII. quod in priuato feratur. *More suo
pro in priuatum. nisi potius in priuatos legendum. Cic. 3. de le-
gib. Maiores nostri in priuatos homines leges ferri
uoluerunt, id est enim priuilegium.*

Quid possit lex. Cap. XIX.

Omnis autem lex aut permittit aliquid,
vt, Vir fortis petat præmium: aut vetat,
vt, Sacrarum virginum nuptias nulli petere
liceat: aut punit, vt, Qui eadem fecerit, ca-
pite plectatur: eius enim præmio, aut poena
vita moderatur humana.

Cap. XIX. *Repetuntur hæc capita ex lib. 2. c. 10.*

Quare facta sit lex. Cap. XX.

Factæ sunt leges, vt earum metu huma-
na coërceatur audacia, tutaque sit inter
improbos innocentia, & in ipsis improbis
formidato supplicio, refrænetur nocēdi fa-
cultas.

Qualis debeat fieri lex. Cap. XXI.

Erit autem lex honesta, iusta, possibilis,
secundum naturam, secundum patriæ
consuetudinem, loco temporique conue-
niens, necessaria, utilis, manifesta quoque,
ne aliquid per obscuritatem in captionem
contineat, nullo priuato commodo, sed pro
communi ciuium utilitate conscripta.

De causis. Cap. XXII.

Pragma Græcum est, quod Latinè dici-
tur causa: vnde & pragmata negotia di-
cuntur, & actor causarum & negotiorum
pragmaticus nuncupatur.

De testibus. Cap. XXIII.

Testes quisque ante iudicium sibi^a pla-
citis alligat: ne cui sit postea liberū aut
disimulare, aut subtrahere se: vnde & alli-
gati appellantur. Item testes dicti, quòd te-
stamento

stamento adhiberi solent: sicut signatores A quod testamenta signant.

* Cap. XXIII. sibi placitis alligat-vnde & alligati. An inde nos aliados, & alianca, quasi alligatos & alligatorem dicimus? An potius sibi placitos ex A. Augustini veteri libro recipimus & allegat legimus, & allegati? namq. eisdem quoque non multum diversa significatione allegados hodie vocamus: Deflexisse enim significationes ab antiquis insinuat in vocibus passim cernimus: Nam ad antestationem respicere non sit verisimile.

De instrumentis legalibus.
Cap. XXIV.

Voluntas generale nomen omnium legalium instrumentorum, quæ quia nõ vi, sed voluntate procedit, idèd tale nomen accepit.

Testamentum vocatum: quia nisi testator mortuus fuerit, nec confirmari potest, nec sciri quod in eo scriptum sit: quia clausum & ob signatum est. & inde dictum testamentum: quia non valet nisi post testatoris monumētum: vnde Apostolus, Testamentum, inquit, in mortuis confirmatur.

* Testamentum sanè in scripturis sanctis nõ hoc solùm dicitur: quod non valet nisi testatoribus mortuis, sed omne pactum & placitum, testamentum vocabant: nam Labã & Iacob testamentum fecerunt, quod vtique etiam inter viuos valeret, & in Psalmis legitur: Aduersum te testamentum disposuerunt, hoc est, pactũ: & innumerabilia talia.

Tabulæ testamenti idèd appellatæ sunt: quia ante chartæ & membranarum vsum in tabulis dolatis non solùm testamentum, sed etiam epistolarum alloquia scribebantur: vnde & portitores earum tabellarij vocantur.

Testamentum iuris civilis est ^t quinque testium subscriptione firmatum.

Testamentum iuris prætorij est septem testium signis signatum: sed illud apud ciues fit, inde civile: istud apud prætores, inde iuris prætorij. Testamentum autem signare, notare est, vt notum sit quod scriptum est. **D**

^c Holographum testamentum est manu auctoris totum conscriptum atque subscriptum: vnde & nomen accepit. Græci enim ^d λον totum, ^d γρηφιν litteram dicunt.

Irritum testamentum est, si is qui testatus est, capite diminutus est, aut si non ritè factum sit.

Inofficiosum testamentum est, quod frustra liberis ex hæredatis, sine officio naturalis pietatis in extraneas personas redactum est.

Ruptum testamentum inde vocatur, eò quòd nascente posthumo, neque ex hæredato nominatim, neque hærede instituto, disrumpitur.

Suppressum testamentum est, quod in fraudè hæredum vel legatariorũ seu libertorum non est palàm prolatum: quòd si non laet, tamen si prædictis personis non profertur, suppressum tamen videtur.

^e Nuncupatio est, quum in tabulis cerisq; testator recitat, dicens: Hæc, vt in his tabulis cerisq; scripta sunt, ita do, ita lego: itaq; vos ciues Romani testimonium mihi præbitote, & hoc dicitur nuncupatio: nuncupare enim est palàm nominare & confirmare.

^f Ius liberorum est coniugum sine liberis inuicem loco pignori hæreditatis alterna conscriptio.

^g Codicillum, vt veteres aiunt, sine dubio ab auctore dictum, qui hoc scripturæ genus instituit. Est autem scriptura nulla indigens sollemnitate verborũ, sed sola testatoris voluntate qualicumq; scripturæ significatione expressa: cuius beneficio voluntatibus defunctorum constat esse subuentum propter legalium verborum difficultatem, aut certè propter necessitatem adhibendorum sollèniũ: ita vt qui titulum scribit eiusdè scripturæ codicillum vocet: sicut autem codicillus fit vice testamenti: ita epistola vice codicillorum.

^h Cretio est certus dierum numerus, in quo institutus hæres aut adit hæreditatem, aut finito tẽpore cretionis excluditur, nec liberum est illi vltra capiendæ hæreditatis. ^k Cretio autem appellata est quasi decretio, id est, decernere vel constituere: vt putã, ille mihi hæres esto: additurque cernitòque intra dies tot. Ad eundarũ autem hæreditatũ centesimus statutus erat dies, quibus non esset cretio addita.

^l Fideicommissum dictum, vt fiat quod à defuncto committitur. Nam fides dicta, eò quòd fiat: quod tamen non directis verbis, sed precatiuis exposcitur.

^m Pactum dicitur inter partes ex pace conueniens scriptura, legibus ac moribus comprobata: & dictum pactum quasi ex pace factum ab eo quod est pago, vnde, & pepigit. Placitum quoque similiter ab eo quod placet.

placet. Alij dicunt pactum esse quod volēs quisque facit: ad placitum verò etiam nō ens compellitur, veluti quando quisque paratus sit in iudicio ad respondendum: quòd nemo potest dicere pactum, sed placitum.

Mandatum dictum, quòd olim in commisso negotio alter alteri manum dabat.

Ratum verò quasi rationabile & rectum: vnde & qui pollicetur dicit: Ratū esse profiteor, hoc est, firmum atque perpetuum.

ⁿ Ritè autem esse non rectè, sed ex more.

^o Chirographum ---

Cautio ---

Emptio & venditio est rerum commutatio atque contractus ex conuenientia veniens.

^p Emptio autem dicta, quòd à me tibi sit venditio quasi venundinatio, id est, à nudinis.

Donatio est cuiuslibet rei transactio. Dictam autem dicunt donationem, quasi doni actionem: & dotem, quasi do item. Præcedente enim in nuptijs donatione, dos sequitur. ^q Nam antiquus nuptiarum erat ritus, quòd se maritus & vxor inuicem emebant, ne videretur vxor ancilla: sicut habemus in iure. Inde est quòd præcedente donatione viri, sequitur dos vxoris.

Donatio vsufructuaria ideò dicitur: quia donator ex ea vsufructum adhuc retinet, seruato, cui donatum est, iure.

Donatio directa ideò nuncupatur: quia & iure & vsu statim transit in alterum: nec vltra inde aliquid ad ius donatoris retorquetur.

^r Condiciones, testium sunt propriè: & dictæ condiciones à condicendo, quasi conditiones: quia non ibi testis vnus iurat, sed vel duo vel plures. Non enim in vnus ore, sed in duorum aut trium testiū stat omne verbum. Item condiciones, quòd inter se conueniat sermo testiū, quasi conditiones.

Stipulatio est promissio vel sponsio: vnde & promissores stipulatores vocantur: dicta autem stipulatio à stipula. ^c Veteres enim quando sibi aliquid promittebant, stipulam tenentes frangebant: quam iterum iungentes, sponsones suas agnoscebant. Siue quòd stipulum, ^r iuxta Paulum iuridicum, firmum appellauerunt.

Sacramentum est pignus sponsonis: vocatum autem sacramentum, quia violare quòd quisque promittit perfidia est.

^a Cap. XXIV. Testamentum sanè. Verba sunt Aug. in Ps. 82. & Hieronymus Habac. 2.

^b quinque testium subscriptione firmatum. Tot enim testes in testamento per as & libram adhibebantur. Iustinianus verò, ait, iure civili signa testium necessaria non fuisse, sed iure tantum pretorio.

^c Holographum testam. Amb. in ep. st. ad Gal. c. 6. Vbi holographa manus est, falsum dici non potest. Idè hologrammon, siue hologrammaton testamentum apud Iustinianum dicitur de quo Nouell. 107. cap. 1. βαλόμεθα εἰ τις γραμμάτια ἐπιζάμενος μεταξὺ τῶν αὐτῶν παίδων ἐόλογο πεποισάσαι διατύπωσιν, πρῶτον μὲν αὐτοῖς προγράψαν τὸν χρόνον, εἶτα καὶ τὰ τῶν παίδων ὀνόματα εἰκία χειρὶ, καὶ πρὸς γε τὸς ἰσχυρισμῶς, εἰς ὧς γράφει κληρονομίαν αὐτῆς, μὴ τοῖς συμβόλοις τῶν ἀριθμῶν σημανομένης, ἀλλὰ δι' ὧν γραμμάτων δηλωμένης.

^d γραφὴν litterā. Littera pro scriptura, vt apud incertum poetā: Littera rē gestā loquitur, res ipsa medullam.

^e Nūcupatio --- hæc vt in his tabulis Vlpian. in fragm. Titul. xx. Nuncupatur testamentum in hunc modū: Tabulas testamenti testator tenens ita dicit: Ηἴτε, vt in his tabulis cerisue scripta sunt, ita do, ita lego, ita testor, itaque vos, Quirites, testimoniū præbitote. Sed quòd Vlpianus addit, ita testor, omissum ab Isidoro, nihil mirum. Aut n. Pomponius c. 120. de verbor. signif. in xij. tabul. legandi verbo etiā heredis institutionē contineri.

^f Ius liberor. Coniuges, quibus filij non essent, non poterant se inuicem heredes in vniuersam instituerē, nisi ius liberor. à principe impetrassent. Vlpian. tit. xvj. quòd confirmatur etiam verbis veteris interpretis Nouell. Theodos. & Valent. de testament. qua posita est in calce Codicis Theodosiani.

^g Codicillum. Seneca lib. de breuit. vita: Hoc quoque querentib. remittamus: quis Romanis primus persuasit nauem conscendere. Claudius is fuit. Caudex ob hoc ipsum appellatus, quia plurium tabellar. contextus caudex apud antiquos vocabatur. Vnde publicæ tabulæ codices dicuntur. & naues nūc quoq. quæ ex antiqua consuetudine per Tyberim commeatus subuehunt caudicariæ vocantur. Hinc codicilli, qui ex tabulis cera illitis conficiebantur. Vt facile in sinu gestari possent. Itemque scriptura, qua quis voluntatem suam sine vlla sollempnitate testatur.

^h Cretio. Vid. Vlp. tit. xxij.

ⁱ neq. liberum illi est. Ius siue arbitrium intellige.

^k cretio appellata est. Varr. lib. 6. Creui valet constitui, itaq. hæres, cū constituit se heredem esse dicitur cernere, & eū id fecit, creuisse.

^l Fideicommiss. Vlp. tit. xxv. Fideicommissum est, quòd nō civilib. verbis sed precativis relinquitur.

^m Pactum dicitur. Refert hæc verba Bernard. Papien. c. 11. de verbor. signif. in 1. collect. Decretal. & Greg. IX. c. 11. eo tit. Rectè in VV. libris pactum à pago non à pangō ducitur.

ⁿ Ritè autem esse non rectè. Non dissentit à Seruio, qui ritè non rectè solū, sed rectè secundum ritum interpretatur.

^o Chirographum --- cautio. Separata leguntur hæc oces in meliorib. libris sine interpretatione. quæ sunt in edictis ipsa se satis produunt. Cod. Neap. Chirographum cautio, id est, manus inscriptio.

^p Emptio autem dicta. Vel potius quòd è meo tibi um fiat, nisi quòd hæc notatio est mutui apud Iustinianum.

^q Nā antiquus nuptiar. --- sicut habemus in iure, Verba seruij iuris lib. 1. Georg. vbi desunt, fortasse hæc verba, ne videretur vxor ancilla.

^r Condiciones propriè testium. Ita scriptum in *Gor. A*
shi o. & ita procedit notatio.
^s veteres— agnoscebant. *Expungebat hæc Cæhon.*
^e iuxta Paul. iurid. *Lib. 5. sent. titu. 8. vid. infr. libro 10.*
Stipul.

De rebus. Cap. XXV.

Hæreditas est res quæ morte alicuius ad quempiam peruenit,^a nec legata testamento, nec possessione retenta. Dicta autè hæreditas à rebus aditis, siue ab ære, quia qui possidet agrum, & censum soluit: ^b inde hæres.

Res sunt quæ in nostro iure consistunt.

^c Iura autem sunt, quæ à nobis iustè possidentur, nec aliena sunt. **B**

Dicta autem res à rectè habendo, ius à iustè possidendo. Hoc enim iure possidetur quod iustè, hoc iustè quod benè. Quod autè malè possidetur alienum est. Malè autè possidet, qui vel sua malè utitur, vel aliena præsumit. Possidet autem iustè, qui non irretitur cupiditate. Qui autem cupiditate tenetur, possessus est, non possessor.

Bona sunt honestorum seu nobilium, quæ proinde bona dicuntur, ut non habeant turpem usum, sed ea homines ad res bonas utantur.

Peculium propriè minorum est personarum, siue seruorum. Nam peculiū est, quod pater vel dominus filium suum, vel seruū **C** pro suo tractare patitur. Peculium autem à pecudibus dictum, in quibus veterum constabat vniuersa substantia.

Bonorū possessio est ius possessionis, certo ordine certoque titulo acquisita.

Intestata hæreditas est, quæ testamento scripta non est: aut si scripta sit, iure tamen nequaquam est adita.

Caduca inde dicuntur, quia eius hæredes ceciderunt.

Familia herciscunda, est diuisio hæreditatis inter hæredes. Herciscunda enim apud veteres diuisio nuncupatur.

Communi diuidendo est inter eos, quibus communis res est: quæ actio iubet postulantibus ijs arbitrum dari, cuius arbitratu res diuidatur. **D**

Finium regundorum actio dicta, eò quòd per eam regantur fines utriusque ne dissipentur, ^d dummodo non angustiore quinque pedum loco ea controuersia sit.

Locatio est res ad usum data cum definitione mercedis.

Conductio est res in usum accepta, cum

constitutata mercede.

Res credita est, quæ in obligationem ita deducta est, ut ex tempore quo contrahebatur, certum sit eam deberi.

Usura est incrementum fœnotis, ab usu æris crediti nuncupata.

^e Commodatū est id quod nostri iuris est, & ad alterum temporaliter translatum est ^f cum modo temporis, quamdiu apud eum sit, unde & commodatum dictum est.

Precarium est dum prece creditor rogatus permittit debitorem in possessione fundi sibi obligati demorari, & ex eo fructus capere. Et dictum precarium, quia prece aditur: quasi prece adium, r. pro, d. littera commutata.

Mutuū appellatum est, quia id quod à me tibi datur, ex meo tuum fit.

Depositum est pignus commendatum ad tempus, quasi diu positum. Deponere autem quis videtur, cum aliquid metu furti, incendij, naufragij, apud aliū custodiæ causa deponit.

Interest autem in loquendi usu inter pignus & arram. Nam pignus est quod datur propter rem creditam, quæ dum redditur statim pignus aufertur. Arra verò est quæ primū pro re bonæ fidei cōtractu emptæ, ex parte datur, & postea cōpletur. Est enim **C** arra complenda, non auferenda, unde qui habet arram nō reddet sicut pignus, sed desiderat plenitudinem, & ^h dicta arra à re pro qua traditur. Item inter pignus & fiduciam & hypothecam hoc interest.

Pignus est enim quod propter rem creditam obligatur: cuius rei possessionem solā ad tempus consequitur creditor. Cæterum dominium penes debitorem est.

Fiducia est cum res aliqua sumenda mutue pecuniæ gratia vel micipatur, vel iniure ceditur.

Hypotheca est, cum res commodatur sine depositione pignoris, pactione vel cautione sola interueniente.

^k Momentum dictum à temporis breuitate, ut quàm citò, quàm statim saluo negotio reformetur, nec in vllam moram produci debeat quod repetitur: sicut nec vllum spatium est momenti, cuius tam brevis est temporis punctus, ut in aliquam moram nullo modo producatur.

Instrumentum est unde aliquid cōstruimus: ut culter, calamus, ascia.

Instructum, quod per instrumentum effici-

citur: vt baculus, codex, tabula.

Vfus, quo in re instructa utimur: vt in baculo inniti, in codice legere, in tabula ludere: sed & ipse fructus agrorum, quia eo utimur, vfus vocatur. Hæc sunt illa tria.*

Vfus fructus autem vocatus, quia solo vfu habetur eius fructus, manente apud alium iure.

Vfucapio est adeptio dominij per continuationem iustæ possessionis, ^l vel biennij, vel alicuius temporis.

Mancipatio dicta est, quia res manu capitur. Vnde oportet eum qui mancipio accipit, comprehendere id ipsum, quod ei mancipio datur.

Cessio est propriæ rei concessio, sicut est illud: Cedo iure propinquitatis. Cedere enim dicimus quasi concedere, id est, quæ propria sunt: nam aliena restituimus, nõ cedimus. Nam cedere propriè dicitur, qui cõtra veritatem alteri consentit: vt ^m Cicero, Cessit, inquit, amplissimi viri auctoritati, vel potius paruit.

Interdictũ est, quod à iudice non in perpetuum, sed pro reformando momento ad tempus interim dicitur: salua propositione actionis eius.

Pretium vocatum, eò quòd prius illud damus, vt pro eius vice rem, quam appetimus, possidere debeamus.

Commercium dictum à mercibus, quo nomine res venales appellamus. Vnde & mercatus dicitur cætus multorum hominum, qui res vendere vel emere solent.

Intègri restitutio est causæ vel rei reparatio.

Causa redintegratur quæ vi potestatis expleta non est. Res redintegratur quæ vi potestatis ablata atq. extorta est.

* Cap. XXV. nec legata testamento aut possess. retenta. Verba sunt Ciceronis in Topicis, quæ in vno tantum libro Onet. Colleg. integr. leguntur.

b Inde & hæves. Al. inde & res.

c Iura autem sunt. Ex August. epist. 54. quæ referuntur à Greg. c. 12. de verbor. signifi. & 14. q. 4. c. quid dicam. & à Bernard. Pap. in 1. collect.

d Dummodo non angustiore quinq. ped. Negationem tollit A. August. ad leg. xij. tab. c. 20.

e Commodatum Commodum lib. o. mendosè.

f cum modo temp. Id est, cum præfinitione temporis. Al. per commodum temp.

g Dictum precarium. q. p. a. Productio verbi est ariũ vt in armario. Sed ομακρόμακρον ita cõmodè explicari quis neget?

h Dicta autem aræ à re. Immo ab aræbone præcisè voce.

i vñ in iure ceditur. Quomodo iuris cessio fiat, docet

A Vlpian. in fragm. & Caius citatus à Boethio in Top.

k Momentum - - vt quam citò, quam statim. Ita meliores libri.

l vel biennij. Anni vel biennij Vlpianus plenius.

m Vt Cicero, in Ligariana.

De criminibus in lege conscriptis. Cap. XXVI.

Crimen à carendo nominatur, vt furtum, falsitas, &c. quæ non occidunt, sed infamant.

Facinus dictum à faciendo malum, quòd noceat alteri.

B Flagitium à flagitando corruptelam libidinis, qua noceat sibi. Hæc duo sunt genera omnium peccatorum.

Vis est virtus potestatis, per quam causa sue res vel aufertur vel extorquetur.

b Vis priuata est, si quisquam ante iudiciũ armatis hominibus quemquam à suo deiecerit vel expugnauerit.

Vis publica est, si quis ciuem ante populũ vel iudicem vel regẽ appellantẽ necauerit, aut torserit, siue verberauerit, vel vinxerit.

c Dolus est mentis calliditas, ab eo quòd deludat: aliud enim agit & aliud simulat. Petronius aliter existimat, dicens: Quid est iudices, dolus? nimirum vbi aliquid factum est quod legi dolet: habetis dolum: accipite nunc malum.

C d Calumnia est iurgium alienæ litis, à caluendo, i. decipiendo dicta.

Falsitas appellata à fando aliud, quàm verum est.

e Iniuria est iniustitia, hinc est apud Comicos iniurius, qui audet aliquid contra ordinem iuris.

f Seditio dicitur dissensio ciuium, quod seorsum alij ad alios eunt. Nam hi maximè turbatione rerum & tumultu gaudent.

D g Sacrilegium propriè est sacrarum rerum furtum: Postea & h in idolorum cultu hæsit hoc nomen.

i Adulterium est illusio alieni coniugij, quod quia alter alterius torum commaculauit, adulterij nomen accepit.

k Stuprum - - -

l Raptus, propriè est illicitus coitus, à corumpendo dictus, vnde Virgilius: rapto poritur, id est, stupro fruitur.

Homicidij vocabulum compositum est ex homine & cæde: qui enim cædem in hominem fecisse compertus erat, homicidam veteres appellabant.

Parricidij actio non solum in eum dabatur, qui parentem, id est, qui patrem vel matrem interemisset, sed & in eum qui fratrem occiderat, & dictum parricidium quasi parentis caedes.

^m Interneciu iudicium in eum dabatur, qui falsum testamentum fecerat, & ob id hominem occiderat. Accusatorem eius possessio bonorum sequebatur. Interneciu autem significatio est, quasi hominis quaedam enecatio: nam praepositionem Inter, ponebant antiqui pro E. Nævius: Mare interbibere. Et Plautus: Interluere mare, i. ebibere & eluere.

Furtum est rei alienae clandestina contra statio, à furuo, i. fusco vocatum, quia in obscuro fit. ⁿ Furtum autem capitale crimen apud maiores fuit ^o ante poenam quadrupli.

Peruasio est rei alienae manifesta praesumptio. Furtum autem earum rerum fit, quae de loco in locum transferri possunt, peruasio autem & earum quae transferuntur, & earum quae immobiles sunt.

Inficiatio est negatio debitae rei cum à creditore deposcitur. Idem & abiuratio, i. rei creditae abnegatio.

Ambitus iudicium in eum est, qui largitione honorem capit & ambit, amissurus dignitatem quam munere inuadit.

Peculatus iudicium in eos datur, qui fraudem aetario faciunt, pecuniamque publicam interuertunt: nam à pecunia peculatus est dictus. Non autem sic iudicatur furtum publicae rei, sicut rei privatae: nam ille sic iudicatur ut sacrilegus, quia fur est sacrorum.

Repetundarum accusatur, qui pecunias à socijs coepit. In hoc iudicio reus si ante moriatur, in bona eius iudicium redditur.

Incesti iudicium in virgines sacratas, vel propinquas sanguine constitutum est: qui enim talibus miscentur, incesti, id est, incesti habentur.

Maiestatis reatu tenentur ij, qui regiam maiestatem laeserunt, vel violauerunt, vel qui rempublicam prodiderunt, vel cum hostibus consenserunt.

Piaculum dictum quod expiari potest, commissasunt enim quae erant quoquo ordine expianda.

^a Cap. XXVI. Flagitium. Non. Flagitium veteres vitium quod virgini inferatur dici voluerunt.
^b Vis privata -- Vis publica. Ex Paul. lib. 5. sentent.

^A tit. 26. ex quo legendum videbatur Chaconi antea populum, nunc iudicem vel regem appellatum. quod nobis quoque videtur, nisi ante populum Gothicissimum esse maus.

^c Dolus est mentis calliditas. De dolo malo haec Labeo, & Aquilius. Nam est etiam dolus bonus. ut videatur deesse vox malus.

^d Calumnia à caluendo, id est, decipiendo. Hinc in xij. tabul. Si caluitur pedemue struit.

^e Iniuria est iniust. Verba Seruij Aen. 9. ad V. cum Tur ni iniuria.

^f Seditio. Cit. antur haec à Non. ex Cic. vj. de Rep. in seditio.

^g Sacrilegium. Seru. Aen. 9. legere furari, unde & sacrilegi qui sacra furantur

^h in idolor. cultu haesit. Ita interpretantur quidam illud Pauli ad Rom. 2. qui abominatis idola sacrilegium facis.

ⁱ Adulterium est illusio. Abusio Ouet. & Neap. Fest. Adulter, & adultera dicuntur, quia & ille ad alteram, & haec ad alterum se conferunt.

^k Stuprum --- Lacuna est in melioribus libris. in alijs quae de raptu dicuntur pro interpretatione adhibentur.

^l Raptus. è Seru. Aen. 4.

^m Interneciu. Sic in antiquissimis quibusque libris. Fest. Interneciuum testamentum propter quod dominus eius necatus est. Neq. aliorum librorum scripturas, in quibus interneciei, internecij, Internecidij legitur, reijcimus. Interneciu etiam recipimus cum Iacobo Cuiac. Nam & Agell. interneciuum morbum dixit.

ⁿ Furtum capitale. Legib. xij. tab. ut ait Theophilus lib. 4. inst. tit. 12. Draconis vero leges etiam nunquam rei furem capitis damnabant. Plutarch. & Agell.

^o Ante poenam quadrupli. At Cato in praef. lib. de re rust. Maiores nostri sic habuerunt, & ita in legibus posuerunt, furem dupli condemnari, foeneratoris quadrupli. Vid. Agell. lib. 11. c. 18. qui hanc legem exponit.

De poenis in legibus constitutis.
Cap. XXVII.

Dupliciter malum appellatur, vnu quod homo facit, alteru quod patitur. Quod facit, peccatu est, quod patitur poena. ^a Malum autem tunc plenum est, cum & praeteritum est, & impendet, ut sit & dolor & metus.

Poena dicta quod puniat. ^b Est autem ephithetum necessarium, & sine adiectione non habet plenum sensum, adijcis poena carceris, poena exilij, poena mortis & implet sensum.

DSupplicium proprie dicitur, non quo quis quoquo modo punitur, sed cum ita damnatur ut bona eius consecrentur & in publico redigantur: nam supplicia dicebantur supplicamenta. Et supplicium dicitur de cuius damnatione delibatur aliquid Deo, unde & supplicare.

^c Octo genera poenarum in legibus contineri Tullius scribit, damnatum, vincula, verbera,

bera, talionem, ignominium, exilium, seruitutem & mortem: his namq. pœnis vindicatur omne perpetratum peccatum.

Damnum à diminutione rei vocatum.

Vincula à vinciendo, i. arcendo dicta, eò quòd constringant atq. retineant, vel quia vi ligant.

Compedes dictæ, quia continent pedes.

Pedice sunt laquei, quibus pedes illaqueantur, dictæ à pedibus capiendis.

Catenæ autem quòd accipiendo teneant vtraque vestigia, ne progrediatur. Item catenæ, quòd se capiendo teneant plurimis nodis.

Manicæ sunt vincula, quibus manus capiuntur, licet & manicæ tunicarum sint.

^d Nerusus -----

^e Boia est torques damnatorum, quasi iugum in boue: ex genere vinculorum est.

Carcer in quo custodiuntur noxij. Et dictus carcer, quòd eo homines coerceantur, includanturque quasi arcet, ab arcendo scilicet. Locum autem in quo seruantur noxij carcerem dicimus numero tantum singulari: vnde verò emittuntur quadrigæ carceres vocamus ^f numero tantum plurali.

Verbera dicta: quia cum agitantur, aërem verberant. Hinc flagra & plagæ & flagella: quia cum flatu & strepitu in corpore sonant. Nam plagæ quasi flagæ: sed plagæ & flagra primæ positionis sunt: flagella autem per diminutionem dicta.

^g Anguilla est, qua coërcentur in scholis pueri, quæ vulgò scutica dicitur.

Fustes sunt, quibus pro criminibus iuvenes feriuntur, appellati quòd præfixi in fossis stent, quos palos rustici vocant.

^h Vectes dicti, quòd manibus vectentur: vnde ostia saxaque velluntur. ⁱ sed hi ad pœnas legum non pertinent.

Virgæ sunt summitates frondium arborumque, dictæ quòd virides sunt: vel quòd vim habeant arguendi: quæ si ^k lenis fuerit, virga est, si certè nodosa vel aculeata scorpio rectissimo nomine: ^l quia arcuato vulnere in corpus infigitur.

Ictus propriè flagellorum sunt ab agitando vocati.

Vngulæ dictæ, quòd effodiant: hæ & ^m fidiculæ, quia ijs rei in equuleo torquuntur, vt fides inueniatur.

ⁿ Equuleus autem dictus, quòd extendat.

Tormenta verò, quòd torquendo men-

tem inueniant.

Est & ^o latomia supplicij genus (— ad ^p verberandum aptum) inuentum à Tarquinio superbo ad pœnam sceleratorum. Iste enim prior latomias, tormenta, fustes, metalla atque exilia adinuenit, & ipse prior ex regibus exilium meruit.

Talio est similitudo vindictæ, vt taliter quis patiat: vt fecit. Hoc enim & natura & lege est institutum: vt lædentem similis vindicta sequatur. Vnde & illud est legis: Oculum pro oculo, dentem pro dente. Talio autem non solum ad iniuriam referendam: sed etiam pro beneficio reddendo ponitur. Est enim cõmunis sermo & iniuriæ, & beneficentiæ.

^q Ignominium dictum, eò quòd desinat habere honestatis nomen, is qui in aliquo crimine deprehenditur. Dictum autem ignominium quasi sine nomine: sicut ignarus sine scientia, sicut ignobilis sine nobilitate. Hoc quoque & infamium, quasi sine bona fama: fama autem dicta, quia fando, id est, loquendo peruagatur per traduces linguarum & aurium serpens. Est autem nomen & bonarum rerum, & malorum. Nam fama felicitatis interdum est, vt illud est, Illustris fama, quod laus est: malarum, vt Virgilius: Fama malum quæ non aliud velocius ullum. ^r Famæ autem nomen certi locum non habet, quia plurimum mendax est, adiiciens multa, vel demutans de veritate: quæ tamdiu viuit, quamdiu non probatur. At vbi probaueris, esse cessat, & exinde res nominatur, nõ fama.

Exiliũ dictũ quasi extra solum. Nam exul dicitur qui extra solũ est. (— Vnde ^v postliminium redeuntibus, hoc est de exilio reducendis, qui sunt eiekti iniuria extra limen patriæ.) Diuiditur autem exilium in relegatis & deportatis.

Relegatus est quem bona sua sequuntur, deportatus quem non sequuntur.

Proscriptio exilij procul damnatio, quasi porro scriptio. Item proscriptus, quia palam scriptus.

^x Metallum est vbi exules deputantur ad eruendam venam, marmoræque secanda in crustis.

^y Seruitus à seruãdo vocata, apud antiquos enim qui in bello à morte seruabatur, serui vocabantur. ^z Hæc est sola malorum omnium postrema, quæ liberis omni supplicio grauior

gravior est, nam vbi libertas perijt, vnà ibi A
perierunt & omnia.

Mortuaria verò diuersi casus, ex quibus
crux vel patibulam in quo homines appèti
cruciantur vel patiuntur, vnde & nomina
habent.

Patibulum enim vulgò furca dicitur, qua-
si ferens caput. In suspensum enim & strangu-
latum ex eo exanimat, sed patibuli minor
pœna, quam crucis. Nam patibulū appen-
sos statim exanimat, crux autem suffixos diu
cruciat, vnde & in Euangelio latronibus, vt
morentur, & de ligno ante sabbatum de-
ponerentur, crura confracta sunt, quia li- B
gno suspensū cito mori non poterant.

In ipso quoque genere necis differt. Cru-
delius est enim in aqua spiritum torquente
extingui, ignibus vri, frigore & fame necari,
canibus & bestiis exponi. Nam ferro
mori atas quoque maior optauit. Gladius
enim sine maiori cruciату cōpēdiola mor-
te vitam finire nouit.

Culleus est parricidale vasculum ab oc-
culendo, i. claudendo dictum. Est autē vter
ex corio factus, in quo parricidæ cum simia
& gallo & serpente inclusi, in mare præci-
pitantur: omnium autem istarum mortium
genus animaduersio nominatur.

Animaduersio enim est, quando iudex
reum punit, & dicitur animaduertere, i. ani-
mam illuc aduertere, intendere vtique ad
puniendum reum, quia iudex est. Ideo au-
tem Romani aqua & igni interdicebant
quibusdam damnatis, quia aer & aqua cun-
ctis patet, & omnibus data sunt: vt illi non
fruerentur, quod omnibus per naturam cō-
cessum est.

Cap. XXVII. Malum autem tunc plenum -- &
impendet. Plenum -- & impedit legit interpres Hispanus,
qui ita reddidit: El mal entonces es llano quando es
passado, è embargo al que sea dolor è miedo.

Est autem epitheton necessarium Pro necess. no-
men est in plerisq. libris, error natus ex scriptura compen-
dio nō m, quod est in libro Salmant.

Octo genera pœnar. ex Augusti. 21. de ciuit. c. 11.
Cic. lib. 1. de Orat. Vitia hominum, atq. fraudes, dam-
nis, vinculis, ignominijs, verberibus, exilijs, morte
multantur - Talionis tamen (quod sciam) non meminit Ci-
cero, meminit Aug.

Neruus --- In VV. cc. lacuna est. alior. interpretatio
ex Festi epitome sumpta videri possit, sed aliquanto etiam ve-
rius Festus ipse.

Boia. Fest. Boia genus vinculorum tam lignæ,
quàm ferreæ dicuntur.

numero tantum plurali. At Virgil. singulari dixit,
ruuntq. effusi carcere currus.

8 Anguilla Plin. lib. 9. c. 23. Tenuissimum (inuranis)
tergus, contra anguillis crassius, atq. verberari soli-
tos tradit Verrius prætextatos, & ob id dicit his
multam non institutam.

h Vectes -- saxaq. velluntur. Vehūtur mallebat A.
August. sed velli, vchig. saxa veltib. passim videmus.

i Sed hi ad pœnas leg. n. p. Cur igitur hic cōmemorati?
An quia Martyres veltib. cruciatus sepe legimus?

k ille lenis. Al. si lauis.

l quia arcuato vulnere. Verbi sunt Hieronymi, siue
Tertulliani potius. Vul. inf. lib. 12. c. 5.

m & fidicalæ -- vt fides inueniatur. Vel potius à si-
dium similitudine.

n Equuleus -- quòd extendat. Al. extendatur.

o Latumia. Euseb. in Chron. Tarquinius superbus
excogitauit vincula, taurea, fustes latumias, carce-
res, compedes, catenas, exilia, metalla. Nec tamen lau-
tuntia dicende (vt quidā arbitrantur) quia Seneca lib. 5. cō-
tra trouer. dicat; Nec quemquam vestrū decipiat nomē
ipsum latumia, minimè lauta res est. Vid. Fest. Ascen-

p ad verberandum aptum. Aliena hæc censuramus.

q Ignominiam Sic meliores libri, & statim infamiam,
que vox sæpe in Concilijs Toletan. legitur.

r Vt illud est illust. fam. Ex orat. pro Marcel.

s quoniam aliud Sic in omnibus Gothicis non quo-
ac meo iudicio haud male.

t fama autē certi. Totus locus ex Apolog. Tertull. c. 7.

v Vnde postlininium -- patre. Cetero hæc notauimus
de A. Aug. & Chaconis sententia.

x Metallum -- deputantur. Neap. deportantur.

y Seruitus. Ex Aug. 19. de ciuit. c. 15.

z Hæc est sola malor. Cic. Philipp. 2. Seruitus malo-
rum omnium postremū non modo bello, sed mor-
te etiam repellendum.

a In ipso quoque genere necis. Ex Apolog. Tertull.

b & serpente. Inuenal. satyr. 3. Cuius supplicio nō
debit vna parari Simia, nec serpens vnus, nec cul-
leus vnus. Que de serpente, gallo, & simia in quibusd. libris
leguntur, in meliorib. nulla sunt, præterquam in vno Salmant.
sanè peruetusto, sed ibi quoque ad finem totius capituli recitatur: vt
liquidò appareat esse aliena. Huiusmodi accessionibus pessimè
multati sunt hi libri.

DE TEMPORIBVS.

De Chronica vocabulo.

Cap. XXVIII.

D Chronica Græcè dicitur, quæ Latinè tē-
porum series appellatur, qualem apud
Græcos Eusebius Cæsariensis Episcopus edi-
dit, & Hieronymus presbyter in Latinam
linguam conuertit: Xgōrys enim Græcè, La-
tinè tempus interpretatur.

Cap. XXVI. Que his xij. capitibus de temporibus continen-
tur, adducta huc sunt è libro Isidori de astris ad Sesebusthumi
Regem, & eiusdem Chronico.

De momentis et horis. Cap. XXIX.

T Empora autem momentis, horis, die-
bus, mensibus, annis, lustris, seculis,

ætatibus diuiduntur. Momentum est minimum atque angustissimum tempus, à motu siderum dictum. Est enim extremitas horæ in breuibus interuallis, cum aliquid sibi cedit atque succedit. Hora Græcum est nomen, & tamen Latinum sonat. Hora enim finis est tēporis, sicut & oræ sunt fines maris, fluitiorum, & uestimentorum.

De diebus. Cap. XXV^{III}.

Dies est præsentia solis, siue sol supra terras: sicut nox, sol sub terris. Vt enim dies aut nox sit: causa est, aut supra terrâ sol, aut sub terris. Dies legitimus viginti quattuor horarum est, vsque dum dies & nox spatia sui cursus ab oriente vsque ad alium orientem solem cæli volubilitate cōcludat, Abusuè autem dies vnus est spatium ab oriente sole vsque ad occidentem. Sunt autem diei spatia duo^a interdianum atq. nocturnum, & est dies quidem horarum viginti quattuor, spatium autem horarum duodecim.^b Vocatus autem dies à parte meliore: vnde & in vsu est, vt sine commemoratione noctis, numerum dicamus dierum: sicut & in lege diuina scriptum est: Factum est vespere & mane dies vnus.

Dies secundum Ægyptios inchoat ab occasu solis: secundum Persas, ab ortu solis: secundum Athenienses, à sexta hora diei: secundum Romanos à media nocte. Vnde & tunc gallicinium est,^d id est, gallorum cantus,^e quorum vox diei ostendit præconiū,^f quando & melsonyctius afflatus fit.

Dies dicti à dijs, quorum nomina Romani quibusdam sideribus sacrauerunt. Primū enim diem à sole appellauerunt, qui princeps est omnium siderum, sicut & idē dies caput est cunctorum dierum. Secundum à luna, quæ soli & splendore & magnitudine proxima est, & ex eo mutuatur lumen. Tertium à stella & Martis, quæ Pyrois vocatur. Quartum à stella Mercurij, ^h quem quidam Stilbonta dicunt. Quintum à stella Iouis, quam Phaëthontē aiunt. Sextum à Veneris stella, quam Luciferum asserunt: quæ inter omnia sidera plus lucis habet. Septimū à stella Saturni, quæ septimo cælo locata xxx. annis fertur explere cursum suum. Proinde autem ex his septē stellis nomina diebus gentiles dederunt, eò quòd per eandem aliquid sibi effici existimarent, ⁱ dicentes habere à sole spiritum, à luna corpus, à Mercu-

rio ingenium & linguam, à Venere voluptatē, à Marte sanguinem, à Ioue temperantiam, à Saturno humorem: talis quippè extitit gentilium stultitia, qui sibi finxerunt tam ridiculosa figmenta.

Apud Hebræos autem dies prima, vna sabbati dicitur, quæ apud nos dies dominicus est, quem gentiles soli dicauerunt. Secunda sabbati, secunda feria, quem seculares diem lunæ vocant. Tertia sabbati, tertia feria, quem illi diem Martis vocant. Quarta sabbati, quarta feria, qui Mercurij dies dicitur à paganis: Quinta sabbati, quinta feria est, i. quintus à die dominico, qui apud Gentiles Iouis vocatur. Sexta sabbati, sexta feria est, quæ apud eosdem paganos Veneris nuncupatur. Sabbatum autem septimus à dominico die est, quem Gentiles Saturno dicauerunt, & Saturni nominauerunt. Sabbatum autem ex Hebræo in Latinum requies interpretatur, eò quòd Deus in eo requieuisset ab omnibus operibus suis. ^l Melius autem in vocabulis dierum de ore Christiano ritus loquēdi Ecclesiasticus procedit: tamen si quem fortè cōsuetudo traxerit, vt illud exeat ex ore quod improbat corde, intelligat illos omnes, de quorū nominibus appellati sunt hi dies, homines fuisse, & propter beneficia quædam mortalia, quia plurimum potuerūt, & eminuerunt in hoc seculo, delati sunt eis ab amatoribus suis diuini honores, & in diebus, & in sideribus: sed prius à nominibus hominum sidera nuncupata, & à sideribus dies sunt appellati.

A fando autem feriarum nuncupatae sunt, quod in eis nobis sit tempus dictionis, id est, in diuino vel humano officio fari: sed ex ijs festi dies hominum causa instituti sunt: feriati causa diuinorum sacrorum.

^m Partes diei tres sunt: mane, meridies, & suprema.

Mane, lux matura & plena: nec iam crepusculum. ⁿ Et dictum mane à mano, manū enim antiqui bonum dicebant. Quid enim melius luce? Alij mane existimant vocari à ^o manibus, quorum conuersatio à luna ad terram est. Alij putant ab aëre: quia manus id est rarus est atque peripicius.

Meridies dictus quasi medidies, hoc est, medius dies, vel quia ruc purior dies est. Merū enim purū dicitur. In toto enim die nihil clarius meridie, quādo sol è medio cælo rutilat, & omnē orbē pari claritate illustrat.

P Suprema est postrema pars diei quando sol cursum suum in occasum vertit: dicta quod superest ad partem ultimam diei.

Q Serum vocatum à clausis feris, quando iam nox venit, ut unusquisque somno tucior sit.

Hodie, quasi hoc die, & quotidie non cotidie, ut sit quot diebus.

C Cras, quod est postea.

Hesternum est pridie: & dictum hesternum ab eo quod iam dies ipse sit à nobis extraneus & prætereundo alienus.

Pridie autem, quasi priori die.

Perendie, id est per ante diem, vel in antecessum, id est, prius.

a Cap. XXVIII. interdianum. Sic l. o.

b Vocatus autem dies à part. mel. è *Seru. Æn. 5. ad v.* Torquet medios nox humida curi.

c secundum Athenienf. à sexta hora diei. *Ex eod. Serui loco qui Agellium citat. Agellius vero lib. 2. cap. 2. ex Varrone dicit apud Athenienfes ab occasu solis dicit incipere. Quod affirmat etiam Macrobius lib. 1. & Confin. c. 19. ergo vel Seruam vel Agellium emendari oportet. Isidorus secutus est Bede: cap. 2. de ratione temporum. Quid si e supra per compendium scripta sexta lectores fecerunt cum Isidorum historus intellexisset: vel potius pro suprema sexta hor. legerunt? Nam alio pacto quomodo hinc honeste abeamus nescio.*

d id est gallor. cantus. *Ne voces addita ex C. Neap. ut quod sequitur. Quor. vox, &c. procederet.*

e quor. vox diei est p. *Ambros. Hoc excitatus Lucifer soluit polum caligine.*

f quando & melonyct. afflat. *Et quia noctis melior pars aëta. solque ad nos iam stetit. afflati radijs eius orbis hic dicitur. Afflati autem magorum est verbum, qui, aduentante sole, junctura nocturna insurgere credebant. Unde Pind. lib. 5. de vit. Apollonij negat Achilla. simulacrum gallicinium expellasse. Quo pertinet illud quod e. Anchi. se, Iamque vale, torquet medios nox humida curi. Et me secus equis oriens afflavit. ubi e. que modo interpretatur Seruus illud Æn. 6. Ecce autem prius sub lumina solis & ortus. Ut lumina prius solis mediam noctis intelligat.*

g Stella Martis que Pyrois. *Chaconi aff. v. sumus hic, ut etiam supra lib. 5. c. 70. cum in libris omnib. v. vesp. pro Pyrois legatur.*

h Quem quidam Stilbonta. *Optimè quoque coniecit idem Chacon, cum hic legatur. Quem quidam candidum circulum dicit, candidum glossam fuisse vs. quod vnde ab imperito lectore sustulit Stilbonta, additum circulum. Cum candidus circulus via l. Isidoro sit lib. 3. c. 45. huius rei nequaquam arguendum, vocem circulum etiamnum à quibusdam libris abesse.*

i Dicentes habere à sole spirit. *Seru. Æn. xj. ad v.* Nil iam celestib. vllis debentem. Superis debemus omnia donec viuimus, idè, quia, ut dicunt Physici, cum nasci coeperimus, sortimur à sole spiritum, à luna corpus, à Marte sanguinem, à Mercurio ingenium, à Ioue desiderium, à Venere cupiditates, à Saturno humorem. *Vbi, quod ad Iouem attinet, Seruus*

A *ex Isidoro videtur corrigendus. Cic. 2. de nat. deor. His interiecta Iouis stella illustrat, & temperat. Quem propterea in Somn. Scip. fulgorem salutarem appellat. Bed. c. 4. à Saturno tarditatem.*

k Et Saturni nominauer. *Aug. 1. cont. Faust. cap. 5.* Saturnum importare conamini, quia eum diem Saturni gentes appellauerunt.

l Melius autem in vocab. *Ex Aug. in ps. 93.*

m Partes diei. è *Seru. Æn. 2.*

n Et dictum mane à mano. è *Seru. Æn. 3. ad v.* tenet ille immania laxa. *Varro lib. 5. mane, quod tuc manat dies ab oriente: nisi potius, quod bonum antiqui dicebant manum. Vidend. item Seru. Æn. 3. ad v. stant manib. ara.*

o à manib. *Macrobius lib. 1. Saturn. c. 3. Mane autem dictum, quod à locis inferiorib. id est, à manib. lucis exordium emergat. Et in fin. lib. 8. infr.*

p Suprema est post. *Varro. Suprema summum diei, id à superima. Hoc tempus xij. tabula dicunt occasum esse solis.*

q Serum. *Al. Sero.*

r Et quotidie non cotidie. *Vid. sup. lib. 1. c. 26.*

s Cras quod est postea. *Deesse videtur aliquid. Et postea fort. ase legendum.*

t In antecessum id est prius. *Gloss. in antecessum v. p. p. p. & apud Senec. in antecessum solueri, hoc est, antequam dies debiti cedat.*

De Nocte. Cap. XXX.

NOX à nocendo dicta, eò quod oculis noceat. Quæ idcirco lux ac siderum lucem habet, ne indecora esset, & ut consolaretur omnes nocte operantes: & ut quibusdam animantibus quæ lucem solis ferre non possunt ad sufficientiam temperaretur. Noctis autem & diei alternatio propter vicissitudinè dormiendi & vigilandi effecta est, & ut operis diurni laborem noctis requies temperaret. Noctem autem fieri, aut quia longo itinere lassatur sol, & cum ad vltimum cæli spatium peruenit elanguescit, ac labefactos efflat suos ignes: aut quia eadem vi sub terras cogitur, qua super terras pertulit lumen, & sic umbra terræ noctem facit. Vnde & Virgilius, — ruit Oceano nox, Inuolvens umbra magna terramque polumque. Noctis partes septem sunt, vesper, crepusculum, conticinium, intempustum, gallicinium, matutinum, diluculum.

Vesper à stella occidentali vocatur, quæ solem occiduum sequitur & tenebras sequentes præcedit. De qua Virgilius, Ante diem clauso componet vesper Olimpo.

Tenebræ autem dictæ, quod teneant umbras.

Crepusculum est dubia lux. Nam creperum dubium dicimus, hoc est inter lucem & tenebras.

Conticinium est quando omnia silent. A
Conticescere enim silere est.

^f Intēpestum est medium & inactuosum
noctis tempus: quando agi nihil potest, &
omnia sopore quieta sunt. Nam tempus per
se non intelligitur, nisi per actus humanos.
Medium autem noctis actu caret. Ergo in-
tempēsta, inactiosa quasi sine tempore, hoc
est sine actu, per quem dignoscitur tempus.
Vnde est, Intempēstiū venisti, ergo in-
tempēsta dicitur, quia caret tempore, id est, actu.

Gallicinium propter gallos lucis pranun-
tios dictum.

Matutinum est inter abscēssum tenebra-
rum, & auroræ aduentum: & dictum matu-
rinum, quòd, hoc tempore inchoante, mane
sit.

Diluculū quasi iam incipiens parua diei
lux. Hæc & aurora quæ solem præcedit.

^g Est autem aurora diei clarescentis exor-
dium, & primus splendor æris, qui Græcè
^h *ἠὸς* dicitur, quam nos per derivationem au-
roram vocamus, quasi eororā. Vnde est
illud, lætus Eois Eurus equis, & Eoalque
acies.

^a Cap. XXIX. Nox dicta. *è Seru. Æn. 1. ad v. ponto*
nox incubat atra. *Reba. li. 10. c. 6.* Nox dicta quòd no-
ceat aspectib. vel negotijs humanis, siue quòd in ea
fures, latronesq. nocendi alijs occasionem nancif-
cantur? *Nisi potius à Græco vobis, ut ait Varro.*

^b consolaretur homines. *Al. omnes.*

^c Noctem autem ficti-lumen. *Lucret. lib. 5.* At nox
obruit ingenti caligine terras, Aut ubi de longo
cursu sol extima cæli Impulit, atq. suos efflauit læ-
guidus ignes Cœcussos itere, & labefactos aere mul-
to: Aut quia sub tertas cursum cōuertere cogit. Vis
eadem supeta quæ terras pertulit orbem.

^d Noctis partes. *Seru. Æn. 2.* Sunt autem solidæ
noctis partes secundum Varronem hæc: Vespera,
conticinium, intempēstum, gallicinium, lucifer.

^e Creperū dubium. *Eleg. inter Ambrosii* lætus dies hic
trāseat, Pudor sit ut diluculū, Fides velut merities.
Creperulū mens nesciat. *Est autem creperum Sabinum*
verbum, ut ait Varro.

^f Intempēstum—id est, actu. *Omnia sunt Seruij Æn. 3.*
ad v. nox intempēsta tenebat.

^g Est autem aurora. *Ex eod. Æn. 11. Varro tamen lib.*
6. Aurora dicitur ante solis ortum ab eo quòd igne
solis tum aureo aër aurescit.

De Hebdomada. Cap. XXX.

HEbdomoda dicta à numero septem di-
erum quorum repetitione, & menses,
& anni, & secula peraguntur: *επτά* enim
Græci septē dicunt. Hanc nos septimanam
vocat: us, quasi septem luces. Nam mane

lux est. Octauus autem dies, idem primus
est, ad quē reditur, & à quo rursus hebdo-
madis series orditur.

De mensibus. Cap. XXXI.

MENSIS nomen est Græcum de lunæ no-
mine tractum. Luna enim *μήνη* Græco
sermone vocatur. vnde & apud Hebræos
menses legitimi, non ex solis circulo, sed ex
lunæ cursu enumerantur, qui est de noua
ad nouam. Ægyptij autem primi propter
lunæ velociorem cursum, & ne error com-
putationis eius velocitate accideret, ex solis
cursu diem mensis adinuerunt: quoniam
tardior solis motus facilius poterat compre-
hendi.

^a Ianuarius mensis à Iano dictus, cui fuit
à gentilibus consecratus, vel quia limen &
ianua sit anni. Vnde & brifons idem Janus
pingitur: ut introitus anni, & exitus demon-
stretur.

Februarius nuncupatur à Februo, id est
Plutone, cui eo mense sacrificabatur. Nam
Ianuarius dijs superis, Februarius dijs ma-
nibus Romani consecrauerunt. Ergo ^b Fe-
bruarius à Februo, id est à Plutone, non à fe-
bre, id est ægritudine nominatus.

^c Martius appellatur propter Martem Ro-
manæ gentis auctorem, vel quod eo tēpore
cuncta animantia ad mare agantur, & ad
concūbendi voluptatem. ^d Idem appellatur
& mensis nouorum, quia anni initiū mensis
est Martius. Idem ^e & nouum ver ab indi-
cijs scilicet germinum: quia in eo, viridanti-
bus fructibus nouis, transactorum probatur
occasus.

^e Aprilis pro Venere dicitur quasi Afro-
dis. Græcè enim *Ἀφροδίτη* Venus dicitur,
^f vel quia hoc mense omnia aperiuntur in
flore: quasi aperilis.

Maius dictus à Maia matre Mercurij, vel à
maioribus natu: qui erant principes repu-
blicæ. Nam hunc mensem maioribus, se-
quentem verò minoribus Romani conse-
crauerunt.

^d Vnde & Iunius dicitur. Antè enim po-
pulus in centurias seniorum & iuniorum
diuisus erat.

^g Iulius verò, & Augustus de honoribus
hominum Iulij, & Augusti Cæsarum nun-
cupati sunt. Nam prius Quintilis, & sextilis
vocabantur: quintilis, quia quintus erat à
Martio: quem principem anni testantur esse
Romani,

Romani, Sextilis similiter quod sextus.

September nomen habet à ^b numero & imbre quia septimus est à Martio & imbres habet. Sic & October, Nouēber, atque December ex numero & imbribus acceperunt vocabula: quem numerum decurrentem December finit, pro eo quòd denarius numerus præcedentes numeros claudit.

Kalendas autem, Nonas, & Idus propter festos dies Romani instituerunt, vel propter officia magistratuū. In ijs enim diebus conueniebatur in urbibus. Quidam autem Kalendas à colendo appellari existimant. Apud veteres enim omnium mensium principia colebantur: sicut & apud Hebræos. Idus autem plerique Latinorum ab edendo dictas putant: quòd ij dies apud veteres epularum essent.

Nonæ à nundinis vocatæ. nundinæ enim sunt publicæ conuentiones, siue mercimonia.

* Cap. XXXI. - Ianuarius vel quia limes & ianua. Hierony. Ezech. 28. Ianuarius dicitur eò quòd apud Romanos anni sit ianua. Sed limes non limen in omnib. libris legi mirum.

^b Februarius à Februo. A die febrinato Varro. à Februo deo lustrationum Macrobius, à februo hoc est purgamento Cæsar. Seruius. 1. Georg. & Augustinus. 18. contra Faust. c. 3. secutus est Isidorus.

^c Idem appell. mensis nouor. in sacris libris.

^d Idem nouum ver ab indicijs. Seru. Georg. 1. ad V. vere nouo. al. ab initijs.

^e Aprilis - q. Aphrodis. Macrobius. lib. 1. c. 12. Secundū mensiem nominauit Aprilem quasi Aphrilē à spuma quam Græci vocant ἀπρὶς vnde Venus creditur orta.

^f Vel q. h. m. omnia aperiuntur in florem. Quod Varro placuit.

^g Julius verò & Aug. Aug. 2. de doct. Chr. c. 21.

^h à numero & imbre. A numero tantum Varro, Augustinus, & Seruius à quo hac proculdubio sumpsit Isidorus. Sed hæc omnia additamentis plena. Quamuis scio Casiodorum ex imbribus quoque notationē consecisse.

De solstijis et æquinoctijs.
Cap. XXXII.

Solstitium dictum: quasi solis statio: quòd tunc sole stante crescant dies vel noctes. Æquinoctium appellatum quod tunc dies, & nox horarum ^a spatio æquali consistunt. ^b Duo autem sunt solsticia, vnum æstiuum octauo Kalendarum Iuliarum, de quo tempore remeare sol ad inferiores incipit circulos: aliud hyemale, octauo Kal. Ianuar. quo

A tempore sol altiores incipit circulos petere. Vnde & hyemalis solstij dies minimus, sicut æstiuus maximus inuenitur. Item duo sunt æquinoctia, vnum vernale & aliud autumnale, quæ Græci ἰσημερινὰς vocant. Sunt autem hæc æquinoctia die octaua Kalend. April. & octauo Kalend. octob. quia annus olim, in duas partes tantum diuidebatur: hoc est in æstiuū, & in hyemale solstitium, & ^c in duo hemisphæria.

* Cap. XXXII. spatio æquali consistunt. Ita nostri o. CC. constant Romani.

^b Duo autē sunt. à Seru. Georg. 1. ad v. Humida solsticia. At boni Latinitatis auctores æstiuum solum solstitium agnoscunt, alterum non solstitium, sed brumam nominant.

^c Et in duo hemisphæria. Sic o. l. in duas ἰσημερινὰς volebat A. Aug.

De temporibus anni. Cap. XXXIII.

Tempora anni quattuor sunt: ver, æstas, autumnus, & hyems. dicta sunt autem tempora, à ^a cōmunionis temperamento, quòd inuicem se humore, siccitate, calore, & frigore temperent. Hæc & curricula dicuntur: quia non stant, sed currunt.

^c Constat autem post factum mundum ex qualitate cursus solis tempora in ternos menses fuisse diuisa. Quorum temporum talem veteres faciunt discretionē, vt primo mense ver nouum dicatur, secundo adultū, tertio præceps. Sic & æstas in suis tribus mensibus, noua, adulta, & præceps: Sic & autumnus nouus, adultus, & præceps: Item hyems noua, adulta, & præceps, siue extrema. Vnde est illud. Extremæ sub casum hyemis. Ver autem dictum quòd viret. Tunc enim post hyemem vestitur tellus herbis, & in florem ^d cuncta rumpuntur.

^e Æstas dicitur ab æstu, id est calore. & æstas quasi vsta, id est exusta & arida. Nam calor aridus est.

^f Autumnus à tēpestate vocatur: quando & folia arborum cadunt & omnia maturescunt.

^g Hyemem autē ratio hemisphærij nuncupauit: quia tunc breuiori sol voluitur circulo. Vnde & hoc tempus ^h bruma dicitur: quasi βραχυς ἡμέρα id est breuis, vel à cibo quod maior tunc sit vescendi appetitus. Eda citas enim Græcè βραχμία appellatur: ⁱ vnde & imbrumari dicuntur, quibus fastidium est ciborum. Hybernus autem inter hyemē & vernum est ^k quasi hyemeuern: qui plerumque

plerumque à parte totam hyemem significat. Hæc tempora singulis etiam cæli partibus ascribuntur. Ver quippe orienti datur, quia tunc ex terris omnia oriuntur: æstas verò meridiano, eo quòd pars eius calore flagrantior sit: hyems Septentrioni, eo quòd frigidioribus & perpetuo gelu torpeat: autumnus occiduo, eo quòd graues morbos habet: vnde & tunc folia arborum defluunt. Vt autem autumnus abundet morbis: facit hoc confiniũ frigiditatis & caloris, & compugnancia inter se contrariorum aerum.

^a Cap. XXXIII. à comunione temperam. à comunione temp. C. Rom.

^b Hæc & cutricula. è *Seru. AEn. 8.*

^c Constat autem post fact. è *duob. Seru. locis Georg. 1. ad v. Vere nouo. & Georg. 2. ad v. Non alios prima c. o. m.*

^d Cuncta rumpuntur. *Al. erumpunt, al. prorumpunt.*

^e Æstus ab æstu. *Seru. AEn. 2. ad v. Propiusq. æstus incend. volu. æstus (inquit) calorem, vnde & æstas dicitur. Vid. Varr. lib. 5.*

^f Autumnus à tempestate. *An tempestatem tempestiuitatem intelligit: vt sit autumnus auctus. annus detract. a. c. vt in sartor. sartor. auctor. Fesl. Autumnum quidam dictum existimant, quòd tuum maximè augentur hominum opes.*

^g Bruma q. βραχυ. *Varr. Fest. Seru. & Macrob.*

^h Vnde & inbrumari *Al. imbrumari, item brumari, & brumatici. qua vox hodieq. apud nos in vsu est.*

ⁱ quib. fastidium est. *Quib. studium est, vnus Tarrac.*

^k quasi hycemernus. *Ex C. Neap. & Ouet. al. hibernus. Vt sit præcepti hyems.*

^l Ex compugnancia contrarior. aerum. *Contrariorum rerum Seru. Georg. 1. ad v. Quid tempestates Autumni.*

De annis. XXXIV.

Annus^a est solis anfractus: cum peractis cccxv. diebus ad eadem loca siderum redit. Annus autè dictus, quia mensibus in se recurrentibus voluitur. Vnde & annulus quasi annuus, id est circulus, quòd in se redeat. Virgilius, Atque in se sua per vestigia voluitur annus: Sic enim & apud Ægyptios indicabatur ante inuentas litteras, picto dracone caudam suam mordente, quia in se recurrit. Alij annum dicunt, ἀπὸ τοῦ ἀναγενεσθαι id est ab innouatione: renouatur enim semper.

Tria sunt autem genera annorum. Aut enim lunaris annus est triginta dierum: aut solstitialis qui xij. continet menses: aut magnus, omnibus planetis in eundem locum recurrentibus, qui fit post annos solstiales plurimos.

Aera singulorum annorum constituta est à Cæsare Augusto: quãdo primum^c censum exegit, ac Romanum orbem descripsit: Dicta autem Æra ex eo quòd omnis orbis, æs reddere professus est reipublicæ.

^a Cap. XXXIV. Annus est. *Totũ caput vsq. ad Æra. conflatum ex varijs Seru. locis AEn. 1. 3. & 5.*

^b Æra singulorum annorum. *Leguntur hæc in plerisque Eusebii codicib. sed negabat existere in antiquissimis Charon. Porro de æra multi hæc ætate multa. Nos Nonius credimus ita scribenti. Æra numeri nota. Lucil. lib. xxix. Hæc est ratio, peruersa æra, summa & subducta improbè. M. Tullius in Horrenso apud eund. Non. Quid tu inquam, soles, cum rationem à dispensatore accipis, si æra singula probasti, summã quæ ex his confecta sit non probare: Vid. inf. lib. 6. c. 15.*

^c censum exegit. *Ita lib. 3. Tarrac. Neap. exegitato censu. & quidem apud Euseb. frequens. censu Roma agitato inuenta sicut hominum nullia, &c.*

De olympiadibus et lustris & iubilis. Cap. XXXV.

Olympias apud Græcos constituta apud Elidem Græciæ ciuitatem, Elijs agentibus agonem, & quinquennale certamen, quattuor medijs annis vacantibus: & ob hoc Elidum certaminis tempus olympiadem vocauerunt, quadriennio in vna olympiade supputato.

Lustrum verò est πεντητηρίς id est, quinquenniũ, quòd quinto anno dicitur condi propter olympiadas à Romanis: adhuc enim consules, adhuc æra nondum erant. Est enim quinquennale tẽpus. Ideò verò sic vocatur: eò quòd censu per quinquennium in republica peracto, vrbs Roma lustrabatur.

Iubileus interpretatur, remissionis annus. Est enim Hebraicus & sermo & numerus, qui septenis annorum hebdomadibus, id est quadraginta nouẽ annis textitur, in quo clangebatur tubis, & ad omnes reuertebatur antiqua possessio, debita absoluebantur, confirmabantur libertates. Hunc numerum etiam in diebus Pentecostes & ipsi celebramus post Domini resurrectionẽ remissa culpa: & totius debiti chirographo euacuato, ab omni nexu liberi succipientes aduenientem in nos gratiam Spiritus sancti.

^a Cap. XXXV. Et quinquennial. certam. *Euseb. in Chron. Elij agunt quinquennale certamen, quattuor annis in medio expletis, quam Olympiadem Iphitus filius Praxonidis, siue Hæmodis primus constituit.*

^b Lustrum

* Lustrū vero. *Seru. Æn. 1. ad v. vincit lustris lab. A*tas. Lustris quinquēnijs, & benè Olympiadib. cōputat tempora, quia nondum vel Roma vel consules. Lustrum autem dictum, quōd post quinquennum vnaquaq. ciuitas lustrabatur. Ergo verba illa, adhuc n. consules, adhuc ara nondum erant. *Quæ Virgilij interpretatione tantum seruiunt, nihil Isidoro detrahit. oberant. Nam Isidorus Seruium legens non videtur Martonis verba consulerasse: propter Olympiadas, pro Olympiadib. vel loco Olympiadum interpreteris licet.*

c Et numerus qui septennis---gratiam Spiritus sancti. *Ex Hieron. ad Am. cap. 5. & Ambros. in apolog. Dauid cap. 2.*

De seculis et ætatibus Cap. XXXVI.

Secula^a generationibus constāt: & inde secula quod sequantur. Ab euntibus enim alijs alia succedunt. ^bHunc quidā quinquagesimum annum dicunt, quem Hebræi iubileum vocant. Ob hanc causam & ille Hebræus qui propter vxorem & liberos amans dominum suum, aure pertusa, seruitio subiugatur, seruire iubetur in seculum, hoc est vsque ad annum quinquagesimum. ^cÆtas plerunq. dicitur & pro vno anno, vt in annalibus, & pro septem vt hominis: & pro centum, & pro quouis tempore. Vnde & ætas tempus quod de multis seculis instruitur. ^dEt dicta ætas quasi æuitas. id est similitudo æui. Nam æuum est ætas perpetua: cuius neque initium neque extremum noscitur: quod Græci *αιῶνας* vocant: quod aliquando apud eos pro seculo, aliquando pro æterno ponitur. Vnde & apud Latinos est deriuatum.

Ætas autem propriè duobus modis dicitur: aut enim hominis, sicut infantia, iuuentus, senectus: aut mundi, cuius prima ætas est ab Adam vsque ad Noë: secunda à Noë vsque ad Abraham: tertia ab Abraham vsq. ad Dauid: quarta à Dauid vsque ad transmigrationem Iudæ in Babyloniā: quinta deinde vsque ad aduentum Saluatoris in carne: sexta quæ nunc agitur vsque quo mundus iste finiatur. ^eQuarum decursus per generationes & regna: primus ex nostris Iulius Africanus sub imperatore Marco Aurelio Antonino, simplicis historiae stylo elicit. De hinc Eusebius episcopus Cæsariensis, atque sanctæ memoriæ Hieronymus presbyter, chronicorum canonum multiplicem ediderunt, historiam regnis simul & temporibus ordinatam. Dehinc alij atque alij inter quos præcipuè Victor Tununenſis Ec-

clesiæ episcopus recensitis priorum historijs gesta sequentium ætatum vsque ad consulatum Iustini iunioris imperatoris expleuit. Horum nos temporū summam ab exordio mundi ad Augusti Heraclij imperatoris vel Suinthilanis regis Gotthorū, quanta potuimus breuitate notauimus, adiacente è latere descendente linea temporum cuius indicio summa præterita seculi cognoscatur.

* Cap. XXXVI. Secula generationibus constat. *Secula sex generationibus constāt, cod. Neap. sed nullo (opinor) sensu.*

^b Hunc quidam. *Ex Hieronym. ad Gal. 2.*

^c Ætas. *Seru. Georg. 3. Ætatem plerumque generaliter dicimus pro anno, pro triginta, pro centum, pro quouis tempore. Verba autem, vt in annalibus. Itemque, vt in homine aliena cum Chacone censemus.*

^d Et dicta ætas quæuitas. *Nam & æuitas olim eadem fuit.*

^e quarum decursus---seculi cognoscatur. *Hæc non sunt in vetustioribus. sumpta tamen sunt ex Isidori Chronico.*

^f Victor Tununenſis. *Ita legendum ex lib. de vir. illust. non (vt. ante) Turonenſis.*

De discretione temporum. XXXVII.

Prima ætas continet in exordio sui creationem mundi. Primo enim die Deus in lucis nomine condidit Angelos, secūdo in firmamenti appellatione cælos, tertio in discretionis vocabulo speciem aquarum & terræ, quarto luminaria cæli, quinto animantia ex aquis, sexto animantia ex terra, & hominem, quem appellauit Adam.

ADam anno ccxxx. genuit Seth à quo filij Dei. ccxxx.
 Seth anno ccv. genuit Enos: qui cœpit inuocare nomen Domini. ccccxxv.
 Enos anno clxxx. genuit Cainan. Dccxxv.
 Cainan anno clxx. genuit Malaleel. Dcccxl.
 Malaleel anno clxv. genuit Jared. Dccccxl.
 Jared anno clxxij. genuit Enoch qui translatus est. Mccxxij.
 Enoch anno clxv. genuit Mathusalem. Mcc.
lxxxvij.
 Mathusalem anno clxvij. genuit Lamech. Mcccclij.
 Lamech anno clxxxvij. genuit Noë. arca ædificatur, M. D. cxlij.
 Noë autem anno Dc. factum est diluuium. ii. M. ccxlij.

Secunda

Secunda etas.

SEm post diluuium secundo anno genuit
 Arphaxad, à quo Chaldæi. 11M.ccxliij.
 Arphaxad ann. cxxxv. genuit Sala: à quo
 Samaritæ & Indi fuerunt. 11Mcccclxxxix.
 Sala ann. cxxx. genuit Heber à quo He-
 bræi. 11M.D.ix.
 Heber ann. cxxxiiij. genuit Phaleg. Tur-
 ris ædificatur. 11M.Dcxliij.
 Phaleg ann. cxxx. genuit Ragau. Dij pri-
 mùm adorantur. 11M.Dccclxxiiij.
 Ragau ann. cxxxij. genuit Seruch. Re-
 gnum inchoat Scytharum. 11M.Dccccc.
 Seruch ann. cxxx. genuit Nachor. Re-
 gnum Ægyptiorum nascitur. 11M.xxxv.
 Nachor ann. lxxix. genuit Tharam. Re-
 gnum Assyriorum & Sycioniorum exoritur.
 11M.cxiij.
 Thara ann. lxx. genuit Abraham.
 Zoroastes magicam reperit.
 11M.clxxxiiij.

Tertia etas.

ABraham an. centesimo genuit Isaac. Nã
 prius & Ismahel à quo & Ismahelitæ.
 11M.cclxxxiiij.
 Isaac an. sexagesimo genuit Iacob. Argi-
 uorum regnum inchoat. 11M.cccxliij.
 Iacob ann. xcj. genuit Ioseph.
 Phoroneus Græciæ leges dedit.
 11M.cccxxxv.
 Ioseph ann. cx. vixit. Græcia segetes ha-
 bere cœpit. 11M.Dxlv.
 Hebræorum seruitus in Ægypto ann.
 cxliij. Atlas Astrologiam inuenit.
 11M.Dclxxxix.
 Moyses ann. xl. rexit populum in eremo.
 Hebræi legem & litteras habere cœperunt.
 11M.Dccxxxix.
 Iosue ann. xxvij. Erichthonius in Græ-
 cia primus quadrigam iunxit. 11M.Dcclvj.
 Othoniel ann. xl. Cadmus litteras Græ-
 cis dedit. 11M.Dccxcvj.
 Aoth ann. lxxx. fabulæ fictæ sunt.
 11M.Dccclxxvj.
 Debbora ann. lx. Apollo Medicinæ artẽ
 inuenit, & citharam reperit.
 11M.Dccccxvj.
 Gedeon ann. xl. Mercurius lyram con-
 didit. 11M.Dcccclvj.
 Abimelech ann. iij. Chorus in Græcia in-
 uenit.
 11M.Dcccclix.

A Thola ann. xxiiij. Priamus regnauit in
 Troia. 111M.Dccccclxxxij.
 Iair ann. xxij. Carmentis Latinas litteras
 reperit. 111M.iiij.
 Iephte ann. vj. Hercules se flammis inie-
 cit. 111M.x.
 Abefan ann. vij. Alexander Helenam
 rapuit. 111M.xvij.
 Abdon ann. viij. Troia capta est.
 111M.xxv.
 Samson ann. xx. Ascanius Albam con-
 didit. 111M.xlv.
 Heli sacerdos ann. xl. Arca testamenti
 capitur. 111M.lxxxv.
B Samuel ann. xl. Homerus fuisse putatur.
 111M.cxxv.

Quarta etas.

DAuid ann. quadrag. Carthago à Didone
 conditur. Gad, Nathan & Asaph pro-
 phetauerunt. 111M.clxv.
 Salomon ann. xl. Templum Hierosoly-
 mis ædificatur. 111M.ccv.
 Roboam ann. xvij. Regnum Israël &
 Iuda diuiditur. 111M.cccxxij.
 Abia ann. tribus, sub quo Abimelech
 Pontifex fuit. 111M.cccxxv.
C Asa ann. xlj. Achias, Amos, Iehu, Iohel &
 Azarias prophetauerunt. 111M.cclxvj.
 Iosaphat ann. xxv. Prophetauit Elias.
 Abdias & Michæas. 111M.cccxcj.
 Ioran ann. viij. Prophetauit Elias &
 Elifeus. 111M.cccxcix.
 Ochozias ann. j. Elias rapitur.
 111M.ccc.
 Athalia ann. vij. Ionadab sacerdos cla-
 ruit. 111M.cccvij.
 Ioas ann. xl. Elifeus moritur.
 111M.cccxlviij.
 Amasias ann. xxix. Carthago condita.
 111M.cccclxxvj.
D Ozias ann. liij. Olympias à Græcis insti-
 tuitur. 111M.ccccxxviij.
 Ioathan ann. xvj. Romulus nascitur.
 111M.ccccxlviij.
 Achaz ann. xvj. Roma conditur.
 111M.ccccclx.
 Ezechias ann. xxix. Senatus Romæ fit.
 111M.ccccclxxxix.
 Manasses ann. lv. Sibyla Samia claruit.
 111M.Dxliij.
 Amon ann. xij. Censur primùm agitur.
 111M.Dlvj.
 Iohas

Iofias an. xxxij. Thales philosophus agnos-
citur. III M. D lxxxvij.
Ioachim an. xj. Nabuchodonosor Iudæã
capit. III M. Dxcix.
Sedechias an. xj. Templum Hierosolymis
incensum. Sappho mulier diuerso poemate
claruit. III M. Dcx.

Quinta ætas.

HEBRÆORUM captiuitas ann. septuaginta
Iudith historia scribitur. III M. Dclxxx.
Darius ann. xxxiiij. Iudæorum captiuitas
soluitur. III M. Dccxiiij.
Xerxes ann. xx. Sophocles & Euripides,
tragædi celebrantur. III M. Dccxxxiiij.
Artaxerxes an. xl. Esdras incensam legem
renouat. III M. Dccclxx:ij.
Darius qui & nothus an. xix. Hæc ætas
habuit Platonem, & Gorgiam primũ Rhe-
torem. III M. Dccxcij.
Artaxerxes an. xl. Hester historia expletur.
III M. Dcccxxxiiij.
Artaxerxes (qui & Ochus) ann. xxvj. De-
mosthenes & Aristoteles prædicantur.
III M. Dccclix.
Xerxes an. iiij. Xenocrates illustris habe-
tur. III M. Dccclxiiij.
Darius an. vj. Alexander Hierosolymam
cepit. III M. Dccclxix.
Alexãder Macedo an. v. Asiam obtinuit.
III M. Dccclxxiiij.
Ptolemæus ann. xl. Machabæorum liber
inchoat primus. III M. Dcccexiv.
Philadelphus an xxxviiij. Septuaginta in-
terpretes agnoscuntur. III M. Dcccclij.
Euergetes an. xxvj. Iesus sapientiæ librum
componit. III M. Dcccclxxvij.
Philopator ann. xvij. Machabæorum se-
cundi libri historia componitur.
III M. Dcccxcv.
Epiphanes an. xxiiij. Romani Græcos ob-
tinuerunt. VMxix.
Philometor an. xxxv. Scipio Africã vicit.
VMliij.
Euergetes an. xxix. Brutus Hispaniã sube-
git. VMlxxxiiij.
Soter an. xvij. Thraces Romanis subij-
ciuntur. VM.c.
Alexander an. x. Syria Romanis subiecta
est. VM.cx.
Ptolemæus an. viij. Rhetorica ars Romæ
cæpit. VM. cxvij.

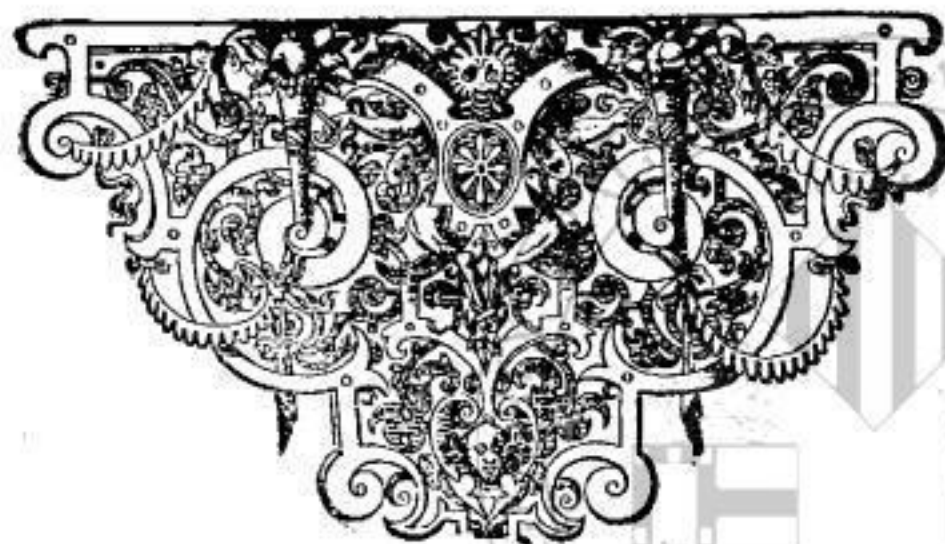
A Dionysius an. xxx. Pompeius Iudæã capit.
VM. cxlvij.
Cleopatra an. ij. Ægyptus Romanis sub-
ditur. VM. cl.
Iulius Cæsar ann. v. Hic primus Monar-
chiam tenuit. VM. clv.

Sexta ætas.

OCTAVIANUS an. lvj. Christus nascitur.
VM. ccxj.
Tiberius an. xxij. Christus crucifigitur.
VM. ccxxxiiij.
Caius Caligula ann. iiij. Matthæus Euan-
gelium scripsit. VM. ccxxxvij.
Claudius ann. xiiij. Marcus Euangelium
edidit, DM. cclij.
Nero an. xiiij. Petrus & Paulus necantur.
VM. cclxvj.
Vespasianus ann. x. Hierosolyma à Tito
subueritur. VM. cclxxvj.
Titus an. ij. Hic facundus & pius fuit.
VM. cclxxvij.
Domitianus an. xvj. Ioannes in Pathmos
relegatur. VM. ccxciiij.
Nerua an. j. Ioannes Eplicum redit.
VM. ccxcv.
Traianus ann. xviiij. Ioannes Apostolus
requiescit. VM. ccxciiij.
Adrianus ann. xxj. Aquila interpretis ha-
betur. VM. cccxxv.
Antoninus Pius ann. xxij. Valentinus &
Marcion agnoscuntur. VM. cccclvij.
Antoninus an. xix. Cataphrygarum hære-
sis oritur. VM. cccclxxvj.
Commodus ann. xiiij. Theodotion inter-
pres habetur. VM. cccclxxxix.
Ælius pertinax an. j. Nihil habet historiæ.
VM. cccxc.
Seuerus ann. xviiij. Symmachus interpretis
habetur. VM. ccccviij.
Antoninus Caracalla an. vij. Quinta editio
Hierosolymis inuenitur. VM. ccccxcv.
Macrinus an. j. Huius breuitas vitæ nihil
gestorum habet. VM. ccccxcvj.
Aurelius Antoninus an. iiij. Sabellij hære-
sis oritur. VM. ccccxxx.
Alexander annis xiiij. Origenes insignis
habetur. VM. ccccxxxiiij.
Maximus an. iiij. Iste Germanos vicit.
VM. ccccxxxvj.
Gordianus an. vij. Iste de Parthis & Persis
triumphauit. VM. ccccxliij.
Philippus an. vij. Hic primus Christianus
imperator fuit. VM. cccccl.
Decius

- Decius ann. j. Antonius monachus clau- A
ruit. VM.ccccli.
Gallus an.ij. Nouatus hæresim condit.
VM.cccclij.
Valerianus ann. xv. Cyprianus martyrio
coronatur. VM.cccclxviiij.
Claudius ann. ij. iste Gotthos ab Illyrico
expulit. VM.cccclxxx.
Aurelianus ann. v. Iste Christianos per-
sequitur. VM.cccclxxxv.
Tacitus ann. j. Huius breuitas vitæ præ-
notatione caret. VM.cccclxxxvj.
Probus ann. vj. Manichæorum hæresis B
orta est. VM.cccclxxxvij.
Carus anno.ij. Iste de Persis triumphauit.
VM.cccclxxxiiiij.
Diocletianus ann. xx. Iste diuinis libris
adultis martyria facit. VM.Diiij.
Galerius anno.ij. Huius breuitas vitæ ni-
hil dignum historiæ contulit. VM.Dvj.
Constantinus ann. xxx. Nicæna synodus
congregatur. VM.Dxxxvij.
Constantius ann xviiiij. Anthropomor-
phitarum hæresis oritur. VM.Dlx.
Iulianus ann. ij. Hic ex Christiano pa- C
ganus effectus est. VM.Dlxij.
Iouianus an. j. Iste iterum Christianus ef-
fectus est. VM.Dlxiiij.
Valens an. xiiij. Gotthi hæretici efficiun-
tur. VM.Dlxxvij.
Gratianus an. vj. Priscilianus agnoscitur.
VM.Dlxxxiiij.
- Valentinianus an. vij. Hieronymus in Ecthe-
loem prædicatur. VM.Dxc.
Theodosius an. iij. Iohānes Anachoreta cla-
ruit. VM.Dxciiij.
Arcadius ann. xiiij. Iohannes Chrysoflo-
mus floruit. VM.Dcvj.
Honorius ann. xv. Augustinus episcopus
claruit. VM.Dcxxxj.
Theodosius ann. xxvij. Nestorius hære-
siarcha extitit. VM.Dcxlviij.
Martianus ann. vj. Chalcedonenfis syno-
dus agitur. VM.Dcliiij.
Leo maior an. xvj. Ægyptus errore Diof-
cori latrat. VM.Dclxx.
Zenon ann. xvij. Acephalorum hæresis
orta est. VM.Dclxxxvij.
Anastasius ann. xxvij. Fulgentius episco-
pus prædicatur. VM.Dccxiiij.
Iustinus ann. viij. Acephalorum hæresis
abdicatur. VM.Dccxxij.
Iustinianus xxxix. ann. Vandali in Africa
extinguuntur. VM.Dccclxj.
Iustinus ann. xj. Armenij fidem Christi sus-
cipiunt. VM.Dccclxxij.
Tiberius ann. vij. Longobardi Italiam ca-
piunt. VM.Dccclxxix.
Mauritius ann. xxj. Gotthi catholici effe-
cti sunt. VM.Dccc.
Phocas an. viij. Romani cæduntur à Per-
fis. VM.Dcccviij.
Eraclius xvij nunc agit imperij annum:
Iudæi in Hispania Christiani efficiuntur.
Residuum sextæ ætatis soli Deo est cognitum.

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER SEXTVS.

De libris, & officijs Ecclesiasticis.

DE VETERI ET NOVO Testamento. Cap. I.

ETVS Testamentum ideò dicitur, quia veniente nouo cessauit, de quo Apostolus meminit, dicens: Vetera transierunt, & ecce facta sunt omnia noua. Testamen-

tum autem nouum ideò nuncupatur, quia innouat. Non enim illud discunt, nisi homines renouati ex vetustate per gratiam, & pertinentes iam ad Testamentum nouum, quod est regnum caelorum.

Hebraei autè veteris testamenti, Esdra authore, iuxta numerum litterarum suarum, viginti duos libros accipiunt: diuidentes eos in tres ordines, Legis scilicet, & Prophetarum & Hagiographorum. Primus ordo Legis in quinque libris accipitur, quorum primus est Beresith, quod est Genesis. Secundus Velle Semoth, quod est Exodus. Tertius Vaicra, quod est Leuiticus. Quartus Vaiedabber, quod est Numeri. Quintus Eile addebarim quod est Deuteronomium. Hi sunt quinq. lib. Moysi: quos Hebraei Thora, Latini Legem appellant. Proprie autem lex appellatur: quæ per Moysen data est: Secundus est prophetarum: in quo continentur libri octo: Quorum primus Iosue Ben-Nun: qui Latine Iesu Naue dicitur, secundus Sophtin, quod est Iudicium, tertius Samuel, qui est Regum primus, quartus Melachim, qui est Regum secundus, quintus Isaias, sextus Ieremias, septimus Ezechiel, octauus The-reasar: qui dicitur duodecim prophetarum: qui libri quia sibi pro breuitate adiuncti sunt, pro vno accipiuntur. Tertius est ordo Hagiographorum, id est, sancta scribentium:

in quo sunt libri nouem: quorum primus Iob: secundus Psalterium: tertius Mille, quod est Prouerbia Salomonis: quartus Coheleth, quod est Ecclesiastes: quintus Sir halsirim, quod est Cantica canticorum: sextus Daniel: septimus. Dibrehaiaimim quod est verba dierum. hoc est Paralipomenon: octauus Esdras: nonus Hester: qui simul omnes v. viii. & ix. sunt xii. sicut superius comprehensi sunt. Quidam autem Ruth & Cinoth, quod Latine dicitur Lamentatio Ieremias Hagiographis adijciunt, & xxiv. volumina testamenti veteris faciunt, iuxta viginti quattuor seniores, qui ante conspectum Domini assistent.

Quartus est apud nos ordo veteris testamenti, eorum librorum qui in canone Hebraico non sunt. Quorum primus Sapientia liber est, secundus Ecclesiasticus, tertius Thobias, quartus Iudith, quintus & sextus Machabæorum: quos licet Iudei inter apocrypha separent: Ecclesia tamen Christi inter diuinos libros & honorat, & prædicat.

In Nouo autè Testamento duo sunt ordines: primus Euangelicus, in quo sunt Mattheus, Marcus, Lucas, & Iohannes. Secundus Apostolicus: in quo sunt Paulus in quattuordecim epistolis, Petrus in duabus: Iohannes in tribus, Iacobus, & Iudas in singulis. Actus Apostolorum, & Apocalypsis Iohannis.

Summa autem vtriusq. testamenti triarie distinguitur, id est, in historia, in moribus, in allegoria. Rursus ista tria multifarie diuiduntur, id est, quid à Deo, quid ab Angelis vel hominibus gestum dictumq. sit, quid à prophetis prænuntiatum de Christo & corpore eius: quid de diabolo & membris ipsius: quid de veteri & nouo populo: quid de presentis seculo, & futuro regno atq. iudici.

* Cap. I. Hebræi autem. Ex prolog. Galeato Hierony. & præfatione in libros Reg. & Epiphani. lib. de pond.
 b Hoc est Paralip. Quæ post hæc verba addantur in excusis, in ms. nulla sunt, neq. esse debent. Non. n. Chronicon is liber dicitur est, quantum id nomen aptissime illi conveniat, ut Hieron ait.

De scriptoribus, & vocabulis sanctorum librorum. Cap. II.

Veteris testamenti secundum Hebræorum traditionem hi perhibentur auctores. Primus Moyses divinæ historiæ cosmographiam in quinque voluminibus edidit, B quod Pentateuchum nominatur.

Pentateuchum autem à quinque voluminibus dicitur. πεντε enim Græcè quinq. τεύχος volumen vocatur.

Genesis liber inde appellatur, eò quòd exordium mundi & generatio seculi in eo continetur.

Exodus verò exitū ab Ægypto vel egressum populi Israël digere, & ex ea causa nomen accepit.

Leuiticus appellatur, eò quòd Leuitarum ministeria & diuersitatem victimarum exequitur, totūque in eo ordo Leuiticus annotatur.

Numerorum liber vocatur, eò quòd in eo C egressæ de Ægypto tribus dinumerantur, & quadraginta duarum per eremum mansionum in eo descriptio continetur.

Deuteronomiū Græco sermone appellatur, quod Latinè interpretatur Secunda lex, id est, repetitio & Evangelicæ legis præfiguratio, quæ sic ea habet quæ priora sunt, ut tamen noua sint omnia, quæ in eo replicantur.

Iosue liber nomen accepit à Iesu filio Naue, cuius historiam continet, scriptorem verò eius eundem Iosue Hebræi asseuerant, in cuius textu post Iordanis transitū regna hostium subuertuntur, terra populo diuiditur, & per singulas vrbes, viculos, montes atque confinia Ecclesiæ, celestisque Hierusalem spiritualia regna præfigurantur.

Iudicum nominatur à principibus populi, qui præfuerunt in Israël post Moysen & Iosue, antequàm Dauid & ceteri reges existerēt. Hūc librū & Ruth edidisse creditur Samuel. Liber Samuel eiusdem Samuelis natiuitatē, & sacerdotium, & gesta describit, idcirco & ab eo nomen accepit. Et quāuis hic liber Saul & Dauid historiā cōtineat: vtriq. tan̄ a ad Samuel referuntur, quia ipse vn-

Axit Saul in regnum, ipse Dauid in regem futurum. Cuius libri primam partem conscripsit idem Samuel: sequentia verò eius vsque ad calcem scripsit Dauid.

Melachim proinde appellatur: eò quòd reges Iudæ & Israëliticæ gentis gesta q. eorū per ordinem digerat temporum. Melachim enim Hebraicè, Latinè Regum interpretatur. Hunc librum Ieremias primus in vnum volumen coëgit. Nam antea sparsus erat per singulorum regum historias.

Paralipomenon Græcè dicitur, quod nos prætermittorum, vel reliquorum dicere possumus, quia ea quæ in lege vel in Regū libris vel omissa vel non plenè relata sunt, in isto summam & breuiter explicantur.

Librum Iob quidam Moysen scripsisse arbitrantur: alij vnū ex prophetis: nonnulli verò eundem Iob post plagam suæ passionis scriptorem fuisse existimant, arbitran-
 tes, ut qui certamina specialis pugnæ sustinuit, ipse narraret quas victorias expediuit.
 c Principia autē & fines libri Iob apud Hebræos profa oratione contexta sunt: media autem ipsius ab eo loco in quo ait, Pereat dies in qua natus sum, vsq. ad eum locū, Idcirco ego me reprehendo & ago pœnitentiam: omnia heroico metro discuntur.

Psalmorum liber, Græcè psalterium, Hebraicè nebel, Latinè organum dicitur. Vocatus autem psalmorū, quod vno Propheta canente ad psalterium, Chorus consonando responderet. d Titulus autem in psalmis Hebraicus Thehilim, quod interpretatur Volumen hymnorum. e Auctores autem psalmorum sunt qui ponuntur in titulis, Moyses scilicet & Dauid & Salomon, Asaph, Ethan, Idithun & filij Core Eman Ezraithæ & reliquorum quos Eudras vno volumine comprehendit. Omnes autem psalmos apud Hebræos metrico carmine constat esse compositos. Nam f in morem Romanū Flacci, & Græci Pindari, nunc alij iābo currunt, nunc Alcaico personant: g nunc Saphico nitent, h trimetro vel tetrametro pede incedentes.

i Salomon filius Dauid Rex Israël iuxta numerum vocabulorum suorum tria volumina edidit: quorum primus est Hebraicè Mille: quem Græci Parabolas, Latini pro-
 uerbiorum nominant, eò quòd in ipso sub comparatiua similitudine figuras verborum & imagines veritatis ostenderit. Ipsam autem veritatem ad intelligendam le-
 genibus

gentibus reseruauit. Secundum librum Coheleth vocauit, qui Græcè Ecclesiastes dicitur, Latine Concionator: eò quòd sermo eius non specialiter ad vnum sicut in Proverbij, sed ad vniuersos generaliter dirigatur: docens omnia quæ in mundo cernimus caduca esse & breuia, & ob hoc minimè appetenda.

Tertium librum Sir-hafsirim prænotauit: qui in Latinam linguam vertitur Canticum canticorum: ^k vbi per epithalamium carmen coniunctionem Christi & Ecclesiæ mysticè canit. Dicitur autem Canticum canticorum: eò quòd omnibus canticis præferatur: quæ in scripturis sacris habentur, sicut quædam in lege dicuntur sancta, quibus maiora sunt Sancta sanctorum.

Horum autem trium librorum carmina hexametris & pentametris versibus apud suos composita perhibentur, vt Iosephus Hieronymusq. scribunt.

Isaias Euangelista potius quàm propheta edidit librum suum: cuius omnis textus ^l eloquentia prosa incedit. Canticum verò hexametro & pentametro versu discurrit.

Jeremias similiter edidit librum suum cum threnis eius: ^m quos nos Lameta vocamus, eò quòd in tristioribus rebus funeribusque adhibeantur, in quibus quadruplex diuerso metro composuit alphabetum: quorum duo prima quasi sapphico metro scripta sunt: quia tres versiculos qui sibi nexi sunt ⁿ & ab vna tantum littera incipiunt, heroicum còma concludit. Tertium alphabetum trimetro scriptum est, & à ternis litteris ijdem versu terni incipiunt. Quartum alphabetum simile primo & secundo habetur.

^o Ezechiel & Daniel à viris quibusdam sapientibus scripti esse perhibentur, quorū Ezechiel principia & finis multis habet obscuritatibus inuoluta. Daniel verò claro sermone regna orbis pronuntiat & tempus aduentus Christi manifestissima prædicatione annotat. Hi sunt quattuor Prophetae, qui maiores vocantur, quia proluxa volumina condiderunt. Liber duodecim prophetarū auctorū suorū nominibus prænotatur, qui propterea dicuntur minores quia sermones eorū breues sunt. Vnde & cònexi sibi inuicè in vno volumine continètur: quorū nomina sunt: Osee, Iohel, Amos, Abdias, Ionas, Michæas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggeus, Zacharias, & Malachias.

Esdra: liber auctoris sui titulo prænotatur, in cuius textu eiusdem Esdrae, Nehemiaeq. sermones pariter còtinentur. Nec quèquam moueat, quòd vnus Esdrae dicitur liber: ^p quia secundus, tertius & quartus non habentur apud Hebræos, sed inter apocryphos deputantur.

Hester librū Esdras creditur conscripsisse in quo eadè regina sub figura Ecclesiæ Dei populū à seruitute & morte eripuisse scribitur, atq. interfecto Aman, qui interpretatur iniquitas, diei celebritas in posteros mittit.

^q Liber Sapientiæ apud Hebræos nusquam est, vnde & ipse stylus Græcā magis eloquentiam redolet. Hunc Iudæi Philonis esse affirmāt, qui proinde Sapientiæ nominatur, quia in eo Christi aduentus qui est sapiētia Patris, & passio eius euidenter exprimitur.

^r Librum autem Ecclesiasticū certissimè Iesus filius Sirach Hierosolymita nepos Iesu sacerdotis magni composuit, de quo meminit Zacharias, qui liber apud Latinos propter eloquij similitudinem Salomonis titulo prænotatur. Dicitur autem Ecclesiasticus, eò quòd de totius Ecclesiæ disciplina religiose conuersationis magna cura & ratione sit editus. Hic & apud Hebræos reperitur, sed inter apocryphos habetur.

^s Iudith verò & Tobias siue Machabæorū libri, quibus auctoris scripti sint, minimè constat. Habent autem vocabula eorum nominibus quorum gesta scribuntur.

Quattuor libros Euangeliorum, quattuor Euangelistæ singulariter conscripserunt.

Primus Matthæus còscripsit Euangelium litteris Hebraicis & sermonibus in Iudæa, initians euangelizare ab humana Christi natiuitate dicens: Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham: significans descendisse corporaliter ex semine Patriarcharum Christum: sicut promissum erat in Prophetis per Spiritum sanctum.

^t Secundus Marcus plenus Spiritu sancto scripsit Euangelium Christi eloquio Græco in Italia secutus Petrū, vt discipulus. Is initium à spiritu prophetalis fecit dicens, Vox clamantis in deserto, parate viam Domino: vt ostenderet Christum post assumptionem carnis Euangelium prædicasse in mundo. Ipse enim Christus & propheta dicitur est, sicut scriptū est, Et ^u Prophetam in gentibus posui te.

^v Tertius Lucas inter omnes Euangelistas Græci sermonis eruditissimus, quippe vt medicus, in Græcia Euangelium scripsit

Theophilo Episcopo, initiatus à sacerdotali spiritu dicens: Fuit in diebus Herodis regis Iudææ sacerdos quidam nomine Zacharias, ut manifestaret Christum post natiuitatem carnis & prædicationem Euangelij, hostiam fuisse effectum pro salute mundi. Ipse est enim sacerdos, de quo dictum est in psalmis: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Vbi enim Christus aduenit: sacerdotium Iudæorum obmutuit: lex & prophetia cessauit. Quartus Iohannes: scripsit Euangelium vltimum in Asia, incipiens à Verbo, ut ostenderet eundem saluatorem, qui pro nobis dignatus est nasci & pati: ipsum ante secula Dei Verbum esse, ipsum à cælo venisse, & post mortem ad cælum iterum remeasse.

Hi sunt quattuor Euangelista, quos per Ezechielem Spiritus sanctus significauit in quattuor animalibus. Propterea autem quattuor animalia: quia per quattuor mundi partes fides Christianæ religionis eorum prædicatione disseminata est. Animalia autem dicta sunt: quoniam propter animam hominis prædicatur Euangelium Christi. Nam & oculis plena erant intus & foris, quoniam peruidet quæ dicta sunt à prophetis, & quæ promissa erant impleri. Crura autem eorum recta: quia nihil prauum in Euangelijs. Et alas senas tegentes crura & facies suas: reuelata sunt enim quæ tegebantur in aduentu Christi.

Euangelium autem interpretatur bona annuntiatio. Græcè enim *εὐ* bene *ἀγγελία* dicitur annuntiatio. Vnde & angelus nuntius interpretatur.

Paulus Apostolus suas scripsit epistolas quattuordecim, ex quibus nouem, septem Ecclesijs scripsit, reliquas discipulis suis Timotheo, Tito, & Philemoni. Ad Hebræos autem epistola à plerisque Latinis eius esse incerta est, propter dissonantiam sermonis. eandemq. alij Barnabam conscripsisse: alij à Clemente scriptam fuisse suspicantur.

Petrus scripsit duas nominis sui epistolas, quæ Catholicæ ideò nominantur, quia non vni tantum populo vel ciuitati, sed vniuersis gentibus generaliter scriptæ sunt.

Iacobus & Ioannes & Iudas suas scripserunt epistolas.

Actus Apostolorum primordia fidei Christianæ in gentibus & nascentis Ecclesiæ historiam digerit. Actuum Apostolorum scriptorem Lucam esse (constat) euange-

listam: in quo opere nascentis Ecclesiæ infantia textitur, & Apostolorum historia retinetur. Vnde & actus Apostolorum dicitur.

Apocalypsim librum Iohannes euangelista scripsit, eo tempore quo ob euangelij prædicationem in insula Pathmos traditur relegatus. Apocalypsis autem ex Græco in Latinum reuelatio interpretatur. Reuelatio enim dicitur manifestatio eorum quæ abscondita erant, iuxta quod & ipse Iohannes dicit. Apocalypsis Iesu Christi quam dedit illi Deus palam facere seruis suis.

Hi sunt scriptores factorum librorum, qui per Spiritum sanctum loquentes ad eruditionem nostram & præcepta viuendi, & credendi regulam conscripserunt.

Præter hæc & alia volumina apocrypha nuncupantur. Apocrypha autem dicta, id est secreta, quia in dubium veniunt. Est enim eorum occulta origo, nec patet Patribus ex quibus vsque ad nos auctoritas veracium scripturarum certissima & notissima successione peruenit. In ijs apocryphis etsi inuenitur aliqua veritas, tamen propter multa falsa, nulla est in eis canonica auctoritas, quæ rectè à prudentibus iudicantur non esse eorum credenda, quibus adscribuntur. Nam multa & sub nominibus prophetarum, & recentiora sub nominibus Apostolorum ab hæreticis proferuntur: quæ omnia sub nomine apocryphorum auctoritate canonica diligenti examinatione remota sunt.

* Cap. II. Pleraque ex Hieron ep. ad Paulinum.

b Hunc librum & Ruth. Voces & Ruth. à plerisque aberant, sed reijcienda non fuerunt, cum idem dicat lib. 1. de offic. Eccl. c. 12.

c Principia autem & fin. Ex præf. Hier. ad lib. Job.

d Titulus autem comprehendit. Ex ep. ad Sophron.

e Auctores autem. Ex ead. ep.

f in morem Rom. Flacc. Ex præf. ad Chron. Euseb. & ad Job.

g nunc Saphico nitent. Tamen apud Hieronymum. tinent segunt. C. ex quo tinnunt quidam legebat.

h trimetro vel tetrametro. Nihil de trimetro, aut tetrametro Hieronymus. sed nunc semipede ingreditur. Atque ita legivoluit Chacon, illud alterum glossema fuisse.

i Salomon. Ex Hieronymo ad cap. 1. Ecclesiastæ.

k ubi per epithalam. Vid. Orig. hom. 1. in Cant. Hieronymo interp.

l eloquentia prosa. Vt supra prosa oratione. Al. eloquentia prosa.

m quos nos lamenta v. ed. quoddam tristiorib. reb. funeribusq. Canebatur fort. esse, vti nunc Job verba, ita Iudæi etate, serena lamentationes in officio defunctorum.

n Et ab

- o Et ab una tantum. Ex ep. ad Paul. Urbic.
- o Ezechiel & Daniel. Idem refert. i. de Eccle. offic. ex Hebræorum sententia, qui hæc rationia, non ab ipsis verbis scripta, sed ab alijs excepta somniarant. Sed de Ezechiele ne dubitatum quidem videtur Hieronymi etate. Contra Danielis librum refert idem scripsisse Porphyrium, consutatatione ab Euseb. Apollinario, & Methodio.
- p Quia secundus, certius, & quartus non habentur apud Hebræos. Quia Esdræ, Nehemiæq. sermones in unum volumen, ut ait Hier. coarctant. Ita neque secundum agnoscunt, at nobis Nehemias, idem secundus Esdræ inscribitur.
- q Liber Sap. Ex Hier. pref. cum in lib. Proem. Iesu filio Sirach tribuat Augustinum secutus. 17. de ciuit.
- r Librum Ecclesiast. -- qui liber apud Latinos. Non mirum, si Isidori etate Salomonis titulum præferret, cum Hieronymus ita de eo: Quem Hebraicum (inquit) reperi, nõ Ecclesiasticum, ut apud Latinos, sed parabolas prænotatum. Cui iuncti erant Ecclesiastes, & Cantica canticor. ut similitudinem Salomonis non solum numero librorum, sed etiam materiarum genere cœquaret.
- s Et Prophetã in Gen. posui te. Ex Lxx. τὸ δὲ ὄνομα σε. Vulg. dedi te.
- t Græci sermonis. Ex Hier. epist. ad Dam. sim. 145 sed ibi Græcis Evangelium scripsisse dicitur, non in Græcã.
- v & quæ promissã er. impleri. Ex Ncap. c. Al. in prior.
- x Cura autem eor. recte. Ex Lxx. Vulg. Pedes eorũ recti.
- y Paulus Apost. End. lib. 1. de offi. c. 12. & Rab. 2. de instit. cler. c. 54.
- z Ad Heb. Ex Hieronymi catalog.

De bibliothecis. Cap. III.

Bibliotheca à Græco nomen accepit, eò quòd ibi recòdantur libri. Nam βιβλίον librorum θησαυρὸς depositio interpretatur. Bibliothecam veteris testamenti Esdras scriba post incensam legẽ à Chaldæis, dum Iudæi regressi fuissent in Hierusalem, diuino afflatus spiritu reparauit, cunctãq. legis ac prophetarum volumina, quæ fuerant à gentibus corrupta correxit, totumque vetus testamentum in viginti duos libros còstituit, ut tot libri essent in lege, quot habebantur, & litteræ.

b Apud Græcos autem bibliothecam primus instituisse Pisistratus creditur Atheniẽsium tyrannus: quam deinceps ab Atheniensibus auctam Xerxes incensis Athenis auexit in Persas, longoque post tempore Seleucus Nicanor rursus in Græciam retulit. Hinc studium regibus, vrbibusque cæteris natum est comparandi volumina diuersarũ gentium, & per interpretes in Græcam linguam vertendi. Dehinc magnus Alexander, vel successores eius instruendis omnium librorum bibliothecis animum intenderunt,

A maximè Ptolemæus cognomento Philadelphus omnis litteraturæ sagacissimus, cum studio bibliothecarum Pisistratũ æmularetur, non solum gentium scripturas, sed etiam & diuinas litteras in bibliothecam suam contulit: Nam septuaginta millia librorum huius temporibus Alexandria inuenta sunt.

a Cap. III. Bibliothec. veteris testam. Libri sacri sæpè Bibliotheca appellantur. Hieron. in Catalog. Eusebius in scripturis diuinis studiosissimus, & Bibliothecæ diuinæ cum Pamphilo Martyre diligentissimus peruestigator. Et in epist. ad Marcellum 141. Beatus Pamphilus Martyr cum Demetrio Phaleræum, & Pisistratum in sacra Bibliothecæ studio vellet æquare. Et Gratianus non semel Hieronymum in prologo Bibliothecæ citat.

b Apud Græcos autem. Totus locus ex Agellij lib. 6. c. vlt. Vid. Athen. & Cicero. 3. de orat. Eustathius Aristarcho, & Zenodoto ad id usum Pisistratum dicit. Plato in Hipparch. Pisistrati filium Hipparchum Homeri libros Athenas detulisse, eosq. decantari in Panathenæis ludis iussisse ait.

c Ptolemæus -- omnis litterat. sag. Verba Tertullian. Apolog. c. 18.

d Septuaginta millia. s. a. l. septingenta millia Agell. & Marcellum. lib. 2. 2.

De interpretibus. Cap. IV.

HIC etiam & ab Eleazaro pontifice petens scripturas veteris Testamenti, in Græcam vocẽ ex Hebraica lingua per septuaginta interpretes trãferte curauit: quas in Alexandrina Bibliotheca habuit. Siquidem singuli in singulis cellulis separati: ita omnia per Spiritum sanctum interpretati sunt, ut nihil in alicuius eorum codice inuentum esset: quod in cæteris vel in verborum ordine discreparet. Fuerunt & alij interpretes, qui ex Hebræa lingua in Græcam sacra eloquia transtulerunt: sicut Aquila, Symmachus & Theodotiõ: sicut etiã & c. Vulgaris illa interpretatio, cuius auctor non apparet, & ob hoc sine nomine interpretis Quinta editio nuncupatur. Præterea sextam & septimam editionẽ Origenes d. mirolabore reperit, & cum cæteris editionibus comparauit. Præbyter quoque Hieronymus triũ linguarum peritus ex Hebræo in Latinum eloquium easdem scripturas conuertit, eloquentiãque transfudit, cuius interpretatio merito cæteris antefertur. Nã est & verborum tenacior, & perspicuitate sententiæ clarior, atque, utpote à Christiano interprete, verior.

- ^a Cap. IV. & ab Eleaz. Ex Hiero. in Chron.
^b Siquidem sing. Idem refert Aug. lib. 2. de doct. Christ. & lib. 18. de civit. c. 42. & Epiph. lib. de ponder. qua de re nimis multa à nostris hoc tempore dicta sunt.
^c & vulgaris. Nec verba non sunt Augustini.
^d miro labore rep. Ex Catalog. Hier. in Origen. Reperit autem has editiones (vt ait Epiph.) in dolijs, quoniam verò in Aëteo litte ore ait Hieronymus in prasat. ad Bomul. Origen. à se versas.
^e Presbyter quoq. Aug. 18. de civit. c. 43.
^f Cuius interpretatio. Ex cod. 2. de doct. Christ. qua tamen non de Hieronymi interpretatione, sed de Itala dicuntur ab Augustino.
^g atq. vtpote à Ch. int. v. Nec quidam libri non habent, neque libro 1. de offic. eccles. leguntur. sunt tamen in vetustioribus.

De eo qui primum Romam libros aduexit. Cap. V.

Romam primus librorum copiam aduexit ^a Æmilius Paullus, Perse Macedonũ rege deuictò: ^b deinde Lucullus è Pontica præda. Post hos Cæsar dedit Marco Varroni negotium quàm maximæ Bibliothecæ cõstruendæ. ^c Primum autè Romæ Bibliothecas publicauit Pollio, Græcas simul atque Latinas additis auctorũ imaginibus in atrio, quod de manubijs magnificentissimum instruxerat.

- ^a Cap. V. Æmil. Paul. Videndum, num ad hoc satis sit, quod Plutarchus Æmilij abstinentiam laudans, narrat 3. libros Regis dumtaxat filijs studia litterarum tractantibus concessisse, cum auris & argenti aceruos, reliquãque prædam ne aspicere quidem voluerit.
^b Deinde Lucull. Cicer. in Lucull. & 3. de finibus. Sed quod Lucullo Isidorus, Pompeio, qui Lucullo successit, bellũq; consecit, tribuit Plin. lib. 7. c. 30.
^c Primum autem Rom. Plin. lib. 7. c. 30. Marci Varronis in Bibliotheca, quæ prima in orbe ab Asinio Pollione de manubijs publicata Romæ est, vnius viuentis posita imago est. Nam etsi reges illi multo ante Pollionem Bibliothecis instruxerant, non tamen for tasse publicarant, hoc est publicas fecerant.

Qui apud nos Bibliothecas instituerunt. Cap. VI.

Apud ^a nos quoque Pamphilus Martyr, cuius vitam Eusebius Cæsariensis cõscripsit, Pisistratum in sacræ Bibliothecæ studio ^b primus adæquare contedit. Hic enim in Bibliotheca sua prope triginta voluminum millia habuit. Hieronymus quoque atque Gennadius ecclesiasticos scriptores

A toto orbe quærentes ordine persecuti sunt, eorũque studia in vno voluminis indiculo comprehenderunt.

- ^a Cap. VI. Apud nos. Ex epist. 141. ad Marcellam.

Qui multa scripserunt. Cap. VII.

Marcus ^a Terentius Varro apud Latinos innumerabiles libros scripsit. Apud Græcos quoque Chalcenterus miris attolitur laudibus: quod tantos libros ediderit, quantos quisque nostrum alienos scribere propria manu vix possit. De nostris quoque apud Græcos Origenes in scripturarum labore tam Græcos, quàm Latinos operum suorum numero superauit. Demique Hieronymus ^b sex millia librorum eius se legisse fatetur. Horum tamen omnium studia Augustinus ingenio vel scientia sua vicit. Nam tanta scripsit, vt diebus ac noctibus non solum scribere libros eius quisquam, sed nec legere quidem occurrat.

- ^a Cap. VII. M. T. Varr. apud Græc. Locus est ex Hieronymi libello, qui non extat, eius tamen eam partem, qua ad hunc locum pertinet, refert Ruffin. inuict. his verbis: M. Terentium Varronem miratur antiquitas, quod apud Latinos tam innumerabiles libros scripserit. Græci Chalcenterũ miris efferunt laudibus quod tantos libros composuerit, quantos quiuis nostrũ alienos sua manu describere non possit. Id cognomen fuit Didymo Alexandrino Grammatico, vt ait Hesychius in lib. de ijs qui in discipl. claruerunt. Vid. Suid.
^b Sex mill. lib. Ita Ruffin. in apolog. sed eum Hieronymus mendacię arguit, vixque tertiam partem ab Eusebio relatam affirmat. Idem tamen quod Ruffinus, tradidit Epiphanius.

De generibus opusculorum. Cap. VIII.

D Opusculorum ^a genera sunt tria. Primum genus excerpta sunt: quæ Græcè scholia nuncupantur, in quibus ea quæ videntur obscura vel difficilia, summam ac breuiter præstringuntur.

Secundum genus, homiliae sunt, quas Latini verba appellant, quæ proferuntur in populis. Tertium, tomi: quos nos libros vel volumina nuncupamus. Homiliae autem ad vulgus loquantur: tomi verò, id est, libri maioris sunt disputationis. Dialogus est

est collatio duorum vel plurimorum, quam Latini sermonem dicunt. Nam quos Græci dialogos vocant nos sermones vocamus, ^bSermo autem dictus quia inter vtrumque seritur. Vnde & in Virgilio. Multa inter se se vario sermone seriebant. Tractatus, est vnius rei multiplex expositio, eò quòd trahat sensum in multa, ^csententiam contrectando secum.

Differt autem sermo, tractatus, & verbū. Sermo enim altera eget persona: tractatus specialiter ad seipsum est: verbum autem ad omnes. Vnde & dicitur, verbum fecit ad populum.

Commentaria dicta quasi cum mente. Sunt enim interpretationes, vt commenta iuris, ^dcommenta Euangelij.

^e Apologeticum est excusatio, in quo solent quidam accusantibus respondere. In defensione enim aut negatione sola positū est, & est nomen Græcum.

^f Panegyricum est licentiosum & lacinosum genus dicendi in laudibus regum: in cuius compositione homines multis mendacijs adulantur. Quod malum à Græcis exortum est: quorum leuitas instructa dicendi facultate & copia incredibili multas mendaciorum nebulas suscitauit.

^g Fastorum libri sunt, in quibus reges vel consules scribuntur, à fascibus dicti, id est, potestatibus. ^hVnde & ob id libri Fasti nunc dicuntur, quia de regibus & consulibus editi sunt.

Proœmium est initiū dicendi. Sunt enim proœmia principia librorū, quæ ante causæ narrationem ad instruendas audientium aures coaptantur. Cuius nomē plerique Latinitatis periti sine translatione posuerunt. hoc autem vocabulum apud nos interpretatum, præfatio nuncupatur, quasi prælocutio.

Præcepta sunt, quæ aut quid faciendum, aut quid non faciendum sit, docent. Quid faciendum: vt dilige Deum tuum: & honora patrem tuum, & matrem tuam. Quid nõ faciendum: vt, Non mœchaberis, non furtum facies. Similiter & gentilium præcepta vel iubent, vel vetant. Iubent faciendum: vt nudus ara, sere nudus. Vetant: vt Neue inter vites corylum sere, neue flagella summa pete. Primus autem præcepta apud Hebræos Moyses scripsit, apud Latinos ⁱMartius vates primus præcepta composuit. Ex quibus est illud, Postremus dicas, primus

taceas. Parabola & problemata nominibus suis indicant alius se perferutari oportere. Parabola quippe alicuius rei similitudinem per se gerit, quod licet sit vocabulum Græcum, iam tamen pro Latino vsurpatur. Et notum est quòd in parabolis quæ dicuntur rerum similitudines, rebus de quibus agitur comparantur.

Problemata autem quæ Latinè appellantur propositiones, quæstiones sunt habentes aliquid quod disputatione soluendum sit.

^B Quæstio autem est quæstio, cum quaeritur, an sit, quid sit quale sit.

Argumentum verò dictum quasi argutū, vel quasi argutè inuentum, ad comprobandas res.

Epistolam propriè Græci vocant, quod interpretatur Latinè missa.

Antè chartæ & membranarum vsu, ^kin dedolatis ex ligno codicillis epistolarū alloquia scribebantur. Vnde & portitores earum tabellarios vocauerunt,

^a Cap. VIII. Opusculorum. Ex Hieron. *pres. in humil. Orig. in Ezech. qua repetit etiam Russ. in inuict.*

^b Sermo autem dict. e. Serm.

^c Sententiam contrectando secum. Ita A. Aug. cum in o. l. sentiendi nullo sensu legeretur: seu à contrectando secum. *Ch. con.*

^d Commenta iuris, commenta Euang. *Commenta pro commentaria præcisè scriptum putabat A. Augustinus. Sed retinet idem verbum hodie abscessum vulgaris sermo. vt suspicari possumus eod. modo Isulori etate vsurpatum.*

^e Apologeticum. Ex *Lact. lib. 5. c. 4.*

^f Panegyric. Ex *cod. lib. 1. cap. 15.*

^g Fastor. lib. -- à fascibus dicti *Significationi etymon aptant, vt consuevit, alioqui à sancto dici non ignorans.*

^h Vnde & ob id. Ex C. Neap. mendose reliqui. *Quid.*

ⁱ Martius vates. *Vid. Lil. Gyrald. Dialog. 4. de poet. Latin.*

^k In dedolat. ex l. c. Ex Hieron. *epist. ad Niceam 42.*

De ceris. Cap. IX.

^D Ceræ literarum materies, paruulorum nutrices. ^aipsæ dant ingenium pueris primordia sensus, quarum studium primi Græci tradidisse produntur: Græci autem & Thulci primum serro in ceris scripserūt, postea Romani iusserunt, ne graphium ferreum quis haberet. Vnde & apud scribas dicebatur: ceram serro ne cædito. Postea institutum est, vt ceram ossibus scriberet, ^bsicut indicat Atta in satyra dicens: Vertamus vomerem in ceram mucronèque aemus

Osco.

Osseo-graphium autem Græcè: Latinè scriptorium dicitur. Nam $\gamma\rho\alpha\phi\eta$ scriptura est.

^a Cap. IX. Ipsæ dantingen. *Carmen est Dracontij lib. 2. de machin. mundi.* Cera dat ingenium pueris primordia sensus. Inde fit, ut præset littera, vel noceat.

^b sicut indicat Acta. *Cui cur Atta cognomen hæserit, Vid. Vest. in Acta.*

De chartis. Cap. X.

CHartarum^a usum primùm Ægyptus ministravit, ceptum apud Memphisicam urbem. Memphis enim ciuitas Ægyptiorum est, ubi chartæ usus inuentus est primùm, sicut ait Lucanus, Conficitur bibula Memphis charta papyro. Bibulam autem papyrum dixit, quòd humorem bibat. Charta autem dicta, quòd carptim papyri tegmen decerptum glutinatur. Cuius genera quàm plura sunt. Prima & præcipua^b Augustæa regia & maioris formæ in honorem Octauij Augusti appellata. Secunda Liuiana ob honorem Liuiæ. Tertia hieratica dicta, eò quòd ad sacros libros eligebatur, similis Augustææ, sed subcolorata. Quarta Tarniotica à loco Alexandria qui ita vocatur ubi fiebat. Quinta Saitica ab oppido Sai. ^c Sexta Corneliana à Cornelio Gallo præfecto Ægypti primum confecta. Septima emporetica, quòd ea merces inuoluuntur, cum sit scripturis minus idonea.

^a Cap. X. Chartarum usus. *Plin. lib. 13. c. 12.*

^b Augustæa regia, *regia, glossam præstat Chæcon.*

^c Sexta Corneliana. *De Corneliana nihil Plinius, constat verò ex Dione & alijs Cornelium Gallum Ægypto præfisse præfatum ab Augusto.*

De pergamenis. Cap. XI.

Pergameni^a reges cum charta indigerent, membrana primi excogitauerunt. ^b Vnde & pergamenarum nomen hucusque tradente sibi posteritate seruatum est. ^c Hæc membrana dicuntur, quia ex membris pecudum detrahuntur. Fiebant autem primum coloris lutei, id est crocei, postea verò Romæ candida membrana reperta sunt: quòd apparuit inhabile esse: quòd & facile sordescant, aciemque legentium lædant. Cum peritiores architecti neque aurea lacunaria ponenda in Bibliothecis putent, neque pauimæ. ^d Alia, quàm è Carysteo marmore, quòd

Auri fulgor hebetet, & Carysti viriditas reficiat oculos. Nam & qui numulariam dicunt, denariorum formis myrteos pannos subiiciunt: & gemmarum sculptores scarabeorum terga, quibus nihil est viridius, subinde respiciunt: & pictores idem faciunt ut laborem vilis eorum viriditate recreent.

Membrana autem aut candida, aut lutea, aut purpurea sunt. Candida naturaliter existit. Luteum membranum bicolor est: quòd à confectore vna tingitur parte id est crocatur, de quo Persius: Jam liber & positus bicolor membrana capillis. ^d Purpurea verò inficiuntur colore purpureo: in quibus aurum & argentum liquefcens patelat in litteras.

^a Cap. XI. pergameni Reges. *Eumenes Pergami rex membranas primum excogitauit.*

^b Vnde & pergamenarum. *Verba sunt Hieronymi in epist. ad Chromat. 43.*

^c Hæc & membrana dic. *Et feminino, & neutro genere. Gloss. membranum v. p. 17.*

^d Purpurea verò. *Hierro. ad Eustoch. de custod. virg.* Inficiuntur membranæ colore purpureo, aurum liquefcit in litteras. *Vnde liquefcit hic reponerat Chæcon.*

De libris conficiendis. Cap. XII.

Quædam genera librorum apud gentiles certis modulis conficiebantur. Breuiore forma, carmina, atque epistolæ. At verò historiæ maiori modulo scribebantur, & non solum in charta vel membranis: sed etiam & ^a in omentis elephantinis, textilibusque maluarum folijs, atque palmarum. cuius generis Ciina sic meminit: Hæc tibi Arateis multum inuigilata lucernis Carmina, queis ignes ^b nouimus ærios, Leuis in aridulo maluæ descripta libello, Præfata vixi munera nauticula. Circuncidi libros Sicilia primùm increbuit. Nam initio pumicabantur. Vnde & ait Catullus: Cui dono lepidum nouum libellum Arido modo pumice expolitum?

^a Cap. XII. in omentis eleph. *Hinc elephantini libri, nisi mentis colices eboreos, aut tabulas eboreas significari, de quibus meminere Vlp. de leg. 2. c. 52. & Pompon. c. 12. de orig. iur.*

^b nouimus ærios. *Sic Goth. o. B. s. f. Z. melius ætherios legit. ærios autem ex illorum opinione qui sidera non in orbibus fixa, sed per ætra ferri existimant.*

De librorum vocabulis. Cap. XIII.

Codex multorum librorum est: liber vnus voluminis. Et dictus codex per transta-

translationem à caudicibus arborum, seu vitium, quasi caudex: quòd in se multitudinè librorum quasi ramorum contineat.

Volumen liber est à voluendo dictus: sicut apud Hebræos volumen legis, volumina prophetarum.

Liber est interior tunica corticis quæ ligno coheret. De quo Virgilius, alta liber aret in vltimo. Vnde & liber dicitur in quo scribimus: quia^a ante vsum chartæ vel membrorum de libris arborum volumina fiebant, id est, compaginabantur. Vnde & scriptores à libris arborum librariorum vocauerunt.

^a Cap. XIII. ante vsum chartæ. Ex Hieronymo. ad Nicæam.

De librariorum et eorum instrumentis.
Cap. XIV.

Librarios (constat) ante bibliopolas dictos. Librum enim Græci βιβλίον vocant. Librarij autem, idem & antiquarij vocantur: sed librarij sunt qui & noua & vetera scribunt, antiquarij qui tantummodo vetera, vnde & nomen sumpserunt.

A scribendo autem scriba nomē accepit: officium exprimens vocabuli qualitate.

Instrumenta scribæ, calamus & penna. Ex his enim verba paginis infiguntur: sed calamus arboris est, penna avis, cuius acumen in duo diuiditur: in toto corpore vnitatem seruata (credo) propter mysterium, vt in duobus apicibus vetus & nouum testamentum signaretur, quibus exprimitur verbi sacramentum sanguine passionis effusum.

Dictus autem calamus quod liquorem ponat.^a Vnde & apud nautas calare ponere dicitur.

Penna autem à pendendo vocata, id est, volando. Est enim, vt diximus, auium.

Folia autem librorum appellata: siue ex similitudine foliorum arborum: seu quia ex follibus fiunt, id est, ex pellibus quæ de occisis pecudibus detrahi solent: cuius partes paginæ dicuntur, eò quòd sibi inuicem cōpingantur.

Versus autem vulgò vocati: ^b quia sic scribebant antiqui sicut aratur terra. A sinistra enim ad dexteram primùm deducebant stylum: deinde conuertebantur ^c ad inferiora & rursus ad dexteram versus: quos hodiè que rustici versus vocant.

^d Scheda est quod adhuc emédatur, & nec

dum in libris redactum est, & est nomen Græcum, sicut & tomus.

^a Cap. XIV. Vnde apud nautas calare. quo verbo nostri quoque Thrasones vtuntur, cum calat el sombrero, calat la visera, atque alia huiusmodi essintunt. inde etiam dies intercalares dictos vult, quasi interpositos inf. c. 17.

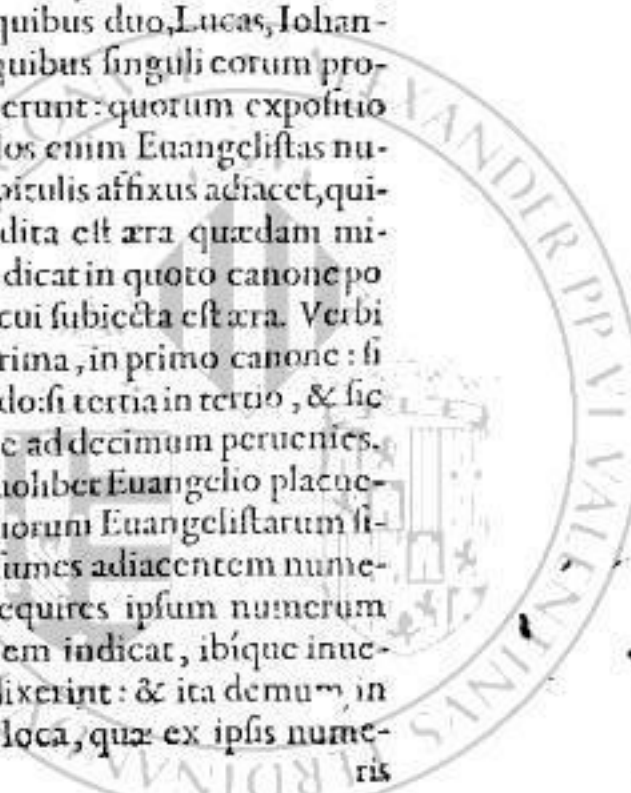
^b quia sic scribebant antiqui sicut arat. terr. Et Græci (vt ait Pausan. lib. 1. ἀλαλακτῆς) βιβλιογράφος γράφον, dixerunt. Versum autem vocabant rustici, cum sulco ad finem perducto iterum eo reditur, vnde arationis initium est, quod est versum peragere Plinio lib. 18. c. 19.

^c ad inferiora. At ad inferiorem.

^d Scheda. Chartis lib. 1. Scheda charta sine aspiratione à scindendo dicta est, sed etiam alij cum aspiratione schedā ex Græco ἀσπέρω σχίζω dictam putant.

De canonibus Euangeliorum.
Cap. XV.

CAnones Euangeliorum^a Ammonius Alexandria Episcopus primus excogitauit: quem postea Eusebius Cæsariensis secutus, plenius composuit. Qui ideò facti sunt, vt per eos inuenire & scire possimus, qui reliquorum Euangeliorum similia aut propria dixerunt. Sunt autem numero decem, quorum primus continet numeros, in quibus quattuor eadem dixerunt: Matthæus, Marcus, Lucas & Iohānes. Secundus, in quibus tres, Matthæus, Marcus, Lucas. Tertius, in quibus tres, Matthæus, Lucas, Iohānes. Quartus, in quibus tres, Matthæus, Marcus, Iohānes. Quintus in quibus duo, Matthæus, Lucas. Sextus, in quibus duo, Matthæus, Marcus. Septimus, in quibus duo, Matthæus, Iohānes. Octauus in quibus duo, Marcus, Lucas. Nonus in quibus duo, Lucas, Iohānes. Decimus in quibus singuli eorum propria quædam dixerunt: quorum expositio hæc est. Per singulos enim Euangelistas numerus quidam capitulis affixus adiacet, quibus numeris ^b subdita est æra quædam minio notata: quæ indicat in quoto canone positus sit numerus, cui subiecta est æra. Verbi gratia: Si est æra prima, in primo canone: si secunda, in secundo: si tertia in tertio, & sic per ordinem vsque ad decimum peruenies. Si igitur aperto quolibet Euangelio placuerit scire, qui reliquorum Euangelistarum similia dixerunt, assumes adiacentem numerum capituli: & requires ipsum numerum in suo canone quem indicat, ibique inuenies quot, & qui dixerint: & ita demum in corpore inquisita loca, quæ ex ipsis numeris

ris indicantur per singula Euangelia de eisdem dixisse inuenies.

* Cap. XV. Harmonius. Ex Hieronymi Catalogo, & pref. in Euang. & pref. Euseb. ad canones Harmonij.

^b Subdita est æta quæd. Vel ex hoc loco apparet ætam nihil esse aliud, quam numeri not. Nam quanti Isidorus ætam, Hieronymus numerum dixit. & Victor Capitanus in pref. ad harmoniam Euangelicam Tatiæ eadem de re. Memoratos numeros prius curiosus lector si velit inspiciens facile ex nota numeri reperta comprobet lectione. Vid. supra lib. 5. c. 34.

De canonibus Conciliorum. Cap. XVI.

Canon^a autem Græcè, Latinè regula nūcupatur. Regula autem dicta, quòd rectè ducit, nec aliquàdo aliorsum trahit. Alij dixerunt regulam dictam vel quòd regat, vel quòd normam rectè viuendi præbeat: vel quòd distortū prauumq. quid corrigat.

^b Canones autem generalium Conciliorum à temporibus Constantini cœperunt. In præcedentibus namque annis, persecutione feruente, docendarum plebium minimè dabatur facultas. Inde Christianitas in diuersas hæreses est scissa: quia non erat licètia Episcopis in vnum conuenire, nisi tempore supradicti Imperatoris. Ipse. n. dedit facultatem Christianis liberè congregari. Sub hoc etiam sancti Patres in Concilio Nicæno de omni orbe terrarum conuenientes: iuxta fidem Euangelicam & Apostolicam secundū post Apostolos symbolū tradiderūt.

Inter cætera autem concilia quattuor esse (scimus) venerabiles synodos: quæ totam principaliter fidem complectuntur, quasi quattuor Euangelia, vel totidem paradisi flumina.

Harum prima Nicæna synodus trecentorum octodecim Episcoporum Constantino Augusto imperante peracta est. In qua, Arianae perfidiae damnata blasphemia, quæ de inæqualitate sanctæ Trinitatis idē Arius asserbat: consubstantialem Deo Patri Deū filium eadem sancta synodus per symbolum definiuit.

Secunda synodus centum quinquaginta patrum sub Theodosio seniore^d Constantinopoli congregata est, quæ Macedonium, Spiritum sanctum Deum esse negantem, condemnans consubstantialem Patri & Filie sanctum Spiritum demonstrauit, dans symboli formam, quam tota Græcorum &

A Latinorum confessio in Ecclesijs prædicat.
^e Tertia synodus Ephesina prima. ducentorum Episcoporum sub iuniore Theodosio Augusto edita, quæ Nestorium duas personas in Christo asserentem iusto anathemate condemnauit: ostendens manere in duabus naturis vnā Domini Iesu Christi personam.

^g Quarta synodus Chalcedonensis sexcentorum triginta sacerdotum sub Martiano Principe habita est, in qua Euthychè Constantinopolitanum abbatem Verbi Dei & carnis vnā naturam pronuntiantem, & eius defensorem Dioscorū quendam Alexandrinum Episcopū, & ipsum rursus Nestorium cum reliquis hæreticis vna Patrum sententia prædamnavit, prædicans eadem synodus^h Christum Dominum de virgine sic natum, vt in eo substantiam & diuinæ & humanæⁱ confiteamur naturæ. Quattuor hæ sunt synodi principales, fidei doctrinam plenissimè prædicantes: sed & si qua sunt concilia quæ sancti Patres spiritu Dei pleni sanxerunt, post istorum quattuor auctoritatem omni manent stabilita vigore: ^k quorū gesta in hoc corpore condita continentur.

Synodus autem ex Græco interpretatur comitatus vel cœtus.

^l Concilij verò nomen tractum est ex more Romano. Tempore enim quo causæ agebantur, conueniebant omnes in vnum, communiq. intentione tractabant. * Vnde & Concilium à communi intentione dictū^m quasi cōmuniciliū. Nā cilia oculorū sunt. Vndeⁿ & considium, consilium, d. in, l. litteram transeunte.

Cœtus verò conuentus est, vel congregatio à cœundo, id est, cōueniendo in vnā. Vnde & conuentus est nuncupatus: sicut conuentus cœtus, vel concilium à societate multorum in vnum.

^d * Cap. XVI. Canon autem. Hoc caput ex alio Isidori volumine à Byzantione, qui hoc opus interpolauit in libro suo digessit, accersitum videtur. Nam & concilior. act. in hoc opere condita contineri inferius dicitur, & multa huius loci verba in e. i. pref. quæ inscribitur origo concilior. reperitur.

^b Canones autem gen. Citantur hoc à Grat. dif. 19. c. 1. & Inone lib. 2. tit. xj. cap. 16. Penorm. ex. 18. cap. lib. 6. etymolog. eademq. in Rabani margine ex. 17.

^c Deus: Filium Dei Filium Gratian.

^d Constantinopoli Al. Constantinopolim.

^e Tertia Synod. Antè hæc verba Ino. c. 20. Hæc synodus acta est temporibus Damasi Papæ Romani, Cyrilli Hierosolymitam Episcopi, Nestarii Constantinopolitan. (sic. in legendum non Nestorij.)

^f Osten-

f Offendens manere. *Conrad.* Sixtus vrbis Rom. A
episcopus decretum synodi aduersum Nestorium
à se habitum volumine descriptens ad Orientis &
Occidentis ecclesias dedit, cōfirmans duabus in Chri
sto manentibus perfectè naturis, vnam Filij Dei
credendam esse personam. & rursus ead. ferè in *Leporio.*
g Quarta synod. *Ante hęc vrbis Iuo. cap. 21.* Hęc sy
nodus acta est temporibus Cælestini Papæ Romani,
Iuuenalis Constantinopol. episcopi. *Vbi pro Con
stantinopolitani, Hierosolymitani legendum adiunxit A.
Augustin.*

h Christum dominum. *Christum Deum alij libri, &
Grat. Iuo. & aban.*

i confiteamur naturæ. *Addit post hęc verba solus Iuo.*
Hęc synodus acta est tēporibus Leonis Papæ Ro.
& Iuuenalis Hierosolymitani episcopi, Anatolij
Constantinopolitani. *Sic n. legendum non, Athanasij.*

k Quor. gesta in hoc opere. *Hęc omnia oportuit.*

l Concilij nom. t. e. m. Rom. è *Sera. Æn. 6. ad v.* Nec
verò h. l. l. d. *Quil autem eset Concilium ostendant Le
ty T. h. is verba apud Agell. lib. 5. c. 27.* Qui non vniuer
sum populum, sed partem aliquam adesse iubet, nō
conicia, sed concilium edicere debet. *Sic enim legē
dum docuit A. August. ex Cicero, & Lino.*

m quasi communicilium. *Ita Rabanus:* quasi con
siliū veteres libri, viciu. *Salmant. ante 560. annos scriptus,*
quasi cōsiliū, quod ad hunc quidem locum atinet, nē
dosc, rem totam attentius si spectes, haud profus absurdē.
Nam Concilium Isidori atate solere scribi, mihi certe non
fit dubium, nam & paullo post idem codex habet: Vel consi
ciliū à societate, &c. *E qua scriptura duas ipse notatio
nes conficit. Ut consiliū, sit (neglecto s.) concilium, & hoc
quasi communicilium, vel sit (neglecto c.) consiliū, & hoc
quasi consiliū d. in l. litteram tr. in se unte, qua de re Festus.
Consiliū vel à consulendo, vel quod in vnā rem
plurium mentes confideant. Fuisse autem hanc consi
lij scripturam in vsu testatur Pictius Valerianus lib. 9. Æn.
ad V. Consiliū summis r. d. r. h. Hoc Gratiani corre
ctores non viderunt, nulla tamen re illorum sensus equè
aliquatur. Nos antiquor. codicum scripturam representami
mus, qua, hoc animaduertse, & emēdari & suppleri facile pos
sit: ut nihil sit iam amplius quod desuleretur.*

*De cyclo Paschali.
Cap. XVII.*

Paschalem a cyclum Hippolytus Episco
pus temporibus Alexandri Imperatoris D
primus conscripsit. Post quem probatissimi
auctores Eusebius Cæsariensis, b Theophi
lus Alexandrinus, Prosper quoque natione
Aquitanus, atq. c Victorius amplificatis eius
dem festiuitatis rationibus, multiplices cir
culos ediderunt, cuius quidem rationem
beatissimus Cyrillus Alexādrinæ vrbis Epif
copus in xcv. annos d per quinquies decem
nouies calculans, e quoto Kalendas vel lu
na debeat Paschalis sollempnitas celebrari,
summa breuitate notauit.

Cyclus autem vocatus, eò quòd in or
bem digestus sit, & quasi in circulo dispo
situm ordinem complectatur annorum si
ne varietate, & sine vlla arte. Vnde factum
est vt cuiusque materix carmina f simplici
formitate facta cyclica vocarentur. g Hinc
& laterculum dictum quòd ordinē habeat
h stratum annorum.

Primus cyclus decemnouenalis.

		Luna
B. Com. an. ij. Idus	April.	xx
C. vj. Kal.	April.	xvj
Em. xvj. Kal.	Maij	xvij
C. vj. Idus	April.	xx
B. C. ix. Kal.	April.	xv
E. ij. Idus	April.	xvj
C. ij. Non.	April.	xix
E. viij. Kal.	Maij	xx
B. C. v. Idus	April.	xv
C. ij. Kal.	April.	xvij
E. xij. Kal.	Maij	xix
C. Non.	April.	xv
B. C. v. Kal.	April.	xvij
E. xvj. Kal.	Maij	xvij
C. vj. Idus	April.	xx
C. ix. Kal.	April.	xvij
B. E. xj. Idus	April.	xvij
C. ij. Non.	April.	xx
E. viij. Kal.	Maij	xxj

Secundus cyclus luna.

		Luna.
C. v. Idus	April.	xvij
B. C. ij. Kal.	April.	xx
E. xij. Kal.	Maij	xxj
C. Non.	April.	xvij
C. v. Kal.	April.	xx
B. E. xvj. Kal.	Maij	xx
C. Kal.	April.	xvj
E. xj. Kal.	Maij	xvij
C. Idus	April.	xx
B. C. v. Kal.	April.	xv
E. xv. Kal.	Maij	xvj
C. v. Idus	April.	xix
C. viij. Kal.	April.	xv
B. E. Idus	April.	xv
C. Non.	April.	xvij
C. v. Kal.	April.	xxj
E. iij. Idus	April.	xv
B. C. Kal.	April.	xvij
E. xj. Kal.	Maij	xvij

Tertius cyclus luna.

		<i>Luna</i>	A B. C. iij. Idus	April.	xviii
C. viij. Idus	April.	xv	C. iij. Non.	April.	xxj
C. iij. Kal.	April.	xviii	E. xvj. Kal.	Maij	xv
B. E. xv. Kal.	Maij	xviii	C. vj. Idus.	April.	xviii
C. v. Idus	April.	xxj	B. C. iij. Kal.	April.	xx
C. viij. Kal.	April.	xvij	E. xiiij. Kal.	Maij	xxj
E. xviiij. Kal.	Maij	xviii	C. ij. Non.	April.	xvij
B. C. Non.	April.	xx	C. vj. Kal.	April.	xx
E. vij. Kal.	Maij	xxj	B. E. xvij. Kal.	Maij	xx
C. iij. Idus	April.	xvij	C. ij. Kal.	April.	xvj
C. iij. Non.	April.	xx	E. xij. Kal.	Maij	xvij
B. E. xj. Kal.	Maij	xx			
C. viij. Idus	April.	xvj			
C. iij. Kal.	April.	xix			
E. xiiij. Kal.	Maij	xx			
B. C. iij. Non.	April.	xv			
C. viij. Kal.	April.	xviii			
E. xviiij. Kal.	Maij	xviii			
C. ij. Kal.	April.	xix			
B. E. xiiij. Kal.	Maij	xv			

Quartus cyclus luna.

		<i>Luna</i>			
C. iij. Idus	April.	xix			
C. vij. Kal.	April.	xv			
E. xvij. Kal.	Maij	xvj			
B. C. viij. Idus	April.	xviii			
C. iij. Kal.	April.	xxj			
E. iij. Idus	April.	xv			
C. iij. Non.	April.	xviii			
B. E. x. Kal.	Maij	xviii			
C. xviiij. Kal.	Maij	xxj			
C. ij. Kal.	April.	xvij			
E. xiiij. Kal.	Maij	xviii			
B. C. iij. Idus	April.	xx			
C. vij. Kal.	April.	xvj			
E. xvij. Kal.	Maij	xvij			
C. vij. Idus	April.	xx			
B. C. xj. Kalen.	April.	xv			
E. iij. Idus	April.	xvj			
C. iij. Non.	April.	xix			
E. ix. Kal.	Maij	xx			

Quintus cyclus luna.

		<i>Luna</i>			
B. C. vij. Idus	April.	xvj			
C. iij. Kal.	April.	xix			
E. xiiij. Kal.	Maij	xx			
C. ij. Non.	April.	xvj			
B. C. vij. Kal.	April.	xviii			
E. xvij. Kal.	Maij	xix			
C. ij. Kal.	April.	xv			
E. iij. Kal.	Maij	xvj			

Post cuius expletionem ad primum exordium recurrendum. Antiquitus Ecclesia Pascha decima quarta luna cum Iudæis celebrabat, quocumque die occurreret: quæ ritum sancti Patres in Nicæna synodo prohibuerunt, constituentes non solum lunam Paschalem & mensem inquirere, sed etiam & diem resurrectionis Dominicæ obseruare: & ob hoc Pascha à quarta decima luna, usque ad vigesimam primam extenderunt, ut dies Dominicus non omitteretur.

Paschæ autem vocabulum non Græcū, sed Hebræū est: nec à passione, quoniam πασχα Græcè dicitur pati, sed à transitu Hebræo verbo Pascha appellatū est, eo quod tunc populus Dei ex Ægypto trāsierit. Vnde & in Euāgelio: Cum vidisset, inquit, Iesus, quia venit hora ut trāsiret de mundo ad patrem. Cuius noxideò peruigil ducitur, propter aduentum Regis ac Dei nostri, ut tempus resurrectionis eius nos non dormientes, sed vigilantes inueniat. Cuius noctis duplex ratio est: siue quod in ea vitā tunc recepit cum passus est: siue quod postea eadē hora qua resurrexit, ad iudicandum venturus est. Eo autem modo agimus Pascha, ut non solum mortem & resurrectionem Christi in memoriā reuocemus, sed etiam cetera quæ circa eum attestantur ad sacramentorum significationem inspiciamus. Propter initium enim nouæ vitæ, & propter nouum hominem, quem iubemur induere & exuere veterem expurgantes vetus fermentum, ut simus noua conuersio, quoniam Pascha nostrum immolatus est Christus. Propter hanc ergo vitæ nouitatem primus mensis in anni mensibus celebrationi Paschali mysticè attributus est.

Quod verò tertia hebdomadæ die Pascha celebratur, quia dies occurrit à quarta decima in vicisimam primam, hoc significat: quia in toto tempore seculi, quod septenario dierum numero agitur, nunc tertium tempus

pus hoc sacramentum aperuit. Primum enim tempus est ante legem, secundum sub lege, tertium sub gratia. Vbi iam manifestatum est sacramentum prius occultum in prophetico ænigmate, idè & propter hæc tria seculi tempora resurrectio Domini tridua est. Quòd verò à quartadecima luna vsque ad vigesimam primam per dies septē Paschalis dies quæritur: hoc fit propter ipsam numerū septenariū, quo vniuersitatis significatio sæpe figuratur, qui etiam ipsi ecclesiæ tribuitur propter instar vniuersitatis, vnde & Iohannes Apostolus in Apoc. ad septem scribit ecclesias. Ecclesia verò in ista adhuc mortalitate carnis constituta propter ipsam mutabilitatem, lunæ nomine in scripturis significatur.

Varia autem obseruantia opinionum Paschalis festiuitatis interdum errorè gignit. Latini namq. à tertio nonas Martij, vsque in tertium Nonas Aprilis primi mensis lunam inquirunt, & si quarta decima luna die Dominico prouenerit, in alio die Dominico Pascha protrahunt. Græci primi mensis lunam ab octauo Idus Martias vsque in diem Non. April. obseruant, & si quinta decima luna die Dominico incurrerit, sanctū Pascha celebrant. Huiusmodi igitur dissensio inter vtrosque Paschalem regulam turbat.

Communis annus dicitur qui p̄ duodecim tantum lunas, hoc est, dies ccc.iiii. habet. Dicitur autē communis, quia sæpè duo ita coniuncti incedūt, vt inuicem se in Paschali sollemnitate sequantur: nam embolismus annus semper solus est.

Embolismus annus est, qui tredecim menses lunares, id est, ccc. lxxviii. dies habere monstratur. Ipse est annus sancto Moyse diuinitus reuelatus, in quo iubentur ij, qui longius habitabant in secundo mense Pascha celebrare. Embolismus autem nomen Græcum est, quod interpretatur Latine superaugmētum, eò quòd expleat numerum annorum communium, quibus vndecim lunares dies deesse cernuntur.

Embolismi autem anni & communes sic inueniuntur. Si enim à quarta decima luna Paschæ præcedentis vsque ad quartam decimā sequentis ccc. lxxviii. dies fuerint: embolismalis annus est, si ccc. lxxxiii. communis.

Bissexus est post annos quattuor vnus dies adiectus. Crescit enim per singulos annos quarta pars assis. At vbi quarto anno assen compleuerit, bissexum vnum facit.

Dicitur autem bissexus, quia bis sexias ductus assē facit: quod est vnus dies, sicut quadrantem propter quater ductum, quod est bissexus: quem super dierum cursum in anno sol facit: siue quòd nequeat annus sub introduci, nisi bissexto Kal. Mart. computaueris, hoc est, & prima die sext. Kal. Martias, & addito bissexto alio die sexto Kal. Martias iteraueris. A sexto autem Kal. Mart. vsq. in diem pridie Kalēdas Ianuarias, in lunæ cursu bissexus apponitur, atq. inde detrahitur.

Intercalares autem dies idcirco vocantur, quia interponuntur, vt ratio lunæ solisque conueniat. Calare enim ponere dicitur, intercalare interponere.

Epactas Græci vocant, Latini adiectiones annuas lunares, quæ per vndenarium numerum vsq. ad tricenarium in se reuoluuntur. Quas idè Ægyptij adijciunt, vt lunaris emensio rationi solis æquetur. Luna enim iuxta cursum suum vigintinouē semis dies lucere dinoscitur, & fiunt in annum lunare dies ccc.iiii. Remanent ad cursum anni solaris dies vndecim, quos Ægyptij adijciūt. Vnde & adiectiones vocantur: absque his nō inuenies lunam quota sit in quolibet anno, & mense, & die. Illæ epactæ semper xj. kal. April. reperiuntur in eadem luna quæ fuerit eo die. Continentur autē circulo decemnouēnali: sed cum ad xxix. epactas peruenerit, qui est circulus decemnouēnalis: iam sequenti anno nō addes super vigintinouem, vndecim, vt decem annuncies deductis triginta, sed inde reuertēris vt vndecim pronunties.

a Cap. XVII. Paschalem cyclū Hippolytus Episcopus. Post vocem episcopus lacuna, est in cod. Neap. Hieronymus in Catalogo. negat se reperire potuisse cuius verbi episcopus fuerit. Gelasius Papa Metropolis Arabinum episcopum facit (Nostra sortasse) eius enim verbi subscriptio in concilijs nunquam legitur. Zonar. & Nicephorus Pontis Romæ episcopum fuisse tradunt. Reperta Romæ est ante annos. xx. illius maritorea statua sedentis, legiturque cyclus hic Paschalis in lateribus scilicet cum Catalogo operum illius, non tamen integro quia lapis ea parte fractus.

b Theophilus. Ex Catalogo Gemadij.

c Victorius. Ita omnino legendum ex Bed. lib. 6. de ratione temp. c. 23. & ex Gemadij eius verba sunt: Victorius homo Aquitanicus inuitatus à S. Hilario verbi Romæ episcopo composuit Paschalem cursum. (aliter recursum) indagacione cautissima, post quattuor priores, qui composuerant, id est, Hippolytum, Eusebium, Theophilum, Prosperum, Victorius quoque legitur in vetustiss. libris Salmant. & Complut.

d per quinque decem nouies. Per quinque decem nouies Neap.

e quoto Kal. vel luna, *Concil. Bracar. 2. c. 9. quoto Kalendar. die, vel quoto luna.*

f carmina simplici formitate facta cyclica. *Alj cyclica cum Rabano, sine ul. carminis genus arte quadam fieret, ut ait Aristophanis interpres in Anibus. Nam & αἰὼς poema tes quidam Homerum auctorem fuisse voluerunt, ut ait Philopon. ad lib. 1. ἀοαδ. siue infcitia potius fieret, ut vult Acron ad carmen. Horat. Nec sic incipies ut scriptor Cyclicus olim. Unde Cyclici à plerisque Græcis trivales & circumforanci poeta dicuntur.*

g Hinc & laterculum dictum, *Sic in melioribus libris, & rectè. Concilium Tolet. iv. cui Isidorus interfuit. c. 4. Solet in Hispanijs de sollempnitate Paschali varietas existere prædicationis, diuersa enim obseruantia laterculor. Paschalis festiuitatis errorem interdum parturit. & Cedrenus. ἡ παρ' ἑλλησιν ὁπῆ πλείθος λατίσθων παρὰ Ρωμαίους λέγεται, &c. & Hieronym. in Ezech. c. 4. Pro latere qui Græcè dicitur genere feminino, ἡ πλείθος Symmachus manifestius interpretatus est πλείθων, quem nos laterculum, & abacum appellare possumus.*

h statum annor. *Tertull. de resurrect. carn. Ordo temporum sternitur.*

i Post cuius expletionem. *Quæ ante hæc in impressis sunt. A conditione mundi vsq. ad hunc nouissimū cycli annum computantur anni. 592. à manuscriptis vetustioribus absunt. neque in reliquis idem numerus legitur sed vel. 5900. vel 5911. vel. 5921.*

k Pascha autem vocab. *Ex August. epistol. ad Ianuar. 119. Vid. Hieron. ad Matth. 26.*

l Ed quoddam populus de Ægypt t. *Immo quod Angelus percitens postes agni sanguine illitos eade. abstinetes prætergressus sit. Vi Hieronym. loco citat. & Philo. sed hæc Augustini sunt.*

m Cuius nox ided peruigil. dicitur. *Ex Last. li. 7. c. 19.*

n Quæ circa eum atreit. *Absunt hæc ab optimo cod. Tolet.*

o primus mensis. *Expunximus τὸ nouorū, nam neque apud Aug. est, neq. esse debet. Vid. Exod. 12.*

p Qui xij. tantum lunas. *Al. lunationes.*

q quia bissexias. *Ita scribi placuit A. Augustino, ut sexias semissem significaret, quod voluit Isidorus. Atqui certum est, bissexiu appellari, quod bis sexto Kal. Mart. dicamus, quod ipse statim subdit.*

r sol facit. *Quæ post hæc leguntur in quibusdam m. s. etiã Gothicis ut in Cuiensi & Cesarang. recipienda non putamus, ea sunt: Quia tres dies sine auctore sole transeunt initio conditionis dierum. Inde quarta pars assis per annum cteleit, & quarto anno diem integrum reddit. Inde Ægyptij inuentores huius artis ob exaltationes sidetum auctore sole dici in quarta feria condito, vnum diem in quartum annum adiecerunt in honorem solis, & lunæ.*

s quod nequeat annus subintroducui. *Al. annū subintroducere.*

De reliquis festiuitatibus. Cap. XVIII.

Festiuitas dicta à festis diebus, quasi festiuitas, eò quòd in eis sola res diuina fit.

A Quibus contrarij sunt fasti, in quibus ius factur, id est, dicitur. Sollemnitas à sacris dicitur, ita suscepta, ut mutari ob religionem nõ debeat: a³ sollo, id est, firmo atque solido nominata.

Celebritas autem nominatur, quòd non ibi terrena, sed cælestia tantum agantur.

b Pascha festiuitatum omnium prima est, de cuius vocabulo iam superius dictum est.

Pētecoste sicut & Pascha apud Hebræos celebris dies erat, quæ post quinque decadas Paschæ celebratur: vnde & vocabulum sumpsit. πέντε enim Græcè quinque, in quò die secundum legem panes Propositionis de nouis frugibus offerebantur. Cuius figuram annus iubileus in testamēto veteri gefit: quæ nunc iterum per figuram repromissionis æternam requiem præfiguratur.

c Epiphania Græcè, Latine apparitio siue manifestatio vocatur. Eo enim die Christus sideris indicio Magis apparuit adorandus. Quod fuit figura primitiæ credentium gentium. Quo die & dominici baptismatis sacramentum, & permutata in vinum aquæ factorum per dominum signorū principia extiterunt. Dux sunt autem Epiphaniæ: prima, in qua natus Christus pastoribus Hebræorum Angelo nuntiante apparuit: secunda, in qua ex gētium populis stella indice præsepis cunabula Magis adoraturis exhibuit.

Scenopegia sollempnitas Hebræorum, de Græco in Latinum, tabernaculorum dedicatio interpretatur: quæ celebrabatur à Iudæis in memoriam expeditionis, cum ab Ægypto promoti in tabernaculis agebant, & ex eo Scenopegia: σκηνή enim Græcè, tabernaculum dicitur. Quæ sollempnitas apud Hebræos Septembri mense celebrabatur.

d Neomenia apud nos Kalendæ: apud Hebræos autem (quia secundum lunarem cursum menses supputantur) & Græcè νέμνη luna appellatur: inde Neomenia, id est, noua luna. Erant enim apud Hebræos ipsi dies Kalendarum ex legali institutione sollempnes: de quibus dicitur in Psalmo: Canite initio mensis tuba, in die intigni sollempnitatis vestræ.

e Encænia autem est noua templi dedicatio. Græcè enim καινὸν dicitur nouum. Quando enim aliquid nouum dedicatur, encænia dicitur. Hanc dedicationis templi sollempni-

enim modulatio, hic sola pronuntiatio quaeritur.

^h Canticum est vox cantantis in lætitiā.
ⁱ Psalmus autem dicitur, qui cantatur ad psalterium, quo vsum esse Dauid prophetā in magno mysterio prodit historia. Hæc autem duo in quibusdam psalmodū titulis iuxta musicam artem alternatim sibi apponuntur.^k Nam canticum psalmi est, cum id quod organum modulatur, vox postea cantantis eloquitur. Psalmus verò cantici, cum quod humana vox præloquitur, ars organi modulantis imitatur. Psalmus autem à psalterio dicitur, vnde nec mos est ex alio opere eum componi.

Tres autem gradus sunt in cātando: ^l primus succentoris, secundus incentoris, tertius accentoris.

^m Diapsalma Hebræum verbum quidam esse volunt, quo significatur, semper, i. quod illa, quibus hoc interponitur, sempiterna esse confirmant.ⁿ Quidam verò Græcum verbum existimant, quo significatur interval- lum psallendi, vt psalma sit quod psallitur: diapsalma verò interpositum in psallendo silentium: vt quemadmodum sympsalma dicitur vocū copulatio in cantando, ita diapsalma disunctio earum, vbi quædam requies disunctæ continuationis ostenditur. Vnde illud probabile est, non coniungendas sententias in psallendo, vbi diapsalma interpositum fuerit, quia idè interponitur vt conuersio sensuum vel personarum esse noscatur.

Hymnus est ^o canticum laudantiū, quod de Græco in Latinum laus interpretatur, pro eo, quod sit carmen lætitiæ & laudis. ^p Propriè autem hymni sunt cātus continētes laudem Dei. Si ergò sit laus & non sit Dei, nō est hymnus, si sit & laus, & Dei laus & non canetur, non est hymnus. Si ergò & in laudem & Dei, & cantatur, tunc est hymnus.

Cui contrariū est threnus, quod est lamenti carmen & funeris.

^q Alleluia duorum verborum interpretatio est, hoc est, laus Dei, & est Hebræū. In enim vnum est de decē nominibus, quibus apud Hebræos Deus vocatur.

Amen significat verè siue fideliter, quod & ipsum Hebræū est. Quæ duo verba amen & alleluia, nec Græcis, nec Latinis, nec Barbaris licet in suam linguā omninò transferre, vñ illa lingua enuntiare. Nam quamuis

^A interpretari possint, propter sanctiorē tamē auctoritatē seruata est ab Apostolis in ijs propriæ linguæ antiquitas. Tāto enim sacra sunt nomina, vt etiā Iohānes in Apocalypsi referat, se, spiritu reuelāte, vidisse & audiuisse vocem cælestis exercitus tanquā vocē aquarū multarum & tonitruū validorum dicentiū: amē, & alleluia: ac per hoc sic oportet in terris vtraque dici sicut in cælo resonant.

^r Osianna in alterius linguæ interpretationem in toto transire non potest. Osi enim saluifica interpretatur: anna interiectio est, motum animi significans sub de precantis affectu. Integre autē dicitur osianna, quod nos, corrupta media vocabuli littera & elisa, dicimus osanna, sicut fit in versibus cum scandimus. Littera enim prima verbi sequētis extremam prioris verbi veniens excludit, & dicitur Hebraicè Osianna, quod interpretatur saluifica: subaudiendo vel populum tuum, vel totum mundum.

Offertorium tali ex causa sumpsit vocabulum. ^s Fertum enim dicitur oblatio, quæ altari offertur, & sacrificatur à Pontificibus, à quo offertorium nominatur, quasi propter fertum.

Oblatio vocatur, quia offertur.

^t Dona propriè diuina dicuntur, munera hominum.

^C Nam munera dicuntur obsequia, quæ pauperes diuitibus loco munerum soluunt: itaque munus homini datur, donum Deo: vnde etiam in templis donaria dicimus. Munera autem vocantur, quia manibus vel accipiuntur, vel dantur.

Duo autem sunt quæ offeruntur: donum, & sacrificium.

Donum dicitur, quicquid auro, argento, que aut qualibet alia specie efficitur.

^D Sacrificium autem est victima, & quæcunque cremantur in ara, seu ponuntur. Omne autē quod Deo datur, aut dedicatur aut consecratur. Quod dedicatur, dicendo datur: vnde & appellatur. Vnde errant qui dedicationem consecrationem putant significare.

^v Immolatio ab antiquis dicta eò quod in mole altaris posita victima caderetur: vnde & mactatio post immolationē est. Nunc autem immolatio panis & calici conuenit, libatio autem tantummodo calicis oblatio est. Hinc est illud: ^w Et libauit de sanguine vuar, sic & secularium: quidam Poëtarum: Nunc pateras libate Ioui. Libare enim propriè

fundere est : sumptumque nomen de Libero quodā, qui in Græcia vsum reperit vitis.
 2 Hostiæ apud veteres dicebantur sacrificia, quæ fiebant antequam ad hostem pergerent.

Victimæ verò, sacrificia, quæ post victoriam, devictis hostibus, immolabantur : & erant victimæ maiora sacrificia, quam hostiæ. Alij victimam dictam putauerunt, quia ictu percussa cadebat, vel quia vincita ad aras ducebatur.

3 Holocaustum illud est, vbi totum igne consumitur quod offertur. Antiqui enim cum maxima sacrificia administrarent, solebant totas hostias in sacrorum consumere flamma, & ipsa erant holocaustomata. ^b *ἅλυσ* enim Græcè, totum dicitur, *καυσις* incensio, & holocaustum totum incensum.

4 Cerimonie apud Latinos dicuntur sacra omnia, quæ apud Græcos Orgia vocantur. Propriè autem visum est Doctoribus à carendo appellari cerimonias, quasi carimonias, eò quòd ea, quæ in sacris diuinis offeruntur, in suo vsu carerent homines, quod etiam nomen in vsu est litterarum sanctarum. Alij cerimonias propriè in observationibus Iudæorum credunt : abstinentiam scilicet quarundam escarum secundum veterem legem ; eò quòd obseruantes careant his rebus, quibus se abstinuerint.

Sacrificium dictum, quasi sacrum factum : quia prece mystica consecratur in memoriam pro nobis Dominicæ passionis : vnde hoc eo iubente corpus Christi & sanguinem dicimus, quòd dum sit ex fructibus terræ, sanctificatur, & fit Sacramentum, operante inuisibiliter Spiritu Dei, cuius panis & calicis Sacramentum Græci Eucharistiam dicunt, quod Latinè bona gratia interpretatur. Et quid melius corpore & sanguine Christi?

5 Sacramentum est in aliqua celebratione, cum res gesta ita fit, vt aliquid significare intelligatur, quòd sanctè accipiendum est. Sunt autem Sacramenta baptismus, & chrismata, corpus & sanguis. Quæ ob id Sacramenta dicuntur, quia sub tegumento corporalium rerum, virtus diuina secretius salutem eorundem Sacramentorum operatur, vnde & à secretis virtutibus, vel à sacris Sacramenta dicuntur. Quæ ideò fructuosè pænes Ecclesiā fiunt : quia Sanctus in ea manens Spiritus, eundem Sacramentorum latenter operatur effectum. Vnde seu per bo-

A nos, seu per malos ministros in tra Dei Ecclesiam dispensentur : tamen quia Spiritus sanctus mysticè illa viuificat, qui quondam Apostolico in tempore visibilibus apparebat operibus : nec bonorum meritis dispensatorum amplificantur hæc dona, nec malorum attenuantur : quia neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus : vnde & Græcè mysterium dicitur, quòd secretam & reconditam habeat dispositionem.

6 Baptismus Græcè, Latinè tinctio interpretatur, quæ idcirco tinctio dicitur, quia ibi homo spiritu gratiæ in melius immutatur, & longè aliud quam erat, efficitur. Prius enim deformitate peccatorum fædi eramus, in ipsa tinctioe reddimur pulchri dealbatione virtutum, vnde in Canticis scribitur Canticorum, ^t Quæ est ista quæ ascendit dealbata? Cuius mysterium non aliter nisi sub Trinitatis designatione, i. Patris & Filij & Spiritus sancti cognominatione cõpletur, dicente Domino ad Apostolos : Ite, docete omnes, gentes baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Sicut enim in tribus testibus stat omne verbum, ita hoc Sacramentum confirmat ternarius numerus nominum diuinorū. Quod autem per aquam baptismus datur, hæc ratio est. Voluit enim Dominus vt res illa inuisibilis, per congruens, sed profectio contretabile & visibile impenderetur elementū, super quod etiā in principio ferebatur Spiritus sanctus. Nam sicut aqua purgatur exterius corpus, ita latenter eius mysterio per Spiritum sanctum purificatur & animus. Cuius sanctificatio ita est. ^g Inuocato enim Deo descendit Spiritus sanctus de caelis, & medicatis aquis sanctificat eas de semetipso : & accipiunt vim purgationis : vt in eis vt caro & anima delictis inquinata mundetur.
ⁱ Chrismata Græcè, Latinè vnctio nominatur, ex cuius nomine & Christus dicitur, & homo post lauacrū sanctificatur. Nam sicut in baptismo peccatorū remissio datur, ita per vnctione sanctificatio spiritus adhibetur, & hoc de pristina disciplina, qua vngi in sacerdotium & in regnum solebant, ex quo & Aaron à Moysè vnctus est. Quæ dum carnaliter fit, spiritualiter proficit : quomodo & in ipsa baptismi gratia, visibilis actus est, quod in aqua mergimur : sed spiritualis effectus, quod delictis mundamur. Hoc significat illud vnguentum, quod peccatrix

mulier super pedes, & ^k ea quæ dicitur non fuisse peccatrix super caput Iesu fuisse scribuntur.

Mantis impositio ideò fit, vt per benedictionem aduocatus inuitetur Spiritus sanctus. ^l Tunc enim ille Paracletus post mundata & benedicta corpora, libens à Patre descendit. & quasi super baptismi aquam, tanquam super pristinam sedem recognoscens quiescit. Nam legitur quòd in principio aquis superferebatur Spiritus sanctus.

Exorcismus Græcè, Latine coniuratio, siue sermo increpationis est aduersus Diabolum vt discedat: sicut est illud in Zacharia, Et ostendit mihi Iesum sacerdotem magnū stantem coram Angelo Domini, & Sathan stabat à dextris eius, vt aduersaretur ei, & dixit Dominus ad Sathan: Increpet Dominus in te Sathā, & increpet Dominus in te, qui elegit Hierusalem. Hoc est exorcismus, increpare & coniurare aduersus Diabolum, vnde sciendum quòd non creatura Dei in infantibus exorcizatur aut exsufflatur, sed ille sub quo sunt omnes qui cum peccato nascuntur. Est enim princeps peccatorum. ^m Symbolum per linguam Græcā signum vel collatio interpretatur. Discessuri enim Apostoli ad Euangelizandum in gentibus, hoc sibi prædicationis signum vel indicium posuerunt. Continet autem confessionem Trinitatis, & vnitatem Ecclesiæ, & omne Christiani dogmatis sacramentum. Quod symbolum fidei & spei nostræ nõ scribitur in charta & atramento, sed in tabulis cordis carnalibus.

Oratio petitio dicitur. Nam ⁿ orare est petere, sicut exorare impetrare. Constat autem oratio loco, & tempore. Loco, quia non vbiq. cum prohibeamur à Christo orare in publico: sed vbi oportunitas dederit: aut necessitas importauerit. Neq. enim contra præceptum reputatur ab Apostolis factum, qui in carcere audientibus custodibus orabant & canebant Deo. De tempore verò dictum est: Sine intermissione orate, sed hoc singularibus. Nam est observatio quarundā horarum communium: quæ diei interspatia signant, tertia, sexta & nona: similiter & noctis. Sed ideò orandi hæ horæ diuisæ sunt: vt si fortè aliquo fuerimus opere detenti: ipsum nos ad officium tempus admoneat: quæ tēpora in Scripturis inueniuntur. Primum enim Sanctus Spiritus congregatis discipulis hora tertia infusus est. Petrus qua

A die visionem cōmunicationis in illo vasculo expertus est, sexta hora orandi gratia ascenderat. Idem etiam cum Iohanne hora nona templum adiit, quando paralyticum sanitati reformauit. Sed & Danielem legimus hæc tempora in oratione obseruasse: & vtiq. ex Israël disciplina, vt ne minus quàm ter die adoremus. Debitores enim sumus triū personarum, Patris, & Filij, & Spiritus sancti, exceptis vtiq. & alijs legitimis orationibus, quæ sine vlla admonitione debentur in ingressu lucis ac noctis siue vigiliarum: sed & cibum non prius sumere, quàm ^o interposita oratione. Priora enim habenda sunt spiritus refrigeria: quia priora cælestia, quàm terrena. Qui autem vult orationem suam volare ad Dominum: faciat illi duas alas, ieiunium & elemosynam, & P ascendet celeriter & exaudietur.

Ieiunium est parsimonia victus, abstinentiæque ciborum, cui nomen est inditum ex quadam parte viscerum tenui semper & vacua, quod vulgò ieiunū vocatur. Vnde ieiunii nomen creditur deriuatum: quod sui inedia viscera vacua & exinanita existunt. ⁹ Ieiuniū autem & statio dicitur. ^r Statio autem de militari exemplo nomen accepit, pro eo quòd nulla lætitia siue tristitia obueniens castris stationem militum rescindat. Nam lætitia libentius tristitia, sollicitius administrat disciplinā. ^t vnde & milites nunquam immemores Sacramenti magis stationibus parent. Discernunt autem quidam inter ieiunium, & stationē. Nam ieiunium est indifferenter cuiuslibet diei abstinentia: non secundum legem, sed secundum propriam voluntatem: statio autem est observatio statutorum dierum vel temporum. Dierum, vt quartæ feriæ & sextæ ieiunium ex veteri lege præceptum, de qua statione in Evangelio dixit ille: Ieiuno bis in sabbato, id est, quarta & sexta sabbati. Temporum autem quæ legalibus ac propheticis institutionibus terminatis temporibus statuta sunt, ^v vt ieiunū quarti, quinti, septimi, & decimi: vel sicut in Evangelio dies illi, in quibus ablatus est sponsus, vel licet observatio quadragesimæ, quæ in vniuerso orbe institutione Apostolica observatur circa confinium Dominicæ passionis. His tertium genus quidā adijciunt: ^y quam Xerophagiam dicunt, abstinentiam scilicet humentium ciborum. Vnde & nomen hoc datum, eò quòd siccis quidam escis vtantur.

Pœnitentia appellata, quasi punitentia, eò quòd ipse homo in se puniat pœnitendo quod malè admisit: nam nihil aliud agunt quos veraciter pœnitet, nisi vt id quod malè fecerunt, impunitum esse non sinant. Eo quippe modo sibi non parentibus ille parcat, cuius altum iustumque iudicium nullus contemptor euadit. Perfecta est autem pœnitentia, præterita deslere & futura non admittere. Hæc secunda in similitudinē fontis purgatio est, vt si fortè impugnante diabolo aliquod peccatum irrepleat, huius satisfactione purgetur.

Satisfactio autem est causas peccatorum & suggestiones excludere & ultra peccatum non iterare.

Reconciliatio verò est quæ post complementum pœnitentiæ adhibetur: nam sicut conciliamur Deo, quando primùm à gentilitate conuertimur: ita reconciliamur, quando post peccatum pœnitendo regredimur.

Exomologesis Græco vocabulo dicitur, quod Latine confessio interpretatur, cuius nominis duplex significatio est. Aut enim in laude intelligitur cōfessio, sicut est: Confiteor tibi Pater Domine cali & terræ. Aut dum quisque confitetur sua peccata ab eo indulgēda, cuius indeficiēs est misericordia. Ex hoc igitur Græco vocabulo exprimitur & frequentatur exomologesis, qua delictum nostrum Domino confitemur, non quidē vt ignaro, cuius cognitioni nihil occultum est, sed confessio est rei scilicet eius quæ ignoratur professa cognitio. Vtile enim sibi ac iucundum quisquam esse existimauerat, rapere, adulterari, furari, sed vbi hæc æternæ damnationi obnoxia esse cognouit, cognitis ijs confitetur errorem.

Confessio autem erroris, professio est desinendi: desinendum ergo à peccatis, dum confessio est. Confessio autem antecedit, remissio sequitur: ceterùm extra veniā est qui peccatum cognoscit, nec cognitū confitetur. Itaque exomologesis prosternendi & humiliandi hominis disciplina est, habitu atque victu, sacco & cineri incubare: corpus sordibus obscurare: animum mœroribus deiicere: illa quæ peccauit tristi tractatione mutare.

Litanix autē Græco nomine appellantur, quæ Latine dicuntur rogariones. Inter litaniam verò & exomologesin hoc differt: quòd exomologeses pro sola confessione

peccatorum aguntur: litanix verò indicuntur propter rogandum Dominum & impetrandum in aliquo misericordiam eius. Sed nunc iam vtrumq. vocabulum sub vna designatione habetur: nec distat vulgo, vtrum litanix, an exomologeses dicantur. Supplicationis autem nomen quodāmodo nunc ex gentilitate retinetur. Nam ferix aut legitima erant apud eos, aut indictæ. Indictæ autem, quia paupertas antiqua Romanorū ex collatione sacrificabat, aut certè de bonis damnatorum. Vnde supplicia dicuntur supplicationes, quæ fiebant de bonis passorum supplicia. Sacra enim res de rebus exorandorum fiebant.

^a Cap. XIX. Officium autem ab eff. Ex Amb. 1. offic. 8.

^b à stella vespere. Virg. Deniq. quid vespert ferus vehat. & alias sæpè.

^c Mistia. Ambrosium, Leonem, aliosque patres sequitur. De Myse etymo multa Claud. Sæm. in præf. ad liturg.

^d Alij chorum à concord. Ex Aug. in ps. 87.

^e Latine Sincinnium. Fest. Sincinnium cantionem solitariæ. Agellus lib. 20. c. 2. Qui rectius locuti sunt, Sincinnitas littera n. gemina dixerunt. Sincinnitū n. genus veteris cantionis fuit. & paullo post. Accius poeta Sincinnitas appellari ait nebuloso nomine, quod Sincinnium cur diceretur, ei obscurū esset. Sed quoniam affini vocem Sincinnit, & Nouus solare interpretantur. Sincinnium, vt spondium dictum suspicabatur Chacon. Sincinnium apud Rab. in iun.

^f Vel saltationes clausum. Ita vetustiores libri. ad ps. altationes plausum. Neap. Inlicitum canticum vel plausum sine voce saltationes.

^g Responsorios. Vel responsoria, vtroq. n. modo loquitur in lib. de off. & in regul. monach. c. de off.

^h Canticum est vox. Ex Hier. in proleg. ps.

ⁱ Psalmus autem. Ex Aug. in ps. 4.

^k Nam canticum psal. Ex eod. Hieron. vel Russ.

^l Primas succentoris. Permutari solebat hæc Chacon, vt esset primus in centoris locus, ex Varr. 1. de re rust. cap. 2. Vt dextra tibia alia, quam sinistra, ita tamen vt sit quodammodo coniuncta, quod est altera eiusdem carminis modorū incantata, altera succentata. Et quidem licet adijcias (inquam) pastorum vitam esse incantatam, agricolar. succentatam. Sed Ecclesiar. morem secutum Isidorum, in quib. qui cantum incipit succentor dicitur, verissimius est. Cod. Neap. in finibus succentoris.

^m Diapsalma quidam Hebraum esse volunt. Neq. hoc opinor quisquam ante Isidorum, neq. Isidorus ipse profecto dixit, qui toties apud Hieronymum legerat, quod in Hebræo est מְסֵלָה sela, id LXX. Theodosionem, & Aquilam διασάλας, Quicquam verò editionem, semper reddidisse. Vid. ep. ad Marcell. 138.

ⁿ Quidam verò. Ex Aug. in ps. 4.

^o Canticum laudantium. Canticum laudes Aug. in ps. 39.

^p Proprie autem hymnus. Ex eod. in ps. 72.

^q Alleluia--laus Dei. Ex Amb. in ps. 118. Nam Hieronimus

namque laudate Deum interpretatur, ut vocis ratio exposcit, A

ep. 137.

r Ollaana. Ex Hier. ep. ad Damas. 145.

f Fertum. Est Fertum (al fertum) genus libi dictum quod crebris ad sacra ferebatur. Glosa quaedam Latina Bibliothecae Vaticanae. fertores fetto libantes.

t Dona prope diuina. Sic Gotth. al. Dei.

v Immolatio. quod in mole. A. Augustinus in mole.

x Et libavit de sanguine vite. Ecclesiastic. c. 56.

y Sicut & quidam poetar. Virg. Aen. 7.

z Hostiae apud vet. e. serm. Aen. 1.

a Holocaustum. Ex Hieron. in Ezech. c. 45.

b Holon n. Graec. Ex Aug. in ps. 64.

c Cerimonia. Seru. Aen. 4. Sanè sciendum orgia apud Graecos dici omnia sacra, sicut apud Latinos B caerimonia dicuntur. De etym. vid. Fest.

d Sacramentum est in aliqua celebrat. Ex Aug. ep. 119 in principio.

e Baptismus Graec. Vid. Tertull. lib. de Baptism.

f Quae ascendit dealbata. Ita Lxx. ἀλευρωμένη. & Amb. Serm. 19. in ps. 118. vulg. quae ascendit de deserto delicijs affluens.

g Cognominatio. s. conuocatio. peius apud Rabbanum cognitione.

h Inuocato n. Deo. Ex Tertull.

i Chrisina. Ex eod.

k Et ea quae non dicitur fuisse peccatrix. s. o. l. sed non videtur legisse haec Rabanus.

l Tunc enim ille Paracl. Verba sunt Tertull.

m Symbolum. Ex Ruffin. Symbol.

n Orate est petere. Ex Seru. Aen. 3.

o Interposita orat. Anteposita Chaconis codex.

p Ascendit celeriter. Locus ex Aug. in ps.

7 Ieiunium autem & statio. Sic Cass. lib. 5. de ieiun. Canon. c. 24. Per Aegypti monasteria tanta cordis alacritate suscipiebantur, ut absque legitimis ieiunijs quarta, & sexta ferre, quocumque pergebamus, quotidiana statio solueretur.

r Statio de militari exemplo. Tertull. in lib. de orat. in fin. Si statio de militari exemplo nomen accepit (nam & militia Dei sumus) utiq. nulla laetitia tunc tristitia obueniens castris stationes militum rescindit. Nam laetitia libetius, tristitia sollicitius administrabit disciplinam.

f Unde & milites. Ex eod. in lib. de ieiun.

t Ut ieiunium quarti. Verba Zachariae. c. 2. vid. Hierony. ibid. & Isid. 1. off. c. 37.

v quam Xerophag. Quae voce saepe vtuntur Tertull. Hierony. & Casian.

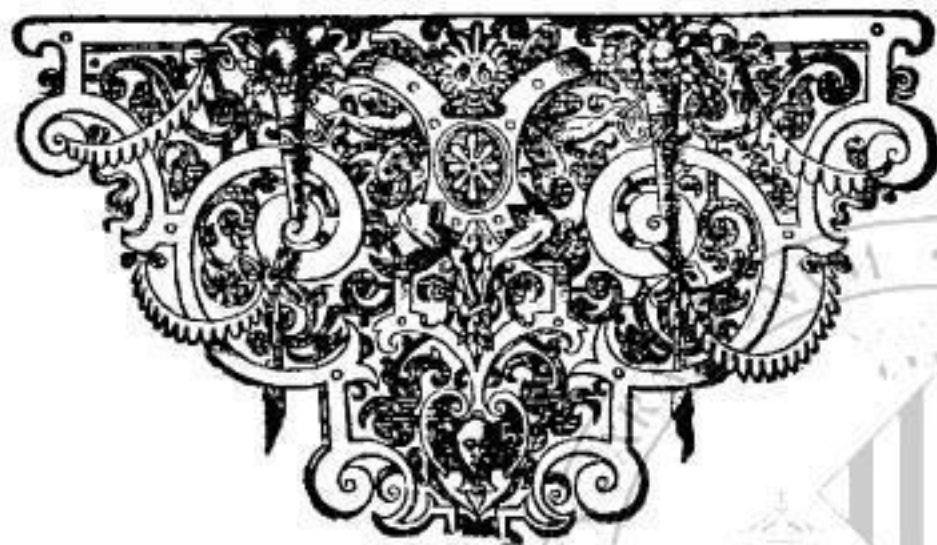
z Quasi penitentia. Al quasi penitentia. Idem. 2. de off. c. 16. Penitentia nomen sumpsit a poena.

y Ex hoc ergo Graeco vocab. Tertull. lib. de poenit. Is actus qui Graeco vocabulo magis exprimitur, & frequentatur, exomologesis est, qua delictum Dño nostro confitemur, non quidem ut ignaro, sed quatenus satisfactio confessioni disponitur, confessionis poenitentia Deus mitigatur.

z Itaq. exomolog. prostern. & humilif. h. d. est. Verba Tertull. ibid.

a Sed nunc iam utrumq. vocab. Id unde natum sit ex Concil. Agathen. constat. Sic in Concil. Tolet. 17. c. 6. cum titulus sit de dieb. litaniar. per totos. xij. menses celebrandis. in canone tamen dicitur, ut exomologesis votis gliscentib. celebraretur.

b Nam ferie aut legitima. Verba sunt Seru. Aen. 1. ad v. templis indicit honorem.

DIVISIDORI¹¹⁹

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER SEPTIMVS.

De Deo, Angelis, & fidelium ordinibus.

DE DEO. Cap. I.

BEATISSIMVS Hieronymus vir eruditissimus & linguarum multarum peritus, Hebræorum nominum interpretationem primus in Latinam linguam conuertit. Ex quibus pro breuitate prætermisiss multis quædam huic operi adiectis interpretationibus interponenda studui. Vocabulorum enim expositio satis indicat quid velint intelligi. Habent enim quædam ex proprijs causis nominum ratione. In principio autem decem nomina ponimus, quibus apud Hebræos Deus vocatur.

^a Primum apud Hebræos Dei nomen ^{אל} El dicitur: quod alij Deum, alij etymologiam eius exprimentes, ^{ισχυρός}, i. fortem interpretati sunt, ideò quòd nulla infirmitate ^b opprimitur, sed fortis est, & sufficiens ad omnia perpetranda.

Secundum nomen ^{אֱלֹהִים} Eloim.

Tertium ^{אֱלֹהִים} Eloè quòd vtrumque in Latinum Deus dicitur. Est autem nomen in Latinum, ex Græca appellatione trāslatum. Nam Deus Græcè ^{θεός} dicitur ^c quasi ^{δέος}, i. timor: vnde tractū est nomen Deus, quòd eum colentibus sit timori. ^d Deus autem propriè nomen est Trinitatis pertinens ad Patrem & Filium & Spiritum sanctum. Ad quam Trinitatem etiam reliqua quæ in Deo infra sunt posita vocabula referuntur.

Quartum nomen Dei dicitur ^{שַׁבְּוֹת} Sabaoth, quòd vertitur in Latinum, exercituum siue virtutum: de quo in Psalmo ab Angelis dicitur: Quis est iste Rex gloriæ? Dominus virtutū. Sunt enim in huiusmodi ordinatione virtutes multæ, vt Angeli, Ar-

^A changeli, Principatus & Potestates, cunctiq. cælestis militiæ ordines, quorum tamen ille Dominus est. Omnes enim sub ipso sunt, eiusque dominatui subiacent.

Quintum ^{עֵלְיוֹן} Elion, quòd interpretatur in Latinum excelsus, quia supra caelos est, sicut scriptum est de eo: Excelsus Dominus supra caelos gloria eius. Excelsus autem dictus, pro valde celsus. Ex enim pro valde ponitur, sicut eximius, quasi valde eminentis.

Sextū nomen ^{אֲשֶׁר} Eieie, i. qui est. Deus enim solus, quia æternus est, hoc est, quia exordium non habet, essentia nomen verè tenet. ^f Hoc enim nomen ad sanctū Moysen per Angelum est delatum. Quærenti enim quòd esset nomen eius, qui cum peregere præcipiebat ad populum ex Ægypto liberandum: respondit. Ego sum qui sum, & dices filijs Israël: qui est, misit me ad vos: tanquam in eius comparatione qui verè est, quia incommutabilis est: ea quæ mutabilia facta sunt, quasi non sint. ^g Quòd enim dicitur fuit, non est: & quòd dicitur erit, nondū est. ^h Deus autem esse tantū nouit, fuisse & futurum esse non nouit. Solus enim Pater cum Filio & Spiritu sancto veraciter est: cuius essentia comparatum esse nostrum, non esse est. Vnde & in communi eloquio dicimus: ^k Vixit Deus: quia essentia vita viuit, quam mors non habet.

Septimum ^{אֲדֹנָי} Adonai, quòd generaliter Dominus interpretatur, quòd dominetur creaturæ cunctæ, vel quòd creatura omnis dominatui eius deseruiat. Dominus ergo, & Deus: vel quòd dominetur omnibus, vel quòd timeatur à cunctis.

ⁱ Octauum ^{יְהוָה} Ia, quòd in Deo tantū ponitur: quòd etiam in alleluia in nouissima syllaba sonat.

^m Nonum Tetragramaton, hoc est quatuor

tuor litterarū, quod proprie apud Hebræos in Deo ponitur, יהוה id est, duabus יהוה ia, ia, quæ duplicata ineffabile illud & gloriosum nomen Dei efficiunt: dicitur autē ineffabilis, non quia dici non potest, sed quia finiri sensu & intellectu humano nullatenus potest, & ideo quia de eo nihil dignè dici potest, ineffabilis est.

Decimum Saddai, יצו id est, Omnipotēs. Vocatus autem Omnipotēs, eò quòd omnia potest, sed à faciendo quod vult, non à patiendo quod nō vult. Quod si ei accideret nequaquam esset Omnipotens: facit enim quicquid vult, & inde Omnipotens. Item Omnipotens, quia ipsius sunt omnia quæ ubiq. sunt. Solus enim totius mundi habet imperium. Dicuntur autem & alia quædam in Deum substantialiter nomina, vt Immortalis, Incorruptibilis, Incommutabilis, Æternus. Vnde & meritò cunctæ præponitur creaturæ.

Immortalis sicut de eo scriptum est, Qui solus habet immortalitatem: quia in eius natura nulla est commutatio. ⁿ Nam omnis mutabilitas non inconuenienter mortalitas dicitur, secundum quam & anima mori dicitur: non quia in corpus vel in aliquam alteram substantiam mutatur & vertitur, sed in ipsa sua substantia quicquid alio modo nunc est, aut fuit, secundum id quod destitit esse quod erat, mortalis utiq. deprehenditur, ac per hoc solus Deus dicitur immortalis, quia solus incommutabilis.

Incorruptibilis appellatur, quia corrumpi & dissolui non potest, nec diuidi. Quicquid enim capit diuisionem & interitum capit. Ille nec diuidi potest, nec interire: inde Incorruptibilis est.

Incommutabilis est, quia semper manet & mutari nescit: nec proficit, quia perfectus est: nec deficit, quia æternus est.

Æternus est, quia sine tempore est. Non enim habet initium neque finem. Hinc & Sempiternus, eò quòd sit semper æternus. A quibusdam autem Æternus ab æthere creditur dictus, quoniā cælum sedes eius habetur: vnde est illud, Cælum cæli Domino: & hæc ista quattuor vnum significant, nam vna eadēque res dicitur, siue dicatur Æternus Deus, siue Immortalis, siue Incorruptibilis, siue Immutabilis.

Inuisibilis, quia nunquā per substantiam suam apparuit oculis mortalium Trinitas, nisi per speciē subiectæ creaturæ eiusdēq.

A corporeæ: nam nemo potest ipsam manifestationem essentiæ Dei videre & viuere, sicut & dictum est Moyse. Vnde & Iohannes in Epistola sua dicit: Deum nemo vidit vquam. Res est enim inuisibilis, ideoque non oculo, sed corde quærendus est.

Impassibilis est, quia nullis perturbatioibus afficitur, quibus fragilitas humana succumbit. Non enim attingunt eum vllæ passiones, vt libido, iracundia, cupiditas, timor, mæror, inuidia, & cætera, quibus humana mens turbatur. Sed cum dicitur, Deū irasci, aut zelare, aut dolere, nostro vsu dicitur. Apud Deum enim perturbatio nulla est, apud quem tranquillitas summa est.

Simplex autem dicitur siue non amittendo quod habet: seu quia non aliud est ipse, & aliud quod in ipso est, ° sicut in homine, cuius aliud est esse, aliud sapere. Nam & esse potest, & sapiens non esse, Deus autem habet essentiam, habet & sapientiam: sed quod habet, hoc & est, & omnia vnus est: ac proinde simplex est, quia non in eo aliquid accidentis est, sed & quod est & quod in ipso est, essentialiter est, p̄ excepto quod relatiuè ad quamcunq. personam est.

Summè bonus, quia incommutabilis est. C Creatura verò bonum, sed non summum est: quia mutabilis est. Et dum sit quidē bonum, non tamen esse potest & summum.

Incorporeus autem vel incorporealis ideo dicitur Deus, vt spiritus credatur vel intelligatur esse, non corpus. Nam dum dicitur spiritus, eius significatur substantia.

Immensus, quia cuncta concludit ipse à nullo concluditur: sed omnia intra eius omnipotentiam coarctantur.

Perfectus dicitur, quia nihil ei possit adijci. At tamen de consummatione alicuius facti perfectio dicitur. Deus autem qui non est factus, quomodo est perfectus? Sed hoc vocabulum de vsu nostro sumpsit humana inopia, sicut & reliqua verba, quatenus id quod ineffabile est, vt cunq. dici possit: quoniam de Deo nihil dignè humanus sermo dicit, sicut sunt & alia.

Creator dicitur pro totius mundi rebus ab ipso creatis: nihil enim est quod nō originē à Deo traxerit. Ipse & vnus, quia diuidi non potest, vel quia nihil esse aliud potest, quod tantundem capiat potestatis.

Hæc igitur quæ de Deo dicta sunt, ad totam pertinent Trinitatem propter vnā & coæternā substantiam, siue in Patre, siue

siue in Filio eius vnigenito in forma Dei, siue in Spiritu sancto, qui vnus est spiritus Dei Patris, & Filij eius vnigeniti.

Sunt & quædam vocabula ex vsu nostro ad Deum sumpta, de membris nostris, siue de inferioribus, & quia in propria natura inuisibilis & incorporeus est, pro efficiētis tamen causarum in ipso rerum species adscribuntur: vt more locutionis nostræ facilius seipsum insinuet: vt quia omnia videt, dicatur oculus: propter quod audit omnia, dicatur auris: pro eo autem quod auertitur, ambulat: pro eo quod spectat, stat. Sic & in cæteris horum similibus ab humanis mentibus trahitur similitudo ad Deum, sicut & obliuiscens & memorans. Hinc est quod & Propheta dicit: Iurauit Dominus exercituum per animam suam: non quod Deus animam habeat, sed hoc nostro narrat affectu. Nam & facies Dei in scripturis sanctis non caro, sed diuina cognitio intelligitur, eadem ratione qua per faciem conspectam quisque cognoscitur. Hoc enim in oratione dicitur Deo: Ostende nobis faciem tuam: ac si dicatur, Da nobis cognitionem tuam. Sic & vestigia Dei dicuntur: quia nunc Deus per speculum agnoscitur: ad perfectum verò Omnipotens reperietur, dum in futurum, facie ad faciem quibusque electis præsentabitur, vt ipsam speciem contemplantur: cuius nunc vestigia comprehendere conantur, hoc est, quem videre per speculum dicuntur. Nam & situs, & habitus, & locus & tempus in Deum non propriè, sed per similitudinem translato dicuntur, quippe sedere super Cherubim dicitur, quod est ad situm: &, abyssus tanquam vestimentum amictus eius, quod est ad habitum. Et, annui non deficient, quod ad tempus pertinet. Et, Si ascendero in caelum tu ibi es, quod ad locum. Nam & in Propheta, plaustrum portantis fœnum species ad Deum dicitur. Et hæc omnia per figuram Deus, quia nihil est horum ad proprietatem substantiæ eius.

a Cap. I. Primum apud Heb. Ex Hieron. ep. 136.
 b opprimitur. Al. premitur.
 c quasi Διῶ. è Seru. An. 12. ad V. Diua Deam.
 d Deus autem prop. e. n. I. Ex Hieron. ep. ad Amand. 147.
 e Quintum Helion. Vnde quidam Græcorum ἡλιος fecisse putant.
 f Hoc nomen -- mors non habet. Falso citatur hic locus à Magistro. sent. li. 1. d. 8. c. 1. ex Hieron. ep. ad Damasum, cum sit potius constat ex Augustini & Greg. varijs locis, prima pars vsq. ad non sint, ex Aug. 8. de ciuit. c. 11.

A Quod n. dicitur fuit. Ex eod. in lib. d. Symbolo. c. 4. & in ps. 101. ex quo rō dicitur deleri bis hoc loco sine fraude posset.
 b Deus autem esse tantum non. Ex Greg. 4. Moral. c. 27. al. 32.
 i Solus n. Ex eod. 18. Moral. c. 27. al. 32.
 k Viuit Deus quia est. Ex eod. lib. c. 3. al. 1.
 l Octauum ὄ. Ex Hieron. ep. 136.
 m Nonū. Ex ead. ep. & ex 142. & in quest. in c. 17. Gen. Nec mirandum (inquit) quare cum apud Græcos, & nos a littera videatur addita, nos ὄ litteram additam dixerimus, Idioma n. lingue illius est per ὄ quidem scribere, sed per α legere, sicut è contrario α litteram sæpè per e pronuntiant.
 n Nam omnis inmutabil. Ex Greg. 12. Moral. c. 17. è quo sunt serè huius cap. reliqua.
 o Sicut in homine cuius aliud. Ex 18. Mor. cap. 27. al. 34.
 B p excepto hoc quod relati. Ex August. 11. de ciuit. c. 10.
 q ab humanis mentibus. Ex Greg. 32. cap. 5. al. 6.
 r Nam & facies Dei. Ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.
 s Nam & in proph. Amos. 2.

De Filio Dei. Cap. II.

Multis etiam modis Christus appellari in scripturis inuenitur diuinis. Nam ipso Dei Patris Vnigenitus Filius, dū esset æqualis Patri, propter salutem nostram formam serui accepit. Proinde quædam nomina in illo ex diuinitatis substantia, quædam ex dispensatione susceptæ humanitatis assumpta sunt. Christus namque à chrismate est appellatus, hoc est, vnctus. Præceptum enim fuerat Iudæis, vt factum conficerent vnguentum, quo perungi possent ij, qui vocabantur ad sacerdotium vel ad regnū: & sicut nunc regibus indumentum purpuræ insigne est regis dignitatis: sic illis vnctio sacri vnguenti nomen ac potestatem regiam conferebat, & inde Christi dicti à chrismate, quod est vnctio. Nam chrisma Græcè, Latine vnctio nuncupatur, quæ etiam Domino nomen accommodauit facta spiritualis, quia spiritu vnctus est à Deo Patre, sicut dicitur in Actibus Apostolorum: Collecti sunt enim in hac ciuitate, aduersus Sanctum Filium tuum, quem vnxisti: non utique oleo visibili, sed gratiæ dono, quod visibili significatur vnguento.
 c Non est autem Saluatoris proprium nomen Christus, sed communis nuncupatio potestatis. dum enim dicitur Christus, commune dignitatis nomen est: dum Iesus Christus, proprium est vocabulum Saluatoris. Christi autem nomen nusquam alibi omnino, nec in aliqua gente fuit, nisi tantum in illo

regno ubi Christus prophetabatur, & vnde A
venturus erat.

Messias autem Hebraicè dicitur, Græcè
Christus, Latina autem locutione vnctus.

Iesus Hebraicè, Græcè σωτηρ, Latinè au-
tem salutaris, siue Saluator interpretatur,
pro eo quòd cunctis gentibus salutifer ve-
nit. Etymologiã enim nominis huius etiam
Euangelista significat dicens: Vocabis no-
men eius Iesum, quia ipse saluum faciet po-
pulum suum. Sicut enim Christus significat
Regem, ita Iesus significat Salvatorem. Non
itaque nos saluos facit quicumque Rex, sed
Rex Saluator. Quod verbum Latinalin-
gua antea non habebat, sed habere poterat:
sicut potuit quando voluit. B

Emanuel ex Hebræo in Latinum signi-
ficat, nobiscum Deus: scilicet, quia per virgi-
nem natus Deus hominibus in carne mor-
tali apparuit, vt terrenis viam salutis ad ca-
lum aperiret. Ad diuinitatis substantiã quæ
pertinent, ista sunt, Deus, Dominus.

Deus autem dictus propter vnicam cum
Patre substantiam.

Dominus propter seruientẽ creaturam.

Deus autẽ & homo, quia verbum & caro.
Vnde & bis genitus dicitur, siue quia pater
eum genuit siue matre in æternitate, siue
quia mater sine patre in tempore.

Vnigenitus autem vocatur secundum di-
uinitatis excellentiam: quia sine fratribus:
Primogenitus secundum susceptionẽ homi-
nis, in qua per adoptionẽ gratiæ fratres habe-
re dignatus est, quibus esset primogenitus.

Omouios Patri ab vnitãte substãtiæ ap-
pellatur. Substãtia enim vel essentia Græcè
ομοιος dicitur ομοιος vnũ. Verumq. igitur con-
iunctum sonat vna substantia. Hoc enim vo-
catur omouision, quod est, Ego & Pater vnũ
sumus, hoc est, eiusdẽ cum Patre substã-
tiæ. Quod nomen etli scriptũ in sanctis li-
teris non inueniatur, in assertionẽ tamen
totius Trinitatis defenditur: quia datur ra-
tio, vnde rectè dici ostendatur: sicut & Pater
in illis libris nusquam Ingenitus legitur, sed
tamen dicendus esse atque credendus non
dubitatur. Omocausios similis substãtiæ: quia
qualis Deus, talis est, & imago eius. Inuisibi-
lis Deus, & imago inuisibilis.

Principium, eò quòd ab ipso sint omnia,
& quia ante eum nihil.

Finis, vel quia dignatus est in fine tempo-
rum humiliter in carne nasci & mori: & iu-
diciũ nouissimum ipse suscipere, vel quia

quicquid agimus ad illũ referimus: & cũ
ad eum peruenerimus vltra quod quæra-
mus non habemus.

Os Dei est, quia verbum eius est. Nam si-
cut pro verbis quæ per linguam fiunt, sæpe
dicimus, illa & illa lingua, ita & pro Dei
verbo os ponitur, quia mos est vt ore verba
formentur.

Verbum autem idẽ dicitur, quia per
eum Pater omnia condidit siue iussit.

Veritas, quia non fallit, sed tribuit quod
promisit.

Vita, quia creauit.

Imago dicitur, propter parem similitudi-
nem Patris.

Figura est, quia suscipiens formam serui,
operum virtutumque similitudine Patris in
se imaginem atque immensam magnitudi-
nem designauit.

Manus Dei est, quòd omnia per ipsum fa-
cta sunt. Hinc & Dexterã propter effectum
operis totius creaturæ, quæ per ipsum for-
mata est.

Brachiũ, quia ab ipso omnia continentur.

Virtus, pro eo quòd omnem potestatem
Patris in semetipso habeat: & omnem cali-
terræque creaturam gubernet, contineat,
atque regat.

Sapientia, pro eo quòd ipse reuelat my-
steria scientiæ & arcana sapientiæ. Sed tamẽ
cũ sit Pater & Spiritus sanctus sapientia &
virtus, & lumen & lux, propriè tamen ijs no-
minibus Filius nuncupatur.

Splendor autem appellatur propter quod
manifestat.

Lumen, quia illuminat.

Lux, quia ad veritatem contemplandam
cordis oculos referat.

Sol, quia illuminator.

Oriens, quia luminis fons & illustrator
est rerum, & quòd ori nos faciat ad vitam
æternam.

Fons, quia rerum origo est, vel quòd fa-
ciat sitientes. Ipse quoq. Alpha & Ω: Alpha
enim litterã nulla præcedit: prima est enim
litterarum, sicut & Filius Dei: ipse enim se
principium Iudæis interrogantibus esse re-
spondit. Vnde & Iohannes in Apocalypsi,
propriè ipsam litteram ponens ait: Ego sum
Alpha & Ω, primus & nouissimus. Primus,
quia ante eum nihil est: nouissimus, quia iu-
diciũ nouissimum ipse suscipiet.

Mediator, quia inter Deum & hominem
medius constitutus est, vt hominem ad
Deum

Deum perduceret, vnde & illum Græci *αὐτὸς* A
αὐτὸς vocant.

Paracletus, id est, aduocatus, quia pro nobis intercedit apud Patrem: sicut & de eo dicit Iohannes: Aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum iustum. Paracletus autem Græcum est, quod Latine dicitur aduocatus. Quod nomen & Filio & Spiritui sancto adscribitur, iuxta quod & Dominus in Euangelio ait: Rogabo Patrem: & alium Paracletum dabit vobis.

Intercessor autem idem vocatur, quia pro culpa nostra, remouenda curam gerit: & pro abluendis nostris criminibus curam impendit.

Sponsus, quia descendens è caelo, adhaesit Ecclesiae, vt pace noui Testamenti essent duo in carne vna.

k Angelus dicitur propter annuntiationem paternae ac suae voluntatis. Vnde & apud Prophetam magni consilij Angelus legitur, dum sit Deus & Dominus Angelorum.

Missus dicitur, eò quòd apparuit huic mundo Verbum caro factum: vnde & idem dicit, Ego à Patre exiui, & veni in hunc mundum.

Homo autem dicitur, quia natus est.

Propheta, quia futura reuelauit.

Sacerdos, quia pro nobis se hostiam obtulit. C

Pastor, quia cultos.

Magister, quia ostensor.

Nazaræus verò à loco.

Nazoræus à merito, i. sanctus siue mundus, quia peccatum non fecit.

Siquidem & de alijs inferioribus rebus nominum species ad se trahit Christus, vt facilius intelligatur.

Dicitur enim Panis, quia caro.

Vitis, quia sanguine ipsius redempti sumus.

Flos, quia electus.

Via, quia per ipsum ad Deum imus.

Ostium, quia per ipsum ad Deum ingredimur.

Mons, quia fortis.

Petra, quia firmitas est credentium.

Lapis angularis, vel quia duos parietes è diuerso, id est de circumcissione & præputio venientes in vnam fabricam Ecclesiae iungit: vel quòd pacem in se Angelis & hominibus facit.

Lapis offensionis, quia veniens humilis, offenderunt in eum increduli homines: & factus est petra scandali, sicut dicit Apostolus: Iudæis quidem scandalum.

Fundamentum autem ideò vocatur, quia

fides in eo firmissima est, vel quia super eum catholica Ecclesia constructa est.

Nam & Christus agnus, pro innocentia. Ouis, propter patientiam.

Aries, propter principatum.

Hædus, propter similitudinem carnis peccati.

Vitulus, pro eo quòd pro nobis est immolatus.

Leo, pro regno & fortitudine.

m Serpens, pro morte & sapientia.

n Idem & Vermis, quia resurrexit.

Aquila, propter quod post resurrectionem ad astra remeauit. Nec mirum si vilibus significationibus figuretur, qui vsque ad nostrarum passionum, seu carnis contumelias descendisse cognoscitur. Qui cum sit coæternus Dei Patris ante secula Filius, postquam venit plenitudo temporis, propter salutem nostram formam serui accepit, & factus est hominis filius. Inde quædam de illo in scripturis secundum formam Dei, quædam secundum formam serui dicuntur. Quorum exempli gratia duo quædam commemorantur, vt singula ad singula referantur. Secundum formam enim Dei de seipso dixit: Ego & Pater vnum sumus: secundum formam serui: Quoniam Pater maior me est. Homines autem minus intelligentes quia pro quo dicatur, ea quæ propter formam serui dicta sunt, volunt transferre ad formam Dei: & rarius ea quæ dicta sunt, vt ad se inuicem personæ referantur, volunt nomina esse naturæ atque substantiæ, & faciunt errorem in fide. Sic autem Dei filio coniuncta est humana natura, vt ex duabus substantijs fieret vna persona. Solus igitur homo pertulit crucem, sed propter vnitatem personæ & Deus dicitur pertulisse. Hinc est quòd scribitur: Si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Filium ergo Dei crucifixum fateamur, non ex virtute diuinitatis, sed ex infirmitate humanitatis: non ex suæ naturæ permanence, sed ex nostræ susceptione.

a Cap. II. Præceptum n. fuerat Iud. Ex: *Leit. lib. 4. c. 7.* Gothor. *quoque reges à Ponticib. Tolet. aut. in unguis soltos tradunt bestias.*

b Et sicut nunc Regib. indum puerp. *Minc purpura regum apud Virg. & purpurei trames apud Horat.*

c Non est autem Saluatoris. *Leit. ibid.* Nam Christus non proprium nomen est, sed nuncupatio potestatis, & regni.

d Dum n. dicitur Christus. Ex Hieron. in Matth. 1. 6.

e Latine autem Saluat. Ex *Leit. 4. c. 12.*

f Etymologiam n. Ex Hieron. in Matth. c. 1.

6 Quod verbum Latina ling. ante non hab. *Qui* A
enim uerba seruatoris uoce satis se expressisse credunt,
valde errant. Cic. act. 11. in Terr. Itaque eum non solum
patronum istius insulae, sed etiam Sotera inscriptū
vidi Syraculis. Hoc quantum est? ita magnum, ut
Latinè vno verbo exprimi non possit. Is est nimirum
Soter, qui salutem dedit.

6 Verbum autem. *Ud. lib. de Patris & Filij unitate in-*
ter illarū opera, e cuius sine istorum quaedam desumpta.

i Mediator. *Ex Lact. ibid.*

k Angelus. *Ex Tertull. lib. de Trinitat.*

l Quia ueniens humilis. *Nominatus absolutus,*
quem (si quid ad nostra haec) etiam apud Ciceronem re-
periri notauit Budans in comment. ling. Graec.

m Serpens. *Ud. Greg. Nyss. in uita Moys.*

n Idem & uermis. *Propter uermem, qui è cinerib. Phoeni-*
cis existit, de quo Clem. Rom. in constit. lib. 5. c. 6. & carmen
quod Phoenicis titulo etiam Lactantij operib. circumfertur. &
Epiph. in Anchoratu. Nam quod bombycem intellexerit:
quoniam eo uermis & notior, & fort. esse uerius resurrectionis
species constet, tamen non sit uerisimile.

De Spiritu sancto. Cap. III.

SPIRITUS sanctus ideò prædicatur Deus,
 quia ex Patre, Filioque procedit, & sub-
 stantiam eorum habet. Neque enim aliud
 de Patre procedere potuit, quàm quòd ipse
 est Pater. Spiritus autem dictus secundum
 id quod ad aliquid refertur: & spirans utiq.
 spiritu inspirans est, & ex eo appellatus Spi-
 ritus est. Proprio autem modo quodam dici-
 tur Spiritus sanctus secundum quod refer-
 tur ad Patrem & Filium quòd eorum Spi-
 ritus sit. Nam & hoc nomen quod spiritus
 dicitur, non semper secundum id quod re-
 fertur ad aliquid: sed secundum id quod ali-
 quam naturam significat. Omnis enim in-
 corporea natura spiritus in scripturis sacris
 appellatur. Vnde non tantum Patri & Filio,
 & Spiritui sancto, sed omni rationali crea-
 turæ & animæ hoc uocabulum congruit.
 Ideò igitur Spiritus Dei sanctus uocatur,
 quia Patris & Filij sanctitas est. Nam cum sit
 & Pater spiritus, & Filius spiritus, & Pater
 sanctus: & Filius sanctus: propriè tamen
 ipse uocatur Spiritus sanctus, tanquam san-
 ctitas coessentialis & consubstantialis am-
 borum.

Spiritus sanctus ideò non dicitur geni-
 tus, ne duo in Trinitate Filij suspicentur.
 Ideò non prædicatur ingenuus, ne duo Pa-
 tres in ipsa Trinitate credantur. Procedens
 autem dicitur testimonio Domini dicentis:
 Multa adhuc habeo quæ uobis loquat, sed
 non potestis illa modè audire. Veniet autem
 Spiritus ueritatis, qui à Patre procedit, & de

meo accipiet: ille uobis indicabit omnia.
 Hic autem non solum natura procedit, sed
 semper ad peragenda Trinitatis opera in-
 desinenter procedit.

Hoc autem interest inter nascentem Fi-
 lium, & procedentem Spiritum sanctum:
 quod Filius ex vno nascitur: Spiritus sanctus
 ex utroque procedit: & ideo dicit Apосто-
 lus: Qui autem spiritum Christi non habet,
 hic non est eius.

Spiritus sanctus ex opere etiam & Ange-
 lus intelligitur: dictum est enim de illo: Et
 quæ uentura sunt annuntiabit uobis: & uti-
 que Angelus Græcè, Latinè nuntius inter-
 pretatur. Vnde & duo Angeli apparuerunt
 Loth, in quibus Dominus singulariter ap-
 pellatur, quos intelligimus Filium & Spi-
 ritum sanctum: nam Pater nunquam legitur missus.

Spiritus sanctus, quod dicitur Paracletus,
 à consolatione dicitur. *παράκλησις* enim
 Græcè, Latinè consolatio appellatur. Chri-
 stus enim cum Apostolis lugentibus misit:
 postquam ab eorum oculis ipse in cælum ascen-
 dit. Consolator enim tristibus mittitur, se-
 cundum illam eiusdem Domini sententiam,
 Beati lugentes, quoniam ipsi consolabuntur,
 Ipse etiam dixit: tunc lugebunt filij sponsi,
 cum ablati ab eis fuerit sponsus. Item Pa-
 racletus pro eo quòd consolatione præstet
 animabus, quæ gaudium temporale amit-
 tunt. Alij Paracletum Latinè oratorem vel
 aduocatum interpretantur. Ipse enim Spi-
 ritus sanctus dicit, ipse docet, per ipsum da-
 tur sermo sapientiæ, ab ipso sancta scriptura
 inspirata est.

Spiritus sanctus ideò septiformis nun-
 cupatur, propter dona quæ de ueritate eius
 plenitudine particulatim quique, ut digni
 sunt, consequi poterentur. Ipse enim Spi-
 ritus sapientiæ & intellectus: Spiritus consi-
 lij & fortitudinis, Spiritus scientiæ & pieta-
 tis: Spiritus timoris Domini.

Spiritus autè principalis in Psalmo quin-
 quagesimo legitur: ubi quia tertio spiritus
 repetitur, nonnulli Trinitatè intellexerunt
 ideò quia scriptum est: Deus spiritus est. Quod
 enim non est corpus, & tamen est: uideatur
 restare ut spiritus sit. Intelligunt ergo ibi
 nonnulli Trinitatem significari: in Spiritu
 principali Patrem: in Spiritu recto Filium: in
 spiritu sancto Spiritum sanctum.

Spiritus sanctus ideò donum dicitur, eò quòd
 datur. Ad dandum enim donum est nuncupatum.
 Notissimum est enim Dominum Iesum
 Christum

Christum cum post resurrectionem à mortuis ascendisset in cælum, dedisset Spiritum sanctum: quo credentes impleti, linguis omnium gentium loquebantur. In tantum autem donum Dei est: in quantum datur eis, qui per eum diligunt Deum. Apud se autem Deus est: apud nos autem, donum est, sed sempiternè Spiritus sanctus donum est, distribuens singulis gratiarum dona, prout vult. Nam & prophetias quibus vult imperit, & peccata quibus vult dimittit. Nam peccata sine Spiritu sancto non donantur.

Spiritus sanctus inde propriè charitas nuncupatur: vel quia naturaliter eos, à quibus procedit, coniungit, & se vnum cum eis esse ostendit: vel quia in nobis id agit, vt in Deo maneamus, & ipse in nobis. Vnde & in donis Dei nihil maius est charitate: & nullum maius est donum Dei quàm Spiritus sanctus.

Ipse est & gratia, quæ quia non meritis nostris, sed voluntate diuina gratis datur, inde gratia nuncupatur. Sicut autem vnum Dei verbum propriè vocamus nomine Sapientiæ, cum sit vniuersaliter & Spiritus sanctus & Pater ipse sapientia: ita Spiritus sanctus propriè nuncupatur vocabulo Charitatis: cum sit & Pater & Filius vniuersaliter charitas.

Spiritus sanctus Digitus Dei esse in libris Euangelij apertissimè declaratur. ^b Cum enim vnus Euangelista dixisset: In digito Dei eicio demonia: ^c alius hoc idem ita dixit: In spiritu Dei eicio demonia. Vnde & digito Dei scripta lex est, data die quinquagesimo ab occisione agni: & die quinquagesimo à passione Domini Iesu Christi venit Spiritus sanctus. Ideò autem Digitus Dei dicitur, vt eius operatoria virtus cum Patre & Filio significetur. Vnde & Paulus ait: Hæc autem omnia operatur vnus atque idem Spiritus diuidens singulis prout vult. Sicut autem per baptismum in Christo morimur & renascimur: ista spiritu signamur, qui est Digitus Dei & spirituale signaculum.

Spiritus sanctus idcirco in columbæ specie venisse scribitur, ^d vt natura eius per aucti simplicitatis & innocentie declaretur. Vnde & Dominus, Estote, inquit, simplices sicut columbæ. Hæc enim avis corporaliter ipso felle caret: habens tantum innocentiam & amorem.

Spiritus sanctus inde nomine Ignis appellatur, propter quod in actibus Apostolorum

per diuisionem linguarum vt ignis apparuit, qui & infedit super vnumquemque eorum.

Propterea autem diuersarum linguarum gratia Apostolis dedit, vt idonei efficerentur fidelium eruditione populorum.

Quod verò supra singulos sedisse memoratur, id causæ est, vt intelligatur per plures non fuisse diuisus, sed mansisse in singulis totus, sicut ferè ignibus mos est. Hanc enim naturam habet ignis accensus: vt quanti ad eum, ^e quanti ad crinem purpurei splendoris aspexerint: tantis visum suæ lucis imperiat, tantis ministerium sui muneris tribuat, & ipse nihilominus in sui integritate permaneat.

Spiritus sanctus nomine Aquæ appellatur in Euangelio, Domino clamante & dicente: Si quis sitit veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, flumina aquæ viuæ fluent de ventre eius. Euangelista autem exposuit vnde diceret. Secutus enim ait. Hoc autem dicebat de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum. Sed aliud est aqua Sacramenti, aliud aqua, quæ significat Spiritum Dei. Aqua enim Sacramenti visibilis est: aqua Spiritus inuisibilis est. Ista abluit corpus, & significat quod sit in anima, per illum autem Spiritum sanctum ipsa anima inuadatur & saginatur.

Spiritus sanctus ideò vnctio dicitur, Iohanne testante Apostolo, quia sicut oleum naturali pondere superfertur omni liquori: ita in principio superferrebat Spiritus sanctus aquis. Vnde & Dominus oleo exultationis, hoc est Spiritu sancto fuisse legitur vnctus. Sed & Iohannes Apostolus Spiritum sanctum vnctionem vocat dicens: Et vos inquit vnctionem quam accepistis ab eo, permaneat in vobis: & necesse non habetis, vt aliquis doceat vos: sed sicut vnctio eius docet vos de omni re. Ipse enim Spiritus sanctus vnctio est inuisibilis.

^a Cap. III. De vnitate eius pl. *Al. vnitate.*

^b Cum vnus Euangelista. *Luc. c. 11.*

^c Alius. *Matth. c. 12.*

^d Vt natura— ipso felle caret. *Verba sunt Tertullianus in lib. de baptismo. & ita etiam cum plerisque loquitur D. Th. 3. p. 9. 39. artic. 6. non quod felle prorsus caret, sed quia felle quoniam minimum habeat ut ait Arist. lib. 3. de part.*

^e quæ ad crinem purp. coloris. *Purpureum capillum, & purpuream comam Virgilius, & Tibullus dixerunt. & Salom. cant. 7. Coma capitis tui, sicut purpura regis iuncta canalibus. Sed cur hoc loco crinis mentio sit inuicta, alij dixerunt.*

*De eadem Trinitate.
Cap. III.*

TRinitas appellata, quòd fiat totū vnum ex quibusdam tribus, quasi Triunitas, vt memoria, intelligentia, & voluntas, in quibus mens habet in se quandam imaginem diuinæ Trinitatis. Nam dum tria sint, vnum sunt: quia & singula in se manent, & omnia in omnibus. Pater igitur, & Filius, & Spiritus sanctus: Trinitas, & vnitas. Idem enim vnum, idem & tria. In natura vnum, in personis tria. Vnum propter maiestatis communionem, tria propter personarum proprietatem. Nam alius Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus: sed ^a alius quidē non aliud, quia pariter simplex, pariterque incommutabile bonum & coeternum. Pater solus, non est de alio: ideò solus appellatur ingenuus. Filius solus de Patre est natus, ideò solus dicitur genitus. Spiritus sanctus solus de Patre & Filio procedit: ideò solus amborum nuncupatur spiritus.

In hac Trinitate, alia appellatiua nomina, alia propria sunt. Propria sunt essentialia, vt Deus, Dominus, Omnipotens, Immutabilis, Immortalis. Et inde propria, quia ipsam substantiam significant, qua vnum sunt. Appellatiua verò Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, Ingenitus, & Genitus, & Procedēs. Eadem & relatiua: quia ad se inuicem referuntur. Cū enim dicitur Deus, essentia est, quia ad seipsum dicitur. Cū verò dicitur Pater, & Filius, & Spiritus sanctus relatiuè dicuntur, quia ad se inuicem referuntur. Nam Pater non ad seipsum, sed ad Filium relatiuè dicitur: quia est ei Filius: sic & Filius relatiuè dicitur, quia est ei Pater: sic & Spiritus sanctus, quia est Patris, Filiique spiritus. His enim appellationibus hoc significatur, quod ad se inuicem referuntur, non ipsa substantia, qua vnum sunt. Proinde Trinitas in relatiuis personarum nominibus est: deitas non triplicatur, sed in singularitate est: quia si triplicatur, deorum inducimur pluralitatem.

Nomen autē Deorū in Angelis & sanctis hominibus ideò pluraliter dicitur, propter quod non sint merito æquales. De quibus psalmus, Ego dixi, Dij estis. De Patre autem & Filio, & Spiritu sancto propter vnā & æqualem diuinitatē non nomen Deorum sed Dei esse ostenditur: sicut ait Apostolus, Nobis tamen vnus Deus, vel sicut voce di-

A uina dicitur, Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est: scilicet vt & Trinitas sit, & vnus Dominus Deus sit. Fides apud Græcos de Trinitate hoc modo est: vna φύσις, ac si dicatur vna natura aut vna essentia: tres hypostasēs, quod resonat in Latinum vel tres personas vel tres substantias. Nam Latinitas propriè non dicit de Deo nisi essentiam: substantiam verò non propriè dicit, sed abusiue: quoniam verè substantia apud Græcos persona intelligitur, non natura.

^a Cap. III. Sed alius quidem non aliud. Ex Aug. 11. de ciuit. c. 12.

De Angelis. Cap. V.

Angeli Græcè vocantur, Hebraicè dicuntur Melachim מַלְאָכִים: Latinè verò nūtij interpretantur, ab eo quod Domini voluntatem populis nuntient. ^a Angelorū autem vocabulum, officij nomen est, non naturæ: semper enim spiritus sunt, sed cū mittuntur vocantur Angeli. ^b Quibus ideò pictorū licētia pennas facit: vt celerē eorū in cuncta discursum significant, sicut & iuxta fabulas poëtarū venti pennas habere dicuntur, propter velocitatē scilicet. Vnde scriptura sacra dicit: Qui ambulat super pennas ventorū. ^c Nouem autem ordines esse Angelorum sacre scripturæ testantur, id est Angeli, Archangeli, Throni, Dominationes, Virtutes, Principatus, Potestates, Cherubin & Seraphin: quorum officiorum vocabula cur ita dicta sint, interpretando exequemur.

Angeli vocantur propter quod de caelis ad annuntiandum hominibus mittuntur: Angelus enim Græcè, Latinè nūtij dicitur.

Archangeli Græca lingua, Latina summi nuncij interpretantur: qui enim parua vel minima annuntiant Angeli, qui verò summa, Archangeli nuncupantur, Archangeli dicti quòd primatum teneant inter Angelos: ἀρχαῖοι enim Græcè, Latinè princeps interpretatur. Sunt enim duces & principes, sub quorum ordine vnique Angelorum officia deputata sunt.

^d Nam quia Archangeli Angelis præsent, Zacharias propheta testatur dicens: Et ecce Angelus qui loquebatur in me egrediebatur, & Angelus alius egrediebatur in occursum eius, & dixit ad eum: Curre & loquere ad puerum istum, dicens: Absque muro habitabitur Hierusalem. Si enim in ipsis offici-

cis Angelorum nequaquam potestates superiores inferiores d' iponerent, nullo modo hoc quod homini diceret Angelus ab Angelo cognouisset. ^e Quidam autem Archangelorum priuatis nominibus appellantur, vt per vocabula ipsa in opere suo quid valeant designentur.

^f Gabriel Hebraicè in linguam nostram vertitur fortitudo Dei. Vbi enim potentia diuina vel fortitudo manifestatur, Gabriel mittitur. Vnde & eo tempore quo erat Dominus nasciturus, & triumphaturus de mūdo, Gabriel venit ad Mariam: vt illū annuntiaret, qui ad debellandas aëreas potestates humilis venite dignatus est.

Michaël interpretatur, quis vt Deus: Quādo enim aliquid in mundo miræ virtutis fit, hic Archangelus mittitur. Et ex ipso opere nomen est eius, quia nemo valet facere, quod facere præualet Deus.

Raphaël interpretatur curatio, vel medicina Dei: vbicumque enim curandi & medendi opus necessarium est, hic Archangelus à Deo mittitur & inde medicina Dei vocatur. Vnde & ad Tobiam idem Archangelus missus oculis eius curationem adhibuit, & cecitate deterfa vñum restituit: nominis enim interpretatione & Angeli officium designatur.

Vriel interpretatur Ignis Dei, sicut legimus apparuisse ignē in tubo. Legimus etiā ignem missum de super, & impleſſe quod præceptum est.

Throni autem, & Dominationes, & Principatus, & Potestates, & Virtutes: quibus vniuersam caelestem societatem Apostolus cōplectitur, ordines Angelorum & dignitates intelliguntur, & pro hac ipsa distributione officiorū alij Throni, alij Dominationes, alij Principatus, alij Potestates dicuntur, pro certis dignitatibus quibus inuicem distinguuntur.

Virtutes, angelica quædā ministeria perhibentur, per quæ signa & miracula in mūdo fiunt, propter quod & Virtutes dicuntur. ^g Potestates sunt, quibus virtutes aduersæ subiectæ sunt, & inde Potestatum nomine nuncupantur, quia maligni spiritus eorum potestate coercentur, ne tantum mundo noceant, quantum cupiunt.

Principatus sunt hi, qui Angelorū agminibus præfunt. Qui pro eo quod subditos Angelos ad explendum ministerium diuinum disponūt, principatus vocabulum ac-

ceperunt. Nam alij sunt qui administrant, alij qui assistūt, sicut per Danielem dicitur: Milia milium ministrabant ei, & decies milies centena milia assistebant ei.

Dominationes sunt ij, qui etiam Virtutibus & Principatibus præminent, qui pro eo quod cæteris Angelorum agminibus dominantur, Dominationes vocantur.

Throni sunt agmina Angelorum, qui Latino eloquio sedes dicuntur: & vocati Throni, quia illis conditor præfidet, & per eos iudicialia disponit.

B Cherubin autem & ipsa sublimes caelorum potestates, & Angelica ministeria perhibentur: qui ex Hebræo in linguam nostrā interpretatur sciētia: multitudo. Sunt enim sublimiora agmina Angelorum, qui pro eo quod vicinius positi diuina sciētia cæteris amplius pleni sunt, Cherubin, hoc est, plenitudo sciētia: appellantur. Ipsa sunt duo illa animalia super propitiatorium arcæ facta ex metallo, propter significandam Angelorum præsentiam, in quorum medio ostenditur Deus.

Scraphin quoque similiter multitudo est Angelorum, qui ex Hebræo ^h in Latinum ardentes vel incendentes interpretantur. qui idcirco ardentes vocātur, quia inter eos & Deum nulli Angeli consistant: & idēo quanto vicinius coram eo consistunt tantō magis claritate diuini luminis inflammantur. Vnde & ipsi velant faciem & pedes sedentis in throno Dei, & idcirco cætera Angelorum turba videre Dei essentiam plenē non valet quoniam Scraphin eam tegit.

Hæc igitur vocabula agminum Angelorum ita sunt specialia ordinum singulorū, vt tamen sint ex parte communia omnium. Nam dum Throni sedes Dei in quorundam Angelorum ordine specialiter designentur, tamen per Psalmistā, Qui sedes super Cherubin, dicitur. Sed idēo illi ordines Angelorum priuatis nominibus appellantur: quia hoc ipsum officium in proprio ordine plenius acceperunt. Et cum sint omnibus communia, propria tamen hæc nomina suis ordinibus deputantur.

Vnicuique enim, sicut prædictum est, propria officia sunt iuncta: quæ promeruisse eos in raundi constat exordio. ⁱ Nam quia Angeli & locis & hominibus præfunt, per Prophetam testatur Angelus dicens, Princeps regni Persarum restitit mihi. Vnde apparet, nullum esse locum cui Angeli non præfiant.

præfunt.^k Præfunt enim & auspicijs operum omnium.

Hic est ordo, vel distinctio Angelorum, qui post lapsum malorum in cælesti vigore steterunt. Nam postquam apostatæ Angeli ceciderunt, hi in perseverantia æternæ beatitudinis solidati sunt. Vnde & post cæli creationē in principio reperitur: Fiat firmamentum, & vocatum est firmamentum cælum. Nimirum ostendens, quod post ruinā Angelorum malorum: hi, qui permanferunt, firmitatem æternæ perseverantiæ consecuti sunt, nullo iam lapsu auersi, nulla superbia cadentes, sed firmiter in Dei amore & contēplatione manētes, nihil aliud dulce habent, nisi eum à quo creati sunt.

Quod autem duo Seraphim in Isia legūtur, figuraliter^l veteris & novi testamenti significationem ostendunt. Quod verò faciem & pedes Dei operiunt, quia præterita ante mundum, & futura post mundum scire non possumus: sed media tantum^m eorū testimonio contēplamur. Singuli senas alas habent,ⁿ quia de fabrica tantum mūdi quæ in sex diebus facta sunt, in præfenti seculo novimus. Quod clamāt ter Sanctus alter ad alterum, Trinitatis in vna diuinitate demōstrant mysterium.

^k Cap. V. Angelorum autem vocab. Ex Grego. hom. 34. in Euaug.

^l Quibus idēd pictorum. Ex Hieron. Is. 6.

^c Nouem autem ordines. Ex Greg. e. id. hom.

^d Nam quia Arch. -- cognouisset. Ex. 4. Moral. cap. 27. al. 31.

^e Quidam autem Archang. Ex e. id. hom.

^f Gabriel -- Michaël -- Ex Greg. & Hieronym. in Daniel. cap. 3.

^g Potestates. Ex Greg. ibid.

^h in Latinum ard. Ita Gregorius, comburentes Hieronymus.

ⁱ Nam quia Angeli & locis. Ex Gregor. 4. Mor. c. 27.

^k Præfunt enim auspicijs operum omnium. Al. hominum. Ne. sp. c. præfunt. n. ut aspiciāt opera hominū.

^l Veteris & novi testam. Hieron. Is. 6. & Orig. hom. 1. in Is.

^m Eorum testimonio. *Hæc voces reijciat Chacon, quod apud Hieronymum non essent.*

ⁿ Quia de fab. Hieron. ibid.

De hominibus qui quodam præfagio nomen acceperunt. Cap. VI.

Plerique^a primorum hominum ex proprijs causis originem nominum habēt. Quibus ita propheticè indita sunt vocabu-

la: vt aut futuris, aut præcedentibus eorum causis conueniant. In quibus tamen manēte spiritali sacramento, nūc tantum ad litteram intellectum historiæ persequemur. Vbi autem etymologiæ interpretationem non attigimus: solā ipsam etymologiam in Latinum posuimus. Quod autem vnum nomen Hebraicum aliter atque aliter interpretatur: hoc secundum accētum & litterarū euenit diuersitatem, vt in varijs significatio nibus nomina commutentur.

Adam, sicut beatus Hieronymus tradidit, homo, siue terrenus, siue terra rubra interpretatur. Ex terra enim facta est caro, & humus hominis faciendi materies fuit.

Heua interpretatur vita: siue calamitas, siue, Væ. vita, quia origo fuit nascendi, calamitas, & Væ, quia per præuaricationem causa extitit moriendi.^b A cadendo enim nomen sumpsit calamitas. Alij autem dicunt ob hoc etiam Heuam vitā & calamitatem appellatam, quia sæpe mulier viro causa salutis est, sæpe calamitatis & mortis, quod est Væ.

Cain possessio interpretatur: unde etymologiam ipsius exprimens pater eius ait: Cain, id est, possedi hominem per Deum.^d Idem & lamentatio, eò quod pro interfecto Abel interfectus sit, & pœnam sui sceleris dederit.

Abel luctus interpretatur, quo nomine præfigurabatur occidēdus. Idem & vanitas, quia citò solutus est atque subtractus.

Seth interpretatur resurrectio, eò quod post fratris interfectionem natus sit: quasi resurrectionē fratris ex mortuis suscitaret. Idem & positio, quia posuit eum Deus pro Abel.

Enos iuxta proptiæ linguæ varietatem, homo vel vir dicitur. Et congruè hoc vocabulum habuit. De eo enim scriptū est. Tunc initium fuit innocendi nomen Domini. Licet plerique Hebræorum arbitrētur, quod tunc primum in nomine Domini, & similitudine eius fabricata sunt idola.

Enoch dedicatio. In ipsius enim nomine ciuitatem postea ædificauit Cain.

Cainam lamentatio, vel possessio eorum: sicut enim Cain possessio, ita deriuatum nomen quod est Cainam, facit possessio eorū.

Mathusalé interperatur mortuus est. Eui dens etymologia nominis. Quidam enim eum patre translatum fuisse, & diluuiū præterisse putauerunt. Ob hoc signanter transfertur. mortuus est, vt ostenderetur non vixisse.

xille cum post diluuium: sed in eodem cata-
clysmo fuisse defunctū. Soli enim octo ho-
mines in arca diluuium euaserunt.

Lamech percussor. Iste enim percussit
& interfecit Cain: quod etiam ipse postea
perpetrasse vxoribus confitetur.

Noë requies interpretatur, pro eo quod
sub illo omnia retrò opera quiescerunt per
diluuium. Vnde & pater eius vocans nomē
eius Noë dixit. Iste requiescere nos faciet
ab omnibus operibus nostris.

Sem dicitur nominatus, quod nomē ex
presagio posteritatis accepit. Ex ipso enim
Patriarchæ & Prophetæ & Apostoli & po-
pulus Dei, ex eius quoq. stirpe & Christus, ^B
cuius ab ortu solis vsq. ad occasum magnū
est nomen in gentibus.

Cham, calidus: & ipse ex presagio futuri
cognominatus est. Posteritas enim eius eā
terræ partem possedit, quæ vicino sole ca-
lentior est. Vnde & Ægyptus vsque ho-
die Ægyptiorum lingua Cham dicitur.

Iapheth latitudo. Ex eo enim populus
gentium nascitur, & quia lata est ex gētibus
multitudo credentium, ab eadem latitudi-
ne, Iapheth dictus est.

Chanaan filius Cham interpretatur, mo-
tus eorum. Quod quid est aliud, nisi opus
eorū: Pro motu enim patris, id est, pro opere ^C
eius maledictus est.

Arfaxat sanans depopulationem.

Chus Hebraicè æthiops interpretatur: à
posteritate sui generis nomen sortitus. Ab
ipso enim sunt progeniti Æthiopes.

Nēbrod interpretatur tyrānus. Iste enim
prior arripuit insuetam in populos tyran-
nidem, & ipse aggressus est aduersus Deum
impietatis ædificare turrem.

Heber transitus. Etymologia eius mysti-
ca est, quod ab eius stirpe transiret Deus: nec
pericuerat in eis, translata in gentibus gra-
tia. Ex ipso enim sunt exorti Hebræi.

Phaleg diuisio, cui pater propterea tale
nomen imposuit, quia tunc natus est, quan- ^D
do per linguas terra diuisa est.

Thara exploratio ascensionis.

Melchisedech Rex iustus. Rex, quia ipse
postea imperauit Salem: iustus, pro eo quod
discernens sacramenta Legis & Euangelij:
non pecudum victimas, sed oblationem pa-
nis & calicis in sacrificium obtulit.

Loth declinans. Factis enim Sodomorum
non consensit, sed eorum illicita carnis in-
cendia declinavit.

Moab ex patre, & totum nomen etymo-
logiam habet. Concepit enim cum primo-
genita filia de patre.

Ammō cuius causa nominis redditur fi-
lius populi mei: sic deriuatur, vt ex parte sen-
sus nominis, ex parte ipse sit sermo. Ammi
enim à quo dicti sunt Ammonitæ, vocatur
populus meus.

Sarai interpretatur princeps mea, eò quod
esset vnus tantūmodo domus materfamili-
as. Postea causa nominis immutata, abla-
ta de fine, i. littera, dicitur Sara, id est, prin-
ceps. Omnium quippe gentium futura prin-
ceps erat, sicut & Dominus pollicitus fuerat
Abraham: Dabo tibi ex Sara filium, & be-
nedicam ei, & erit in gentes: sed & reges po-
pulorum erunt ex ea.

Agar aduena vel conuersa. Fuit enim
Ægyptia, complexui Abraham aduena caus-
sa generandi data, quæ post contemptum
Angelo increpante conuersa est ad Saram.
^h Cethurathymiana.

Israhel interpretatur auditio Dei: sic
enim scriptum est. Et vocauit nomē eius Is-
rahel, quia exaudiuit eum Deus.

Esau tinomius est, & ex proprijs causis va-
riè nuncupatur. Dicitur enim Esau, id est, ru-
fus ob coctionem rufæ lentis ita appellatus,
cuius edulio primogenita perdidit. Edom
autem ob ruborem corporis dictus est, quod
Latinè sanguineus dicitur. Scir verò quod
fuerit: thilpidus, & pilosus: quando enim na-
tus est, totus, sicut pellis, pilosus erat. Atque
ideo tribus nominibus appellatur, Esau, id
est rufus: Edom, id est, sanguineus: Scir, id est
pilosus: quia non habuit lenitatem.

Rebecca, patientia: siue quæ multum ac-
ceperit.

Lia laboriosa vtique generando. Pluri-
mos enim dolores, quàm Rachel, fecundi-
tate pariendi experta est.

Rachel interpretatur ouis, pro ea enim
Iacob paut oues Laban.

Zelpha os hians.

Bala inueterata.

Dina trās fertur in causam, iurgij enim in
Sichimis causa extitit.

Thamar amaritudo pro viris mortuis. Ea-
dem & commutans. Mutauit enim se in ha-
bitum meretricis, quando cum socero suo
concuuuit.

Phares diuisio, ab eo quod diuiserit mē-
branulam secundinarum, diuisionis, id est,
Phares sortitus est nomen. Vnde & Pharisei
qui

qui se quasi iustos à populo separabant, diu-
li appellabantur.

Zara frater eius in cuius manu erat cocci-
num, interpretatur oriens, siue quia primus
apparuit, siue quòd plurimi ex eo iusti nati
sunt, vt in libro Paralipomenon continetur,
Zara, id est, oriens appellatus est.

Iob in Latinum vertitur dolens, & rectè
propter percussione[m] carnis & passiones
dolorum. Calamitates enim suas nominis
etymologia præfigurauit.

^m Pharaon nomen est non hominis, sed ho-
noris: sic enim & apud nos Augusti appellā-
tur reges cum proprijs nominibus censean-
tur. Exprimitur autem in Latinum Pharaon
dentudans eum, vtique Deum, siue dissipā-
tor eius: populi enim Dei fuit afflictor.

Iannes, Marinus, siue vbi est signum. Cef-
sit & defecit signum eius corā signis Moyfi B
vnde & dixerunt Magi. Hic digitus Dei est.
^u Mambres, mare pelliceum, siue mare in
capite.

Moyfes interpretatur sumptus ex aqua.
Inuenit enim eum ad ripam fluminis expo-
situm filia Pharaonis, quem colligens ado-
ptauit sibi: vocauitque nomē eius Moyfes,
cò quòd de aqua sumpisset eum.

Aaron mons fortitudinis interpretatur,
propter quod thuribulum accipiens in me-
dio superstitum & interemptorum obuiam
stetit, & ruinam mortis quasi quidam mons
fortis exclusit.

Eleazar, Dei adiutorium.

Balac præcipitans, siue deuorans.

Balaam vanus populus.

Phinees ori parcens, transfixit enim pu-
gione Zambri cum scorto Madianitide, &
Domini furorem placauit, vt parceret.

Zambri iste lacescens, vel amaticans. Pro-
pitiè enim nomen ab amaritudine præfigu-
ratum, quod peccando amaricauerit po-
pulum.

Ra ablatitudo, vel fames, siue impetus.

Iosue interpretatur saluator. Ipse enim
in figura Christi populum à deserto salua-
uit, & in terram repromissionis induxit.

Caleb, quasi cor, aut canis.

^o Othoniel tempus eius Deus, vel respon-
sio Dei.

^p Aoth, gloriosus.

Barach, fulgurans.

Debbora, apis vel loquax. Apis, quia fuit
ad bellum promptissima, dimicans aduersus
Sisaram, quo precepto cecinit canticum:

A inde loquax.

Iabel, ascensio.

Gedeon, experimentum iniquitatis eo-
rum. Frequentibus enim documentis infor-
matus est, quali prælagio contra hostes futu-
ram victoriam expediret: ex quo futuro ex-
perimento etymologiam nominis sumpsit.

Abimelech, pater meus Rex.

Tholah, vermiculus, vel coccinum.

Iair, illuminans.

Iephte, aperiens, vel apertus.

^q Hefebon, cogitatio, siue vinculum mœ-
roris.

Abdo, seruus eius.

Samson sol eorum, vel solis fortitudo. Fuit
enim virtute clarus, & liberauit Israël de ho-
stibus.

Dalila, paupercula, vel fitula.

Booz, in fortitudine, siue in quo robur.

^r Noëmi, quam interpretari possumus cõ-
solatam, cò quòd, marito & liberis peregrè
mortuis, nurum Moabitidem in consolatio-
nem suam tenuit.

Ruth, interpretatur festinans. Alienigena
enim erat ex populo gentili, qua relicta pa-
tria festinauit transire in terram Israël: dicēs
focui suæ: Quocumque perrexeris, pergā.

Anna, gratia eius interpretatur, quia dum
esset prius sterilis natura: postremò Dei gra-
tia fecundata est.

Eli, Deus meus.

^C Ophni, discalciatus. Filius enim fuit Heli
electus in ministeriū sacerdotij, cuius amif-
sionem suo expressit vocabulo. Apostolus
enim ait, Calciati pedes in præparationem
Euangelij pacis. Et Propheta: Quàm speciosi
pedes qui anuntiant pacem. Iste ergò dis-
calciatus interpretatur, vt eius nomine ve-
teris Testamenti sacerdotium à veteri po-
pulo significaretur ablatum.

Phinees frater Ophni, os mutum inter-
pretatur, quò significatur sacerdotij veteris
& doctrinæ silentium.

Samuel, nomen eius Deus.

Iesai, insula sacrificium, vel incensum.

Saul, petitio interpretatur: notū est enim
quomodo Hebræorū populus eum sibi re-
gem petierit, & accepit nõ secundum Deū,
sed secundum suam voluntatem.

Dauid, fortis manu, vtique quia fortissi-
mus in prelijs fuit. Ipse & desiderabilis in-
stirpe scilicet sua, de qua prædixerat propheta:
Veniet desideratus cunctis gentibus.

^t Salomon trinomius fuisse perhibetur.

Primum

Primum vocabulum eius Salomon dicitur, i. Pacificus, eo quod in regno eius pax fuerit. Secundum nomen Idida, eod quod fuerit dilectus & amabilis domino. Tertium vocabulum eius Coheleth quod Græcè appellatur Ecclesiastes, Latine Concionator, quod ad populum loqueretur.

Iofathas, columba donum.

Abialom, patris pax per antiphrasin, eod quod bellum aduersus patrem gessisset: siue quod in ipso bello David placatus fuisse legitur filio: adeo vt etiam magno cum dolore extinctum plangeret.

Roboã, latitudo populi, & ipsum per antiphrasin, quod decem tribubus ab eo separatis, duæ tantum ei relictae sint.

Abia, pater dominus, vel pater fuit.

Asa, tollens, siue sustollens.

Iofaphat, Domini iudicium.

Ioram, qui est excelsus.

Achazias, apprehendens Dominum.

Athalia, tempus Domini.

Ioas, spirans, vel Domini robur.

Amasias, populum tollens.

Ozias, fortitudo Domini.

Azarias, auxilium Domini.

Ozias autem ipse est, qui & Azarias duplici nomine.

Ipse est qui illicitum sibi sacerdotium vendicare conatus, lepra in fronte percussus est.

Ioathan, est perfectus. Pulchram etymologiam nominis habet: fecit enim rectum in conspectu Domini, & portam templi ædificauit excelsam.

Achaz, apprehendens.

Ezechias, fortis Dominus.

Manasses, obliuiofus. Per multa enim scelera & sacrilegia reliquerat & oblitus fuerat Dei, siue quod oblitus est Deus peccatorum illius.

Amon, fidelis, vel onustus.

Iofias, vbi est incensum Domini, propria etymologia nominis. Iste est enim qui simul lacra combussit.

Ioachaz, robustus.

Ioachim, vbi est præparatio.

Eliachim, Dei resurrectio.

Iechorias, præparatio Domini.

Sedechias, iuuus Domini.

Ieroboã, iudicatio, siue causa populi, vel vt quidam aiunt, diuisio interpretatur, pro eod quod in regno eius diuisus sit populus Israël, & præcius à regno stirpis David. Diuisionis enim populi causa iste exitit.

Zambri, psalmus, vel canticum meum.

Omri, crispans meus.

Achab, frater patris.

Iezabel, fluxus sanguinis, vel fluens sanguinem: sed melius, vbi est sterquilinum. Præcipitata enim deorsum, comederunt carnes eius canes: sicut prædixerat Elias, Et erunt, inquit, carnes Iezabel, sicut stercus super faciem terræ.

Ochozias, apprehendens Deum.

Iehu, ipse, vel est.

Ioatha, robustus.

Sella, umbra eius, vel petitio.

Manahem, consolans.

Phaceas, aperiens.

Nabuchodonosor, prophetia lagunculae angustæ, siue prophetans istiusmodi signum, per somnium scilicet futurorum quod vidisse narratur, & Daniel interpretatus est: siue sessio in agnitione angustæ, pro ijs, qui in captiuitatem ab eo ducti sunt.

Zorobabel apud Hebræos ex tribus integris nominibus traditur esse compositus. Zo, iste: ro, magister: Babel proprie Babylonium sonat: & efficitur nomen Zorobabel, iste magister de Babylone: in Babylone enim ortus est, vbi & princeps gentis Iudææ exitit.

Cap. VI. Pleriq. Omnia serè ex Hieronymo.

à cadendo n. n. i. calamit. Victoriu. lib. de Orthog. & Ter. Scarrus, Calamitas antea dicebatur calamitas.

c. Vnde etymolog. Ex Hieron. q. in Gen. c. 4.

d. Idem & lamentatio Hieronymus: Cain possessio vel acquiritio. Cainan lamentatio, vel possessio eorum. Vt mirum non sit, si quemadmodum Cainan possessio, ita è conuerso Cain lamentatio sit. Isidoro.

e. Quidam enim eum cum patre. Ex q. in c. 5.

f. Aegyptiorum lingua Cham. Vel non ex q. in c. 9.

g. Thara exploratio ascensionis. In nominib. ex Gen. Thara exploratoris odoris, siue exploratio ascensionis, vel passio.

h. Chetura thymiana. Hieron. Chetura thymiana offerens, vel copulata, aut iuncta.

i. Esau trinom. Idem in Abd.

k. Zelpha os hians. Hieron. os fluxus.

l. Pharaon nomen est non hom. Ex eod. Isai. c. 30.

m. Pharaon denudans eum. In nominibus ex Act. Pharaon denudans eum, siue dissipator eius. Idem in nom. ep. ad Heb.

n. Mambres mare pellicum. Sic o. l. & apud Hieron. sed eum idem Hieronymus Mambres perspicuum interpretatur: Mambres mare pellucidum, recte sortasse scriptura fuerit, vt & maris, & perspicui ratio constet aliqua. Nam & apud Paul. 2. ad Timoth. 3. Iaspis legitur: & ita appellatur à Palladio in vita Macary Alexand. & Euseb. lib. 9. de prep. cap. 3.

o. Othoniel. In no. ex Iesu Nau. Othoniel responso Dei vel

vel revelatio Dei, vel tempus mori Dei, vel signum Dei.

p Aoth. In nom. ex eod.

q Hesebon. In nom. ex Num. cogitatio, siue cingulum meretricis.

r Noemi Ex ep. ad Furiam non longe à fine.

s Tribus nominibus. Ex comm. Eccles. 1.

t Absalon patris pax. Non ex Hieronymo qui patrem pacis interpretatur, sed ex Greg. in prolog. psalm. vii. panit. (si modo id opus Gregorij esse credimus) sic n. Absalon patris pax interpretatur, non quod ei pax vlla cum patre fuerit: Sed quia quantæ pacis & patientiæ extitit, in eius peruerfitate pater ostendit.

v Ochozias. In nom. ex Matth.

x Ioas spirans. Ita ms. o. quod verò apud Hieronymum legitur in nom. ex lib. Iudic. Ioas sperans, siue temporalis, vel Domini robur. Spirans eo loco reponendum putamus. Vna est enim etymologia spirans siue temporalis ducta à verbo *WS* desperavit, quia in spirantem, aut temporalem optime cadit. Quod verò Domini robur additur, alia ratio est, *W* enim Dominus. & *W* fortis siue *W* fortitudo. Isq. mos nomina Hebræa confundendi, siue quod aliter olim scripta, siue quod Latina scriptura, & pronuntiatione eadem sunt, non infrequens Hieronymo. cum tamen diuersa interpretationis rationem nonnumquam reddat, sæpè etiam reddere negligat, quod ipse fatetur in pref. ad lib. de nom. Heb. & initio huius capitis aduertit Isidorus.

y Ozias autem ipse est qui. Verba Hieronymi in Isa. cap. 1.

z Ipse est qui illicit. Idem in Amos c. 1. apud quem indubitum sibi sacerdot.

a Amon. In nominibus ex Matth. Amon fidelis vel nutritius, si tamen ab Aleph littera exordium habet, quod si ex Ain scribitur onustus interpretatur.

b Iofias. In nominibus ex Matth.

c Sedechias. In nom. ex lib. 3. Reg. & in Ezech. c. 2.

d Ieroboam. In Am. c. 1. Ieroboam iudicatio, siue causa populi: *α.ιασμοσ λας* licet quidam per Græcam litteram legentes diuisionem populi suspicentur.

e Iezabel. In nom. ex Apoc.

f Iehu. In nom. ex 3 Regum.

g Ioatharobustus. Rom. c. Iathar ambustus. Hieronymus, Etham robustus. Ioatham verò & Ioachaz. (qui in nonnullis codicibus leguntur) interpretationes, paullo antè posita. Vt tota de re amplius querendum videatur.

h Zorobabel. In Agg. c. 1.

De Patriarchis. Cap. VII.

Qvorundam Patriarcharum etymologia notandæ sunt, vt sciamus quid in suo vocabulo resonent. Nam plerique eorum ex causis proprijs nomina acceperunt. Patriarcha interpretatur patrum princeps. *Α.ρχος* enim Græcè princeps est.

a Abram primùm vocatus est pater videns populum, propter Israël scilicet tantum: postea appellatus Abraham, quod transfertur pater multarum gentium, quod erat adhuc per fidem futurum. Gentium autem non habetur in nomine, sed subauditur, iuxta il-

lud: Erit nomen tuum Abraham, quia patrem multarum gentium posui te.

Isaac, ex rila nomē accepit. Riserat enim pater, quando ei promissus est admirans in gaudio. Risit & mater, quando per illos tres viros promissus est, dubitans in gaudio. Ex hac ergo causa nomē accepit Isaac, interpretatur enim risus. d Sciendum autem quod quattuor in veteri testamento absque vlllo velamine nominibus suis, antequam nasceretur, vocati sunt: Ismaël, Isaac, Salomon, & Iofias: Lege scripturas.

B Jacob, supplantator interpretatur, siue quod in ortu plantam nascentis fratris apprehenderit, siue quod postea fratrem arte deceperit. Vnde & Esau dixit: iuste vocatū est nomen eius Jacob, supplantauit enim me ecce secundò.

c Israël, vir videns Deum. Tunc enim hoc nomen accepit, quando tota nocte luctatus vicit in certamine Angelum, & oriente lucifero benedictus est. Inde propter visionem Dei Israël appellatus est, sicut & ipse ait. Vidi Dominum & salua facta est anima mea.

f Ruben, interpretatur visionis filius. Sic enim quando eum peperit Lia, vocauit nomen eius Ruben dicens, Quia vidit Deus humilitatem meam.

C g Simeon, interpretatur auditio. Sic enim dixit Lia quando peperit eum, Quia exaudiuit me Deus.

Leui, additus. Dixit enim Lia quando peperit eum non ambigens de amore viri: Nunc mecum erit vir meus, quia peperit ei tres filios.

Iudas, confessio dicitur. Quando enim peperit eum Lia, laudem Domino retulit dicens, Nunc super hoc confitebor Domino, & ob id vocatus est Iudas. A confessione itaque nomen eius est dictum: quod est gratiarum actio:

D h Issachar interpretatur, est merces. Ie quippe dicitur est, Sachar merces. Hoc autem idem quia mandragoris filij Ruben introitum viri, qui Racheli debebatur, ad se emerat Lia. Vnde & dum natus est dixit Lia, Dedit Deus mercedem meam.

Zabulon interpretatur habitaculum. Sextum enim hunc filium genuerat Lia: propterea iam secura dixit. Habitauit mecum vir meus. Vnde & filius eius vocatus est habitaculum.

i Nephthalim de conuersione, siue compensatione:

ratione: causa nominis eius est. Vnde & dixit Rachel, cum eum peperisset ancilla eius Bala: Habitare me fecit Deus habitationem cum sorore mea.

Dan interpretatur iudicium. Bala enim dum eum peperisset, dixit Rachel domina eius: Iudicavit me Dominus, & exaudiens dedit mihi filium. Causam nominis expressit: ut ab eo quod iudicasset se Dominus, filio ancillæ iudicij nomen imponeret.

Gad ab euentu siue procinctu vocatus est. Quando enim peperit eum Zelpha: dixit domina eius Lia, in fortuna, id est quod dicitur, in procinctu, vel euentu.

Aser beatus dicitur, dum enim peperisset eum Zelpha: dixit Lia, Beata ego, & beatificavit me mulieres: & ab eo quod beata dicitur: ex etymologia nominis Beatum vocavit.

Ioseph, ab eo quod sibi alium addi mater optauerat: vocavit augmentum. Hunc^k Pharaon, Zaphanath Phaanea appellavit, quod Hebraicè absconditorum repertorem sonat, pro eo quod obscura somnia reuelavit, & sterilitatem prædixit. Tamen quia hoc nomen ab Ægyptio ponitur: ipsius lingue debet habere rationem. Interpretatur ergo Zaphanath Phaanea Ægyptio sermone Saluator mundi, eo quod orbem terræ ab imminente famis excidio liberavit.

^l Benjamin interpretatur filius dextræ quod est virtutis. Dextra enim appellatur Iamini. Mater quippe eius moriens vocauerat nomen eius Benoni, id est, filius doloris mei. Pater hoc mutavit: filium dextræ nominans.

^m Manasses dicitur ab eo quod sit pater eius oblitus laborum suorum. Ita enim Hebraicè vocatur obliuio.

Ephraim eo quod auxerit eum Deus, & ex hoc vocabulo in linguam nostram transfertur augmentum.

^a Cap. VII. Quorundam. Omnia serè ex questionibus in Gen.

^b Abram pater vid. Ex nominib. apud Matth.

^c Postea appellatus est Abraham. Ex quest. ad. c. 17.

^d Sciendum autem. Ad c. 17. Falso autem pro Salomone Simelem quidam substituunt. Vid. Paralip. 1. c. 22.

^e Israel vir videns Deum. Ita quidem in nominib. & in Is. c. 1. Sed eam interpretationem improbat in quest. c. 32.

^f ubi Princeps cum Deo interpretatur. Idemque rursus in comment. in Joel, εὐδὸς-αὐτοῦ θεῶν, i. rectissimum Dei.

^g Ruben. Ad c. 29.

^h Simeon. Ibid.

ⁱ Issachar. Ad c. 30.

^j Nephthalim. Ibid.

^k Hunc Pharaon. Ad c. 41.

^l Benjamin. Ad c. 35.

^m Manasses-- Ephraim. Ad c. 41.

De Prophetis. Cap. VIII.

Q Vos gentilitas vates appellat, hos nostri Prophetas vocant, quasi præfatores quia potè fantur & de futuris vera prædicunt. Qui autem à nobis^a Prophetæ, in veteri testamento vidètes appellabantur: quia videbāt ea quæ ceteri nō videbant, & præspiciebant ea, quæ in mysterio abscondita erant. Hinc est quod scriptum est in Samuele, Eamus ad videntem. Hinc Isaias, Vidi, inquit, Dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum. Et Ezechiel, Aperti sunt celi, & vidi visiones Dei. Quorundam autè Prophetarum nominum etymologia anno tanda sunt. Vocabula enim eorum satis ostēdunt, quid in futurū factis dictisq. suis prænuntiassent.

Elias interpretatur Dominus Deus. Ex futuri igitur præfagio sic vocatur. Nam dū altercaretur in sacrificio cum quadringentis sacerdotibus Baal, inuocato nomine Domini descendit de celo ignis super holocaustum. Quod cum vidisset omnis populus cecidit in faciem suam, & ait: Dominus ipse est Deus. Ex hac igitur causa tale prius nomen accepit, pro eo quod per eum postea cognouerit populus Dominū Deum. Idem & fortis Domini interpretatur: vel propter quod interfecit eosdem sacerdotes, vel propter quod Achab aduersitatem toleravit.

Eliæus Domini salus interpretatur, vocabulum autem idem ex futuri præfagio accepit. Deniq. & multas virtutes fecit, & famem pellens populum à morte saluauit.

^c Nathan, dedit, siue dantis.

^d Isaias interpretatur^e saluator Domini. Et merito. Saluatorem enim vniuersarum gentium, cuiusque sacramenta amplius quam ceteri prædicat.

Jeremias excelsus Domini, pro eo quod dictum est ei: Constitui te super gentes & regna.

Ezechiel, fortitudo Dei.

Daniel, iudicium Dei, siue quia in presbyterorum iudicio sententiam diuinæ examinationis exhibuit, dum reperta eorum falsitate Susannam ab interitu liberavit: siue quod visiones & somnia, quibus per insignia quædam & amigmata futura monstra-

M bantur,

bantur, sagaci mente discernens aperuit. ^f Hic & desideriorum vir appellatus est, quia panem desiderij non manducauit, & vinum concupiscentiæ non bibit.

Osee, saluator aut saluans. Dum enim irâ Dei in populû Israël ob crimen idololatriæ prophetaffet: domui Iudæ salutem prænu-
tiauuit. Propter quod Ezechias Rex Iuda, sub-
latis idolis, quæ præcedentes Reges conse-
crauerant, templum Domini purgasse ac pu-
rificasse monstratur.

g Ioël, Dominus Deus, siue incipiens Deo, vel fuit Dei. Hæc enim eius vocabulum re-
sonat etymologia incerta.

h Amos, populus auulsus. Prophetia enim eius ad populum fuit Israël, quia iam auulsus erat à Domino, & aureis vitulis seruebat, siue auulsus à regno stirpis Dauid.

i Nahum, gemens, siue consolator. Increpat enim ciuitatem sanguinû, & post euer-
sionem illius consolatur Sion dicens: Ecce super montes pedes euangelizantis & annû-
tiantis pacem.

k Habacuc amplexas, quia vel ex eo quòd amabilis Domini fuit, vocatur amplexatio, vel quod in certamen cum Deo congregi-
tur, amplexantis, id est, luctantis sortitus est nomen. Nullus enim tam audaci voce ausus est Deum ad disceptationem iustitiæ prouocare: cur in rebus humanis & mundi istius πολυτρία tanta rerum versatur iniquitas?

l Micheas, quis hic, vel quis iste? Commi-
natur enim Samarię ob causam simulacro-
rum illo modo, quo de Eliu dicitur: Quis est iste inuoluens sententias?

m Sophonias, specula vel, arcanum Domini interpretatur: vtrumque ad prophetam cõ-
uenit. Ipsi enim sciunt mysteria Dei. Vnde ad Ezechielem dicitur: Speculatorem te po-
sui domui Israël. Et alibi, Non faciet Domi-
nus quicquã, nisi reuelauerit seruis suis Pro-
phetis.

n Abdias, seruus Domini. Sicut enim Moy-
ses famulus Domini & Apostolus seruus Christi: ita iste legatus ad gentes missus vi-
det & prædicat quæ prophetalis digna sunt ministerio & seruitute: inde seruus Domini.

o Ionas interpretatur columba, siue dolens. Colûba, pro gemitu, quando in ventre ceti triduo fuit. Dolens autem vel propter tristi-
tiam quam habuit de salute Niniuitarum: vel propter hederam subito arcentem: cuius umbraculo tegebatur contra solis ardo-

rem. Ipse est & Amathi Sareptanæ viduæ fi-
lius, vt Iudæi affirmant, quem resuscitauit Elias, matre postea ad eum dicente: Nunc cognoui quoniam vir Dei es tu, & verbum Dei in ore tuo verum est. Ob hanc causam ipsum puerum Amathi vocitatum. Amathi enim ex Hebræo in Latinam linguam ve-
ritas dicitur, & ex eo quòd verum Elias lo-
cutus est: ille qui suscitatus est, filius nuncu-
patus est veritatis.

Zacharias, memoria Domini. Septuage-
simo enim anno desolationis templi com-
pleto, Zacharia prædicante memoratus est Dominus populi sui: iussuque Darij reuer-
sus est Dei populus, & reedificata est & vrbs, & templum.

p Aggeus, in Latinum festiuus & lætus re-
sonat. Destructum enim templum ædificã-
dum prophetat, & post luctum captiuitatis regressio-
nis lætitiã prædicat.

Malachias, interpretatur Angelus Domi-
ni, id est, nuntius. Quidquid enim loqueba-
tur: quasi à Domino essent mandata, ita cre-
debantur, & inde ita nomen eius septuagin-
ta translulerunt dicentes. Assumptio verbi Domini super Israel in manu Angeli eius.

Esdras, adiutor.

Nehemias, consolator à Domino. Quo-
dam enim prælagio futurorum nomina ista sortiti sunt. Fuerunt enim in adiutorium & consolationem omni illi populo redeun-
ti ad patriam. Nam & templum Domini idẽ reedificauerunt, & murorum ac turrium opus ipsi restaurauerunt.

q Ananias, gratia Dei. Idẽ & Sidra lingua Chaldæa, quod interpretatur decorus meus.

Azarias, auxilium Domini. Idem & Abde-
nago, quod in Latinum vertitur seruiens taceo.

r Misael: quæ palus Domini: ipse & Mis-
fac quod interpretatur risus vel gaudium.

Abia frater eius.

Semeia, audiens Dominum.

Alaph, congregans.

s Ethan, robustus, siue accensus.

Idithum, transiliens eos, siue saliens eos.

t Quosdam enim inhaerentes humo: curua-
tos in terram, & ea quæ in imo sunt cogi-
tantes, & in rebus transcurrentibus spem ponẽ-
tes transiliuit canendo iste, qui vocatur transi-
liens.

Eman, accipiens, vel formido eorum.

Barachia, benedictus Dominus, vel bene-
dictus Domini.

* Oida, districtio, siue diuerticulum.
Judith, laudans, vel confitens.
Hesler, absconsa.
Zacharias, memoria Domini, ob hoc quia
canit: memorati testamenti sui sancti.

Iohanes Baptista, Domini gratia: eò quòd
sit limes prophetiæ, prænuntius gratiæ, siue
initium baptismatis, per quod gratia mini-
stratur.

Hi sunt Prophetæ veteris nouiq. Testa-
menti: quorum finis Christus, cui dicitur à
Patre: & Prophetam in gentibus posui te.

Prophetiæ autem genera septē sunt: Pri-
mum genus Ecstasis, quod est mentis excelsus,
sicut vidit Petrus vas illud submissum
de cælo in stupore mentis cum varijs ani-
malibus. Secundum genus Visio, sicut apud
Isaiam dicentem: Vidi Dominum sedentem
super solium excelsum. Tertium genus Som-
niū, sicut Iacob subnixam in cælo scalam
dormiens vidit. Quartum genus, Per nubē,
sicut ad Moysen & ad Iob post plagam lo-
quitur Deus. Quintum genus Vox de cælo,
sicut ad Abraham sonuit dicens: Ne iniicias
manum tuam in puerum. Et ad Saulum in
via: Saule Saule quid me persequeris? Sextū
genus, Accepta parabola, sicut apud Salomo-
nem in Prouerbijs, & apud Balaam cum euo
caretur à Balac. Septimum genus Repletio
Sancti Spiritus, sicut panē apud omnes Pro-
phetas.

Alij tria genera visionum esse dixerunt.
Vnum secundum oculos corporis, sicut vi-
dit Abraham tres viros sub ilice Mambre:
& Moyses ignem in rubo: & discipuli trans-
figuratum Dominum in monte, inter Moy-
sen, & Eliam, & cætera huiusmodi. Alterum
secundum spiritū, quo imaginamur ea quæ
per corpus sentimus, sicut vidit Petrus, di-
scum illum submitti de cælo cum varijs ani-
malibus, & sicut Isaias Dominū in sede altis-
sima non corporaliter, sed spiritualiter vidit.
Non enim Deum forma corporea circum-
terminat: sed quemadmodum figuratè, non
propriè multa dicuntur: ita etiam figuratè
multa monstrantur. Tertium autem genus
visionis est, quod neque corporeis sensibus,
neq. illa parte animæ, qua corporaliū rerū
imagines capiuntur, sed per intuitum men-
tis quo intellecta conspiciuntur veritas: sicut
Daniel hoc præditus mente vidit, quod Bal-
thasar viderat corpore, sine quo genere illa
duo vel infructuosa sunt, vel etiam in errore
mittunt. Omnia tamen hæc genera Spiri-

tus sanctus moderatur.

Habere autē prophetiam non solum bo-
nus, sed etiam malus potest: nam inuenimus
Saulem regem prophetasse. Persequeretur
enim sanctū David, & impletus Spiritu pro-
phetare cepit.

^a Cap. VIII. Prophetæ in vet. test. Ex prolog. Biblioth.

^b idem & fort. Ex ep. 61. ad Pammach.

^c Nathan. In nom. ex Luc.

^d Isaias. Salus Domini in nominibus ex Act. Salutare
Domini, in nom. ex ep. ad Rom. Saluator Domini in c. 1.
Isai. ex sua sententia.

^e Saluator est enim. Ex præf. in candel. Isai.

^f Hic & deider. Ex ep. ad Euseb. de iustod. v. 17.

^g Ioel. In præf. Malach. Ioel qui interpretatur Do-
minus Deus, in nominibus Ioel. incipiens, vel est Deus,
vel Dei. In præf. in Ioel. Ioel ἀρχὴ ἡμερῶν, i. incipiens.

^h Amos-- quia tam auull. Ex com. in c. 1.

ⁱ Nahum gemens. Ita legendum apud Hieronym. in nom.
ex ep. Barnab. non getmen. ex c. Toletan. nam relogi
mendosè getmen.

^k Habacuc. Ex prolog. commentarior.

^l Micheas-- quo de Helio dicitur. Job. 38.

^m Sophon. In c. 1.

ⁿ Abdias. In c. 1.

^o Ionas-- ipse est Amathi &c. Ex præf. in Ion.

^p Aggeus. Ex prolog. Biblioth.

^q Anania. Ex nom. ex Ierem. & Daniele.

^r Michael quis palus Domini. Ex nom. ex Daniele. Με
δωσ ἀγὸς ἑσπέρης qui populus Domini-- In nom. ex
Exod. Michael, tacus Dei, siue quis interrogauit.

^s Misach. Ibid.

^t Echanroh. siue ascensus. Ita etiam apud Hieronym.
accensus in Act. 1. Aggast.

^v Quod n. inhaerentes. Ex Aug. in ps. 38.

^x Oida. Ex nom. 1. Reg.

^y Alij tria gen-- moderatur. Omnia ex Aug. cont. Ali-
ment. c. 17. in.

De Apostolis. Cap. IX.

Apostoli missi interpretantur: hoc enim
eorum nomen indicat. Nam sicut Græ-
cè ἀγγελοι, Latine nuntij vocantur: ita Græ-
cè Apostoli, Latine missi appellantur. Ipsos
enim misit Christus euangelizare per vni-
uersum mundum: ut quidam Persas, In-
dicosque penetrarent, docentes gentes, & fa-
cientes in nomine Christi magna & incre-
dibilia miracula, ut attestantibus signis &
prodigijs crederetur illis in ijs quæ dicebāt,
& viderant. Habent autē pleriq. ex ijs caus-
sas suorum vocabulorum.

Petrus, à petra nomen accepit, hoc est, à
Christo super quæ est fundata Ecclesia. Non
enim à Petro petra, sed Petrus à petra nome-
n sortitus est, sicut non Christus à Christiano,
sed Christianus à Christo vocatur, idèq. ait
Dominus: Tu es Petrus, & super hanc pe-
trā, &c. quia dixerat Petrus: Tu es Christus

filius Dei viui : deinde ei Dominus, Super hanc, inquit petram, quam confessus es, aedificabo Ecclesiam meam. Petra enim erat Christus, super quod fundamentum etiam ipse aedificatus est Petrus.

^a Cephias dictus, eò quòd in capite sit constitutus Apostolorum: *κεφαλῆ* enim Græcè caput dicitur, ^b & ipsum nomen in Petro Syrum est.

Simon Bar-iona in linguam nostram sonat filius columbæ, & est nomen Syrum pariter & Hebræum. Bar quippè Syra lingua filius, Iona columba, utroque sermone dicitur. Alij simpliciter accipiunt quod Simon, i. Petrus filius sit Iohannis, iuxta illam interrogationem: Simon Iohannis diligis me? & volunt scriptorum vitio deprauatum, ut pro Bar-iohana, hoc est filius Iohannis, Bar-iona scriptum sit, vna detracta syllaba. Iohana autem interpretatur Domini gratia. Et fuisse constat Petrum trinomium: Petrum, Cephiam, & Simonem Bar-iona: ^c Simon autè Hebraicè interpretatur obediens.

Saulus Hebraico sermone tētatio dictus, eò quòd prius in tentatione Ecclesiæ sit verus fatus. Persecutor enim erat, & inde nomen habebat istud, quando persequebatur Christianos. Postea mutato nomine de Saulo factus est Paulus, quod interpretatur mirabilis siue electus. Mirabilis, vel quia multa signa fecit, vel quia ab Oriente vsque ad occasum Euangelium Christi in omnibus gentibus prædicauit. Electus, sicut in Actibus Apostolorum Spiritus sanctus dicit: Segregate mihi Barnabam & Saulum ad opus, ad quod elegi eos. Latino autem sermone Paulus à modico dictus: vnde & ipse ait, Ego sum minimus Apostolorum omnium. Quando enim Saulus, superbus, elatus: quando Paulus, humilis & modicus. Ideò sic loquimur, paullò post videbo te, i. post modicum. Nam quia modicus factus est, ipse dicit: Ego enim sum nouissimus Apostolorum: & Mihi minimo omnium sanctorum. Cephias autem & Saulus ideò mutato nomine sunt vocati, ut essent etià ipso nomine noui, sicut Abraham, & Sara.

Andreas frater Petri carne, & coheres gratia: secundum Hebræam etymologiam interpretatur decorus, siue respondens: sermone ^d autem Græco à viro virilis appellatur.

Iohannes, quodam vaticinio ex merito nomen accepit: interpretatur enim, in quo est

gratia, vel Domini gratia. Amplius enim eò ceteris Apostolis dilexit Iesus.

^e Iacobus Zebedæi à patre cognominatur, quem reliquens, cum Iohanne verum patrem secuti sunt. Hi sunt filij tonitru, qui etiam ^f Boanerges ex firmitate & magnitudine fidei nominati sunt. Hic est Iacobus filius Zebedæi, frater Iohannis, qui post ascensionem Domini ab Herode manifestatur occisus.

Iacobus Alphæi ob distinctionem prioris cognominatus, qui dicitur filius Zebedæi: sicut iste filius Alphæi: cognomen tamen ambo à patre sumpserunt. Iste est Iacobus minor, qui in Euangelio frater Domini nominatur, ^g quia Maria vxor Alphæi soror fuit matris Domini, quam Mariam Cleopha Iohannes Euangelista cognominat, à patre siue à gentilitate familiae, aut quacumque alia causa ei nomen imponens. Alphæus autem Hebræo sermone in Latinum exprimitur millesimus, siue doctus.

^h Philippus, os lampadarum, vel os manuum.

Thomas, abyssus vel geminus, vnde Græcè Didymus appellatur.

Bartholomæus, filius suspendentis aquas, vel filius suspendentis me. Syrum est, non Hebræum.

^c Matthæus, in Hebræo donatus exprimitur. Idem & appellatus Leui ex tribu à qua ortus fuit. In Latino autem ex opere publicani nomen accepit, quia ex publicanis fuit electus, & in Apostolatam translatus.

ⁱ Simon Chananæus ad distinctionem Simonis Petri, de vico Galilææ Chana, vbi aquas Dominus mutauit in vinum: ipse est qui in alio Euangelista scribitur Zelotes: Chana quippe zelus interpretatur.

Iudas Iacobi qui alibi appellatur Lebbeus, figuratum nomen habet à corde, quod nos diuinituè corculum possumus appellare: ipse in alio Euangelista Thaddæus scribitur, ^k què Ecclesiastica tradit historia missum Edessam ad Abagarum Regem.

^d Iudas Iscariotes, vel à vico in quo ortus est, vel ex tribu Issachar vocabulum sumpsit, quodam præfatio futuri in condemnationem sui. Issachar enim interpretatur merces, ut significaretur pretium proditoris, quo vendidit Dominum sicut scriptum est. Et acceperunt mercedem meam, triginta argenteos, pretium, quo appetiatus sum ab eis.

Matthias qui inter Apostolos sine cognomine solus habetur, interpretatur donatus,

vt subaudiatur pro Iudæis: enim in locum eius electus est ab Apostolis, cum pro duobus fors mitteretur.

¹ Marcus, excelsus mandato, utique propter Euangelium Altissimi quod prædicauit.

Lucas, ipse confurgens, siue ipse eleuans, eò quòd eleuauerit prædicationem Euangelij post alios.

Barnabas, filius Prophetæ, vel filius consolationis.

^a Cap. IX. Cephæ-- quod in capite, *Græc. an etymologia Anaclei 111. Dionysij Arcepag. & Optati Mileuitani exemplo reddat, cum Syrum uerbum esse consistet, atq. statim idem testetur. Cuius rei exempla alia, uationemque non inelegantē uide, apud Turriam lib. 2. contr. Magdeburg. c. 3.*

^b & ipsum nomen in Petro Syr. *Uide Hierony. Matth. 6. & in nonum. ex eod.*

^c Simon-- audiens. *Hieron. Simon quippe obediens dicitur.*

^d Sermone autem Græc. *In nonum. ex Act.*

^e Iacobus. *In cap. Matth. 10.*

^f Boanerges. *Ibid. Sed in Dan. 1. Filij Zebedæi appellati sunt filij tonitru, quod non ut plerique putant boanerges: sed emendatius legitur benegalz. & in Is. 61. & in nonum. ex Iohann.*

^g Quia Maria uxor Alph. *ex eod. aduers. Heluid.*

^h Philipp. os lampadar. *In nonum. ex Act. lampadar. In nonum. ex Luc. Os lampadis, vel os manuum.*

ⁱ Simon Chan-Iudas Iacob. *In Matth. 10.*

^k Quem Ecclesiast. *Ibid. est autem histori. Euseb. lib. 1. cap. ult.*

^l Marcus excels. mand. *Sepè hoc repetit Hieronymus. Sed in nonum. ep. ad Coloss. Marcus sublimis mandato, siue amarus, vel certe attritus, atq. limatus.*

De reliquis in Euangelij nominibus. Cap. X.

Maria, ^a illuminatrix, siue stella maris: genuit enim lumen mundi. Sermone autem Syro Maria Domina nūcupatur, & pulchrè, quia Dominum genuit.

Elisabeth, Dei mei satoritas, vel Dei mei iuramentum.

Magdalena, turris. Martha, irritas, aut prouocans: sermone autem Syro interpretatur dominans.

Nathanael, donū Dei, quia dolus, i. simulatio dono Dei in eo non fuit.

Zebedæus, donatus, siue fluens iste.

Zachæus, iustus, siue iustificatus, siue iustificandus: Syrum est nomē non Hebræū.

Lazarus, adiutus, eò quòd sit à morte resuscitatus.

Herodes, pelliceus, gloriosus, clara etymologia.

Caiphas, inuestigator, aut sagax, aut vo-

mens ore: iniquo enim ore suo iustum condemnauit, quamuis hoc mysterio propheta annuntiaffet.

^b Pontius, declinans consilium utique Iudæorū: accepta enim aqua lauit manus suas dicens: Innocens ego sum à sanguine huius iusti.

Pilatus, os malleatoris, quia Dom Christū ore suo, & iustificat & cōdemnat, more malleatoris utraque ferit.

Barraba, filius magistrorum, absque dubio Iudæorum magistrorum, qui est diabolus, homicidiorum auctor, qui usq. hodie regnat in eis.

^a Cap. X. Maria illumin. *In nonum. ex Matth. Mariam plerique attingunt interpretari illuminant me isti, uel illuminatrix, uel Smyrna maris. Sed mihi nequaquam uidetur. Melius est autem, ut dicamus sonare eam stellam maris, siue amarum mare. Sciendū quoque quod Maria sermone Syro Domina nūcupatur.*

^b Pontius declinans consiliū. *Ita Gotth. cc. & apud Hieronymum, conciliū impressi, reliqua huius. c. ex eod. Hieron.*

De Martyribus. Cap. XI.

Martyres Græca lingua Latine testes dicuntur, unde & testimonia Græcè martyria nūcupantur. Testes autem ideò uocati sunt, quia propter testimoniū Christi passiones sustinuerunt, & usque ad mortem pro ueritate certauerunt. Quòd uerò non testes (quod Latine utique possemus,) sed Græcè Martyres appellamus familiaris Ecclesiæ auribus hoc Græcum uerbum sonat, sicut multa Græca nomina, quæ pro Latinis utimur.

Martyrum primus in nouo testamento Stephanus fuit, qui sermone Hebræo interpretatur norma, quòd prior fuerit in martyrio ad imitationem fidelium: idem autem ex Græco sermone in Latinum uertitur coronatus, & hoc propheticè, ut quòd sequeretur in re, uaticinio quodam futuri prius in uocabulo resonaret: passus est enim, & quòd uocabatur accepit. Stephanus enim corona dicitur, humiliter lapidatus, sed sublimiter coronatus.

^a Duo autem sunt martyrij genera, unum in aperta passione, alterum in occulta animi uirtute. Nam multi hostis insidias tolerantes, & cunctis carnalibus desiderijs resistentes, per hoc quòd se omnipotēti Deo in corde mactauerant, etiā pacis tēpore Martyres facti sunt, qui etiam si persecutionis tēpore existerent, Martyres esse potuerunt.

• Cap. XI. Duo sunt autem martyrij gen. Ex Greg. A

3. Dialog. c. 26.

De Clericis. Cap. XII.

Cleros & Clericos hinc appellatos (cre-
dimus) quia Matthias sorte electus est,
quem primum per Apostolos legimus ordi-
natū. κατὰ sortem enim Græcè, fors vel hæreditas
dicitur. Propterea ergo dicti Clerici, quod
de sorte sunt Domini, ^b vel quia Dominum
partem habent: generaliter autem Clerici
nuncupantur omnes qui in Ecclesia Chri-
sti descriuntur, quorum gradus & nomina
hæc sunt.

Ostiarus, ^c Psalmista, Lector, Exorcista, **B**
Acolythus, Subdiaconus, Diaconus, Presby-
ter, & Episcopus.

^d Ordo Episcoporum quadripartitus est, i.
in Patriarchis, Archiepiscopis, Metropolitibus
atq. Episcopis.

Patriarcha Græca lingua summus Patrū
interpretatur, ^e quia primum, i. Apostolicum
retinet locum, & ideò quia summo honore
fungitur, tali nomine censetur, sicut Roma-
nus, Antiochenus, & Alexandrinus.

Archiepiscopus Græco vocabulo quod
sit summus Episcoporum: tenet enim vicē
Apostolicam, & præsidet tam Metropolita-
nis, quam Episcopis cæteris. (^f Metropolita-
ni autem à mensura ciuitatum vocati.) Sin-
gulis enim prouincijs præminēt, quorum
auctoritati & doctrinæ cæteri Sacerdotes
subiecti sunt, sine quibus nihil reliquos Epif-
scopos agere licet, sollicitudo enim totius
prouinciæ ipsis commissa est. Omnes autē
superius designati ordines vno eodēque
vocabulo Episcopi nominantur, sed ideò pri-
uato nomine quidam vtuntur propter di-
stinctionē potestatis, quam singulariter acce-
perunt.

Patriarcha patrum princeps: ^g ἄρχιεπίσκοπος enim
princeps.

Archiepiscopus princeps Episcoporum,
sicut Metropolitanus à mensura ciuitatum.

^h Episcopatus autem vocabulum inde du-
ctum, quod ille qui superest, superin-
tendat, curam scilicet subditorum gerens.
ἐπισκοπῆν enim Græcè, Latinè intendere dici-
tur. Episcopi autem Græcè, Latinè specula-
tores interpretantur: nā speculator est præ-
positus in Ecclesia, dictus eò quod speculetur
atq. prospiciat populorum infra se posi-
torum mores & vitam.

Pontifex princeps Sacerdotum est, qua-

si via sequentium ipse & Summus Sacerdos,
ipse & Pontifex Maximus nuncupatur: ipse
enim efficit Sacerdotes atque Leuitas, ipse
omnes ordines ecclesiasticos disponit: ipse
quid vnusquisq. facere debeat ostendit. An-
tea autem Pontifices & Reges erant: ⁱ nā ma-
iorum hæc erat consuetudo, vt Rex esset
etiam Sacerdos & Pontifex. Vnde & Roma-
ni Imperatores Pontifices dicebantur.

ⁱ Vates à vi mentis appellatus, cuius signi-
ficatio multiplex est: nam modò sacerdo-
tem, modò Prophetam significat, modò
poëtam.

Antistes Sacerdos dictus, ab eo quod ante
stat, primus est enim in ordine Ecclesiæ, &
suprà se nullum habet.

Sacerdos autem nomen habet compo-
situm ex Græco & Latino, quasi sacrum dans,
sicut enim rex à regēdo, ita Sacerdos ^k à san-
ctificādo vocatus est: consecrat enim & san-
ctificat.

Sacerdotes autem gentilium flamines di-
cebantur. Hi in capite habebant pileum in
quo erat breuis virga desuper, habens lanæ
aliquid. Quod cum per æstum ferre non pos-
sent: filo tantum capita religare ceperunt.
Nam nudis penitus eos capitibus incedere
nefas erat: vnde à filo quo utebantur, ^l fla-
mines dicti sunt, quasi filamines. Verum fe-
stis diebus filo deposito, pileum imponebāt
pro Sacerdotij eminentia.

Presbyter Græcè, Latinè senior interpre-
tatur non modò pro ætate vel decrepita se-
nectute, sed propter honorem & dignitatē
quam acceperunt, Presbyteri nominantur:
^m vnde & apud veteres idem Episcopi, &
Presbyteri fuerunt, quia illud nomen digni-
tatis est, hoc ætatis. Ideò autem & Presbyte-
ri Sacerdotes vocantur, quia sacrum dant,
sicut & Episcopi, ⁿ qui licet sint Sacerdotes,
tamen Pontificatus apicē non habent, quia
nec chrismate frontē signant, nec Paracle-
tum spiritum dant, quod solis debet Epif-
scopis lectio Actuum Apostolorum demon-
strat.

Leuitæ ex nomine auctoris vocati: de Le-
ui enim Leuitæ exorti sunt, à quibus in tem-
plo Dei mystici sacramenti ministeria ex-
plebantur. Hi Græcè Diaconi, Latinè ministri
dicuntur, quia ^o sicut in Sacerdote con-
secratio: ita in Diacono mysterij dispensa-
tio habetur.

Hypodiaconi Græcè, quos nos Subdiacono-
nos dicimus, qui ideò sic appellantur, quia
subiacent

subiacent præceptis & officijs Leuitarum. Oblationes enim in templo Dei à fidelibus ipsi suscipiunt, & Leuitis superponendas altaribus deferunt: hi apud Hebræos Nathinæi vocantur.

Lectores à legendo: Psalmistæ à psalmis canendis vocati: illi enim prædicant populis quid sequantur: isti canunt vt excitent ad compunctionem animos audientium: licet & quidam lectores ita miseranter pronuntent, vt quosdam ad luctum lamentationemque compellant. Idem etiam pronuntiatores vocantur, quod porrò annuntient: tanta enim & tam clara erit eorum vox, vt quamuis longè positorum aures adimpleant.

Cantor autem vocatus, quia vocem modulatur in cantu. Huius quoque duo genera dicuntur in arte musica, sicut ea docti homines Latinè dicere potuerunt, præcentor, & succentor.

Præcentor, qui vocem præmittit in cantu.

Succentor autem qui subsequenter canendo respondet.

Concentor autem dicitur, quia consonat, qui autem non consonat, nec concinit, nec concentor erit.

Acolythi Græcè, Latinè ceroferarij dicuntur, à deportandis cereis: quando legendum Euangeliū est, aut sacrificium offerendum. Tunc enim accenduntur luminaria ab eis & deportantur, non ad effugandas tenebras, dum sole eodē tempore rutilat, sed ad signum lætitiæ demonstrandum, vt sub typo luminis corporalis, illa lux ostendatur de qua in Euangelio legitur: Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

Exorcistæ ex Græco in Latinum adiurantes, siue increpantes vocantur. Inuocant enim super energumenos, vel super eos qui habent spiritum immundum, nomen Domini Iesu, adiurantes per eum, vt egrediatur ab eis.

Ostiarj, ijdem & Ianitores, qui in veteri testamento electi sunt ad custodiam templi, vt non ingrederetur illud immundus in omnire: dicti autem Ostiarj, quod præsent ostijs templi. Ipsi enim tenentes clauem, omnia intus extraque custodiunt, atque inter bonos & malos habentes iudicium, fideles recipiunt, respuant infideles.

^a Cap. XII. Clerus, & Cleric. Ex Aug. in ps. 67.

^b Vel quia Dñm partem. Al. Dñi partem, vtrumque retulit in lib. offi.

^A ^c Psalmist. lect. Psalmist. siue lector Rab. lib. 1. c. 4. Non est autem psalmista ordinis aut gradus proprium nomen. Sed ordinis nomine aliquando censeri, statetur D. Tb. in addit. q. 37. ar. 2.

^d Ordo Episcop. quadrip. Sic Rab. Grat. & veteres libri. Sed idem Rab. lib. 1. c. 5. Tripertitus est, id est, in Patriarchis, Archiepiscopis, qui & Metropolitanis sunt, & in Episcopis.

^e Quia primum i. Apostol. Sic Rab. & vetus Gratiani lib. cum Gothicis libris.

^f Metropolitanis autem. Hæc parenthesi inclusimus, vel quia aliena fortasse sunt, vt censebat Chacon, cum veriorum interpretationem Rabanus retineat, qui omnia hæc ex Isidoro sumpsit, vel vt quæ sequuntur: Singulis n. provincijs, & c. Archiepiscopis aptetur ex sententia Antony Augustini. Cui duo veteres libri fauent. in quib. post hæc omnia Metropolitanis etymon hoc quatuorq. est collocatum. Sic etiam erit Episcop. tripertitus ordo.

^B ^g Episcop. vocab. Ex Aug. 19 de civit. c. 19.

^h Nam maiorum. è Seru. Aen. 3. ad 1. Rex Anius.

ⁱ Vates à vi ment. à viendis versib. Varr. lib. 6.

^k Sanctificando. Eod. modo lib. 9. c. 3.

^l Flamini. è Seru. Aen. 8. vid. Veil. & Varr.

^m Vnde & apud vet. idem Episcopis. Ex Hier. ep. 53. ad Occ. m.

ⁿ Qui licet sint sacer. Ex Innoc. l. ep. 1. c. 5.

^o Sicut in Sacerdote consec. Ex Ep. ad Rustic. Narb. de sept. gradib. Eccl. que cum Hieronymi operib. circumfertur.

^p Hi apud Heb. Nathinæi. Al. Nathanzæi. Vid. 2. off. Eccl. c. 16. & Raban.

^q Duo genera. respondit. Ex Aug. in ps. 57.

^r Quando Euang. Ex Hierony. ep. aduers. Vigilant

^s Super energ. Vid. 2. off. Eccl. c. 13. & d. 23. c. 27.

^t Ipsi enim tenent cl. Ex d. ep. ad Rust. Narb.

De Monachis. Cap. XIII.

MONACHUS Græca etymologia vocatus, cò quòd sit singularis: *monos* enim Græcè singularitas dicitur. Ergo si solitarius interpretatur vocabulum Monachi, quid facit in turba, qui solus est? Plura sunt autem genera Monachorum.

^b Cœnobitæ, quos nos in commune viuentes possumus appellare. Cœnobium enim plurimorum est.

^D Anachoritæ sunt, qui post cœnobialem vitam deserta petunt & soli habitant per deserta: & ab eo quòd procul ab hominibus recesserunt, tali nomine nuncupantur: sed Anachoritæ Eliam & Iohannem, Cœnobitæ Apostolos imitantur.

Eremitæ ij sunt, qui & Anachoritæ, ab hominum conspectu remoti: eremum & desertas, solitudines appetentes. Nam eremum dicitur quasi remotum.

Abba autem Syrum nomen, significat in Latinum pater: quòd Paulus Romani scri-

bens exposuit dicens: in quo clamamus A
Abba pater: in vno nomine duabus vsus lin-
guis. Dicit enim Abba Syro nomine pa-
trem, & rursus Latinè nominat itidem pa-
trem.

^a Cap. XIII. Plura autem sunt gen. monach. Ex
Hier. ep. ad Eustoch. 22.

^b Cernob. enima. Ex Cassian. collat. 18. c. 10. & cap. 4.
& seq.

De ceteris fidelibus. Cap. XIII.

Christianus, quantū interpretatio osten- B
dit, de vñctione deducitur, siue de no-
mine auctoris & creatoris. A Christo enim
Christiani sunt cognominati, sicut à Iuda
Judæi. De magistri quippe nomine cogno-
men sectatoribus datum est.

Christiani autem olim à Iudæis quasi op-
probrio Nazareti vocabantur, pro eo quòd
Dominus noster atque Saluator à vicò quo-
dam Galilææ Nazareus sit appellatus.

Non se autem gloriatur Christianū, qui
nomen habet, & facta non habet. Vbi au-
tem nomen secutum fuerit opus, certissimè
ille est Christianus, quia se factis ostendit
Christianū, ambulans sicut & ille ambula-
uit, à quo & nomen traxit.

Catholicus vniuersalis, siue generalis in-
terpretatur: nam Græci vniuersale καθολι-
κος, vocant.

Orthodoxus est rectè credens, & vt cre-
dit viuens: ὀρθός enim Græcè rectè dicitur.
^a δόξα gloria: hoc est vir rectæ gloriæ. Quo
nomine non potest vocari, qui aliter viuut,
quàm credit.

Neophytus Græcè, Latinè nouellus &
rudis, fidelis, vel nuper renatus interpretari
potest.

Catechumenus dictus pro eo quòd ad-
huc doctrinam fidei audit, nec dum tamen
baptismum percepit: nam κατηχούμενος
Græcè, auditor dicitur.

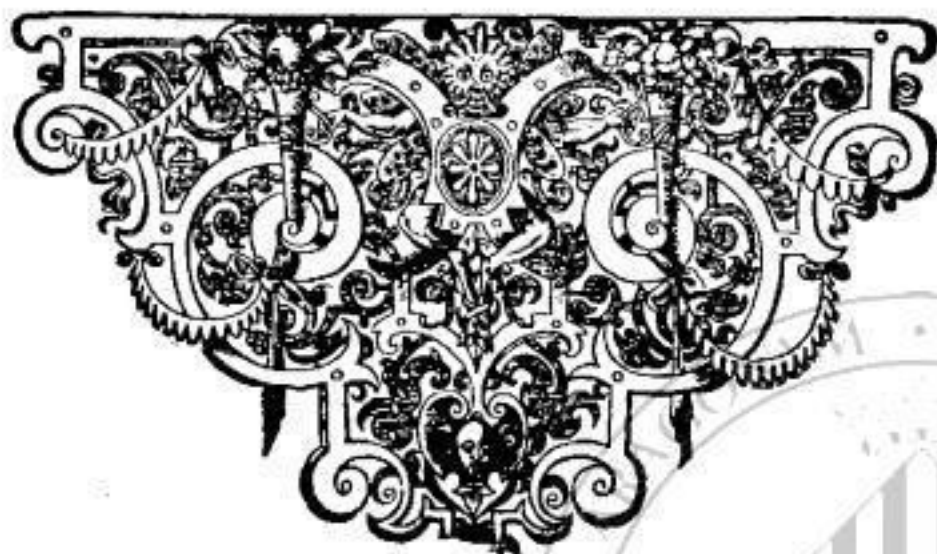
^b Competens vocatur qui post instru-
ctionē fidei competit gratiam Christi, inde
& à petendo Competentes vocati.

Laicus popularis: λαός enim Græcè popu-
lus dicitur.

Profelytus, i. aduena, & circumcissus, qui
miscbatur populo Dei, Græcum est.

^a Cap. XIII. Doxa gloria. Opinio potius, vt reliqua
conueniant.

^b Competens vocatur. Ex Aug. serm. ad Competentes.
Hieronymus ad Pām. ab. ep. 61. An non tu potius scin-
dis Ecclesiam, qui præcepisti Bethlehem presbyte-
ris, ne Competentib. nolitis in Pascha baptismum
traderent?

DIVI ISIDORI,

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER OCTAVVS.

De Ecclesia, & sectis diuersis.

DE ECCLESIA ET ^A est Christus, presenti possidebit obtutu.
Synagoga. Cap. I. ² Synagoga Græcè, congregatio dicitur,

ECCLESIA Græcum est, quod in Latinum vertitur cōuocatio, propter quod omnes ad se vocet. Catholica vniuersalis ἀπὸ τοῦ καθ' ἑλὲν id est, secundum totum: non enim, sicut cōuenticula hæreticorum, in aliquibus regionum partibus coarctatur, sed per totum orbem terrarum dilatata diffunditur. Quod etiā Apostolus approbat ad Rom. dicens: Gratias ago Deo meo pro omnibus vobis, quia fides vestra annuntiatur in vniuerso mundo: hinc & vniuersitas ab vno cognominata est, propter quod in vnitatem colligitur. Vnde Dominus in Evangelio: qui mecum non colligit, spargit. Cur autem Ecclesia, cū vna sit à Iohanne septem scribuntur, nisi vt vna catholica septiformi plena spiritu designetur? sicut & de Domino nouimus dixisse Salomonem: Sapientia ædificauit sibi domum & excidit columnas septem, quæ tamen septem vna esse non ambigitur, dicente Apostolo: Ecclesia Dei viui, quæ est columna & firmamentum veritatis.

Inchoauit autem Ecclesia à loco vbi venit de cælo Spiritus sanctus, & impleuit vno loco sedentes.

Pro peregrinatione autem præsentis Ecclesia, Sion dicitur, eò quòd ab huius peregrinationis longitudine promissionem rerum cælestium speculetur: & idcirco Sion, id est, speculatio nomen accepit. Pro futura verò patriæ pace Hierusalem vocatur, nam Hierusalem visio pacis interpretatur. Ibi enim abserpta omni aduersitate pacè, quæ

quod proprium nomen Iudæorum populus tenuit. Ipsorum enim propriè synagoga dici solet, quamuis & Ecclesia dicta sit. Nostram verò Apostoli nunquam synagogam dixerunt, sed semper Ecclesiam: siue discernendi caussa, siue quòd inter congregationem, vnde synagoga. & conuocationem, vnde Ecclesia nomē accepit, distet aliquid: quod scilicet congregari & pecora solent, quorum & greges propriè dicimus: conuocari autem magis est vtentium ratione, sicut sunt homines.

^B Cap. I De Synagoga. Ex Aug. in p. 5. 21.

De Religione & Fide. Cap. II.

DOgma ² à putando philosophi nominauerunt, id est, hoc puto esse bonum, hoc puto esse verum.

^b Religio appellata, quòd per eam vni Deo religamus animas nostras ad cultum diuinum vinculo seruiendi. Quod verbum compositū est à religendo, id est, eligendo, vt ita Latinum videatur religo, sicut eligo.

^C Tria sunt autem quæ in religionis cultu ad colendum Deum in hominibus perquiruntur, id est fides, spes, charitas. In fide quid credendum, in spe quid sperandum, in charitate quid sit amandum.

Fides est, qua veraciter credimus id quod nequaquam videre valemus. Nam credere iam non possumus quod videmus. Propriè autem nomen fidei inde est dictum, 'si omnino fiat quod dictū est, aut promissum. Et inde fides vocata ab eo quòd sit illud quod inter vtrosq. placitū est, quasi inter Deum & hominem, hinc & fœdus.

Spes

Spes vocata, ^d quod sit pes progrediendi, quali est pes. Vnde est contratio desperatio, deest enim ibi pes, nullaque progrediendi facultas est, quia dum quisque peccatum amat, futuram gloriam non sperat. Caritas Græcè, Latine dilectio interpretatur, quod duos in se diligit. Nam dilectio à duobus incipit, quod est amor Dei, & proximi, de qua Apostolus: Plenitudo, inquit, legis, dilectio. Maior est autem hæc omnibus: quia qui diligit, & credit, & sperat. Qui autem non diligit, quamvis multa bona faciat, frustra laborat. ^e Omnis autem dilectio carnalis, non dilectio, sed magis amor dici solet. Dilectionis autem nomen tantum in melioribus rebus accipi solet.

^a Cap. II. Dogma à putando. *Nempe azò τού δογμάτος.*

^b Religio. *Aug. lib. 1. Retract. c. 13. Ad unū Deum tendentes & ei unī religātes animas nostras, vnde religio dicta creditur. In his verbis meis ratio que reddita est, vnde sit dicta religio plus mihi placuit. Nam non me fugit aliam huius nominis originem exposuisse Latini sermonis auctores, quod inde sit appellata religio, quod religatur, quod verbum compositum est à legendo, id est eligendo, ut ita Latinum videatur religio, sicut eligo. Sed postrema Augustini verba rejicienda putamus, ut male coherentia, & adiecta ab aliquo, qui integrum locum descripsit, non animadvertens, id eipsum fecisse fuisse Isidorū, quod maxime probaretur Aug. & Lactantio lib. 4. c. 28. qui etiam adversus Cic. notationē pluribus verbis disputat. quāvis hoc altero etiam utatur Aug. lib. 10. de civi. c. 4. Ipse n. fons nostræ beatitudinis, ipse omnis appetitionis est finis, hunc eligentes, vel potius religentes (amiseramus n. negligentes) hunc ergo religentes, vnde religio dicta perhibetur, ad eum dilectione tendamus. Restat tertia notatio ex Cic. 2. de nat. deor. Qui omnia quæ ad cultum deorum pertinent, diligenter pertractarent, & tanquam relegerent. sunt dicti religiosi, ex relegendo, ut elegantes ex eligendo. Ut religio sit vel à religendo, vel religendo, vel relegendo.*

^c Si omnino fiat quod dic. Ex Cic. 1. de offi.

^d Quod sit pes. *Re. de spe, que virtus sit. Nam spem subdolum qui respexere, spem, quasi sine pede interpretantur. vnde in nummis veterib. non fixa sed in altitudinem, cretā p. dib. fugitur. Alijs spes c. m. is est.*

^e Omnis autem dilect. *Aug. 1. 4. de civi. c. 7.*

De hæresi et schismate. Cap III.

HÆRESIS ^a Græcè ab electione vocatur, quod scilicet unusquisque id sibi eligat, quod melius sibi esse videtur, ut Philosophi Peripatetici, Academici, Epicurari, & Stoici, vel sicut alij qui peruersum dogma cogitant, arbitrio suo de Ecclesia recesserunt. ^b In hoc ergo hæresis dicta Græca voce, ex

interpretatione electionis qua quisque arbitrio suo ad instituenda siue ad suscipienda qualibet ipse sibi eligit. Nobis vero nihil ^b nostro ex arbitrio inducere licet: sed nec eligere quod aliquis de arbitrio suo induxerit. Apostolos Dei habemus auctores, qui nec ipsi quicquam ex suo arbitrio quod inducerent elegerunt, sed acceptam à Christo disciplinam fideliter nationibus assignauerunt. Itaq. etiam si Angelus de caelis aliter euangelizauerit, anathema vocabitur.

Sceta à sequendo & tenendo nominata.

Nam scetas dicimus habitus animorum ac instituta circa disciplinam vel propositum quod tenendo sequuntur, longe aliam religionis cultu opinantes quam ceteri.

Schisma à scissura animorum vocatum. Eodem enim cultu eodemque ritu credit ut ceteri, solo congregationis delectatur dissidio. Fit autem schisma cum dicunt homines: Nos iusti sumus, nos sanctificamus imundos, & cetera similia.

^c Superstitio dicta, eò quod sit superflua, aut superinstituta observatio. Alij dicunt à senibus, quia multis annis superstites per atate delirant & errant superstitione quadam, nescientes quæ vetera colant, aut quæ veterum ignari asciscant. Lucretius autem superstitionem dicit superstantium rerum, id est, caelestium & diuinarū quæ super nos stant, sed malè dicit. Hæreticorum autem dogmata, ut facillè possint agnosci, causas eorum vel nomina demonstrare oportuit.

^e Cap. III. Hæresis Græc. Ex Hieron. ad Gal. 5. & ad Tit. 3.

^b Inde ergo hæresis vocabitur. Ex Tertull. in prescript. apud quos pro indulgere inducere, ex hoc loco reponas licet. Nam ea voce paullo post alibiq. sepius vitatur.

^c Superstit. Verba Seruij in 8. ad V. Vana superstitione, & c. est vero Lucretij locus ad quem respicitur lib. 1.

D Humana ante oculos facta cum vita iaceret,

In tectis oppressa graui sub religione.

Quæ caput à cali regionib. ostendebat,

Flexibile super aspectu mortalib. instans.

Melius Bilibis apud Cic. 2. de Nat. Deor.

De hæresibus Iudeorum. Cap. III.

Iudei ^a confessores interpretantur. Multos enim exijs sequitur confessio, quos antea peruidia possidebat.

Hebræi transitores dicuntur: quo nomine admonentur, ut de peioribus ad meliora transeant, & priuinos errores relinquunt.

b Pharifæi, & Sadducæi inter fe contrarij
fiunt: nam Pharifæi ex Hebræo in Latinum
interpretantur diuifi, eò quòd traditionum
& obferuationum quas illi δευτερώσεις vo-
cant, iustitiam præferunt. vnde & diuifi vo-
cantur à populo, quasi per iustitiam.

Sadducæi interpretantur iusti: vendicant
enim fibi quod non funt, corporis resurre-
ctionem negant, & animam interire cum
corpore prædicant. Hi quinque tantùm li-
bros Legis recipiunt, prophetarum vaticinia
reſpuunt.

c Esseni dicunt, ipsum esse Christum, qui
docuit illos omnem abſtinentiam.

d Masbothei dicunt, ipsum esse Christum,
qui docuit illos in omni re ſabbatizare. B

e Geniſtæi dicti, eò quòd de genere Abra-
hæ eſſe ſe gloriantur: nam cum in Babylo-
niam veniſſet populus Dei, plerique reh-
nquentes vxores ſuas, Babyloniciſ mulieri-
bus adhaſerunt: quidam autem Iſraëliticiſ
tantùm coniugiſ contenti vel ex eis ge-
niti, dum reuerſi eſſent de Babylonia, diui-
ferunt ſe ab omni populo, & aſſumpſerunt
ſibi hoc nomen iactantiæ.

f Meriſtæi appellati. eò quòd ſeparant ſcri-
pturas, non credentes omnibuſ prophetiſ,
dicentes aliſ & aliſ ſpiritibuſ illoſ prophe-
taſſe: μέρες enim Græcè, Latinè pars di-
citur.

Samaritæ dicti quòd Legem ſolam custo-
diunt, nam Prophetas non recipiunt.

g Hemerobaptiſtæ, eò quòd quotidie ve-
ſtimenta ſua & corpora lauent.

* Cap. III. Iudæi. Euseb. lib. 4. hist. Eccl. c. 21. ex Hege-
ſippo ſeptem fuiſſe reſert Hebræorum ſectas, quar. nomina hæc
ſunt. Eſſæi, Galilæi, Hemerobaptiſtæ, Masbothei, Samaritæ,
Sadducæi, Pharifæi. Inſtin. contra Tryph. ὡς περ ἡ δὲ Ἰουδαίους
ἀντις ἀρδῶς ἐξέτασθη ὁμολογήσειεν εἶναι τὰς Σαδδουκαίους,
ἢ τὰς ὁμοίαις αἰρέσειſ γεννητῶν, ἢ μεριτῶν, ἢ καλιθαίων,
ἢ Ἑλληνιστῶν, ἢ φαρισαίων, βαπτιστῶν, &c.

b Pharifæi--Sadducæi. Ex Hieronym. Matth. 22. &
Iſid. 19.

c Esseni. Vel Eſſæi ex Euseb. Conuenit autem quòd Hiero-
nymuſ lib. 2. aduerſ. Ionin. ex Iosepho de hiſ reſert, quòd ab
vxorib. vino, & carnib. abſtinerent, & quotidianam icinnium
reterent in naturam.

d Masbothei. Hoc eorum proprium fuiſſe nomen, præter
Eusebii verba, qua indicauimus, hæreſiſ ipſa Sabbathizandi ſiſ
praſertim qui Hebræaſ litteraſ attigerunt, ſatiſ oſten-
det.

e Meriſtæi. Meriſtæ C. Rom. De Eſſeniſ Epiſt. in prolog.
ἐχρῶντο γραφαῖſ ἐτέραιſ μετὰ τὸν νόμον, τὰſ ἡ πλείους τῶν
μετέπειτα προφητῶν ἀπέβαλλον.

f Hemerobaptiſtæ. Epiſt. lib. c. 17. Retinent hunc morem
interiorum veſtium identiſdem lauandarum Feſſiani Mauri.

A De hæreſibuſ Chriſtianorum.

Cap. V.

Quidam etiam hæretici de Eccleſiæ re-
ceſſerunt, & ex nomine auctoruſ ſuo-
rum nuncupantur: quidam verò ex cauſiſ,
quas eligentes inſtituerunt.

Simoniani dicti à Simone magicæ diſci-
pline perito, cui Petruſ in Actibuſ Apoſtolo-
rum maledixit, pro eo quòd ab Apoſtoliſ
ſpirituſ ſanctiſ gratiam pecunia emere vo-
luiffet: hi dicunt creaturam non à Deo, ſed à
virtute quadam ſuperna creatam.

Menandriani à Menandro mago diſci-
pulo Simonis nuncupati, qui mundum non
à Deo, ſed ab Angelis factum eſſe aſſerunt.

Baſilidiani à Baſilide appellati, qui inter
reliquaſ blaſphemiaſ paſſum Ieſum abne-
gauit.

Nicolaitæ dicti à Nicolao Diacono Ec-
cleſiæ Hieroſolymorum, qui cum Stephano
& cæteriſ conſtitutus eſt à Petro: qui pro-
pter pulchritudinem relinquens vxorem,
vt qui vellet ea vteretur, verſa eſt in ſupru-
taliſ conſuetudo, vt inuicem coniugia com-
mutarentur: quos Iohanneſ in Apocaiyphiſ
improbat, dicens: Sed hoc habes, quia odiſti
facta Nicolaitarum.

C Gnoſtici propter excellentiam ſcientiæ
ſe ita appellare voluerunt. Animã naturam
Dei eſſe dicunt, bonum & malum Deum
ſuiſ dogmatibuſ fingunt.

Carpocratiani à Carpocrate quodã vo-
cantur, qui dixit Chriſtum hominem fuiſſe
tantùm, & de vtroque ſexu progenitum.

Cerinthiani à Cerintho quodam nun-
cupati. Hi inter cætera circumciſionem ob-
ſeruant, mille annos poſt reſurrectionem in
voluptate carniſ futuroſ prædicant. vnde &
Græcè Chiliaſtæ, Latinè Millenarij ſunt ap-
pellati.

Nazaræi dicti, qui dum Chriſtum qui à vi-
co Nazaræuſ eſt appellatuſ filium Dei con-
ſiteantur, omnia tamen veteriſ legiſ custo-
diunt.

c Ophitæ à colubro nominati ſunt. Colu-
ber enim Græcè ὄφιſ dicitur. Colunt enim
ſerpentem, dicenteſ ipſum in paraduſum
induxiſſe virtutiſ cognitionem.

d Valentiniani à Valentino quodam Pla-
tonicæ ſectatore vocati, qui αἰῶνας, id eſt,
ſecula quædam in originem Dei crea-
toriſ induxit: Chriſtum quoque de virgine nihil
corporiſ

corporis assumpsisse, sed per eam quasi per
filulam transisse asseruit.

° Apellitæ, quorum Apelles princeps fuit,
qui creatorem Angelum nescio quem glo-
riofum superioris Dei faciēs Deum Legis &
Israëlis, illum igneum affirmans, lixit Chri-
stum non Deum in veritate, sed hominem
in phantasia apparuisse.

§ Archontiaci à principibus appellantur,
qui vniuersitatem, quam Deus condidit,
opera esse Archangelorum defendunt.

Adamiani vocati, quòd Adæ imitentur
nuditatem: vnde & nudi orant, & nudi in-
ter se mares feminaeque conueniunt.

l Cainani proinde sic appellati, quoniam
Cain adorant.

Sethiani nomen acceperunt à filio Adæ,
qui vocatus est Seth, dicentes eundem esse
Christum.

Melchisedechiani vocati pro eo, quòd
Melchisedech Sacerdotē Dei, non hominē
fuisse, sed virtutem Dei esse arbitrantur.

i Angelici vocati, quia Angelos colunt.

Apostolici hoc sibi nomen ideo præsum-
pserunt, quòd nihil possidentes proprium,
nequaquam recipiant eos, qui aliquid in hoc
mundo vtuntur.

Cerdoniani à Cerdone quodam nomi-
nati, qui duo contraria principia asseruit.

κ Marcionistæ à Marcione Stoico Philoso-
pho appellati, qui Cerdonis dogma secutus,
alterum bonum, alterum iustum Deum as-
seruit, tanquam duo principia creationis &
bonitatis.

Artotyritæ ab oblatione vocati. Panem
enim & caseum offerunt: dicentes primis
hominibus oblationem à fructibus terræ, &
à fructibus omnium fuisse celebratam.

Aquarij appellati, eò quòd aquam solam
offerunt in calice Sacramenti.

Seueriani à Seuero exorti, vinum non bi-
bunt, vetus testamentum & resurrectionem
non recipiunt.

l Tatiani à Tatiano quodam vocati, qui &
Eneratitæ dicti, quia carnes abominantur.

Alogij vocantur tanquam sine verbo:
λογος enim Græcè verbum dicitur. Deum
enim verbum non credunt, respuentes Jo-
hannis euangelium & Apocalypsim.

Cataphrygijs nomen provincia Phrygia
dedit, quia ibi exiterunt auctores eorum
Montanus Prisca & Maximilla: hi aduentū
Spiritus sancti non in Apostolis, sed in se tra-
ditum asserunt.

A^m Cathari propter munditiam ita se no-
minauerunt. Gloriantes enim de suis meri-
tis, negant pœnitentibus veniam peccato-
rum: viduas si nupserint, tanquam adulteras
damnant: mundiores se cæteris prædicant.
Qui nomen suum si cognoscere vellent,
mundanos se potius, quàm mundos voca-
rent.

Pauliani à Paulo Samosateno exorti sunt:
qui dixit non semper fuisse Christum, sed à
Maria sumpsisse initium.

Bⁿ Hermogeniani ab Hermogene quodam
vocati, qui materiam non natam introdu-
cens, Deo non nato eam comparauit, ma-
trémque elementorum & deam asseruit,
quos Apostolus improbat, elementis ser-
uientes.

° Manichæi à quodam Persa exiterunt,
qui vocatus est Manes. Hic duas naturas &
substantias introduxit, id est, bonam & ma-
lam, & animas ex Deo quasi ex aliquo fonte
manare asseruit. Testamentum vetus re-
spuunt, nouum ex parte recipiunt.

p Anthropomorphitæ dicti pro eo, quòd
simplicitate rustica Deum habere humana
membra, quæ in diuinis libris scripta sunt,
arbitrantur. Ανθρωπος enim Græcè, Latinè
homo interpretatur, ignorantes vocē Do-
mini, qui ait: Spiritus est Deus: incorporeus
est enim, nec mēbris distinguitur, nec cor-
poris mole censetur.

q Hierachitæ ab Hieracha auctore exorti:
monachos tantum recipiunt, coniugia re-
spuunt, regna cælorū paruulos habere non
credunt.

r Nouatiani à Nouatiano Romæ vrbs
presbytero exorti, qui aduersus Cornelium
cathedram Sacerdotale conatus inuadere,
hæresim instituit, nolens apostatas suscipere,
& rebaptizans baptizatos.

D^o Montani hæretici dicti, quòd tempore
persecutionis in montibus latuerunt, qua
occasione se à catholica Ecclesiæ corpore
diuiserunt.

l Ebionitæ ab Ebione dicti, siue à pauper-
tate: Christum enim per profectum solum
virum iustum putant effectum. Vnde com-
petenter Ebionitæ pro paupertate intelli-
gentia compellati sunt. Hi semijudæi sunt,
& ita tenent Euangelium, vt legem carna-
liter seruent, aduersus quos Apostolus ad
Galatas scribens inuehitur.

z Photiniani à Photino Gallogræcia Sirmia
Episcopo nuncupati, qui Ebionitarum hæ-
resim

resum suscitans, asseruit Christum à Maria A
per Ioseph nuptiali coitu fuisse cōceptum.

² Aeriani ab Aerio quodam nuncupati
sunt: hi offerre sacrificiū pro defunctis sper-
nunt.

Ætiani ab Ætio sunt vocati, ijdemq. Eu-
nomiani, ab Eunomio quodam Dialectico
Ætij discipulo, ex cuius nomine magis in-
notuerunt, dissimilem Patri asserentes Fi-
lium, & Filio Spiritum sanctū. Dicunt etiam
nullum imputari peccatum in fide manen-
tium.

³ Origeniani ab Origene auctore exorti
sunt, dicentes quod non possit Filius videre
Patrem, nec Spiritus sanctus Filium. Animas
quoq. in mundi principio dicunt peccasse, B
& pro diuersitate peccatorum à caelis vsque
ad terras diuersa corpora, quasi vincula, me-
ruisse, eaque causa factum fuisse mun-
dum.

Noëtiani à quodam Noëto vocati, qui
dicebat Christum eundem esse & Patrem,
& Spiritum sanctum: ipsamque Trinitatem
in officiorum nominibus non in personis
accipiunt. Vnde & Patripalsiani vocantur,
quia Patrem passum dicunt.

Sabelliani ab eodē Noëto pullulasse di-
cuntur, cuius discipulum perhibent fuisse
Sabellum, ex cuius nomine maximè inno-
taerunt: vnde & Sabelliani vocati sunt. Hi
vnam personam Patris & Filij & Spiritus
sancti adstruunt.

Ariani ab Ario Alexandrino presbytero
orti sunt, qui coeternum Patri Filium non
agnoscens, diuersas in Trinitate substantias
asseruit: contra illud quod ait Dominus: Ego
& Pater vnum sumus.

Macedoniani à Macedonio Constanti-
nopolitano Episcopo dicti sunt, negantes
Deum esse Spiritum sanctum.

Apollinaristæ ab Appollinare vocati sunt,
dicentes Christū corpus tantummodò sine
anima suscepisse.

^b Antidicomaritæ appellati sunt, pro eo
quod Mariæ virginitati contradicunt, asse- D
rentes eam post Christum natum viro suo
fuisse commixtam.

Metangisimonitæ, ideò tale nomen acce-
perunt, quia *μεγιστος* Græcè vas dicitur. Asse-
runt enim sic esse in Patre Filium, tanquam
vas minus intra vas maius.

Patritiani à quodam Patritio nuncupati
sunt, qui substantiam humanæ carnis à dia-
bolo conditam dicunt.

Coluthiani à quodam Colutho nomi-
nati, qui dicunt, Deū non facere mala, con-
tra illud quod scriptum est: Ego Dominus
creans mala.

Floriani à Florino, qui è contrario dicunt
Deum creasse mala, cōtra id quod scriptum
est: Fecit Deus omnia bona.

^c Donatistæ à Donato quodā Afro nun-
cupati, qui de Numidia veniens totam penè
Africam sua persuasione decepit: asserens
minorem Patre Filium, & minorem Filio
Spiritum sanctum, & rebaptizans Catho-
licos.

^d Bonosiaci à Bonoso quodam Episcopo
exorti produntur, qui Christum filium Dei
adoptiuum non proprium asserunt.

^e Circumcelliones dicti, eò quod agrestes
sunt, quos Cotopitas vocant, supradictæ hæ-
ræsis habentes doctrinam. Hi amore mar-
tyrij semetipsos perimunt, vt violenter
de hac vita discedentes martyres nomi-
nentur.

Priscillianistæ à Priscilliano vocati, qui
in Hispania ex errore Gnosticorum & Ma-
nichæorum permixtum dogma compo-
suerunt.

^f Luciferiani à Lucifero Sardinia Episco-
po orti, qui Episcopos catholicos, qui Con-
stantij persecutione perdidit Ariatorum
consentientes erant, & postea correcti re-
dire in Catholicam delegerunt, damnantes,
siue quod crediderant, siue quod se credi-
disse simulauerant, quos Ecclesia Catholica
materno recepit sinu, tanquam Petrum post
fletum negationis: hanc illi matris charita-
tem superbe accipientes, eòque recipere
nolentes ab Ecclesiæ communionem rece-
ferunt, & cum ipso Lucifero auctore suo, qui
manè oriebatur, cadere meruerunt.

Iouinianistæ à Iouiniano quodam mo-
nacho dicti, asserentes nullam nuptiarum
& virginum esse distantiam, nullumque in-
ter abstinentes & simpliciter epulantes esse
discrimen.

^g Eluidiani ab Eluidio nominati, qui dicunt
post natum Christum, alios Mariam filios
de viro Ioseph peperisse.

Paterniani à Paterno quodam exorti, in-
feriores corporis partes à diabolo factas opi-
nantur.

Arabici nuncupati, eò quod in Arabia
exorti sunt, dicentes animam cum corpore
mori, atq. in nouissimo vtrumq. resurgere.

Tertullianistæ dicti à Tertulliano presby-
tero

tero Africanæ provincie, ciuitatis Carthaginensis, animam immortalem esse, sed corpoream prædicantes, & animas hominum peccatorum post mortem in daemones verti putantes.

Tessaresæde caritæ dicti, quod xiiij. Luna Pascha cum Iudæis obseruandum contendunt: nam τέρσατες quattuor, δέκα decem significat.

Nyctages à somno nuncupati, quod vigiliis noctis respuant, superstitionem esse dicentes: iura temerari diuina, qui noctem ad requiem tribuit.

Pelagiani à Pelagio monacho exorti: hi liberum arbitrium diuinæ gratiæ anteponunt, dicentes sufficere voluntatem ad implenda iussa diuina.

Nestoriani à Nestorio Constantinopolitano Episcopo nuncupati, qui beatam Virginem Mariam non Dei, sed hominis tantummodò asseruit genitricem, vt aliam personam carnis, aliam faceret deitatis: neque vnum Christum in verbo Dei & carne credidit, sed separatim atq. seiunctim alterum filium Dei, alterum hominis prædicauit.

Eutyechiani dicti ab Eutyche Constantinopolitano Abbate, qui Christum post humanam assumptionem negauit exillere de duabus naturis, sed solam in eo diuinam asseruit esse naturam.

Acephali dicti, id est, sine capite: nullus enim eorum reperitur auctor à quo exorti sint. Hi trium Chalcedonensium capitulorum impugnatores duarum in Christo substantiarum proprietatem negant, & vnam in eius persona naturam prædicant.

Theodosiani, & Gaianitæ appellati, à Theodosio & Gaiano, qui temporibus Iustiniani principis in Alexandria populi peruersi electione vno die sunt ordinati Episcopi. Hi errores Eutychetis & Dioscori sequentes, Chalcedonense conciliū respuunt, ex duabus vnam in Christo naturam asserunt, quam Theodosiani corruptam, Gaianitæ incorruptam contendunt.

Agnoitæ, & Tritheitæ à Theodosianis exorti sunt, ex quibus Agnoitæ ab ignorantia dicti, quia peruersitati, à qua exorti sunt, id adiiciunt, quòd Christi diuinitas ignoret futura, quæ sunt scripta de die & hora nouissima, non recordantes Christi personam in Isaia loquentis: dies iudicij in corde meo. Tritheitæ verò vocati, quòd sicut tres personæ in Trinitate: ita quoque tres adstruunt

A Deos esse, contra illud quod scriptum est: Audi Israël, Dominus Deus tuus, Deus vnus est.

Sunt & aliæ hæreses sine auctore & sine nominibus: ex quibus aliæ triformem putant Deum esse: ^m aliæ Christi diuinitatem passibilem dicunt: aliæ Christi de Patre natiuitati initium temporis dant: aliæ ⁿ liberationem omnium apud inferos factâ Christi descensione credunt: aliæ animam imaginem Dei negant: aliæ animas conuerti in daemones & in quæcunque animalia existimant: aliæ de mundi statu dissentunt: aliæ innumerabiles mundos opinantur: aliæ aquam Deo coæternam faciunt: aliæ ^o nudis pedibus ambulant: aliæ cum hominibus non manducant.

Hæ sunt hæreses aduersus Catholicam fidem exortæ, & ab Apostolis & sanctis Patribus, vel Concilijs prædamnatæ: quæ dum in se multis erroribus diuisæ, inuicem sibi dissentunt, communi tamen nomine aduersus Ecclesiam Dei conspirant. Sed & quicunque aliter scripturam sanctam intelligit, quam sensus Spiritus sancti flagitat, à quo conscripta est, licet de Ecclesia non recesserit, tamen hæreticus appellari potest.

^a Cap. V. Valentiniani--Platonice sectatore. Ita C. Nep. rest. Tertull. Vbi nunc Marcion Stoicæ studiosus? vbi Valentinus Platonice sectator?

^b Apellitæ, Ex eod. Vid. Epiph. & Irene.

^c Quidam. Ex Aug. de hæres. ad Quoduuald. & Germandy catalogo pler. 24. q. 3.

^d Nicolaitæ. Aug. Qui cum de zelo pulcherrimæ coniugis culpauerit, velut purgandi se causa, permisit se ferre, vt qui vellet ea vteretur, quod eius factum in sectam turpissimam versum est, qua placet vsus indifferens fornicari.

^e Ophitæ. Ex Tertull. præscript. à quo non nihil discrepat Isidorus, quod ille serpentem ait fuisse virtutem, quæ generi hum. inscientiam bonor. & malor. contribuit, quare vocem virtutis reij. iebat Chacon. Vid. Epiph. Philastr. August.

^f Sed hominem in phantasia apparuisse At Tertull. ita de Apelle. Christum neque in phantasmate dicit fuisse, sicut Marcion, neq. in substantia veri corporis, vt euangelium docet. Et in lib. de carne Christi, & in lib. de resurr. separatim profitetur se disputare aduersus Marcionem, qui veritatem carnis Christo tollebat, vanitatem phantasmatis inducent; & contra Apellem, qui solidum corpus & carnem recipiebat, non tamen nat. sed de siderib. & subst. int. superiorib. trahenti. itaq. negabat hunc locum integrum esse Chacon. cui assentimur.

^g Archontiaci--opera Archangelor. Archonton legebat Chacon. Nam & Augustinus principis interpretatur.

^h Cainani. Vid. not. in Græc.

ⁱ Angelici. Vid. Epiph. August. & Theod. ad Coloss. 2. & concil. Laodic. 35.

^k Marcio-

k Marcionista-- à quo duo princip. Augustinum A sequitur. Nā Epiphanius tria principia ab his inducta refert.

l Tatiani-- qui & Encratit. Ita legēd. ex Aug. Epiph. & veterib. lib. non Encratit. e. Nam quamvis Isulo, carnium tantū meminerit, cōstat eos vino, carne, & nuptijs abstinentiis.

m Cathari-- viduas si nup. Verba Aug. in lib. de agon. Chr. c. 31.

n Hetrnog-- quos Apost. improb. Ex Tertull. prescrip.

o Manich-- qui vocatus est Manes. Al. Manis. apud Aug. Manin.

p Anthropomorph. Ex Hier. aduers. errores Iohann. Hierosolymit. m.

q Hierachitæ. Etiam Hilarius Hieracham auctorem appellat lib. 6. de Trin.

r Nouatiani à Nouatiano. Ita legendū ex Hiero. Catalogo, non Nouato, quāuis hic primus auctor scita fuerit. Hos cum Catharis (de quib. paullo ante) non est necesse cōst. fuisse. Sed aliquid commune habuisse.

s Ebionitæ. Eusebius lib. 3. hist. c. 27. Ruffinus interpret. Ebionitæ solum esse hominē putant, & per profectū vitæ ac virtutis vicium iustum effectum. Ex paullo post. Vnde competentet Ebionitæ pro paupertate intelligentiæ appellati sunt. Notum: meminit sepē Hieronym. & Tertull. in prescript.

t Hi semimod. ci. Ita appellat Ebionē ad Gal. 3. Hieronym.

v Et ita tenent Euang. Ex eod. in Is. c. 1.

x Aduersus quos ad Gal. Ex Tertull. prescript. in pauciss. ma. verb. trib. ex locis contexta.

y Photiniani. Hieron. de vir. illust. & Niceph. lib. 9. c. 31. mendose apud Damascenū Smyrnenis pro Synon. legitur.

z Etiani-- dicunt nullū inaputari peccatū in fide manentium. Quorum furorē renouauit Lutherus.

a Origeniani-- vlt. ad filium. Ex Hieronymi apolo. Reliqui ex Aug. xj. de cin. c. 23.

b Antidicomaritæ. Qui & Antidicomaritanæ ab Epiphano, & Augustino dicantur.

c Donatistæ-- decepit Verba Hier. in Catalogo.

d Circumcelliones. Hi (vt ait Aug. in ps. 82) Agonistrios se nominab. ut, quod pro Christo cum demonio certarent. Et verē circumcelliones dici, qui circū cellas vagarētur, nulloq. in loco consistentes sedes quotidie mutarent. In Ouet Gotth. Tartac. & Rom. Circiliones, eosdē Ang. Mōtenses, Phil. ist. circuitores appellat. Sed cum cotopitæ, coropitæ, catropitæ, catotopifci. (tot n. aut plurib. modis hoc nomen in libris vet. legitur) Catoptæ a. Aug. probabatur. Illor. enim fuit non tantum se ipsos vario genere mortis interimere, sed alijs quoq. in desertis locis insiliari, vt quos possent in eundē furorē incitarent, sibi vt mortem afferrent. Id ni effectissent, ipsi in illos sauebant, nec. utosq. pro martyribus colebant. Ioh. th. an. ti dicuntur à Philastro.

e Bonosiaci. Hi apud Aug. non sunt, & fortasse ab aliquo huc inducti: cuius rei magnū argumentum, quod ante circumcelliones leguntur, eosq. à Donatistis contra Isidori verba mētēque separant. Nam circumcelliones Donatistas esse, non Bonosiacos manifestum est. Bonosiacos verō Photiniani adnumerat Innoc. I. in ep. ad Laurent. Senen.

f Luciferiani. Prima verba Aug. sunt in lib. de Hæresib. reliqua ex lib. de Agon. Chr. c. 30. Sed voces ille auctore suo qua August. non sunt, reijci poterant. Fuit autē Lucifer Catalan. Episc. Catalis verō Sarūnia vrbs nobilis. Huius extat adhuc liber, Vid. Hier. lib. de vir. illust. & Niceph. lib. 10. c. 17.

g Nyctages. Sive Nyctages, vel Nyctazontes à dormit. ando. Vid. lib. de off. c. de noctur. vig.

h Aceph. Hi trium Chalcedon. capitulor. cur hac

tria capitula Chalcedonensia. appeller. cum sint in quinta Synodo tractata, cur item eorumdem capitulorum Disputator aut debeat, aut non debeat defensor valeri, vide annot. Segobitico. Antistitis ad c. 4. lib. de vir. illustrib.

i Theodoliani & Gaianitæ. Ille corrupticolæ, hi phantastæ dicuntur in Breuiario Liberati, quæ. appellationū rationes explicat D. Thom. Quodlib. 4. Vid. notat in Gratian. & Euagr. & Anastasium Bibliothecarium, quor. dicta sumpta sunt ex Petri Theophanis libro qui in Vatican. asseruatur.

k Agnoitæ, & Tricheitæ. Greg. lib. Regist. S. ep. 33. & 42. & Niceph. lib. 13. c. 49. qui Agnoitarum Themistium sub Valente, Tricheitarum Iohann. Philoponus sub Phoca, nobiles Peripateticos duces existisse refert.

l Alex Chēi diuinitatē. Quos Græci θεοπαύχιδας vocāt.

m Alia liberationē omnium. Ita omnino legendū ex trib. Codicib. Veler. Salm. & Rom. & ex Aug. indice prefixo ad lib. de hæresib. & opere ipso. Sic. n. in indic. liberationē omnium apud inferos factam Chēi descensione credentes. In opere verō. Alia descendente ad inferos Chēo creditisse incredulos, & omnes inde existimat liberatos.

n Alia nudis pedib. Non quod id nefas sit, sed quia ipsi nefas aliter ambulare putent.

De Philosophis gentium. Cap. VI.

PHilosophi Græca appellatione vocantur, qui Latinè amatores sapientiæ interpretantur. Est enim Philosophus qui diuinarū & humanarū rerum scientiam habet, & omnē benē viuendi tramitē tenet. Nomē Philosophorū primū à Pythagora fertur exortū. Nā dū antea Græci veteres sophistas, i. sapiētes aut Doctores sapientiæ semetipsos iactātius nominarent, iste interrogatus, quid profiteretur: verecūdo nomine philosophū, i. amatorē sapientiæ se esse respōdit, quoniā sapientē profiteri arrogantissimū videbatur. Ita deinceps posteris placuit, vt quātalibet de rebus ad sapientiam pertinentibus doctrina quisq. vel sibi vel alijs videretur excellere, non nisi Philosophus vocaretur. Ijdem autē Philosophi triplici genere diuidūtur, nā aut Physici sunt aut Ethici, aut Logici.

Physici dicti, quia de naturis tractant. Natura quippè φύσις Græcè vocatur.

Ethici, quia de moribus disputant. Mos enim νόμος apud Græcos appellatur.

Logici autē, quia in naturis & moribus rationem adiungunt. Ratio enim Græcè λόγος dicitur, Diuisi sunt autem & hi in hæresibus suis, e habentes quidam nomina ex auctoribus vt Platonici, Epicurei Pythagorici, alij à locis conuenticulorum, & Stationū suarum, vt Peripatetici, Stoici Academici.

Platonici à Platone Philosopho dicti. Hi animarum creatorē esse Deum, corporum Angelos asserunt, post multos annorū circulos in diuersa corpora redire animas dicunt.

Stoici à loco dicti. Porticus enim fuit Athenis, ^d quam Pifianaetiam & Pœcilenſtam appellabant, in qua picta erant gesta ſapientium, atque virorum fortium hiftoriae. In hac porticu ſapientes philoſophabatur, ex qua & Stoici dicti ſunt. Græcè enim porticus *σολα* dicitur. Hanc ſectam primus Zeno inſtituit. Hi negant ſine virtute effici quemquam beatum. Omne peccatum vniſorme eſſe aſſerunt, dicentes, ſic ille nocens erit, qui paleas furatus fuerit, quàm qui aurum: qui mergum occiderit, quàm qui equum: non enim animal crimen, ſed animus facit. Hi etiam animam cum corpore perire dicunt. Amant quoq. virtutem continentiae, affectant gloriam æternam, cum ſe fateantur non eſſe æternos.

Academici appellati à villa Platonis Academia Athenarum, vbi idem Plato docebat. Hi omnia incerta opinantur: ſed ſicut fatendum eſt, multa incerta & occulta eſſe, quæ voluit Deus excedere intelligentiam hominis: ſic tamen plurima eſſe, quæ poſſint & ſenſibus capi & ratione cõprehendi. Hanc ſectam ^e Arceſilaus Cyrenaicus Philoſophus reperit: ^f cuius ſectator fuit Democritus, qui dixit tanquam in puteo alto, ita vt fundus nullus ſit: ita in occulto iacere veritatem.

Peripatetici à deambulatione dicti, eò quòd Ariſtoteles auctor eorum deambulans diſputare ſolitus eſſet. Hi dicunt quandam particulam animæ eſſe æternam, de reliquo magna ex parte mortalem.

^f Cynici ab immunditia impudentiæ nũcupati. Contra humanam enim verecundiã in propatulo coire cum coniugibus eis mos erat: conſentes licitum honeſtumq. eſſe palam cum vxore concumbere, quia coniugium iuſtũ eſt, publicè id prædicantes agendum, vt canes in vicis vel plateis. Vnde & à canibus, quorum vitam imitabantur, etiam vocabulum nomẽque traxerunt.

Epicurei dicti ab Epicuro quodam Philoſopho amatore vanitatis non ſapientiae, quem etiam ipſi Philoſophi porcum nominauerunt: ^h quia ſe volutans in cæno carnali, voluptatem corporis ſummum bonum aſſeruit, qui etiam dixit nulla prouidentia diuina inſtructum eſſe, aut regi mundum. Sed originem rerum atomis, i. inſecabilibus ac ſolidis corporibus aſſignauit, quorũ fortuitis concurſionibus vniuerſa naſcantur & nata ſint. Aſſeruit autem Deum nihil agere, cœlia conſtare corporibus, animam nihil

aliud eſſe quàm corpus. Vnde & dixit: Non ero poſtea quàm mortuus fuero.

Gymnoſophiſtæ nudi per opacas Indiæ ſolitudoſ perhibentur philoſophari, adhibentes tantum genitalibus tegmina: gymnaſium enim eò dictum eſt, quòd iuuenes nudi exercentur in campo, vbi pudenda ſola tantum operiunt, hi & à generando ſe cohibent.

Theologi autem idẽ ſunt qui & Phyſici: dicti autem Theologi, quoniam in ſcriptis ſuis de Deo dixerunt: quorum varia conſtat opinio, quid Deus eſſet dum quaerent. Quidam enim corporeo ſenſu hunc mundum viſibilem ex quattuor elementis Deum eſſe dixerunt, vt Dionyſius Stoicus. Alij verò ſpiritualiter intellexerunt mentem eſſe Deum: vt Thales Mileſius. Quidam animum in omnibus commeantem, ^k & lucidum, vt Pythagoras. Quidam Deum ſine tempore incommutabilem, vt Plato. Quidam mentem ſolutam, vt Cicero, Quidam & ſpiritum & mentem, vt Maro. ^l Inuentum enim ſolummodò Deum nũ, vt inuenerunt, expoſuerunt, quia euauerunt in cogitationibus ſuis: dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſulti facti ſunt. Platonici quidem Deum curatorem & arbitrum & iudicem aſſerunt. Epicurei otioſum & ^m in exercitatum. De mundo autem Platonici affirmant incorporealem, Stoici corporealem, Epicurus ex atomis, Pythagoras ex numeris, Heraclitus ex igne. Vnde & Varro ignem mundi animum dicit, proinde quòd in mundo ignis omnia gubernet, ſicut animus in nobis. Quàm vaniſimè: Qui cum eſt, inquit, in nobis, ipſi ſumus: cum exit, emorimur. Ergo & ⁿ ignis cum de mundo per fulgura proficiſcitur, mundus emoritur. Hi ^o Philoſophorũ errores etiam apud Eccleſiam induxerunt hæreſes. Inde *αιώνιος* & *formæ* nescio quæ, inde

apud Arium Trinitas nominis, & apud Valentinum, ^p Platoniciſ furor. Inde Marcionis Deus melior de tranquillitate, à Stoicis enim venerat: & vt anima interire dicatur, Epicurus obſeruat: & vt carnis reſtitutio negetur, de vna omnium Philoſophorũ ſchola ſumitur: & vbi materia cum Deo, æquatur, Zenonis diſciplina eſt: & vbi quid de igneo Deo legitur, Heraclitus interuenit. Eadem materia apud hæreticos & Philoſophos volutatur, ijdem retractatus implicatur.

^a Cap. VI. Nomen Philoſoph. Ex Aug. *ſ. de ciuit. 6. 2.*
^b Cic. *Tuſcul. 5.*

^c Ijdem autem phi. tripl. Aug. *ibid.*

e Habentes quidem nomina--Academici. *Verba A Tertull in Apologet.*

a quam Pa cilen stoan. Ita veteri libri Pifimachion imprefi. Et quidem utroq modo constat eam poetam appellatam Laert in Zenon. ἀνακρίτων ἢ ἐν τῇ ἀποδοῦ ἑῶα, τῆ δὲ πικτ. ἀνακρίτων καὶ κμῆν, ἀπὸ ἢ τῆς γράφῃ τῆς Πεδι- γένεος περὶ αὐτῆς ἔσ. Nisi πλατ. ἀνακρίτων ex Platon Cimone manit, cuius verba sunt. ἢ δ. ἀ τῆ το φασί ἐν πλδισιαστω- τῶα τότε καλλε μῆν, περὶ αὐτῆς ἢ ἢ ἑῶα, ἔσ.

c Arcelilaus Cyrenaicus. Vel quod voluptati deditur, vel quod Cyrenen navigavit, ibiq. Demetrium adulescentem perditē adamat. Nam constat Prytaneum fuisse Vid. Laert.

d Cuius sectator fuit Democritus. Non Arcesili, quem constat Democrito longē posteriorē fuisse, sed secta vel opinionis. Ergo τὸ fuit, fuerat interpretare.

e Cynici ab immunditia impudentiæ. *Impudenti Anton. Aug. s. s. s.*

f Quia se volutans. *Aug. in ps. 73. in excusis Venetijs Anno 1493.* Et fortē qui dicit cūm mortuus fuerō, nihil ero, & literas didicit, & ab Epicuro didicit, hoc nescio quo deliro Philosopho, vel potius amatore vanitatis, non sapientia, quem ipsi etiam Philosophi porcum nominaverunt, quia voluptatem corporis summum bonum dixit. *Horatius*, cūm ridere voles Epicuri de grege porcum.

g Gymnasium idem in lib. 13. c. 17.

h cōmeantem & lucidum. *Cic. 1. de nat. Deor.* Nam Pythagoras qui censuit Deum animam esse per naturam rerum omnem intentum, & comēantem. Et *Minutius in Octavio*. Pythagoræ Deus est animus per univērsam naturam rerum comēans & intentus. *Lucidum fort. esse appellavit*, quia aqul *Ciceronem non intentum sed nitentem legerat.*

i Inuentum n. solummodo. *Tertull. in apologet.* Inuentum enim solummodo Deum, non rē inuentum, disputaverunt. *Isid. exposuervnt. Vulg. glorificaverunt. ἰδὲ α. n. & glorie est, & opimo.*

k & inexercitatum. *Tertull. in exercitum.*

l Ignis cum de mundo. *Id est, calor et sup. lib. 3. cap. 63.*

m Hi philosophor. errores. *Omnia vsq. ad hunc. ex Tertull. prescript. ex quo aliqua corteximus non repugnantib. libris ms.*

n Inde Aones, & forme nescio qua, inde apud Arium trinitas nominis, & apud Valentinum.

o Platonius furor. *Non discesimus à veterib. lib. quorū magnus hoc loco consensus. Chacon ita ex Tertull. Inde con- e. f. n. q. & trinitas hominis apud Valentinum, Platonius fuerat. Nos verò nominis retinimus. Nam quāvis utriusq. in Valent. cadat, quia tria hominū genera induxit. πρῶτο μοτι- κὸν, δεύτερον, καὶ τρίτον, ut est in lib. cōtra Valentinos; tñ si Arium cum Valentino copulavit Isidorus, Aonem primum trinomium fuisse suspicemur. Ita n. eod. in libro prescript. sed & cum genealogias indeterminatas nominat, Valentinus agnoscitur, apud quē Aon, ille nescio qui noui & non vnus nominis generat ē sua charitate sensum, & veritatem, &c.*

De Poetis. Cap. VII.

POËTÆ vnde sunt dicti, sic ait Tranquillus: Cūm primūm homines exuta feritate rationem vitæ habere cœpissent, scque

ac deos suos nosse, cultū modicum, ac sermonem necessarium cōmēti sibi vtriusq. magnificentiam ad religionem deorū sitorum excogitauerunt. Igitur vt templa illis domibus pulchriora, & simulacra corporibus ampliora faciebāt: ita eloquio etiā quasi augustiore honorandos putauerunt, laudēque eorum & verbis illustrioribus & iucundioribus numeris extulerunt. Id genus quia forma quadam efficitur, quæ pœsis dicitur, pœma vocitatum est, cuiusque fictores, poëtæ.

Vates à vi mentis appellatos, Varro auctor est: vel à viendis carminibus, id est, flectendis, hoc est, modulandis: & proinde poëtæ Latinè vates olim: & scripta eorum vaticinia dicebantur, quòd vi quadam, & quasi vefania in scribendo commouerentur, vel quòd modis verba connecterent: Vire enim antiquis pro vincite ponebant. Etiam per furorem diuini eodem erant nomine, quia & ipsi quoque pleraque versibus efferebant.

Lyrici poëtæ dicti ἀπὸ τοῦ λυρῆν, i. à varietate carminum. Vnde & lyra dicta.

Tragici dicti, quòd initio canētibus præmium erat hircus, quem Græci τράγων vocant. Vnde & Horatius: Carmine qui tragico vilem certauit ob hircum. Iam delibate sequentes Tragici multum honorē adepti sunt, excellentes in argumentis fabularum ad veritatis imaginem fictis.

Comici appellati siue à loco, quia circum pagos agebant, quos Græci κῶμεις vocant: siue à comestatione. Solebant enim post cibum homines ad eos audiendos venire. Sed Comici priuatorum hominum prædicant acta: Tragici verò res publicas & regum historias: item Tragicorum argumenta ex rebus luctuosis sunt, Comicorum ex rebus lætis.

a Duo sunt autem genera Comicorum, i. veteres & noui. Veteres, qui & ioco ridiculares extiterunt, vt Plautus, Aelius, Terentius. Noui qui & Satyrici, à quibus generaliter vitia carpuntur, vt Flaccus, Persius, Iuuenalis, & alij: hi enim uniuersorū delicta corripiunt: nec vetabatur eis pessimum quemque describere, nec cuiuslibet peccata morētque reprehendere. Vnde & nudi pinguntur, eo quòd per eos vitia singula denudentur.

b Satyrici autem dicti, siue quòd pleni sint omni facundia, siue à saturitate & copia.

De pluribus enim simul rebus loquuntur, seu ab illa lance, quæ referta diuersis frugum vel pomorum generibus ad templa gentium solebat deferri: aut à Satyris nomē tractum, qui inulta habent, ea quæ per violentiam dicuntur.

^c Quidam autem poëtæ Theologi dicti sunt, quoniam de ijs carmina faciebant.

^d Officium autem poëtæ in eo est, ut ea quæ verè gesta sunt in alias species obliquis figurationibus cum decore aliquo conuersa transducatur. ^e Vnde & Lucanus ideò in numero poëtarum non ponitur, quia videtur historiam composuisse non poëma. Apud poëtas autem tres characteres sunt dicendi: vnus in quo tantum poëta loquitur, ut est in libris Virgilij Georgicorum. Alius dramaticus, in quo nusquam poëta loquitur, ut est in Comædijs & Tragædijs. Tertius mixtus, ut est in Æncide. Nam poëta illic & introductæ personæ loquuntur.

^a Cap. VII. Duo sunt autem genera Comicos, Successisse poetas Satyricos in locum veteris comædia, cuius licentia lege compressa sit, notum ex Horatio: sed aut hos novos Comicos, aut Plantam & Terentium veteres dictos, aut Attianum, vel Accium Comicum fuisse, quis credat? neq. mihi dubium quin aut hæc aliena, aut valde deprauata sint.

^b Satyrici autem dicti. Vid. quæ sup. lib. 5. de leg. Satyr.

^c Quidam autem poëtæ. Aug. lib. 12. de ciuit. c. 14.

^d Officium autem poëtæ. Verba Laët. lib. 1. c. 11.

^e Vnde & Lucan. è Seru. Æn. 5. ad. V. Matre dea monst. viam.

^f Apud poetas. Ex eod. Eclog. 3.

De Sibyllis. Cap. VIII.

Sibyllæ generaliter dicuntur omnes scæminæ vates lingua Græca. Nam ^a Σιδεῖς Æolico sermone Deus, βουλήν Græci mentem nūcupant, quasi Dei mentem. Proinde igitur, quia diuinam voluntatem hominibus interpretari solebant, Sibyllæ nominatæ sunt. Sicut enim omnis vir prophetans vel vates dicitur, vel Prophetæ: ita omnis scæmina prophetans Sibylla vocatur: Quod nomē ex officio, nō ex proprietate vocabuli est.

Decem autem Sibyllæ à doctissimis auctoribus traduntur fuisse. Quarū prima de Persis fuit. Secūda Lybilla. Tertia Delphica in templo Delphici Apollinis genita, ^b quæ ante Troiana bella vaticinata est: cuius plurimos versus operi suo Homerus inseruit. Quarta Cimmerica in Italia. Quinta Erythræa nomine Herophyla in Babylone orta: quæ Græcis Iliū peritibus vaticinata est pe-

Aruram esse Troiam & Homerum mendacia scripturum. Dicta autem Erythræa, quia in eadem insula, eius inuenta sunt carmina. ^d Sexta Samia, quæ Ptemonoe dicta est à Samo insula, vnde fuit cognominata: Septima Cumana nomine Amalthæa, quæ nouē libros attulit Tarquinio Prisco, ^e in quibus erant decreta Romana conscripta. Ipsa est & Cumæa, de qua Virgilius: Ultima Cuma venit iam carminis ætas. Dicta autem Cumana à ciuitate Cumis, quæ est in Campania, cuius sepulchrum in Sicilia adhuc manet. Octaua Hellepontia in agro Troiano nata, quæ scribitur Solonis & Cyri fuisse temporibus. Nona Phygria, quæ vaticinata est Ancyra. Decima Tyburtina nomine Alburnea. Quarum omnium carmina effertur, in quibus de Deo, & de Christo, & gentibus multa scripsisse manifestissimè comprobantur, celebrior autem inter cæteras ac nobilior Erythræa perhibetur.

^a Cap. VIII. Σιδεῖς. Ex Laët. lib. 1. c. 6. & Seru. Æn. 3.

^b Quæ ante Troi. è Solin. c. 8.

^c Herophila. Vel Heriphile. Sed magna omnino in Sibyllar. nominib. confusio. Nam Demophilem, Amalthæam, Cumanamq. eisd. cum Herophila facit ex Varrone Laët. antist. Vid. Suid. & Viu. ad lib. de ciuit.

^d Samia quæ Ptemonoe. Samia à Suida ex Eratosthene Phyto vocatur. Ptemonoe vero Delphica fuisse videtur. Pausan. in Phocæ. de Delphico oraculo. μεγαλη ἢ παρὰ πλείων ἐστὶν φησὶν ὄψα ἐστὶ ὡς πρόμαρτις γένοιστο ἢ φησὶν ὅτι τὸ θεῶν πρῶτη, ἢ πρῶτη τὸ ἐξάμετρον ἦσθε? Et Strab. lib. 9. πρῶτην ἢ φησὶν ὅτι φασὶ γένεσθαι πύθια. Lucanus quoq. Ptemonoen Delphis facit Appio responsa dantem.

^e In quib. erant decreta. è Seru. Æn. 6. ad. V. Hic ego namq. tuas sortes. Sed remedia non decreta apud Seru. Secreta volebat Chacon.

De Magis. Cap. IX.

Magorum primus Zoroastes rex Bactrianorum, quem Ninus rex Assyriorum prælio interfecit, de ^b quo Aristoteles feribit, quod vicies centum milia versuum ab ipso condita indicijs voluminum eius declarentur. Hanc artem multa post secula Democritus amplauit, quando & Hippocrates Medicinæ disciplina effloruit. Apud Assyrios autem magicæ artes copiosæ sunt, testante Lucano: quis noicere fibra Fata queat, quis prodat aues, quis fulgura cæli Seruet, & Assyria scrutetur sidera cura? Itaque hæc vanitas magicarum artium ^c ex traditione Angelorū malorum in toto terrarum orbe plurimis seculis valuit, per quandam scientiam futurorum & inter-

norum euocationes. Eorum inuenta sunt A aruspicia, augurationes, & ipsa quæ dicuntur oracula & necromantia. Nec mirum de magorum præstigijs, quorum in tantum prodire maleficiorum artes, ut etiam Moyli simillimis signis resisterent, vertentes virgas in dracones, aquas in sanguinem.

^d Fertur & quædam maga famosissima Circe quæ socios Vlysis mutauit in bestias. Legitur & de sacrificio, quod arcades Deo suo Lycaeo immolabant, ex quo quicumque sumerent, in bestiarum formas conuertebantur: Hinc apparet, non esse in totum dubium, quod ^e nobilis ille poeta scripsit de quadam femina, quæ magicis artibus excellebat. ^B Hæc, inquit, se carminibus promittit soluere mentes, Quas velit, aut alijs duras immittere curas, Sistere aquam fluijs, & vertere sidera retro, Nocturnosque ciet manes, mugire videbis Sub pedibus terram, & descendere montibus ornos. Quid plura? Si ^f credere fas est, de Pythonissa, ut Propheta Samuelis animam de inferni abditis euocaret, & viuorum præsentaret conspectibus, si tamè animam Prophetae fuisse credamus, & non aliquam phantasmaticam illusionem Sata-næ fallacia factam. ^g Prudentius quoque de Mercurio sic ait: Traditur extinctas sumptè moderamine virgæ In lucem reuocasse animas. - Ast alias damnasse neci. - Et post paululum adiecit: Murrure nam magico tenues excire figuras, Atque sepulchrales scitè incantare fauillas. Vita itidem spoliare alios ars noxia nouit.

^h Magi sunt, qui vulgè malefici ob facinorum magnitudinem nuncupantur. Hi & elementa concutiunt, turbant mentes hominum, ac sine vilo veneni haustu violentia tantum carminis interimunt. Vnde & Lucretius: Mens hausti nulla sanie polluta veneni ⁱ Incantata perit. Dæmonibus enim accitis ^k audent ventilare: ut quisque suos perimat malis artibus inimicos. Hi ^l etiam sanguine vtuntur & victimis, & sæpè cõtinent corpora mortuorum.

Necromantij sunt, quorum præcantationibus videntur resuscitati mortui diuinare, & ad interrogata respondere. *νεκρῶς* enim Græcè mortuus, *μαντῖα* diuinationis nuncupatur, ^m ad quos sciscitandos, cadaueri sanguis adijcitur: nam amare dæmones sanguinem dicunt: idcõque, quoties necromantia fit, cruor aqua miscetur, ut colore sanguinis facilius prouocentur.

Hydromantij ab aqua dicti ⁿ Est enim hydromantia in aquæ inspectione umbras dæmonum euocare, & imagines vel ludificationes eorum videre, ibiq. ab eis aliqua audire, vbi adhibito sanguine ^o etiam inferos perhibentur sciscitari. Quod genus diuinationis à ^p Persis dicitur allatum. Varro dicit, Diuinationis quattuor esse genera, terram, aquam, aërem, ignem. Hinc geomantiam, hydromantiam, aeromantiam, pyromantiam.

Diuini dicti, quasi Deo pleni: diuinitate enim se plenos assimulant, & astutia quadam fraudulenta hominibus futura coniectant.

Duo sunt autem genera diuinationis: ars, & furor.

^q Incantatores dicti sunt, qui artem verbis peragunt.

Arioli vocati, propter quod circa aras idolorum nefarias preces emittunt, & funesta sacrificia offerunt: ipsique celebritatibus dæmonum responsa accipiunt.

^r Aruspices nuncupati, quasi horarum inspectores: (dies enim & horas in agendis negotijs operibusque custodiunt, & quid per singula tempora obseruare debeat homo, intendunt.) Hi etiam exta pecudum inspicunt, & ex eis futura prædicunt.

Augures sunt qui volatus auium & voces intendunt, aliisque signarum vel obseruationes improvilas hominibus occurrentes, iidem & auspices. ^s Nam auspicia sunt quæ iter facientes obseruant. Dicta sunt autem auspicia, quasi auium aspicia: & auguria, quasi auium garrua, hoc est, auium voces & linguæ, ^t Item augurium quasi auigerium quod aues gerunt.

Duo sunt autè genera auspiciorum: vnũ ad oculos: alterum ad aures pertinens. Ad oculos scilicet volatus: ad aures, vox auium.

^v Pythones à Pythio Apolline dicti, quod is auctor fuerit diuinandi.

Astrologi dicti, eò quod in astris augurantur.

^x Genethiaci appellati propter natalium considerationes dierum. Genes enim hominum per duodecim cæli signa describunt, siderumque cursu nascentium mores, actus & euentus prædicere conantur, id est, quis quali signo fuerit natus, aut quem effectum habeat vitæ qui nascitur. Hi sunt qui vulgè Mathematici vocantur: cuius superstitionis genus cõstellationes Latini vocant, id est, notationes siderum, quomodo se habeant cum quisque nascitur. Primum autem ^y ijdè

stellarum interpretes magi nuncupabatur: sicut de his legitur qui in Euangelio natum Christum annuntiaverunt: postea hoc nomine soli Mathematici.^a Cuius artis scientia usque ad Euangelium fuit concessa, ut Christo edito nemo exinde natiuitatem alicuius de caelo interpretaretur.

Horoscopi dicti, quod horas natiuitatis hominum speculantur dissimili & diuerso fato.

Sortilegi sunt, qui sub nomine fictæ religionis per quasdam quas Sanctorum sortes vocant, diuinationis scientiam profitentur, aut quancunque scripturarum inspectione futura promittunt.

^a Salifatores vocati sunt, quia dum eis membrorum quæcunque partes salierint, aliquid sibi exinde prosperum seu triste significare prædicunt.^b Ad hæc omnia pertinent & ligaturæ execrabilium remediorum, quæ ars Medicorum condemnat: siue in præcantationibus, siue in characteribus, vel in quibuscunque rebus suspendendis atque ligandis. In quibus omnibus ars dæmonum est ex quadam pestifera societate hominum, & Angelorum malorum exorta. Vnde cuncta vitanda sunt à Christiano, & omni penitus execratione repudianda atque damnanda.

Auguria autem auium Phryges primi inuenerunt.

Præstigium verò Mercurius primus dicitur inuenisse. Dictum autem præstigium, quod præstingat aciem oculorum.

Aruspiciam artem primus Hetruscis tradidisse dicitur^d quidam Tages. Hic ex^e oris aruspiciam dictauit, & postea non apparuit. Nam dicitur fabulose, arante quodam rustico, subito hinc ex glebis exiuisse & aruspiciam dictasse, qua die & mortuus est. Quos libros Romani ex Hetrusca lingua in propriam mutauerunt.

^a Cap. IX. Magor. primus. *August. 1. de ciuit. c. 14.*

^b De quo Avill. *Ex Plin. lib. 30. c. 1. Sed Plinius Hermyppum non Aristotelē citare videtur. Lapsus in eo, quod Plinij verba de Aristotele non præcedentibus, (vt debuit) sed subsequentibus atexit Isidorus.*

^c ex traditione Angelor. malor. *Ex Lact. lib. 2. c. 16. & Tertull. in Apolog. eadem officia dependunt, & qui astrologos, & auspices, & augures, & magos de Caesarum capite consultant, quas artes vt ab Angelis defectoribus proditas, & à Deo interdictas, ne causis quidem suis adhibent Christiani.*

^d Fertur & quæd. -- conuerteb. *Ex Augustin. 1. 2. de ciuit. c. 17.*

^e Nobilissime poeta. *Finfl.*

^f Credere his est. *Problem. & responsis Theologis mul-*

tum vexatum. Vid. Hieron. 1. 7. Cyrill. lib. 6. de Adraf. Aug. ad Simplician. & D. Tho. non vno in loco.

^g Prudentius quoq. *Lib. contra Symmach.*

^h Magi sunt qui vulgò malef. *Verba Hieronymi Daniel 2. eod. Augustin. 21. de ciuit. c. 9. & Lact. lib. 2. c. 17.*

ⁱ incantata perit. Excantata *apud Lucan. Horatius quoq. Quæ sidera excantata voce Thellala, Lunâq. caelo deripit.*

^k audent ventilare. *Etiâ Quintilianus præstigiatores ventilatores vocat.*

^l Hi etiam sang. -- mortuor. *Ex Hieron Dan. 2.*

^m ad quos suscitand. *è Seru. Æn. 6. ad v. Prætereà iacet exat.*

ⁿ est n. hydrom. *Ex Aug. 7. de ciuit. c. vlt.*

^o etiam inferos perhib. *sciscit. Ex eod.*

^p à Persis allatum Varro dicit. *Diuinationis, &c. Secuti sumus Augustinum, non veteres libros, quorū hac scriptura: à Persis fertur allatū. Varro dicit diuinationis, &c. Illud enim ex Augustino constat: hoc de Varrone nō audemus affirmare. Forma autem per infinita verba loquendi frequens Isidoro, vt antea annotauimus.*

^q Incantatores. *Ex Hiero Dan. 2.*

^r Aruspices. *Donat. in Phorm. Aruspices harugarum inspectores, i. hostiar. ergò verba illa, Dies enim & horas -- intendunt, è margine adscita credimus. Cum Isidorus scripsisset. Aruspices harugarum (vel haruigarū ex Festo) inspectores. Hi exta inspici. &c.*

^s Nam auspicia sunt quæ iter facientes obseru. *Horat. Cui si vitiosa libido fecerit auspiciū, cras ferramenta Theanum Tolletis fabri. Sed exemplor. plena sunt omnia.*

^t Augurium q. auigerium. *Seru. Æn. 5.*

^v Pythones. *Al. Pythonisse.*

^x Genethliaci. *Angu. 2. de Doctr. Christ. c. 21. & Hiero. Dan. 2.*

^y ijdem stellar. interp. *Ex Tertull. de idololat.*

^z Cuius artis scient. *Ex eod.*

^a Salifatores. *Al. Salitores. Gloss. Salifatio παλμός. extat libellus Melampodis Ægyptij πειγι παλμών. Vid. Iustin. Martyr. in respons. ad orthodox. interrog. 39. Malè Cælius, & Vites Salifatores vocant.*

^b Ad hæc omnia pertinent. *Ex Augustin. 2. de doct. Christ. c. 20.*

^c siue in præcant. siue in char. *Vid. D. Thom. 3. cont. gent. c. 105.*

^d Quidam Tages. *Ex Cic. 2. de diuin. Columel. Hinc caput Arcadici nudum cute fertur aselli Tyrrenus fixisse Tages in limite turis.*

^e ex oris. *f. ex arans, vel ex artis.*

De Paganis. Cap. X.

PAGANI^a ex pagis Atheniensium dicti vbi exorti sunt. Ibi enim in locis agrestibus & pagis gentiles lucos idolâque statuerunt, & à tali initio vocabulū Pagani sortiti sunt.

Gentiles sunt, qui sine lege sunt, & nondū crediderunt. Dicti autem gentiles, quia ita sunt vt fuerunt geniti, id est, sicut in carne descenderunt sub peccato, scilicet idolis seruietes, & necdum regenerati. Proinde gē-

tiles

tiles primitus nuncupantur: ipsi dicuntur A Græcè Ethnici: Ethnici enim ex Græco in Latinū interpretatur gētiles. ^{εθνη} enim Græcè, gens dicitur. Post fidem autē non debēt vocari gentes, siue gentiles, hi qui ex gentibus credunt: sicut post fidem dici iam non potest Iudæus, testante Paulo Apostolo, & dicente iam Christianis: Quoniam cūm gētes essetis, hoc est, infideles.

Apostatae dicuntur, qui post baptismum Christi susceptum ad idolorum cultum & sacrificiorum contaminationes reuertuntur. Est autem nomen Græcum.

^a Cap. X. Pagani dicti. *Athenas in pagos diuisas ostendunt pagor. ipsor. non. na. Areopagus, Cronopagus, & alie. Sed melius Festus.* Pagani dicti à pagis, pagi dicti à fontib, quòd eadem aqua vterentur. nam παγὰ, lingua Dorica fontes.

De dijs gentium. Cap. XI.

Q Vos pagani deos asserūt, homines olim fuisse produntur, & pro vniuscuiusque vita vel meritis coli apud suos post mortē cœperunt: vt ^a apud Ægyptum Isis, apud Cretam Iouis, ^b apud Mauros Iuba, apud Latinos Faunus, apud Romanos Quirinus. Eodem quoque modo apud Athenas Minerva, apud Samum Iuno, apud Paphos Venus, apud Lemnos Vulcanus, apud Naxos Liber, apud Delphos Apollo: in quorum etiam laudibus accesserunt poëtæ, & compositis carminibus in cælum eos substulerunt. Nam quarundam adinventiones artium cultum peperisse dicuntur, vt Æsculapio medicina, Vulcano fabrica. ^c Ab aëlibus autem vocantur, vt Mercurius, quòd mercibus præest: Liber à libertate. Fuerunt etiam & quidam viri fortes aut vrbiū conditores, quibus mortuis homines, qui eos dilexerunt, ^d simulacra finxerunt: vt haberent aliquod ex imaginum contemplatione solatium, sed paulatim hunc errorem persuadentibus dæmonibus, ita in posteris constat irrepsisse, vt quos illi pro sola nominis memoria honorauerūt successores deos existimarent atq. colerent.

Simulacrorum vsus exortus est, cūm ex desiderio mortuorum constituerentur imagines vel effigies, tanquam in cælum receptis, pro quibus se in terris dæmones colendos supposuerunt, & sibi sacrificari à deceptis & perditis perualerunt. Simulacra autē à similitudine nuncupata, eò quòd manu ar-

tificis ex lapide aliave materia eorum vultus imitantur, in quorum honorem finguntur. Ergò simulacra, vel pro eo quòd sunt similia, vel pro eo quòd simulata atque conficta, vnde & falsa sunt. Et notandum quòd ^e Latinus sermo sit in Hebræis. Apud eos enim idolum siue simulacrum Selem dicitur. Iudæi dicunt quòd Ismaël primus simulacrum luto fecerit. Gentiles autem primū ^f Prometheus simulacra hominum de luto finxisse perhibent: ab eoque natam esse artem simulacra & statuas fingendi. Vnde & poëtæ ab eo homines primū factos esse confingunt figuratè propter effigies. Apud Græcos autem ^g Cecrops sub quo primū in arce oliua orta est, & Atheniensium vrbs ^h ex Mineruæ appellatione nomen sortita est. Hic primus omnium Iouē appellauit, simulacra reperit, aras statuit, victimas immolauit, nequaquam illius modi rebus in Græcia vnquam visis.

Idolatria idolorum seruitus siue cultura interpretatur. Nam λατρεία Græcè, Latine seruitus dicitur, ⁱ quæ quantum ad veram religionem attinet, non nisi vni & soli Deo debetur. Hanc sicut impia superbia siue hominum, siue dæmonum sibi exhiberi vel iubet vel cupit: ita pia humilitas vel hominum vel Angelorum sanctorum sibi oblatam recusat, & cui debetur ostendit. Idolum autē est simulacrum quod humana effigie factū & consecratum est, iuxta vocabuli interpretationem. ^k *ιδωλ* enim Græcè formam sonat, & ab eo per diminutionem idolum deductum, quæ apud nos formulam facit. Igitur omnis forma vel formula idolum se dici exposcit. Inde idolatria omnis circa idolum famulatus & seruitus, Quidam verò Latini ignorantes Græcè imperite dicunt, idolum ex dolo sumpsisse nomen, quod diabolus creaturæ cultum diuini nominis inuexit.

^l Dæmonas à Græcis dictos aunt, quasi δαίμονας, id est, peritos ac rerum scios. Præsciunt enim futura multa, vnde & solēt responsa aliqua dare. ^m Inest enim illis cognitio rerum plusquam infirmitati humanæ, partim subtilioris sensus acumine, partim experientia longissima vitæ, partim per Dei iussum angelica reuelatione, hi corporum aëreorum natura vigent. ⁿ Ante transgressionem quidem cælestia corpora gerebant. Lapsi verò in aëream qualitatem conuersi sunt, nec aëris illius puriora spatia, sed ista caliginosa tenere permisi sunt, qui eis quasi

carcer est vsque ad tempus iudicij. Hi sunt præuaricatores Angeli, quorum princeps diabolus est.

Diabolus Hæbraicè dicitur deorsum fluens, quia quietus in cæli culmine stare contempsit: sed superbix pòdere deorsum corruens cecidit. Græcè verò diabolus criminator vocatur, vel quod crimina in quæ ipse inlicit ad Deū referat: vel quia electorum innocentiam criminibus fidei accuset: vnde & in Apocalypsi voce Angelica dicitur: Proiectus est accusator fratrum nostrorū, qui accusabat illos in conspectu Dei nostri die ac nocte. Satanas in Latinum sonat aduersarius siue transgressor: ipse enim est aduersarius, qui est veritatis inimicus: & semper Sanctorum virtutibus contraire nititur: ipse & transgressor, quia præuaricator effectus in veritate qua conditus est, non stetit: idem & tentator, quia tentandam iustorum innocentiam postulat: sicut in Iob scribitur.

Antichristus appellatur, quia cōtra Christum venturus est. Non quomodo quidam simplices intelligunt, Antichristum ideò dictum, quod ante Christum venturus sit, id est, post eum veniat Christus: non sic, sed Antichristus Græcè dicitur, quod est Latine contrarius Christo: *ἀντι* enim Græcè in Latinum contra significat. Christum enim se mentietur dum venerit, & contra eū dimicabit, & aduersabitur sacramentis Christi, vt veritatis eius Euangelium soluat. Nā & templū Hierosolymis reparare, & omnes veteris legis cerimonias restaurare tentabit: sed & ille Antichristus est qui negat esse Deum Christum, cōtrarius enim Christo est: omnes enim qui exeunt de Ecclesia & ab vnitae fidei præciduntur, & ipsi Antichristi sunt.

Bel, idolum Babylonium est, quod interpretatur vetus: fuit enim hic Belus pater Nini primus Rex Assyriorū, quem quidam Saturnum appellant, quod nomē & apud Assyrios & apud Afros postea cultum est, vnde & lingua Punica Bal Deus dicitur. Apud Assyrios autem Bel vocatur, quadam sacrorum suorum ratione & Saturnus, & sol.

Beelphegor interpretatur simulacrum ignominix: idolum enim fuit Moab cognomento Baal super mōtem Phegor, quæ Latini Priapum vocant, Deum hortorum. Fuit enim de Lāplaco ciuitate Hellespōti,

A de qua pulsus est, & propter virilis membri magnitudinem in numerum deorum suorum cum Græci transtulerunt, & in numen sacrauerunt hortorum, vnde & dicitur præesse hortis propter eorum fœcunditatem.

Beelzebub idolum fuit Accaron, quod interpretatur vir muscarum: Zebub enim musca vocatur. Spurcissimum igitur idolū, ideò vir muscarum vocatur, propter sordes idololatriæ, siue propter immunditiam.

Belial ---

Behemoth ex Hebræa voce in Latinam linguam animal sonat, propter quod de excelsis ad terrena cecidit, & pro merito suo vt animal brutū effectus sit. Ipse est & Leuiathā, i. serpens de aquis, quia in huius seculi mari, volubili versatur astutia. Leuiathan autem interpretatur additamentum eorum, quorum scilicet, nisi hominum: quibus in paradyso semel culpam præuaricationis intulit: & hanc vsque ad æternā mortem quotidie persuadendo adijcit vel extendit.

Quædam autem nomina deorum suorum gentiles per vanas fabulas ad rationes phycas conantur traducere, eaque in causis elementorum composita esse interpretantur, sed hoc à Poëtis totū fictum est, vt deos suos ornarent aliquibus figuris, quos perditos ac decoris infamia plenos fuisse historiae confitentur: omnino enim fingendi locus vacat, vbi veritas celsat.

Saturnus origo deorum & totius posteritatis à paganis designatur. hunc Latini à fatu appellatum ferunt, quasi ad ipsum fatio omnium pertineat rerum, vel à temporis longitudine, quòd saturetur annis. Vnde cum Græci *καὶν* nomen habere dicunt quasi *καὶν*, i. tempus, quod filios suos fertur deuorasse, hoc est, annos, quos tempus produxerit in se reuoluit, vel eo quòd femina, vnde oriuntur, iterū redeunt. Hūc Carli patris abscidisse genitalia dicunt, quia nihil in carlo de feminibus nascitur. Falcē tenet, inquit, propter agriculturam significandam, vel propter annos & tempora quæ in se redeant, vel propter sapientiam quòd intus aëra sit. In aliquibus autem ciuitatibus Saturno liberos suos gentiles immolabant, quod Saturnū poëta liberos suos deuorasse solitum tradiderunt.

Iouis fertur à iuando dictus, & Iupiter quasi iuuans pater, hoc est, omnibus præstant.

stans. Hunc & priuato titulo Iouem optimū dixerunt, dum fuisset incestus in suis, impudicus in extraneis. Quē modō taurum fingunt propter Europæ raptum, fuit enim in nauī cuius insigne erat taurus: ^c modō Danaë's per imbrem aureū appetisse concubitum, vbi intelligitur pudicitiam mulieris ab auro fuisse corruptam: modo in similitudinem aquilæ, propter quod puerum ad stuprum rapuerit: modo serpentem, quia reptauerit: & cygnū, quia cantauerit. Et ideō non figuræ istæ sunt, sed planè de veritate scelera, vnde turpe erat tales Deos credi, quales homines esse non debeant.

^d Ianum dicunt, quasi mundi vel cæli vel mensium ianuam: duas Iani facies faciunt, propter Orientem, & Occidentem. Cū vero faciunt eum quadrifrontem, & Ianū geminum appellant, ad quattuor mundi partes hoc referunt, vel ad quattuor elementa siue tempora. Sed dum hoc fingunt, monstrum non Deum faciunt.

^e Neptunum aquas mundi prædicant, & dictus ab eis Neptunus, quasi nube tonans.

Vulcanum volunt ignem, & ^f dictus Vulcanus quasi volans candor, vel quasi volicanus, quod per aërem volat: ignis enim de nubibus nascitur. ^g Vnde etiam Homerus dicit eum præcipitatum de aëre in terras, quod omne fulmen de aëre cadit. ^h Ideo autem Vulcanus de femore Iunonis fingitur natus, quod fulmina de imo aëre nascuntur. Claudus autem dicitur Vulcanus, quia per naturam nunquā est rectus ignis, ⁱ sed quasi claudus eiusmodi speciem motūque habet. Ideo autem in fabrorū fornace eundem Vulcanum auctorem dicunt, quia sine igne nullū metalli genus fundi, extendique potest.

^k Pluton Græcè, Latinè Diespiter, ^l vel Dis pater, ^m quem alij Orcum vocant, quasi receptorem mortium. Vnde & orca nuncupatur vas quod recipit aquas. Ipse & Græcè Charon.

ⁿ Liberum à liberamento appellatum volūt, quod quasi mares in coeundo per eius beneficium emisissis feminibus liberentur. Quod idē Liber muliebri & delicato corpore pingitur: dicunt enim mulieres ei attributas, & vinum propter excitandam libidinem. Vnde & frons eius pampino cingitur: sed ideō coronam viteam & cornu habet, quia cū gratè & moderatè vinum bibitur, lætitiā præstat: cū ultra modum,

^A excitat lites, id est, quasi cornu adat. Idē autem & Lyæus ^o τὸ δῶρον, quod multo vino membra soluantur. Ille & Græcè Διόιστος à ^p monte India Nisō, vbi dicitur esse nutritus. Ceterū est Nylā ciuitas in qua colitur idem Liber, vnde & Nylæus dictus est.

Mercurium sermonem interpretantur, ^r Nam ideō Mercurius quasi medius currens dicitur appellatus, quod sermo currat inter homines medius. Ideo & ἑρμῆς Græcè, quod sermo vel interpretatio, quæ ad sermonem utique pertinet ἑρμηνεία dicitur. Ideo & mercibus præesse, quia inter vendētes & ementes sermo fit medius. Qui ideō fingitur habere pennas quia citius verba discurrent. ^s Vnde & velox & errans inducitur: alas enim eius in capite & in pedibus, significare volucrum fieri per aëra sermonem. Nuntium dictum, quoniā per sermonem omnia cogitata enuntiantur. Ideo autem hunc furti magistrum dicunt, quia sermo animos audientium fallit. Virgam tenet quæ serpentes diuidit, id est, venena. Nā bellantes ac disidentes interpretum oratione sedantur: vnde & secundum Liuium legati pacis caduceatores dicuntur. Sicut enim per faciales bella indicebantur, ita pax per caduceatores fiebat.

^C Hermes autem Græcè dicitur ἄσδ' ἑρῆς ἑρμῆας, Latinè interpres, qui ob virtutem multarūque artium scientiam ^t Trismegistus, id est, ter maximus nominatus est. Cur autem eum capite canino fingunt, hæc ratio dicitur, quod inter omnia animalia canis sagacissimū genus & perspicax habeat.

Martem deum belli esse dicunt, & Martem appellatum: quia per viros pugnatur, ^v vt sit Mars, maris ars: licet & tria sint genera consuetudinum: sicut Scytharū, vbi & fœminæ & viri in pugnam eunt: Amæonum, vbi solæ fœminæ: Romanorum aliarūque gentiū, vbi soli mares. Item ^w Martem dicunt quasi effectorem mortium. Nā à Marte mors nuncupatur, ^x Hunc & adulterū dicunt, quia belligerantibus incertus est. Quod verō nudo pectore stat, vt bello se quisque sine formidine cordis obijciat. ^y Mars autē apud Thracas Gradus dicitur, eō quod in bello gradum inferant qui pugnant, aut quod impigre gradientur.

^y Apollinem quantum diuinatorem & medicum vellent, ipsum tamen etiam solem dixerunt, quasi solum: ipsum Titan, quasi vnum ex Titanis, ^z qui aduersum Iouem non

non fecit. Ipsum Phœbū quasi Ephœbum, hoc est, adolescentem: vnde & sol puer pingitur, eò quòd quotidie oriatur, & noua luce nascatur. Pythium quoque eundē Apollinem vocari aiunt: à Pythone immēse molis serpente: cuius non magis venena, quàm magnitudo terrebat. Hunc Apollo sagittarum ictibus sternens, nominis quoque spolia reportauit, vt Pythius vocaretur: vnde & ob insigne victoriæ Pythia sacra celebrāda constituit.

^a Dianam quoque germanam eius similiter lunam, & viarum presidem aiunt. Vnde & virginem volunt, quòd via nihil pariat. Et ideò ambo sagittas habere finguntur, quòd ipsa duo sidera de cælo radios vsque ad terras emittāt: Dianam autem vocatam quasi Duanam ^f quòd luna die ac nocte appareat. Ipsam & Lucinā asserunt, eò quòd luceat. Eandem & Triuiam, quòd tribus fingatur figuris. De qua Virgilius: Tria virginis ora Diana. ^h quia eadē luna, eadē Diana, eadem Proserpina vocatur. Sed cum luna fingitur: ^e Sublustri splendet amictu. Cum iuccincta iacit calamos, Latonia virgo est: Cum subnixa sedet folio, Plutonia coniunx. Latonia autem Diana eò quòd Latonia fuerit filia.

^d Cererem, id est, terram à creandis frugibus asserunt dictam: appellantes eam nominibus plurimis. Dicunt etiam eam & Opē, quòd opere melior fiat terra.

Proserpinam, quòd ex eo proserpant fruges.

^e Vestam, quòd herbis vel varijs vestita sit rebus, vel à vi sua stando: Eandem & Tellurem, & Matrem magnam fingunt: turritam cum tympano, & Gallis, & strepitu cymbalorum. Matrem vocatam, quòd plurima pariat magnam, quòd cibum gignat: almam, quia vniuersa animalia fructibus suis alit. Est enim alimentorū nutritrix terra. ^f Quòd simulacrum eius cum clauis fingitur: quia tellus hyeme clauditur, vere aperitur, vt fruges nascātur. ^g Quòd tympanum habet, significari volunt orbem terre. ^h Quòd curru vehi dicitur, quia ipsa est terra, quæ pendet in aère. Quòd sustinetur rotis: quia mūdus rotatur & volubilis est. Quòd leones illi subiiciunt mansuetos: vt ostendant, nullū genus esse terræ tam ferū, quòd non subiigi possit aut superari ab ea. Quòd in capite turritam gessat coronam, ostendit superpositas terræ ciuitates, quas insignitas turri-

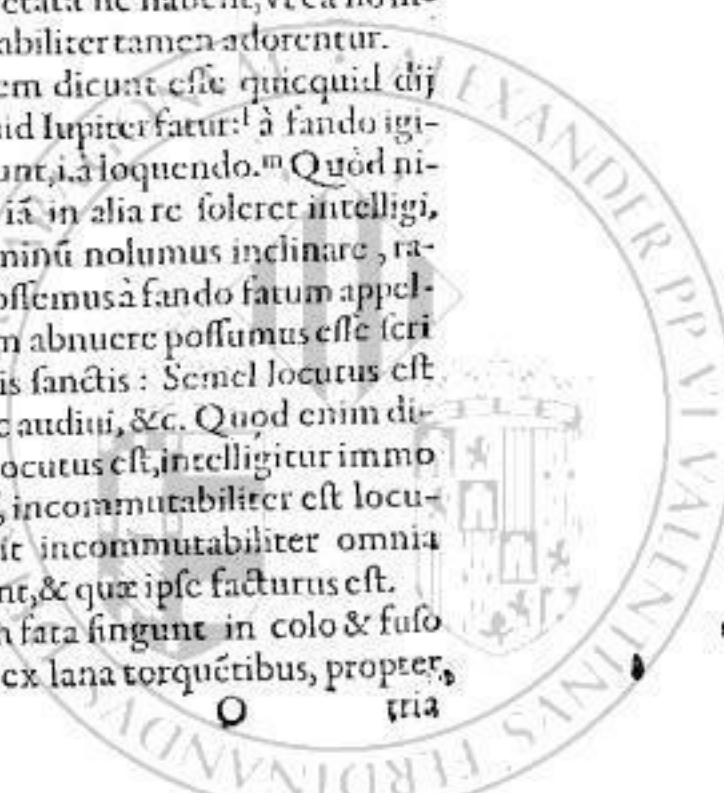
bus constat. Quòd sedes finguntur circa eā: quia cum omnia moueantur, ipsam non moneri. Quòd Corybantes eius ministri cū strictis gladijs esse finguntur: vt significetur omnes pro terra sua debere pugnare. Quòd Gallos, huic Deæ vt seruirent, fecerunt: significant, qui semine indigeant, terram sequi oportere. In eo quippe omnia reperiri. Quòd se apud eam iactant, præcipitur, inquit, vt qui terram colent, ne se deant, semper enim esse quòd agant. Cymbalorum autem areorum sonitus, ferramentorum crepitus in colendis agris: ⁱ & ideò are, quòd terrā antiqui colebant are, prius quàm ferrum esset inuentum. ^k Eandē Vestam & ignem esse perhibent: quia terram ignem habere nō dubium est: ^l vt ex Ætna, Vulcanoque datur intelligi. Et ^m ideò virginem putant, quia ignis inuolabile sit elementum, nihilque nasci possit ex eo: quippe qui omnia, quæ attripuerit, absumat. Ouidius in Fastis, Nectū aliud Vestam quàm viuam intellige flammam, Natæque de flamma corpora nulla vides: propterea & virgines ei seruire dicuntur, eò quòd sicut de virgine, ita nihil ex igne nascatur.

Iunonem dicunt quasi ianonem, id est, ianuam ⁿ pro purgationibus fœminarū, & quòd quasi portas matrum natis, & naturas pandat nubentium maritis. Sed hoc philosophi. Poëtæ autē Iunonē Iouis asserunt sororem & cōiugem: ^o ignem enim & aërem Iouem, aquam & terram Iunonē interpretantur: quorum duorum permixtione vniuersa gignuntur. Et sororem dicunt, quòd mundi pars est. Coniugē quòd commixta concordat. vnde & Virg. Tum pater omnipotens fœcundis imbribus ætheri Coniugis in gremium lætæ descendit.

^p Minerva apud Græcos $\alpha\theta\eta\eta\eta$ dicitur, id est, fœmina. Apud Latinos autem Mineruam vocatam quasi deam, & munus artium variarum. Hanc enim ^q inuētricem multorum ingeniorum perhibent, & inde eam artem & rationem interpretātur, quia sine ratione nihil potest cōtineri. Quæ ratio, quia ex solo animo nascitur, animūque putant esse in capite, & cerebro, ideò eam dicunt de capite Iouis esse natam, quia sensus sapientis qui inuenit omnia in capite est. In cuius pectore ideò caput Gorgonis fingitur, quòd illic est omnis prudentia quæ cōfundit alios, & imperitos ac laxeos comprobabat, quòd & in antiquis imperatorū statuis certimū

cernimus in medio pectore loticæ, propter
 insinuandam sapientiam & virtutem. Hæc
 Minerva & Tritonia dicitur. Triton enim
 Africae palus est, circa quam fertur virginali
 apparuisse ætate: propter quod Tritonia
 nuncupata est. Vnde & tanto proclivius
 dea credita, quâto minus origo eius inno-
 tuat. Pallas autem dicta vel ab insula Palle-
 ne in Thracia, in qua nutrita est: ¹ vel ἀπὸ
 τῆς πάλλης τῆς δόρυ, id est, ab hastæ concussio-
 ne, vel quod Pallantem gigantem occiderit.
² Venerem exinde dicunt nuncupatam,
 quod sine vi femina virgo esse non desi-
 nat. Hanc Græci ἀφροδίτην vocant, propter
 spumam sanguinis generantem. ἀφρο enim
 Græcè spuma vocatur. Quod autem fingit
 Saturnum Cælo patri genitalia abscidisse, &
 sanguinem fluxisse in mare, & quod ex spu-
 ma maris cœcreta, Venus nata est: illud autem
 quod per coitum salis humoris substantia
 est: & inde ἀφροδίτην Venerem dici, quia
 coitus spuma est sanguinis, quæ ex succo vi-
 scerum liquido salisque constat. Ideo ³ au-
 tem Venerem Vulcani dicunt uxorem, quia
 Venereum officium non nisi calore confi-
 rit. vnde est, Frigidus in Venerem senior.
⁴ Nam quod Saturnus dicitur patri Cælo vi-
 rilia amputasse, quæ in mare cadentia Ve-
 nerem creaverunt: ideò fingitur, quia nisi
 humor de cælo in terram descenderit, nihil
 creatur.
⁵ Cupidinem vocatum ferunt propter
 amorē. Est enim demon fornicationis. Qui
 ideò alatus pingitur: quia nihil amantibus
 leuius, nihil mutabilius inuenitur. Puer pin-
 gitur, quia stultus est & irrationabilis amor.
⁶ Sagittam, & facē tenere fingitur: sagittam,
 quia amor cor vulnerat: facē, quia inflamat.
⁷ Pan dicunt Græci, Latini Sylvanum: deū
 rusticorum, quem in naturæ similitudinem
 formauerunt: vnde & Pan dictus est, id est,
 omne. Fingunt enim eum ex vniuersali ele-
 mentorum specie. Habet enim cornua in
 similitudinem radiorum solis & lunæ. Di-
 stinctam maculis habet pellem, propter cæ-
 li sidera. Rubet eius facies, ad similitudinem
 ætheris. Fisulam septem calamorum gestat,
 propter harmoniā cæli in qua septem sunt
 soni & septem discrimina vocum. ⁸ Villosus
 est, quia teilus est conuestita & agitata ven-
 tis. Pars eius inferior fœda est, propter arbo-
 res & feras & pecudes. Caprinas ungulas ha-
 bet, vt soliditatem terræ ostendat, quæ vo-
 lunt rerum & totius naturæ deum: vnde

A Pan quasi omnia dicant.
⁹ Illis lingua Aegyptiorum terra appella-
 tur: quam Iſin volunt esse. Fuit autem Iſis
 regina Aegyptiorum Inachi regis filia, quæ
 de Græcia veniens Aegyptios litteras do-
 cuit, & terras colere instituit, propter quod
 & terram eius nomine appellauerunt.
¹⁰ Serapis omnium maximus Aegyptiorum
 Deus. Ipse est Apis rex Arginorum, qui na-
 uibus transiectus in Aegyptum, cum ibidem
 mortuus fuisset: Serapis appellatus est: pro-
 pterea, quia arca in qua mortuus ponitur,
 quam Sarcophagum vocant, σαρπὶς dicitur
 Græcè, & ibi eum venerari sepultum esse
 runt, priusquam templum eius esset instru-
 ctum, velut σαρπὶς Apis: Serapis primò, dein-
 de & littera commutata Serapis dictus est.
 Apis fuit apud Aegyptios taurus Serapi
 consecratus, & ab eo ita cognominatus, quæ
 Aegyptus instar numinis colebat, eò quod
 de futuris daret quædam manifesta signa:
 apparebat enim in Memphi. Quem cen-
 tum antilites prosequiebantur, & repen-
 tē velut lymphatici ¹¹ præcinebant: huius
 capitis imaginem sibi in cremo Iudæi fe-
 cerunt.
 Iam à fando venit ἀπὸ τῆς φωνῆς dicti,
 quod voce non signis ostendere videren-
 tur fuerat in lucis enim consulebantur à pa-
 ganis, & responsa illis nō signis, sed vocibus
 dabant.
¹² Genium autem dicunt, quod quasi vim
 habeat omnium rerum gignendarum, seu à
 gignendis liberis: vnde & geniales scæci di-
 cebantur à gentibus, qui nouo marito ster-
 nebantur.
 Hæc & alia sunt gentiliū fabulosa figmē-
 ta, quæ interpretata sic habent, vt ea nō in-
 tellecta damnabiliter tamen adorentur.
 Fatum autem dicunt esse quicquid dij
 fantur, quicquid Iupiter fatur: à fando igitur
 fatum dicunt, id est, loquendo. ¹³ Quod ni-
 si hoc nomen iā in alia re soleret intelligi,
 quo corda hominū nolimus inclinare, ra-
 tionabiliter possemus à fando fatum appel-
 lare. Non enim abnuere possumus esse scri-
 ptum in litteris sanctis: Semel locutus est
 Deus, duo hæc audiui, &c. Quod enim di-
 ctū est, semel locutus est, intelligitur immo-
 biliter, hoc est, incommutabiliter est locu-
 tus, sicut nouit incommutabiliter omnia
 quæ futura sunt, & quæ ipse facturus est.
¹⁴ Tria autem fata fingunt in colo & fuso
 digitisque fila ex lana torquentibus, propter

tria tempora: præteritum, quod in fuso iam netum atque inuolutum est: præsens, quod inter digitos ° neentis traicitur: futurum, in lana quæ colo implicata est, & quod adhuc per digitos neentis ad fufum tanquam præsens ad præteritum traiciendum est.

P Parcas dicunt κατ' ἀρτίφρασι appellatas, quod minime parcāt. Quas tres esse voluerunt, vnā, quæ vitam hominis ordiatur: alteram, quæ contexit: tertiā quæ rumpat. Incipimus enim cum nascimur: sumus, cum viuimus: desinimus, cum interimus.

Fortunam à fortuitis nomen habere dicunt, † quasi deam quandam res humanas varijs casibus & fortuitis illudentem. † vnde & cæcam appellant, eò quòd passim in quolibet incurrens sine vilo examine meritorum, & ad bonos & ad malos venit. Fatū autem à Fortuna separant, & Fortunā, quasi fit in his quæ fortuito veniunt, nulla palam causa: Fatum verò appositum singulis & statutum aiunt.

Aiunt & tres Furias fœminas crinitas serpentibus, propter tres affectus, qui in animis hominum multas perturbationes gignunt, & interdum cogunt ita delinquere, vt nec famæ nec periculi sui respectum habere permittant. Ira quæ vindictam cupit: cupiditas quæ desiderat opes: libido quæ appetit voluptates. Quæ idcò Furie appellantur, quòd stimulis suis mentem feriant, & quietam esse non sinant.

Nymphas deas aquarum putant dictas à nubibus: nam ex nubibus aquæ, vnde derivatum est: nymphas aquarū deas, quasi numina lympharum. † Ipsas autem dicunt & Musas, quas & nymphas, nec immeritò: nā aquæ motus musicem efficit. Nympharum apud gentiles varia sunt vocabula. † Nymphas quippe montium Oreades dicunt: sylvarum Dryades: † camporū Hamadryades: fontium Naiades: maris Nereides.

† Heroas dicunt à Iunone traxisse nomen, Græcè enim Iuno Ἥρα appellatur. & idcò nescio quis filius eius secundum Græcorum fabulam Ἥρας fuit nuncupatus, hoc videlicet velut mysticum significante fabula, quòd aër Iunoni deputeretur, vbi volūt Heroas habitare. Quo nomine appellant alicuius meriti animas defunctorū, quasi ἀηεωσις, id est, viros aërios & calo dignos propter sapientiam & fortitudinem.

† Penates gentiles dicebant omnes deos, quos domi colebāt. † Et penates dicti, quòd

A eis ē in penetralibus, i. in secretis. Hi dij qui vocabātur, vel quæ nomina habuerint ignoratur.

† Manes dicunt deos mortuorum, quorū potestatem inter lunam & terram asserūt: à quibus & manè dictum existimant, quos putāt ab aère, qui manus, i. rarus est, Manes dictos: siue quia latè manant per auras: siue quia mites sunt immanibus, contrario nomine hoc appellātur. † Apuleius autem ait eos κατ' ἀρτίφρασι dici Manes (hoc est, mites ac modestos, cum sint terribiles & immanes) vt Parcas, & Eumenides.

B Larvas ex hominibus factos dæmones aiunt qui meriti mali fuerint. † Quarū natura esse dicitur terrere paruulos & in angulis garrere tenebrosis.

Lamias quas fabulæ tradūt infantes corripere ac laniare solitas, à laniando specialiter dictas.

d Pilosi qui Græcè Panitæ, Latinè Incubi appellantur: siue † Inui ab incundo passim cum animalibus: vnde & Incubi dicuntur ab incumbendo, hoc est stuprando. † Sæpè enim improbi existunt etiam mulieribus, & earum peragunt concubitum, quos dæmones Galli Dufios nuncupant, quia assidue hanc peragunt immunditiam. Quem C Romani Faunū Ficarium dicunt: ad quem Horatius dicit. Faune Nympharum fugientum amator, Per meos fines & aprica rura, Lenis incedas.

† Cap. XI. Apud Ægypt. II. Ex Lact. 1. c. 15.

† Apud Maucos Iuba. *Qui in captiuitate ex Barbaro doctissimus factus scripsit historiā. Minutius Fel. in Octau. Appian. & Plutarch.*

† Ab actibus. à Seru. AEn. 4. ad v. Sacra Ioui Stig.

† Simulacra fixæ. Ex Lact.

† Latinus sermo sit in Heb. Est. *דלז* zelum imago vel simulacrum.

† Prometheus simul. Ex Lact. lib. 2. c. 10.

D † Cærops sub quo. *Integer locus ex Euseb. Chron.*

† Ex Mnerua appell. Nam Mnerua Α θύνη.

† Quæ quantum ad relig. *Alioquin in κατὰ τὴν & κατὰ τὴν Latior seruiendi significatio.*

† Idos enim Græc. Ex Tertull. de idol.

† Dæmones Ex Lact. 2. c. 14. & Seru. AEn. 3.

† Inest enim illis cognit. ex Angust. 2. de Gen. ad lit. cap. 17.

† autè transg. Ex eod. lib. 3. c. 10.

† Diabol. Hebrai. κατὰ τὴν. Ex Hieronym. ad Ephes. 6.

† Sed & ille Antichrist. Ex Tertull. prescript.

† Quod nomen apud Assy. à Seru. AEn. 1. ad v. qua Belus & omnes à Belo. f.

* Unde & ling. Pun. Ex Hieronymi in Ezech. 23. Idolum Baal, siue Bel, & vt apertius dicam Belis, Assyriorum religio est consecrata à Nino Belis filio in honorem patris, quem cum Saturno eundem facit. II. 46.
 † Idolum fuit Moabitar. Ex eod. lib. de locis Hebr. in voce Fagor. & Ofc. 9. & Seru. Georg. 4. ad V. Hellepötici seruitur P.
 † Beelzebub. Hieron. Eccles. 10. & Matth. 10. Idem Graecis à βελ, 2. miferiam de pulsor. quod muscas ab Olympo abegit trans Alphenim. siue is Iuppiter, vt Pausanias velle videtur. siue Hercules fuerit.
 † Behemoth. Verba Greg. 32. Mor. c. 10.
 † Leviath. Ex Greg. 33 c. 13.
 † Quaedam nomina Deor. Cic. de natura deor.
 † Hunc Latine à Saturn. Ex Aug. 7. de ciuit. c. 19.
 † Unde & cum Graec. è Seru. Aen. 3.
 † vel eo quod semen. Ex Aug. 7. de ciuit. c. 19.
 † modo Danaes per im. Ex eod. 18. c. 13.
 † Ianum dicunt. Ex 7. de ciuit. c. 8.
 † Neptun. è c. 16.
 † & dict. Vule. è Seru. Aen. 8. ad V. Haud secus igni potens.
 † Unde etiam Homer. O. 2. & ibi Enstath.
 † Idcirco autem. Ex eod. Seru. loco.
 † sed quasi claudus. Aug. 20. contra Faust.
 † Pluton Latine Diespiter è Laet. 1. c. 14.
 † siue Dis pater. Dis pater castetiam alyrifi Petron. Has inter sedes Dis pater extulit ora.
 † Quem alij Orcum quasi receptorem mort. August. 7. de ciuit. c. 3. Quid de veritate? Quid de felicitate? quas cum deis haberent, nullum eis locum inter selectos deos dare voluerunt, vbi dederunt Marti, & Orco, vni effectori mortium, alteri receptori.
 † Liberum à liberamento. Ibid. c. 2.
 † à monte India Nyl. è Seru. Aen. 6. ad V. Liber agès cellò Nylæ d. v. c.
 † Nam idè Mercurius. Ex eod. lib. Aug. c. 14.
 † Unde & velox. è Seru. Aen. 4. & Aug.
 † Trifineg. Ex Laet. lib. de ira c. 11. & lib. 1. c. 6.
 † vt sic Mars, matis ars. Vt sit Mars mas c. 0. sed non fuit desuabilis comētura.
 † Item Martem dicunt esse Æ. mort. ex August.
 † Hunc & adult. &c. Aug. 20. contra Faust. c. 9. Venerem Vulcani vxorem, & Martis adulterā, quia beligerantibus incongrua est.
 † Mars autè apud Thrac. Gradivus. Non quod apud Thracas Gradivus nomen sit. sed quia idem sit illis θεός & αἰεὶς qui Romanis Gradivus. Fuerūt enim (vt ait Ser. Aen. 1. & 3.) Romæ duo Martis templi, alterū intra urbem Quirini, quasi custodis, & tranquillī; alterum extra urbem via Appia prope portam quasi bellatoris, & Gradivī.
 † Appollinem quamuis. Aug. c. 16.
 † qui aduersus Iouem non fecit. Hispanis finis hæret por alguno, o contra alguno, neq. fuit cur bellum adleret impressi libri, quod in his non est.
 † Dianam quoq. Ex Aug. c. 16.
 † Quia ead. luna. è Seru. Aen. 3. ad V. Sacra mari colit. apud quem mendose Iuno pro luna legitur.
 † sublustrī splendet amict. Carmin Prudentij 1. contra Synmach.
 † Cererem. Ex Aug. c. 24.
 † Vestam quod herb. è Seru. Aen. 1. ad V. Cana fides,

A & Vesta.
 † quod simulacrum eius cum elau. Ex eod. Aen. 10. ad V. Alma parens Idea,
 † quod tympana. Ex Aug.
 † quod curru vehitur. è Seru. Aen. 3. ad V. & iuncti currum domina sub. l.
 † & idè are, quod terram antiq. Lucret. lib. v. Et prior aris erat quam ferri cognitus vltus. Quo facilis magis est natura & copia maior, Are solum terra tractabant, areque belli Miscebant fluctus, & vulnera vassa ferebant.
 † Eand. Vestam, & ign. Augustin. 4. de ciuit. & Seru. Aen. 1.
 † ex Aetna Vulcanoq. Ita apud Seru. alioquin Vulcanij aegerem, cum inf. lib. 14. de Aetna insulis, eadem & Vulcania vocantur, quod & ipse sicut Aetna ardeant.
 B † & idè virginem. Laet. 1. c. 12.
 † pro purgationibus feminar. Ex 7. de ciuit. c. 2. & 3.
 † Ignem n. -- gignuntur. Verbi Seru. Geor. 2.
 † Minerua -- id est, femina. An potius sine femina. Orta n. è Iouis cerebro, vnde & κούρω, ergò à Διὶ ὡς quasi εἶπε θεός, rel. certè ἀδύνα.
 † Inuentricem multor. ingenior. Aug. 15. de ciuit. c. 5. Minerua multor. sanè operum inuentrix.
 † In cuius pecc. è Seru. Aen. 8. ad V. conmesolque angues.
 † Hac Minerua -- innotuit. Verba Aug. ibid.
 † vel ἀπὸ τῆς πύλλης -- occiderit. Verba Seru. Aen. 1.
 † Venerem et inde die. Ex Aug. 6. de ciuit. c. 9.
 † ἀγγέλιον. Seru. Aen. 5. ad V. Unde genus ducis.
 † Ideo autem Venerem. Ex eod. Aen. 8. ad V. Accipit solitam flammam.
 C † Nam quod Satur. -- creatur. Verba eiusd. Georg. 2. ad V. Rusticus & curuo Sat.
 † Cupidinem. Ex eod. Aen. 1. ad V. Ergò his aligerū. Vid. Propert. eleg. Quicumque ille fuit puerū qui pinxit Amorem.
 † Egypta. Ex August. 20. contra Faust. c. 9.
 † Pan dicunt. è Seru. eclog. 2.
 † Villosus est, quia tellus conuulsa est, & agitur ventis. Horum nihil apud Scimitum quo sunt reliqua, & vane leguntur in ms. quare suspensa ea habebat Chacon.
 † Vrsling. Egypt. è Seru. Aen. 8. ad V. Regina in medijs p. v. a. l.
 † Serap. Verba Aug. 18. de ciuit. c. 5.
 † quem centum antist. è Solin. 35.
 † Sibi in eremo Iud. Laet. lib. 4. c. 10.
 † velut ἀπὸ τῆς πύλλης. è Seru. Aen. 7.
 † Genium. ex Aug. 7. de ciuit. c. 13.
 † à fando igitur fat. Ex eod. 5. de ciuit. cap. 9. & Seru. eclog. 4.
 † quod nisi hoc nomen. Ex eod. Aug.
 † Tria autem fat. Ex 20. contra Faust. c. 9.
 † neentis. Ita constanter Gottbei libri hui, & paullo post seruata analogia, non nētis. Sine secunda sit coniugationis, siue tertia, vt apud Tibull. Scamina quæ ducunt, quæq. futura neunt.
 † Parcas. è Seru. eclog. 4.
 † quasi deam quand. Ex Laet. lib. 3. c. 27.
 † Unde & tæta. Ex 4. de ciuit. c. 18.
 † Ipsas autem dicunt. Mus. è Seru. eclog. 8.
 † Nymphas quippè mont. Ex eod. Aen. 1. ad V. Hinc, atq. hinc glomerantur Oreades. & eclog. 10.
 O 2. v. Campor.

- v campos. Hamadryad. *Seru.* quæ cum syluis nascuntur Hamadryades.
 x Heros-- defunctor. *Ex Aug. 10. de ciuit. c. 21.*
 y Penates-- colebant. *è Seru. AEn. 2.*
 z Penates dicti. *Arnob. lib. 3.* Varro qui sunt introitus, atque in intimis penetralibus. Deos (Penates) esse ceniet.
 a Manes. *è Seru. AEn. 3. ad V.* Stant manibus aræ.
 b Apuleius autem ait. *Non est integer locus. Nam cetera ex Apuleio sunt, (qui etiam ab Augustino citatur. 9. de ciuit. cap. 9. in lib. de deo. Socrat.) tamen hoc ex Seruio est potius, ut manes uerè à trippatru dictos scribat.*
 c Quarum natura. *Ex Hieron. in pref. Hebraic. quest.*
 d Pilosi qui Græcè Panicæ. *Gregor. 7. Moral. c. 15.* Quinam alij pilosi appellatione figurantur, nisi hi

quos Græci Panas, Latini Incubos vocant? Ita enim emendatores Gregorij libri. non Faunos, cum tamen verūque sit verum & Panas & Faunos dictos. Sed Panisci hoc loco potamus legendum, non Panica.
 e Inui ab inuendo. *è Seru. AEn. 6. ad V.* Pometium Castrumque Inui.
 f Sepe enim improbi. *Verba Augustin. 15. de ciuita. cap. 23.*
 g Hunc Romani Faunum Ficarium. *Hieron. Is. 13.* Pilosi, vel Incubones vel Satyros, Syluestres quosdam homines, quos nonnulli Faunos Ficarios vocant. *Itē Entrop. lib. 12.* Syluestres homines quos nonnulli Faunos Ficarios vocant. *Idem Fatuus Fatuelis videtur cum Fauno Ficario, quantum è Seruio loco citato cōdicere licet.*

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER NONVS.

De linguis, gentibus, regnis, militia, ciuibus, affinitatibus.

DE LINGVIS GENTIVM. Cap. I.

LINGVARVM diuersitas exorta est in ædificatione turris post diluuiū: nam prius quàm superbia turris illius in diuersos signorum sonos humanā diuideret societatem, vna omnium nationum lingua fuit, quæ Hebræa vocatur, qua Patriarchæ & Prophetæ vsi sunt non solum in sermonibus suis, verū etiam in litteris sacris: initio autem quot gentes, tot linguæ fuerunt, deinde plures gentes quàm linguæ, quia ex vna lingua multæ gentes sunt exorta.

Linguæ autem dictæ in hoc loco pro verbis, quæ per linguam fiunt, genere locutionis illo, quo is qui efficit per id quod efficitur nominatur: sicut os dici solet pro verbis, sicut manus pro litteris.

Tres autē sunt linguæ sacræ, Hebræa, Græca, Latina, quæ toto orbe maximè excellūt.

His. n. tribus linguis super crucē Domini à Pilato fuit causā eius scripta. Vnde & propter obscuritatē Sāctarū scripturarū harū triū linguarū cognitio necessaria est, vt ad alterā recurratur, si quā dubitationē nominis vel interpretationis sermo vnus linguæ attulerit.

Græca autem lingua inter cæteras gentiū clarior habetur. Est enim & Latinis & omnibus linguis sonantior, cuius varietas in quinque partibus discernitur: quarū prima dicitur *κοινή*, i. mixta, siue cōmūnis, qua omnes vtiuntur. Secunda Attica, videlicet Atheniēsis, b qua vsi sunt omnes Græciæ auctores. Tertia c Dorica quā habent Ægyptij, & d Siculi. Quarta Ionica. Quinta Æolica, qua sunt Æoles locuti, & sunt in obseruatione Græcæ linguæ eiusmodi certa discrimina sermo enim eorum ita est dispersus.

Latinas autē linguas quattuor esse quidam dixerunt, i. Priscam, Latinam, Romanam, Mixtā. Prisca est qua vetustissimæ Italiæ sub Iano & Saturno sunt vsi in cōdita, vt se habēt carmina Saliorū. Latina, quā solum Latino & regibus Thuscæ ceteri in Latio sunt locuti,

locuti, ex qua fuerunt duodecim tabulae scriptae. Romana, quae post reges exactos à populo Romano cepta est: & quae Nauius, Plautus, Ennius, Virgilius poetae: ex oratoribus Gracchus, & Cato, & Cicero vel ceteri sua scripta effuderunt. Mixta, quae post imperium latius promotum simul cum moribus & hominibus in Romanam civitatem irrupit: integritatem verbi per solacissimos & barbarissimos corrumpens.

Omnes autem Orientis gentes in gutture linguam & verba collidunt: sicut Hebraei & Syri. Omnes mediterraneae gentes in palato sermones feriunt, sicut Graeci & Asiani. Omnes occidentis gentes verba in dentibus frangunt, sicut Itali & Hispani.

^b Syrus, & Chaldaeus vicinus Hebraeo est in sermone, consonans in plerisque & litterarum sono. ⁱ Quidam autem arbitrantur linguam Hebraeam ipsam esse Chaldaeam, quia Abraham de Chaldaeis fuit: quod si hoc recipitur, quomodo in Daniele Hebraei pueri linguam quam nouerant doceri iubentur?

Omnem autem linguam vnusquisque hominum siue Graecam, siue Latinam, siue ceterarum gentium aut audiendo potest tenere, aut legendo ex praecipite accipere. Cum autem omnium linguarum scientia difficilis cuiquam sit: nemo tamen tam desidiolosus est, ut in sua gente positus suae gentis linguam nesciat. Nam quid aliud putandus est nisi ^k animalibus brutis deterior? Illa enim propriae vocis clamorem exprimunt: iste deterior, qui propriae linguae caret notitia.

Cuiusmodi autem lingua locutus est Deus in principio mundi cum diceret: Fiat lux, inuenire difficile est: nondum enim erant linguae. Item quae lingua insonuit postea exterioribus hominum auribus, maxime ad primum hominem loquens, vel ad Prophetas, vel dum corporaliter sonuit vox dicentis Dei: Tu es filius meus dilectus, ubi à quibusdam creditur illa lingua vna & sola quae fuit antequam esset linguarum diuersitas: in diuersis autem gentibus creditur quod eadem illis lingua Deus loquatur, quae ipsi homines vtuntur, ut ab eis intelligatur. Loquitur autem Deus hominibus non per substantiam inuisibilem, sed per creaturam corporalem, per quam & hominibus apparere voluit, quando locutus est. Dicit etiam Apostolus: Si linguis hominum loquar & Angelorum. Vbi quaeritur: qua lingua Angeli lo-

quantur: non quod Angelorum aliqua sint linguae, sed hoc per exaggerationem dicitur. Item quaeritur, quae lingua in futurum homines loquatur: nusquam reperitur. Nam dicit Apostolus: Sine linguae cessabunt: idem autem prius de linguis ac deinde de gentibus posuimus, quia ex linguis gentes, non ex gentibus linguae exortae sunt.

^a Cap. I. Vna omnium nation. -- in litteris sacris. Ex Aug. 16. de ciuit. c. 11.

^b qua vsi sunt omnes Graeciae auctores. Vel certe elegantiores, vel Graeciam pro Hellade accepit, de cuius terminis V. d. Eustath. ad v. Χαλδαιῶν & φάσιν ἴδεν ὅτι ἔλλαδι δόξια γαίω. Hieronymus quoque in quest. Heb. Iones qui Attici sunt affines, olimque idem fuerunt Graecos ἀπὸ τῶν appellat. De Iomb. (inquit) id est, de Graecis nascuntur Elisai, qui vocantur Aioles.

^c Dorica quam habent Aegyptij. Alexandrini.

^d & Siculi. mendesè Syri in o. l.

^e Latinas autem linguas quattuor esse. In quo si quid vitij est, id Isidorus praestare non debuit, auctor magis querendus.

^f Ex qua fuerunt XII. tab. Non quod sub Regib. scripta, sed quod illorum fortasse lingua, quo plus auctoritatis haberent antiquiora verba, quod se quoque scisse profiteretur Cicero 2. de legib. Sunt certa verba legum, Quincte, neque ita prisca ut in veteribus, his, sacrisque legibus, &c.

^g qua Enn. -- effuderunt. Ex C. N. sed cum scripta sua absit ab omnibus nostris, non displicet lectio à Vulcan. indicata ex V. C. effulserunt.

^h Syrus, & Chald. vicin. Ex Ambrosij. 1. Hexam. c. 8. & Basil. homil. 1.

ⁱ Quidam autem arb. Verba Hieronymi. ad Danie. cap. 1.

^k animalibus brutis deterior. Ex duobus Tarr. & Eaban.

De gentium vocabulis.

Cap. II.

CENS est multitudo ab vno principio orta, siue ab alienatione secundum propriam collectionem distincta: ut Graeciae, Asiae, hinc & gentilitas dicitur. Gens autem appellata propter generationes familiarum, id est à gignendo, sicut natio à nascendo. ^a Gentes autem à quibus diuisa est terra LXXXIII. quindecim de Iaphet, triginta & vna de Cham; viginti septem de Sem: quae fiunt septuaginta tres, vel potius, ut ratio declarat, septuaginta duae; totidemque linguae per terras esse ceperunt: quae crescendo prouincias & insulas impleuerunt. Filij Sem quinque, singulariter gentes singulas procreauerunt. Quorum primus Elam, à quo Elamitae principes Persidis: secundus Assur, à quo Assy-

riorum pullulavit imperium : tertius Arphaxat, à quo Chaldaeorum gens exorta est: quartus Ludi, à quo Lydij: quintus Arā, à quo Syri, quorum Metropolis fuit Damascus.

Filij Aram, nepotes Sem, quattuor: Hus, & Vl, & Gether, & Mes. ^h Hus Traconitidis conditor, qui inter Palaestinam & Caelesyriam tenuit principatum: vnde fuit Iob secundum quod scriptū est: Vir erat in terra Hus nomine Iob: secundus Vl, à quo Armenij: tertius Gether, à quo ^c Acarnanij seu Curia: quartus Mes, à quo sunt ij qui vocantur Mæones.

Posteritas Arphaxat, filij Sem, Heber nepos Arphaxat, à quo Hebraei. Iectam filius Heber, à quo Indorum gens orta est. Sale filius Iectam, à quo Baetiani: licet eos alij Scytharum exules suspicentur.

Ismael filius Abraham, à quo Ismaelitæ, qui nunc corrupto nomine Saraceni, quasi à Sara, & Agareni ab Agar.

^d Nabaioth filius Ismael, à quo Nabathæi, qui ab Euphrate in mare rubrum habitant.

Moab, & Ammō filij Loth, à quibus Moabitæ, & Ammonitæ.

^e Edom filius Esau, à quo Idumæi: Hæ sunt gentes, quæ de Sem stirpe descendunt, possidentes terram meridianā, ab ortu Solis vsque ad Phœnices.

Filij Cham quattuor, à quibus ortæ sunt gentes hæ.

Chus, à quo Æthiopes progeniti.

Mesraim, à quo Ægyptij perhibentur exorti.

Phut, à quo Lybij: vnde & Mauritanie fluvius vsq. in præsens dicitur Phut, omnique circa eum regio Phuthensis.

^f Chanaā, à quo Afri, & Phœnices, & Chanaanæorum decem gentes.

Item ex nepotibus Cham filij Chus nepotes Cham sex.

^g Filij Chus, Saba, Heuila, Sabatha, Regma Sabathaca.

Saba, à quo progeniti & appellati Sabæi, de quibus Virg. - solis est thurea virga Sabæis.

Heuila, à quo Geruli in parte remotioris Africae eremo coherentes.

Sabatha, à quo Sabatheni, qui nunc Astabari nominantur.

Rhegma verò, & Sabathaca paullatim antiqua vocabula perdidit, & quæ nunc pro veteribus habeant, ignoratur.

Filij Rhegma, Saba & Dadā. Hic Saba per schin litteram scribitur in Hebræo: ille autem superior Saba per samech, a quo appellantur Sabæi. interpretatur autem nunc Saba Arabia.

Dadan, à quo gens est Æthiopiæ in occidentali plaga.

^h Filij Mesraim Labaim, à quo Libyes, qui quondam Phuthæi vocabantur.

Castoim, à quo Philistij, quos veteres ἀλλοφύλους, nos modò corruptè Palaestinos vocamus.

Cætera sex gentes ignotæ sunt, quia bello Æthiopico subuersæ, vsque ad obliuionem præteritorum nominum peruenerunt.

Filij Chanaam vndecim, ex quo Chanaanæorum decem gentes, quorum terram ijs expulsis Iudæi possederunt. Quorum primogenitus Sidon, à quo Sidones: vnde & vrbs eorum in Phœnice Sidon vocatur.

Secundus Cheth, à quo Chethæi. Tertius Iebus, à quo Iebusæi, quorum fuit Hierusalē. Quartus Amorrhæus, à quo Amorrhæi. Quintus Gergesæus, à quo Gergesæi. Sextus Heuæus, à quo Heuæi: ipsi sunt Gaboanite, à ciuitate eorū Gabaō, qui supplices venerūt ad Iesum. Septimus Aracæus qui Arcas condidit oppidū contra Tripolim in radicibus Libani sitū. Octauus Sineus, à quo Sinæi. Nonus Aradius, à quo Aradij, qui Aradum insulam possederunt angusto fretō à Phœnices littore separatā. Decimus Samaræus, à quo Edessa Syriæ nobilis ciuitas quæ vocatur Cæles. Vndecimus Amathæus. Hæ sunt gentes de stirpe Chā, quæ à Sidone vsq. ad Gaditanum fretum omnem meridianā partem tenent.

Filij Iaphet septem nominantur: Gomer, ex quo Galatæ, i. Galli.

^k Magog, à quo quidā arbitrantur Scythas & Gothos traxisse originem.

Madat, à quo Medos existere putant.

Iauan, à quo Iones, qui & Græci. vnde & mare Ionium.

Thubal, à quo Iberi, qui & Hispani, licet quidam ex eo & Italos suspicentur.

Mosoch, ex quo Cappadoces sunt: vnde & vrbs apud eos vsq. hodie Mazaca dicitur.

Thieas, à quo Thracæ, quorum non satis immutatum vocabulum est, quasi Tiracæ.

Filij Gomer nepotes Iaphet. ^m Aschanaz, à quo Sarmatæ, quos Græci Reginos vocant.

Riphath, à quo Paphlagones.

Thogorma, à quo sunt Phrygæ.

ⁿ Filij Iauan Eliſa, à quibus Græci Eliſai A qui vocantur Æolides: vnde & lingua quinta Græciæ Æolis appellatur.

Tharſis, à quo Cilices, vt Ioſephus arbitrat: vnde & metropolis ciuitas eorum Tharſus dicitur.

Cethim, à quo Citij, i. Cyprij, à quibus hodiè que vrbs Citium nominatur.

Dodanim, à quo Rhodij.

Hæ ſunt gentes de ſtirpe Iaphet, quæ à Tauro monte ad Aquilonem mediam partem Aſiæ, & omnem Europam^o vſque ad Oceanum Britannicum poſident, nomina & locis & gentibus relinquentes, de quibus poſtea immutata ſunt plurima, cætera per-^Bmanent vt fuerunt. P Nam multarum gentium vocabula partim manſerunt, ita vt hodiè que appareat vnde fuerant deriuata, ſicut ex Allur Aſſyrij, ex Heber Hebræi: partim verò tēporis vetuſtate ita mutata ſunt, vt vix homines doctiſſimi antiquiſſimas hiſtorias perſcrutantes, nec omnium, ſed aliquarum ex illis origines gentiū potuerint reperire. Nam quòd ex filio Cham, qui vocabatur Meſſaim, Ægyptij ſunt exorti, nulla hoc reſonat origo vocabuli, ſicut nec Æthiopum qui dicuntur ad eum filium Chara pertinere, qui Chids appellatus eſt. Et ſi omnia conſiderentur, plura tamen gentiū mutata, quàm manentia vocabula apparent: quibus poſtea nomina diuerſa, diuerſa dedit ratio. Namque Indi ab Indo flumine dicti ſunt, qui ab occidentali parte os includit.

Seres à proprio oppido nomen ſortiti ſunt, gens ad Orientem ſita, apud quos de arboribus lana contextitur: de quibus eſt illud, Ignoti facie, ſed non & vellere Seres.

^q Gangaridæ populi ſunt inter Aſſyrios, Indòſque inhabitantes circa Gangem fluum: vnde etiam Gangaridæ nuncupati ſunt.

Hyrcani dicti ſunt à ſylua Hyrcana, vbi ſunt plurimæ tigres.

Bactriani Scythæ fuerunt, qui ſuorum^D factione à ſediſibus ſuis pulſi iuxta Bactron Orientis fluum conſederunt, ex cuius vocabulo & nomen ſortiti ſunt. Huius gentis rex fuit Zoroaſtes inuentor magicæ artis.

Parthi quoque & ipſi à Scythis originem trahunt. Fuerunt enim eorum exules, quòd etiam eorum vocabulo manifeſtatur: nam Scythico ſermone exules Parthi dicuntur. Hi ſimiliter vt Bactriani domesticis ſeditionibus Scythia pulſi, ſolitudo iuxta

Hyrcaniam primùm furtim occupauerunt, deinde pleraque finium etiam virtute obtinuerunt.

^r Aſſyrij ab Aſur filio Sem vocati, gens potentiffima, quæ ab Euphrate vſque ad Indorum fines omnem in medio tenuit regionem.

ⁱ Medi à rege ſuo cognominati putantur: namque Iaſon Peliaci regis frater, à Pelix filijs Theſſalia pulſus eſt, cum Medea vxore ſua, cuius fuit priuignus Medus rex Athenienſium: qui poſt mortem Iaſonis Orientis plagam perdomuit, ibique Mediam vrbem condidit, gentemque Medorū nomine ſuo appellauit. Sed inuenimus in Genefi quòd Madai auctor gentis Medorum fuit, à quo & cognominati, vt ſuperius dictum eſt.

^z Perſæ à Perſeo rege ſunt vocati, qui è Græcia in Aſiam tranſiens, ibi barbaras gentes graui diuturnoque bello perdomuit: nouiffimè victor nomen ſubiectæ genti dedit. Perſæ autem ante Cyrū ignobiles fuerunt, & nullius inter gētes loci habebantur. Medi ſemper potentiffimi fuerunt.

Chaldim, qui nunc Chaldæi vocantur, à Chafed filio Nachor fratris Abrahæ cognominati ſunt.

^a Sabæi dicti *ἀπὸ τοῦ σεβασθαι*, quòd eſt^C ſupplicare & venerari, quia diuinitatem per ipſorum thura veneramur: ipſi ſunt & Arabes qui in montibus Arabiæ ſunt, qui vocantur Libanus & Antilibanus, vbi thura colliguntur.

Syri ab Aſſurim vocati perhibentur, qui fuit nepos Abraham ex Cethura, quos autem veteres Aſſyrios, nunc nos vocamus Syros, à parte totum appellantes.

^c Hebræi vocati ſunt ab Heber: qui pronepos fuit Sem.

Iſraëlitzæ verò ab Iſrael filio Iaac. Nam^d patriarcham Hebræorū conſtat fuiſſe Iſraël: à quo duodecim tribus Iudæorum Iſraëlis vocabulum ſortitzæ ſunt. Iudæis autem ſcifſura decem tribuum nomen impoſuit. Nam^e antea Hebræi ſiue Iſraëlitzæ nuncupabantur. Ex quo autem in duo regna Dei populus diuiſus eſt, tunc duæ tribus quæ de ſtirpe Iuda reges habebant, Iudæorū nomen ſortitzæ ſunt. Reliqua pars decem tribuum, quæ in Samaria ſibi regem conſtituit, ob populi magnitudinem priſtinum nomen retinuit Iſraël.

^f Samaritanorum gens ſumpſit exordium ab Aſſyrijs, qui tranſmigrati habitauerunt

in Samaria: qui Latinè interpretantur custodes, eò quòd captiuato Israël isti in terra regionis eorum ad custodiã collocati sunt. Phœnix Cadmi frater de Thebis Ægyptiorum in Syriam profectus, apud Sidonem regnauit, eòsque populos ex suo nomine Phœnices, eamque prouinciam Phœniciã nuncupauit.

Sidones autem à ciuitate quæ vocatur Sidon traxisse uocabulum perhibentur.

Saraceni dicti, uel quia ex Sara genitos se prædicent: uel sicut gentiles aiunt, quòd ex origine Syrorum sint quasi Syrigenæ. Hi per amplam habitant solitudinem. Ipsi sunt & Ismaelitæ, ut liber Geneseos docet, quòd sint ex Ismaele. Ipsi Cedar à filio Ismaelis. Ipsi Agareni ab Agar, qui, ut diximus, peruerso nomine Saraceni uocantur, quia ex Sara se genitos gloriantur.

Philistæi ipsi sunt Palæstini, quia per litteram sermo Hebræus non habet: sed pro eo per Græco utuntur. Inde Philistæi pro Palæstinis dicuntur à ciuitate uelique sua. ijdem & allophyli, id est alienigenæ. ob hoc quia semper fuerunt inimici Israël, & longè ab eorum genere & societate separati.

Chanaanæi appellati de Chanaan filio Cham, quorum terram Iudæi possederunt. Ex cuius origine fuit Emor pater Sichem, à quo Amorthæi sunt nuncupati.

Ægyptij ab Ægypto quodam suo rege uocati sunt. Nam antea Ærij dicebantur. Interpretantur autem lingua Hebraica Ægyptij affligentes, eò quòd afflixerint Dei populum, priusquam diuino auxilio liberaretur.

Armenius ex Thessalia unus de numero ducum Iasonis qui ad Colchos profecti sunt: re collecta multitudine quæ amisso rege Iasone passim vagabatur, Armeniam condidit gentique ex suo uocabulo nomen dedit.

Limes est Persicus: qui Scythas ab eis diuidit Scythæ cognominatus, à quo limite Scythæ à quibusdam perhibentur uocati, gens antiquissima semper habita. Hi Parthos, Bactrianosque, feminæ autem eorum Amazonum regna condiderunt.

Massagetæ ex Scytharum origine sunt. Et dicti Massagetæ quasi graues, id est, fortes Geta. Nam sic Liuius argentum graue dicit, id est, massas. Hi sunt qui inter Scythas atque Albanos septentrionalibus iugis inhabitant.

Amazones dictæ sunt, seu quòd simul uerent sine uiris, quasi ἀνὰ ζῶσας, siue quòd adultis dexterioribus mammas essent, ne sagittarum iactus impediretur, quasi ἀνὰ μηζῶσ. Nudabāt enim quam aduilerant mammam. Has Titianus uimāmas dicit. Nam hoc est Amazon, quasi ἀνὰ μηζῶσ, id est, sine mamma. Has iam non esse constat: quòd carū partim ab Hercule, partim ab Achille, uel ab Alexandro usque ad internicionem deletæ sunt.

In parte Asiaticæ Scythiæ gentes quæ posteros se Iasonis credunt albo crine nascuntur ab asiduis niuibus, & ipsius capilli color genti nomen dedit, & inde dicuntur Albani. Horum glauca oculis, id est, picta inest pupilla: adeò ut nocte plusquam die cernant. Albani autem vicini Amazonibus fuerunt.

Vgnos antea Hunnos uocatos, postremo à rege suo Abares appellatos dicunt, qui prius in ultima Mæotide inter glacialē Tanaim & Massagetarum immanes populos habitauerunt. Deinde pernicibus equis Caucaſi rupibus, ubi feras gentes Alexandri claustra cohibent, eruperunt: & orientem viginti annis tenuerunt captiuum, & ab Ægyptijs atque Æthiopibus annuum uetigal exegerunt.

Troianorum gens antea Dardana, à Dardano nominata. Nam Dardanus & Iasus fratres è Græcia profecti: ex ijs Iasus ad Thraciam, Dardanus ad Phrygiam peruenit, ibique primus regnauit. Post quem filius eius Eriethonius, deinde nepos eius Tros, à quo Troiani nuncupati sunt.

Galatæ Galli esse noscuntur, qui in auxilium à rege Bithyniæ euocati, regnum cum eo parta uictoria diuiserunt: sicque deinde Græcis admixti, primùm Gallogræci, nunc ex antiquo Gallorum nomine Galatæ nuncupantur.

Græciante Thessali à Thessalo, postea à Græco rege Græci sunt nuncupati. Nam Græci proprie Thessali sunt.

Lapithas autem gentem Thessaliæ fuisse aiunt circa Peneum amnem olim inhabitantem, à Lapitha Apollinis filia nuncupatos.

Sicyonij Græci sunt nuncupati, à Sicyonio rege. Hi primùm Ægialæi uocabantur, à rege Ægialeo qui primus Sicyonijs imperauit, à quo & Ægialæa nuncupata est quæ nunc Peloponnesus à Pelope rege suo uocatur.

vocatur. Ipsi sunt & Arcades ab Arcade rege Iouis & Calyptonis filio dicti.

Danci à Danao rege vocati. Idem & Argivi ab Argo conditore cognominati. Postquam autem Græcorum rex Apis mortuus est: huic filius Argus successit in regnum, & ex eo Argivi appellati sunt, qui etiam ab eis post obitum ut Deus haberi cœpit, templo & sacrificio honoratus.

Achai, qui & Achiui ab Achæo Iouis filio dicti.

Pelagii nominati, quia cum velis pæsis verno tempore aduenisse Italiam * visi sunt, ut aues. Primos enim eos Varro Italiâ appulisse cœmemorat. Græci verò Pelagos à Pelasgo Iouis, & Larissæ filio perhibent dictos.

* Myrmidones, fuerunt Achillis socij: Dolopes Pyrrhi. dicti autem Myrmidones propter ascutiam quasi *μυρμίδες*, id est, formicæ. Eratolhenes autè dicit dictos Myrmidones à Myrmidone duce, Iouis & Eurimedusæ filio.

Cætopi Atheniensium regi ^a successit Cranaus, cuius filia Arctis nomen & regioni & genti dedit. Et ex ea Attici cognominati, qui sunt Athenienses.

^b Ion, vir fortis ex suo nomine eisdem Athenienses vocantur Iones.

Macedones à nomine Emathionis regis antea Emathij nuncupati sunt: postea Macedones dicti à Macedone rege Deucalionis materno nepote.

^c Epirotæ à Pyrrho Achillis filio prius Pyrrhidæ, postea verò à Pyrrho rege ad Italiam transire præsumserunt.

Dorus Neptuni & ^dEliepis filius fuit, unde Dori & originem & nomen ducunt. Sunt autem pars Græcæ gentis, ex quibus etiam cognominata est tertia lingua Græcorum quæ Dorica appellatur.

Lacedæmones à Lacedæmone Semelæ filio dicti. Hi ^e diu perseuerantes in bello cœtra Messenios, veriti ne diuturnitate prælij spem prolis amitterent: præceperunt ut virgines eorum cum iuuenibus domi relictis concumberent, sicque ex promiscuo virginum & maritorum concubitu iuvenes de incertis parentibus nati sunt, & ex nota materni pudoris Parthenij vocati sunt. Nam ipsos esse Spartanos quos & Lacedæmones. ^f Spartanos verò propter repentinos aduersus Cadmum quasi de terra contractus, & ex omni parte conflictus ita vocatos.

Thracæ ex filio Iaphet qui vocatus est

A Thiras & orti & cognominati, ut superius dictum est, perhibentur: licet gentiles eos ex moribus ita dictos existimēt, quod sint truces. Sanissimum enim omnium gentium fuerunt, unde & multa de eis fabulosa memorantur: quod captiuos Dijs suis litarent, & humanum sanguinem in osibus capitum essent soliti potare. De quibus Virgilius, Heu fuge crudeles terras, fuge litus auarū. quasi crudelium & avarorum.

^g Istrorum gens originem à Colchis ducit, qui missi ad Argonautas persequendos, ut à Ponto intrauerunt Istrū fluiū, à vocabulo amnis quo à mari cœcesserāt appellati sunt.

^h Romani à Romuli nomine nuncupati, qui urbem Romam condidit, gentique & civitati nomen dedit. Hi ante à Saturno Saturnij, à Latino Latini vocati sunt. Nam Latinus Italiæ rex fuit, qui ex suo nomine Latinos appellauit, qui postea Romani nuncupati sunt. Hi & Quirites dicti, quia Quirinus dictus est Romulus, quod semper hasta utebatur, quæ Sabinorum lingua quiris dicitur.

Italus quoque & Sabinus, & Sicanus fratres fuerunt, ex quibus nomina populis imposita & regionibus sunt. Nam ab Italo Itali, à Sabino Sabini, à Sicano Sicani, qui & Siculi cognominati sunt, idem & Sicilienses.

Thulci, Italiæ gens est à frequentia sacrorum, & thuris vocata, id est, *θύρα τῶν θυῶν*.

ⁱ Umbri Italiæ gens est, sed Gallorum veterū propago, qui Apenninum montem incolunt. De quibus historia perhibent quod tempore aquosæ cladis imbribus superfuerint, & ob hoc *εμβριος* Græcè nominatos.

Marsi, gens Italiæ dicta ^k à comite Liberi Marſya qui vsum illis vitium ostendit, & ob hoc illi statuum fecerunt: qui an postea Romani victis Marsis tulerunt. ^l Marsos autem Græci Vicos vocant, quasi *εφίς*, quod multos serpentes habeant, & *εφίς* serpens dicitur. Illarum autem esse carminum maleficijs: inhabitant autem plagam Apennini montis simul cum Umbris.

Gothi à Magog filio Iaphet nominati putantur, de similitudine vltimæ syllabæ, quos veteres magis Getas, quàm Gothos vocauerunt, gens fortis & potentissima, corporum mole ardua, armorum genere terribilis, de quibus Lucanus. Hinc Dacus premar, inde Getos, occurrat Iberis.

^m Daci autem Getarum suboles fuerunt, & dictos putant Dacos quasi Dagos, quia de Gotho-

Gothorum stirpe creati sunt. De quibus illic, A
Ibis Arctos procul vsq. Dacos.

Besi barbari fuerunt, qui à multitudine bouum sic vocati creduntur. De^o quibus quidam, Qui colit terræ medio, vel ille Diuitis multo boue pileatus Accolaripæ.

Gipedes pedestri prælio magis quàm equestri sunt vsi, & ex hac causa ita vocati.

Sarmatæ patentibus campis armati inquitabant, prius quàm eos Lentulus Danubio prohiberet, atque inde ob studium armorum Sarmatæ nuncupati existimantur.

Lanus fluius fertur ultra Danubium, à quo Alani dicti sunt, ^o sicut & populi inhabitantes iuxta Lemannum fluium Alemanni vocantur. De quibus Lucanus, Deseruere cauo tentoria fixa Lemanno.

Longobardos vulgò ferunt nominatos à proluxa barba & nunquam tonsa.

Vindelicus amnis ab extremis Galliarum erumpens, iuxta quem fluium habitasse, & ex eo traxisse nomē VVandali perhibentur.

Germaniæ gentes dictæ quòd sint immania corpora, immanè que nationes æuissimis duratæ frigoribus, qui mores ex ipso caligine traxerunt, ferocis animi & semper indomiti, raptu venatù que viuentes. Horum plurimæ gētes variæ armis, discoloribus habitu, linguis dissonæ, & origine vocabulorum incertæ, ^p vt Tolosates, Angriuari, Quadi, Tungri, Marcomani, Bructeri, Chamai, VVangiones, Tubantes: quorum immanitas barbariæ etiam in ipsis vocabulis horrorem quendam significat.

Sueui pars Germanorum fuerunt in fine Septentrionis, de quibus Lucanus, Fundit ab extremo flauos Aquilone Sueuos. Quorū fuisse centū pagos & populos multi prodiderunt. Dicti autem Sueui putantur à monte Sueuo, qui ab ortu initium Germaniæ facit, cuius loca incoluerunt.

Burgundiones quondā à Romanis subacta interiore Germaniæ per castrorum limites positi à Tiberio Casare in magnā coaluerunt gentem, atque ita nomen ex locis sumpserunt: quia crebra per limites habitacula cōstituta: Burgos vulgò vocant. Hi postea rebelles Romanis effecti: plusquam octoginta millia armatorum ripæ Rheni fluminis infederunt, & nomen gentis obtinuerunt.

Saxonum gens in Oceani littoribus & paludibus inuisa sita, virtute atque agilitate

habilis. Vnde & appellata, quod sit durum & validissimum genus hominū & præstans cæteris piraticis.

Franci à quodam proprio duce vocati putantur. Alij eos à feritate morum nuncupatos existimant. Sunt enim in illis mores inconditi, naturalis ferocitas animorum.

Britones quidā Latine nominatos suspicantur: eò quòd bruti sint, gens inter Oceanum interfulso mari quasi extra orbē posita. de quibus Virgilius: toto diuisos orbe Britannos.

Scoti propria lingua nomen habent à picto corpore, eò quòd aculeis ferreis cum atramento variarum figurarum stigmate annotentur.

Galli à candore corporis nūcupati sunt. γάλα enim Græcè lac dicitur. Vnde & Virgilius sic eos appellat, cum ait de ijs: tum lactea colla Auro innectuntur. Secundum diuersitatem enim cæli, & facies hominum, & colores, & corporū quantitates, & animorum diuersitates existunt. Inde Romanos graues, Græcos leues, Afros versipelles, Gallos natura feroces atque aciores ingenio peruidemus, quod natura climatum facit. Galli autem Senones antiquitus Xenones dicebantur, quòd Liberum hospicio recepissent, postea x in l litteram commutata est.

Vacca oppidū fuit iuxta Pyrenæū, à quo sunt cognominati Vaccei, de quibus creditur dixisse poëta: latèq. vagantes Vaccei. Hi Pyrenæi iugis per amplā montis habitant solitudinem. Idē & Vascones quasi Vaccones c in l litteram demutata. Quos Cn. Pompeius edomita Hispania, & ad triumphum redire festinās de Pyrenæi iugis deposuit & in vnum oppidum congregauit. Vnde & Conuenarum vrbs nomen accepit.

Hispani ab Ibero anne primū Iberi, postea ab Hispalo Hispani cognominati sunt.

Galleci à candore dicti, vnde & Galli. Reliquis enim Hispaniæ populis candidiores existunt. Hi Græcam sibi originem asserunt. Vnde & naturali ingenio callent. Siquidem post finem Troiani belli Teucerū morte Aiæis factis inuisum patri Telamoni, cum nō reciperetur in regnum, Cyprium concessisse, ibiq. urbem nomine antiquæ patriæ Salaminam condidisse, inde ad Galliciam profectū, & positis sedibus ex loco genti nomen dedisse.

Astures

Astures gens Hispaniæ, vocati eò quòd A circa Asturâ flumen septi montibus syluiq. crebris inhabitent.

7 Cantabri gens Hispaniæ à vocabulo vr- bis, & Iberi amnis, cui infidût, appellati. Ho- rum animus pertinax, & magis ad latroci- nandum & ad bellandum, vel ad perpetien- dum verbera semper parati.

Celtiberi ex Gallis Celticis fuerunt, quo- rum ex nomine appellata est regio Celtibe- ria. Nam ex flumine Hispaniæ Ibero, vbi confederant, & ex Gallis qui Celtici dice- bantur, mixto utroque vocabulo Celtiberi nuncupati sunt.

8 Afri appellati ab vno ex posteris Abra- hæ, qui vocabatur Afer: qui dicitur duxisse B. aduersus Libyam exercitum, & ibi victis ho- stibus confedisse, cuiusque posteros ex no- mine atavi & Afros & Africam nuncu- palle.

9 Pœni autem Carthaginenses sunt à Phœ- nicibus nuncupati, qui cum Didone profec- ti sunt.

Tyrj verò à Tyria vrbe Phœnicum no- minati, de qua profecti sunt, & in Africa lit- tus venerunt.

Getuli Getæ dicuntur fuisse, qui ingenti agmine à locis suis naubus conscendentes, loca Syrtiam in Libya occupauerunt: & quia C ex Getis venerant, deriuato nomine Getuli cognominati sunt. Vnde & opinio est apud Gothos ab antiqua cognatione Mauros cõ- sanguinitate propinquos sibi vocare.

10 Africam autem initio habuere Libyes, deinde Afri, post hæc Getuli, postremum Mauri & Numidæ

Mauri & Numidæ, vt Afri putant, sic sumpserunt exordium & vocabulum. Nam postquam in Hispania Hercules interijt, & exercitus eius compositus ex varijs genti- bus, amisso duce, passim sibi sedes quate- bant, ex eo numero Medi & Persæ & Arme- ni nauibus in Africam transuecti proxima D maris loca occupauere. Sed Persæ dum mate- riam in agris pro construendis domicilijs non inuenirent, & ignara lingua commercium prohiberet: per patentem agros & di- uersas solitudines vagabantur, & à pabula- tionibus vagabundis semetipsos propria lingua Numidas appellauerunt, id est, sine op- pido vagos & errantes. Medi autem cum Libyjs se miscuerunt: qui proximè Hispaniâ inhabitabant, quorû nomen paulatim Li- byes corruerunt, barbara lingua Mauros

pro Medis appellantes: licet Mauri ob co- lorem à Græcis vocentur. Græci enim ni- grum μαυρόν vocant, æstifero quippè ca- lore afflati atricoloris speciem ducunt.

11 Malsilia ciuitas Africa est, non longè ab Atlante & hortis Hesperidum: à qua ci- uitate Malsilij vocati sunt: quos nos cor- ruptè Massulos vocamus, de quibus Virgi- lius, Hinc mihi Malsila gentis monstrata sa- cerdos.

Gaulalum gentes sunt à meridie vsque oceanum Hesperium peruagantes. 12 His no- men Gauloë insula dedit quæ est iuxta Æ- thiopiâ, vbi nec serpens nascitur, nec viuit.

Garamantes populi Africa propè Cyre- nas inhabitantes, à Garamante rege Apollin- nis filio nominati, qui ibi ex suo nomine Garama oppidum condidit. Sunt autem proximi gentibus Æthiopum, de quibus Vir- gilius: extremi Garamantes. 13 Extremi autè, quia saui, & à consortio humanitatis re- moti.

Hesperij verò sunt, qui circa Hispaniam commorantur. Nam Hispania Hesperia.

Æthiopes dicti à filio Cham, qui vocatus est Chus, à quo originem trahunt. 14 Chus enim Hebraica lingua Æthiops interpre- tatur. Hi 15 quondam ab Indo flumine con- surgentes, iuxta Ægyptum inter Nilum & Oceanum, in meridie sub ipsa solis vicinitate infederunt, quorû tres sunt populi: Hesperij, Garamantes, & Indi: Hesperij sunt Occiden- tis, Garamantes Tripolis, Indi orientis.

16 Troglodyta gens Æthiopum: ideo nun- cupati quòd tanta celeritate pollèt, vt feras cursu pedum assequantur.

17 Pamphagi & hi in Æthiopia sunt: qui- bus esca est quicquid mandi potest & om- nia fortuito gignentia, vnde & appellati.

18 Ichthyophagi, quæ venando in mari valeant, & piscibus tantum alantur. Hi post Indos montanas regiones tenèt, quos suba- ctos Alexander Magnus piscibus vesci pro- hibuit.

19 Anthropophagi gens asperissima sub re- gione Serum sita. Qui quia humanis carni- bus vescuntur, ideo Anthropophagi nomi- nantur. Itaque sicut his, ita & cæteris genti- bus per secula aut à regibus, aut à locis, aut à moribus, aut ex quibuslibet alijs causis immutata vocabula sunt: ita vt prima origo nominis eorum temporum vetustate non pateat.

Iam verò hi qui 20 Antipodes dicuntur, eò quòd

quod contrarij esse vestigijs nostris putantur: ut quasi sub tertis politer aduersa pedibus nostris calcant vestigia, nulla ratione credendum est: quia, nec soliditas patitur, nec centrum terrae: sed neque hoc vlla historiarum cognitione firmatur, sed hoc poetarum qualitatibus coniectant.

Titanas autem quosdam in Graecia ferunt fuisse robustos & excellentes viribus populos, & quos ferunt fabulae ab irata contra deos Terra ad eius ultionem creatos. Unde & Titanes dicti sunt ἀπό τῆς τίσεως, id est, ab ultione, quod quasi vltiscendae matris Terrae causa in deos armati extiterint: quos fabulae à Ioue bello fuisse superatos atque extinctos fingunt, propter quod è caelo iactis fulminibus interierunt.

* Cap. II. Gentes autem à quibus. Aug. 16. de ciuit. 6. Ex illis igitur tribus hominibus Noë filijs, septuaginta tres, vel potius, ut ratio declarata est, &c. Nempè cap. 3. declarat. ait.

b. Huius Traconitid. Ex Hier. in quest. Heb. è quo sunt pleriq. huius cap.

c. Acarnanij siue Curiae. Mendose apud Hieronymum. Curiae pro Curiae. Stephanus: ἀκαρνανία χώρα κρησμεύου των κρηστων προς ἀχελόω. διὰ κατὰ δὲ τῆς αἰτίας περὶ μὲν κρηστας, ὅτι ἴ ἀκρηστος ἀκαρνανίης. Quod autem Hieronymus, & Isidorus Cretas cum Acarnanibus confundit, idem ab alijs quoque factum narrat Strabo.

d. Qui ab Euphrate. Idem in lib. 14. c. 13. Vid. Hieron. q. in c. 25. Gen.

e. Edom filius Esau. Quod Gen. 36. legitur; Haec sunt generationes Esau patris Edom. Idem cor. intellige. Ipse enim Esau est Edom, ut eo loco dicitur, filium eius nomen nullum habuit nisi Idum. cor, quos semper Edom, nunquam Idumae nomine nisi in Graecae translatione nuncupari, ait Hieronymus ad Ezech. c. 25. Et quidem in antiquissimis Biblioth. Vaticane Biblijs: ἀντὶ τῆς ἱερίας ἰσθμῶν πατρὸς τῶν ἐδωμίων, hoc sic legi affirmat Chacon. Eusebius quoque in Chron. (vnde sumpt. hae videntur). Primus (inquit) Esau, qui & Edom, à quo gens Idumaeorum. Ut legi hoc loco sine fraude possit. Edō, qui & Esau, vel potius, Edom i. Esau.

f. Chanaan à quo Afr. Hier. Gen. 10. De Chanaan primus natus est Sidon, à quo vrbs in Phoenicia Sidon vocatur. Deinde Aracæus, qui Arcas condidit oppidum contra Tripolim &c. ubi de Afris mentio nulla. Potuit tamen Isidorus ad Didonis migrationem respicere.

g. Filij Chus. Ex Hier. ibid.

h. Filij Melraim. Videntur deesse nomina posita apud Hieronymum. Melraim genuit Ludim, & Aramim, & Labaam, & Nephthuum. Et Phetrofim, & Chasloim, &c.

i. A quo Edessa Syria. Caes. Verba Hieronymi è quo vocem Edessa supplimus.

k. Magog, à quo quidam urb. Verba sunt Hieronymi, qui videtur notare Ambrosium: qui lib. 2. de Sid. Gog. Gogitibus dixerat.

l. Ligeet quidam Hieron. in Genes. idem Ezech. 38. Hebraei Italos suspicantur, & Isa. 66. Tubal, siue To-

bel aut Italia interpretatur, aut Iberia.

m. Alchanaz à quo Sarmatae suppleta videntur apud Hieronymum. Verba à quo Sarmatae, & legendum ex Isidoro.

n. Alchanazas Alchanaz, quos Graeci Kheginos vocant.

o. Filij Iaan. Hier. q. in cap. 10. De Ianib. id est, de Graecis narrantur Elidai, qui nominantur Aolides.

p. Vique ad Oceanum Britan. Quod Hieron. usque ad Gadira dicit.

q. Nam multar. gent. -- appareat. Verba Aug. 16. de ciuit. c. 11.

r. Gangaride. -- Hyrcani è Seru. Georg. 3. & Aen. 7.

s. Tueranen. cor. exul. -- obtinuerunt. Iustini verba lib. 41.

t. Assyri ab Assur. Ex hier. Is. 19.

u. Namq. Iafon. ex Isid. lib. 42.

v. Cuius fuit pugn. ex eod.

x. Ibiq. Mediam. Iustinus Medeam lib. 42. sic n. Post modum Iafonis Medas amulus virtutis eius in honorem matris Medeam urbem condidit.

y. Sed inuenimus in Gen. Minime quidem in Genesi, sed apud Hieron. in Gen. ut pro inuenimus Hieronymus cum Chacone legendum credimus.

z. Perse autem. ex Hieronymo ad Is. c. 21.

aa. Sabai dicti. è Seru. Aen. 1. ad verba. centumq. Sabaeo Thure, At supra à Sabi filio Chus Sabaeos deduxerat.

bb. Quos autem veteres Assyri è Hier. in Is. c. 19.

cc. Hebraei vocati ab Heber. Ita Hier. Gen. 10. Ab Abraham deduci enixè contendit: ad cap. 3. epist. ad Philip. Ambrosius.

dd. Nam Patriarch. Heb. ex Eusebio Chron.

ee. Iudeis autem scilicet. Hieron. Ion. 1. & alijs in locis.

ff. Samaritanor. gens. -- Itè Phœnix Cadm. ex Eusebio Chron.

gg. Ili per amplam hab. Hieron. ad Isai. 21.

hh. Philister ipsi sunt. ex Hiero. ad Ezech. 25. apud quem à gente sua quod hic à ciuitate sua.

ii. Aegyptij ab Aegypt. ex Eusebio Chron.

kk. Armenius ex Thessal. Iustin. lib. 42.

ll. Limes est Pers. Plin. & Solim. c. 52.

mm. Gens antiquiss. ex Iustin. lib. 2. in princip.

nn. Nam sic Linius arg. seru. Aen. 6. ad 1. Egregium forma iuuenem: Pro quo arte grati donatus est, id est, massis. Nam sic & Linius argētum graue dicit, id est, massas.

oo. Has Titianus -- delecta sunt. è Seru. Aen. 1. ad 1. Ducit Amazonidum, &c. & Aen. 11. ad vers. Ac medias inter cades exultat Amazon.

pp. In parte Asiaticæ. Verba illa ab Asiduis nuncijs. Itemq. id est, plectra. aliena dicebat Chacon neq. sunt apud Solim. è quo sunt reliqua.

qq. Deinde pernicib. eq. Verba sunt Hieron. ep. 30.

rr. Dardanus & Iafus. Seru. Aen. 7. ad 1. Dardanus Idæus Et Eusebio in Chron.

ss. parta Victoria. Al. peracta. ex Iustin. lib. 25. & Hiero. in ep. ad Gal. que repetuntur lib. 14. c. 3.

tt. Nam Graeci proprie Thessali. è Seru. Aen. 2. ad 1. Emerunt Danai. Plin. lib. 7. c. 4. Hellas eadem Thessalia, & Dryopis semper à regib. cognominata. Ibi genitas rex nomine Graecus à quo Graecia, ibi Hellen. à quo Hellenes, ibi sunt Is. Thessali à quo Thessalia, ut Isidori fides derogamus.

uu. A rege Aegialo. Eusebio in Chron.

xx. Vitiand. et auos. Uzo Ptolemy quib. à Aegypti. id est, ciconia.

v Primos n. eos Varro. *Seru. Æn. 3.* Hi primi Italia tenuisse perhibentur.

z Myrmidones fuer. e *Seru. Æn. 2. ad V.* Myrmidonum, Dolopumue.

a Succelsit Cranaus. *Ex Enf. b. Chron.*

b Ion vir fortis. *Ex eod.*

c Epirota à Pyriho. *Iustin. lib. 17. c. 18.*

d & Ellopes filius. *Seru. Æn. 2. ad illud.* Dorica castra: sanè Dorus Neptuni filius fuit, unde Dori originem duxerunt, neq. *Ellopes aut Ellopis* meminit.

e Hi diu peruenientes in bello. *Refert hoc ex Ephoro Strabo lib. 6. cuius etiam meminit Lactantius libro. 1. c. 20.* sic iuvenes ante ducit: cum virginib. ex quib. sunt Parthenij nati. *Eusebius in Chronico* Parthenitas. *Iphorus Parthenias. Seru. Æn. 3. & Georg. 4.* Parthenitas vocat. Male ergo in plerisq. edic. Spartam. Propius à vera scriptura *Goth. Ouz. colleg. Spartenij.*

f Spartanos vero. *Euseb. in Chron.* Ea quæ de Sparta memorantur, quos Palephatus scribit, cum proximarum essent regionum aduersum Cælmũ constituisse, & propter repentinos, quasi de terra contractus ex omni parte confluentes, Spartos vocatos. *Vid. Agell. lib. 17. c. 3. & Isid. inf. de Pindanto Parthenior. duce.*

g Ithior-- qui misi. *Ab Aretha rege. Iustin. lib. 32.*

h Romani-- Quirites. *Thulci e Seru. diuersis locis.*

i Vimbri-- tempore aquosæ clad. *Solin. c. 8. Plin. lib. 3. c. 13.*

k Dicta à comite Liberi Marîa. *Solin. lib. 3.* Sed populus nomen posuit metuentor hospes, Cum suggeret Phrygios terra, æquor, Marîa Crenos, &c. *Plinius tamen lib. 7. c. 2. à Marîa Cives sibi.*

l Marîos autè Græci. *Seru. Æn. 7. ad r.* Oicorumq. manus, ita scribit, Capuenses, dicit, qui antea Oici appellati sunt, quod illic plurimi abundarent serpentes. *Sed, cur hos cum Vimbriis postea habitare dicat Isid. cum à Capuensib. longinque distent, quarendum.*

m Daci autem Gothi. *Verba sunt Iustini lib. 33. Carmen vero S. Paulini.*

n De quibus quidam. *Idem Paulin.*

o Sicut & populi hab. t. leni. *Seru. Georg. 4. ad verba* propè flumina Mellæ.

p Ut Tolerates. *Mira varietas in libris, dũ singula nomina multumolis scribuntur, ut Tolerates. Tolorates. Dolerates. Colarates. Colonites. Itẽ Anfulari. Sansi. Vari. Anisi. Vari Anisiani. Item Quadi. Quadin; Item Tungri. Timigri, Ungari, Mægri; Itẽ Bruteri, Brutoni, Brutei, Bructeri; Itẽ Canasi, Clamasi, Chasiasi, Chianui, Item Blangiani, Blanciani; Item Tubantes, Abantes. Nobis Tolosates cum Rhenan. lib. 1. German. rer. placent. Itemq. Anguinari, Quadi, Tungri, Marcmani: Bructeri, Chianui, VVangiones, Tubantes, ex Tacito. Quamuis pro Chamanis Clamasi in Panegyrico Nazarij ad Constantin. Aug. mendosè (vt credo) legantur. Eadem Antonio Aug. probabantur, nisi quod pro Tolosatis. Tencteros, longius ab scriptura discedens, ex Tacito substituebat.*

q Galli à candore. *Hier. in proom. lib. 2. in ep. ad Gal. ex Lactantio, è cuius verbis Sibylla pro Virgilij nomine in quosd. nostros codices irrepsit.*

r Gallos natura feroces, atq. acriotes. *è Seru. Æn. 6. ad r.* Principio cælum, ac terras, quo tamen loco non acrioris, sed pigrioris ingenij legitur. *Et Iulias Firmic. lib. 1. cap. 1. & Hilar. (vt refert loco citato Hieronymus) Gallos stolidos vocant.*

s Vacca oppidum iuxta Pyren. *A. Augustinus Iacca*

A *logendum existimabat Nam & Strabo lib. 7. de gentib. inter Pyrenes, & Iudæam montes Iaccetaner. agens, Iaccetana nomen nobilissimum prædicat, vbi non Iacca vrbis itaque debebat idem qua sequuntur verba, vt dicitur, ab se u. x. diob. c. Carmen verò è Virgilij Æneid. libro. 4. Latèq. vagantes Væceti, mendesum, sed vol. modo legitur apud tuert. in ep. ad Dardan.*

c Quos Cn. Pompei-- nomen accep. *ex Hieronym. aduers. Vigilant. hodieq. Comanae dicitur.*

d Ab Hispalo Hispani. *Ab Hispano Hispani Iustin. lib. 44. & C. Neap.*

e Gallici. *Ex eod. Iustin. Sed illa apud eum non sunt: Unde & naturali ingenio callent.*

f Inde Galliciam profectus. *Multa omissa sunt non ab Isidoro, vt Chacon quidem censet, sed à librario, quæ per res è Iustino.*

g Cantabri-- à vocabulo vrbis. *Caius & annales nostri sepe meminerunt, & ruine hodie videntur.*

h Afri appellati. *Quintus è Hieron. q. in Gen. c. 15.*

i Pæni-- à Phœnicib. *Seru. Æn. 1. Pæni ἀργείοι est, quasi Phœni.*

k Africam-- habuere libyes. *Ex Sallust. in Jugurth.*

l Mallyla. *Vid. Seru. didem.*

m His nomen Gauloe. *è Solin. sed cur Æthiopia proxima? At qui Solinus statim de Æthiopia?*

n Extremitas, quia læui. *è Seru. ad eclog. 3. quasi læui.*

o Chus n. ling. Heb. *è Hieron. de nominib. Heb.*

p Hi quondam, &c. *Verba tuert. in lib. de loc. Hebraic.*

q Troglodyte gens. *ant. τῶν τρογυδῶν, ad est, caverna, quod in iherulicis habitent. Solin. c. 34. sed Isidori notatio magis Trogloditis respondet, ad est viuentoribus. Plinius quoq. lib. 6. c. 19. Gentes Troglodytarum idem iuba tradit*

r Therulhoas à venatu dictos min. x. velocitatis. *Neg. tamen propterea Troglodyte ab Isid. nominatos putarim, cum præsertim Troglodyta in omnib. cc. legatur: sed iussisse in voce, vt solet liberias.*

s Pamphag. *Verba Solin. c. 35.*

t Ichthyophag. *Ex eod. c. 57.*

u Anthropophag. *Ex eod. c. 53.*

v Antipodes. *Ex Aug. 16. de ciuit. c. 9 qui Lactantium secutus est, quedam etiam verba è Seruio Æn. 6. ad illud. Noctes atq. dies p. a. i. D. Hos omnes atas nostra coarctat ad Anipodas ipsos penetrans. Sed Seruius non de Antipodib. sed de inferis ac terra centro loquitur.*

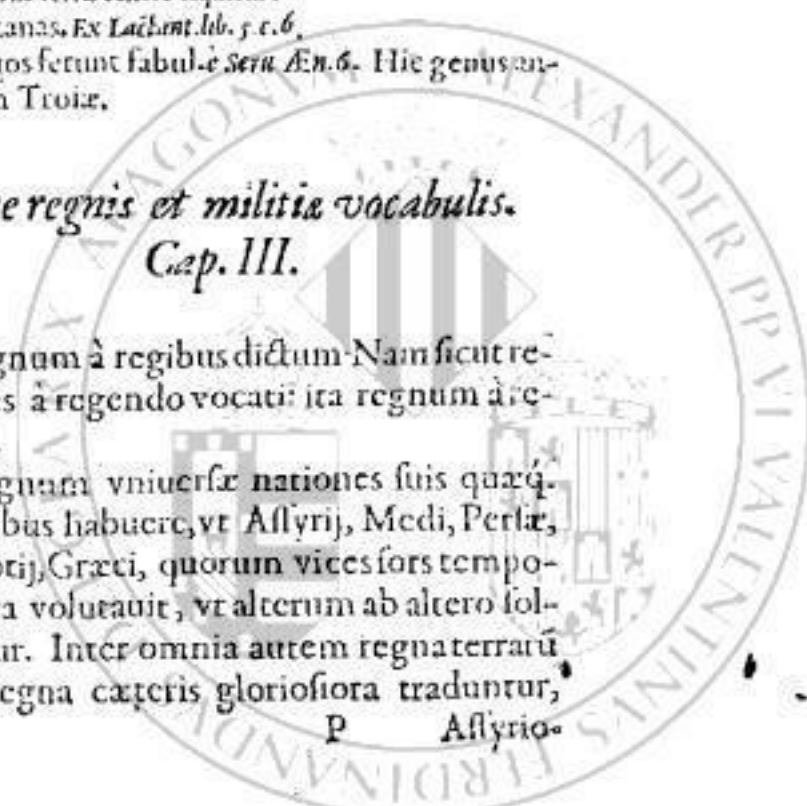
w Titanas. *Ex Lactant. lib. 5. c. 6.*

x Quos ferunt fabulè. *Seru. Æn. 6. Hic genus antiqua Troie.*

De regnis et militia vocabulis.
Cap. III.

R Egnum à regibus dictum Nam sicut reges à regendo vocati: ita regnum à regibus.

Regnum vniuersæ nationes suis quæq. tēporibus habuere, vt Assyrij, Medi, Persæ, Ægyptij, Græci, quorum vices fors temporum ita voluit, vt alterum ab altero solueretur. Inter omnia autem regna terrarũ duo regna cæteris gloriosiora traduntur, P Assyrio-

Afsyriorum primò, deinde Romanorum, vt temporibus & locis inter se ordinata atque distincta. Nam sicut illud prius, & hoc posterius: ita illud in Oriente, hoc in Occidente exortum est: deniq. in illius fine huius initium confestim fuit. Regna cætera, cæteri q. reges velut appendices istorum habentur.

^b Reges à regendo vocati ^c sicut enim sacerdos à sanctificando, ita & Rex à regendo: non autem regit, qui non corrigit. Rectè igitur faciendo regis nomen tenetur, peccando amittitur. Vnde & apud veteres tale erat prouerbium. ^d Rex eris si rectè facies, si non facias non eris.

Regis virtutes præcipuæ dux, iustitia & pietas: plus autem in regibus laudatur pietas: nam iustitia per se seuera est.

Consules appellati à cõsulendo, sicut reges à regèdo, & sicut leges à legèdo: ^e nam cum Romani regum superbam dominationem non ferrent, annua imperia binosq. Cõsules sibi fecerunt. nam fastus regius non beniuolentia cõsulentis, sed superbia dominantis erat: hinc igitur Consules appellati, vel à consulendo ciuibus, vel à regendo cuncta consilio.

Quos tamen ideo mutandos per annos singulos instituerunt, vt nec insolens diu maneret, & moderatior citò succurreret. Inde autem duo pares quia vnus rem ciuilem, alter rem militarem administrabat. ^f Regnauerunt autem annis cccclxiiij.

Proconsules subiecti erant consulibus, & dicti Proconsules, eo quòd vicem consulis fungerentur, sicut procurator curatoris, i. actoris.

Exconsules autem dicti, quòd iam à consulatu exierint siue discesserint peracto vicis suæ anno.

^g Dictatores nono anno post reges expulsos Romani sibi creauerunt, dum gener Tarquinij ad iniuriam socii vindicandam, ingentem aduersus Romam collegisset exercitum. ^h Hi quinquenij temporis imperio utebantur: plus enim erant honore quam Consules, qui annuas potestates tenebant. ^k Et dicti Dictatores quasi principes & præceptores: vnde & magistri populi nominabantur. Vnde & dicta dicuntur.

^l Cæsarium nomen à Iulio cœpit, qui bello ciuili commoto primus Romanorum singularem obtinuit principatum. Cæsar autem dictus, ^m quòd cæso mortuæ matris vtero prolatus educusque fuerit: vel quòd cum cæsarie natus sit, à quo & imperatores

sequentes Cæsares dicti (eò quòd comati essent). ⁿ Qui enim exsecto vtero eximiebantur, cæsiones & cæsares appellabantur.

Iulius autem dictus, quia ab Iulo Æneæ filio originem duxit, vt confirmat Virgil. Iulius à magno demissum nomen Iulo.

Imperatorum autem nomen apud Romanos eorum tantum fuit prius, apud quos summa rei militaris consisteret, & ideo Imperatores dicti ab imperando exercitui: sed dum diu duces titulis imperatorijs fungerentur, Senatus censuit, vt Augusti Cæsaris hoc tantum nomen esset, eò quòd is distingueretur à cæteris gentium regibus, quod & sequentes Cæsares hæcenus vsurpauerunt. ^o Solet enim fieri, vt primi regis nomen etiam reliqui possideant, sicut apud Albanos ex Siluij nomine omnes reges Albanorum Siluij appellati sunt: sicut & apud Persas Arsacidæ: apud Ægyptios Ptolemæi: apud Athenienses Cecropidæ.

^p Augustus ideò apud Romanos nomen imperij est, eo quòd olim augerent rem publicam amplificando. Quod nomen primo Senatus Octauiano Cæsari tradidit, vt quia auxerat terras, ipso nomine & titulo consecraretur. Dum autem idem Octauianus iam Cæsar & Imperator appellaretur, vel Augustus: ^q postea verò dum ludos spectaret, & pronuntiatum esset illi à populo vt vocaretur & Dominus, statim manu vultuque auerso, indecoras adulationes repressit & Domini appellationem vt omen ^r declinauit, atq. insequenti die omnem populum grauissimo edicto corripuit, Dominumque se post hæc appellari ne à liberis quidem suis permisit. fuit enim filius Attiæ, quæ nata est de sorore Iulij Cæsaris.

Reges autè ob hanc causam apud Græcos βασιλεύς vocantur, quòd tanquam bases populum sustinent: vnde & bases coronas habent. Quanto enim quisque magis præponitur, tanto amplius pondere laborum grauatur.

Tyranni Græcè dicuntur, ijdem Latine & reges: ^s nam apud veteres inter regem & tyrannum nulla discretio erat: vt, Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni. Fortes enim reges tyranni vocabantur: nam tyro fortis, de quibus Dominus loquitur: per me reges regnant, & tyranni per me tenent terram. Iam postea in vsum accidit tyrannos vocari pessimos atque improbos reges, luxuriolæ dominationis cupiditatem

& cru-

& crudelissimam dominationem in populis exercentes.

¹ Princeps & dignitatis modo significatur, & ordinis, sicut est illud Virgilianum: Princeps ardentem concecit lampada Turnus, pro, prius. ² Dicitur autem Princeps à capiendi significatione, quòd primum capiat, sicut municeps ab eo quòd munia capiat.

³ Dux dicitur eo quòd sit duxor exercitus: sed non statim quicumque principes vel duces sunt, etiam reges dici possunt. In bello autè melius ducem nominari quàm regem: nam hoc nomen exprimit in prælio ducentem: vnde Virg. ducis Euandri. Sallust. Quo cupidius in ore ducis sese quisq. bonū. Non dixit in ore consulis.

Monarchæ sunt, qui singularem possidēt principatū, qualis fuit Alexander apud Græcos, & Julius apud Romanos. Hinc & monarchia dicitur. *Solus* quippe singularitas Græco nomine, *regis* principatus est.

Tetrarchæ sunt, quattam partem regni tenentes. Nam *τετραρχία* quattuor iant: qualis fuit apud Iudæam Philippus.

⁴ Patritij inde vocati sunt, pro eo quòd sicut patres filijs, ita prouideant reipublicæ.

⁵ Præfecti dicitur, quòd Prætoria potestate præfint.

⁶ Prætores, ijdem qui & Præfecti, quasi præpositores.

⁷ Præsides verò dicitur, quia alicuius loci tutelam præfudialiter tenent.

Tribuni vocati, quòd militibus, siue plebibus iura tribuunt.

⁸ Chiliarchæ sunt, qui mille præfunt, quos nos Millenarios nuncupamus, & est nomen Græcum.

⁹ Centuriones dicitur eo quòd centū præfunt militibus, sicut Quinquagenarij qui in capite sunt quinquaginta militū, sicut Decani ab eo quòd militibus decem præferuntur.

¹⁰ Miles, dicitur, quia mille erant antè in numero vno, vel quia vnus est, ex mille electus. Romulus autem ¹¹ primus ex populo milites sumpsit & appellauit. Liber verò primus militiæ ordinem docuit.

Miles aut ordinarius dicitur, aut extraordinarius. Ordinarius est qui per ordinem militat: nec adhuc aliquem consecutus est gradum honoris: est enim gregarius, id est humilis militiæ. Extraordinarius vero, qui ob virtutem promouetur ex ordine.

Emeriti dicuntur veterani solutiq. mili-

ria, qui iam in vñu prælij nō sunt, quia mereri militare dicitur, à *μυρο* pendijs scilicet quæ merentur. Idē & veterani dicuntur, quia iam in vñu prælij nō sunt: sed post multos noitiq. labores quietis suffragium consequuntur.

Equestris milites dicitur eo quòd equo sedent. Item militat ille in equestri ordine.

Tirones, dicuntur fortes pueri, qui ad militiam deliguntur, atque armis gerendis habiles existunt. Hi enim non ex sola professione natiuitatis: sed ex aspectu & valitudine corporis existimantur. Vnde & tirones dicitur, qui antequam sacramento rogati sint, milites non sunt. Romanæ autem militiæ mos fuit, puberes primò exerceri armis. Nam de-

cimo sexto anno tirones militabant, quo etiam solo sub custodibus agebant, de quibus Virgilius, Et primæuo flore iuuentus.

¹² Seruos sanè nunquam militasse constat, nisi seruitute deposita, excepto Hannibalis tempore, cum post Cannense prælium in tanta necessitate fuissent Romani, vt ne liberandorū quidē seruorū daretur facultas.

¹³ Desertores vocati, eo quòd, desertis militibus officijs, euagantur. Hi in alios numeros militiæ nomen dare prohibentur, sed si non magni temporis culpam contraxerint, cæsi numeris suis restituntur. Sed & qui deserunt exercitum ad hostes transcentes, & ipsi Desertores vocantur.

Conscripti milites dicuntur, quia in tabulis conferuntur ab eo, qui eos ducturus est: sicut Transcripti vocantur, cum de alia in aliam legionē transceunt, & inde Transcripti, quia nomina dant, vt transcribantur.

¹⁴ Optiones dicitur, quod sint electi. Nam optare eligere est, sicut est illud, Optauitque locum regno, id est, elegit.

Excubitores dicuntur, pro eo quòd excubias semper agunt. Sunt enim ex numero militum & in porticibus excubant propter regalem custodiā. ¹⁵ Excubiæ autem diurnæ sunt, vigiliæ nocturnæ, vnde & vigiles.

¹⁶ Velites, erant apud Romanos genus militiæ, à volitando vocati. Lecti enim agilitate iuvenes cum armis suis post terga equitum confidebant, & mox cum ad hostes ventum esset, equis desiliebant, & continuo pedites ipsi ex alia parte, equitibus per quos aduecti fuerant dimicantibus, hostem perturbabant. Ab his ergo Velitibus elephantum quondam Hannibalis retro acti, cum regi iam à suis non possent, fabrili scalpro inter aures adactō, necabantur.

Castra sunt ubi miles steterit. ¹ dicta autē castra quasi casta, eò quòd illic castraretur libido. Nam nunquam ijs intererat mulier.

Militia autem à millibus dicta, aut à multis: quasi multitudo, quasi negotium multorū, aut à mole rerum ¹⁰ quasi moletia.

Legio sex millium armatorum est, à delectu vocata, quasi lecti, id est, armis electi. Propriè autem Macedonum ⁹ phalanx, ⁹ Gallorum caterua, nostra legio dicitur.

Legio habet sexaginta centurias, manipulos triginta, cohortes duodecim, turmas ducentas.

Centuria est pars exercitus in centenos milites diuisa. Vnde & qui ijs præfunt centuriones dicuntur.

Succenturiati sunt, non qui in prima, sed qui in secunda centuria sunt, quasi sub prima centuria, tamen stricti etiam ipsi & in speculis positi in bello sunt, ut si prima defecerit, isti quos sub se diximus laborantibus primis subueniant. Vnde & ad insidiandum ponitur succenturiatus, quasi armis dolosis instructus.

Manipulus ducentorum est militum. Manipuli autem dicti sunt milites, siue quia bellum primò manu incipiebant, siue quòd antequam signa essent, manipulos sibi, id est, fasciculos stipulae, vel herbae alicuius pro signis faciebant, à quo signo manipulares milites cognominati sunt. De quibus Lucanus: Conuocat armatos extemplo ad signa manipulos.

Turma triginta equites sunt. Romani enim equites in vna tribu trecenti fuerunt. De singulis enim centurijs decem dabatur, & fiebat turma.

Cohors quingentos milites habet.

Tria sunt militiae genera, sacramentum, euocatio, coniuratio.

Sacramentum, in quo post electionem iurat vnusquisque miles, se non recedere à militia, nisi post completa stipendia, id est, militiae tempora, & hi sunt qui habent plenam militiam. Nam viginti quinque annis tenentur.

Euocatio, dum ad subitum bellum nō solum milites, sed & ceteri euocantur. Vnde etiam consul solebat dicere: Qui rempublicam saluam esse vult, me sequatur.

Coniuratio, quæ fit tumultu, quādo vicinū vrbis periculū singulos iurare nō patitur: sed repēte colligitur multitudo & tumultuo sine ira cōflatur. Hæc & tumultuatio dicitur.

In acie autem istæ ferè formæ sunt: Exercitus, classis, nodus, cuneus, alæ, cornua, agmen: quæ formas & nomina ab ipsis rebus de quibus translata sunt mutuantur.

Acies dicta, quòd ferro armata sit & acuminè gladiatorum.

Exercitus, multitudo ex vno genere, ab exercitatione belli vocata.

Classes dictæ propter diuisionem exercitus qui postea manipuli dicti sunt. Vnde & Virgilius, Classibus hic locus, hic acies certare solebāt. Iā postea & classis nauium dicta.

Nodus proprie est dēsa peditū multitudo, sicut turma equitum. Nodus autem dictus, pro difficultate, quòd vix possit resolui.

Cuneus est collecta in vnum militum multitudo. Vnde propter quòd in vnū coit ipsa coitio in vnū, cuneus nominatus est, quasi cuneus, eò quòd in vnum omnes coguntur.

Alæ in exercitu triginta equites esse dicuntur, Alæ autē equites ob hoc dicti, quia tegunt pedites alarum vice.

Cornua vocantur extremitas exercitus, quòd intorta sit.

Agmen dicitur cū exercitus iter facit, ab agendo vocatum, id est, cundo. Plautus, Quò te agis ipse? Est enim exercitus ambulans. Nā agmen dicitur quòd in longitudine directum est, quale solet esse cū exercitus portis procedit: quicquid fuerit aliud, abusiue dicitur.

Cap. III. Denique in illius sine huius initium fuit. Nam quotempore Sardanapalus vltimus Assyriorum Rex ab Arbace Medo victus igni se tradidit, Romulus & Remus nati sunt, quantum ex Eusebio colligere licet.

Reges à regendo. Ex Aug. ad ps. 44.

Sicut enim sacerdos à sanctificando. Ex eodem, vt etiam sup. lib. 7. c. 12.

Rex eris, si rectè facies. Horatius.

Nam cū Romani regum superbam dominationem. Ex Aug. 13. de ciuit. c. 12. qui hæc ex Sallust. Catilin. apud quem est, omni superbam dominationem (non vt vulgò in superbiam dominationemque) in antiquiss. libro legi aiebat Chiron.

Regnauerunt autem annis CCCCLXIII. Totidem imperat Hieronymus in pref. ad Aggail. & Euseb. in Chron. Mensura libri nostri CCCCLXIII. facti librarior. lapsu.

Sicut procurator curatoris. Id. e. seq.

Dictatores nono anno Euseb. (sue Hieronymus postius) in Chron. Nono (inquit) anno post exactos reges noua dignitas est creata. Dictatura scilicet in quo Livium secutus videtur. Cassiodorus octauo anno post exactos Reges, de qua discordia Fasti inspiciendi, Ant. August. non nisi duodecimo. Nostri omnes libri magno cōsensu quinto anno retinent, vt et fortasse vultis ex vet. 112. rel. xli.

Hi quinquenniij. tenebāt. Pae conscrib. aptanda videtur, de quibus cap. seq. Nam Dictatura semeltris fuit.

k Et dicti Dictator. *Varr. libro. 5.* Hinc in manipulis castris dicitur ducibus. Hinc dictata in ludo. Hinc Dictator magister populi. *cit. 3. de legib.* At quædo duellum grauis discordiæ ciuium poscunt, Dictator est, ne amplius sex menses, si senatus creuerit, idemque iuris quod duo consules teneto. Itaque, qui sinistra dictus populi magister esto. *Dictus vero Dictator, quod à consule dicitur.*

l Caesarum autem Imperatorum, alioqui ante *Cæsarem* Dictatorum *Cæsar* Iuliorum cognomen fuit. *Euseb. in Chron.* C. Iulius Cæsar primus apud Romanos singulare obtinuit imperium, à quo Cæsares Romani principes appellati.

m Quod cælo matris. *è Seru. Æn. 1. 1.* Nascetur p. t. o. Cæsar. *Quam verum (cum vixerit Aurelia Cæsaris mater diuino Cæsare) Seruus viderit.*

n Qui n. ex lecto. *Plin. lib. 7.* Auspiciatus eneclia parente gignuntur, sicut Scipio Africanus prior natus, primusque Cæsarum à cælo matris vtero dictus, qua de causa Cæsares appellati. *Id. Fest. Verba verò eò quod comati essent, dicitur cum Chacone ducimus.*

o Solet n. fieri. *è Seru. Æn. 12. ad v.* Mutatum hic atanos.

p Augustus -- eò quod augeant *Suetonius ab auctu, vel ab auctu gestu, gustuue. Ouidius utrumque indicat Fast. 1.* Huius & augurium dependet origine verbi, Et quodcumque sua Iuppiter auget ope.

q Postea vero dum lud. *Spect. Sueton. c. 53.*

r Utomen dechmanit. *Verisimile restituit hunc locum A. Cou. rursus cum in libris, ut homo legeretur. Neque Isidoriano codici a quo haec voces absunt tantum credo quantum huic emendationi. Sueton. Domini appellationem ut maledictum, & opprobrium semper exhorruit. Quod autem sequitur, quæ nata est de sorore Iul. Cæsaris. verba sunt Serui in initio Æneid.*

s Nam apud veteres. *è Seru. Æn. 4. & 7. & August. 5. de ciuit. c. 19.* Sed ne tyranni non pessimi atque improbi reges, sed veteri nomine fortes dicti exillimentur. Vnde ait Virgil. Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.

t Princeps & dignitatis mod. *Seru. Æn. 5. ad 7.* Cui princeps medioque. *Gyas, &c.*

v Dictus autem princeps. *Ex Aug. lib. de Grammat.*

x Dux dictus. *Ex 18. de ciuit. c. 45.*

y Patritij inde vocati. *De nato Patritior. genere quod erat Iustinian tempore, à Augustinus.*

z Præfecti. *De præfectis pretorio.*

a Prætores iidem qui & præfecti. *Veteres prætores intellige, hoc est magistratus, quia ratione Prætores Consules dicebantur, & prætorium, & porta prætoris. Quod vero quasi præpositores, melius cum Varrone quasi prætores dixisset.*

b Præsidēs. *Glossar. Præses ἡγεμὼν.*

c Chiliarchæ. *Ex Hieronym. Isai. 2.*

d Miles -- quia mille erat antè in numero vno. *Cohortes numeros appellari solitas à Latinis tradit Socrumen. tripart. hist. lib. 1. c. 7. Varro tamen lib. 4. Milites quod trium millium legio primò fiebat, ac singulae tribus Tat. Ramn. Lucer. milia singula mittebant.*

e ex populo. *Ex plebe.*

f Romanæ autem militiæ. *è Seru. Æn. 7. ad v.* Ante urbem pueri, &c.

g Seruos sanè nunquam militasse. *Ex eodem Æn. 9.*

A ad v. vetitum, ad Troiam miserat armis.

h Desertores. *Vid. l. desertorum §. 3. D. de re milit. & Quintil. lib. 7. c. 7.*

i Optiones -- nam optare elig. *è Seru. Fest.* Optio qui nunc dicitur, antea appellabatur accellus, is adiutor dabatur Centurioni à Tribuno milit. ut quem vellet eligeret, vnde & nomen sortitus est.

k Excubiæ autem diurnæ. *Ex eod. Æn. 9.*

l Dicta autem castra. *Ex eod. Æn. 3. ad v.* nos castra mouemus.

m quasi moletia. *Al moletia, quibus fauet Conhen. vernaculus. Ia mollitia & Rabanus. Festus quoque. Militè Aelius à mollitia per antiphrasin dictum putat, eò quod nihil molle, sed asperum quid reddat.*

n Macedonum phalanx. *è Seru. Æn. 2.* Etiam Argiua phalanx.

o Gallorum caterua. *Veget. lib. 2. c. 2.*

p Legio autè habet lx. *Seru. Æn. 2. 1. ad v.* Volscor. edice manipulis. Signiferi inquit, quia secundum antiquum morem in legione erant triginta. Legio autè habebat septem cohortes, sexaginta centurias. *Pat. autem apud Seru. viose v. 11. pro xlii. scriptum. Nam apud Isidor. omnia constet, qui paulo post cohortem quingentis militibus constare dicit. Licet (ut ait ibidem Seruus) in his reb. accessu temporis ducum varietas semper mutauerit militiæ disciplinam, Agell. lib. 16. c. 4. in legione sunt centuria lx. manipuli xxx. cohortes xli. Vegetus quoque. lib. 2. c. 6. Sciendum est autem in vna legione decem cohortes esse debere. Sed prima cohors reliquas & numero militum & dignitate præcedit.*

q Turma -- & fiebat turma. *Coniuncta videtur hæc (quæ nunc integra non esse nemo non videt) è Seruio & Varrone, ita ut utriusque aliquid restet. Ergo si præu. quæ in libris omnibus erat relictæ, amborum verba proponemus: Seru. Æn.*

C 9. Trecentum leuati omnes Romani, inquit, equites primo trecenti fuerunt, de singulis enim curijs decem dabantur, quas triginta fuisse diximus. *Varr. lib. 2.* Turma turma E. in V abijt, quod terdeni equites ex tribus tribubus Tatiulium, Ramnens. & Lucer. fiebant: itaque, primi singularum decuriar. decuriones dicti Chacon, reliquis relictis, hæc tantum ex Seruio retineri volebat: Romani equites primo trecenti fuerunt, de singulis enim curijs decem dabantur. Cohors, &c.

r Nodus propriè est densa. *è Seru. Æn. 10. ad illud: Abantem oppositum intermit pugnae nodumque moramque. Quod autè sequitur. Nodus autè dictus pro difficultate, alia verbi apud Seruianum notio est. non ratio prioris, ut videtur existimasse Isidorus, qui Serui commentaria sine Virgily. Carminibus fortasse inspiciebat.*

s Et ipsa coitio in vnum. *verb. Aug. in lib. de ordi. c. 15.*

t Alæ autem equites. *Veget. lib. 2. c. 1. & Agell. 16. c. 4.*

v Agmen. *Seru. Æn. 1. & 9.* Agmè proprie est exercitus ambulans, quidquid fuerit aliud abusuè dicitur.

De ciuibus. Cap. IV.

DE imperijs militiæque vocabulis ex parte dictum est, deinceps ciuium nomina summario subiungimus.

Ciues vocati quod in vnum coeuntes viuunt, ut vita communis & ornatio fiat & tuorum.

Domus vnius familiæ habitaculum est, sicut vrbs vnius populi, sicut orbis domiciliū totius generis humani. Est autem domus genus, familia, siue coniunctio viri & vxoris. Incipit autem à duobus & est nomen Græcum. Nam *δᾶμνα* Græci tecta vocant. Familia est, liberi ex liberis legibus suscepti, à femore.

Genus autem à gignendo & progenerando dictum: aut à definitione certorum prognatorum, vt nationes, quæ proprijs cognationibus terminatæ, gentes appellantur. * Populus est cœtus humanæ multitudinis, iuris consensu, & concordie communione sociatus. Populus autem eo distat à plebibus, quòd populus vniuersi ciues sunt, connumeratis senioribus ciuitatis: Plebs autem reliquum vulgus sine senioribus ciuitatis. Populus ergo tota ciuitas: vulgus verò plebs est. Plebs autem dicta à pluralitate: maior est enim numerus minorum, quàm seniorum. ^b Populus verò *συχὸς δᾶμνα* dicitur id est, *κοιτὸς πολὺς*. Vnde & populus dictus est. ^c Græcè autem populus dicitur *λαὸς* à lapidibus. Vulgus est passim inhabitans multitudo, quasi quisque quo vult.

Tribus dicuntur tanquam curiæ & congregationes distinctæ populorum, & vocatæ tribus ab eo quòd in principio Romani trifariè fuerunt à Romulo dispertiti, ^d in senatoribus, militibus, & plebibus. ^e Quæ tamen tribus nunc multiplicatæ nomen pristinum retinent.

Senatui nomen ætas dedit, quòd seniores essent. ^f Alij à sinendo dictos accipiunt senatores: Ipsi enim agendi facultatē dabant.

Senatusconsultus à cōsulendo & tractando est dictus: quod sic fit, vt consulat & nocere non possit.

^g Patres autem, vt dicit Sallustius à curæ similitudine vocati sunt. Nam sicut patres filios suos, ita illi, ^h rempublicam habebant.

ⁱ Patres Conscripti, quia dum Romulus decem curias Senatorum elegisset: nomina eorum præsentē populo in tabulas aureas contulit, atq; inde Patres Conscripti vocati.

^k Primi ordines Senatorum dicuntur Illustres, secundi Spectabiles, tertij Clarissimi. Iam inferius quartū aliquod genus non est. Quamuis autem Senatoria quisque origine esset, vsque ad legitimos annos Eques Romanus erat, deinde accipiebat honorem Senatoriæ dignitatis.

Censores apud veteres Romanos erant.

A Est enim nomē Censoris dignitas iudicialis. Censere enim iudicare est. Itē Cēsores sunt patrimoniorū iudices, à censu æris appellati.

^l Iudices dicti quasi ius dicentes populo, siue quòd iure disceptent. Iure autē disceptare, est iuste iudicare. Non est autē iudex, si non in eo est iustitia.

Præsides rectores sunt prouinciæ: dicti eò quòd præsunt.

Prætores autem, quasi præceptores ciuitatis & principes. Idem & Quæstores quasi quæstiones, eò quòd quæstionibus præsunt, consilium enim & causla apud eos est.

B ^m Proceres sunt Principes ciuitatis, quasi procedes, quòd ante omnes honore præcedant. Vnde & capitratribium quæ eminent extra parietes proceres dicuntur, eò quòd primo procedant. Hinc autem ad primores facta translatio: quòd à cætera multitudine præminent.

ⁿ Tribuni dicti quòd plebi iura vel opem tribuunt. Constituti sunt autē decimo sexto anno post reges exactos. Dū enim plebs à Senatu & Cōsulibus premeretur: tunc ipsa sibi Tribunos quasi proprios iudices & defensores creauit: qui eorum libertatem tuerentur, & eos aduersus iniuriam nobilitatis defenderent, vnde & defensores dicti, eò quòd sibi plebem commissam contra insolentiam improborum defendant. ^o At contra nunc quidā euersores: non defensores existunt.

P Numerarij vocati sunt: qui publicū nūmum ærarijs inferunt.

Functi, ab eo quòd fungantur honore & officio aliquo dicti. Hinc & defunctos mortuos dicimus, qui compleuerunt vitæ officia, nihil enim iam faciunt.

Municipes sunt in eodē municipio nati: ab officio munerū dicti, eò quòd publica munia accipiunt. Munia enim officia sunt: vnde & immunes dicuntur, qui nullū gerūt officium.

Municipales originales ciues & in locum officium gerentes.

D Decuriones dicti, quòd sint de ordine curiæ. Officium enim curiæ administrant. Vnde non est Decurio ^q qui summam non intulit, vel curiam participauit.

Curiales autem iidem & Decuriones. Et dicti Curiales, quia curialia munera procurant & exequentur.

Principales magistratus & Duumvrales curialium officiorum ordinis sunt. Principales dicti quòd primi sint magistratibus.

Magistratus

Magistratus verò, quod maiores sint reliquis officijs.

† Duumvirates. ----

Tabellio vocatus, eò quòd sit portitor tabellarum. Idem Exceptor, idem & Scriba publicus, quia ea tantum quæ gestis publicantur scribit.

Burgarii à burgis dicti, quia crebra per limites habitacula constituta burgos vulgò vocant. Vnde & Burgundionum genti nomen inhaesit: quos quondam subacta Germania, Romani per castra disposuerunt, atque ita ex locis nomen sumpturunt.

† Collegiati dicuntur quod ex eorum collegio custodijque deputentur qui facinus aliquod commiserunt. Est enim sordidissimum genus hominum patre incerto progenitum.

Privati sunt extranei ab officijs publicis. Est enim nomen magistratum habenti contrarium: & dicti privati, quòd sint ab officijs curiae absoluti.

Mercenarii sunt, qui seruiunt accepta mercede: ijdem & Barones Græco nomine, quòd sint fortes in laboribus: *βαρὺς* enim dicitur grauis, quòd sit fortis. Cui contrarius est leuis, id est, infirmus.

Publicani appellantur conductores vectigalium fisci vel rerum publicarum, siue C qui vectigalia publica exigunt, vel qui per negotia seculi luera sectantur. Vnde & cognominati sunt.

† Villicus propriè villæ gubernator est. Vnde & à villa villicus nomen accepit. Interdum autem villicus non gubernationem villæ, sed dispensationem vniuersæ domus, Tullio interpretante, significat, quòd est vniuersarum possessionum & villarum dispensatorem.

† Actores ijdem & curatores ab agendo & curando vocati.

Procuratores verò, eò quòd vicem Curatoris fungantur: quasi propter Curatores: sicut Proconsul pro Consule.

Coloni sunt cultores aduenæ dicti à cultura agri. Sunt enim aliunde venientes atque alienum agrum locatù colentes, ac debentes conditionem genitalem solo propter agri culturam sub dominio possessoris, pro eo quòd ijs locatus est fundus. Coloni autem quattuor modis dicuntur. Nam coloni aut Romani sunt, aut coloni Latini, aut coloni auxiliares, aut coloni raris privati.

Inquilini vocati quasi incolentes aliena-

non enim habent propriam sedem: sed in terra aliena inhabitant.

Differt autem inter inquilinum & aduenam. Inquilini enim sunt qui emigrant, & non perpetuò permanent. Aduenæ autem vel incolæ aduentitij perhibentur, sed permanentes: & inde incolæ, quia iam habitores sunt, ab incolendo.

Indigenæ sunt inde geniti, & in eodem loco nati, vbi inhabitant.

Incolæ autem non indigenam, sed aduenam indicat.

Peregrini dicti, eò quòd ignorantur eorum parentes à quibus orti existunt: sunt enim de longinqua regione.

Urbani vocabantur, qui Romæ habitabant: qui verò in cæteris locis, oppidani. Nam sola vrbs, Roma, cætera oppida.

Famuli sunt ex propria seruorum familia orti.

† Serui autem vocabulum inde traxerunt, quòd hi qui iure belli possent occidi à victoribus, conseruabantur, & serui fiebant, à seruande scilicet serui appellati.

Ancillæ à sustentaculo vocantur, *ἀγκύρα* enim Græcè cubitus dicitur, vnde & anconem dicimus.

Mancipiū est quicquid manu capi, subdiq. potest, vt homo equus, ovis. Hæc enim animalia statim vt nata sunt, mancipium esse putantur: nam & ea quæ in bestiarum numero sunt tunc videntur mancipium esse, quando capi siue domari cæperint.

Ingeni dicti qui in genere habent libertatem, non in factò, sicut liberti. Vnde & eos Græci *εὐγενῆς* vocant, quòd sint boni generis.

Libertus autem vocatus, quasi liberatus. Erat enim prius iugo seruitutis addictus. Libertorum autem filij apud antiquos libertini appellabantur, quasi de libertis nati: nunc verò libertinus aut à liberto factus, aut possessus.

D Manumissus dicitur, quasi manu emissus. Apud veteres enim quotiens manu mittebant, à *πάρα* percussos circumagebant, & liberos confirmabant: vnde & manumissi dicti, eò quòd manu emitterentur.

Dedititij primum à deditioe sunt nuncupati. Deditio enim dicitur, quòd se vincit, aut vincendi hostes victoribus tradunt, quibus hæc origo nominis fuit. Dum quondam auersus populum Romanum serui armis sumptis dimicassent, vincit se dederunt,

comprehensivæ varia turpitudine affecti sunt. ^c Ex his quidam postea à dominis manumissi propter suppliciorum notas quas manifestè perpessi sunt, ad dignitatem civium Romanorum non pervenerunt.

^d Latini (ante Romam conditam apud Latinos fiebant) nunquam per testamentum, sed per epistolam libertatem fidentes. Inde quia per testamentum non fiebant, nec ex testamento aliquid capere, nec suos hæredes facere poterant, ciues Romani postea sub consulibus per testamenta in vrbe Romana effecti sunt. Dicti autè ciues Romani, quia testamento liberi effecti in numerum Romanorum civium rediguntur. His primum aditus erat in vrbe Roma commorari, ^e cæteris autem libertis prohibebatur, ne vel in vrbe Roma, vel intra septimum ab vrbe miliarium commanerent.

^a Cap. IV. Populus est cætus. *Aberat à libris vox cætus, quoniam restitimus ex Aug. 19. de civit. c. 21. & 24. qui hæc verba à libris Cæ. de rep. citat.*

^b Populus verò. *Quot hic monstra è Græcis characteribus? sed proxime accedit ad lectionem, quam posuimus, Ouet. colleg. Goth. Vide nūquid ad hæc ποδός συμμικτός Hieronymi Nabum 3. ad illud, Bruchus expansus est.*

^c Græcè autem populus. è *Seru. Georg. 1. ad v. Unde homines nati durum gen.*

^d In senatorib. mil. & plebib. *Aliena hæc ducimus.*

^e Quæ tamen tribus nunc multipl. *Varr. lib. 4. Cæcilia Primo à centum iugeribus dicta, post duplicata retinuit nomen; ut tribus multiplicatæ idem tenent nomen. Ead. ex eod. Varrone refert Columella lib. 5. c. 1. à quo verius sortasse sit Isidorum sumpsisse. Nam Varronis libros de ling. Lat. non putabat ab Isidoro lectos, Chacon.*

^f Alij à sinendo. *Verba sunt Seru. Æn. 5. ad v. & patribus dat iura vocatis. Sed quis hæc, obsecro, in Isidoro nō videtur in Seruo suspicimus idem.*

^g Patres autem. *Seru. ibid.*

^h reimp. habebant. *Ita Goth. cc. alij alebant.*

ⁱ Patres conscripti. *Hæc vnde sint, querendum. Dionys. οἱ ἡμετέροισι πατέρες ἱσθραποὶ προσηγοῦντο, καὶ μάλιστα ἐμὲ ταύτους ἐτύχασαν τὸς προσηγορίας. Ἰδανικὸν ἢ τὸ εἶδος. Neque tamen sic satis placere possunt, neque si ex æreis creas tabulas facias, adducuntur, ut hæc non adulterina sint.*

^k Primi ordinis. è *Placidi glossis, è quo Senatorum vocem delectat Chacon.*

^l Iudices dicti. *inf. lib. 18 c. 13. & Grat. 23. q. 2. c. 1. & Greg. c. 10. de verb. signif.*

^m Procetres-- vnde & capit. trab. è *Seru. Æn. 1. ad v. Post alij procetes.*

ⁿ Tribuni-- decimo sexto. *Mendose omnes libri sexto. Acon. in Corneli. ut. Tanta in illis virtus fuit, ut anno xv. post reges exactos propter nimiam dominationem potentiam secederent, leges sacratas ipsi restituerent, duos Tribunos crearent, & Pompon. c. 2. de c. jin. int. Anno ferè xv. post reges exactos*

^a Pop. Rom. Tribunos sibi in monte sacro creavit. *At contra nunc quidam. Oportet hæc aliter antiqui scriptoris verba fuisse, non Isidori atate Tribuni non erant.*

^r Numerarij. *Extat edictum Episcopi Regis in Concil. Tol. 16. ubi Numerarij numeris mentio fit.*

⁹ Qui summam non intulit, vel curiam non particip. *Qua de re ita Chacon: Qui decurio subat, is pro introitu præstat ut summam inferat, neque, antequam eam inferret, curialis erat, ubi vero de more nihil inferbatur, non antea curialis dicebatur, quam cum alijs curiam ingressus de rebus publicis consultaret. Vt. Plin. lib. x. ep. 333. Ant. Augustinus. Duplex, dicebat, Decurionum genus ostendi: alterum honor.riorum, qui pecunia dat a honorem assequuntur, sed munere abstinent, alterum ordinariorum, qui Decurionum munus exercent, id enim esse curiam participare.*

^r Duumvirates. *August. in lib. de gram. Duumvir, quasi duorum hominum vit. Male vero explent quidam libri lacunam, que est in Gothicis omnib.*

^l Collegiati. *De collegijs dicuntur aliqua in titu. de inre immur. lib. 1. Digest. sed que ad hunc locum illustrandum non sunt satis.*

^c Villicus-- significat. *Hieronymi verba in q. 6. ad August. Vnde pro œconomio villicum, & dispensatorem reddidisse videtur Cicero in œconomico. Xenoph. Nam & in Hortens. (ut refert Non.) dispensatoris voce est usus Quid tu, inquit, soles cum rationem à dispensatore accipis, si ara singula probasti, summam, que ex his confecta sit, nō probare?*

^v Actores-- procuratores. *Iurisconsulti Actorem præsentis esse dicunt, procuratorem absentis, Tutorem procuratorem constituere non posse, actorem posse.*

^x quasi propter curatores. *Hæc aliena existimamus.*

^y Nam sola vrbs Roma, cætera oppid. *Si quando vero Romani historici oppidi mentionem faciunt, nihil præterea addentes, oppidum Palatinum intelligunt, ubi primum fuit Roma condita, quam Ennius quadratam vocavit. & quibus extiterat Romæ regnare quadrata.*

^z Serui-- quod hi qui. *Verba Augustin. 19. de civit. cap. 15.*

^a libertor. filij apud antiq. *Suet. in Claud. c. 24. Appium Cæcum Censorem generis sui proauctorem libertinor. filios in Senatim allegisse docuit, ignarus temporibus Appij, & deinceps aliquandiu libertinos dictos, non ipsos qui manumitterentur, sed ingenuos ex his procreatos.*

^b alapa percussos circumageb. *Nam vindicta ferri caput percussere, facientque palma tergimur seculca verberare mos sunt, & verberantur quoque & circumagebantur à dominis. Iam Persius. Heu sterilem veni, quid, vna Quiritem Vertigo facit.*

^c Ex his quidam postea à dominis manumissi. *Aug. in epist. ad Gal. Stigmata dicuntur notæ quædam peccatorum scelerum, ut si quis verbi gratia sceleris in compedibus fuerit propter noxiam, id est, propter culpam, vel huiusmodi aliquid passus fuerit, stigmata habere dicatur, & ideo in iure manumissionis inferioris est ordinis.*

^d Latini liberti ante Rom. cond. *De Latinis libertis ex leg. Julia Norbena, ex Plin. Titulis, Cuiq. & Iustinian. in institutionibus satis constat. Cum quibus hæc verba congruunt. Quæque verba hæc sunt à Augustinus & auersabatur. Nam quid illud ante Rom. cond. apud Latinos fiebat?*

Quid postremum. His primum aditus erat in vrbe Rom. com-
morari, &c. Sed quia veri aliquid interyicitur, vt quod per
epistolam fierent, quod testamenti factiorem non haberent,
suspensari se dicebat Chaco. Latinos libertos ab Isidoro dictos,
qui eo iure essent, quo liberti facti quondam à Latinis popu-
lis ante Rom. conditi. Quod quidem ad Latinor. libertorum
etymon aliquid conferre, nemo negarit. Sed quomodo tam longè
Isidorus respexit? ergo amplius querendum.

* Ceteris autem libertis prolub. Hoc inquit à Au-
gust. nemo vnaquam dixit. Expellebatur tamen vrbe nonnū-
quam Latini ciues, si comitia impedirent.

De affinitatibus et gradibus.

Cap. V.

Hæredis nomen imposuit census aris,
soluit enim tributum auctoris. In hoc
enim vocabulo prima successio est hæredi-
tatis & generis, vt sunt filij & nepotes.

Prohæres est, qui loco hæredis fungitur,
quasi pro herede: est enim aut institutus, aut
substitutus.

Pater est à quo nascitur initium generis:
itaque is pater familiæ vocatur. Pater au-
tem dictus, eò quòd patratiōe peracta filiū
procreet. ^b Patratiō enim est rei venereæ
consummatio. ^c Lucret. Et bene parta pa-
trant.

Genitores autem à gignendo, & parētes
quasi parientes.

Iidem & creatores. ^d Crementum enim
est semen masculi, vnde animalium & ho-
minum corpora concipiuntur. Hinc creato-
res parentes dicuntur.

Mater dicitur, quod exinde efficiatur ali-
quid: ^e mater enim quasi materia, nam causā
pater est.

Paterfamiliās autem dictus, quòd omni-
bus in familia sua positis seruis tanquam pa-
ter filijs patriā dilectione cōsulit, seruorū-
que conditionem à filiorum affectu nō dif-
cernit: sed quasi vnū membrum amplecti-
tur: hinc enim exortum est nomen patris fa-
miliās. Qui autem iniquè dominantur in
seruis, hoc se nomine nequaquam reputent
appellari.

^f Materfamiliās inde vocatur, quia per
quandam iuris sollempnitatem in familiam
transit mariti. Tabulæ enim matrimoniales
instrumenta emptionis suæ sunt. Alias sicut
& matrona est mater primi pueri, i. quasi ma-
ter nati, ita materfamiliās illa est, quæ plures
enixa est. Nam familia ex duobus esse in-
cipit.

Auus, patris pater est, ab auo dictus, id

est, ab antiquitate.

Proauus aui pater est, quasi prope auum,

Abauus pro aui pater, iam longè ab auo.

Atauus ab aui pater.

Tritauus atau pater, quasi tetrauis, id
est, quartus supra auum. Sed tritauus vlti-
mum cognationis nomen est. Familia enim
oritur à patre, terminatur in tritauo.

^h Filius & filia à familia dicti, ipsi enim pri-
mi in ordine nascentium existunt: vnde &
Cornelia familia stirps ipsa omnis à Corne-
lio orta.

Familia autem à femore. ⁱ Femore enim
genus & stirps ostenditur. Nam familia pro
seruis, abusuè, non propriè dicitur.

Stirps ex longa generis significatione vo-
catur.

Gnatus dictus, quia generatus. Vnde &
per g scribitur.

^k Suboles eò quòd substitutio sit generis,

Quadrupertitus est autè ordo filiorū ita:
Vnigenitus, primogenitus, medius, nouis-
simus, Vnigenitus post quē nullus. Primoge-
nitus ante quē nullus. Medius, inter omnes.
Nouissimus, post omnes. Idem & minimus
à monade. Nouissimus autem propter quod
nouus: quia ceteri precedendo antiquio-
res existunt.

^m Quattuor etiam modis filij appellantur,
natura, imitatione, adoptione, doctrina. Na-
tura, veluti cum dicuntur filij Abrahæ Iudæi.
Imitatione, vt ipsius Abrahæ fidem imitan-
tes ex gentibus, dicente Euangelio: Potens
est Deus de lapidibus istis suscitare filios
Abrahæ, vel sicut eosdem Iudæos dominus
filios esse dicit diaboli, à quo non nati, sed
quem fuerant imitati. Adoptione quoque,
quod humana consuetudine nulli licet ne-
scire, vel sicut nos Deo non natura, sed ado-
ptione dicimus, Pater noster qui es in caelis.
Doctrina, sicut Apostolus filios suos appel-
lat eos quibus Euangelium predicauit.

ⁿ Filij autem vidè in legibus liberi appellā-
tur, vt isto vocabulo secerantur à seruis:
quia sicut seruus in potestate est domini: sic
filii in potestate est patris. Inde etiam filio
fit emancipatio, vt sit liber à patre: sicut fit
seruo manumissio, vt sit liberatus à do-
mino.

Item liberi dicti, quia ex libero sunt ma-
trimonio orti. Nam filij ex libero & ancilla
seruilis conditionis sunt. Sæper enim qui na-
scitur deteriores parentis statum sumit.

Naturales autem dicuntur ingenuarum
concu-

concupinarū filij, quos sola natura genuit, non honestas coniugij, idē & quæ a pube.

Adoptivus filius est, qui aut a patre iusto, aut avo, aut proavo, in cuius potestate est, per emancipationē est traditus in alienam potestatem, qui utriusque fert nomen, ut Fabius Æmilius, vel Scipio Paulus.

Gemini sunt, non duo tantum simul nati, sed etiam plures. De geminis autem, uno abortu, alter, qui legitime natus fuerit, Vopiscus nominatur.

Posthumus vocatur, eò quòd post humationem patris nascitur, id est, post obitum. Iste & defuncti nomen accipit: sic enim lex voluit: ut, qui de defuncto nascitur, defuncti nomine appelletur.

Nothus dicitur, qui de patre nobili & matre ignobili gignitur, sicut ex concubina. Est autem hoc nomen Græcū, & in Latinitate deficit.

Huius contrarius est Spurius, qui de matre nobili, & patre ignobili nascitur. Item Spurius patre incerto, matre vidua genitus, velut tantum Spurius filius, quia muliebrē naturam veteres σπόριον vocabant, velut ἀπό τῆς σπόρις, hoc est, seminis, non patris nomine. Eoidē & Fauonios appellabant, quia quædam animalia Fauonio spiritu haulto concipere existimantur. Unde & ij qui non sunt de legitimo matrimonio, matrem potius quàm patrem sequuntur. Latine autē Spurius, quasi extra puritatē, id est, quasi immundi.

Nepos est, qui ex filio natus est. Dicitur autem nepos, quasi natus post. Primum enim filius nascitur, deinde nepos. Gradus enim substitutionis est. Hinc & posteritas, quasi postera ætas. Nepos autem utriusque sexus est. Nam ut neptis dicamus in iure est propter discretionem successione admittam.

Pronepos est, qui ex nepote conceptus natusque est. Et dicitur pronepos, quasi natus porrò post. Ex hoc quoque gradu incipit vocari & progenies: quasi porrò post geniti. Nā filij & nepotes non sunt progenies, quia nō est in eis longa posteritas. Sicut autem inferius longè editi Progenies dicuntur, ita superius proavi, atavique Progenitores appellantur: quasi porrò generantes. Pronepos dicitur, quia prope nepotem.

Abnepos, quia sciungitur ab nepote. Est enim inter illum & nepotem pronepos.

Adnepos, ab nepotis filius.

Tetranepos, ab nepotis filius, quia post nepotem quatuor gradibus in ordinem est, quasi tetranepos.

Minores autem non dicimus, nisi quoties graduum deficit nomen: ut puta filius, nepos, pronepos, abnepos, adnepos, trinepos. Vbi isti gradus defecerint: merito iam dicimus Maiores, sicut & Maiores dicimus, post patris, avi, proavi, abavi, atavi, tritaviq. vocabulum.

Cap. V. Soluit enim tributū auctoris. Id est, eius, qui illam hereditatem instituit.

Patratio nati ven. consumm. Patrare dicitur verbi fuisse ostendit Quintil. lib. 8. c. 3. ductate (inquit) exercitum, & patrare bellum apud Sallustium dicta sancte, & antiquè videntur à nobis. Et gloss. patrat. μαρτυρία ναυπηγῶν, ὡς ἐν ἀρχαῖς, atque hoc tribu antiquis scriptorib. Catullo, Perso, & alijs.

Lucretius & benè patra patrane. Optimè restituit Lucretio simul, & Isidoro sua verba ex paritulum deformatam scriptur. nostrorum codicum Antonius Covarruvias.

Crementum sem. Idem repetit lib. xi. c. 1. Placid. gloss. excrementū, quod expuimus vel excreamus habetur. Item semen virile, unde animalium & hominum corpora concipiuntur. Hinc creatores patres dicuntur.

Mater enim quasi materia. Non recit, quam Græcè esse non ignorabat, sed οὐρανὸς ἐστὶν notatio.

Materiam. inde voc. è Sen. Æn. xi. ad v. Tyrche na per oppida matres. Vid. Boeth. ad Topic. Cic.

Matrona-- mater nati. Vel nascitur etiam ex Agello, & ex ipso Isidoro, qui inst. c. 7. quasi mater nati, vel quia iam mater fieri potest.

filius-- filia. Quasi familiaris, ne hæc quidem rejicienda.

Femore enim genus Silan. Goth. Fernor enim, haud dubium quin e, cum alterum sequeretur, omissum sit à librario. Legendum ergò femore vel femore, quando utroque modo constat veteres locutos.

Suboles, eò quod sic substie. Ergò suboles, non soboles, ex hac quoque notatione scribendum apparet.

Idem & minimus à monade. Vid. lib. seq. litt. M.

Quatuor modis. Ex Aug. lib. contra Admant. c. 5. & 1. Retract. c. 21.

Ut Fabius Æmilius, vel Scipio Paulus. Vel Fabius Æmilianus, Scipio Paullinus.

Posthumus eò quod post humat. E Sen. Æn. 6. ad v. tua posthuma proles. Sed A. Augusti, & Jacob. Crisostomi postumus scribi voluit, ut sit sola productio verbi post, ut in postremis, quorum sententiam adjuvant antiqui nummi.

Nothus Sen. Æn. 7. ad v. supposita de matre nothos: Nothos, inquit, materno ignobiles genere. Est autem nomen Græcum, nam Latine quomodo dicitur nō est. quia muliebrē naturam veteres ipot. Platarch. in Problem. ἀπό τῆς ἰπὸς τῆς ἐπιτοῦς λέγεται. ἐστὶ ἡ ἀποπύρις, ὡς ἴσως Σαβῶν φησὶ τὸ γυναικὸς ἀπό τῆς ἐπιτοῦς λέγεται.

Eoidē & Fauonios. Part. 2. de re rust. in scætura res incredibilis est in Hispania, sed est vera. Quod in Lusitania ad Oceanum in ea regione, ubi est oppidum Olyippo, in mōte Tagro quedā è vento concipiunt certo tempore equa, ut hic gallinæ quoque solent, quatuor equa uterque appellant. Et instat equa v. m. m. m. m. equos Fauonios. Nam Fauonio flante concipiunt equa, ut ait Plin. lib. 7. c. 21.

^c Nepos autem utriusque sex-- admissum. à *Seru. A. En. 12 ad v. Pauperique domus.*
^e Minores autem-- vocabulum. *Ex eod. En. 1.*

Hoc loco adiectus erat in quibusdam libris titulus integer de gradibus cognat. ex Institut. Iustiniani. Sed quoniam in antiquioribus libris non erat, & alia Isidori nomine eadē de re à Burchardo referuntur lib. 7. c. 21. & ab Iuone lib. 7. tit. 12. Panormiz. & parte 9. c. 64. Decret. & à Gratiano 35. q. 5. c. 6. quæ etiam leguntur in legib. Gothor. & apud Iul. Paul. lib. 4. Sentent. Tit. x1. de gradib. nec illa Iustiniani admissus, & hæc (siquidem Isidori sunt) quibus ex locis peti possint, indicare sæc habuimus.

De agnatis & cognatis. Cap. VI.

A Gnati dicti, eò quòd accedant pro natis, dum desunt filij. Qui idè prius in gente agnoscuntur, quia veniunt per virilis sexus personas, veluti frater eodē patre natus, vel fratris filius nepòve ex eo, item patruus.

Cognati dicti, quia sunt & ipsi propinquitate cognationis coniuncti. Qui inde post agnatos habentur, quia per fæminini sexus personas veniunt: nec sunt agnati, sed alias naturali iure cognati.

Proximus, propter proximitatem sanguinis appellatus.

Consanguinei vocati, eò quòd ex vno sanguine, i. ex vno patris semine nati sunt: nam semen viri spuma est sanguinis, ad instar aquæ in scopulos collisæ, quæ spumam candidam facit, vel sicut vinum nigrum quod in calice agitatam spumam albam reddit.

^a Fratres dicti, eò quòd sunt ex eodem fructu, i. ex eodem semine nati.

^b Germani verò de eadem genitrice manantes: non, vt multi dicunt, de eodē gemine, qui tantùm fratres vocantur. Ergo fratres ex eodem fructu, germani ex eadē genitrice manantes.

Uterini vocati eò quòd sint ex diuersis patribus, & vno utero editi: ^c nam uterus tantùm mulieris est.

^d Quattuor autè modis fratres dicuntur in diuinis scripturis, natura, gente, cognatione, affectu. Natura, vt Esau & Iacob. Andreas & Petrus, Iacobus & Ioannes. Gente, vt omnes Iudæi fratres inter se vocantur, vt in Deuteronomio: Si autem emeris fratrem, qui est Hebræus. Et Apostolus: Optabam, inquit, ego anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israëlita. Porro

cognatione fratres vocantur, qui sunt de vna familia, i. patria: quas Latini paternitates interpretantur, eum ex vna radice multa generis turba diffunditur, vt in Genesi dixit Abraham ad Loth: Non sit tixa inter me & te, & inter pastores tuos & pastores meos, quia omnes fratres nos sumus. Et certè Loth non erat frater Abrahæ, sed filius fratris eius Aram. Quarto modo affectu fratres dicti, qui in duo sciuntur, spiritale, & commune. Spiritale quo omnes Christiani fratres vocantur: vt, Ecce quàm bonū, & quàm iucundum habitare fratres in vnum. Commune, eum omnes homines ex vno patre nati pari inter nos germanitate coniungimur. Scriptura loquente, Dicite ijs qui oderunt vos: fratres nostri vos estis.

Germana ita intelligitur, vt germanus, eadem genitrice manans.

^e Soror autem vt frater: nam soror est ex eodem semine dicta, quòd sola cum fratribus in sorte agnationis habeatur.

Fratres patruales dicti, eò quòd patres eorum germani fratres inter se fuerunt.

^f Coniubrini verò vocati, qui aut ex sorore & fratre, aut ex duabus sororibus sunt nati, quasi confororini.

Fratruales autem materteræ filij sunt.

Subrini consubrinorum filij.

Thius, Græcum nomen est.

^c Patruus frater patris est, quasi pater alius: vnde & decedente patre pupillum prior patruus suscipit, & quasi filium lege tuetur.

Auunculus est matris frater, cuius nomē formam diminutiui habere videtur, quia ab auo venire monstratur.

Amita est soror patris, quasi alia mater.

Mattertera est soror matris, quasi altera mater.

Socer est, qui filiam dedit.

^g Gener est, qui filiam duxit: gener autè dictus, quòd adsciscatur ad augendū genus.

Socer autem & socrus, quòd generū vel nurum sibi associavit.

^d Vitricus autem, qui vxorem ex alio viro filium aut filiam habentem duxit: & dictus vitricus quasi nouitricus, quòd à matre superducatur notus.

^h Priuignus est, qui ex alio patre natus est, & priuignus dici putatur, quasi priuigenus, vel quasi prius genitus: vnde & vulgò antenatus.

Vocabula autem à gente hæc videntur declinata, genitor genitrix, agnati agnatæ, cognati

cognati cognatæ, progenitores progenitric-
ces, germani germanæ.

Item de prædictis affinitatibus.

A Vctor mei generis, pater mihi est, ego il-
li filius aut filia.

Patris mei pater, mihi avus est, ego illi ne-
pos aut neptis.

Patris mei avus, mihi proavus est, ego illi
pronepos aut proneptis.

Patris mei proavus, mihi abavus est, ego
illi abnepos aut abneptis.

Patris mei abavus, mihi atavus est, ego il-
li adnepos aut adneptis.

Patris mei atavus, mihi tritavus est, ego il-
li trinepos aut trineptis.

De Patruis.

P Attris mei frater, mihi patruus est, ego il-
li fratris filius aut filia.

Patru mei pater, mihi pater magnus est,
ego illi filij fratris filius aut filia.

Patru mei avus, mihi propatruus est, ego
illi filij aut filia nepos aut neptis.

Patru mei proavus, mihi adpatruus est:
ego illi nepotis aut neptis filius aut filia.

De Amitis.

P Attris mei soror, mihi amita est, ego illi
fratris filius aut filia.

A Mitæ meæ mater, mihi amita magna
est, ego illi filia fratris filius aut filia.

Amitæ meæ avia, mihi proamita est, ego
illi neptis filius aut filia.

Amitæ meæ proavia mihi abamita est: ego
illi nepotis, aut neptis, filius aut filia.

De Auunculis.

M Attris meæ frater mihi auunculus est,
ego illi sororis filius aut filia.

Auunculi mei pater, mihi auunculus ma-
gnus est, ego illi filij sororis filius aut filia.

Auunculi mei avus, mihi proauunculus
est, ego illi filij nepos aut neptis.

Auunculi mei proavus mihi abauuncu-
lus est, ego illi neptis filius aut filia.

De Materteris.

M Attris meæ soror, mihi matertera est,
ego illi sororis filius aut filia.

Materteræ meæ soror, mihi matertera
magna est, ego illi sororis nepos aut neptis.

Avia meæ soror mihi abmatertera est,
ego illi pronepos sororis aut proneptis.

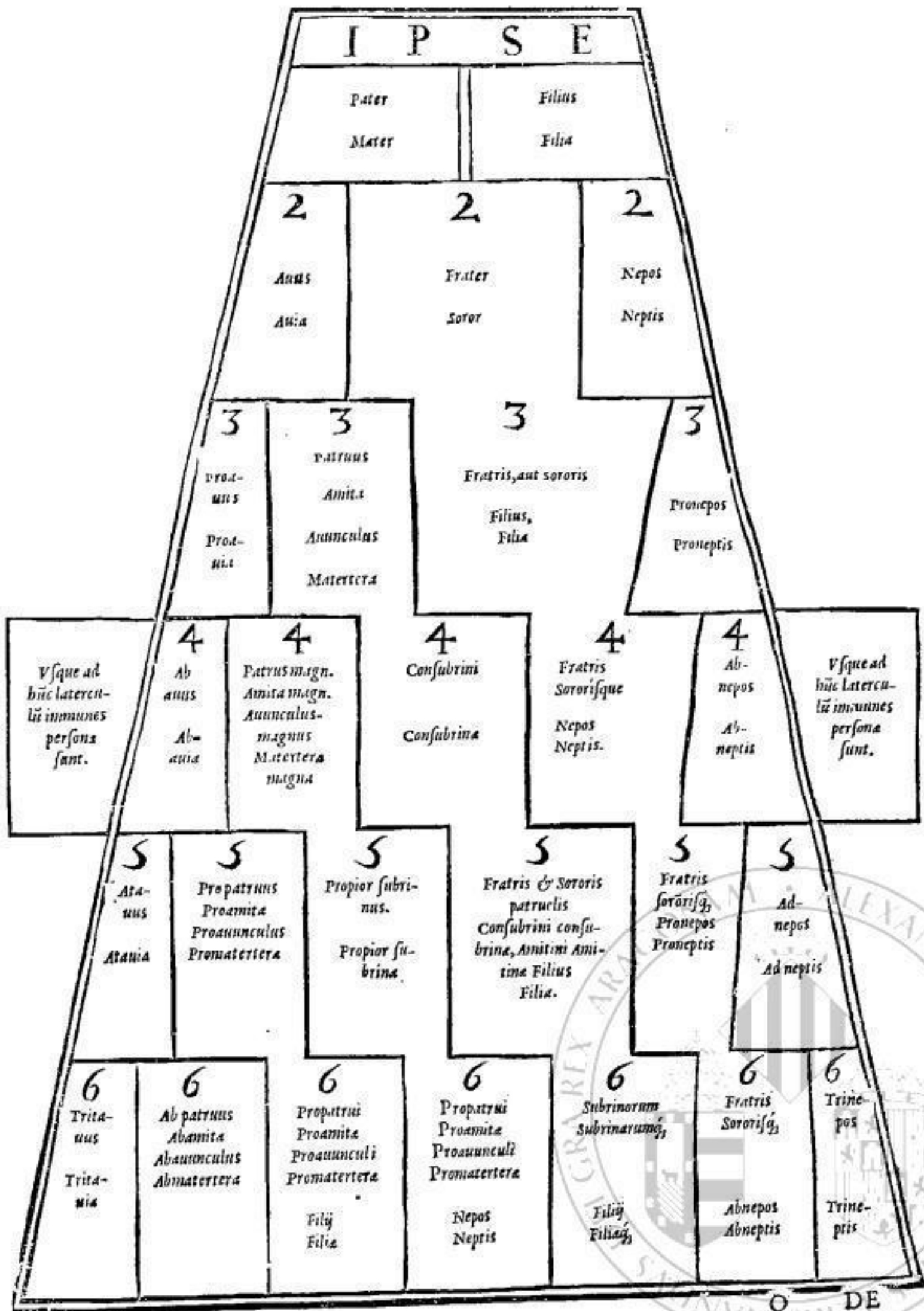
Proavia meæ soror mihi promatertera
est, ego illi neptis filius aut filia.

Stemmata

Stemmata dicuntur ramusculi, quos advocati faciunt in genere, cum gradus cognationum partiuntur, ut puta: ille filius, ille pater, ille avus, ille agnatus, & cognatus, & ceteri, quorum figurae haec sunt

A R B O R I V R I S .

De gradibus generis humani.

					<i>Tritani pater.</i> <i>Tritani mater.</i> vii.	<i>Tritania pater.</i> <i>Tritania mater.</i> vii.																						
					<i>Tritani pater.</i> <i>Tritani mater.</i> vii.	<i>Tritania pater.</i> <i>Tritania mater.</i> vii.																						
					<i>Tritani pater.</i> <i>Tritani mater.</i> vii.	<i>Tritania pater.</i> <i>Tritania mater.</i> vii.																						
					<i>Tritani pater.</i> <i>Tritani mater.</i> vii.	<i>Tritania pater.</i> <i>Tritania mater.</i> vii.																						
					<i>Tritani pater.</i> <i>Tritani mater.</i> vii.	<i>Tritania pater.</i> <i>Tritania mater.</i> vii.																						
					<i>Tritani pater.</i> <i>Tritani mater.</i> vii.	<i>Tritania pater.</i> <i>Tritania mater.</i> vii.																						
					<i>Tritani pater.</i> <i>Tritani mater.</i> vii.	<i>Tritania pater.</i> <i>Tritania mater.</i> vii.																						
					<i>Tritani pater.</i> <i>Tritani mater.</i> vii.	<i>Tritania pater.</i> <i>Tritania mater.</i> vii.																						
					<i>Tritani pater.</i> <i>Tritani mater.</i> vii.	<i>Tritania pater.</i> <i>Tritania mater.</i> vii.																						
					<i>Tritani pater.</i> <i>Tritani mater.</i> vii.	<i>Tritania pater.</i> <i>Tritania mater.</i> vii.																						

1 Hæc consanguinitas dum se paulla vsque ad vltimum gradū subtraxerit, sus lex matrimonij vinculo repetit, & m Idèd autem vsque ad sextum gene- ta est; vt sicut sex ætatibus mundi ge propinquitas generis tot gradibus ter

Filius	Filia
Nepos	Neptis
Pronepos	Proneptis
Abnepos	Abneptis
Adnepos	Adneptis
Tritonepos	Tritoneptis
Tritonepos Filius	Tritoneptis Filius

tim propaginum ordinibus ditimēs & propinquitas esse desierit; eā rurquodam modo reuocat fugientem. ris gradum consanguinitas constitu- neratio, & hominis status finitur; ita minaretur.

- a Cap. VI. Fratres dicti Test. Frater à Græco dictus A est *φρατήρ*, vel quod sic fere alter.
- b Germani d. e. g. m. non (v. m. d.) de eod. germine. *Videt à vocis veridiquio, significationē derivare. ut aliud fuerit τὸ σπυρματικὸν ἐν οὐκ ἐπιμιχθέντι. Sicut ut res magis pateficeret. fraterq. à germano distingueretur. Sūt autē Scru. verba An. 3. ad v. Hæc germanus Eryx. Germanus est secundum Varronem in libris de gradibus de eadem genitrice manans, non ut multi dicunt de eodem germine, quos ille tantum fratres vocat, secundum quem bene nunc Erycen Butæ, & Veneris filium Aeneæ dicit fuisse germanum. At Cornel. Fronto. Frater aut ex alia matre, aut ex alio fratre potest esse: germanus ex ipsid. parentibus sic, necesse est. *Instit. mus. verò lib. 3. instit. c. 2.* Itaque eodem patre nati fratres agnati sibi sunt, qui & consanguinei vocantur, nec requiritur, an etiam eandem matrem habuerint. *Sed hos quoq. germanos vocari aduertit Cuiac.**
- c Nam uterus tantum mulieris. è *Scru. An. 2. ad v. utrumq. a. m. c.*
- d Quattuor autem modis fratres. *Ex Hieron. aduers. Heliod.*
- e Soror quòd sola cum frat. *Antist. us. I. beo. apud Agellam* Soror, quod quasi seorsim nascitur, separaturq. ab eadem domo in quam nata est, & in aliam familiam transfreditur.
- f Consubrem. Et subvini, & consubrium per u perpetuò leguntur in antiquissimis libris.
- g Thius. *Gloss. dā & πῆδς πατρὸς* patruus, *dā & πῆδς μητρός* matruus. Cuius nominis nō in elegantē rationem voluit. *Simplex in Ep. Jer. quod cū liberis parentes quasi dicit, id est, de sint, eosque deos nominare nummus metarecannat, eius tamen honoris & pietatis signum aliquod in Tōijs remansit. Vid. Stob. c. 42. & 77.*
- h Gener. ad augendum genus, è *Seruo. An. xi. ad v. generumque adiciuerit vrbī.*
- i Priuignus *Dix. notationes: vel quod primo, hoc est, proprio patre, vel quod prius genitus, de posteriore Paulus apud Festum.* Priuignus dicitur quòd antequam mater secundo nuberet est progenitus, pri enim antiqui pro pra dixerunt. *Valgo antea dō.*
- k Scemmata dicuntur. l. *scemmata D de gradib. Sūt autem in antiquissimis quibusq. libris duo hæc tantū scemmata descripta.*
- l Hæc consanguinitas-- fugientem. *ex 15. de ciuit. cap. 16.*
- m Ided autem vsque ad sext. *Cur vsque ad sextum, sum intra quartum nō hserit, Vid. Rabani epist. ad Hincbert. Episcopum.*

De Coniugijs.
Cap. VII.

Vir sexum significat, non coniugium, nisi adieceris, vir eius.
Maritus verò etiam sine adiectione coniugem sonat, & à mare maritus, quasi mas. Est enim nomen primæ positionis, quod facit in diminutione masculus, in deriuatione maritus.

Sponsus à spondendo vocatus. Nam ante vsum tabellarum matrimonij cautiones sibi inuicem emittebant, in quibus spondebant se inuicem contentire in iura matrimonij, & fideiussores dabāt. Unde & admissum est, ut sponsum dicamus virum, à spondendo, & sponsam similiter. ^b Ceterū propriè spondere velle est. Ergo sponsus non quia promittitur, sed quia spondet & sponsores dat.

Arrabo dicta, quasi arra bona. Quod enim datur pro coniugio, bene datur, quia coniugium bonum est. Quod verò causa fornicationis aut adulterij, malum est, idcirco arrabo non est. Dicta autem arra à re, pro qua traditur. Est autem arra, non solum sponso coniugalis, sed etiam pro qualibet promissa re data, ut compleatur.

^c Proci, nuptiarum petitores, à procando, id est, petendo dicti.

^d Pronuba dicta, eo quòd nubentibus preest, quæque nubentem viro coniungit, ipsa est & Paranympa, nam nympa sponsa in nuptijs, & nympa pro lauacionis officio, quod ad nomen nubentis alludit.

^e Coniuges appellati propter iugū quod imponitur matrimonio coniungendis. Iugo enim nubentes subijci solent, propter futuram concordiam, ne separentur. Coniuges autem verius appellantur à prima desponsationis fide, quamuis adhuc inter eos ignoretur coniugalis concubitus, sicut Maria Iosephi coniux vocatur, inter quos nec fuerat, nec futura erat carnis vlla commixtio.

^f Nuptæ dictæ, quòd vultus suos velent: translatum nomen à nubibus quibus tegitur calum. Unde & nuptiæ dicuntur, quod ibi primum nubentiū capita velantur. Obnubere enim cooperire est.

Cui contraria Innuba, hoc est, innupta, quæ adhuc vultum suum non velat.

^g Vxores vocatæ, quasi vxores. Moris enim erat antiquitus ut nubentes puellæ simul venirent ad limen mariti, & postea antequam ingrederentur ornarent lancis vittis & oleo ungerent. Et inde vxores dictæ, quasi vxores, ^h quæ idcirco vetabatur limina calcate, quòd illic iunx & coëant, & separentur.

ⁱ Matrōna est, quæ iam nupsit, & dicta matrōna, quasi mater nati, vel quia iam mater fieri potest, unde & matrimonium dictum. Distinguitur autem inter matrōna matrem,

matrem, & matrem familias. Nam matr on-
næ, quia iam in matrimoniū conuenerunt:
matres quia genuerunt: matres familiae quia
iam per quandam iuris sollempnitatem in fa-
miliam mariti transferunt.

Monogamus dicitur, quia vni tantum nu-
pfit. *μὲν* enim apud Græcos vnum dicitur,
γάμος nuptiæ interpretantur.

Bigamus autem, & trigamus à numero
vorum vocatus, quasi duabus vel tribus
maritus.

k Vidua vocata, quod cum viro duo fue-
rint, nec circa consortium alterius viri post
mortē primi coniugis, adhæserit. Nam quæ
alteri post mortem prioris viri nupserint, vi-
duæ non dicuntur. ^l Item vidua dicta, quod
sola sit, nec circa consortium viri conuuga-
lia iura custodiat.

^m Fratris vxor, Fratrista vocatur.

Mariti frater, ⁿ Leuir dicitur.

Duorum inter se fratrum vxores, Ianitri-
ces vocantur, quasi eandem ianuam tere-
ntes, vel per eandem ianuam iter habentes.

Viri soror, Glos appellatur.

Sororis vir, speciale nomen nõ habet, nec
voris frater.

^o Matrimonium, est nobilium iusta conue-
tio & conditio.

Coniugium est, legitimarum personarum
inter se coeundi & copulandi nuptiæ. Con-
iugium dictum, quia coniuncti sunt, vel à iu-
go quo in nuptiis copulatur, ne resolui aut
separari possint.

Connubium autē, non à nupta, sed à nu-
bendo formatum. Dicitur autem connu-
bium, cum æquales in nuptias coeunt, vt
puta ciues Romani, pari utique dignitate.
Connubium autem non est, cum ciuis Ro-
manus cum Latina iungitur. Quotiens au-
tem connubium non est, filij patrem non
sequuntur.

Hymenæus dicitur à quodā Hymenæo,
qui primus prosperè vñs est nuptiis, ^p vel
ἀπὸ τῆς ὑμένως, quod membranæ virginitatis
est claustrum.

Contubernium, est ad tempus coeundi
conuentio: vnde & tabernaculū, quod mo-
do huc, modo illuc præfigitur.

Repudium est, quod sub testimonio te-
stium vel præsentium vel abientium mittitur.

^q Diuortium est, quotiens, dissolutò matri-
monio, alter eorū alteras nuptias sequitur.
Diuortium autem dictum à flexu viarum,
hoc est viæ in diuersa tendentes.

^r Friuolum est, cum eo animo separantur,
vt rursum ad se inuicem reuertantur. Nam
friuolum est velut quæsiq; mentis & effluxæ,
nec stabilis. ^s Proprie autem friuola vocan-
tur fictilia vasa inutilia.

Tres autem ob causas ducitur vxor: pri-
ma est causa prolis, de qua legitur in Gene-
si, Et benedixit eis dicens. Crescite & mul-
tiplicamini: secunda causa adiutorij, de qua
ibi in Genesi dicitur: Non est bonum esse
hominem solum, faciamus ei adiutorium
simile: tertia causa incontinentiæ: vnde di-
cit Apostolus, vt qui se non continet, nu-
bat.

^t In eligendo marito quattuor spectari so-
lent, Virtus, genus, pulchritudo, sapientia.
Ex his sapientia potentior est ad amoris af-
fectum. Refert hæc quattuor Virgilius de
Aenea, quod his Dido impulsã est in amo-
rem eius. Pulchritudine, Quem sese ore fe-
rens. Virtute, - Quam forti pectore & ar-
mis. Oratione, - Hæc quibus ille lactatus fa-
tis, quæ bella exhausta canebat. Genere,
Credo equidem, nec vana fides, genus esse
deorum.

^v Item in eligenda vxore, quattuor res im-
pellunt hominem ad amorem: pulchritu-
do, genus, diuitiæ, mores. Melius tamen est
si in ea mores quarantur, quàm pulchritu-
do. Nunc autem illæ quaruntur, quas aut
diuitiæ, aut forma, non quas probitas morū
commendat.

Ideo autem scemina sub viri potestate
consistunt, quia leuitate animi plerumque
decipiuntur. Vnde & æquum erat eas viri
auctoritate reprimi. Proinde & veteres vo-
luerunt sceminas innuptas quamuis perfe-
ctæ ætatis essent, propter ipsam animi leui-
tatem, in tutela consistere.

^a Cap. VII. & à mate maritus. Et à mate marit.
Gothici mendose vt videtur.

^b Ceterum spondere prop. velle est. vnde sponte.
Vul. i. arrab. 5. & Agell. lib. 4. c. 4.

^c Proci à procando è sermo.

^d Pronuba dicta, quod nubentibus præest. è sermo.
ad pronuba Iuno *Æn.* 4. Festus. Pronubæ adhiben-
tur nuptis, quæ semel nupserunt matrimonio per-
petuo item auspicientes.

^e Coniuges, & c. *Omnia ex Agost. lib. 1. de nupt. & 17.*
cap. 1. c. 1.

^f Nuptæ. *Ead. lib. 2. de off. c. 19.*

^g Vxores quasi vxores. - *Moris. n. erat. è sermo*
Æn. 4. ad v. Coniugis antiqu. q. h. c.

^h Quæ ideo vocabantur limina calcare *Elegans et a-*
tis. Scimus verò ex Varro. deo. m. nuptas limen non
tangere

tangere, ne à sacrilegio inchoarent, si deposita-
re virginitatem calcant rem Vestæ consecratam.
ad e. l. 7. v. 111.

l. mat. on. 5. p. 6. 7.

k. Vidua vocata quod eū vico dno fuerint. *Quasi*
dicat, nunc via sit. Ita enim videtur retineri posse veterum li-
brorum scriptura. Quisdam ex Rabanus ita legent, quod cum
à viro dimissa fuerit, circa consortium alterius viri non adhe-
sit.

l. Item vidua dicta quod sola sit. *Quasi sine dote,*
ut enim iubeo. ut. Vidua sic dicta quali vecor, vela-
nus, qui sine corde aut sanitate est. At verius fortis-
se quasi valde dimisa, nam se angere solet, ut in v. beneos,
vel cui, idneri autem diuidere, aut findere, quò videtur respec-
to se Horatius. Idus tibi sunt agende, Qui dies meicem
Veneris marinx findit Aprilis.

m. Fratris vxor fratruilla. *Fr. is.* Fratria vxor fra-
tris. Nam Fratriæ appellantur fratrum inter se
vxores.

n. Lemir-- glōf-- Lemitricēs. *Malesin in l. non sa-*
clis. D. de grabbis. Viri scater lemīr. Is apud Græcos
ἀληξ appellatur. Viri scater glōf. dicitur. apud Græ-
cos, *ἀλλε* duorum fratrum vxores lemītrices dican-
tur. apud Græcos *ἀλλε*. *ἀλλε*. Lemitricēs. *ἀλλε*
ἀλλε *ἀλλε* *ἀλλε*

o. Matrimonium est nobilitas. *A. Anga. Cur nobi-*

litas? an quia civitas tantum erat domitor. *vel quia assp-*
cato fuit, & plebs tota nulla erant antiqua asspiciat ut
est apud Livium?

p. Vel *ἀλλε* *ἀλλε* *ἀλλε*. *Dei. in Adelph. ad v.* Nulla
hæc facit. Hymenæum, &c. Alij quod *ἀλλε* dicatur
membrana quædam, quæ eū nuptia Virginitas.

q. Diuortium à flex. viar. *Sera. An. ad v.* Obij. ut
equites sese ad diuortia nota. Diuortia, inquit, di-
uerticula viæ militaris.

r. Tribulum est. *l. p. in l. cum hic Statens & diuortia.*
D. de don. inter vir. & vx. Quod si diuortium, in-
quit, non intercesserit, sed tribusculum, profecto
valebit donatio, si tribusculum quiescit.

s. Propriè enim fruola. *Fest.* Fruola sunt pro-
priè vala sicilia quællà vnde dicta sunt verba fru-
uola, quæ minus sunt sive subnixæ.

t. In eligendo marit. *Est. lib. 2. de offi. c. 9.* Nisi quod
pro sapientia orationem illic posuit. *Et hu quoq. in eunuc-*
ratione.

v. Item in eligenda vxore quattuor. *In officijs verò,*
In feminis tria spectabantur, si generosa, si bene-
morata esset, si pulchra. Et Dona. in Pharm. Aitor. 1.
Scen. 2. Quattuor sunt, quæ in sponsis querun-
tur; forma, probitas, dos, nobilitas. *sed quid in officijs*
secutus sit. cum dotem, sine diuitias omisit (si modo omnia)
non est obscurum.

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER DECIMVS.

Vocum certarum Alphabetum.

ICET^r ORIGO A
nominum vnde veniat à
Philosophis, eam teneat ra-
tionem, vt homo ab hu-
manitate, sapiens à sapien-
tia nominetur, quia prius
sapiencia, deinde sapiens:
tamen claret alia specialis in origine quo-
rundam nominum causa, sicut homo ab
humo, vnde propriè homo est appellatus.
Ex quibus exempli gratia quædam in hoc
opere posuimus.

A

Æros vir fortis & sapiens.

Auctor ab augendo dictus. ^b Auctorem
autem femininò genere dici nò posse exi-
stimant. Nam quædam sunt, quæ in femi-
nino flexi non possunt, vt cursor.

Actor, ab agendo.

^c Alumnus ab alendo vocatus: licet & qui
alitur, & qui alitur, alumnus dici potest, i. &
qui nutrit, & qui nutritur: sed melius tamen
qui nutrit.

Amicus per derivationem, quasi animi
custos: dictus autem propriè amicus ab ha-
mo, id est, catena charitatis, vnde & hami
quòd teneant.

Amator, turpitudinis, quia amore tor-
quetur

quentur libidinis.

Amabilis autem, quòd sit amore dignus.

^d Amasius, eò quòd sit pronus ad amorem.

Astutus ab astu vocatus, quod est callidi & cauti hominis, qui possit sine periculo fortiter aliquid facere.

Argutus, quia argumentum citò inuenit in loquendo.

Acer, in vnamquamque formam vegetus ac nimius.

Alacer, à velocitate & cursu, quasi diceret aliger.

Armiger, quòd arma gerat.

Alacris, lætus, alacriter gestiens, & nullius rei nouitate turbatus.

Agilis, ab agendo aliquid celeriter, sicut docilis.

^e Æmulus, eiusdem rei studiosus, quasi imitator & amabilis: aliàs inimicus inuenitur.

Æquus, est secundum naturam iustus dictus, ab æqualitate: hoc est ab eo quòd sit æqualis, vnde & ^f æquitas appellata, ab æqualitate quadam scilicet.

Æquæuus, ab eo quòd sit alteri æqualis ^{zuo}, i. coætaneus.

Arrogans, eò quòd multum rogetur, & ille fastidiosus sit.

Audax, propriè pro arrogante ponitur.

Animosus, quòd sit animis & viribus plenus.

Animatus, quasi animo auctus, & quasi animo firmatus.

Elatus, pro eo quòd seipsum super mensuram suam eleuet, dum magnus sibi videtur de his quæ agit.

Attollens, quòd se eleuet & erigat.

Ambitosus, quòd honores ambiat.

Auidus dictus ab auendo, auere enim cupere est. Hinc & auarus. Nã quid est auarum esse: progredi vltra quàm sufficit.

^g Auarus ex eo dictus, quòd sit auidus auri, & nunquam opibus expleatur, & quantum plus habuerit, tantum plus cupiat, Flacci super hoc concordante sententia, qui ait, Semper auarus eget. & Sallustij, Quod auaritia neque copia, neque inopia minuitur.

Amarus, à sapore translatum nomen habet. Est enim insuauis, nec nouit quenquã ad confortiũ suũ aliqua inuitate dulcedine.

Adulter, violator maritalis pudoris, eò quòd alterius thorum polluat.

^h Anceps, huc illucque fluctuans ac dubius,

A istud an illud capiat, & in quam partem declinet anxius.

Atrox, quòd sit tetris moribus.

Abstemius, à temeto, i. vino, quasi abstiniens à vino.

Ablactatus, quòd sit à lacte ablatum.

Æger, quòd agatur infirmitate, vel tristitia ad tempus.

Ægrotus, quòd sit eger frequentius, sicut iratus & iracundus.

Ærumnosus, à rumine dictus, quòd per inopiam miser factus eluriet & sitiat.

Auspex, eò quòd auium auspicia intédar, sicut auiceps, quòd aues capiat.

ⁱ Astrosus, ab astro dictus, quasi malo sidere natus.

B Enormis, eò quòd normam & mensuram excedat.

Abactor, est fur iumentorum & pecorũ, quem vulgò abigeum vocant, ab abigendo scilicet.

^k Atratus, & Albatus: ille à veste nigra, iste ab alba.

^l Aduena, eò quòd aliunde adueniat.

Alienigena, qui ex alia gente genitus est, & non ex ea vbi est. Item alienigena, quòd alienæ regionis sit, & non eius vbi est.

Accola, eò quòd adueniens terram colat.

C Agricola, à colendo agro, sicut syluicola.

Assecta, eò quòd sequatur aliquem lucri causa.

^m Asiduus dicebatur apud antiquos, qui assibus ad arariũ expensum conferendis erat, & in negotijs quoq. publicis frequens: vnde & per s, non per d scribendus est.

Apparitor nominatus, quòd appareat & videatur, & præsto sit ad obsequium.

Attentus, vt aliquid audiens teneat.

ⁿ Attonitus, veluti furore quodam instinctus atq. stupefactus: dictus autem atronitus à tonitruo strepitu, quasi tonitruo stupefactus, & vicino fulguri, aut tactu proximus.

Allectus, quòd sit palàm electus.

^o Abactus, quòd sit ab actu remotus.

Abortiuus, eò quòd non oriatur, sed abortiatur & excidat.

Adoptiuus, quia est palàm optatus in filium.

Ambo, ab eo quòd est ἀμφω, nomen de Græco Latinũ factũ, littera tertia demutata.

P Alius de multis dicitur, alter verò de duobus.

Alquintanus appellatus, qui vtraq. manu gladio iucunctanter utitur.

• Licet

vt ait *Halicarnassens. cui rei in componendis dictionib. Audemus, vt minus g. cui sit plurimu dictionum conuictio. At etas hęc beneuolentiam usurpauit.*

^e Bucco *Gloss. Buccones παπάστρος Cynioles. Apulei. Apolog. 2. Macie profus, vt Buccones videbantur.*

^f Baburrus. *Gloss. Baburca ἀβύρρος, ἀβύρρος, μά-
ρατος.*

^g Biothnat. *seru. En. 4. ad v. Omnib. umbra locis
adere. Dicunt Phisici Biothnatorum animas non
recipi in originem suam. Fox frequens Iulio Firmico,
Cassiano, Tertull.*

C

CLarus, à celo, quòd splendeat: vnde & clara dies, pro splendore caeli.

Cellus à celo dictus, quòd sit sublimis & altus, quasi caelestis.

Castus, primùm à castratione nuncupatus: postea placuit veteribus etiam eos sic nominari, qui perpetuam libidinis abstinentiam pollicebantur.

^a Cæles dictus, quia iter sibi facit ad cælum.

^b Cælebs, connubij expers, ^c qualia sunt numina in caelo, quæ absque coniugijs sunt. Et cælebs dicitur, ^d quasi caelo beatus:

Calicola, eò quòd cælum colat, est enim Angelus.

Continens, non solum in castitate dicitur, sed & in cibo & potu: in ira quoque & vexatione mentis & detrahendi libidine. Et continens, quòd se à multis malis abstineat.

Clemens, misericors ab eo quòd cluat, id est, protegat & tueatur, sicut solet patronus clientem.

Concors à cõiunctione cordis appellatus: nam sicut consors dicitur, qui sortem iungit, ita ille concors dicitur, qui corde iungitur.

Concionator, multitudinis allocutor.

Consolator, vnius allocutor: & inde dictus consolator, quòd soli se applicat cui loquitur, & solitudinem leuat alloquio suo: hinc & solatium.

^e Consultus est, qui consulitur, cui contrarius est inconsultus, qui non accipit consilium.

Constans dictus, quòd vndique stat, nec in aliquam partem declinari potest.

Confidens, quòd sit in cunctis fiducia plenus. Vnde & Cæcilius: Si confidentiam habes, confide omnia.

Cautus, à cauendo dictus.

^f Callidus, fraudulentus, quia celare nouit, & malè peritus. Callidum autem veteres

non pro astuto tantum, sed etiam pro astute docto ponebant: Hunc & versutum, ab eo quòd animum citò vertat.

Cupidus, à capiendo multum, i. accipiendo vocatus.

Clamosus, quasi calamosus à calamo, scilicet quòd sonet.

^g Calumniator, falsi criminis accusator à caluendo, id est, frustrando & decipiendo dicitur.

Calculator, à calculis, i. lapillis minutis, quos antiqui in manu tenentes numeros componebant.

^h Compiler, qui aliena dicta suis permiscet, sicut solent pigmentarij in pila diuersa mixta contundere. Hoc scelere quondam accusabatur Mantuanus ille vates, cum quosdam versus Homeri transferens suis permiscuisset, & cum compiler veterum ab æmulis diceretur, ille respondit: Magnarum esse virium clauam Herculi extorquere de manu.

Contumax, ab eo quòd contemnat.

Chromaticus, quia non confunditur, nec colorem mutat: Græcè enim χρωμα color vocatur.

Contumeliosus, quia velox est & tuncet in verbis iniuria.

Contentiosus, ab intentione vocatus, qui non ratione aliquid, sed sola pertinacia vindicat.

Contemptibilis, vel quia contemptui habilis, vel quia contemptus & vilis, id est, sine honore.

Crudelis, hoc est, crudus, quem Græci, ἀμω appellant per translationem, quasi non coctus nec esui habilis: est enim asper & durus.

ⁱ Carnifex, quòd carnem efficiat.

^k Cruciaris, eò quòd sit cruce dignus.

Collega, à colligatione societatis & amicitie complexu dicitur.

Coartatus, quasi comparatatis.

Complex, qui vno peccato vel crimine alteri est applicatus ad malum: ad bonum verò nunquam dicimus complicem.

Consors, eò quòd ad eum pars pertinet bonorum: nam sortem veteres pro parte ponebant. Consors ergo, quòd sit communis sorte, sicut dissors dissimilis sortis.

Celer appellatus à celeritate, quia quòd vsus exigit velocit facit.

Connatis, ab eo quòd sit genere vel loco affinis.

Colonus à colonia, vel ab agro colendo A dictus.

Curator, quòd curam ferat pueris, qui ad-
huc eius aetatis sunt, vt negotia sua satis ad-
ministrare non possint.

Cognitor, à cognoscendo causam dictus.

Clientes, prius colentes dicebantur, à co-
lendis patronis.

Captus. ---

Captiuus, dicitur quasi capite dimi-
nutus. ingenuitatis enim fortuna ab eo exci-
dit, vnde & à iurisperitis capite diminutus
dicitur.

Colomis, à columna vocatus, eò quòd
erectus & firmissimus sit.

Comptus, à coma dictus, quòd sit formo-
sus capillis, vel quia comam nutrit.

Calamistratus à calamistro, id est, acu fer-
reo in calami similitudine factò, in quo cri-
nes obtorquentur, vt crispi sint: quem in ci-
nere calefacere solent, qui capillos crispant,
vt calamistrati sint.

Corpulentus, quòd sit corpore validus, &
lentis carnibus.

Crassus, à sagina corporis à creando car-
nes.

Comedor à comedendo satis. Est enim gu-
læ ac ventri immoderatè deditus.

Caupo pessimus de vino aquam faciens.

Candidus, canus dictus à candore, & can-
didus quasi candor datus: studio enim ac-
cedit cādor. Nam album vocari, naturæ est.

Clodius ----

Curuus ----

Crispus ----

Cæcus appellatus, quòd careat visu. Est
enim luminibus amissis. Cæcus est, qui vtro-
que oculo non videt.

Caducus à cadendo dictus, idem Lunati-
cus, eò quòd certo lunæ tempore patiatur.

Confusus, à confusione sceleris appella-
tus, inde & confusio.

Conuulsus dicitur, cui sua, vi aliqua adi-
muntur. Vnde & conuulsa naus, cuius emi-
nentia vi tempestatis adimuntur: vnde &
Virgilius: Vix septem conuulsæ vndis, quasi
mutilatæ.

Cōsumptus, totus sumptus & deuoratus.

Conciliatrix, ob societate flagitiosæ con-
sensionis dicta, eò quòd intercurrat, alienū-
que nundinet corpus. Hanc etiā & lænam
vocant.

Circumforanus, qui aduocationum causa
circum fora & conuentus vagatur.

Collegiatus ----

Carpentarius ----

* Cæles, Aug. lib. de Gramm. Præses, diues, hæres,
cæles, cæletes qui iter tibi faciunt ad cælum. Cæleste
quoque in singulari vsus Ouid. lib. v. de Ponto. Quod ta-
men potui de cæleste Bente recenti, Vestya procul
positus carmen in ora dedi.

b Cælebs, Quintil. lib. 1. c. 5 Ingeniosè Caius vi-
sus est dicere cælibes veluti cæletes, quod onere
grauissimo carent: Et Hieronym. 2. contra Iovin. Cæli-
bes, quod cælo digni sunt, inditum nomen.

c qualia sunt numina in cælo. Verba Aug. loco cit.

d quasi cælo beatus. Al. Cælo aptus.

e Consultus à Seru. Aen. 3. ad r. Inconsulti abeunt.

f Callidum pro acutè docto. Hor. Callidus huic
signo ponebam millia centum.

g Calumniator -- à caluendo. Cuius cap. 23 3. de
verb. sign. Si caluitur, & moretur & frustratur. Inde
& calumniatores appellati, quia per fraudem &
vexationem alios vexarent litib. Inde & caullatio
dicta est.

h Compiler. Fest. Compiler est cogere in vnū,
& condere. f. contundere. Idem Iovin. Pilare & cō-
pilare sunt qui Græca originis --- Græci n. fures
ϰυβητάς.

i Carnifex. Donat. in Heeyr. Caro propriè dicitur
mortuor. vnde carnifices dicti, quòd carnes ex ho-
mine faciant.

k Cruciacius. Petronius. Itaque cruciatij illius pa-
rentes, vt viderunt custodiam laxatam, detrazere
nocte pendentem.

l sicut distors. Aug. lib. de Gramm. Distors. dicitur
dissimilis sortis.

m Clientes à Seru. Aen. 6. ad r. Pulsatusue patens, a.
f. i. clienti.

n Colomis, vnde in colomis à columna vel columine. Do-
nat. in Phorm. Culmen culmen, an columen colūna?
Vitruu. lib. 4. c. 20. Columen in summo fastigio cul-
minis, vnde & columnæ dicuntur.

o Caupo pessimus. Hieron. Isa. 1. Hæretici quoque
Euangelicam veritatem corrumpunt praua intelli-
gentia, & sunt caupones pessimi facientes de vino
aquam.

p Clodius -- Curuus -- Crispus. Aliqui libri recentiores
has lacunas explent. Sed ita, vt referre non sit operæ pretium.

q Collegiatus. De collegiatis Titulus est lib. xi. Cod.

D

Dominus per deriuationem dictus, quòd
domui præsit.

Difertus, doctus à differendo dictus, dispo-
sitè enim differit.

Doctus à docendo, inde & doctor.

Docilis, non quòd sit doctus, sed quia do-
ceri potest: est enim ingeniosus, & ad discen-
dum aptus.

Discipulus à disciplina dictus, disciplina
autem à discendo vocata.

Dispensator vocatur, cui creditur à mini-
stratio

nistratio pecuniarum. Et ideo dispensator, quia prius qui dabant pecuniam, non numerabant eam, sed appendebant.

^a Diues ab ære vocatus.

^b Decorus, perfectus, à decem.

Dulcis ----

Decens, compositus, à numero decem dictus. Hinc & decorus, & decibilis.

Directus, eò quod in rectum vadit.

Dilectus à diligentia. Hæc sunt enim signa diligendi.

^c Delibutus, de oleo unctus, ut athletæ soleant, vel in ceromate pueri. Hinc & delibutum gaudium, id est, perfusum vel plenum.

Delicatus, quòd sit delicijs passus: viuens in epulis & nitore corporis.

Defessus, semper infirmus, quasi diu fessus.

Debilis, quòd per bilem factus sit fragilis. Bilis enim humor est afficiens corpus.

Decolor, quòd desit illi color.

Desperatus, vulgò vocatur malus ac perditus, nec iam vilius prosperæ spei. Dicitur autem per similitudinem agrorum, qui affecti & sine spe deponuntur. Consuetudo autem erat apud veteres, ut ^d desperati ante ianuas suas collocarentur, vel ut extremum spiritum redderent terræ, vel ut possent à transeuntibus fortè curari, qui aliquando simili laborauerant morbo.

Degener, aut ignobilis, aut quòd sit impari genere, aut si dum sit optimo genere natus, inhonestè tamen viuunt.

Decrepitus, quòd morti sit propior, & quasi ad mortis tenebras vertat: sicut crepusculum tempus noctis. Alij dicunt decrepitum, non qui senectute auulsus est, sed qui iam crepare desierit, id est, loqui cessauerit.

^e Depretiatus, ab eo quòd sit vilis, nec aliquo pretio dignus.

Dirus, præparcus & teter, quasi diuina ira in id actus. Nam dirum dicitur, quod diuina infertur ira. Alias dirus, magnus.

^f Dehiscens, valde hiscens. Hic enim, De, augmentis est, ut deamare, desiderare.

Despiciens, eo quod deorsum aspiciat, vel contemptui habeat.

Dolosus, insidiosus vel malignus, ab eo quod deludat. Ut enim decipiat, occultam malitiam blandis sermonibus ornat.

Dubius, incertus, quasi duarum viarum.

Delator dictus, eo quòd detegat quod latebat.

Dilator, quia differt ad proferendum.

Desidiosus, tardus piger à desidendo vo-

luntatis, id est, valde sedendo. ^h (idem & reses à residendo) de, enim hic augmentis est.

ⁱ Delirus mente defectus per ætatem ^{ἀπὸ τῆς ἀρετῆς} vel quòd à recto ordine & quasi à lira aberret. Lira enim est arationis genus, cum agricolæ facta semente dirigunt sulcos, in quos omnis seges decurrit.

Demens, idem qui amens, id est, sine mente, vel quòd diminutionem habeat mentis.

Desipiens, eo quòd minus sapere incipit, quàm solebat.

Damnatus, & damnabilis, quorum prior iam addictus est, sequens potest addici.

^k Degulator, quòd gulæ sit deditus.

B

^a Diues ab ære. Aliqui Goth. ab habere.

^b Decorus -- à decem. *Seq.* à decendo.

^c Delibutus. *Ex Dou. in Phorm. ad illud: si te delibutum gaudium reddo.*

^d Desperati -- consuetudo autem erat. *Seruij sunt hæc non Desperati, sed Depositi vocem interpretantis. AEn. 12. ad v. Ille ut depositi p. f. p. Quæ si non satis apta sunt, minus mirum, cum Isidorus Seruij commentarijs sine Virgilij carminib. vsus sit: ut Chacon optime coniecit, & ex alijs huius operis locis manifestè apparet.*

^e Depretiatus. *Vtuntur hac voce antiquus Biblior. interpres, Tertull. & alij Ecclesiastici scriptores.*

^f Dirus præparcus & teter. *Hand absurdo: opponitur enim diris comis. Cicero in Caton. Mai. Quanta in vno comitas, in altero diritas? Reliqua è Seru. AEn. 2. & 6.*

C

^g Dehiscens. *Ex eod. AEn. 1. ad illud, his vnda dehiscens.*

^h Delirus -- dirigunt sulcos in quos omnis seges decurrit. *Sulcos pro porcis posuit, vel liris. nam in sulcos non seges decurrit, sed aqua ex liris. Vid. Varron. & Coimell.*

ⁱ Degulator. *Apul. apolog. 2. Quæ tamen omnia in paucis annis ita hic degulator studiosè in ventrem condidit, &c. Idè Degulo dicitur ab Aug. in lib. de Gram.*

E

ELatus pro eo quòd seipsum supra mensuram suam eleuet, dum magnus sibi videtur de his quæ agit.

^a Enormis, eo quòd normam & mensuram excedat.

Eloquens, profusus eloquio.

^b Exertus in loquendo expeditus. Exerere enim proferre vel expedire est.

^c Eruditus, quia non rudis, sed iam doctus. Expertus, multum peritus: Ex, enim hic pro valde ponitur.

Expers vero, qui est extra peritiam & intellectam.

Exornatus, valdè ornatus: Ex, enim pro valdè ponitur: sicut excelsus, quasi valdè celsus.

Eximius, quasi valdè eminentis.

Efficax

Efficax dictus, quia nullam difficultatem A
habet in qualibet re facienda: hinc & effi-
ciens à faciendo dictus.

Exspes, quod sine spe.

Expers, quia extra partē, caruit enim parte.

Exlors, quia extra sortem est.

e. Exsul, quia extra solum suum est, quasi
trans solum missus, aut extra solum vagus.
Nā exsulare dicuntur qui extra solum eunt.

d Extorris, quia extra terram suam est,
quasi ex terris. Sed propriè extorris, cum vi
expulsus: & cum terrore solo patrio eiectus:
& extorris, ex terra sua pulsus.

Extorris, extra terram: aut extra termi-
nos suos, quia exterretur.

e Exterminator, non ille qui vulgo dicitur
ἀφαιρῆς τῆς πόλεως, sed qui deiecit & expellit à ter-
minis civitatis.

Exterminatus, ab eo quod sit extra ter-
minos suos eiectus: sic & externus, eo quòd
sit alienæ terræ.

Egens, & egenus, sine gente & sine gene-
re, indigens.

Exiguus, multum egens. Ex enim pro
valdè ponitur.

f Exilis, tenuis, quod possit quamvis per
angulum exire (sive sine ilijs).

Exesus, quali percomesus. Est enim ari-
dus, tenuis, & exilis.

Exhaustus, quia consumptus est, & inanis
effectus.

Exanguis, quod sit extra sanguinem.

B Exanimis, est mortuus. Exanimis autem
& exanimus dicimus, sicut vnanimus &
vnanimis, inermis inermis, & hoc nostro
arbitrio subiacet.

Exustus dicitur, de quo nihil superest,
quasi valdè vltus. Ex enim pro valdè poni-
tur.

Exosus ab odio dictus: h nam antiqui & D
odi dicebant & osus sum: hinc est exosus,
quo utimur, licet iam osus non dicamus.

Effractor, quòd sit expugnator claustrorū.

Exitiosus, eo quòd multis exitio sit.

Executor, ab exequendo: idē & exactor.

Efferatus, mente ferina effectus, & ultra
humanum modum excedens.

Efrænatatus, ab eo quòd sit præceps &
pronus, & sine fræno rationis.

Eunuchus, Græcum nomen est, quod est
spado. Horum quidam coeunt, sed tamen
virtus in semine nulla est. Liquorem enim
habent, & emittunt, sed ad gignendum ina-
nem, atque inualidum.

i Effecta ab eo, quòd sit frequenti factu
exhausta: partus enim eā assiduus debilem
reddidit.

a Enormis. Anormis quibusdā placuerat quod in Gotth.
Anormis: in aliquo etiam Anormis: sed non conuenit in
pretatio. Anormis. n. qui sine norma. Hor. Rusticus anor-
mis sapiens, crassaque Minerua. Enormis extra nor-
mam illud absurdius, quod supra in A, Enormis & Elatus &
neros: quia in libris Aeros, Anormis, Aelatus.

b Eruditus. Vid. Castrod. in ps. 2.

c Exsul. è Seru. Aen. 3.

Nam exulare dicitur. ex eod. Aen. xi.

B d Extorris. Ex eod. Aen. 4. ad. v. Finib. extorris com-
plexu auulsus Iuli.

e Exterminator. Non rna hic species Græcor. characte-
rum: sed ἐξερῆς manuscripti nihil habent. ἀφαιρῆς ali-
quid omnes. Ergo quod prætere libri videbantur, ἀφαιρῆς
ἐξερῆς scriptum: neq. ἀφαιρῆς, quod A. Augustino probaba-
tur, reijcimus.

f Exilis. — sive sine ilijs. Vid. Fest. vel Seruium potius.

g Exanimis. è Seru. Aen. 1. ad. v. Exanimumq. auto
c. v. A.

h Nam antiqui diceb. Ex eod. Aen. 5. ad v. Si non-
dum exosus ad vnum.

C i Effecta. ex eod. Aen. 5. ad v. Frigentque effectæ in
corp. vires.

F

Facundus dictus, quia facile fieri possit.

Facetus, qui iocos & lusus gestis & factis
commendat, à faciendo dictus.

Frugalis, à fruge nominatus, id est, à fru-
ctu vel parsimonia, sive vt alij volunt, à mo-
destia, & temperantia.

a Fœnerator, qui pecuniam deponit apud
debitorem, quasi fœnoris actor: nam fœnus
pecunia est. Fœnerator autem Latine dicitur,
& qui dat mutuum, & qui accipit.

Flamines, Pontifices idolorum.

b Felix dicitur, qui felicitatem dat: felix
qui accipit: & felix, per quem datur felici-
tas, vt felix tempus, felix locus.

Fidelis, pro eo quòd sit ab eo id quod di-
cit, vel quod promittit bonum.

Facilis à faciendo, nec tardus.

Firmus, vnde & formosus.

Fortis, quia fert aduersa, vel quæcumque
acciderint: sive à ferro, quòd sit durus, nec
molliatur.

c Formosus à formo dictus. Formum enim
veteres calidum, & feruens dixerunt. Fer-
uor enim sanguinem mouet, sanguis pul-
chritudinem.

d Fœdus, nomen habet ab hirco, & hædo,

f. littera addita. e Hunc veteres in graui
signifi-

significatione ponebant: vt, Sanguine fœdantem quos ipse sacrauerat ignes.

Fragilis dictus, eo quòd facile frangi possit.

Fessus, quasi fissus, nec iam integer salutaris: est autem generale. Dicimus enim fessus animo, vt, terfessus valle resedit: & fessus corpore, quod magis est proprium: & fessus rerum à calu venientium.

Fatigatus, quasi fatis agitur.

F Formidolosus à formo, id est, sanguine dictus, cum se à cute ad præcordia fugiens contrahit sanguis: nam timor sanguinem gelat, qui coactus gignit formidinem, vnde est illud, - gelidusq. coit formidine sanguis. Formidolosus autem cum sit timidus, & timendum significat.

F Fatuus ideò existimatur dictus, quia neque quod fatur ipse, neque quod alij dicunt, intelligit. Fatuos originem ducere quidam putant à miratoribus Fatuæ Fauni vxoris fatidicæ, eosque primùm Fatuos appellatos, quòd præter modum obstupescati sunt vaticinijs illius vsq. ad amentiam.

Faucor, ab eo quòd faucat & consentiat.

F Fictor, appellatus à fingendo & componendo aliquid, sicut qui capillos mulierum lenit, & pertractat, vngit, & nitidat.

Fallax, quòd fando, id est, loquendo decipiat.

Feruidus, iracundus: ita enim inflammat.

Frendens, quòd minando frangat dentes, & comprimat.

Fremens - - -

Ferox, ab eo quòd feritatem exerceat, vt bestia.

F Fur à furuo dictus est, id est, à fusco: nam noctis vtitur tempore.

F Factiosus inter opprobria, cum seditiosum accipi volumus: cum verò gratiosum, ac potentem, quasi magnæ factionis.

Facinorosus, à facti commisso nominatus: facit enim quod alteri noceat.

F Fœmellarius, fœminis deditus, quem antiqui mulierarium appellabant.

Flagitiosus, eo quòd frequentius flagiter, atque appetat libidinem.

F Furcifer dicebatur olim, qui ob leue delictum cegebatur à dominis, ignominie magis, quam supplicij causa, furcam circa viam ferre, prædicans peccatum suum, & mone-re cæteros, ne quid simile peccarent.

Futilis, vanus, superfluus, loquax, & est. Scaphora à valis fictilibus, quæ quassa &

A rimosa non tenent, quæ inieceris.

Fornicatus - - -

Fornicatrix est, cuius corpus publicum, & vulgare est. Hæ sub arcuatis prostabant, quæ loca fornice dicuntur: vnde & fornicariæ. Virg. Atque aduerso fornice.

Fœcunda, à fœtu dicta, quasi fœtu abundans, est enim partu frequens.

Fœta - - -

Flens, quasi lacrymis fluens.

Fugitiuus nemo rectè dicitur, nisi qui dominum fugit: nam si paruulus puer à nutrice, vel ab schola discesserit, fugitiuus non est.

F Fœnator autem Latin. ex Aug in ps. 36.

F Felix. *Seru. Æn. 1.* Felix dicitur, & qui habet felicitatem, & facit esse felicem.

F Formosus -- *Formum. n. veteres calidum. Ita legendum inf. lib. 19. cap. 7. in Forcipes, & apud Seru. (cuius hæc sunt verba Æn. 8.) non fornum, & apud Non. in Fauno. Vid. Fest. in Forcipes -- Forma -- & Formucalis. & Donat. in Phorm. act. 1. sc. 2. Ad verba. Hæc formam extinguent.*

F Fœdus. *Fest.* Fœdum antiqui dicebant pro hædo, solus pro holere, fostem pro hoste, fostiam pro hostia.

F Hunc veteres in graui signif. *Seru. Æn. 2.* Fœdum tam apud Virgilium, quam apud Sallustium non turpe significat, sed crudele.

F Formidolosus, cum sit timidus, è *Seru. Æn. 4.*

F Fatuus. *Ex eod. Æn. 7. ad v.* Huc Fauno, & nymph. *g. l. M. At Iustin. lib. 43.* Fauno fuit vxor nomine Fatua, quæ assiduum diuino spiritu impleta, velut per furorem futura præmonebat. Vnde adhuc qui inspirari solent, fatui dicuntur. *Ipse quoque Faunus, vt supra è Seruio retulimus, Fatuus Fatuelis dicebatur.*

F Fictor -- lenit, *Al. lenit.*

F Fur. *Vid. Agell. lib. 1 c. 8.*

F Factiosus -- cum vero gratiosum ac pet. *Gloss.* Factio τὰγμα. *Sueton. in Nerone:* quinque millia iuuenum elegit, qui diuisi in factiones plausuum genera condiscerent: & *Plaut. in Aulul.* istas magnas factiones, dotes dapiles nihil moror. *Inde factiosi, potentes, & gratiosi in factionib.*

F Fœmellarius. *aberat hæc vox à plerisque Gotth. erat in Ouet.*

F Furcifer. *Ex Donat. Vid. Gloss. in Furcifer γαυγούμυρος, &c.*

G

Gloriosus à frequentia claritatis dictus, pro c, g. littera commutata. Gloriosus à laurea dictus, quæ datur victoribus.

Gnarus, sciens, cui contrarius ignarus nesciens.

Gravis, venerabilis: vnde & contemptibiles leues dicimus. Gravis pro consilio & constantia dictus, quia non leui motu disilit, sed fixa constantie grauitate consistit.

Grandis - - -

Grandis ---

Gracilis ---

Grandævus, quod sit grandis ævo.

Gratus, gratiam feruans: sed gratus tantum animo, gratissimus & animo & corpore dicitur.

Gratificus, ab eo quod gratis faciat bonum.

Gratiosus, qui plus unicuique, quam meretur, tribuit.

Garrulus proprie dicitur, qui vulgo verbosus appellatus, accedente lætitia nec valens, nec volens tacere. Sumptum nomen à graculis auibus, qui importuna loquacitate semper strepunt, nec unquam quiescunt.

Ganeo, luxuriosus & tanquam in occultis locis & subterraneis, quæ ganea Græci vocant.

Glutto, à gula, i. gulosus.

a. Gratiosus. *Agell. lib. 9. c. 12.* Gratiosus & qui adhibet gratiam, & qui admittit.

b. Ganeo -- tanquam in occulte, & sub terr. *Fest.* Ganeum locum abditum, ac velut sub terra dixerit. *Plin. in Adolph.* Vectres ganeum meretricum tabernam dixerunt, ἀπόκρυφον καὶ κρυπτόν, quod ipsa sit in terra non ut cornaculi superius, vnde & taberna, quæ taberna à validioribus dicta tabib. quibus superiora suspensa sunt.

c. Glutto. *Agell. lib. de Gramm.* Heluo, qui & Glutto. *Fest.* Inglumes à gula dicta, Hinc & ingluuiosus, & glutto, & gulo.

H

Heros vir sapiens & fortis.

Humilis, quasi humo acclinis.

Honorabilis, quasi honori habilis, hoc est, aptus.

Honestus, quod nihil habeat turpitudinis: nam quid honestas, nisi honor perpetuus, i. quasi honoris status?

Humanus, quod habeat circa homines amorem & miserationis affectum: vnde & humanitas, qua nos inuicem tuemur.

Habilis, quod sit ad habendum commotum aptus.

Honorosus, plus est quam honoratus, sicut scelerosus, quam sceleratus.

Hirsutus, ab eo quod sit hirtus & pilis horridus.

Hypocrita, è Græco sermone in Latinum simulacrum interpretatur. Qui dum intus malus sit, bonum se palam ostendit: ὄψις enim falsum, κρισις iudicium interpretatur. Nomen autem hypocritæ tractum est à specie eorum, qui in spectaculis contexta facie in-

cedunt, distinguentes vultum ceruleo minoque colore & cæteris pigmentis, habentes simulacra oris lintea gypfata, & vario colore distincta, nonnunquam & colla & manus creta perungentes, vt ad personæ colorem peruenirent, & populum dum in ludis agerent, fallerent, modò in specie viri, modò in feminae, modò tonsi, modò crinici, anili, & virginali, cæteraque specie, ætate, sexuque diuerso, vt fallant populum, dum in ludis agunt. Quæ species argumenti translata est, in ijs qui falso vultu incedunt, & simulant quod non sunt: nam hypocritæ dici non possunt, ex quo foras exierint.

B Humatus, quod sit humo reclusus, id est sepultus.

Hilaris, Græcum est nomen.

a. Heros. *Idem sup. lib. 1. c. 37.* Heroes appellantur viri, quasi æteri, & celo digni, propter sapientiam & fortitudinem. *Id. Sern. An. 1. & Aug. 1. c. de ciuit. c. 21* à quibus longe diuersus est Socrates in *Cratilo* à *ros* in *libris* in *A* scribitur.

b. Humilis -- humo acclinis. *Ita Gothici omnes.*

c. Honestus q. honoris status. *Al. q. honor il. m.*

d. Hypocrita. *Ex Aug. Sern. 1. in ser. vi. post Quinquag.*

I

Ingeniosus, quod intus vim habeat gignendi quamlibet artem.

C Inuentor dictus, quod in ea qua quaerit, venit: vnde & ipsa qua appellatur inuentio, si verbi originem retrahemus, quid aliud resonat, nisi quia inuenire est, in id venire, quod quaeritur?

a. Interpretes, quod inter partes medius sit duarum linguarum dum transierit. Sed & qui inter Deum, quem interpretatur, & homines, quibus diuina indicat mysteria, interpretes vocatur.

Iuridicus, quia legum iura dicit,

Indoles, proprie est imago quadam futurae virtutis.

Iustus dictus, quia iura custodit & secundum legem viuit.

b. Innox, quod non noceat.

Innocentis, cui nocitum non sit, sed apud veteres vtrumque indifferens est.

Iocundus, eo quod sit semper iocis aptus, & hilaritatis à frequentia, sicut iracundus.

Iocosus, iocis vltus.

Inclutus, Græcum nomen est. Nam κλυτὸς Græci gloriosum vocant.

R

Illustris

Illustris, nomen notitiæ est, quòd clareat multis, splendore generis, vel sapientiæ, vel virtutis, cui contrarius est obscure natus.

Idoneus ----

Incolūmis, à colūna nomen habet, quasi erectus, fortis, & stabilis.

Inmarcescibilis, incorruptus & sempiternus, quod sit sine marcore & languore.

Intemeratus, incorruptus & nulla temeritate violatus.

Infirmus, quia sine formo, i. sine calore.

Imbecillis, quasi sine baculo, fragilis & inconstans.

Inanis, leuis.

Inconstans, quia non est stabilis, sed quod placet ei, rursus displicet.

Laetans, vel arrogans est, qui maiorum institutis non acquiescit, sed propriam quandam viam iustitiæ & sanctitatis inquit.

o Iracundus dictus, qui accenso sanguine in furorem compellitur, ut enim flamma dicitur, & ira inflammat.

d Incentor, ab eo quòd incendat atque inflammet.

Incentor, quia prava suggestione ad vitia cor aliorum succendit, & persuadendo inflammat.

Inexpiabilis, quòd nunquam expietur, nunquam purgetur.

e Inlaudabilis, non quia laudatus non sit, sed quia laudari non meruerit.

Iratus, ira actus.

Impius, quia sine pietate religionis est.

Iniquus proprie dictus, quia non est æquus, sed inæqualis. f Inter impium autem, & iniquum hoc distare nonnunquam solet, quia omnis impius iniquus, non tamen omnis iniquus est impius. Impius namque pro infideli ponitur: & dictus impius, quòd sit à pietate religionis alienus. Iniquus verò dicitur, pro eo quòd non est æquus, sed pravis operibus maculatur, vel si Christianitatis nomine censetur.

Inimicus, quia non amicus, sed aduersarius. Dux autem res inimicos faciunt: fraus & terror. Terror, quod timent: Fraus, mali, quod passi sunt.

Inuidus, dictus ab intyendo felicitatem alterius.

g Inuidiosus est, qui ab alio patitur inuidiam.

Inuisus, odiosus, ab inuidia & zelo dictus.

Intestabilis, cuius testimoniū non valet, & quod dixerit, irritum improbatūmq. sit.

Infamis, non bonæ famæ.

A Improbus dictus, quòd instat etiā prohiberi.

Importunus: inquietus: quia non habet portum, id est, quietem. Vnde & importuni, quia in naufragium citò feruntur.

Infrænis est, qui frænis non regitur, ut, Numidæ infræni.

Infrèndens, proprie est inter se comprimens dentes. h Nam & frèndere significat dentibus frangere: vnde nèfrèndes infantes, qui necdum dentes habent.

Ingluuiosus, à gula & voracitate dictus.

i Inglorius, quòd sit sine gloria, i. sine triumphis. Item inglorius, immemor gloriæ.

Informis, ingens, non quòd non habeat formam, sed quòd ultra formam magnitudinem habeat.

k Inueterator, eò quòd sit multi veterisq. usus in malitia.

l Immanis, quia non bonus, sed crudelis & terribilis. Manū enim bonū dicitur. Vnde κατ' ἀντιφρασιν dij manes, minimè boni.

m Immunis, minimè munificus, ut est in prouerbio veteri: Immunē ciues odere sui. Itē immunis, qui non facit munia, i. officio non fungit, est enim omni priuilegio vacuus.

Indemnis, eò quòd sine damno viuat, & sine vlla culpa atque periculo.

Iners, sine arte, & ob hoc ne operi quidē vlli aptus.

C Inermis, vel sine armis, vel sine viribus. Nam semper arma pro viribus.

Ignauus, ignarus viæ, i. rationis & vitæ.

Ignarus, non gnarus, i. inscius vel sine naribus. n Olfecisse enim veteres, scisse dicebāt.

P Ignarus autē duo significat, vel qui ignorat, vel qui ignoratur.

Immemor, qui oblitus est, perdidit enim memoriam.

Inscius, quia sine scientia est.

Idiota, imperitus, Græcum est.

Imperitus, siue peritia.

q Inconsultus, ab eo quòd non accipiat consilium. Item inconsultus, quia est sine consilio & inscius rerum atque ignarus.

D Ineptus, apto contrarius est, quasi inaptus.

r Inops, qui sine terra est: opē enim terram intelligimus, quia opem fert fructificando. Alij inopem intelligunt, non sepultam, inhumatum; cui nec inanis absenti surrexit tumultus.

Ignobilis, eò quòd sit ignotus & vilis & obscuri generis: cuius ne nomen quidē scitur.

Ircolus, quia ludore eotporis scendo puter.

Ignotus, ignobilis, vel ex improuiso veniens.

Impro-

Improuius dictus, eo quod subito sit, & A non porrò antè vilus.

Index, proditor ab indicando.

Indigena vocatus, quod inde genitus sit, id est, in eodem loco natus.

Impudens, eò quod ab eo pudor & pudicitia procul abest.

Impudicus, à pudore vocatus. Pudorem enim tectorem dicunt.

Incestus, propter illicitam commixtionem vocatus, quasi incestus, sicut qui virginem sacram vel affinitati suæ proximam stuprauerit.

Internicida est, qui falsum testamentum fecit, & ob id hominem occidit.

Inficiator, negator, quia non fatetur, sed contra veritatem mendacio innititur.

Impostor ---

Interceptus, propriè dicitur qui inter duos de medio tollitur.

Insidiosus, quod infideat: Nam propriè insidere est dolose aliquem expectare. Unde & insidie nominata sunt.

Inciucta, id est, sine cinctu: quia præcingi fortiter vterus non permittit.

Inuestis, id est, sine veste, nondum enim habet stolam, quod est signum maritalis dignitatis.

Iscurra vocatur, quia causa est quemlibet confectatur.

Interpres. *Seru. Aneid. 10. ad v. Tertius ille h. diuumq. interp. Aylas Interpres, medium est, nam & Deor. interpretatur, & hominum quib. diuinis indicat mentes interpret vocatus.*

Innox. *Gloss. Innox a h. abis.*

Iracund. *Vt. n. flamma. Sæpe hoc repetit. nebr. aic. TIS lux.*

Inceptor quia praua. *Succentor quia praua &c. Neap. c. cui scriptura magis conuenit interpretatio suggerendi & succedendi.*

Inlaudabilis. *è Seru. Georg. 3. Sed hæc interpretatio non illaudabilem, sed illaudatum respicit. Id vnde tam sæpe nascatur ante à admonuimus.*

Inter impium autem & iniqu. *Hieron. contra Pelag. Omnis impius iniquus est, & peccator, nec recipiatur, &c.*

Inuidiosus est q. a. a. p. i. *Agell. lib. 9. c. 12.*

Nam & frendere. *Fest.*

Inglotius. *Seru. Aneid. 10. Inglotius sine triumphis, immemor gloriæ.*

Inueterator. *Ita V. o. Danielis tamen. 13. Inueterate dierum malor.*

Immanis. *Fest. Imminas, ferus, siue magnus. Gloss. Immunis, μίσιος, ἀγριος. Vid. Seru. & Non.*

Immunis. *Gloss. Immunes ἀτελής, ἀρίπαφοι, ἀλειτρίστοι.*

Olfecisse n. veteres. *Idem inf. lib. 11. c. 1. Terent. An non sex totis mensibus prius olfecissem, quàm ille*

quidquam ceperet?

Ignarus autem duo. *è Seru. Aneid. 1. & 6.*

Inconsultus. *Vid. Sup. consultus.*

Inops. *è Seru. Aneid. 6. ad v. Inops, inhumataque turba est.*

Indigena. *Ex eod. Aneid. 9.*

Internicida. *Fest. in Internicium testamentum, & interneccio, vide Cuius obsert.*

Inciucta. *Eandem vocem nostri vsurpent.*

Inuestis, id est, sine veste. *Hæcenus velle, hoc est sine veste. auctorib. Seru. Macrobi. Non. Quod sequitur non admodum coheret, nondum n. habet stolam, quod est signum maritalis dignitatis. Itaq. hoc addititit, eiusq. qui illud sine veste non intellexerat, aueret, atque damno interpretatione, accersens hæc verba è lib. 19. c. 19.*

K

Katholicus, vniuersalis: Græcum est.

Karus, Græcum nomen est: sicut & karitas: vnde & Karistia, Karismata gratiæ.

L

Luculentus ab eo quod sit lingua clarus, & sermone splendidus.

Lector, dicitur à legendo, id est, percurrendo. Unde & nauis dicitur legere quidquid transit. Nam legit, transit, præterit, vt, -- Crebris legimus freta concita terris. Item lector, à colligendo animo quæ legit, quasi collector: sicut illud, Qui legitis flores.

Loquax, non est eloquens.

Latus, à latitudine.

Locuples, quasi locis plenus, & possessionum plurimarum possessor, quemadmodum docet Tullius in libro ij. de Republica: multarq. diuisione ouium & bouum, quod tunc res erat in pecore & in locorum possessionibus: ex quo pecuniosi & locupletes vocabantur.

Liberalis dictus ab eo, quod libenter donec, nec murmurec.

Largus ---

Longus à linea dictus, propter quod sit porrectus.

Longæuis, quasi longi æui & longi temporis.

Longanimis, siue magnanimus, eo quod nullis passionibus perturbatur, sed ad vniuersa sustinenda patiens est. Cui contrarius est pusillanimis, angustus, & in nulla tribulatione subsistens, de quo scribitur: Pusillanimis vehementer insipiens.

Leuis ob inconstantiam vagationis appellatur, quia leui motu mentis nunc ista, nunc illa desiderat.

Lubricus, ab eo quod labitur.

^d Labens, interdum velox, vt, Labere nympham polo, & labere pennis. Cursu enim lapsus celerior est.

^e Latro, infessor est viarum, à latendo dictus: Ælius autem: latro est, inquit, latero ab latere, insidiator viae.

Laniista, gladiator, id est, carnifex Thusca lingua appellatus, à laniando scilicet corpora.

Lacessor, per translationem dictus à canibus, vel à feris, quæ solent lacerando provocare.

Leno, conciliator stupri, eo quod mentes miserorum bladiat, & delinendo seducat.

Libidinosus, ab eo quod facit quod libet.

Libidinosus, à Libero, qui puellari corpore pingitur.

Luxuriosus, quasi solutus in voluptates: unde & membra loco mota, luxa dicuntur.

Lascivus, quod sit laxus, i. solutus & vanus.

Lymphaticus, quod aquam timeat, quem Græci *ὁ ὀφθαλμικός* vocant. Lymphaticus propriè dicitur, qui vitium ex aqua contrahit: cuius vitium est huc atque illuc currere, à fluore aquæ sumpto vitio. Sed poëta iam hoc genus nominis pro furiosis vsurpant.

Languidus - - -

^f Luridus, quod sit pallidus, à loro dictus, quod huiusmodi habeat cutem.

Leprosus, à pruritu nimio ipsius scabiei dictus: unde per. p. scribi debet.

Luscus quod lucem ex parte sciat: sicut Luscitiosus, qui vespere nihil videt. ^h Luscos coelites dixerunt antiqui: unde & Cyclopas coelites legimus dictos: qui vnum oculum habuisse perhibentur.

Lotus, lauatus, id est, mundus.

Lupa, meretrix, à rapacitate vocata, quod ad se rapiat miseros & apprehendat.

^a Latus à latitudine. *Farro. lib. 5.* letari ab eo, quod latius gaudium propter magni boni opinionem diffusum.

^b Locuples. *vid. Non. in Pecuniosus.*

^c Pusillanimis vehementer insip. *Ex LXX. editione pro quo vulg. qui autem impatiens exaltat stultitiam suam. Pron. 14.*

^d Labens, interdum velox, à *seru. Æneid. 2. ad 5.* Tot iam lab. ann.

^e Latro. *vid. Farr. lib. 6.*

^f Luridus, à loro. *Rectè Farr.* Lorica à lotis, quod de loro crudo pectoralia faciebant. Luridi autem huiusmodi coloris sunt. *Festus.* Luridi supra modum pallidi.

^g Luscitiosus, qui vesp. nihil vid. *At Festus contra Luscitio vitium oculorum, quod clarius vesperi quam mane cernit. vid. Fulg. Plac.*

^A ^h Luscos coelites à *seru. Æn. 8.*

M

^M Misericors, à compatiendo alienæ miserie vocabulum sortitus est: & hinc appellata misericordia, quod miserum cor faciat dolentis alienam miseriam. Non autem occurrit ubique hæc etymologia: nam est in Deo misericordia sine vlla cordis miseria.

^b Maclus, magis auctus gloria, & est nomen tractum à sacris. Quoties enim thus aut vinum super victimam fundebatur, dicebant: maclus est taurus vino vel thure, hoc est, cummulata est hostia & magis aucta.

Munificus dictus, vel quia alicui munera multa dat: vel quia munus suum, i. officium quod debet adimplet: sic & munifex, quia munera fert.

Magnus - - -

Magnanimus, ab eo quod sit magni animi & magnæ virtutis. Cui contrarius pusillanimis.

Magnificus, à magna faciendo vocabulum traxit.

^e Mansuetus, mitis vel domitus, quasi manu alluetus.

^p Modestus, à modo dictus & temperie: nec plus quicquam nec minus agens.

Mitis, lenis & mansuetus & cedens improbitatibus, & ad sustinendam iniuriam tacens, quasi mutus.

^c Mutus, quia vox eius non est sermo, nisi mugitus: vocalem enim spiritum per nares quasi mugiens emittit.

Memor, vel qui memoriam tenet, vel qui memoria tenetur.

^f Magister, maior in statione: nam *στῆσις* Græcè statio dicitur.

Minister, minor in statione, siue quia officium debitum manibus exequitur.

Maior - - -

Minor - - -

Mimicus, à numero monadis, quod post eum non sit alter.

^D Maximus, aut meritis, aut atate, aut honore, aut facundia, aut virtute, aut omnibus magis eximius.

Modicus, parvus, sed abusiue, ceterum rationabilis.

Moderatus, à modo scilicet & temperamento.

Mediocris, quod modicum illi sufficiat.

^g Miser propriè, eo quod omnem felicitatem amiserit. Secundum autem Ciceronem propriè mortuus, qui in Tullularis miseros mortuos vocat, propter quod iam amiserunt vitam.

Misera-

Miserabilis, quod sit miseræ habilis.
 b. Mæstus, naturaliter tristis, non casu. Est enim à natura mentis & animi: unde i & mæstus.

Mendicus dictus, quia minus habet unde vitam degat, siue quia mos erat apud antiquos os claudere egenam, & manum extendere, quasi manu dicere.

Mendax, quod mentem alterius fallat.

Malignus, quia malitiæ votum vel opus peragit.

Malus, appellatus à nigro felle, quod Græci μέλας dicunt, unde & melancholici appellantur homines, qui & conuersationem humanam refugiunt, & amicorum charorum suspecti sunt.

Meliorius deterior malo, quia frequenter malus. A malo autem peior dicitur, à bono deterior.

Melior dictus, quia mollior, non durus aut ferreus, nam melius quasi mollius.

Minax, à facie oculorum quando furiosè ardescit, ut amplius vidēs pertimescat.

Minator est, monitor, sed monitor dicitur cum prænuntiat bona, minator cum prænuntiat aduersa.

k. Mulcator, eò quod blandis verbis mulceat ad declinandum animum: transitio à mulso, id est, quod acceptum lenire solet fauces dolentis, aut oppletam sordibus stomachum.

Metatores appellantur, qui castra designant, à metiendo scilicet, Lucanus: Hesperios audax veniat metator in agros.

Mollis, quod vigorem sexus enervato corpore dedecoret, & quasi mulier emolliatur.

Macer à macie: & macies à mæchia, eò quod immoderata libido macros faciat, siue à maceratione.

l. Mancus, manu ancus.

m. Moribundus, morienti similis, sicut vitabundus, vitanti similis. Quando enim dicimus, moriturus est, verè moriturus est: moribundus autem non verè, sed verisimilis morientis est.

Meretrix dicta, eo quod pretium libidinis mereatur. Inde & meritoria tabernæ: nam & milites cum stipenda accipiunt, mereri dicuntur.

Morio, à morte vocatus, eo quod non viveat intellectu.

Mulio, dictus à mulis, eo quod præsit eisdem vehiculis.

A Manifestum dicitur, quod in manu est promptum.

* Misericors, ex Greg. Moral. lib. 20. cap. 23. Al. 24.

b. Machus magis auct. è Seru. Æn. 9.

c. Manuctus, vid. Capitol. in ps. 24.

d. Modestus, ex Ambros. lib. 1. Off. c. 18.

e. Mutus--vocalem n. sp. Ex Lac. libro de opifi. cap. 11.

f. Magister--nam steron Græc. stacio. Gloss. μαγίστρος, Robustus, gravis, stabilis. Στασις ἢ καταμονή. Statio vid. Fest. in Magisterate & Magisteria.

g. Miser--secundum Cic. è Seru. Æn. 4. ad y. miserum post fata Sichæi.

h. Mæstus naturaliter tristis. è Seru. ad v. mæstum mittit Onyten Æn. 12. mæstum, naturaliter tristem, seuertum, quem Græci ἀεὶ δασην dicunt.

i. Unde & mæstus. f. mæstus vid. Seru. Æn. 1. ad mæstumque timorem.

Amicor. charor. suspecti sunt. Ita l. o. Gothicismus.

à malo autem peior, à bono det. è Seru. Georg. 4. ad v. Deterior qui vilis.

2. quando furiosè. Al. furor.

k. Mulcator. Donat. in Herc. sc. 1. Nam propriè Mulcibet dicitur est. quod omnia mulceat, id est, molliat. & in Adelp. secu. 2. Ipsum dominum, acque omnem familiam mulcauit. Ita enim legi in veterib. libris ælianus Gab. Faernus. Quæ autem de mulso, Plinij videntur lib. 2. c. 94.

l. Mancus--manu ancus Festus. Ancus appellatur, qui ad ancum brachium habet, ut portari non possit, Gloss. Ancus, mancus, μακρός, ἀγρός.

m. Moribundus--morienti similis, è Seru. Æn. 10.

N

Nobilis, non vilis, cuius & nomen & genus scitur.

Nubilis, ad nubendum habilis.

* Nemo ab homine tractum est, id est, ne homo, quod est pro nullo.

Nullus autem, quasi ne vllus.

b. Nihil, compositum est ex ne & hilo. Hilius autem Varro ait, significare medullam eius ferule quam Græci ἀσφodelον vocant: & sic dici apud nos nihilum, quomodo apud Græcos οὐδὲ γῆρ.

D c. Nequam à malo plerique distinguunt alium perniciosum: alium nugam existimantes, ut ait Monatius: Hic adolescens nequam non malus, id est, nugam, non perniciosus. Alij confundunt, quasi utrumq. vnum idemq. significet.

Nequaquam, eò quod nec quicquam sit, id est, ex eo quod nihil sit, veteres esse dictum voluerunt.

Neuter, neque iste neque ille, q. dicat nec vterque.

^d Nefarius, non dignus farre, quo primo cibi genere vita hominū sustinebatur. Alias nefarius.

Nefandus, id est, ne nominandus quidem.

Nutritor, quasi nutu eruditor.

^e Nuntius est, qui nuntiat, & quod nuntiatur, id est, ἀγγελος καὶ ἀγγελία: sed nuntius ipse homo genere masculino: id verò quod nuntiat genere neutro, ut hoc nuntium, & hæc nuntia.

Nazaræus, id est sanctus Dei, Nazaræus olim dicebatur, qui sanctam comam nutrebat, & nihil contaminatum accipiebat, abstinens se à vino omnique sicera, quæ mentem ab integra sanitate peruertit.

^f Nugas autem Hebræum nomen est. Ita enim in prophetis est expositum, ubi dicit Sophonias: Nugas qui à lege recesserunt, ut nosse possimus linguam Hebraicam omnium linguarum esse matrem.

Nugigerulus, appellatus ab eo quòd sit turpis nuntius.

Negligens, quasi neclegens.

^g Nepos, dictus à genere quodam scorpionum, qui natos suos consumit, excepto eo, qui dorso eius insederit: nam rursus ipse, qui servatus fuerit, consumit patrem: unde homines qui bona parentum per luxuriam consumunt, nepotes dicuntur. Hinc quoque nepotatio pro luxuria ponitur, qua certè quæque res consumuntur.

Niger, quasi nubiger, quia non serenus, sed tusco operatus est. Unde & nubilū diem retrum dicimus.

^a Nemo, id est, ne homo. Vel nec homo, Seru. & Fest.

^b Nihil. Festus. Nilū putant esse quod grano fabæ adheret, ex quo nihil, & nihilum.

^c Nequam—nequitiam. Vid. Varr. in extremo libro nono, & Agell. lib. 7. c. 11. ut ait Monatius. f. Minatius vel Matius potius, cuius Mimoi, anbi laudantur à Terentiano. Numatius in 6. Tarracon.

^d Nefarius non dignus farre. Non. Nefarij proprietatem lib. 1. de vita. pop. Rom. Varro patefecit, à farre quod adorem est, quo scelerati uti non debeant. Aferon. Nefarium quod facta polluit farre pio solita celebrari ergo nefarij sacrilegi.

^e Nuntius. Seru. Aen. 6. ad v. Verus mihi nuntius ergo. Sanè qui nuntiat genere tantum dicitur masculinon. Quod autem nuntiatur, licet neutro dicatur, tamen inuenitur etiam masculino.

^f Nugas autem Heb. Ex Hieron. Sophon. 3. Est autem vox Hebræa נוגה, charif. lib. 1. Nugas licet indeclinabile sit, tamen commune trium generū, hic, & hæc, & hoc nugas. c. paullo post. Neutralia indeclinabilia sunt, ut nugas, quod est commune trium generum.

^g Nepos à genere quodam scorp. Glos. Nepa σκίρ-π. Non. Nam verè nepa scorpis dicitur. Aliter Festus de nepotis etymo, & Isidorus ipse lib. 9.

O

Orthodoxus, rectæ gloriæ.

Orator, ^a ab ore vocatus, à perorando nominatus, id est, dicendo: nam orare dicere est.

Obaudiens: ab aure, eo quòd audiat imperantem.

^b Ospes, quod inferat ostio pedem.

Ospes, facilis, apertus, & ostio patens: unde & ospitalis homo dicitur.

^B Otor, inimicus ab odio dictus: sicut amator ab amore, & est generis communis.

Odibilis, odio habilis.

Obsitus, obsessus, id est, vndique insidijs conuallatus.

^c Obscenus impuræ libidinis, à vicio obscuro dictus.

^d Obtusus, hebetior & obclusior, quasi ex omni parte tunsus.

Obnixus, contranixus & conabundus.

Obnoxius, quia obligatus est nexibus culpæ.

^e Oblectator, quasi cum lacte & fraude, ut Terentius: Nisi me lactasses amantem: unde & oblectare dictum est.

^C ^f Obtrektor, malignus, & qui obstringillando efficiendoque non sinat quempiam progredi & auferere.

Orbus, quòd liberos non habeat, quasi oculis amissis.

Opifex, quòd opus faciat aliquod.

Opilio, ouium pastor ouilio.

^a Orator. At Festus. Oratores ex Græco quasi ἀγο-διέτι, quod missi ad reges, nationelq. deos soletēt ἀγοάδα: rüpsid ed est, testari.

^b Ospes. Hospes. Rectè abest à quattuor Varr. cc. hac vox.

^c Obscenus. Varr. lib. 6. Obscenum turpe, quod nisi in scena palam dici non debet.

^d Obtusus. f. obtusus—obclusior. Al. obtusior. Vtroque modo legi admittunt characteres Gothicis.

^e Oblectator. Fest. in verbo lacit.

^f Obtrektor—obstringillando. Vel obstringillando potius ut apud Varr. de re rust. c. 2 c.

P

Prudens, quasi porro videns: perspicax enim est, & incertorum præuidet casus.

^a Patiens, dictus à patiendo, pauire enim ferire est: percutitur enim, & tolerat.

^b Per-

^b Perfectus, cui in nihil adijci potest. Huic nomini apud Grammaticos comparatio non adijcitur, quia si dixeris, Ille perfectior est, iste perfectus non erit.

Pulcher à specie cutis dictus, quod est (rubens) pellis: postea transijt hoc nomen in genus. Nam pulchritudo hominis aut in vultu est, vt: Os, humerisque Deo similis-- aut in capillis, vt: namque ipsa decoram Casariem: aut in oculis vt, -- latos oculis afflatur honores: aut in candore, vt: Quale manus addunt ebori decus: aut in lineamentis, vt, Te multo plus figura & lineamenta hospitis delectabāt: aut in proceritate, vt, Turnus: Vertitur in medijs, & toto vertice supra est.

Pellax, à pelliciendo.

Perispicax, splendidus, eo quod perluceat.

Perpetuus. ---

Perennis, ab eo quod sit perpetuus annis.

^c Præiul vocatus, quia præ est sollicitudine.

Præpositus appellatus, eo quod sit subiectorum ac famulantium ordinator vel rector.

Patroni à patribus dicti sunt, quod huiusmodi affectum clientibus exhibeāt, vt quasi patres illos regant.

^d Pedagogus est, qui paruulis assignatur: Græcum nomen est, & est compositum ab ab eo quod pueros agat, id est, ducet, & laeuientem refrenet ætatem.

Præfens dictus, quod sit præ sensibus, id est, coram oculis, qui sensus sunt corporis.

Prior, quod primus sit ordine: & primus, quasi præminens.

Primus ---

Postremus ---

Potens, rebus late patens: vnde & potestas quod pateat illi quaquā velit, & nemo intercludat, nullus obiltere valeat.

Præopimus, præ cæteris opibus copiosus.

^e Pecuniosus Tullius primum eos dictos refert, qui plurimam habuissent pecuniam, id est, pecora. Ita enim antiqui eos appellabant. Paulatim autem per abusione nomen in aliud deuolutum est.

^f Peruicax proprie dicitur, qui in proposito suo ad victoriam perseuerat. Antiqui enim viciam dicebant, quam nos victoriam: credo quod inde dicatur herba vicia, id est, victorialis.

^h Pernix à pernitendo tractum est, id est, in conatibus perseuerando. Alij pernitem velocem intelligunt pedibus: Nam pernicitas pedum est, vt: pernicibus ignea plantis: sicut celeritas pennarum est, vt: -- ce-

^A lerique fuga sub sidera lapsæ.

Piger, quasi pedibus æger. Est enim tardus ad incendendum: quod nomen per vsum transijt & ad animum.

Pernox, peruigilans nocte.

ⁱ Perseuerans ---

^l Pettinax, impudenter tenens, quasi pertinens.

Petulans, nunc quidem pro audace & improbo ponitur: olim autem acerbi flagitatores, & proprie argentariorum coactorum pueri, quod pretia rerum crebrius & asperius exigebant, à petendo petulantes vocati.

^m Procax, proprie idem quod petax. Nam procare est petere: vnde & nuptiarum petitores proci dicuntur.

^B Prodigus, sumptuosus atq. consumptor, qui omnia porro agit & quasi proijcit.

Profugus proprie dicitur, qui procul à sedibus suis vagatur, quasi porro fugatus.

Peregrinus longè à patria positus, sicut alienigena.

Proiectus, quasi longè & procul iactatus, sicut & produxit, quasi porro illum duxit, & prouocauit, quasi porro illum vocauit.

Proiectus, quasi porro eiectus ac proiactatus vnde, Proiectaque saxa Pachyni, id est, porro iactata.

^C Proscriptus, cuius bona palam & aperte scribuntur.

Præscriptus, ordinem significat, sicut & præscriptiones apud Iuriconsultos.

^o Procinctus, expeditus & armatus, vnde & In procinctu, id est cum belli causa arma sumebant.

^p Præcinctus, eo quod ante se ponat aliquid, quo præcingitur. Vnde & de Domino dictum est, Præcinctus linteo, lauit pedes discipulorum suorum.

^q Prædo est, qui populando alienam inuadit prouinciam. Prædo ab abigendo prædas dictus, & prædo qui prædam habet.

Prædator est, cui de præda debetur aliquid.

Plagiator, ἀπὸ τῆς πλαγίης, id est, obliquo, quod non certa via gradiatur, sed pelliciendo dolis.

^r Pirata, sunt prædones maritimi ab incendio nauium transcuntium quas capiebant dicti. Nam πῦρ ignis est.

Pugillator, qui de manu in manum numerorum aliquid subtrahit.

Peculator, pro eo quod sit pecuniæ publicæ defraudator.

Proditor, pro eo quòd detegit. Item proditor, perditor: vt, vnus ob iram Prodimur.

Perfidus, quia fraudulentus est & sine fide, quasi perdens fidem.

Periurus, quia perperè iurat, id est, malè iurat. Periurus autem in verbo. r. non habet. Nam *per* iero & *de* iero dicimus.

Præuaricator, malè fidei aduocatus, & qui vel in accusando nocitura, vel in defendendo profutura prætereat, aut inutiliter dubicque ponat mercedis gratia, scilicet corruptus. Cicero: Quid enim tam præuarum: id est valde varum.

Pellax, dolosus & fallax, à pelle, id est, vultu. Foris enim vt fallat arridet, sed nequitia intus gerit.

Profanus, quasi porro à fano. Sacris enim illi non licet interesse.

Parracida, propriè dicitur interfector parentis, quamuis quidam veteres hunc parricidam dixerint: quoniam parricidium & homicidium in quocumq. intelligi possit, cum sint homines hominibus pares.

Persecutor non semper pro malo intelligitur, vnde, Persecutus, perfectè secutus.

Publicanus est, qui vectigalia publica exigit, vel qui per publica negotia seculi lucta sectatur: vnde & cognominatus est.

Peccator, à pellice, id est, meretrice vocatus, quasi pellicator, quod nomen apud antiquos tantum flagitiosum significabat, postea transijt hoc vocabulum in appellationem omnium iniquorum.

Prostituta: meretrices, à proscédendo in meritorijs, vel in fornicibus.

Pellex, apud Græcos propriè dicitur à Latinis concuba. Dicta autem à fallacia, id est versutia, sub dolositate vel mendacio.

Procuruus, quasi per longum curuus.

Pavidus est, quem vexat trepidatio mentis (habet enim cordis pulsationem, cordis motum) nam pauire ferire est, vnde & pauimentum.

Petræ autem, & rupes à duritia saxorum nominantur.

Pusillanimis, pusillo animo.

Petulus, dictus ab appetendo, vnde etiã & meretrices petulcas vocamus.

Pisinus, à pulsione.

Productus, quasi porro ductus.

Patiens dictus à pauendo. Festus: Obpunit verberat, à pauendo, id est, feriendo. Vnde pueri quod puniendo coercentur, vnde & pauimenta. Nimirum à Græcis *παύω* s. *ferre*, & *πῦλον* s. *pulsare*. Nam & *παύματα* pro

pauimenta legi in antiqua inscriptione affirmat vir eruditissimus.

Perfectus. Seruius *Æn.* 11. ad 2. ó fama ingens ingentior arm. Alia illa nomina sunt, in quibus est dubitatio, vtrum comparentur, vt est perfectus, quod si velis comparate, incipit perfectus non esse perfectus.

Præsul-- quia præest sollicitud. Paul. ad Rom. 12. qui præest in sollicitudine. Dicitur autem præsul à *præsiliendo* vt ait Phocas sic enim inter Salios primus appellabatur, quod tripudij auspiciaretur, imò Lucilius: Præsul vt aueruat, inde & volgus redantruat illi. Illic est præsul tor, quem Glossarium vetus *τὸν ἐν τοῖς ἱεροῖς πρῶτον μέν* interpretatur.

Pædagog, qui paruulis assign. Ex Hieron ad Gal. 3.

Pecuniosus, ex eod. Eccles. 5.

Petucax, Donat. in Hier. Petucax perseverans cum quadam vi. & paulo post, petucax per vim agens.

Antiqui n. viciam. Ouet. viciam. vitiosè opinor.

Pernix à peruitendo. è Seru. Georg. 3.

Alij pernicem velocem. Ex eod. *Æn.* 11.

Nam pernicitas ped. Ex eod. *Æn.* 4.

Pertinax, q. pertinens. Quasi pertendens Varro lib. 4.

Procax. è Seru. *Æn.* 1.

Præscript. ordinè signifi. Præscriptiones appellant Iuriconsulti exceptiones, illas præsertim que longi temporis obiectione actiones excludunt. Cuius nominis origo fortasse, quod earum formula præscripta esset aut in edictis Prætorum, aut in actionum formulis. Sic etiam præscriptis verbis actio.

Procinctus. Vid. Fest.

Præcinctus. Ex August. in Ps. 92.

Prædo. è Seru. *Æn.* 10.

Picata ab incendio. At Græcis *πικατῆς*, nō *πικατῆς* Hesich. *πικατῆς* *ναυπηγῆς*.

Periurus in verb. r. non habet. Immo & non. è ipsius in vetustiss. Cod. Salu. Periurus bis sine r. scribitur. Sane autem hæc Seru. *Æn.* 2.

Præuaricator. Plin. lib. 3. c. 17. Acator nisi incuruus præuaricatur. Inde translatum hoc crimen in forum Ibi itaq. caneatur vbi inuentum est. Quod autem à vario deditisse Cicero videtur in Partitionibus cum dicit: Præuaricationis nomen significat, eum qui in contrarijs causis, quasi variè esse positus videatur: non pro suis diuersa notatio est, nam & varium à vario fortasse descendit. Quamquam id exigere iniquum est, vni præsertim. Quid enim tam præuaricum in quibuslibet libris legatur.

Parracida. Ita Gostincii libr. non parricida.

Publicanus. Caus. c. 16. de verb. sign. eum qui vectigal. pop. Rom. conductum habet, publicanum appellamus.

Pellex apud Græc. Vid. Fest. Agell. & Paul. c. 144. De de verb. sign.

Pavidus-- habet enim cordis puls. Responsum videtur ad Virgilij verba, corda pauor pulsans.

Petulus. è Seru. Georg. 4. ad v. herdiq. petulci.

Questor, à querendo dictus, quasi queritor.

Questus-

Questuosus, querimoniosus.

Querulus, quia querelam infert.

Quetus, quod sit ipse sibi animo securus, nemine in tangens.

R

Religiosus, ait Cicero, à relegendo appellatur, qui retractat, & tanquã relegit ea quæ ad cultum diuinum pertineãt. Hi sunt dicti religiosi ex religendo, tanquam ex eligendo eligentes, ex diligendo diligẽtes, ex intelligendo intelligentes.

^b Rationator dictus, & vic magnus, qui de omnibus rebus, quas esse mirabiles constat, potest reddere rationem.

Retractator repertor, ^d nam retractare, est repetere, quod omiseras.

Resipiscens, eo quod mentem quasi post insaniam recipit, aut quia resipit quia spera deserat. Calligat enim seipsum de mentis, & confirmat animum suum ad rectius viuẽdem, cauens, ne iterum corruat.

Reptinus, à repente. ^e Repens autem & aduerbium & nomen potest esse.

Robustus, fortis, validus, à fortitudine roborem roborem appellatus.

Rapidus, velox pedibus.

Raptus, eo quod corruptor. Inde & rapta eo est corrupta est.

^f Reus, re de qua obnoxius est, & reatus à re, est nomen reus.

Reus maiestatis, primum dictus, qui aduersus reipublicam aliquid egisset, aut quicumque hostibus conuenisset. Dicitur autem reus maiestatis quia maius est ledere patriã, quã ciuem unum. Postea autem & hi rei maiestatis dicti sunt: qui aduersus maiestatem principis egisse viderentur, vel qui leges inutiles reipublicæ detulerant, vel viles abrogauerant.

Rixosus, à rictu canino dictus. Semper enim ad contradicendũ paratus est, & iurgio delectatur, & prouocat contendentem.

Rusticus, dictus quod rus operetur, id est terram.

^a Religiosus ait Cic. 2. de nat. deor.

^b Rationator. Sic in Gotth. o. caq. scriptura Chaconi placebat. Nam ratiocinator alius est.

^c Vic magnus. Magnus volebat A. Augustinus.

^d Nã retractare. e. Sern. Æn. 7. ad v. Mos erat Hesperio in Latio.

^e Repens autem Ex eod. Æn. 12.

^f Reus, à re de qua obnoxius. Cic. 2. de orat. Reos autem appello non eos modò, qui arguuntur, sed

A omnes, quarum de re disceptatur.

S

Sapiens, dictus à sapore, quia sicut gustus aptus est ad discretionẽ saporis ciborũ: sic sapiens ad dinosceniã rerum atq. causarum, quod vnumquodque dinoscat, atque sentiu veritatem discernat. Cui contrarius est insipiens, quod sit sine sapore, nec alicuius discretionis vel sensus.

Studiosus, quasi studijs curiosus.

^a Sanctus, veteri consuetudine appellatus, eo quod hi qui purificari volebant, sanguine hostiæ tangebantur, & ex hoc sancti nomẽ acceperunt.

^b Sincerus, quasi sine corruptione. cui contrarius est insincerus, vitiatus corruptus.

Supremus, summus, ab eo quod supereminet. Vnde & supreme pater dicimus.

Sublimis, ab altitudine vocatus honoris: nam proprie sublimis dicitur, quod in alto est, vt, sublimemque ferens ad sidera celi.

^c Speciosus, à specie vel aspectu: sicut formosus à forma.

^d Sollers, quod sit sollicitus in arte & utilis. Sollers enim apud antiquos dicebatur: qui erat omni bona arte instructus. Terentius, Adolescentem sollertem dabo.

^e Superstitiosus, ait Cicero, appellatus, qui totos dies precabantur, & immolabant, vt sibi sui liberi superstites essent.

Solicitus, quia sollers & citus atque inquietus.

Sedulus, familiare verbum Terentij: hoc est sine dolo, aliàs asiduus.

^f Sodales, dicuntur, qui ad symbolum conuenire consueverunt, quasi sua edentes, alias quasi sedales, quod simul sedeant. Socij dicuntur propter periculi & operis societatem, quasi in vnã caligam, & vno vestigio manentes.

D Stultus, hebetior corde, sicut quidam ait, Ego me esse stultum existimo: fatuum esse non opinor, id est, obtusis quidem sensibus, non tamẽ nullis. ^b Stultus est, qui per stuporem non mouetur iniuria, scruitiam enim perfert nec vltus est, nec vllò ignominie commouetur dolore.

ⁱ Segnis, id est, sine igne, ingenio carens (se autem sine significat, vt sedulus sine dolo, securus quasi sine cura) id est, frigidus, per quod inutiles accipimus.

Stupidus, sepius stupens.

Superbus dictus, quia super vult vide: quã

quàm est: Qui enim vult supergredi quod A est, superbus est.

Susurro, de sono locutionis appellatus, quia nō in facie alicuius, sed in aure loquitur de altero detrahendo.

Seditiosus, qui dissensionem animorum facit & discordias gignit: quā Græci *διδασκα* dicunt.

Seuerus, quasi sæuus verus, tenet enim sine pietate iustitiam.

Simulator, dicitur à simulacro. Gestat enim similitudinem eius, quod non est ipse.

k Suasor, decipiens, id est, in suam sortem B trahens.

Studiosus - - -

l Scrupulosus, animi minuti & asperi. Scrupus enim est arena durior.

m Sacrilægus, dicitur ab eo quod sacra legit, id est, furatur.

Sicarius vocatur, qui ad perpetrandū sceleris armatus est. Sica enim gladius est à secando vocatus.

n Scæuus sinister atque peruersus, *από τῆς σκαίης*. Est enim pessimi & crudelis animi.

Scenicus, qui in theatro agit. Theatrum enim scena est.

o Scotta, quæ à Græcis quoq. *σκύτεια* vocabantur, quo defricantur pelles, quibus corruptela fit.

Spurcus, quod sit impurus.

p Scelerosus, sceleribus plenus, vt lapidosus locus, & arenosus. Plus est autem scelerosus, quàm sceleratus.

Sator, seminator, vel pater à semine.

q Scurra, qui scētari solet quēpiam cibi gratia. A sequendo igitur inde scurra appellatus. Idem allecla, à sequendo.

Satelles, quod adhareat alteri, siue à lateris custodia.

Suffectus, in loco alterius suppositus, quasi suffactus. Vnde & Consulē suffectum dicimus eum, qui pro alio substituitur.

Secundus, quia secus pedes, & tractus est sermo à sequentibus seruis pedissequis. Vnde & secunda fortuna dicitur, quod secundum nos est, id est, prope nos. Inde & res secundæ, id est, prosperæ. Secundæ autem à sequendo sunt dictæ.

r Stipulator, promissor. Stipulare enim promittere est, ex verbis iuris peritorū qui etiā stipulum firmum appellauerunt.

Sanus, à sanguine, quia sine pallore est.

Sespes. - - -

s Salus, à sale nomen accepisse putatur.

Subtilis, ab extenuatione dictus.

t Sequester dicitur, qui certatibus mediis interuenit, qui apud Græcos *ὀμείσες* dicitur, apud quem pignora deponi solent. Quod vocabulum à sequendo factum est, quod eius qui electus sit, vtraque pars fidem sequatur.

Sesilis, quod non videtur stare, sed sedere.

Surdus, à fordibus humoris aure conceptis: & quamuis multis casibus accidat, nomen tamen æger ex prædicto vicio retinet.

s Siccus, quod sit exsuccatus, siue per antiphrasin, quod sit sine succo.

v Sepultus dictus, eo quod sit sine palpatione, vel sine pulsu, id est sine motu.

z Saio, ab exigendo dictus.

Sutor, à suendis pellibus nominatur.

Subulcus, porcorum pastor, sicut bubulcus à cura boum.

a Sanctus. Vid. Seru. *Æn.* 12. ad v. qui scēdera fulmine sancit. aut ad verba Pauli potius respicit. Et omnia penè in sanguine secundum legem mundantur, & sine sanguinis effusione non fit remissio.

b Sincerus. è Seru. *Georg.* 4.

c Speciosus. è Seru. *Æn.* 1. quamuis alias formosum nō à forma, sed à formo ducat Isidorus.

d Sollers. Donat. in *Eunuch.*

e Superstitiosus ait Cic. 2. de nat. deor.

f Sodalis. Tres etymologia indicantur à Festo. vt sodales sunt vel ex suo edentes. vel vna sedentes, quasi sedales, vel suadentes, quarum duas priores posuit Isidorus.

g Socij. Quasi in eod. focco insistentes.

h Stultus est qui per stupor. è Seruio *Æn.* 11. ad v. Quis metus? o. n. d. semper inertes.

i Segnis, id est, sine igne. è Seru. *Æn.* 1. Hunc locū dispositione sola restitimus.

k Suasor d. i. i. s. s. trahens. Al. suasor à suadendo, quē vult decipere. Vtr. q. scriptura Gothicor. libror.

l Scrupulosus. è Seru. *Æn.* 6.

m Sacrilægus. Ex eod. *eclog.* 8.

n Scæuus. Ex eod. *Æn.* 3. ad v. Scæuq. amplector limina portæ. Glos. *σκυτεια* Scæuus, & Scæua agri gæa.

o Scotta. Vid. Fest. & epitom.

p Scelerosus. - Plus est autem scelerosus. Donat. in *Eunuch.* Scelerosus propriè auctor est scelerum, sceleratus in quo scelus sit constitutum, vel commissum.

q Scurra. Vid. Fest. & Scelig.

r Stipulator. - stipular. n. promittere. Rectè Goth. o. Gless *επιφωτισμα* promittere spondeo, stipulor. Item *επιφωτισμα* consulto, interrogo, stipulo. seu manis stipulor. Nam stipulor commune, vt ait Priscianus lib. 8. citans ad id Suetoniam lib. 8. Prætorum. Eiusus in stipe. Stipem esse nummum signaturam, testimonio est & id quod datur stipendium militi, & cum se datur pecunia, quod stipulari dicitur. vel (vt cæcè Ful. A. r. j. i. n. s.) Stipem dicebant pecuniam signatam, quod

quod stiparetur: idè stipulari dicitur is, qui interrogatus ipondet. Ergò cum stipulari commune sit, interrogationemq. & spõsionẽ cõtineat: rectè quoq. ead. Gloss. ἐπερωτησις interrogatio, stipulatio. Et Stipulatio ἰκαροδία. Itemq. ἰκαροδία satisfactio. Satisfactio autem, & ἰκαροδία promittentis sunt, non interrogantis. Hæc propterea à pluribus, quia A. Aug. stipulari rogare esse volebat, non promittere, & stipulatorem eum qui rogaret, nullo modo qui promitteret.

¹ Salus, à sale. Quod corruptionem prohibeat.

² Sequester, Seru. AEn. xi. ad v. pace sequestra: media (inquit) nam sequester est medius inter duos alitercantes apud quem aliquid ad tempus seponitur. Gloss. Sequester μεσητὴρ, ἐστὶν ὁ μετὰ δύο φύλας. Vid. Agell. lib. 20. c. 10. & Iuriconsultor. libros.

³ Sepultus, è Seru. AEn. 6. ad v. custode sepulto.

⁴ Saio. Gotthor. vox, quam & nos retinemus, & sepe legitur in Gotthicis legibus & membranis, & apud Cassiodorum. In concilio vero Emeritensi c. 8. mendore Salomonem pro Saionem habent aliqui codices. Illud adnotandum, t. consuetudo mo. lo prolata à Gotthis, quo à nobis gi. & ge. Adq. non modo scriptura ipsa sagio que in quibusdam libris est, & Germanici sager eadem significatione, sed notatio quoq. Isidorus satis demonstrat.

T

Tutor, qui pupillum tuetur, hoc est, in tuetur, de quo in consuetudine vulgari dicitur. Quid me mones: & tutorem & pedagogum olim obrui.

^a Testes dicti, quòd testamento adhiberi solent, sicut signatores, quòd testamentum signant.

^b Tetricus, mons in Sabinis asperimus. Unde & tristes homines tetricos dicimus.

Taciturnus, in tacendo diuturnus.

Trutinator, examinador ex iudicij libra perpèdens recta, translatione à trutina, quæ est gemina ponderum lanx.

Tristis - - -

Tenax, nûmi cupidior, quòd teneat. Interdum & pertinax.

Truculentus - - - -

^d Toruus, terribilis, eo quòd sit torto vultu, & turbulento aspectu, vt, Torua leæna, & Cernimus astantes nequicquam lumine toruo.

^e Turbidus. - - -

Terribilis. - - - -

Teter, ab obscura tenebrosaque vita. Tetterimus pro fero nimium. Tetrum enim veteres pro fero dixerunt, vt Ennius, tetròsque elephantos.

Terribilis, quia timorẽ habet & timetur.

Tergiuersator, quòd animum quasi tergum vertat huc & illuc, nec facillè qualis sit intelligitur.

A Temulentus, à temeto, id est vino, dicitur.

f Timidus, quòd timeat diu, id est à sanguine, nam timor sanguinem gelat, qui coactus gignit timorem.

Turpis, quòd sit informis, & torpeat

^a Testes. Sup. lib. 5. c. 21.

^b Tetricus. è Seru. AEn. 7. ad v. Qui Tetricæ horre, cautes.

^c Interdum & pertinax. Eleganter vtrumque coniunxit Plautus. Quid ais, tenaxne eius pater? Ph. immo ad eol pertinax.

^d Toruus terribilis. è Seru. AEn. 10. ad v. vna toruus Abas, eosd. nos rostruvertos dicimus.

^e Turbidus. è Seru. AEn. 4.

^f Timidus - id est, à sanguine. Hoc est, sit propter sanguinem. Nã timor sanguis. &c. que sunt Seruij verba AEn. 3.

V

Vir, à virtute.

Vtilis, ab vtendo bene sua, vel quòd benè quid vti possit, sicut docilis quòd doceri possit.

Verus, à veritate, hinc & verax. Maior est veritas, quàm verus, quia nõ veritas à vero, sed verus à veritate descendit.

Veridicus, quia verum dicit, & veritatis assertor est.

Verecundus, quia verum factam erubescit.

^b Viridis, vi & succo plenus, quasi vi rudis. Venustus, pulcher, à venis, id est, sanguine.

Viuens. - - - -

Viuus. - - - -

Varius, quasi non vnus via, sed incertæ mixtæque sententiæ.

Versutus, eo quòd eius mens in quolibet actu ad quamlibet fraudem facillè vertitur, vnde & versutia dicitur cõtorta sententiæ. Plautus, Versutior, quàm rota figuraris.

^c Vilis, à ville, nullius enim vrbauitatis est. Versipellis, eo quòd in diuersa vultum & mentem vertat. Inde & versutus & callidus.

D Violentus, quia vim infert.

^d Vecors, malicordis & malæ conscientie. Vagus, quia sine via.

Vanus, à Venere etymologiam trahit. Itè vanus inanis, falsus, eo quòd sine memoria euanescat.

Vesanus, non probè sanus.

Vinolentus, qui & satis bibit, & difficile inebriatur.

^e Vexatus, id est, portatus, ab eo quòd est veho, vexo, vecto, vt, vexasse sit portasse.

Venci-

Veneficus, eo quòd venenū mortis causa parauit, aut præstitit, aut vendidit.

¶ **Vecor**, quasi vehitor. Est autem vector & qui vehit, & qui vehitur.

Venator, quasi venabulator, à venabulo, scilicet quo bestias premit, & Quattuor autē sunt venatorum officia, Vestigatores, Indagatores, Alatores, Pressores.

• Vir à virtute. *Physica, non Grammatica, hoc est, non vis, sed rei ipsius origo, qua de re in prefatione huius libri. Nā virtus potius à viro, vir à vi, quòd maior in eo vis, quam in femina, nominatur, ut ait Lactantius in lib. de opif. c. 12. eandē rationem sequitur paullo post in vero & veritate.*

• Viridis, vi & succ. pl. q. virtutis. Varro Viridis à vi quadam humoris, que li exaruit, moritur.

• Villis à villa &c. *Hec non leguntur in vetustioribus libris.*

• **Vecors Festus**: Vecors turbati, ac mali cordis. *At Labco: Vecors sine corde. Vefanus sine sanitate.*

• Vexatus. *E Ser. eclog. 6.*

• **Vecor**. *Ex eod. AEn. 4. ad v. Nescius, illa fuga, &c.*

• Quattuor sunt venatorum officia. *Vestigatorum manus vox ipsi ostendit satis. Alia duo expressit Virgilius vno versu. Dum trepidant alæ, saltusq. indagine cingunt. Pressorum officium ex eleganti verbi premendi significatione constabit. Significat enim interdum fugientem insequi, at que ita urgere, ut prope vendas. nos in al. alcance dicimus: Hæc fugerent Craij, premeret Troiana iuuentus. AEn. 1 & 2. Illos ardens in festo vulnere Pyrrhus, Insequitur, iam, iamque manu tenet, & premit hasta.*

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER VNDECIMVS.

De homine, & portentis.

DE HOMINE ET ^A
partibus eius. Cap. I.

NATUR A^a dicta ab eo, quod nasci aliquid faciat. Gignendi enim, & facienda potens est. ^b Hanc quidam Deum esse dixerunt, à quo omnia creata sunt & existunt.

Genus à gignēdo dictum, cui deriuatum nomen à terra, ex qua omnia gignuntur, ^γ enim Græcè terra dicitur.

Vita dicta propter vigorem, vel quod vim teneat nascendi, atque crescendi. Vnde & arbores vitam habere dicuntur, quia gignuntur & crescunt.

Homo dictus, quia ex humo factus est, sicut dicitur in Genesi, Et creauit Deus ^c hominem de humo terræ. Abusiue autē pronuntiatum ex vtraque substantia totus homo, id est, ex societate animæ & corporis.

^d Nam propriè homo ab humo. ^e Græci autē hominē ^δ *ἄνωθεν* appellauerūt, eo quòd sursum spectet subleuatus ab humo ad contemplationē artificis sui. Quod Ouidius poeta designat, cum dicit, Pronaq. cum spectēt animalia cætera terrā, Os homini sublime dedit, cælumque videre iussit, & erectos ad sidera tollere vultus. Qui idco erectus cælū aspicit, vt Deum quærat, non vt terrarā intendat, ^f veluti pecora, quæ natura prona, & ventis obedientia finxit.

^g Duplex est autem homo, interior & exterior. Interior homo, anima: exterior homo, corpus.

^h Anima autem Gentilibus nomen accepit, eo quòd ventus sit. Vnde & ventus Græcè ⁱ *ἀνεμος* dicitur, quod ore trahentes aërem vivere videamur. Sed apertissimè fallū est, quia multo prius gignitur anima, quam incipi ore aër possit: quia iā in genitricis utero viuit. Nō est igitur aër anima, quod quidam putauerunt, qui non potuerunt in cæ-

perca

poram eius cogitare naturam.

Spiritus idem esse quod animam, Euangelista pronuntiat dicens. Potestatem habeo ponendi animam meam, & rursus potestatem habeo sumendi eam. De hac quoque ipsa Domini anima passionis tempore memoratus Euangelista ita protulit dicens, Et inclinato capite¹ emisit spiritum. Quid est enim emittere spiritum, nisi animam ponere: sed anima dicta propter quod vivit: spiritus autem vel pro spirituali natura,² vel pro eo quod inspiret in corpore.

Item¹ animum idem esse quod animam, sed anima vita est, animus consilij. Unde sicut philosophi, etiam sine animo vitam manere,² & sine mente animam durare: unde & amentes, nam mentem vocari, ut sciat animum, ut velit.

Mens autem vocata, quod emineat in anima, vel quod meminit. Unde & immemores amentes, quapropter non anima, sed quod excellit in anima mens vocatur, tanquam caput eius vel oculus. Unde & ipse homo secundum mentem imago Dei dicitur. Ita autem hae omnia adiuncta sunt animae, ut una res sit. Pro efficientijs enim causarum diversa nomina sortita est anima. Nam & memoria mens est, unde & immemores amentes: dum ergo vivificat corpus, anima est: dum vult, animus est: dum scit, mens est: dum recollit, memoria est: dum rectum iudicat, ratio est: dum spirat, spiritus est: dum aliquid sentit, sensus est. Nam inde animus sensus dicitur pro ijs quae sentit, unde & sententia nomen accepit.

Corpus dictum, eo quod corruptum perit. Solubile enim atque mortale est, & aliquando solvendum.

Caro autem, a creando est appellata.

Crementum enim semen est masculi, unde animalium & hominum corpora concipiuntur. Hinc & parentes creatores vocantur.

Caro autem ex quattuor elementis compacta est. nam terra in carne est, aer in habitu, humor in sanguine, ignis in calore vitali. Habent enim in nobis elementa suam quaeque partem, quibus quid debetur compage resoluta.

Caro autem, & corpus diversa significant. In carne semper corpus est, non semper in corpore caro: nam caro est quae vivit, idem & corpus. Corpus quod non vivit, idem non

caro. Nam corpus dicitur aut quod post vitam mortuum est, aut sine vita est conditum. Interdum & cum vita corpus, & non caro, ut herba, & lignum.

Sensus corporis quinque sunt, visus, auditus, odoratus, gustus, & tactus. Primi duo aperiuntur, & clauduntur, duo semper patentes sunt.

Sensus dicti, quia per eos anima subtilissime totum corpus agitat vigore sentiendi.

Unde & praesentia nuncupatur, quod sunt praesentibus, sicut praesens oculis, quae praesentibus sunt oculis.

Visus est, qui a Philosophis humor vitreus appellatur. Visum autem fieri quidam asserunt, aut externa aetherea luce, aut interno spiritu lucido per tenues vias a cerebro venientes, atque penetratis tunicis in aërem exeuntes, & tunc commixtione similis materiae visum dantes. Visus dicitur, quod vivacior sit ceteris sensibus, ac praestantior siue velocior, ampliusque vigeat, quantum memoria inter cetera mentis officia. Vicinior est enim cerebro, unde omnia manant, ex quo fit, ut ea quae ad alios pertinent sensus, videre dicamus, veluti cum dicimus: Vide quomodo sonat, vide quomodo sapit, sic & cetera.

Auditus appellatus, quod voces hauriat, hoc est aëre verberato suscipiat sonos.

Odoratus, quasi aëris odore tactus. Tactus enim aëre sentitur, sic & olfactus quod odoribus afficitur.

Gustus, a gutture dicitur.

Tactus eo quod pertractet & tangat, & per omnia membra vigore sensus aspergat. Nam tactu probamus quicquid ceteris sensibus iudicare non possumus. Duo autem tactus genera sunt, nam aut extrinsecus venit quod feriat, aut intus in ipso corpore oritur.

Vnicuique autem sensui propria natura data est. Nam quod videndum est, oculis capitur: quod audiendum, auribus: mollia & dura tactu aestimantur: sapor gustu, odor naribus ducitur.

Prima pars corporis caput, datumque illi hoc nomen, eo quod sensus omnes & nervi inde initium capiant, atque ex eo omnis vigendi causa oriatur. Ibi enim omnes sensus apparent. Unde ipsius animae, quae consulit corpori quodammodo personam gerit.

Vertex est ea pars, qua capilli capitis colliguntur,

guntur, & in qua cæfarics vertitur, vnde & A nuncupatur.

Caluaria, ab ossibus caluis dicta, ^d per defectiōnem, ^e & neutraliter pronuntiatur.

Occipitium, capitis pars posterior, quasi contrā capitium, vel quod sit capiti retrorsum.

^f Capilli vocati, quasi capitis pili, facti, vt & decorem præstent, & cerebrū aduersus frigus muniant atque à sole defendant.

Pili autem dicti à pelle, è qua prodeunt, sicut & pilum dicitur à pila, vbi pigmentū contunditur.

Cæfarics, à cedendo vocata, ideóque tantum virorum est. ^h Virum enim tonsum decet, mulierem non decet.

ⁱ Comæ, sunt propriè non cæsi capilli, & est Græcus sermo. ^k Nam comas ^l Græci cimos à secando nominant, vnde & *κρῆν* tōdere dicunt. Vnde & cirri vocantur, quod etiam iisdem Græci *μαλλόν* vocant.

Crines, propriè mulierum sunt. Dicti autem crines eo quòd vittis discernantur. Vnde & discriminalia dicuntur, quibus diuisi religantur.

Tempora sunt, quæ caluariae dextra læuâque subiacent. Quæ ideó sic nuncupantur, quia mouentur, ipsaq. mobilitate quasi tempora quibusdam interuallis mutantur. ^m

Facies dicta ab effigie. Ibi est enim tota figura hominis, & vniuscuiusque personæ cognitio.

Vultus verò dictus, eo quòd per eum animi voluntas ostenditur: secundum voluntatem enim in varios motus mutatur. Vnde & differunt sibi vtraque: nam facies simpliciter accipitur de vniuscuiusque naturali aspectu: vultus autem animorum qualitates significat.

ⁿ Frons, ab oculorum foraminibus nominata est. Hæc imago quædam animi, mentis motum specie sua exprimit, dum vel læta, vel tristis est.

^o Oculi vocati, siue quia eos ciliorum tegmina occultant: ne qua incidentis iniuriæ offensione lædantur, siue quia occultum lumen habent, id est, secretum, vel intus positum. Hi inter omnes sensus viciniore animæ existunt: in oculis enim omne mentis indicium est, vnde & animi perturbatio vel hilaritas in oculis apparet. Oculi autē, iisdē & lumina. Et dicta lumina quòd ex eis lumen manat, vel quòd initio sui clausam teaeant lucem, aut extrinsecus acceptam vi-

fui proponendo refundant.

Pupilla, est medius punctus oculi, in quo vis est videndi, vbi quia paruæ imagines nobis videntur, propterea pupillæ appellatur. Nam paruuli pupilli dicuntur. Hanc plerique pupulam vocant: vocatur autem pupilla quòd sit pura atque impolluta, vt sunt puellæ. ^p Phisici dicunt, easdē pupillas, quas videmus in oculis, morituros ante triduum non habere, quibus nō visis certa est desperatio.

Circulus verò, quo à pupilla partes albæ oculi separantur discreta nigredine, Corona dicitur, quòd rotunditate sui ornent ambitum pupillæ.

^q Voluos autem quidam appellant ipsos vertices oculorū ex similitudine boborū.

^r Palpebræ, sunt sinus oculorum, à palpitatione dictæ, quia semper mouentur. Concurrent enim inuicem, vt assiduo motu reficiant obtutum. ^s Munitæ sunt autem vallo capillorum, vt & apertis oculis si quid inciderit repellatur, & somno coniuuentibus tanquā inuoluti quiescant latentes. In summitate autem palpebrarum locis, quibus se vtræque clausæ contingunt, extant adnati ordine seruato pili, tutelam oculis ministrantes, ne irruentes faciliè iniurias excipiant, & ex eo noceantur, vt pulueris vel cuiuscumque crassioris materiæ arceant contactum, aut ipsum, quoque aërem concidendo mitificent, quo tenuè atque serenum faciant visum.

Lacrymas, quidam à laceratione mentis putant dictas, alij existimant ideó quod Græci *δακρύα* vocant.

Cilia, sunt tegmina, quibus cooperiuntur oculi, & dicta cilia quòd celent oculos, tegantque tuta custodia.

^t Supercilia dicta, quia superposita sunt cilijs, quæ ideó pilis vestita sunt, vt oculis munimenta præstendant, & sudorem à capite defluentem depellant.

Intercilium verò, est medium illud inter supercilia quòd sine pilis est.

Genæ, sunt inferiores oculorum partes, vnde barbæ inchoant: nā Græcè *γενὴν* barbæ. Hinc & genæ quòd inde incipiāt gigni barbæ.

Malæ, sunt eminentes sub oculis partes ad protectionem eorum suppositæ. Vocatæ autem malæ, siue quòd infra oculos prominent in rotunditatē, quæ Græci *μύλα* appellant, siue quòd sint super maxillas.

Maxillæ

Maxilla, per diminutionem à malis, sicut A
paxillus à pale, taxillus à tale.

Mandibula, sunt maxillarum partes, ex
quo & nomen factum.

Barbam veteres vocauerunt, quod viro-
rum sit, non mulierum.

Aurium inditura nomen à vocibus hau-
riendis, vnde & Virg. vocemq. his auribus
hauri. Aut quia vocem ipsam Graeci *αὐρῶνα*
vocant, ab auditu. Per immutationem enim
litteræ aures, quasi aures, nuncupatae sunt.

* Vox enim repercussa per anfractus earū
sonum facit, quo sensum excipiunt audiēdi.

7 Pinnula, summa pars auris, ab acumine di-
cta. 2 Pinnum enim antiqui acutū dicebāt:
vnde & bipennis & pinna.

2 Nares idcirco nominantur, quia per eas
vel odor, vel spiritus nare non desinit: siue
quia nos odore admonent, vt norimus ali-
quid & sciamus: vnde e contra inseni ac ra-
des ignari dicuntur. Olfecisse enim, veteres
scisse dicebant. Terentius: Ac non totis sex
mensibus prius olfecissem quam ille quid-
quam cœperet.

Narium recta pars, propter quod aequali-
ter sit in longitudine & rotunditate porre-
cta, Columna vocatur: extremitas eius, 6 Pi-
rula, à formula pomi pyri. Quæ verò dextra
laeuâque sunt, Pinnulae ab alarum similitudi-
ne, medium autem, Interfinium.

Os dictum, quod per ipsum quasi per
ostium & cibos intus mittimus, & sputum
foras proijcimus: 4 vel quia inde ingrediū-
tur cibi, inde egrediuntur sermones.

Labia à lambendo nominata. Quod autē
superius est, labium dicimus, quod inferius,
eo quod grossius sit, labrum. 5 Alij virorū la-
bra, mulierum labia dicunt.

Linguae à 1 ligando cibum putat Varro
nomen impositum. Alij quod per articula-
tos sonos verba ligat. 2 Sicut enim plectrum
cordis, ita lingua illiditur dentibus, & voca-
lem efficit sonum.

Dentes Graeci *δόντας* vocant, & inde Lati-
num nomen trahere videntur. Horum pri-
mi, Præcisores dicuntur, quia omne quod
accipitur, ipsi prius incidūt. Sequentes Ca-
nini vocantur, quorum duo in dextra ma-
xilla, & duo in sinistra sunt. Et dicti Canini,
quia ad similitudinem caninorum existunt,
& canis ex ipsis ossa frangit, sicut & homo,
& quod non possunt priores præcidere, illis
tradunt, vt confringant. Hos vulgus pro
lōgitudine & rotūditate 1 Colomellos vo-

cant. Vltimi sunt Molares, qui cōcila à prio-
ribus atque contracta subigunt & molunt,
atque immassant, vnde & molares vocati
sunt.

1 Dentium autem numerū discernit qua-
litas sexus. Nam in viris plures, in fœminis
pauciores existunt.

2 Gingiuæ, à gignendis dentibus nomina-
tae. Factae autem sunt etiam ad decorē den-
tium, ne nudi horrore potius, quam ornāmē-
to existerent.

1 Palatum nostrum, sicut caelum, est poli-
tum, & inde palatum à polo per deiuatio-
nem. Sed & Graeci similiter palatum *ὀψίς*
appellant, eo quod pro sui concavitate caeli
similitudinem habeat.

Fauces, à fundendis vocibus nominatae,
vel quod per eas famut voces.

3 Arteriae vocatae, siue quod per eas à pul-
mone aër, hoc est, spiritus fertur: seu quod
arctis, & angustis meatibus spiritum vitale
retineant, vnde vocis sonos emittunt: qui
seni vno modo sonarent, nisi linguae motus
distantias vocis efficeret.

4 Tonsillae Gallica lingua dicuntur, quas vul-
gò per diminutionem tonsillas vocant, quae
in faucibus turgescere solent.

Mentum dictum, quod inde mandibulae
orientur, vel quod ibi iungantur.

5 Gurgulio, à gutture nomen trahit, cuius
meatus ad os & nares pertendit, habens viā
qua vox ad linguam transmittitur, vt possit
verba collidere, vnde & garrere dicimus.

6 Rumen, proximum gurgulioni, quo ci-
bus & potio deuoratur. Hinc bestiae quae ci-
bum reuocant ac remandunt, ruminare di-
cuntur.

7 Sublinguium, operculum gurgulionis,
quasi parua lingua, quae foramen linguae re-
cludit operitue.

Collum dictum, quod sit 8 rigidum & te-
res, vt columna, sustulans caput & sustentas
9 quasi capitulum, cuius anterior pars, gula
vocatur, posterior, ceruix.

Ceruix autem vocata, quod per eam par-
tem cerebrum ad medullā spinæ dirigitur,
quasi cerebri via. Veteres autem plurali tā-
tūm numero ceruices dicebant: 1 primus
Hortensius ceruicem singulariter dixit. Cer-
uix autē numero singulari mēbrum ipsum
significat. (2 nam pluraliter contumaciam
sepe demonstrat.) Cic. in Verr. Praetorem
tu accusos frange ceruicem.

Humeri dicti, quasi armi, ad distinctionē
S 2 homines

hominis à pecudibus mutis, ut hi humeros, A illi armos habere dicantur, nam proprie armi quadrupedum sunt.

^r Ola, summi humeri pars posterior.

Brachia à fortitudine nominata, ^{Ca} enim Græcè, graue & forte significat. In brachijs enim tori lacertorum sunt, & insignie musculorum robur existit. Hi sunt tori, i. musculi, & dicti tori, quòd illic viscera torta videantur.

^b Cubitus dictus, quòd ad cibos sumendos in ipso cubamus.

^c Vlna, secundum quosdam vtriusque manus extensio est, secundum alios cubitus, quod magis verum est, quia Græcè *ὠλὴν*, cubitus dicitur.

^d Ala, subbrachia sunt appellata, eo quòd ex eis in modum alarum motus brachiorum inchoet, quas quidam ascillas vocant, quòd ex his brachia cillantur, id est, mouentur, vnde & ^e oscilla dicta ab eo, quòd cillantur, id est, moueantur ora. Nam cillere est, mouere. Has quidam subhircos vocant, propter quod in plerisque hominibus hircorum fetorem reddant.

^f Manus dicta, quòd sit totius corporis munus. Ipsa enim cibum ori ministrat, ipsa operatur omnia, atque dispensat, per eam accipimus & damus. Abusuè autem manus etiã ars vel artifex, vnde & manupretium dicimus.

Dextra vocatur à dâdo, ipsa enim pignus pacis datur, ^h ipsa fidei testis atq. salutis adhibetur, & hoc est illud apud Tullium, Fidem publicam iussu senatus dedi, i. dextram. Vnde & Apostolus: dextras dederunt mihi, & Barnabæ societatis.

Læua, quòd aptior sit ad leuandum. Sinistra autem vocata, quasi sine dextra, ⁱ siue quòd rem fieri sinat. A sinendo enim sinistra est nuncupata.

Palma, est manus expansis digitis, sicut contractis, pugnus.

Pugnus autem à pugillo dictus, sicut palma ab expansis palmæ ramis.

^k Dignati nuncupati, vel quòd decem sunt, vel quia decenter iuncti existunt. Nam habent in se & numerum perfectum, & ordinem decentissimum. Primus pollex vocatus, eo quòd inter ceteros polleat virtute, & potestate. ^l Secundus salutaris, seu demonstratorius, quia eo serè salutamus atque ostendimus. Tertius impudicus, quod plerumq. ^m eum cū probri insectatio exprimitur. Quar-

tus anularis, eo quòd in ipso anulus geritur: ⁿ idem & medicinalis, quòd eo trita colyria à medicis colliguntur. ^o Quintus auricularis, pro eo quòd eo aurem scilicet accipimus.

Vngulas ex Græco vocamus: illi enim has *ὀνυχας* dicunt.

Truncus, media pars corporis à collo ad inguina. ^p De quo Nigidius: Caput collo ve hitur, truncus iustinetur coxis & genibus, cruribusque.

Thorax, à Græcis dicitur anterior pars trunci à collo vsque ad stomachum, quam nos dicimus arcam, eo quòd ibi arcanum sit, i. secretum, quo ceteri arcentur. Vnde & arca & ara dicta, quasi res secretæ, cuius eminentes pulpæ mamillæ. Inter quas pars illa ossea pectus dicitur, dextra autem læuæque costæ.

Pectus vocatum, quod sit pexum inter eminentes mamillarum partes, vnde & pectinem dicimus, quòd pexos capillos faciat.

Mamillæ vocatæ, quia rotundæ sunt, quasi malæ, per diminutionem scilicet.

Papillæ, capita mammarum sunt, quas sugentes comprehendunt. Et dictæ papillæ, quòd eas infantes quasi pappant, dum lac sugunt. ^q Proinde mamilla est omnis eminentia vberis; papilla verò breue illud vnde lac trahitur.

Vbera dicta, vel ^r quia lacte vberta, vel quia vuida, humore scilicet lactis in morem vuarum plena.

^q Lac vim nominis à colore trahit, quòd sit albus liquor, *λευκός* enim Græcè, album dicunt, cuius natura ex sanguine commutatur: nam post partum si quid sanguinis nondum fuerit veteri nutrimento consumptum, naturali meatu fluit in mamas, & earum virtute albescens lactis accipit qualitatem.

Cutis est, quæ in corpore prima est, appellata quod ipsa corpori superposita incisione prima patitur. ^s In enim Græcè incisio dicitur. Eadem & pellis, quòd externas iniurias corporis tegendo pellat, pluiasque & ventos solisque ardores perferat.

Pellis autem, mox detracta: subacta iã, corium dicitur.

Corium autem per derivationem caro appellauit, quòd eo tegatur: sed hoc in brutis animalibus proprium est.

Pori corporis Græco nomine appellantur, qui Latine proprie spiramenta dicuntur, eo quòd per eos viuificus spiritus exterius ministratur.

r Aruina, est pinguedo cuti adhaerens.

Pulpa, est caro sine pinguedine, dicta quod palpitet, resilit enim saepe. Hanc plerique & viscum vocant, propter quod glutinosa sit.

Membra, sunt partes corporis.

Artus, quibus colligantur membra, ab ar-
tando dicti.

Nerui, Graeca derivatione appellati, quos illi *νεῦρα* vocant. Alij Latinè vocatos nervos putant, eò quod artuum coniunctiones inuicem his inhaereant, id est, ab inhaerendo. Maximam autem virium substantiam neruos facere certissimum est. Nam quanto fuerint densiores, tanto propèsius augete firmitatem.

Artus dicti, quod colligati inuicem neruis artentur, i. stringantur, quorum diminutiva sunt articuli. Nam artus dicimus membra maiora, vt brachia, articulos minora membra vt digitos.

f Compago, capita sunt ossium: dicta eò quod sibi còpacta neruis velut glutino quodam adhaereant.

Ossa, sunt corporis solidamenta. In his enim positio omnis roburque subsistit. Ossa autem ab vsto dicta, propter quod cremantur ab antiquis, siue, vt alij putant, ab ore, quod ibi pateant: nam vbique cute visceribusque obtecta celantur.

Medullae appellatae, quod madefaciant ossa, irrigant enim & confortant.

e Vertibula sunt, summae ossium partes nodis crassioribus còglobatae: dicta ita, eò quod ad inflexionem membrorum illa vertantur.

Cartilaginee, ossa mollia & sine medula, quod genus auriculae & narium discrimen & costarum extremitates habent, siue opercula ossium quae mouentur. Et dictae cartilaginee, quod leni attritu carent dolore, dum flectuntur.

Costas appellari quidam putant, quod ab ipsis interiora custodiantur, vt tota mollicies ventris vallata saluetur.

Latus quia iacentibus nobis latet. r Est enim laeva pars corporis, s dextro autem lateri habilior motus est, laevo fortior, & oneri ferendo accommodatior. Vnde & laeva nuncupata, quod aptior sit ad leuandum aliquid & portandum. Ipsa enim gestat clypeum, enses, pharetram, & reliqua onera, vt expedita sit dextera ad agendum.

7 Dorsum est à ceruice vsque ad renes, dictum autem dorsum, quod sit superficies du-

A rior corporis in modum saxi, fortis & ad potandum, & ad perpetuandum.

* Terga, quia in ea supini iacemus in terra: quod solus homo potest: nam muta animalia tantum aut in ventre, aut in latere iacent: vnde in animalibus terga abusiue dicuntur.

Scapula. -----

* Interscapulum, spatium quod inter scapulas est, vnde & nominatum.

Palae, sunt dorsii dextra laevaque eminentia membra, dicta quod in luctando eas premimus, quod Graeci *παλαίον* dicunt.

B Spina, est iunctura dorsii, dicta eo quod habeat radiolos acutos, cuius iuncturae spondilia appellantur, propter partem cerebri quae fertur per eos longo tractu ad ceteras corporis partes.

b Sacra spina est ima perpetuae spinæ quae Graeci *ἱερόν ὄστρον* vocant: quoniam primùm infante concepto nascitur. Ideoque ex hostia id primùm à gerilibus dijs suis dabatur, vnde & sacra spina dicitur.

d Renes, ait Varro, dictos, quod riuus ab his obsceni humoris nascantur. Nam venae & medullae tenuem liquorem desudant in renibus, qui liquor rursus à renibus calore Venereo resolutus decurrit.

C Lumbi, ob libidinis lasciuam dicti, quia in viris causa corporeae voluptatis in ipsis est, sicut in umbilico feminis: vnde & ad Iob in exordio sermonis dictum est: Accinge sicut vir lumbos tuos: vt in ijs esset resistendi preparatio, in quibus libidinis est visitata dominandi occasio.

Umbilicus, est medius locus corporis, dictus, quod sit umbo iliorum: vnde & umbo appellatur locus in medio clypei, à quo pendet. f Ex eo enim infans in utero pendet, ex eo etiam & nutritur.

Ilium Graeco sermone appellatum, quod ibi nos obuoluamus. Graece enim *ἰλίφ* obuoluere dicitur.

Clunes vocatur, quod sint iuxta columnas quod est longae.

B Nates, quod in ipsis innitimur dum sedemus: vnde & còglobata est in eis caro, ne prementis corporis mole ossa dolerent.

Genitalia corporis partes, (vt nomen ipsum docet) gignendae subolis acceperunt vocabulũ, quod his procreatur & gignitur. Haec & pudenda pro verecundia, siue à pube, vnde & indumento operiuntur. Dicuntur autem ista & inhonesta, quia non habent

eam speciem decoris, sicut membra, quæ in promptu locata sunt.

Idem & veretrum, quia viri est tantum, siue quod ex eo virus emittitur: nam virus proprie dicitur humor fluens à natura viri.

Testiculi, per diminutionem à testibus dicti, quorum numerus incipit à duobus. Hi semen calamo ministrant, quod ab spinæ medulla & renibus & lūbis suscipiunt ad gratiam procreandi.

^l Viscus, est pellis, in qua testiculi sunt.

Posteriora verò vocata, quòd retro sunt & à vultu auersa, ne, dū aluum purgamus, inquinaremus aspectum.

Meatus, inde appellatus, quia per eum meant, i. egeruntur stercorea.

Femora dicta sunt, quòd ea parte à fœmina sexus viri discrepet: sunt autem ab inguinibus vsque ad genua.

Femina autem per derivationem, femorum partes sunt, quibus in equitando tergis equorum adhæremus: vnde & præliatores olim sub feminibus equos admisisse dicebantur.

Coxæ, quasi coniunctæ axes: in ipsis enim femora mouentur, quorum concava, vertebra vocantur, quia in eis capita femorum vertuntur.

Suffragines, quia subitus franguntur, i. fleantur, non supra, sicut in brachijs.

Genua, sunt commisiones femorum, & crurū, & dicta genua, eo quòd in utero sint genis opposita. Cohærent enim ibi sibi, & cognata sunt oculis lacrymarum indicibus & misericordiæ: nam à genis genua dicuntur. Deniq. complicatum gigni formatiq. hominem (dicunt) ita vt genua sursum sint, quibus oculi formantur, vt caui ac recòditi fiant: Ennius, Atque genua comprimit arta gena. Inde est quòd homines, dum ad genua se prosternunt, statim lacrymantur. Voluit enim eos natura vterum maternum rememorari, vbi quasi in tenebris còsidebāt, antequàm venirent ad lucem.

Crura dicta, quia ijs currimus, & gressum facimus. Sunt autem sub genibus vsque ad furas.

Tibiæ vocatæ, quasi tubæ: sunt enim & lōgitudine & specie similes.

Talus dictus à tolo: nam tolus est eminēs rotunditas, vnde & fastigium templi rotūdi tolus vocatur. Talus autem sub crure est, sub talo calcanei.

Pedes, ex Græca etymologia nomen sor-

tituti sunt: hos enim Græci ποδάς dicūt, quia alternis motibus solo fixi incedunt.

^o Plantæ, à planitie nuncupatæ, quia non rotundæ, vt in quadrupedibus, ne stare non possit bipes homo, sed plantæ atque longiores formatæ sunt, vt stabile corpus efficerēt. Sunt autem plantæ anteriores partes, quæ etiam ex multis ossibus constant.

^p Calcis, prima pars plantæ, à callo illi nomen impositū, quo terram calcamus, hinc & calcaneus.

^q Solum, inferior pars pedis, dictum, quia eo terræ vestigia imprimimus: sed & solū dicitur omne quòd aliquid sustinet, quasi solidum: vnde & terra solum, quòd cuncta sustineat, & solum pedis, quòd totam corporis molem portat.

^r Viscera, non tantum intestina dicimus, sed quicquid sub corio est, à visco quòd est inter cutē & carnem. Item viscera, vitalia, id est, circumfusa cordis loca, quasi viscera, eo quòd ibi vita, id est, anima contineatur. Item viscera, capita neruorum ex sanguine & nervis copulata. Eadem lacerti, siue mures, quia sic in singulis membris cordis loco sunt, vt sit in media parte totius corporis cor: appellanturque à nomine similibus animalium sub terra delitescentium. Nam inde musculi à murium similitudine. Iidem etiā & tori, quòd illic viscera torta videantur.

^c Cor, à Græca appellatione deriuatū, quòd illi καρδια dicunt, siue à cura. In eo enim omnis sollicitudo, & scientiæ causa manet. Quòd ideò pulmone vicinum est, vt quū ira accenditur, pulmonis humore temperetur. Huius duæ arteriæ sunt, è quibus sinistra plus sanguinem habet, dextra plus spiritum: vnde & in dextro brachio pulsus inspicimus.

^x Præcordia verò sunt, loca cordi vicina, quibus sensus percipitur, & dicta præcordia, eo quòd ibi sit principium cordis & cogitationis.

Pulsus vocatus, quòd palpitet, cuius indicio aut infirmitatem intelligimus, aut salutem. Huius duplex est motus. Simplex est, qui ex vno saltu constat. Còpositus est, qui ex pluribus motibus inordinatus & inæqualis existit. Qui motus certa habent spatia, daetylicū percussum, quādiu sine vitio sunt. Si quando verò citatiores sunt, vt δερκαδίζουρες, aut leniores, vt μωμίζουρες, mortis signa sunt.

Venæ dictæ, eo quòd viæ sunt natātis sanguinis.

guinis, & atque riui per corpus omne diuifi, A quibus vniuersa membra irrigantur.

^a Sanguis, ex Græca etymologia nomen duxit, quòd vegetetur, & sustentetur, & viuat. Sanguis autem est, dum in corpore est, effusus verò, cruor dicitur. Nam cruor vocatus, eo quòd effusus decurrit, vel ab eo quòd currendo corrumpat. Alij autem cruorem interpretantur, sanguinem corruptum qui emittitur. Alij aiunt vocatum sanguinem, quòd suavis sit.

^b Sanguis autem non est integer, nisi in iuuenibus. Nam dicunt Physici, minui sanguinem per ætatē, vnde in senibus tremor est. Propriè autem sanguis animæ possessio est: ^c inde genas lacerare in luctu mulieres solent, vnde & purpureæ vestes, & flores purpurei mortuis præbentur

Pulmo, ex Græco trahit vocabulū. Græci enim pulmonē ^d πλέυμονα vocant, eo quòd ^e cordis flabellum sit, in quo πνεύμα, id est, spiritus inest, per quòd & agitantur & mouentur, vnde & pulmones vocati sunt. Nam Græcè πνεύμα spiritus dicitur, qui flando & agitando aërem admittit & reijcit, à quo mouentur pulmones, & palpitant, & aperiendo se, vt flatū capiant, & stringendo, vt eijciant. Est enim organum corporis.

^f Iecur, nomen habet, eo quòd ignis ibi habeat sedem, qui in cerebro subuolat. Inde ad oculos, cæterosque sensus, & membra diffunditur, & calore suo ad se succum ex cibo tractum vertit in sanguinem, quem ad usum pascendi nutriendique singulis membris præbet. In iecore autem consistit voluptas & concupiscentia, iuxta eos, qui de Physicis disputant.

^g Fibræ, iecoris sunt extremitates: ^h sicut extremæ partes foliorū in intybis, siue quasi linguæ eminentes. Dictæ autem fibræ, quòd apud gentiles in sacris ad Phœbi aras ferebantur ab ariolis, quibus oblatis atque succensis responsa acciperent.

Splen dictus à supplemento, ex contraria parte iecoris ne vacua existeret, quem quidam etiam risus causa factum existimant: ⁱ nam splene ridemus, felle irascimur, corde sapimus, iecore amamus. Quibus quattuor elementis constantibus, integrum est animal.

Fel appellatum, quòd sit folliculus gestans humorem, qui vocatur bilis.

Stomachus, Græcè os vocatur, eo quòd ostium ventris sit, & cibum excipiat, atque in intestina transmittat.

Intestina dicuntur, eo quòd corporis inferiore parte cohibentur, quæ idcirco longis nexibus in circularum ordinata sunt modū, vt susceptas escas paulatim egerant, & superadditis cibis non impediuntur.

ⁱ Omentum, membranum quòd continet intestinorum maiorem partem, quòd ἐπιπλόον Græci vocant.

Disseptum, intestinū quòd discernit ventrem & cætera intestina à pulmonibus, & à corde.

Cæcum intestinum, quòd sit sine foramine & exitu, quòd Græci, ^k τυφλόν έντερον dicunt.

Ieiunum, tenue intestinum, vnde & ieiunium dicitur.

^l Venter autem, & aluus, & vterus inter se differunt. Venter est, qui acceptos cibos digerit, & apparet extrinsecus, pertinetque à pectore ad inguina. Et dictus venter, quòd per totum corpus vitæ aliméta transmittat.

Aluus est, quæ cibum recipit, & purgari solet. Sallustius. Simulās sibi aluū purgari. Et vocatur aluus quòd abluatur, id est, purgatur. Ex ipsa enim sordes stercorū defluunt.

Vterum, solæ mulieres habent in quo concipiunt, ad similitudinem calyculi. Tamen auctores vterum pro vtriuslibet sexus ventre plerumque ponunt, nec Poëtæ tantummodò, sed & cæteri. Vocatus autem vterus, quòd duplex sit, & ^m ab vtraque in duas se diuidat partes, quæ in diuersum diffusæ ac replexæ circumplicantur in modum cornuum arietis, vel quòd interius impleatur fetu. Hinc & vter, quòd aliquid intrinsecus habuerit, vt membra & viscera.

ⁿ Aqualiculus autem, propriè porci est, hinc ad ventrem translatio.

Matrix dicitur, quòd fetus in ea generetur, ^o semen enim receptum confouet, confortum corporat, corporatum in membra distinguit.

^p Vulua vocata, quasi valua, ianua ventris, vel quòd semen recipiat, vel quòd ex ea fetus procedat.

Vesica dicta, quia sicut vas aqua, ita de renibus vrina collecta completur, & humore distenditur: cuius vsus in volucris non habetur.

Vrina autem dicta, siue quòd vratur, siue quòd ex renibus egeritur: cuius indicio & salus & ægritudo futura monstratur. Qui humor vulgò lotium dicitur, quòd eo lota, imunda vestimenta efficiantur.

Semen est, quod iactū sumitur aut à terra, aut ab utero ad gignendum vel fructus vel fœtus. Est enim liquor ex cibi & corporis decoctione factus, ac diffusus per venas atq. medullas, qui inde defudatus in modū sentinæ concrefcit in renibus, eiectusque per coitum, & in utero mulieris susceptus, calore quodammodo viscerum, & menstrualis sanguinis irrigatione formatur in corpus.

Menstrua, superuacuis mulierum sanguis. Dicta autem menstrua à circuitu lunaris luminis, quo solet hoc venire profluuiū. Luna enim Græcè *μήνη* dicitur, hæc & muliebria nuncupantur: nam mulier solum animal menstruale est. Cuius cruoris contactu fruges non germinant, accescunt musta, moriuntur herbæ, amittunt arbores fœtus, ^m ferrum rubigo corripit, nigrescunt æra. Si qui canes inde ederint, in rabiem efferrantur. Glutinum asphalti quod nec ferro, nec aquis dissoluitur cruore ipso pollutum sponte dispergitur. Post plurimos autē dies menstruos ideo semen non est ⁿ germinabile: quia in non est menstrualis sanguis à quo perfusam irrigetur. Tenuē semen locis muliebribus non adhæret: labitur enim nec habet vim adherendi. Similiter & crassum vim non habet gignendi, quia muliebri sanguini miscere se non potest propter nimiam sui spissitudinem. Hinc & steriles mares & fœminas (dicunt) fieri, vel per nimiam seminis vel sanguinis crassitudinem, vel propter nimiam raritatem.

o Primum autem, aiunt, cor hominis fingi, quod in eo sit & vita hominis & sapientia: deinde quadragesimo die totum opus expleri, quod ex abortionibus, ut fertur, collectum est. p Alij fœtus à capite sumere dicunt exordium: vnde & in auium fœtibus primum oculos fingi in ouis videmus.

Fœtus autem nominatus, quod adhuc in utero foueatur: Cuius secundæ dicuntur folliculus, qui simul cum infante nascitur, continetque eum: dictus ita, quia cum, cum editur, sequitur.

q Nasci autem patribus similes, aiunt, si paternum semen validius sit: matribus, si matris, hac ratione similes exprimi vultus. Qui autē utriusq. parentis figurā reddunt, æqualiter mixto paternomaternoq. semine cōcipiuntur: auorum proauorumq. similes fieri, quia sicut in terra multa semina occulta, sic & in nobis semina celantur, figuras parentum redditura. Ex paterno autem semi-

A ne puellas nasci, & ex materno pueros: quia omnis partus constat duplici semine, cuius pars maior cum inualuit, occupat similitudinem sexus.

In corpore nostro quædam tantum utilitatis causa facta sunt, ut viscera: quædam & utilitatis & decoris, ut sensus in facie, & in corpore manus ac pedes, quorum mēbrorum & utilitas magna est, & species decētissima.

r Quædam tantum decoris, ut mamilla in viris, & in utroque sexu umbilicus. Quædam discretionis, ut in viris genitalia, barba promissa, pectus amplum: in mulieribus leues genæ, & angustum pectus, ad concipiendos autem & portandos fœtus renes & latera dilatata. Quod ad hominem, & ad partes attinet corporis ex parte dictum est, nunc ætates eius subiungam.

* Natura dicta est, *Verba sunt Seruū Georg. 2. ad verba quippe solo natura lubest.*

^b Hanc quidem. *Ex Lact. lib. 2. c. 1.*

^c Hominem de humo terræ. *Ita vetustissimi quique libri, secutusque est. (ut solet) LXX. interp.*

^d Nam propriè homo ab hum. *Hieron. Joel. 2.*

^e Græcè autem *ἀνθρώπων*. *Ex eod. Lact. in loco.*

^f veluti pecora. *è Sallustio in Catilin.*

^g Duplex est autem homo. *Ex Hieron. Ezech. 14.*

^h Anima autem Gentilib. *Ita Gotth. cc. vid. Lact. de opif. c. 17.*

ⁱ Evangelista pronuntiat, *Iohann. c. 10.*

^k Emitit sp. *Iohann. 17. tradidit sp. Mattheus emisit Sed eod. modo auctor libri de sp. & animi.*

^l Vel pro eo quod spūet. *Ead. in lib. de spiritu & animi. c. 34. quod opus non esse rugonis de S. Vici. hæc atque alia in codicib. nostris Hugone antiquiorib. satis ostendunt.*

^m Animum idem esse quod animam. *Ex Lact. de opif. c. 18.*

ⁿ Sed anima vitæ, animus consilij. *è Seru. Æn. 10. ad 7. sanguisque animusque seq. suntq. in eod. lib. de spiritu & an.*

^o Dum ergo vitæ. *accep. in eod. lib. de sp. c. 34.*

^p Crementum. *è Placido glossis ut sup. lib. 9. c. 5.*

^q Cato autem ex quattuor elem. *Ita CC. O. corpus scribebat Chacon ex Lact. & Hieron. non rectè, nisi corpora nostra ex Lact. vel corpora humana ex Hier. scribas, siquidem carnis nomine statim dicitur est, vitam contineri, corporis non item. Neque obstat, quod carnem & totum & partem videtur fieri, dum subdit, nam terra in carne est; id enim ita dicitur, ut quasi manifestum & evidens ponatur, quo ceteris elementis minus aliquid tanto nobis sedes assignare pergat.*

^r Nam terra in carne. *Lact. lib. 2. c. 12.*

^s Cato autem & corp. *è Hieron. ep. ad Pannach. aduers. error. Iohann. Hierosolymitan.*

^t Sensus dicit. *Eod. lib. de spiritu.*

^v Vnde & præsent. *Sup. lib. 10. litt. P.*

^x Nilum autem fieri quid. *Prioris opinionis auctor Aristoteles; alterius Empedocles, & Plato, quos Galenus sequens est.*

per tenues vias. Al. Venas.

* Valus dictus quod viuacior. Itaque Græci, cum aliorum sensuum verbis gignendi casum tribuant, videndi verba, quod efficiuntia pius habeat, accusatiuum dedere, quo Platonis opinio adiuvari putatur.

* Quod voces hauriat ex Laet. c. 8. lib. de opif.

* Nam tactu probamus. Ambros. 6. Hex. m. c. 9. Ple- rumq. n. tactu probamus, quæ oculis probare non possumus.

^b Prima pars corp. cap. datumq. illi hoc nom. Laet. de opif. cap. 5. In summo vero caput collocauit, datamque illi hoc nomen, vt quidem Varro ad Ciceronem scribit, quod hinc capiant initium sensus ac netui.

^c Atq. ex eo omnis vigendi causa oriatur. Ambros. ibid. Viciores oculi sunt cerebro, vnde omnis manat vsus vigendi.

^d per defectionem. Nempè à caluendo, vt calumnia, & caullatio, teste Cato. cap. 233. de verb. signif. Gloss. Caluor καλαω.

^e Et neutraliter pronuntiat. Id est, non tantum feminino genere. Gloss. Caluarium. καρίον. Item, Caluaria καλαω.

^f Capilli q. capitis pili. Aug. Dial. c. 6.

^g Sicut & pilum d. a. pila. Varro a pinfendo: Seruius a Priamo dicit.

^h Cuiusmodi—vitorum est. Verba Seruij Æn. 1. ad v. Namque ipsa decoram Cæsariem.

ⁱ Vitum, conium. Ambros. de cæsari. Alium sexum ornata aliam tonsa decet.

^k coma. Verba sua Seruij Æn. 5. ad v. tota coma pressa corona.

^l Nam comas Græci carnos. In plerisque enim Gotthici libri. Nam carnos saluantiensis eodem refert. pot. st ex charactere affinitate, alior. libror. mouit. r. quia: fore occurrunt quoties i sermone Græco aliquid petitur, non est operæ pretium proferre.

^m Græci mallon. Gloss. μάλλον & cetera, villus.

ⁿ Facies, &c. Ambros. ibid. Quid sine capite est homo cum totus in capite sit, cum caput videris, hominem agnoscis.

^o Frons. Ex Laet. c. 8. & Ambros. loco cit.

^p Oculi voc. Ex eod. Laet.

^q Physiici dicunt. Verba Seruij Æn. 4. ad v. Dat somnos adimitq. &c.

^r Voluos autem quidam. Lib. 17. c. 10. Volui appellati, quod sine volubiles, & rotundi, ab alijs cæci & bulbi: ab Isidoro perpetuo volui consentientib. omnib. libris. Al. à similitudine valuar. Addit Tarr. c. Valuuli folliculi fabæ.

^s Palpebræ. è Seru. Æn. 4. ad v. sinum lacrymis impl. obortis. Et Laet. c. 10. de opif.

^t Munitæ sunt autem. Ex Cic. 2. de natur. deor. vel ex Ambros. loco cit.

^v Supercilia. Ambros. Frontem geminæ rupes superciliarum sequuntur, quæ oculis munimenta præstant.

^x & sudorem e. d. depell. Ciceronis sunt verba.

^y Vox n. reperculsa. Ambros. ibid.

^z Pinnula summa pars. Gloss. Summa auricula

πτερυγία.

^a Pinnum n. Sic lib. 17. c. 7. & lib. 19. c. 19.

^b Nares—nare non desinit Ita C. R. & Laet. cap. 11.

A nostri mendose mueret.

^c Quia nos ab odore admon. Ex Don in Adelp.

^d Pinnula. Hanc πτερυγία Græci, pinnulas πτερυγία, inter finium isdum appellant. Hoc idem inter finium, ambrosium vocant At-nobius. Septu voluisse v. dicitur Lactantius, cum dixit: Velut pariete per medium ducto intersepsit, atq. diuisit: Theophil. 11. 3. περι τῆς κατὰ πλάτη τῶν ἰατρῶν διαφραγ- ματὸς ἀπὸ τῶν πτερύγῃς κίονα κενόων.

^e Vel quia inde ingred. Sic in u. ang. quia inde erat transiturus. Sed illuc vel illac ex libris Tarr. legere etiam licet.

^f Alij vitor, labra. Quos reprehendit Seru. in Cory-done.

^g A ligando cibo Laet? Itaque Varro à ligando cibo putat linguæ nomen impositum.

^h Sicut. n. plectrum. Ex Hieronymo in Epitaph. Paulæ.

ⁱ Colomellos. Et Varro. 2. de re rust. columellares ap- pellari dicit.

^k Dentium autem num. Sol ni verba c. 4.

^l Gurgulx. Laet. 10.

^m Palatum nostrum sicut celum. Cic. de oratore. Sed dum palato quid sit optimum iudicat, celi pa- latium, vt ait Ennius, non tulpexit.

ⁿ Arterix. Confundit asperam arteriam cum reliquis, quæ per corpus diuisæ vitalem spiritum continent, artemque Cic. et v. Latini notationem in se suo.

^o Toles Gallica ling. Idem scribit Festus. Gloss. Tolæ, Tolia. τολαία, & Tusillæ τούσση, Tusillas nō tu: pilas legi in Corn. Celsi manuscriptis libris lib. 6. cap. 10. artem Chæcon, & Tusilla Testo palus dolatus est.

^p Gurgulio à gutture. Vid. Laet. & Seru. Georg. 1.

^q Rumen. Et Fest.

^r Sublinguium. Gloss. Sublingua ὑπὸ γλωσσῶ.

^s rigidum & teres. Lactantij verba.

^t Quasi capitulum s. capitulum, vel (vt Isidorus lo- quitur) capite: Idem tamque collo caput, quod columna capitulum.

^v Primus Horten. Ex Quintil. lib. 8. c. 3. quamuis & Varro idem t. ser. it. lib. 7. & 9. quo alludit Cic. act. V. in Verr. Tamenne putamus patronum tuum in hoc crimine cerviculam iactaturum?

^x Nam pluraliter contum Interpretatione sola factum est, ne sibi ipse aduersaretur hoc loco Isidorus.

^y Ola. Al. aula.

^z In brachijs n. tori lacert. r. x. Laet. Ambrosius quoque: Succedunt brachia, & valui lacertor. tori.

^a Et dicti tori. Quia totum Seruius a tortis verbis di- ctum scribit: Isidorus brachiorū, toros à tortis viscerib. dictos, voluit.

^b Cubitus Horat. Languidus in cubitum se se cō- uiua reponat.

^c Vlna e Seru. Georg. 2.

^d Alx, subbrachia. Nos quoque subacos dicimus.

^e Oscilla—mouete. e Seru. Geor. 2. Vid. Fest. Macro- b. Hygin. Atati interp. Ouid. ia Fast.

^f Manus. Ex Ambros. loco cit.

^g Vnde manupretium. Al. manupretiu vt apud Vlp. c. 13. de verb. signif.

ⁱ Fidei testis. Seru. Æn. 3. ad v. Dixerat, & genua am- plexus. Physiici dicunt, esse consecratas naminibus singulas partes corporis, autem memoriz, frontem, Genio, dexteram Fidei.

k Siu.

^b Sive quod fieri finat. è *Seru. Æn. 2. ad. Ioseph. in* dicitur
ⁱ Dicitur. *Ex Isid.*
^k Secundus liberarius. Ita vocatur à *Sueton. in* *Agrippa*
discepte Romæ, cum se in atrona solutur, iure com *oci aduocet.*
Itaque facit in publicis precibus voti, cura Christiani sol-
luta.
^l Idem & medicinalis. *Macrob. & Agell. quod ab eo si-*
nistra manus dextro uerum quodam tenuissimus ad cor *is*
pertinet. ergo is erit potius medicinalis, quam dexter.
^m De quo Nigidius caput collo uelitur, &c. *Non*
in coxendib. Coxendicas coxas, Lucil. caput collo
sustentatur, truncus sustinetur à coxendicib. Quare
totum hoc coxis, & genib. crucibusq. ex una uoce coxē-
dicibus non intellecta factum suspicantur. Septenarius autem
sive Lucili, sive Nigidij sic salient. uti posset. Caput à collo
sustentatur, truncus à coxendicibus. Si in coxendice
penultima producat. Aut ut sententia ex Isidoro fiat, caput
collo uelitur, truncus coxendicis, uel coxendicib.
ⁿ Proinde mamilla est. è *Seru. Æn. 21. & Fess. in uoce*
Papilla.
^o quia lacte uertat. *Ead. uoce vsus Agell. lib. 2. c. 1. 4.*
^p Lac uim nom. à col. *Idem repetit lib. 20. c. 2.*
^q *νοστήν.* Græcè. Ita à *Aug. Cum in omnib. libris, cutis*
eum Græcè, nullo sensu legeretur. At Feilo cutis est ἀπό τῆς
σπόγγης quomodo liberiter hoc loco legeremus, nisi in isidoro
interpretaretur Isidorus.
^r Aruina. *Seru. Æn. 7.* Secundum *Suetoniū* aruina
 est durum pingue, quod est inter cutem, & viscus,
^s Compago. Ita plerique *Goth. Al. con. pagia.*
^t Vertibua. Cartilagine. *Isid. c. 5. de opib. Sum-*
mas eor. partes crassioribus nodis conglobauit, ut
& subtrungi ueris facibus, & uerit possent, unde
sunt uertibula nominata; eos nodos firmiter soli-
datos leui quodam operculo textit, quod dicitur
cartilago, scilicet ut sine attritu & sensu doloris
aliquo flecterentur.
^v Est u. lanta pars corp. *Itaque interior sinistra à seruiō*
dicitur. Is. u. Æn. 5. ad v. dum proram ad laxa suburget
Interior. Interior, id est sinisterior interpretatur. Item Æn.
5. ad v. Urbem designat aratro: quem Cato in Ori-
ginib. morem dicit fuisse. Condituri enim ciuita-
tes taurum in dextra, vaccam intussecus iunge-
bant. Atque ita interpretatur etiam Asconius iocum apud
Ciceroniū de Aspendio cytharista omnia intus canente. Unde
illustratur etiam Catulli locus: Marrucine Alini manu
sinistra Non bellè ueris in ioco, atque uino, Tollis
linter negligentiōrū. Ergo & Latius tegere sinistram ire
significat. cuiusque est qui launum posita Latius solere, quod de
nominatore dixit Horatius. Scimus quid tota de re uero
tradidit sermo placuit: de quo illud dicam, sermo enim hac de re
tantopere sciret, non fuisse, cum Catoni & Asconio eadem
oper. a succussere posset.
^x Dextro lateri habil--accommodatior. *Verba So-*
lini extremo cap. 3.
^y Dorsum. Nempè quasi durū sursum. *At Vest. Dorsum*
dictum, quod ex pars corporis deuexa sit. dorsum.
^z Terga. *Ex Isid. c. 10.*
² Intercapulum. *Al. intercapulū, aut intercapiliū.*
Intercapulum apud Cæl. lib. 3. c. 2. atq. ita reponendum in
gloss. ubi legitur, intercapulum uerā pereror.
^b Sacra spina. *Isidoro in Ecclesi. c. 12. florem amy-*
gdaliquem nos pro uanis posuimus, quidā lacram

A spinam interpretantur: quod decrefcentibus natū
 caribus, spina crescat & floreat. *Cæl. 4. ead. c. 3.* Spi-
 na sacra dicitur os sacrum, quod Græci quoq. vo-
 cant. *εὐστασιος.*
^c Ideoq. ex hofia. *Memoriet δὲ τῆς ὀστέου ἀκροῦ*
ἰσχύου.
^d Renes. *Ex Isid. c. 14.*
^e Lumbi. *Ex Greg. uerbis bonul. 13. uotationem qualem-*
cumq. conficit.
^f *Isidoro nam. Ex Isid. c. 10.*
 Quod est longao. *Gloss. longao καλεῖται.* Apud
Celiū tum longao, tum longao, apud Arnobij & Varr. ma-
nuscriptos libros longao. apud Veget. lib. 1. c. 42. de uete-
riaria longanon intestinum.
^g Nates. *Ex Isid. c. 13.*
^h Viscus est pellis. *Goth. Fiscus per Digammon.*
^m Nam à genus genua. *Ead. repetit in libro differ. & in*
Curtis. expositione.
ⁿ Qui alternis motib. *Isid. antiq. uerba non nihil detorta.*
^o Planta. *Isid. ibid.*
^p Calcis prima p. plantæ. *Calcis roctus, ut lancis lib.*
20. c. 4. sed utrumq. libr. uerum putamus erratum.
^q Solum dicitur. *Seru. uerba Æneid. 7. ad v. & Ce-*
² reale solum.
^r Viscera. *Ex eod. Æn. 1.*
^s A visco quod est inter cut. & carn. *Seru. Æn. 6.*
ibi inter ossa & carnem.
^t Quod ideo pulm. *Ex Ambros. 6. c. 9.*
^v Sinistra plus sanguinem. *Ita optimi quinq. libri, rectè*
epinor. quamuis paullo insolentior constructio uideri posset.
^x Præcordia. è *Seru. Æn. 7. ad v. Huic Dea caru-*
leum v. d. c. anguem.
C ⁷ Quib. sensus percipitur. *Ex Aristotelis sententia*
Nam cerebro id tribuunt medici.
^z Atq. cini. *Ex Isid. c. 7.*
Sanguis. Sap. lib. 4. c. 3.
[•] Sanguis non est integer. è *Seru. Æn. 2. ad v. Vos è*
quib. integer xui sanguis.
^b Inde genas lacerare. *Pleniora hac apud Seru. Æn.*
12. ad v. roseas laniata genas, & Æn. 6. ad v. Purpu-
reas sup. uest. & ad v. Purpureos spargam flores.
Cantam in lege. xi i. tab. Mulier faciem ne carpico.
^c Græci enim pulmonē *πλέυμον* uocant. *πλευμων*
est Atticis, alijs πνεύμων. Alcaus apud Plutarch. τῆς
πλευμονος ὄνομα.
^d Cordis flibellum. *Ventilabrum cordis dicit auctor*
lib. de spir. & uita. c. 31.
^e Iecur eo quod ignis. *Ut sit quasi lacens ut. nam ut*
Isidoro ignis non uo. in ioco.
^f Fibra iecoris sunt. è *Seru. Æn. 10. ad v. Cui pecu-*
dum fibra.
^g Sicut extrema partes folior. *intyba. Seru. Geor. 1.*
ad v. amaris intyba fibris: fibris autē abusiue, quod
radices intyborum hac atq. iliac decurrant, ut fi-
bra per iecur, id est uenæ quædam, & neru. Unde
hæc male affecta sunt: filocū legebat Chiron. Sed quid se-
mile cum linguis emittentibus.
^h Nam solene eademus. *Ex eod. Æn. 8. ad v. Exarte-*
rat atq. felle dolor.
ⁱ Omentum membranum. *Gloss. Omentum ἐν-*
πνεύμονι. Membranum ἐστίν.
^k *τῶνδε ἰσχυρ. Fundulum uocat Varr. & iunct. hiliom.*
^l Ventet. è *Seru. Æn. 2. ad v. Uterumq. a. m. c.*

- m Ab utraque in duas. Ex Laet. 12.
- n Aqualiculus autem propriè porci est, h. a. v. et c. n. l. Referuntur eadem hæc verba à veteri Persij interprete.
- o Semen receptum, &c. 1^a verb. sunt Hieronymi in ep. ad p. ambr. c. h. cont. errores Tob. um. Hierosolymit.
- p Fectum tubigo è Solin. c. 4. Plin. lib. 7. c. 15.
- q Germinabile. Generabile Gotth. o. & Rab.
- r Primum autem auunt cor. Ex Laet. c. 12.
- s Alij fectus. Ex eod. c. 11.
- t Nasci autem. c. 12.
- v Quidam decoris. c. 10.

De Ætatibus hominis. Cap. II.

Gradus^a ætatis sex sunt, infantia, pueritia, adolescentia, iuuentus, grauitas, atq. senectus.

Prima ætas, infantia est pueri nascentis ad lucem, quæ porrigitur in septem annis.

Secunda ætas, pueritia, i. pura & necdum ad generandum apta, tendens vsq. ad decimum quartum annum.

Tertia, adolescentia^b ad gignendū adulta, quæ porrigitur vsq. ad vigesimum octauum annum.

Quarta, iuuentus firmissima ætatum omnium finiens in quinquagesimo anno.

Quinta ætas, senioris, i. grauitas, quæ est declinatio à iuuentute in senectutem, non dum senectus, sed iam non iuuentus, quia senioris ætas est, d^a quam Græci πρεσβυτην vocant. Nam senex apud Græcos non presbyter, sed γέρον dicitur. Quæ ætas quinquagesimo anno incipiens, septuagesimo terminatur.

Sexta ætas, est senectus, quæ nullo annorum tempore finitur, sed post quinque illas ætates quantumcunque vitæ est, senectuti deputatur.

Senium autem, pars est vltima senectutis, dicta, quòd sit terminus sextæ ætatis. In his igitur sex spatijs philosophi vitam descripserunt humanam, in quibus mutatur & currit, & ad mortis terminum peruenit. Pergamus ergo breuiter per prædictos gradus ætatum, etymologias earū in homine demonstrantes.

Infans, dicitur homo primæ ætatis, dictus autem infans, quia adhuc fari nescit, id est, loqui non potest: nondum enim benè ordinatis dentibus, minor est sermonis expressio.

Puer, à puritate vocatus, quia purus est, & necdum lanuginem florēmq. genarum

habēs. Hi sunt ephæbi, id est, à Phæbo dicti, necdum viri, sed adolescentuli læues.

Puer autem tribus modis dicitur, pro natiuitate, vt Esaias, Puer natus est nobis. Pro ætate, vt octennis, decennis. Vnde est illud: Iam puerile iugum tenera ceruice gerebat. Pro obsequio & fidei puritate, vt Dominus ad Prophetam, Puer meus es tu, noli timere, dum iam Ieremias longè pueritiæ excessisset annos.

Puella est, paruula, quasi pulla: vnde & pupillos, non pro conditione, sed pro ætate puerili vocamus. Pupilli autem dicti, quasi sine oculis, hoc est à parentibus orbi. Hi autem verè pupilli dicuntur: quorum patres ante discesserunt, quàm ab eis nomen acciperent. Cateri orbi vocantur orphani, idem, qui & pupilli: illud enim nomen Græcum est, hoc Latinum. Nam & in psalmo vbi legitur, Pupillo tu eris adiutor: Græcus habet ὁρφανός.

Puberes à pube, i. à pudendis corporis nuncupati, quòd hæc loca tunc primùm lanuginem ducunt. Quidam autem ex annis pubertatem existimant, i. eum puberè esse qui quattuordecim annos expleuerit, quauis tardissimè pubescat. Certissimum autè, puberem esse, qui & ex habitu corporis pubertatem ostendat, & generate iam possit.

Puerperæ sunt, quæ annis puerilibus pariunt. Vnde & Horat. Laudantur simili prole puerperæ. Et dicta puerpera, vel quòd primo partu gravantur, vel quòd primùm pueros pariunt.

Adolescens dictus, eo quòd sit ad gignendum adultus, siue à crescere & augeri.

Iuuenis vocatus, quòd iuuare posse incipiat, vt in bubus iuueni, cum à vitulis discesserint. Est enim iuuenis in ipso ætatis incremento positus, & ad auxilium præparatus. Nam iuuare hominis est opus aliquod conferentis. Sicut autem triginta perfectæ ætatis est annus in hominibus, ita in pecudibus ac iumentis tertius robustissimus.

Vir nuncupatus, quòd maior in eo vis est, quàm in femina. Vnde & virtus nomen accepit, siue quod vi agat feminam.

Mulier verò, à molitie, tanquam mollier detracta littera, vel mutata, appellata est mulier.

Vtrique enim fortitudine & imbecillitate corporum separantur. Sed ideò virtus maxima viri, mulieris minor, vt patiens viro esset, scilicet ne feminis repugnātib. libi^o

libido cogeret viros a iud appetere, aut in aliam sexum prouere. Dicitur igitur mulier secundum femineum sexum, non secundum corruptionem integritatis, & hoc ex lingua sacre scripture. Nam Eua statim facta de latere viri sui, nondum contacta à viro, mulier appellata est, dicente scriptura, Et formauit eam in mulierem.

^m Virgo à viridioris ætate dicta est, sicut virga & vitula. Aliàs ab incorruptione, quasi virago, quòd ignoret femineam passionem.

ⁿ Virago vocata, quia virum agit, hoc est opera virilia facit, & masculini vigoris est, Antiqui enim fortes feminas ita vocabant. Virgo autem non rectè virago dicitur, si non viri officio fungatur. Mulier verò, si virilia opera facit, rectè virago dicitur, vt Amazon. Quæ verò nunc femina, antiquitus viri vocabatur, sicut à seruo serua, sicut à famulo famula, ita à viro viri. Hinc & virginis nomen quidam putant.

Femina verò à partibus femorum dicta, vbi sexus species à viro distinguitur. Abij Græca etymologia feminam ab ignea vi dictam putant, quia vehementer concupiscit. Libidinosiores enim viris feminae sunt, tam in mulieribus, quàm in animalibus. Vnde nimius amor apud antiquos femineus vocabatur.

Senior est adhuc viridior. * Ouidius in. 6. lib. Senior, -- inter iuuenemque senemque. Ter. Quo iure sum vsus adolescentior.

Adolescentior non utique agit adolescentis, sed minus, vt senior minus senex: vbi comparatiuus gradus minus significat à positiuo. Ergo senior non satis senex, sicut iunior intra iuuenem, sicut pauperior intra pauperem.

Senes autem dictos quidam putant à sensus diminutione, eo quòd iam præ vetustate desipiant. * Nā physici dicunt homines stultos esse frigidioris sanguinis, prudentes calidi. Vnde & senes in quibus iam friget, & pueri in quibus necdum calet, minus sapiunt: inde est quod conuenit sibi infantum ætas & senum. Senes enim per nimiam ætatem delirant, pueri per lasciuiam & infantiam ignorant quid agant. Senex autem tantum masculini generis est, sicut anus feminini: nam anus dicitur sola mulier. Anus autem appellata à multis annis quasi annosa. * Nam si commune esset nomen, cur diceret Terentius, senem mulierem? Hinc & vetula, quia vetusta. Sicut autem à sene senectus, ita ab anu anilitas nominata est.

A Canities autem vocata à candore, quasi candidities. Vnde est illud, Florida iuuentus, lactea canities, prout diceret candida.

^s Senectus autem multa secum & bona affert & mala. Bona, quia nos ab impotentissimis dominis liberat, vel voluptatibus imponit modum, libidinis frangit impetus, auget sapientiam, dat maturiora consilia. Mala autem, quia senium miserimum est, debilitate & odio. Subeunt enim morbi, tristisq. senectus. * Nā duo sunt, quibus minuuntur corporis vires: senectus & morbus.

Mors dicta, quod sit amara, vel à Marte, qui est effector mortium.

B Tria sunt autem genera mortis, acerba, immatura, naturalis. Acerba infantium, immatura iuuenum, naturalis, id est, naturalis senum.

Mortuus autem ex qua parte orationis declinetur incertum est. Nam, sicut ait Caesar, ab eo quod est mortis in participio præteriti temporis in tus exire debuit, per vnum scilicet. u. nō per duo. * Nā vbi geminata est littera nomen est, non participium, vt factus, arduus. Conuenienter itaque factum, vt quemadmodum id quod significat, non potest agendo: ita & ipsum nomen nō possit loquendo declinari. Omnis autem mortuus, aut funus est, aut cadauer.

^y Funus est, si sepeliatur. Et dictum funus à funibus accensis, quos ante feretrum papyris cera circumdatis ferebant.

^z Cadauer autem est, si insepultum iacet. Nā Cadauer nominatum à cadendo, quia iam stare non potest. ³ Quod dum portatur, exequias dicimus: crematum, reliquias: conditum iam, sepultum. Corpus autem consuetudine dicitur, vt illud, Tum corpora luce carentum.

Defunctus vocatus, quia compleuit vitæ officium. Nam dicimus defunctos officio, qui officia debita compleuerunt, vnde & honoribus functos: Hinc ergo defunctus, quod ab officio sit vitæ depositus: siue quod sit diem functus.

D ^b Sepultus autem dictus, eo quod iam sine pulsu & palpitatione est, id est sine motu. Sepelire autem est, condere corpus. Nam humare obuiere dicimus, hoc est humum iijcere.

* Cap. II. Gradus ætat. Phil. seru. En. 5. Ambros. ep. 29. Philon. de mundi opific.

^b ad gignendum adulta. Non sunt hæc in quibuslibet cad. etc.

^c Quinque senioris ætas -- nondum senectus. Ter. En. 5. Tum senior tales: secundum Varonem, minor, & senior comparatiui sunt per diminutionem, &c.

Item *En. 6. ad v.* Iam senior: Aut propositio posuit, aut senior est virens senex, ut iunior intra iuvenē est, quam rem à Varrone tractatā confirmat etiam Plinius. Itavero distinguit seniores à senib. Varrō apud Censorinum de die natali, ut seniores vocari dicat à xi. v. vsq. ad lx. annum, quod tunc primum senescere incipiat corpus, post sexagesimum vero senio iam labores.

^d Quem Græci *πρωβύρνν*. Ex *Aug. de Gen. contra Manich. lib. 1. c. 23.*

^e Puer à puritate. Varrō apud Censorin. Pueri, quod sunt puri, id est, impuberes.

^f Hi sunt ephēbi, id est, Phæbo. Immo ab Hebr.

^g Adolescentuli lætes. *Al. Ienus.*

^h Puella est parvula q. pulla. *Fest.* Pallus Iouis dicebatur Q. Fabius cui cognomē Eburno fuit, propter candorē, quod eius natis fulmine icta erat. Antiqui autē puerum, quem amabant, pullum eius dicebāt.

ⁱ Hi autem verē pupilli—quam ab eis nomen acciperent. Prænomen (intellige) quod ante pubertatem non accipiebatur. Nam gentis vel familie nomen iustitico die accipiebant. auctorib. *Fest. Macrob. & Plutarch. in problem. Et Iulius Paris (seu Probus) in epitom. lib. x. Val. Max. Pueris, non prius quam togam virilem sumerent, puellis, non antequam nubere, prænomina imponi, Q. Scauola auctor est. Et postea. Publij, qui prius pupilli facti erant, quam prænomina haberent. Alij omnis causa ex pube. Vid. A. August. in not. 1. collect. decret. d. e. 7. de despons. impub. c. 3. et tit. Greg. 1. x.*

^k Et dicta puerpera. Hieronymi in *Ierem. c. 3.* Puerpera interpretatur, quæ primos parit fetus. At *Donatus in Aid.* Omnis quæ peperit puerpera, quæ primum *πρωτότοκος*. *Paulus c. 163. de Verb. sign.* Puerperas appellant recentes ex partu.

^l Vir. Ex *Lat. c. 12.*

^m Virgo à viriditate. *et. è Serv. Eclog. 3. ad v.* Bis venit ad mulctram.

ⁿ Virago. Ex *cod. Aen. 1. 2. ad v.* Iuturna virago.

^o Alij Græca etymologia. *Au quasi πρωτογενής?*

^p minus significat à positivo. Verba sunt *Donati in prolog. Hecyr.*

^q Nam Physici dicunt. *è Serv. Georg. 2. ad v.* Frigidus obfiterit circum præc. f.

^r Nam si commune esset nomen, cur Terentius diceret senem mulierem? Assentior *Chaconi*, qui hæc putabat aliena, eiusque, cui *Isidori* sententia displiceret, itaque obijceret. Nisi commune esset nomen, &c. Sed frustra laborat *Donatus* (quem *Isidorus* sequitur) ut seivm neget nomen esse commune. *Papinius sine Pomponius apud Varronem libro. 6.* Ridiculum est, cum te calcam tua dicit amica.

Fili Potoni sesquisenex puerum.

Dic tu illam pusam: sic fiet, Mutua muli.

Nam verē pusus tu, tua amica senex. *Et Tibullus.*

Hanc animo gaudente vident iuvenesq. senesq.

Commemorant merito tot mala ferre senem.

^s Senectus autem. Ex *Hieron. prof. ad lib. 2. in Amos.*

^t Nam duo sunt. *è Serv. Georg. 2. ad v.* subeunt motu hi tristisq. senectus.

^v Funus. Ex *ead. Aen. 1. ad v.* noctem flammis funalia. *v. ead. lib. 2. o. c. 10.*

^x Cadaver. Ex *ead. Aen. 6. ad v.* belloq. caduci.

^y Quod dum portatur. Ex *ead. Aen. 2. ad v.* patrios fœdasti f. v.

^z Sepultus. Ex *ead. Aen. 3. ad v.* parce sepulto.

PORTENTA esse ait Varro, quæ contra naturam nata videntur: sed non sunt contra naturam, quia diuina voluntate fiunt, cum voluntas creatoris cuiusque conditæ rei natura sit. Vnde & ipsi gentiles Deum modo Naturam, modo Deū appellant. Portentum ergo fit non contra naturam, sed contra quàm est nota natura. Portenta autē & ostenta, monstra, atq. prodigia, ideo nuncupantur, quod portendere atq. ostendere, monstrare, atq. prædicere aliqua futura videntur. ^b Nam portenta dicta perhibentur à portendēdo, id est, præostendendo. Ostēta autem, quod ostendere quidquam futurum videantur. Prodigia, quod portò dicant, id est, futura prædicant. Monstra verò à monitu dicta, quod aliquid significandum demonstrent, siue quod statim mōstrent quid appareat, & hoc proprietatis est: abusione tamen scriptorum plerumq. corrumpitur. Quædam autem portentorum creationes in significationibus futuris cōstitutæ videntur. Vult enim Deus interdum ventura significare per aliqua nascentium noxia: sicut & per somnos, & per oracula, quibus præmoneat & significet quibusdam rei gentibus vel hominibus futurā cladē, quod plurimisetiā experimentis probatum est. ^c Xerxi quippè lepus ex equa creata, dissolui regnū portendit. Alexandro ex muliere mōstrū creatū est, quod superiores corporis partes hominis, sed mortuas habuerit, inferiores diuersarū bestiarū, sed viuentes: significasse repentinā regis interfectionē, superuixerant enim deteriora melioribus. Sed hæc mōstra quæ in significationibus dantur: non diu uiuunt, sed continuo, ut nata fuerint, occidūt.

Inter portentum, & portentosum differt. Nam portenta sunt quæ transfigurantur, sicut fertur in Umbria mulierem peperisse serpentem. Vnde Lucanus, Matremque suus conterruit infans. Portentosa verò leuem sumunt mutationem. Exempli causa, cum sex digicis nati Portenta igitur vel portentosa existunt, alia, magnitudine totius corporis ultra cōmunem hominum modum, ^d quantus fuit Tityon in nouem iugeribus iacens, ^e Homero testante: alia, paruitate totius corporis, ut Nani, vel quos Græci pygmæos vocant, eo quod sint statuta cubitales: alij magnitudine partium, veluti capite informi, aut superfluis

superfluis mēbrorum partibus, ut bicipites & trimani[†] vel Cynodontes, quibus gemini procedunt dentes. Alij à defectu partium, in quibus altera pars plurimum deficit ab altera, ut manus à manu, vel pes à pede, Alij à difcissione, ut sine manu, aut capite generata: quos Græci steresios vocant.[‡] Alia primieria: quando solum caput, aut crus nascitur. Alia, quæ in parte transfigurantur: sicut qui leonis habent vultum, vel canis, vel taurinum caput, aut corpus, ut ex Pasiphæ memorant genitū Minotaurū quod Græci εἰς τερομορφίαν vocant. Alia, quæ ex omni parte transfigurantur in aliene creationis portentum: ut ex muliere vitulum dicit historia generatum. Alia, quæ sine transfiguratione mutationem habent locorum, ut oculos in pectore vel in fronte, aures supra tempora: vel sicut Aristoteles tradidit, quendam in sinistra parte iecur, in dextera splenē habuisse. Alia secundum connaturationem, ut in alia manu digiti plures connaturati & coherentes reperiuntur, in alia minus, siue in pedibus. Alia secundum immaturam & intemperatam creationem, sicut ij qui dentati nascuntur, siue barbati, vel cani. Alia complexu plurimarum differentiarum, sicut illud, quod prædiximus, in Alexandro multiforme portentum. Alia commixtione generis, ut ἀδρὸ γυνοί qui & ἑρμαφροδίται vocantur.[‡] Hermaphroditæ autem nuncupati, eo quòd eis vterq, sexus appareat. Ἑρμης quippe apud Græcos Mercurius est: ἀφροδίτη Venus nuncupatur: hi dextram mamillam virilem, sinistram muliebrem habentes vicissim cōcundo, & gignunt, & pariunt.

Sicut autem in singulis gentibus quædam monstra sunt hominum, ita in vniuerso genere humano quædā monstra sunt gentiū, ut Gigantes, Cynocephali, Cyclopes, &c.

^k Gigantes dicti iuxta Græci sermonis etymologiam, qui eos γηγασίης existimant, id est, terrigenas, eo quòd eos fabulosè parens terræ immensa mole & similes sibi genuerit: γῆ enim terra appellatur: γένος genus, licet & terræ filios vulgus vocet, quorum genus incertum est. ^l Falsò autem opinantur quidam imperiti de scripturis sanctis, præuaricatores Angelos cum filiabus hominū ante diluuium concubuisse, & exinde natos Gigantes, id est, nimium grandes & fortes viros, de quibus terra completa est.

^m Cynocephali appellantur, eo quòd canina capita habeant, quosque ipse latratus

A magis bestias, quàm homines confitentur: hi in India nascuntur.

Cyclopes, quoq, eadem India gignit, & dicti Cyclopes, eo quòd vnum oculum in fronte media habere perhibentur. ⁿ Hi & ἀγροφαγίται dicuntur, propter quòd solas ferarum carnes edunt.

^o Blémias in Libya credūt truncos sine capite nasci, & os & oculos habere in pectore. ^p Alios sine ceruicibus gigni, oculos habentes in humeris.

^q In vltimo autē Orientis monstrorū gentiū facies scribuntur. Aliæ sine naribus, æquali totius oris planitie, informes habentes vultus. Aliæ labro subteriori ad eò prominēti, ut in solis ardoribus totā ex eo faciē contegant dormientes. Alijs concreta ora esse, modico tantum foramine calamis auenarū pectus haurientes. Nonnulli sine linguis esse dicuntur, in vicē sermonis vtētes nutu siue motu.

Panotios apud Scythiam esse ferunt, tam diffusa aurium magnitudine, ut omne corpus ex eis contegant: πᾶ enim Græco sermone omne, ᾠρα aures dicuntur.

^r Artabatitæ in Æthiopia proni, ut pecora, ambulare dicuntur, quadragesimum zui annum nullus supergreditur.

^s Satyri, homūciones sunt ad uncis naribus, cornua in frontibus (habēt) & caprarū pedibus similes, qualem in solitudine Antonius sanctus vidit. Qui etiā interrogatus, Dei seruo respondisse fertur, dicens: Mortalis ego sum vnus ex accolis eremi, quos vario delusa errore gentilitas, Faunos Satyrōsq, colit.

^t Dicuntur quidam & syluestres homines, quos nonnulli ^v Faunos ficarios vocant.

Sciopodum gens fertur esse in Æthiopia, singulis cruribus & celeritate mirabili: quos inde ξιόπιδας Græci vocant, eo quòd per æstum in terræ relupini iacentes, pedum suorum magnitudine adumbrentur.

^y Antipodes, in Libya plantas versas habēt posterura & octenos digitos in plantis.

Hippopodes in Scythia sunt, humanam formam, & equinos pedes habentes.

In India ferunt esse gentem, ^z quæ μακροπόδι nuncupantur octo pedum staturam habētes. Est & gens ibi statura cubitalis, ^a quos Græci à cubito Pygmaeos vocant, de qua supra diximus. Hi montana India tenent, quibus est vicinus Oceanus.

Perhibent, & in eadem India esse gentem sceminarum, quæ quinquennes concipiunt, & octauum vitæ annum non excedunt.

Dicuntur

Dicuntur autem & alia hominum fabulosa portenta, quæ non sunt, sed ficta: & in causis rerum interpretantur, ut Geryonem Hispaniæ regem ^b triplici forma prodizem. Fuerunt enim tres fratres tantæ concordie ut in tribus corporibus, quasi vna anima esset.

^c Gorgones quoque, meretrices trinitas serpentibus, ferunt, quæ aspicientes conuertebant in lapides, habentes vnū oculū quo inuicem utebantur. Fuerunt autem tres sorores vnus pulchritudinis, quasi vnus oculi, quæ ita spectatores suos stupefcere faciebant, ut vertere eos putarentur in lapides.

^d Sirenas, tres fingunt fuisse ex parte virgines, ex parte volucres, habentes alas & vngulas: quarum vna voce, altera tibijs, tertia lyra canebat. Quæ illectos nauigantes, suo cantu in naufragia trahebant. Secundum veritatem autem meretrices fuerunt, quæ transeuntes, quoniam ad egestatem deducebant, ijs fictæ sunt inferre naufragia. Alas autem habuisse & vngulas, quia amor & volat & vulnerat. Quæ inde in fluctibus commorasse dicuntur, quia fluctus Venerem creauerunt.

^e Scyllam quoque ferunt fœminam capitibus succinctam caninis, cum latratibus magnis propter fretum Siculi maris, in quo nauigantes verticibus in se concurrentium undarum exterriti, latrare existimant undas, quas sorbentis ætus vorago collidit.

Fingunt, & monstra quædam irrationalium animantium, ut Cerberus inferorum canem tria capita habentem, significantes per eum tres ætates, per quas mors hominem deuorat, id est, infantiam, iuuentutem & senectutem. ^f Quem quidam ideò dictum Cerberum putant, quasi sit κασιόβορος, id est, carnem vorans.

Dicunt & Hydram serpētē cum nouem capitibus, & quæ Latinè Excetra dicitur, quòd vno cæso tria capita excresebant. Sed constat hydram locum fuisse euomentē aquas, vastantem vicinam ciuitatem, in quo, vno clauso meatu, multi erūpebant. Quod Hercules videns, loca ipsa exussit, & sic aquæ clausit meatus. Nam hydra ab aqua dicta est: ^h huius mentionem facit Ambrosius in similitudinem hæresium, dicens: Hæresis enim, velut quædam hydra fabularum, vulneribus suis creuit: & dum sæpè reciditur, pullulat, igni debita, incendioque peritura.

ⁱ Fingunt, & Chimæram triformem belliam: ore leonem, postremis partibus draconem, media capream. Quam quidam phylogi non animal, sed Lycia mortem esse aiunt, quibusdam locis leones & capreas nutrientem, quibusdam ardentem, quibusdam plenum serpentibus. Hunc Bellerophontes habitabilem fecit, vnde Chimæram iucitur occidisse.

Centaurs autem, id est, hominibus equo mixtis species vocabulum dedit, quos quidam fuisse equites Thesialorum dicunt, sed quòd discurreres in bello velut vnum corpus equorum & hominum viderentur, inde Centauros fictos asseruerunt.

Porro Minotaurum nomen sumpsisse ex tauro & homine, qualē belliam dicunt fabulosè in Labyrintho inclusam fuisse. De qua Ouidius, Semibouēque virum, semiuirūque bouem.

^k Onocentaurus autem vocatur, eo quod media hominis species, media alini esse dicatur, sicut & Hypocentauri quod e motū hominumque in eis natura comūcta fuisse putatur.

^a Cap. III. Portenta Ex Aug. 21. de ciu. c. 8.

^b Nam portenta. Cic. 2. de diuin. quia enim ostendunt, portendunt, monstrant, prædicant; ostenta, monstra, prodigia dicuntur.

^c Xerxi quippe lepus. Lepus scriptus ex Herodotum Polyhymnia, & Valer. Max. de prodig. cum vulpes inuersis litteris in omnib. CC. legatur.

^d Quantum fuit Tityon. Cui tota nouem per iugera corpus Porrigitur. Æn. 6.

^e Homero testante. ð 2000.

^f Vel cynodontes e Solon 4.

^g Alia priuueria. Ita Rob. uis, neq. compositio Latina vocis suspecta esse debet, quando neq. eorum res sunt. Quomodo. Hos persequens vocat Agell. lib. 9. c. 4.

^h Hermaphrodite. Mirum uerm. phrodite, non Hermaphroditi in omnib. libris legi, cum dicat Aug. 16. de ciu. cap. 8. consuetudinem loquendi præualuisse, ut a meliore, hoc est a masculino sexu appellarentur. Nam nemo (nequit) vnamquam aut Androgynam, aut Hermaphroditas nuncupauit: equas tamen hermaphroditas dixit Plin. 11. c. 49.

ⁱ Hi dextram mamillam. e Plin. 8. c. 2.

^k Fallo autem opinantur. Scripta sunt hæc ex. 3. de ciu. cap. 4. fuit vero opinio que hic explicatur grauioriam auctorum, clementis Alexandrii, Iuliani Marci, Cypriani, Ambrosij, Lactanti. Augustinus quæstiones proposuit, quid ipse sentiret, non pronuntiauit.

^l Cynocephali. Augustini verba sunt. 16. de ciu. cap. 8. Vid. Ælian. & Plin.

^m Gigantes. qui eos gergenas. Sic Callimach. in Liacro Pallad. & Gloss. Terrogena. γεργενες.

ⁿ Hi & agriophagite. Plin. 6. c. 35. Solimus agriophagos vocat.

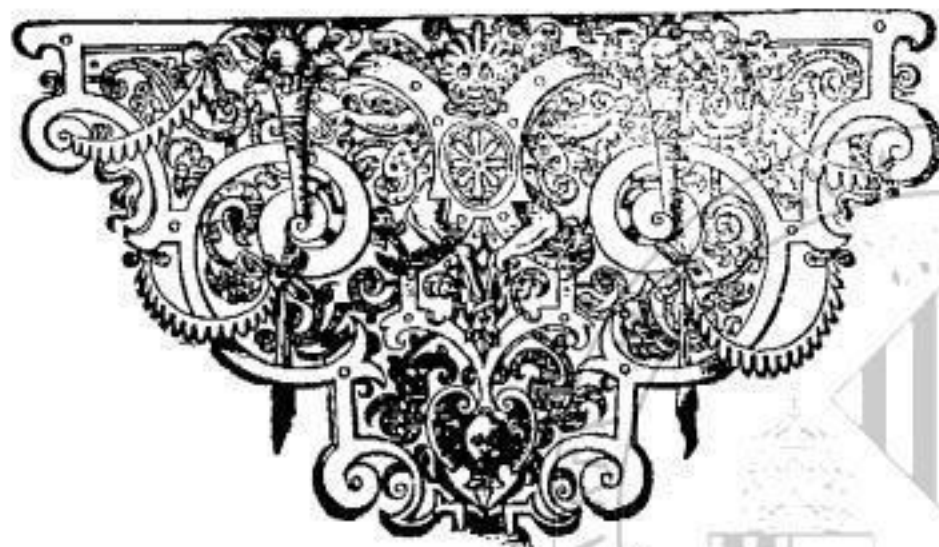
- Blemmyas. *Plin. 5. c. 8. Solin. c. 34.*
- Alios sine ceruicib. *Ex Plin. 7. c. 2. Vid. Aug. 16. de ciu. c. 8. & Agell. lib. 9. c. 4.*
- In ultim. autem orient. *Ex Solin. c. 32.*
- Artabatyæ. *Ita in Plinij emendationib. libris: apud Solinum Arthabathitæ.*
- Satyri. *Ex Hieronym. in vita Pauli eremite.*
- Dicuntur & quidam syluestres. *Vid. lib. 2. c. vltim.*
- Pro nos ficarios. Fatuos ficarios. *C. Card. Sireti, & Complut. Goth. & Iere. 50. Hieronymus cū fatuis ficarijs.*
- Quos inde Sciopodas. *Plin. lib. 7. cap. 2. Aug. 16. de ciu. c. 8. Agell. 9. c. 4.*
- Antipodes in Lib. *Androphagi in Scythia legebat Chacon ex Plin. 7. c. 2.*
- Qui macrobij nuncupantur octo ped. *Optimè restituit hunc locum Chacon, cum n. xii. legatur in omnib. libris, deprehendit librarij fuisse erratum qui xii. pro iix. scripserunt. Nam horum corpora cubitor. quinum, & binor. palmor. facit Plinius ex Onesicrito. Porro quinos cubitos, qui singuli sesqui pedib. consistunt, & binos palmos, qui semipedem conficiant, octo esse pedes, non duodecim.*
- Quos pygmaeos. *Ex. 16. de ciu. c. 2.*
- Triplici forma proditum. *Al. praditum. Sed proditū retinimus ex Iustino lib. 44. Porro Geryonē ipsum non triplicis naturæ vt fabulis proditur fuisse.*
- Gorgones quoq. *è Seru. Æn. 6.*
- Sirenes. *Ex eod. Æn. 5.*
- Scyllam quoq. *Locus adumbratus ex Iustini lib. 4.*
- Quem quidem ideo dictum cerber. *è Seru. Æn. 6. ad v. Custodem in v. p.*
- Quæ Latine exceta. *Ex eod. Æn. 6. ad v. Bellua lerna.*
- Huius mentionem facit Ambrosius. *Libro. 1. de fid. c. 4.*
- Fingunt & chim. *Ex eod. Seru. loco.*
- Onocentaur. *Met. 15. c. 14. Porro cetauri nomē*

A ex asinis, centaurisq. compositum. *At Isidorus hominis pro Centauro videtur sensisse.*

De transformatis. Cap. 4.

Scribuntur autem & quædam monstrosæ hominum transformationes & commutationes in bestias, sicut de illa maga famosissima Circe, quæ socios quoque Vlysis mutasse fertur in bestias, & de Arcadibus, qui forte ducti, transnatabant quoddam stagnum, atque ibi conuertebantur in lupos. Nam & Diomedis socios in volucres fuisse conuersos, non fabuloso mendacio, sed historica affirmatione confirmant. Sed & quidam asserunt Strigas ex hominibus fieri. Ad multa enim latrocinia figuræ sceleratorum mutantur, & siue magicis cantibus, siue herbarum beneficio, totis corporibus in feras transeunt. Siquidem & per naturam pleaque mutationem recipiunt, & corrupta in diuersas species transformantur: sicut de vitulorum carnibus putridis apes: sicut de equis scarabei: de mulis locustæ: de cancri scorpiones. Ouidius: Concaua littorei si demas brachia cancri: Scorpius exhibit, caudâq. minabitur vnca.

• Cap. IIII. et siue magicis artib. *Omnia ferè en Aug. 18. de ciuitate. c. 26. & sequentib.*

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER DVO DECIMVS.

De animalibus.

DE PECORIBVS, ET A Iumentis. Cap. 1.

MNIBVS^a animantibus Adam primum vocabula indidit, appellans unicuique nomen ex presenti institutione, iuxta conditionem naturæ cui seruiret. Gentes autem unicuique animalium ex propria lingua dederunt vocabula. Non autem secundum Latinam linguam atque Græcam, aut quarumlibet gentium barbarum nomina illa imposuit Adam: ^b sed illa lingua, quæ ante diluuium omnium vna fuit, quæ Hebræa nuncupatur.

Latinè autem animalia siue animantia dicta, quòd aimentur vita & moueantur spiritu.

^c Quadrupedia vocata, quia quattuor pedibus gradiuntur, quæ dum sint similia pecoribus, tamen sub cura humana non sunt, vt cerui, dama, onagri, &c. Sed neque bestiæ sunt, vt leones: neque iumenta, vt vsus hominum iuuare possint.

^d Pecus dicimus omne, quod humanalingua & effigie caret. ^e Propriè autem pecorum nomen ijs animalibus accommodari solet, quæ sunt aut ad vescendū apta, vt oues & sues: aut in vsu hominum commoda, vt equi & boues. Differt autem inter pecora & pecudes: nam veteres communiter in significatione omnium animalium pecora dixerunt: pecudes autem tantum illa animalia, quæ eduntur, quasi pecuedes. Generaliter autē omne animal pecus à pascendo vocatur.

Iumenta nomina inde traxerunt, quòd nostrum laborē vel onus suo adiutorio subuectando vel arando iuuent. ^f Nam bos carpentatrahit, & durissimas terræ glebas vo-

mere vertit. Equus & asinus portant onera, & hominum in gradiendo laborem temperant. Vnde & iumenta appellantur ab eo, quòd iuuent homines, sunt enim magnarum virium animalia.

Eadem quoque armenta, vel ^g quòd sint apta armis, id est, bello: vel quòd his in armis vtimur. ^h Alij armenta tantum boues intelligunt ab arando, quasi aramenta, vel quòd sint cornibus armata. Discretio est autem inter armenta, & greges: nam armenta equorum & bouum sunt, greges verò caprarum & ouium.

ⁱ Ouis, molle pecus lanis, corpore inerme, animo placidum, ab oblatione dictum, eo quòd apud veteres in initio non tauri, sed oues in sacrificio mactarentur. ^k Ex ijs quædam bidentes vocant, eo quòd inter octo dentes duos altiores habent: quas maximè gentiles in sacrificium offerebant.

^l Veruex vel à viribus dictus, quòd cæteris ouibus sit fortior, vel quòd sit vir, i. masculus, vel quòd vermem in capite habeant: quorum excitati pruritu, inuicem se concutiunt, & pugnantes cum magno impetu feriunt.

^m Aries vel ⁿ ἀρῖς ἢ ἄρῖος, id est, à Marte vocatus, vnde apud nos in gregibus masculi mares dicuntur: siue quòd hoc pecus à gentilibus primum aris est immolatum. Aries quòd aris imponeretur. Vnde est illud: Aries mactatur ad aram.

^o Agnum, quanquam & Græci vocent ἀγνὸν ἢ ἀγνῶν, quasi pium. Latini tamen ideo hoc nomen habere putant, eo quòd præ cæteris animantibus matrem agnoscat: adeò ^p vt etiam si in magno grege errauerit, statim balatu recognoscat vocem parentis.

^q Hædi ab edendo vocati, parui enim pinguisissimi sunt, & saporis iucundi: vnde & edere, inde & edulium vocatur.

Hircus, lasciuum animal & petulcū & feruens semper ad coitum, cuius oculi ob libidinem in transuersum aspiciunt, vnde & nomen traxit. Nam hirci sunt oculorum anguli secundum Suetonium, cuius natura adeo calidissima est, vt adamantē lapidem, quem nec ignis, nec ferri domare valet materia, solus huius cruor dissoluat. Maiores hirci Ciniphij dicuntur à fluuio Ciniphe in Libya, vbi grandes nascuntur.

Capros, & capras à carpēdis virgultis quidam dixerunt. Alij quòd caprent aspera. Nonnulli à crepitu crurum, vnde eas crepas vocitatas, quæ sunt capræ agrestes, quas Græci, pro eo quod acutissimè videant, ἐπὶ τῷ ὄφθ' ἀκρότερον dotcadis appellauerunt. Morantur enim in excelis montibus, & quamuis de longinquo: vident tamen omnes qui veniunt. Fædè autem & capræ: eedem Ibices, quasi auices, eo quod ad instar anium ardua & excelsa teneant, & in sublimi inhabitent: ita vt de sublimitate vix humanis obtutibus pateant. Vnde & meridiana pars Ibices aues vocat, quæ Nili fluentis inhabitant. Hæc itaque animalia, vt diximus, in petris altissimis commorantur, & si quando ferarum vel hominum aduersitatem persenserint, de altissimis saxorum cacuminibus sese precipitantes in suis cornibus illæsa suscipiunt.

Cerui dicti ἀπὸ τῶν κέρατων, i. à cornibus. κέρατα enim Græcè cornua dicuntur. Hi serpentium inimici cū se grauatos in infirmitate persenserint, spiritu narium eos extrahunt de cauernis, & superata pernicie veneni eorum pabulo reparantur. Dictamnium herbam ipsi prodiderunt. Nam ea pastu exequunt acceptas sagittas. Mirantur autē sibilum fistularum. Erectis auribus acutè audiunt, summissis nihil. Si quando immensa flumina vel maria transnatant, capita clunibus præcedentium superponunt, sibiq. inuicem succedentes nullam laborem ponderis sentiunt.

Tragelaphi à Græcis nominati, qui dum eadem specie sint, vt cerui: villosos tamen habent armos, vt hirci, & menta promissis hirta barbis, qui non alibi sunt, quàm circa Phasidem.

Innuli, filij sunt ceruorum, ab innuere dicti: quia ad nutum matris absconduntur.

Damula vocata, quod de manu effugiat: timidum animal & imbelles: de quo Martialis: Dente timetur aper, defendunt cornua

ceruū. Imbelles damæ, quid nisi præda sumus

^d Lepus, quasi leuipes, quia velociter currit. Vnde & Græcè pro cursu λαγός dicitur: velox est enim animal & satis timidum.

^f Cuniculi, genus agrestium animalium, dicti, quasi caniculi, eo quod canum indagine capiantur, vel excludantur ab speluncis.

^g Sus dicta, quod pascua subigat, id est, terra subacta cæcas inquirat.

Verres, quod grandes habeat vires.

^h Porcus, quasi spurcus. Ingurgitat enim se cæno, luto immergit, limo illinit. Horatius: Et amicaluto sus: hinc etiam spurcitia, vel spurcus nuncupatur.

^B Porcorum pilos setas vocamus, & setas à sue dictas: à quibus & sutores vocantur, quod ex setis fiunt, id est, consuunt pelles.

ⁱ Aper, à feritate vocatus, ablata f littera, & subrogata p. Vnde & apud Græcos σάγγελος id est, ferus dicitur. Omne enim quod ferum est & immitte abusuè agreste vocamus.

^k Iuuenus dictus, eo quod iuare incipiat hominum vsus in excolenda terra, vel quia apud gentiles Ioui semper vbique iuuenus immolabatur, nunquam taurus. Nam in victimis etiam ætas considerabatur.

^C Taurus, Græcum nomen est, sicut & bos. Indicis tauris color fuluus est, volucris pernicitas, pilis in contrarium versis, caput circumflectunt flexibilitate, qua volunt, tergi duritia omne telū respuunt immitte feritate.

Bouem Græci βῆς dicunt. Hunc Latini trionem vocant, eo quod terram terat, quasi terionem. Næuius. Trionum hic moderator rusticus. Cuius latitudo pellium à mæto ad crura, palcaria dicuntur, à pelle ipsa, quasi pellearia, quod est generositatis in boue signū. Boum in socijs eximia pietas. Nā alter alterū inquit cum quo ducere colio atrata consuevit, & frequenti mugitu pium testatur affectum si fortè defecerit.

^D Vacca dicta, quasi boacca. Est enim ex qualitate mobilū nominū: sicut leo leana, draco dracena.

^q Virulus & vitula, à viriditate vocata sunt, id est, ætate viridi, sicut virgo. Vitula ergo parua est nondū enixa. Nam enixa, iuuenca est aut vacca.

^r Bubali vocati per deriuationē, quod sunt similes bouum: adeo indomiti, vt præ feritate iugum ceruicibus non recipiant. Hos Africa procreat.

Vri,agrestes boues sunt in Germania, habentes cornua intantum protensa, vt regijs mēsi insigni capacitate¹ excis gerulae hāt dicti vti *ἀτὰρ τῶν ἰγῶν.*

Camelis causa nomen dedit, siue quod quando onerantur, vt breuiore & humiles fiant, accubant, quia¹ Græci *καμῆ* humile & breue dicunt: siue quia curuus est dorso.² Camur enim verbū Græcū curuum significat. Hos licet & alia regiones mittant, sed Arabia plurimos. Differunt autem sibi.³ Nā Arabici bina tubera in dorso habent: reliquarum regionum singula.

γ Dromeda, genus est camelorum, minoris quidem stature, sed velocioris. Vnde & nomē habet. Nam *δρόμος* Græcè cursus velocitas appellatur.² Centum enim & amplius millia vno die pergere solet. Quod animal, sicut bos & ovis & camelus, ruminat.

³ Ruminatio autem dicta est à ruma emimente gutturis parte: per quam dimissus cibus à certis animalibus reuocatur.

Asinus & asellus à sedēdo dictus, quasi assedus: sed hoc nomen, quod magis equis conueniebat, idēd hoc animal sumplit, quia priusquā equos caperēt homines, huic praesidere cœperunt. Animal quippe tardum & nullaratione renitens, statim vt voluit sibi homo substrauit.

Onager, interpretatur asinus ferus, *ὄνυ* quippe Græci asinū vocant, *ὄνυς* ferum. Hos Africa habet magnos, & indomitos, & ^b in deserto vagantes. Singuli autem feminarū gregibus praesunt.^c Nascentibus masculis, celant, & testiculos eorum morſu detruncant, quod tamen cauentes matres eos in secretis locis occultant.

Asini Arcadiei dicti, quod ab Arcadia primum vecti sint magni & alti.^d Minor autē asellus agro plus necessarius est, quia & laborem tolerat & negligentiam propemodum non recusat.

Equi dicti, eo quod quando quadrigis iūgebantur, æquabantur, parēsq̄ forma & similes cursu copulabantur.

^e Caballus à cauādo dictus, propter quod gradicus vngula impressa terram cōcauet, quod reliqua animalia non habent: inde & sonipes quod pedibus sonat.

Viaacitas equorum multa, exultant enim in campis, odorantur bellum, excitantur sono tubæ ad prælium, ^f voce accensi ad cursum prouocantur, dolent cum victi fuerint, exultant cum vicerint. Quidam hostes in

Abello sentiūt, adēd vt aduersarios morſu perant. ^g Aliqui etiam proprios dominos recognoscunt, obliuī mansuetudinis, si mutentur: aliqui præter dominum nullum dorſo recipiūt.^h Interfectis vel moriētibus dominis inulti lachrymas effundunt. Solius equi est propter hominem lacrymari, & doloris affectum sentire. Vnde & in cētauris Equorum & hominum natura per mixta est.ⁱ Solent etiam ex equorum maestitia vel alacritate euentum futurum dimicaturi colligere. Ætas longa equis Persicis, Hunnicis, Epiroticis, ac Siculis in annis ultra quinquaginta: breuior autem Hispanis ac Numidis & Gallicis, frequens opinio est.

^k In generosis equis, vt aiunt veteres, quatuor spectantur: forma, pulchritudo, meritum, atque color. Forma, vt sit validum corpus & solidum, robori conueniens altitudo, latitudo, latus longum,^l venter substrictus, maximæ & rotundæ clunes, pectus latè patens, corpus omne musculorum densitate nodosum, pes siccus, & cornu concauo solidatus. Pulchritudo, vt sit exiguum caput, & siccum, pelle prope ossibus adherente, aures breues & argutæ, oculi magni, ^m nares patulæ, erecta ceruix, coma densa & cauda, ⁿ vngularum soliditate fixa rotunditas. Meritum, vt sit animo audax, pedibus alacer, tremantibus membris, quod est fortitudinis indicium, quique ex summa quiete facile concitetur, vel ex citata festinatione nondiūcile teneatur.^o Motus autē equi in auribus intelligitur, virtus in membris tremantibus.^p Color hic præcipuè spectandus: badius, aureus, rosæus, myrteus, ceruinus, giluius, glaucus, scutulatus, canus, candidus, albus, guttatus, niger. Sequenti autem ordine, varus ex nigro badiōque distinctus, reliquus varius color, vel cinereus deterrimus.

D Badium autem antiqui vadium dicebāt, quod inter cetera animalia fortius vadat. ^q Ipse est & spadix, quem phœnicatum vocant: & dictus spadix à colore palmæ, quam Siculi spadicam vocant.

^r Glaucus verò est, veluti pictos oculos habens, & quodam splendore perfusus: nam glaucum veteres dicebant album.

^s Giluius autem, melius color est subalbidus.

Guttatus, albus nigris interueniētibus punctis.

Candidus autem, & albus inuicē sibi differunt. Nam albus cum quodā pallore est,

candidus verò, niueus & pura luce perfusus.
 * Canus dictus, quia ex candido colore & nigro est.

Scutulatus vocatus propter orbis, quos habet candidos inter purpuras.

Varius, quòd vias habeat colorum imparium. Qui autem albos tantum pedes habent, * Petili appellantur: qui frontem albã, Callidi.

Ceruinus est, què vulgò † Gauranem dicunt.

Æranem idem vulgus vocat, quòd in modum arci sit coloris.

‡ Myrteus autem est, pressus in purpura.

‡ Dolinus autè dictus, quod sit color eius de asino, idem & Cinereus. Sunt autè hi de agresti genere orti, quos equiferos dicimus, & proinde ad urbanam dignitatem transferre non possunt.

Mauros, niger est. Nigrum enim Græci *μαύρον* vocant.

Mannus verò, equus breuior est, ^b quem vulgò Buricum vocant.

‡ Veredos antiqui dixerunt, quod veherēt rhedas, id est, ducerent, vel quod vias publicas currant, per quas & rhedas ire solitum erat.

Equorum tria sunt genera, vnum generosum, ^d præliis & oneribus aptum: alterum vulgare, atque gregarium, ad vehendum, non ad equitandum aptum: tertium ex permutatione diuersi generis ortum, quod etiã bigenerum dicitur, quia ex diuersis nascitur, vt mulus.

‡ Mulus autem à Græco tractum vocabulum habet. Quod iugo pistorum subactus, tardas molendo ducat in gyrum molas. ^f Iudæi asserunt quod Anaabnepos Esau equarum greges ab asinis in deserto ipse fecerit primus ascendi, vt mulorum inde noua contra naturam animalia nascerentur. Onagros quoque admissos esse ob hoc ad asinas: & ipsum istiusmodi reperisse concubitus, vt velocissimi ex his asini nascerentur. Industria quippe humana diuersum animal in coitum coëgit: sicque adulterina commixtione genus aliud reperit: sicut & Iacob contra naturam colorum similitudines procurauit. ^g Nam tales fœtus oues illius concipiebant, quales umbras arietum desuper ascendentium in aquarum speculo contemplabantur. Denique & hoc ipsum in equarum gregibus fieri fertur, vt generosos obijciant equos vilius concipientium, quo eorum

A similes concipere & creare possint. Nam & columbarum dilectores depictas ponunt pulcherrimas columbas eisdem locis, quibus illæ versantur, quo, rapiente visu, similes generent. Inde est, quòd quidam grauidas mulieres iubent nullos intueri turpissimos animalium vultus, vt cynocephalos & simios, ne visibus occurrentes similes fœtus pariãt. ^h Hanc enim fœminarum esse naturam, vt quales prospexerint, siue mente conceperint in extremo voluptatis actu, dum concipiunt, talè & subolè procreent. Etenim anima in usu Venerio formas extrinsecus intus transmittit, eorumque satiata typis rapit species eorum in propriam qualitatem.

B In animantibus bigenera dicuntur, quæ ex diuersis nascuntur, vt Mulus ex equa & asino: ⁱ Burdo ex equo & asina, ^k Hybridæ ex apris & porcis: ^l Tityrus ex oue & hirco, ^m Musmo ex capra & ariete, est autem dux gregis.

^a Cap. I. Omnibus animantibus Adam. Ex Tertull. lib. de virg. veland.

^b Sed illa lingua, quæ ante diluui. Sup. lib. 9. c. 1.

^c Quadrupedia vocata. Ex August. 3. de Gen. ad lit. cap. 11.

^d Pecus. è Seru. ad v. ignaum fucos pecus Æn. 1.

^e Propriè autem pecorum &c. Ex August. 3. de Gen. ad lit.

^f Nam bos carpenta. Ex Hieronymo in Is. c. 1.

^g quod sint apta armis. è Seru. ad v. bellum hæc arm. min. Æn. 3. Itemq. Georg. 3. — Seu quis Olympiacæ.

^h Alij armenta tantum. è Seru. loco proximè cit.

ⁱ Ouis ab oblatione. Cur non ab *ois*? Sape gaudet ad rerum vel naturas, vel usus, magis quàm ad voces respicere, quod non semel monuimus.

^k Ex his quædam bidentes. Vid. Seru. ad v. mactant latis de more, bidetes Æn. 4. & Agell. lib. 16. & Festi in bidental.

^l Veruex vel à viribus. A natura versa Varro.

^m Aries vel *ἀπό τῶν ἀγρῶν*, id est, à Maeste. Varro. Aries, quod eum dicebant ares, veteres, nostri aruiga.

D ⁿ Agn. — *ἀπό τῶν ἀγρῶν* quasi pium. Pium fortasse ex Festo. Glossar. agnus *ἀγρῶν*, siue *ἀγρῶν*, & *ἀγρῶν* & *ἀγρῶν* & castus. Varro tamen, quod pecori ouili agnatus sic Latina origine agnum dictum vult.

^o Veli in magno grege extauer. Ex Ambrosio. Hexaem. 6. cap. 4.

^p Hædi ab edendo. Fædum pro hædo dixisse antiquos, tradit Festus, atque *δύανμον* pro V. & contra Cæthos cōfuisse scribere ex Isidori codicibus satis constat. Nō & paul. lō pest. Cinyri, pro Cinypho. & Trigelani pro Trigelaphi scribitur in omnibus nostris. Erat ergo hædus, vel fædus, quasi vedus, vel vesens. (licet etiam nobis his de rebus cum grammaticis auctoribus interdum argutari) idque secutum fuisse Isidorum, ratio quæ in subiecto satis videtur ostendere. e. s. est. v. ui enim pinguisima sunt, & leporis incundi. Voces quoque

quas illas vnde & edere, quas aly expugnandis consuevit, A
 nos (cum in omnibus libris legantur) libenter retineamus. scri-
 buntur, vnde & edere. Festus n. hederam, vel quod libereat,
 vel quod elat, vel quod elata petat, dictum existimat.
 q Nam hirci sunt oculorum anguli. e Seru. ad eclog.
 3. hircos autem, in hircos pro eodem scribas, nihil refert, vt
 recte monet Pierius Valerianus.
 r maiores-- à fluuio Cinyphe in Libya. Vnde Theo-
 crit. id. 3. τὸν λευκὸν κύνωρα φάλαγγα μὲν τοῦ κρη-
 f Vnde eas crepas. Festus, Capra dicta, vel quod
 omne virgultum carpant. sine à crepitu cretus, vn-
 vnde & crepas eas prilci dixerunt.
 r quas Græci pro eo quod acutissimè videant.
 Origen. homil. 2. in Cant. interprete Hieronymo. Caprea (in-
 quit, id est, dorcas acutissimè videt.
 r Vnde & meridiana pars. Ex Greg. 30. Moral. c. 9.
 al. 16.
 s Cerui dicti. e Seru. ad v. tres hircos ceruos Aen. 1.
 7 Hi serpentum inimici. Ex Orig. homil. 2. in Cant. & B
 Seru. ad eclog. 8. & Plin. lib. 8. c. 32.
 z Dictaminum. Sive Dictaminum (vtriq. enim scriptura
 suos auctores habet) e Solin. c. 22.
 a Si quando intemula flumina. e Gregor. 30. Moral.
 c. 10. al. 9.
 b Tragelaphi Solin. c. 22. & Plin. lib. 8. c. 33.
 c Innulli. It. scriptum in Gothicis, & in codicibus Hor-
 tianis lib. 1. od. 23. Vitis inuleo me similis (hloe.
 quos secuti sunt Canterus Lambin. & Hartung. ergò aliter
 fortasse scribendus Innullus vel 23. quàm biennalis e 15
 23.
 d Lepus quasi leuip. Farr. 3. de re rust. c. 12. Lucius
 Aelius parabat dictum leporé à celeritudine, quod
 leuipes esset, ego arbitror. à Græco vocabulo an-
 tiquo, quod eum Aoles Bæothij λέπορον appella-
 bant vide Agell. & Quintil. lib. 1. c. 6.
 e Vnde & Græci pro cursu λαγώς. vt sit ἀπὸ τοῦ λαῶν
 ἄγειν, est enim λαῶν incussums particula. Alij ἀπὸ τοῦ λαῶν
 ἰλ. est, cernendo, quod patet. hys oculis dormiat.
 f Cuniculi-- quasi canicali. Græcis id magis in prom-
 pta sunt ἀπὸ τοῦ κανὼν τῆς κανίχης dicitur, ita enim
 Polyb. lib. 12. & AEl. in de hist. animal. lib. 13. c. 15. eos ap-
 pellunt, nisi quod vterque H. s. in vocem esse dicit. At Var-
 ro lib. 3. de re rust. c. 12. Tertij (uquij) generis est, quod
 in Hispania nascitur, simile nostro lepori, sed hu-
 mile, quem cuniculum appellat. Cuniculi dicti ab
 eo quod sub terra cuniculos ipsi facere soleat, vbi
 lateant in agris. Varro sequitur Plin. lib. 8. c. 55. Vi-
 dere licet in Hadriani mansuete Hispaniam tantum illicis
 nam tenentem, ad cuius pedes cuniculus.
 g Sus-- quod pascua subig. Non ineleganter, srem
 species, sed Græca est vox v.
 h Porcus q. spureus. Nisi Græcum esse maus cum Var-
 rone.
 i Aper à feritate Varro. Apri à locis asperis, nisi à
 Græcis, quod his ἀπργε.
 k Iuencus. Ex P. 117. lib. 4.
 l vel qua apud Gentiles. e Seru. ad v. Cælicolūti
 regi mactabam in littore taurum, Aen. 3. & Aen. 9.
 ad v. statuam ante aras aurata fronte iuencum. Vi-
 de Macrobi. de Virgilij versu. Taurum Neptuno, taurum
 tibi pulcher Apollo.
 m Indicis tauris. Plin. 8. c. 21. & Solin.
 n Hunc Latini trionem. Varro lib. 6. & Agell. lib. 2.
 cap. 21.

o Boum in locijs eximia pietas. Ambrosij verba sunt
 in orat. de morte Syri fratris, bos boue requirit, seque
 non totum putat, & frequenti mugitu pium tellu-
 tur affectum, si forte defecerit, cū quo ducere col-
 lo aratra consueuerat. Basil. in orat. in Martyr Iulij. ἡ
 πύτι ἀδὸν ἐγὼ ἐδὲ ἐπὶ φάτους δακρυότα τῶ συνουσίαι.
 ἡ ἐμὲ υἱὸς τελευτήσαντι. Virgil. It trellis arator mæ-
 rentem abiungens fraterna morte iuencum.
 p Vacca-- ex qualitate mobil. nom. Donatu. r-
 te secund. Sunt (inquit) genera nominum fixa, sunt mo-
 bilia: fixa sunt, quæ in alterum genus flecti nō pos-
 sunt, vt pater, mater, soror. Mobilia autem: aut pro-
 pria sunt, & duo genera ex se faciunt, vt Caius Ca-
 ia, Marcus, Marcia, aut appellatiua, & tria genera
 faciunt, vt bonus bona bonum, & c.
 q Vitulus. e Seru. eclog. 3.
 r Bubali aded indomit. Ex Hieron. ad Am. c. 6. & So-
 lin. c. 23.
 s Ex eis getula fiant. e Solin. 23. vide Cesar. 6. de bell.
 Gall. Plin. lib. 8. c. 15. & Seru. ad v. Siluestres vti assid.
 Georg. 2.
 t Græci χάμαι. Etymologicum Græcū. Κάμηδες τὸ ζωόν
 ὅτι χάμαι καθήμενη αἰρεῖ τὸ φορτίον, ὡς χάμηδες.
 ἐτρομελεγεῖται ἢ παρὰ τὸ κάμπτιον τῆς μασθῆς ἐν τῷ
 καθίσθαι κάμηρος τῆς ἄσπ. Sed melius Varro lib. 4. Came-
 lus cum suo nomine Syriaco in Latium venit. Est n.
 Syris gemal Hebraeis gemal.
 v Camur enim. e Seru. Georg. 3. camuris, cutuis, at
 Fest. Camera, & camuri boues à Græco κάμη-
 z Nam Arabici. e Solin. c. 52. Sed Naëtrianis hoc tribuit
 Plin. lib. 8. c. 18.
 y Dromeda, vel Dromedarij. Nam dromeda-- præcisè,
 credo, scriptum in Gothicis pro dromedarij.
 z Centum enim & amplius mill. Ex Hieronymo. in
 Isidor. c. 21.
 a Ruminatio dicta est à ruma. e Seru. ad eclog. 6. vel
 à ramine vt legunt editi. Festus. Romen est pars colli,
 qua elica deuotatur. Varro, Nouo, & Glossar. Ruma
 est mamma.
 b In deserto vagantes. Solin. & Plin. lib. 8. c. 3.
 c Nascentibus masculis zelant. Eodem modo loquitur
 Orosius in hist. prefat. Non eos, quos inflectatur, ode-
 runt, sed his, quos amant, zelant.
 d Minor autem aëllus agro. Pessime in editis qui-
 bustlæ, magro. Sunt enim Palladij verba lib. 4. cap. 14. idem
 Columell. lib. 8. c. 1.
 e Caballus. Respexit ad Virgilium: At duplex agitur
 per lumbos spina cauatq. Tellurem, & foliis gra-
 uiter sonat vngula cœnu.
 f Voce accensi ad cursum prouocantur Verior hec
 lectio, quàm quæ apud Solinum est, Nonnulli etiam ac-
 census facibus ad cursum prouocantur.
 g Aliqui etiã proprios. Solin. Aliqui inuenti sunt,
 qui non nisi primos dominos recognoscerent,
 oblitj mansuetudinis, si quando mutassent consue-
 ta seruitia.
 h Interfectis vel morientibus domin. Nota sunt Ho-
 meri, & Virgilij de Achillis, & Pallantis equis carmina.
 i Solent etiam euent. Plin. lib. 8. c. 42.
 k In generos eq. quattuor. Pallad. lib. 4. c. 13. in ad-
 missario quattuor spectantur. forma, color, meritū,
 pulchritudo.
 l Venter substrictus. Vox ventex nulla erat in libris,
 sed cum constanter substrictus, non substrictum in Got-
 thicis.

thicus omnibus legeretur, non dubitamus quin hac esset vera scriptura, quam indicavit Chacon ex Columell. lib. 6. c. 29. Palladij vero lectum mendosum cum eod. Chacone credimus, & ex Isidoro supplendum.

m Nares patulae. Quae si angustae sint, discindi solent, ne longo cursu incalescentes suffocentur, ut ait Theophil. lib. 4. de homin. fabric.

n Ungular. soliditate fixa rot. Pallad. unguularum scilicet & fixa rotunditas.

o Motus autem equi in auribus intellig. solis. c. 30. Motus equi in auribus intelligitur, animos leonum frons, & cauda indicat.

p Color hic praecipue spect. Ex Pallad. lib. 4. Varro apud Non Equi colore dispares, ita nati, hic badius, ille gilvus, ille murinus. Vid. Agell. lib. 2. c. 26. & lib. 3. c. 9. & Alciat lib. 2. p. 100. c. 1.

q Ipse est spadix. e. Seru. Georg. 3. quos bayos, & datilidos Hispani dicimus.

r Glaucus est veluti pictos ocul. Seru. Glauci felivensis oculis, id est, splendore perfusis.

s Nam veteres glaucum alb. Nam glaucum albo caeruleum dicitur. Vnde & Verg. Populus, & glauca canentia fronde salicis. Sed idem de glauco pumillo aliter lib. 1. c. 28. Est tamen in tribus Gothicis lacuna: nam glaucum --- veteres dicunt.

t Gilvus exellinus color. e. Seru.

v Canis dicitur qui ex candido, & nigro. Tilestin in lib. de coloribus: Nascitur equus nonnunquam canis, atque albineus, non idem, qui & candidus, aut albus, sed huius non expers. hos nostri tordillos dicunt.

x Petili appellantur. Festas. Petilam suram unguulam equi albam dicit, ait Scaevola. In glossario quoque. ubi Persilis *μαρμαριος* legitur. Petilis *μαρμαριος* puto legendum, citat ex Plauto Non, hunc versum, in Petilis, & in fronte. Nam coloratam frontem habet petilis. Atque ipse tenuem & exilium ex sua libidine, ut solet, interpretatur.

qui frontem albam calidi. Glossar. Callidus *λευκομαρτος*. Habent tamen plerique libri calidi. Sed callidus probabit A. Augustin.

y Gautanem dicunt. Retinent eandem vocem Itali, una littera mutata, nam fano dicunt.

z Myrteus est pressus in purpurea. Pressum quoque in coloribus equorum numerat Palladius, sed quid apud eum pressus, apud Seru. pressus myrteum, hoc loco pressus in purpurea valeat, nonnulli satis constitui. Opinor tamen pressi voce significari desinere (ut ita dixerim) coloris, dicitur & similitudine ab vuis, quae quo magis pedibus, vel prelo premuntur, minus liquida, & vel ex albis vitula, vel ex rubris subnigra vicia reddant.

a Dalsinus. An quia Varro dalsuarius vocat asinos ceteri bus serenlis aptos? & Gloss. Dorsuaria. Novero poga. Hunc eorum locum norinum dicunt Pallad. & Columella.

b Quem vulgo buricum Hieronym. in Eccles. 10. Dignitate praefati vias publicas manus terunt, quos vulgo buricos vocant. & ad Pammachium. Feruentes buricos mannos. Paulin. ad Senec. macro, & viliose asellis burico sedentem. & Glossar. Mannis, *βουρικός*. At Porphyrio. Manni, ait, equi dicuntur pusilli, quos vulgo burdos vocant, & Acro. Mannus burdo, illi minores equos, linoe hodie exiguos asellos burricos dicimus.

c Veredos. Verba sunt Festi, in quo ex Isidoro vestigia dicitur, veredos. Procop lib. 2. de bello Persic. *επιπαιον τοις άμαρτιοις οχηματες*. & *αυτοι βουρικός ονομασιν* reverentia. s. v. Lalan. Antecessor. in epitom. Nonell. Justiniani, Nonell.

A 230. quod Graece est, *ταυ άμπεριου τριτων άγομεν*. veredorum cursum reddidit.

d Precijs & onerib. Honoribus quidam libri.

e Mulus. *μυλος* *πιστινον*, & *μυλο* mela. ergo editoris scripturam retinimus, nam mela dicitur Gothicis mela. Mulus a. a. G. t. v. b. Graeci enim hoc, vel quod *μυλο*, & *μυλο* si Isidorus molam vocem esse Graeci putant, mol. in tantum Latinum. Sed quae dicitur auctor non in legantur scilicet, quae nemo efficit. Parlas molulo dicitur in g. p. m. molas.

f Iudaei asserunt quod Ana abney. Ex Hierony. q. in Genes. 36. id est *παβλαγονibus* tribuit Noverus a. 6.

g Nam talis fuerit. in eod. lib. in c. 30. Gen.

h Hanc enim feminaram dicunt esse naturam. Verba Hieronymi ibid.

i Burdo ex eq. & as. Varro 2. de re rust. c. 3. ex equa & asino fit mulus, contra ex equa, & asina hinnus. Glossar. *μυλος* & *μυλο* *μυλο* *μυλο*. Mulus. Burdo *μυλος* & *μυλο* *μυλο* *μυλο*.

k Hybrida ex apris & porcis. Plin lib. 8. c. 53. Ac tamen ad Saty. 7. lib. 1. tractum inquit, ab aquila, quae ex aquila, & vulture nascitur, siue a canibus, qui nascuntur ex venatico, & gregario.

l Tityrus. Seru. eclog. 1. laco. cum lingua Tityrus dicitur arces maior, qui gregem anteire confuevit.

m Musino. Ex Gothicis, & *μυσιμονες* dicuntur ab Strabone lib. 5. *μυσιμονες* a ser. Georg. 3. ad v. v. d. s. q. arces in gurgite vill. Nonius. Musimones asini, muli, aut equi breves.

De Bestijs. Cap. II.

Bestiarum a vocabulum proprie conuenit leonibus, pardis, tigribus, lupis, & vulpibus, canibusq. & simijs, ac ceteris, quae vel ore, vel unguibus sauiunt, exceptis serpētib. Bestiae autem dicti a vi, qua sauiunt.

b Ferre appellatae, eo quod naturali utantur libertate, & pro desiderio suo ferantur. Sunt enim liberae earum voluntates, & huc atque illuc vagantur, & quo animus duxerit, eo ferantur.

Leonis vocabulum ex Graeca origine inflexum est in Latinum. Graece enim *λεων* vocatur, & est nomen nothum, quia ex parte corruptum. **c** Leona vero totum Graecum est, sicut & dracena. **d** Ut autem leona lea dicatur usurpatum est a poetis. **e** Leo autem Graece, Latine rex interpretatur, eo quod princeps sit omnium bestiarum. Cuius genus tritarium dicitur. Equibus breues & iuba cetera, imbelles sunt: longi & coma simplici, aeres. **f** Animos eorum frons & cauda indicat. Virtus eorum in pectore, firmitas in capite. Septi a venatoribus terram contuentur, quo minus compectis venabulis terreatur. Rotatum timent strepitus, sed ignes magis. Cum dormierint vigilat oculi: cum ambulant cauda sua cooperiunt vestigia sua.

fua, ne eos venator inueniat. § Cum genuerint catulum, tribus diebus, & tribus noctibus catulus dormire fertur: tunc deinde patris fremitu vel rugitu veluti tremefactus cubilis locus, suscitare dicitur catulum dormientem.^h Circa hominem leonum natura est benigna, vt, nisi laesi, nequeant irasci. Patet enim eorum misericordia exemplis assiduis. Prostratis enim parcūt: captiuos obuios repatriare permittunt: hominem non nisi in magna fame interimunt. De quibus Lucretius: - Scymnique leonum, &c.

^k Tigris vocata propter volucrum fugam. Ita enim nominant Persæ & Medi sagittā. Est enim bestia varijs distincta maculis, virtute & velocitate mirabilis, ex cuius nomine flumen Tigris appellatur, quod is rapidissimus sit omnium fluuiorum. Has magis Hyrcania gignit.

Panther dicitur,^l siue quod omnium animalium amicus sit, excepto dracone; siue quia & sui generis societate gaudet, & ad eandem similitudinē quicquid accipit reddit.^m ^{nā} enim Græcè omne dicitur. Bestia ^o minutis orbiculis super picta, ita vt oculatis ex fuluo circulis, nigra vel alba distinguitur varietate. Hæc semel omnino parturit, cuius causæ ratio manifesta est. Nam cum in utero matris coaluere catuli, maturisque ad nascendum viribus pollent, odiunt temporum moras. Itaque onerata fertibus vuluam tanquam obliantem partui vnguibus lacerant, effundit illa partum, seu potius dimittit, dolore cogente. Ita postea corruptis & cicatricosis sedibus genitale semen infusum nō haret acceptum, sed irritum resilit. ^o Nam Plinius dicit animalia cum acutis vnguibus frequenter parere non posse. Viriantur enim intra seculum se mouentibus catulis.

^p Pardus, secundus post pantherem est, genus varium & velocissimum, & præceps ad sanguinem. Saltu enim ad mortem ruit.

Leopardus ex adulterio leænae & pardus nascitur, & tertiam originem efficit, sicut & Plinius in naturali historia dicit, Leonem cum parda, aut pardum cum leæna concumbere, & ex utroque coitu degeneres partus creari, vt mulus, & burdo.

Rhinoceros à Græcis vocatus, Latine interpretatur in nare cornu.^r Idem & Monoceros, id est, Vnicornis, eò quod vnum cornu in media fronte habeat. ^s pedum quatuor ita acutum & validum, vt quicquid im-

petierit, aut ventilet, aut perforet. Nam & cum elephante sæpe certamen habet, & in ventre vulneratum prosternit. Tantæ autem est fortitudinis, vt nulla venantium virtute capiatur: sed, sicut asserunt qui naturas animalium scripserunt, virgo puella proponitur, quæ venienti sinum aperit: in quo ille omni ferocitate deposita caput pronit: sicq. soporatus, velut inermis, capitur.

Elephantem Græci à magnitudine corporis vocatum putant, quod formam montis, præferat.^t Græcè enim mons λέωνος dicitur. Apud Indos autem à voce barrus vocatur. Vnde & vox eius, barritus dicitur, & dentes, ebur.^v Rostrum autem promuticis dicitur, quo ille pabulum ori admonet, & est ^u angui similis, vallo munitus eburno.^w Hos boues Lucas dictos ab antiquis Romanis: boues, quia nullum animal grandius videbant: Lucas, quia in Lucania illos primus Pyrrhus in prælio obiecit Romanis. Nā hoc genus animantis in rebus bellicis aptum est. In eis enim Persæ & Indi, ligneis turribus collocatis, tanquam de muro iaculis dimicant. Intellectu autem, & memoria multa vigent. ^x Ciregatim incedunt: ^y motu quo valent salutant, murem fugiunt: auerli coeunt, quando autem parturiunt, in aquis vel insulis dimittunt fetus propter dracones, quia inimicifunt, & ab eis implicati necantur. Biennio autem portant fetus, nec amplius quam semel gignunt, nec plures, sed tantum vnum. ^b Vivunt annos trecentos. Apud solam Africanam & Indiā elephanti prius nascebantur: nunc sola eos India gignit.

^c Gryphes vocantur, quod sit animal pennatum & quadrupes. Hoc genus ferarum in Hyperboreis motibus nascitur. Omni parte corporis leones sunt: alis & facie aquilis similes, & equis vehementer infesti. Nam & homines viso s disceptunt.

^d Cameleon non habet vnum colorem, sed diuersa varietate conspersus, vt pardus. Dicitur autem ita, (eò quod cameli similitudinē habet & leonis) huius cameleonis corpusculum ad colores quos videt facillima conuersione variatur, quod aliorum animalium nō est ita ad conuersionem facilis corpulentia. ^e Cameleopardus dicitur, quod dum sit vt pardus albis maculis superasperus, collo equo similis, pedibus bubulis, capite tamen camelo est similis: hunc Æthiopia gignit.

^f Lynx dicitur, quia in luporum genere numeratur: bestia maculis terga distincta, vt pardus.

pardus, sed similis lupo. Vnde & ille *λύκος*, iste lynx. Huius urinam conuerti in duritiā pretiosi lapidis dicunt, qui s̄ lyncurius appellatur, quod & ipsos lynces sentire, hoc documento probatur. Nam egestum liquorem arenis, inquantū potuerint, contegunt in uigilia quadam naturæ, ne talis egestio transeat in usum humanum. ^h Lynces dicit Plinius secundus extra unum non admittere.

ⁱ Castores, à castrando dicti sunt. Nam testiculi eorū apti sunt medicaminibus, propter quod, cum præsenferint venatorē, ipsi se castrant & moribus vires suas amputant. De quibus Cicero in Scauriana, redimūt se ea parte corporis, propter quā maximè expetuntur. Iuuenalis:-- Qui se, Eunuchū ipse facit, cupiens euadere damno Testiculi. Ipsi sunt & Fibri, qui etiā Pontici canes vocātur.

^k Ursus fertur dictus, quod ore suo formet fœtus, quasi orsus. Nam aiunt eos informes generare partus, & carnem quandam nasci, quam mater lambendo in membra componit. ^l Vnde est illud: Sic format lingua fœtū cum protulit ur̄sa. Sed hoc immaturitas partus facit, deniq. tricesimo die generat. Vnde euenit, ut præcipitata fœcunditas informes procreet. Ursorum caput inualidū: vis maxima in brachijs & in lumbis, vnde interdum erecti insistant.

Lupus Græca deriuatione in linguā nostram transfertur. Lupos enim illi *λύκος* dicunt. ^m *λύκος* autem Græcè à moribus appellatur, quod rabie rapacitatis quæque inuenerit trucidet. Alij lupos vocatos aiunt, quasi leopos, quod quasi leoni, ita sit illi virtus in pedibus, vnde quidquid pede presserit, non viuit. Rapax autem bestia & cruoris appetens, de ⁿ quo rustici aiunt, vocem hominem perdere, si eum prior lupus viderit. Vnde & subito tacētī dicitur: Lupus est in fabula. Certè si se præuium senserit, deponit feritatis audaciā. ^o Lupi toto anno non amplius quàm dies duodecim cœunt, famem diu portant, & post longa ieiunia multum deuorant. ^p Lupos Æthiopia mittit ceruice iubatos, & tantum varios, ut nullum colorē illis dicant abesse.

Canis nomen Latinum Græcam etymologiam videtur habere. Græcè enim *κύνω* dicitur: licet eum ^q quidam à canore latratus appellatum assument, eò quod infonet, vnde & canere. Nihil autem sagacius canibus, plus enim sensus cæteris animalibus habent. Namque ^r soli sua nomina re-

^A cognoscunt, dominos suos diligunt: dominorum tecta defendunt: pro dominis suis se morti obijciunt: voluntariè cum domino suo ad prædam currunt: corpus domini sui etiam mortuum non relinquunt. Quorum postremò natura est, extra homines esse nō posse. In canibus duo sunt (spectāda) aut fortitudo, aut velocitas.

^f Catuli abusiue dicuntur quarumlibet bestiarum filij: nam catuli propriè canum sunt, per diminutionem dicti.

^t Lycisci autem dicuntur, ut ait Plinius, canes nati ex lupis & canibus, cum inter se fortè miscentur. ^v Solent & Indæ fœminæ canes noctu in syluis alligatæ admitti ad bestias tigres, à quibus insiliri & nasci ex eodē fœtu canes adeò acerrimos & fortes, ut in complexu leones prosternant.

^x Vulpes dicta, quasi volupes. Est enim volubilis pedibus, & nunquam rectis itineribus, sed tortuosis anfractibus currit, fraudulentum animal, insidiisque decipiens. Nam, dum non habuerit escam, fingit mortē, sic quæ descendentes quasi ad cadauer aues rapit & deuorat.

^z Simiæ Græcum est nomen, id est, pressis naribus. Vnde & Simias dicimus, quod suppressis naribus sint, & facie fœda, ^a rugis turpiter follicantibus, licet & capellarū sit presium habere nasum. Alij simias Latino arbitratur sermone vocatas, ^b eò quod multa in eis similitudo rationis humanæ sentitur, sed falsum est. Hæ elementorum sagaces ^c noua luna exultant, media & caua tristantur. Fœtus, quos amant, ante se gestant, neglecti circa matrem hærent. Harum genera quinque sunt, ex quibus cercopitheci caudas habēt. Simia enim cum cauda est, ^d quam quidam *σῆαν* vocant.

^e Sphinges, villosæ sunt comis, mām̄is prominentibus, dociles ad feritatis oblivionē.

Cynocephali, & ipsi similes simijs, sed facie ad modum canis, vnde & nuncupati.

Satyri, facie admodum grata & gesticulationis motibus inquieti.

^D Callitriches, toto penè aspectu à cæteris distant: sunt enim in facie producta barba, & lata cauda.

Leontophonos, bestia modica, & ex eo ita vocata, quia capra exurit: eiusque cinere asperatæ carnes, & positæ per compita sentiarū leones necant, si quantulumcūque ex illis impleverint.

^f Hiltrix, animal in Africa erinacij simile, vocatum

vocatum à stridore spinarum, quas tergo laxatas emittit, ut canes vulneret insequentes. & Enhydros bestiola ex eo nuncupata, quod in aquis verteretur, & maximè in Nilo. Quae si inuenerit dormientem crocodilum, volutat se in lutum primum, & intrat per os eius in ventrem, & carpens omnia interanea eius, exit viua de visceribus crocodili, ipso mortuo.

¹ Ichneumò Græcè vocatus. eò quod odore suo & salubria ciborum & venenosa prodantur. ² De quo Dracontius ait: Prædicat Suillus vim cuiuscumque veneni. Suillus autem à fetis est nuncupatus. Hic etiã serpentes insequitur, qui eum ³ aduersus aspidem pugnat, caudam erigit, quam aspis maximè incipit obseruare, quasi immanem, ad quam eum vim suã transfert, decepta corripitur.

Musio appellatus, quod muribus infestus sit. Hunc vulgas cattum à captura vocant.

^m Alij dicunt quod cattat. i. videt. Nã tanto acutè cernit, ut fulgore luminis noctis tenebras superet. ⁿ Vnde & à Græco venit cattus. i. ingeniosus, ἀτὸ τοῦ καίσιος τῆς.

^o Furo à furuo dictus, vnde & fur. Tenebrosos enim & occultos cuniculos effodit, & eicit prædam, quam inuenit.

^p Melo, quod sit rotundissimo mēbro, vel quod fauos petat, & assidue mella captet.

^a Cap. II. Bestiar. -- serpentib. Ex Aug. 3. de Gen. ad lit. c. 11.

^b ferra appellata è Seru. ad v. pinguisq. ferina A. N. 1.

^c leena Ex eod. ad v. catulor. q. d. hta leena Geor. 3.

^d ut autem leena dicatur. Ex eod. A. N. 12. Lucretius. Irritata lex iacebant corpora saltu.

^e Leo autem Græcè, Latine rex. De hoc loco A. N. Augustinus in veteri inquit, libro Græco post Ortonis etymologiam est. λέων, δὲ τὸ λέοντος ἀνὸς ἡγεῖται.

^f animos eorum frons, & cauda. Solin. c. 30.

^g Cū genuerint Verba sunt Origenis homil. 17. in Gen.

^h Circa hominem leonum naturam. Seru. ad v. Tū demum mouet arma leo. A. N. 12. Hæc enim leonū natura est, ut nisi laeserit, irasci nequeant.

ⁱ Captiuos obuios repatriare. Solin. cum multi captiuor. aliquot leonibus obujs, intacti repatriauerint.

^k Tigris. Ex Plin. lib. 8. cap. 18. & Solin. etiam apud Armenos tygrum sagittam significare ait Varro.

^l Siue quod omnium animalium amicus. Hinc etymosant. que Plin. lib. 8. c. 17. & Aelian. 6. de hist. animal. refert. Vulgo panthera, quod tota fera sit, dicta putatur.

^m πᾶν. omne dicitur. Ant. aliquid dicitur (quod visum est A. Aug.) aut hoc potius fuisse laum inepti alicuius, qui id solum nosset, interpretis glossam.

ⁿ Minutis orbiculis Solin. c. 21. minutis orbiculis superpicte, ita ut oculatis ex fuluo circulis, vel cæcula, vel alba distinguatur tergi supellez.

^o Nam Plin. dicit. e. Seru. Geor. 2. ad v. Saue leonum

Semina. Locis vero Plin. lib. 8. c. 16.

^p Pardus secundum post pantheram. è Solin. ibid.

^q Vt caulus & burdo. Ex trib. colub. A. Aug.

^r Idem & Monoceron. Ex Greg. lib. 3. 1. Moral. c. 10. al. 13. Plinius alium à Monocero Rhinocerotem esse vult.

^s lib. 8. c. 20. & 21. hinc Romæ sepe visum, alium regu virum posse cap. Idem refert Solinus. vivus, inquit, non venit in hominū potestatem, & in Balearico cubet. alium hoc loco fertur tantam habere ferocitatem, ut captus statim moriatur.

^t pedum quattuor. Sic etiam Solin. sed Plin. cubitorum duor. cubiti vnius Ctesias in Indis apud Photium; sesquicubiti Aelian. lib. 4. c. 52. de asinis Indicis. Vbi etiam in eius cornu coloris magna varietas apud Cosilem. Vultur autem Plinius eundem monocerotem existimasse cum asino Indico. negat eundem lib. 11. c. 20. aliud esse at. mal. vniceræ præter asinam indicam, & Cygum. Sumpsitq. id ex A. N. lib. 2. c. 1. de hist. animal. De certamine Rhinocerotis cum elephante. Vid. Plin. Solin. Aelian. Diodor. Strab. Agatharchid. in lib. de mari rubro.

^v Græcis n. mons λέων. In Gothicis elepho nulla sententia, ut ferè in Græcis vocib. accidit. A. Aug. secuti sumus coniecturam non admodum dubiam. Alias ex alijs originibus, aut notaciones elephantis asserere nihil attinet.

^w Rostrium autè Pronusis. Ex Ambros. 9. Hex. c. 5.

^x & est angui similis. I. necretus. — anguimanos elefantos India quorum Millib. è multis vallo munitur eburno.

^y Hos boues Lucas. 1. art. lib. 6. & Plin. 8. c. 6. I. necret. lib. 5. Inde boues Lucas turrito corpore tetros. — Anguimanos beili docuerut volnera Patru. — Sufferie, &c.

^z Gregatim incedunt. Ex Plin. 8. c. 5. Solin. Oberrant agminatim.

C ^a Motu quo valent salutare. Solin. Solis exortus motib. quibus possunt saluare.

^b Vivunt ann. ecc. I. est in Græco etymologic. ea de re benis. Achiana.

^c Gryphas vocatur quod sit. Non etymon reddit, ut neque Seru. è quo sunt hæc in eod. 8.

^d Cameleon — dicitur autem. Post hæc res, hæc lacuna est in Gothicis.

^e Camelopardus. Camelopardalis dicitur à Plinio, & Solin. Vid. Verr. lib. 5.

^f Lynx dictus. Goth. lynceis, et sup. lib. 11. calceis pro calce.

^g λέωνος. Dioscorid. Plin. Solin. A. N. 11. 11.

^h Lynces dicit Plin. e. Seru. ad v. Degere more feræ, A. N. 4.

ⁱ Castores à castrand. è Seru. ad v. virosa que Ponti, Castorea. Geor. 1.

D ^k Vrsus q. orsus. Verr. Vrsi Lucana origo.

^l Vnde est illud, sic format ling. Carnem Dracontij de quo passillo post.

^m Lycos Græcè. Est n. λύκος γαβιες, & γαβιαν γαβια furere. Vetus Orionis liber: λέωνος δὲ τὸ κακὸς καὶ τὸ οὐκ εὖ ποιεῖν.

ⁿ De quo rustici. Idem sup. lib. 1. c. 26. Vid. Plin. 8. c. 23. Solin. in c. de Nat. Ambros. 6. Hex. c. 1. c. 7.

^o Lupi — dieb. ut 1. coeunt. Solin. c. 2. aut Plin. lib. 8. c. 22. Arist. non coire, sed parere omnes dieb. anni duodecim refert, quod ipse fabulosum putat lib. 6. c. 37. de hist. animal. Duodecim dies parturire Africanus ait lib. 4. cap. 4. de animalibus, his verbis: ἢ περὶ τῶν εἰς τὴν οἰκίαν ἀπολύσθω, ἀλλὰ οἱ ἡμέτεροι δὲ δὲ τὰς ἡμέρας ἐπιτεσσάταις ἐπιτεσσάταις.

νεσκήτω χρόνω τὴν λυτὴν οἷς ἑλλόν ἐξ ὑπερβολῆος ἐλ-
 θῆν ἑλλοί φασίν. Theodori Gaza interpretatio consuetu-
 tur verbis Antigoni in xablium narrationum cap 61. πρὸν
 γὰρ αὐτῶς ἀπαλας ἐν εἰ τῶ ἐνικουτῶ τικται. Sed est, qui
 putet x11 dies tantum in vtero ferre, cui opinioni occasi-
 onem præbuit vetus quædam Aristotelis κατὰ πόδα interpreta-
 tio. Lege Pier. Valeriana. lib. 11. hieroglyph. in lupo, & pro-
 perantia.

e lupos Æthiop. Sol. c. de Æthiop. - Æthiopia mit-
 tit Lycaonē, lupo est cervice iubatus, & tot modis
 varius, ut nullum illi colorem dicant abesse.

q quidam a canore latratus. Varro lib. 4. Catulus à
 sagaci sensu, & acuto. Hinc canis, nisi quod tuba, &
 cornu signum cum dant, canel dicitur, quod hic
 item & nocticulus in custodia, & uenandi signum
 voce dat, canis dictus. Vbi pro nocticulus, uicēta-
 culus quidam legunt.

r Soli nomina sua recognosc. Ex Plin. & Solin.

f Catuli abusiue. è Seru. Georg. 3.

c Lycisci. è Seru. eclog. 3.

v Solent & Iudi. Ex Plin. 8. c. 4. & Solin.

x Vulpes dicta. Varro. Volpes, ut Ælius dicebat,
 quod volat pedib.

y & nunquã rectis itinerib. Ex Gregor. 19. Moral. c. 1.

z Simia. è Seru. eclog. 10.

• rugis turpiter follicantib. Vfus est eadē voce Apu-
 li. lib. 9. quales illi muli senis, vel cantherij debiles
 circa præseptum capita demerſi, contruncabaſt
 moles palearum ceruice cartola vulnerum putre-
 dine follicantes nares languidulas. & Hieron. in ep.
 ad Eustoch. de cast. & uirg. Si pes laxa pelle non fol-
 leat, & paullo post. laxa e manica, caligat follicantes.

b quod multo in eis similitud. Em. Simia quã si-
 milis turpissima bestia nobis.

c Noctilua è Solin. vid. Arist. & Plin.

d quoniam quidam sicut. Chæconis comestura, ut ad cau-
 dan non ad sinuam referatur. Ad lectiones Vulcanij addas li-
 cet ex nostris aliis non minus ineptas Cluram, etiam, diuram,
 eunam.

e Sphinges, Callitriches. leontophonos. Ex solin.

f Hætrix animal in Africa, ita Plin. 8. c. 35. at solin.
 in Æthiopia. c. 33.

B Enhydos. solin. Plin. Ann. Marcellin. lib. 22. hist.
 Diodor. sicul & Plutarch. in lib. Vtrum terrestria aquti-
 lib. prudentior.

h exit viua de viscerib crocodili, ipso mortuo. Pro-
 his verbis in veterib. libris sola hæc leguntur, & sic mori-
 tur. Vid. Plin & solin.

i Ichneumon, quod odore. ἰχνημὼν, hoc est, vesti-
 gatorum, siue indagatorum interpretantur Herodot. Nuander
 & Hesychius.

k De quo Dracontius prædicat Al. præcilit. Draco-
 tius opus se e dicitur carmine, compositum. Ath. in agildo regn. i-
 te, que. I. poema Eugenius III. Tolet. antistes sub Cindasmi-
 tho, & Recco. s. m. tho. & videntur. & septimi dici versibus
 auarit. huius. Ibrũ Gnthicis characterib. scriptum bibliotheca
 Martini Roleri. A. 1679. n. v. s. enat.

l aduersus aspidem pugnat. Plin. 8. c. 24.

m Alij dicunt quod cata, id est, acutè videt. Varro
 lib 6 cata, acuti hæc u. verbo Sabini dicunt. quare
 Catus. Ælius Sextus non, ut aiunt, captens, sed acu-
 tas, simul cata dicta, accipienda, acutè dicta.

n Unde & à Grecis venit catus. è seru. ad y. instat

A ardentis Tyrij, Æti.

o Furo à furno. Hoc à nobis hinc. Item cum Plinij
 (ut opinor, vitruu.

p Melo. Quem Georg. Agricola in l. b. de subterr. a. i
 malibus, & (u. si fallor Plin. l. b. 8. c. 42.) melon appellat.
 Siue, ut scriptum est in Varrone edito a P. Valeriano maximo,
 Georg. Alexand. in pref. ar. vocem euertatione, qua in libris
 veterum de re rustica sunt. Meles, inquit, animal amb.
 inimicum, puto esse id, quod vulgus fouinam, &
 matarelam appellant, alij taxum dicunt.

De minutis animantibus. Cap. III.

MVS pusillum animal, Græcum illi no-
 mē est, quicquid verò ex eo trahitur
 Latinum fit. Alij dicunt mures, quod ex hu-
 more terræ nascuntur. Nam mus terra, vin-
 de & humus. His in plenilunio iccur cres-
 cit, sicut quædam maritima augentur, quæ
 rursus minuente luna deficient.

Sorex, Latinum est, eò quod rodât & in
 modum terræ præcidat. Antiqui autem so-
 ricen sauricen dicebant, sicut & clodũ clau-
 dum.

Mustella dicta, quasi mus longus: nam te-
 lum à longitudine dictum. Hæc ingenio
 subdola, in domibus, vbi nutrit catulos suos,
 transfert mutatque sedem. Serpentes etiã
 & mures persequitur: duo autem sunt ge-
 nera mustellarum. Alterum enim syluestre
 est distans magnitudine, quod Græci κατί-
 στας vocant: alterum in domibus oberrãs,
 Falso autem opinantur, qui dicunt mustel-
 lam ore concipere, aure effundere partũ.

b Musaraneus -----

i Aranea -----

Est in Sardinia animal perexiguum, ara-
 neæ forma, quæ Solifuga dicitur, quod diem
 fugiat. In metallis argentarijs plurima est,
 occulto reptans, & per imprudentiam su-
 per sedentibus pellem facit.

k Talpa dicta, quod sit damnata cæcitate
 perpetua & tenebris. Est etenim abiq. occu-
 lis, semper terram fodit, & humanum egerit,
 atq. radices subterfrugibus comedit, quam
 Græci κατὰ γῆρας vocant.

l Glæres dicti sunt, quia pingues eos effi-
 cit somnus. Nam gliscere dicimus crescere.
 Hæc me enim tota dormiunt & immobiles
 quasi mortui iacent, tempore æstiuo re-
 miffiunt.

n Heritius animal spinis coopertũ, quod
 exinde dicitur nominatum. eò quod subri-
 git se quando spinis suis clauditur, quibus
 vndiq. protectus est contra inuidias. Nã Ba-
 tum, ut aliqui præsentent, primũ se subri-
 git.

atque in globum conuersus, in sua se anima recolligit. Huius prudentia quadam est. Nam dum absciderit uiam de uice sapientis seise uoluntat super eam, & sic eam exhibet natis suis.

Grillus nomen à sono uocis habet. Hic retrò ambulat, terram terebrat, stridet noctibus: uenitur eum formica circumligata capillo in cauernam eius coniecta, atq; dato prius puluere, ne se abscondat, ita formicæ complexibus trahitur.

Formica dicta, eò quòd ferat micas faris, cuius sollertia multa. Promidet enim in futurum, & preparat æstate, quòd hyeme comedat. In messe autem eligit triticum: hordeum non tangit. Dum pluit ei super frumentum, totum eiecit. Dicuntur in Æthiopia esse formicæ ad canis formam, quæ arenas aureas pedibus eruunt, quas custodiunt ne quis auferat, captantelque ad necè persequuntur.

Formicoleon, ob hoc uocatus, quia est uel formicarum leo, uel certè formica pariter & leo. Est enim animal paruum formicis satis infestum, quòd se in puluere abscondit, & formicas frumenta portantes interficit. Proinde autem leo & formica uocatur, quia alijs animalibus ut formica est, formicis autem ut leo est.

Alle tempore sunt, quo me uil nisi formicus dicit.

^a Herodotus, Ex. Antic. lib. 2. c. 6.

^b Hic retrò ambulat. Plin. lib. 10. c. 17.

^c Formica dicitur à serm. à n. 4. Sonè (30. pnt) Formica dicta est ab eo, quòd ore ferat micas. Ex Farris, nihil ad erunt: sed Pallucianus est si serus, qui commentaria serm. sine uerb. Po. te habuit. uide serm.

^d Dum pluit ei, al. dum pluit super eius frumentum, totum eiecit. hoc est, expent sol.

^e Dicuntur in Æthiopia, ex uel. c. 43.

^f Formicoleon. è Greg. 3. Mor. al. c. 16. nisi quod apud eum myrmicolcon.

De Serpentibus. Cap. IV.

Anguis uocabulum omnium serpentium genus, quòd plicari & contorqueri potest. Et inde anguis, quòd angulosus sit, & nunquam rectus. Angues autem apud gentes pro Genijs locorum erant habiti semper, unde & Persus: Pingit duos angues, pueri, sacer est locus.

Coluber, ab eo dictus, quòd colat umbras, uel quòd in lubricos tractus flexibus sinuosis labatur. Nam lubricum dicitur quidquid labitur dum tenetur, ut piscis & serpens.

Serpens autem nomen accepit, quia occultis accessibus serpit: nò enim aperis passibus, sed squammarum minutissimis nimbis reptit. Illa autem quæ quattuor pedibus nituntur, sicut lacerti & Helliones, non serpentes, sed reptilia noruntur. Serpentes autem reptilia sunt, quia ventre & pectore reptant. Quorum tot venena, quot genera: tot perniciës, quot species: tot dolores, quot colores habentur.

Draco maior cunctorum serpentium, sicut omnium animantium super terram. Hunc Greci δεινόν vocant. Unde & deriuatum est in Latinum ut diceretur Draco, quia pe a speluncis abstractus fertur in aerem, concitatque propter eum aer. Est autem cristatus, ore paruo, & arcus fissilis per quas trahit spiritum & linguam exerit. Vim autem non in dentibus, sed in cauda habet, & verberare potius quam rictu nocet. Innoxius autem est à uenenis: sed ideo huic ad mortem faciendam uenena non esse necessaria, quia si quem ligauerit, occidit. A quo nec elephas tutus est sui corporis magnitudine. Nam circa semitas delitescens, per quas elephanti solito gradiuntur, crura eorum nodis illigat, ac suffocatos perimit. Gignitur autem in Æthiopia & India in ipso incendio iugis æstus.

^a Cap. III quidquid uero ex eo trahitur, uoces quæ à mente ducuntur.

^b Nam mus tercia. Idem reperit lib. 20. c. 3.

^c Hic in plenilunio. Cic. in lib. de diuinit. musculorum iecuscula bruma dicuntur augeti. Item Plin. lib. 11. c. 37. Muscium iecusculis librae ad numerum lunæ in mensè congruere dicuntur.

^d Antiqui Soricem, è serm. Georg. 2. c. 7.

^e Muscella dicta, è serm. in illud. at non hoc telum Æn. 9. Vide Fest. in Acina. & Tela, & Ca. c. 233. de uerb. signifi.

^f alterum in domib. oberrans. Quam Greci δεινόν γάδον, illam à γάδον γάδον dicunt.

^g Ore concipere, aure effund. Contra duo CC. Tartar. aure concipere, ore effundere, quòd magis probabat A. August.

^h Musaraneus, Dicitur hinc in Gothiis, uel Onetis excepto, in quo: Musaraneus cuius m. a. p. in alijs uel interpretatur, uel moritur: ut suspecta profus mihi sit interpretatio μωσαίου dicitur à Dioscoride. Glossar. μωσαίου musaraneus. Salm. C Musaraneus, uel musaranea.

ⁱ Est in Sardin. è Solin. 10.

^k Talpa. quæm Greci. Ex Hier. in Is. c. 2. Glossar. Talpa. ατράλαξ. Gothiis ατράλαξ non ατράλαξ, ut Hieronymus habent.

^l Glies crescere. Verbi serm. Æn. 12. in princip.

^m reuoluerunt. Post hæc uerba adscriptum est in Eusebio de quo quidam. Tota mihi dormitur hyems, & pinguior

- r** Basiliscus Græcè, Latinè interpretatur **A** Regulus, eò quòd rex serpētium sit, adeò ut eum videntes fugiant, quia olfactu suo eos necat, nam & hominem, vel si aspiciat, interimit. Siquidem ad eius aspectum nulla avis volans illæsa transit, sed quamvis procul sit, ore combusta deuoratur. A mustelis tamen vincitur, quas illic homines inferunt cauernis, in quibus delitescit. Itaque, ea visa, fugit, quem illa persequitur & occidit. Nihil enim parens ille rerum sine remedio constituit. Est autem longitudine semipedalis, albis maculis lineatus.
- h** Reguli autem, sicut scorpiones, arenaria quæque sectantur, & postquam ad aquas venerint, *ὕδρω φέροντες* & lymphaticos faciunt.
- i** Sibilus idē est, qui & Regulus. Sibilus enim occidit, antequam mordeat vel exurat.
- k** Vipera dicta, quòd vipariat. Nam cum venter eius ad partum ¹ ingemuerit, catuli non expectantes naturæ maturam solutionem, corrosis eius lateribus vi erumpunt cum matris interitu. Lucanus, Viperci coeunt abrupto corpore nodi. ^m Fertur autē quòd masculus ore inserto vipera: semen expuat. Illa autem ex voluptate libidinis in rabiem versa, caput maris ore receptum præcidat: ita fit ut parens uterque pereat, masculus dum coit, femina dum parturit. Ex vipera autem pastilli fiunt, qui *Ἰνφιακοὶ* vocantur à Græcis.
- Aspis vocata, quòd morsu venena immitat & spargat: *ἰός* enim Græci venenum dicunt & inde aspis, quòd morsu venenato interimat. Huius diuersa genera & species, & dispares effectus ad nocendum: ⁿ fertur autem aspis, cum cæperit pati incantatorē, qui eam quibusdā carminibus proprijs euocat, ut eam de cauerna educat: illa cum exire noluerit, vnam aurem ad terram premit, alteram cauda obturat & operit: atque ita voces illas magicas non audiens, non exit ad incantantem.
- o** Diplos, genus aspidis, quæ Latinè Situla dicitur, quia, quem momorderit, siti perit.
- p** Hypnalis, genus aspidis, dicta, quòd somno necat: hanc sibi Cleopatra apposuit, & ita morte quasi somno soluta est.
- q** Hamorrhoids, aspis nuncupatur, quòd sanguinem sudet, qui ab eo morsus fuerit: ita ut dissolutis venis, quidquid vitæ est per sanguinē euocet. Græcè enim sanguis *ἡμαξ* dicitur.
- A** Præster, aspis semper ore patenti & vaporante currit. Cuius Poëta sic meminisse: Oraque distendens avidus fumantia præster. Hic quem percusserit, distenditur, enormique corpulētia necatur, ^r extuberatū enim putredo sequitur.
- i** Seps, tabificus aspis, qui dum momorderit hominem, statim eum consumit: ita ut liqueat totus in ore serpentis.
- r** Ceraustes serpens dictus, eò quòd in capite cornua habeat similia arietum. *κέρατα* enim Græci cornua vocant: sunt autem illi quadrigemina cornicula, quorum ostentatione, veluti esca illic, sollicitata animalia perimit. Totum enim corpus arenis tegit, nec vllum indicium sui præbet, nisi ex ea parte qua inuitatas aues vel animalia capit. Est autem flexuosus plus quam alij serpentes, ita ut spinam non habere videatur.
- r** Scyrale serpens vocatus, eò quòd tanta præfulget tergi varietate, ut notarum gratia aspicientes retardet: & quia reptando pigrior est, quos assequi non valet, miraculo sui stupentes capit. Tanti autē feruoris est, ut etiam hyemis tempore exuuias corporis feruentis exponat. De quo Lucanus: Et Scyrale sparsis etiam nunc sola pruinis Exuuias positura suas.
- Amphisbæna dicta, eò quòd duo capita habeat: vnum in loco suo, alterum in cauda, currens ex utroque capite, tractu corporis circulato. Hæc sola serpentium frigori se committit, prima omnium procedens. De qua idem Lucanus, ^r Et grauis in geminum vergens caput Amphisbæna. Cuius oculi lucet, veluti lucerna.
- r** Enhydri, coluber in aqua viuens. Græci enim *ὕδωρ* aquam vocant.
- r** Hydros, aquaticus serpens, à quo icti obturgescunt, cuius quidam morbum Boam dicunt, ^r eò quòd fimo bovis remediatur.
- D** Hydra, draco multorum capitum, qualis fuit in Lerna palude provincie Arcadie, hæc Latinè Excetra dicitur, quòd vno cæso tria capita exercebant, sed hoc fabulosum est. Nam constat Hydram locū fuisse euomentem aquas vastantes vicinam ciuitatē, in quo, vno meatu clauis, multi erumpebat. Quod Hercules videns, loca ipsa exussit, & sic aquæ clausit meatus. Nā Hydra ab aqua dicta est.
- r** Chelydros serpens, qui & chersydros dicitur, quia & in aquis & in terris moratur. Nā *χέρσιον* dicunt Græci terram, *ὕδωρ* aquam: hic

hic per quam labitur terram fumare facit, quem sic Macer describit:-- Seu terga expirant ipumantia virus: Seu terræ fumât, quæ teter labitur anguis. Et Lucanus:-- Tractiq. via fumante chelydri.

c Natrrix, serpens aquam veneno inficiens. In quocumque enim fonte fuerit, cum veneno immiscet, de quo Lucanus, Et Natrrix violator aquæ.

d Cenchris, serpens inflexuosus, qui semper iter rectum efficit. De quo Lucanus: Et semper recto lapsurus limite Cenchris. Semper enim directus ambulat. Nam si se torserit, dum currit, statim crepat.

e Parias, serpens, qui semper in cauda ambulat, & sulcum facere videtur. De quo idem Lucanus: Et contentus iter cauda sulcare parias.

f Boas, anguis Italiae immensa mole: persequitur greges armentorum & bubulos: & plurimo lacte irriguis vberibus se innectit, & iugens interimit, atque inde à boum de populatione Boas nomen accepit.

g Iaculus serpens volans de quo Lucanus: Iaculi que volucres. Exiliunt enim in arboribus, & dum aliquod animal obuium fuerit, iactant se super illud & perimunt: vnde & iaculi dicti sunt. In Arabia autem serpentes sunt cum alis, quæ h Sirenæ vocantur, quæ plus currunt ab equis, sed etiam & volare dicuntur, quorum tantum virus est, ut mortium ante mors inlequatur, quam dolor.

i Ammodytes dicta, quod colorem arenæ habeat. De qua poeta: Quam paruis pictus maculis Thebanus Ophites Concolor exultis atque indiscretus arenis, Ammodytes.

k Seps, exigua serpens, quæ non solum corpus, sed & ossa veneno consumit. Cuius Poëta sic meminit: Ossaq. dissoluens cum corpore tabificus Seps.

Dipfas, serpens tanta exiguitatis fertur, ut cum calcatur non videatur. Cuius venenum ante extinguit, quam sentiat, ut facies præuenta morte, nec tristitiam induat morturi. De quo Poëta: signiferum iuuenē Tyrheni sanguinis Aulū Torta caput retrò Dipfas calcata momordit. Vix dolor aut sensus dentis fuit.

l Solpunga, serpens est, quæ non videtur.

m Cacula dicta, eò quod parua sit, & non habeat oculos.

Centupeda, à multitudine pedum dicta.

A Lacertus, reptilis genus est, vocatus ita quod brachia habeat. Genera lacertorum plura, vt botrax, salamandra, saura, stellio.

Botrax dicta, quod ranæ habeat faciem: nam Græci ranam *Βοτραχος* vocant.

n Salamandra vocata, quod contra incendia valeat, cuius inter omnia venenata vis maxima est. Cætera enim singulos ferunt: hæc plurimos pariter interimit: nam si arbori irreplerit, omnia poma inficit veneno, & eos qui ederint, occidit, quinetiam, si vel in puteum cadat, vis veneni eius potantes interficit. Ista contra incēdia repugnās, ignes sola animalium extinguit. Viuit enim in medijs flammis sine dolore & consumptione, & non solum quia non vritur, sed extinguit incendium.

Saura, lacertus, qui quando senescit, excantur oculi eius, & inerat in foramen parietis aspicientis contra Orientem, & orto sole intendit, & illuminatur.

Stellio, de colore inditum nomen habet. Est enim tergore pictus lucentibus guttis in modum stellarum. De quo Ouidius:-- Aptumque colori Nomē habet, varijs stellatus corpora guttis. Hic autem scorpionibus adeo contrarius traditur, ut viso eo patorem ijs afferat & torperem. † Sunt & alia serpentium genera, vt Ammodyta, Flephatia, Chamædracontes.

C Postremo quantus nominum, tantus mortium numerus. Omnes autem serpentes natura sua frigida sunt, nec percutiunt, nisi quando calefcunt: nam quando sunt frigida, nullum tangunt. Vnde & venena eorum plus die, quam nocte nocēt. Torpent enim noctis algore, & merito, quia frigidi sunt nocturno rore. In se enim adducunt vaporem gelidæ pestis & natura frigida. Vnde & hyeme in nodos torpēt, æstate soluantur. Inde est, quod dum quicumque serpentium veneno percutitur, primum obstupescit: & postea ubi in illo calefactum ipsum virus exaferit, statim & hominem extinguit. † Venenum autem dictum, eò quod per venas vadit. Intusa enim pestis eius per venas vegetatione corporis aucta discurrit, & animam exigit. Vnde non potest venenum nocere, nisi hominis tetigerit sanguinem.

Lucanus: Noxia serpentum est admixto sanguine pestis. Omne autem venenum frigidum est, & ideo anima, quæ ignea est, fugit venenum frigidum. In naturalibus bonis, quæ nobis & irrationabilibus animantibus videmus esse

communia, vivacitate quadam sensus serpens excellit. Vnde & legitur in Genesi: Serpens autem erat sapientior omnibus pecoribus terræ. Dicit autem Plinius (si creditur) quod serpentis caput etiam si cum duobus evaserit digitis, nihilominus vivit. Vnde & totum corpus obijcit pro capite ferientis.

Anguibus univrsis hebes visus est. Rarò in aduersum contuetur, nec frustra, cum oculos non in fronte habeant, sed in temporibus, adeò vt citius audiant, quàm aspiciant. Nullum autem animal in tanta celeritate linguam mouet, vt serpens: adeò vt triplicem linguam habere videatur, cum vna sit. Serpentiũ vda sunt corpora, adeò vt, quacumque eunt, viam humore designent. Vestigia serpentium talia sunt, vt cum pedibus carere videantur, costis tamẽ & squammarum nisibus repant, quas à summo gutture vsque ad imam aluum parili modo dispositas habent. Squammis enim quasi vnguibus, costis quasi cruribus innituntur. Vnde si in qualibet corporis parte ab alio vsque ad caput ictu caput aliquo collidatur, debilis reddita cursum habere non possit: quia ubicumque ictus ille incidit, spinam soluit, per quam costarum pedes & motus corporis agebantur. Serpentes autem diu viuere dicuntur, adeò vt deposita vetere tunica, senectutem deponere, atq. in iuuentam redire perhibeantur.

Tunica, serpentum exuuiæ nuncupantur, eo quòd ijs quãdo senescunt sese exuunt, quibus exuti in iuuentam redeunt. Dicuntur autem exuuiæ & induuiæ, quia exuuntur & induuntur. Pythagoras dicit de medulla hominis mortui, quæ in spina est, serpentem creari, quod etiam Ouidius in Metamorphos. libris commemorat, dicens: Sunt qui cum clauso putrefacta est spina sepulcro, Mutari credant humanas angue medullas. Quod si creditur, merito euenit, vt si cut per serpentem mors hominis, ita per hominis mortem serpens. Fertur autem quod serpens hominem nudum non sit ausus contingere.

a Cap. IV. pro Genijs locorum. è Sern. Æn. 5.
 b vel quod in lubricos t. s. Ex Luc. c. 8. de opif.
 c tot venent, quot genera. Verba Tertull. in lib. aduers. Gnostic, nisi quod illi, ingenia hic genera.
 d qui sepe ab speluncis. Ex Aug. in Ps. 148.
 e ore parum & linguam exercit. Vide Solin c. 33. de Æthiop. Dicitur autem de isto àπὸ τῆς Ἰσχυρῆ, id est, videndo.

A Cernit n. acutissimè Macrobi. 1. Sat. & Fest. in Dracones. nec elephas tutus est. Lucan. lib. 12. Nec tatus spatium est elephas. Sicut. n. Dracones quoque ipsi incentes. Diodor. lib. 4. tradunt q. id. in desertis, ac feris locis, serpentes, qui cum Elephantis propter aquas pugnant, magnitudinis, ut meritoq. admirabiles esse. & c. & Plin. 2. c. 11.

B Basiliscus. Et Hierony. in Isc. 1. 2. & ep. 83. ad Ocean. quadam tamen ex Plin. 8. & Solin.

h Reguli. - hydrophobos faciunt. Verba sunt Hieronymi ep. cit. ad Ocean.

i Sibilas idem qui & Regul. Item esse animal Sibilu, Regulum, & Basilis. vni sibilator. De Regulo aperte in Glossario, Cassiodorus & ep. 83. Regulus - & postea Basiliscus. De Sibilu Basiliscus Plinius, Solinus, & Lucanus.

k Vipera. è Seru. -- aut mala tactu vipera delituit. Georg. 3. idem Greg. 15. Moral. c. 9. Sed quam commodè citetur a Sernio Lucani c. 10. Isidorus non examinavit. Dicitur tamen vipera, quasi viuipara, quod non oua, sed animalium pariat. Vide Arist. lib. 1. de hist. an.

l ingemuerit. Ita habent Gothici, non intumuerit.

m Fertur autem quod masculus. Herodot. Nicand. Plin.

n fertur autem aspis. Ex Aug. in Ps. 57.

o Dipsas quæ Latine Sicala. Sicala malim. Glossar. Sicala Arist. de dipsade Solin. c. 30. & Ælian. lib. 6. cap. 50.

p Hypnalis. Vide Solin.

q Hæmorrhoids. Lucan. lib. 9. Impressit dentib. Hæmorrhoids aspera Tullo Magnanimo iuueni miratoriq. Catonis, Vtq. solet pariter totis se effundere signis Corycij pressura croci, sic omnia membra Emisere simul tutulum profanguine virus. Vide Solin. & Dioscor.

r extuberatum. è Solin. 30. ex quo loco (quoniam nequò ipse est integer) nihil hic mutamus.

s Seps tabificus. Respexit ad Lucani carmen lib. 9. Ossa que dissoluens cum corpore tabificus seps. Vide Nicand. schol. & Dioscorid. lib. 2. c. 70.

t Cecastes. è Solin. 30. E quo sollicitata animalia, aues, intelligas oportet.

v Scytale. Ex eod. c. Videtur autem Isidorus àπὸ τοῦ σκυλάου ducere, cum alij àπὸ τῆς σκοτάδης, hoc est, teretè virga. Nota fuit Scytale Laconica, qua Sparta utebatur respone interceptæ litteræ intelligerentur. Dioscorid. lib. 7. Amphibanam Scytalem vocat, interpres Ceciliam.

z Et grauis in geminum vergens. Etiam legitur surgens apud Lucan. quomodi legisse videtur Solinus, qui cõsurgere in geminum caput dixit. Vid. Nicand. in theriac.

1 Enhydrys. Ex Plin. 31. c. 7.

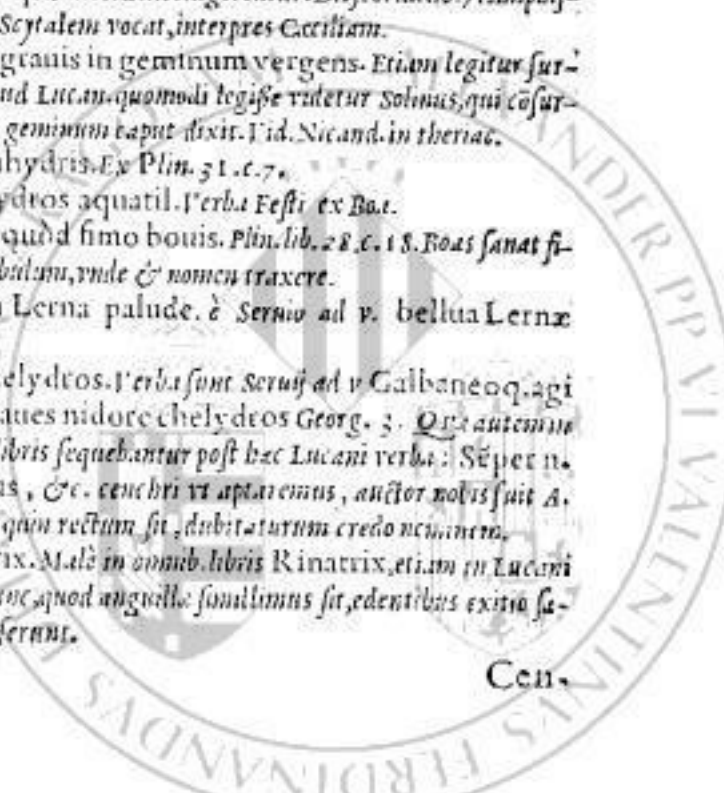
2 Hydros aquatil. Verba Festi ex Ba.

3 eo quod fimo bouis. Plin. lib. 28. c. 18. Boas sanat fimum bibulum, vnde & nomen traxere.

4 In Lerna palude. è Sernio ad v. bellua Lernæ Æn. 6.

5 Chelydeos. Verba sunt Seruis ad v. Galbanoq. agitate graues nidore chelydeos Georg. 3. Quæ autem in omnib. libris sequebantur post hæc Lucani verba: Sæper n. dicectas, & c. cenchri vt aptamemus, auctor nobis fuit Aug. lib. quon rectum sit, dubitatum credo n. u. in.

6 Natix. Malè in omnib. libris Natix, etiam in Lucani verso, hæc quod anguille simillimus sit, edentibus exitio saepe fuisse ferant.

- e Cenchris. Ita dicitur quod eius macule milio, quod Græci κίχρησιν dicunt similes sint.
- f Varias. παρα τὴν περιπέρας ἔχον τὰς παγιάς, (sic Græci etymologisti.) hoc est ab inflatis maxillis. Hanc Æsculapij ægynem vult esse. Alian. lib. 3. c. 11.
- g Boas. è Solin. c. 8.
- h Iaculus. Ex eod. c. 39.
- i Sirenis. Plin. lib. 10. c. 49.
- k Ammodytes. Ita proculdubio legendum, dictusq. Ammodytes ἀπὸ τοῦ ἀμύου. Vt autem hic Ophites pro Ammodyte subiret, carmen Lucani fecit, in quo vox vtriusq. corrupta erat, sed Ammodytes magis, nam in adimotus mutatus, serpentis speciem protus exuerat. Gloss. Harenarius, Ammodytes.
- l Seps exigua. Hæc cur repetenda fuerint, non video.
- m Cæcala. Glossarium, Cæca. Columella lib. 6. c. 17. Cæcilia.
- n Solipunga. Mira varietas in hac voce tam in codicib. Isidorum, tum apud alios etiam auctores. Nam est Salpiga, Solipuga, Solipuga, Salpinga, Scalpiga, Scalpia, apud Solin. Solipuga, in Gloss. Solipuga ἰκτινὸς τοῦ μύου ἰδίου. Plin. libro 29. est & genus formicarum venenatum, non serè in Italia, Solipugis Cicero appellat, Salpugas Reticæ. Vt non mirum sit salpiga nomen retinuisse plerofq. libros Gothicos. Feitus. Solipunga genus bestiolæ maleficæ, quod acius, concitatusque fit feruore solis, vnde etiam nomen traxit. Lucanus vero: Quis calcare tuas metuat salpugate nebras: al. solpuga latebras.
- o Salamandra vocata, quod contra incendia. Id (Plinius inquit) si verum esset iam esset experta Roma. Sed nunquam ego credam de etymologia cogitasse Isidorum in his verbis.
- p Hic autem scorpionib. è Plin. 29. c. 4.
- q Sunt & alia genera. Ex Solino. Sed Ammodytes prætermissi potuit, nam de eo iam dixerat. At hæc in aduersarijs ferri possunt.
- r Venenum autem. è Seru. Æn. 1. ad v. fallasq. veneno.
- s animam exiget. Cc. 4. Tarræon. & Raban.
- t Dicit autem Plin. Ex eod. ad v. tumidum caput abdidit altè. Georg. 3.
- v Vnde & totum corpus. Ex Aug. in. ps. 57.
- x Anguib. vniuersis è Solin. 30.
- y Nullum autè anim. è Seru. ad v. linguis vibrantib. Æn. 2.
- z Serpentum vda. è Seru. ad v. vdo sublapsa veneno. Æn. 7.
- a Pythagoras dicit. Ex eod. Æn. 5. ad v. Geniune loci, famulone p. Æn. 5. Vid. Plin. 10. cap. 66. Plutarch. in Cle. men. & Alian. lib. 1. c. 53. & Ouid. 15. Metam.
- b Fertur autem quos serpens homin. nud. xx ep. ad Præsidium de cereo Paschali. apud Hieron. tom. 9.

De vermibus. Cap. V.

Vermis est animal quod plerumque de carne vel de ligno, vel de quacumq. re terrena sine vilo concubitu gignitur: licet nonnunquam & de ouis nascantur, vt scorpio. Sunt autem vermes aut terræ, aut aquæ, aut aëris, aut carniū, aut frondium, aut li-

gnorum, aut vestimentorum. Aranea, vermis aëris, ab aëris nutrimento cognominata, quæ exiguo corpore longa fila deducit: & tela semper intenta nunquam desinit laborare, perpetuum sustinens in sua arte suspendium.

Sanguifuga, vermis aquatilis, diè sanguinem fugit. Potantibus enim insidiatur, cumque illabitur faucibus, vel ibi vspiciã adhærescit, sanguinem haurit: & cum nimio cruore maduerit, id euomit quod hausit, vt recentiore denuo fugat.

Scorpio, vermis terrenus, qui potius vermibus adscribitur, non serpentibus: animal armatum aculeo: & ex eo Græcè vocatum, quod cauda figat: & d arcuato vulnere venena diffundat. Proprium autem est scorpioni, quod manus palmam non feriat.

Cantharis, vermis terrenus, qui humano corpori statim vt fuerit applicatus sui adustione vesicas efficit plenas humore.

Multipes, vermis terrenus, ex multitudine pedum vocatus, qui contactus in globulum complicatur. Nascitur sub petris ex humore & terra.

Limax, vermis limi dictus, quod in limo, vel de limo nascatur, vnde & sordidus semper & immundus habetur.

Bombyx, frondium vermis: ex cuius textura bombycinum conficitur. Appellatur autem hoc nomine ab eo quod euacuetur, dum fila generat, & aër solus in eo remaneat.

Eruca, frondium vermis, in oleribus vel pampino inuoluta: ab erodendo dicta, de qua meminit & Plautus, Imitatus nequam bestiam, & maleficam, inuolutam in pampino. Implicat se eadem, nec aduolat vt locusta, vt huc illucque discurrens, semipasta dimittat: sed permanet petitis frugibus & tardolapsu pigrisque moribus vniuersa consumit.

Teredonas Græci vocant lignorum vermes, quod terendo edant. Hos nos Termites dicimus. Ita enim apud Latinos ligni vermes vocantur, quos tempore importuno casæ arbores gignunt.

Tinea, vestimentorum vermis, dicta, quod teneat, & cœusque infideat, quoad erodat. Inde pertinax eo quod in eandem re identidem vrgat.

Vermes carniū, hemieraneus, lumbricus, ascaridæ, costi, pediculi, pulices, lendes

tarmus, ricinus, vsia, cimex.

k Hemicraneus, vermis capitis vocatur.

Lumbricus, vermis intestinorum, dictus quasi lubricus, quia labitur, vel quod in lumbricis sit.

l - - - - - ridæ - - - - -

m Costi - - - - -

Pediculi, vermes cutis, à pedibus dicti. Vnde & pediculosi dicuntur, quibus pediculi in corpore efferuescunt.

Pulices verò vocati sunt, quòd ex pulvere magis nutriantur.

r Lendes - - - - -

n Tarmus, vermis est lardi.

o Ricinus, vermis canis, vocatus eo quòd hæret in auribus canum. *κύνων* enim Gr.: cæ canis est.

p Vtia, vermis est porci, appellata quia vrit. Nam vbi momorderit, adeò locus ardet, vt statim ibi vesicæ fiant.

q Cimex, de similitudine cuiusdam herbæ vocatus, cuius foetorem habet.

Propriè autem vermis in carne putri nascitur, tinea in vestimentis, cruca in olere, teredo in ligno, tarmus in lardo.

Vermis, non vt serpens apertis passibus vel squammarum nisibus repit, quia non est illi spinæ rigor vt colubro, sed in directum corpusculi sui partes gradatim porrigendo contractas, contrahendo porrectas motum explicat: sicque agitatus perlabitur.

a Cap. V. Vermis est anim. Aug. in ps. 11. Vermis de carne sine concubitu nascitur.

b In sua arte. Ita Gothici. al. In suo labore.

c Scorpio--vermibus non serpentibus. è Solin. 30.

d arcuato vulnere. Hieron. aduers. Vigilant. Scipio Tertullianus scorpionum rectissimo nomine, quia arcuato vulnere in Ecclesie corpus venena diffudit. Itemq. in prolog. Iosue.

e Proprium autem Plin. 29. c. 4.

f Multipes *Σπιρακος* vocatur à Græcis Vid. Galen. lib. 11. de simp. medicam. facult.

g Plautus. In Castellor. Imitatur nequam bestiam, & damnificam. Plu. Quamnam amabo? La--Inuoluum, quæ in pampini folio intorta implicat se.

h Nec aduolat, vt locusta. è Hieron. ad Am. c. 4.

i Hos nos termites dicimus. seru. ad illud. -- Aut tempestiuam syluis euertete pinum. Nam tempore importuno casæ arbores termites faciunt, ita enim ligni vermes vocantur.

k Hemicraneus. Chæcon. cum Marcellus (inquit) lib. 2. de medicam. ita scribat, Hemicraneum statim curant vermes terreni, pari numero sinistra lecti, vereor ne *ψιλο-γυς* hemicraneum vermem inde eduxerit, quamuis eod. nomine morbum, & medicinam vocari nihil prohibet.

l Alcatidæ. *Tipulas* reddit pro *Afcætilis* Gazæ. Nestechius

A *Ασπίδες* id est *Costi* in ar. de his medicor. libri consuetudine.

in Costi. Vid. Fest. & Plin. de Costis.

n Tarmus. Fest. Tarmes genus vermiculi carnem exedens. Sed pro termite quoque accipi ostendunt exempla, quæ ad hunc Festi locum affert Scalig.

o Ricinus. Glossar. *Ριγίνος* *κύνων*, & postea *κύνων* *κύνων* ricinus. vtitur hac voce Columella in morbis canum lib. 7. c. 13.

p Vtia. Quoniam s. ab r. vix distinguitur in Gothicis characteribus, vtiam, quam vsiam, magis probabat A. Aug.

q Cimex de similitudine cuiusdam herbæ. An Hyperici? quando nomen *κίγος* commune utriusque.

De piscibus. Cap VI.

B Pisces dicti, vnde & pecus, à pascendo scilicet.

Reptilia ideo dicuntur hæc, quæ natant, eo quòd reptandi habeant speciem & naturam, quamuis se in profundum immergant, tamen in natando repunt. Vnde & ait Dauid: Hoc mare magnum & spatiosum: illic reptilia, quorum non est numerus.

Amphibia sunt quædam genera piscium, dicta eo quòd ambulandi in terris vsu, & natandi in aquis officium habeant. *Αμφί* etiam Græcè vtrumque dicitur, id est, quia in aquis & in terris viuunt, vt Phocæ, Crocodili, Hippopotami, hoc est, equi fluuiales.

C Pecoribus, autem & bestiis, & volatilibus ante homines nomina imposuerunt, quàm piscibus, quia prius visa sunt & cognita. Piscium verò postea paulatim cognitæ generibus nomina instituta sunt, aut ex similitudine terrestrium animalium, aut ex specie propria, siue moribus, seu colore, vel figura, aut sexu. Ex similitudine terrestriū, vt ranæ, leones, & vituli, & nigri merulæ, & pauci diuerso colore, d collo & dorso picti, & turdi albouarij, & cætera quæ sibi iuxta species terrestrium animalium nomina vindicarunt. Ex moribus terrestrium, vt canes in mari à terrenis canibus nūcupari, quòd mordeant.

D Er lupi, quòd improba voracitate alios persequantur. f A colore, vt Umbre, quia colore umbræ sunt: & Auratæ, quia in capite auri colorem habent: & Varij à varietate, quos vulgo Truhas vocat. h A figura, vt Orbis, quia rotundus est. totiusque in capite constat, vt Solea, quòd sit instar calciamentorum solijs. A sexu, vt i Masculus, quòd sit Balenæ masculus: eius enim coitu concipere hæc belua perhibetur. k Hinc & Musculi cochlearum, quorum lacte concipiunt Oitrea.

Balenæ,

Balenæ autem sunt immensæ magnitudinis bestia, ab emittendo & fundendo aquas vocata. Cæteris enim bestiis maris altius iaciunt vndas: βάλαν enim Græcè emittere dicitur.

¹ Cete dicta, τὸ κίτος, καὶ τὰ κίτη, hoc est ob immanitatem. Sunt enim ingentia genera belluarum & æqualia montium corpora, qualis cetus excepit Ionã: cuius alius tantæ magnitudinis fuit, ut instar obtineret inferni: dicente Propheta: Exaudiuit me de ventre inferni.

Equi marini, quòd prima parte equi sunt, postrema soluuntur in piscem.

^m Phocas, dicunt, esse boues marinos, quasi boacas.

Cærulei à colore appellati: nam cæruleū est viride cum nigro, ut est mare.

ⁿ Delphines certum habent vocabulum, quod voces hominum sequantur, vel quòd ad symphoniam gregatim conueniant: nihil in mari velocius istis, nam plerumq. salientes, naues transuolant. Quando autem præludunt in fluctibus, & vndarum se moli- bus saltu præcipiti feriunt, tempestates significare videntur: hi propriè Simones nominantur. ^o Est & Delphinū genus in Nilo dorso serrato, qui crocodilos tenera ventriū secantes interimunt.

^p Porci marini, qui vulgo vocantur Suilli, qui dum escam quarunt, more suis terram sub aquis fodiunt. Circa guttur enim habent oris officiū, & nisi rostrum arenis immergant, pastum non colligunt.

Corui, à cordis voce dicti, quia grunniūt pectore, suaque voce prodi capiuntur.

^q Thynni nomen Græcum habent. Hi ingrediuntur veris tempore: intrant dextro latere, læuo exeunt. Hoc inde creduntur facere, quòd ^r dextris oculis acutius videant, quàm sinistris.

^s Gladius dicitur, eo quòd rostro mucronato sit, & ob hoc naues perfossas mergit.

Serra nuncupata, quia serratam cristam habet, & subternatans nauem secat.

Scorpio dictus, quia lædit dum manu tollitur. ^t Tradunt decem cancris cum ocimi manipulo alligatis, omnes qui ibi sunt scorpiones ad eum locum congregari.

^v Aranea, genus piscis, dictus quòd aure feriat: habet enim stimulos, quibus percutit.

^z Crocodilus à croceo colore dictus, gignitur in Nilo, ^y animal quadrupes in terra,

^A & in aquis valens, ^z longitudine plerumque viginti cubitorum, dentium & unguium immanitate armatum, tantæque cutis duritia, ut ^z quamuis fortium ictus lapidū terge percussus non sentiat. Nocte in aquis, ^a e humi quiescit: oua in terra feuet: ^b alus & femina vices seruant. Hunc pisces quidam serratam habentes cristam tenera ventriū defecantes interimunt. Solus ex animalibus superiorem maxillam mouere dicitur.

^b Hippopotamus vocatus, quòd sit equo similis dorso, iuba, & hinnitu, rostro resupinato, aprinis dentibus, caudæ tortuosa (ungulis bifidis) die in aquis commoratur: nocte segetes depascitur, & hunc Nilus gignit.

^c Pagrus, quem Græci Φάγγρον idcò nuncupant, quòd duros dentes habeant, ita ut ostreis in mari alatur.

^d Dentix, pro multitudine & granditate dentium dictus.

^e Lepus, à similitudine capitis nuncupatus.

Lupum, ut dictum est, auiditas appellauit, piscem in captura ingeniosum: ^f denique reti circumdatus fertur arenas arare caudæ, atque ita conditus transire rete.

^g Mullus vocatus, quòd molis sit atque tenerrimus, cuius cibo tradunt ^h libidinem inhiberi: ⁱ oculorum autem aciem hebetari: homines verò, à quibus sepe pastus est, ^k piscem olent. ^l Mullus in vino necatus, ijs qui inde biberint, tædium vini affert.

Mugilis nomen habet, quòd sit multum agilis: nam vbi dispositas senserit piscatorum insidias, confestim retrorsum rediens ita transilit rete, ut volare piscem videas.

Melanurus, eo quòd nigram caudam habeat, & nigras pennas, & in corpore lineas nigras: μέλαν enim Græci nigram vocant.

Glaucus à colore dictus, eo quòd albus sit: ^m Græci enim album λευκόν dicunt. Hic æstate rarò apparet, nisi tantum in nubilo.

ⁿ Thymallus ex flore nomē accepit. Thymus quippe flos appellatur, nam dum sit specie gratus & sapore incundus, tamen sicut flos fragrat, & corpore odores aspirat.

^o Scarus dictus, eo quòd solus escam ruminare perhibetur, denique alij pisces non ruminant: tradunt autē hunc ingeniosum esse. Namque inclusum nasis, non fronte erumpere, nec infectis viminibus caput inferere, sed auersum caudæ ictibus crebris laxare fores, atq. ita retrorsum redire. ^p nem

luctatum

luctatum eius si forte alius scarus extrinsecus videat, apprehensa mordicus cauda, adiunare nifus erumpentis.

Sparus à lancea missili traxit nomen, quod eiusdem figuræ sit. Terrestria enim prius erant, quàm marina: nam sparus est telum rusticânũ missile, à spargendo dictum.

¹ Australis piscis, siue quia aquarum vnam suo ore suscipit: siue quia tunc hic piscis oritur, quo tempore tendere in occasum Pleiades cœperint.

² Hamio, laxatilis, dextra sinistraque lateribus virgis puniceis perpetuis, aliisque discoloribus designatur: dictus Hamio, quia non capitur nisi hamo.

³ Echeneis, parvus & semipedalis pisciculus: nomen sumpsit, quod nauẽ adhaerendo retineat. Ruant licet venti, & sauiant procellæ, nauis tamen quasi radicata in mari stare videtur, nec moueri, non retinendo, sed tantummodò adhaerendo. Hunc Latini Remorã appellauerunt, eo quod cogat stare nauigia.

⁴ Vranoscopus vocatur ab oculo, quem in capite habet, à quo semper supra intendit.

⁵ Miluago nominatus, quia euolat super aquam: quoties autem cernitur extra aquam volitans, tempestates mutari (designat.)

⁶ Squatus dictus, quod sit squamis acutis: vnde & eius cute lignum politur.

⁷ Ciuitas Syriæ quæ nunc Tyrus dicitur, olim Sarra vocabatur à pisce quodã, qui illic abundat, quem lingua sua Sar appellant: ex quo deriuatum est, huius similitudinis pisciculos Sardas Sardinãque vocari.

Halec, pisciculus ad liquorem salamentorum idoneus, vnde & nuncupatus.

⁸ Aphorus, pisciculus, qui propter exiguitatem hamo capi non potest.

Anguilla similitudo anguis dedit nomẽ, origo eius ex limo. Vnde & quando capitur adeo lenis est, vt quantò fortius presseris, tantò citius elabatur. Ferunt autem Orientis fluuium Gangem anguillas tricenis pedibus gignere. Anguilla vino necata, qui ex eo biberint, tedium vini habent.

⁹ Draco marinus aculeos in branchijs habet ad caudam spectantes, qui dum percussus, quaquã ferit venenum fundit, vnde & vocatus.

¹⁰ Muranã Græci *μύρανας* vocant, eo quod complicit se in circulos. Hanc sceminini tantũ sexus esse tradunt & concipere à

A serpente, ob id à piscatoribus tanquam à serpente sibilo euocatur & capitur. Ictu autem fustis difficulter interimitur, ferula protinus: animam in cauda habere certum est. Nam capite percusso vix eã interimi, cauda statim exanimari.

Congrus ---

Polypus, id est multiples: plurimos enim nexus habet. Ille ingeniosus hamum appetens brachijs complectitur, non morfu: nec prius dimittit, quàm escam circumferit.

Torpedo vocata, eo quod corpus torpescere faciat, si eam quisquam viuente tangat. Narrat Plinius Secundus: Ex Indico mari torpedo etiam procul & è longinquo, vel si hasta virgãque attingatur, quamuis præualidos lacertos torpescere, quamlibet ad cursum veloces pedes alligari. Tanta enim vis eius est, vt etiam aura corporis sui afficiat membra.

Sepia dicitur, quia sarpibus interclusa facilius capitur. In cœundo obscenum genus, ore enim concipit, sicut vipera. Cuius attracti tanta vis est, vt lucernæ addito, Æthiopus videri, ablato priori lumine, quidam tradant.

¹ Lulligo, tradunt in Oceano Mauritanie, non procul à Lixo humine tantam multitudinem Lulliginũ euolare ex aqua, vt etiam naues demergere possint.

² Conchæ, & cochleæ hac ex causa vocatae, quia deficiente luna cauantur, id est, euacuantur. Omnium enim clausorum maris animalium atque concharum incremento lunæ membra turgescunt, defectu euacuantur. Luna enim cum in augmento fuerit, augeat humorem: cum verò in defectum venerit humores minuantur: hoc enim Physici dicunt. Conchæ autem primæ positionis nomen, cochleæ verò per diminutionem quasi conchulae.

³ Concharum multa genera sunt, inter quas & margaritifera, quæ Celoc dicuntur, in quorum carne pretiosus calculus solidatur. De quibus tradunt, qui de animantiũ sensu natum, quod nocturno tempore littora appetunt, & ex caelestis margaritum concipiunt, vnde & Celoc nominantur.

⁴ Murex, cochlea est maris, dicta ab acumine & asperitate, quæ alio nomine Conchylium nominatur, propter quod circumcisa ferro lachrymas coloris purpurei emittat, ex quibus purpura tingitur, & inde olivum

ostrum appellatum, quod hæc tinctura ex A testa humore elicitur.

Canceri vocantur, quia conchæ sunt eruta habentes, & inimica Ostreis animalia: eorum enim carnibus viuunt, miro ingenio. Nam quia valida testa eius aperiri non potest, explorat quâdo Ostrea claustra testatum aperiat: tunc Cancer latenter lapillum iniecit, atque impedita conclusionem Ostree carnes erodit. Tradunt quidam decem Canceris cum ocimi manipulo alligatis, omnes qui ibi sunt Scorpiones ad eum locum coituros. Duo autem sunt genera cancerorum, fluuiatiles & marini.

Ostrea, dicta est à testa, quibus mollities B interior carnis munitur. Graeci enim testam *ὀστρακον* vocant. Ostrea autem neutro, carnes eius feminino dicuntur genere.

Musculi sunt, ut prædiximus Coeleæ: à 7 quorū lacte concipiunt Ostrea, & dicti Musculi, quasi masculi.

Pelorides, à Peloro promontorio Siciliae, ubi abundant cognominatae sunt. (Vnde Virgilius dicit) Ecce autem Boreas angusta ab sede Pelori.

² Vngues, à similitudine humanorum vnguam dicti.

³ Testudo dictus, eo quod tegmine testæ C sit ad opertus in camerae modum. Sunt autem quattuor genera, terrestres, maritimæ, lutariae, id est, in ceno & paludibus viuentes. Quartum genus fluuiatiles, quæ in dulci aqua viuunt. Tradunt quidam, quod incredibile est, tardius ire nauigia, Testudinis pedem dextrum vehentia.

^b Echinus, à terrestri Echino nomē traxit, quem vulgus Heritium vocat. Huius tellula duplex, spinis aculeata in modum castanearum: quando adhuc opertæ de arboribus cadūt. Caro eius mollis & minio similis. Et is tribus modis dicitur, ut Testudo, ac Peloris, & Cœlea: nam & quod edimus & ubi caro inest, utrumque dicitur Peloris.

Ranæ, à garrulitate vocatae, eo quod ^c circa genitales strepunt paludes, & sonos vocis importunis clamoribus reddunt. Ex ijs quaedam aquaticæ dicuntur, quaedam palustres, ^d quaedam Rubetæ, ob id quia in vepribus viuunt grandiores cunctarum. ^e Aliæ Calamitæ vocantur, quoniam inter arundines fruticesque viuunt, minimæ omnium & viridissimæ, ^f mutæ & sine voce sunt.

^g Agredulæ, ranæ paruae in secco vel agris morantes, vnde & nuncupatae. Negant

quidam canes latrare, quibus in ossa tanã viuauerit data.

^h Stungia, à fingere, id est, nitidare & extergere dicta. Afranius: Accedo ad te ut tibi ceruicem fingam linteo, id est, extergam. Cicero: effingebatur fungijs sanguine a est extergebatur. Animal autem esse docetur cruore inhaerente petris. Vnde & dum abscinditur sanguinem remittit. Nam alia sunt viuentia in aquis & discurrunt, ut pisces, ^k alia stant fixa, ut Ostrea, Echini, Stungia. Ex his alias mares dici, eo quod tenui sunt fistula spissioreque alia, feminas, quæ maioribus fistulis sunt ac Perpetuis: alias duriores, quas Graeci appellant *τὰ σφύρα*, & nos hircotas dicere possumus ob asperitatem sui. ^l Mollissimum genus earum Penicilli vocantur, eo quod aptæ sint ad oculorum tumores, & ad extergendas lippitudines utiles. Candidæ Stungia cura sunt: per aestatē enim ad solem sternuntur, & sicut cera Punica, candorem bibunt.

^m Animalium omnium in aquis viuentium nomina cxliij, Plinius ait, diuisa in generibus belluarum, serpentium cōmuniū terræ & aquæ: cancerorum, concharum, locustarum, peloridum polyporum, solcarum, lacertorum, & Iuliginum, & his similia, ex quibus multa quodam naturæ intellectu temporū suorum ordinem agnoscunt, quaedam verò in suis locis sine mutatione vagantur. In piscibus autem feminis alia cōmixtione masculi concipiunt, & pariunt catulos: alia ponunt oua sine ⁿ masculi cōmixtione suscepta, ^o quæ idem infans sui feminis iactū perfundit: & quæ hoc munere fuerint asidata, sunt generabilia: quæ verò perfusa non fuerint, sterilia perseuerant, aut putrescunt.

^a Cap. VI. Reptilia. *Ex Aprob. Herod. 5. c. 1.*

^b Et spatiosum. *Vnde dicitur quod est in editis abest à Gathicis, ut etiam à 1000. quæ Isidorus sequitur, ut dicitur non sit, quia ex Herodoto inuenerit in editionem vulgatam. Nos vocem Hebraicam et primam, cum brachis de mar dicitur: 1000. suis habuerunt cognomen per ducere.*

^c Piscium vero polica. *Aprob. 5. 10. c. 2.*

^d Nigri meridi. *Negat Varro meridi dici, sed ter legitur in Glossa.*

^e Et turdi albauarij. *Alonarij quoque legitur in aliquibus Isidori, & Ambrosij libris De uerborum colorib. Aristoteles, Athenæi & Messarij, quoque de piscib. ad Plin.*

^f A colore, ut Umbra. *Herodotus piscis Varro meminit lib. 15. & Graeci τὰ σφύρα vocant. Plin. 32. c. 11. & Ouid. in Iliacis. Glossa quæ dicitur.*

^g Et aurata. *Chrysophrys cruda.*

- h A Figura vt Orbis. Orchis apud Plin. 32. c. 2. cuius hęc sunt. vt vtrum verius, a. y. indicent.
- i Musculus, quod sit balenę masculus, Rei potius, quam vocis etymon, magnum n. amicitix exemplum balena, & musculus. At Plin. lib. 9. c. vitano.
- k Hirc & musculi cochlearum Plin. 9. c. 35.
- l Cete dicitur το κίτος, & κίτος ē Seru. Æneid. 5. sed vsu. y. ornum Seruij commentarijs sine Virgilij verbis hoc quoq. locus indicat. N. 7. quod sequitur, hoc est ob immani- tate, & seruis se putant describere, quasi ille cete immensia interpretatus esset, cum immania cete verba sint Virgilij. Neque in hac cete etymologia descendenda laborandum cen- seo, quamuis alias quoque res, vt naves, propter magnitudi- nem cete dici, non ignoro. Reliqua sunt ex Ambros. 5. Hex. cap. 9.
- m Phocas. Quod Bocas manuscripti quidam habent, ē dignissimo fluxit.
- n Delphinex. Quod vocabulum sequuntur, non Delphin, sed Sanna, vel, (vt in alijs solim libris scribitur) Simonon est cap. 18.
- o Est & Delphin. gen. in Nilo. Solin. c. 35. de Ægy- pro. Hi delphines crocodilos studio alieunt ad natandum, demersisque asta fraudulento tenera ventrum subternantes secant, & interinunt.
- p Porci marini, qui vulgo vocantur Suilli. Et nos Solfos vulgo dicimus. Libenterque assentunt is, qui Siltros eosdem esse existant.
- q Thymii--hi ingrediuntur. Pontum intellige ē solin. c. 18. apud quē ingrediuntur legunt in manuscr. non illa- bantur. Vel. Arist. 8. de hist. anim. c. 13. & Plin. 9. c. 15.
- r Quod dextris oculis acutus. Ita Aristot. Plinius & Solinus. Contra Plutarch. in libro, vtra prudentiora animal, terrest. an a. quail. acutius thymus oculo sinistro cernere existimat.
- s Gladius. ē Plin. 32. c. 2.
- t Tradunt decem cancris. Ex cod. c. 5.
- v Aranea. Plin. lib. 9. cap. 48. pestiferum (inquit) in aquis animal araneus, spinę in dorso aculeo no- xius; etymologia ē vt vtriusque voci aptata, nam de se- tendo (quod ad vocem attinet) ne cogitasse quidam Isidorum credimus.
- z Crocodilus à croceo colore. Recte, si verum est, quod v. Martyr in lib. 3. de legatione ad Sultatum narrat, comperisse se ē nantis, s. uos esse crocodilos. Sed Euseb. & etymologic. Grecum, quod crocum fugiat; unde in apiatijs crocum spargitur, sed hoc de terrestri, de marino quod τεί- κελος, hoc est littora timeat.
- y Animal quadrupes. ē Solin. c. 35.
- z Longitudine plerunque xii. cubitos. xviii. Plin & Herodot.
- a Vt quamuis fortium ictus lap. solin. Vt ictus quouis tormento adactos tergo re percutiat. Vel. Arist. Herod. Plin.
- b Hippopotam. ē Solin. ibid.
- c Pagrus. Strabo lib. 17. παγρός, & κίτος, & κίτος, & κίτος. Gloss. παγρός κίτος dentatus.
- d Dentix sine Dentex Dentices pisces Columell. 8. cap. 18.
- e Lepus à similitudine cap. Æli. m. lib. 16. cap. 19. Magni maris leporem omni parte ad terreni similitudinem occidere preter solot. ait. At Plin. 9. cap. 42. Lepus in no- stro mari olla informis, colore trinita leporei li- nalis. Quod ē similitudine coloris legebat Chæon.

- f Deniq. reti circumdatus. Ex Plin.
- g Mutilus quod molles. An quod Plin. ait nullam si lepore vesatur tenet. f. ere, & teger. i. ornum, vltiore quo fieri. Nam defuncto, si quibus hęc Isidori sunt: de etymo. vel Plin. 9. c. 17. & v. 19. c. vltima.
- h Libicnem mltibeat. Quod Echneidi tribuit Plin. lib. 32. c. 10.
- i Oculor. autem acie hebetari. sic Plin. eodem lib. c. 7.
- k Piscem olent. Compl. G. th. horret, hoc si arantius inspicat, lepore, non nullis tribuit idem lib. 32. c. 1. sed al. ter. Homines (inquit) quib. impactus est, piscem olent.
- l Mutilus in vino--affert. Ex eod. lib. c. 10.
- m Græci n. albū λευκός. Secuti sumus Vulean. & Ant. Aug. quibus γδύκων pro γδάρων, quod in Gothicis est, non reueramus. Virg. populus, & glauca canentia fronde salicta.
- n Thymallus Amb. 5. Hex. c. 2. elegantissimus locus.
- o Scarus. Ex eodem neque necesse est escarum scripsisse Isidorum, vt etymon conueniat illud multo durius, quod ait Plinius, adeo litoribus Italis ignotum, vt nec nomen Latinū habeat: rarus certe s. tis indicat Horarij versus. Non me Lucrina iuuerint Conchylia, Magis ve l' hombus, aut Scari, Si quos Eois intonata fluctib. Hyems ad hoc vertat mare.
- p Sed auersum caudę icē lib. Plin. 32. c. 2.
- q Nam sparus telum. ē seru. ad. v. Agrestis armat sparus. Æn. 11.
- r Australis piscis. Sepē monuimus non contulisse Isidorū Seruij commentaria cum Virgilij verbis. ideoque declinasse in- terdum à Seruij mente. hoc igitur loco cum piscer marinos cap. ret. calistes inscius in idem rete conclusit. Ergo deleri hac iubeat Chæon: locus Seruij ad carmen; Aut eadē si- dus fugiens vbi piscis aquosi. Georg. 4.
- s Hamia. Ita scribendum ex Plutarch. lib. vtra prudentior animal. qui ab ἀμὰ dici vult, id est simul, quod greg. iun- bi pisces incedant.
- t Echneis. Plin. 32. c. 1.
- v Vranoleopus. Qui Anthias, Callyonymsq. à quibusd. putatur. Plin. 32. c. 7.
- x Miluago-- tempestates mutari. Plin. ibid. tempe- states mutari c. 7. Trebius Niger auctor est. Est autē in libris veterib. Milago, non Miluago.
- y Squatus. Plin. 32. c. 11. & c. vlt. Rhina, quę Squa- tū vocamus, licet lib. 9. eund. squatinū vocet. Glossar. Aqua- tus s. v. ἰχθύς. Angli quoq. bodie scate appellat.
- z Cinitas Syria quę nunc Tyr. ē sera. ad. v. Sarta- no dormiat ostro. Georg. 2. Feit. Sarta Tyros In- sula, quę nunc Epicos i. continens.
- a Sargas, Sardinias. Petros CC. Sargas fortasse nō male, sicut n. ex duplici. alterum in d. nou. r. rō mutari: sed Sarda- bolio nomen etiam in calo. in lingua retinet.
- b Aphoras. Ita scripsisse Isidorum etymologia indicat. sed Aphoras etiam erit ex Arist. lib. 2. de hist. cap. 15. Athenas quoque lib. 7. τείν δαδάτιος γόρον. & ἰππος παρ κίτος, & κίτος δαδάτιος ἐρεός. ἴππος δὲ κίτος.
- c Terunt autem ē Plin. 9. c. 3.
- d Anguilla vni. Ex eod. lib. 32. c. 10.
- e Draco marinus. Eundem hunc videtur etiam serpente facere. Vel Plin. lib. 2. c. 10.
- f Murena eo quod compiteat se in circulos. Nam ad. murenas autē. & cetera in Salomonij c. m. vlt. respicit. f. res perores pise Murena esse videt, & cetera. r. tione. que spon. qui velum pise quoque spato priorem mure- de variet

dixerit. Forſe *μαγάρα* ſive *συνμαγάρα* (nam utroq. modo eſ- fertur) à verbo *μάγο*. Id eſt ſuo dicta eſt, ut Eufſtathius putat.

g Hanc ſerminino genere. Ex *Plin.* 32. c. 2.

h Narreat *Plin.* ex Indico mar. *Lib.* 32. c. 1. ſed *Antico*, ſive *Antico* pro Indico legendum credo: nam de eo loquitur ille: *Plinius*. Niſi deſeri hac manus de *Ant. Auguſt.* ſententia.

i Sepib. intercluſa-- cōcipit. Verba *Plin.* lib. 9. c. 5 1.

k *Æthiopes* videri. Ex *Plin* 37. c. 10.

l Lulligo-- euolare ex aqua. *Varro*, *Loligo* quod ſub- uolat, littera commutat. a primo *voligo*.

m Concha, & conchæ. *Al. cochleæ*.

n Omnium n. clauſorum maris animal. Verba *Pal- lady* lib. 11. c. 6.

o Inter quæ margariferæ. *Plin.* 7. c. 11.

p Quæ celoe - & inf. vnde & celoe. Etia eceloe, oeceloe, ocoele, & cocele legitur. *Ocelli*, vel *ocellati* pla- ceat *A. Aug.* (ſed etymon cel: non conuenit) *Varro* in *Mar- cipor.* apud *Noniū*: altera exorat patre librâ *Ocellato- rû*, altera virû ſemodiam *Margaritarû*. *Suet.* in *Aug.* *ocellatis*, *nucibusq.* ludit. *Etymon autem ocellatorum ex oculorum ſimilitudine.* Nam & *Athenæus* lib. 53. c. 8. *marga- ritas* bis oculis *piſcium* magnis comparat.

q In quar. carne pretioſus calculus ſolidatur. *Ambroſ.* v. *Hex.* c. 11. Vnde etiam *ostreis* pretioſiſſimam margaritam natura infixit, quomodo eam maris aqua in tan molli carne ſolidauerit.

r *Murex*. è *Seru.* ad. v. *Concuſſæ* cautes, & zeuto in murice remi. *Æn.* 5.

s *Conchylæ*. è *Vitruu.* lib. 7. c. 13. *Eai.* *reperantur* lib. 19. c. 28.

t inimica *ostreis*. *Platarch.* dicto iam lib. & *Androſ.* v. *Hex.* c. 3. De *polypo* hæc eadem *Plin.* 9. c. 30.

u *Oſtrea* autem neutro. *Vide* *Seru.* ad v. *ostreſeci* fauces tentantur *Abydii*. *Georg.* 1. & *Non.* ſed ex iſs locis quos citat contra potius exiſtimare liceat promiſi. ut utroque genere uſurpaſſe *Latinos*.

x quoram lacte concipiunt *Oſtreæ*. Ita *Goth.* o. *Oſtreæ* tamen ſi ſibi conſtare, aut *Seruium* ſequi uellet, di- xiſſe debuit. *Plin.* 9. c. 51. nuper cōpertum eſt in *ostrea* rijs humorem in iſs foeticâ modo lactis eſſuere.

y *Vingues*. è *Plin.* (ſunt autem quatuor genera) *Item* è *Plin.*

z *Teſtudo*. ſunt autem quattuor gen. *Item* è *Plin.*

a *Echinus*. *Ambroſ.* 6. *Hex.* c. 4. *Echinus* iſte terrenus, quæ vulgè *Heritiū* vocat. *Gloſſ.* *Ericius* *ἐχέτρος ἐχέτρος* & *Ericinacius*.

b Circa genitales. Ex *Ambroſ.* v. *Hex.* c. 10.

c Et ſonus vocis importun. Ex *Origen.* *hom.* 4. in *Exod.*

d Quædam *Rubetæ*. *Plin.* 32. c. 5.

e *Aliz* *Calamitæ*. *Idem.* c. 10.

f *Mutæ*, & ſine voce. *Plin.* 32. c. 6.

g *Agredulæ*. ex *Goth.* alij *Agridulæ*.

h *Sfungia* à ſingere. *Sphingia* pro *Spongia* ſcripſiſſe ali- quos indicat *Charifius*. *Spongia* (inquit) ſine h. dicenda eſt. Nam *Græcè* *ψιδῶς* dicitur *σπόγγη*. *Quin* etiâ *Græci* vel *ἀπό τῆς σπῆς τῆς ἑρπῆς*, vel *ἀπό τῆς σφιδῆς κατὰ τὴν ἐκτῆς*, hoc eſt vel ab attrahendo, vel exprimendo humore deſtrunt. *Notum* illud *Suet.* in *Vespaf.* *procuratorib.* illum ſuis pro *Spongijs* uti, quos quaſi ſiccis madefaceret, & expri- meret humentes. *Ut* autem ab eſſingendo traheret *Isidorus*, *Seruius* fecit, qui ſingere tergere interpretatur *Æn.* 8. addu- cto ad id *Ciceronis* loco è *Sextian.* *Quæ* de generib. *Spongiar.* referuntur, ex *Ariſt.* ſumptæ videntur lib. 5. de *hiſt.* cap. 16. &

A *Plin.* lib. 9. c. 45.

i Animal autem eſſe docetur. *Plin.* 31. cap. 11.

k *Ala* quæ ſtant fixa. *Ariſt.* lib. 4. de *hiſt.* c. 6.

l *Mollitiſimum* genus earum *Pennicilli*. Verba ſunt *Plinij*, ſed in codice vetuſtiſſimo *Plinij* *Ecl.* *Toletanenon* *pennicilli*. ſed *pennicillis* legitur hoc modo; *Melliſſimū* genus earū *pennicillis* oculorū tumores leuat. Ita for- mæ *ſpongiarū* genus *pennicillus* à *Plinio* dictum fuerit: ſcio ta- men *Festū* ita ſcribere; *Penniculi* *Spongiæ* longæ, pro- pter ſimilitudinem caudarum appellatæ.

m *Animalium* omnium in *aq. viu.* nom. 144. *Idem* numerus in codice *Plin.* *Eccleſiæ* *Tolet.* in *vulgatis.* 176. *Hie- ronymus* in *Ezech.* c. 47. ex *Oppiano*, & alijs, qui *ἀλιούρα* ſcripſere, refert. 152. eſſe *piſcium* genera, eaque omnia capta fuiſſe vult ab *Apoſtoliſ* *Ioann.* 21.

n *Maſculi* commixtione ſuſcepta. *Al.* ſuſceptione concepta.

o Quæ iidem inſequentes. *Ariſt.* 6. de *hiſt. anim.* cap. 13. de *ouis piſcium* *Gæ.* interpretæ. *Nec* veto hæc om- nia fecunda ſunt, ſed ea quibus editis, *maſ* ſemen aſperſerit genitale. *Sub* partu enim *maſ* inſequens ſemen *ouis* aſpergit, & quæ eo afflantur, iſs *piſci- culi* enaſcuntur.

De Auibus. Cap. VII.

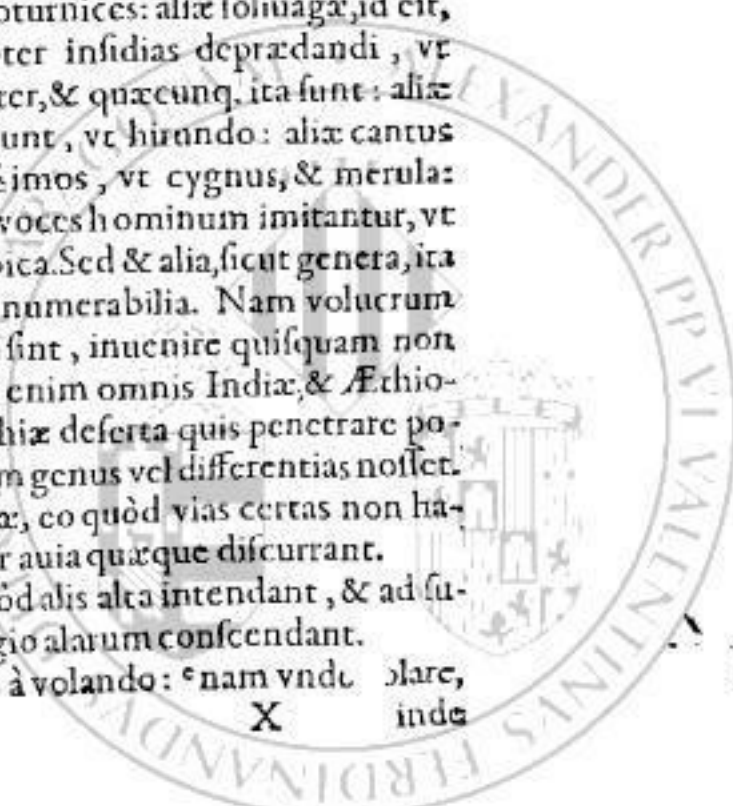
V Num a nomen auium, ſed genus diuer- ſum. Nam ſicut ſpecie ſibi differunt, ita & naturæ diuerſitate: nam aliæ ſimplices ſunt, ut *columbæ*: aliæ aſtutæ, ut *perdix*: aliæ ad manum ſe ſubijciunt, ut accipiter: aliæ re- formidant, ut *garanætes*: aliæ hominū cō- uerſatione delectantur, ut *hirundo*: aliæ in deſertis ſecretâ vitâ diligunt, ut *turtur*: aliæ ſolo ſemine reperto paſcuntur, ut *anser*: aliæ carnes edunt, & rapinis intédunt, ut *miluus*: aliæ, enchoriæ quæ manent in locis ſemper, ut *ſtruthio*: aliæ aduentitiæ, quæ proprijs tē- poribus reuertuntur, ut *ciconiæ*, & *hirundi- nes*: aliæ congregæ, id eſt, gregatim volantes, ut *ſturni*, & *coturnices*: aliæ ſoluagæ, id eſt, ſolitariæ propter inſidias deprædandi, ut *aquila*, *accipiter*, & quæcunq. ita ſunt: aliæ vocibus ſtrepunt, ut *hirundo*: aliæ cantus edunt dulciſſimos, ut *cygnus*, & *merula*: aliæ verba & voces hominum imitantur, ut *piſtaccus*, & *pica*. Sed & alia, ſicut genera, ita & moribus innumerabilia. Nam volucrum quot genera ſint, inuenire quiſquam non poteſt: neq. enim omnis *India*, & *Æthio- pia*, aut *Scythiæ* deſerta quis penetrare po- tuit, qui earum genus vel differentias noſſet.

D & moribus innumerabilia. Nam volucrum quot genera ſint, inuenire quiſquam non poteſt: neq. enim omnis *India*, & *Æthio- pia*, aut *Scythiæ* deſerta quis penetrare po- tuit, qui earum genus vel differentias noſſet.

Aues dictæ, eo quòd vias certas non hā- beant: ſed per auia quæque diſcurrant.

Alites, quòd alis alta intendant, & ad ſu- blimia remigio alarum conſcendant.

Volucres à volando: e nam vnde mare, inde

inde & ambulare dicimus. Vola enim dicitur media pars pedis siue manus, & in auibus vola pars mediæ alarum, quarum motu pennæ agitantur, inde & volucres.

Pulli, dicuntur omnium auium nati, sed animalium quadrupedum nati pulli dicuntur, & homo paruus, pullus. Recentes igitur nati pulli dicuntur, eo quod polluti sunt: vnde & vellis nigra pulla dicta est.

Alæ sunt, in quibus pennæ per ordinem fixæ volandi exhibent vsum. Vocatæ autem alæ, quod ijs aues complexos alant & foueant pullos.

Penna à pendendo, id est, à volando, dicta, vnde & pendere: volucres enim pennarum auxilio mouentur, quando se aëri mandant.

Pluma, quasi piluma: nam sicut pili in quadrupedum corpore, ita pluma in auibus.

Auiû nomina multa à sono vocis constat esse cõposita, vt grus, coruus, cygnus pauo, miluus, vlula, cuculus, graculus, &c. varietas enim vocis eorum docuit homines quid nominarentur.

Aquila, ab acumine oculorum vocata. Tantum enim contuitus esse dicitur, vt cum super maria immobili penna feratur, nec humanis pateat obtutibus, de tanta sublimitate pisciculos natate videat, ac tormenti instar descendens raptam prædam pennis adlittus pertrahat. Nam & contra radium solis fertur obtutum non flectere, vnde & pullos suos vngue suspensos radijs solis obijcit, & quos viderit immobilẽ tenere aciem, vt dignos genere conseruat, si quos verò inflectere obtutũ, quasi degeneres abijcit.

Vultur, à volatu tardo nominata putatur. Magnitudine quippe corporis præpetes volatus non habet: harum quædam dicunt concubitu non misceri, & sine copula concipere & generare, natõsque earum penè vsque ad centum annos procedere. Vultures autem sicut & aquilæ etiam ultramaria cadauera sentiunt: altius quippe volantes multa quæ montium obscuritate cælantur, ex alto illæ conspiciunt.

Bradypus apud Græcos vocatur, Auis apud nos Tarda, eo quod graui volatu detenta, nequaquam, vt ceteræ volucres attollitur velocitate pennarum.

Grues verò nomen de propria voce sumpserunt, tali enim sono susurrant. Hæ autem dum properant, vnam sequuntur ordine litterato. De quibus Lucanus, Et turbata peri aspersis littera pennis. Excella autem

petunt, quo facilius videant, quas petant, terras. Castigat autem voce, quæ cogit agmen. At vbi rauescit, succedit alia: nocte autem excubias diuidunt, & ordinem vigiliarum per vices faciunt, tenentes lapillos suspensis digitis, quibus somnos arguant, quod cauendum erit clamor indicat. Ætatem in illis color prodit, nam senectute nigrescunt.

Ciconiæ vocatæ à sono, quo crepitant, quasi cicanæ, quem sonum oris potius esse (constat) quàm vocis, quia eum quatiante rostro faciunt. Hæ veris nuntiæ, societatis comites, serpentium hostes, maria transuolant, in Asiam collecto agmine pergunt. Cornices duces eas præcedunt, & ipsæ quasi exercitus prosequuntur. Eximia illis circa filios pietas: nam adeò nidos impensus fouent, vt assiduo incubitu plumas exuant. Quantum autem tempus impenderint in fœtibus educandis, tantum & ipsæ inuicem à pullis suis aluntur.

Olor, auis est quam Græci κύκνον appellant. Olor autem dictus, quod sit totus plumis albus: nullus enim meminit Cygnum nigrum: ὄλον enim Græcè totum dicitur. Cygnus autem à canendo est appellatus, eo quod carminis dulcedinem modulatis vocibus fundit. Ideò autem suauiter eum canere (dicunt) quia collum longum & inflexum habet, & necesse est eluctantem vocem per longum & flexuosum iter varias reddere modulationes. Ferunt in Hyperboreis partibus, præcinẽtib; cytharædis, Olores plurimos aduolare, apteque admodum concinere. Olores autem Latinum nomen est: nam Græcè Cygni dicuntur. Nautæ verò sibi hunc bonam prognosin facere dicunt, sicut ait Æmilius: Cygnis in auspicijs semper lætissimus ales. Huic optant nautæ, quia se non mergit in vndas.

Struthio Græco nomine dicitur, quod animal in similitudine auis pennas habere videtur, tamen de terra altius non eleuatur. Oua sua fouere negligit, sed proiecta tantummodo, fœtu pulueris animantur.

Ardea vocata, quasi ardua, i. propter altos volatus. Lucanus, Quodq; auis volare Ardea. Formidat enim imbres, & super nubes euolat, vt procellas nubium sentire non possit: cum autem altius volauerit, significat tempestatem. Hanc multi Tantalum nominant.

Phœnix, Arabiæ auis, dicta quod colorem phœniceum habeat, vel quod sit toto

erbe singularis & vnica. Nam Arabes singulari & vnicam Phœnicem vocant. Hæc quingentis & vltra annis viuens, dum se viderit tenuisse: collectis aromatum virgulis, rogam sibi instruit, & conuersa ad radium solis alarum plausu voluntariam sibi incendium nutrit, sicq. iterum de cineribus suis resurgit.

^b Cinnamolagus, & ipsa Arabiæ auis, proinde ita vocata, quod in excelsis nemoribus textit nidos extruticibus cinnami, & quoniam nō possunt ibi homines conscendere propter ramorum altitudinem & fragilitatem, eosdem nidos plumbatis appetunt iaculis, ac sic cinnama illa deponunt, & pretijs amplioribus vendunt: eo quod cinnamū illud magis, quàm alia, mercatores probent.

^c Psittacus, in Indiæ littoribus gignitur, colore viridi, torque puniceo, grandi lingua & cæteris auibus latiore. Vnde & articulata verba exprimit, ita vt si eam non videris, hominem loqui putes. Ex natura autem salutat dicens, aue, vel *Naxi*: cætera nomina institutione discit. Hinc est illud: Psittacus à vobis aliorum nomina discam, Hoc didici per me dicere, Cæsar aue.

^d Halcyon, pelagi volueris dicta, quasi alycyonea, eò quod hyeme in stagnis Oceani nidos facit, pullosq. educit. Quæ excubante fertur extento æquore pelagus silentibus ventis continua septem dierum tranquillitate mitescere, & eius fœtibus educandis obsequium ipsam rerum Naturam præbere.

^e Pellicanus, auis Ægyptia, habitans in solitudine Nili fluminis, vnde & nomen sumpsit: nam Canopus Ægyptus dicitur. Fertur, si verum est, eam occidere natos suos, eosque per triduum lugere, deinde se ipsam vulnerare, & asperione sui sanguinis viuificare filios.

^g Stymphalidæ, aues à Stymphadibus insulis appellatæ, vbi plurimum abundant, aduersus quas Hercules sagittis est vsus: sunt enim pelagi volucres in insulis habitantes.

^h Diomedæas aues à locijs Diomedis appellatæ, quos ferunt fabulæ in easdem volucres fuisse conuersos, forma fulicæ similes, magnitudine cygnorum, colore candido, duris & grandibus rostris. Sunt autem circa Apaliam in Insula Diomedea inter scopulos littorum & saxa volitantes, iudicant inter suos, & aduenas. Nam si Græcus est, propius accedunt & blandiuntur: si alienigena,

amorsu impugnant & vulnerant, lacrymofis quasi vocibus dolentes vel suam mutationem, vel regis interitum. Nam Diomedes ab Illyrijs interemptus est. Hæc aues Latine Diomedææ vocantur, Græci eas *Διομεδæαι* dicunt.

ⁱ Memnonides, aues Ægyptiæ, appellatæ à loco, vbi Memnon periit. Nam cateruatim aduolare dicuntur ex Ægypto ad Iliū iuxta Memnonis sepulchrum, & proinde eas Ilienses Memnonias vocant. Quinto autem anno ad Ilium veniunt, & cum biduo circumuolauerint, tertia die incuntes pugnam vicissim se vnguibus rostrisque dilacerant.

^k Hercyniæ aues dictæ ab Hercynio saltu Germaniæ vbi nascuntur, quarum pennæ adeò per obscurum emicant, vt quæuis nox obteta densis tenebris sit, ad prætidium itineris dirigendi præiactæ interluceant, cursusque viæ pateat indicio plumarum fulgentium.

^m Onocrotalon Græci vocant rostro longo. Quorum duo genera sunt: aliud aquatile, aliud solitudinis.

ⁿ Ibis, auis Nili fluminis, quæ semetipsam purgat, rostro in anum aqua fundens. Hæc serpentium omnis vescitur, ex eis etiam gratissimam nidis suis deportans.

^p Meropes, eosdem & Gaulos, qui parentes suos recondere atque alere dicuntur.

Coredulus, genus volatile, quasi cor edens.

Monedula quasi monedula, quæ cum aurū inuenit, aufert & occulat. Cic. pro V. Ier. Flac. Non plus aurū tibi, quam monedula, committendum.

^r Vespertilio, pro tempore nomen accepit, eò quod lucem fugiens, crepusculo vespertino circumuolat, præcipiti motu acta, & tenuissimis brachiorum membranis suspensa: animal marium simile, non tam voce resonans, quàm stridore: specie quoque volatilis, simul & quadrupes, quod in alijs ambus reperiri non solet.

^s Luscinia auis inde nomen sumpsit, quod cantu suo significare solet diei surgentis exortum, quasi lucinia. Eadem & Acredula, de qua Cic. in Prognosticis: Et maturos exercet Acredula cantus.

^t Vlula auis, *ὄρνις τοῦ ἰλαίου*, id est, à planctu & luctu nominata: cum enim clamat, aut fletum imitatur, aut gemitū: vnde & apud augures, si lamentatur, tristem: tacens ostendere fertur prosperitatem.

Bubo, à sono vocis compositum nomen habet, avis feralis, onusta quidem plumis, sed graui semper detenta pigritie: in sepulcris die noctūque versatur, & semper commorans in cavernis: de qua Ouidius: Prædaque volucris venturi nuntialuctus, ignauus bubo dirum mortalibus omen. Denique apud augures malum portendere fertur: nam cum in vrbe visa fuerit, solitudinem significari dicunt.

Noctua dicitur, pro eo quod nocte circumuolat, & per diem non possit videre. Nam exorto splendore solis, visus illius hebetatur. Hanc autem Insula Cretenfis non habet, & si veniat aliunde statim moritur. Noctua autem non est bubo, nam bubo maior est.

Nycticorax, ipsa est noctua, quia nocte amat: est enim avis lucifuga, & solem videre non patitur.

Strix, nocturna avis habens nomen de sono vocis: quando enim clamat, stridet: de qua Lucanus: quod trepidus bubo, quod Strix nocturna queruntur. Hæc avis vulgo Amma dicitur, ab amando paruulos, vnde & lac præbere fertur nascentibus.

Coruus, siue Corax nomen à sono gutturis habet quod voce coracinet. Fertur hæc avis, quod editis pullis escam plenè non præbeat, priusquam in eis per pennarum nigredinè similitudinè proprii coloris agnoscat. Postquam verò eos tetros plumis aspexerit, in toto aguitos abundantius pascit. Hic prior in cadaueribus oculum petit.

Cornix, annosa avis, apud Latinos Græco nomine appellatur, quam aiunt augures hominum curas significationibus augere, insidiarum vias mōstrare, futura prædicere. Magnum nefas hæc credere, vt Deus consilia sua Cornicibus mandet. Huic inter multa auspicia tribuunt etiam pluias portendere vocibus, vnde est illud, Tunc cornix plena pluuiam vocat improba voce.

Graculus, à garrulitate nuncupatus, nor, vt quidam voluit, pro eo quod gregatim volent: cum sit manifestum ex voce eum nuncupari. Est enim loquacissimum genus, & vocibus importunum.

Picæ, quali poëtricæ, quod verba in discrimine vocis exprimat, vt homo. Per ramos enim arborum pendulæ importuna garrulitate sonantes, et si linguas in sermone nequeunt explicare, sonum tamen humanæ vocis imitantur, de qua congruè quidam ait,

Pica loquax certa dominum te voce saluto. Si me non videas, esse negabit auem.

Picus, à Pico Saturni filio nomen sumpsit, eo quod ea in auspicijs utebatur. Nā ferunt hanc autē quiddam habere diuinum, illo iudicio, quod in quacumque arbore nidificauerit, clauus vel quicquid aliud fixum fuerit, diu hætere non possit, quin statim excidat, vbi ea infederit. Ille est Picus Martius, nam alia est Pica.

Pauo, nomen de sono vocis habet, cuius caro tam dura est, vt putredinè vix sentiat, nec facillè coquatur, de quo quidam sic ait. Miraris quoties gemmantes explicat alas. Et potes hunc seruo tradere dure coco?

Phasianus, à Phaside Insula Græciæ, vnde primum asportatus est, appellatur. Testatur id vetus distichon illud, Argiua primò sum transportata carina. Ante mihi notum, nil nisi Phasis erat.

Gallus à castratione vocatus. Inter cæteras enim aues huic soli testiculi adimuntur. Veteres enim abscisos Gallos vocabant: sicut autē à leone leona, & à dracone dræna, ita à gallo gallina. Cuius membra, ferunt quidam, si auro liquefcenti misceantur, consumi.

Anas, ab assiduitate natandi aptum nomen accepit. Ex quo genere quædam Germanæ dicuntur, quod plus cæteris nutriant.

Anseri, nomen Anas dedit per deriuationem, vel à similitudine, vel quod & ipse natandi frequentiam habeat. Iste vigilias noctis assiduitate clangoris testatur. Nullum autem animal ita odorem hominis sentit, vt Anser, vnde & clangore eius Gallorū ascensus in Capitolio deprehensus est.

Fulica dicta, quod caro eius leporinam sapiat. Lagos enim lepus dicitur, vnde & apud Græcos Lagois dicitur. Est enim avis stagnensis, habens nidum in medio aquæ vel in petris quas aquæ circundant, maritimòque semper delectatur profundo. Quæ dum tempestatem persenserit, fugiens in vado ludit.

Mergis ab assiduitate mergendi nomen hoc hæsit. Sæpè autem demisso in profundum capite auratum signa sub fluctibus colligunt, & præudentes a quouis tempestatem cum clamore ad littora tendunt. Nam in pelago iam grauissimam esse tempestatem (constat) cum ad littora Mergi confugerint.

Accipiter,

Accipiter, auis animo plus armata quam A
 ungulis, virtutem maiorem in minore cor-
 pore gestans. Hic ab accipiendo, id est, à
 capiendo nomen sumpsit. Est enim auis ra-
 piendis alijs auibus auida, ideoque vocatur
 Accipiter, hoc est, raptor, vnde & Paulus A-
 postolus. Sustinetis enim si quis b vos acci-
 pit, vt enim diceret, si quis rapit, dixit, si quis
 accipit. c Fertur autē Accipitres circa pullos
 suos impios esse. Nam dum viderint eos
 posse tentare volatus, nullas eis præbent
 escas, sed verberant pennis & à nido præci-
 pitant, atq; à tenero compellunt ad prædam,
 ne forte adulti pigrescant.

d Capys Itala lingua dicitur à capiendo. B
 Hunc nostri Falconem vocant, eo quod in-
 curuis digitis sit.

Miluus, mollis viribus & volatu, quasi
 mollis auis, vnde & nuncupatur, e rapacissi-
 mus tamen, & semper domesticis auibus
 insidiatur.

Ossi fragus, vulgo appellatur auis, quæ ossa
 ab alto dimittit, & frangit. Vnde & à fran-
 gendo ossa nomen accepit.

f Turtur de voce vocatur, auis pudica, &
 semper in montium iugis, & in desertis so-
 litudinibus commorans. Tecta enim homi-
 num & conuersationem fugit, & commo-
 ratur in syluis. Quæ etiã hyeme deplumata
 in truncis arborum concauis habitare per-
 hibetur. Cuius e contrario columba hospitia
 humana diligit semper domorum blanda
 habitatrix.

Columba dicta, quod earum colla ad
 singulas conuersiones colores mutant, aues
 mansuetæ, & in hominũ multitudinem con-
 uersantes s; ac sine felle, quas antiqui Vene-
 rias nuncupabant, eo quod nidos frequen-
 tent, & osculo amorem concipiant.

Palumbes, eo quod sint fartæ, à pabulo
 h quas vulgus Titos vocat, auis casta, ex mo-
 ribus appellatur, quod comes sit castitatis.
 Nam dicitur quod amisso corporali con-
 sortio solitaria incedat, nec carnalem copu-
 lam ultra requirat.

i Perdix, de voce nomen habet, auis do-
 losa atque immunda. Nam masculus in ma-
 sculum insurgit & obliuiscitur sexũ libido
 præceps. k Adeo autem fraudulenta, vt alteri
 oua diripiens foueat, sed fraus fructũ nõ ha-
 bet, denique dum pulli propriæ vocem ge-
 nitricis audierint naturali quodã instinctu,
 hanc, quæ fouit relinquunt, & ad eandem,
 quæ genuit, reuertuntur.

Coturnices, à sono vocis dicta, quas
 Græci ὀρτυγας vocant, eo quod primũ visæ
 fuerint in Ortygia insula. Hæ adueniendi
 habent tempora. Nam a state depulsa maria
 transmeant.

l Ortygometra dicitur, quæ gregem a,
 eam terræ propinquantem accipiter videns
 rapit, ac propterea cura est vniuersis ducem
 sollicitare externi generis, per quam ca-
 ueant prima discrimina. Cibos gratissimos
 habent semina venenorum, quam ob causam
 ijs veteres vesci interdixerunt. Solum
 enim hoc animal, sicut & homo, caducum
 patitur morbum.

m Vpupã Græci appellant, eo quod stereo-
 ra humana consideret, & fetenti pascatur
 fimo, auis spurcissima, cristis extantibus ga-
 leata, semper in sepulcris & humano ster-
 core commorans. Cuius sanguine quisquis
 se inuaxerit, dormitum pergens demones
 suffocantes se videbit.

n Tucos, quos Hispani Cuculos vocant, à
 propria voce constat nominatos. Hi venien-
 di tempus habent miluorum scapulis susce-
 pti, propter breues & paruos volatus ne per
 longa aëris spatia fatigati deficient. Horum
 saluæ cicadas gignunt, oua passeris nido re-
 perta comedit & sua obijcit, quæ ille susce-
 pra & fouet & nutrit.

o Passeres verò sunt, minuta volatilia, à par-
 uitate vocata, vnde & pusilli & parui.

p Merula antiquitus medula vocabatur,
 eo quod moduleretur. Alij Merulam vocatã
 aiunt, quia sola volat, quasi mera volans.
 q Hæc cum in omnibus locis nigra sit, in A-
 chaia candida est.

r Hirundo dicta, quod cibos non sumat re-
 sidens, sed in aëre capiat escas & edat, gar-
 rula auis, & per tortuosos orbes & flexuosos
 circuitus peruolans, & in nidis construendis
 educandisque fratribus sollicitissima, ha-
 bens etiam quiddã præscium, quod lapsura
 deserat, nec appetat culmina, qã diris quoq;
 auibus non impetitur, nec vnquam præda
 est, maria transuolat, ibiq; hyeme commo-
 ratur.

s Turdi à tarditate dicti, r hyemem enim cõ-
 finio se referunt.

t Turdela, quasi maior turdus, cuius ster-
 core viscum generari putatur. Vnde & pro-
 uerbum apud antiquos erat, Malum libi
 auem cacare.

u Furfurio vocatus, quod prius farre in fati-
 nam redacto patceretur.

Ficedulæ, dictæ quod ficos magis edant. Quod panditur versiculo veteri illo, Cum me ficus alat, cum pascat dulcibus vis, Cur potius nomen non dedit vna mihi?

Carduelis, quod spinis & carduis pascitur. de etiam apud Græcos dicta est ab *ἀκρότης*, id est, spinis quibus alitur.

Augures autem dicunt & in gestu, & in motu, & in volatu, & in voce auium signa esse constituta.

Osceines, aues vocant, quæ ore cantuque auspiciam faciunt, ut coruus, cornix, picus.

Alites, quæ, volatu ostendere futura videntur: quæ si aduersæ sunt, Inebræ dicuntur, quod inhibeant, id est, vetent: si prosperæ, Præpetes: & ideo Præpetes, quia omnes aues priora petunt volantes.

Tertiam faciunt speciem auguriorum in auibus, quam communem vocant, ex utroque permixtam, id est, cum aues ex ore & volatu auguriantur, sed fidem non habet.

Omniū autem genera volucrum, bis nascuntur. Primum enim oua gignuntur, inde calore materni corporis formantur, & animantur.

Oua autem dicta, ab eo, quod sint vuida. Vnde & vna eo quod intrinsecus humore sit plena. Nam humidum est, quod exterius humorem habet, vuidum quod interius. Quidam autem putant ouum Græcam habere originem nominis. Isti autem dicunt *ὄν*, v. littera ablata. Oua autem quædam inani vento concipiuntur, sed non sunt generabilia, nisi que fuerint concubitu masculino concepta, & seminali spiritu penetrata. Ouum vim tantam dicunt, ut lignum perfusum ouo non ardeat, ac ne vestis quidem contacta aduratur. Admixta quoque calce glutinare fertur vitri fragmenta.

Cap. VII. Vnum nomen auium—psitacus. Omnia ex Ambrosio. 5. Hex. c. 14. præter exempla, quæ ab Isidoro quoque omnia præbat Charon.

b Ut Garamantes. De quib. Nicephorus lib. 9.

c Aliæ Enchoriæ. Ex voce encuriæ, aut encoriæ, incolæ librarij non omnino absurde fecerunt. Basilus, à quo Ambrosius, et *χόρα*.

d Neq. n. omnis India. è Plin. 33 c. 11.

e Nam vnde volare, inde & ambulare. è Seru. ad Pascentes illæ tantum prodire volando. *Æn. 6.*

f Et homo paruus, pullo. Et supra ex Festo ostendimus.

g Tanti enim contuitus. Ex Hier. in Abd. c. 1.

h Nam & contra radios. Ex Ambrosio. 5. Hex. c. 18. & in ps. 118.

k Harum qual. dicunt Ambrosio. c. 20.

l Vultures autem. Item in oratione de obitu Theodosii.

Beatus, pus apud Græcos. Facilis fuit lapsus ex hac

A voce in Gradipes, quæ in plerisque. CC. legitur Plin. 10. c. 22. Proximæ sunt quas Hispania aues tardas appellat, Græcia otidas.

m Ordine litterato. è Seru. *Æn. 1. ad v.* Cætu cinxere polum. Reliqua è Solin. c. de Thracia.

n Quem sonum oris potius. è Solin. 35. & Ambrosio. 5. Hex. c. 16.

o Societatis comites. Sic paullo post columbam castitatis comitem dicit.

p Olor autem dictus. Olorem Latinam vocem statim faciet, sed è Græca ducta, nihil vetat, nisi aliena hac esse. cum Chalcone nauis.

q Cygnus. Aliquanto durior notatio.

r Olores autem Latine è Seruio ad v. Strymoniamque, aut album detecit olorem *Æn. 11.*

s Nautæ bonam prognosin. è Seru. *Æneid. 1. ad v.* Aspicebis senos lat.

t Sicut Emilius ait. Emilius Macer in ornithogonia. & ita legendum censebat Chacon apud Nonium Prolecta, non Licinius. Nam quantum utriusque Plinius meminerit, tamen cum de auibus agit Emilium citat, qui citatur etiam à Nonio. in luculentus, ita Seru. *Æn. 1. ad v.* Ignauum fuus pecus à præsepibus arcent.

v Struthio. Ex Greg. 31. Moral. ad Iob. c. 39.

x Quodq. aua volare Ardea. è Lucan. 5. locus verò è Seru. Georg. 1. & *Æn. 7.*

y Formidat. Ex Ambrosio. Hex. 5. c. 13.

z Tantalum vocant. Videntur, nam potius Taurum. Nam ardeam stellarem ita appellat Aristoteles. Quod bonis magis voce imitetur. cuius meminit etiam. Punt. lib. 10. c. 42.

a Phoenix auis dicta. Plin. lib. 13. c. 4. à phœnice, id est, palma.

b Cinnamulcus Plin. 10. cap. 33. & Sol. c. 46. idem est cum cinnamomo. Sed cinnamomum vincto n. scribunt Græci atq. ita scribi præcipit apud Lat. nos Nestor antiquus Gramma.

c Psitacus è Solin. c. 55.

d Halcyon quali auis Oceana. Gothici Cyanea.

e Pellicanus. fluminis. Verba Augustini in ps. 101.

f Nam Canopus Ægyptus dicitur. Nam Pellatis canopus malleo, ut magis etymon responderet: Virgil. Georg. Nā qua Pellati gens fortunata Canopi. 4. Et tamen lib. 19. c. 5. Nam Canspes Ægyptus est.

g Stymphalides aues ab Stymphadibus insulis. CC. Goth. Strophalides aues ab Strophadibus, insulis. Vitiolum utriusque. Nam neq. Stymphalides insula vlla, ut opinor dicuntur, neq. Strophalides aues. Est autem Stymphalus Arcadia palus, utemq. in Strophades insula, & utrobique aues, quarum illas confixisse sagittis Hercules, has abegisse Zethus, & Calais Boreæ filij memorantur: de illis Lucret. 5. vnde, timenda, Vnguibus Arcadiæ volucres Stymphalides colentes—de his Virg. 4. *Æn.* Strophades Graio itant nomine dictæ Insulæ Ionio in magno, quas dira Celeno, Harpyæq. &c.

h Diomedæas aues. Locus pluribus auctoribus continetur è Seru. ad v. Nunc etiam horribili vitu p. seq. *Æn. 11. Arg. 18. de tin. c. 16. Solin. c. 9. Plin. & Ouidio.*

i Memnonides, Plin. 10. c. 26. Solin. c. 45. Albert. Magn. 23. de anim. Ouid. 13. met. im. Terq. rogam lustrant, & confonus exit in auras Terplangor.

k Heteriæ aues. è Sol. 32.

l Quantum nox obteta densis tenebris. Virg. Georg. 1. Semper & obtenta de lanceur nocte tenebre.

m Onocrotalon quorum duo genera. Ex Hier. in Sep. 11.

serp. 2. Iffanis hae voracissima, propterea Martial. turpe A
Rauennatis guttur Onocrotali, Vid. Nebriff. in lib. de.
L. lotis.

n Ibis auis Nili. Plin. 8. c. 27. Aelian. 2. c. 35.

o Hae serpentum ouis. e Solin. c. 45.

p Meropis--eol. & gaulos. Sic vocant Itali, nos aue-
jarcos.

p Quam monedulae committend. committent le-
gitur apud Cicer. 1. id. Plin. lib. 10. c. 29.

r Vespertilio. Ex Ambros. Hexam. 5. c. 24.

s Animal murium simile. Verba Hierony. in Is. 2. cap.

t Luscinia Ex Ambros. Hexam. 5. c. 11. Diversa tamen
origo placuit Varro. Lusciola, aut luscinia (inquit) quod
luctuosè canere existimatur, atque esse ex Attica
Prognem luctu facta auis.

v & mat. e. a. c. & matutinis Acredula vocibus
instat, vocib. instat & assiduas iacit ore querelas.

z de diuinatione ex isid. prognost. Quinctus frater.

x Vlula auis. e Seru. eclog. 8.

y Cum enim clamat. Seruus hae de bubone, non de
vlula Aen. 4.

z Hanc autem insula Cretenf. e Solin. c. 16.

z Nam exorto splendore. Ambr. 5. hex. c. 24.

b Noctua autem non est bub. e Seru. Aen. 12.

c Nycticorax ipsa est noctua Hieronym. epist. 135. ad
Suntium.

d quia noctem amat. Aug. in Ps. 101.

e eil n. auis lucifuga. e Ser. Georg. 1. ad v. Neque-
quam seros e. noct.

f & solem videre non pat. De Vespertione dixit Hiero-
nym. Is. 2.

g Serix. Vid. Fest. sed quod vulgò Anas dici refert. hinc
quidam nutrices anas à nostris vocari putant. alij vero nō Lat-
nam vocē, sed e Germania à Gothicis aduectā existimant. Sed,
qui Hebraea in dextera manus, credo fallet.

h Cervus-- fertur hae auis. e Greg. 30. Moral. c. 9.
Ab. 10.

i Oculum petit. Catull. de Cornio-- Non equidē
dubito, qui primum inimica b. morum. Lingua
execta auido lit data vulturio. Effoscos oculos vo-
ret atro guttare coruus,-- Intestina canes, cetera
membra lupi.

k significationibus augere. Ita solus Vulcan. reliqui
agere.

l Pica. q. poetica. Vel ad Persium respexit-- Coruos
poetas, & poetridas picas-- aut ad fabulam de Picridi-
bus in picas mutatis.

m Pica loquax. Carmen Martialis.

n In quacumque arbore nidificauer. Ex Plin. 10.
cap. 18.

o iste est picus Martius. e Seru. ad v. Aurea percuf.
virga Aen. 7.

p Pauo-- vt putredinem vix sentiat. Ex Aug. 21.
de ciuit. c. 4.

q de quo quidam. Martialis.

r à Phalide insula Graeciae. Fluitio potius, aut vrbe.

s consumi. Aurum scilicet. Plin. 29. c. 4. Si auro li-
quescenti gallinar. membra misceantur, consumūt
id in se, ita hoc venenum auri est.

t Iste vigilias noctis. Ex Ambros. Hex. 5. c. 13.

v Nullum animal, e Ser. Aen. 8.

x Fulica dicta, eo quòd cero eius leporē, sapiat. Fu-
liginem, credo, aut vlginem sapit, sed quersum illud: lagos n.

lepus dicitur-- mirum ni glossam est.

y Est enim auis stagnens. Ex August. in ps. 103.

z maritimo q. l. d. p. Ex Ambros. c. 17.

a mergis ab alsid. Ita est in Goth. & apud Ambros. re-
liqua. ex Virg. Georg. 1.

b si quis vos accipit. Ex Greg. 33. Moral. c. 11. Al. 16

c Fertur autem accipiter. Ex Ambros. c. 18.

d Capys. Seru. ad Carmen-- Et capys hinc nomen
Campanae ducitur vrbi. conilat (inquit) Capuam à
Thuseis conditā viso falconis augurio, qui Thulca
lingua Capys dicitur. & Fest. in Capuam.

e rapacissimus, & c. Verba Hieronymi ad Zachar. c. 5.

f Turtur auis pudica. Hieron. 1. contra Iovinian. Tur-
tur auis pudicissima. & Orig. hom. 2. in Cant. Hiero. in-
terprete, turtur semper in montium iugis, & arborū
vetucib. commoratur.

g ac sine felle. Quod minimum fellis habeat vt dixi-
mus supra. rid. Arist. 2. de hist. anim. c. 15.

h quas vulgò Titos. Seru. eclog. 1. Columbae quas
vulgus tetas vocat.

i Perdix de voce nomen habet. Est enim πέρδικαι
flagitium (vt ait Plautus) crepando facere. honeste Statius-
quq. refert iugens iterata vocabula perdix. Hieron.
men. oratoris credo, vt causa seruet) à perdedo perdicem
nominat. in dixit ep. 45.

k aded autem fraudulenta. Ex Ambros. 6. c. 3. & Hiero-
nym. ad Ierem. 17. & ep. 48.

l Ortygometra. e Solino.

m Vpupa Ex Hier. in Zachar. c. 25. vsq. ad cōmorans.

n Tucos quos Hispanicuculos, Inverso ordine in libris
omnib. legemus cum Chacone, Cuculos quos Hispani cucos.

o Merula. q. mera volans. sic Varro, & Festus. sed
improbat Quintilian. lib. 1. c. 5.

p hae cum in omnibus locis nig. e Solin.

q à diris quoq. auibus. Ita est in Gothicis recte. Solin.
minime certè à diris auibus impetuntur, neq. vi-
quam praeae sunt, vt facta.

r hyemis enim confin. Ambros. 5. Hex. c. 14.

s Turfucio. Sive Farsario, vt aequae enim lectionem ad-
mittunt & Gothicis characteres, & ipsa notatio. Varro. 3. de
re rust. Diebus xx ante quàm quis tollere vult tur-
dos, largus dat cibum, quod plus punit, & fatte
subtiliore incipit alere.

t Carduelis, e Seru. Georg. 3. ad v. littorāq. Halcyo-
nem resonant, achalantida dum.

v Oscines. Ex Festo.

x Quae si aduersa sunt Inebra. Fest. Inebra aues,
quae in augurijs aliquid heri prohibent, & prorsus
omnia inebra appellantur, quae tardant, vel morā-
tur agentem. Gloss. Enibra Enabria. Inebra egnov
μαρτυριών. Ember picus d'p'is πομπά. Enibrum
πράπιμας ενδραλεις.

y Prapetes. Vid. Seru. ad v. Prapetes omina pennae
Aen. 3. Agell. lib. 6. c. 6. & Fest.

z auguriantur. Ita V. c. 1. auguria faciunt.

a Sed fidem non habet. Hoc est, ea auguria certa, &
rata non sunt, mendosè omnes libri, sed fides hoc vel hae
non habet. Rabanus, sed fides Christi hoc nō habet,
quasi minus superiora fides Christi damnet.

b Omnium autem geneta voluct. Ex Lactan. de
opif. c. 3.

c Vnde & vna. e Seru. eclog. 10.

d Quorum vim. Ex Plin. 29. c. 3.

De minutis volatilibus. Cap. VIII. A^k hæ in Italia apud Rheginos multæ sunt, nec usquam alibi.

A Pes dictæ, vel quòd se pedibus inuicè alligent, vel pro eo quòd sine pedibus nascantur.^b Nam postea & pedes, & pennas injunt. Hæ solertes in^c generandi mellis officio, assignatas incolunt sedes, domicilia inenarrabili arte componunt, ex varijs floribus fauum condunt, textisq. ceris innumera prole castra replent, exercitum & reges habent, prælia mouent, fumum fugiunt, tumultu exasperantur. Has plerique experti sunt nasci de bouum cadaueribus.^d Nā pro his creandis, vitulorum occisorum carnes verberantur, vt ex putrefacto cruore vermes creentur, qui postea efficiuntur apes.^e Propriè autem Apes vocantur ortæ de bouibus, sicut Crabrones de equis, Fuci de mulis, Vespx de asinis.

^f Costros Græci appellat, qui in extremis partibus fauorum maiores creantur, quos aliqui reges putat (dicti quòd castra ducant.)
^g Fucus est maior ape, crabrone minor. Dicitur autè fucus quòd alienos labores edat, quasi fagus. Depascitur enim quòd non laborauit: De quo virgil. Ignauum fucos pecus à præsepibus arcent.

Vespx. ---

Crabrones vocati à cabo, i. caballo, quòd ex his creentur: sicut autè Crabrones nascuntur de equorum carnibus putridis, ita ex eis iterum sæpè nascuntur Scarabæi, vnde & cognominati sunt.

^h Tauri vocantur Scarabæi terrestres Ricino similes.

ⁱ Buprestis, animal est in Italia paruum, simillimum scarabæo, longipedi. Fallit inter herbas bouè maximè, vnde & nomè habet, deuoratūq. tacto felle ita inflamat, vt rûpat.

Cicendela, scarabæorū genus est, eo quòd gradiens vel volans lucet.

Blatta, à colore nuncupata, siquidem & comprehensæ manū tingunt, vnde & blatteum colorem dicunt. Hoc autem animal lucem videre non patitur, contrarium muscæ: nam musca lucipeta, & blatta lucifuga est, per noctem enim tantum ambulat.

Papiliones, auiculæ sunt, quæ maximè abūdant florentibus maluis, quique vermiculos stercore suo faciunt nasci.

Locusta, quòd pedibus sit longis, veluti hasta, vnde & eam Græci, tam maritimam, quàm terrestrem altacon appellant.

^c Cada, ex cuculorum nascuntur sputo,

Musca ex Græco venit, sicut & mus: hæ, sicut & apes, necatæ in aqua, aliquoties post vnus horæ spatium reuiuiscunt.

Cynomyia Græcè vocatur, i. musca canina. Nam *κύων* Græcè canis vocatur.

^l Culex ab aculeo dictus, quòd sanguinè fugat: habet enim in ore fistulā in modū simuli, qua carnè terebrat, vt sanguinè bibat.

^m Cyniphes, muscæ minutissimæ sunt, sed aculeis permolestæ, qua tertia plaga superbus populus Ægyptiorum cæsus est.

ⁿ Oestrus, animal armentis aculeis permolestum. Oestrum autem Græcum est, quòd Latinè Afilus, vulgò Tabanus vocatur.

^o Bibiones sunt qui in vino nascuntur, quos vulgò mustiones à Musto appellat, vnde & Afranius, Ad me cū spectas, fabulariq. incipis. Ex ore in oculos tuos bibiones inuolat.

^p Gurgulio dicitur, quia penè nihil aliud est, nisi guttur.

^a Cap. VIII. Apes dictæ. è *Seru. Geor. 4. ad carmen*, Aut illæ pedib. connexæ.

^b Nam postea & ped. *Ex eod. ad v.* Trunca pedum primo.

^c generandi mellis officium. *Ex Lacl. lib. 3. c. 10.*

^d Nam pro his creandis, *Seru. ad v.* calisq. iuuecis.

^e propriè tamen apes. *Ex eod. ad v.* Ignauum fucos, *A. n. 1.*

^f Costros Græci appellant. *Castros impressi libri, Chacon Oestros legebat, cū costros in libris omnibus sit, alienisq. esse illas voces (dicti quòd castra ducant) Cur enim Græca voci Latini etymon aptaret, quòd peruersissimum esse Seruius, & Ch. rissius dicunt. Sumpta enim esse hæc à Palladio lib. 6. c. 10. Hoc mense incipiunt augeri examina, & in extremis fauorum partibus maiores creantur apiculæ, quas aliqui reges putant, sed Græci *εἰς πρῶς* appellant, & necari iubent. Eadem propè Columella lib. 6. cap. 10. Sed cum *zurfos* paullo post de *astris sermo sit, Costros hoc loco mouere religio fuit.**

^g Fucus ape mai. crabr. min. *Verba Emiliij Macri apud Seru. loco cit.*

^h Tauri vocantur scarab. *ex Plin. 30. c. 5.*

ⁱ Buprestis. *ex eod. lib. c. 4.*

^k Hæ in Italia apud Rhegin. è *Solin. c. 8.*

^l Culex ab aculeo. *Non dubito, quæ ex Aug. in ps. 148. quis dedit aculeum culici, vt sanguinem fugat? quæ tenuis fistula est, qua sorbet?*

^m Cyniphes. *Aug. 3. de Trinit. c. 7. Cyniphes musculæ sunt breuissimæ, qua tertia plaga superbus populus Ægyptiorum cadebatur. à Græcis *κύνιπες*, *κύνιπες* ab *Aetio* dicuntur.*

ⁿ Oestrum autem Græcum. *Verba Seruij Geor. 3. ad v. Oestrom Graij vertere vocantes.*

^o Bibiones. *Al. bibones. Afranij senarijs nihil elegantius.*

^p Gurgul. è *Seru. Geor. 1.*

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER DECIMVSTERTIVS.

De mundo, & partibus.

P R Æ F A T I O.

IN hoc libello, quasi in quadam breui tabella, quasdam cæli causas, sitisq; terrarum, & maris spatia annotauimus, vt in modico lector ea percurrat, & compendiosa breuitate etymologias eorum causasque cognoscat.

D E M V N D O.

Cap. I.

MVNDVS^a est cælum, terra, mare, & quæ in eis, opera Dei, de quo dicitur: & mundus per eum factus est. Mundus Latine à philosophis dicitur,

^b quod in sempiterno motu sit, vt cælum, sol, luna, aer, maria. Nulla enim requies eius elementis concessa est, ideoque semper in motu est. Vnde & animalia Varroni videntur elementa, quoniam per semetipsa, inquit, mouentur. Greci verò nomen Mundo de ornamento accommodauerunt, propter diuersitatem elementorum & pulchritudinem siderum. Appellatur enim apud eos *κόσμος* quod significat ornamentum. ^c Nihil enim Mundo pulchrius oculis carnis aspiciamus.

^d Quattuor autem esse (constat) climata mundi, id est, plagas: Orientem, Occidentem, Septentrionem, & Meridiem.

Oriens, ab exortu solis est nuncupatus. Occidens, quod diem faciat occidere, atque interire. Abscondit enim lumen mundo & tenebras superinducit.

Septentrio autem à septem stellis axis vocatur, quæ in ipso reuolutæ rotantur. Hic propriè, & vertex dicitur, eò quòd vertitur, sicut poëta ait, Vertitur interea cælum.

^e Meridies, vel quia ibi sol faciat medium diem, quasi medidies, vel quia tunc purius

^f micat aether. Merum enim purum dicitur.

Ianux cæli, dux sunt, Oriens & Occasus: nam vna porta sol procedit, alia se recipit.

^g Cardines autem mundi duo, Septentrio & Meridies, in ipsis enim voluitur cælum.

^a Cap. I. Mundus est cælum, & terra. ex Augusti. tract. 2. in Ioann.

^b quod in sempiterno motu. *Et sic etiam scriptus videtur testat cum dicit, Mundus appellatur cælum, & terra, mare & aer. Mundus etiam dicitur ornatus muliebri, quia non est alius, quàm quod moueri potest. Varronem, & Plinius ab absoluta perfectiõ. eleganti mundum ex Grecor. imitatione dictum voluit, & Cicer. de Vna. vt hunc varietate distinctum bene Greci *κόσμος*, nos lucentem Mundum nominaremus.*

^c Nihil enim Mundo pulchrius o. c. a. Verba Hier. in Ion. c. 1.

^d Quattuor autem esse constat clim. eod. modo loquitur Hieronymus in nom. Heb. ex 1. xod. & in quest. in Genes. c. 13. quattuor (inquit) climata mundi posuit, Orientem, & Occidentem, Septentrionem, & Meridiem. *Vol. Seru. Georg. 1. ad v. Mundus vt ad Scythiam, Riphæ, atque arduas arces.*

^e Meridies eodem modo supra lib. 3. cap. 43. & lib. 5. cap. 31.

^f Cardines mundi. Supra lib. 3. c. 37.

De Atomis. Cap. II.

A Tomos philosophi vocant quasdam in mundo corporum partes tam minutissimas, vt nec visui pateant, nec *αἴτια*, id est, sectione recipiant, vnde & *ἀτμοί* dicti sunt. Hi per inane totius mundi irrequietis motibus volitare, & huc atque illuc ferri dicuntur, sicut tenuissimi pulueres, qui in his per se hæstent

feneſtras radijs ſolis videntur, ex ijs arbores & herbas & fruges omnes oriri, & ex ijs ignem & aquam, & vniuerſa gigni, atq. conſtare quidam philoſophi gentium putauerunt.

Sunt autem atomi, aut in corpore, aut in tempore, aut in numero (aut in littera). In corpore vt lapis: Diuidis eum in partes, & partes ipſas diuidis in grana, veluti ſunt arenæ, rursùmque ipſa arenæ grana diuide in minutiffimum puluerem, donec ſi poſſis peruenias ad aliquam minutiam, quæ iam non ſit, quæ diuidi vel ſecari poſſit. Hæc eſt atomus in corporibus. In tempore vero, ſic intelligitur atomus: Annum verbi gratia diuidis in meſes: meſes, in dies: dies, in horas: adhuc partes horarum admittunt diuiſionem, quouſque venias ad tantum temporis punctum, & quandam momenti ſtillam, vt per nullam morulam produci poſſit, & ideo iam diuidi nõ poſteſt. Hæc eſt atomus temporis: In numeris, vt puta octo diuiduntur in quattuor, rursùm quattuor in duo, deinde duo in vnum. Vnus autem atomus eſt, quia inſecabilis eſt. ^b Sic & in littera, nam orationem diuidis in verba, verba autem in ſyllabas, ſyllabam autem in litteras. Littera pars minima atomus eſt, nec diuidi poſteſt. Atomus ergo eſt, quod diuidi non poſteſt, vt punctus in Geometria. Nam τὸ μὲν Græcè ſectio dicitur, ἄτομος indiuiſio.

^a Cap. II. Atomus philoſophi. Vid. Plutarch. 1. de placit. philoſ. c. 3. & Stob. eclog. 1. phyſ. cap. 17. & Seru. in Sileno.

^b Sic & in littera. è Serg. in art. Donati.

De Elementis. Cap. III.

HYlen ^a Græci rerum quandam primam materiam dicunt, nullo proſus modo formatam, ſed omnium corporalium formarum capacem, ex qua viſibilia hæc elementa formata ſunt: vnde & ^b ex eius deriuatione vocabulũ acceperunt. ^c Hanc Hylen Latini materiam appellauerunt, ideo quia omne informe, vnde aliquid faciendum eſt, ſemper materia nuncupatur. Proinde & cam poëta ſyluam nominauerunt. Nec incongruè, quia materiæ ſyluarum ſunt. ^d Græci autem elementa στοιχία nuncupãt (eo quòd ſibi ſocietatis concordia & communione quadam conueniant, nam ſic ea inter ſe naturali quadam ratione iuncta dicuntur) modo oritur aem ab igne repentes vſque ad

terram: modo à terra vſq. ad ignem: vt ignis quidem in aëra deſinat, aëri in aquã deſertur, aqua in terram craſſeſcat, rursùmque terra diluatur in aquam, aqua rareſcat in aërẽ, aër in ignem extenuetur. Qua propter omnia elementa omnibus in eſſe: ſed vnum quodque eorum ex eo quòd amplius habet accepitſe vocabulum. Sunt autem diuina prouidentia proprijs animantibus diſtributa: nã calum angelis, aërem volucris, mare piſcibus, terram hominibus, cæterisq. animantibus Creator ipſe impleuit.

^a Cap. III. Hylen. Ex Augu. 20. contra Fauſt. c. 14. ^b ex eius deriuatione vocabulum accepit. Nemp̄ vt elementa ſunt, quaſi hylementia.

^c Hanc hylen Græci. Seru. Æn. 2. ad v. Aruor, percoriſque Deo.

^d Græci autem elem. στοιχία. Ambroſ. Hex. 3. cap. 4. Vnde & Græcè στοιχία dicuntur, quod ſibi conueniant, & concinant.

De Calo. Cap. IV.

CÆlum ^a vocatum, eò quòd tanquam cælatum vas impreſſa lumina habeat ſtellarum veluti ſigna. Nam cælatum, dicitur vas quod ſignis eminentioribus refulget. Diſtinxit enim calum Deus claris luminibus, & impleuit: ſolis ſcilicet & lunæ orbe fulgenti, & aſtrorum micantium ſplendentibus ſignis adornauit. ^b Alias autè à ſuperiora cælando. ^c Hic autem Græcè ἠέραν ἀπὸ τοῦ ἐρατ̄ρατος, id eſt, à videndo, eo quòd aër perſpicuus ſit, & ad ſpeculandũ purior. Cælum autem in ſcripturis ſanctis ideo Firmamentum vocatur, quod ſit curſu ſiderũ, & ratis legibus fixiſque firmatum: interdũ & cælũ pro aëre accipitur, vbi venti & nubes, procellæ, & turbines ſunt. ^d Lucretius: cælo, qui dicitur aër. Et Plalmus, Volucres cæli appellat: cium manifeſtum ſit anes in aëre volare: ^e & nos in conſuetudine hũc aërem cælum appellamus: nam cùm de ſereno vel nubilo querimus, aliquando dicimus: qualis eſt aër? aliquando, quale eſt cælum?

^a Cap. IV. Cælum vocatum. Ex Ambroſ. 2. Hex. c. 4. dicit cælum quaſi cælatum eſſe, c. 11.

^b Alias autè à ſuperiora cælando. Abſunt hæc à Cæſum.

^c Hoc autem Græcè ἠέραν. Ex Ambroſ. 1. Hex. cap. 22. An dicitur aër à τ̄ρατ̄ρατος, quod ſuſcit̄ τ̄ρατ̄ρατος eſt, mouet ſit.

^d Lucretius lib. 2. Sunt etiam quæ ſponte ſua gignantur, & ipſa Conſtituuntur in hoc cælo, qui dicitur aër.

^c & nos in consuetudinem, ex Aug. de agone Christi. A 42.5.

De partibus Cæli. Cap. V.

Aether locus est, in quo sidera sunt, & significat eum ignem, qui à toto mundo in altu separatus est. ^a Sanè Aether est ipsum elementum: Æthra verò splendor ætheris, & est sermo Græcus.

Sphæra cæli dicta, eò quod species eius in rotundum formata est, sed & quicquid tale est, à volubilitate sphæra à Græcis dicitur, sicut & pilæ, quibus ludunt infantes. Nam philosophi dicunt cælum in Sphæra figurâ **B** vndique esse conuexum, omnibus partibus æquale, concludens terram in media mundi mole libratam. Hoc moueri dicunt, & cū mora eius sidera in eo fixa ab Oriente vsq. ad Occidentem circuire, Septentrionibus breuiores gyros iuxta cardinem peragentibus.

Axis, est Septentrionis linea recta, quæ per mediam pilam sphæra tendit, & dictus axis, quòd in ea sphæra ut rota voluitur, vel quia ibi plaustrum est.

Cardines, extremæ partes sunt axis, & dicti cardines, eò quòd per eos vertitur cælum.

Poli, sunt circuli, qui currunt per axem. Horum alter est Septentrionalis, qui nunquam occidit, appellaturq. Boreus: alter Australis qui nunquã videtur, & Austronotius dicitur. Et dicti Poli, quòd sine axiũ cycli ex vsu plaustrorũ, à poliendo scilicet nominati, sed polus Boreus semper videtur, Austro notius nunquã, quia dextra cæli altiora sunt, pressa Austri.

Conuexa, extrema cæli sunt, à curuitate dicta: nam conuexum curuum est & inclinatum, & in modum circuli flexum.

Lacteus circulus, via est, quæ in sphæra videtur, à candore dicta, quia alba est: quã aliqui dicunt viam esse, qua circuit sol, & ex splendoris ipsius transitu ita lucere.

^a Cap. V. Aether. Repetitur hoc caput ex lib. 3. cap. 32. 36. 38. & 45.

^b Sanè æther est. Verba Seruij ad v. lucidus æthra, Æn. 2.

^c Horum alter est Septentrional. Ex commentarijs Arati in fine.

De Circulis cæli. Cap. VI.

Habitatio ista cæli circulorum distincta zonis, quasdam partes temperie sua in-

colere permittit, quasdam negauit, enormitate frigoris aut caloris. Zona autem ipsa quinque sunt: quæ ideò zona vel circuli appellantur, quòd in circumductione sphæra existunt. Quorum primus circulus ideò Arcticus appellatur, eò quòd intra eũ ^a rum signa inclusa perspiciuntur, quæ à nostris in vrsarum speciem ficta, Septétriones appellantur. Secundus circulus ex eo ^b τρεπτικός ^c Τρεπνός dicitur, quia in eo circulo sol Aquilonis finibus æstatem faciens, ultra eũ circulum non transit: sed statim reuertitur, & inde Tropicus appellatur. Tertius circulus ^d ἰσημερινός, qui à Latinis ideò Æquinoctialis appellatur, eò quòd sol cū ad eum orbem peruenerit, æquinoctium facit. ἰσημερινός enim Latinè dies dicitur æquinox, quo circulo dimidia sphæra pars constituta perspicitur. Quartus circulus. Antarcticus vocatur, eo quòd contrarius sit circulo, què Arcticũ nominamus. Quintus circulus ^e χειμερινός ^f τρεπτικός: qui à Latinis Hyemalis siue Brumalis appellatur, ideò quia sol, cū ad eũ circulum peruenerit, hyemẽ ijs, qui ad Aquilonem sunt, facit, æstatem autem ijs, qui in Austri partibus commorantur. Zodiacus autem circulus est, (qui duodecim continet signa, ^g τὰ τῶν ζώων, id est, animalibus, ita dictus.)

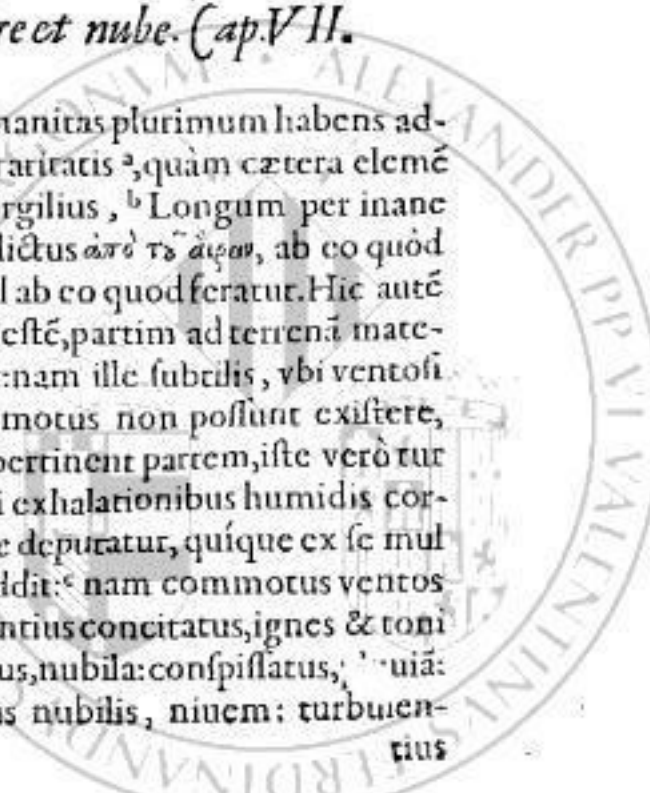
C ^a Cap. VI. Eo quòd intra ipsum Arcticorum signa. Hæc quoq. ex lib. 3. c. 43. Arcticus, quod est in editis non displicet (quantiis Arcticorũ sit in Gothicis) sunt n. verba Hygin lib. 1. astronom. ut illic notauimus.

^b Zodiacus circulus est. Læcena est in Gothicis quibusd. post hæc verba & hic, & in lib. 3. quam impleri nolim, cum vtrobique dissideant inter se codices, qui eam explent.

De aëre et nube. Cap. VII.

AER, est inanitas plurimum habens admixtum raritatis ^a, quàm cætera elementa. De quo Virgilius, ^b Longum per inane secutus. Aër dictus ^c ἀπὸ τῆς ἀέρος, ab eo quòd

Dferat terrã, vel ab eo quòd feratur. Hic autẽ partim ad cælestẽ, partim ad terrenã materiam pertinet: nam ille subtilis, vbi ventosi ac procellosi motus non possunt existere, ad cælestem pertinent partem, iste verò turbulentiõr, qui exhalationibus humidis corpore scit, terræ deputatur, quique ex se multas species reddit: ^d nam commotus ventos facit: vehementius concitatus, ignes & tonitrua: contractus, nubila: conspissatus, ^e uiã: congelantibus nubilis, niuem: turbulentiõr

tius congelantibus densioribus nubilis, grā-
dinem: distentus, serenum efficit: nam aërē
densum nubem esse constat: nubem rare-
factam & solutam, aërem.

^a Nubes dictæ ab obnubendo, id est, operiē-
-tum, vnde & nuptæ, quod vultus suos
velent, ^c vnde & Neptunus quod nubat, id
est, mare terrā tegat. ^f Nubes autē aëris dē-
fitas facit. Venti enim aërem conglobant,
nubemque faciunt, vnde est illud: atque in
nubem cogitur aër.

^a Cap. VII. quàm cætera elementa, *Affentior Cha-
coni, cui adulterina videntur ha voces.*

^b longum per inane secutus. *Non sunt hac apud Ma-
ronē. Ergo legas licebit, vel ex Sileno- magnum per inane*

^c nam commotus ventos, &c. *Verba sunt Aug. 3. de
Genes. ad lit. c. 10.*

^d nubes dictæ, è *Seru. ad v. arsurasq. comas obnu-
bit amictu.*

^e Vnde & Neptunus. *Arnob. 3. aduers. Gent. quod aqua
nubat terram. putabit Chacon Isidorum scripsisse: vnde &
Neptunus, quod nubat terram: & mare Neptuni, tegat, rē
nubat glossas fuisse alienas.*

^f nubes autem aëris densitas. *Ex eod. AEn. 5. atque
in nubem cogitur aër.*

De tonitruo. Cap. VIII.

Tonitruum dictum quòd sonus eius ter-
reat, ^a nam tonus, sonus. Qui ideò inter-
dum tam grauitè concutit omnia, ita ^b vt
cælum discidisse videatur, quia cum procel-
la vehementissimi venti nubibus se repen-
te immiserit, turbine inualefcēte, exitūque
querente, nubem, quam excauauit, impetu
magno percindit, ac sic cum horrendo fra-
gore defertur ad aures. ^c Quod mirari quis
nō debet, cum vesicula, quamuis parua, ma-
gnum tamen sonitū displosa emittat. Cum
tonitruo autem simul & fulgura exprimit,
sed illud celerius videtur, quia clarū est, hoc
autem ad aures tardius peruenit. Lux autē,
quæ apparet ante tonitruum, ^d Fulgetra vo-
catur. Quæ, vt diximus, ideò ante videtur,
quia clarum est lumen, tonitruū autem ad
aures tardius peruenit.

^a Cap. VIII. nam tonus, sonus. *Tonitruum à Cecina
tonum dictum refert Seneca lib. 2. natural. quest. & à pris-
cis quidem tonitruum, atate sua non nisi tonitrua pluraliter
efferi.*

^b Itavt cælū discidisse. *Discessisse quoq. & deci-
disse legitur, quæ ego scripturatum vt nullū prorsus reñcio,
ita dicitur disce libentius amplector, vt se discidisse intelligas, vt
sepe multis. na & discindi legit Romanus codex, & discidisse*

*alij mendose. & percindit, vel percindit potius, quod se-
quitur, ter vsurpant eadē. n. ve Lucretius, quem imitatur hoc
loco Isidorus, & exemplum de vesicula displosa magis disci-
disse videtur postulare. Quod vero ad discesisse attinet, non
s. n. in libris de diuisione discessus cali legitur.*

^c Quod mirari quis non debeat cum, vesicula.
*Lucret. lib. 6. Nec mirum cum plena animæ vesicula
parua, Saepe ita dat pariter tonitum displosa re-
pente.*

^d Fulgetra vocatur. *Al fulgetrum. Sed fulgetra omni-
no legendū ex Seru. AEn. 8. ad- fulgores nunc terrificos
ignemq. metumque. Vulcanius fulgor edidit.*

De fulminibus. Cap. IX.

Fulgur & fulmen, id est, cælestis iaculi, à fe-
riendo dicti: ^a fulgere enim ferire est ac
percutere. ^b Fulmina autem collisa nubila fa-
ciunt: ^c nam omnium rerum collisio ignem
creat, vt in lapidibus cernimus, vel attritu
rotarum, vel in syluis arborum: simili modo
in nubibus ignis, vnde & prius nubila sunt,
deinde ignes. Ex vento autem & igne ful-
mina (certum est) in nubibus fieri, & impul-
su ventorum emitti: ideò autem fulminis
ignem vim habere maiorem ad penetran-
dum, ^d quia subtilioribus elementis factus
est, quàm noster, id est, qui nobis in vsu est.
Tria sunt autem eius nomina, fulgur, ful-
gor, & fulmen. Fulgur, quia tangit: fulgor,
quia incendit & vrit: fulmen quia findit:
ideo & cum ternis radijs finguntur.

^a Cap. IX. Fulgere enim ferire. *Fest. fulgere pris-
ci pro ferire dicebant, vnde fulgur dictum est.*

^b Fulmina autem. è *Seru. ad v. iaculata è nubibus
ignem. AEn. 1.*

^c Nam omnium rerum coll. -- arborum. *Verba
Seru. AEn. 1. ad illud, vnde imber, & ignes.*

^d quia subtilioribus elementis. *Responit ad Lucretij
carmina lib. 2. Quare fulmineus multo penetratior
ignis, Quam noster fluat è tedisterrestribus ortus.
Dicere enim possis cælestis fulminis ignem, Sub-
tilem magis è paruis constare figuris.*

De Arcu, & nubium effectibus. Cap. X.

Arcus cælestis dictus à similitudine cur-
uati arcus. Ius huic proprium nomen
est. Et dicitur Iris quasi aëris, id est, quod per
aerem ad terras descendit. Hic autem à so-
le respundet, dum caua nubis ^b ex aduerso
radium solis accipiunt, & arcus speciem fan-
gūt, cui varios colores illa dat res, quia aqua
tenuis, aër lucidus, & nubis caligans irradia-
ta, ista varios creant colores.

Pluuiæ dictæ, quòd fluant, quasi fluuiæ. A Nascuntur enim de terræ & maris anhelitu, quæ, cum altius eleuata fuerint, aut solis calore resolutæ, aut vi ventorum cõpressæ, stillantur in terris.

Nimbus, est densitas nubis in tempesta, & obscura, & inde nimbus à nube. ^d Sunt autem nimbi repentinæ & præcipites pluuiæ: nam pluuias vocamus lentas & iuges, quasi fluuias, vel quasi fluentes.

Imbres autem & ad nubes & ad pluuias pertinent, dicti à Græco vocabulo, quòd terram inebrient ad germinandû. Ex his enim cuncta creatur, ^e vnde & Lucretius, Ex igni, B terra, atque anima nascuntur, & imbri. Est autem nomen Græcum.

Grando appellata, quòd forma eius granorum similitudinem habeat. Hæc autem ventorum rigore durantur in nube, ac solidantur in niuem, ruptoque aëre soluuntur.

Nix, à nube, vnde venit.

Glacies, à gelu & aqua, quasi gelaquies, id est, gelata aqua.

Gelu autem, quòd eo stringatur tellus, ^γ quippe terra dicitur. Tunc autem maiori gelu stringitur terra, cum fuerit nox serena.

Pruina, est matutini tēporis frigus: quod inde pruinæ nomen accepit, quia sicut ignis vrit. ^f vrit enim ignis: ^f vritere verò & ad solem, & ad frigus pertinet. Nā vno sermone duo diuersa significantur, pro eo quòd vnum effectum habent. Similis enim vis est caloris & frigoris, vnde & vtraque saxa rumpunt. Nā calor vrit, vt est. Vritur infælix Dido. Item frigus vrit, vt est, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.

Ros, Græcum est, quod illi *δέσος* dicunt. Alij ros putant dictum, quia rarus est, non spissus, vt pleuia.

Nebula inde dicta, vnde & nubila, ab obnubendo scilicet, hoc est, operiēdo terram, siue quòd nubes volās faciat. Exhalāt enim valles humidæ nebulas, & fiunt nubes, inde nubilum, inde niues. Nebulæ autem impetunt, cum serenitas est, summa, cum nubilum.

Caligo, umbra est de spissitudine aëris effecta. Et dicta caligo, quod maximè aëris calore gignatur.

Tenebræ dicuntur, quòd teneant umbras. ^g Nihil autē sunt tenebræ, sed ipsa lucis absentia tenebræ dicuntur: sicut silentium non aliqua res est, sed vbi sonus non est, silentiū dicitur: sic tenebræ non aliquid sunt,

sed vbi lux non est, tenebræ dicuntur.

Umbra, est aër carens sole, dicta autem, quod fiat cum solis obijcitur radijs. Est autem mobilis & incerta, & ex solis circuitu, & ^h ex motu ventorum. Namque quoties mouetur in sole, nobiscum moueri videtur: quia ⁱ vbi quoquo loco à radijs solis obtitimus, perinde illi lumen auferimus: sicq. ingredi nobiscum umbra, & gestus nostros videtur imitari.

Lux, ipsa substantia: lumen quod à luce manat, id est, candor lucis. Sed hoc confundunt auctores.

^a Cap. X. Dictus Iris q. aëris. Græci ab *ειρην* id est, dicere, quod sit deor. nuntiæ. Seruius Irim quasi *ειρην* interpretatur, quod vt Mercurius ad concordiam ita Iris ad discordiæ plerumq. mittatur.

^b Ex aduerso radium solis accip. à Seru. ad v. Mille trah. v. a. l. c. *Æn.* 4.

^c Nascuntur enim de terræ & maris anhel. Verba sunt Seruij *Æn.* 1. ad v. Vnde imber, & ignes. Lucretij verò locus, qui à Seruio citatur, ex lib. 6. Continuitati ratione ex omnibus annibus humor, &c.

^d Sunt autem nimbi. à seru. ad v. Nimbor. in patriam. *Æn.* 1.

dicti à Græco vocabulo. *δ' μβρο*.

^e Vnde & Lucretius. Eod. modo legitur Lucretij versus apud Seruium, è quo sunt hæc. paullo aliter in Lucretianis libris: Et qui quattuor ex rebus posse omnia rentur. Ex igni, terra atque anima procreescere, & imbri.

^f Vritere verò & ad frigus. Vide Seru. ad penetrabile le frigus adurat. *Georg.* 1. Rectè aduertit Chacon Seruius ab Isidoro siue Virgilij carminibus lectum hoc loco, vt sepe alius, illi fraudi fuisse. Nā vno sermone duo (inquit Seruius) diuersa conclusit, quia verbum adurat & ad potentiam solis, & ad frigus Maro retulit.

^g Nihil autem sunt tenebræ: dicuntur. Verba Augusti. in 1. de *Genes. contr. Manich.* c. 4.

^h & ex motu ventorum. Seru. eclog. v. ad vers. Siue sub incertas Zephyris motantibus umbras.

ⁱ Vbi quoquo loco. Ita Salm. vetustissimus: vbiq. quo loco. *Complut.*

De Ventis. Cap. XI.

Ventus est aër commotus & agitated, & pro diuersis partibus cæli, nomina diuersa sortitur, dicitur autem ventus, quòd sit vehemens & violentus. Vis enim eius tanta est, vt non solum saxa & arbores euellat, sed etiam cælum terramque conturbet, maria commoueat.

Ventorum quattuor principales spiritus sunt. Quorum primus ab Oriente. Subsolanus, à Meridie Auster, ab Occidente Fauonius, à Septentrione eiusdē nominis ventus aspirat, habētes geminos hinc inde ^{torū} spiritus.

spiritus. Subsolanus à latere dextro Vultur-
num habet, à læuo Eurum: Auster à dextris
Euroaustrium, à sinistris Austroafricanum: Fau-
onius à parte dextra Africanum, à læua Corū.
Porro Septentrio à dextris Circium, à fini-
stris Aquilonem. Hi duodecim venti mun-
di globum flatibus circumagunt. Quorum
nomina proprijs ex causis signata sunt. Nā
Subsolanus vocatus, eo quòd sub ortu solis
nascatur. Eurus, eo quòd ab Eo flat, id est,
ab Oriente. Est enim cōiunctus Subsolano.

Vulturus, quòd altè tonat: de quo Lucre-
tius: Altitonans Vulturus, & Auster fulmine
pollens.

Auster, ab hauriendo aquas vocatus, vnde
& crassum aërem facit & nubila nutrit.
Hic Græcè *ύρος* appellatur, propter quod
interdū corrumpat aërem. Nam pestilen-
tiam, quæ ex corrupto aëre nascitur, Auster
flans in reliquas regiones transmittit: sed si-
cut Auster pestilentiam gignit, sic Aquilo re-
pellit. Euroauster dictus, quod ex vna parte
habeat Eurum, ex altera Austrum.

Austroafricanus, quod iunctus sit hinc inde
Austro & Africo. Ipse & Libonotus, quod
sit ei Libs hinc, & inde Notus.

Zephyrus, Græco nomine appellatus: eò
quòd flores & germinacius flatu viuificen-
tur. Hic Latine Fauonius dicitur, propter
quod foueat, quæ nascuntur. Austro autem
flores soluantur, zephyro fiunt.

Africanus, à propriaregione vocatus. In Afri-
ca enim initium flandi sumit.

Corus est, qui ab Occidente æstiuo flat,
& vocatus Corus, quod ipse ventorum cir-
culum claudat, & quasi chorum faciat. Hic
antea Caurus dictus, quæ plerique Argestē
dicunt, non vt imprudens vulgus Argestē.

Septentrio dictus, eo quòd à circulo se-
ptem stellarum confurgit: quæ vertente se-
mundo resupinato capite ferri videntur.

Circius dictus, eo quòd Coro sit iunctus.
Hunc Hispani Gallecum vocant, propter
quod eis à parte Gallie flat.

Aquilo dictus, eò quòd aquas stringat, &
nubes dissipet. Est enim gelidus ventus, &
siccus. Idem & Boreas, quia ab Hyperboreis
montibus flat. Inde enim origo eiusdē ven-
ti est, vnde & frigidus est. Natura. n. omnium
Septentrionalium ventorum frigida & sic-
ca est, Australium humida & calida.

Ex omnibus autem ventis duo cardinales
sunt: Septentrio, & Auster.

Eurus autem, flabra Aquilonis sunt, qui-

bus nomen inditum est, quod certò anni
tempore flatus agere incipiunt. *Εναυρος*
enim Græcè, annus Latine dicitur. Hæ au-
tem cursum rectum à Borea in Ægyptum
ferunt: quibus Auster contrarius est.

Duo sunt autem extra hos vbique spiri-
tus magis, quàm venti, Aura & Altanus.

Aura ab aëre dicta, quasi aërea, quòd lenis
sit motus aëris. Agiratus enim aër auram fa-
cit, vnde & Lucretius, Aëreas auras.

Altanus, qui in pelago est per deriuatio-
nem, ab alto, id est, mari vocatus. Nam alter
est flatus in ripis quem diximus auram. Nā
aura terræ est.

Turbo, est volubilitas ventorum, & tur-
bo dictus à terra quoties ventus confurgit,
& terram in circuitum mittit.

Tempesta autem pro tempore dicitur,
sicut vbique historiographi solent, dum di-
cunt, ea tempestate: aut ab statu cæli, quia
magnitudine sui multis diebus oritur. Ver-
no autem & autūnali tempore quàm ma-
ximæ fiunt tempestates: quando nec plena
est æstas, nec plena hyems, vnde medium &
confine vtriusq. temporis ex coniunctione
aërum contrariorum efficiunt tempestates.

Fragor, à fractarum rerum nominatus est
sonitu: quem sicca quæq. & arida cum fran-
guntur faciunt.

Procella, ab eo quòd petcellat, id est, per-
cutiat & euellat. Est enim vis ventorum cū
pluuia. Procellæ enim aut de fulminibus,
aut de ventis fiunt. Nihil autem velocius vē-
tis. vnde & propter celeritatem tam vētos
quàm fulmina alata fingunt poëtæ, vt ali-
tis Austri.

Cap. XI. Ventus. De ventorum nominib. Agell. lib. 2.
cap. 22.

Notus quod interdum corrumpat. Est enim ve-
deus corrumpere. vnde Horatius de illegitimis filijs. se-
cunda culpa secula nuptias primum inquinauere,
& genus, & domos.

Ipse est Libonotus. Seneca. A Meridiano axe Eu-
ronotus est, deinde Notus, Latine Auster, deinde
Libonotus, qui apud nos sine nomine est.

Caurus quem pleriq. Argesten. Idem s. natur.
quest. Absolūtali Occidente Corus venit, qui apud
quosdā Argestes dicitur. Mihi nō videtur, quia Co-
ri violenta vis, & in vnam partem rapax, Argestes
verò mollis est, & tam euntibus communis, quàm
redemtibus.

Circius - hunc Hispani Gallecum. Al. G. siccum,
& à parte Gallie, sed nō dōse autē Galleci nomen nos hodie
retinemus.

Etelia autem flabra Aquilonis. Lucret. lib. 6. Ete-
lia flabra Aquilonum. - Nubila conieciunt.

Εναυρος. Proprius dicitur *ύρος*, & *ύρος*, sed *Hygi-*

nam fecutus est, in cuius veterib. libris in uerbis legelatur, ut A
apparet ex Ioan. Baptistæ Pio ad Lucretij verba lib. 5. Inde
loci sequitur calor aridus. nunc melius est.

h. Unde & Lucret. aeris auras. lib. 1. -- & aeris
auras rotamq. liquorum, & lib. 4. Aeris quoniam vi
cinum tangitur auris.

i. Altanus. Seruius ad -- cum venti posuere, omni
que repente resedit -- Flatus omnis (inquit) & qui
ripæ est, & qui pelagi, qui Altanus vocatur. & Plin.
lib. 1. c. 45. Namq. è fluminibus, ac niuib. & è ma
ri videmus, & quidem tranquillo, & alios quos vo
cant Altanos è terra consurgere, qui quidem cum
è mari redeunt Tropæi vocantur, si pergunt, Apogæi,

k. quia magnitudine sua multis oritur dieb. Quo
modo hæc verba, que sunt è Seru. ad v. Nimbolus Oxiõ,
Æn. 1. huic loco aptentur: amplius querendum.

l. Verno autè, & autumnno. Ex eod. ad. 1. Georg. Quid
tempestates autumnni, & sidera dicam?

m. Fragor à fractat. Ex eod. ad -- aridus fragor.

n. procella. Ex eod. Æn. 1. ad illud, crebèr. q. procellis.

o. Procellæ aut de fluminib. Ex eod. Æn. 5. ad verba,
Tres Erici vitul.

p. alitis Austri. Virg. Æn. 8. -- rutuli tres ignes, &
alitis Austri.

De Aquis. Cap. XII.

A Qua dicta, quòd superficies eius æqua
lis sit. Hinc & æquor appellatum, quia
æqualiter sursum est.

Duo autè (sunt) validissima vitæ humanæ
elementa, ignis & aqua, vnde grauitèr da
mnantur quibus ignis & aqua interdicitur.

2. Aquarum elemētū ceteris omnibus im
perat. Aquæ enim cælum temperant, ter
ram fecundant, aërem exhalationibus suis
incorporant, scandunt in sublime, & cælū si
bi vendicant: quid enim mirabilius aquis in
cælo stantibus: Parum sit in tantam perue
nisse altitudinem: rapiunt eo secum piscium
examina: effulx, omnium in terra nascen
tium causa sunt. Fruges gignunt, arbores
frutices herbâsque producunt, sordes deter
gunt, b. peccata abluunt, potum cunctis ani
mantibus tribuunt.

a. Cap. XII. Aquarum elementum. Ex Plin. 31. c. 1
ex quo legendum videtur, & ceu patum sit i. t. p. a. ra
piunt eos.

b. peccata abluunt. Ambros. 3. Hexaem. c. 5. Reliqua è
Plin. lib. 14. c. 22.

De diuersitate aquarum.

Cap. XIII.

A Quarum naturæ multa est diuersitas:
aliæ enim salis, aliæ nitri, aliæ aluminis,
aliæ sulphuris, aliæ bituminis, aliæ curâ mor
borum adhibentes: nam iuxta Romam a Al

bula aquæ vulneribus medentur.

b. In Italia fons Ciceronis oculorum vul
nera curat.

In Æthiopia lacus est, quo perfusa corpe
ra^c velut oleo, nitescunt.

d. Zamç fons in Africa, canoras vocès facit.

Ex Clitorio lacu Italiae qui biberint, vini
tædium habent.

In Chio insula fontem esse (dicunt) quo
hebetes fiunt.

In Bœotia duo fontes alter memoriam:
alter obliuionem affert.

Cyzici fons, amorem Veneris tollit.

Bœotiæ lacus furialis est, de quo qui bi
berit, ardore libidinis exardescit.

B In Campania funtaquæ, quæ sterilitatem
feminarum, & virorum insaniam abolere
dicuntur.

In Æthiopiæ fonte rubro qui biberit, lym
phaticus fit.

c. Linus, fons Arcadiæ abortus fieri non pa
titur.

f. In Sicilia fontes sunt duo, quorū vnus ste
rilè fecundat: alter fecundam sterilè facit.

g. In Thessalia duo sunt flumina: ex vno bi
bentes oues nigras fieri ferunt: ex altero al
bas, ex vtroque varias.

h. Clitumnus, lacus in vmbria, maximos bo
ues gignit.

C i. Reatinis paludibus iumentorum vngulas
indurari dicunt.

k. In Asphaltide lacu Iudææ nihil mergi po
test, que quid animam habet.

l. In Indip. Siden vocatur stagnum, in quo
nihil innatat, sed omnia merguntur.

At contra m. in Africae lacu Apuscidamo
omnia fluitant, nihil mergitur.

Marsidæ fons in Phrygia laxa egerit.

In Achaia aqua profluit è saxis, Styx ap
pellata, quod illico potata interficit.

Gelonium stagnum Siciliae tetto odore
abigit proximantes.

D n. Fons est in Africa circa templum Ammo
nis, qui humoris nexibus hominum stringit.
Fauillas etiam in cespitem solidat.

Fons Iob in Idumæa, quater in anno co
lorem mutare dicitur, i. puluerulentum, san
guineum, viridem, & limpidum, ternis mēsi
bus in anno tenens ex his vnum colorem.

o. In Troglodytis lacus est, ter in die fit ama
rus, & deinde toties dulcis.

Fons Siloa ad radicē montis Sion, nō iugi
bus aquis, sed in certis horis diebúsq. bullit.

In Iudæa quondam riuus sabbatis omni
bus

bus siccabatur.

In Sardinia fontes calidi P oculis medentur, fures arguunt, nam cæcitate detegitur eorum facinus.

In Epiro esse (ferunt) fontem, in quo facce - atinguuntur accensæ, & acceduntur extinctæ.

Apud Garamantas fontem esse (aiunt) ita argentem die, ut non bibatur: ita ardentem nocte, ut non tangatur.

Iam verò in multis locis aquæ manant perpetim feruentes, tanta vi, ut balnea calefaciant. Quædã enim terræ sunt, quæ multum sulphuris & aluminis habent: itaq. cum per venas calentes aqua frigida venit, vicino sulphuris calore contacta excandescit: nec talis ab origine effluit, sed permutatur dum venit. Sulphur enim, aluménque secum ferunt aquæ, utramque materiam igne plenam, minimisque motibus incalescentem.

* Cap. XIII. Albulæ aquæ. *Plin. 31. c. 2.*

b In Italia fons Cicet. *ibid.*

c velut oleo nitescunt. *è Solin. c. 43.*

d Zamæ. *Vid. Vitruv. lib. 8. c. 3. Item de Clitorio, ex quo Arcadia: pro Italia fortasse legendum.*

in Chio. *Ex Plin. ibid.*

e Linus fons Accad. Linus scripsimus ex Plin. nam eo uno modo, sed lectinus, lectinus, lethinus, lethinus. Etiam Plinij vetustus liber Ecclesie Tolet. Leuius habet.

f In Sicilia fontes dux. *è Solin. c. 11.*

g In Thessalia. In Boetia *Solin. c. 12. ex Varrone. Plin. in Hælicotide, que pars est Thessalia.*

h Clitumnus-- qui maximos boues. *Virg. Georg. 2. Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurus Victimæ-- Silius lib. 8. & lauat ingentem perfundens flumine sacro-- Clitumnus taurum. Ergo & albos, & maximos Clitumnus taurus generat.*

i Reatinis paludib. *Verba Plinij lib. 31. c. 2.*

k in Asphaltite. *Iosephus. 5. de bello Ind. c. 5. Hege-sipp. lib. 4. c. 18. Plin. 5. cap. 16. Solin. c. 48. nihil in eo mergi posse, quod & Plin. dixerit lib. 2. c. 103.*

l in Indijs Siden. Siderin *Codex Tolet. De Silia id prodidit. Strab. lib. 15. ἐν δὲ τῷ ὀρεινῷ σιδαίῳ ποταμῶν ἔναι ἐν αὐτῷ μανδρῶν ἐπιπλαί. Nunnescius Sidon legit ex Antigonij historia, & epitome Strabonis. nos Siden ex Gothicis libris, & Plin. 31. c. 2.*

m Apulcedamo-- Marfyæ fons-- in Achaia. *ex eodem Plin.*

Gelonium Stagnum. *è Solin. c. 11.*

n fons est in Afcia. *è Solin. 40.*

o in Troglod. *Ex Plin.*

p Oculis medetur. *Ex Solin. 10.*

q in Epiro. *Plin. 2. c. 103. & Sol. c. 12.*

r apud Garamant. *Plin. ibid. & Solin. c. 42.*

s cum per venas calentes. *Vid. Vitruv. lib. 8. c. 3.*

De mari. Cap. XIV.

MA^r, est aquarum generalis collectio. Omnis enim congregatio aquarum si-

A ue salæ sint, sine dulces, abusuè maria nuncupantur, iuxta illud: Et congregationes aquarum vocavit maria. Propriè autem mare appellatum, eo quòd aquæ eius amaræ sint.

Æquor autem vocatum, quia æqualiter sursum est, & quamuis aquæ fluctuantes velut montes erigantur, sedatis rursus tempestatibus adæquantur. Altitudo enim maris diuersa est, in discreta tamè dorfi eius æqualitas. Ideò autem mare incrementum non capere, cum omnia flumina & omnes fontes recipiat, hæc causa est: partim, quòd influentes vndas ipsa magnitudo eius non sentiat, deinde quòd amara aqua dulce fluentium consumat, vel quòd ipsæ nubes multum aquarum ad se attrahant, siue quòd illam partim venti auferant, partim sol exsiccet, postremum quòd per occulta quædam terræ foramina percolatur, & ad caput amnium fontisque reuolutum recurat. Maris autè certum non esse colorem, sed pro qualitate ventorum mutari: nam modò flauum est, modò luculentum, modò atrum.

* Cap. XIV. Omnis enim congregatio *Ex Aug. 1. de Ciens. contra Manich. c. 12.*

b Ideò autem mare incrementum non capere. Totus locus expressus è *Lucret. 6. Nunc ratio reddenda, augmen cur nesciat æquor, &c.*

c Maris autem certum non esse colorem. è *Sernio ad v. fluctusq. atros Aquilone secabat, Æn. 5. luculentum verò ex Sernio, & vno Rom. codice, quàm luculentum è nostris Gothicis maluimus, ut luculentum à luce sit. Vid. Agell. lib. 2. c. vltim.*

De Oceano. Cap. XV.

OCeanum & Græci, & Latini ideò nominant, quòd in circuli modo ambiat orbem: siue à celeritate, eò quòd oceanus currat: item quia, ut eælum, purpureo colore nitet. Oceanus, quasi *κωκυτός*: iste est qui oras terrarum amplectitur, alternisque æstibus accedit atque recedit. Respirantibus enim in profundum ventis, aut remouet maria, aut resorbet. Quique à proximis regionibus diuersa vocabula sumpserit: ut Gallicus, Germanicus, Scythicus, Caspius, Hyrcanus, Atlanticus, Gaditanus. Nam Gaditanum fretum à Gadibus dictum, vbi primò ab Oceano Maris magni limen aperitur. Vnde & Hercules cum Gadibus peruenisset, columnas ibi posuit, sperans illic esse orbis terrarum finem.

* Cap. XV. Siue à celeritate. *è Solin. cap. 26. de Hespan.*

De Mediterraneo mari.
Cap. XVI.

Mare ^a magnum est, quod ab occasu ex Oceano fuit, & in Meridiem vergit, deinde ad Septentrionem tendit. Quod inde magnum appellant, quia cetera maria in comparatione eius minorantur. Istud est & Mediterraneum, quia per mediam terram usque ad Orientem perfunditur, Europam, & Africam, Asiâque determinans. Cuius primæ partis sinus, ^b qui in Hispanijs perfunditur, Ibericus, & Balearicus appellatur. Deinde Gallicus, qui Narbonensem provinciam alluit. Mox Ligusticus, qui iuxta Genuâ urbem est proximus. Post hæc Tyr-
rhenus, qui Italiam attingit, quem Græci Ionium, Itali Inferum vocant. Inde Siculus, qui à Sicilia, usque ad Cretam vadit. Deinde Creticus, qui in Pamphylia & Ægyptû pertendit. Inde Hellepontus, qui in Septentrionem retorquens, anfractibus magnis iuxta Græcias, & Illyricum in angustias septem stadiorum stringitur, quò Xerxes, pò-
te nauibus factis, in Græciam commeavit, ibi est Abydos. Inde diffusus æquore patente, rursus stringitur & facit Propontidem, qui mox in quingentos passus coarctatur, sicque Bosphorus Thracicus, quò Darius copias transportavit. Inde Ponticus sinus amplissimus à tergo Maotidis paludis, ^c quod mare ex multitudine fluminû dulcius, quàm cetera, ^d nebulosumque & brevius est, ^e unde & Ponticum vocatur, quòd sit brevius, atque, præter phœcas, & thynnos, atque delphinos, ^f alias belluas maiores non patitur.
Sicut autem terra dum vna sit, pro diversis locis varijs appellatur vocabulis, ita & pro regionibus hoc mare magnum diversis nominibus nuncupatur: ^h nam Ibericum & Asiaticum à provincijs dictum: ab insulis, Balearicum, Siculum, Creticum, Cyprium, Ægeum, Carpathium: ⁱ nam inter Tenedû, & Chium, saxum est in mari potius, quàm insula, quod visentibus procul captæ simile creditur, quam ^g nuncupant, unde & Ægeum mare est dictum, ^k sic & Carpathium mare inter Ægyptum, & Rhodum ab insula Carpatho illic posita. A gentibus, Gallicum, Ausonium, Dalmaticum, Ligusticum. Ab oppidis Argolicum, Corinthiû, Tyrium, Adriaticum. Nam Adria quædam civitas Illyrico mari proxima fuit, quæ Adria-

tico mari nomen dedit. A positione calis, ut Superum, & Inferum, quòd sit Oriens superior, Occidens inferior, est autè Thuscum, & Adriaticum. A memoria regis, ut Ionium. ^l Ion quippe rex fuit Græciæ, unde Ior Athenienses. Hoc mare & Tyrreum. ^m dictum: sive quòd Thusciam alluit, i. Tyrreniâ, sive à Tyrrenis nautis, qui se in hoc mare præcipitauerunt. ⁿ Et sciendum Ionium sinum esse immensum, ab Ionia usque ad Siciliam, & huius partes esse Adriaticum, Achaicum, & Epiroticum. ^o A moribus accolarû, Euxinus, Axenos antea appellatus. A casibus hominum, qui ceciderunt in mare, ut Helleponticum, Icarium, Myrtoum: ^p nã Myrtoum mare dictum à Myrtili lapsu, quòd illic ab Oenomaio præcipitatus sit. Icarus verò Cretensis, ut fabulæ ferunt, altiora petens, pennis solis calore solutis mari, in quo cecidit, nomen imposuit. Phrixus quoque cû Helle sorore sua fugiens insidias nouercæles, conscendit nauc in signum arietis habentem, qua liberatus est. Helles autem sororeius perpeffa naufragium decidit in mari, & mortua Helleponto mari dedit nomen. Ab ordine recenti Propontis: nam dicta Propontis, quia pontum præuenit: Item & à rîtu, vel angustis meatibus boum Bosphorus. ^q Ægyptium autem pelagus Asia datur, Gallicum Europa, Africum Libyæ: his ut quæque proxima sunt, i. venerunt in partes partium.

Pelagus autem, est latitudo, mare sine litore & porta. Græco nomine *πέλαγος*, hoc est à latitudine dictum, ^r unde & *πέλαγος*, hoc est à latitudine dictum, ^r unde & *πέλαγος*, eo quòd sint importuosa.

^a Cap. XVI. Mare magnum. Non Oceanus. Sed mare Mediterraneum, ut sope in sacris libris, ut in Num. c. 34. & in lib. Isai.

^b qui in Hispanijs perfunditur. Hispanias perfundit Solinus.

^c quod mare ex multitudine flumin. Refert hoc è Sallustio Sat. Sc. 11. atq. ita esse facile credit, qui apud Plinium legit Danubium 1. 22. annibus, quorum diuina pars sit navigabilis, receptis Illyricum alluere, deinde in Pontum influere aduocatis sex alijs vastis fluminibus, quorum nomina Plin. lib. 6. c. 17. Cæspio mari id tribuat.

^d nebulosumque & brevius. e. Met. lib. 1. c. 19.

^e Unde & Ponticum. Vel à Ponton: breui n. regio, vel à *πόρος* *πόρος*, id est, angusto & ita.

^f alias belluas maiores non pat. è Solino.

^g Sicut autem terra dum vna sit. Ex Ambros. 3. Hex. cap. 3.

^h Nam Ibericum, & Asiaticum. Solinus; causas nominum non uniformis dedit ratio, nam Ibericum, & Asiaticum, &c.

^d Nam inter Tenedum, & Chium. Ex sol. 4. 17. A
vel legendum ex plinij emendationibus libris Tenem, & Ciu
lib. 4. c. 11. nã ha in Cycladibus numerantur ab ipso, & Syra-
boue.

^k Sic & Carpathi-- posita. è Seru. ad v. Carpathiũ
bycumque Ser. Æn. 5.

^l Quippe dux fuit. Euseb. in Chron Ion vic fortis
ex suo nomine Athenienses Iones vocauit.

^m & sciendum Ionicum sinum. è Seru. ad-- Insulæ
Ionio in magno. Æn. 3.

ⁿ à moribus accolarum. è Solin.

^o nam Myrtium mare. è Seru. Georg. 3. in princip.

^p Ægyptium autem pelagus Afix datur. Ita So-
linus, & Mella. at Ptolemus de Asia; ea (inquit) Ægypti
pars, quæ ultra Nilum est, ad Asiã pertinere omnes B
affirmant.

^q Venerunt in partes. Solinus, venerunt in partes
partium.

^r Vnde & plagia quod sit importuosa. Seruius ad-
Statio male- fida cacinis. Statio (inquit) est quã pla-
giam dicant. & nos playa vocamus.

De sinibus maris. Cap. XVII.

SINUS dicuntur maiores recessus maris, vt
in mari magno Ionius: in Oceano, Cal-
pius, Indicus, Persicus, Arabicus, qui & ma-
re rubrum, ^a qui Oceano adscribitur.

^b Rubrum autem mare vocatũ, eo quod
sit roseis vndis infectum: non tamen talem
etiam habet, qualem videtur ostendere,
sed vicinis litoribus vitatur gurges atque
inficitur, quia omnis terra, quæ ^b circumstat
pelago, rubra est, & sanguineo colori proxi-
ma: indeoque inde ^c minium acutissimũ ex-
cernitur, & alij colores quibus pictura va-
riatur. Ergo cum terra hanc habeat natu-
ram. fluctibus subinde diluitur, & quicquid
^d ad eum est, in colorem cadit: ob hoc etiã
in ijs litoribus gemmæ rubræ inueniuntur.
Lapillus enim huiusmodi humo inuolutus
cum inter arenas attritus est, & terræ colo-
rem habet & maris. Hoc mare in duos scin-
ditur sinus: Ex ijs, qui ab Oriente est Persi-
cus appellatur, quia oram illius Persæ inha-
bitant. Alter verò Arabicus dicitur, quod sit
circa Arabiam.

^a Cap XVII. qui Oceano. Qui ad sinum refertur, nã
ad mare.

^b rubrum autem mare vocatur. Vid Solin.

^c circumstat pelago. f. o. l.

^d minium acutissimum. f. acceptissimum.

^e ad eum est. Ita G. 11b. ad. ad eum est.

De aestibus, et fretis. Cap. XVIII.

AESTUS ad Oceanum pertinet, Fretum ad
vtrũq; mare: nã Aestus est maris acces-
sus vel recessus, id est, inquietudo, vnde &

aestuaria, per quæ mare vicissim tã accedit,
quàm recedit.

Fretum autem appellatum, quod ibi sem-
per mare ferueat: nam fretum est angustũ,
& quasi feruens mare, ab vndarum feruore
nominatum, vt Gaditanum vel Siculum: nã
freta dicta Varro ait, quasi feruida, i. feruentia
& motũ feruoris habentia. ^a Fretũ Sici-
liæ, quod Rhegiũ dicitur, Sallustius ex tali
caussa vocari scribit dicens: Italię olim Sici-
liã coniunctã fuisse, & dũ esset vna tellus,
medium spatium aut per humilitatẽ abru-
ptum est aquis, aut per angustia scissum. Et
inde ^b *ῥήγιον* nominatum, quia Græcè abruptũ
hoc nomine nuncupatur. Est autem arctif-
simũ, triũ millium spatio Siciliam ab Italia
diuidens, fabulosis infame monstris, quibus
hinc inde Scylla, & Charybdis ostenditur.
^b Scyllam, accolæ saxum mari imminens
appellant simile celebratæ formę procul vi-
sentibus. Vnde & monstrosam speciem
fabulæ illi dederunt, quasi formã hominis,
capitibus succinctam caninis, quia collisi ibi
fluctus larratus videntur exprimere. C

Charybdis dicta, quod gurgitibus occultis
naues absorbeat. Est enim mare verticosũ,
^c & inde ibi laniata naufragia, profundo
emergunt. Ter autem in die ^d erigit fluctus,
& ter absorbet: nã accipit aquas, vt vomat:
vomit, vt rursus accipiat.

^e Syrtes autem, sunt arenosa in mari loca.
Syrtes autẽ ^f Sallustius à tractu vocari dicit,
quod omnia ad se trahant, & appropin-
quanti vadoso mari hæreant. Hæ autem ad
mare Ægyptium vicinæ sunt, & pariter ad-
miscentur. ^h Vada verò sunt, per quæ in ma-
ri vel in fluminibus homines vel animalia
pedibus vadunt: Quæ Virgilius Breuia ap-
pellat, Græci *ῥαχῆα*.

^a Cap. XVIII. Fretum Siciliae. è Seru. Æn. 3. Hæc
loca vi quondam vast. &c.

^b Scyllam accolæ. Citat hæc è Sallustio Seruius ad--v.
dextrum Scylla latus. Æn. 3.

^c Vbi laniata naufragia f. e. affert hæc eadem verba Frã-
tio antiquus grammaticus probans emergere se dixisse Sal-
lustium.

^d erigit fluctus. Respexit ad Virgilij verba Æn. 3. sor-
bet in abruptum fluctus, rursusq; sub aurâ. Erigit
alternos.

^e Syrtes autem sunt arenosa. è Seru. ad v. sequitq; va-
dis immittite Syrtis. Æn. 10.

^f Syrtes autem Sallust. In Jugurth.

^g & appropinquant vadoso mari hæreant, Omnia
scilicet, Gothicos secuti sumus, nam ad. i. appropinqua-
tes habent, appropinquantia, fortasse rectum erat.

^h Vada verò. è Seru. Æn. 3. in breuia, & Syrtis.

De lacis, & stagnis. Cap. XIX.

Quæ & quedam maria quæ non miscentur Oceani fluctibus aut mari magno, & dicuntur lacus, & stagna.

Lacus est, receptaculum in quo aqua retinetur, nec miscetur fluctibus: ut lacus Asphalti, lacus Benacus, & Larius, & cæteri quos Græci λιμνῆς, id est, stagna vocant. Nam fontes labuntur in fluuijs, flumina in freta discurrunt. Lacus stat in loco, nec profluit: & dicitur lacus quasi aquæ locus.

^a Lacus Asphalti, idem & Mare mortuum vocatum, propter quod nihil gignit viuum, nihil recipit ex genere viuientium. Nam neque pisces habet, neque assuetas aquis & latas mergendi vsu patitur aues: sed & quæcunque viuientia mergenda tentaueris, quæcunque arte demersa statim resiliunt: & quæuis vehementer illisa confestim excutuntur: sed neque ventis mouetur, resistente turbinibus bitumine, quo aqua omnis stagnatur: neque nauigationis patiens est, quia omnia vita carentia in profundum merguntur: nec materiam vllam sustinet, nisi quæ bitumine illustratur. ^b Lucernam accensam ferunt supernatate, extincto lumine demergi. ^c Hoc & mare Salinarum dicitur, siue lacus Asphalti, id est, bituminis: & est in Iudæa inter Hierico, & Zoaran. ^d Longitudo eius vsque ad Zoaras Arabiæ, dirigitur stadijs quingentis octoginta: latitudo stadijs centum quinquaginta vsque ad vicina Sodomorum.

Lacus Tiberiadis, ab oppido Tiberiade vocatus, quod quondam Herodes in honorem Tiberij Cæsaris condidit. Est autem in Iudæa omnibus lacis salubrior, & ad sanitatem corporum quodammodo efficacior. Circuit stadia ----

^e Genesat, lacus amplissimus in Iudæa longitudine centum quadraginta extenditur stadijs: latitudine quadraginta diffunditur, crispantibus aquis: ^f auram non ventis, sed de seipso sibi excreans. Vnde & Genesat dicitur Græco vocabulo, quasi generans sibi auram: denique per diffusiora spatia lacus frequentibus auris spirantibus agitatur: vnde & purior haustus eius, & ad potandum dulcis & habilis.

^g Benacus, lacus Italiæ in Venetia, de quo flumens nascitur Mincius, qui lacus magnitudine sui tempestates imitatur marinas.

Lucrinus, & Auernus, lacus Campaniæ

A sunt. Lucrinus autem dicitur, quia olim propter copiam piscium vectigalia magna præstabat. ^h Auernus autem lacus vocatus, quia aues ibi superuolare non possent. Nam antea sylvarum densitate sic ambiabatur, ut exhalantis inde per angustias aquæ sulphureæ fætor grauissimus superuolantes aues halitu suo necaret. Quam rem Augustus Cæsar intelligens, deiectis syluis, ex pestilentibus amœna reddidit loca.

Lacus autem idem & stagnum, vbi immentia aqua conuenit: nam dictum est stagnum ab eo quod illic aqua stet, nec decurrat.

^a Cap. XIX. Lacus Asphalti. *Hegeſipp. lib. 4. c. 18. & Ioseph. 4. de bell. Iud.*

Nili quæ bitumine illustratur. *Iustin. lib. 36.* Neque materia vllam sustinet, nisi quæ alumine illustratur. *Ensch. in Chron. bitumine illit. sed cum illustratur fit in Gothicis omnibus, suspicor Isidorum inculcatum scripsisse.*

^b Lucernam accensam. *Verba Hieronymi in ep. ad Dardan.*

^c Hoc & mare salinarum. *Verè lib. de locis Heb.*

^d Longitudo -- stadijs quingentis octoginta. *Hegeſippum potius è quo sunt hæc, & Iosephum secuti sumus, vnde haſit Hegeſippus, quàm Isidorianos libros, in quibus septingentis octoginta conſtante legitur.*

^e Genesat. *Ex Hegeſipp. lib. 3. c. 26. Sed, uti tres lacus India conſtitueret, Solinus fecit. Nam reliquos Genesat, vel Genesateth, cum Tiberiade faciunt. Hieron. ad Dardan. lacum Genesateth, quæ nunc Tiberias appellatur. Beda ad lac. c. 5. stagnum Genesateth idem dicunt eſſe, quod mare Galilee, vel mare Tiberiadis. Neque Iosephus, nisi Lucernam duorum, meminit.*

^f Auram non ventis, sed de seipso sibi excreans. *Non putamus excreans reſiciendam, quamuis excitans apud Hegeſippum, & Beda legitur.*

^g Benacus -- tempestates imitatur marinas. *Virg. Georg. 2. teq. Fluctibus, & fremitu allurgens Benacus marino. Quo loco vid. Seru.*

^h Auernus autem lacus. *è seru. ad -- Diuinoſq. lacus, & Auerna ſonantia ſyluis Aſin. 3.*

De Abyſſo. Cap. XX.

A Byſſus, profunditas aquarum impentabilis: siue speluncæ aquarum latentium, è quibus fontes & flumina procedunt: vel quæ occultè subter eunt, vnde & Abyſſus dicitur. ^b Nam omnes aquæ, siue torrentes per occultas venas ad matricem abyſſum reuertuntur.

Fluctus dicti, quod flatibus fiant. Ventorum enim impulsu agitatae aquæ fluctuant. Aqua, est stativa & sine motu æqualis.

Vnda verò, eminent liquor, qui semper in motu est, Lucretius, ^c Aërias vndas, id est

motus, & corpus illud quod refluat. Nā A
nec vnda per se aqua est: sed aqua in motu
quodam & agitatione, quasi ab eundo & re-
deundo vnda vocata.

Latex, propriè liquor fontis est. Et dictus
latic, quòd in venis terræ lateat.

^c Gutta est, quæ stat, stilla, quæ cadit. ^f Hinc
& stillicidiū, quasi stilla cadens. Stiria enim
Græcum est, id est gutta: inde fit diminuti-
uum, vt dicamus stilla, dum autem stat aut
pendet de tectis vel arboribus, quasi glutino-
sa, gutta est: dum ceciderit, stilla est.

Spuma, dicta eo quòd spuat, sordes enim
sunt vndarum: vnde & mustam, & ea quæ
coquantur spuma purgantur. Hinc & spu- B
tum.

^a Cap. XX. Abyssus profund. ex Aug. in ps. 12.

^b Nam omnes aquæ ad matricem abyssum Ex
Hierony. in Eccles. v. hanc matricem abyssum, Tartarum vo-
cat Plato in Phædone.

^c aerias vndas, id est, motus. Ne minimum quidem du-
bitandum de hac lectione, elegantissime vnde rationem expli-
cat Isidorus. Virg. qua plurimus vndam fumus agit
Æn. 3. & alio loco. Et iuuat vndantem, buxo spectare
Cythorum.

^d Latex, propriè liquor. è Seru. ad v. laticemque
Lycum Æn. 1. sed vox fontis apud illum non est.

^e Gutta est, quæ stat. Hieron. in Chronic. ann. Domini
^f Damon (inquit) insignis grammaticus quondam
interrogatus, quid inter guttā, & stillam interesset:
gutta (inquit) stat, stilla cadit.

^f Hinc & stillicidium. è Seru. ad. Stiriaq. impexis
ind. hor. b. sed Stiriam Græcum esse vocem Seruius non
dicit. Quare rō Græcum est, exprungi iubebat Chacon. Glos-
sari. in laticia ὀτὴ ὄλιτος κρημώμεν & κρημώμεν.

De fluminibus. Cap. XXI.

Fluvius est perennis aquarum decursus,
à fluendo perpetim dictus. Propriè au-
tem flumen ipsa aqua, fluvius cursus aquæ.
Prius autem flumen, quàm fluvius, id est,
prior, aqua quàm decursus. Duo sunt flumi-
num genera: vnum torrens, alterum viuum:
de quo Virgilius, -donec me flumine viuo,
Ablueto.

^a Torrens, est aqua veniens cum impetu.
Dictus autem torrens, quia pluuia crescit,
siccitate torrescit, id est, arefcit. ^b De quo
Pacuius: Flāmeo vapore torrens terræ fœ-
tum exusserit. Cui Græci ab hyeme nomen
dederunt, nos ab æstate: illi à tempore, quo
succrescit, nos à tempore, quo siccat.

Annis, fluvius est nemore ac frondibus
repletus, & ex ipsa amœnitate annis vo-
catur.

Decursus, propriè finis cursus, siue aqua-
rum sit, seu quarumlibet rerum.

Riuus dicti, quòd deriuentur ad irrigandū,
id est, inducendum aquas in agros. Nam ir-
rigare inducere est.

Gurges, propriè locus altus in flumine.

Puteus, est locus defossus ex quo hauri-
tur aqua, à potatione dictus.

Fons, caput aquæ est nascentis, quasi fun-
dens aquas.

Quidam autem fluviorum proprijs ex
causis nomina acceperunt, ex quibus non-
nulli notandi sunt qui in historijs celebres
memorantur.

Geon, fluvius de paradiso exiens atque
vniuersam Æthiopiā cingens, vocatus
hoc nomine quòd incremento suæ inunda-
tionis terrā Ægypti irriget: γῆ enim Græcè,
Latinè terram significat. Hic apud Ægyp-
tios Nilus vocatur, propter limū quem tra-
hit, qui efficit fecunditatem. ^c Vnde & Ni-
lus dictus est quasi ἐξ ὄλης trahens. Nam
antea Nilus Latinè Melo dicebatur. Appa-
ret autem in Nilide lacu, ^e de quo in meri-
diem versus excipitur Ægypto, vbi A qui-
lonis flatibus repercussus aquis retroluctan-
tibus intumescit, & inundationem Ægypti
facit.

C Ganges fluvius, quem Phison scriptura
sacra cognominat, exiens de paradiso pergit
ad Indiæ regiones. Dictus autem ^f Phison,
id est, caterua, s̄ quia quindecim fluminibus
magnis sibi adiunctis impletur, & efficitur
vnus. Ganges autē vocatus à Gange ^h rege
Indiæ. Fertur autem Nili modo ⁱ exaltari, &
super Orientis terras erumpere.

Tigris fluvius Mesopotamiæ, de paradiso
exurgens, & pergens contra Assyrios, & post
multos circuitus in mare mortuū influens.
Vocatur autē hoc nomine propter veloci-
tatem, instar bestię nimia pernicitate cur-
rentis.

D Euphrates fluvius Mesopotamiæ, de pa-
radiso exiens, copiosissimus gemmis, quī
per mediam Babyloniam influit, hic à fru-
gibus, vel ab vbertate nomē accepit. ^k Nam
Hebraicè Ephrata fertilitas interpretatur,
Mesopotamiā enim in quibusdam locis
ita irrigat, sicut Nilus Alexandriam. ^l Sallu-
stius autem auctor certissimus asserit, Ti-
grim, & Euphratē vno fonte manare in Ar-
menia, qui per diuersa emites longius diui-
duntur, spatio medio relicto multorū mil-
lium, quæ tamen terra, quæ ab ipsis ambi-
tur,

tur, Mesopotamia dicitur. Ex quo Hieronymus animaduertit, aliter de paradisi fluminibus intelligendum.

Indus, fluvius Oriëtis, qui Rubro mari accipitur.

Hydaspes, fuit Medorum rex antiquissimus, ex quo annis orientis nomen accepit, qui nunc Hydaspes dicitur, de quo Lucanus: (Vastis Indus aquis mixtum non sentit Hydaspem.) Et, quã Medus Hydaspes, Accedit pelago, Phœbi surgentis ab igne, Qui dum sit fluvius Persarum, dicitur tamen contra orientem decurrere.

ⁿ Araris, fluvius Germaniæ. De quo Virgilius, Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim.

Bactrus, fluvius orientis, à rege ° Bactro vocatus fertur, à quo & Bactriani, & vrbs eorū.

Choaspis, Persarum fluvius, vocatus eorū lingua, quòd miram aquæ dulcedinem habeat: P adeo vt Persici reges, quamdiu inter ripas Persidis fluit, sibi ex eo pocula vendicant. Ex hoc amne quidam Cydnum Ciliciæ fluvium deriuari existimant.

Araxis, amnis Armenia, qui ab vno mōte cum Euphrate diuersa specie oritur, dictus quod rapacitate cuncta prosternat. ¶ Vnde & cum Alexander eum transgredi vellet. ponte fabricato, tanta vi inundauit, vt pontem dirueret. ¶ Hic breuibus interuallis ab Euphratis ortu caput tollit, ac deinde Caspium fertur in mare.

Fluvius Syriæ, qui vocatur Orontes, iuxta Antiochiæ muros decurrens, qui à solis ortu oriens non longe ab vrbe mari conditur, quem de originis suæ tractu Orontem veteres Latine appellauerunt, cuius fluentis ex ipso impetu frigidioribus, & zephyris assidue ibi spirantibus, tota ciuitas momentis propè omnibus refrigeratur.

^f Iordanis, Iudææ fluvius, à duobus fontibus nominatus: quorum alter vocatur Ior, alter Dan. His igitur procul à se distantibus, in vnam alucum fœderatis, Iordanis deinceps appellatur. Nascitur autem sub Libano monte, & diuidit Iudæam, & Arabiam, qui per multos circuitus iuxta Iericho in Mare mortuum influit.

^t Phasis, Caucasæis montibus fusus cum pluribus alijs in Euxinū se præcipitat mare. ¶ Vnde & nuncupatur.

^x Cydnum, amnis Ciliciæ, à Tauro monte progrediens, miram aquarum habens suauitatem & quicquid candidum est, Cydnum

gentililingua Syri dicunt. Vnde amni huius nomen datum, quia tumet æstate quando niues soluantur: reliquis anni temporibus tenuis est & quietus.

^y Hylas, fluvius Asiæ.

Pactolus, fluvius Asiæ, arenas aureas cauens, de quo Virgilius: -- Pactolusque irrigat auro. quem pro aurato fluore alij Chrysorhoam vocant.

^z Hermus, fluvius Asiæ, qui Smyrneos fecit cãpos, & ipse fluctibus aureis & arenis plenus, à quo Smyrna vocata est.

Mæander, amnis Asiæ flexuosus, qui, recurrentibus ripis inter Cariam & Ioniam præcipitatur in sinum, qui Miletum diuidit & Prienen. Mæander autem vocatus, quòd sit flexuosus, & nunquam currat rectus. De quo Ouidius: Quiq. recuruatus ludit Mæander in vadis.

Tanus, fuit rex Scytharum primus, à quo Tanais fertur fluvius nuncupatus, qui ex Riphæis syluis veniens, dicimit Europam ab Asia, inter duas mundi partes medius currens, atque in Pontum fluens.

^b Inachus, Achiæ amnis, Argolicos irrigans campos, quem rex Inachus à se nominavit, qui exordium Argiæ genti primū dedit. Ibi est & Erimanthus ab Erimanthio monte demissus.

Padus, Italiæ fluvius, à iugis Alpium fusus, ex tribus fontibus oritur, ex quibus vni vocabulum est Padus, qui diffusus in modum stagni amnem sinu dirigit, à quo & Padus est nuncupatus. Hic à Græcis Eridanus cognominatur, ab Eridano Solis filio, quem Phæton terra dicunt, qui fulmine percussus in eodem fluuio deiectus est, & extinctus.

^d Augetur autem ex ortu Canis liquecentibus niuib, & cum accessione triginta fluminum circa Rauennam in Adriaticum mare defertur.

^D Tyberis, Italiæ fluvius, à Tyberino rege Albanorum dicitur appellatus, qui in hunc fluvium cecidit, & de exitu suo nomen dedit. Nam antea Albula antiquum nomen à colore habuit, quod niuib, albus sit. Ipse est autem Tybris, qui & Tyberis, sed Tyberis in cotidiauo sermone, Tybris in versu dicitur.

^s Danubius, Germaniæ fluvius, vocari fertur à mulierum copia, quibus magis augetur. Iste est, qui in Europa plus omnibus habet famam. Idem & Ister, qui adum per innumeras vadit gentes, mutat & nomen, &

maiores sibi ambiendo colligit vires. Oritur à Germanicis iugis, & h^o occidentalibus partibus Barbarorum, pergens cōtra orientem, sexaginta in se fluuios recipit, septem ostijs à Pontum influit.

Rhodanus, Galliaē fluuius ab oppido Rhodo cognominatus, quem coloni Rhodiorum locauerunt, qui rapido concitus cursu, Tyrreniæ quoris freta scindens, non modicum sæpè nauigantium facit periculum, dum inter se maris fluctus, & amnis fluentia decerrant.

Rhenus, à Rhodani societate fertur vocatus: quoniam cum eodem ex vna prouincia oritur. Est autē Germaniæ fluuius, inter tres Europæ maximos fluuios cōputatus, k qui à iugo Alpiū vsque in Oceani profunda cursus suos dirigit.

Iberus amnis, qui quondam toti Hispaniæ nomen dedit.

Minus, fluuius Galliciaē nomen à colore pigmenti sumpsit, qui in eo plurimus inuenitur.

l Durius à Græcis, quasi Doricus.

m Tagum fluuiū Carthago Hispaniæ nuncupauit, ex qua ortus procedit, fluuius atē terrarū miseris copiosus, & ob hoc cæteris fluuijs Hispaniarum prælatus.

Bætis fluuius, qui & Bætiæ prouinciæ nomen dedit, de quo Martialis: Bætis oliuifera crinem redimite corona, Aurea qui nitidis vellera tingis aquis: o cō quòd ibi lanæ pulchro colore tinguntur. Bætis autem dictus, cō quòd humili solo decurrat. βαρυ^o enim Græci humile, vel mersum vocant. Quædam autem flumina in diluuiō soluta, mole terrarum præclusa sunt: quædam verò quæ non erant, abyssi tunc ruptis meatibus eruperunt,

• Cap. XXI. Torrens. è seru. ad-montano flumine torrens. *Æn. 2.*

b De quo Pacuins. *Reidè Chacon delet voces, de quo non enim de torrente Pacuins sed de sole, cuius versus ille adducitur, ut ostendatur currere esse idem, quod ardescere. Integer Pacuini versus legitur apud Festum in voce torrens: flammeo vapore torrens terra foetum exullerit, quod de sole dictum esse constat ex Varrone. 1. de re rust. sed siue Varro Pacuini verba referre voluit, siue sensum tantum; placet nobis Chacon, cui adiecta videntur in Varrone voces illa aut nox, aut frigore.*

c Vnde & Nilus dictus. è seru. ad v. pingui flumine Nilus, *Æn. 9.*

d Nam ante Nilus Melo. Ex eod. *Æn. 3. ad v. Nubila* q. volans apicem, & latera ardua cernit.

e De quo in metidiem versus. è *Solin. c. de Egypto:*

A ex quo pro Egypto, Egyptio mari; & pro retro luctatibus in arcto luctatibus, videri possit in Isidoro reponèdū.

f Phison, id est, caterua. Ex *Hiero. de locis Heb.*

g Quia quindecim fluminib. Totidem numerantur ab *Arrian. lib. 5. de Alexand. vnde viginti verò à Plinio lib. 6. c. 18. Libri. o. quia decem, sed plura repetita syllabæ similitudo librariis decepit.*

h A rege Gange. Gangem quoq. regē appellant *Suidas, Et Plusarch in lib. de fluminib. male libri o. rege Gangaro.*

i Exaltari. etiam in *manuscripto Solino exaltari, non exundare, ut in excenso, legitur.*

k Nam Hebraicè Ephratà fertilitas. Ita scribo ex *Hier. non Euphrata. quæ vox apud Hebræos nulla est. Sed מִן־פֶּרַת id est, Euphrates. פֶּרַת peri, hoc est, fructu.*

l Sallustius autem certissimus. *Hieronym. in lib. de locis Heb. Porro Sallustius auctor certissimus asserit, tam Tigris, quàm Euphratis in Armenia fontes demonstrari. Ergò aliter legit Isidorus eum Hieronymi locum. Vid. Vibiij Sequest. librum de flum. & quidem diuersos vtriusque fontes producit Strabo.*

m Qui dum sit fluuius Persarum, dicitur tamen contra *Or. Hoc de Gange, non de Hydaspe cecinit Lucanus lib. 3. Mouet & Eoos bellorum fama recessus. Qua colitur Ganges, qui toto solus in orbe, Ostia nascenti contraria soluere Phæbo- Audet & aduersum fluctus impellit in Eurum. Quæ leguntur in impressis libris Lucani carmina, in Gothicis nulla sunt.*

n Araris fluuius German. è *Seru. Eclog. 1. quod autem in edicis, & quibusd. manusc. est. Currit n. per Parthiam, & Assyriam, expungi maluimus (decrant enim in ple-risque manuscriptis) quam Tigri aptare, quod fecit Vulcanius.*

o A rege Bactro *Iosephus non Bactrum, sed Cetrum flum. Aram Bactrianorum primum auctorem facit.*

p Adeo ut reges. è *Solin. c. de Cilicia.*

q Vnde & cum Alexander. *Meminit pontis Cartius lib. 5. inundationis non meminit. Idem tentatum à Xerxe refert Sertius ad. - pontem indignatus Araxis. Æn. 8.*

r Hic breuib. interuallis. - mare è *Solin. c. 25.*

qui vocatur Orontes. *Sic est in Gothicis Hegeßippe lib. 3. c. 5.*

s Iordanis Iudææ fluu. *Hier. in lib. de locis Heb.*

t Phasis. Verba sunt *Ambrosij 2. Hexæm. c. 3. erat autē in omnib. libris Eulis, ni restitisset Chacon, indicato Ambrosij loco.*

v Vnde & nuncupatur. *Delemus hæc cum Chacone.*

x Cydnus. è *Solin.*

y Hylas fluuius Asiæ. *Vid. Solin. c. de Bithynia. & Plin. lib. 5. c. 32.*

z *Hernius Plin. lib. 5. c. 29. à Smyrna Hermus amnis campos facit, & nomini suo adoptat. Sed hæc è solinopotris.*

a A quo Smyrna vocata est. *At quia Plinius & nomini (siquit) suo adoptat. At idem Plinius ex Herodoto ab Smyrna Amazone Smyrnarum urbem appellatam dicit.*

b Inachus. - dedit. *Verba sunt Solini c. de Græcia.*

c Annem sinu dirigit. *Digerit VV. CC. vnus Rom. Arinem sinum.*

d Augetur autem. - defertur. è *Solin. c. de Italia.*

e Quod nigris, albus sit. *Aliena videntur Chaconi.*

f Iple autem est Tybris è *seru. ad v. Tuque è Tybri, tu è genitor cum flumine sancto. Æn. 8.*

g Danubius à nubium copia. *De Danubij etymo vid.*

Steph.

Scythi qui prius *μαρ'απ*, hoc est, *αίτιος* & felicem, deinde *εὐαίτιος*, aut *εὐαίτιος* ab aduersa fortuna appellatum à Scythiis refert.

h Et occidentalib. partib. Barbar. Panilo aliter *Ambros.* 2. *hex. c. 3.* Danubius de Occidentalibus partib. Barbarorum, atque Romanos interfecans populos, donec Ponto ipse condatur.

i Qui rapido concit. curf. *Ex Ambros.* nisi quod apud *Græcos* non mediocre fertur nauigantium periculum.

k Qui à iugo Alpium. *Ex eod.*

l Ducius Dorius quidam libri.

m Tagum. Carthago Hisp. nuncup. Quod à *Tago* rege, ex *sicco Beroso*, dicitur fertur, nihilo certius duco.

n Eo quod ibi lanx. *Plin. lib. 8. c. 48.*

o Græci n. *βαθύ*. Vel *βούθρον* Gothicè bytin.

De Diluuijs. Cap. XXII.

Diluuium dictum, quòd aquarum clade omnia, quæ inundauerit, deleat.

Primum diluuium extitit sub Noë, quando hominum sceleribus offensus Omnipotens, * toto orbe coniecto, deletis cunctis, vnum spatium cæli fuit ac pelagi, cuius hætenus indicium videmus in lapidibus, quos in remotis montibus conchis & ostreis ^b concretos, sæpè etiam cauatos aquis visere solemus.

c Secundum diluuium fuit in Achaia, Iacob Patriarchæ, & Ogygi temporibus, qui Eleusinae conditor, & rex fuit, noménq. loco

A & tempori dedit.

d Tertium diluuium in Thessalia Moyfi vel Amphictyonis temporibus, qui tertius e post Cecropem regnauit. Cuius temporibus aquarum inluuies maiorem partem populorum Thessaliæ absumpsit, paucis per fugia montium liberatis: maximè in monte Parnaso, in cuius circuita Deucalion tunc regno potiebatur: qui tunc ad se ratibus cõfugiètes susceptos, per gemina Parnasi iuga fouit & aluit. A quo propterea genus humanum Græcorum fabulæ ex lapidibus reparatum ferunt, propter hominum insitam cordis duritiam.

Sed & flumina cum insolitis aucta imbribus ultra consuetudinem, vel diuturnitatem, vel magnitudinem redundant, multaque prosterunt, & ipsa diluuium dicuntur. Sciendum autem flumina, cùm supra modum crescunt, non tantùm ad præsens inferre damna, sed etiam & aliqua significare futura.

a Cap. XXII. Toto orbe coniecto. Pleraque huius capitis ex *Orosij* lib. 1. *Itac* ex c. 3.

b Concretos sæpè & cau. *Oros.* scabros sæpè, & cauatos.

c Secundum diluuium. *Oros.* c. 7.

d Tertium. *Idem* c. 9. qui ex *Justin.* lib. 2. *de*

e Qui post Cecropem regnauit. *Athenis* dicit *Oros.*

264
DIVI ISIDORI
HISPAL. EPISCOP.
ETYMOLOGIARVM

LIBER DECIMVS QVARTVS.

De terra, & partibus.

DE TERRA.
Cap. I.

TERRA est in media mundi regione posita omnibus partibus cæli in modum centri æquali interuallo consistens: ^b quæ singulari numero totum orbem significat, plurali verò singulas partes: cuius nomina diuersa dat ratio: nam terra dicta à superiori parte, qua teritur: humus ab inferiore, velut humida, vt sub mari: tellus autem, quia fructus tollimus: hæc & Ops dicta, eò quod opem terit frugibus. ^c Eadem & arua, ab arando & colendo vocata. ^d Propriè autem terra ad distinctionem aquæ, arida nuncupatur: sicut Scriptura ait. Quod vocauerit Deus terram, aridam. Naturalis enim proprietas, siccitas est terræ: nam vt humida sit, hoc aquarum affinitate sortitur. ^e Cuius motum alij dicunt ventum esse in concauis eius, qui motus eam mouet. Sallustius, Venti per caua terræ præcipitati, rupti aliquot montes tumuliq; sedere. Alij aquam dicunt genitalem in terris moueri, & ^f eas simul concutere, sicut vas, vt dicit Lucretius. Alij $\sigma\phi\gamma\gamma\omega\iota\delta\eta$ terram volunt, cuius plerumq; latentes ruinae superposita cuncta concutunt. ^g Terræ quoque hiatus aut motu aquæ inferioris fit, aut crebris tonitruis, aut de concauis terræ erumpentibus ventis.

^a Cap. I. Terra est in medio. Hyginus lib. 1. de astron. c. vltim. Terra media mundi regione collocata, omnibus partibus æquali disidens interuallo, centrum obtinet sphaera.

^b Quæ singulari numero totum orbem. *Seru. Æn. 6. ad v. medioq; ex hoste recepi— Itemq; ad v. tot maria intraui.*

^c Eadem & arua, *Varr. lib. 4. aruum, & arationes ab ara.*

^d Propriè autem terra. *Ex Ambros. lib. 3. Hexaem. cap. 4. apud quem vox aquæ non legitur.*

^e Cuius motum alij dicunt, &c. Vsq; ad concutunt. *è Seru. Georg. 2. ad v. qua vi maria alta tumescant. Sed quod Sallustius hic à seruo etiam citatur; mihi non sit verisimile hemistichium cum integro hexametro à Sallustio scriptum. Venti per caua terræ. Præcipitati, rupti aliquot montes tumuliq; sedere. Itaque auctor alius querendus eorum verborum, pro genitalem verò genitalem habebant Isidoriani omnes libri.*

^f Et eas concutere sicut vas, vt dicit Lucretius. *Lib. 6. Vt vas in terra non quit constare, nisi humor Destitit in dubio fluctu iactarier intus.*

^g Terræ quoq; hiatus. Vsq; ad finem. *è Seru. Æn. 8. ad v. Non secus, ac si quæ penitus vi terra dehiscens.*

De Orbe. Cap. II.

ORBIS à rotunditate circuli dictus, quia sicut rota est: vnde breuis etiam rotella orbiculus appellatur. Vndique enim Oceanus circumfluens eius in circulo ambit fines. Diuisus est autem trifariè: ex quibus vna pars Asia, altera Europa, tertia Africa nuncupatur. Quas tres partes orbis veteres non æqualiter diuiserunt: nam Asia à Meridie per Orientem vsque ad Septentrionem peruenit. Europa verò à Septentrione vsque ad Occidentem, atq; inde Africa ab Occidente vsq; ad Meridiem. Vnde euidenter orbem dimidiū duæ tenent Europa & Africa, alij verò dimidium sola Asia. Sed ideò istæ duæ partes factæ sunt, quia inter vtramque ab Oceano Mare magnum ingreditur, quod eas interfecat. Qua propter si in duas partes Orientis & Occidentis orbem diuidas, Asia erit in vna, in altera verò Europa & Africa.

^a Cap. II. Quia inter vtramq; ab Oceano Mare magnum ingreditur. *Apertè hic Mare magnum Mediter raneum dicitur.*

De Asia. Cap. III.

ASIA, ex nomine cuiusdam mulieris est appellata, quæ apud antiquos imperiū tenuit

nuit Orientis. Hæc in tertia orbis parte disposita, ab Oriente ortu Solis; à Meridie Oceano; ab occiduo nostro mari finitur: à Septentrione Maxotide lacu & Tanai fluuiio terminatur. Habet autem provincias multas & regiones, quarum breuiter nomina & situs expediam, sumpto initio à Paradiso.

Paradisus, est locus in Orientis partibus constitutus, cuius vocabulum ex Græco in Latinum vertitur hortus: porro Hebraicè Eden dicitur, quod in nostra lingua deliciae interpretatur. Quod vtrumque iunctum facit hortum deliciarum: est enim omni genere ligni & pomiferarum arborum confusus, habens etiam lignum vitæ: non ibi frigus non æstus, sed perpetua veris temperies. **E** cuius medio fons prorumpens totum nemus irrigat, diuiditurque in quattuor nascentia flumina, cuius loci post peccatum homini aditus interclusus est. Septus est enim vndiq. romphæa flamma, id est, muro igneo accinctus, ita ut eius cum celo penè iungatur incendium. Cherubin quoque id est, Angelorum præsidium arcendis spiritibus malis super romphææ flagrantiam ordinatum est, ut homines flammæ, Angelos verò malos Angeli (boni) submoueant, ne cui carni vel spiritui transgressionis aditus Paradisi pateat.

India, vocata ab Indo flumine, quo ex parte Occidentali clauditur: hæc à Meridiano mari porrecta vsq. ad ortum Solis, & à Septentrione vsque ad montem Caucasum peruenit, habens gentes multas & oppida, insulam quoque Taprobanam elephantis refertam. Chrysen & Argyrè auro argentoque fœcundas, Tylem quoque arborum folijs nunquam carentem. Habet & fluuios Gangem, & Indum, & Hypasin illustrantes Indos. Terra Indiæ Fauonij spiritu saluberrima, in anno bis metit fruges: vice hyemis Etesijs potitur. Gignit autem tincti coloris homines, elephantes ingentes, monoceron bestiam, psittacum auem, eburnum quoque lignum, & cinnamum, & piper, & calamum aromaticum. Mittit & ebur, lapides quoque pretiosos, berillos, chrysoprasos & adamantem, carbunculos, lychnites, margaritas & vniones, quibus nobilium fœminarum ardet ambitio. Ibi sunt & montes aurei, quos adire propter dracones & gryphas, & immensorum hominum monstra impossibile est.

Parthia, ab Indiæ finibus vsque ad Mesopotamiam generaliter nominatur. Propter

A inuictam enim virtutem Parthorum, & Assyria & reliquæ proxima regiones in eius nomen transierunt. Sunt enim ea Arachosia, Parthia, Assyria, Media & Persia: quæ regiones inuicem sibi cõiunctæ initium ab Indo flumine sumunt, Tigri clauduntur: loci montuosis & asperioribus sitæ, habent & fluuios Hydaspem & Armem: sunt enim inter se finibus suis discretæ, nomina à proprijs auctoribus ita trahentes.

Arachosia, ab oppido suo nuncupata.

Parthiã, Parthi à Scythia venientes occupauerunt, eamque ex suo nomine vocauerunt. Huius à Meridie Rubrum mare est, à Septentrione Hyrcanum salum, ab Occidua solis plaga, Media. Regna in ea octodecim sunt, porrecta à Caspio littore vsq. ad terras Scytharum.

Assyria vocata ab Assur filio Sæ, qui eam regionem post diluuium primus incoluit: hæc ab Ortu Indiam, à Meridie Mediã tangit: ab Occiduo, Tigri: à Septentrione montem Caucasum, vbi portæ Caspiæ sunt. In hac regione primus inuentus est vsus purpuræ, inde primum crinium & corporum vnguenta venerunt, ac odores quibus Romanorum atq. Græcorum effluxit luxuria.

C Media, & Persis, à regibus Medo, & Perso cognominatæ, qui eandem provinciam aggrediuntur. Ex quibus Media ab Occasu transuersa Parthia regna amplectitur: à Septentrione Armenia circumdatur, ab Ortu Caspios videt, à Meridie Persiam: huius terra Medicam arborem gignit, quam alia regio minimè parturit. Sunt autem Media: duæ, Maior & Minor.

Persis, tendens ab ortu vsque ad Indos: ab occasu Rubrum mare habet, ab Aquilone verò Mediam tangit, ab Austro Carmaniã, quæ Persidi annectitur, quibus est Susa oppidum nobilissimum. In Persia primum orta est ars magica, ad quam Nemroth gigas post confusionem linguarum abiit, ibiq. Persas igne colere docuit: nam omnes in illis partibus Solẽ colunt, qui ipsorum lingua El dicitur.

D Mesopotamia, Græcam etymologiam possidet, quod duobus fluuijs ambiatur. Nam ab Oriente Tigri habet, ab Occiduo Euphratem, incipit autem à Septentrione inter montem Taurum & Caucasum, cuius à Meridie sequitur Babylonia, deinde Chaldæa, nouissimè Arabia.

Babyloniæ regionis caput Bahylõ vrbs est, à qua nuncupata, tam nobilis, ut Chaldæa & Assyria & Mesopotamia in eius nomine

Z aliquando

aliquando transferint.

Arabia appellata, id est, sacra. ^k Hoc enim significare interpretatur, eo quod sit regio thurifera, odores creans. Hinc eam Græci *εὐδαίμων*, nostri beatam nominauerunt: in cuius saltibus & myrrha & cinnamum prouenit: ibi nascitur auis Phœnix, Sardonix gemma, Iris, Malochites, & Pæderotes ibi inveniuntur. ^l Ipsa est & Saba appellata, à filio Chus, qui nuncupatus est Saba. ^m Hæc autem angusto terræ tractu ad Orientem versus Persicum sinum extenditur, cuius Septentrionalia Chaldæa claudit, Occasum sinus Arabicus.

Syriam Syrus quidam perhibetur in digena à suo vocabulo nuncupasse. ⁿ Hæc ab Oriente, fluuio Euphrate: ab Occasu, mari nostro & Ægypto terminatur: tangens à Septentrione Armeniam & Cappadociam: à Meridie sinum Arabicum. Situs eius porrectus in immensam longitudinem: in lato angustior. Habet autem in se prouincias Cômagenam, Phœniciam, & Palestinam: cuius pars est Iudæa absque Sarracenis, & Nabathæis. Commagena prima prouincia Syria à vocabulo ^o Commagenæ urbis nuncupata, quæ quondam ibi metropolis habebat.

^p Huius est à Septentrione ^p Armenia: ab Ortus Mesopotamia, à Meridie Syria: ab Occasu Mare magnū. ^q Phœnix Cadmi frater de Thebis Ægyptiorū in Syriam profectus, apud Sidonē regnauit, eamq. prouinciā ex nomine suo Phœniciā appellauit. Ipsa est ubi Tyrus est, ad quā Isaias loquitur. Habet autē ab Oriente Arabiā, à Meridie mare Rubrū.

Palestina prouincia Philistin urbem metropolim habuit, quæ nunc dicitur Ascalon, ex qua ciuitate omnis circa eam regio Palestina est nuncupata. Huius ab Oriente mare Rubrum occurrit: à Meridiano latere Iudæa excipitur: à Septentrionali plaga Tyrionum finibus clauditur: ab Occasu Ægyptio limite terminatur.

Iudæa regio Palestinæ ex nomine Iudæ appellata, ex cuius tribu reges habuit. Hæc prius Chanaan dicta, à filio Cham, siue à decem Chanaan. totū gentibus, quibus expulsis eandem terrā Iudæi possederunt. ^r Initium longitudinis eius à vico Arsa, vsq. ad vicum Iuliadē porrigitur, in quo Iudæorū pariter & Tyrionū communis habitatio est. Latitudo autē eius à monte Libani vsq. ad Tiberiadis lacū extēditur. In medio autē Iudææ ciuitas Hierosolyma est, quasi umbilicus regio

Aristotius. Terra variarū opum diues, frugibus fertilis, aquis illustris, opima balsamis. ^f Vnde secundū elementorū gratiā existimauerūt Iudæi eam promissam patribus, terrā fluentem lacte & melle, cum hinc illis Deus resurrectionis prærogatiuam polliceretur.

^t Samaria, regio Palestinæ ab oppido quodam nomen accepit, quod vocabatur Samaria, ciuitas quondam regalis in Israël, quæ nunc ab Augusti nomine Sebastia nuncupatur. Hæc regio inter Iudæam & Galilæam media iacet, incipiens à vico, cui nomen est Eleas, deficiēs in terra Agrabat. Situs eius natura consimili, nec vllō differens à Iudæa.

^x Galilæa regio Palestinæ vocata, quod gignat candidiores homines, quàm Palestina. ^y Hæc autē duplex est, Superior & Inferior, sibi tamen connexæ Syriæ, & Phœnicia adherentes. Terra earum opima, & ferax, & fructibus satis fœcunda.

Pentapolis, regio in confinio Arabiæ & Palestinæ sita. Dicta à quinque ciuitatibus impiorū, quæ cælesti igne consumptæ sunt: terra amplius olim à Hierosolymis ^z vberiora, nunc autem deserta atq. exusta. Nam pro scelere incolarum de cælo descendit ignis, qui regionem illam in cineres æternos dissoluit. Cuius umbra quædam & species in fauillis & arboribus ipsis etiam adhuc videtur. Nascuntur enim ibi poma virentia sub tanta specie maturitatis, vt edendi desiderium gignant. Si carpas, fatiscunt, ac resoluuntur in cinerem, fumumque exhalant, quasi adhuc ardeant.

^a Nabathæa, regio, à Nabath filio Ismael nuncupata. Iacet autem inter Iudæam & Arabiā, & surgens ab Euphrate in mare Rubrum porrigitur, & est pars Arabiæ.

^b Ægyptus, quæ prius Æria dicebatur, ab Ægypto Danai fratre, postea ibi regnate, nomen accepit. ^c Hæc ab Oriente Syria ac Rubro mari coniuncta, ab Occasu Libyam habet, à Septentrione Mare magnū, ^d à Meridie verò introrsus recedit, pertendēs vsq. ad Æthiopes, regio calis imbribus insueta & pluriarū ignata. Nilus solus eam circumfluens irrigat, & inundatione sua fœcundat, ^e vnde & terax frugibus multā partem terrarum frumento alit, cæterorum quoq. negotiorum adeo copiosa, vt impleat necessarijs mercibus etiam orbem terrarum. Finis Ægypti Canopæa à Canope Menelai gubernatore sepulto in ea insula, quæ Libyæ principium & ortum Nilus facit.

Seres, oppidum Orientis, à quo & genus Sericū & regio nūcupata est. ¹ Hæc à Scythico Oceano, & mari Caspio ad Oceanum orientalem inflectitur, nobilibus fertilis frondibus, à quibus vellera decerpuntur, quæ exterarum gentiū cōmercia abnuentes Seres ad usum vestium vendunt.

Bactria regiō proprius annis Bactrus vocabulum dedit. ² Partes eius, quæ ponē sunt, Paropanisi iugis ambiuntur: quæ aduersa sunt, Indi fluij fontibus terminantur. Reliqua includit Ochus fluuius. Mittit Bactria fortissimos Camelos nunquā atterentes pedes.

Scythia sicut & Gothia à Magog filio Iaphet fertur cognominata: cuius terra olim ^B ingēs fuit, nam ab Oriente India, à Septentrione per paludes Mæotides inter Danubium & Oceanum vsq. ad Germaniæ fines porrigebatur. Postea verò minor effecta, ³ à dextra Orientis parte qua Oceanus Sericus tenditur vsque ad mare Caspium, quod est ad Occasum: de hinc à Meridie vsq. ad Caucasii iugum deducta est: cui subiacet Hyrcania, ab Occasu habens pariter gētes multas propter terrarum infœcunditatem late vagantes. Ex quibus quædam agros incolunt, quædam portentosæ ac truces carnibus humanis & eorum sanguine viuunt. ⁴ Scythiæ plures terræ sunt locupletes: inhabitabiles tamen plures, nam dum in plerisque locis auro & gemis affluant, Gryphorū immanitate accessus hominum rarus est. Smaragdus autem optimis hæc patria est. Cyaneus quoque lapis, & Crystallus purissimus Scythiæ est. Habet & flumina magna Moschorum, ⁵ Phasiden, atq. Araxen.

¹ Hyrcania, dicta à sylua Hyrcana, quæ Scythiæ subiacet: habens ab Oriente mare Caspium: à Meridie Armeniam: à Septentrione Albaniam, ab Occasu Iberiam. ⁶ Est autem syluis aspera, copiosa immanibus feris, Tigribus, Pantherisq. ac Pardis: de qua Virgil. Hyrcanæq. admorunt vbera Tigres.

² Albania à colore populi nuncupata, eo ^D quod albo crine nascantur: ⁷ hæc ab Oriēte sub mare Caspium surgens, per orā Oceani Septentrionalis vsq. ad Mæotides paludes per deserta & inculta extenditur. Huic terræ canes ingentes sunt, tantæq. feritatis, ⁸ vt tauros premant, leones perimant.

³ Armenia nuncupata ab Armeno Iasonis Theisali comite, qui amisso rege Iasone, collecta multitudine eius, quæ passim vaga-

^A batur, Armeniā condidit, & ex suo nomine nuncupauit. Sita est inter Taurum, & Caucasium, à Cappadocia vsque ad Caspiū mare protensa, habens à Septentrione Ceraunios montes, ex cuius collibus Tigris fluuius nascitur: & in cuius montibus arca post diluuium sedisse perhibetur. Duplex est autem Armenia, Superior & Inferior, sicut dicitur Pannonia.

Hiberia, regio Asiae est, prope Pontū Armeniæ iuncta: in hac herbae tincturae viles nascuntur.

Cappadociam vrbs propria nominauit: hæc in capite Syriæ sita, ab Oriente Armeniam tangit: ab Occasu Asiam minorem: ab Aquilone, mare Cimmericum, & Themiscirios campos, quos habuere Amazones: à Meridie verò, Taurum montem, cui subiacet Cilicia & Isauria vsque ad Cilicum sinū, qui spectat contra insulam Cyprum. ⁹ Terra eius ante alias nutritrix equorum. Halys amnis per eam fluit, qui quondā Lydiæ regna disiunxit à Persis.

¹⁰ Asia minor ab Oriente Cappadocia attingitur: ab alijs partibus vndique mari circumdatur. Nam à Septentrione Pontum Euxinum habet, ab Occasu Propontidem, à Meridie Ægyptiū mare. Habet pro-

¹¹ Bithyniam, Phrygiam, Galatiam, Lydiam, Cariam, Pamphiliā, Isauriā, Lyciā, atq. Ciliciā.

Prima Asiae minoris Bithynia in Ponti exordio ad solis orientis partem, aduersa Thraciæ iacet, multis antea nominibus appellata. ¹² Nam prius Bebrycia dicta, deinde Mygdonia, mox à Bithyno rege Bithynia nuncupata, ipsa est & maior Phrygia. Nicomedia vrbs in ea est, vbi ¹³ Hannibal fugiens veneni haustu animam expirauit.

¹⁴ Galatia dicta à prisca Gallorū gentibus à quibus extitit occupata. ¹⁵ Nā Galli in auxilium à rege Bithyniæ euocati, regnum cum eo pacta victoria diuiserunt: sicque deinde Græcis admixti, primum Gallogræci, nūc ex antiquo Gallorum nomine Galatæ dicuntur, & eorum regio Galatia nuncupatur.

¹⁶ Phrygia dicta à Phrygia Esopi filia. ¹⁷ Hæc Dardania à Dardano Iouis filio dicta: de quo Homerus ait: Quæ primum genuit caelesti Iupiter arce. ¹⁸ Hic enim profectus de Corito ciuitate primus venit in Phrygiam. Est autē regio ¹⁹ Troadi superiecta ab Aquilonis parte Galatiæ: à Meridiana, vicina est Lycaoniæ: ab Oriēte Lydiæ ²⁰ Idharet: ab Occidēte Hellespōto mari terminat. ²¹ Huius regio

regio Troia est, quam ex suo nomine appellavit Tros, Troianorum rex, Ganymedis pater. Dux sunt autem Phrygiæ. Maior & Minor. Maior Phrygia Smyrnâ habet: Minor verò Ilium.

Lycaonia ----

Lycaonia Hermus fluvius discernit à Phrygia.

Lydia, sedes antiqua regū, quam Pactoli vnda extulit in divitias, torrentibus aureis: hæc antea Mæonia dicebatur, quæ dum pro breuitate duos fratres reges Lydum & Tyrrenū ferre nō posset: ex sorte Tyrrenus cum ingenti multitudine profectus loca Italix occupavit, & Thyrrheniā nuncupavit. Lydia autem à Lydo^m regis fratre, qui in prouincia remanserat, cognominata est. Coniungitur ab occidente minori Phrygiæ: ab ortu Smyrnâ urbem habet, quam Meles fluvius cingit, cuius campos Pactolus, & Hermus circumfluunt, arenis aureis ditissimi.

Pamphylia ----

Isauria, ex situ loci perhibetur cognominata, quod vndiq. aurarum aperta flatibus pateat. Metropolim urbē Seleuciam habet.

Calicia, à Cilice quodam nomen traxit, quem ortum Phœnicæ dicunt, & antiquioribus fuisse asserunt. Plurima iacet cæpis, recipies ab Occiduo Lyciam, à Meridie mare Ilicum, à tergo montis Tauri iuga.

Hanc Cydnus annis interfecat, p matrem urbium habet Tarsum. In ea & Corycus oppidum est, vnde crocum plurimum & optimum venit, spiramine fragrantius, & colore plus aureo.

Lycia nuncupata, quod ab Oriente adiuncta Ciliciæ sit. Nam habet ab Ortuo Ciliciam, ab Occasu & Meridie mare, à Septentrione Cariam. Ibi est mons Chimæra, qui nocturnis æstibus ignem exhalat: sicut in Sicilia Ætna, & Vesuvius in Campania.

Cap. III. Penè iungatur. Iungat Gothici.
 b Hæc à meridiano mari porrecta. Ex Solin. c. 55.
 c Tylō quoq. De qua inf. c. 6. v. id. Teophrast. Plin. Solin.
 d Habet & fluvios. Ex eod. Sol. è quo Indum pro Nidam, & Hypasum pro Hypanim posuimus.
 Etelisi portitur. Solini verba.

e Sunt in ea Arachos--Arbin. Ex Orosij lib. 1. c. 2.
 f A Septentrione Hircan. salum. Ex Solin. cap. 59. de Parthia. ita n. legit Comertter. & ita est in manuscriptis Eccl. Toletan. nisi iurvanij saltus manus, cuius non semel meminist solinus, & iurc. & c. Hircania sylua meminist Isid. sup. lib. 9. cap. 2.

g Ex quib. Medij. Ex Solin. ibid.

h Qui ipsorum lingua El dic è seru. Æn. 1. ad vers. Per tota viros, & c.

A Incipit à Septent. Ex Oros. lib. 1. c. 2.

k Hoc n. significare interp. Ex Solin. c. 36.

l Ipsa est & Sabb Ioseph. lib. 1. antiq.

m Hæc autè angusto--Arabicus. Ex Oros. lib. 1. c. 2.

n Hæc ab Oront Nabathæis. Ex eod. cap.

o A vocabuli Comagenæ urbis. Vetus cod. Roman. à vocabulo, quo urbs nuncupata quæ quondā, & c. Ergo Comagena ea urbs, non Comage vocabatur. In Ethicis quoq. cosmographia inter famosa (sic n. appellat ipse) Orientalis Oceanum oppida, Comagena numeratur.

p A Septentrione Armenia. Sic veteres lib. nō Capadocia. idq. & Ptolemæus tabel. 6. Asia confirmat, & Iuuenal. Satyr. 6. Armenios, & Comagenos harruspices coniungens.

q Phœnix Cadmi frater. Sup. lib. 9. c. 2. ex Euseb. Chro.

r Initiū lōgitudinis--regiones totius. Ex Hegefipp. lib. 3. c. 6. Aquis illustris. Ex Solin. c. 33.

s Vnde secundum elem--polliceretur. Hæc Hegefipp. d. c. 6. de samaria.

t Samaria. Ex Hieron. in Os. c. 14.

v A vico cui nomen est Eleas. Hegefipp. ibid.

x Galilea--quod gignat candid. oves. Etymō Græcū, cūm vox sit Hebræa.

y Hæc autem dup. fœcunda. ibid. Hegefipp.

z Vbertima nunc autem def. Ex Hegefipp. lib. 4. cap. 18. Solin. c. 35. & August. lib. 21. de cin. c. 5.

a Nabathæa. Sup. lib. 9. c. 2. & Hieron. in quest. Heb. ad Genes. c. 25.

b Ægyptus--accepit. Sup. lib. 9. c. 2. & Euseb. in Chron.

c Hæc ab Oriente. Ex Oros. lib. 1. c. 2.

d A meridie. Solin. c. 33.

e Vnde & ferax--terrarum. Ex Hegefipp. lib. 4. c. 27.

f Hæc à Scythico Oc. Totus locus ex Solin. c. 33. è quo voces duas cōmercia abnuentes suppleuimus, cū ceterar. gentium legatur in VV. CC. non ceteris gentib. ut quidam edidere.

g Partes eius, quæ ponè. Al. pronæ. Al. planæ vid. Solin. & Plin. lib. 6. c. 16.

h A dextra Orient--vagantes. Ex Oros. lib. 1. c. 2.

i Scythiæ plures--rarus est. Ex solin. c. 26.

k Moschorū, Phasidē, Arax Solin. Heniochorū mōtes Araxē, Moschorū, Phasidē fūdūt. Isid. li. 9. Oros. c. 1.

l Hircania dicta à sylu. Hir. Idem sup. lib. 9. cap. 2. ex Seru. Æn. 7.

m Est autem Sylu. asp. Solin. c. 21.

n Albania à coldre populi. F. capilli.

o Hæc ab orient. Ex Oros. lib. 1. c. 2.

p Vsq. ad Mæotides paludes. vsque ad Tanaim fluvium & Mæotides. Oros.

q Ut tauros premant, leones perī. Solin. c. 25. Apud Albanos natī canes feris omnib. anteponuntur; frangunt tauros, leones perimūt, ex quo frangant malebat ebacon.

r Armenia nūcupata supra lib. 9. c. 2. & Iustinus lib. 42.

s Hæc in c. Syr--Cyprum. Ex Oros. lib. 1. c. 2. Orosius ex Sallustio, quæ citat Seru. Æn. xi. ad 9. Quales Thæciæ cum fulmina Thermodo.

t Tetra eius à a. n. equor. Ex Solin. c. 57.

v Asia minor--mare. Ex Oros. lib. 1. cap. 2. apud quem Capadocia attingitur nō cingitur ut in Isidorianis lib.

x Nam prius Bæbrycia. Solin. c. 44.

y Ipsa est & maior Phrygia. Ex Seru. Æn. 5. ad 9. Bæbrycia ven. A. d. g. f. apud quæ Sallust. Igitur in ortus prima Asia Bithynia est, multis antea nominibus appellata

appellata ipsa est & maior Phrygia.
 2 Hannibal - animā expiravit Expulit *Sol. c. 22. ex-*
halavit Margarin Virg. lib. XI. cōfici expirant animas.
 3 Galatia. *Solim. c. 43. aut ex Hiero. in loc. Heb. ex Actib.*
 4 Nam Gallia. *Ex Iust. libro. 25. & lib. de locis Heb. ex*
Act. apost. inter Hieron. opera.
 5 Phrygia - Ætopi f. sic veteres lib. & Messalla Cer-
 nian. in lib. de progenie Augusti.
 6 Hæc de Dardaniæ & serm. *Æn. 2.*
 7 De quo Homerus ait, &c. *Verba Eusebii in Chronic.*
 8 Hic n. profectus de Corito. *è serm. Æn. 3. ad ver-*
sum. 1. Coritum terraq. req. & Virg. Æn. 2. de Dar-
dano. Hinc illū Coriti Tyrthena ab sede profectū.
 9 Troadi superiecta, *è solim. c. 43. de Asia minore.*
 h Huius regio Troia. *è serm. Georg. 3. ad - Troique*
patens, & Troia Cy. 2.
 i Minor vero illū. *Ex d. lib. de locis Heb. Act.*
 k Cariam. *è solim. c. 43.*
 l Loca Italie occup. *è ser. & impres. veteres lib. o. Gallie.*
 m A Lydo Registratee. *Vocem Regis debebat Chacon.*
videntur autem hæc è sermo sumpti. Æn. v. 111. ad Urbis
Ægyptine sedes, vbi Lydia quondam.
 n Meles fluv. *sic ver. lib. de quo superiori lib. vid. Flin.*
lib. 5. c. 29.
 o Ciliciam à Cilic. *è solim. c. de Cilic.*
 p Matrem vob. h. Tarton, hinc Cydn. &c. *ex solim.*
Nam inuerso ordine hæc leguntur in codicib. Isid. & in d. lib.
de locis Heb. ex Act. apost.
 q Ibi est mons Chimera. *Ex solim. cap. 42. de Troia. ex*
quo Velantius hic legendum fuit, non Velulus ut est in
manuscriptis, vid. serm. Æn. XI. ad Multos Velulus quæ
p. a. & Georg. 2. ad v. Talem diues arat Capua, & vi-
cina Veseno.

De Europa. Cap. III.

Post Asiam ad Europā stilū vertimus. Eu-
 ropa quippe Agenoris regis Libyæ filia
 fuit, ^a quam Iouis ab Africa raptam Creta
 aduexit, & tertiā partē orbis ex eius nomine
 appellauit. ^b Ille autē est Agenor Libyæ fi-
 lius, ex qua & Libya, i. Africa fertur cogno-
 minata. Vnde apparet prius Libyā accepisse
 vocabulum, postea Europā. Europa autem
 in tertiam partē orbis diuisa, incipit à flumi-
 ne Tanai, descendens ad Occasum per Se-
 ptentrionalem Oceanum vsq. ad fines Hispa-
 niæ, cuius pars Orientalis, & Meridiana à Tô-
 to confurgens, tota ^c Mari magno coniungi-
 tur, & in insula Gadibus finitur. ^d Prima Eu-
 ropæ regio Scythia Inferior, quæ à Mæotidis
 paludibus incipiēs, inter Danubiū & Occa-
 num Septentrionalem vsq. ad Germaniam
 porrigitur: quæ terra generaliter propter
 barbaras gentes, quibus inhabitatur, Barba-
 ria dicitur. Huius pars prima Alania est, quæ
 ad Mæotidas paludes pertingit. Post hanc
 Dacia, vbi & Gothia: deinde Germania, vbi
 plurimam partem Sueui incoluerunt.

A Germania, post Scythiam Inferiorē à Da-
 nubio inter Rhenum fluum Oceanūq.
 concipiā, cingitur à Septentrione & Occasu
 Oceano: ab Ortu verò Danubio: à Meridie
 Rheno flumine diiimitur: ^e terra diues vi-
 rorum, ac populis numerosis ^f & immanib.
 frequens. Vnde & propter fecundita-
 m gignendorum populorum, Germania dicta
 est: ^g gignit aues Hercynia sylua, quarum
 pennæ noctu perlucet. ^h Bisontes quoque
 teras & Vros atq. Alces parturit. Mittit &
 gemmas, Crystallū, & Succinum, Callaicum
 quoq. viridē, & Cerauniū candidū. Duæ sunt
 autē Germaniæ, Superior iuxta Septentri-
 onalem Oceanum, Inferior circa Rhenum.
 B ^k Prouinciæ autem quas Danubius à
 Barbarico ad Mediterraneū mare seclufit:
^l prima est Mæsia, à mæstum prouentu vo-
 cata. Vnde eam veteres Cereris horreū nū-
 cupabant. ^m Hæc autem ab Oriente ostijs
 Danubij iungitur: ab Euro verò, Thraciæ: à
 Meridie, Macedonia: ab occasu, Histriae co-
 pulatur. Post Mæsiam autem Pannonia est.
 Inde Noricus ager frigidus, & parcius fru-
 ctuosus. Post quæ Reticus ferax frugibus,
 qui excipit Galliam Belgicam.

Thraciæ Thiras Iaphet filius veniens no-
 men dedisse perhibetur. Alij à sauitia in-
 larum Thraciā appellatam dicunt. ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
 C ab Oriente Propontis, & vrbs Constantino-
 polis opposita est: à Septentrione verò Ister
 obtenditur: à Meridie verò Ægæo mari ad-
 haret: ab Occasu Macedonia illi subiacet.
 Cuius regionem olim Bessorum populus,
 Massagetæ, Sarmatæ, Scythæ, & aliæ plurimæ
 nationes incoluerūt. Ampla est enim, ideò-
 que plurimas continuit gentes, Hebrum
 fluum Thracia fundit, qui etiam gentes
 barbarorum plurimas tangit.

Græcia à Græco rege vocata, qui cunā
 eam regionem regno incoluit. Sunt autem
 prouinciæ Græciæ septem: quarum prima
 ab Occidente Dalmatia, inde Epirus, inde
 Hellas, inde Thessalia, inde Macedonia, in-
 de Achaia, & duæ in mari Creta, & Cyclades.
 Illyricū autē generaliter omnis Græcia est.

Dalmatiam à Delmi maxima eiusdem
 prouinciæ ciuitate traxisse nomen existi-
 matur. Adharet ^o ab Oriente Macedonia: à
 Septentrione Mæsiæ: ab Occasu Histria ter-
 minatur: à Meridie verò Adriatico sinu clau-
 ditur.

^p Epirus à Pyrro Achilles filio cognomi-
 nata, cuius pars Chaonia, quæ ante ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z

dicta est, à Molosso filio Pyrrhi, quem de Andromacha habuit. Sed postquam occisus est Pyrrhus Orestis insidijs, Andromachā Helenus suscepit, tenuitque regnum priuigni, qui successerat patri, à quo Molossia dicta pars Epiri, quam Helenus postea à fratre Cione, quem in venatu per ignorantiam dicitur occidisse, Chaoniam nominauit, quasi ad solatium fratris extincti.

9 Hellas dicta à rege Hellene Deucalionis & Pyrrhæ filio, à quo & prius Græci Hellenes nuncupati sunt. Ipsa est & Attica terra Aëte prius dicta. ^r Nam Cranaus quidam Græciq; indigena fuit, ex cuius filia Attis nomine Attica terra vocata est. Hæc inter Macedoniam & Achaïam media iacet, Arcadiq; à septentrionali parte coniuncta. ^r Ipsa est & vera Græcia, vbi fuit Athenæ ciuitas ^r mater liberalium litteratum, & philosophorum nutritrix, qua nihil habuit Græcia clarius atque nobilius. In ea est & Marathonius campus opinione quondam prælij cruentissimus.

Helladis autē dux sunt prouinciæ, Bœotia, & Peloponnesus.

Bœotia autem dicta hac ex causa. Dum Cadmus Agenoris filius Europam sororem Ioue raptam ex præcepto genitoris quærens, - periret, patris iram formidans confirmato animo, elegit exilium. Nam bouis fortè conspectæ secutus vestigia, amplexus est sedem, vbi illa recubuerat: sicque locum de nomine bouis Bœotiam nominauit: vbi & Thebas urbem construxit, in qua olim ciuilia bella detonuerunt: & vbi nati sunt Apollo, & Hercules maior ille Thebanus. Eadem est ^r Aonia vocata, à fonte quodam Apollini & Musis consecrato, qui in eadem Bœotia est.

Peloponnesus, secunda pars Helladis, à Pelope regnata atque vocata.

Thessalia, à Thessalo rege cognominata, quæ à meridiana plaga Macedonia cōiuncta est, ^r cuius à tergo Picria est. Multa in Thessalia flumina, & oppida, inter quæ præcipuè Thessalonica, & Theba. Ibi est mons Parnassus quondā Apollini consecratus. Thessalia patria Achillis, & origo Lapitharū fuit, de quibus ^r fertur, quòd hi primo equos traxerunt domuerunt: vnde & Centauri dicti sunt. In Thessalia primū solidi aurei facti sunt, domandorum quoq; equorum vsus primū repertus est.

Macedonia in exordio ab Emathio rege

A Emathia nomen erat, sed ^r Macedo Deucalionis maternus nepos, postquam ibi accepit principatum, mutauit vocabulū, Macedoniaq; à suo nomine dixit. ^b Est autem confinis ab Oriente Ægæo mari, à Meridie Achaïæ, ab Occasu Dalmatiæ, à Septentrione Mœsiæ: patria Alexandri Magni, & ^c regio aureis venis argenteisq; opima. Lapidē, quē Praxantidem vocant, ista gignit. Mons Olympus in ea est, ^d qui excellenti vertice tantus attollitur, vt in cacumine eius nec nubes, nec venti sentiantur.

^e Achaia ab Achæo rege & vrbs & prouincia appellata: hæc penè insula est. Nam abiq; Septentrionali parte, qua Macedonia iungitur, vndiq; septa est mari. Ab Oriente enim habet Myrteum mare: ab Euro Creticum: à Meridie Ionium: ab Africo & occasu ^f Cephaloniam, & Cassiopam insulas: à sola Septentrionali parte Macedoniaq; vel Atticæ terræ adiungitur, huius caput est vrbs Corinthus Græciæ decus. Inachus est Achaïæ fluuius.

8 Arcadia sinus Achaïæ est, vt platani folium, inter Ionium & Ægeum mare exposita, ^h quam Arcas Iouis & Calistæ filius, Pelasgis in ditionem redactis, ex suo nomine Arcadiam nuncupauit. Ipsa est & Sicyonia à Sicyone rege, à quo & regnum Sicyoniorū est dictum. Habet autem Arcadia fluuium magnum Erimanthum: Asbeston quoq; lapidem, qui semel accensus nunquam extinguitur. Candidissimæ etiam merulæ ibi nascuntur.

Lacedæmonia - - -

ⁱ Pannonia ab Alpibus Pæninis est nuncupata, quibus ab Italia secernitur: ^k regio viro fortis, & solo læta, duobus satis acribus fluuijs Drabo, Saboque vallata. Coniungitur autē cum Norico & Rhetia, habens ab Oriente Mœsiā: ^l ab Euro Istriam: ab Africo verò Alpes Appenninas: ab occasu Galliam Belgicā: à Septentrione Danubij fontē, vel limitem, qui Germaniam, Galliamque secernit.

Istriam Ister amnis vocauit, qui eius terrā influit: ipse est Danubius. Habet autē Istria à Septentrione Pannoniam.

^m Italia olim à Græcis populis occupata, magna Græcia appellata est: deinde à regis nomine Saturnia, mox & Latium dicta, eò quòd idē Saturnus, à Ioue sedibus suis pulsus, ibi latuerit: postremò ab Italo Siculo regem ibi regnante, Italia nuncupata est. ⁿ Cuius situs longitudine amplius, quàm latitudine

tudine à Circo in Eurus extenditur: à Meridie Tyrreno mari: ab Aquilone Adriatico clauditur: ab Occiduo Alpium iugis finitur: terra in rebus omnibus pulcherrima: soli fertilitate, pabuli ubertate gratissima. Habet lacus Benacum, Auernum, atque Lucrinum: fluuios, Eridanum, & Tyberim, & repentes fontibus Baias. Gignit gemas Syrticem, Lyncurium, & Coralliū: Boam quoque serpente, Lynceem feram, & Diomedas aues. Italia autem, & Hispania ideirò Hesperia dicta, quòd Græci Hespero stella nauigent, & in Italia & in Hispania, quæ hac ratione discernuntur: aut enim Hesperiam solam dicis, & significas Italiam: aut addis ultimā, & significas Hispaniam, quia in Occidentis est fine.

Thuscia pars Italiae, & Umbria verò pars Thuscæ. Thuscia autem à frequentia sacrorum & thuris vocata, ἀπὸ τῆς θύρας.

Umbriam verò historiae narrant, eo quòd tempore aquosæ cladis imbribus superfuerit, ob hoc Umbriam Græcè cognominatā. Est enim in iugis Appennini montis sita, in parte Italiae iuxta Meridiem.

Hetruria pars Italiae dicta, quòd eius fines tendebantur, vsque ad ripam Tyberis, quasi ἑτερες ἕρες. Nam ἕτερος alter, ἕρες finis vocatur. Romæ enim fines antea vnam tantum Tyberis ripam tenebant: alij Hetruriā ab Hetrusco principe putant. Item & Tyrrenia à Tyrreno Lydij fratre, qui ex sorte cum populi parte de Mæonia venit ad Italiam. Hæc est & Thuscia, sed Thusciam dicere non debemus, quia nusquam legimus. Thuscia autem, à frequentia sacrificij & thuris, dicta est ἀπὸ τῆς θύρας: illic & aruspiciā dicunt esse repertam.

Apulia, vbi Brundisium situm est, quam Ætoli secuti Diomedem ducem condiderunt.

Cāpania habet terras hyeme atq. æstate vernantes. Sol ibi mitis, grata temperies, aër purus & blandus.

Gallia à candore populi nuncupata est. γάλα enim Græcè lac dicitur. Mōtes enim & rigor cæli ab ea parte Solis ardorem excludunt, quo fit, vt candor corporum non coloretur. Hanc ab Oriente Alpium iuga tuetur, ab Occasu Oceanus includit, à Meridie prærupta Pyrenæi, à Septentrione Rheni fluentia atque Germania, cuius initium Belgica, finis Aquitania est, regio gleba vberis ac pabulosa ad vsu animantium apta, flu-

minibus quoq. & fontibus irrigua, perfusa duobus magnis Rheno & Rhodano fluuijs. Belgis autem ciuitas est Gallia à qua Belgica prouincia dicta est.

Cisalpinga, quia citra Alpes.

Transalpina, id est, trans Alpes, contra Septentrionem.

Rhetia verò, quòd sit iuxta Rhenum.

Aquitania autem ab obliquis aquis Ligeri fluminis appellata, quia explorima parte terminus eius est, eamq. pene in orbem cingit.

Hispania prius ab Ibero anme Iberia nuncupata. Postea ab Hispalo Hispania cognominata est. Ipsa est & verè Hesperia, ab Hespero stella Occidentali dicta. Sita est autem inter Africam & Gallia, à Septentrione Pyrenæis mōtibus clausa, à reliquis partibus vndique mari conclusa, salubritate cæli æqualis, omnium frugum generibus fecunda, gemmarum, metallorumque copijs ditissima. Interfluunt eam flumina magna, Batis, Minius, Iberus, & Tagus aurum trahens, vt Pactolus. Habet prouincias sex, Tarraconensem, Carthaginensem, Lusitaniam, Galleciam, Baticam, & transfreta in regione Africae Tingitaniam. Dux autem Hispania, Citerior, quæ in Septentrionis plaga à Pyrenæo vsque ad Carthaginem cingitur: Vltior, quæ in Meridie, ab Iberis, vsque ad Gaditanum fretum extenditur. Citerior autem & Vltior dicta, quasi citra & ultra: sed citra, quasi circa terras: & ultra, vel quòd vltima, vel quòd non sit post hanc vlla, hoc est, alia terra.

* Cap. IV. Iouis. Ita o. G. vt ante quoque adnotauimus.

b Itæ autem est Agenor Libyæ fil. Apollonius de Agenore, ἀδελφὸς δὲ περὶ δῶρον γέγονται πῶδες δίδου μοι ἄγαθον, ἢ λύδες.

c mari magno coniungitur. Contingitur Cæc.

d Prima Europæ reg. Ex Orof. lib. 1. c. 2.

e terra diues vitor. Al. viriū. Vitorū Solin. c. 23.

f & immanibus frequens. Frequens ex Solin. reposuimus.

g Gignit aues. Ex Solin. ibid.

h Bilontas quoq. seras, & Vros, atque Alces. Solin. ibid. Plin. lib. 8. cap. 15. Casar lib. 6. de bell. Gall. seru. Georg. 2.

i Callaicum quoq. Callaim Flin. lib. 37. c. 1.

k Prouinciarum autem. Ex Orof. ibid.

l Prima est Mælia. Mælia, an Mysia verior scriptura sit, nondum satis constat. Nam Iudori, & Solini, cuius hæc sunt, Codices variant, apud Orofimum Mælia perpetuo. Scrit. Georg. 1. ad. nullo tantum se Mælia cultu, Mælia, inquit, ciuitas Phrygiae. Mysia prouincia est. Verum, id ipsam se species, Mysiam minore periculo scrip. Constat enim

etiam Myliam à Geographis, & in Asia, & in Europa collocati. Quædam quædã Pyriam (si Pietio credimus) & Acaia locat, nunc in manuscriptis libris, Serui auctoritas fecit. & oritur à mesibus tractu Mastiæ, sicut Mesiam patris ab Hispano dictum sequit, quod Chaoni quoq. magis placebat. Non quod nō res aut uōm apud Lydos auctoribus Eusebio ad Dionys. Afrum, & Hesychio, significat, nihil ad Hispania.

m Hæc autem ab Oriente ostijs Danub. Ex Orof. lib. 1. c. 2.

n Huic ab Oriente Propontis. Ex Orof. lib.

o Adhæret autem ab Oriente -- clauditur. Ex eod.

Poll hæc uerba leguntur in quibusdam Gothicis ista, Illyrica regio iuxta Adriaticum mare, in qua Dardani sedes habent, ipsa est & Dardania à Dardano rege cognominata, homines ex Troiana prosapia in mores barbaros efferati que fortasse reuocanda nō sunt. Vid. Plinium lib. 4. c. 1. & Solin. c. 8.

p Epirus à Pyrho -- extincti. è seru. pleriq. Aen. 3. ad v. patrio Andromachen iterum celsisse marito, apud quem in lib. impressis à Rob. Steph. positam à fratre Chaone legitur. De qua lectione alij inducunt.

q Hellas dicta à rege. Ex Eusebij Chron. & Seru. eclog. 2. ad -- Acten Aracyntho.

r Nam Cranaus indigena, & c. Verba sunt Eusebij.

s Ipsa est & uera Græcia. Hæc omnia carptim sumpta è Solin. c. de Græcia.

t mater liberal -- nobiliss. Ex Ang. 18. de ciuit. c. 9.

v Vbi nati sunt Apol. & Herc. At Solin. c. 13. de Thebis. Urbs ista numinibus apud se ortis gloriatur, ut perhibent, qui sacris carminibus Herculem, & Liberam celebrant, è quo pro Apolline Liberu substitit.

x Chacon inanis omnibus lib.

y Aonia. è Seru. eclog. 10. ad v. Aonia Aganippe.

z cuius à tergo Pieria est. Ita Solin. c. de Thessalia. sed paullo abter Plinius lib. 4. c. 8.

aa De quibus fertur quod hi prim. Virg. Georg. 2. Frena Pelectonij Lapythæ gyrosq. dedere. & Seru.

ab Macedo Deucal. è Sol. c. de Macedonia.

ac est autem confin. Myliæ. Ex Orof. lib. 1. c. 2.

ad & regio è Solin.

ae qui excellenti vertice tantus. Ex eod. c. de Thessalia.

af Achaia ab Ach. Ex Chron. Eusebij.

ag Calsiopas Insulas. Orof. lib. 1. c. 2. ab Africo, & Oceana Cephaleniam, & Calsiopam insulas, à Septentrione inuam Corinthiam, ad Aquilone angustam terræ dorsum, quo Macedonia coniungitur, vel potius Africa, qui locus Isthmos vocatur, ubi est Corinthus.

ah Arcadia uerò sumis -- ut platani folium. Confusa sunt hæc Arcadia in sum. è Peloponnesi, id est, in medio insulis Peloponnesus uerò, ut platan. folium. extenditur.

ai quam Arcas Ion & c. Ex Chron. Euse.

aj Pannonia. Ex Orof. lib.

ak Viro fortis. Ita ueter. lib. & Solin. c. de Gallia.

al ab Euro Ultriana. A uer. hem. alleuus.

am Italia -- magna Græcia. Seru. Aen. 1. c. 1. v. Sen vos Hæspetiam magnum, sicut. pro. è. mas appellata est. qui à Tarento usq. ad Cumas omnes ciuitates Græci considerant. r. l. l. l. 20.

an cuius situs longitudine ampl. è Solin. c. de Italia. proceritate amplior, quam latitudine.

ao à C. in Etruriam. l. i. t. u. c. Ex Orof.

Ap quæ hac ratione discernuntur, & c. è Seru. Aen. 1. ad v. est locus Hæspetiam & lib. 3. ab Hæspetiam (quæ) Hispania rege, uel à stella, quam inuentur petentes Italiam.

q Umbria uerò pars Thuscæ. Ex eod. Aen. 12.

r Umbria uerò dicitur ut hist. è Solin. c. 3.

s Hætruria pars Italiae. è Seru. Aen. 11. Hætruscij. duces, & 2. ad terram Hæsp. uenies.

t Apulia ubi Brundis, quam Ætoli. uerba sunt Iustini lib. 12.

v Belgis. Belgium dicitur à Cesare.

w Aquitania. Ex Orof.

x Hispania. Ex Iustini. lib. 4.

y ipsa est & uera Hæperia. è Seru. Aen. 1. ad uers. Est locus Hæsp.

z Daq. sunt Hispan. Ex Orof.

De Libya. Cap. V.

Libya dicta, quod inde Libs fiat, hoc est, Africanus. Alij aiunt Epaphum Iouis filium qui Memphim in Ægypto cōdidit ex Calsiopa uxore procreasse filiam Libyam, quæ postea in Africa regnum possedit, cuius ex nomine terra Libya est appellata.

Africam autem nominatam quidam inde existimant, quasi apricam, quod sit aperta celo uel Soli, & sine horrore frigoris. Alij dicunt Africam appellari ab vno ex posteris Abrahæ de Cethura, qui uocatus est Afer, de quo supra meminimus. Incipit autem à finibus Ægypti pergens iuxta Meridiem per Æthiopiā usque ad Atlantē montem. A Septentrionali uerò parte, Mediterraneo mari coniuncta clauditur, & in Gaditano freto finitur, habens prouincias Libyam Cyrenensem, Pentapolim, Tripolim, Bizacium, Carthaginem, Numidiam, Mauritaniam Sirifensem, Mauritaniam Tingitanā, & circa Solis ardorem Æthiopiā. Libya Cirenenfis in parte Africa prima est, à Cyrene urbe Metropoli, quæ est in eius finibus, nuncupata. Huic ab Oriente Ægyptus est, ab occasu Syrtis maiores & Troglodytæ, à Septentrione mare Libycum: à Meridie Æthiopia, & barbarorum varie nationes, & solitudines inaccessibiles, quæ etiam Basiliscos serpentes creant.

Pentapolis, Græca lingua à quinque urbibus nuncupata, id est, Cyrene, Berenice, Tenechia, Apollonia, Ptolemaide, Ex quibus Ptolemais, & Berenice à regibus nominatae sunt. Est autem Pentapolis Libyæ Cirenenis adiuncta, & in eius finibus deputata.

Tropolitana quoque prouinciam Græci lingua ita lignant de numero trium magnarum

gnarum urbium: Oëa, Sabrate, Leptis magna: hæc habet ab Oriente Syrtes maiores, & Troglodytas, à Septentrione mare Adriaticum: ab occasu Bizantium: à Meridie Getulos, & Garamantes vsque ad Oceanum Æthiopicum pertendentes.

Byzacena regio ex duobus nobilissimis oppidis nomen sortita est, ex quibus vnum Adrumetus vocatur (alterum Byzantium.) Hæc sub Tripoli est, k patens passuum ducenta, vel amplius millia, fecunda oleis, & glebis ita præpinguis vt iacta ibi semina, in incremento penè cente simo frugis renascantur.

l Zeugis, vbi Carthago magna, ipsa est & vera Africa inter Byzantium, & Numidiam sita, à Septentrione mari Siculo iuncta, & à Meridie vsque ad Getulorum regionem porrecta, cuius proxima quæque frugifera sunt, vltiora autem bestijs & serpētibus plena, atque onagris magnis in deserto vagantibus.

Getulia autem, Africae pars mediterranea est.

m Numidia ab incolis passim vagantibus sic vocata, quod nullam certam haberent sedem. Nam lingua eorum incertæ sedes & vagæ Numidia dicuntur. Incipit autem à flumine Ampsaga, in Zeugitanum limitem definit, n habet ab Ortu Syrtes minores: à Septentrione mare quod intendit Sardiniam: ab Occasu Mauritaniam Sitifensem: à Meridie Æthiopum gentes, regio campis præpinguis. Vbi autem syluestris est, feras educat: vbi iugis ardua, equos & onagros procreat: eximio etiam marmore prædicatur, quod Numidicum dicitur. Habet autem vrbes præcipuas o Hipponem, Rhegiū, & Rusticadam.

Mauritania, vocata à colore populorum. Græci enim nigrum, μαύρον vocant. Sicut enim Gallia à candore populi, ita Mauritania à nigredine nomen sortita est. Cuius prima prouincia, Mauritania Sitifensis est, quæ Sitifi habet oppidum, à quo & vocabulum traxit regio perhibetur.

Mauritania verò Cæsariensis colonia, Cæsaria ciuitas fuit, & nomen prouinciæ ex ea datum. p Vtræque igitur sibi coniunctæ ab Oriente Numidiam habent, à Septentrione Mare magnum, ab occasu flumen Maluam: à Meridie montem Atrixim, q qui discernit inter fecundam terram & arenas iacentes vsque ad Oceanum.

Mauritania Tingitana à Tingi Metropo

litana huius prouinciæ ciuitate vocata. r Hæc vltima Africa exurgit à montibus septem habens ab Oriente flumen Maluam: t à Septentrione fretum Gaditanum: ab occiduo Oceanum Atlanticum: à u Meridie Gualalium gentes vsque ad Oceanum Hæc rium pererrantes. Regio gignens fera, simias dracones & struthiones, olim etiã & elephantis plena fuit, quos sola nunc India parturit.

v Garamantis regionis caput, Garamia oppidum fuit. Est autem inter Cyrenensem & Æthiopiam, vbi est fons s qui riget calore dici, & calet frigore noctis.

Æthiopia, dicta à colore populorum, quos solis vicinitas torret. y Denique vim sideris prodit hominum color, est, enim ibi iugis æstus. Nam quicquid eius est, sub Meridiano cardine est. Circa Occiduum autem montuosa est, arenosa in medio, ad Orientalem verò plagam deserta: cuius situs ab Occiduo Atlantis montis ad Orientem vsque in Ægypti fines porrigitur: à Meridie Oceano: à Septentrione Nilo flumine clauditur, plurimas habens gentes, diuerso vultu & monstrosa specie horribiles. Ferarum quoque & serpentium referta est multitudo. Illic quippe Rhinoceros bestia, & Carne siliacus, dracones ingentes, ex quorum cerebro gemmæ extrahuntur, Hyacinthus quoque, & Chrysoptallus ibi reperiuntur. Cinnamonum ibi colligitur.

Dux sunt autem Æthiopiæ, vna circa Solis ortum: altera circa occasum in Mauritania.

Extra tres autem partes orbis, quarta pars trans Oceanum interior est in Meridie, quæ Solis ardore nobis incognita est, in cuius finibus t Antipodes fabulose inhabitare produntur. Proxima autem Hispaniæ Mauritania est, deinde Numidia, inde regio Carthaginensis, post quæ, Getuliam accepimus, postea Æthiopiam, inde loca exusta Solis ardoribus.

Sciendum sanè, quod quædam prouinciæ primùm de nomine auctoris appellatae sunt: postea à prouincia gentis nomen est factum, nam ab Italo Italia, & rursus ab Italia Italus, & sic vtitur ipso nomine gentis, quomodo fuit ipsum nomen auctoris: vnde derivatum est nomen prouinciæ. Ex quo accidit ex vno homine nominari, & ciuitatem, & regionem, & gentem. Prouinciæ autem ex eulla vocabulum acceperunt. Principatus que gentium

gentium, qui ad reges alios pertinebant, cum in ius suum Romani vincendo redigerent, procul positas regiones provincias appellauerunt. Patria autem vocata, quod communis sit omnium, qui in ea nati sunt. ^a Terram autem significare, prædiximus, clementum: is verò singulas partes, vt Africa, Italia, Eadem & loca. Nam loca & terræ spatia in orbe terrarum, multas in se continent provincias: sicut in corpore locus est, pars vna multa in se continens membra: sicut & domus multa in se habens cubicula: sic terræ, & loca dicuntur terrarum spatia, quorum partes sunt provincias: sicut in Asia, Phrygia: in Gallia, Rhetia: in Hispania, Bætica. Nam Asia locus est, provincia Asiæ Phrygia, Troia regio Phrygiæ, Ilium, ciuitas Troiæ. Item regiones partes sunt provinciarum, quas vulgus conuentus vocat: sicut in Phrygia Troia, sicut in Galicia Cantabria, Asturia. A rectoribus autem regio nuncupata est, cuius partes territoria sunt.

^b Territorium autem vocatum, quasi tauritorium, tritum bobus & aratro. Antiqui enim sulco ducto & possessionum & territoriorum limites designabant.

^a Cap. V. Libya, quod inde Libys flat. è seru. Æn. 1. ad— Venturum excid. Libya.

^b Alij aiunt Epaphum. Hyginus in fabulis c. 149. & Placidus ad Thebaid. 4.

^c Alij dicunt Africam. Hieronym. in quest. in Gene. ad cap. 25.

^d De quo supra. Lib. 9. c. 2.

^e Byzantiū, Byzantiū legitur in antiquissimis libris, & marmoribus, & apud Stephanum. Verum tamen scripturam Byzacium existimabat Chæcon ex vetustis Varronis codicibus. lib. 2. de re rust. c. 44. & Plin. lib. 5. c. 4. & lib. 17. c. 5. & lib. 18. c. 10. & Aug. in ps. 36. concione. 2. quam etiam vulgari Isidori libri, & plerique ex Gothicis retinent.

^f Mauritaniam Sicifensem Mauritan. Ting. Quod Cesariensem addunt quidam libri, tresq. Mauritanias videntur ex Orofio scire: nihil est, quod moremur, quando ex eod. & Isidoro paullo post Cesariensem, & Sicifensem, vel etiam Sicifensem, & Tingitanam ex concil. Carthag. v. 11. constat esse conuenit. ut Cesariensis alterutris quasi appendix sit. Ita tamen ut pro Tingitana in Concilijs sæpe ponatur.

^g Libya Cyten—pertendentes. Ex Orof. lib. 1. c. 2.

^h Theuchira. Mendosè o. l. Centria. Vid. Ptolemæi tabul. 4.

ⁱ Oea, Sabrate, Leptis magni Solin. c. 30. Achæi Tripolim lingua sua signant de trium urbium numero Taphæ, Abrotani, Leptis magnæ. Nostri eolici partim Octabræ partim Oea Tabræ partim Oea Sabrate s. lib. 7. Sabrate, tū Tyriū vulgus, Sarraniq. Leptis. P. 1. Trinacrios Afris permitta Colonos, sibi Oea. Isidoro tabentius legitur.

^k patens, passuum due è Solin. c. 30.

^l Zeugis vbi Carthago magna. Verba sunt Orof.

^m Numidia ab incois passum vag. Sallust. in Jugurth. & quia sæpe tentantes agros, alia, deinde alia loca petiuerant, semetipsi Numidas appellauere. Idem Plin. lib. 5. c. 3. paullo tamen aliter Festus.

ⁿ Habens ab ortu syrt. min. Orof. ibid.

^o Hipponem, Reg. & Rulicè, Idem Orof.

^p vtraq. igitur, Orof.

^q qui discernit inter fecund. terram. Orof. qui diuidit inter viuam terram, & iacentes arenas vsque ad Oceanum.

^r Hæc vltima Africa— pererrantes. Ex Orofio. illa tamen, exurgit à montibus septem. Solini sunt cap. de Mauritania.

^s à Septentrione fretum Gaditanum Orofius, à Septentrione mare nostrum, & fretum Gaditanum.

^t à meridie Gaulalum gentes. Orofius, à Meridie Autololum gentes, quas nunc Gaulales vocant.

^v Gatam reg. è Solin.

^x qui riget cal. Ita Gothici, friget Solinus.

^y denique vim s. p. h. c. Verba sunt Solini, cap. de India.

nam quidquid eius est sub Merid. card. è Solin. c. de Æthiop.

^z Antipodes fabul. Sequitur Lactantium, & Augustinum.

^a Terram autem significare prædixim. Sup. c. 1. ex seru. Æn. 6.

^b Territorium vocatum, seru. Æn. 5. ad— Verbera designat aratro. Vnde & territorium dictum quasi terribouium, tritum bobus, & aratro. Sed territorium retinimus ex Goth. lib. nisi territorium maui ex Vulcanij editione, aut terricaurium.

De Insulis. Cap. VI.

Insulæ dictæ, quòd in salo sint, id est, in mari. Ex ijs quoq. notissimæ & maximæ, quas plurimi veterum sollerti studio indagauerunt, notandæ sunt.

^a Britannia, Oceani insula, interfuso mari, toto orbe diuisa, à vocabulo iux gentis cognominata. ^b Hæc in aueria Galliarum parte ad prospectum Hispaniæ sita est: ^c circuius ei⁹ quadragies octies septuaginta quinque millia: multa & magna flumina in ea, fontes calidi, metallorum larga & varia copia. Gagates lapis ibi plurimus, & Margaritæ.

^d Thanatos, insula Oceani freto Gallico à Britannia aestuario tenui separata, frumentarijs campis & gleba vberi. Dicta autè Thanatos, à morte serpentum, quos dū ipsa neciat, alportata inde terra quoquo gentium vecta sit, angues dico perimit.

^e Thyte, vltima insula Oceani inter Septentrionalem, & Occidentalem plagam ultra Britanniam, à sole nomen habens, quia in ea altium (solis) ita Sol facit, & nullus ultra

eam dies est: vnde & pigrum & concretum A
est eius mare.

Orchades, insulae Oceani, ultra Britanniam
positae numero triginta tres, s quarum vi-
ginti desertae sunt, tredecim coluntur.

^l Scotia, eadem & Hibernia proxima Bri-
tanniae insula, spatio terrarum angustior, sed
situ fecundior: haec ab Africo in Boream
porrigitur, cuius partes priores Iberiam: &
Cantabricum Oceanum intendunt. Vnde
& Hibernia dicta. Scotia autem quod ab Sco-
torum gentibus colitur appellata. Illic nul-
lus anguis, avis rara, apis nulla: adeo vt adue-
ctos inde pulveres seu lapillos si quis alibi
sparserit inter alucaria, examina fauos dese-
rant.

Gades, insula in fine Baeticae provinciae
sita, quae dirimit Europam ab Africa, ^k in qua
Herculis columnae visuntur, & vnde Tyr-
rheni maris faucibus Oceani aestus immitti-
tur. Est autem ^l a continenti terra centum
viginti passibus diuisa. Quam Tyrii a Ru-
bro profecti mare occupantes ^m lingua sua
Gadir, id est, saxem nominauerunt, pro eo
quod circumspexerat mari. Nascitur in ea ar-
bor similis palmae, cuius gummi infectum vi-
trum Ceraunium gemmam reddit.

ⁿ Fortunatae insulae vocabulo suo signifi-
cant omnia ferre bona, quasi felices, & bea-
tae fructuum ubertate. Suae enim natura
pretiosarum pomarum sylvarum parturiunt. For-
tuitis vitibus iuga collium vestiuntur: ad her-
barum vicem melsis & olus vulgo est: vnde
gentilium error, & secularium carmina Poet-
arum propter soli fecunditatem eandem
esse Paradisum putauerunt. ^o Sita sunt au-
tem in Oceano contra laeuam Mauritaniae
Occiduae proximae & inter se interiecto
mari discretae.

^p Gorgades, insulae Oceani, obuersae promon-
torio, quod vocatur Hesperuceras, quas in-
coluerunt Gorgones feminae alicui pernici-
tate, hirsuto & aspero corpore, ex ijs insulae
cognominatae: distant autem a continenti ter-
ra bidui navigatione.

Hesperidum insulae, vocatae a ciuitate Hef-
peride, quae fuit in fine Mauritaniae: sunt
enim ultra Gorgadas sitae sub Atlanteum lit-
tus in intimis maris sinibus, in quarum hor-
tis fingunt fabulae Draconem pervigilem au-
rea mala seruante. Fertur ibi esse maris estua-
rium adeo sinuosis lateribus tortuosum, vt
visentibus procul lapsus angueos imitetur.
^q Chryse, & Argyre insulae in Indico Occa-

no sitae, adeo fecundae copia metallorum,
vt plerique eas auream superficiem & argen-
team habere prodiderint, vnde & vocabu-
la sortitae sunt.

Taprobana, insula Indiae subiaccens ad Eu-
rum, ex qua Oceanus Indicus incipit, par-
in longitudine octingentis septuaginta
que millibus passuum, in latitudine ^r ce-
tis viginti quinque millibus. Scinditur am-
ne interfluo, tota margaritis repleta & gem-
mis. Pars eius bestiis & elephantis repleta
est, partem vero homines tenent: in hac in-
sula dicunt in vno anno duas esse aestates, &
duas hyemes, & bis locum vernare flori-
bus.

^s Tilos insula est Indiae, ferens omni tem-
pore folia: hucusque insulae Oceani.

Item insulae, quae ab Hellesponto vsq. ad
Gades in mari Magno sunt constitutae.

Cyprus insula a ciuitate Cypro, quae in ea
est, nomen accepit: ipsa ^t est & Paphos Vene-
ri consecrata in Carpathio mari, vicina Au-
stro, famosa quondam diuitijs, & maxime
aeris: ^v ibi enim prima huius metalli inuen-
tio & utilitas fuit.

Creta, Graeciae pars est ingens contra Peloponnesum: haec primum a temperie caeli Ma-
caronesum appellata est, deinde Cret-
^u a Creta quodam indige-
vnum Curetum fuisse, a quibus Iupiter ibi
absconditus est & enutritus. Est autem in-
sula Graeciae inter Ortum & Occasum longis-
simo tractu porrecta a Septentrione Graeciae
aestibus, ab Austro Aegyptijs undis perfusa.
Fuit autem quondam centum urbibus no-
bilis, vnde & Hecatompolis dicta est. ^y Pri-
ma etiam temis & sagittis claruit: prima li-
teris ^z iura, fixit, equestres turmas prima do-
cuit. Studiū musicū ab Idaeis dactylis in ea
ceptū: captis copiosa, ^z ceruis eget, lupos &
vulpes aliaque ferarum noxia nusquam gi-
gnit, serpens ibi nullus, noctua nulla, & si in-
uehatur statim moritur. Larga est autem vi-
tibus & arboribus. Dictamnus herba in Cre-
ta nascitur, & Alimus, quae admorsa diurnam
famem prohibet: ^b Phalangos autem vene-
natos gignit, & lapidem, qui Idaeus dactylus
dicitur.

^c Abydos, insula in Europa super Hellespon-
tum posita, angusto & periculoso mari se-
parata & ^d a ^e Graecae dicta, quod sit introi-
tus Hellesponti maris, in quo Xerxes pon-
tem ex nauibus fecit, & ^f a Graeciam tran-
sijt.

^d Coos insula adiacens prouinciæ Atticæ, in qua Hippocrates medicus natus est, quæ ut Varro testis est, arte lanificij prima in ornamentum fœminarum inclaruit.

^e Cyclades insulæ antiquitus Græciæ fuerunt, quas inde Cycladas autumant dictas, quæ licet spatijs longioribus à Delo proiectæ, in orbem tamen circa Delum sitæ sint, nam orbem *κύκλον* Graij loquuntur. Quidã verò non quòd in orbem digestæ, sed propter scopulos, qui circa eandem sunt, dictas putant Cyclades. Hæ in Hellesponto inter Ægæum & Maleum mare constitutæ circumdantur etiam pelago Myrtoo. Sunt autem omnes numero quinquaginta tres, tenentes à Septentrione in Meridiem millia quingenta: ab Oriente in occasum millia ducenta: Metropolis earum Rhodus.

Delos insula, in medio Cycladum sita. Et dicta Delos fertur, quòd post diluuium quod Ogygij temporibus notatur, cum orbem multis mensibus continua nox inumbrasset, ante omnes terras radijs Solis illuminata est, sortitaque ex eo nomen, quod prima manifestata fuisset visibus. ³ Nam *δῆλον* Græci manifestum dicunt. ^h Ipsa est & Ortygia, eo quòd primum ibi visæ sunt coturres aues, quas Græci, *ὄρτυγας* vocant. ⁱ In hac insula enixa est Apollinem & Dianam. Delos autem & ciuitas dicitur & insula.

^k Rhodos, Cycladum prima ab Oriente, in qua rosæ capitulum dicitur esse inuentum, dum ibi ciuitas conderetur: ex quo & vrbs & insula Rhodos est appellata. In hac vrbe Solis Colossus fuit æreus septuaginta cubitorum altitudine. Fuerunt & alij centum numero in eadem insula Colossi minores.

^l Tenedos, vna ex Cycladibus ad Septentrionem sita, in qua olim ciuitas à Tene quodam condita est. Vnde nomen vrbis illius, vel potius insulæ fuit. ^m Nam Tenes iste infamatus, quòd cum nouerca sua concubisset, fugiens hanc insulam vacuam cultoribus obtinuit, Vnde & Tenedos insula dicta est: sic Cicero, Tenen ipsum, cuius ex nomine Tenedos nominatur.

^o Carpathos, vna ex Cycladibus à Meridie posita contra Ægyptum, à qua Carpathiũ mare appellatum est vocata propter celerem fructuum maturitatẽ. Est enim inter Ægyptum & Rhodum. Ex hac insula dicuntur & Carpathicæ naues magna & spatiosa.

^p Cythera insula, vna ex Cycladibus à pat-

te occidua sita: cuius Porphyris antea nomen fuit. Cithera autem vocata, quòd ibi Venus sit orta.

^q Icaria insula, vna de Cycladibus, quæ Icario mari nomen dedit. Hæc inter Samum & Myconum procurrentibus saxis in hospitalis est, & nullis sinibus portuosa. Dicitur autem Icarum Cretensem ibi naufragio interijisse, & de exitu hominis impositum nomen loco.

^r Naxos insula, ante Dionysias dicta, quasi Dionaxos, quòd fertilitate vitium vincat cæteras: est autem à Delo xviii. millia passuum separata, ex qua olim Iouis fertur aduersus Titanas fuisse profectus.

^v Melos, ex numero Cycladum, vna omnium insularum rotundissima, vnde & nuncupata. Historia dicit, ex Iasone natum fuisse Philomelum & Plutum: ex Philomelo Pareantum genitum: qui de suo nomine Paron insulam & oppidum appellauit, prius autem Minoia, deinde Paros dicta. De qua Virgilius: - niueamque Paron. Gignit enim marmor candidissimum, quod Parium dicunt. Mittit & Sardan lapidem, marmoribus quidem præstantiorem, sed inter gemmas vilissimum.

Chios insula Syra lingua appellatur, eo quòd ibi mastix gignitur. Syri enim masticem Chio vocant.

Samos, insula est mari Ægæo vbi nata est Iuno: ex qua fuit Sibylla Samia, & Pythagoras Samius, à quo philosophiæ nomen inuentum est. In hac insula reperta prius fictilia vasa traduntur. Vnde & vasa Samia appellata sunt.

Sicilia, à Sicano rege Sicania cognominata est: deinde à Siculo Itali fratre Sicilia. Prius autem Trinacria dicta propter tria *ἀκρæ*, id est, promontoria, Pelorum, Pachynum, & Lilybæum. Trinacria enim Græcum est, quod Latine, Triquetra dicitur, quasi in tres quadras diuisa. Hæc ab Italia exiguo freto discreta, Africũ mare prospectans, terris frugifera, aut abundans: cauernis tamen & fistulis penetrabilis, ventisque & sulphure plena. Vnde & ibi Ætne montis extant incendia: in cuius freto Scylla est & Charybdis, quibus nauigia aut absorbentur, aut colliduntur. Fuit autem quondam patria Cyclopi, & postea nutrix tyrannorum, frugum fertilis, ac primum terris omnibus commissis seminibus aratro proficilla. Principem vrbiũ Syracusas habet: fontem Arethusam, &

& Alphæum fluvium magnorū generatorē equorum. In ea insula primū est inuēta comēdia. Achate lapidē ipsā primū ex Achate flumine dedit. Parturit & mare eius coralium: d gignit & sales Agrigentinos in igne solubiles, crepitantes in aquis. Omnis ambitus eius clauditur stadiorū tribus milibus. Sallustius autē dicit, Italiae coniunctā fuisse Siciliam: sed mediū spatium impetu maris diuisum, & per angustiam scissum.

Taplus insula, stadijs decem à Sicilia remota iacens & planior, vnde & nuncupata. de qua Virgilius, Tapsumque iacentem.

Æoliae insulae Siciliae, appellatæ ab Æolo Hippotæ filio: quem poëtae finxerunt regem fuisse ventorum, sed vt Varro dicit, rector fuit istarum insularum, & quia ex earū nebulis & fumo futuros prædicebat flatus ventorum, ab imperitis vitus est ventos sua potestate retinuisse. Eadem insulae & Vulcanix vocantur, quod & ipsæ, sicut Ætna, ardeant. Sunt autem nouē habentes propria nomina, quarum primam Lyparus quidam Liparen vocauit, qui eam ante Æolum rexit. Altera h Hieria vocatur, quod sit collibus eminentissimis, reliquæ verò, id est, Strongyle, Didyme, Ericusa, Hephæstias, Phænica, Euonymos, Ericodes, Phænicoes: quæ quoniam nocte ardent, Æoliae, siue Vulcanix dicuntur, ex ijs quædam ab initio non fuerunt, postea mari editæ vsq. nūc permanent.

Stæchades, insulae Mafsiliensiu sexaginta milliū spatio a continenti in fronte Narbonensis prouinciæ, quâ Rhodanus fluvius in mare exit. Dictæ autem Græcè Stæchades, quasi opere in ordinem sint positæ.

Sardus Hercule procreatus, cum magna multitudine à Libya profectus Sardiniam occupauit, & ex suo vocabulo insulae nomē dedit. Hæc in Africo mari facie vestigij humani, in Orientem, quam in Occidentem latior prominet: fermè paribus lateribus, quæ in Meridiē & Septentrionē vertunt, ex quo ante commercium à nauigantibus Græcorum Ἰζρες appellata est. Terra patet in longitudine millia cxi. latitudine xi. In ea neq. serpens gignitur, neq. lupus, sed Solifuga tantū, animal exiguum hominibus perniciosum. Venenum quoq. ibi non nascitur, nisi herba per scriptores plurimos & poëtas memorata, apialtro similis, quæ hominibus rictus contrahit, & quasi ridentes interimit. Fontes habet Sardinia calidos, in-

firmis medelam præbentes, fimbis excitatem, si sacramento dato oculos aquis tetigerint.

Corficæ insulae exordium incolæ Ligures dederunt, appellantes eam ex nomine diæcis. Nam quædā Coria nomine Ligur, licet, cum taurum ex grege, quem prope litoraregebat transnatare solitum, atque per interualla corpore aucto remeare videret: cupiens scire incognita sibi pabula, taurum à cæteris digredientem vsq. ad insulam nauigio profecta est. Cuius regressa insulae fertilitatem cognoscentes Ligures, ratibus ibi profecti sunt, eamque nomine mulieris auctoris & ducis appellauerunt. Hæc autem insula Græcè κόρνη dicitur, à Cvrno Herculis filio habitata, de qua Virgilius -- Cynaras taxos. Diuiditur autem à Sardinia xx. millium freto, cincta Ligustici æquoris sinu ad prospectum Italiae. Est autem multis promontorijs angulosa, gignens latissima pabula, & lapidem, quē Carochiten Græci vocant.

Ebofus, insula Hispaniæ dicta: quod à Zanio non procul sit, quasi ebozos. Nam lxx. stadijs ab ea distat. cuius terram serpentes fugiunt. Huic contraria est Colubraria, quæ referta est anguibus.

Balcares insulae Hispaniæ, duodecim, & Gymnasiae, & Maior & Minor. Vnde & eas vulgus Maioricam & Minoricam nuncupant. In ijs primū insulis inuenta est funda, qua lapides emittuntur, vnde & Balcares dictæ: sed & Græcè mittere dicitur: vnde & ballista quasi missa, & fundiballina. Virgilius: Balearis verberare fundæ.

Cap. VI. Britannia Oceani insula, &c. Hæc insula, quæ antea Britannias interfulo mari, toto orbe circum & Orislib. 1. c. 2. Britannia Oceani insula.

Thule, insulae Galliarum, & quoniam Oceanus habet insulas, quæ Britanniam, & Hiberniam vocant, quæ in aucta Galliarum parte ad prospectum Hispaniæ sitæ sunt.

Circentis eius plurimus. ex Solin. cap. de Britannia.

Thamator. Solin. Athanatis.

à Britanniæ auctario tenui sep. è Solin. ibid. è quo reseruat est hic locus, mendosus in omnibus libris.

Thule vltima insula Oceani. locus è Strabon. 1. c. 1. ad v. tibi seruiat vlt. Thule, è Solin. c. de Britanniæ insulis. Hæc verba exponemus, ex his quæ vult mendosus fuisse. Thule, autem insula est Oceani inter Septentrionalem & Occidentalem plagam vltra Britanniam, & Hiberniam & Orchadas. Est autem insulam Oceano vltima, in qua cū sol in Cætero est perpetui die & nocte, et sic dicitur. Solinus Multæ & aliæ circū Bæti. Insula, è quibus Thule vltima, in qua est ius boni.

sole de Cætri sydere faciēte transitū, nox penē nul
 li. brumali solstitio, p̄cunde nullus dies, ut ortus iū-
 ctus sit occasui. Ultra Thulé accepimus pigrū es-
 se & concretum mare. Chacon ita logebat, inter Sept. &
 Dec. plagam, in qua cum brumale solstitium sol facit nullus
 i. ... est, unde pigrum, & concretum est ultra mare. Sed à
 sole ulen nomen habere dicit, non ut Thule (opinor) sed ut
 vlti, propter causam à Seruio & Solino relatam, dicatur.
 e quorum vig. def. Ex Orof. ibid.
 h Scotia, eadem & Hiberna. Ex cod. quāuis non pror-
 sus eadem.
 i illic nullus anguis. Ex Solin. vid. Ned. in Angl. hist.
 k in qua Hercules columm-- immittitur. Ex Orof.
 l à continenti terra cxx passus. cxi. emendatit Cha-
 con ex Solini manuscriptis libris, ubi septingentis pedibus le-
 gitur, non passib. ut in vulgatis. Sed vetant codices, resq. ipsa
 Isidoro Gadib. ipsis vicino, ut pat. fuit, satis explorata.
 m in lingua sua Gadir. Est quoq. ḡhadar Hebrais
 Sepire, ex Solin. c. de Hispania.
 n Fortunatæ- ead. esse Paradisum. Seru. Aen. 5. ad-
 Elysiumq. colo secundum Philosophos, Elysium
 est, insulæ fortunatæ,
 o Sitæ sunt autem à Solin. c. vlt.
 p Gorgades. Ita v. libri, & Plinij, & Solini manuscripti.
 q Chryse, & Argyr. Solin. Plin. & Mela.
 r Sexcentis viginti quinq. millibus. vocem, stadio-
 rum ex Solino, Plinio, & Chacone auctorib. expunxiimus.
 s Tylos-- ferens omni tempore sol. Al. virēs o. t. f.
 t Apla est & Paphos. Hoc non refert ad Cyprum insu-
 lam, sed ad rebem in ea, quæ olim Cypros dicebatur, & Pa-
 phos, aiebat Ch. rion.
 u ... omni p̄traa huius metall. inn. Plin. lib. 8. c. 36.
 & lib. 3. r.
 x Hæc primūm à temperie cæli. è Solin. c. 17.
 y Prima etiam rem. Ex ead.
 z ita fixit. Solinus, ita iunxit. Vid. Plato. in Minor.
 a Ceruus eget. Ex Solin. Plin. lib. 8. c. 5. mirabilius in
 ead. insula (Creta) ceruos præterquam in Cydo-
 niatarum regione non esse.
 b Phalangos autem. Sic v. I. Solinus, Phalangiū aranei
 genus est, si n̄sum quætas nulla vis est, si potesta-
 ten, ictam homine in veneno interficit.
 c Abydos insula. Abydos neq. insula, neq. in Europa est,
 sed, ut ait Solinus de Hælesponto loquens: Abydos Asia
 est, & Sektos Europa. Seru. ad v. fauces tentātur Aby-
 di. Georg. 1. Sektos, & Abydos ciuitates sunt Helle-
 ponti, quæ angusto, & periculoso mari segre-
 gant. Nos hæc alqs concinnanda relinquimus.
 d Coos Solinus. Multæ quidem insulæ obiacent
 Atticæ continenti, sed suburbanae ferme sunt Sala-
 mis, Sunium, Cos, Ceos, etcætera. Quæ, ut Varro te-
 stis est, subtilioris vestis. vincula arte Lanificæ scientia pri-
 ma in ornatum fæminarum dedit. An Solin. manusc. ecclesia
 Tolet. libro, Ceos, Cos, legitur: & quidem imprudem que-
 stus est Hermolans Barb. harum vocum affinitate sepe peccæ-
 tum à libr. auge in bouis au. forib. Ita ut iam propè vsu cap. e
 sint à Cos, quæ Ceos erant fort. esse propria, sed Lanificum sue-
 rit Plinio auctore vtriq. commune, Hippocr. ites tamen com-
 munitis esse non potuit, quæ in suisse constat Cos. Sed Coos v̄p
 porratit patria non obiacet Atticam maris. Algea, sed Rhodo
 in Icaro p̄. v̄.
 e Cyclades-- quas inde Cyclad. è Solin.
 am verò non quod in orb. Vid. Seru. Aen. 3.
 Ad-- Cycladas, & creb. l. f. c. t.

A sunt autem omnes num Ex Orof.
 t tenētes. Ita Gotth. o. tēdentes non displicet, ex Vulc.
 s Nam dicitur Græci. Verba sunt Seru. Aen. 3.
 h ipsa est & Ortygia, è Solin. c. 17.
 i In hac insula Latona. Verba Seru. Aen. 3. ad v. Sa-
 era mari colitur med.
 k Rhodos Cycladum prim. Ex Orof.
 l rosę capitulum. Al. capitulum, al. caputū, al. cupulum. f.
 cobrium, vel cotinum. G. off. cotinum ἀκνὸς ἴσθ' ἢ κεκοκῶς.
 m Tenedos. Ex Orof.
 n Nam Tenes ille-- dicta est. è Seru. Aen. 2. ad v. To-
 nedos notissima fama.
 o Sic Cicero. Verr. 3.
 p Carpathos. Ex Orof.
 q Contra Ægypt. a. q. C. m. Acro in Hor.
 r est n. inter Ægyptum, & Rhod. è Seru. Aen. 3.
 t Cythera. Ex Orof. & Solin. licebit etiam Cytheream
 appellare. Stephanus, λέγειται ἢ ἢ νῦν ἔσται. ἢ ἢ γορὴ καὶ
 παῖα. Seru. Aen. 1. ad illud. At Cytherea nouas artes
 Cytherea ab insula (inquit) quæ plurali tantū nume-
 ro dicitur, ut sunt alta Cythera. Aen. 10.
 u Icaria vna de Cycladib. Solinus, de Sporadibus
 est Icaros. Sed Cycladas quoque Sporadas fecisse videtur
 Virgilius, cum dixit, Sparlasq. per aquor Cycladas.
 v Naxos insula ante Dionysias dicta. Solinus. Na-
 xos Dionysias prius quàm Naxos dicta, vel quòd
 hospita Libeto patri, vel quòd fertilitate vitium
 cat ceteras. Quare autē Naxos dicta sit Trod. Sicul. lib. 6.
 illud verò, quali Dionaxon, adulterinum duco.
 x Melos, è Solin.
 y De qua Virg. niueamq. Paron Aen. 3.
 C z Syri n. mastichen. Ead. leguntur in libell. de locis Heb.
 ex Alt. Apost. inter Hieronymi opera.
 a Trinacria-- quod Latinè Triquetra. Plinius, &
 Solin. triquetra; sed triquadram, scripsisse Isidorum veri-
 simile est ex etymologia, & ex Quinctiliano qui lib. 1. c. 5.
 Etymologia (inquit) nonnunquam barbara ab emē
 datis conatur discernere, ut cum triquetram dici
 Siciliam, an triquadram oporteat, &c.
 b Hæc ab Italiae exig. fuer. Ex Isid. lib. 2. in princip.
 c Fuit autem quondam patria. Ex Orof. lib. 2. c. 4.
 d primum est inuenta Comœdia. è Solin.
 e Gignit & sales Agreg. ex ead. idem inf. lib. 16. c. 2.
 f & per angustiam scillum. Idem sup. lib. 13. c. 18.
 g Virg. Taplumq. iacentem. vbi Seru. insula non lō-
 gè à Syracusis fluctib. penè pal.
 h Aolia Hippocæ fil. è Ser. Aen. 1. ad v. Aolia venit.
 i Hiera quod sit collib. emin. Sine quòd. ... hoc est,
 sacrum pro magno vsurpant, ita vti nos, Græci, sine ut ait So-
 linus, quod sit Vule. mo præcipue sacra.
 D k Hephæstias. Hæc in editione Margarici non est. & qui-
 dem sine ea numerus constat. Solinus & Plinius septem tan-
 tum esse dicunt
 l In fronte Narbon. prou. Orof. lib. 1. c. 2.
 m in Orientem, quā in Occidentē latior locus est ex
 lib. 2. hist. Sæstusq. citatus ab Agell. lib. 12. c. 2. dicitur esse
 dicitur ad hanc possessit, ferme paribus lateribus, quæ in
 Meridiē, & Septentrionē vertat. Corrigēdas ad apud
 non in Vacies. t. dies autē, ante commercium. Ch. roni
 suspecta erant.
 m Sed solifug. sup. lib. 12. c. 3.
 o nisi herba. Ex Isidoro emendatus Serui locus eclog. 1.
 rale sum her.
 p Fontes habet. ex Solin.

^a Ligor mulier. *Citat hæc Priscian lib. 6. ex Sallustij lib. 2. histor.* Sed ipsi ferunt, taurum ex grege, quæ propè litora regebat Coria nomine Ligor mulier, ex quo intelligitur totum hunc locum esse Sallustij.

^c Diuiditur autem à Sardin. *Oros. ibi.*

^e Ebofus. *Oros. ibid. Caterum de etymo.* quod nō procul à Zanio, *amplius querendum, sine Zanio, siue Dianio legas.*

^c Baleares insulæ duæ s. Aprosiades, & Gymnasides, s. *Aphrodisiadae.* sic dictæ quod (vt ait Arist. lib. πρὶ θαυμασ. ἀνοσμάτων) apud hos maiori in pretio fannæ sint, quàm viri. *De Gymnasis Plin. lib. 3. c. 5.* Baleares funda bellicosas Græci Gymnasia dixerunt. *Diodor. Siculus lib. 6. c. 1. Gymnasia dictas ait, quod æstate nudi, quasi palæstrita incedunt.*

^v βάλλω n. Græc. eod. mod. inf. lib. 18. c. 10.

^x vnde ballista, quasi miss. & fundibalum. *Ita reteres lib. hic, & lib. 18. c. 10. & apud Aug. in ps. 54. & Veget. lib. 1. c. 16.* Teretes lapides de funda, vel de fustiballo. *& lib. 2. c. 15.* funditores, qui ad fundas, vel fustibalos. *& lib. 3. c. 4.* fustibalus fustis est longus. *quare fundibalum omnino legendum, non fundibulum.*

De Promontorijs. Cap. VII.

Commune est insulis, vt promineant: Inde, & loca earum Promontoria dicuntur. Sic ^a Sallustius de Sardinia: In Orientē latior prominet, quàm in Occidētē.

^b Sigæum, promontorium Aficæ, vbi Hellespontus apertius dilatatur. Dictum autem Sigæum propter Herculis taciturnitatem, quia prohibitus hospitio à Laomedōte Troianorum rege, simulauit abcessum, & inde contra Troiam cum silentio venit, quod dicitur. *σὴγῆ.*

Maleum, promontorium Græciæ, quod intrat mare, & per millia quinquaginta protenditur, vbi vnda ita fixa est, ^c vt perse qui nauigantes videatur. Hoc autem promontorium à Maleo rege Argiuorum nomen accepit.

^d Pelorum, promontorium Siciliæ respiciens ad Aquilonem, secundum Sallustium dictum à gubernatore Hannibalis illic sepulto.

^e Pachynum, promontorium Siciliæ, Austro spectans ab æris crassitudine dictū. Nam *παχὺς* est pinguis & crassus, Austro enim perflatur.

^f Lilybæum, promontorium Siciliæ, Solis occasum intendens, vocatum ab eiusdem nominis ciuitate, quæ ibi est sita.

^g Borio, promontorium Numidiæ vocatū, eo quod Aquilonem intendat. Hoc Hipponem Rhegiū postea dictum, pro eo quod sit æquore interruptum.

Calpe, Hispaniæ promontorium.

A ^a Cap. VII. Sic Sallustius de Sardin. *Qui citatur (vt superior. capite diximus) ab Agellio, & Non. ex lib. 2. hist.*

^b Sigæū prom. *σὴγῆ. è seru. Æn. 2. ad illud. Sigæa igni freta lata reluc. vbi codex Seruij Vaticanus. q. d. σὴγῆ.*

^c vt perse qui nauig. *Seruius Æn. 5. ad illud. Maleæq. sequacibus vndis, sequaces, inquit, id est, persecutrices.*

^d Pelorum prom. *Ex eod. Æn. 3. ad illud. rarel. vt claustra Pelori. illud tamen respiciens Aquilonem, & Oros. est lib. 1. c. 2.*

^e Pachynum. *Item è seru. Æn. 3. ad v. proiectaque laxa Pachyni, & voces, pinguis &, alienæ videbantur Chaconi, neq. immeritò.*

^f Lilybæum. *Ex Oros. ibid.*

B ^g Borion prom. *Solin. c. 30.* Borion promontorium quod Aquilone caditur, Græci aduenæ sic vocauerunt. *Quæ verò sequuntur de Hipponem, Rhegio postea dicta, sunt quidem ex eod. Solino, sed non erant huius loci, tantum abest, vt superioribus fuerint annexenda.*

De montibus, caterisque terra vocabulis. Cap. VIII.

Montes, sunt tumores terrarum altissimi dicti, quod sint eminentes. Quidam autē proprijs ex causis vocati sunt, ex quibus notandi sunt, qui opinione maximi celebrantur.

Mons Caucasus ab India vsque ad Taurū porrectus, pro gentium ac linguarum varietate quoque versum vadit, diuersis nominibus nuncupatur. Vbi autem a ^a monte in excelso confurgit sublimitatē: propter niuium candorem Caucasus nuncupatur. Nam Orientali lingua Caucasum significat candidum, id est, niuib. densissimis candicantē. Vnde ^b & cum Scythiæ, qui eidē mōti iunguntur, Croacasin vocauerūt. Casim enim apud eos candor, siue nix dicitur.

^c Mons Taurus à plerisque idem vocatur, qui & Caucasus.

D Libanus, mons Phœnicum altissimus, cuius meminerunt prophete. ^d dictus à thure, quia ibi colligitur, cuius ea pars quæ est super eum ad Orientalē plagam respiciens, Antilibanus appellatur, id est, contra Libanū.

^e Ararath, mons Armeniæ, in quo arcam historiæ post diluuium reledisse testatur. Vnde & vsque hodie ibidem lignorum eius videntur vestigia.

^d Acroceraunij mōtes propter altitudinē, & fulminum iactus vocati sunt. Græcè enim fulmen *ἀεραυρῆς* dicitur. Sunt autem inter Armeniam & Iberiam, incipientes à portis Caspijs vsque ad fontem Tigridis fluij.

Hyperborei montes Scythiæ dicti, quod supra, id est, ultra eos fiat Boreas.

° Riphæi montes in capite Germaniæ sunt à perpetuo ventorum flatu nominati. Nam $\epsilon\iota\phi\alpha$ Græcè impetus & $\epsilon\gamma\mu\eta$ dicitur, $\alpha\pi\delta\ \tau\epsilon\ \epsilon\iota\pi\ \gamma\omega$.

Olympus, mons Macedoniæ nimiū præcellus, ita vt sub illo nubes esse dicantur. (°) de quo Virgilius, -- Nubes excessit Olympi. (°) Dicitur autem Olympus, & quasi Ololampus (id est, quasi cælum,) Hic mons Macedoniam diuidit à Thracia.

° Athos, mons Macedoniæ, & ipse altior nubibus, tantòq. sublimis, vt in Lemnum umbra eius pertēdat, quæ ab eo LXXVI. millibus separatur.

° Parnasus, mons est Thessaliæ, iuxta Bœotiam, qui gemino vertice est erectus in cælū. Hic in duo finditur iuga, Cyrrhā, & Nysfam. vnde & nuncupatus, eo quòd in singulis iugis colebantur Apollo, & Liber. Hæc iuga à duobus fratribus Citheron & Helicon appellantur. Nā Helicon dicitur ab Helicone fratre Citheronis.

Item Ceraunij sunt montes Epiri, à crebris dicti fulminibus. Græcè enim fulmen $\kappa\epsilon\rho\alpha\upsilon\omega\varsigma$ dicitur.

Apenninus mons appellatus, quasi Alpes Pæniæ: quia Hannibal veniens ad Italiam eosdem Alpes aperuit, vnde & Virgilius, Alpes... apertas. Has enim Hannibal post bella Hispaniæ aceto rupit. Iuuenalis. Et montem rupit aceto. Et inde loca ipsa quæ rupit Pæniæ Alpes vocantur.

Mons Ætna ex igne & sulphure dicitur: vnde & Gehenna. Constat autem hunc ab ea parte, qua Eurus & Africus fiat, habere speluncas plenas sulphuris, & vsq. ad mare deductas: quæ speluncæ recipiētes in se fluctus ventum creant, qui agitated ignem gignit ex sulphure, vnde fit, quod videtur incendium.

Pyrenæus, & ipse à crebris fulminū ignibus nuncupatus. Græcè enim ignis $\pi\upsilon\rho$ vocatur. Iste est, qui inter Galliam atque Hispaniam, quasi de industria, munimentum interiacet.

° Solorius, à singularitate dicitur, quòd omnibus Hispaniæ montibus solus altior videatur, siue quòd, Oriente sole, antè radius eius in eo, quàm ipse cernatur.

Calpe, mons in vtimis finibus Oceani, qui diuinit Europam ab Africa, quem Atlātis finē esse dicunt, de quo Lucanus, Hesperiam... summūq. impleuit Atlante... Atlas Promethei frater fuit & rex

Africæ, à quo Astrologiæ artem prius dicūt excogitatam, ideòque dicitur esse sustinuisse cælum. Ob eruditionem igitur eius disciplinæ, & scientiam cæli, nomen eius in montē Africæ deriuatum est: qui nunc Atlas cognominatur, qui propter altitudinē suam quasi cæli machinam atque astra sustentare videtur.

Alpes autē, propriè montes Galliæ sunt, de quibus Virgilius, Aërias Alpes. Et dicendo aërias, verbum expressit à verbo. Nam Gallorū lingua Alpes montes alti vocantur. Hæc sunt enim, quæ Italiæ murorum exhibent vicem.

Colles, sunt præminentiora iuga montiū, quasi colla.

Iuga autem montiū ex eo appellata sunt, quòd propinquitate sui iungantur.

Tumulus, est mons breuis, quasi tumens tellus. Item ° tumulus terra congesta, vbi nulla memoria est.

Valles, sunt humilia loca, quasi vulsa. Hinc & conualles, depressa loca terrarum inter montes.

Campus est, terrarum planities. Dicitur autem campus, quòd breuis sit pedibus, nec erectus, vt montes: sed patens & spatio suo porrectus & iacens: vnde & Græcè $\pi\epsilon\delta\iota\omega$ dicitur. Sumpsit autē nomen ex Græca etymologia: $\pi\chi\alpha\upsilon\alpha\iota$ enim Græci breue dicunt. ° Solum est, omne quod sustinet, à soliditate dicitur scilicet, vnde & de mari Virgilius ait, Subtrahiturque solum.

Saltus, sunt vasta & siluestria loca, vbi arbores exiliunt in altum.

° Fauces, sunt angustorum locorum aditus inter duos montes, loca angusta & perua, dicta à faucium similitudine, quasi foces.

° Confrages, loca in que vndiq. venti currunt, ac sese frangunt, vt Næuius ait, In montes, vbi venti frangebant locum.

° Scabra, sunt loca situ aspera, vnde & scabies dicitur, à corporis asperitate.

° Lustra, obscura latibula ferarū & luporū cubilia sunt, vnde & lupanaria lustra dicuntur, per contrarium videlicet, quia parum illustrantur.

° Lucus, est locus densis arboribus læptus, solo lucem detrahens. Potest & à collucendo crebris luminibus dici, quæ ibi propter religionem gentiliū, cultūq. fiebant.

Deserta vocata, quia nō feruntur, & ideò quasi deferuntur: vt sunt loca sylvarum & montium,

mōtium, contraria vberimarum terrarum A
 quæ sunt vberima glebæ.

Deuia, sunt loca secreta & abdita, quasi
 extra viā: ipsa sunt & Inuia. Inde & Auia-
 ria secreta loca, & à via remota, aut tantum
 adibilia auiibus: vnde est illud: Inculta rubēt
 auitaria baccis.

Amœna loca Verrius Flaccus dicta ait,
 eo quod solum amorem præstent, & ad se
 amanda alliciant. Varro, quod sine munere
 sunt, nec quicquam in his officij, quasi am-
 nia, hoc est, sine fructu, vnde nullus fructus
 exoluitur. Inde etiam nihil præstantes, im-
 munes vocantur.

Aprica loca, quæ sole gaudent, quasi ἀπερ
 φραγς, id est, sine frigore, siue quod sint aper
 ro celo. B

Opaca verò loca, quasi operta celo, aprico
 contraria.

Lubricum dici (constat) locū, ab eo quod
 ibi quis labitur: & lubricū dicitur, non quod
 labitur, sed in quo labitur.

Æstiuæ, sunt loca vmbrosa, in quibus per
 æstatem vitant pecora solis ardorē. Statius:
 Et vmbrosi patuere æstiuæ Lycæi.

Naualia, sunt loca vbi naues fabricantur.
 Hoc & Textrinum vocatur.

Statio est, vbi ad tempus stant naues.

Portus, vbi hyemant: Importunam autē,
 vbi nullum refugium, quasi nullus portus.

Portus autem, locus est ab accessu ven-
 torum remotus, vbi hyberna opponere so-
 lent. Et portus dictus à deportandis cōmer-
 cijs: hunc veteres à baiulandis mercibus
 Baias vocabant, illa declinatione à baia ba-
 ias, vt à familia familias.

Littus est, terra aquæ & mari vicina. Et di-
 ctum littus, quia fluctu eliditur, vel quod
 aqua allouitur. Cic. in Top. Littus est qua flu-
 ctus eludit.

Circūfluuium, locus, quem aqua circū-
 luit. Alluuium, consumptio riparū ex aquis.

Margo, est pars cuiuslibet loci, vt puta ma-
 ris, vnde & nomen accepit.

Maritima, quasi maris intima.

Ostia, ab ingressu & exitu fluminis dicta
 in mari.

Continens, perpetua terra, nec vllō mari
 discretā: quem Græci ἀπείρου vocant.

Cap. VIII. Croacasia, Al. Graucasia. Vid. Plin. lib. 6.
 c. 18. & Solin. c. 52.

Libanus-- dictus à thure. Est n. Hebraicis לבונה le-
 bona, thuris.

Acrocetium, è Seru. Æn. 2. ad v. vicina Cerau-

nia iuxta. & Georg. 1. ad v. alta Ceraunia telo Deijcit.
 Riphari montes. è Seru. Georg. 3. ad illud-- Gens ef-
 fixa virum Riphæo t. euro.

De quo Virgilius, nubes excessit Olympus. Apud
 Maronem hæc nisiquam sunt.

Olympus quasi ololamp. Ex eod. Æn. 4. ad illud.
 Ipse Deum tibi m. c. d. Olympo.

quali calum. Hoc Isidori profecto non est.

Athos-- qui ab eo LXXV mill. Ita Solin. c. 21

Parnasus. Seru. Æn. 10. Parnasus mons est Thes-
 salie iuxta Bœotiam, qui in duo finditur iuga, Ci-
 theronem Liberi, & Heliconem Apollinis, & Mu-
 sarum, itaque lib. 7. Cystha autem, & Nyia vrbes
 sunt sub eisdem iugis sitæ.

post bella Hispania. E Seru. Æn. 10. ad v. exitium
 magn. a. Alpes imm. ap.

Vnde & Gehenna. Hoc quantum habeat nescio.

Solorius. Vid. Plin. lib. 3. c. 1.

De quo Lucanus. Lib. 1.

Nam Gallorum lingua Alpes m. a. è Seru. Æn.
 4. ad illud, Alpim Boreæ n. h. n. f. i. At Festus Albū
 quod nos dicimus, à Græco quod est ἀλφειο est ap-
 pellatum-- Sabini tamen Alpim dixerunt. Vnde
 credi potest nomen Alpium à candore niuū vo-
 citatum.

Item tumulus terra congesta. Dresse videtur aliquid.
 Seru. Æn. 3. ad v. Forte fuit iuxta tumulus, & c. Hoc
 sermone (impur) & collem, & sepulcrum fuisse si-
 gnificat.

χάμα n. Vid. sap. lib. 12. in voce Camel. & inf. lib. 20.
 c. 11. in Cama.

Solum est, quod sustinet. è Seru. Æn. 7. ad v. Ce-
 reale solum. Locus verò ab Ipsi citatus Æn. 5.

Fauces sunt. è Seru. vt biuias a
 milite fauces, Æn. 11.

Confrages festas. Confrages loca dicuntur, in
 quæ vndiq. confluunt venti. Nomus. Confluges lo-
 ca, in quæ diuersi confluunt riuus.

Scabra sunt loca f. a. è Seru. ad v. Scabra rubigi-
 ne, Georg. 1. sed tax, loca, apud enim non legitur.

Lustra, idem Æn. 1. ad v. Lustrabunt, conuexa
 pol. d. f. p. Lustra & ferarum cubilia, & lupanaria
 per contrariū dicimus, quia parū illustantur.

Lucus. Idem ad v. Lucus in vrbe fuit summ. Æn. 1.
 Lucus autem dicitur, quod non luceat, non quod
 sint ibi lucina causa religionis.

Amara. Idem Georg. 2. Amara secreta nemora,
 quæ aues frequentant.

Amœna loca Varro. Hic Verrius, & Varro, alter al-
 terius sedē occupauerat, vt constat ex Festo, & Seru. Æn. 6.
 ad v. amœna vireta. & Æn. 5. ad Tartara habet-- sed
 amœna piorum.

Aprica loca è Seru. Æn. 6. Trans pōtum fugat,
 & terris immittit apricis.

& lubricum dicitur non quod labitur, quod qui-
 dem ad locum attinet: alioqui lubricum dicitur, & quod labi-
 tur, & in quo labitur. Seru. Æn. 2. lubricū dicitur, quod
 labitur, dum tenetur, vt piscis: & in quo labitur, vt
 sese opposuit Salio per lubrica surgens. & Isidorus
 ipse lib. x. lubricus, ab eo quod labitur: Quare nihil hic
 opus vlla correctione: consentientib. præsertim libris omnib.
 tantum qua de re sit sermo, attendisse oportuit.

Æstiuæ, è Seru. Georg. 3.

Naualia. Ex eod. Æn. 11.

^l Hoc & Textrinum. *Seru. Æn. 2. ad v.* -- Edificant, se ceteraque in tex. abiete costas. Translatio (inquit) a navibus. ut Cicero, navem tibi edificatam esse Melitanam. Itē intexūt ut -- Bifdenas italo texamus robore naves. *ad hęc valetur texturini notionem respexisse Ciceronem lib. 4. tit. 2. in Verre dicens.* Insula, iudices, Melita est satis lato à Sicilia mari periculosoq. disiuicta, in qua est eod. nomine oppidum, quo iste nunquam accessit, quod tamen isti textinum per tricinium ad muliebrem veltein conficiendam fuit. *Undensci licet in voce ambigua.*

^g Satio est. *e. Seru. Æn. 2.*

^h Importunum est. *Seru. Æn. 11.* Importunum autem est, quod caret portu, id est, quiete, ubi nullus est portus.

ⁱ Portus autem locus ab acc. v. r. *Itac ex margine assumpta credo. Sunt autem Virgilij verb. Æn. 3.* Portus ab accessu ventorum immotus. -- *Nec minus illa, que sequuntur, quo sunt ex 3. Geor.* Et stabula à ventis hyberno opponere soli.

^k à baulandis mercibus Baias. *Baiarū verò, que prope Cumis alia est ratio, dicit en. à Baio Vlystis socio illic sepul. to. ut ait Seru. Æn. 3. ad v.* Hoc ubi delatus Cumicā accesseris urbem. Silius. -- docet ille tepentes -- Vnde ferant nomen Baiæ, comitēque dedisse Dulichie puppis stagno sua nomina monstrat.

^l Littus est terr. a. e. m. v. *Et quidem Sernius modo littus desinit terram aqua vicinam, modo terram mari vicinam, quod utrumque inclusit Isidorus.*

^m quia fluctu eliditur. *Al. eluditur.*

ⁿ vel quod aqua alluitur. *Al. alluitur.*

^o Cic. qua fluctus eludit. *Al. elidit de quo lib. 2. c. 10.* Non est autem Ciceronis desinitio, sed Aquilij.

De inferioribus terra. Cap. IX.

Specus, est fossa sub terra, quæ perspicere potest: ^b σπηλαια Græcè, spelunca Latinè.

Spiracula appellata omnia loca pestiferi spiritus, quæ Græci χαρῶνας appellant, vel Acherontea. Etiam Varro spiraculum dicit huiusmodi locum, & spiracula ex eo dicuntur loca, quæ terra spiritum edite.

Hiatus præruptio terræ profunda, quasi itus: propriè autè hiatus est omnis oris apertio, translata à feris, quarū auiditas oris ad apertione monstratur.

^d Profundum propriè, quasi cuius porro sit fundus: abusivè autem profundum vel sursum, vel deorsum dicitur: ut, ^e Maria ac terras cælumque profundum.

^f Barathrum, nimie altitudinis nomen est, & dictum barathrum, quasi vorago atra, scilicet à profunditate.

Erebus inferorū profunditas atq. recessus.

^g Styx ἀπὸ τοῦ συγγεῖς, id est, à tristitia dicta, eo quod tristes faciat, vel quod tristitiā gignat.

^h Cocytus locus inferi. Cocytus autem nomen accepit Græca interpretatione, à luctu dicitur.

^A Tartarus, vel quia omnia illic turbata sunt, ἀπὸ τοῦ ταραχῆς, vel quod est verius ἀπὸ τοῦ ταραχῆς, id est, à tremore frigoris, quod est algere, & rigere, scilicet quia luce solique caret. Nā neq. illic vapores sunt, qui ex solis luce gignuntur, neq. flatus, qui eiuḡdem motibus incitantur, sed perpetuus stupor: ταραχῆς enim horrere & tremere apud Græcos legitur. Illic enim fletus & stridor dentium.

^k Gehenna, est locus ignis & sulphuris, quæ appellari putant à valle idolis consecrata, quæ est iuxta murum Hierusalem, repleta olim cadaveribus mortuorum. Ibi enim Hebræi filios suos immolabant demonibus, & appellabatur locus ipse Gehennon. Futuri ergo supplicij locus, ubi peccatores cruciandi sunt, huius loci vocabulo designatur. Duplicem autem esse gehennā, & ignis, & frigoris (in Iob legimus.)

^l Inferus appellatur, eo quod infra sit. Sicut autem secundum corpus, si ponderis sui ordinem teneant, inferiora sunt omnia graviora: ita secundū spiritū inferiora sunt omnia tristiora. ^m Vnde & in Græca lingua origo nominis, quo appellatur Inferus, ex eo quod nihil suaue habeat, resonare perhibetur. ⁿ Sicut autem cor animalis in medio est, ^o ita & Inferus in medio terræ esse perhibetur. Vnde & in Evangelio legimus, In corde terræ. Philosophi autè dicunt, quod Inferi pro eo dicantur, quod animæ hinc ibi ferantur.

^a Cap. IX. Specus -- qua perspicere potest. *Nempe ab aspiciendo dicitur. De genere, & declinatione huius nominis vide de Seru. ad verba Virg. Æn. 6.* Hic specus horrendū, & Priscian. lib. 6.

^b Spelæa Græc. spelunc. Lat. è Seru. eclog. 10.

^c quæ Græci χαρῶνας. *Galenus. πῶνάρις δὲ ἀπὸ τοῦ πνέματα μόνου κατὰ τὸν εἰσπνοῖον ἢ βλαβὴ γινέται, καὶ ἴσπερ ἐν τοῖς χαρῶνας ὀνημασμένους χρωσις.*

^d Profundum propriè. *e. Seru. Æn. 2.*

^e maria ac terras cælumque profundum. *verba Virg. Æn. 1.*

^f Barathrum imm. a. n. è Seru. Æn. 3. obtudet, atque imo Barathrij, &c. *Ereb. Ex eod. Æn. 4.*

^g Styx ἀπὸ τοῦ συγγεῖς. *Ex Seru. Æn. 6.*

^h Cocytus. *Seru. Æn. 6.* Cocytus fluvius inferorū dicitur ἀπὸ τοῦ κωλύει, id est, lugere.

ⁱ Tartarus. *Ex eod. Æn. 6. ad illud.* Tum Tartarus ipse Bis patet, &c.

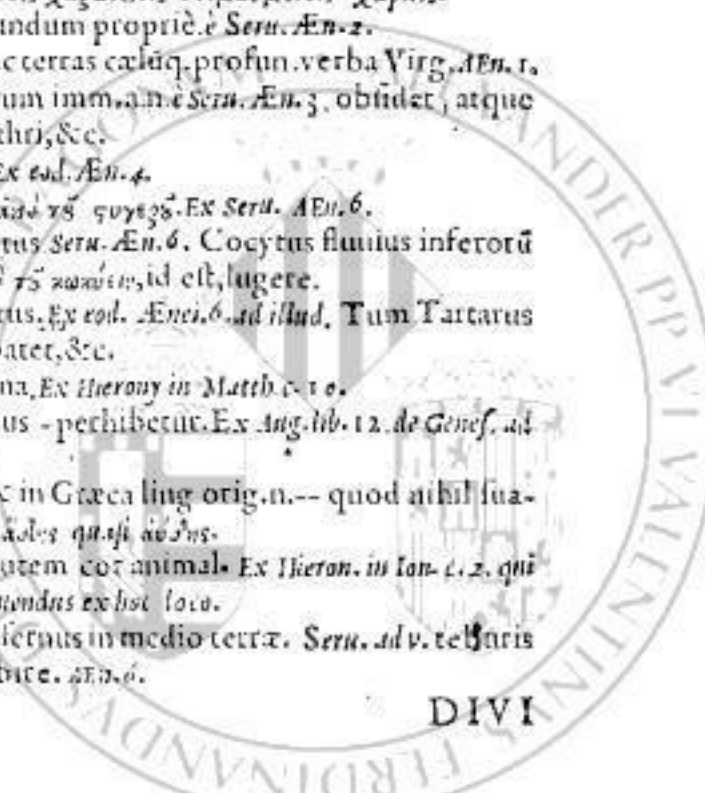
^k Gehenna. *Ex Hierony in Matth. c. 10.*

^l Inferus -- perhibetur. *Ex Aug. lib. 12. de Genes. ad litt. c. 34.*

^m vnde & in Græca ling. orig. n. -- quod nihil suaue. *Nempe ἀδὸς quasi ἀδύς.*

ⁿ Sicut autem cor animal. *Ex Hieron. in Ion. c. 2. qui locus resistentis ex hoc loco.*

^o Ita Inferus in medio terræ. *Seru. ad v. teluris pertinet ubi dicit. Æn. 6.*

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER DECIMVS QVINTVS.

De ædificijs, & agris.

DE CIVITATIBVS

Cap. I.

De auctoribus conditarum urbium plerumque dissensio inuenitur: adeo ut ne urbis quæ de Romæ origo possit autenter agnosci. Nam Salustius dicit. Urbem Romam sicuti ego accepi condidere atque habuere initio Troiani, & cum ijs Aborigines. Alij dicunt ab Euandro, secundum quod Virgilius. Tunc rex Euandrus Romanæ conditor arcis. Alij à Romulo, ut En huius, nate, auspicijs illa inclya Roma. Si igitur tantæ ciuitatis certatio non apparet, non mirum si in aliarum opinione dubitatur. Vnde nec historicos nec commentatores varia dicentes imperitiæ condemnare debemus, quia antiquitas ipsa creauit errorem. Sanè quædam, de quibus aut sanctæ scripturæ, aut historiæ gentium certam originem referunt, paucis admodum verbis retexere oportet.

Primus, ante diluuium Cain ciuitatem Enoch ex nomine filij sui in ^b Naid condidit: quam urbem sola multitudine suæ posteritatis impleuit.

^c Primus, post diluuium Nemrod gigas Babylonem urbem Mesopotamiæ fundauit. Hanc Semiramis regina Assyriorum ampliauit, murumque urbis bitumine & cocto latere fecit. Vocabulum autem sumpsit à confusione: eo quod ibi consulari sint atque permixtæ linguæ ædificantium turrim.

^d Iudæi asserunt Sem filium Noe, quem dicunt Melchisedech, primum post diluuium in Syria condidisse urbem Salem: in qua

^A regnum fuit eiusdem Melchisedech. Hanc postea tenuerunt Iebusæi: ex quibus & sortita est vocabulum Iebus: sicq. duobus nominibus copulatis, Iebus & Salem, vocata est Hierusalem, quæ postea à Salomone Hierosolyma, quasi Hierosolomonia, dicta est. Hæc & corruptè à poëtis Solyma nuncupata est, & postmodum ab Aelio Adriano Aelia vocitata est. Ipsa est Sion, quæ Hebraicè ^f speculatio interpretatur, eo quod in sublimi constructa sit, & de longè venientia contempletur. Hierusalem autem pacifica in nostro sermone transfertur. ^g Oppida nobilia qui, vel quæ constituerunt.

^h Dionysius, qui & Liber, diam victor perambulasset, Nyriam urbem ex suo nomine iuxta Indum fluuium condidit, & quinquaginta millibus hominum adimpleuit.

ⁱ Medusa autem Aegæi filius Mediæ construxit: vnde & regio eius Mediæ nomen sortita est.

Persepolim urbem, caput Persici regni ^k Perseus Danaës filius condidit famosissimam confertissimamque opibus, à quo & Persida dicta est.

^l Ctesiphontem quoq. Parthi apud Parthiam condiderunt, in æmulationem Babylonæ urbis.

^m Susis, oppidum Persidæ aiunt Memnonis patrem constituisse. Dictum autem Susis quod immincat Susæ fluuius. Ibi est regia Cyri, lapide candido & vario cum columnis aureis, & lacunaribus gemmisque distincta, continens etiam simulacrum cæli, stellis micantibus præsignatum, & cætera humanis mentibus incredibilia.

Bactrum, oppidum Bactriani condiderunt ex proprio anthe cum cognominantes, qui Bactrus vocatur.

ⁿ Carra, ciuitas Mesopotamiæ trans Edeffam condita à Parthis, vbi quondam Romanus est cæsus exercitus, & Crassus dux captus.

Edeffam urbem Mesopotamiæ condidit Nembroth filius Chus, postquam de Babilon^e migravit, in qua & regnavit, quæ antè A^{ch} cognominata est. ^o Ipse construxit & Chalannen, quæ postea verso nomine à Seleuco rege dicta est Seleucia. ^p Philadelphiam urbem Arabiæ condidit Raphaim, gens antiquissima, quam interfecerunt filij Loth.

Seleucus, vnus ex pueris Alexandri post mortem eiusdem Alexandri occupato regno Orientis, urbem in Syria condidit, eamq; ex Antiochi patris sui nomine Antiochiam nuncupauit, & Syriæ caput instituit. ^q Ipse quoque Laodiciam & Seleuciam, ipse Apamiam & Edeffam vrbes construxit.

^r Damascus Syriæ, condita & nuncupata à Damasco dispensatoris Abrahamæ filio. Hæc antea in omni Syria tenuit principatû: Necdum enim florebat ibi Antiochia, Laodicia, & Apamia: quas vrbes post Alexandrum constructas esse cognoscimus. Hic est Damascus, quem Abraham futurum sibi heredem dixerat, antequam esset illi promissus Isaac.

^s Gazam, oppidum Palæstinae condiderunt ^{fic.} habitauerunt Cappadoces pristinis cultoribus interfectis. Vocata autem Gaza, eo quod ibi Cambyfes rex Persarum thesauros suos posuit, cum bellum Ægyptijs intulisset. Persarum enim lingua thesaurus Gaza nominatur.

Philistim, urbem condiderunt Allophylis: ipsa est Alcalon, de qua superius memorauimus: nuncupata ex nomine Cestloim, qui fuit nepos Cham, & filius Mesraim.

^t Dor, vrbs fuit quondam potentissima, & versa vice Seratonis turris: postea ab Herode rege Iudææ in honorem Cæsaris Augusti Cæsarea nuncupata. In qua Cornelij domum Christi vidit Ecclesia, & Philippi ædificulas, & cubiculum quattuor virginum prophetarum.

Toppe, oppidum Palæstinae maritimum, iisdem Palæstini ædificauerunt, vbi saxum ostenditur quod vinculum Andromedæ adhuc vestigia retinet: cuius belluæ forma eminentior elephantis fuit.

^u Iericho, à Iebusæis condita traditur: à quibus & nomen traxisse perhibetur, hanc subuertit ^{est}. Pro qua extruxit aliam Ozam de Ber^u tribu Ephraim. Sed & hæc eo

A tempore quo Hierusalem oppugnabatur à Romanis, propter perfidiam ciuium capta atque destructa est, pro qua tertia ædificata est vrbs, quæ hodie vsque permanet.

Sichem Samariæ urbem, quæ Latine & Græcè Sichima vocatur, ædificauit Emor, appellauitque eam nomine Sichem filij sui. ^y Ipsa est nunc Neapolis, ciuitas Samaritanorum.

^z Bethel, urbem Samariæ condiderunt Iebusæi: quæ prius vocabatur Luza, sed postquam dormiens ibi Iacob vidit scalam innitentem celo, & dixit: Verè hic domus Dei est & porta cali: hæc ex causa nomen locus accepit Bethel, id est domus Dei. Quando autem ibi ab Ieroboam vituli aurei fabricati sunt, vocata est Bethauen, id est domus idoli, quæ antea vocabatur domus Dei.

^a Bethlehem Iudæ, ciuitas Dauid, quæ mundi genuit Saluatorem, à Iebusæis condita fertur, & vocata primùm Ephrata. Quando autem Iacob ibi pecora sua paut, eidem loco Bethlehem nomen quodam vaticinio futuri imposuit, quod domus panis interpretatur, propter eum panem, qui ibi de celo descendit.

^b Chebron, ciuitas Iudææ, quæ quondam vocabatur Arbe, condita est à gigantibus ante septem annos, quam ab eis Tanis vrbs Ægypti cõderetur. Ipsa est Arbe à numero ita vocata, quod ibi tres Patriarchæ sepulti sunt, & quartus Adam. Ipsa est ^c & Mambre, vocata ex vno amico Abrahamæ.

^d Samariam, à qua omnis regio quæ circa eam fuit nomen accepit, Sennacherib rex Assyriorum construxit, vocauitque Samariam, id est, custodiam, quia quando Israël transtulit, Medos ibi custodes constituit. Hanc obsidione captam Antiochus solo coæquauit. Quam postea Herodes à fundamentis instaurans, in honorem Augusti, Augustam, id est, Sebastiam Græco sermone vocauit. Ibi siti sunt Eliseus & Abdias Propheta, & quo maior inter natos mulierum non fuit, Baptista Iohannes.

Tiberiadem verò Herodes alius in Iudæa in nomine Tiberij Cæsaris condidit.

^e Tyrus, vrbs Phœnicum condita à Phœnicibus fuit. Hæc est ciuitas, ex qua aurum regi Salomoni deferabatur, in qua optima purpura tingitur. Vnde & Tyria dicitur nobilis purpura.

^f Phœnices à Rubro profecti mari, Sidonem urbem opulentissimam condiderunt:

quam

quam à piscium copia Sidon appellaue-
runt. Nam piscem Phœnices Sidon vocant.
Ipsi etiam Tyrum in Syria: ipsi Uticam in
Africa, Hipponem, Leptim, aliâsq; vrbes
in ora maritima condiderunt. Ipsi Thebas
in Bœotia duce Cadmo: ipsi postremò in
ultima orbis tendentes urbem in Oceano
construxerunt, eamque lingua sua Gades
nominauerunt. Nam mos erat antiquus
Phœnicum gentis, multos simul mercandi
caussa à domo proficisci, & cum incolarum
animos commercio rerum ijs antè incogni-
tarum sibi conciliaissent: loca quæ conden-
dis urbibus idonea videbantur, capere. Ex
ijs profecta & Dido in littus Africæ urbem
condidit, & ^h Carthadam nominauit, quod
Phœnicia lingua exprimit ciuitatem nouâ:
mox sermone verso Carthago est dicta: hæc
Scipio deleuit. Quæ autem nunc est, postea
à Romanis condita est. ⁱ Carthago autem
antea Byria, post Tyrus dicta est, deinde
Carthago.

^k Memphim, ciuitatem Ægypti ædifica-
uit Epaphus Iouis filius, cum in secunda Æ-
gypto regnaret. Hæc est vrbs vbi charta na-
scitur, vbi etiam optimi Mathematici fue-
runt. ^l Nam hanc urbem magicis artibus de-
ditam, pristini vsque ad præsens tempus ve-
stigia erroris ostendunt.

^m Tanis, Metropolis Ægypti, vbi Pharaò
fuit & Moytes cuncta signa fecit, quæ in
Exodo scribuntur. Hanc construxisse perhi-
bentur Titanes, id est gigantes, & ex suo no-
mine nuncupauerunt.

ⁿ Heliopolis, vrbs Ægypti, quæ Latinè in-
terpretatur Solis ciuitas, ^o sicut Ixx. Interpre-
tes ar bitrantur. Ædificata est autem à filijs
Israël, in qua ^p Petephres sacerdos fuit, cuius
meminit Ezechiel.

^q Urbem, Alexandriam condidit Alexan-
der magnus, cuius & nomen detinet. Hanc
enim idem in terminis Africæ & Ægypti
constituit, & caput esse regionis Ægypti
iussit. Interiacet autem inter Ægyptum &
mare, quasi claustrum, importuosa. ^r Hæc
est vrbs Ægypti Noo, postea versa in Alexan-
driam.

Thebas Ægyptias condidit Cadmus, ^r
quæ inter Ægyptias vrbes numero portarum
nobiliores habentur, ad quas commercia
Arabes vndique subuehant. Hinc regio
Ægypti Thebais dicta est. Thebæ autem &
Bœotia sunt, & Ægyptiæ, vno tamen aucto-
re conditæ.

^A Ptolemæis, & Berenice à regibus Ægy-
ptijs nominatæ, à quibus & ædificatæ fue-
runt.

^r Cæsaream Cappadociæ ---

Tartum Ciliciæ Danaes proles Perseus
ædificauit: de qua ciuitate fuit Paulus Apo-
stolus, Natus, inquit, Tartu Ciliciæ. ^s Quidam
etiam locus Indiæ Tharsis vocatur.

Seleuciam Isauriæ condidit Seleucus:
qui & Antiochiam.

Ilus autem Apollinis filius in Phrygia Ilium
condidit.

^t Amazones Ephesum in Asia construxe-
runt.

^B Theſeus verò Smyrnam construxit, quæ
Homero poëtæ patria exitit, & ^r Smyrna
vocata, quòd eius campos Hermus fluius
secat.

Dioscoriam, Colchorum urbem ^z Amphy-
tus & Tilchius aurigæ Castoris & Pollucis
fabricauerunt, ex eorum nomine eam co-
gnominantes. Nam Castor & Pollux Græcè
δίδυμοι appellantur.

^a Nicomedia, à Nicomede rege Bithyniæ
ædificata est.

^b Bithynia condita à Phœnice, quæ pri-
mum Mariandyna vocabatur.

^C Constantinopolim, urbem Thraciæ Cō-
stantinus ex nomine suo in ^c ---
Romæ meritis & potentia adæquaram. Hæc
^d condita primum à Pausania rege Sparta-
norum, & vocata Bizantium, ^e vel quòd tan-
tum pateat inter Adriaticum mare & Pro-
pontidem, vel ^f quòd sit receptaculum terræ
marisq; copijs. Vnde & eam Constantinus
apertissimam condere iudicauit, vt recepta-
culari sibi terra marisq; fieret. Vnde & nunc
Romani imperij sedes & totius caput est
Orientis, sicut Roma Occidentis.

Epirus Thraciæ condita est à Pyrrho &
cognominata.

^D Athenas in Hellade Cecrops condidit,
& ex suo nomine Cecropiam nominauit, ^g
hæc Amphictyon, qui in Græcia tertius post
Cecropem regnauit, Mineræ sacrauit, &
nomen ciuitati Athenas dedit. Nam Mi-
nerua Græcè *Αθήνη* dicitur: vnde & Miner-
uam Græci inuentricem multarum artium
asserunt, ^h quia & litteræ, & artes diuersorum
studiorum, & ipsa Philosophia veluti tem-
plum Athenas habuerunt.

Corinthum in Achaia ⁱ condidit Corin-
thus Orestis filius. Hanc Græci Corintheam
vocant, hoc est, administratiua ^j publicæ.
--- has,

Thebas Bœotix Cadmus veniens à Phœnicibus condidit, Thebis Ægyptijs prius ab eo constructis.

Mycenas----

Lacedæmonia, condita à Lacedæmone Semeles filio.

Sparta, à Sparto filio Phoronei vocata: qui f. & filius Inachi. k Ipsam autem esse Spartā, quam & Lacedæmoniam ciuitatem, atque inde Lacedæmonios Spartanos dici.

^l Achaia, ab Achæo constructa.

^m Pelops, qui apud Argos regnauit, Peloponensem urbem condidit.

ⁿ Cecrops in insula Rhodo Rhodum ædificauit.

^o Carpathus Coum.

Æos Typhonis filius Paphum.

Angæus Lycurgi filius Samum.

^p Dardanus autem condidit Dardaniam.

^q Thessalonicam Thessalus Græci filius ædificauit, in qua etiam regnauit.

^r Brundisiū construxerunt Græci. Brundisium autem dictū est Græcè: quod brunda caput cerui dicatur: sic est enim, vt & cornua videantur, & caput & lingua in positione ipsius ciuitatis.

^s In Italia autem, à Iano Ianiculum, à Saturno Saturnia, atque Latium conditum, & quædam Latens latuisset, cognominatum.

^t Ab Hercule in Campania Pompeia, qui victor ex Hispania pompam bouum duxerat.

Æneas autem post excidium Troix in eandem Italiam veniens, ab vxoris nomine Lauinium condidit.

Ascanius verò, relicto Lauiniæ nouercæ suæ regno, Albam Longam ædificauit. Alba autem vocata propter colorem suis: Longa, quia longum oppidum est, iuxta prolixitatem collis, in quo sita est. Ex hac etiam vrbe reges Albanorum appellari cœperunt.

^v Capuam Capys Syluius rex Albanorum construxit, appellatam nomine conditoris: licet & sint, qui dicant à capacitare eā Capuam dictam, quòd eius terra omnem vitæ fructum capiat: alij à locis campestribus in quibus sita est. Est autem caput vrbiū Campaniæ, inter tres maximas Romam, Carthaginēque numerata: ex qua & prouincia Italiæ Campania dicta est.

Romulus, cum interfecto apud Albam Amulio, auum Numitorem in regnum restituisse, in eodem locum, vbi nunc Roma est, deuenit, & sedes posuit, mœnia constru-

^x it, urbemque ex nomine suo Romam vocauit. Hanc autem antè Euander dicitur condidisse, vnde est illud: Tunc pater Euan-drus Romanæ conditor arcis.

Ancus Martius ex filia Numæ Pompilij natus hic urbem in exitu Tyberis condidit, quæ & peregrinas merces exciperet, & hostem moraretur, quam ab ipso situ Ostiam appellauit.

^x Galli quidam intestina discordia & assiduis dissensionibus suorum permoti, sedes novas quærentes Italiam profecti sunt, sedibusque proprijs Thuscis expulsis, Mediolanum atque alias vrbes condiderunt. ^y Vocatum autem Mediolanum, ab eo quòd ibi sus medio lanca perlubetur inuenta.

Historijs placet à Messappo Græco Messappiæ datam originem, versa postmodū in nomen Calabriæ, quam in exordio Oenotri frater Peucetius Peucetiam nominauerat.

^z Manto, Tiresiæ filia, post interitum Thebanorū dicitur delata in Italiam Mantuam condidisse. Est autem in Venetia, quæ Gallia Cisalpina dicitur. ^a Et Mantua dicta, quòd inanes tuetur.

Parthenopia, à Parthenope virgine quadam illic sepulta, Parthenopea appellata: quòd oppidum postea Augustus Neapolim esse maluit.

Ad promontoriū Leucaten, in quo Actij Apollinis templum fuit, bellum Augustus contra Antonium gessit. Quo victo, urbem in Actiaco sinu condidit, quam à victoria Nicopolim appellauit.

^b Phalantus, Partheniorum dux Parthenios constituit.

Taras, Neptuni filius fuit, à quo Tarentum ciuitas & condita, & appellata est.

^c Cum Cyrus maritimas vrbes Græciæ occuparet, & Phœcenses ab eo expugnati omnibus angustijs premerētur, iurauerunt, vt profugerent quàm longissimè ab imperio Persarum, vbi ne nomen quidè eorum audirent: ^d atque ita in vltimos Galliæ sinus nauibus profecti, armisq. se aduersus Gallicam feritatem tuentes, Massyliam condiderunt, & ex nomine ducis nuncupauerunt. Hos ^e Varro trilingues esse ait: quòd & Græcè loquantur, & Latinè, & Gallicè.

Narbonam, & Arelatum, & Pictauium coloni proprii condiderunt.

Burdegaliū appellatam ferunt, quòd Burgos Gallos primum colonos habuerit: quibus

quibus antea cultoribus adimpleta est.

Tarraconam, in Hispania Scipiones construxerunt: id eò caput est Tarraconensis provinciae.

Caesaraugusta, Tarraconensis Hispaniae oppidum à Caesare Augusto & situm & nominatum, loci amenitate & delicijs præstantius civitatibus Hispaniae cunctis, atque illustrius, florens sanctorum martyrum sepulchris.

Afri sub Hannibale maritima Hispaniae occupantes, Carthaginem Spartariam construxerunt quæ mox à Romanis capta & colonia facta, nomen etiam provinciae dedit. Nunc autem à Gothis subversa atque in desolationem redacta est.

Sargentum Graeci ex insula Zacyntho profecti in Hispaniam condiderunt: quam Afri postea bello impetitam deleverunt.

Emeritam Caesar Augustus ædificavit, postquam Lusitaniam & quasdam Oceani insulas cepit: dans ei nomen ab eo quòd ibi milites veteranos constituit. Nam emeriti dicunt veterani, soluti que militia.

Olysiptona, ab Ulyssæ est condita & nuncupata: quo loco, sicut historiographi dicunt, cælum à terra, & maria distinguuntur à terris.

Hispalim Caesar Iulius condidit: quam ex suo nomine, & Romæ urbis vocabulo Iuliam Romulam nuncupavit. Hispalis autem à situ cognominata est, eo quòd in solo palustri suffixis in profundo palis locata sit, ne lubrico atque instabili fundamento cederet.

Gades oppidum à Pœnis conditum: qui etiam Carthaginem Spartariam condiderunt.

Septa oppidum, à montibus septem: qui à similitudine Fratres vocati Gaditano imminet freto.

Tingi civitatis, & Lixis Anteus auctor est, quem Hercules fertur luctæ certamine superatum interfecisse. Lix autem à Lixo flumine Mauritaniae nuncupata, vbi Anthæi regia fuit, & Sala quod immineat Salæ flumini.

Cæsaream, Mauritaniae oppidum Iuba rex Maurorum in honorem Cæsaris Augusti condidit: quam ex eius nomine Cæsaream appellavit: sicut Herodes aliam Cæsaream in Palæstina, quæ nunc urbs est clarissima.

Icosium, Cæsariensis Mauritaniae oppi-

dum, Hercule illic transeunte, viginti à comitatu eius discedentes construxerunt, ac ne quis imposito à se nomine priuatim gloriaretur, de condentium numero urbi Icosio nomen est datum.

Cyrene, regina fuit Libyæ quæ ex suo nomine civitatem Cyrenem condidit: à qua & Libyam Cyrenensem vocavit.

Cap. I. De auctoribus -- errorem. à Scru. An. 7. ad illud. Nec Prænestine fundator desuit urbis.

In Naid condidit. In o. l. permutatis litteris ex Naid India enaserat. LXX. ἐξ Ἰνδίας ἢ καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου τοῦ θεοῦ, ἢ ἀπὸ τῆς ἐν γῆ Νάιδ καταστάσεως τοῦ ἱεροῦ. Et Joseph lib. 1. Antiq. cap. 4. πολλὰ δὲ ἐπέδωκε γῆν ὁ θεὸς αὐτῷ μετὰ τὸς γυμνασίους καὶ τὰ ἴα τρέπον ἄτα κἀδούμενον. Quod autem eo loco Hieronymus Naid dicit interpretetur, nihil ad Iphoriam, qui LXX. ἢ solus, secutus est. Adde quod idem Hieronymus in lib. de locis Heb. Naid, terra (inquit) in qua habitavit Cain. Nisi Edem pro India cum Chacone manis.

Primus post dil. ex Oros lib. 2. c. 6.

Judei Ailet. Ex Hieron. lib. de locis Heb.

Quæ postea à Salomone Hierosolym. Idē dixit Euseb. lib. 9. de Prep. evang.

Quæ Heb. speculatio. S. o. l. Speculā Hieronymus.

Dioris -- condidit. Ex Eusebii Chron.

Medus autem Eggi filius. Et Medez, ut ait Diodor. lib. 5.

Perseus Danaes. Cum libri. Athei, Athe, Audie & An. h. x. habent, cur ipse sibi Iphorus non auxiliaretur, qui postea post Tarsum Cilicie à Perseo in vias vocatus est. Etiam dicitur in Hygin fabul. 275.

A quo S. Perisida. Rufinus in tr. n. i. s. t. a. i. o. n. e. i. o. s. e. p. t. i. b. i. S. f. a. i. Perisida in metropoli vocat.

Ctesiphontem. Plin. lib. 6. c. 26.

Sufis oppidum. Hec urbs & Sufis, & Sufa, & Sufa à Hieronymo dicitur, Daniel. c. 5. & 9. de qua Plin. lib. 6. c. 27. Menonis patrem habent Gotthici quos vidimus non in aeternum et impie.

Carra. Ex Hier. de locis Heb.

Ipse construxit & Chalanne. Quam eandem esse cum Ctesiphonte aut Hieronymo in quest. in Genes. & in An. c. 6. vidend. idem in locis Hebræicis.

Philadelph. Ex eod. lib.

Ipse quoque Laodiciam, Seleucus Antiochiam, Seleucia, Laodiciam, Apamiā, Edissiam, Berceam, & Pellam vrbes condidit.

Damascus. Ex Hieron in quest. in Genes.

Gaza. Ex eod. in locis Heb. & in Ez. c. 40.

Dot. Ex Hierony. in epist. ad Paul. Sed locum Hierony. in palimpsesto relinquitur ab Isid. Breuilio non expoluit.

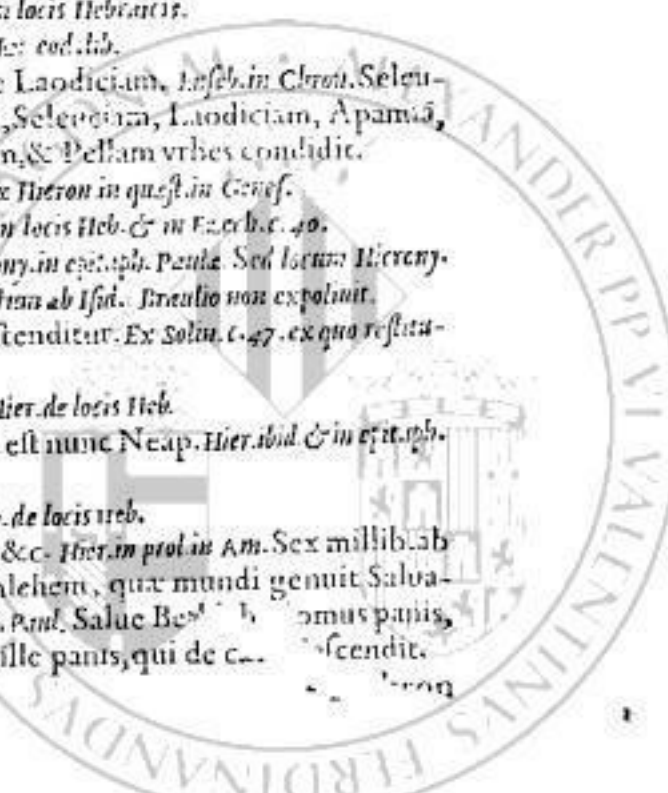
Vbi sexum ostenditur. Ex Solim. c. 47. ex quo restitutus est hic locus.

Jericho. Ex Hier. de locis Heb.

Sichem, ipsa est nunc Neap. Hier. ibid. & in epist. ad Paul.

Bethel. Ex lib. de locis Heb.

Bethlehem, &c. Hier. in prol. in Am. Sex millibus abest à sancta Bethlehem, quæ mundi genuit Salvatorem. Et in epist. ad Paul. Salve Bethel. In omni parte, in qua natus est ille pater, qui de ca. descendit.

- ^b Chebron. quomodo etiam scribit Hieronymus. *Al. Mebron.*
- ^c Ipsa est & Mambre. *Ex q. in Gen. c. 35.*
- ^d Samariam, &c. *Vid. Hieronymus in Isai. c. 36.*
- ^e Tyros. *Vid. idem in c. 33.*
- ^f Phœnices. *Ex Iustini lib. 18.*
- ^g Quam à piscium copia. *Vidi ego nummos Gadib. quæ Phœnicum Coloniae fuit, repletos, quorum una in parte reclus Sidoniorum deus, in altera duo pisces incant.*
Carthadam nominavit. *e Solin. c. 40. et Carthaginonem à Cartha dictam aut etiam Seru. Æn. 4. ad illud. Carthago, aut antiqua Tyros.*
- ⁱ Carthago autem antea Byrsa, è Seru. *ibid. Virgilius Æn. 1. Mercatique solum f. d. n. Byrsiam.*
- ^k Memphim--regnaret. *Verba sunt Eusebii in Chronico.*
- ^l Nam hanc urbem. *Ex Hieron. in Isai. c. 19.*
- ^m Tanis. *Ex eod. in Is. c. 3.*
- ⁿ Heliopolis. *Ex eod. in lib. de locis heb. in On.*
- ^o Sicut i. xx interpretes. sic n. illi *Exod. 1. η̄ ω̄κοδόμενσαν (siliy Israel) πόλις ὄχυράς τῷ παραῶ, τῆς πεδῖος, ἢ ἰαμεσῆ, ἢ ὠν, ἢ ἕζην ἡλῶς πῆλις. Sed verba hæc η̄ ὠν, ἢ ἕζην ἡλῶς πόλις. Neque in hebraeis, neque in Latinis libris leguntur.*
- ^p Petephres. sic etiam Hieronymus. *Vulgat. Putiphares. Quam varietatem hebraica scriptura vocalibus destituta sæpe creat.*
- ^q Urbem Alexan. *Ex Hegeffip. lib. 4. c. 27. Vid. Strab. lib. 17.*
- ^r Hæc est vrbs Ægypti, &c. *Hieronymus in Epitaph. Paulæ & urbem No, quæ postea versa est in Alexandria.*
- ^s Quæ inter Ægyptias vrbes num. port. *Ex Solin. c. 41.*
- ^t Cæsaream Cappadociz. *Post hæc verba lacuna est in meliorib. lib. ineptissime à recentiorib. expleta.*
- ^v Quidam locus Indiae Tharsis vocatur. *Ita proculdubio legendum, non Tarsus. uicron. Is. 66. Tharsis lingua Hebraica mare appellatur, & ut aiunt, India regio est, licet Iosephus littera commutata Tarsum putet nuncupari pro Tharsis, urbem Ciliciz, ad quam Ionas de Ioppe fugiens ire cupiebat. Rursusq. c. 133. reprehendit Iosephum, quod Tarsum, & Tharsin eand. esse putet.*
- ^x Amazones Ephesum. è *Solin.*
- ^y Smyrna vocata. *Idem sup. lib. 13. c. 21.*
- ^z Amphitus, & Tilchius *Plin. lib. 6. c. 5. Ammian. lib. 22. & Solin. Circius vero qui in plerisque libris est, ex Tilchius. quod etiam in codice Plinij Ecclesie Toletanae legitur, fuit.*
- ^a Nicomedia à Nicomede. *Euseb. in Chron. Nicomedes rex Bithyniz Asiacum urbem ampliatis Nicomediam nuncupavit.*
- ^b Bithynia cond. *Idem Euseb. Bithynia condita à Phœnicæ, quæ prius Mariandyna vocabatur.*
- ^c Constantinopolim. *Ex Oros. libro. 7. c. 28. totidem ferè verbis.*
- ^d Condita primùm à Paufania. *Ex Iustini lib. 9.*
- ^e Vel quod tantum pateat. *Vid. Plin. lib. 4. c. 11. Solin. & Capell. Neq. tamen adhuc de ætymologia loquebit.*
- ^f Vel quod sit receptaculum, &c. *Ex Iustini lib. 9.*
- ^g Hanc Amphitricion--dedit. *Ex eod. lib. 2.*
- ^h Quia & --habuerunt. *Ex eod.*
- ⁱ condidit Corinthus Orestis filius. *Strabo conlaturam aut a Sisypho, & Corcorum primo vocatam, deinde Ephyræ ab Ephyre Oceani filio, postremo euectam, & instauratam a Corintho Orestis filio.*
- ^k Ipsam autem esse Spartam, &c. *Ex Oros. lib. 1. c. vitim.*
- ^l Acham ab Achæo. *Ex Euseb. Chronico.*
- ^m Pelopisq. a. A. r. Peloponensem. *Euseb. Pelops apud Argios regnauit annos 1111. à quo Peloponnesus vocata.*
- ⁿ Cecrops. sic o. l. Sed Cecropus malim, cuius filij Lindum, Talyson, & Camiron condidere. *Virg. d. 5. autem (ait Stephan) πόλις ἐν ἰσθμῷ κεκλήθη τοῦ ἡλῶς, ἢ ἡρόδοτος τῆς ὀρχίης ἑνεργεῖ. Vid. Strab. lib. 14. & Diodor. lib. 11.*
- ^o Carpathus Coum. *hæc integra non sunt, suppleri autem ex Diodoro, & Stephano possent ita; Carpathum Ioclus, Metops Coum.*
- ^p Dardanus c. Dardaniam. *Ex Euseb. Chrono.*
- B** ^q Thessalonicam Thessalus. *Thessaliam velim, nam Thessalonicam à Cassandro conditam, ait Stephanus.*
- ^r Brundisium. *βρονδῖον ἑλαπεν, hoc est, ceruum significare auctor Iesychius. Et ἑραδῖον ut ait Stephanus, siue βρονδῖον ut est apud Strabonem caput cerui à Messapys dicebatur.*
- ^s In Italia autem à Iano Ianicul. è *Solin. c. de Italia.*
- ^t Ab Herc. i. C. Pompeia. *Pόπει, apud Solin. ibid. Pompeia apud Strabon. lib. 5.*
- ^v Capuam Capys. *Seruius Æn. 8. ad illud. Et Capys, hinc nomen Campaniz ducitur urbi--Iste quidem dicit à Capy dictam esse Campaniam, sed Liuius vult à locis campestribus dictam, in quibus sita est.*
- ^x Galli quidam intestina discordia. *Ex Liuij lib. 5.*
- ^y Vocatum autem Mediol. ab eo quod ibi Ius.
- C** ^z Claudianus de nuptijs Honorij, Iam Ligurum terris spu manti pectore Triton Appulerat, lassosque fretis extenderat orbes, Continud sublime volans ad mœnia Gallis Condita lanigeræ suis ostentantia pellem Peruenit. *Visitur etiam nunc sus marmorea in Mediolanensi curia. Al media lanca.*
- ^a Manto Tiresiz filia. è *Seru. Æn. 6. ad illud. Fatidicæ Mantus, & T. famnis.*
- ^b Et Mantua dicta quod inanes tuetur. *Sic veteres lib. & rectè fortasse. Nam lib. 4. maniam morbum ab inanitate dictam dixit, quam Græci μανίαν vocant, & manè quasi μανόν, id est tarum & vacuum. Id autem pulchre conuenit cum historia de Manteone fatidicæ eo confugiente, manes siquis malit, quales si non orimus.*
- ^c Phalantus Tacas. *Vid. seru. Æn. 3. Hic genus Herculei si vera est fama Tarenti.*
- D** ^d Cum Cytus. *tadem Ammian. Marcell. lib. xv.*
- ^e Atq. in ultimos condiderunt. *Ex Iustini lib. 43.*
- ^f Hos Varro triling. c. 4. *Ex Hier. prolog. lib. 2. in epist. ad Galat.*
- ^g Cælarangusta--sepulturis. *Abest totum hoc à libro Card. Sireti, & vix ex Toletanis.*
- ^h Saguntum. *Ex Hieronymi lib. 2. in ep. ad Galat.*
- ⁱ Emeritam Cælar August. *Dion. lib. 53.*
- ^j Quo loco sicut historig. *Plin. lib. 4. c. 21. Excursit deinde in altum vasto cornu promontorium, quod alij Artabeum appellauerunt, alij Magnum, multi Olesiponense ab oppido terras maria, cælarum determinans. Tadem propè Solinus, & Capella, quæ nimis ardeant Isidoris.*

* Hispalis--eo quod in solo palast. Nihil certiora A
proferunt alij.

¹ Septa oppid-- Septem montium fratrum meminere
Plin. lib. 5. c. 2. & Capella-- Ptolemaus quoq. ἐπὶ ἑπτὰ ὄρους
eos vocat.

^m Et Lixis. Hæc à Solino quoq Lix, à Plinio Lixos, ab
alijs, Lixa dicitur.

ⁿ Icosium è Solin. cap. de Mauritania.

• Cyrene regina f. lib. seruius Aeneid. 4. Cyrene, &
Barce reginæ fuerunt, quæ singulis dederant ciui-
tatib. nomina.

De ædificijs publicis. Cap. II.

Ciuitas, ^a est hominum multitudo societa-
tis vinculo adunata, dicta à ciuibus, id
est, ab ipsiſ incolis vrbis, pro eo quòd pluri-
morum consciscat & contineat vitas. Nam B
vrbs ipsa mœnia sunt: ciuitas autē non saxa,
sed habitatores vocantur.

Tres autem sunt societates: familiarum,
vrbiū, gentium.

Vrbs vocata ab orbe, quod antiquitus ci-
uitates in orbem fiebant: ^b vel ab vrbo parte
aratri, quo muri designabatur, vnde est illud.
^c Optauitque locum regno, & concludere
sulco. Locus enim futuræ ciuitatis sulco de-
signabatur, id est aratro. ^d Cato. Qui vrbeni,
inquit, nouam condet, tauro & vacca aret,
vbi arauerit, murum faciat: vbi portam vult
esse, aratrum sustollat & portet, & portam
vocet. Ideò autem vrbs aratro circumdaba-
tur. dispari sexu iuuenorum, propter com-
mixturem familiarum, & imaginem seren-
tis, fructumq. reddentis. ^e Vrbs autē aratro
conditur, aratro euertitur. Vnde Horatius,
Imprimeretque muris hostile aratrum.

Oppidū, quidā ab oppositione murorum
dixerūt: alij ab opibus recondēdis, eo quòd
sit munitū, alij quod sibi in eo cōuentus ha-
bitantiū opem det mutuā contra hostem.
Nam primū homines tanquam nudi &
inermes, nec contra belluas præsidia habe-
bant, nec receptacula frigoris & caloris, nec
ipsi inter se homines ab hominibus satis erāt
tuti. Tandē naturali sollertia speluncis syl-
uestribusq. tegumentis tuguria sibi & casas
virguleis arundinibusq. contexerunt, quo
esset vita tutior, ne ijs, qui nocere possent,
aditus esset. Hæc est origo oppidorum, quæ,
quòd opē darent, idcirco oppida nominata
dixerūt. Oppidū autē magnitudine & mœ-
nibus discrepat à vico, & castello, & pago.

Ciuitates autē: aut coloniæ, aut municipia,
aut vici, aut castella, aut pagi appellantur.

Ciuitas propriè dicitur, quam nō aduenæ,

sed eodem innati solo condiderunt. Ideòq;
vrbes à proprijs ciuibus conditæ, ciuitates,
non coloniæ nuncupantur.

Colonia verò est, quæ defectu indigena-
rum nouis cultoribus adimpletur. Vnde &
Colonia à cultu agri est dicta.

Municipiū, est quod manente statu ciuit-
tis ius aliquod minoris aut maioris officij
principe impetrat. Dictū autē municipium
à munijs, id est officijs, quòd tantū munijs, id
est, tributa debita, vel munera reddant. Nam
liberales, & famosissimæ causæ, & quæ ex prin-
cipe proficiscuntur, ibi non aguntur. Hæc
enim ad dignitatem ciuitatum pertinent.

Vici, & Castella, & Pagi ij sunt, quæ nulla
dignitate ciuitatis ornantur, sed vulgari ho-
minū conuentu incoluntur, & propter parui-
tatem sui maioribus ciuitatibus attribuun-
tur.

^f Vicus, autem dictus à vicinis tantum ha-
bitatoribus, vel quod vias habeat tantum
sine muris. Est autem sine munitione mu-
rorū. Licet & vici dicantur ipsæ habitatio-
nes vrbis. Dictus autem vicus: eo quòd sit
vice ciuitatis, vel quòd vias habeat tantum
sine muris.

Castrum antiqui dicebant oppidum loco
altissimo sitū, quasi casam altar-
ralis numerus castra, diminutiū castellum
est: siue quòd castrabatur licentia inibi ha-
bitantium, ne passim vaga hosti pateret.

Pagi, sunt apta ædificijs loca, inter agros ha-
bitantibus. Hæc & Cœciliabula dicta, à con-
uentu & societate multorum in vnum.

Cōpita sunt, vbi vsus est conuentus fieri
rusticorum, & dicta Compita, quia multa lo-
ca in agris eodem competunt, & quo con-
uenitur à rusticis.

Suburbana, sunt circumiecta ciuitatis
ædificia, quasi sub vrbe.

Mœnia, sunt muri ciuitatis, dicta ab eo
quòd muniunt ciuitatē, quasi munimenta
ciuitatis, id est, tutamenta.

Muniū autē dictū quasi manu factū: sic &
muri à munitione dicti, quasi muniti, quòd
muniunt & tueantur interiora vrbis. Mœnia
autem duplicem habent significationem.
Nam interdum mœnia abusiue dici (sol-
lent) omnia ædificia publica ciuitatis, vt, Di-
uidimus muros, & mœnia pandimus vr-
bis. Propriè autem Mœnia sunt tantum
muri.

Murus autem turribus, p... aculisq.
ornatur.

Turres vocatæ, quod teretes sint & longæ. A
Teres enim est aliquid & rotundū cū pro-
ceritate, vt columna. ^b Nā quāuis quadratæ,
aut latæ construuntur, procul tamen viden-
tibus rotundæ existimātur: ideo quia omne
cuiusq. anguli simulacrum per longū æris
spatium euanescit atq. consumitur, & ro-
undum videtur.

Propugnacula, pinnæ murorum sunt, di-
cta, quia ex his propugnatur.

Promurale verò, eo quòd sit pro muni-
tione muri. Est enim muro proximū, id est,
ante murum.

ⁱ Porta dicitur, qua potest vel importari
vel exportari aliquid. Propriè autem porta
aut vr̄bis aut castrorū vocatur, sicut superius
dictū est. Vicus, vt prædictū est, ipsæ habita-
tiones vr̄bis sunt, vnde & vicini dicti. Via,
ipsa spatia angusta, quæ inter vicos sunt.

^k Plateæ, perpetuæ ac latiores ciuitatū viæ
sunt: iuxta proprietatem linguæ Græcæ à
Latitudine nuncupatæ: *πλατεις* enim Græci
latum dicunt.

Quintana, pars plateæ quinta est, qua car-
pentum progredi potest.

Cloacæ dictæ, quòd ijs percolantur aquæ.
Has primū Romæ fecille dicunt Tarqui-
nium Priscum, vt quotiens pluuiarum inun-
datio esset, per eas aquæ extra ciuitatem
emitterentur, ne maximis perpetuisq. tem-
pestatibus planitiem vel fundamenta vr̄biū
strages aquarum subuerteret.

^l Imboli, vel quia subuolamina sunt, vel
quia sub ijs ambulant: sunt enim porticus
hinc inde platearum.

^m Forus, est exercendarum litium locus, à
fando dictus, siue à Phoroneo rege, qui pri-
mus Græcis leges dedit. Hæc loca & ⁿ Pro-
rostris vocantur, ideo quod ex bello Punico
captis nauibus Carthaginensium, rostra
ablata sunt, & in foro Romano præfixa, vt
esset huius insigne victoriæ.

Curia dicitur, eo quòd ibi cura per Sena-
tum de cunctis administraretur.

Prætorium, eo quòd ibi Prætor ^osedeat ad
discutiendum.

Gymnasium, generalis est exercitorum
locus: tamen apud Athenas locus erat, vbi
disceretur philosophia, & sapientiæ exerce-
batur studium. Nam *γυμνασιον* Græcè voca-
tur, quod Latinè exercitium dicitur, hoc est
meditatio. Sed & balnea, & loca cursorum
& athle ^o gymnasia sunt, eo quod illic
omn ^o a tuæ artis studio exercitentur.

Capitolium Romæ vocatum, eo quod fue-
rit Romanæ vr̄bis & religionis caput sum-
mum. Alij aiunt: cum Tarquinius Priscus
Capitolij fundamenta Romæ aperiret, in
loco fundamēti caput hominis litteris Thu-
scis notatū inuenit, & proinde Capitolium
appellauit.

Arces, sunt partes vr̄bis excellæ atq. mu-
nitæ: p̄ nam quæcunque tutissima vr̄bium
sunt, ab arcendo hostem arces vocantur:
vnde & arcus, & arca.

Circum Romani dictum putant à cir-
cuitu equorum, eo quod ibi circum metas
equi currant.

^r Theatrum autem à spectaculo nomina-
tum, *ἀπὸ τῆς θεωρίας*, quod in eo populus
stans desuper atque spectans, ludos scenicos
contempletur.

Amphitheatrum verò vocatum, quod ex
duobus sit theatris compositum: nam am-
phitheatrum rotundum est, theatrum verò
ex medio amphitheatri est, semicirculi figu-
ram habens.

^s Labyrinthus, est perplexis parietibus ædi-
ficiū, qualis est apud Cretam à Dædalo fa-
ctus, vbi fuit Minotaurus inclusus, in quo si
quis introierit sine glomere lini, exitum in-
uenire non valet: cuius ædificij talis est situs,
vt aperientibus fores tonitruum intus ter-
ribile audiat. Descenditur centenis vltra
gradibus, intus simulacra & monstrificæ
effigies, in partes diuersas transitus innum-
meri per tenebras, & cætera ad errorem in-
gradientium facta, ita vt de tenebris eius ad
lucē venire impossibile videatur. Quattuor
sunt autem Labyrinthi: primus Ægyptius,
secundus Creticus, tertius in Lemno, quar-
tus in Italia, omnes ita constructi, vt dissol-
uere eos nec secula quidem possiat.

^t Pharos, turris est maxima, quam Græci
& Latini in commune ex ipsius rei vsu Pha-
rum appellauerunt, eo quod flāmarum in-
dicio longè videatur à nauigantibus, qualem
Ptolemæus iuxta Alexandriam construxisse
octingentis talentis traditur. Vfus eius est
nocturno nauium cursui ignes ostendere, ad
prænuntianda vada portusque introitus, ne
decepti tenebris nauigantes in scopulos in-
cidant: ^v nam Alexandria fallacibus vadis in-
fidiosos accessus habet. Hinc igitur in por-
tibus machinas ad prælucendi ministerium
fabricatas, Pharos dicunt: nam *φῶς* lux est,
ὁ φάρος visio dicitur: vnde & Lucifer Græcè
φῶς φεγγος appellatur.

Cochleæ sunt altæ & rotundæ terræ, & A dictæ cochleæ, quæ ut cycloæ, quod in eis tanquam per circulum orbemque concédantur, qualis est Romæ CLXXV. ped.

Thermæ appellatæ, quod caleant: Græci enim θερμὸν calorem vocant.

Balneis vero nomen inditum à leuatione morborum: nam Græci βολησιον dixerunt, quod anxietatem animi tollat. Hæc & gymnasia dicuntur, quia ibi athletæ vincto corpore & perficatis manibus exercitantur: nam γυμνασιον Græcè, Latinè exercitiū dicitur, γυμνὸς enim nudus.

Apodyterium, ubi lauantium vestimenta B ponuntur, ab exuendo dictum: ἀποδυσιον enim Græcè exuere dicitur.

Popina Græcus sermo est, qui apud nos corruptè propina dicitur. Est autem locus iuxta balnea publica, ubi post lauacrum à fame & siti reficiuntur, unde & propina & propinare dicitur: πεινᾶ enim Græcè famem significat, eo quod hic locus famem tollat.

Tabernæ olim vocabantur, ediculae plebeiiorum parvæ & simplices in vicis, asseribus & tabulis clausæ, unde & tabernariæ, quod ibi solebāt confidere: dictæ autem tabernæ quod ex tabulis lignisq. erant constructæ: quæ nūc, & si non speciem, nomen tamen pristinum retinent.

Macellum dictum, quod ibi macentur pecora, quæ mercantibus venduntur.

Mercatum autem à commercio nominatum: ibi enim res vendere vel emere solitum est, sicut & Telonium dicitur, a ubi merces nauium & nautarum emolumenta redduntur. Ibi enim vectigalis exactor sedet, pretium rebus impositurus, & voce à mercatoribus flagitans.

b Carcer, est à quo prohibemur exire, & dictus carcer à coercendo. Hinc Fronto: Ut pergræcari potius amœnis locis, quàm coerceri carcere viderentur.

* Cap. II. Ciuitas est. Aug. 15. de ciu. c. 5. Ciuitas nihil aliud est, quam hominum multitudo aliquo societatis vinculo colligata.

b Vel ab vrbo. Parr. lib. 4.

c Optauitq. locū. Virg. Æn. 1. Pars sopitare locum tecto, & concludere sulco. Idem lib. 3. Optauitq. locum regno, nondū Illiū, & arces: hæc coniunxit Isid.

d Cato, qui vrbe. Hanc locum innuere videtur Seruius lib. 5. Æn. ad illud vrbe designat aratro. Valend. Varr. lib. 2. de ling. lat.

e Vrbs autem aratro cond. aratro euert. Acron ad Lucan. 2. Condendis, atq. euertendis ciuitatib. hæc consuetudo fuit, vt aratro fierent, & Caius tit. de vsu-

fos. Carthagini euerse aratrum impressum ait. Vnde à vicinis lib. ita sap. ab ipsis tantam habitatione. Placuit. Chor. scriptura, quæ paulo post ipsas dicitur exire. Idem affirmat.

f Tereos est aliquid rotund. Seru. Æn. 6. Tereos est rotundum aliquid cum proceritate. et Telog. S. Tereos est oblongum, & rotundum, vt columna.

h Nam quædam quadratæ. Lucius ex Lucet. libro. 4. Quadratæque procul tures cum cernimus. Propterea in vrbi videantur sæpè rotundæ Angulus obtusus, &c.

i Porta dicitur, quæ potest, &c. Seru. Æn. 1. Omnis exitus portæ dicitur, quæ potest vel importari, vel exportari aliquid.

k Plateæ. Aug. in ps. 218. Seru. 10.

l Imboli. Sic vet. libri. pto. hōdū emboli. & subuoluntina. significatq. illa. quæ asponus in Diuina prouoluntia tabulata dixit. Notum quia, &c. sic fit apud Græcos.

m Forus est exercendarum litū locus. Qui Isidorus de gener. huius nominis audacter insensent ipsi se scribendos pr.auerunt. Charisius lib. 1. Forū neutro genere dicimus locū reb. agendis destinatum, aut cum commercium significamus: Lucil. quoniam illa foratant. Malesonem autem tabulata nauium, & semper pluraliter, quoniam Gellius fora nauium neutraliter dixerit, & Lucilius negotiorum forum masculinè extulerit, lib. 3. Forus olim ornatus lucernis. et Vitruu. in lib. de archit. Forus statuitur in foro, quæ in nauis, & rotundat. Quod vero ad etymol. attinet, quoniam sciet toto hoc de genere diximus, tantum mouebo, ne has quidem certumendas videt: Nam cur non forum a fundo, sine a pō rō quæ cum a pō rō a pō rō a pō rō. In Phoronei vero mentione diligens quidam negli. Isidoro cum alijs grauioribus uiciorib.

n Rostra vocantur Itactiam lib. 18. c. 15.

o Sedeat ad discutiendum. Al. ad disputandum. s. ad discutiendum. vt lib. 9. c. 4. & lib. 18. c. 15. Iudex dicitur, quod iure disceptet.

p Nam quæcumq. tutissima. Varro libro. 4. Arc ab arcendo, quod is locum mentissimus vrbis, à quo facillimè possit hostis prohiberi.

q Circum P. omni. Reperuntur hæc lib. 18. c. 28.

r Theatrum a pō rō: Diagias. et Seru. Æn. 5. ad illud: mediq. in valle theatri.

s Labyrinthus. è seru. Æn. 5. ad illud. vt quondam. Cretæ fertur labyrinthus in alta. Virg. Plin. lib. 36. c. 13.

t Pharus. Ex Regesipp. lib. 2. c. 27. & Plin. lib. 36. c. 12. & Solin. c. 45.

v Nam Alexandria. Isid. &c. è Solin. c. 35. Al. 35.

x Romæ 175. Apparet hæc esse columnam Antonini, quam CLXXV. pedes. Al. affirmat Piusler ad Vitruu. lib. 9. c. 2.

y Balneis tollat. Ex August. lib. 9. confess. c. 12.

z Asseribus, & tab. Al. axibus.

a Vbi merces nauium. Respexisse ad Ambrosij verba in Luc. c. 5. ostendit illa verba nauticum emolumenta.

b Carcer, à quo prohibemur exire. Seruius Æn. 1. Carcer est undecumque prohibemur exire, dictus quasi arcer ab arcendo. Sed libro. 3. Georg. ad illud. ruuntque effusi carcere corrus, ubi in vulgatis legitur, qui ab arcendo dicti sunt. Patianus codex habet, qui à coercendo d. E. vt euertendus videtur seru. ex Isid. Varro quoque libro. 4. Carcer. ... do quod exire prohibentur.

De Habitaculis. Cap. III.

Habitatio^a ab habendo vocata, vt, habitare calas.

Domus ex Græca appellatione vocata, ^b nam *δωματα* Græci τετὰ dicunt. Est autē domus vnius familiæ habitatio, sicut vrbs v^c *ἄσπευ* populi, sicut orbis domicilium totius generis humani.

Omne ædificium antiqui ædem appellarunt. Alij ædem ab edendo quidem sumpsisse nomen existimant, dantes exemplum de Plauto: Si vocassem vos in ædē ad prandium. Hinc & ædificiū, eo quòd fuerit prius ad edendum factum.

^c Aula, domus est regia, siue spatiosum habitaculum, porticibus quattuor conclusum.

^d Atrium, magna ædes est, siue amplior & spatiosa domus. Et dictum est atrium, ^e eo quòd addantur ei tres porticus extrinsecus.

^f Alij atrium, quasi ab igne & lychno atrum dixerunt, atrum enim fit ex fumo.

Palatium, à Pallante Principe Arcadū dictū, in cuius honore Arcades Pallantē oppidū construxerunt, & regiam in ipsius nomine conditam palatium vocauerunt.

Thalamū hac ex causa vocatū ferunt.

^g Cū enim rapte fuissent à Romanis Sabing, ex quibus *ἑκαταπύλαι* vna ante alias specie nobilis cum magna omnium admiratione reperetur, Thalassioni duci eam oraculo responsum est dari, & quoniā hæ nuptiæ feliciter cesserāt, insuperatum est, vt in omnibus nuptijs thalassij nomen ieretur. Ægyptij quoq. lingua sua loca in quibus nubentes succedunt & incubant, thalamum nominant.

Cœnaculum dictum à communione vescendi, vnde & cœnobiū, congregatio. Antiquè eam publicè & in cōmune vescebantur, nec vllius conuiuium singulare erat, ne in occulto delicia luxuriam gignerent.

^h Triclinium, est cœnaculum, à tribus lectulis discumbentium dictum: apud veteres enim in loco vbi conuiuij apparatus exonebatur, tres lectuli strati erant, in quibus discubentes epulabantur: ⁱ *τρίκλιον* enim Græcè lectus vel accubitus dicitur: ex quo confectum est, vt triclinium diceretur.

^j Cella dicta, quòd nos occultet & celet.

Cubiculum, verò, quòd eo cubemus, ibique dormientes requiescimus.

Cubile autem, cubandi locus est.

Secesū, quòd sit locus secretus, id est, sine accessu.

A Diuerforium dictum, eo quòd ex diuersis vijs ibi conueniatur.

^k Hospitum, sermo Græcus est, vbi quis ad tempus hospitali iure inhabitat, & iterum inde transiens migrat: ^l inde & metatum, quia mutatur. Vnde & legitur, & castra metati sunt, pro mutauerunt. Non enim illic permanet exercitus, sed pertransit.

^m Mænium, collega Craisi in foro proiecit materies, vt essent loca, in quibus spectantes insisterēt, quæ ex nomine eius Mæniana appellata. Hæc & Solaria quia patent soli: post hæc alij lapide, alij materia ædificauere porticibus Mæniana, & foribus & domibus adiecerunt.

B Tabulata, olim lignæ domus fiebat: inde nomen permanet tabulatorum.

Hypogæū, est constructū sub terris ædificiū, quod nos antrū vel speluncā dicimus.

Solarium, quod soli & auris pateat, qualis fuit locus in quo David Bethsabee lauandem aspexit, & adamauit.

ⁿ Cū Hierosolymam Antiochus obsideret, Hyrcanus princeps Iudæorum reserato David sepulchro, tria millia auti talēta inde abstraxit, ex quibus CCC. Antiocho dedit, vt obsidionem relinqueret, atq. vt facti inuidiam demeret, fertur ex reliqua pecunia instituisse primus Xenodochia, quibus aduentum susciperet pauperum peregrinorum, vnde & vocabulum sumpsit. Nam ex Græco in Latinum *ξενοδοχίον* peregrinorum susceptio nuncupatur. ^o Vbi autem ægotantes de plateis colliguntur, *παρακομισίον* Græcè dicitur: in quo consumptalanguoribus atque inedia miserorum membra fouentur.

^a Cap. III. Habitatio ab hab. è *Seru. telog. 2. nisi quod more suo aliquid mutauit.*

^b Nam *δωματα* Græci τετὰ d. *Verba sunt hieronymi in c. 6. Daniel. Sid. & ep. ad Sun. & Eret.*

^c Aula domus regia. *Aug. in quest. sup. Exod. prope fin.* Quam Græci vocant *αὐλή*, nostri aulā vocauerūt. Sed iam non atrium isto nomine, sed domus regia significatur in lingua Latina. *Et in Græca, vt ait Athenæus lib. 7. Menandrum, & Diphilum citans,*

^d Atrium magna æd. siue amplior, & spatiosa dom. *Aug. in ps. 133. Atria, ampliora spatia domus intelliguntur.*

^e Atrium eo quod addantur ei tres porticus. *Aug. in q. in Exod. Ibi erat illa tanquā triporticus, que includebat spatium atrij. Et in ps. 133. Habebat atrium decem colūnas, non tamen recto ordine dispositas, sed licet ostendimus, tanquam triporticum.*

^f Alijs atrum q. ab igne, &c. è *Seru. Æn. 1. ad illud Vocemq. per ampla volutant Atria. Lychno autem scripsimus ex cod. Rom. Al. ligno, al. lignis.*

8 Cum n. tapte fuissent à Rom Sab. *Tit. Liv. libro 1. c. 1. in Talaisio. sed cum Talamoni in nostris lib. le- guntur Talaisio: e seruo reposuimus, nam & Talajum, & Talajum illum vocat.*

h Triclinium est Cœnaculū. *Recte Isidorus. Non recte Æn. 1. ad illud Aurea composuit sponda seruius, qui errare eos dicat, qui triclinium vocant ipsum basilicam, aut cenationem. Cicero. 2. de Orat. Seru. Galba cum iudicis L. Scribonio Liboni Tribuno pleb. fertet familia- res suos, & dixisset Libo: Quando tandem, Galba, de triclinio tuo exibis? cum tu (inquit) de cubiculo alieno. Et ad Art. lib. 13. ep. 53. Cum secundis Saturna- lib. ad Philippum vesperi venisset, villa ita com- pleta militib. est, ut vix triclinium, vbi cœnatus ipse Cæsar esset, vacaret. & Vitruuius lib. 6. c. 5. Tricli- nior. quanta latitudo fuerit, bis tantā longitudo fieri debet Et Sueton. in Tiberio. Ac Mileni cinis è fa- uilla, & carbonib. ad calefaciendū tricliniū illatus.*

i Celladicta q. n. o. *Seru. Æn. 1. ad illud. Distendunt rectate cellas, vel à celando (inquit) vnde cellas ap- pellauerunt.*

k Hospitium sermo Græcus est. *An quia σπιτι: pro domo interpretant: Vnde illud γὰρ ἡμεῖς εἰς κἀκεῖνον οὐκ ἔχοντες σπιτι.*

l Inde & metatum. *Vegetius lib. 2. c. 7. metatores aut dictos, qui dimensurorum. & hospitiorum designant loca.*

m Memus colleg. Crassi, Feitas Memana ædificia à Memo sunt appellata. Is n. primus vltra columnas extendit tigna, quo ampliaretur superiora: & Asc- onius in Diuina. de columna Memna. Memus cum do- mū suam venderet Catoni, & Placco Censorib. ut ibi basilica ædificaretur, ex operat ius sibi vnus columnæ, super quam tectum proiiceret ex pro- uolantibus tabulatis. Ergo rōi tabulata hoc loco supe- riorib. ante. t. andam cosibat Cæcon.

n Cum Hierosolymam. peregrinorum Ex nege- sopp. lib. 1. c. 6. *Val. Isoph. 1. de bell. Ind. c. 2. & lib. 13. An- tiq. c. 15.*

o Vbi autem ægrotantes & c. *hieroz. in ep. ad Occa- num. de Fabula. Prima (inquit) omnium veterum in- stituit, in quo ægrotantes colligeret de plateis, & consumpta languorib. & media misericor. membra foueret.*

De ædificijs sacris. Cap. IV.

SACRA sunt loca, diuinis cultibus instituta, vt pote ea in quibus altaria litantibus de more pontificibus consecrantur.

Sancta, iuxta veteres exteriora templi sunt.

Sancta autem sanctorum, locus templi se- cretior, ad quem nulli erat accessus, nisi tan- tum sacerdoti. Dicta autem Sancta sancto- rum, quia exteriori oraculo sanctiora sunt, vel 2 quia sanctorū comparatione sanctiora sunt, sicut Cantica canticorum, quia cantica vniuersa præcellunt. Sanctum autem à sanguine hostiæ nuncupatum: nihil enim sanctum apud veteres dicebatur, nisi quod hostiæ sanguine esset consecratū, aut con-

Asperium. Item sanctum quod extat esse san- citum. Sancire autem est confirmare, & ir- rogatione pœnæ ab iniuria defendere, b sic & leges sanctæ, & muri sancti esse dicun- tur.

Propitiatoriū, quasi propitiationis orato- rium: propitiatio enim placatio est.

Oracula, dicta eò quòd inde responsa red- duntur, & oracula ab ore.

c Penetralia, secreta sunt oraculorum, & penetralia dicta ab eo quod est penitus, hoc est penè intus.

d Oratoriū orationi, tantum est consecra- tum, in quo nemo aliquid agere debet, nisi ad quod est factum, vnde nomen accepit.

B Monasterium, vnus monachi habitatio. Monos n. apud Græcos solus, steriū statio. i. solitarij habitatio.

Cænobium, ex Græco & Latino videtur esse compositum. Est enim habitaculū plu- rimorum in cōmune viuentium: κενός enim Græcè commune dicitur.

Templi nomen generale, pro locis enim quibuscunque magnis antiqui templa dice- bant. Et templa dicta, quasi recta ampla. e Sed & locus designatus ad Orientem à cō- templatione templū dicebatur. Cuius par- tes quattuor erant, antica ad Ortū, postica ad Occasum, sinistra ad Septentrionē, dextra ad Meridiem spectans. f Vnd

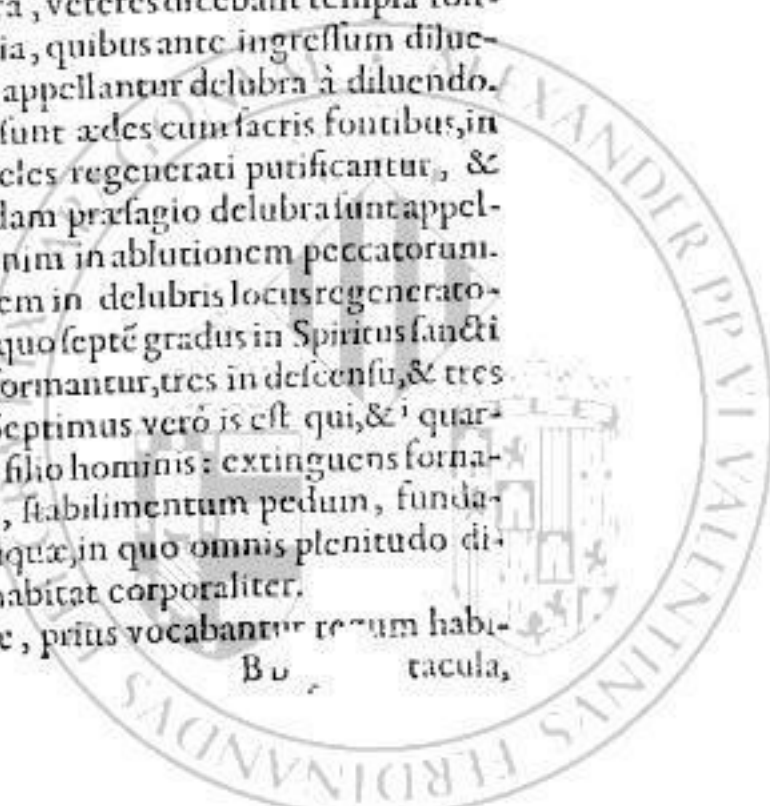
templum construebant, Orientem specta- bant æquinoctialem, ita vt linea ab Ortu ad Occidentē missæ fierent partes cali dextra atq. sinistra æquales, vt qui consuleret ac de- precaretur rectum aspiceret Orientem.

Fana, dicta à Faunis, quibus templa error gentilium construebant, vnde consulentes dæmonum responsa audirent.

g Delubra, veteres dicebant templa fon- tes habentia, quibus ante ingressum dilue- bantur, & appellantur delubra à diluendo. Ipsa nunc sunt ædes cum sacris fontibus, in quibus fideles regenerati purificantur, & benè quodam præfagio delubra sunt appel- lata: sunt enim in ablutionem peccatorum.

D h Fons autem in delubris locus regenerato- rū est, in quo septē gradus in Spiritu sancti mysterio formantur, tres in descensu, & tres in ascensu. Septimus verò is est qui, & i quar- tus, similis filio hominis: extinguens fornacem ignis, stabilimentum pedum, funda- mentum aquæ, in quo omnis plenitudo di- uinitatis habitat corporaliter.

Basilicæ, prius vocabantur reum habi- B u tacla,

tacula, unde & nomen habent : nam βασι-
λευς rex, & basilicæ regiæ habitationes.
Nunc autem ideo diuina templa basilicæ
nominantur, quia ibi regi omnium Deo cul-
tus & sacrificia offeruntur.

Martyrium, locus martyrum Græca de-
riuatione, eo quod in memoriam martyris
sit constructum, vel quod sepulchra sanctorum
ibi sint martyrum.

Aram quidam vocatam dixerunt, quod
ibi incensæ victimæ ardeat. ^k Alij aras dicunt
à precationibus, id est, quas Græci ἀρας vo-
cant, unde contra imprecatio κατὰρα dicitur.
Alij volunt ab altitudine aras, sed malè.

Altare autem ab altitudine constat esse ^B
nominatum, quasi alta ara.

Pulpitū, quod in eo Lector vel Psalmista
positus in publico conspici à populo possit,
quo liberius audiatur.

Tribunal, eo quod inde à Sacerdote tribuā-
tur præcepta viuendi. Est enim locus in su-
blimi constitutus, unde vniuersi exaudire
possint. Aliàs tribunal à tribubus denomina-
tum, quod ad illum tribus conuocentur.

^l Analogium dictū, quod sermo iude præ-
dicetur: nā λόγος Græcè sermo dicitur, quod
& ipsum altius situm est.

^a Cap. IV. Quia sanctorum comparat--procellam. Ex
1. de in. ad c. 1. c. 1.

^b Sic reg. sanctæ, & muri. sic Gothici libri, rectè: c.
1. D. de rer. diuisione: Sanctæ quoq. res veluti muri, &
portæ. & in c. sanctū. cod. tit. in municipijs quoq. mu-
ros esse sanctos, Sabinum rectè respondisse Calsius
refert. Et Zonar. 10. 2. σακτα γὰρ πὰρ ῥωμαίοις τὰ τείχη.

^c Penetralia serm. Æn. 6. Penetralia secreta tēporū.

^d Oratorium--acceptit. Ex Aug. ep. 109. ad monachos.

^e Sed & locus designatus ad Orientē. sic. o. l. De-
signatus augurio, vel ad augurium legebat Chicon.
Festus. Tesca loca augurio designata. Varro libro 6. In
terris dictum templum locus augurij, aut auspicij
caussa quibusd. verbis finitus, &c. Vid. serm. eclog. 8. &
Jan. lib. 1. de Numa inauguratione.

^f Unde & quando templū construēb. Ex Vitruu.
lib. 4. c. 5.

^g Delubra veteres dic. serm. Æn. 2. Alij dicunt de-
lubrum esse locum ante templum, vbi aqua currit
à diluendo. & lib. 4. Delubrū dictum, propter lacum,
in quo manus abluuntur.

^h Fons autem in delub--corporaliter. Omnia re-
pertuntur lib. Offic. 2. c. 24.

ⁱ Quartus similis filio hominis. Tertull. lib. 4. contra
Marcionem; Hic erit visus Babylonio Regi in for-
nace cum martyrib. suis quartus, tanquam filius
hominis. Et rursus. Prolytice igitur & tu cum rege
Babylonio fornacem eius ardentem, & inuenies
illic tanquam filium hominis. Ut suspicari liceat, to-
rum locum è Tertull. libro aliquo, qui non extet, desumptum.

^k Alij ata-- à precat. serm. Æn. 2. ad illud.

A nequiquam altaria circumi.

^l Analogium. In reg. s. benedicti c. 9. Super ana-
logium legantur tres lectiones.

De Repositorijs. Cap. V.

Sacratium ^a propriè est locus templi, in
quo sacra reponuntur, sicut donariū est,
in quo collocantur oblata, sicut lectisternia
dicuntur, vbi homines sedere cōsueuerunt:
ab inferendis igitur & deportādis sacris Sa-
crarium nuncupatur.

^b Donaria vero, eo quod ibi dona reponā-
tur, quæ in templis offerri consueuerunt.

Ærarium vocatū, quia prius æs signatum
ibi recōdebatur. Hoc enim olim in vsu erat
auro argentōq. nondū signato, ex quorum
metallis quamuis postea tacta fuisset pecu-
nia, nomen tamen ærarij permansit ab eo
metallo, unde pecunia initium sumpsit.

Armarium, locus est, vbi quarumcunq.
artium instrumenta ponuntur. Armamen-
tarium verò, vbi tantum tela armorū. Vnde
Iuuenalis, Quicquid habent telorum arma-
mentaria cæli. Dicta autem vtraq. ab armis,
id est, brachijs, quibus exercentur.

Bibliotheca, est locus vbi reponuntur li-
bri, βιβλις enim Græcè liber, & κει, reposito-
rium dicitur.

^C Promptuarium dictum, eo quod inde ne-
cessaria victui promuntur, id est, proferuntur.

Cellarium, quod in eo colligantur mini-
stria mensarum, vel quæ necessaria victui
superfunt. ^c Inter Promptuariū autē & Cella-
riū hoc interest, quod Cellariū est paucorū
dierum, Promptuariū verò temporis longi.

Apotheca autē vel horrea à Græco, ver-
bum ex verbo, repositoria vel reconditoria
dici possunt, eo quod in ijs homines elabo-
ratas fruges reponunt. ^d Vnde & Enthecā
Græco sermone repositā rei copiosam sub-
stantiam appellantus.

^a Cap. V. Sacratium--consueuerunt. Verba Seruij Æn.
12. ad illud. Ecce diris sacraria Ditis.

^b Donaria. Ex eod. Georg. 3. ad illud--alta ad dona-
ria curtus.

^c Inter Promptuar--longe. Ex eod. Æn. 1. ad--cuta
penum struere.

^d Vnde Enthecam. Vtuntur hac voce sæpè scriptores
Ecclesiastici. Cassian. lib. de instr. monach. c. 4. Cumq. totā
enthecā canobij suam esse credat substantiam,
Gelas. 12. q. 2. c. vobis enim si quis forte talis annua
remanebit expensā, electo doneo ab vtraq. parte
custode credatur enthecis.

De operarijs. Cap. VI.

^Ergasterium, ^a locus est, vbi opus aliquod
fit. Græco enim sermone erga opera, ste-
rion

tion statio, id est, operaria statio.

Ergastula quoque, & ipsa Græco vocabulo nuncupantur, ubi deputantur noxii ad aliquod opus faciendum, ut solent gladiatores, & exales, qui marmora secant, & tamē vinculorum custodijs alligati sunt.

Gynæceum Græcè dictum, eo quod ibi conuentus feminarū ad opus lanificij exercendum conueniat. Mulier enim Græcè γυνή nuncupatur.

Pistrinum, quasi pilistrinum, quia pilo antea tundeant granum. Vnde & apud veteres non molitores, sed pistores dicti sunt, quasi piniores, à pinendis granis frumenti, mole enim nondum vsus erat, sed granū pilo piniebant, vnde Virgilius, Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.

Clibanus, à cliuo dictus, ab eo quod in erectione sit collectus. Cliuum enim ascensum dicimus, siue flexuosum.

Furnus per derivationem à farre dictus, quoniam panis ex eo factus ibi coquitur.

Torcular dictum, eo quod ibi vix calcantur, atque extortæ exprimantur.

Forus, est locus ubi vix calcatur, dictus, quod ibi feratur vix, vel propter quod ibi pedibus feratur. Vnde & Calcatorium dicitur: sed hoc nomen multa significat. Prima species Fori, locus est in ciuitate ad exercendas nundinas relictus. Secunda, ubi magistratus iudicare solet. Tertia, quam supradiximus, quam calcatoriū nominamus. Quarta, spatia plana in nauibus, de quibus Virgilius, laxatque foros. Lacus dictus, quia ibi decurrit frugum liquor.

^a Cap. VI. Ergastula - ubi deputantur noxii. Vide *Lypf. elect. 2. c. 15.*

^b Vnde & apud veteres - saxo. è *Seru. Æn. 1. ad illud.* Ertortere p. f. e. f. f.

^c à pinendis granis. A findendis granis. *Gotho & nox*, findebant, propinsebant: sed *Seruium & editicacis veterem sumus secuti.*

^d Cliuum n. ascensum dicim. *Festus.* Cliuia auspicia dicebant, quæ aliquid fieri prohibebant, orania n. difficultia cliuia vocabant, vnde & cliui loca ardua.

^e Furnus à farre. à *furuo Porphyrio.*

^f Forus est locus ubi vix. *Pictorinus in fine lib. de orthograph.* Forus autem status tam in foro, quam in nauis, & torculari. *Collinell. lib. 12. c. 18.* Tum lacus vinarij & torcularia, & fora, omniaq. vasa, si vicinum est nate, aqua marina, sin minus, dulci eluenda sunt. *de reliquis fori significationibus. Vid. Fest.*

De Aditibus. Cap. VII.

Aditus à ab adeundo dictus, per quē ingredimur & admittimur.

Aditus est, vel aditus domus priuatæ, vel paritū adiacēs adibus publicis. Et vestibulum dictū, eo quod vestiuntur fores, aut quod aditum tecto vestiatur, aut à stando.

Porticus, quod transitus sit magis quam ubi standum sit, quasi porta, & porticus eo quod sit aperta.

^c Ianua à Iano quodā appellatur, cui gē omne introitū vel exitū sacrauerunt. Vnde ^dLucanus, Ferrea Belligeri cōpescat limina Iani. Est autem primus domus ingressus:

^e cætera intra ianuam ostia vocantur generaliter. Ostium est, per quod ab aliquo arcemur ingressu, ab obstando dictum, siue ostium, quia ostendit aliquid intus. Alij autē ostium appellari, quia hostem moratur. Ibi enim nos aduertarijs obijcimus, hinc & Ostia Tyberina, quia hostib⁹ sunt opposita. Fores, & Valuæ, claustra sunt. Sed Fores dicuntur quæ foras: Valuæ, quæ intus reuoluuntur, & duplices cōplicabilesq. sunt. Sed generaliter vsus vocabula ista corrupta.

Claustra ab eo quod claudantur dicta.

^b Fenestrae sunt, quibus pars exterior angusta & interior diffusa est, quales in horreis videmus: dictæ, eo quod lucē fererēt. Lux enim Græcè φῶς dicitur, vel quia per eas intus positus homo foras videt. Alij fenestram putant dictā, eo quod domum illuminat, compositum nomen ex Græco Latinoque sermone. φῶς enim Græcè lux est.

ⁱ Cardo est locus, in quo ostium vertitur, & semper mouetur, dictus ἀπὸ τῆς καρδίας, quod quasi cor hominem totum, ita ille cunens ianuam regat ac moueat. Vnde & proverbiale est, In cardine rem esse.

Limina ostiorum dicta, eo quod transfusa sint, ut limes, & per ea sicut in agro aut introeatur, aut feras eatur.

ⁱ Postes & Antæ quasi post, & ante. Et Antæ quia ante stant, vel quia antea ad eas accedimus, priusquam domum ingrediamur. Postes eo quod post ostium stent.

^a Cap. VII. Aditus ab adeundo. *Seru. Æn. 6. ad illud.* Quo lati dicunt aditus. Cum ab aliquo arcemur ingressu, id ostiū dicitur ab ostando; cum ingredimur, aditus ab adeundo.

^b Vestibulum. *Ser. Æn. 6. ad* - vestibulū, ante ipsum. Vestibulū (*inquat*) ut Varro dicit, etymologia non habet proprietatē, sed sit pro captu ingenij. Nam vestibulū, ut supra dixim⁹, dictū ab eo, quod tanquam vestiatur. Alij dicunt à Vesta dictū per imminutionē. Nā Vestæ limen est consecratum. Alij dicūt ab eo, quod nullus illic stet. In limine enim solus est transitus, quomodo vesanus dicitur, ut quis, sic vestibulum, quasi non stabulum.

• à Iano, cui Gentiles omnem introit. *Ipsè apud Onid. lib. 1. Fast. Præsides foribus cali cum micib. horis. Et redit officio Iuppiter ipse meo.*

• Vnde Lucanus. *Lib. 1.*

• Cætera intra ianuam. *Seru. Æn. 1. ad illud. foribus cardo stridebat alienis, Ianuam est primus domus ingressus, dicta, quia Iano consecratum est omne principium. Cætera intra ianuam ostia vocantur generaliter, siue valvæ sint, siue fores, quamvis*

• *lista corruerit.*

• Ostium - ab obstando. *è Seru. Æn. 6. ad illud. quo lati ducunt adit.*

• sed fores dicuntur. *Seru. Æn. 1. loco citato. Fores (inquit) propriè dicuntur, quæ foras aperiantur, sicut apud veteres fuit. Valvæ autem sunt, ut dicit Varro, quæ revolvuntur, & se velant.*

• Fenestræ: *è Ser. Georg. 4. ad illud. Quattuor à venis obliqua luce fenestras. Sed Servius non fenestras tantum, sed obliqua luce fenestras, interpretatus est, quod non advertit Isidorus, qui commentaria Sernij sine Virgilij versibus, ut sepe diximus, legebat.*

• Card. *Seru. Æn. 1. loco cit. Cardo dictus, quasi cor ianuæ, quo movetur. - & eod. lib. ad illud. haud tâto cessabit cardine ret. ut sit, inquit, de proverbio tractum, res in cardine est.*

• Postes, & Antes. *Festus. Antes, sunt extremi ordinis vinearum, vnde etiam nomen trahunt antæ, quæ sunt latera ostiorum. Vid. Seru. Geor. 2. ad illud. Iam canit extremos effectus vinitor antes.*

De partibus adificiorum. Cap. VIII.

Fundamentum dictum, quod fundus sit domui. Idem & ² cementum à cædêdo dictum, quod crasso lapide surgat.

Paries nūcupatus, quia semper duo sunt pares, vel à fronte, vel à latere. Siue enim tetragonum, siue hexagonum sit, qui se cōspiciunt, ex pari erunt. Aliter enim structura facta deformis est.

Parietinas dicimus, quasi parietum ruinas. Sunt enim parietes stantes sine tecto, sine habitantibus.

Angulus, quod duos parietes in vnum coniungat.

b Culmina dicta sunt, quia apud antiquos tecta culmo tegebantur, ut nunc rustica. Hinc tecti summitas culmen dicitur.

Camera, sunt volumina introsum respicientia, appellata à curuo. *καμῆρ* enim Græcè curuum est.

• Laquearia sunt, quæ camerā subtegūt & ornāt, quæ & lacunaria dicūtur. ^d Principali- ter autē lacus dicitur, ut Lucilius, Resultant adēsq. lacūsque. Cuius diminutio lacunar facit, ut *H. ar. 18. Neque aureum meareni-*

Ader in domo lacunar. Inde fit alia diminutio lacunarium, & per *ἀτ. στῆζο* laqueariū.

Absida Græco sermone, Latine interpretatur lucida, eo quod lumine accepto per arcum resplendeat. Sed utrum absidā an absidem dicere debeamus, hoc verbi genus ambiguum quidam doctorum existimant.

• Testudo, est camera templi obliqua, nā in modum testudinis veteres templorū tecta faciebant, quæ ideō sic fiebant, ut cæli imaginem redderet, quod constat esse cōvexum. Alij testitudinem volunt esse locū in partem atrij aduersum venientibus.

Arcus dicti, quod sint arcuata conclusione curuati, ^f ipsi & fornices.

B Pavimenta originem apud Græcos habent elaborata arte pincturæ. (Lithostrota paruulis crustis ac tessellis tinctis in varios colores) ^h Vocata autē pavimenta, eo quod paviantur, id est cedantur. Vnde & pavor, quia cædit cor.

Ostracus, est pavimentum testaceum, eo quod fractis testis calce admixta feriat. Testam enim Græci *ὄστρακα* dicunt.

Compluuium dictum, quia aquæ partes, quæ circa sunt eò conueniant.

Tessella: sunt, è quibus domicilia sternuntur, à tesseri nominata, id est, quadratis lapillis, per diminutionem.

C Bases, fulturæ sunt columnarum, quæ à fundamento confurgunt, & superpositæ fabricæ sustinent pondus. ⁱ Bases autem nomen petræ est fortissimæ Syro sermone.

^k Columnæ, pro longitudine & rotunditate vocatæ: in quibus totius fabricæ pondus erigitur. Antiqua ratio columnarū erat altitudinis, ^l tertia pars latitudinis (delubri.) Genera rotundarum quattuor Doricæ, Ionicæ, Tuscanicæ, Corinthicæ, mēsuræ crassitudinis & altitudinis inter se distantes. Quintum genus est earum quæ vocantur Atticæ, quaternis angulis, ^m aut amplius, paribus laterum interuallis.

D ⁿ Capitella dicta, quod sint columnarum capita: sicut super collum, caput.

Epistylia sunt, quæ super capitella columnarum ponuntur, & est Græcū, id est, supermissa.

Tegulæ, quod tegant ædes. & Imbrices, quod accipiant imbres.

Latæves, & Laterculi, quod lati fornices, circumactis vndique quattuor tabulis.

Canalis, ab eo quod caua sit in modū con- nã. ^o Sane canalem melius genere scemipi-

no quam masculino proferimus.

Fistulae aquarum sunt dictae, quod aquas fundant, & mittant. Nam *στῆλαι* Graecè mittere est. Formae earum pro magnitudine aquae & capacitatis modo fiunt.

• Cap. VIII. Cimentum-- quod crasso lap. sic o. l. quod caelo lap. *malum*.

• Culmina. è *Seru. eclog. 1.*

• Laquearia sunt. *Repetitur totus hic locus auctor etiam aliquanto, quam hic in optimis libris, legitur infra lib. 19. cap. 12.*

• Principaliter autem-- laquearium. *Verba sunt Seruij ad v. pendent lychni laquearib. aureis, Æn. 1. B*

• Testudo est camera--convexum. è *Seru. Æn. 1. ad v. mediaeque testudine templi.*

• Ipsi & fornices. *Idem Æn. 6. ad illud-- atque ad nerulo fornice portas, fornice (inquit) arcu. Cicero vidit ad ipsum fornitem Fabianum.*

• Pavimenta origine-- colores. *Plin. lib. 36. c. 25. Pavimenta originem apud Graecos habent elaborata arte picturae ratione, donec lithostrotia expulere eam. Celeberrimus fuit in hoc genere Solus, qui Pergami stravit, quam vocant Afarotonxon, quoniam purgamenta cuncta in pavimento quaerueri solent, veluti relicta fecerat parvis è testulis tinctis in varios colores.*

• Vocata autem pavim-- quod paviantur, id est, caed. *Videtur respicere ad singulj verba, corda pavor pullans. Æn. 5. vid. sup. lib. 10. in voce, Paticus. Repetitur totus hic locus inf. lib. 19. c. 10.*

• Bases autè nomen petrae est f. f. *Basaltis, aut Basanites, Nam Plin. lib. 36. c. 7. invenit eadè Ægyptus in Æthiopia, quem vocant Basaltè ferrei coloris, atq. duritiae, quem locum sumens Isidorus lib. 16. c. 5. Basanitem, scribit non Basaltem. Plinius quoq. eod. lib. cap. 22. Medici (inquit) ad mortaria praetolere Basanite, hic enim lapis nihil ex se remittit.*

• Columnae. *Ead. inf. lib. 19. c. 10.*

• tertia pars altitudinis. *Adde templi, vel delubri ex Virg. lib. 2. c. 7. & Plin. lib. 36. c. 23.*

• aut amplius. *Unde quidem Plinio auctore. Propterea deleri has voces volebat Chiron.*

• Capitella fitur h. v. voce D. August. & alij.

• Sanè canalem melius genere femin. *Verba sunt Seruij Georg. 3. quae etiam repetuntur inf. lib. 19. c. 10. Val. D Non. Marcell.*

De munitionibus. Cap. IX.

MVnitum, vel munimentum dictum, quia manu est factum.

Cors vocata, vel quod coarctet cuncta, quae interius sunt, id est, cõcludat: vel quod coarctat obiectu suo extraneos, & adire prohibeat.

Vallum est, quod mole terrae erigitur, ut custodia praetendatur: dictum autem vallum à vallis. Nam valli fustes sunt, quibus vallum munitur. Et valli dicti, quod figantur & vel-

lantur. Interualla, spatia sunt inter capita vallorum, id est, stipitum, quibus vallum fit, unde & caetera quoque spatia dicuntur, à stipitibus scilicet.

• Agger est, cuiuslibet rei acervatio, unde fossae aut valles possunt repleri ab aggregando. • Agger proprie dicitur terra aggregata, quae vallo facto proprius ponitur. Sed abusuè & muros & munimenta omnia aggere... dicimus.

Maceriae, sunt parietes longi, quibus vineae aliaque clauduntur. Longum enim Graeci *μακρόν* dicunt.

• Formatum, siue formatium in Africa vel Hispania parietes de terra appellant, quoniam in forma circum datis duabus utrimque tabulis inferuntur verius, quam struuntur. Ænis durant incorrupti, ventis ignibus, omni cimento fortiores.

Sæpes, munimenta laterum sunt, unde & appellata.

• Caulae, munimenta ovium, vel scapimentorum ovium. Est autem Graecum nomen. c. detracta. Nam Graeci *ἀνλάς* vocant animalium receptacula.

• Cap. IX. Nam valli f. f. q. v. m. *Verba Seruij sunt ad v. ferro quis scandere vallum. Æn. 9.*

• Agger est. *eiusdem ad v. follas aggregare complent, Æn. 9.*

• Agger prop. -- dicimus. *Eiusd. Æn. 10. ad v. Aggeribus murorum.*

• quibus vineae aliaque clauduntur. *Idem Georg. 2. ad v. iam erant extremos effectus vinitor antea. Antea (inquit) alij extremos vinearum ordines accipiunt, alij macerias, quibus vineae clauduntur.*

• Formatum, siue formatium. è *lib. 35. c. 12. Plinij, qui circa Lindas est ex hoc loco Isidori. Retinentur nos hodie idem nomen, nam formatium Hispani hœnogou dicimus.*

• Caulae & c. è *Seruij Æn. 9. ad illud v. cum fecerit ad caulas.*

De tentorijs. Cap. X.

TAbernacula, tentoria sunt militum, quibus in itinere solis ardores tempestatesque imbrium frigorisque iniurias vitant. Dicta autem tabernacula, quod cortinae distentae futibus, tabulis interstitiis appenderentur, quae tentoria sustinerent.

Tentorium vocatum, quod tendatur funibus atq. palis. unde & hodie praetendere dicitur.

Papiliones vocantur à similitudine parvuli animalis volantis, quod maxime abundat florentibus maluis. F. ... aunculae

quæ lumine accenso conveniunt, & circa volitantes ab igne proximo interire coguntur.

De sepulcris. Cap. XI.

SEPULCRUM à sepulto dictum. ^a Prius autem quisque in domo sua sepeliebatur. ^b Postquam vetitum est legibus, ne fœtore ipsorum corpora viventium contacta iuficerentur. Monumentum ideo nuncupatur, eo quod mentem moneat ad defuncti memoriam. Cum enim non videris monumentum: illud est quod scriptum est, Excidit, tamquam mortuus à corde. Cum autem videris, monet mentem, & ad memoriã te reducit, ut mortuum recorderis. Monumenta itaque & memoriæ, pro mentis admonitione dicuntur.

Tumulus dictus, quasi tumens tellus.

Sarcophagus, Græcū nomen est, eo quod ibi corpora absumentur, *σαρξ* enim Græcè, caro, *φάγω* comedere dicitur.

Mausolæa, sunt sepulchra seu monumenta regum, à Mausolæo rege Caria dicta. Nā eo defuncto ^d vxor eius miræ magnitudinis & pulchritudinis sepulcrum extruxit, in tantum, ut vsque hodie omnia monumenta pretiosa ex nomine eius Mausolæa nuncupentur.

^e Pyramides, genus sepulcrorum quadratū, & fastigiatum ultra omnem excelsum, quæ fieri manu possit: vnde & mensuram umbrarum egresse nullam habere umbram dicuntur. Tali autem edificio surgunt, ut à lato incipiant, & in angustum finiuntur, sicut ignis. ^f *Βῆρ* enim dicitur ignis. Has Ægyptus habet. ^g Apud maiores enim, potentes aut sub montibus, aut in domibus sepeliebantur. Inde tractum est, ut super cadauera aut Pyramides fierent, aut ingentes columnæ collocarentur.

^a Cap. XI. Prius quisque in domo sua sepeliebatur. *Verba sunt Seneca, ad v. sedibus hunc refert ante suis, Æn. 6.*

^b Postea vetitum est legibus. *Idem Æn. 11. ad illud. Verbiq. remittunt. Ante, inquit, homines in civitate sepeliebantur, quod postea, Duillio Consule, Senatus prohibuit, & lege cauit nequis in urbe sepeliretur.*

^c Monumentum. *Ex eod. in extremo lib. 111.*

^d Vxor eius, &c. *Locus expressus ex Hieronymo. lib. 1. aduersus Iovin.*

^e Pyramis è *Solin. c. 35. et. 45. Nā ergo Isidoro obesse debent, quæ de umbris dicuntur.*

^f Tali autem edificio. *Idem. Marcellin. lib. 22.*

^g Apud maiores enim, potentes. *Seruius Æn. 11. ad illud, sicuti. morte sub alto. Apud maiores, No-*

Abiles aut sub montibus, aut in domibus sepeliebantur. Vnde notum est, ut super cadauera, aut pyramides fierent, aut ingentes locarentur columnæ.

De edificijs rusticis. Cap. XII.

CASA, est agreste habitaculum palis, atque virgultis, arundinibusque contextum, quibus possint homines tueri à vi frigoris, vel caloris iniuria.

Tugurium, calula est, quam faciunt sibi custodes vinearum ad regimen sui, quasi tegurium, siue propter ardorem solis & radios declinandos, siue ut inde vel homines, vel bestiolas, quæ insidiari solent natis frugibus, abigant. ^b Hanc rustici Capannam vocant: quod vnum tantum capiat.

^c Tesqua, quidam putant esse tuguria, quidam loca prærupta & aspera.

^e Magalia, ædificia Numidarum agrestium oblonga, incuruis lateribus tecta, quasi nauium carinæ sint: siue rotunda in modum furorū. Et ^f magalia dicta, quasi magaria, quia magar Punici nouam villam dicunt, vna littera commutata. l. pro. r. magaria, Tuguria.

^a Cap. XII. quibus possint homines tueri. *Tueri dixit passim, ut Vitruuius, & alij.*

^b Hanc rustici capannam. *Ita hodie Itali, & nostri callant.*

^c Tesqua, quidam putant esse tuguria. *Sic o. libri Sabinum verbum ait esse Acron.*

^d quidam loca prærupta, &c. *Glossar. Tesqua, siue Tesqua κατὰ κρημνούς, ἢ γαργῆς ἢ ἔργουσι τέτοι.*

^e Magalia ædif. Num. &c. *Verba sunt Sallustij in Tugurth. de mapelth. quæ idem sunt, quod magalia, ut ait Seruius.*

^f & magalia dicta q. magaria, &c. è *Seru. Æn. 1. ad illud. Miratur in. Æ. m. q. Nouam, addidit Isidorus, fortasse lingua Punice magis sciens.*

De agris. Cap. XIII.

AGER Latine appellari dicitur, eo quod in eo agatur aliquid. Alij agrum ex Græco nominati manifestius credunt. Vnde & villa Græcè Choragos dicitur.

Villa à vallo, id est, aggere terræ nuncupata, quod pro limite constitui solet.

^b Possessiones, sunt agri late patentes publici priuatique: quos initio non mancipatione, sed quisque, ut potuit, occupauit, atque possedit, vnde & nuncupati.

^c Fundus dictus, quod eo fundatur, vel stabilitor patrimonium. Fundus autem, & vrbani adificiū, & rusticum intelligendum est.

Præterea,

Prædium, quod ex omnibus patrifami-
lias maxime prævidetur, id est apparet, quasi
prævidiū, vel quod antiqui agros, quos bel-
lo ceperant, ut prædæ nomine habebant.

^d Omnis autem ager, ut Varro docet, qua-
drifariâ diuiditur. Aut enim aruus est ager,
id est, sationalis: aut consitus, id est, aptus ar-
boribus: aut pascuus, qui herbis tantum, &
animalibus vacat: aut florens, in quo sunt
horti apibus congruentes & floribus. Quod
etiam Virg. in quattuor lib. Georg. secutus
est.

Rura veteres incultos agros dicebant, id
est syluas & pascua, agrum verò qui coleba-
tur. Nam rus est, quo mel, quo lac, quo pecus
haberi potest. Vnde & rusticus nominatur. **B**
hæc agrestium prima & otiosa felicitas.

^e Seges, ager est in quo seritur, vnde & Virg.
Illa seges demū votis respondet auari Agri
colæ.

Compascuus ager dicitur, qui à diuisori-
bus agrorum relictus est ad pascendum cō-
muniter vicinis.

Alluuius ager est, quem paulatim fluuius
in agrum reddit.

^f Arcifinius ager dicitur est, quia certis li-
nearum mensuris non cōtinetur: sed arcē-
tur fines eius obiectu fluminum, montium,
arborū, vnde & in ijs agris nihil subseciue-
rum interuenit. **C**

^g Noualis ager est, primum proscissus, siue
qui alternis annis vacat, nouandarum sibi
viriū causa. Noualia enim semel cum fru-
ctu erant, & semel vacua.

Squalidus ager, quasi excolidus, eo quod
iam à cultura exierit, sicut Excolū, quod à
consulatu discesserit.

^h Vliginosus ager est, semper vuidus. Nam
humidus dicitur, qui aliquando siccatur. Vli-
go enim humor terræ naturalis est, ab ea
nunquam recedens.

Subseciua sunt propriè, quæ de materia
præcidens sutor quasi superuacua abijcit. **D**

ⁱ Inde & subseciui agri, quos in pertica diui-
sos recusant, quasi steriles, vel palustres. Itē
subseciua, quæ in diuisura agri non efficiunt
centuriam, id est, iugera cc.

^k Area dicitur, tabularum æqualitas. dicta
autem area à planitie atque equalitate, vnde
& ara. Alij aream vocatam dicunt, quod
pro triturandis frugibus eradatur, vel quod
non triturentur in ea, nisi arida.

^l Pratum est, cuius sceni copia armenta
tuentur, cui veteres Romani nomen indi-

derunt ab eo quod protinus sic paratum:
nec magnum laborem culturae desideret.
Prata autem sunt, quæ secari possunt.

¹ Paludes dictæ à Pale pastorali dea, quod
paleam, id est, pabula nutriat iumentorum.

² Cap. XIII. Ager Latinè, &c. Ita Varro lib. 4. sed
reprehenditur à Quintiliano.

^b Possessiones, &c. Omnia è Fcilo in- Possessi-
nes.

^c Fundus dicitur. Sern. Georg. 2. Fūdus dicitur ab eo
quod sit rer. omnium fundamentum.

^d Omnis ager, Sern. in princip. Georg. ex Varro.

^e Seges est. Sernius ibidem.

^f Arcifinius ager, &c. Frontinus de agror. qualitate.
Ager est arcifinius, qui nulla mensura continetur:
finitur secundum antiquam observationem flu-
minibus, fossis, mōtib, vijs, arboribus. anten. isis
aquadū diuortijs, &c. ergò pro voce vnde, viarum sō-
tāpē legendum hoc loco.

^g Noualis ager. Verba sunt Sernij Georg. 1.

^h Vliginosus. Eiusdem ad- illud. dulcique vligine
lata. Georg. 1.

ⁱ Inde & subseciui-- & item subseciua. Vidend. si-
culus Flacc. & Frontinus. c. de qualitate agrorum. quod ve-
rò attinet ad centurie nomen, melius omnino Varro qui à
centum iugibus dictam ait, quam Flaccus qui à cen-
tum hominib. vtriusque verb. apponemas, sed Varronis ita
vri emē. l. a. sunt à Chacone Syluis igitur cum Roma-
ni (inquit) agrum ex hoste captum victori populo
per bina iugera partiti sunt, centenis hominib. du-
centa iugera dederunt, & ex hoc facto centuria ius-
tè appellata. Varro 1. de re rust. c. 10. Iugeri pars mi-
nima dicitur scrupulum, id est, de. . . . in lon-
gitudinem, & latitudinem quadratū. Ab hoc prin-
cipio mentores nonnunquam dicunt, in subseciuiū
esse vnciam agri, aut sextantē, aut quid aliud, cū ad
iugerū peruenerūt, id habet scrupula. ccl. xxv. i. i.

quantum as antiquus noster ante bellum Punicum
pendebat. Bina iugera, quæ à Romulo primum di-
uisa dicebantur viritim, quod heredem sequeren-
tur, heredum appellarunt. hæc postea à centū cen-
turia dicta. Ac, ne quid in ratione vocis requiratur, Idem lib.
5. de lingua Lat. Centuria primò à centum iugeri-
bus dicta, post duplicata retinuit nomen, ut tri-
bus multiplicata idem tenent nomen. Fcūs quoque:
Centuria in agris ducena iugera significat. Vid. not.
ad Var. à Fula. Vrsin. editas.

^k Pratum-- ab eo quod sit protinus parat. Ita Var-
ro. Prata dicta ab eo, quod sine opere parata.

^l Paludes dictæ à Pale. Varr. Palus, paululū aquæ
in altitudinem, & palam latius diffusa.

De finibus agrorum.
Cap. XIV.

Fines dicti, eo quod agri funiculis sunt
diuisi. Mensurarum enim lineæ in terra-
rum partitione tenduntur, ut dimensionis
æquitas teneatur.

^b Limites appellati antiquo . . . trāuersi.
Nam

Nam transuersa omnia antiqui lima dicebant, à quo & limina ostiorum per quæ foras, & intro itur: & Limites, quod per costoras in agros eatur. Hinc & Limus vocabulū accepit, cingulum, quo serui publici cingebantur obliqua purpura.

Termini dicti, quod terræ mensuras distinguant, atque declarant. His enim testimoniis finium intelliguntur, & agrorū intentio, & certamen aufertur.

Limites maximi in agris sunt duo: Cardo & Decumanus. Cardo ^d quia Septentrio directus à cardine cæli est: nam sine dubio cælum vertitur in Septentrionali orbe. Decumanus est, qui ab Oriente in Occidentē per transuersum dirigitur, qui pro eo quod formā X faciat, Decumanus est appellatus. Ager enim bis diuisus figuram denarij numeri efficit.

^e Arca ab arcēdo vocata. Fines enim agri custodit, eosque adire prohibet.

Trifinium dictum, eo quod trium possessionum fines astringit. Hinc & Quadrifiniū, quod quattuor. Reliqui limites angustiores & inter se distant imparibus interuallis, & nominibus designatis.

* Cap. XIV. Fines dicti eo q. a. funiculis. Diximus saepe de ... not. ationum.

^b Limites appellati a. v. transuersi. Hygenus de limitibus constituit. Limites appellati à limo, id est, antiquo verbo transuersi. Nam & limum dictum eo, quod purpuram transuersam habet. Item limina ostiorum, Seru. Æn. 12. ad illud. Velati limo; (sic etiam legit eo loco Seruius,) & verbera tēpora vinēti, Limus vestis est qua ab umbilico vsq. ad pedes teguntur pudenda poparū. Hæc autem vestis habet in extremo sui purpuram limam, id est, flexuosam. Vnde & nomen accepit. Nam limum, obliquum dicimus.

^c & agr. intentio. Sic v. cc. intentio, productio.

^d quia Septentio. It. S. sim. int. vetustissimus.

^e Arca—Trifinium. It. Hygen. de limitib. agror. & Sicul. Elacc. de condit. agr. Glossar. Arca, ἀρχα κτισμάτων.

De mensuris agrorum.

Cap. XV.

Mensura ^a est quicquid pondere, capacitate, longitudine, altitudine, animoq. fitur. Maiores itaq. ^b orbem in partes, partes in prouincias, prouincias in regiones, regiones in loca, loca in territoria, territoria in agros, agros in centurias, centurias in iugera, iugera in climata, deinde climata in actus, per ^c vsus, gradus, cubitos, pedes, palmos, & digitos diuērent: Tanta

A enim fuit eorum sollertia.

^c Digitus est, pars minima agrestium mensuratum. Inde ^d vicia habens digitum, & trientem. ^e Palmus autem quattuor habet digitos: pes sedecim: passus pedes quinque: pertica passus duos, id est decem pedes.

Pertica autē à portando dicta, quasi portica. Omnes enim præcedentes mensuræ in corpore sunt, vt palmus, pes, passus, & reliqua: sola pertica portatur. Est enim decem pedum, ad instar calami in Ezechiele templum mensurantis.

^f Actus minimus est, latitudine pedum quattuor, longitudine centum viginti.

^B Climata quoque vndique versum habēt pedes sexaginta.

Actus quadratus vndiq. finitur pedibus centum viginti. Hunc Bætica Arapennem dicunt, ab arando scilicet.

Actus duplicatus iugerū facit, ab eo quod est iunctum, iugeti nomen accepit.

Iugerum autem constat longitudine pedum ducentorum quadraginta, latitudine centum viginti.

Actum prouincię Beticę rustici ^h Agnam vocant.

Porcam iudem Bætica triginta pedum latitudine, centum octoginta longitudine definiunt. Sed Porca est, quod in arando extat.

^C Quod defossum est Lira. Galli Candetū appellant in aris vrbanis spatium centum pedum, quasi Centetum. In agris autem pedum cl. quadratorum Candetum vocāt. Porro Stadialis ager habet passus cxxv. id est, pedes dcxxv. cuius mensura octies computata milliarium facit, quod constat quinque millibus pedum.

Centuria autem, ager est ducentorum iugerum, qui apud antiquos à centum iugribus vocabatur: sed postea duplicata est, nomenque pristinū retinuit. In numero enim centuriæ multiplicata sunt, nomen mutare non potuerunt.

^D ^a Cap. XV. Mensura—finitur. Verba sunt Boethij in Geometricis cap. 1.

^b Orbem in partes. Gotth. et. in partib. it. apud Boethium.

^c Digitus est pars minim. agrest. mens. ex Frontino.

^d Inde vicia habens digitum, & trientem. Ita emendat Ch. vos optime, cum in omnibus libris esset, vicia habens digitos tres Frontinus lib. 1. de agr. et. iugibus. Est, inquit, digitus, vt euenit, sexta decima pars pedis, vicia duodecima. & paulo post: vicia ergo pedulus habet diametri digitū unū, & trientē digiti.

^e Palmus

^c Palmus autem quattuor dig. Non videtur hic locus integer nam proposuit omnes, qua in hominis corpore referuntur mensuras: palmos, pedes, cubitos, gradus, passus, & quatuor omnes explicat. Expleri hac ita possent: Palmus autem quattuor digitos habet, pes sexdecim, cubitus sesquipedem, gradus duos pedes & semipedem, passus pedes quinq.

^f Actus minimus, &c. Que restant omnia vsq. ad finem capitis è Columella sunt lib. 5. c. 1.

^g Hunc Beticum Arapennem. Sic fortasse legit Isidorus qui ab arando nomē deducit sed apud Columellam etiam in manuscriptoris libris Arapennem in legibus Gotthicis lib. 5. c. 4. l. 25. & lib. 3. l. si inter, Arapennem. Glossarium vero, Arapēdia παρθεα. At ut pendium αχρὸ & γαυρὸ γαυρὸς.

^h Agnam vocant. Annam se reperisse in veterib. Columella, & Varronis libris testatur Victorius ad Var. lib. 1. de re rust. c. 10. & Colum. lib. 5. cap. 1. Acnam utrobique etiam in vet. cod. legit Chacon. g. ut c. 22. & 23. mutato. quare agnam excc. Gotth. retinere visum est.

ⁱ In agris lib. a. p. et. quadratum iustum Candetum vocant. Columella: In agris lib. a. p. et. quod aratores Cadetum nominant. &c. Candetum habent Isidorus omnes codices.

De Itineribus. Cap. XVI.

Mensuras viarum nos miliaria dicimus, Græci stadia. Galli leucas, Aegyptij schoenos, Persæ parasangas. Sunt autem proprio quaque spatio.

Milliarium mille passibus terminatur, & dictum milliarium, quasi mille adium, habes pedum quinq. millia.

Leuca finitur passibus mille quingentis.

Stadium octava pars miliarij est, constans passibus cxxv. Hoc primum Herculem statuisse dicunt, cumq. eo spatio detetminasse, quod ipse sub vno spiritu confecisset: ac proinde stadiū appellasse, quod in fine respirasset, simulque stetit.

Via est, qua potest ire vehiculū, & via dicta à vehiculorū incurfu. Nā duos actus capit, propter euntium & venientium vehiculorum occursum.

Omnis autem via aut publica est, aut priuata. Publica est, que in solo publico est, qua iter, actus populo patet. Hæc aut ad mare, aut ad oppida pertinet. Priuata est, quæ vicino municipio data est.

Strata dicta, quasi vulgi pedibus trita. Lutcretius: Stratæque iam vulgi pedibus detrita viarū. Ipsa est & Delapidata, id est, lapidibus strata. Primi autē Pœni dicuntur lapidibus vias strauisse, postea Romani eas per omnem penè orbem disposuerunt, propter rectitudinem itinerum, & ne plebs esset otiosa.

^a Agger, est media strata eminentia coageneratis lapidibus strata, ab aggere, id est, coacervatione dicta, quam historici viam militarem dicunt. ut, Qualis sæpe viæ deprensus in aggere serpens.

^s Iter, vel itus est via, qua iri ab homine quaqua versum potest.

Iter, autem, & itiner diuersam significationem habent. Iter enim locus est transitu facilis: vnde appellamus & itum. Itiner autem est itus longæ viæ, & ipse labor ambulandi, ut, quo velis, peruenias.

^h Semita, itineris dimidium est, à semi ita dicta. Semita autem hominum est: callis, ferarum & pecudum.

^B Callis, est iter pecudū inter montes angustum & tritum, à callo pedum vocatum, siue callo pecudum præduratum.

Tramites, sunt transversa in agris itinera, siue recta via, dicti quod transmittant.

Diortia, sunt flexus viarum, hoc est, viæ in diuersa tendentes: eadem diuerticula sunt, hoc est, diuersæ ac diuise viæ siue semitæ transversæ, quæ sunt à latere viæ.

Bivium, quia duplex est via.

^C Compita, quia plures in ea cõpetunt viæ, quasi triuix, quatriuix.

^l Ambitus, inter vicinorum æquicia locus, duorum pedū & semipedis ad circumeundi facultatē relictus, & ab ambulando dictus.

Orbita, vestigiū carri, ab orbe rotæ dicta.

Porto ædus, quo pecus agitolet.

Cluosum, iter flexuosum.

^m Vestigia, sunt pedum signa primis planis expressa: vocata, quod ipsi viæ præcurrentium inuestigentur, id est, cognoscantur.

* Cap. XVI. Nos miliaria, Galli leuca, &c. Hieron. in Isid. 3. Nec mirum, si vnaqueq. gens certa viarum spatia suis appelleret nominibus: cum & Latini mille passus vocent, & Galli leucas, & Persæ parasangas, & ceteræ vniuersa Germania, atque in lingulis nominibus diuersa mensura sit. & paulo post: Aegyptij schoenos.

^b à vehiculorū incurfu. impulsu. Complut. Gotth. Nea l. 1. c. 1. l. 2. l. 10. ad vehicula referendum. Seruius An. 4. ad illud. Conuectant calle angusto, via est actus dimidium, qua potest ire vehiculum. Nā actus duo carpenta capit propter euntium, & venientium vehiculorum occursum.

^d Omnis autem via aut pub. Ex Vlp. c. Prætor. §. via. Nequid in loco publico.

^e Agger est media, & Seru. An. 5. ad illud. Qualis sæpe viæ d. i. aggere 15.

^f Quam historici viam militarem dicunt. Et 12. ad illud. Vidit ab aduerso venientes aggere.

- g Iter est via. *Vid. c. 1. D. de seruit, rustic. pr. ed.*
 h Semita itineris dimid. *Seruius Æn. 4. ad illud. Cō*
uectant calle angusto, semita est semis via, unde &
semita dicta. & Varro lib. 4. qua ibant, ab ita iter
appellarant; quā angustè semita, vt semi iter di-
ctum.
 i Callis. *Seru. ibid.* Callis semita est tenuior callo
 pecudum prædurata.
 eadem diuerticala-- à latere viæ. *Seru. Æn. 9. ad*
id. Obijciunt alij sese ad diuortia nota. diuerticu
 lū sunt semitæ transuersæ, quæ sunt à latere viæ mi
 litaris *Malè ergò libri omnes, alteræ viæ.*
 k Compita. *Idem Georg. 2. ad--* pagos, & compita
 circum, id est, per quadriuiua, quæ compita appel-

- lantur ab eo, quod multæ viæ in vnam confluant.
 l Ambitus i. v. x. l. *Festus sunt verba. Varro lib. 4.*
 Ambitus circumitus ab eo quæ x. i. tabular. inter
 pretes ambitum parietis circumitum esse descri
 bunt. *Puto autem legem his verbis fuisse conceptam. Ani-*
bitus parietis sestertius pes esto. Volusius Merianus lib.
de ponderibus. Lex etiam (inquit) x. i. tabul. argu-
mento est, in qua duo pedes, & semis sestertius pes
vocatur.
 m Vestigia. *Seru. Æn. 11. ad illud--* Vestigia plantis
 Institerat: Signa pedum primis plantis expresserat,
 nam hæc sunt vestigia, imagines pedum. *Illud autem,*
primis non aduertit Isidorus Virgiliū esse, non Seruij. De-
leuisset plane. nihil enim ad verbi interpretationem.

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER DECIMVS SEXTVS.

De lapidibus, & metallis.

DE PVLVERIBVS, ET A Glebis terræ. Cap. I.

Puluis^a dictus, quòd vi ven
 ti pellatur. Tollitur enim
 eius flatu, nec resistit: nec
 stare nouit: sicut ait Pro
 pheta: Tanquam puluis,
 quem projicit ventus a fa
 cie terræ.

- b Limus vocatus, quòd lenis sit.
 Cœnum, est vorago luti.
 Cinis ex incēdio dicitur, ab eo enim fit.
 Fauilla, quod per ignem effecta sit. Nam
 quæ ignis est.
 Gleba, quòd globus sit. Pulueris enim col
 lectione compingitur, & in vno glomere
 adunatur. Terra autem ligata, gleba est, so
 luta, puluis.
 Labia, eò quòd ambulanti bus lapsum in
 ferat, dicta per deriuationem à labe.
 Lutum vocatū quidam per antiphrasin
 putant, eò quòd non sit mundum: nam omne
 lotum sordidum est.

Volutabra appellata, quòd ibi apri volu
 tentur.

c Vligo, sordes limi, vel aquæ sunt.

Sabulum, leuissimum terræ genus.

d Argilla ab Argis vocata, apud quos pri
 mum ex ea vasa confecta sunt.

Creta, ab insula Creta, vbi melior est.

e Creta, Cimolia candida est: a Cimæa Ita
 liæ insula dicta, quatum altera vestimento
 rum pretiosos colores emollit: & contrista
 tos sulphure quodam nitore exhilarat: alte
 ra geminis nitorem præstat.

Creta argentaria, & ipsa Cādida appella
 ta, eò quòd nitorem argento reddat.

f Terra Samia à Samo insula dicta, candi
 da, & leuis, & linguæ glutinosa, medicamē
 tis & vasculis necessaria.

g Puluis Putcolanus in Putcolanis Italia
 colligitur collibus, opponiturq. ad iustinen
 da, maria, fluctusque frangendos. Nāmersus
 aquis protinus lapis fit, vndiq. cotidie for
 tior effectus in saxum mutatur, sicut argil
 la igne in lapidem vertitur.

Sulphur vocatum, quia igne accenditur:

^a Vt enim ignis est. Nā vis eius in aquis feruentibus tentitur, nec alia res facilius accenditur. Nascitur in insulis Æolijs inter Siciliam, & Italiam, quas ardere dicunt. Inuenitur & in alijs locis effossum. ^k Huius genera quattuor. Vnum quod foditur translucetque, & viret: quo solo ex omnibus generibus medici vtantur. Alterum quod appellant glebam, vsibus tantum fullonum familiare. Tertium liquor est, vsus eius ad lanas suffiendas, quia candorem mollitiemque præstat. Quartum ad clychnia conficienda maximè aptum. Sulphuris tanta vis est, vt morbos comitiales deprehēdat nidore suo impositus ignibus. Anaxilaus calicē vini prunaque subdita circumferens exardescētis repercussu pallorem dirū velut defunctorum, conuiuis offudit.

^a Cap. I. Puluis--quod v. v. pellatur. At pulsetur. Sed videndum, quid voluerit Plinius, cum lib. 35. cap. 13. dicit, Quis n. satis meretur pessimam (terra) partē ideoque puluerem appellatum.

^b Limus vocatus, quod lenis sit. Mirum fugisse Isidorum verba Tertulliani in lib. de anima. Quid aliud limus, quam liquor optimus: Illud vero magis mirum, cum tam multa huiusmodi apud graecissimos auctores legatur, quosdam, qui sibi videntur esse, in solium Isidorum stare.

^c Vligo. Vid. præced. lib. c. 13.

^d Argilla ab Argis. Hesych. & Suid. ἀργίλλος ἄργον λευκόν, ἢ καὶ ἄργον interpretantur.

^e Creta Cimolia. ex Pl. lib. 35. c. 17. & id Strab. li. 10.

^f Terra Samia. ex eod. lib. c. 16. & c. 12.

^g Puluis Puteolan. ex eod. c. 13.

^h sicut argilla igne in lap. vert. Respexit ad historiam de Dibut. de Sicyonio apud Plin.

ⁱ Vt enim ignis est. Ita Hieronym. in. q. in Genes. c. 11. vt Chaldem, id est, in igne & haldæorum.

^k Huius genera quattuor. è Plin. lib. 35. c. 13. ex quo quaedam sunt à nobis restituta.

De glebis ex aqua. Cap. II.

Bitumen^a in Iudææ lacu Asphaltite emergit, cuius glebas supernatātes nauæ scaphis appropinquantes colligunt. ^b In Syria autem limus est passim à terra exæstiuans. Spissantur autem vtraque & densitate coeunt, & vtraque ^c Græci πικρὰς φάλτιν appellant. ^d Natura eius ardens & igni cognata, & ^e nequaquam ferro rumpitur, nisi solis muliebribus inquinamentis: utilis ad cōpages nauium.

Alumen vocatum à lumine, quod lumē coloribus præstat tinguēdis. Est autem ^f salugo terræ, efficiturque hyeme ex aqua & limo, & æstiuis solibus maturatur. Huius spe-

Acies dux sunt, liquidum, & spissum.

Sal quidam dictum putant, quod in igne exiliat. Fugit enim ignem, dum sit igneus; sed naturā sequitur, quia ignis & aqua semper inter se inimica sunt. Alij sal à salo, & sole vocatum existimant, ^h nam ex aquis maris spontē gignitur, spuma in extremis litroribus vel scopulis derelicta, & sole deco.

Sunt & lacus, & flumina, & putei, è quibus hauritur. Dehinc in salinis ingestus sole siccat, sed & flumina densantur in salē, anne reliquo sub gelu fluente. Alibi quoq. detraētis arenis colligitur, crescens cum luna noctibus: nam in Cyrenæa Ammoniacus sub arenis inuenitur. ⁱ Sūt & mōtes natiui salis, in quibus ferro cæditur, vt lapis renascens: tantæ alicubi duntia, vt muros domosque masis salis faciant, sicut in Arabia.

In natura quoque salis differentia sunt. Nam alibi suavis, alibi salissimus: commune sal in igne crepitat. Tragascum nec crepitat igne, nec exilit. Agrigentinum Siciliae flammæ patiens in aqua exilit, in igne fluit contra naturam.

Sunt & colorum differentia. Memphiticus rufus est: in parte quadā Siciliae ^k purpureus, vbi Ætna mons est. Item in eadem Sicilia in Pachyno adeo splendidus & lucidus, vt imagines reddat. In Caprauocia crocinus effoditur.

Salis natura necessaria est ad omnem escam.

Pulmentis enim saporem dat: excitat auditatem, & appetitum in omnibus cibis facit. Ex eo quippe omnis victus delectatio, & summa hilaritas. Hinc & salus nomen accepisse putatur. ^l Nihil enim vtilius sale, & sole. Denique cornua videmus corpora nauicorum. Quinetiam pecudes, armenta & iumenta sale maximè prouocantur ad pastum: ^m multū largiores lacte, multoque gratiores casei dote. Corpora etiā sal astringit, siccat, & alligat. Defuncta etiam à putrescendi labbe vindicat, vt durent.

ⁿ Nitrum à loco sumpsit vocabulum. Nascitur enim in oppido vel regione Ægypti Nitria, ex quo & medicinae sunt, & sordes corporum vestiumque lauantur. Huius natura non multum à sale distat. Habet enim virtutem salis, & similiter oritur canescentibus siccitate litroribus.

Aphronitru Græcè, Latine spuma nitri est, ^o de quo quidā ait. Rustici quid Græco nomine dicat. Spuma v. nitri

Græcus es Aphronitrum. Colligitur autem A in Asia, in speluncis distillans, de hinc siccatur sole. Optimum putatur, si minimè fuerit ponderosum, & maximè friabile, colore penè purpureo.

Chalcantum dictum, quia Chalcitidis est thymū, id est, flos: vnde & apud Latinos æris appellatur. Fit autem nunc multis in regionibus: olim in Hispaniæ puteis vel stagnis id genus aquæ habentibus, quam decoquebant, & in piscinas ligneas fundebant, appendentes super eas restes, lapillis extentas, quibus limus in similitudinē vitrei acini adhærebat: sicque eiectum siccabatur diebus xxx. Fit autem nunc alibi in speluncis, quod liquidè collectum de hinc diffusum in quosdam botros solidatur: fit & in scrobibus cauatis, quarum de lateribus decedentes guttæ coalescunt: fit & salis modo, ex flagrantissimo sole. Ad eò autem constrictæ virtutis est, ut in leonum & vrsorum ora sparsum, tantam vim habeat ad stringendum, ut non valeant mordere.

^a Cap. II. Bitumen in Iudæa. *Locus ex Hegefipp. lib. 4. cap. 18.*

^b In Syria autem limus est. *Plinius. & bituminis vicina natura est, alibi limus, alibi terra, limus è Iudææ lacu, ut diximus emergens, terra in Syria circa Sidonem oppidum in maritimum. Spillantur vitæque & in densitatem coeunt.*

^c Græci Πισσάφαιλον. vel Ασφαλτοπίσσαν; ut quidè legitur apud LXX. *Exod. 2. in manus. Vatic. κατέχρισεν αὐτὸν ἀσφαλτοπίσση.*

^d Natura eius ardens, e. i. c. *Hæc non de bitumine, sed de naphtha Plinius: & fortasse aliena sunt.*

^e & nequaquam ferro cum p. *Hegefipp. Hætere sibi fertur bitumè, ut ferro haud quaquam, vel aliqua præacuta metalli specie recidatur, &c.*

^f est autem salugo terri. *Plin. 35. c. 15.*

^g fugit n. ignem. *Ex eod. lib. 31. c. 9.*

^h Nam ex aq. mar. *Ex cap. 7.*

ⁱ sunt & montes natiui. *Ex eod. c. Sustulimus hinc vocem manus, quæ soli ex integra Plinii sententia de veftigia libus, vel remanserat, vel irrepererat.*

^k Purpureus. *Solin. 6. de Sicil. purpureum saltem Ætna mittit.*

^l Nihil n. virilius, &c. *Ex c. 9.*

^m Multo larg. l. multoq. grat. *Ex cap. 7. Virg. Georg. 3. Hinc & amant fluuios magis, & magis vbera tendunt, Et salis occultum refertunt in lacte saporem.*

ⁿ Nitruū. *è c. 10. Sozomen. lib. 6. eccl. hist. c. 30. de Scythi regione Ægypti: istum locum appellant Nitriā, propterea quod est pagus finitimus, in quo nitrum colligunt. Meminit quoq. Nitrie Casian. cellat. 6. c. 1. & Hieronym. Prolog. c. 25.*

^o de quo quidam. *Martialis. aqua quæ dicitur & Aphr.*

^p Olim in Hispania è put. *Ex Plin. lib. 34. c. 12.*

^q in vitrei acini. *Ex eod.*

^r vitæ autem vim. *Verba sunt Plinii ibid.*

De lapidibus vulgaribus. Cap. III.

Lapis à terra, tanquam densior, etiã vulgò discernitur. Lapis autem dictus, quòd lædat pedem. ^a Lapis mobilis est, & sparsus.

Saxa hærent, & à montibus exciduntur.

Petra, Græcum est.

Silex, est durus lapis, eo quòd exiliat ignis ab eo dictus.

^b Scopulus à saxo eminenti, quasi à speculari, dictus: siue à tegumento nauium, ἀπὸ τῆς σκέπης.

^B Spelæa Græcè, spelunca Latinè. Est autem rupis cauata.

^d Crepido, extremitas saxi abrupti: vnde & crepido vocata, quòd sit abrupti saxi altitudo.

Cautes, aspera saxa in mari, dictæ à cauèdo quasi cautæ.

Murices, petrae in littore, & similes Muricibus viuis, acutissimæ, & nauibus perniciosæ.

^f Echo saxum est, quod humanæ vocis sonum captans, etiam verba loquentium imitatur. Echo & autem Græcè, Latinè imago vocatur, eo quòd ad vocem respondens alieni efficitur imago sermonis: licet hoc quidem & locorum naturâ eueniat, ac plerumque conuallium.

^h Calculus, est lapillus terræ admixtus, rotundus, atque durissimus, & omni puritate lenissimus. Dictus autem calculus, quòd sine molestia breuitate sui calcetur: cui cōtrarius est scrupus, lapillus minutus & asper: qui si incidit in calciamentū nocet, & molestia est animo: vnde & animi molestiam dicimus scrupulum: hinc & scrupæa saxa, id est, aspera.

^l Cos nomen accepit, quòd ferrum ad incidendum acuat: Cos enim Græco sermone incisio nominatur. Ex his alia aquaria sunt: alia oleo indigent in acuendo, sed oleū lenem, aquæ aciem acerrimam reddunt.

ⁿ Pumex vocatur, eo quòd spumæ densitate concretus fiat, & est aridus, candore paruus: tantamque naturam refrigerandi habens, ut in vase missus, musta feruere desinant.

^o Rudos artifices appellant, lapides contusos, & calci admixtos, quos in pavementis faciendis superfundunt: vnde & rudera dicuntur.

Gypsum cognatum calci est, & est Græcū no men,

nomen, plura eius genera. ¶ Omnium autē A
optimum lapis specularis. Est enim signis
aditiorum, & coronis gratissimus.

¶ Calx viua dicta, quia dum sit tactu frigi-
da, intus occultum continet ignem. Vnde
& perfusa aqua statim latens ignis erumpit.
Natura eius mirum aliquid facit. Postquam
enim arserit, aquis incenditur, quibus solet
ignis extingui: oleo extinguitur, quo solet
ignis accēdi. Vtus eius structuris fabricæ ne-
cessarius. ¶ Nam lapis lapidi nō potest adhæ-
rere fortius, nisi calce coniunctus. ¶ Calx è la-
pide albo & duro melior structuræ: ex mol-
li, vtilis tectorijs.

¶ Arena ab ariditate dicta, non ab adhære-
do in fabricis, vt volunt quidā. ¶ Huius pro-
batio, si manu impressa stridat: aut si in ve-
stem candidam sparsa nihil sordis reliquat.

¶ Cap. III. Lapis mobilis est. *Ita proculdubio legendum
repugnans. omnib. libris, non mollis, sequitur enim, Saxa
hærent.*

¶ Scopulus à saxo enim. &c. *verba sunt Seruij Æn.
1 ad illud. Scopuloq. infixit ac.*

¶ Spelunca Latine, est autem rupis cau. *Idem ad il-
lud. sub rupe cauata, periphralis est (inquit) speluæ.*

¶ Crepido-- quod sit abrupti saxi a' titudo. *verba
sunt Seruij Æn. 10. ad illud. Forte ratis celli coniu-
cta crepidine saxi- quæ præterea sequuntur in editis, non
Isidori sunt, sed eius qui plura, quam oporteret, è Seruio de-
scripsit.*

¶ Similis muticib. viuis. *Seru. Æn. 5. ad v. acuto mu-
rice remi, Murex saxi acumen emittens per tran-
quillitatem. & Nonius.*

¶ Echo saxum est. *Fit quidem in saxis sepius echo, sed se-
xum ipsam dictam nollem.*

¶ Echo autem Græcè, Latine imago. *Non quod ἠχώ
Græca vox, Latine sit imago, si verbum verbo reddis. Sed
quia Latini imaginem vocis appellant, quam Græci vocant
ἠχώ. Virg. Georg. 3. aut vbi concaua pulsu Saxa son-
nant, vocisq. offensa resultat imago. Horatius: red-
deret laudes tibi Vaticanæ Montis imago. & alibi: cu-
ius recinit iocosa nomen imago: ergo non recte quidā
ἠχώv edidere.*

¶ Calculus est. *Seru. ad v. dumosis calculus aruis
Geor. 2. Calculus est lapis breuis terræ admixtus.
Dicitur calculus, quod sine molestia sui breuitate
calcetur.*

¶ & omni puritate lenissimus. *f. & omni parte le-
uissimus. Idem inf. lib. 18. c. 62. Calculi vocati, quod
leues sint, & rotundi.*

¶ cui cōtrarius scrupul. *Vid. Seru. ad--Scrupea tu-
ta lacu, Æn. 6.*

¶ Cos. *Vid. sup.*

¶ ex his altæ aq. &c. *Ex plin. lib. 36. c. 22.*

¶ Pumex. *Ex eod. c. 21.*

¶ Rudos. *Ead. lib. 19. c. 10. Vid. vitruv. lib. 7. c. 1. & Pal-
lad. lib. 1. c. 6.*

¶ Omnium autem opt. è lap. specular. è *Plin. lib. 39.
cap. 24.*

¶ Calx viua. *Hæc, & quæ restant omnia repetuntur lib.
19. cap. 10.*

¶ Nam lapis lapidi non potest adhætere coniu-
ctus. *Ex Aug. lib. 5. de ciuit. c. 27.*

¶ Calx è lapide albo. *Plin. lib. 36. c. 23. Pallad. lib. 1. c.
10. Vitruv. lib. 2. c. 5.*

¶ Arena ab arid. *Seru. Æn. 1. ad v. potiūtur Troes are-
na: Queritur, inquit, habeat ne hoc nomen a' ari-
dionem, & Varro sic definit, si ab ariditate dicitur,
non habet; si ab hærendo, vt in fabricis videmus. ha-
bet: melior tamen est superior etymologia. Contra
Charisius: Harena dicitur, quod hæreat; & arena
quod areat, gratius tamen cum aspersione sonat.*

¶ Huius probatio, si manu comp; è *Pallad. lib. 1.
cap. 10.*

De lapidibus insignioribus. Cap. III.

Magnes lapis Indicus ab inuentore vo-
catus. Fuit autem in India ita primum
repertus: clavis crepidatum, baculique cu-
spidi hærens, cum armenta idem Magnes
pasceret: postea & passim inuentus. Est au-
tem colore ferrugineus, sed probatur cum
ferro adiunctus eius fecerit raptum. ¶ Nam
adeò apprehendit ferrum, vt catenam faciat
annulorū. Vnde & cum vulgus ferrum vi-
uum appellat. Liquorem quoque vitri, vt
ferrum, trahere creditur, cuius tanta vis est
(¶ vt refert beatissimus Augustinus) quod
quidam eundem Magnetem lapidem te-
nuerit sub vase argenteo, ferrumque super
argentum posuerit: deinde subtermouente
manu cum lapide ferrum cursim desuper
mouebatur. ¶ Vnde factum est, vt in quodā
templo simulacrum ex ferro pendere in
aëre videretur. ¶ Est quippe alias in Aethio-
pia Magnes, qui ferrum omne abigit respu-
itque.

¶ Omnis autem Magnes tanto melior est,
quanto magis caruleus.

¶ Gagates lapis primum inuentus est in
Cilicia, Gagatis fluminis fluore reiectus.
Vnde & nominatus, licet in Britannia sit
plurimus. Est autem ¶ niger, planus, leuis &
ardens igni admotus. ¶ Fictilia ex eo scripta
non delentur, incensus serpentes fugat, da-
moniacos prodit, virginitatem deprehē-
dit: mirum, quia accenditur aqua, oleo res-
tinguitur.

¶ Asbestos Arcadiæ lapis, ferrei coloris, ab
igne nomen sortitus, eo quod ¶ ignis se-
mel nūquā extinguitur. De quo ¶ me-
chanicum aliquid ars humana molita

- quod Gentiles capti sacrilegio mirarentur. A Denique in templo quodam fuisse Veneris fanum (dicunt) ibique candelabrum, & in eo lucernam sub diuo sicardentem, vt eam nulla tempeftas, nullus imber extingueret.
- l Pyrites, Perficus lapis, fuluus, aëris fimular qualitate, cuius plurimus ignis: fiqui- facile fcintillas emittit: hic tenētis manum, fi vehementius prematur, adurit: propter quod ab igne nomē accepit. m Est alius Pyrites vulgaris, quem viuum lapidem appellāt, qui ferro vel lapide percuffus fcintillas emittit, quæ excipiuntur sulphure, vel aridis fungis, vel folijs, & dicto celerius præbet ignem. Hunc vulgus focarem petram vocat. B
- n Selenites, Latinè Lunaris interpretatur, eo quòd interiorē eius candorem cum luna crefcere atque deficere aiunt. Gignitur in Perfide.
- o Dionyftias, lapis fufcus, & rubentibus notis fparfus. Vocatur autem ita, quia fi aquæ mixtus conteratur, vinum flagrat: &, quod in illo ardore mirum est, ebrietati refiftit.
- r Thracius, niger & fonorus, nascitur in flumine, cuius nomen est Pontus in Equitia.
- s Phrygius lapis, ex loco traxit vocabulum. Nascitur enī in Phrygia, colore pallidus, C mediocriter grauis. Est autem gleba pumiceofa. Vritur antea vino perfufus, flatuſq; foliis donec rubefcat: ac rursus dulci vino extinguitur, trinis vicibus, tingendis tantū vestibus vtilis.
- t Syrius lapis, à Syria, vbi reperitur, appellatur: hic integer fluctuari traditur, cōminutus mergi.
- u Atabicus, fimilis est ebori sine vlla macula. Hic defricatus ad cotem, succum dimittit croco fimilem.
- v Iudaicus lapis, albus est, atq; in fchemate glandis ſcripturis ſub inuicem modulatus, quas Græci *γραμμάτις* appellant.
- y Samius à Samo inſula, vbi reperitur, vocatus, & est grauis & candidus, poliendo vtilis. D
- z Memphitis vocatus à loco Ægypti, & est gemmantis naturæ. Hic tritus, atque in ijs, quæ vrenda & ſecanda ſunt ex aceto illitus, ita obſtupescere facit corpus, vt nō ſentiat cruciatum.
- z Sarcophagus lapis dictus, eo quòd corpora defur conditain eo infra quadraginta annis viuuntur. *σάρξ* enim Græcè uicitur, *φάγειν* comedere. 2 Nascitur autem in Troade, ſiſſilique vena ſcinditur. Sunt & eiufdem generis in Oriente ſaxa, quæ etiam viuētib; alligata erodunt corpora.
- 2 Hæmathites appellatus, eo quod core reſolutus, in colorem veniat ſanguinis. Est autem admodum liuidus. Est & ferrugineus. Nascitur in vltima Ægypto, Babylonia, & Hispania.
- b Androdamas, colore niger, pondere & duritia inſignis, vnde & nomen traxit: præcipuus reperitur in Africa. Trahere autem in ſe argentum, vel æs dicitur, quique attritus, vt Hæmathites in colorem redigitur ſanguinis.
- c Schiſtes inuenitur in vltima Hispania, croco ſimilis, cum leui fulgore, facile friabilis.
- d Amiātos appellatus à veteribus, eo quòd si ex ipſo veſtis fuerit contexta contra ignē refiſtat, & igni impoſita non ardeat, ſed ipſe dore accepto niteſcat, & est ſciſi aluminis ſimilis, veneficijs reſiſtens omnibus, ſpecialiter Magorum.
- f Oſtracites, ſimilis eſt teſtæ laminofus ſciſſibilis.
- g Gallactites, colore cinereus, guſtu ſuauiſ, ſed ideò ſic vocatus, quòd quidam de ſelaſteum attritus dimittat.
- b Obſidius, lapis niger, tranſlucidus, & vitri habens ſimilitudinem. Ponitur in ſpeculis parietum propter imaginum vmbraſ reddendas. Gemmas multi ex eo faciunt: nascitur in India, & in Samnio Italiæ.
- i Mitridax, lapis Euphratis, Sole reſpercuſſus coloribus micat varijs.
- k Æthitæ lapides reperiuntur in nidis aquilarum: aiunt binos inueniri, marem & ſceminam: nec ſine ijs parere aquilas. Horum maſculus, durus, ſimilis gallæ, ſubrutilus: ſceminæ verò puſillus, ac mollis. Aligati, patris celeritatem faciunt, etiam aliquid vuluæ excidunt, niſi citò parturientibus auferantur.
- m Phengites, Cappadociæ lapis, duritia matris candidus atque tranſluceſ, ex quo quondam templum conſtructum eſt à quodam rege foribus aureis, quibus clauſis claritas intus diurna erat.
- n Chernitès, eboris ſimilis, in quo Dariūm conditum fuerunt, Parioque ſimilis candore & duritia, minus tamen ponderoſus, qui Porus vocatur.
- o Oſtracites vocatus, quòd ſimilitudinem teſtæ habeat, vſus eius eſt pro pumice.
- p Melitites

¶ Melicites lapis dicitur, eo quod melleum & dulcem succum emittat.

¶ Smyris, lapis asper, & indomitus, & omnia atterens: ex quo geminae teruntur.

¶ Chrysites, colore similis ochrae: inuenitur in Aegypto.

¶ Hamites, similis nitro, sed durior gignitur in Aegypto, & Arabia.

¶ Thvites nascitur in Aethiopia velut viridis, sed lacteus, cum resoluitur remordens vehementer.

¶ Coranus, albus est, duriorque Pario.

¶ Molocius veluti viridis & grandis inuenitur in Aegypto.

¶ Tusculanus, a loco Italiae dicitur, dissilite igne traditur.

¶ Sabinus, fuscus, addito oleo, etiam lucere fertur. Est & quidam viridis lapis vehementer igni resistens,

Siphinius mollis & candidus, excalesctus oleo nigrescit, atque durefcit.

b Lapidem, quoque medicinalium mortuorum & pigmentorum vltibus apti: Ephesius praecipuus, & inde Chalazius.

Thebaicus, quoque, & Basanites lapides nihil ex se remittentes.

Specularis lapis vocatus est, quod vitri more tranlucet: repertus primum in Hispania citeriore, & circa Segobricam urbem. Inuenitur enim sub terra, & effossus exciditur atque finditur in quamlibet tenues crustas.

▪ Cap. IV. Magnes lapis Indicus. Plin. libro. 36. c. 16. Magnes appellatus est ab inuentore, ut auctor est Nicander, in Ida repertus, &c. *Quae si vera est, vox Indicus expungenda erit, & non India, deinde scribere oportebit. Sed quoniam illa de Magnete Nicandri cernitur non extat, & varietas etiam in Plinij codicibus est, ut Hieronymus advertit, nihil mutandum ducimus: non quia Ida magis probemus (nam & fabulae pastoralis aptior est Ida) Sed quia India legi se videmus apud Plinium credimus. Quod vero serax non Arabs, & Marbodius poeta Gallus Indicum lapidem Magneta vocat, haud magis refert. Lucretio etiam, quam Nicandro de etymologia magis assentior ita scribenti, Magneta vocant patris de nomine Graij, Magnetum quia sic patris in fasis ortus.*

b Nam adeo apprehendit ferrum, ut anul. cat. Ex Aug. 21. de civit. c. 2. & Plin. lib. 36. c. 14.

c Ut refert beatus Augustinus. Ibid.

d Unde factum est ut in templo q. Idem cap. 6. & Ruffin. Eccles. hist. libro. 11. & Plin. ibid. & Suid. in μαγνῆσι.

e Est quippe alius in Aethiopia. Ex Plin. 36. c. 16.

f Omnis autem magnes. Ex Dioscorid. lib. 5. c. 148.

g In Gagates-- in Cilicia. Dioscorid. lib. 5. c. 146. γένεται ἢ ἐν κιλίκια κατὰ τὴν ποταμοῦ ἑσθρῶν ἐς ἑλλάσσαν

A ἐκχρῆμας ἴσιν δὲ πλησίον τῆς λεγομένης πλαγίης πόλεως καλεῖται δὲ ἑσθρῶν, ἢ ὁ ποταμὸς γάγας. Plinius tamen lib. 36. cap. 19. Gagates lapis nomen habet loci, & annis Gagis Lyciae.

b Niger planus. πλακῶδους videtur legisse Plinius apud Dioscoridem, nunc πλατῶδους legitur: id est crustaceus.

i Sicilia, &c. Ex Plin. ibid.

k Asbestos. Ex Aug. lib. 21. c. 5. & 6.

l Pyrites. Ex eod. c. 5.

m Est & alius Pyrites vulgar. Ex Plin. 36. c. 16.

n Selenites. Ex August. ibid.

o Dionysias. Ead. inf. c. 11. ex Solin. c. 50. & Plin. 37. cap. 10.

p Thracius-- in Equitia. sic. o. l. sed Scythia credo legendum: it. an. de eo Dioscorides lib. 5. γένεται μὲν ἐν σκυθία ἐν ποταμῷ λεγομένῳ πόστω. Nam quod Equitia interpretatur sit, de qua Strabo lib. 11. non satis placet.

q Phrygius lapis. Ex Plin. 36. c. 19.

r Syrius lapis. e Plin. 36. c. 17. sed quod apud eum dicitur Scyro insulari vulgo legitur, advertentem, Syro quoque in manuscriptis Plinij codicibus reperiri.

s Arabicus similis est ebore sine vll. mac. e Dioscorid. lib. 5. c. 149. sed verba sumpta sunt e Plin. qui lib. 36. c. 21. Arabus (inquit) lapis ebore similis. Et c. 20. de hematite tertium genus Arabici facit, simili duritie, vix reddentis succum ad cotem aquaria aliquando croco similem. Et posterior haec pars addita ex margine videbatur Chaconi tam hoc loco quam sequenti capite.

t Indicus lapis. Dioscorides lib. 5. c. 155. ὁ δὲ ἰσθῆαιος λίθος γένεται μὲν ἐν τῇ ἰσθῆαιᾷ τῷ σχήματι βαλανουδὸς λευκός, ἔσθρῶν ἢ ἰσθῆαιος ἔσθρῶν ἢ γραμμῶν παραλλήλων ὡς ἀπὸ τῶν ἰσθῆαιων. Verba autem Isidori e veteri illius interprete sunt, apud quem pro scripturis, scripta lis legebat Chacon, sic enim γράμματος interpretabantur οὐτίστι, quod vero modulatis idem refertur ὡς ἀπὸ τῶν ἰσθῆαιων legisse videtur.

v Samius. Ex Plin. 36. c. 21. & Diosc. 5. c. 173.

x Memphis. Ex Plin. lib. 36. c. 7. & Diosc. c. 158.

C y Sarcophagus. Plin. 36. c. 17.

z Nascitur autem in Troad. Ex Plin. ibid. *Quae ceteri post vocem corpora in plerisque omnibus libris sequuntur, in iustis autem servandis corporibus, nec ab sumendis, recte expunxit Vulcanius, sunt n. Plinij verba non iam de Sarcophago, sed de Chermite loquentis.*

aa Hamautes. Ex eod. c. 20. & Dioscorid. Vidend. etiam Georg. Agricol. lib. 1. de natura fossilium.

b Androdamas. Ex Plin. 36. c. 20.

c Schistos. e Dioscorid. lib. 5. c. 145.

d Amiantos. Ex eod. c. 156.

e Si vestis ex eo fuerit contexta. Al. contexta: sed contexta legendum e Dioscorid. lib. 5. c. 93.

f Ostracites. e. a. l. s. Verba sunt Dioscoridis lib. 5. cap. 156. ὄστρακίτης ἔστιν ἑστῶν πλακῶδῶν ἢ ἑστῶν. Quod ante paullo post de Ostracite legitur ex Plinio, mirum mihi quod in Dioscoridis codice usus Batrachites hoc loco legitur, qui autem Bostrychitem hic legi volunt, nugas agunt.

g Galactites. e Diosc. c. 50.

h Obsidius. e Plin. 36. c. 26.

i Mitridax. e Solin. c. 50. idem a Plinio mitrax dicitur lib. 37. cap. 10. collocatur autem ab Isidoro inf. cap. 20. inter gemmas.

k Aetites. Ex Plin. 36. c. 21.

l Alligati partus celeritatem. *Adi. Cererius, si quis haec forte ex illo sarciat ea sunt. Adu. or. udis adau.*

adalligati mulierib. vel quadrupedib. in pelliculis
sacrificatorum animalium, continent partus; non
nisi parturiant, remouendi, alioqui valua excidunt.
Sed nisi parturientib. auferantur, omnino non pa-
riunt. Nos Goth. codicum scripturas representauimus.

- ^m Phengites. Ex eod. c. 22.
- ⁿ Chernites. Ex eod. c. 17. Vid. Theoph. lib. de lapidib.
- ^o Ostracites. Ex eod. c. 19.
- ^p Melitites. Ex eod. c. 19. & Diosc. c. 151.
- ^q Smyris--gemmae teruntur. Truuntur Goth.
- ^r Chrysites colore similis Ochra. Ita legendum
etiam apud Plin. 37. c. 10. Porro Ochra Attica nomen Dio-
scorides lib. 5. c. 62.
- ^s Hammites. Ex eod. Plin. lib. 27. c. 10.
- ^t Thyites gignitur in Aethiop. Praclare hunc locum
restituit Chacon ex Diosc. lib. 5. c. 154. cuius verba apposuisse
sufficit: λίθος ὁ καλεῖται θύιτης γινῆται μὲν ἐν τῇ
αἰθιοπία ὑπὸ ἡ ἀπόχλορ, ἰασπιζων, ἐν ἧ τῶ ἀνισθα γα-
λακτάθης φαιρόμεν, ἀραδάκων σφοδρῶς. Gothicorum
autem librorum scriptura haec est. Vi gignitur in Aeth.
- ^v Coranus albus est, duriorq. Pario. Plin libro 36. c.
18. edito albo Coranos, durioresq. Pario. Ita n.
legendum Plinij locum, & meliores codices ostendunt, & hac
Isidori verba satis confirmant.

- ^x Molochius. Ita V. CC. Sed Motochthius puto scri-
bendum ex Diosc.
- ^y Tusculanus. è Plin. 36. c. 18.
- ^z Sabinus. Ex Plin. ibid. Neq. est cur corrector quisquam
Cabinnus hic pro Sabino è Tacito substituat, propter sequen-
tia verba, quae sumpta quoque sunt è Plinio, neq. de Gabino,
aut etiam Sabino lapide dicta.
- ^a Est & quidam virid. lap. Ex eod. c. 22.
- ^b Lapidem quoque medicinal. mortarior. Ephes.
Chalazius -- Thebaicus -- Basanites -- Specularis.
Omnia ex eod. cap. captim sumpta.

De marmoribus. Cap. V.

Post lapidum genera veniamus ad mar-
mora. Nā inter lapides & marmora diffe-
rentia est. Nam marmora dicuntur eximij
lapides, qui maculis & coloribus commen-
dantur. Marmor sermo Græcus est à viridi-
tate vocatus, & quamuis postea & alij colo-
res inueniantur: nomen tamen pristinum à
viriditate retinuerunt.

^b Marmorum colores, & genera innume-
rabilia sunt. Non tamen omnia è rupibus
exciduntur, sed multa sub terra sparsa sunt
& pretiosissimi generis: sicut Lacedæmo-
nium viride, cunctis hilarius, repertum prius
apud Lacedæmone, vnde & vocabulum
traxit.

Ophites, serpentium maculis simile est,
vnde & vocabulum sumpsit, duo eius gene-
ra, molle candidum, nigrum durum.

Augustæum, & Tiberium in Aegypto
Augustij primū principatu re-
perrunt. Differentia eorum est ab Ophite,

cum illud, vt prædiximus, serpentium ma-
culis sit simile. Hæc maculas diuerso modo
colligunt: nam Augustæum vndatum est
crispum in vertices, Tiberium sparsa, non
conuoluta canitie.

Porphyrites ex Aegypto est, rubens, can-
didis interuenientibus punctis. Nominis
eius causa, quod rubeat vt purpura.

^c Basaltes, ferrei coloris, siue duritiæ. Vnde
& nomen ei datū est, inuentus in Aegypto,
& Aethiopia.

^a Alabastrites, lapis candidus, interstinctus
varijs coloribus, ex quo Euangelici illius vn-
guenti vasculum fuit. Cauant enim hunc
ad vasa vnguentaria: quoniam optimè ser-
uare incorrupta dicitur. Nascitur circa The-
bas Aegyptias, & Damascum Syriæ, cæteris
candidior: probatissimus verò in India.

^e Parius, candoris eximij, Lychnites cog-
nomento: hic apud Paron insulam nascitur,
vnde & Parius nūcupatus. ^t Lygdinus ma-
gnitudine, quæ lances crateraq. non excedat,
vnguentis & ipse aptus.

^e Coralicus, in Asia repertus, mensura
non ultra cubitos binos: candore proximo
ebori quadā similitudine. È diuerso niger.
Alabandicus terræ suæ nomine nūcupatus,
purpuræ aspectu similis. Iste in Oriente igni
liquatur, atque ad vsum vitri funditur.

^c ^h Thebaicus, interstinctus aureis gut-
tis inuenitur in parte Africæ Aegypto ad-
scripta, coticulis ad terenda collyria qua-
dam vtilitate naturali conueniens.

Syenites, circa Syenem, vel Thebas nasci-
tur: trabes ex eo fecere reges.

Marmora autem, quæ in officinis sunt,
rupibus gignuntur, ⁱ ex quibus Thasius di-
uersi coloris maculis distinctus est, cuius
primum vsum insula Cyclades dederunt.

^k Lesbios huiusmodi est paullo hoc, sed & ipse
diuersi coloris maculas habens.

Corinthæus, Ammoniacæ guttæ similis
cum varietate diuersorum colorum, Corin-
tho primū repertus: ex eo columnæ in-
gentes, liminaque fiunt, ac trabes.

^d Carystium viride, optimum nomen ab
aspectu habens, eo quod gratum sit ijs, quæ
gemmas sculpunt: eius enim viriditas reficit
oculos.

^l Numidicum marmor Numidia mittit:
ad eorem fuceam dimittit, croco similem:
vnde & nomen accepit, ^m non cretis, sed
in massa & liminum vfu aptum.

ⁿ Lucullæum marmor nascitur in Chio
insula,

insula, cui Lucullus Cōsul nomen dedit, qui A
delectatus illo primū Romam inuexit, so-
lumque penē hoc marmor ab amatore no-
men accepit.

o Est & Lunensis - - -

Tephria appellatur à colore cineris, cuius
lapidis alligatio contra serpentes laudatur.

P Ebur à barro, id est, elephante dictū. Ho-
ratius: Quid tibi vis mulier nigris dignissi-
mabarris?

* Cap. V. Post lapidum col. Ex Plinij lib. 36. à cap. 5.
vsque ad. 8.

b Marmorum colores & gen. ex cap. 7.

c Basaltis. Balantes libri. o. sed Basaltes apud Plin.
cuius sunt hæc verba. De Basante superiori capite egit.

d Alabastrites. è. c. 8.

e Parius e. e. Lychnites cognom. è. c. 5.

f Lygdinus. è. c. 8. Nec malè hunc locum à nobis restitu-
tum putamus, similitudo vocū lychnit. & lygdin. suspectā
utranque reddiderat. Ita alterutra tantum in Isidorianis li-
bris remanserat, cum ambe sint necessariae.

g Coraliticus, Ex eod. c.

h Thebaic. Ex eod. vocem Africæ addidimus pro-
fus necessariam.

i Ex quib. Thasius. Hanc lectionem veteres quoq. libri
confirmant, nam in plerisque Italiis, in alijs aperte legitur
Thasius. v. d. Plin. c. 6. qui locus medicina quoque eget.

k Lesbius Iuid. paul. Philostratus in lib. de vitis So-
phist. de Lesbio lapide xxvii p. i. (inquit) ὁ λιθός, καὶ μέλας.

l Numidium. ad cotem succ. dimitt. croc. Ex
pungebat hæc Chacon, item vt capite superiori.

m Non crastis (tantum) sed in massam & lim-
vium apt. v. ex tantum qua desiderabatur ex Plinio, ineptā
sententiam reddebat, aptatum etiam, quam aptum ma-
lim.

n Lucull. nascitur in Chio insula, In Nili insula
Plinius.

o Est & Lunensis. Lacuna est in meliorib. libb. deinde
Thephria diuersum genus marmoris.

p Ebur à barro. è serm. Aen. 1. r. Quale manus ad-
dunt ebori decus.

De Gemmis. Cap. VI.

POST marmorum genera Gemæ sequun- D
tur, quæ multum auro decorem tribunt
venustate colorum. a Primordia earū à rupe
Caucasi. Fabulæ ferunt, Prometheum pri-
mum fragmētum saxi eius inclusisse ferro,
ac digito circumdedit: ijsq. initijs cœpisse
anulum atque gemmas.

Genera gemmarum innumerabilia esse
tradūtur, è quibus nos ea tantum, quæ prin-
cipalia sunt, siue notissima, annotabimus.

Gemmæ vocatæ, quod instar gumi trans-
lucent.

Pretiosi lapides ideo dicti sunt, quia carè

valent: siue vt à vilibus discerni possint, seu
quòd rari sint. b Omne enim quòd rarū est,
magnum & pretiosum vocatur, sicut & in
Samuelis volumine legitur: Et sermo domi-
ni pretiosus erat in Israel, hoc est, rarus.

a Cap. VI. Primord. ear. à rup. Caucas. Ex presen-
tatione Plinij in lib. 37.

b Omne enim quod rar. &c. Ex Hieronym. i. 15.
cap. 13.

De viridioribus gemmis.

Cap. VII.

OMNIUM a gemmarum virentium Sma-
ragdus principatum habet, b cui vete-
res tertiā post Margaritas & Vniones tri-
bunt dignitatem. Smaragdus à nimia viri-
ditate vocatur. Omne enim c satis viride
amarum dicitur. d Nullis enim gemmis vel
herbis maior, quàm huic austeritas est. Nā
herbas virentes frondēque exuperat, infi-
ciens circa se viriditate repercussum aērē.
Scalpentibus quoque gemmas nulla gra-
tior oculorum resectio est. Cuius corpus si
extentum fuerit, sicut speculum, ita imagi-
nes reddit. Quippe Nero Caesar gladiatorū
pugnæ in Smaragdo spectabat. Genera eius
C duodecim, sed nobiliores Scythici, qui in
Scythica gente reperiuntur. Secundum lo-
cum tenent Bactriani. e Colliguntur enim
in commissuris saxorum stante Aquilone.
tunc enim tellure deoperta intermicant,
quia ijs ventis arenæ maximè mouentur.
Tertium Ægyptij habent. Reliqui in metal-
lis ærarijs inueniuntur, sed vitiosi. Nam aut
ære, aut plumbo, aut cappillamentis, vel salis
similes notas habent.

Smaragdi autē mero, & viridi proficiunt
oleo, f quamuis natura imbuantur.

Chalchosmaragdus dicta, quòd viridis sit:
& turbida, æris venis. Hæc in Ægypto vel
Cypro insula nascitur.

Prasus pro viridanti colore dictus, sed vi-
lis. Cuius alterum genus g sanguineis pun-
ctis obhorret. Tertium distinctum virgulis
tribus candidis.

Berillus in india gignitur, gentis suæ lin-
gua nomen habens, viriditate similis Sma-
ragdo, sed cum pallore. Politur autem ab In-
dis in sexangulas formas, vt hebetudo colo-
ris repercussu angulorum a r. Aliter
politus nō habet fulgorē. Genera s. ouē.

Chrysoberyllus dictus, eò quòd pallida eius viriditas in aureum colorem repleat, & hunc India mittit.

^b Chrysoprasus, Indicus est, colore porri faccum referens, aureis interuenientibus guttis, vnde & nomen accepit, quem quidam Beryllorum generi dicauerunt.

Maspis de Græco in Latinum viridis gemmæ interpretatur. ^k Ias quippe viride, pina gemma dicitur. Est autem Smaragdo sub-similis sed crassi coloris. Species eius XVII.

^l Volunt autem quidam Iaspidem gemmam & gratiæ, & tutelæ esse gestantibus, quod credere non fidei, sed superstitionis est.

Topazion, ex virenti genere est omniq; colore resplendens: inuenta primùm in Arabia insula, in qua Troglodytæ prædones fame & tempestate fetsi, cum herbarum radices effoderent, eruerunt. Quæ insula post ea quæ sita, nebulis cooperta, tandem à nauigantibus inuenta est. Sed ob hoc locus & gemma nomen ex causa accepit. Nam τρυπαζιον Troglodytarum lingua significationem habet quærendi. Est autem amplissima gemmarum, eadem sola nobilium limam sentit. Genera eius duo.

^m Callaica colore viridis, sed pallens & nimis crassa, ⁿ nihil iucundius aurum decet, ^o vnde & appellata. Nascitur in India, vel ^p Germania in rupibus gelidis, oculi modo extuberans.

^q Molochites, spissius virens & crassius, quàm Smaragdus, à colore malux nomen accepit, in reddendis laudata signis. Nascitur in Arabia.

^r Heliotropium, viridi colore & nubilo, stellis puniceis superiparsa cum sanguineis venis. Causa nominis de effectu lapidis est. Nā deiecta in labris æneis radios Solis mutat sanguineo repercussu. Extra aquam autem speculi modo Solem accipit, deprehenditque defectus eius, subeuntē lunā ostendens. Magorum impudentiæ manifestissimum in hoc quoque exemplum est, quòd admixta herba Heliotropio quibusdam additis precationibus, gerentem conspici negent. Gignitur in Cypro & Africa, sed melior in Æthiopia.

^s Sagda, gemma prasini coloris apud Chaldaeos. Cuius tanta vis est, vt permeantes naues è profundo petat, & carinis ita tenaciter adhaereat, vt, nisi abrasa parte ligni, vix separari possit.

^t Melichloros dicta est, quòd in eo myrrhæ

color est. Compressus autem vsque ad calorem, nardi spirat suauitatem. ^{*} Aromatites reperitur in Arabia vel Aegypto myrrhæ coloris & odoris, vnde & nomen habet.

^z Melichloros, bicolor ex vna parte viridis: ex altera melli similis.

^γ Choaspites à flumine Perfaru dicta est, ex viridi fulgoris aurei.

^{*} Cap. VII. Omnium gemmar. Pleraque ex Plin. lib. 37.

^b Cui veteres tertiam tribuunt dignitatem. Quis verba illa, quæ in omnib. libris leguntur post margaritas, & vniones alienæ sint; nemo dubitabit, qui quartum, & quintum caput Plinij inspexerit, vnde hæc sunt; Quid autē illum quisquis fuit, in errorem impulerit; hand obscurum est, Legerat videlicet capite. 35. libro. 9. apud Plinium hæc verba. Principium, culmenq; omnium rerum pretij margaritæ tenent. In quibus vniones numerantur, locum vnde hæc Isidorus hausit, ille non considerat; ita enim Plinius. c. 4. Maximum in reb. humanis, non solum inter gemmas pretiū habet. Adamas, & infus, Proximū apud nos Indicus, Arabicusq; Margaritis pretium est, & initio cap. 5. Tertia auctoritas Smaraginis perhibetur.

^c Satis viride amarum. Ita Gothici libri al Smaragdum.

^d Nullis n. gēmis, vel herbis maior quā huc austeritas. Gemmis, vel herbis, ab est ab omnib. Romanis libris. Porro sumi à colorib. & saporib. mutuo nomina satis constat, & Plin. lib. 23. c. 6. in floridos, & austeros colores diuidit, nos quoque nostrum amarello ab amaro, non alta ratione duximus.

^e Colliguntur, n. in commissuris saxorum. In commissuras legas oportet, si Plinij defensum vis, qui ex Theophrasti lib. de lapidib. hæc vertit, οἷς ἢ οἷς τὰ λιθοκόλλα χρωσται. Quid autem λιθοκόλλα sint, non est obscurum. Sed commilluris legit planè Solinus, qui, Alij (inquit) minus nobiles in commissuris saxorum, vel in metallis, ararijs apparent.

^f Quamuis natura imbuantur. Verba sunt Solin. cap. 25. eadem apertis Plin. Qui non omnino vitides nascuntur, vno & oleo meliores fiunt. Est itaq; imbuti, infusi, apud Hor. Quo semel est imbuta recens serua-bit odorē Testa diu Et Virg. illius aram Saepē tener nostris ab oculib. imbuet agnus.

^g Sanguineis punctis obhorret. Ex Plin. c. 8.

^h Chrysoprasus. ex cod. c.

ⁱ Quem quidam Beryllor. g. d. Ex c. 5.

^k Ias quippe viride, pina gemma dicitur. Hæc Valerius, non habuit nobis retinisse satis est. Scio pino Græcis esse gemmam. De Ias quærendum.

^l Volunt autem quidam. Plin. c. 9.

^m Callaica. Callais Plin. & Solin.

ⁿ Nihil iucundius aurum decet. è Solin. 33.

^o Vnde & appellata. Quæ καλὸν pulcherrimam.

^p Germania. Ita Solin. Carmania Plinius.

^q Molochites. Ex Plin. c. 8. & Solin. c. 35.

^r Heliotrop. ex c. 10.

^s Sagda. ex cod. c. & Solin. 30.

^t Melichloros. Ex Solin. c. 40. & Plin. ibid.

^v Aromatites rep. Ex cod. Plin. c.

^z Melichloros

* Melichloros. Ex c. 11.
 y Chalcipites. Ex c. 10.

De rubris Gemmis. Cap. VIII.

COrallium^a gignitur in mari, forma ramofum, colore viride, & maximè rubens: ^b venæ eius candidæ sub aqua & molles: detractæ confestim durantur, & rubescunt, tactûque protinus lapidefcunt. Itaque occupari, euellique retibus solet, aut acri ferramento præcidi: qua de causa corallium vocitatur. Quantû autem apud nos **B** Margaritû Indicum pretiosum est, tantum apud Indos Corallium. ^c Hunc Magi fulminibus resistere affirmant, si creditur.

^d Sardius dicta, eò quòd primum reperta sit à Sardibus: hæc rubrû habet colorè marmoribus præstans: sed inter gemmas viliissima. Genera eius quinque.

^e Onyx appellata, quod habet in se permixtum cãdorem in similitudinem unguis humani. Græci enim unguem *ονυξ* dicunt. Hanc India vel Arabia gignit, distat autem inuicem. Nam Indica igniculos habet albis cingentibus zonis: Arabica autem nigra est cum candidis zonis: genera eius quinque.

Sardonix ex duorum nominû societate vocata est. Est enim ex Onychis candore & Sardo. Constat autem tribus coloribus: subterius nigro, medio candida, superius minneo. Hæc sola in signando nihil ceræ euellit. Reperitur autem apud Indos & Arabes detecta torrentibus. Genera eius quinque.

^f Hæmatites, rubore sanguineus, ac propterea Hæmatites vocatur. *αμα* quippe sanguis est. Gignitur in Aethiopia quidem principalis, sed & in Arabia, & in Africa inuenitur. De qua promittunt Magi quiddam ad coarguendas barbarorum insidias.

^g Succinus, quem appellant Græci Electrû fului cereique coloris, fertur arboris succus esse, & ob id Succinum appellari. Electrum autem vocari fabulosa argumentatio dedit. Namq. Phaetôte fulminis icûtu interempto, sorore: eius luctu mutatas in arbores populos, lacrymis Electrum omnibus annis fundere iuxta Eridanum amnem, & Electrum appellatum ^h quoniam sol vocitatur: sit Elector, vt plurimi poëtæ dixerunt. Constat autem cum non esse succum populi, sed pinæ arboris. Nam accensus, tedæ nidore fragrat.

A Nascitur autem in insulis Oceani Septentrionalis sicut gummi, densaturque vt crystallum rigore, vel tepore. Ex ea fiunt decoris gratia agrestium sceminarum monilia. vocari autè à quibusdam harpaga, eò quòd attritu digitorum, accepta caloris anima, folia paleasq. & vestium sùmbrias rapiat, sicut Magnes ferrum. Quocunque autem modo libeat tinguitur. Nam Anchusæ radice chyliòque inficitur.

^k Lyncurius vocatus, quòd fiat ex vrina lyncis bestiae tempore indurata. Est autem, sicut & Succinum, fulua, attrahens spiritu folia propinquantia.

^a Cap. VIII. Corallium. vocitatur. *Corallium perpetuo apud Plinium vt etiam apud Theophr. sunt. autem hæc ex lib. 32. c. 2.*

^b Venæ eius candidæ. *Sic veteres libri, ad. Baccæ vt Plin.*

^c Hunc Magi fulminibus. *Reperantur hæc c. 14. Plin. 37. c. 10. Gorgonia nihil aliud est, quàm corallium, nominis causa quod in duritiam lapidis mutatur, euellit maria, fulminibus & Typhoni resistere affirmant.*

^d Sardius dict. *Ex 37. c. 7.*

^e Onyx. *Ex c. 6.*

^f Hæmatites. *Ex c. 10.*

^g Succinus. *Ex c. 2.*

^h Quoniam Sol vocatus sit Elector. *nomerus α. γ. ωσής περιάρη παρρη κατά περιάρη α. ε. ς. Παμπαίων ωσ. ιδέτεσρ ελεθου.*

ⁱ Rigore, vel tepore. *Plinius tepore auctumnali. eodem modo legendum apud Solinum non tepore auctumnali contendit: Herodotus Barbarus.*

Quocunque autem modo libeat, tinguitur, &c. *Ex c. 7.*

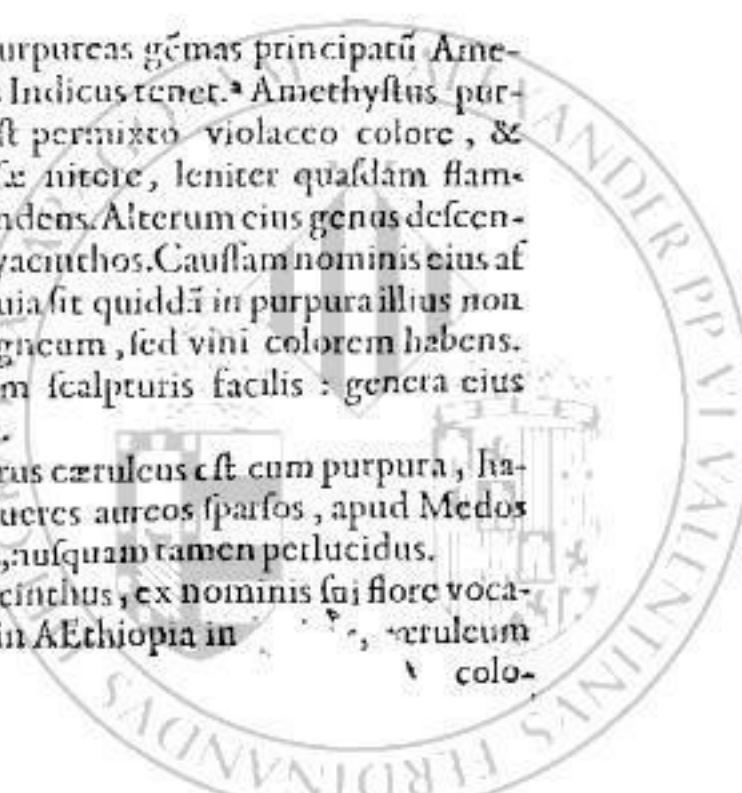
^k Lyncurius. *Ex c. 2. & Solin. c. 2.*

De purpureis. Cap. IX.

INter purpureas gēmas principatû Amethystus Indicus tenet. ^a Amethystus purpureus est permixto violaceo colore, & quasi rosæ nitore, leniter quasdã flammulas fundens. Alterum eius genus descendit ad Hyacinthos. Causam nominis eius afferunt, quia sit quiddã in purpura illius non ex toto igneam, sed vini colorem habens. Est autem sculpturis facilis: genera eius quinque.

Saphirus cæruleus est cum purpura, habens pulueres aureos sparfos, apud Medos optimus, nusquam tamen perlucidus.

^b Hyacinthus, ex nominis sui flore vocatur. Hic in Aethiopia in ^c cæruleum colo-

colorem habens. Optimus qui nec rarus est, nec densitate obtusus, sed ex utroque temperamento luce purpurâque refulgens. Hic autem non rutilat æqualiter; sereno enim perspicuus est atque gratus, nubilo coram oculis euanescit, atque marcescit, in os missus frigidus est, in scalpturis durissimus, nec tamen inuictus, nam adamante scribitur & atur.

Hyacinthizon Indicus est Hyacinthum proprie referens. ^c Quidam autem eorum crystallis similes, capillamentis intercurrentibus obscurantur, ex quo etiam vitio nomen illorum est.

Amethystizon appellatur, quia eius extremus igniculus in Amethysti violâ exit. ^d **Chelidonia** ex hirundinum colore vocata, & duorum est generum, quarum una ex altera parte purpurea pura, & altera purpurea nigris interuenientibus maculis.

^e **Cyanea**, Scythiæ gemma, carulco coruscans nitore, pura interdum, & punctulis intermicantibus auratis puluisculis varians.

Rhodites rosea est, & ex eo nomen accepit.

- ^a Cap. IX. Amethystus. Ex Plin. 37. c. 4.
- ^b Hyacinthus. Solin. c. 33.
- ^c Quidam autem eorum. Ex c. 33.
- ^d Chelidonia. Ex Plin. c. 10.
- ^e Cyanea. Ex Solin. c. 20. & Plin. c. 9.

De candidis. Cap. X.

Margarita, ^a prima candidarum gemmarum, quam inde margaritam aiunt vocatam, quod in conchulis maris hoc genus lapidum inueniatur. Inest enim in carne Cochleæ, calculus natus, sicut in cerebro piscis lapillus. Gignitur autem de caelestis rore, quem certo anni tempore Cochleæ hauriunt. Ex quibus margaritis quædam **Vniones** vocantur: aptum nomen habentes, quod tantum vnus, nunquam duo, vel plures simul reperiantur. Meliores autem candidæ margaritæ, quàm quæ flauescunt. Illas enim aut iuuentus, aut matutini roris conceptio reddit candidas: has senectus, vel vespertinus aer gignit obscuras.

Pæderos, secunda post margaritâ candidarum gemmarum, de qua quæritur in quo colore numerari debeat, toties iactari per alienas res, in quibus nomen, adeo ut de-

coris prærogativa vocabulo facta sit.

Alterites, candida est, inclusam lucem continens, veluti stellam intus ambulantem, redditque Solis candicantis radios, vnde & nomen inuenit.

Galactites lactea est, quæ attrita reddit succum album ad lactis saporem, scæminis nutrientibus illigata scæcudat vbera. Infantium quoque collo suspensa, saliuam facere fertur, in ore autem liquefcere, & memoriam adimere. Mittunt eam Nilus, & Achelous amnes. Sunt, qui Smaragdum albis venis circumligatum Galactiten vocant.

Chalazias, grandinis & candorem præfert, & figuram, duritie quoque inuicta ut **Adamas**: etiam in igne positæ manet suum frigus.

Solis gemma, candida est, traxitque nomen quod ad speciem Solis in orbem fulgentes spargit radios.

Selenites, translucet candido melleoque fulgore, continens Lunæ imaginem, quam iuxta cursum altri ipsius perhibent in dies singulos minui, atque augeri. ^b Nascitur in Perside.

Cynædia, inuenitur in cerebro piscis eiusdem nominis, candida & oblonga. Præfagireijs ferunt Magi signa tranquillitatis, vel tempestatis.

Belioculus albicans pupillam cingit nigra medio aureo fulgore lucentem. Hæc propter speciem, Assyriorum regi Belo dicata, vnde & appellata.

Epimelas dicitur, cum in candida gemma supernè nigricat color, vnde & nomen habet.

Exhebenus speciosa & candida, qua aurifices aurum poliunt.

- ^a Cap. X. Margarita. Ex Plinio lib. 9. c. 35. & libro 37. c. 9. 10. & 11. & Solin. c. 30.
- ^b Nascitur in Perside. Plin. verò. c. 10. nasci. putatur in Arabia.

De nigris. Cap. XI.

Achates reperta primùm in Sicilia iuxta flumen eiusdem nominis, postea ^a plurimis in terris. ^b Est autem nigra habens in medio circulos nigros & albos iunctos & variatos, similis Hamatiti. Magi suffitu earum, si creditur, tempestates auertunt, flumina sistunt.

Aplyctos, nigra, & ponderosa, distincta venis

venis rubentibus. Hæc excalescens igni A septem diebus calorem tenet.

^e Ægyptilla, nigra est radice, cærulea facie, ex Ægypto, vbi inuenitur vocata.

Medea, nigra est à Medea illa fabulosa inuenta. ^e Habet venas aërij coloris, sudorē reddit croci, saporem vini.

Veiencana, Italica gemma est, à Veijs re-
perta, nigra facie, albis intermicantibus notis.

Baroptis, nigra est cum sanguineis & al-
bis notis.

Melomelas nigra, vena quemlibet colo-
rem secante per medium.

Veneris crinis, nigerrimi nitoris, conti-
nens in se speciem rufi crinis.

Trichrus, ex Africa, nigra est, sed tres suc-
cos reddit, ab radice nigrum, medio sangui-
neum, è summo ochræ.

^f Dionysia, nigra, mixtis rubentibus notis,
ex aqua trita vinum flagrat, & odore suo
ebrietati resistere putatur.

Pyrites nigra quidem, sed attritu digitos
adurit.

^a Cap. XI. Achates. Ex Plin. 37. c. 10. & Solin. c. 50.

^b Plurimis in locis. Quam multa a sudore accesserint ex
posteris, vel præpositores potius auctoribus. hic locus satis ostendit.
Cum enim ea, que in omnibus libris, post hæc verba se-
quuntur, Est autem nigra, habens in medio cir-
culos nigros, & albos, iunctos, & variatos simi-
lis Hematiti: neque apud Plinium, neque apud So-
linum reperiremus, neque Achati planè conuenerunt;
incidit tandem Chacon in veteres quasdam glossas non ad-
modum sane bellas, in quibus ita erat: Achates dicit Hidorus
etymolog 16. gemma est reperta primùm in Sicilia
iuxta flumen eiusdem nominis, postea plurimis in
terris. Et Pappias addit, quod habet in medio cir-
culos nigros, & albos iunctos, & variatos. Et Hu-
gutio dicit, quod reddit homines gratiosos.

^c Ægyptill. nig. rad. cerul. fac. Plin. Ægyptillam
Iachus intelligit per albam Sarda, nigraque vena
transeunte, vulgus autem in nigra radice cæruleam
facit. Considerandum vter ex altero restituendus.

^d Habet venas aërij color, aërij Gotth. o. aurei le-
gitur apud Plin.

^e è summo ochræ. Al. summo cereum Al. summo
croceum.

^f Dionysias. Ex Solin. 50.

De varijs. Cap. XII.

PAnchus varius ex omnibus penè colori-
bus constans, vnde & nominatur.

^a Orca, barbari nominis ex fuluo, & nigro,
viridique, & candido est.

Mitrydax Sole percussa, coloribus micat
varijs. Gignitur in Perside.

Droselytus varius, nominis causa, quia si
ad ignem applicetur, velut sudorem mittit.

Opalus, distinctus diuersarum colore gē-
marum. Est enim in eo Carbunculi tenuior
ignis, Amethysti fulgens purpura, Smaragdi
nitens viriditas, & cuncta pariter sub qua-
dam varietate lucentia. ^b Nomen habet ex
patria. Sola enim cum parturit India.

Ponticæ à Ponto dicuntur, genere di-
uerso nunc sanguineis, ^c nunc auratis gi-
micantes, aliæ habentes stellas, aliæ longis
colorum ductibus lineatæ.

Hexecotalithus, in parua magnitudine
multicolor, vnde & hoc nomen sibi adopta-
uit. Tam diuersis enim notis sparsus est, vt
sexaginta gemmarum colores in paruo eius
orbiculo deprehendantur. Nascitur autem
in Libya apud Troglodytas.

Murrhina apud Parthos gignitur, sed præ-
cipua in ^d Germania, humorem sub terra pu-
tant calore desatam, ^e vnde & nomen sum-
psit. Varietas eius in purpuram, candorem-
que, & ignem cum quodam colorum re-
perensu, qualis in cælesti arcu spectantur.
Cuius contraria causa crystallum facit, ge-
lu vehementiore concreto.

^a Cap. XII. Orca. Orca vel Olea Gotthici libri.

^b Nomen habet ex patria. Adiecta hæc putamus.

^c Nunc auratis. Attris Plin.

^d In Germania. Carmania Plin.

^e vnde & nomē sumpl. nec quoq. aliena pat. habet Chacō.

De Crystallis. Cap. XIII.

CRystrallus resplendens, & aquosus co-
lore traditur, ^a quod nix sit glacie durata
per annos. Vnde & nomen ei Græci dede-
runt. Gignitur autem in Asia & Cypro: maxi-
mè in Septentrionū Alpibus, vbi nec æstate
sol ieruentissimus inuenitur. Ideo ipsa diu-
turna & annosa duritia reddit hanc speciē,
quæ crystallus dicitur. Hic oppositus radijs
Solis adeo rapit flammam, vt aridis fungis
vel folijs ignem præbeat. Vfus eius etiam
ad pocula destinatur. Nihil autem aliud,
quàm frigidum, pati potest.

D Adamas, Indicus lapis paruus & indeo-
rus, ferrugineum habens colorem, & splen-
dorem crystalli. Nunquam autem ultra ma-
gnitudinem nuclei auellani repertus. Hic
nulli cedit materia, ne ferro quidem, nec
igni, nec vnquam incalescit. vnde & nomen
interpretatione Græca indomita vis accē-
pit. Sed dum sit inuictus ferri, ignisque con-
temptror, hircino rumpitur sanguine re-
centi & calido maceratus. ^c vultis
ictibus ferri perfringitur. Cuiuslibet notis
Dd scilpæ.

scalptores pro gemmis insigniendis perforandisque videntur. ^b Hic autem dissidet cum Magnete lapide intantum, ut iuxta positus ferrum non patiatut abstrahi, Magneti autem, si ad motus Magnes comprehenderit, rapiat atque auferat. Fertur quoque in F^l ^cri similitudine venena deprehendere: ac, ut vanos expellere: maleficis resistere artibus. Genera eius sex.

Chalazias, grandinum & candorem & figuram adamantinæ duritiæ habet. Etiam in igne positæ manet suum frigus.

Cerauniorum duo genera sunt. ^c Vnum quod Germania mittit crystalli, similem, splendet tamen cæruleo, & si sub diuo positus fuerit, fulgorem rapit siderum. ^d Ceraunium alterum Hispania in Lusitanis littoribus gignit, cui colore Pyropo rubenti, & qualitas, ut ignis. Hæc aduersus vim fulgurum opitulari fertur, si credimus. Dicta autem Ceraunia, quoniam alibi non inueniuntur, quam in loco fulminis ictui proximo. Græcè enim fulmen, κέραιος dicitur.

^e Iris, apud Arabiam in mari Rubro nascitur coloris crystallini, sexangulata, dicta ex argumento Iris. Nam sub recto percussa Sole, species & colores arcus cælestis ^f in proximos parietes emittit.

Astrios ex India est, crystallo propinqua, in cuius centro stella lucet fulgore Lunæ plenæ Sumpsit autem nomen, quod astris opposita, fulgorem rapit, ac regerit.

^g Aletria quasi alectoria. In ventriculis enim gallinaceis inuenitur, crystallina specie, magnitudine fabæ. Hæc in certaminibus iniectos fieri Magi volunt, si credimus.

Enhydros ab aqua vocata. Exudat enim aquam, ita ut clausam in ea putes fontaneam scaturiginem.

^a Cap. XIII Quod sit nix glacie durat. It. Plin. c. 2 & August. in ps. 1. 47. Solinus vero cap. 25. Putant (inquit) glaciem coice, & in crystallum corporari, sed frustra: nam si ita foret, neque Alabanda Asia, neque Cyprus insula hanc materiam procrearet, quibus regionibus incitatissimus calor est. Scd nostrum non est has lites componere.

^b Hic autem dissidet cum magn. è Solin. c. de India.

^c Vnum, quod Germania mittit. Al. Carmania. It. Plin. lib. 26. c. 9 & Solin. c. 33. de Scandinavia. Vtrum horum secutus sit Isidorus, non liquet.

^d Ceraunium alterum Hisp. Solin. c. de Hisp. Lusitanum litus pollet gemma Ceraunio plurimum, quod etiam Indictis præferunt, huius color est è Pyro. It. ^e igni probatur, quem si sine detrimento ^f erant, aduersus vim fulgurum creditur ^g iari. Ex quo loco quidam legebat, qualitas videtur igni,

ut videri sit, quod Solinus dixit, probari.

^e Iris. Hæc partim è Solino, partim è Plin. quod in Arabia, & sexangulato, è Solino, reliqua ex Plinio.

^f In proximos parietes emittit. Mendose libri omnes imitantur. Plinius, ejaculatur.

^g Alectoria. Ex Plin. 37. c. 10.

De ignitis. Cap. XLIII.

OMnium ^a ardentium gemmarum principatum Carbunculus habet. Carbunculus autem dictus, quod sit ignitus, ut carbo, cuius fulgor nec nocte vincitur. Lucet enim in tenebris, adeo ut flammam ad oculos vibret. Genera eius XII. sed præstantiores, qui videntur fulgere, & velut ignem effundere. Carbunculus autem Græcè ἀγροαξ dicitur. Gignitur in Libya apud Troglodytas.

Anthracites vocatus, quod sit & ipse coloris ignei, ut carbunculus, sed candida vena præcinctus, cuius proprium est quod iactatus in ignem velut inter mortuus extinguitur: ac contra aquis perfusus exardescit.

Sandastus, nascitur in India loco eiusdem nominis. Species eius, quod, veluti in trās lucido igne, intus fulgent aureæ guttæ. Constat autem inter omnes, ^b quantum numero stellarum accedit, tantum & pretio accedere.

^c Lychnites, ex eodem genere ardentium est, appellata à lucernarum flagrantia. Gignitur in multis locis, sed probatissima apud Indos. Quidam eam remissiore Carbunculum esse dixerunt. Huius duplex facies: una quæ purpurea radiat: altera, quæ cocci rubore. A Sole excalescens, aut digitorum attritu paleas, & chartarum fila ad se rapere dicitur. Scalpturis resistit, ac si quando scalpta fuerit, dum signa imprimit, quasi quodam animali mortui partem cereæ retentat. Genera eius quattuor.

Carchedonia, hoc quod & Lychnites facere dicitur, quanquam multo vilior prædictis. Nascitur apud Nasamonas imbre, ut ferunt, diuino. Inuenitur ad repercussum Lunæ plenæ. Omnia autem genera scalpturæ resistunt.

^d Alabandina dicta ab Alabanda Asia regione, cuius color ad Carchedoniã vadit, sed raris.

Dracoutites, ex cerebro draconis eruitur, quæ nisi viuenti abicisa fuerit, non ^e ingemescit: unde & eam Magi dormientibus draconibus amputant. Audaces enim viri explorant draconum specus, & spargunt ibi gramina medicata ad incitandum draconum soporem, atque ita somno sepitis ^f capita

capita defecant, & gemas detrahunt. Sunt autē candore translucido. Vt earum Orientis reges præcipuè gloriantur.

^e Chrysopterus Æthiopicus est, quem lapidem lux celat, prodit obscuritas. Nocte enim igneus est, die aureus.

^f Phlogites, ex Persida est, ostentans intra se quasi flammam æstuantem, quæ non excant.

^g Syrtites, vocata quoniam in littore Syrtium inuenta primùm est in parte Lucanie. Color eius croceus: intus stellas continens elongatas, sub nubilo renitentes.

Hormesion inter gratissimas aspicitur, & igneo colore radians auro portante secum in extremitatibus candidam lucem.

- ^a Cap. XIII. Omnium. ex Plinio 37. & Solin.
- ^b Quantum numero stillarum. Itellavū apud Plin.
- ^c Lychnites. ex Solin. c. 65.
- ^d Non ingemescit. Sic V. CC. Plinius gemmescit.
- ^e Chrysopterus. In Solini manuscr. ex. m. pluri. cap. de Æthiop. sic legitur. Vbi hyacinthus, ibi & Chrysopterus apparet, quem lapidem lux celat, produnt tenebræ; hæc enim in eo diuersitas, ut nocte igneus sit, die pallidus. Quæ omnia Chrysolampi tribuunt Plin. & Solinus c. seq. & Solini edita exemplaria. Ergo deleri hæc ratio poterant.
- ^f Phlogites. Ita dicitur à Solino, à Plinio Phlegontis.
- ^g Syrtites. ex Plin. c. 10. aut potius ex Solin. c. 8.

De Aureis. Cap. XV.

Sunt quædam gemmarum genera ex specie metallorum, vel lapidum cognominata.

^a Chrysope, aurum tantum videtur esse.
^b Chrysolitus, auro similis est cum marini coloris similitudine, hunc Æthiopia gignit.

Chryselektus, similis auro, sed in colorem electri vergens, matutino tantum aspectu iucundus, rapacissimus ignium, & si iuxta fuerit celerrimè ardescens.

^c Chrysolampis, ex auro & igne vocata. Aurea est enim die, & noctu ignea: hanc Æthiopia gignit.

^d Ammochrysus, arenis auro intermixtis, nunc bractearum, nunc pulueris habet quadulas. Gignitur in Perside.

Leucochrysus, colore aureo interueniente candida vena.

^e Melichrysus dicta, quod veluti per aurum syncerum mel: sic hæc gemma transluceat.

Chryfocolla gignitur in India, vbi formice

eruant aurum. Est autem auro similis, & habet naturam Magnetis, nisi quod augere aurum traditur, vnde & nuncupatur.

^g Argyrites similis argento, habens stigmata aurea.

Androdamas argenti nitorem habet, & penè adamas, quadrata semper tessera. Magi putant nomen impositum ab eo quod animorum impetus, vel iracundias domare, & refranare dicatur, si credimus. Gignitur in mari Rubro.

Chalcites, ærei coloris est.

Chalcophonos, nigra est, sed lapidi illisa æris tinnitum reddit.

Balanites, duo sunt genera, subuirides & Corinthij æris similitudine, mediâ secante flamma vena.

ⁱ Sideritis, à contemplatione ferri nihil differt: verum maleficus, quoquò, inferatur discordias excitat.

Idæus dactylus, ex insula Creta est ferrei coloris, causa nominis eius, quia pollicem humanum exprimit.

Æthiopicus ferrei coloris est, qui dum teritur nigrum succum emittit.

^k Zmilaces, in Euphratis alveo legitur Proconesio marmoris similis, medio colore glauco, veluti oculi pupilla intennitens.

Arabica, ex patria dicta, aspectu eburnea est.

C Hephæstites speculi naturam habet, in reddendis imaginibus, quanquam rutilet: experimentum eius, si feruenti aquæ addita statim refrigeret: aut si Soli opposita aridam materiam accendat. Nascitur in Coryco.

Ostracites, lapidosus, colore testaceo, durior. Altera Achari similis, nisi quod Achates politura pinguescit. Duriori tanta inest vis, ut aliæ gemmæ scalpantur fragmentis eius.

^l Glossopetra, similis est linguæ humanæ, vnde & nomen sumpsit. Fertur autem, deficiente luna, è cælo cadere, cui non modicæ Magi tribuunt potestatem. Nam ex eo lunares motus excitari putant.

Sunt & quædam gemmarum genera cognominata ab animalibus.

D Echites, vipereas maculas exprimit.

Carcinias marini cancri coloris est.

Scorptis, scorpionem & colore, & effigie refert.

Myrmicites, formicæ reptantis effigiem imitatur.

Taos, pavoni est similis.

Hieracites, accipitris coloris est.

^m Ætites, aquilæ.

Ægophthalmos, caprino oculo similis.
 a Lycopthalmos, quattuor colorum, ex
 rutilo sanguinea, in medio nigrum candido
 cingit, ut luporum oculus.

Meconites papauer exprimit.

Sunt & quædam gemmæ, quibus gentiles
 in superstitionibus quibusdam vrunt.

o Elparia suffita, omnes bestias euocari tra-
 dunt.

o Ananchitide in hydromantia dæmonū
 imagines euocari dicunt.

Synocitide vmbra inferorum euocatas
 teneri, aiunt.

p Chelonites, oculus est Indicæ testudi-
 nis, varius & purpureus. Per hunc Magi im-
 positum linguæ futura prænuntiari fin-
 gunt.

q Brontia à capite testudinum, cum toni-
 truis cadere putatur, & restinguere fulminis
 ictus.

Hyania, lapis in oculis Hyænxæ bestix
 inuenitur: qui si sub lingua hominis subdi-
 tus fuerit, futura eum præcinere dicunt.

Sed & Corallium tempestati & grandini
 resistere fertur.

r Pontica, est gemma quædam liuore per-
 lucida: habens stellas rubeas, interdum &
 aureas. Dicunt per eam interrogari dæmo-
 nes, & fugari.

s In quibusdam gemmarum generibus ve-
 ras à falsis discernere magna difficultas est:
 quippe cum inuentum sit ex vero genere
 alterius in alia falsa transducere, ut Sardoni-
 ces, quæ ternis glutinantur gemmis, ita ut
 deprehendi non possint. Fingunt enim eas
 ex diuerso genere, nigro, candido, minioque
 colore. Nam & pro lapide pretiosissimo
 Smaragdo quidam vitrum arte inficiunt, &
 fallit oculos subdolè quædam falsa vitriditas,
 quoadusque non est, qui probet simulatum,
 & arguat: sic & alia alio, atque alio modo.
 Neque est sine fraude vlla vita mortalium.

Omnes autem non translucidas gēmas,
 Cæcas appellant, eò quòd densitate sua ob-
 scurentur.

a Capit. XV. Chylosopis. sic etiam dicitur ab alijs.
 Chylosophis à Plinio.

b Chylosolithus cum marini coloris similitudine.
 Non dubito, quin ad Hieronymum. Isidorus respexerit; ille enim
 Daniel. 10. Pro Chylosolitho (inquit) qui vnus est ex
 XII. lapidib. qui ponitur in Logio Pontificis, LXX.
 interpretes male appellauerunt.

Chylosolithus à Plinio.

Chylosolithus, lūs. Ex Solin.

A e Melichrysis. Plin. c. 9. Sunt & Melichrysi, veluti
 per aurum syncero melle translucente.

f Nisi quod augere aurum traditur. Agere au-
 rum legebat A. Couarruuias, ut agere sit, quod Plinius dixit,
 trahere, vel iungere.

g Argyrites habens stigmata. Stemmata, Gothici.

h Quadrata semper tessellis. Plin. quadrata semper
 tessellis similis.

i Sideritis. e Solin. Plinius quoq. c. 10. Sideritis ferro
 similis, litigio illata discordias facit.

k Zmilaces. Ex Plinio, & Solin.

l Glosopet. Diuersa ab his tradit Plinius. Verum hæc è
 Solino sunt.

m Ætites aquilæ. Plinius, Ætites à colore aquilæ
 candicante cauda.

n Lycopthalmus. Ex Plin. c. 11.

o Ananchitide. Plin. Ananchitide in hydromantia
 dicunt euocari imagines deorum.

p Chelonites. De Chelonia hæc prodit Plinius.

q Brontia. Plinius c. 10. Brontia capitib. testudinū
 similis, & cum tonitruis cadens, ut putant, fulmine
 icta restinguit. Idem voluit Isidorus.

r Pontica. Stellas aureas. Stellas aureas Solinus—
 Stellas atras Plin.

s Dicunt per eas interrogari d. e. effug. nec vnde
 sint, non constat.

t In quibusd. gemma, gener. veras à falsis disc. Ex
 Plin. c. 12.

u Quæ ternis glutinantur gemmis. Ex Plin. idid.

De vitro. Cap. XVI.

C Vtrum dictum, quod visui perspicuitate
 transluceat. In alijs enim metallis quid-
 quid intrinsecus continetur, absconditur: in
 vitro verè quilibet liquor vel species qualis
 est interius, talis exterius declaratur, & quo-
 dammodo clausus patet. Cuius origo hæc
 fuit. In parte Syria, quæ Phœnice vocatur,
 finitima Iudææ, circa radicem montis Car-
 meli palus est, ex qua nascitur Belus amnis,
 quinque millium passuum spatio in mare
 fluens iuxta Ptolemaidem: cuius arena
 de torrente fluctu torribus eluuntur. Hic
 fama est, appulsa naue mercatorū nitri, cum
 sparsim perlittus epulas pararent, nec essent
 pro atrollendis valis lapides: glebas nitri ex
 naue subdidisse, quibus accensis, permixta
 arena litoris, translucens: noui liquoris
 fluxisse riuos, & hanc fuisse originem vitri.
 Mox, ut est ingeniosa sollertia, non fuit con-
 tenta solo nitro, sed & alijs mixturis hanc
 artem studuit. Leuibus enim acidis, lignis
 coquitur, adiecto cyprio, ac nitro, quæ tam-
 que fornacibus, ut ars liquatur, manūq. fiunt.
 Postea ex massis riuus tunditur in orbem, &
 aliud flatu figuratur, aliud torno rotatur,
 aliud argenti modo calatur. Tinguuntur etiā
 multis modis, ita ut hyacinthos saphyrosq. &
 virides

De auro. Cap. XVIII.

virides imitetur, & Onyches vel aliarum gemmarum colores: neque est alia speculis aptior materia, vel picturae accommodatior. Maximus tamen honor in candido vitro, proximoque in crystalli similitudine. Unde & ad potandum argenti metalla, & auri pepulit vitrum. Olim fiebat & in Italia: & per Gallias, & Hispaniam arena alba mollissima pila, molaque terebatur. De hinc miscebatur tribus partibus nitri podere, vel mensura: ac liquata in alias fornaces transfundebatur, quae massa vocabatur Ammonitrum, atque haec recocta fiebat vitrum purum, & candidum. In genere vitri & Obsidianus lapis annumeratur. Est autem vitrens interdum, & niger aliquando, & translucentus crassiore visu, & speculis parietum pro imagine umbras reddente: gemmas ex eo multi faciunt. Hunc lapidem & in India, & in Italia, & ad Oceanum in Hispania nasci tradunt. Ferunt autem sub Tiberio Caesare quendam artificem excogitasse vitri temperamentum, ut flexibile esset, & ductile. Qui dum admissus fuisset ad Caesarem, porrexit phialam Caesari, quam ille indignatus in pavementum proiecit. Artifex autem sustulit phialam de pavimento, quae complicauerat se tanquam vas aeneum: deinde marculum de sinu protulit, & phialam correxit. Hoc facto Caesar dixit artifice, Nunquid aliud scit hanc conditionem vitrorum? Postquam ille iurans negavit alterum hoc scire, iussit illum Caesare decollari, ne dum hoc cognitum fieret, aurum pro luto haberetur, & omnium metallorum pretia abstraherentur. Et re vera, quia si vasa vitrea non frangerentur, meliora essent, quam aurum & argentum.

a Cap. XVI. Vitrum. Vid. Plin. lib. 36. c. 26.

b Cuius arenae de torrete stactu sordibus eiatur. *Aperta sententia. Hoc est cuius arenae torrens sordibus eiatur. Nec est cur in ea, ingeniosi videantur, quamvis paullo aliter eadem emittantur sordibus.*

c Noui liquoris. *Al. Nobilis liquoris.*

d Sed & alijs mixturis hanc art. stud. *Affertur Chalconi, qui adulterina ista censabat.*

e Speculis aptior. *plinius sequacior.*

f Fertur autem sub Tib. *Vid. plin. & Dio. lib. 57.*

g Deinde marculum. *Al. Martulum.*

De Metallis. Cap. XVII.

Metallum dictum Graece ἀπὸ τοῦ μεταλλῶν quod natura eius ea sit, ut ubi una vena apparuerit, ibi spes sit alterius inquirendi. Septem autem sunt genera metallorum: aurum, argentum, aes, electrum, stagnum, plumbum, & quod domat omnia, ferrum.

Aurum ab auro dictum, id est, a splendore, quod repercussio aere plus fulgeat. Unde & Virgilius: Discolor inde auri per ramos auro refulgit, hoc est, splendor auri. Naturale enim est, ut metallorum splendor plus fulgeat luce alia repercussus. Hinc & rarij dicti, quorum fulgor splendor est. Obryzum aurum dictum, quod obradiet splendore: est enim coloris optimi, quod Hebraei Ophaz, Graeci χρυσός vocant.

Bractea dicitur tenuissima lamina, ἀπὸ τοῦ βραχίων, quod est ἰχθῆρ, id est, a crepitando.

Pecunia prius de pecudibus, & proprietatem habebat, & nomen. De corio enim pecudum nummi incidebantur, & signabantur. Postea a Saturno aereus nummus inuentus. Ipse enim signari nummos & inscribi constituit: propterea & aetium Saturno a Gentilibus consecratum est. Alij, ut superius, pecuniam a pecudibus appellauerunt: sicut a iuvando iumenta dicta sunt. Omne enim patrimonium apud antiquos peculium dicebatur a pecudibus, in quibus eorum consistat universa substantia, unde & pecunius vocabatur, qui erat dominus, modo vero pecuniosus. Antiquissimi, nondum auro, argentoque inuentis, aere utebantur. Nam prius aerea pecunia in usu fuit, postea argentea deinde aurea subsecuta, sed ab ea, quae coepit, nomen retinuit. Unde & aetium dictum, quia prius aes tantum in usu fuit, & in aere solum recondebatur, auro argenteoque non iam signata, ex quorum metallis, quantum postea fuisse facta pecunia, nomen tamen aetium permansit ab eo metallo, unde initium sumptum.

Thesaurus iuxta Graecum proprietatem ἀπὸ τοῦ θησαυρός a possessione, hoc est, a reposito nominatur. Nam ἰσθῆρ positio dicitur, & est nomen ex Graeco Latinoque sermone compositum. Nam ἰσθῆρ Graeci repositum dicunt, Latini aurum, quod iunctum sonat repositum aurum.

Auraria, nomen habet ab auro. Tributa vero, eo quod antea per tribus singulas exigebantur: sicut nunc per singula territoria. Sic autem in tres partes divisum fuisse Romanam provinciam constat, ut qui praerant in singulis partibus Tribuni dicerentur. Unde etiam sumptus quos dabant populi, tributa nomine vocantur.

Vestigialia, sunt tributa, à vehendo di. A
cta.

Stipendium à stipe pendenda nominatum. Antiqui enim appendere pecuniam soliti erant magis, quàm annumerare.

Moneta appellata est, quia monet, nequa fraus in metallo vel pondere fiat.

Nomisma, est solidus aureus vel argenteus sive æreus, qui ideo nomisma dicitur quia nominibus principum effigiisque signabatur. Primus nummus ἀργύρεος nuncupabatur, quia quamplurimum ex argento percutiebatur.

Nummi, autè à Numa Romanorum rege vocati sunt, qui eos primum apud Latinos imaginibus notavit, & titulo nominis sui præscripsit. B

Folles dicuntur à facculo, quo conduntur: à continente id, quod continetur, appellatum,

In nomismate tria quaruntur, metallum, figura, & pondus. Si ex ijs aliquid defuerit, nomisma non erit.

Tria autem sunt genera argenti, & auri, & æris: signatum, factum, infectum. Signatum est, quod in nummis est: factum est, quod in vasis & signis: infectum, quod in massis, quod & graue dicitur, id est, massa. In notitiam autem formarum metalla ita venerunt. Dum enim quacunq. ex causa ardentes sylvæ excoquerent terram, excalescatis, venis fudit riuos cuiuscunque stricturæ. Sive igitur æs illud fuerat, sive aurum, cum in loca terræ depressiora decurreret, sumpsit figuram, in quam illud vel profluens riuus, vel excipiens lacuna formauerat. Quorum rerum splendore capti homines, cum ligatas attollerent massas, viderunt in eis terræ vestigia figurata, hincque excogitauerunt liquefactas ad omnem formam posse deduci.

^a Cap. XVIII. Aurum ab aura. *Seru. Æn. 6. ad illud* Discolor vnde auri p. r. aura refullit inde tamen habent constanter Gotth. in versu Maronis.

^b Hinc & aurarij dicti. q. f. sp. v. *Verba sunt seruij ibidem, nisi quod apud illum aurati, & fauor legitur. sed idem Seruius eod. lib. ad illud. gaudens popularib. auris, Auvis (inquit) fauorib. vnde & aurarij dicuntur fautores.*

^c Obryzum autem dictum quod obrad. De hoc notationem genere se vel monuisse fuit satis. Sed occasione fortasse sumpsit ex verbis Hieron. ad Ierem. c. 10. Septem (inquit) nominib. apud Hebreos appellatur aurum. Quorum vnu Ory' dicitur, quod nos dicere possumus Obry' dicitur in superficie idolorum. Et in iust. ad

Principiam, Ophir genus auri à loco Indiæ, vel à colore, nomine indico.

^d Greci κίρρον. *Vt de hac scriptura minus dubitari possit: Ciaron Latinis litteris scriptum est in Gotth. Onet. colleg. & in Siliu. Est autem κίρρον fuluuum.*

^e Braçtea-- ἀνδ' τῆ βραçτεῖαι quæ est ὀνομαστοία crepitandi: ἢ ἀπὸ τῆ βραçσειν quod est ἤχησθαι. Ne de hac quidem lectione, quantumuis in codicib. deformatâ, dubitare licet.

^f De corio. n. pecad. n. i. *Cassiod. lib. 7. variar.* Pecunia enim à pecudis tergo nominata. Gallis auctoribus, sine aliquo adhuc signo, ad metalla translata est. *Vid. Suid. in ἀσάγια.*

^g Omne. n. patrimon. ap. antiq. è *Seru. Eclog. 1. ad illud. Nec cura peculi.*

^h Modo vero pecuniosus. *Hieron. ecclesiast.* Porro Tullius pecuniosos primitus dictos refert, qui plura habuisse peculia, id est pecora, designantur, ita n. antiquitus appellabatur, paulatim autem per abusionem nomen ad aliud deuolutum est.

ⁱ Tributa. *Ita Varro lib. 4.*

^k Sic autem-- nominantur. *Verba seruij Æn. 5. ad illud. tres equitum numero turmæ, &c.*

^l Quia nominib. princip. *Repetuntur hac inf. c. 24.*

^m Nummi autem à Numa. *Ex epiphani. lib. de ponderib. idem refert Suid. in voce ἀσάγια ex Tranquillo.*

ⁿ Quod & graue dicitur. i. massa. *Seru. Æneid 6. ad illud. Egregium forma iuuenem, &c.*

^o Dum enim quacunq. ex causa ardent. sylvæ, &c. Usq. ad finem cap. *Totus locus adumbratus ex Lucretij lib. 5. Quidquid id est, quacunq. ex causa flâmens ardor Horribili son, &c.*

^p Cuiuscunque. *stricturæ. Sic Virg. Æn. 7. stricturas Chalybum dixit. v. s. autem stricturæ, vt ait eo loco Seruius. Tercia ferri in massam coacta.*

De Argento. Cap. XIX.

Argentum non longe à Græca appellatione distat. Hoc enim illi ἀργύρεον vocant. Cui mirum in modum illud inest, vt dum candidum sit, impressum corpori lineas nigras reddat.

Argentum viuum dictum, quod excidat materias, in quibus inicitur: hoc & liquidum, quia percurrit. Inuenitur specialiter in metallis, sive in argentarijs fornacibus guttarum concretione tectis inherens: sepe etiã & in stercore vetustissimo cloacarum, vel puteorum limo. Fit etiam & ex minio imposito conchulæ ferreæ, patina testea superposita, tum circumlito vaseculo circumdantur carbones, sicque argentum viuum ex minio destillat: sine hoc neque argentum, neque æs inaurari potest. Tantæ autem virtutis est, vt si super sextarium argenti viui centenarium saxum superponas, oneri statim resistat. Sin verò auri scriptulum, leuitatem eius raptim sinu recipit: ex quo

quo intelligitur, non pondus, sed naturam esse, cui cedit. Seruatur autem melius in vitreis vasculis, nam cæteras materias perforat. ^c Potui autem datum interficit, ponderis causa.

Argenti purgamenta *λιθάργυρος*, quam nos spumam argenti appellamus. Fit enim ex argento & plumbo.

^a Cap. XIX. Cui mirum in modum illud inest. Huius rei memere Plinius, & Augustinus lib. 21. de ciuit. cap. 7.

^b Sine hoc neque argentum, neq. Vitruuius lib. 7. cap. 1.

^c Potui autem datum interf. p. c. è Dioscorid.

De Ære. Cap. XX.

AEs à splendore aeris vocatum, sicut aurum & argentum. ^a Apud antiquos autem prius æris, quam ferri cognitus usus. Ære quippe prius proscindebant terrâ: ære certamina belli gerebant, eratque in pretio magis æs: aurum verò & argentum propter inutilitatem reijciebantur. Nunc versa vice iacet æs, aurum in summum celsit honorè: sic voluenda ætas commutat tempora rerum. Et quod fuit in pretio, fit nullo denique honore. ^b Usus æris postea transijt in simulacris, in vasis, in ædificiorum structuris, maximè & ad perpetuitatem monumentorum etiam publicæ in eis constitutiones scriptæ sunt.

^c Cyprium æs, in Cypro insula prius reperiunt, vnde & vocatû: factum ex lapide croso, quam Cadmiâ vocant, & est ductile, huic si addatur plumbum, colore purpureo fit.

^d Aurichalcum dictum, quod & splendorem auri, & duritiam æris possideat. Est autem nomen compositum ex lingua Latina & Græca. Æs enim sermone Græcorum *χαλκός* vocatur. Fit autem ex ære & igne multo, ac medicaminibus perducitur ad aureum colorem.

Corinthium, est commixtio omnium metallorum, quod casus primum miscuit, Corintho, cum caperetur, incensa. ^e Nam dum hanc ciuitatem Hannibal cepisset: omnes statuas æreas, & aureas, & argenteas in vnum rogam congersit, & eas incendit. Ita ex hac commixtione fabri substulerunt, & fecerunt paropsides. Sic Corinthia nata sunt ex omnibus in vnum, nec hoc, nec illud. Vnde & vsque in hodiernum diem: siue ex ipso, siue ex

imitatione eius æs Corinthium, vel Corinthia vasa dicuntur. Huius tria genera: vnum candidum, ad argenti nitorem accedens: alterum, in quo ipsius auri fulua natura est: tertium, in quo æqualis cunctorum temperies.

^f Coronarium, ex ductili ære tenuatque in laminas, taurorumque felle tinctum si auri in coronis histrionum præbet, vnde & appellatum.

Pyropum igneus color vocauit. Namque in singulas uncias æris, additis auri scripulis senis, prætenui bractea ignescit, flammalque imitatur, vnde & Pyropum dicitur.

B Regulare æs dicitur, quod ab alijs ductile appellatur: quale omne Cyprium est.

Ductile autem dicitur, eo quod malleo producat, sicut contra fusile, quod tantum funditur. Hoc & Caldarium, quod tantum funditur. Nam malleis fragile est. Siquidem omne æs diligentius purgatis igne vitijs excoctisque regulare efficitur.

Campanum quoque inter genera æris vocatur à Campania provincia, quæ est in Italia partibus, vtilibus & vasis omnibus probatissimum.

^g Æs omne frigore magno melius funditur. ^h Æs rubiginem celerius trahit, nisi oleo perungatur: seruari autem id optimè in liquida pice tradunt.

C Inter omnia metalla æs vocalissimum est, & maxima potestatis, ideò & aenea limina, vnde & Virgilius, foribus cardo stridebat ahenis. Purgamenta æris Cadmia, & Chalcitis. Cadmia, erugo æris: Chalcitis, æris flos.

Cadmia gignitur in metallorum æris atque argenti fornacibus, insidente nidore. Namque vt ipse lapis, ex quo fit æs, Cadmia vocatur: sic rursus in fornacibus exillit, & nominis sui originem recipit.

Æris flos fit, seu gignitur conflationibus, resolutis, atque reliquato ære, superfusa frigida. Repentina enim densatione, tanquam de sputo, reparatur flos.

ⁱ Æruginem æs quoque creat. Nam laminæ æræ super vas aceti asperrimi sarmentis superpositæ, ^k atque ita distillantibus, quod ex eo cecidit in ipsum acetum, teritur & cribratur.

^a Cap. XX. Apud antiquos autem prior æris. Incretius lib. 5. & prior æris erat, quam ferri cognitus usus. ex quo sunt omnia vsque ad, nullo honore. Reliqua huius capitis è Plinij lib. 3.

^b vsus æris. è Plin. c. 3. & seqq. vsq. ad 9. è quo e.

sunt pleraq. huius loci verba.

^c Cyprium *as. ex c. 2. 4. & 10.*

^d Aurichalcom, quod & splendorem aur. & dur. *ac. poll. Verba sunt Serenij An. i. i. ad illud. Ipsi de hinc auto squalentem, alioque orichalco. de etymolog. vid. Fest.*

Fit autem ex aere, & c. *Quærendus huius medicaminis auctor, neq. n. huc ex Plur.*

^e Nam dum hanc civitatem Hannibal, *perueniens ad. Syracus. Non enim Corinthum Hannibal, sed C. Mummius Consul cepit ann ab Urb. cond. 100. 111.*

^f Coronarium Regulare-- Pyropum-- Campanum. *è c. 8.*

^g *Es omni frigore mel. è c. 9.*

^h *Es rubiginem celerius trahit. Plinius: æra ex-terfa rubiginem celerius trahunt, quam neglecta, nisi oleo perungatur, & c. ergo desse hic videtur aliquid.*

ⁱ *Æruginem quoq. creat. Nam laminae ærae. Hoc de cerussa Plin. c. 18.*

^k atq. ita distillantibus. *Al. distillantes.*

De ferro. Cap. XXI.

Ferrum dictum, quòd sarra, id est, semina frugum terræ còdat. Idem & Chalybs à Chalybe flumine, vbi ferrum optima acie temperatur. ^a Vnde & abusuè dicitur chalybs ipsa materies, vt, Vulnificusq. chalybs.

^b Ferri vsus post alia metalla repertus est. Cuius postea versa in opprobrium species. Nam vnde prius tellus tractabatur, inde modo cruor effunditur. Nullum autem corpus tam densis inter se coherentibus, & implicitis elementis, quàm ferrum: vnde inest illi duritia cum frigore. ^c Ferri autem metallum penè vbiq. reperitur: sed ex omnibus generibus palma Serico ferro datur. Seres enim hoc cum vestibis suis, pelilibusq. mittunt. Secunda Parthico, neque alia genera ferri ex meta acie temperantur. Cæteris enim admiscetur mollior complexus.

Differentia ferri plurima iuxta terræ genus. Nam aliud molle, plumboq. vicinum, rotarum & clauorum vsibus aptum: aliud fragile, & grossum, ^e cultura terre conueniēs: aliud breuitate sola placet, clauisque caligarijs: aliud rubiginem celerius sentit. Stricturæ vocantur hæc omnes, quod non in alijs metallis: à ^f stringendo aptè vocabulo imposito. Aquarum verò summa differentia est, quibus ferrum candens immergitur, quo utilius fiat: sicut Bibili in Hispania, & Tiratone, Comi in Italia.

In acuendo ferro, ^h oleo delectatior fit acies, vnde & tenuiora ferramenta oleo restringuntur: ⁱ ne aqua in fragilitatem dureret. ^j Ferro sanguis humanus sese vleisci

A tur. Contactum namq. celerius rubiginem trahit. Cum ferro Magnes lapis concordiam habet. Sola enim hæc materia vim ab hoc lapide accipit, retinetque longo tempore. Ex eodem lapide architectus quidam Alexandriæ templum còcamauit: vt in eo simulacrum ferro in aere pendere videretur. ^k Ferrum accellum igni, nisi duretur ictibus, corrumpitur. Rubens non est habile ad tundendum, neque antequam albescere incipiat. Aceto, vel alumine illitum ferrum, fit æris simile.

Purgamenta ferri, rubigo, & scoria.

Rubigo, est vitium rodens ferrum ipsum, vel segetes, quasi rodigo mutata vna littera: hæc & erugo ab erodendo. Nam erugo vitium est ferri, ab erodendo dicta, non ab æramento.

^l Scoria verò purgamenta, & sordes sunt, quæ igne excoquantur. Et dicta scoria, quia de ferro excutitur.

^m Rubigine autem caret ferrum, si cerussa, & gypso, & liquida pice perungitur. Item rubigo ferramenta non vitiat, si eadem medulla ceruina, vel cerussa mixta rosaceo vn-gatur.

^a Cap. XXI. Vnde & abusuè, & c. *Seru. Georg. 1. ad illud. At Chalybes nudæ ferrum.*

^b Ferri vsus post alia metall. rep. *Lucretius. Inde minutatim processit ferreus ensis, Versaq. in opprobriū species est falcis alienæ.*

^c Ferri autem metall. p. vbiq. rep. *è Plin. 3. 4. c. 14 à quo sunt feræ, quæ restant.*

^d Cæteris enim admiscetur mollior complexus. *Sic vi. m. interpungendus locus Plinij.*

^e cultura terre conueniens. *Hæc vtrum Plinio Isidorus, an Isidoro alius aduocent, non discernit.*

^f à stringendo aptè voc. ab oleo imposito. *Sic o. l. ab stringenda acie v. imp. v. l. v. uter ex altero restituendus, aliq. viderint. Mab: Isid. v. l. v. c. c. lectio non difflicet. Seru. An. 8. strictura est terra ferri in massam coacta. nihil de aere.*

^g Sicut Bibili aliquid de se videret. *Vid. Plin.*

^h Oleo delectatior s. o. libri delectatior apud Plin.

ⁱ à ferro sanguis hum. l. v. *Verba sunt Plinij.*

^k Ferrum accensum *Ex c. 16.*

^l Scoria. *ex Hieron. 7. in Ezech. 22.*

^m Rubigine autem car. l. *Ex Plin. ibid.*

De plumbo. Cap. XVII.

Plumbum dictum, quòd ex eo primū pilis lactis maris altitudo tentata est. ^a Huius verò genera duo sunt, nigrum & candidum: sed melius candidum, quod prius in insulis Atlantici maris inuentum est. Siquidem & in Lusitania, & in Gallæcia gignitur, summa terra arenosa, & coloris nigri, & ponderis

ponderis grauis: interueniunt & minuti calculi, maximè torrentibus siccatis, lauant eas arenas, & quod subsidit, coquunt in fornacibus. Inueniuntur & in aurarijs metallis aqua missa calculi nigri, & graues, & dum aurum colligitur cum eo remanent, postea separati conflantur, & in plumbum album resoluntur. Inde & eadem grauitas plumbi, quæ auri.

Nigrum plumbum circa Cantabriam abundat, cuius origo duplex est. Aut enim solum ex sua vena prodit, aut cum argento nascitur, mixtisque venis conflatur. Huius primus in fornacibus liquor, stannum est: secundus, argentum: quod remanet, superaddita vena, rursusque conflata, fit nigrum plumbum.

India neque plumbum, neque æs habet: gemmistantum & margaritis hæc permutat, Nigro plumbo ad fistulas, laminatque vitur. Laboriosius in Hispania & Gallia eruitur plumbum. Nam in Britannia summo terræ corio.

• Cap. XXII. Huius genera sunt nig. à Plinio. 34. cap. 16.

• India neq. plumbum. è c. 17.

De stanno. Cap. XXIII.

STANNI etymologia, *σταννός*, id est, separans & discernens. Mixta enim & adulterata inter se per ignem metalla dissociat, & ab auro & argento æs plumbumque fecerunt, alia quoque metalla ab igne defendit, & cum sit natura æris ferrique durissima, si absque stanno fuerit, vitur & crematur. Stannum illitum æreis vasibus saporem facit gratiorem, & compefcit virus æruginis. Specula etiam ex eo temperantur. Cerussa quoque ex eo, sicut & ex plumbo, conficitur.

• Cap. XXIII. Stanni etymologia -- crematur. Tattus locus concinatus ex verbis Hieronymi in Zach. ut. cap. 4. ex quibus, quæ ad etymologiam attinet retulisse sufficiet. lapis (inquit) id est, massa, qui apud Hebræos *לברית* scribitur, id est, stanneus, *ἐρυακρογῆτα ἀπεχραγῆτα*, id est, separans, & discernens, ut quomodo stannum mixta, & adulterata, &c.

• Stannum illitum -- conficitur. Ex Plin. 34. c. 17.

De Electo. Cap. XXIV.

ELECTRUM vocatum, quod ad radium solis clarius auro argentoque reluceat. Sol enim à poetis Elector vocatur. Defecatus

est enim hoc metallum omnibus metallis. Huius tria genera. Vnum, quod ex pini arboribus fluit, quod Succinum dicitur. Alterum metallum, quod naturaliter inuenitur, & in pretio habetur: Tertium, quod fit de tribus partibus auri, & argenti vna. Quas partes, etiam si naturale soluas, inuenies. Vnde nihil interest, natum sit, an factum: vtrum enim eiusdem naturæ est. Electrum, quod est naturale, eiusmodi naturæ est, ut in conuiuio, & ad lumina clarius cunctis metallis fulgeat, & venenum prodat. Nam si eo infundas venenum, stridorem edit, & colores varios in modum arcus celestis emittit.

• Cap. XXIV. Sol enim à poetis Elector. à Plinio 37. c. 2.

• Defecatus est enim hoc metall. à Seru. Georg. 3. ad illud. Puriore electo.

• Huius tria genera. Ex eod. *Æn. 8. ad carmen. Quod fieri f. l. v. p. electo. & Seruij verba examinante alijs relinquimus.*

• electum, quod est naturale, &c. Ex Plin. 33. cap. 4.

De ponderibus. Cap. XXV.

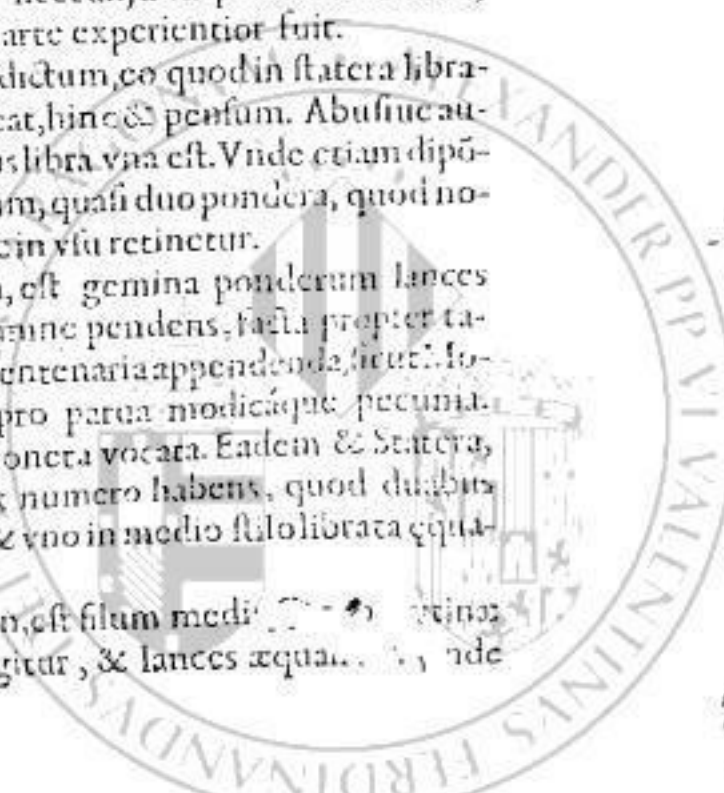
PONDERUM ac mensurarum iuuat cognoscere modum. Nam omnia corporalia, sicut scriptum est, à summis vsque ad ima in mensura, & numero, & pondere disposita sunt, atque formata. Cunctis enim corporeis rebus pondus natura dedit. Suum quoque regit omnia pondus.

Primus Moyses, qui omnes antecedit Gentilium philosophos tempore, nobis & mensuras, & numeros, & pondus diuersis in scripturæ suæ locis narravit. Primus Phidon Argiuus ponderum rationem in Græcia constituit, & licet alij antiquiores extiterint, sed iste hæc arte experientior fuit.

Pondus dictum, eo quod in statera libratum pendat, hinc & pensum. Abusue autem pondus libra vna est. Vnde etiam didonium dictum, quasi duo pondera, quod nomen adhuc in vsu retinetur.

Trutina, est gemina ponderum lances æquali examine pendens, facta propter talenta & centenaria appendenda, sicut instrumenta pro parua modicisque pecunia. Hæc & Moneta vocata. Eadem & Statera, nomen ex numero habens, quod duabus lancibus, & vno in medio filolibrata equaliter stet.

Examen, est filum medium, quo statera regitur, & lances æqualiter inde

& in lanceis amentum dicitur.

⁸ Campana à regione Italiae nomen accepit, ubi primum eius vias repertus est. Hæc duas lances non habet: sed virga est signata libris & vncijs, & vago pondere mensurata.

Vnicuique autem ponderi certus est modus, nominibus proprijs designatus.

⁹ Chalcus, minima pars ponderis, quarta pars oboli est, constans lentis geminis granis. Appellatur autem Chalcus quod sit parvulus, sicut & lapis calculus, qui adeo minimus est, ut sine molestia sui calcetur.

Siliqua, vigesima quarta pars solidi est, ab arboris semine vocabulum tenens.

Ceratum, oboli pars media est, siliquam habens unam & semis. Hinc latinitas semibolum vocat. Ceratum autem Græcè: Latine cornuum interpretatur.

Obolas, siliquis tribus appenditur, habes ceratia duo, chalcos quattuor. Fiebat enim olim ex ære ad instar sagittæ. Vnde & nomen à Græcis accepit, hoc est sagitta.

¹ Scripulus, sex siliquarum pondere constat. Hic apud Græcos grama vocatur. Scripulus autem dictus per diminutionem à lapillo breui, qui scripus vocatur.

² Drachma, octava pars vnciæ est, & denarij, pondus argenti tribus constans scripulis, id est, xvij. siliquis. Denarius autem à dando dictus, quia pro decem numis imputatur.

Solidus nuncupatur, quia nihil illi deesse videtur. Solidum enim veteres integrum dicebant, & totum. Ipse quoque Nomisma vocatur, pro eo quod nominibus principum effigijque signetur. Ab initio verò unum nomisma, vnus argenteus erat. Hoc enim ab Assyrijs cepit. Dicunt enim Iudæi, quod Abraham in terram Chanaan primus hanc aduexit formam. Solidus apud Latinos alio nomine ^m Sextula dicitur, quod ijs sex vnciæ compleatur. Hunc, ut diximus, ⁿ vulgus aureum solidum vocat, cuius tertiam partem ideò dixerunt tremissem: eo quod solidum faciat ter missus.

^o Sextula bis assumpta Duellam facit, ter posita Staterem reddit.

Stater autem, medietas vnciæ est, appendens aureos tres, vnde & vocatur stater, quod tribus solidis stet. Hic & Semiuncia, quia semis habet de vnciæ. Hic & semissis, quia ponderis semis est, quasi semis assis.

Quadrantem Hebræi ^p similiter Codrantem vocant, & ^q vocatur Quadrens, quod vnciæ ^r partem appendat.

^A Sicel, qui Latino sermone Sicelus corruptè appellatur, Hebræum nomen est, habens apud eos vnciæ pondus. ¹ Apud Latinos autem, & Græcos quarta pars vnciæ est, & stateris medietas, drachmas appendens duas. Vnde cum in litteris diuinis legitur Sicelus, vnciæ est: cum verò in Gentilium, quarta pars vnciæ est.

Vnciæ dicta, quod vniuersitatem minorum ponderum sua vnitatem vinciat, id est, complectatur, ² Constat autem drachmis viij. id est, scripulis xxij. Quod proinde legitimè pondus habetur, quia numerus scripulorum eius horas diei noctisque metitur, vel quia libram efficit duodecies computatus.

^B Libra xii. vncijs perficitur, & inde habetur perfecti ponderis genus: quia tot constat vncijs, quot mensibus annus. Dicta autem libra, quod sit libera, & cuncta intra se pondera prædicta concludat.

Mna in ponderibus centum drachmis appenditur, & est nomen Græcum, ³ quæ sunt siliquæ ∞ 1000. tremilles ccxxv. solidi lxxv. stateres xxv.

^x Talentum autem summum esse pondus perhibetur in Græcis: nam nihil est Chalco minus, nihil Talento maius. Cuius varium apud diuersas gentes pondus habetur. Apud Romanos enim Talentum est lxxii. librarum, sicut Plautus ostendit, qui ait, duo talenta esse cxl. libras. Est autem triplex, id est, minus, medium, summum. Minus quinquaginta: ² medium, lxxii. libris: summum cxx. constat.

Centenariū, numeri nomen est, eo quod centum librarum ponderis sit. Quod pondus propter perfectionem centenarij numeri Romani instituerunt.

^a Cap. XXV. Ponderum, ac mensuratum iuvat. Rhenni. Palæmon. Pondera Pæonijs veterum memorata libellis. Nolse iuvat.

^b sicut scriptum est. Sap. 11. 1.

^c Cunctis corporeis rebus pond. n. Palæmon. Ponderus rebus natura locauit Corporeis, elementa sua regit omnia pondus.

^d Præmissus Phidon. Ex Euseb. Chron. Sextula quoque à Phidone figurari ceptum argentum ex Ephoro refert.

^e & centenaria pondera. Plin. lib. 7. c. 20. Si super id lapidis centenarij pondus imponatur & Plin. lib. 7. c. 20. Fulius Salianus duo centenaria pondera pedibus totidem manibus, & ducentaria duo humeris contrahere solebat. Exstant Romæ centenarij huiusmodi lapides multi è duris imis ferre, nouissimi etiam antiquissimi lectis inscripti. U. centum ponderum vocat Cato de re rust. 2. 13. his verbis: Centum pondorum incertum unum, & pondera certa, nisi incertam, & cetera

creta cum Chacone manus legere, ut incertum sit ex Festo A
indusum.
 f. examen est filii. *È SERV. ÆN. 12.* Iupiter ipse duas
 aquato examine lances.
 g. Campana. Eadem apud nos Romana dicitur.
 h. Chalcus minima pars ponderis. *Octava pars oboli*
Polluci lib. 9. & Cleopatra in fragmento quod extat: dect-
ma. Plinio lib. 21. c. ultim. Diodoro apud Suidam sexta: Diosco-
ridi tertia: ut fuisse apparet diversi ponderis Chalcos.
 i. Scripulus. Sic meliores libri, scripulum, scriptulum, & scribulum
 legitur in aliorum auctorum vetustissimis cc. ut ab scribendo
 ducta vox videatur ad similitudinem Græci nominis γράμμα.
 k. Drachma -- tribus constans scripulis. Fannius:
 In scripulis tribus drachmam quo pondere doctis
 Argenti facilis signatur nummus Athenis.
 l. Ab initio vetō -- formam. Ex Epiphani. lib. de pond.
 & mens.
 m. Sextula -- quod his sex v. c. Fannius. Sextula
 quæ fertur, nam sex his vncia constat.
 n. vulgus aureum solidum. Nam solum vulgus, sed Apu
 leius etiam lib. 10. centumq. solidos aureos offerens
 pretium.
 o. Sextula his assumpta ditellam. Fannius. Sextula
 cum dupla est, veteres dixere duellam.
 p. Quadrantem similiter Hebraei Codratem. Ita
 quidem velle videtur Hieronymus in nominibus uelut ex
 Math. sed Hieronymus scire, quod sit, ac sit, in eo libro, ut
 etiam Isidorus in hoc. Nam Græcas, & Latinas voces, quasi
 uelut essent, interpretatus est.
 q. & vocata Quadrans, quod vncie quart. p. Epiphani.
 lib. de pond. & mens. Siclus, qui & quadrans dicitur,
 quarta pars est vncie, dimidium lateris, habens
 drachmas duas. Sed deceptus est in Latina voce Græcis ho
 mo, Isidorumque in eodem lib. fecit. Non enim quadrans vncia,
 sed assis est quarta pars Neque ex confusione potest Isidorus,
 ut dicit, a senneciales factas. Nam Plinio teste, senneciales
 facti: deinceps in eadem inscriptum, ut etiam in his, quinque
 infinito numero extant, videmus.
 r. Sicel -- vncie pondus. Verba quidem sunt Hierony
 mi in quest. in Genes. c. 23. Verum præter Iosaphum qui lib.
 3. antiq. c. 9. tractat, solum pendere quatuor drachmas Atci
 cas, hoc est senneciam ipse Hieronymus sui oblitus in Eze
 chi. c. 4. Siclus (ingit) id est, statet, quatuor drach
 mas habet, drachmæ autem octo Latinam vnciam
 faciunt. Hoc Isidorum non vidisse, mirum est.
 s. Apud Latinos autem, & Græcos ex Epiphano.
 t. Constat autem drachmis viii -- mensib. annus.
 Fannius: Vncia fit drachmis bis quatuor, unde pu
 tandum, Grammata dicta, quod hæc viginti quat
 tuor in se vncia habet, tot enim formis vox nostra
 notatur. Horis quot mundus peragit noctemque
 diemque. Vnciaq. in hebra pars est, quæ mensis in
 anno.
 v. quod sunt filii, &c. Ita plerique Gothi. ut tamen
 à quibusdam absit hæc summa.
 x. Talentum summum esse pond. perh. Idem in Ta
 lento: Quod summum doctis perhibetur pondus
 Athenis. Nam nihil his oboloue minus, maiusue
 talento.
 y. Cuius variū apud diuersas gentes. Servius Æn.
 5. ad illud: Argenti auriq. talenta. Talentam (ingit)
 secundum varias gentes, variū pondus est, sed
 apud Romanos talentam est lxx libras, sicut Plau-

tus ostendit in Moltellaria, qui ait, duo talenta esse
 cxx libras. Sed rectè meo iudicio Chacon. Si talentum, ait
 sex nullas drachmarum continet, ut Fannius affirmat, libra
 verò drachmarum xcv. efficitur profectò, ut talentum libras
 Romanas lxxii. tantum appendat, non lxx. ut apud Ser
 uium legitur. neque Plauti locus aliud suadet. Quare cum
 Isidori colices lxxii. libras. & cxxiiii. libras constan
 ter habeant, non dubito quin lxxii. & cxxiiii. de do
 ctissimi viri sententia hoc loco legendum sit. atq. ita Servius
 scripsisse cum eodem existimamus, ut pro lxx. & xx. librari
 rum vitio lxx. & xl. irrepserint.
 * Mediam lxxii. Scribo lxxii.
 * Summum cxx. De quo Virginius loquitur lib. 10. c.
 21. cum ait: Habentem pondus talentum quattuor
 millium, quod sit quadringenta octoginta millia
 pondo.

De mensuris. Cap. XXVI.

Mensura est res aliqua modo suo, vel tē
 pore circumscripta. Hæc aut corporis
 est, aut temporis. Corporis est, ut hominum,
 lignorum, & columnarum longitudo, & bre
 uitas. Sed, & solem nitum propriam sui orbis
 habere menturam, quod Geometrici per
 feruari audeat. Temporis, ut horarum die
 rum, & annorum. Unde & metiri pedes ho
 rarum dicimus, hoc est, mensurare.

Proprie autem mensura vocata quod ea
 fruges metiuntur, atque frumentum, id est,
 humida, & sicca, ut modius, artabo, vna, &
 amphora.

Mensurarū pars minima Cochlear, quod
 est dimidia pars drachmæ, appendens sili
 quas nouem. Quod triplicatū Chonculam
 facit.

Choncula drachma vna, & dimidia adim
 pletur.

Cyathi pondus decem drachmis appendi
 tur: qui etiam à quibusdā Cuatus dicitur.

Oxybaphus fit, si quinque drachmæ ad
 duntur ad x.

Acetabulum, quarta pars Hemina est,
 xij drachmas appendens.

Cotula, Hemina est habens Cyathos sex,
 quæ idcirco Cotula vocat, quia Græco ser
 mone Cote incisio dicitur, & Hemina Sex
 tarij in duo æqua inciditur, & Cotulā facit.

Hemina autem appendit libram vnam,
 quæ geminata Sextarium facit.

Sextarius duarū librarū est, qui bis assump
 tus nominatur Bisibris: assumptus quater,
 fit Græco nomine Chemis: quinquies cō
 plicatus Quinarē, siue Gomor facit. Adhuc
 sextū, Congium redit. Nam Congius sex
 metitur sextarijs: a quo & Sextario nomen
 dederunt.

Congius autem à congiendo, id est, per augmentum crescendo vocatur. Unde publica pecunia beneficij gratia dari crepta, Congiarium appellatū est. Vnusquisq. enim sui temporis imperator fauorem populi captans adijciebat, vt largior videretur in donis.

Congiarium autem specialiter, mensura est liquorum, cuius & rem simul, & nomē à Romanis inpositum inuenimus.

Metreta, est mensura liquorum. Hæc à mensura accepit nomen. *μέτρον* enim mensuram dicunt Græci: & inde appellata Metreta, licet & vrna, & amphora, & reliqua huiusmodi nomina mensurarū sint: tamen ista hoc nomen à denarij numeri perfectione accepit.

Metrum ad omnem mensuram pertinet. *μέτρον* enim Græcè: Latine mensura dicitur. Nam & cyathus mensura est, & amphora mensura est, & quicquid plus, minuscè capit, mensura est. Sed ideò hoc nomen specialiter sibi assumpsit, quòd sit mensura perfecti numeri, id est, denarij.

Modus dictus ab eo, quòd sit suo modo perfectus. Est autem mensura librarum XLIII. id est, sextariorum XXI. Cuius numeri causa inde tracta est, eo quòd in principio Deus XXI. opera fecerit. Nam prima die septem opera fecit id est, materiā informē, Angelos, lucem, caelos superiores, terram, aquā, atque aërem. Secunda die firmamentum solum. Tertia die quattuor: maria, semina, sationes, atque plantaria. Quarta die tria: Solē, & Lunā, & stellas. Quinta die tria: pisces & reptilia aquarū, & volatilia. Sexta die quattuor: bestias, pecudes, reptilia terra, & hominem. Et facta sunt omnia XXI. genera in diebus sex. Et XXI. generationes sunt ab Adā vsque ad Iacob, ex cuius semine nascitur omnis gēs Israel. Et XXI. libri Veteris Testamenti vsque ad Hester. Et XXI. litterarum sunt elementa, quibus constat diuina legis doctrina. His igitur exemplis modus XXI. sextariorum à Moysē, secundum sacra legis mensuram, effectus est. Et quamuis diuersæ gentes huic mensurae pondus vel adiciant ignoranter, vel detrahant: apud Hebræos constitutione diuina tali ratione seruatur. Modus enim à modo dictus. Hinc & modica, id est, moderata. Modicis enim modus nomē inposuit. Nam modica pro patre abusiue, non proprie dicimus.

Modicus autem genus est mensurae iuxta morem

prouinciæ Palæstinae, vnum & dimidiū modium capiens. ^m Cuius nomen ex Hebræo sermone tractum est. Satum enim apud eos nominatur sumptio, sive leuatio: eo quòd qui metitur, eandem mensuram sumat, ac leuet. Est & aliud Satum mensura sextariorū XXI. capax, qui isti modius.

Batus vocatur Hebraica lingua ab olearia mola, quæ bath apud eos, vel batha nominatur capiens quinquaginta sextarios, quæ mensura, vna molæ vice proteritur.

Amphora vocata, quòd hinc & inde leuetur. Hæc Græcè à figura sui dicta, dicitur: quòd eius ansæ geminatæ videantur aures imitari. Recipit autem vini vel aquæ pedē quadratum, frumenti verò modios Italicos tres.

Cadus, Græca amphora est, continens vrnas tres.

Vrna mensura est: quam quidam Quartarium dicunt. Propriè autē vna vas est, quòd procondendis defunctorum cineribus adhiberi solet, de quo poëta: Cælo regitur qui nō habet vrnā.

Medimna, est mensura quinque modiorum. Medimna autem Latina lingua vocatur, id est, dimidia, eo quòd quinque modijs metiatur, qui est dimidius numerus à perfecto denario.

Artaba mensura est apud Ægyptios sextariorum LXXI. compositus numerus, propter LXXI. gentes vel linguas, quæ orbem impleuerunt.

Gomor, xv. modiorum onus appendit.

Corus xxx. modijs impletur. Hic ex Hebraico sermone descēdit: qui vocatur Cora à similitudine collis. Cora enim Hebraicè collis appellatur. Coaceruati enim modij xxx. instar collis videtur, & onus cameli efficiūt.

^a Cap XXVI. Unde & metiri pedes horar. *vide Palladium sive singulor mensuram.*

^b qui etiam quibaldus in Cuius. *Al casatus. Al cau-lacus. Al. casatus. Cuius quidem Arabes hanc mensuram vocant. Sed placet Chalon, qui Cuius probat, sed ex margine hinc ad seua existimat, Rabanum nihil moror.*

^c Acetabulum. xv. drachmas appendit. *Ita Plinius. Isidorum libri XII. drach. a pp. Error ex similitudine notatum. & v. Raban. de creaturis quinq. huius faciūt drachmas. si appendere eunt. Oxydopus fiet, si quinq. addantur ad illas.*

^d Cotyla. habens cyathos sex. *Raban. At cotyle cyathos sex tertios vna recepat.*

^e & heronina sextarij. *Item: At Cotylas, quas, si p. a. ead. d. v. l. h. e. b. i. t. H. e. m. m. a. s. r. e. c. i. p. i. t. g. e. m. i. n. a. s. S. e. x. t. a. r. i. a. v. n. a. s. Q. u. i. q. u. a. t. e. r. a. s. s. u. m. p. t. u. s. s. i. t. G. r. a. t. o. n. o. m. i. n. e. C. h. a. r. i. s. & q. u. i. p. h. a. n. g. e. r. C. o. t. y. l. a. d. i. m. i. d. i. u. m. S. e. x. t. a. r. i. e. s. t.*

Amphora.

Appellata est Cotyla ab eo quod Sextarius in duas partes scinditur.

^f quinquages complicatus Quinaré, siue Gomor facit. *Cum paullo post Gomor dicatur esse modiorum xv. modius verò sextarius xv i. aut secundum Isidorum hoc capite xxii. contineat, quomodo sibi Isidorus constet, non video. Sed abfuisse his libris summam manum scimus. & aliena illis insinua propè accessisse, tertio quoq. verbo certumus.*

^g Nam Congius sex metietur Sextarijs. sic *infr. eo quod quinq. modijs metiatur, passim dicitur. & Turisconsult. c. 35. §. penult. D. de contrah. empt. & c. 36. D. locati.*

^h à quo & Sextarij nomé ded. *Rhenm. A quo Sextarij nomen fecisse priores; Crediderim.*

ⁱ Congiarium autem spec. *Ex Epiph. apud quem mendore legitur apud hebr. eos.*

^k Modius-- seruatur. *Omnia ex Epiph. m.*

^l Satum genus est mens-- capiens. *Ex Hieronym. in Matth. 13.*

^m Cuius nomen ex Heb. & *Hec, & quæ restant usque ad finem cap. ex Epiph. nio sunt, in quibus si quid vitij est, id nos non prestamus, sed Isidorum satis testè tanto auctore ducimus.*

De signis. Cap. XXVII.

Ponderis signa plerisque ignota sunt, & inde errorem legentibus faciunt. Quapropter formas eorum & characteres, ut à veteribus signata sunt, subiiciamus.

Z. Zeta littera significat dimidium Obolum.

— Virgula æqualiter iacens, & porrecta simpliciter, significat Obolum.

— Geminata virgula, duo Oboli sunt.

T. Latinum significat Obolos tres.

F. Latinum significat obolos quattuor.

E. Latinum demonstrat obolos quinq.

Oboli verò sex propterea characterè non habent, quod in vna drachma sex veniant, quod est pondus Denarij argentei.

H. Heta littera significat siliquas viij. id est, Tremissem.

N. Latinum significat nomisma Græcū,

id est, Solidum.

IB. Iota adiuncta beta, significat dimidiū Solidum.

◁. Virgulæ duæ ex vno angulo à læua in dextrâ se diuidentes, significant Drachmā, quam etiam Holcen appellant.

NI. N, Latinū adiuncto gamma Græco significat Semiunciam.

I^o, Γ Gamma autem Græcæ litteræ o Latinum in fine adiunctum, significat Vnciam.

Λ. Lambda Græcum per medium sui, i. Latino adiecto, significat Libram.

Κ. Kappa Græcum circa finem cornuū adiuncto. v. Græco significat Cyathum.

Κ^o Si. o. Latinum habuerit adiunctū Heminam demonstrat, quam Græci Cotylen vocant.

Ξ XI Græcū si acceperit iunctum. E. Latinum significat Sextarium.

Ξ^o Si. o. Latinum adiunctum, indicat Acetabulum, quod Græci Oxybaphon vocant.

Ϻ Græcum superposito. N. Latino significat Mnam.

Τ Latinum in fine habens Lambda Græcum significat Talentum.

Χ^o Chi Græcum in dextro brachio superiori. o. littera coniuncta, Chænix est.

* Cap. XXVII. Pōderis signa-- ut à veterib. *Fannius.* Hęc de mensuris, quarum si signa requiris, Ex ipsis veterum poteris cognoscere chartis. *Vid. Galen. Dioscorid. Paul.*

^b Gammae autem. *Non displicet nota Neapolitani codicis. ¶*

^c Si o Latinum. *Paulus, non. o. sed. v. adiungit.*

^d T Latinū in fine lambd. hab. *Huius nota signa, & definitio facit, ut vacia notam, que est in Neapol. C. magis probemus.*

^e Chi Græc. seu potius X^o. Græcum. *Sic enim Chænix notari solet.*

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER DECIMVS SEPTIMVS.

De rebus rusticis.

DE AVCTORIBVS A
rerum rusticarum. Cap. I.

Rerum^a rusticarum scribēdi solertiā apud Græcos primus Hesiodus Bœotius humanis studijs cōtulit, Deinde Democritus,^b Mago quoque Carthaginensis in xxviii. voluminibus studium agricolationis conscripsit. Apud Romanos autē de agricultura primus Cato instituit, quā deinde Marcus Terentius expoliuit, mox Virgilius laude carminum extulit. ^c Nec minus studiū habuerunt postmodum Cornelius Celsus, & ^d Iulius Atticus, ^e Æmilianus, siue ^f Columella insignis orator, qui totū corpus eiusdem disciplinę complexus est.

^g Primum ad aratrum boues iunxisse ferunt quendam priuatum hominem, & fulminatam nomine Homogirum. ^h Quidam autem Osirim dicunt esse artis huius inuentorem. quidam Triptoleum. ⁱ Et hic questio est, quomodo prima Ceres ferro in Græcia vertere terram instituit: sed ferro qualicumque, non specialiter vomere, aut aratro. Stercorandi agri rationem primus induxit ^k quidam nomine Stercutius in Italia. ^l Cuius ara à Pico dedicata est. Hic plura instrumenta agriculturae reperit, primusque agros firmavit. Eundem quidam Saturnū putauerunt: ut maiorem illi nobilitatem facerent hoc nomine, quo solē didē sonaret, & dignitatem tituli compararet.

^a Cap. I. Rerum rusticarum-- complexus est. *Ita ferè ex Columell. lib. 1. c. 1.*

^b Mago quō. Carthaginens. in xxviii. *Ita V. lib.*

^c Nec minus studium habuer. *Columell. Nec maiorem laudem meruerunt.*

^d Iulius Atticus. *Qui de vitibus tantū scripsit. De quo Plin. in India lib. 15. & 17.*

^e Æmilianus. *Palladius Rutilius Taurus Æmilianus, Vir Illustris.*

^f siue Columella. *Disiunctionem pro coniunctione morte suo posuit.*

^g Primum ad aratr. b. iussisse fer. *Ex August. 13. de ciuit. c. 6.*

^h Quidam autem Osirim. q. Tript. à Seru. *Georg. 1. Vnciq. puer monstrator aratri.*

ⁱ & hic questio est. *Ex eodem ad illud. Prima Ceres ferr.*

^k quidam nomine Sterculius. *Ex Laet. lib. 1. cap. 20. idem Sterces, & Stercutus vocatur apud Aug. 13. de ciuit. c. 15. Sterculius apud Macrob. lib. 1. Saturni.*

^l Cuius ara à Pico. *Macrob. à Iano Pici patre.*

De cultura agrorum. Cap. II.

Cultura^a est qua frumenta, vel vina magno labore quærantur, ab incolendo vocata. Diuitiæ enim antiquorū in ijs duobus erāt, bene pascere, & bene arare. Cultura agri: cinis, aratio, intermissio, incendio stipularum, stercoreatio, occatio, runcatio.

Cinis, est incendium, ^b per quod ager inutilem humorem exudat.

Aratio dicta, quia de vere prius terræ culturam exercebant, antequam ferri fuisset usus repertus. ^c Duplex est autem aratio, vernalis, & autumnalis.

Intermissio est, qua alternis annis vacuus ager vires recipit.

Stercoreatio est, lataminis aspersio. Stercus autem vocatum, vel quia sternitur in agris, vel quod extergi oporteat quidquid toridium in ciuitate redūdat, siue quod verius est à Sterce, qui & Stercutus dicitur. Idē & finus est, qui per agros iacitur. ^d Et dicitur finus quod fiat mus, idē est, Stercus, quod vulgo latamen vocatur, eo quod suo nutrimento lata faciat germina, reddatque pingua arua & fecunda.

Occatio

Occatio est, cum rustici satiatione facta, bu-
bus dimissis, & grandes glebas cadunt, ac li-
gonibus frangunt: & dicta occatio quasi ob-
cecatio, quod operiat. Occare igitur est
operire terra semina, vites vel arbores.

Runcatio, est à terra herbas euellere. Nā
rus terra est.

Suleus à sole vocatus, quod profcissus so-
lem capiat.

Veruactum dicitur, quasi verè actum, id
est verno aratum.

Profcissio, est aratio prima, cum adhuc du-
rus est ager.

Satio dicta, quasi feminis actio, vel quasi
fatorum actio. Serere autem vocatum, quia
hoc celo sereno faciendum est: non per im-
bres. Hinc est, & illud Virgilianum, Nudus
ara, serere nudus. Metesis à metendo, id est, re-
cidendo dicta.

Seges autem de semine dicta, quod iaci-
mus, siue à sectione.

* Cap. II. Cultura agri cin ar. interm. Seru. ad Geor.
initium. Pingues autem efficiunt terras cinis, intermis-
sio arandi, incensio stipularum, iteroratio, unde
etiam latas ait. Nam simus, qui per agros iacitur,
vulgo latamen vocatur.

† per quod ager inutilem hum. exud. Virg. atque
exudat inutilis humor.

‡ Duplex autem est aratio. è Sernio ad. v. Vere no-
uo Geor. 1.

§ & dictus simus quod f. mus id est, steruus. Mar-
terram interpretatus est supra lib. 2. c. 3. sed hoc aliena pu-
tabat Chascon. & recte nam & verba Sernij, quæ retulimus,
ab Isidoro fideliter descripta credo. & simi etymologie Rabe-
nus non meminit. dicitur etiam hodie ab Italis steruus la-
tame.

¶ Grandes glebas. Festus, Occare, & occator è Ver-
rius putat dictum ab occedendo, quod cadat grā-
des globos terre, cum Cicero venustissimè dicat
ab occedendo fruges latas. Vbi glebas, non globos, ex
hoc loco legendum, sed prior etymologia vsus est Varro. lib. 1.
de re. rust. c. 3. vineas nouellas fodere, aut arare; &
postea occare, id est, comminutare, ne sit gleba. Gloss.
Occat. βυδωνία

De frumentis. Cap. III.

Prima Ceres cœpit vti frugibus in Gra-
cia, & habere segetes translatis aliunde
seminibus. Huius meminit Ouidius dicēs,
Prima Ceres vneo glebam dimouit aratro,
Prima dedit fruges, alimenta que mitia ter-
tis.

Frumenta sunt propriè, quæ aristas ha-
bent: Fruges autè reliqua: Frumenta au-
tem, vel fruges à frumendo, hoc est a vei-

Acendo dicta. Nam frumen dicitur summa
pars gula.

Primitiæ propriè sunt, quæ de frugibus
præcerpuntur.

Triticum, vel à tritura dictum, quod pu-
rissimum horreo condatur, vel quia granū
eius commolitur, & teritur.

Far dicitur, eo quod initio frangeret.
Apud antiquos enim molurum vsus nō-
dum erat: sed tumentum in pila missum frā-
gebant, & hoc erat genus molendi.

Adoreum tritici genus, & quod idem vul-
go semen dicitur. Ader quondam appella-
tum ab edendo, quia primo eo vsi sunt ho-
mines, siue quia in sacrificio ipsius generis
pennis ad aras offerebatur. Unde adorea sa-
crificia dicuntur.

Siligo, genus tritici à seledto dictum. Nam
in pane species eius præcipua est.

Trimestre triticum ideò nuncupatum,
quia satum post tres menses colligitur. Nā
vbi propter rotam aliamue causam matu-
ratatio omilla est, præsidium ab hoc pe-
titur.

Alica, Græcum nomen est.

Alicallum simile est alicæ, pondere, &
bonitate præcipuum.

Hordeum dictum, quod præceteris ge-
neribus frumēti aridum autē sua, vel quod
spica eius ordines habeat. Horum tria ge-
nera. Primum Hexaticum vocatur, eo quod
spica eius sex ordines habeat, quod quidam
Cantherinum appellant, quoniam animalia
melius, quàm triticum pascit, & homines sa-
lubrius, quàm ma'ū triticum. Alterum Di-
sichon, eo quod duos ordines habeat, hoc
pleriq; Galaticum vocat. Tertium Trime-
stre, quia dum cogit necessitas, verno semi-
natur, & celeriter colligitur.

Scādula, à diuisione vocata. Duplex enim
est, scanditurq; id est, diuiditur.

Centenum appellatum, eo quod diu ple-
riq; locis iactus seminis eius in incremen-
tum frugis centesimum renascatur.

Hinc & Milium à multitudine fructus vo-
catum.

Panicium dictum, quod multis in regio-
nibus ex eo panis vice homines sustenten-
tur, quasi panificium.

Pistum, à pasto.

Sesamum, Græcum nomen est.

Farrago dicta à farræ. Est enim herba hor-
deace adhuc viridis: ne e dū g... a. na-
turalitatem turgentibus.

A Spicam de maturis frugibus abusuè dici mus. Nam proprie spica est, cum per culmi folliculum, id est extremum tumorem aristæ adhuc tenues in modum spiculi emi nent.

o Arista appellata, quòd prius ipsa arefcat.
p Culmus, est ipse calamus spicæ, qui à radi-
 cus nascitur. Et dictus culmus, quasi cala-
 mus.

Folliculus, est theca frumenti, in qua gra-
 num seruat interius. Hæc super spicam
 vallo instructa munimen præterdit, ne auiũ
 minorũ moribus spica suis fructibus exua-
 tur, aut vestigijs proteratur.

r Stipulæ, sunt folia seu vaginæ, quibus cul-
 mus ambitur, atque fulcitur, ne pondere
 frugis curuetur, quæ ambiunt culmum. Et
 dicta stipula quasi vsta, & quasi vstipula. Sti-
 pula dicta ab vsto: collecta enim messe vritur
 propter culturam agri. Item stipula, vel
 quia pars eius vritur, pars interdum pro pa-
 lea præciditur.

Palea à quibusdam vocari dicitur, quòd
 pala ventiletur, ut frumenta purgentur. Gẽ-
 tiles autem paleam à quadam Pale frugum
 inuentrice nominauerunt: quam Cererem
 esse volunt. De qua Virgilius, Te quoque
 magna Pales, & te memorande canemus.
 Item alij à pabulo nuncupatam dicunt pa-
 leam, quòd ea primũ sola in pascẽdis ani-
 malibus præbeatur. Cuius natura ex con-
 trario tantũ est frigida, vt obrutas niues
 fluere non sinat: ad eò calida, vt maturef-
 cere poma compellat.

a Cap. III. Prima Ceres cœpit vti frugib. in Græ-
 cia. Aug. 18. de ciuit. c. 6. Regnante autem Argo suis
 vti cœpit frugib. Græcia, & habere segetes in agri-
 cultura delatis aliunde seminib.

b Frumenta sunt prop. q. arist. hab. à Seru. Georg. 1.
 ad v. siliqua quasi legumen.

c Fruges autem reliqua. At Seru. Æn. 1. ad v. Frugẽs
 que recepit. Errant (inquit) qui discernunt fru-
 menta à frugibus.

d Nam frumen dicitur summa pars gulæ. Seruius
 vtrobique.

e Apud antiq. -- molendi. à seru. Æn. 2. ad illud. &
 torrete p. f. & frang. taxo.

f Adorem tritici genus. Festus. Ador farris ge-
 nus, edor quandam appellatũ, ab edendo, vel quod
 aduratur, vt fiat tostum, vnde in sacrificio mola sal-
 sa efficitur.

g quod idem vulgo semen dicitur. Plinius de Zea
 lib. 18. c. 8. Est & hæc Italiae in Campania, maximẽ-
 que semen appellatur.

h ar v. b. propter aq. aliãmue caul. à Columell.
 lib. 2.

i Alica Græcum nomen est. Latimum putat Festus:

Alica (inquit) dicitur, quod alit corpus Charisius verb
 lib. 1. Alicam sine adspiratione dictam, Verrius tra-
 dit, & sic multi dixerunt, Lucilius xv. Nemo est ha-
 licarius posterior te. cum adspiratione dixit. ergo
 sub iudice lis est.

k Alicastrum simile est alicæ. Columell. ibid. Semẽ
 trimestre, quod dicitur alicastrum, idq. pondere, &
 bonitate est præcipuum.

l Horum tria gener. Ex eod. c. 9. nisi quod ad duo gene-
 ra species omnes ordeï retulit.

m scandula. At scandalia. f. scandia. sic enim apud nos
 appellatur.

Centenum. Quod à Plinio Secale dicitur lib. 18. c. 16.

n Spicam de mat. -- eminent. à Seru. Georg. 2. ad il-
 lud: Spicea iam campis, &c.

o Arista appell. Ex eod. Æn. 7. ad illud: cursu læsil-
 set aristas.

p Culmus. Idem Geor. 1. ad v. culmũq. leu. stipulãf.
 que: Culmus dicitur ipse calamus, stipulæ vecò fo-
 lia, quæ ambiunt culmum.

q Hæc super spicam, &c. Ambros. lib. Hexaem. 3. c. 8.
 Tum super ipsam spicam vallum struitur, vt quasi
 quadam in arce prætendat, ne auium minorũ mor-
 sibus spica suis exuatur fructibus, aut vestigijs pro-
 teratur. Expressit autem Ambros. locum Cicer. ex lib. de
 senect.

r Stipulæ sunt folia. à Seru. & Ambros. ibid.

s Cuius natura ex contrar. tantum est frigid. &c.
 Aug. lib. 2. de ciuit. c. 7. De palea sic frigente, vt si res-
 cete niuem non sinat, sic calente, vt maturefere
 poma compellat.

De leguminibus Cap. IV.

Legumina à legendo dicta, quasi electa.
 Veteres enim meliora quæque legebãt:
 b siue quòd manu legantur, neque sectionẽ
 requirant.

Leguminum plurima genera, ex quibus
 Faba, Lenticula, Pisum, Faselus, Cicer, Lupi-
 nus gratiora in vsum hominum videntur.

Faba, Græca etymologia, à vescendo vo-
 cabulũ sumpsit, quasi faga. Φάγω enim Græ-
 cè comedere dicitur. Primum enim homi-
 nes hoc legumine vti sunt. Huius species
 duæ, quarum altera communis, altera Agy-
 ptia.

Faba Fresca dicta, eo quòd eã homines fren-
 dant, id est, frangant, & molendo commi-
 nuant.

Lens vocata, quòd humida & lenta est,
 d vel quòd adhæret humi.

Faselus autem, & Cicer Græca nomina
 sunt, sed Faselus vile genus leguminis, quia
 omne quod abundat vile est, hoc autem se-
 men abundanter iuuenitur.

Lupinus, Græcum & ipsum nomen est,
 de quo Virgilius, -- Tristis ique lupini, quia
 vultum gustantis amaritudine conuertit,
 vnde

vnde eos pro amaritudine, nec vermis nec ullum animal comedit.

Medica, Vicia, Erui, pabulorum optima sunt.

Medica dicta, quia à Medis translata est in Græciam, tempore quo eam Xerxes rex Persarum inuasit. Hæc semel feritur, & decem annis permanet, ita vt quater, vel sexies possit per annum recidi.

Vicia dicta, quod vix ad triplicem perueniat fructum: cum alia legumina proventu habeant fertilem, vnde & Virg. Aut tenues factus vicia.

Pisa, quod ea pensabatur aliquid auri minutum. Nam pis aurum dicitur.

Eruium, à Græco trahit vocabulum. Hoc enim illi dicunt, quod dum sit quibusdam pecoribus infestum, tauros tamen pingues efficit.

Cap. IV. Legumina à legendo— veteres enim meliora quæq. leg. *Serm. Georg. 1. ad illud, Maxima quæq. manu legeret: I line, in pat.*, quidam voluit dictam legumen.

siue quod in leg. n. *Serm. Georg. 1. ad illud, Silima quæ fante legumina, in r. lib. 1. de re rust. 23 de vinea:* hoc enim quoque legumen, vt cætera, que velluntur à terra, non subleuantur, que quod ita leguntur, legumina dicta.

Primum n. homin. hoc leg. vii sunt. *Plin. lib. 8. c. 12.* Sequitur naturalia legumina inter que maximus honor fabæ, quippe ea quæ tantum in etiam panis.

vel quod adheret humi. *al. humida— dicitur, quasi lenea dicitur voluit ex rebus illis: Inuenta apud auctores æquantur item fieri velentibus ea.*

sed falsus, & ceter. *Græc. Cur uice Græcæ nomen dixerit, querendum.*

sed falsus, vile genus. Vilemque falsum, dicit *Virg. reliqua Serm. Georg. 1.*

Lupinus, Græcum et solium. *æd. ut dicitur dicitur lupinus, eque etiam videtur referre Virg. Georg. 1.*

quo eam Xerxes rex Pers. *Serm. Georg. 1. ad illud, Tunc te quoq. Medica patres Accipiunt falses hæc autem herba à Medis translata est in Græciam, quo tempore eam inuasit. Plin. lib. 18. c. 16. A Medis aduecta per bella Persarum, quæ Darius inuadit. *et cur Xersem pro Dario substituerit Isidorus, ad auxio perueniendum non patamur.**

Hæc semel feritur— recidi. *Ex Columel. lib. 2. cap. 11.*

vicia dicta. *Serm. ad verba Virgilij ab Isidoro citata. Micæ tenues ait. Nam vicia vix ad triplicem peruenit fructum, cum alij leg. p. h. felicissimum, & fertilem. ex his verbis Isidorus notationem quædam conficit. Sed placet Varronis nobis etymologi. lib. 1. cap. 31. vicia dicta à vinciendo, quod item capreolos habet, vt vitis, quibuscumq. sursum vocatum serpit ad scapum lupini, aliumue quem, vt hæreat, id solet vincire.*

Nam pis aurum dicitur. *Serm. inde Pisaurum dicitur Serm. lib. 6. ad illud, Aspice Torq. & referentem signa Carvill. Nam Pisaurum (inquit) dicitur quod illic aurum pensatum est. Sed reprobatur hæc Chicon, vt ad alteram.*

Tantos tamen pingues est. *Virg. eclog. 3. Elicu quam pingui macer est nili tantus in eruo.*

De vitibus. Cap. V.

Vitis plantationem Noë primus instituit, rudi adhuc seculo. Apud Græcos autem inuentorem vitis Liberum appellant. Vnde & eum gentiles post mortem Deum esse voluerunt.

Vitis dicta, quod vim habeat citius radicandi. Alij putant vitas dictas, quod inuicem se vitis inuicem, vicinique arboribus reprimendo religuntur. Est enim catum natura flexibilis, quia quasi brachijs quibusdam, quequid comprehenderit, stringunt.

Labrusca, est vitis agrestis, que in terræ marginibus nascitur. Vnde & Labrusca dicta à labris, & extremitatibus terræ.

Codex dictus, quasi Caudex. Sic enim & veteres claudum pro claudo dicebant.

Sarmentum à serendo, quasi serimentum.

Malleolus, est nouellus palmes in arboris anni flagello, cognominatusque ob similitudinem rei: quod in ea parte, que deciditur ex veteri sarmento pro-ninens, utrimq. mallei speciem præbet.

Spadones, sunt furculi fruge carentes ex ipsa appellatione, quod sint inhabiles fructui, & sterilitate affecti.

Sagittæ, in rusticis vocant nouissimam partem furculi: sunt quia longius recedat à matre, & quasi profusa: seu quia acuminis tenuitate respiciem præfert.

Summitates vitium & subiticum Flagellamur, upantur, eo quod flatu agitentur.

Palmes, vitis materia mollis, qui per nouellæ brachia cunctis fructum adfert. Nam idem rusticæ partem vitis palmitem dicunt. Palmes enim Ceruatiuum nomen est, quod ex eadem parte prosum dicitur, quod à palma dicitur. Palma enim habet nomen propter similitudinem, quod dicitur principale, quo ex quod ex se derivatum facit.

Palmes, sunt humi, cuius subsidio vitis à frigore vel ædore defenditur, atque aduersus omnes iniurias munitur. Qui pro alieubi vocantur, est vt & sic. Vitis tatem fructum admittit, & vmbra... h. ut.

Et dictus pampinus, quod de palmitate pendat.

^m Capreoli dicti, quod capiant arbores, sunt enim cincinni siue vncinoli: quibus se innectere vites, & suspendere solent arboribus, quo adminiculo freti palmitate veteros, ac turbines contemnere queant, & sine periculis fructus suos sustineant, ac sese vaga proceritate diffundant.

^p Corymbi, sunt annuli, qui proxima queque ligant & comprehendunt: ne longius laxati palmitate ventorum flatibus dissipentur.

Vux dicta, quod intrinsecus humore sunt plena, succi, & pinguedinis. Nam humidum est, quod exterius humorem habet, vuidum quod interius.

Acina ----

Botrus ----

^r Racemus est bottrionis pars, & botrio Græcum est.

^s Suburbanæ vux quædam dicuntur, quia fructus earum ad escam velut pomum in urbibus venditur. Comendat enim eas, & species, & saporis iucunditas, ex quibus sunt Præcoquæ, Duracinæ, Purpureæ, Dactyli, Rhodix, Lybix, Ceraunix, Stephanix, Tripedanicæ, Vncinariæ, Cidonitæ. Durabiles autem per totam hyemem Venuculæ, & Numisianæ.

^t Præcoquæ vocata, quod cito maturescant, & ante omnes sole coquantur. Has ^u Lageos dicunt, quod currant ad maturitatem velociter, ut lepus.

Purpureæ, à colore dicuntur.

^y Dactyli, à longitudine.

Rhodix, & Lybix, à regionibus nuncupata sunt.

Ceraunix verò, quod rubeant, velut ignis.

^z Stephanix, à rotunditate.

Vncinariæ, à magnitudine.

Genera autem vuarum, quæ vino deserviunt plurima. Ex quibus ^a Aminea dicta, quasi sine minio, id est, siue rubore. Album enim vinum reddit, quæ, cum sit vnius nominis, non vnam speciem reddit. Amineæ duæ geminæ ab eo dictæ, quod duplices vvas mittant.

^b Aminea lanata, quia plus omnibus lanescit lanugine.

Rubeliana dicta, quia eius materia rubet.

Fæmia, minuti acini, & duræ cutis vvas habet, nobilitate Amineam sequitur, fecunditate præcedit. Quam proinde Fæcinia, quod plus quam ceteræ facit offerat.

^d Apianæ vinum dulce faciunt: quas nisi cito legas, pluijs & ventis, & maximè apibus infestantur, quarum deprædatione Apianæ cognominate sunt.

Balanitæ, à magnitudine nomen sumptum. ^e Balanus enim Græci glandem vocant.

Biturica, à regione nomen sortita est, turbines, & pluias, & calores fortissimè sustinens, nec in macra terra deficiens, huius meriti, & Basilica est.

^g Argitis, Græcula vitis, generis albi, fertilis.

Visula, materiam, & breuem, & latum folium mittens: cuius fructum nisi primo tempore colligas, aut ad terram deciderit, aut humore putrescet.

^f Inerticula, nigra est, quam Græci Amethyston vocant, boni vini, & lenis, à quo etiam nomen traxit, quod iners in tentandis neruis habeatur, quamuis gustui non sit hebes.

^h Marcoticæ à regione Ægypti Marcotis dictæ, unde prius venerunt, sunt enim, & albæ, & nigre.

ⁱ Heluolæ, quas quidam vvas appellat, neque purpureæ, neque nigre: ab heluo colore ita dictæ, subalbi tamen musti. Heluum enim est nigrum, candidumque colore. Nā heluum nec album, nec nigrum est.

^j Tertius locus vitium, quæ sola fecunditate commendantur, abundantia copiosa, multumque vini fluens.

^k Vitiscionia, vvas grandes magis, quam multas habet: nomen autem inde hoc sumens quod multum vini fluat.

^l Syriaca, vel quia de Syria allata, vel quia nigra est.

^m Multa autem genera vitium sunt, quæ cæmen mutatione loci, & qualitate, & nomen amittunt.

Vitibus inter cetera magis ista conueniunt, oblaqueatio, putatio, propaginatio, foisio.

ⁿ Oblaqueare, est circa codicem terram aperire, & velut lacus effundere. Hoc aliqui excoicare appellant.

Putare, est virgam ex vite superuacuanam resecare, cuius flagellis luxuriat. Putare enim dicitur purgare, id est, amputare.

Traducere, transducere. Propaginare verò, flagellum vitis terræ submersum sternere, & quasi porro pangere. Hic ^o propagines à propagare, id est, protendere dicuntur.

Fodere verò, est foueam facere, quasi fouere.

^p Capre

- * Cap. V. Vitis d. q vim habeat citius radicandi. *A vita sulcat, rei vi.*
- † Est enim earum natura flex--string. *Ambros. libro 3 hexam. c. 12. de vite.* Deinde quia natura flexibilis (sive, ut est in veteri libro, *flexilis*) & caduca est, quasi brachijs quibusdā ita claviculis, quidquid cōprehenderit, stringit.
- ‡ Labrusca-- terra. *è Seru. Eclog. 5.*
- § Codex d. q caudex. *Seru. Georg. 2.* Quin & caudicib. lectis: Caudicib. posuit pro codicib. sicut caulem pro colem, sauricem pro forice dicimus.
- ¶ Malleolus-- præbeat. *è Columell. lib. 3. c. 6.*
- ‡ Spadonis. *Ex eod. lib. c. 10.*
- § Sagitam-- præfert. *è c. 17.*
- h Summitates vicium. *Ita Seru. Georg. 2. ad--neue flagella Summa pete. et V. arto. lib. 1. c. 31.*
- † Palmes, &c. quod nomen *παλάμιον* dicitur. *Charisius lib. 3.* Sunt quædam verba quæ *παλάμιον* appellantur, quæ à primitiuo verbi declinatione, & mutationem, & adiectionem capiunt.
- ‡ *παράτροπος*, quod dicitur principale. *Idem lib. 1. cap. de Analogia.* Nomina quædam sunt principalis, quæ Plinius secundus eodem libro, faciendi appellat, ut aqua, ex quib. possessiua nascuntur, quæ patiēdi vocat, ut aqualis.
- † Pampinus, est folium, &c. *Ex Ambros. lib. 3. hexam. cap. 12.*
- ‡ Capreoli quod capiant arbores. *V. arto. lib. 1. c. 51.* Ex altera parte caprea dicta, quod patit capreolus est coliculus viteus, intortus, ut emicimus, is enim vites ut teneat, serpit ad locum capiendum. Ex quo à capiēdo capreolus dictus. *Vetus tamen, capreolum à nobis propter teneritudinem dictum, ita uti à Grecis *κόρυμβος* est vituli, dicuntur *κορυμβέλι.**
- ‡ Ventos, ac turbines contemnece. *Et omnino legendum ex veterib. libb. respexitq. ad Virgilij verba Georg. 2. eiusmodi de re vitibus emittit quarum, & contemnece ventos Assuecant.*
- ‡ Et sine lapsus periculor. *Lapsu periculorum libb. omnes. pediculorum quidam reponunt, quod pediculi & fructuum. & foliorum dicuntur. Quib. Plinius repugnat lib. xv. c. 28. Dependent (inquit) alia pediculis ut pyra, alia racemis ut vuae, & palma, alia & pediculis, & racemis ut edera, sambuci. Quid si lapsus periculor. dixit, Isidorus, (ut Catullus casus alios periculor: sive lapsus periculo volebat Chacon.*
- ‡ Corymbi, sunt annuli. *Item inf. cap. 9. Corymbis, quos annulos vocamus, nisi forte Corymbi legendum. *νεσυχ*: *κόρυμβος* *κόρυμβος* *κόρυμβος* *κόρυμβος*. Nam quod masculino genere enuntiant Isidorus, haud in omni refert arbitror.*
- ‡ Succiq. & pinguidinis. *Al. succiq. pinguedine.*
- ‡ Nam humidum est, quod extrinsecus. *è Seru. Eclog. 10.*
- ‡ Racemus est Botrionis pars. *Ex eod. Georg. 2. ad illud. Et turpes aubus prædam fert vua racemos.*
- ‡ Subar'dana vax, *è Columell. libro 3. cap. 2. Vid. etiam Plin. lib. 14. c. 3.*
- ‡ Præcoquæ. *Seru. Præciq. quasi præcoquæ, quod ante alias sūe coquantur.*
- ‡ Lageos. *Seru. *λίαν* tenuisq. lageos. Lageos est, quæ Latine Leporaria dicitur.*
- ‡ Dactyli. *Plin. Dactylules.*

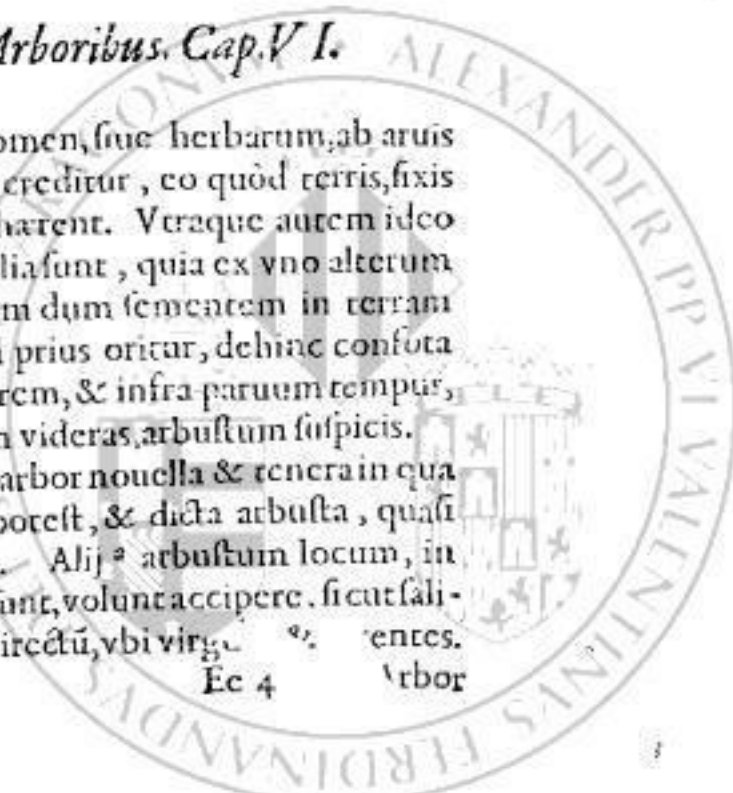
- A ‡ Stephanitæ. *Idem. & coronario natura lusu Stephanites acinos folijs intercurrentibus.*
- ‡ Aminea q. sine minio. *è seruo ad illud. Sunt & Aminex vit. Georg. 2. ubi multa. *Πικρὸν* de voce, & de vini genere.*
- ‡ Aminea lanata. *Ita dicitur à Columella, & Plinio.*
- ‡ Nobilitate Amineam sequitur. *Hec de Nomentanis Columella, quæ tamen cum Rubellianis, & Ercenij ipse & Plinius coniungunt.*
- ‡ Apiana, &c. *è Columell.*
- ‡ Argitis-- Visula materiam breuem. *è Columella. è quo Visulam suam in locum restitimus, quæ hic nulla erat. Nisi si quis vulg. nam lectionem secutus Visulam pro visula malit legere, ut hæc omnia de Argite dicantur. sed accidisse hic credo quod in Inerticula, quæ statim sequitur, Quod cum sine in Isidoro, sine apud Columellam, vox materijs in Argite, præcederet, in Visula materiam breuem sequeretur; librarij sequentia verba describerent; quæ de Argite interponenda fuerant, cum nomine ipso Visula omitterent. Itaque sic fortasse locus integer legendus. Argitis Græcula vitis generis albi, fertilis vallis materijs, & vuis exuberat. Visulæ breuem materiam & latum folium, &c.*
- ‡ Inerticula-- hebes. *Ex Columell. lib. è quo Amethyston reposimus inuitis omib. libris. Nā vox amaraciō quæ hic vulgo legitur, ex Heluæ acci: vuis, de quibus agit statim Columella, hæc compussum, dicit Chacon.*
- ‡ Marcotte. *è Seru. ad p. sunt & Marcotides albæ Georg. 7.*
- ‡ Heluolæ. Heluenacas vocat Plinius, nos vulgo hebenes.
- ‡ Tertius locus-- fluens. *Hic tertio loco locus hic nullus est. Itaq. expungendum censo.*
- ‡ Vitifcionia, &c. *Vitifcionia nomen ignotum. De Spionia Columella: At Spionia dapsilis multo, & amplitudine magis vuarum, quam numero fertilis.*
- ‡ Syriaca. *Plin. est & nigra Aminga, cui Syriacæ nomen imponunt.*
- ‡ Oblaqueare-- appellant. *Ex Pallad. lib. 2. c. 1. Videt obliqueare apud auctores de re rust. p. s. scribi. Sed cur Gothi libror. scriptura distinet, in quib. omnib. obliqueare. Si Oblaqueare est locus circum facere.*
- ‡ Propagines à propagari i. protend. *Seru. An. 4. ad illud: Genus alto à sanguine Teueri Proderet modo (inquit) protenderet i. propagaret.*

De Arboribus. Cap. VI.

D Arborū nomen, siue herbarum, ab aruis inflexum creditur, eo quod terris, fixis radicibus adherent. Vtraque autem ideo sibi penè similia sunt, quia ex vno alterum gignitur. Nam dum sementem in terram ieceris: herba prius oritur, dehinc confota surgit in arborem, & infra paruum tempus, quam herbam videras, arbutum suspicis.

Arbutum, arbor nouella & tenera in qua insertio fieri potest, & dicta arbusta, quasi arboris hasta. Alij² arbutum locum, in quo arbores sunt, volunt accipere. sicut salictum. Sic & virectū, ubi virg. ² entes.

Ec 4 Arbor

Arbor autem & fructifera & sterilis: arbor autem non nisi fructifera. Genere autem hominino arbores dicimus, poma vero neutro.

Frutex brevis est appellatur, quod tercam fronde tegat, cuius plurale nomen frutices, arbor alta est.

Sylva vero, spissum nemus & breue. ^b Sylva dicta quasi xilua, quodlibet ligna cadunt. Nam Graeci $\phi\upsilon\lambda\alpha$ lignum dicunt. Multa cum Latina nomina Graecam plerumque etymologiam recipiunt.

Nemus à numinibus nuncupatum, quia pagani ibi idola constituebant. Sunt enim nemora arbores maiores, umbrosae frondibus.

Lucus, est densitas arborum solo luce detrahens, tropo antiphrasi, eo quod non luceat, sive à luce quod in eo lucebāt funalia, vel cerei propter nemorum tenebras.

Salus, est densitas arborum alta, vocata hoc nomine, eo quod exiliat in altum, & in sublime constringat.

^c Auaria secreta nemora dicta, quod ea aues frequentant.

^d Recidua, arborū sunt, quae, alijs sectis, repullulant. Alij recidua à cadendo dicunt, quia post casum nascuntur. Alij à recidendo & repullulando dixerunt: ergo recidium, ubi mors, aut casus.

^e Infusio dicitur, cum fillo trunco surculus fecundae arboris sterili inseritur: aut oculorum impositio, cum inciso cortice, libro alienae arboris germen immittitur.

^f Plantae sunt de arboribus: Plantaria verò quae ex seminibus nata sunt cum radicibus, & à terra propria transferuntur.

Cespites, frutices sunt, quasi cuspites, vel quasi circa pedes.

Frondes, quod ferant virgulta, vel umbras, sunt autem causa umbrarum.

Oculi, nodi sunt, ex quibus frondes exeunt.

Radix appellatur, quod quasi radijs quibusdam fixa terris, in profunda demergitur.

^g Nam Physici, dicunt parem esse altitudinem radicum & arborum. Alij radicem à similitudine radiorum dictam putant, vel quia si eradatur, non repullulat.

Truncus est, statura arboris insilens radici.

^h Corticē, veteres coruicem vocabant. Dicitur autē Cortex, quod corio lignum tegat.

ⁱ Liber, est corticis pars interior, dicitur à liberato: tico id est, ablato. Est enim medium, sicut iam inter lignum & corticem.

Rami sunt, qui de trunco manant, sicut à ramisculis caetera.

Surculi à praecisione ferrae nuncupati.

^k Virgula est, quod de radice pullulat, Ramus, qui de ipso robore arboris: Virga, quae de ramis. Proprie autem Virgultum appellatur, quod ad radicem arboris nascitur, & quasi inutile ab agricolis amputatur. Et hinc dicitur Virgultum, quia ex virga tollitur. Virga vel à virtute dicitur, quod vim in se multam habeat, vel à viuiditate, vel quia pacis indicium est, quod vim regat. Vnde haec vruntur Magi ad placandos inter se serpentes, & idcirco in ea hos sustinent illigatos. Haec etiam Philosophi, & reges, ac magistri, & nuncij, & legati vruntur.

^l Hagella dicuntur, ut praediximus, summæ arborū partes, ab eo quod ceteros ventorum sustinent flatus.

^m Cymas vocatas (dicunt) quasi comas.

Folia Graecè $\phi\upsilon\lambda\lambda\alpha$ dicuntur, inde est ad nos hoc nomen per derivationē translatum.

Flores nominati, quod cito defluat de arboribus, quasi fluores, quod cito soluantur. In his duplex gratia, coloris & odoris. Austro enim flores soluantur, Zephyro fiunt:

Germen dicimus, surculū praxnantem, à gerendo: vnde & germinatio.

ⁿ Fructus nomen accepit à frumine, id est eminente gutturis parte, qua vescimur. Inde & fruges. Fructus autem proprie dicuntur agrorum, & arborum, quibus utique vtimur. In animalibus verò abusuè, & translatiuè vocamus fructum.

Poma dicta ab opimo, id est, à copiae vberitate. Matura dicuntur, quia apta sunt ad mandendum: sic & immatura, quia priusquam matura fiant, dura sunt ad mandendum.

Ligna dicta, quia incensa conuertuntur in lumen. Vnde & lychnium dicitur, quod lumen det.

^o Hastula à tollendo nuncupata, quasi abstula: Fomes est hastula, quae ab arboribus excutitur praecisione, aut hastulae ambusta, aut ligna cauata, à fungis nomine accepto, quod ita capiat ignem. De quo Virgilius, rapuitq. in fomite flammam.

^p Torris, lignum adustum: quem vel gus Titionem appellat, extractū ex foco, semustum, & extinctum.

^q Quinquilla, supulq. namque surculis & folijs aridis. Sunt autem purgamenta terrarū.

Caries, putredo lignorum, dicta hoc nomine, quod eueniat lignis virtute carentibus.

- a Cap. VI. Arbustum locum--salictum, *v' erba sunt*
- Sernij Eclog. 3.*
- b Sylva dicta q xylua. *F. xyla, dicta autem Sylva à πύλινος. s pro adspiratione succedente.*
- c Auiaria è *Seru. Georg. 2. ad illud--rubent auiaria*
baccis.
- d Recidua. è *duob. Sernij locis Æn. 4. ad--* recidua
manu p P. v. Æn. 10. ad illud. Dum Latium Teu-
cri, reciduaq. Pergana quærent.
- e Inlito d. cum hillo trunco--immittitur. *ex eod.*
Georg. 2. ad illud--arbutus horrida, v' bi fisso, non infixo ex
hoc loco, & manuscrip. Sernij lib. legendum est.
- f Plantæ--Plantaria--transfer. *Ex eod. ibid.*
- g Nam Phisici dicunt, &c. *Ex eod. Æn. 4.*
- h Corticem veteres corucem. *Corium lubenter lege-*
rim ex vestigijs quantumvis lubricis, Tarraconen. codicis.
Truncus est statura arboris insistentis radice, vete-
res quorum voce vocabatur.
- i Liber. è *Seru. Eclog. 10.*
- k Virgultum, quia ex virga. *Al. quia hæc virga.*
- l Et idcirco in ea hos sustinent illigatos. *Vt in*
Mercurij caduceo videmus.
- m Reges, ac magistri. *Magistri vel puerorum: vel ma-*
gistratus: sic n. alibi sistorus vsurpat.
- n Flagella dicuntur. è *Seru. vbi sup. c. 5.*
- o Cymas--q. comas. *Item inf. cap. 10. cyma quasi*
coma.
- p A frumine i. eminent. g p. è *Seru. Æneid. 1. --ad v.*
frugesq. receptas.
- q Vnde & lucinium. *F. Lychnus, vel ellychnium.*
- r Fomes est astula. *Dicitur à nobis hodie vulgo astilla.*
Sed Festus: Fomites sunt astulæ ex arborib. dum ex-
duntur excussæ. Opilius adustas iam vitis vocari
existimat fomites.
- s Torris lignam adustam *hieronym in Zachar. c. 3.*
Cur quasi torem, quem vulgo titionem vocant,
Iesum conaris obruere, qui de Babylonica captivi-
tate, quasi semitustus euasit?
- t Quisquilæ. *Festus. Quisquilæ, putant dici, quid-*
quid ex arboribus minutis sorculorum cadit, velut
quidquid cadit.

De Proprijs nominibus arborum.
Cap. VII.

PALMA dicta, quia manus victricis orna-
tus est, vel quod oppansis est ramis, in
modum palmæ hominis. Est enim arbor in-
signe victoriæ, proceroque ac decoro vir-
gulto, diuturnisque frondibus vestita, & fo-
lia sua sine vlla successione conseruans. Hæc
Græci Phœnicem dicunt: quod diu duret,
b ex nomine auis illius Arabiæ, quæ multis
annis viuere perhibetur. Quæ dum in mul-
tis locis nascatur: non in omnibus fructus
perficit maturitatem. Frequenter autem in
Ægypto, & Syria. Fructus autem eius dactyli, à
digitorum similitudine nuncupati sunt: quo-
rum etiam & nomina variantur. Nam alij

A appellatur palmulæ, similes Myrobalani.
Alij Thebaici: c qui & Nicolai. Alij d nucleales
quos Græci Caryotas vocant.

Laurus, à verbo laudis dicta. Hac enim
cum laudibus victorum capita coronaban-
tur. Apud antiquos autem Laudea nomina-
batur, postea d littera sublata & subrogata. r.
dicta est laurus, vt in auriculis, quæ initio i-
diculæ dictæ sunt, & medidies, qui nunc me-
ridies dicitur. e Hanc arborē Græci δάφνη
vocant, quod nunquam deponat viriditatē,
inde illa potius victores coronantur. f Sola
quoque hæc arbor vulgo fulminari minimè
creditur.

B Malum à Græcis dictum, quod sit fru-
ctus eius pomorum omnium rotundissimus.
Vnde & hæc sunt vera mala, quæ vehemen-
ter rotunda sunt. h Malum Matianum à loco
vocaturn, vnde prius aduectum e^t. Nam
multæ arbores nomina ex prouincijs & ci-
uitatibus, de quibus allatæ sunt, acceperunt.
Virgilius, Amantibus, quid ex malo quæri
soleat, ostendit.

Mala Cydonia nomen sumpserunt ex op-
pido, quod est in insula Creta, de qua dicere
solent Græci, urbium Cretensium matrem
C Cydoniam: ex cuius pomo i cydonitum con-
ficitur. k Fit quoque ex ea & vinum quo lan-
guentium desideria falluntur. Nam specie, &
gustu, & odore cuiuslibet vini veteris ima-
ginem repræsentat.

l Melimelum, à dulcedine appellatum,
quod fructus eius mellis saporem habeat,
vel quod in melle seruetur, m vnde & quidam.
Si tibi Cecropio saturata Cydonia melle
Ponentur, dicas: hæc melimela placent.

Malum Punicum dicitur, eo quod ex Pu-
nica regione sit genus eius translatum. n Idem
& Malogranatum, eo quod inter corticis
rotunditatem granorum contineat multi-
tudinem. Arbor autem Malogranata est ge-
neris fœminini, pomum verò generis neu-
tri. o Flores malorum à Græcis appellati sunt
κάρυες: p Latini Caducum vocant. q Agrestium
autem malorum flores Græci βαλάνους ap-
pellauerunt, quorum alij albi, alij purpurei,
alij rosei reperiuntur. similes floribus Mali
Punici. r Negant medici, Mali Punici cibo
corpora nostra nutriri: sed eo sic opitantur
vtendum, vt medicari potius, non alere, vi-
deatur.

Malum Persicum, cui breuis admodum
vita concessa est: s trium ge... c. c. c. ratur,
Duracinum, Armenicum, & Pericui. Du-
racinum

racinum nuncupatur, eo quod pomum eius in gustu acorem referat. Armeniacum dicitur, quod primum genus ab Armenia sit aduectum. Persicum vocatum, quod eam arborem primum in Ægypto seuerit Perseus, à quo se oriundos Ptolemæi ferebant. Hæc in Perside fructum generat inperfectorium, apud nos autem iucundum ac iuuuam. ^v Horum aliud præcox, aliud vocatur æstiuum.

^z Medica, arbor cuius nomen etiam in carminibus Mantuanis inclaruit, asportata primum à Medis, vnde & vocabulum sumpsit. ^v Hanc Græci κεδρόμηλον Latini Citriã vocant, quod pomum eius ac folia cedri odorem referant. Malum eius inimicum venenis, & hoc est quod idem poëta intelligi voluit, cum tradat ex illa foueri animam. ^z Hæc arbor omni penè tempore plena est pomis, quæ in ea, partim acerba, partim matura, partim adhuc in flore sunt posita, quod in cæteris arboribus rarum est.

Mella, quam Græci Lotõ appellant, quæ vulgo propter formam & colorem Faba Syriaca dicitur. Arbor est enim magna, fructum ferens commestibilem, ^b maiorem pipere, gustu suauem, vnde & Mella vocata est.

Coccimela, quam Latini ob colorem Prunum vocant, alij ^c à multitudine enixi fructus Nixã appellant. Cuius generis Damascena melior, à Damasco oppido, vnde prius asportata est, dicta: cuius solum pomum stomacho mederi probatur: nam cætera noxia perhibentur. ^d Hæc sola arbor gummi glutinosum, & compactiuum distillat, quo & medici, & scriptores vtuntur.

^e Elæomeli, nascitur in Palmyra Syriæ ciuitate, ex eo ita appellata, quod ex trunco oleum defluat in crassitudine mellis, saporis suavis.

^f Epimelis Sorbo similis, mediocris arbor & flore candidulo, dicta quod dulcedine sit eius fructus & acuto sapore comixtus. Hæc arbor ætate durat exigua.

^g Melopos, arbor in Africa Punica lingua vocata, ex qua profluit lentus succus, qui à loco Ammoniacus nominatur.

^h Mespilus, arbor spinosa, fructu similis malorum: sed paulò breuiore, vnde & appellata, quod pilulæ formam habeant eius poma.

ⁱ Pyrus vocata videtur, quod in ignis speciem ^v òrr ^v a est: nam hoc genus pomi ab a ^v plo incipit, & in angustum finit, sicut

A ignis. Pyrus autem arbor, fructus eius pyrura est. Cuius multæ species, ex quibus. ^z Crustumia sunt pyra ex parte rubentia, ab oppido Crustumio nominata. ^l Poma pyri iumentis imposita, vel si pauca, vehementer onerosa dicuntur esse.

^m Cerasus, à Ceraso vrbe Ponti vocata. Nam Lucullus, cum Cerasum ciuitatē Ponti deleisset, hoc genus pomi inde auexit, & à ciuitate Cerasum appellauit. Arbor autem Cerasus, pomum cerasum dicitur. Hoc etiã & ante Lucillum erat in Italia, sed durum, vnde & Cornum appellatum est. Est autem arbor apta hastilibus. Vnde & Virgilius, bona bello Cornus.

B Ficus Latine à fecunditate vocatur. Feracior enim est arboribus cæteris. Nam ter quaterque per singulos annos generat fructum, atque altero maturecente, alter oboritur. ⁿ Hinc & Carice à copia nominata. Ficus Ægyptia fecundior fertur, cuius lignum in qua missum illico mergitur, & cum in limo aliquandiu iacuerit, deinde in superficie sustollitur, versa vice natura, quado madefactum debuit humoris pondere residere. Antea athletæ ficis alebantur: ^o priusquam eos Pythagoras exercitator ad carnis vlium, qui fortior cibus est, transtulisset. A senibus in cibo sæpius sumptæ ficus, rugas eorum feruntur distendere. ^p Tauros quoque ferocissimos ad fici arborem colligatos repente mansuescere dicunt.

Caprificus appellata, eo quod parietes quibus innascitur carpit. Rumpit enim, & prodit ex latebris quibus concepta est. Alij putant Caprificum dictã, quod ficus arbor eius remedio fecundetur.

Morus à Græcis vocata, quam Latini Rumbum appellant, eo quod ^q fructus eius velut virgulti rubent. ^r Est enim Morus syluestris fructus afferens, quibus in deserto pastorum fames ac penuria confouetur. ^s Huius folia superiecta serpenti feruntur interimere eum.

D Sycomorus, sicut & Morus Græca nominati sunt. Dicta autem Sycomorus, quod ^t folijs similis Moro. Hanc Latini Celiã appellant ab altitudine, quia non est breuis. ^v Morus.

Nux appellata: quod umbra, vel ^v illud dium tolicum eius proxinis arboribus nocet. Hanc alio nomine Latini ^v Juglandem vocant, quasi Iouis glandem. Fuit enim hæc arbor consecrata Ioui, cuius pomum tantum

vim habet, vt missa inter suspectos herbarum vel fungorum cibos, quicquid in eis virulentum est, exsudet, rapiat, atque extinguat.

^v Noces autem generaliter dicuntur omnia tecta corio duriori, vt Pinæ, Auellanae, Iuglandes, Castanæ, Amygdalæ. Hinc & nuclei dicti, quod sint duro corio tecti. At contra poma, omnia molia, mala dicta: sed cum adiectione tartarum in quibus antea nata sunt, vt Persica, Punica, Matiana, Cydonia, &c.

Amygdala, nomen Græcum est, ^x quæ Latinè nux longa vocatur. ^y Hanc alij Nuciclam vocant, quasi minorem nucem. De qua Virgilius. Cùm se nux plurima syluis Induet in florem. Cunctis enim arboribus prior se flore vestit, & ad ferenda poma, arbuta sequentia præuenit.

^z Auellanae, ab Auellano Campaniæ oppido, vbi abundat, cognominatae sunt. ^a Hæc à Græcis Ponticæ appellatur, eo quod circa Ponticum mare abundant.

Castaneam Latini à Græco appellant vocabulo. Hanc enim Græci κάστανον vocant, propter ^b quod fructus eius gemini in modum testiculorum intra folliculum reconditi sunt, qui, dum eieciuntur, quasi caltran- tur. Hæc arbor, ^c simul vt excisa fuerit, tanquam syluam ex sese expullulare consuevit.

Ilex ab electo vocata. Huius enim arboris fructum homines primum ad victum sibi elegerunt, vnde poeta, Mortales primivestabant gutture glandem. Prius enim, quam frumenti usus esset, antiqui homines glande vixerunt.

^d Suberis, arbor ex qua validissimus cortex natatorius extrahitur. Et ideo appellata Suberis, eo quod fructus eius sues edunt: porcorum enim sunt alimenta non hominum, & dicta Suberis, ^e quasi subedies.

Fagus, & Esculus arbores glandiferae ideo vocatae creduntur, quod harum fructibus olim homines vixerint: cibumque sumpserint, escamque habuerint. Nam ^f Esculus ab esca dicta, ^g Fagus verò à Græco vocabulum traxit. ^h *φάγισ* enim Græcè comedere dicitur.

^h Xyliglycon, quam Latini corruptè Siliquam vocant, ideo à Græcis tale nomen accepit, eo quod ligni eius fructus dulcis. *ξύλιον* quippe dicitur lignum *γλυκόν* dulce. ⁱ Huius arboris pomo succus expressus, Acacia à Græcis dicitur.

^k Pistacia, quod cortex pomi eius Nardi pistici odorem referat,

Pinus, arbor picea, ab acumine foliorum vocata. ^l Pinum enim antiqui acutum nominabant. Pinum autem aliam Pitin, aliam ^m Græci *πέικην* vocant, quam nos Piceam dicimus, eo quod desudet picem. Nam & specie sibi differunt. In Germaniæ autem insulis huius arboris lacryma electrum gignit. ⁿ *G* ita enim defluens rigore, vel tepore in soliditatem durefcit, & gemmam facit de qualitate sua nomen accipiens, id est succinum: eo quod succus sit arboris. ^o Pinus creditur prodesse cunctis, quæ sub ea seruntur: sicut nux nocere omnibus.

Abies dicta, quod præ cæteris arboribus longe eat, & in excelsum promineat. ^p Cuius natura exars est terreni humoris, ac proinde habilis, atque leuis habetur. De qua Virgilius. Et casus abies visura marinos: quia ex ea naues fiunt. Hanc quidam Gallicam vocant propter candorem. Est autem sine nodo.

Cedrus, quam Græci *κέδρον* vocant: quasi *πικριμένης δρυός ὑγιόδον*, id est arboris humor ardentis, cuius folia ad Cypressi similitudinem respondent. Lignum verò iucundi odoris est, & diu durans: nec à tinea vnquam exterminatur. De qua Persius. Et Cedro digna locutus. Scilicet propter durabilem perpetuitatē. ^q Vnde & in templis propter diuturnitatē ex hoc ligno lacunaria fiunt. ^r Huius ligni resina Cedria dicitur, quæ in conseruandis libris adeo est utilis, vt perlici ex ea nec tineas patiantur, nec tempore consenscant. Nascitur in Creta, Africa, atque Syria.

^s Cyparissus, Græcè dicitur quod caput eius à rotunditate in acumē erigitur. Vnde & *κωνίσις* vocatur, id est alta rotunditas. Hinc & fructus eius Conus, quia rotunditas eius talis est, vt eorum imitetur. Vnde & coniferæ Cyparissi dicuntur. Huius lignum Cedro penè proximam habet virtutē. Templorum quoque trabibus aptum, impenetrabili soliditatē nunquam oneri cedit: sed ea, qua in principio fuerit, firmitate perseuerat. ^t Antiqui cypressi ramos prope rogam constituere solebant, vt odorem cadauerum, dum vrerentur, opprimerent iucunditate odoris sui.

^v Iuniperis Græcè dicta, siue quod ab amplo in angustum finiat, vt iouis. ^w siue quod conceptum diu teneat igneum: ^x ac ^y vt si

prunæ ex eius cinere fuerint opertæ, vsque ad annum perueniant. πύρ enim apud Græcos ignis dicitur. Juniperus autem alia parua, alia magna est.

* Ebenus, in India & Æthiopia nascitur, quæ cæsa durefcit in lapidem. Cuius lignum nigrum est, & cortex leuis vt lauri, sed Indicū maculosum est in paruulis distinctiōnis albis, ac fuluis. Æthiopicū verò, quod præstantius accipitur, in nullo est maculatum, sed est nigrum, leue, & corneum. ^b Est autem Marcotica palus in India, vnde Ebenus venit. ^c Lucanus. Ebenus Marcotica, inquit, Ebenus autem crepūdijs illigatur, vt infantem visu nigra non terreat.

Platanus, à latitudine foliorum dicta, vel quòd ipsa arbor patula sit, & ampla. Nam πλάτυς Græci latum vocant. Expressit huius arboris Scriptura & nomen & formam dicens, Quasi platanus dilatata sum iuxta aquam in plateis. Est autem tenerrimis folijs, ac mollibus, & vitium similis.

Quercus, siue Quernus dicta, quod ea soliti erant dij gentium quærentibus præcinere, arbor multum annosa: ^d sicut legitur de quercu Måbre, sub qua habitauit Abraham: quæ fertur vsque ad Constantis regis imperium per multa secula perdurasse. ^e Huius fructus Galla appellatur. E quibus vna agrestis ὀμφακίτης dicta, parua forma, sed firmo corpore atque nodoso, quæ medicaminibus, & in caustis adhibetur. Altera, βάλανος leuis, ac lenis, ac nimium perforata, ^f lucernarum tantum vsibus necessaria.

Fraxinus vocari fertur, quòd magis in asperis locis, montanisque fragis nascatur. Hinc per deriuationem fraxinus, sicut à monte montanus. De quo Ouidius, & fraxinus utilis hastis.

g Taxus venenata arbor vnde & toxica venena exprimuntur. Ex hac arcus Parthi, & aliq̄ gētes faciūt. Vnde & poëta: Iyreos taxi torquentur in arcus. ^h Iyreos autē dicit, Parthicos.

Acer, coloribus impar.

i Robur autē generaliter dicitur ex omni materia, quicquid est firmissimum.

Alnus vocatur, quòd alatur amne. Proxima enim aquæ nascitur, nec facillè extra vndas viuit. Hinc & tenera, & mollis, quia in humecto loco nutritur.

Vlmus nomen accepit, quod vlginosis locis, & humidis melius proficit. Nam in montis & asperis minus læta est.

A ^k Larex, cui hoc nomen à castello Laricino inditum est: ^l ex qua tabulæ tegulis affixæ flammam repellunt, neque ex se carbonem ambustæ efficiunt.

Populus dicta, quod ex eius calce multitudo nascatur. Cuius genus duplex est. Nam altera est alba, altera nigra. Alba autem populus dicta, quia folia eius vna parte sunt alba, altera viridia. Hæc igitur bicolor, habens quasi noctis & diei notas: quæ tempora ortu solis occasisque constant. ^m Generat etiam resinam circa Eridanum fluuiū, vel, vt alij memorant, in finibus Syriæ.

Tiliam dicunt vocatam, eò quod utilis sit ad vsu telorū nitore & leuitate iaculandi. Est enim genus materiæ leuissimæ,

ⁿ Salix dicta quòd celeriter saliat, hoc est velociter crescat, ^o arbor lenta, vitibus habilis vinciedis. Cuius feminis hæc dicunt esse naturā, ^p vt si quis illud in poculo hauserit, liberis careat: sed & fœminas infecūdas efficit.

^r Populus autem, & salix, & tilia mollis materiæ sunt, & ad sculpturam aptæ.

C ^l Vimen vocatur, eò quod vim habeat multam viroris. ^s Natura enim eius talis est, vt etiam si arefacta adluatur, virescat: deinde excisatque in humo fixa, radicibus sese ipsa dimergat.

Myricæ, quam Latini Tamaricem vocant, ex amaritudine nominata. Gustus enim eius nimis amarus est. ^t Hæc arbor in solitudine, & saxosa humo nascitur: ex qua etiam arbore maleficis artibus μισήθηρα, id est, odia concitari dicuntur.

Myrtus à mari dicta, eò quod magis littorea arbor sit. Vnde & Virgilius, Littora myrtetis lætissima, & amantes littora myrtos. Hinc est, quòd à Græcis μύρτις dicitur.

^u Medicorum autē libri hanc arborem aptā scribunt mulierum necessitatibus plurimis.

Lentiscus, quod cuspis ipsius lenta sit & mollis. Nam lærum dicimus quicquid flexibile est: unde & lentum vimen, & vites, Virgilius, Et lentæ vites: pro flexibiles. ^v Huius fructus oleum desudat, cortex resinam, quæ mastix appellatur, cuius plurima, & melior in Chio insula gignitur.

^w Terebinthus arbor, Græcū nomē, generas resinā omnium resinatum præstantiorem.

Buxus, Græcum est nomen à Latinis ex parte corruptū, ^x βύξ enim appellatur apud eos, arbor semper virens, & leuitate materiæ elementorum apteibus apta. Vnde & Scriptura, Scribe in buxo.

o Rhododendron, quod corruptè vulgo Lorandrū vocatur, quod sit folijs lauri similibus, flore vt rosa. Arbor venenata, interficit enim animalia, & medetur serpentiū vexationes.

Herbitum, vocauerunt pastores, eò quod vice herbæ præbeatur pecoribus, vbi desunt pascua.

e Turbiscus, quod de vno cespite eius multa virgulta surgant, quasi turba.

Stipa vocata propter quod ex eo stipentur tecta. Hinc & stipula per diminutionem.

Arundo dicta, quod cito arescat. Hæc veteres cannam vocauerunt, arundinē vero postea Varro dixit. Sanè sciendū, quod Latinum canna de lingua Hebræa sumptum est. B Apud eos enim calamus canna dicitur.

• Cicuta autem est, quod est inter cannarum nodos: e dicta, quod lateat. In Indicis stagnis nasci arūdines calamique dicuntur, ex quorum radicibus expressum suauissimū succum bibunt: vnde & Varro ait: Indica non magnū in arbore crescit arundo. Illius & lentis premitur radicibus humor, Dulcia cui nequeant succo concedere mella.

f Sambucus, mollis, & peruia arbor.

Rhamnus, genus est rubi quā vulgò Senticem vsinam appellant, asperum nimis & spinosum.

z Sentix, dicta à situ, quod est terrainculra: C in qua sentices spinæquæ nascuntur. Maiores autem nostri omnem arborem spinosam veprem dicebant, quod vi prendat.

Oleaster dictus, quod sit folijs oliuæ similibus, sed latioribus: arbor inculta atq. syluestris: amara atq. infructuosa: cui insertus oliuæ ramus vim mutat radicis, & vertit eam in propriā qualitātē. h Lacryma oleastri arboris duplex est. Alia enim gūmi simulat sine vilo qualitatis morfu, alia ammoniaci guttam ex stillatione collectam, ac remordentem.

Oliua Græcè ἔλαιος dicitur, ex quo in Latinum tractum est, vt oliua dicatur. i Olea autem ipsa arbor est, fructus oliua, succus oleum. Est autem arbor pacis insigne, cuius fructus diuersis nominibus appellatur.

k Orchades, oliuæ Græca etymologia à similitudine testiculorū vocatæ, quos Græci ἔρχις vocant.

l Radiolæ, pro eo quod oblongæ sunt in modum radiorum.

Paphiæ, à Papho insula dictæ, vnde prius allatæ sunt.

A m Lyciniæ, eo quod optimum dent lumen. Nam λυχνος lumē est. Vnde & lychnū nomē accepit, quia aptum est flāmis & luminibus.

Pausia, quam corruptè rustici Putiam vocant, viridi oleo & suauis apra. Et dicta Pausia quod pauiat, id est tundatur, vnde & pauimentum.

Syria dicta, pro eo quod de Syria est alata, siue quia nigra est.

o Crustumia, eadē & volemis dicta: eo quod volam compleat magnitudine, hoc est mediam manū: vnde & inuolare dicimus. Quidam autem volemum Gallica lingua bonū & magnum intelligunt.

p Colymbades appellatæ - - -

Oleum autem ab olea nominatur. Nam vt diximus q olea est arbor, vnde deriuatum fit oleum. r Sed quod ex albis fuerit oliuis expressum vocatur Hispanum, à Græcis ὀμφοραῖον appellatum. Quod autem ex fuluis, & nondum mitibus fuerit expressum, Viride appellatur. Quod verò ex nimium maturis, Commune dicitur. Ex ijs ad vsum vite primum est Hispanum, secundum Viride, tertium Commune.

l Amurca, olei pars aquosa ab emergendo dicta, id est, quod ab oleo se emergat & fax eius sit. Hanc Græci amorgen vocant ex Latina lingua trahentes vocabulum.

C Gumien Græcum nomen est, hoc enim illi κόμμι dicunt.

Resinam Græci ῥητίνη vocant, ῥέειν enim Græcè dicitur quidquid manat. Est enim lacryma sudore exhalata lignorū, vt cerasi, lētisci, balsami, vel reliquarum arborum siue virgultorum quæ sudare produntur, sicut & odorata Orientis ligna: sicut gutta balsami, ac ferularū vel succinorū, cuius lacryma durefcit in gēmam. r Prima est resina terebinthina, omnium præstantior. Affertur autē ex Arabia Petræa atq. Iudæa & Syria, Cypro & Africa, ex insulis quoq. Cycladibus. Secūda est lētiscina: quæ mastix vocat: hæc ex Chio insula deportatur. Tertia pinalis: quarū alia πητίνη alia πινκίνη alia liquida alia arida: & afferuntur ex Tyrthena Colophonis. Vnde etiam nomen Colophonis resina sumpsit.

Pix Græcū nomē est: quā illi πῖσσω vocāt. Alij volūt ex pino picē vocari, hęc à Græcis appellatur Clonia: nos ramalē dicere possumus cuius probabilis splēdēs, læuis, & mūda.

y Creandarum arborum naturaliter tria sunt genera: aut enim sua sponte nascuntur, aut ex seminibus fortuigu iacentibus surgant,

furgant, aut ex radicibus pullulant. Nam A
cætera vltus inuenit, fauente natura.

z Omnia poma Latine neutri generis esse dicuntur: arbores autem fœminini sunt generis: exceptis paucis. vt hic oleaster, hoc filer, vt Virgilius, Molle filer. Item hoc buxum, licet & hæc buxus dicatur. Nam superfluum quidam volunt facere discretionem, vt hæc buxus de arbore dicamus: buxum verò de ligno composito.

a Cap. VII. Palma dicta quia man. vict. Ambros. 3. Hexaem. c. 13. Laurus, & palma ad insigne victoriæ: lauro victorum capita coronantur, palma manus victricis ornatus est.

b Ex nomine auis illius. Contra Plinius lib. 13. cap. 3. ex arbore nomen auis inditum putari ait.

c Qui & Nicolai. à Nicolao Peripatetico, cuius consuetudine delectabatur Augustus: sed causam non vno modo referunt Plinius, Plutarchus, Athenæus, & Suidas.

d Alij Nucales quos Græci Caryotas. Sic Plin. καρυώτας vocat Diosc. lib. 1. c. 149.

e Hanc arborem δάφνη G. v. q. n. d. viriditatem. Respexisse quidam putabat ad Hegezippum, qui lib. 3. c. 5. propè Antiochiam lucum esse ait, qui, quod semper vireat, Daphne sit appellatus.

f Sola quæ hæc arbor fulu. Plin. libro. 14. c. vltim. Fulmine sola non icitur.

g Malum à Græcis dictum. sic sup. lib. 12. c. 1. Melo, quod sit rotundissimo membro.

h Malum Matianum à loco. Aliter Plin. lib. 15. c. 14. sed idem Plinius Matij quoq. oppidis meminit lib. 6. c. 4.

i Cydonitum conicitur. Vid. Pallad. in Orob.

k Fit quoq. ex ea vinum. De quo Diosc. lib. 5. c. 28.

l Melimelum. Plin. lib. 15. c. 14. Multea à celeritate mitescendi. quæ nunc melimela dicuntur à sapore melleo.

m Vnde & quidam. Martial. lib. 13. epig. 24.

n Idem & malogranatum. Plin. 13. c. 19. aliqui granatum appellant.

Quod intra corticis rotunditate gran. contin. mult. Ex Hieronym. Agg. vlt.

o Flores malor. à Græc. app. κίττοι. è Dioscorid. libro 1. c. 153.

p Latini Caducum. Aurelian. lib. 5. tard. c. 2. Mali Punici caduco, quod Latini ampullacium vocant. Sic

n. legendum existimo apud Aurelianum à form. ampulle. Nam idem lib. 4. c. 3. Ampullaginum vocari scribit. ego vtrobiq. ampullacium cum Chacone malo. Mallem quoque dixisset

Isidorus mali Punici caducum ampullacium à Latinis vocari.

q Agrestium autem malor. flores Græci Balauisti, &c. è Dioscorid. cap. 155. περί βαλαυστίων. Balauisti meminit Plin. 26. c. 3. & Arnob. lib. 6. aduers. gent.

r Negant Medici. Id vno verbo complexus est Dioscorides ἀτροφοῦν dicens.

s Trium generum. Pallad. lib. vlt. c. 6. Genera eorum hæc, Duracina, Præcoqua, Persica, Armeniaca.

t Quod eam arborem primus in Ægypto, &c. Vid. Plin. lib. 15. c. 17.

v Hæc Sem alex. d. præcox. Quod à nobis albercoq. voce nῶν ἄψα. immutata, dicitur.

x Medica, &c. Verba sunt Solini. c. de Media.

y Hanc Græci καδρόμυλον. Ita dicitur à Diosc. libro. 1. c. 167. quamuis scio suspectam quibusdam hanc vocem, qui καδρόμυλον malunt. Illud verò sciendum à Nicandri interprete νεράστριον dici, quod à nobis naranja.

z Hæc arbor omni fer. posita. è Seru. Georg. 2.

a Quæ vulgo--faba Syriaca. è Seru. sed locus à Plinio faba Græca, ab Athenæo faba Ægyptiaca vocatur. De Mella nihil comperi.

b Maiorem pipere. Ita Dioscorides.

c Alij à multitudine enixi fruct. nixam. In margine codic. Rom. S. Petri hæc addita reperisse se, sed eadem manu aiebat Chacon. Hanc arborem Romani vocant prunū, Hispani nixū, Vandali, & Gotthi, & Sueni, & Celtiberi ceruleā. Retinent hodie vestigia huius vocis Lusitani & Gallici, qui pruna omnia, amexas, siue amexas dicunt: & apud Aurelian. lib. 4. Tard. 3. 8. Pro, decoctione nixarum, aut glycirrhizæ. nixarum ego legerim: quod autem myxa pro nixa legendū quidam contendunt, ex Paulo Ægin. lib. 7. μυξα δένδρον καρπὸς ἐστὶ μικρότερος μὲν τῶν κοκκυμύλων, δυνάμει ἢ παραπλήσιος. Confirmat, quod de Gallicis diximus. Nam. in locū n. aut etiam contra in multis vocib. succosisse, passim videmus.

d Hæc arbor sola gummi. Ex Diosc. lib. 1. c. 175.

Quo & medici, & scriptores. Plin. lib. 13. c. 11. Vtilissimum pictorib. & medicis sed nihil muto.

e Elæomeli suavis. Verba sunt Diosc. lib. 1. c. 37. sed de oleo, non de arbore. Plinius lib. 10. c. 7. Sponte nascitur in Syria maritimis, quod elæomeli vocant, manat ex arborib. pingue, crassius melle, refina tenuius, sapore dulci. Et lib. 23. c. 4. elæomeli, quod in Syria ex ipsi oleis manare diximus: & arbor fortasse eodem nomine appellata est.

f Epimelis. Genus mespili, vt ait Diosc. lib. 1. c. 171. Vid. Macrobi. lib. 3. c. 19.

g Melolos. Solin. c. 40. & arbor est melops (Al. melopos) Ex qua profluit lentus humor, quem ammoniacum nominamus. à Plinio metopium dicitur, à Diosc. lib. 5. c. 93. agasyllis.

h Mespila--quod pilula. Al. pirus.

i Pyrus q. in ign. sp. deformata. Sic Gotth. c. alij formata.

k Crustumia sunt pyr.--nominata. è Seru. Georg. 2.

l Poma pyri iument. Ex Plin. lib. 23. c. 7.

m Cerasus--appellatum est. è Seru. Georg. 2.

n Hinc & carica à copia nomen. Est Caria sicum fertilissima auctore Strabone, sed hæc adiecta erit ab aliquo, cui carica sarcinā significaret, quod hispani ex ea voce carga Itali carica fecerunt.

o Priusquam eos Pythagoras exercit. Ex Plin. libro 23. cap. 7. Sed hoc Dronio cuiusdam tribuit Pausanias in heliac. posteriorib. cui pythagoras Rheginus scilicet statuit fecit, & quidem id à Lertio ommissum, qui Pythagora pugilis meminit, vnde miror, vt Plin. de ceptis videri possit.

p Tantos quoq. ferocissimos. Ita Plutarch. libro. 6. σωμασπίακ. Id non nisi de caprisico refert Plinius.

q Fructus eius velut virgulti. Ex c. Rom. sed arbitri, quæ virgulti malleus.

r Est n. morus syluestris fructus afferens. Hieronym. Am. c. 7. ad illud: vellicans sycamoros, &c. Nobis autem, quia solitudo in qua morabatur Amos, nullam huiusmodi gignit arborem, magis videtur tubos dicere, qui afferunt mora, ac pastorum famem, & pænuriam consolantur.

Huius

i Huius folia superiacta scrip. Verba sunt Ambros. *lib. 5. hexam. c. 8.*
 k In Islandem vocant q. Iouis gland. è *Seru. Eclog. 8.*
 l Nuces autè generaliter dicuntur. è *Seru. Eclog. 2.*
 m Quæ Latine nux long. *Seru. ad illud; cum se nux plurim. plurima (inquit) id est, longa.*
 n Hanc alij nuciclam. Al. *nucellam, nucedam, nucellam.*
 o Auellanæ ab Auellano Camp. opp. -- cognom. è *Seru. Georg. 2. ad illud. Plantis & duræ coryli, &c.*
 p Hæc à Græcis Ponticæ sic *Macrob. lib. 3. cap. 18. sed Athenæus libro. 2. Castaneam nucem. Ponticam vocat.*
 q Quod fructus eius gemin. &c. *Cum Græcam vocem dixisset, tutum putavit in etymologia ludere. Nisi hæc aliena esse manis. Nam castoris. i. fûri meminisse (quod quidam credidit) ego minime puto.*
 r Simul vt excisa fuer. t. s. exp. c. Verba sunt Ambrosij *hex. lib. 3. c. 13.*
 s Suberices. Legitur hæc vox apud Fest. in Stura.
 t Quasi labedies. F. *suædies.*
 u Esculus ab esca. *Seru. ad -- Esculus imprimis. Georg. 2. Esculus arbor est glandifera, quæ licet ab esu dicta sit, tamen per. x. scribitur. Sicut calatum, licet à celocelas habeat derivationem.*
 v Phagus. *Ex eod. Eclog. 1.*
 w Nyliglycon. Eandem alij vel *ξυλόκερος, vel κεράτιον vocant.*
 x Huius arboris pomo succ. exp. acatia. De *Acatia Diosc. lib. 1. c. 137. sed apud illam arbor est, siue spina potius instar arboris, è cuius filiquis succus exprimitur. Et apud Plinium nihil commune filiquis cum acatia. Ergo deesse hic credo aliquid.*
 y Pistacia. *Vid. Dioscorid. lib. 1. c. 178. & Plin. 25. cap. 22.*
 z Pinum n. antiqui acutû nom. *Idem. sup. lib. 11. c. 1. & lib. 19. c. 19.*
 aa Græci *πέπων.* *Ex Ambros. hex. 3. c. 3.*
 ab Pinus creditur prodelle cunct. &c. *Ex Pallad. in Nouemb. vid. Theoph. lib. 2. de caus. plant. cap. 15. cum plinius contra existimasse videatur lib. 17. c. 12.*
 ac Cuius natura expers est terreni humoris *Vitruv. lib. 2. c. 9. Abies plurimum habens aeris, & ignis, minimumq. humoris, & terrenis leuiorib. naturæ partib. compatata, non est ponderosa.*
 ad Quali *καυόβους & γούς υγρόν, &c. è Seru. ad v. Procumbunt piceæ. En. 6. ex quo hæc Cedria melius aptarentur: de qua statim.*
 ae Vnde in templis propter diut. *Ex Ambros. 3. hex. c. 13. & in fm. ps. 113.*
 af Huius ligni retina Cedrea. *Vid. Vitruv. libro. 2. c. 9.*
 ag Cyparissus Græc. dicitur, quod caput eius. *Seru. En. 3. ad v. Aeris quercus, aut coniferæ Cyparissis: Conus dicitur fructus cupressi, & ipsa καυόβους est. Nam à rotunditate in acumen lenatur.*
 ah Antiqui cypressi ramos. *Ex eod. En. 6. ad v. ferules ante cupressi.*
 ai Iuniperus Græcè. *Iuniperus Latina est vox. Nam Græcè κενύβους dicitur.*
 aj Adeo vt si prunæ eius, &c. *Ex Hier. epist. ad Fabiolam. 126. mansione. 16.*
 ak Iuniperus autem alia paru. &c. *Ita Dioscorid. libro 1. c. 104.*

A Ebenus in Ind. & Æthiop. è *Seru. ad v. Sola India nigrum fert ebenum, Georg. 2.*
 b Sed Indicum maculos. -- fuluis. è *Dioscorid. libro. 1. c. 130.*
 c Est autem Mareotica palus in India. *Seruus ad v. Mareotid. alb. Georg. 2. Ægyptiæ (inquit) Mareotis enim Ægypti pars est. & ad -- sola India nigrum fert ebenum: Atqui in Ægypto nascitur, sed Indiam omnem plagam Æthiopiæ accepimus.*
 d Lucanus. *Lib. 10.*
 e Sicut legitur de querc. Mambre. &c. *Hierony. in loc. Hebraic. Quercus Abrahamæ, quæ est Mambre vsq. ad Constantij. (Al. Constantis.) Regis imperiû monstrabatur, & mausoleum eius in præsentiarum cernitur.*
 f Huius fructus galla. è *Dioscorid. lib. 1. c. 127.*
 g Lucernarum tantum vsib. necessaria. *Ex Plin. lib. 16. c. 7.*
 h Taxus venenata arb. è *Seru. Eclog. 9.*
 i Ilyreos autem dicit Parthicos. *Verba sunt Seru. eo loco.*
 j Robur autem general. *Seruus En. 12. ad v. In medioq. focos. & D. c. a. Gramineas: Robur, omne lignum. cum sit & species.*
 k Latix cui hoc cognom. *Ex Vitruv. lib. 2. c. 9.*
 l Ex qua tabulæ tegulis affix. *Ex Pallad. in Nouemb. tit. 15.*
 m Generat etiam resinam. *Electrum vocat Dioscorid. lib. 1. c. 117.*
 n Salix dicta è *Seru. Eclog. 1.*
 o Arbor lent. vit. hab. v. t. x. *Ambros. lib. hex. 3. c. 13.*
 p Vt siquis illud in poculo hauserit *lib. careat. Ex Hieron. Isai. c. 5. vid. Plin. 16. c. 26.*
 q Sed & fœmin. infœc. facit. *Ex Diosc. lib. 1. c. 137. At Plinius sterilitatis medicamen. fœminis esse ait.*
 r Populus autem, salix, & til. *Ex Vitruv. lib. 2. c. 9. & Pallad. in Nouemb. tit. 15.*
 s Vimen -- quod vim habeat. *Inmo quasi vincimen.*
 t Natura enim eius talis est, demergat. *Ex Hilario in ps. 136.*
 u Hæc arbor -- concitari. *Ex Hieronym. Is. 17. dicuntur autem hæc de syluestri myrica, non de satina. Nam duo sũt genera. Vid. Plin. Theoph. Ambros.*
 x Medicorum autem libri, &c. è *Seru. Georg. 2. ad v. solido Paph. de robore myrtus.*
 y Huius fructus -- gignitur. *Ex Dioscorid. libro. 1. cap. 90. & 91.*
 z Terebinthus. *Ex eod. c. sequenti.*
 aa Et leuitate materiæ -- scribe in buxo. *Ex Ambros. lib. hex. 3. c. 7. locus autem scriptura Isai. c. 30.*
 ab Rhododendrum. *Diosc. lib. 2. c. 8. Nerium aliqui Rhododaphnem, alij Rhododendron vocant. Vid. Plin. lib. 16. c. 2. A nobis adelfa dicitur.*
 ac Turbifens. *Græci Thymelea.*
 ad Cicuta autem est -- nodos. è *Seru. Eclog. 2.*
 ae Dicta quod lateat. *Isai. c. 9. Cicuta propter quod in Thyrsis geniculato nodos habeat occultos, vt canna, sicut dicitur fossa cæca, quæ occulta est.*
 af Sambucus. *Gottlic. libri, Sabucus.*
 ag Sentix dicta à situ. *Lesit verbis Virgilij: Per loca senta situ. En. 6.*
 ah Lacryma oleastro. *Ex Diosc.*

i Olea autem ipsa arb. fruct. oliu. &c. è *Seru.* Sed truncis oleæ melius *Georg. 2.*

k Orchades *Orchades etiam legi in vetustis Virgilij libris, non ut vulgo, Orchites, admonuit Pierius.*

l Radiolæ, *Virg. Orchites, & radij, & amara pausia bacca: Radiolum vocat Colum. libro. 12. cap. 47. ut distinguat (credo) à Radio maiore. De quo Cate. cap. 6. In agro Crasso, & caldo oleam conditiuam, Radium maiorem, Sa lentinam, Orchitem.*

m Liciniæ. *Licina meminit Plin. lib. 15. c. 2.*

n Et dicta Pausia, è *Seru.*

o Crustuina item, & Volema. *Pyrorum genera hæc sunt, propterea inter oleas posita, quod Isidorus (ut diximus) Seruij commentarijs sine Virgilij carminib. est usus, id illi fraudi sepe fuit. Qui Seruij locum inspexerit, id ita esse facile comperiet.*

p Colymbades appellatæ. è *Plin. Columell. Athen. lacunam facile expleas.*

q Olea est arbor. vnde deriuatio est oleum. *Verba sunt Seruij.*

r Sed quod ex alb. f. o. e. v. Hispani à Græcis ὀμφάκων. &c. *Plin. lib. 12. c. 7. Omphaciō ex olea adhuc alba expressa, deterius ex drupa, ita vocatur priusquam cibo matura sit, iam tum colorem mutans, differentia, quod hoc vicide est, illud candidum. rorò de Hispano Galenus lib. 6. de simpl. medicam. Si oleū (inquit) gustatum stricti quidpiam præferat, frigidum censetur, quale est quod ab Iberia aduehitur, quod Spanum, hoc est, Hispanicum nominant. Meminit quoque Hispani olei Aurelianus sepe, ut lib. 3. tard. c. 2.*

s Amurca--ab emergendo. *Seru. Amurca per. c. scribitur, & per g pronantiatur.*

t Prima est resina terebinth, &c. è *Dioscorid. lib. 1. c. 91. 92. & 95.*

v Hæc à Græcis appellatur Clonia. *Mendose ergo apud Dioscoridem c. 95. πίσσα ἢ μέν ὕγρὸν ἢ ἐνιοικῶνον καλῶσι. Cui legendum sit καλῶνον.*

x Probabilis splendens, lenis, & munda. *Dioscorid. ἐστὶ δὲ καλὴ ἢ εὐαίσθητος, ἢ λεῖα, ἢ καθαρά.*

y Creandarum arborum--natura. è *Seru. Georg. 2. ad v. Princip. arborib.*

z Omnia poma--ligno composito. *Ex cod. Æn. 2. ad v. folijs oleaster amaris: in eo quadam emendanda est Isid.*

De arboribus aromaticis. Cap. VIII.

ARomata^a sunt, quæq. fragrantis odoris, quæ India, vel Arabia mittit, siue alia regiones. Nomen autem aromata traxisse videntur: siue quod aris imposita diuinis inuocationibus apta videantur, seu quod sese aëri inferere, ac miscere probantur. Nam quid est odor, nisi aer contactus?

Thus, arbor Arabiæ, immensa atque ramosa, lenissimi corticis, ^b ramis ad aceris qualitatem, Amigdalæ modo succum aromaticum fundens, album, & masticatione velut puluerem resolutum: & ^c cum frangitu, intus pingue est, & igni appositum

facile ardescens. ^d Et appellatur apud nos masculum, eo quod sit natura rotundum in modum testiculorum. Reliquum planum & penè scabrosum: minus optimū. ^e Adulteratur autem admixta resina siue gummi, sed dinoscitur sua proprietate. Nam thus igni impositum ardescit, resina fumescit: gummi verò liquefcit calefactū. ^f Thus autem à tundendo dicitur, quia dum gummi guttæ ex arbore cadunt in glebis miscentur: dum verò glebæ in puluerem rediguntur, thus carpitur & virgulis tunditur, & sic inde manibus tollitur. Hoc & Libanū vocatum à monte Arabiæ, vbi Sabæi sunt. Nam mons eorum Libanus dicitur, vbi thura colliguntur.

^g Myrrha, Arabiæ arbor altitudinis quinque cubitorum, similis spinæ, quam *ἰκασίτην* dicunt: cuius gutta viridis atq. amara, ⁱ vnde & nomen accepit myrrha. ^k Gutta eius spontè manans pretiosior est, elicitæ corticis vulnere vilior iudicatur. Sarmenata eius Arabes ignibus fouent: quorum fumo satis noxio, nisi ad odorem storacis occurrant, plerumq. insanabiles morbos contrahunt. ^l Myrrha autem Troglodytica ab insula Arabiæ dicta, vbi melior colligitur, & purior.

^m Storax, arbor Arabiæ, ⁿ similis malo Cydonio, cuius virgulæ inter Caniculæ ortum cauernatim lacrymam fluunt. Distillatio eius in terram cadens, munda non est, sed cum proprij corticis serobe seruatur. Illa autè, quæ virgis & calamis inhæserit, munda est & albida: dehinc fulua fit Solis causâ, & ipsa Storax calamites pinguis, resinosa, odoris iucundi, humecta, & veluti mellosum liquorem emittens. Storax autem dicta, quod sit gutta arboris profluens, & cōgelata. Nam Græci stiriam guttam dicunt, Græcè autem *στέρια* Latine storax dicitur.

^o Bdelium, Indiæ & Arabiæ arbor, cuius lacryma melior Arabica. Est enim lucida, subalbida, leuis, pinguis, & equaliter cerea, & quæ facile molliatur, neque ligno vel terræ commixta, amara, odoris boni. Nam ex India sordida est & nigra & maiori gleba. Adulteratur autem admixto gummi, qui non ita amarificat gustum.

^p Mastix, arboris Lentisci gutta est. Hæc Granomastix dicta est, quia in modum granorum est. Melior autem in Chio insula pinguit, odoris boni, candoris ceræ Puriceæ. Vnde & splendore cutis pulchrificat. Adulteratur autem incedam resina, vel thure.

^q Piperis

^o Piperis arbor nascitur in India, & in latere montis Caucaſi, quod Soli obuerſum eſt: folijs ad Iuniperi ſimilitudinem. Cuius ſaluas ſerpentes cuſtodiuunt: ſed incolæ regionis illius, cum maturæ fuerint, incēdunt. Et ſerpentes igne fugantur: & inde ex flāma nigrum piper efficitur. Nam natura piperis alba eſt, ^c cuius quidem diuerſus eſt fructus. Nam quod immaturum eſt, piper longum vocatur: quod incorruptum ab igne, piper album: quod verò cute rugoſa & horrida fuerit, ex calore igni trahit & colorem, & nomen. Piper ſi leue eſt, vetuſtum, ſi graue nouellum: vitanda eſt autem mercatorum fraus. Solent enim vetuſtiſimo piperi humectō argenti ſpumam aſpergere aut plum- **B** bum, vt ponderoſum fiat.

Aloa, in India atq. Arabia gignitur: arbor odoris ſuauiſſimæ ac ſummi. Denique lignū iplius, vice thymiamatum altaribus adoletur, vnde & nomen traxiſſe creditur.

Cinnamomum dictum, quod cortex eius in modum cannæ ſit rotundus & gracilis. Gignitur autē in India & Æthiopiæ regionibus, frutice breui duorū tantum cubitorum, colore ſubnigro vel cinereo, tenuiſſimarum virgarum. ² Nam, quod in craſſitudine extenditur, deſpectui eſt: quod verò gracilius prouenerit, eximium. Quod cum frangitur viſibile ſpiramentum emittit ad **C** imaginem nebulae ſeu pulueris.

Amomum vocatum, quod veluti odorem cinnamomi referat. Nascitur in Syria & Armenia: ³ frutex eius borroſum ſemen reddens ſibi cōnexum, flore albo veluti violæ, folijs ſimilibus Biontiæ, odore etiam bono, ſonnos ſuauiſſicat.

² Caſia naſcitur in Arabia: virga robuſti corticis, & purpureis folijs, vt piperis. Eſt autem virtutis cinnamomi ſimilis, ſed potentia inferior: vnde pro Cinnamomi vice duplex eius pondus in medicamentis admilcetur.

³ Calamus aromaticus à ſimilitudine calami viſualis vocatur. Gignitur in India multis nodis geniculatus, ſaluus, fragrans ſpiritus ſuauiſſitate. Qui cum frāgitur, in multas ſit partes ſciſſilis, ſimulās gultu Caſiam cū leui acrimonia remordente.

^b Baſſami arbor, in Iudæa intra terminos tantum XX. iugerum erat. Poſteaquam eandem regionem Romani potiſſi-
ſunt, etiam latiſſimis collibus propagata eſt, ſtirpe ſimilis viti, ^c folijs ſimilis rutæ, ſed al-

A bidioribus, ſemperque manentibus. ^a Arbor autem Baſſamam: lignum eius Xylobaſſamum dicitur: fructus, ſive ſemen Carpo-
baſſamum: ſuccus ^c Opobaſſamum. Quod ideo cum adiectione ſignificatur, ^d eo quod percuffus ferreis vngulis cortex ligni per cauernas eximij odoris guttam diſtillat: cauerna enim Græco ſermone *ὄπη* dicitur. Cuius guttam adulterant admixto Cyprino oleo, vel melle. ^e Sed ſyncera probatur à melle, ſi cum lacte coagulauerit: ab oleo, ſi inſtillata aqua aut admixta facile fuerit reſoluta: præ-
terea ſi laneæ veſtes ex ipſa pollatæ non maculantur. Adulteratum quidem neque lacte coagulat, & vt oleum in aqua ſupernat, & veſtem maculat. ^b Baſſama autē ſi pura fuerint, tantam vim habent, vt ſi Sol excan-
duerit, ſuſtineri manu non poſſint.

^a Cap VIII. Aromata ſunt quæque. ſ. Od. India. *Quæq. id eſt, quæcumq.*

^b ramis ad aceris qualitatem, & c. *è Solin. c. 46.*

^c Cum frangitur intus pingue. *è Dioſc. lib. 1. c. 82.*

^d Et appellatur apud nos maſcul. *Ex Plin. libro. 12. c. 17.*

^e Adulteratur autem admixt. *è Dioſc. ibid.*

^f Tus autem ſi ne aſp. *è Seru. ad v. molles ſua tura Sab. Georg. 2.*

^g Myrtha Arab. arb. alt. ad. q. c. *è Solin.*

^h Similes ſpinæ quam *ἄκανθας* vocant *Seru. Georg. 2.* Acanthus arbor eſt in Ægypto ſemper froniſ. *ἀκανθας* dicta, quia ſpinis plena eſt.

ⁱ Vnde & nomen accepit. *Nam myrtha è voce Hebrææ fluxit: vt item Cinnamomū, Nardus, Crocus: Agallochus ſive Aloe auctore Hieronymo.*

^k Gutta eius ſponte man. *è Solin.*

^l Myrtha autem Troglodytica. *è Dioſc. lib. c. 180. ſed ſinu fortaiſe legendum: pro inſula.*

^m Storax arbor Arab. *Donatus in Adelph. ſc. 1. Storax (inquit) ab odore. valein vox legitur apud Solinum Styraç apud vln. & alios.*

ⁿ Similis malo Cydonio. *è Dioſc. c. 80. Plinius. 12. c. 25. Cotones malo ſimilem.*

^o Bdellium. *vid. Dioſc. c. 81.*

^p Æqualiter cerea. *Plin. vln. 1. cerea. Plinius: eſſe autem debet tranſlucidam ſimile cereæ.*

^q Maityx. *è Dioſc. c. 91.*

^r Candoris cereæ Purice. *Tyrthene cerea Dioſc. ſed hoc fortaiſe è Plinio, qui ceram puricam candidiſſimam ſcribit.*

^s Piperis. *ſimilitudinem. è Solin. c. de India.*

^t Cuius quidem diuerſus eſt fructus. *Ex eod.*

^v Vnde & nomen traxiſſe creditur. *In quæſt. cum Græcis æ. v. ſit ἀρα, ara pro are in gloſſis legit ſi è Iſidorus, ſive, quod magis credo, qui hæc illi adiecit.*

^x Nam quod in craſſ. eximium. *è Solin. c. 43. vid. Theophr. lib. 9. de hiſt. plant. c. 5.*

^y Frutex eius borroſum ſem. *è Dioſc. lib. 1. c. 14.*

^z Caſia. *Ex eod. c. 12.*

^a Calamus aromatic. *è c. 17.*

^b Baſſami arbor. *è Solin. c. 48.*

- Folijis similis rutæ s. a. s. q. m. è Dioscorid. c. 18.
- Arbor autem balsamum. è Seru. Georg. 2.
- Opobalsamum, quod ideo cum adiectione lignif. & c. ex Negeſſip. lib. 4. c. 17.
- Eo quod percuſſus ferreis vng. Ita quidem Dioscor. & Theophrastus. Melius Plinius: Ferro ledi vitæ odit, & Tacit. V. list. si vim ferri adhibeas, pauent vena Negeſſip. libro 1. Virgultifque innascitur, quæ acutis lapidib. incidunt pueri agricolæ.
- Balsama autem, si pura fuerint. è Seru. Georg. 2. ad illud. Quid tibi odorato referam sudantia ligno Balsama?

De herbis aromaticis, siue communibus. Cap. IX.

EXtant & quarundam herbarum nomina, quæ ex aliqua sui causa resonant, habentes nominum explanationem. Non tamen omnium herbarum etymologiam inuenies. Nam pro locis mutantur etiam nomina.

- Folium dictum, quod sine vlla radice innatans in Indiæ littoribus colligitur. Quod lino perforatum, siccant Indi atque reponunt. Ferrur autem Paradisi esse herba gustu Nardum referens.
- Nardus, herba est spicosa, vnde & à Græcis *νάρδος ἀρώχης* appellata, quarum alia Indica, alia Syriaca vocatur, non quod in Syria nascatur, sed quod mons, in quo inuenitur, alio latere Indiam spectat, alio Syriam. Est autem Indica multiformis, sed melior Syriaca, leuis, fulua, comosa, spica parua, odoratissima, Cyperum simulans. Quod si multum in ore tardauerit, linguam siccatur. Nardus Celtica, à regione Galliarum nomen traxit. Nascitur enim sæpius in Liguriæ Alpibus, & in Syria, frutice paruo, radicibus in manipulo collectis ligamentis. Flos eius tantum propter odorem bonus. Thyrsi eius, atque radice vtilis probantur vltibus nostris.
- Costum, radix herbae est nascentis in India, Arabia, & Syria, sed melius Arabicum: est enim album & leue, suaue, iucundi odoris, Indicum colore atro, & leue, vt ferula: Syriacum verò pondere graue, colore buxæ, odore acris, summum tamen album, leue, aridum, gustum incendens.
- Crocum dictum ab oppido Ciliciæ, quod vocatur Coricium, quanquam & alibi nascatur, sed non tantum, vel tale, quale in Cilicia. Vnde . . . potiore parte nomē accepit. Nam multa res nomina sumpserunt à locis, vbi

A plus prouenit, & melius aliquid. ^f Optimum est autem, quod fuerit recens, odoris boni, albedine parua, porrectæ longitudinis, integrum, & neque in fragmenta comminutum, inspiratione bona, & cum carpitur, manus inficiens, & leuiter acre. Quod si eiusmodi non fuerit: aut vetustum, ^h aut infusum agnoscitur. Adulteratur autem admixto crocomagmate. Augendi quoque ponderis causa spuma argenti contrita adijcitur, & proditur, si puluerulentum reperitur, ⁱ atque decoctum ab odore proprio fuerit lapsam.

k Crocomagma, expressis aromatibus crocini vnguenti, atque informato sedimine in pannusculos, fit: & ideo sic appellatur.

B ^l Asarum, nascitur in vmbrosis montibus, folijs Casia similibus, inter quæ flos iuxta radicem purpureus, in quo semen continetur vuarum simile, radicibus pluribus, atque tenuissimis, & benè redolentibus, & est virtute similis Nardo.

ⁿ Phu, nascitur in Ponto, folijs Oleastro similibus.

C Cyperus à Græcis vocatur, quod habeat virtutem feruentem. ^o Radix eius est iunci trianguli, folijs porri similibus, radicibus nigris, siue contiguis, in similitudine oliuarum odoratissimis atque acerrimis. Nascitur in paludibus atque vacuis locis. Traditur etiam alia species Cyperi, quæ in India nascitur, & appellatur lingua eorum Gingiber.

^q Iris Illyrica à similitudine Iris cælestis nomen accepit. Vnde & Latinis Arcumen dicitur: quod flos eius coloris varietate eundem arcum cælestem imitetur. Illyrica autem dicitur, quia in Illyrico plurima & violentissima est: species eius folijs gladioli similibus, radice aromatica, odoris boni.

^r Acorum, folijs Iridis similibus, radicibus saporis acerrimi, sed odoris iucundi: propter quod & aromatica est.

D ^s Meu ---

^t Cardamomum ---

^x Squinum, melius quod in Euphrate nascitur, quam quod in Arabia, fuluum, multiflorum, purpureum, tenue, odoris rosei, cum manu fricatur, gustu multum incendit linguam, atque mordet. Huius ^y flos *στυγιον* dicitur. ^z *Αρωγ* enim Græcè flos nuncupatur.

Thymum appellatum, quod flos eius odorem refert. De quo Virgilius: Redolentque thymo fragrantia mella.

* Erythimum, Græcum nomen, quod Latine dicitur flos thymi. Nā flos Græcè thyr, aut vocatur. Est autem flos Tymbræ similis.

* Samitæus est, quem Latini Amaraeum vocant. Cuius nominis usum Virgilius etiam ad Venerem referens ait: - Vbi mollis Amaraeus illum Floribus & d'ilei aspirans complectitur umbra. Aptæ est autem hæc herba vnguentis. Vnde & nomen traxit Amaraeus à puero cuiusdam regis: qui casu lapsus dum ferret vnguenta, nouum & gratissimū ex confusione odorem creauit.

* Hyacinthus, herba est habens florē purpureum. Traxit autem nomen à puero quodam nobili, qui in silicibus inter purpureos flores repertus est interfectus, deditque nomen herbe puerilis funeris casus. Est autem radice, & flore bulbi similis, pueros à pubertate retinens.

* Narcissus herba fabulose impositum nomen habet, à quodam puero, cuius membra in hunc florem transierunt, qui & nomen Narcissi in appellatione custodit, & decus pulchritudinis in candore retinet foliorū.

Rosa à specie floris nuncupata, quod rutilante colore rubeat.

Lilia lactei floris herba, vnde & nuncupata, quasi lilia, & cuius cum cādor sit in folijs, aurum tamen species intus effulget.

* Viola, propter vim odoris nomen accepit. Huius genera sunt tria, purpureum, album, melinum.

* Acanthus, herba Ægyptia semper frondēs, spinis plena, flexili virgulto. In cuius imitatione arte vestis ornatur, quæ Acathina dicitur, & Acanthis dicta.

* Hedera dicta, quod arboribus reptando adheret. De qua Virgil. Inter victrices hederam tibi serpere lauros. Alij hederam aiunt vocatam, quod hædis supra lactis abundantiam in escā à veteribus præbebatur. Hedera, frigida terre indices sunt secundum Physicos. Nam antipharmacum ebrietatis est, si quis potus hedera coronetur.

Elleborum memorant in Græcia circa Elleborum quendam fluium plurimū gigni, atque inde à Græcis appellari. Hoc Romani alio nomine Veratrum dicunt, pro eo quod sumptum, motam mentem in sanitatem reducit. Duo sunt autem genera, album, & nigrum.

* Acone, portus est Bithyniæ, qui prouentu malorum graminum vsq. ad eodē celebris est, vt noxias herbas Aconita illinc nomine.

A mus. Nā Toxic a venena ex eo dicta, quod ex arboribus raxeis exprimentur: maximè apud Cantabrigiam.

* Euphorbium dictum, quod eius succus oculorum acuat visum. Cuius vis tanta est, vt d'aris carnibus superadicta citius coqui compellat. Nascitur in multis locis, sed plurima in Mauritania.

* Laser herba nascitur in monte Oscobagi: vbi & Ganges fluius oritur: cuius succus dictus primum Lacir: quoniā manat in modum lactis: deinde vsu deriuante Laser nominatū est. Hoc est à quibusdam Opiū Cyrenaicum appellatum, quoniam & apud Cyrenas nascitur.

* Aloe, herba amarissimi succi.

* Panace, herba fragrantis odoris, thyrso ferule similis, ex qua profluit succus: qui Opopanace dicitur, croceus & pinguis, odor grauis, & amarissimus.

Galbanum, succus est ferulæ.

Dyctæ, est mōs Cretæ, ex quo Dyctamnū herba nomen accepit, propter quam apud Virgilium cerua vulnerata saltus peragrat Dyctæos. Tantæ enim potentia est vt ferrum à corpore expellat, sagittas excutiat: vnde, & eius pabulo feræ percussæ sagittas à corpore inhaerentes eiciunt. Hanc quidam Latinorū Poleium Martis dicunt, propter belli tela excutienda.

* Mandragora dicta, quod habeat mala suaue olentia, in magnitudinem mali Martiani. Vnde & eam Latini malum tertæ vocant. Hanc poëta *ανδρωειδης* appellant, quod habeat radicem formam hominis simulantem. Cuius cortex vino mixtus ad bibendum datur ijs, quorum corpus propter curam secandum est, vt soporati, dolorem non sentiant. Huius species dux. Fœmina, folijs lactuce similibus, mala generas in similitudinem prunorum. Masculus vero, folijs betæ similibus.

* Papauer herba somnifera: de qua Virgilius, Lethæo perfusa Papauera somno. Soporē enim languēribus facit. Eius alia est vsualis, alia agrestis, ex qua fluit succus, quæ Opium appellant.

Colocynthis, cucurbita agrestis, & vehementer amara, quæ similiter, vt cucurbita flagella per terram tendit. Dicta autem Colocynthis, quod sit fructu rotūdo, atque folijs, vt cucumis vsualis.

* Centauriam Græci vocant, quæ iam à Chirone Centauro fertur reperta. E.

- & *λιανήριος*, quia locis humidis nascitur. A
Eadem, & Fel terræ propter amaritudinem.
- Glycyrrhiza Græcè ex eo dicta, quòd dulce
radicè habeat. *γλυκὺν* enim dulce Græci di-
cunt. Eadem *ἄδιψος*, quia sitientibus sitim
sedat.
- ^j Dracontea vocata, quòd hasta eius varia
sit in modum colubri, similitudinemq̄, dra-
conis imitetur, vel quòd eam herbã vipe-
ra timeat.
- ^k Chelidonia ideò dicitur, vel quòd ad-
ventu hirundinũ videtur erũpere, vel quòd
pullis hirundinum si oculi auferantur, ma-
trem eorum illis ex hac herba mederi di-
cuntur.
- ^l Heliotropium nomen accepit primò,
quòd a stiuo solstitio floreat, vel quòd Solis
motibus folia circumacta conuertat. Vnde
& à Latinis Solisequia nuncupatur. Nam &
Sole oriente flores suos aperit, idem se re-
cludit, cum Sol occubuerit. Ipsa est quam
Latini Intubum syluaticum vocant. ^m Hæc
& Verrucaria, quòd extinguat verrucas ex
aqua pota, vel in cataplasmate posita ab-
tergat.
- ⁿ Pentaphyllon, à numero foliorũ dicta,
vnde eam Latini Quinq. folium vocant:
herba adeò munda, vt purificationi, & tem-
plis adhiberi à Gentilibus solita esset.
- ^o Hyslopus, herba purgandis pulmonibus
apta. Vnde & in veteri testamẽto per Hyf-
sopi fasciculos aspergebatur agni sanguine,
qui mundari volebat. Nascitur in petris he-
rens saxo radicibus.
- ^p Reubarbarum, siue Reuponticum: illud,
quòd trans Danubium in solo barbarico:
illud, quòd circa Pontũ colligitur, nomi-
natũ est. Reu autem radix dicitur. Reubar-
barum ergò, quasi radix barbara. Reuponti-
cum, quasi radix Pontica.
- Hyoscyamos à Græcis, à Latinis Herba ca-
licularis, quòd caliculi eius in figuram can-
tharorũ nascantur, vt est mali Punici, quo-
rum ora serata sunt, habentia in fronsibus se-
mina papaueris similia. Hæc herba, & insa-
na vocatur, quia eius vsus periculosus est.
Denique si bibatur, vel edatur, insaniã facit,
vel somni imaginem torpidã. Hæc vulgus
Mslimindrũ dicit: propter quòd alienatio-
nem mentis inducit.
- Saxifraga vocata, quòd semẽ eius petras
in vesica frangat, atque comminuat.
- Gerona nomen simplicis, vt medici me-
morant, abinuẽtore, radicibus Aristolochiæ
similibus. Nascitur sub Alpibus, atque Gala-
tia Afrix.
- Satureia, calida, & propè ignita. Vnde illi
& nomen inditum credunt, quòd pronos
facit in Venerem.
- Satyrion dicta à Satyris, propter incendiũ
libidinis, quã vulgus Stingum vocat: Vene-
rem enim suscitatur. Eadẽ & Orchis, quòd
radix eius in modum testiculorum sit: quos
Græci *ὄρχις* vocant. Item & Leporina, pro-
pter quòd caulem mollem emittat.
- Vrtica vocata, quòd tactus eius corpus
adurat. Est enim igneæ omninò naturæ, &
tactu perurit: vnde & pruriginem facit.
- ^f Artemisia, herba Dianæ à gentilibus cõ-
secrata est, vnde & nuncupata. Græcè enim
Diana *ἄρτεμις* dicitur.
- ^g Chamæmelos Græcè dicta, quòd mali
Matiani odorem habeat: sitque brevis, ter-
ræque vicina.
- Chamædrys à Græcis appellatur, quòd sit
brevis, & per terram strata, & minuta folijs
paruissimis.
- ^c Pæon, quidam medicus fuit, à quo Pæo-
nia herba perhibetur inuenta, vt Homerus
dicit. Hanc quidã Glycysiden vocant, quòd
dulcis saporis sit, vel Pétorobon à numero
granorũ, vel, vt alij, Dactylosam à digitorũ
similitudine. Nascitur in syluis.
- Buglossos à Græcis dicta, eo quòd folia as-
perissima ad modum linguæ bouis habeat.
- ^x Quæ mirum in modum ob sapientiam nu-
triendam vino infundenda à veteribus me-
moratur. Conuiuij quoque hilaritatem præ-
bere fertur: pro olere etiam sumitur.
- ^y Arnoglossos, id est, agni lingua, quæ à Ro-
manis Plátago dicitur, quòd planta eius ci-
to adhæreat terræ. Hæc multi pro olere vel-
cuntur.
- ^d Herpillus, quæ apud nos Serpillus vocatur,
pro eo quòd radices eius longe serpant. Ea-
dem, & Marrisanimula, propter quòd mē-
strua moueat.
- ^a Aristolochia dicitur, quòd mulieribus fœ-
tis optima sit. Nam superficillã post partum,
matricem beneficio vaporis expurgat. Hu-
ius herbæ genera sunt duo: quarũ vna Ari-
stolochia rotunda dicitur, propter quòd ro-
tundam radicẽ habeat: altera Aristolochia
longa, quia longam radicem habet, cum ra-
mis & folijs lægioribus, quam etiam & Da-
ctylitem vocant, quòd sit radice robore di-
gitali, & longa.
- ^b Erigeron nomen à Græcis dicitur, quòd
vete

vere primo senescat. Vnde & eā Latini Senecionem vocant. Nascitur per macerias.

^e Pyllos dicta, quod semen pulicis simile habeat. Vnde eam Latini herbam pulicarem vocant.

^d Hierobotane, ideo à Græcis hoc nomen accepit, quod ^e remedijs, ac ligamentis hominum, & purificationibus sacerdotum à Gentilibus probaretur apta. Vnde & eam pontifices Sagmen appellabant, quasi sancti men, hæc Verbena, quia pura.

^f Paliurus, herba asperrima, & spinosa.

^g Scruthius, quam quidam Herbam Lanariam vocant, eo quod plerique lanam ex ea **B** lauent. Nascitur in locis cultis.

Splenos, dicta quod splenem auferat.

Cimicia, propter similitudinem cimicis. Vnde, & eam Græci κίμικιον vocauerunt. Nascitur in locis asperis, atque cultis.

Marrubium, quod Græci Πράσιον dicunt, vocatum propter amaritudinem. Nascitur in campis.

^h Polegium, apud Indos pipere pretiosius est. Habet autem vim theriomaticam, calefacit, & deducit, extenuat, & purgat, & digerit.

^k Absinthium Græcum nomen, cuius probabilius est, quod in Perti regione nascitur: vnde, & Absinthium Ponticum nominatur.

^l Symphyton Græcè dictum, eo quod tantam in radice virtutem habeat, ut frustra carnis aspersa in cacabo coagulet.

^m Polypodium, herba, cuius radix hirta, atque crinita, ut est Polypus: ex quo derivatum ut Polypodium diceretur. Nascitur in tenebris petrarum terris, siue quercubus vicinis.

^o Polios, à Græcis, à Latinis Omnimorbia, quod multis morbis subueniat. Nascitur in montibus, & duris locis.

^p Scaramonia, quam Latini Acri dium vocant, herba succi plena, quæ colligitur subcauata radice. Denique terram rotunda cavitate fodiunt: tum suppositis, aut cochleis, ut nucis folijs excipitur succus, atque siccatu auferatur. Venit autem sapius probabilior ex Myfia Asia. Huic contrarius, atque falsus ex Syria atque Iudæa.

^q Daucus, folijs fœniculi similis, thyrso bipalmis.

Citocatia dicta, quod ventrem citò depurget, quam vulgus corruptè Citocotiam vocant.

^r Lappa dicta, quod habeat caulem ingentem per terram disposita. Hæc herba à Græ-

A cis Φιλόφραπτες vocatur, quod vestibus hominum inhaereat ob asperitatem sui. Nascitur iuxta muros.

Capillus Veneris vocatus, siue quod delapsos post alopeciā capillos recreat, vel quod Capillorum fluores coercet, vel quod sit virgulis nigris lenibus cum splendore quasi capilli. Nascitur in aquosis locis.

^f Rubia dicta, quod radix eius sit rubra, vnde & colorare lanas perhibetur.

^e Anchusa, cuius radix contrita digitos inficit. Est enim colore sanguineo, vnde etiā pictoribus ad purpuram effingendam vsui est.

Chamaeleon, quæ Latinè Viscarago vocatur, eo quod viscum gignat, in quo hærent aues, quæ propria voluntate descendunt ad escam.

Cicutia, propter quod in thyrso geniculato nodos habeat occultos, ut canna: sic dicitur fossa caeca, quæ occulta est. Hæc potui data interficit. Hanc in carcere Socrates bibit, & expirauit. Persi: Dicere, sorbitio tollit quem dira cicuta. Hæc dū hominibus venenum sit, capellas efficit pingues.

^v Trifolium est, quod Græci τρίφυλλον vocant, quod sit folijs trinis per singulas adnationes.

^c Phlomos, quæ Latini Herbam Lucernalè vocant, ab eo quod ad lychnia proficiat. Eadem, & Lucubros, quod lucè præbeat umbris.

Pyretron, Græcè dicta, quod habeat radicem incendiosam, atque coaceruantem.

^x Althea, malua agrestis, siue malua viscus, sed Althea, quod in altum surgit: & viscus, quia glutinosa est.

^y Oryganum, quod Latinè Coriaria interpretatur, propter quod infusum coloret vinum.

^z Tithymallum vocabulū sumpsit, quod foliorum comam ad radium solis circumacta conuertat. Nam Græci solem τῆρα vocant, μάλλον comam, ex quo confectum est, ut Tithymallum diceretur. Huius species septem diuersis locis nascentes.

^a Strychnos, quæ Latinè Herba salutaris vocatur, propter quod dolorem capitis, & stomachi incendiū mitigat. Eadem, & Vua Lupina propter semen eius vua simile.

^b Polygonus, quam Latini Herbam sanguiariam vocant, quod missa in nat. sanguinem moueat.

Ambrosia, quam Latini Apium sylvæ. cū vocant.

vocant. De qua Virgilius: Ambrosiæque comæ diuinum vertice odorem Spirauere.

Apiago, quod flores eius apes maximè appetunt.

Portulaca ----

c Rosmarinus, quã Latini ab effectu Herbam salutarem vocant: cuius folia fœniculi sũt similia, atque aspera: & rotatim terræ prostrata.

Colocasia ----

Mentha agrestis, d quam Græci καλαμίγηρ nostri vulgo Nepetam vocauerunt: maioris virtutis, & vehemens in calore.

e Genucularis herba substernitur ob scorpionum vim repellendam.

Gladiolus, quod sit folijs gladij similibus, thyrsu cubitali, floribus purpureis.

Verbascum ----

Agaricum f radix vitis albæ.

Calamites ----

Lappa ----

Lapago ----

Lapella ----

Beneola ----

Orcibeta ----

Mirobalanum ----

g Asphodelus, quam Latini à colore Album vocant.

h Scylla, quod nocēs sit: de qua superstitio gentilium dicit, quod si integra ad limen suspendatur, omnia mala fugat.

Chamepitys à Græcis dicta, quod terræ adhaereat, & odorem pini habeat. Hanc Latini Cucurbitularem vocant, quod ex parte odorem cucurbitæ referat.

k Staphysagria nascitur in locis amœnis.

l Asplenos dicta, quod splenem auferat, siue Scolopédrios, eo quod folia ipsius scolopédrio animali sunt similia. Nascitur m in humidis petris.

n Volnus appellatus, quod radix eius volubilis sit, & rotunda.

o Stœchas, in insulis Stœchadibus nascitur, vnde & nuncupatur.

Cyclaminus Græcè dicta à quodam qui κύκλιος vocatus est, qui primus virtutem huius herbæ inuenit, siue quod habeat radicem rotundam. Græci enim κύκλιος rotundum vocant. P Cuius radix, aut succus si vino fuerit admixtus, ebrios facit. Nascitur in syluosis locis, & agris.

q Anemoloseuce, siue Brionia, quam Latini anemum albam vocant, vel à qualitate coloris, vel quod eius radix contrita, & corpori

A infricata teneriorem, & candidiorem cutem reddat. Nam & succus baccarum eius lac vberibus siccis reddit.

r Ampelos melana, id est, vitis nigra, eademque Labrusca habens folia hederæ similia, in omnibus maior, quàm vitis alba: baccas similiter habens, quæ in maturitate nigrescunt: vnde & vocabulum sumpsit.

Viticella herba, à Latinis appellata, quod sicut vitis quicquid proximum habuerit, apprehendat corymbis, quos annulos appellamus.

f Buphthalmos florē habet croceum oculo similem. Vnde à Græcis nomen accepit. Est autem caule molle, c folijs Coriandri similibus. Nascitur iuxta muros ciuitatum.

B v Phlomos, quam Latini Verbascum vocant, quarum altera est masculus, albidioribus folijs, atque angustioribus: altera fœmina folijs latioribus, atque nigris.

z Ferula, vocata à medulla. Nã illam Varro tradit esse ferulæ medullam, quam ἀπὸ δέρον Græci vocant. Nonnulli à feriendo ferulam dicunt. Hac enim pueri, & puellæ vapulare solent: huius succus galbanum est.

z Papyrus dictus, quod igni & cereis est aptum, πῦρ enim Græci ignem dicunt.

Iuncus dicitur, eo quod iunctis radicibus hæreat.

C a Scirpus, à quo tegetes texuntur sine nodo: de quo Ennius. Quærūt in scirpo soliti quid dicere nodum. Et in proverbio: Qui inimicus est, etiam in scirpo nodū quarit.

b Fucus genus herbæ est, de qua tingitur vestis: dicta, c quia mentitur alienum colorem: vnde & Virgilius: -- discet mentiri lana colores.

Alga nascitur in aquis stantibus. Ita denique nomen sumpsit ab algore aquæ: vel quod alliget pedes, quia crassa est folijs aqua ex parte superantibus.

D vlua, & typhus herbæ, quæ circa fontes, & paludes stagnaq. nascuntur. Ex quibus vluua, id est, alga mollis, & quodammodo fungus, dicta ab vligine.

Typhe verò, quæ se ab aqua inflat. Vnde etiam ambitiosorum, & sibi placentium hominum tumor typhus dicitur.

d Carix, acuta herba, & durissima sparto similis, de qua Virgilius: -- Et cariceo pectus acuta.

e Spartus, frutex virgofus sine folijs, ab asperitate vocatus. Volumina enim tuniam, quæ ex eo fiunt, aspera sunt.

Gramen, à sicu potius dictum, quòd plurimorum agrorum sit. Unde illud Græci, *ἡ γρῆν* vocauerunt: licet omnis herba gramen vocetur, ab eo quod germinetur: sicut robat omne lignum, licet sit & species, ab eo quòd firmissima.

h Filix, à singularitate folij dicta. Denique ex vna virgula altitudine cubitali vna scilla folia gignantur replicata, velut pinna.

*A*vena --
*I*olium --

Zizania, quod poëtae semper infelix loliū dicunt, quod sit inutile, & infecundum.

Fœnum dictum, quod eo flāma nutritur. *Φῶν* enim flamma est.

Manipulum dicimus, fascem fœni. Et dictus manipulus, quod manum impleat.

a Cap. IX. Folium dictum, &c. è Dioscorid. lib. 1. c. 11.

b Nardus. Ex cod. c. 6.

c Et in Syria. *Ἰβρί* legerim ex Dioscorid. c. 7.

d Coluca. Ex cod. 15.

e Crocum dictum ad oppid. è serm. Georg. 1. ad v. Croceos vt Tmolus odores.

f Optimum autem, &c. è Dioscorid.

g & cum capitur manus iniciens. Dioscorid. *ἄντων ὑδάτων τὰς χεῖρας, hoc est, tingens inuictatione manus.*

h aut insulum. Dioscorid. *ἡ βερβέρη* id est, daltū.

i atq. decoctum. id est, defrutum. Dioscorid. *καὶ τὸν ἐπιπέδον ἐπιπέδον τὸν χεῖρας, qui in decoctum hic substituant, quid decoquere sit, non satis vident.*

k Crocomagma. Dioscorid. c. 26. & Plin. lib. 21. c. 20.

l Alarum. è Dioscorid. c. 9.

m folijs casie similibus. Inuenio hederæ similibus Dioscorid. *ἡ δὲ δάκτυλος ἡ δὲ δάκτυλος* & Plinius lib. 12. c. 11. hederæ folijs. *ἡ δὲ δάκτυλος ἡ δὲ δάκτυλος* legitur videtur recte Dioscoridis interpretari, *ἡ δὲ δάκτυλος ἡ δὲ δάκτυλος*.

n Phu. è Dioscorid. 10. Plinius lib. 12. c. 11.

o radix est iunci trianguli. hoc canis tribuit Dioscorid. *καὶ τὸν τριανγύλιον*.

p atq. vacuis locis. Contra Dioscorides: *ἐν τῶν τοῦ ἐπιπέδου ἡ δὲ δάκτυλος*, id est, cultis, error ergo interpretis, qui *ἀπὸ τοῦ ὄρους* forte legit. aut *ἀπὸ τοῦ ὄρους*.

q Iris Illyrica. è Diosc. c. 1.

r Acorum. Ex c. 2.

s acerrimi saporis, sed odoris incundi. *ἡ δὲ δάκτυλος* deest in omnibus libris. quā è Dioscor. reposuimus. ille enim: *ἀπὸ τοῦ ὄρους ἡ δὲ δάκτυλος*. Plinius quoque gustu acres, odore non ingratas.

t Meu -- *Ἰβ.* Diosc. c. 3.

v Cardamomum --- Idem c. 5. & lib. 2. c. 185.

x Schœnus melior. Vid. Dioscorid. c. 6. qui primam laudem Nal. Atho Schano. Secundam Arabicam tribuit, Libycam inutilem esse ait. Cetera conueniunt.

y Ros schœnanthos. Squamatos apud Pallas in Octob. tit. 1. & apud Aurelianus non semel mendose, sed ita forte tunc & proferbant, & scribebant.

z Epithymum. Dioscorid. lib. 4. c. 179. *ἡ δὲ δάκτυλος ἡ δὲ δάκτυλος*

A *ἡ δὲ δάκτυλος*. Vid. Plin. lib. 26. c. 8.

a Sampsuchus. Ita quoque ab Aureliano & Hesychio: ab alijs *sampsuchum* effertur.

b vnde & nomen amaracus. È Seruio. *Aeneid.* 1. vbi mollis amaracus illum.

c Hyacinth. Seru. eclog. 3. & Ouid. lib. 10.

d est autem radice, & flore volui. V. Dioscorid. lib. 4. c. 63.

e Narciss. Ouid. lib. 3.

f In candore retinet folior. *Florum* potius, nisi foliorum intelligas, vt mox de lilij, ex Ambros. cuius dum candor sit in folijs. Diosco. *ἡ δὲ δάκτυλος λευκὸν*. quali lilia. Al. quasi liglia.

g Cuius dum candor sit in fol. -- effulget. Verba sunt Ambros. Hex. 3. c. 8.

h viola propter vim odoris. Doloris libri omnes prater Roma. mendose, vt apparet, Ambros. In quib. nescias, species ne amplius florum, an vis odora delectet.

i Huius genera sunt tria. Quattuor retelit Dioscorid. *λευκὸν, μελανρον, κωνιδιον, παρρησιον*. tria Plinius: putpurex, lutea, alba.

k Acanthus. Locus consilatus ex tribus Seruij locis. Georg. 2. *Aen.* 1. & eclog. 4.

l Hedera. Festus. Hedera dicta quod hæreat, siue quod edita petat, vel quia id, cui adhæserit, edat.

m quod hærdis supra lactis abund. &c. Coluella. lib. 7. c. 6. de hærdis: Qui vbi editi sunt eodem modo, quo agni, educantur, nisi quod magis hærdor lasciuia compescenda, & arctius cohibenda est: Tum super lactis abundantiam Samera, vel Cythilus, aut hedera præbenda.

n Hederae frigidae terræ indices. È Seruio Georg. 2. Hederae pandunt vestigia nigra.

o album, & nigrum. Quæ post hac legitur in quibusdam editis, absunt ab omnibus manus. Sunt verò Ambrosij verba. lib. 3. Hex. c. 9. quæ propterea hic adscribimus: Hanc autem periti loquuntur esse, esse, & alimoniam coturnicū, eo quòd naturali quodam temperamento sui corporis vim pabulinoeentis euitant. -- & c. vsq. ad -- solum.

p Acone potius est Bithynia, qui prouentu maior. gr. è Solin. c. 55.

q Nam toxica venena ex eo dict. Plin. lib. 16. c. 10. Sunt & qui toxica hinc appellata dicant venena, quæ nunc toxica dicimus.

r Euphorbium dict. *Etymologia*, opinor, meminisse Isidorus voluit, & hic vt sepe alias aliqui: a stralione, vel potius à posteris additum. Plinius ab Euphorbo Iubæ regis medico nomen duxisse patet.

s Laser herb. n. i. monte Oscobagi. Al. *Oscobagi*. Quis verò hic mons, nos ad coniecturam eandem nunquam quæsimus.

t Cuius succus dictus primum Lac Sirpicum. Solin. c. 40. Dictum primum lac Sirpicum, quoniam manat in modum lacteum. deinde vsu deriuatè, laser nominatum. Coluella verò lib. 6. Radix, quæ Silphion Græci vocant, vulgus nostra consuetudine laserpitium appellant. Et diuersim fuisse laserpitium, à sirpe videtur. Plantas in Radente: Teq. oro, & quæso, si speras tibi hoc anno multum futurum sirpe, & laserpitium. Vid. Plin. lib. 19. c. 3.

v Aloe herb. a. C. Dioscorid. lib. 3. c. 25.

x Panaces. È Diosc. lib. 3. c. 35.

y Hanc quidam latinor. Pulegiū. Plin. lib. 2. 14.

z Man. 3-

Mandragora dicta quod. Ne hic quidem de veri-
 loquio cogitavit.
 unde & eam Latini malum terræ. Dioscorid. Πα-
 μάριον μάλα κακόν, ὅτι δὲ μάλα τέρροισιν.
 Hanc poetæ antheopomorphion. Quos imita-
 tus est Columella: Quamvis semihominis vesano gra-
 mine facta Mandragoræ pariat flores. mæstantq-
 cicutam.
 Cuius cortex vino mixt è Diosc. lib. 4. c. 76.
 mala generans in similitudinem prunorum.
 Dioscorid. μάλα οὖοις ἐμπαρῶν, id est, sorborum.
 Papaver. Dioscor. lib. 4. c. 65.
 succus quem opion vocant. Sic Plin lib. 20. c. 18.
 Dioscor. τὸν ὄπιον.
 Dicta autem colocynthis quod s. f. r. Neque hic
 est, quod in etymologia moreris. Dioscorid. καρπὸς πικρὸς ἐστὶν
 ὁμοίῳ σπείρακι μίση, πικρὸς σχυρῶς.
 Centaurium è Dioscor. 3. c. 9. & Plin. 25. c. 6.
 Dracontea. Ex eod. lib. 2. c. 196.
 Chelidonia. Ex eod. lib. 2. c. 211.
 Heliotrop. Vid. Dioscor. lib. 4. c. 193. & Plin. lib. 22.
 cap. 21.
 hæc & Verrucaria. Vid. Plin.
 Pentaphyllum è Diosc. lib. 4. c. 12.
 Hyssopus herba purgand. pulm. & c. Ex August.
 in psalm. 50.
 Reubarbarum. Vid. Diosc. lib. 3. c. 2.
 quor. ora serata. Diosc. Vid. alij.
 quem vulgus Stingum. f. scincum. Vid. Dioscori. lib.
 3. c. 135. & Plin. lib. 28. c. 28.
 Artemisia. Plin. lib. 25. c. 7.
 Chamamelos. Diosc. 3. c. 154.
 Pæon. Idem. c. 157. & Plin. 25. c. 4.
 qui micum in modum ob sap. & c. Ob latitiam,
 ita enim reddidit Plinius. (ἐυφορούτην) que est apud Dioscor.
 Arnoglossos. Diosc. 2. c. 153.
 Herpyllus. Vid. Sern. eclog. 2.
 Aristoloch. Plin. 25. c. 8. & Dioscorid. 3. c. 4. & 5.
 Erigeron. è Diosc. 4. c. 97.
 Psvllion. Ex Diosc. & Plin.
 Hierobotane. Vid. Plin. 25. c. 9. & 22. c. 2. & Diosc.
 remedijs, ac legationib. Lig. mētis libri omnes ma-
 le. Plin. lib. 22. c. 2. Quoniam non aliunde sagmina in
 remedijs publicis fuisse, & in sacris legationibus
 verbenæ.
 Paliurus. è Sern. eclog. 5.
 Struthos. è Dioscorid. & Plin.
 Pulegium apud Ind. p. pretiosius. Verba sunt Hie-
 ronym. ep. 83. ad eunegrium.
 habet autem virtutem therm. & c. Ex Dioscor. lib.
 3. c. 36. sed absunt hæc à veterib. lib.
 Ablinthum è Dioscorid.
 Symphytum. Ex eod.
 Polypodium. Ex eod.
 Nascitur in tenetis pettarū terris. Id est, in mus-
 cosis petris. Si ita licet interpretari verba Diosc. τὸν πε-
 τρῶν βρύα ἐξ Ἰβ. Cuius. Sed malim ego cū Chacone legere, nas-
 citur in tenetis petrar. suæ in terris quercub. vicinis.
 Polion. è Dioscor. Multa hic in editis, que absunt à ma-
 nuser. Gotthicis.
 Scamraonea. Ex eod.
 D as s. f. thyrso bipalmi. Diosc. lib. 3. c. 76. τὸ δὲ
 μὲν σπείρακι. Quod autem σπείρακι bipalurem ver-
 tetur etus eius interpret, mirari desinet, qui idem fecisse Plin-

niam animaduertet lib. 27. c. 4. Nam quod Dioscorides de
 agerato dixit: θάμνος τῶν ἡβραίων ὁσπείρακι. ipse
 reddidit Ageraton ferulacea est duorum palmorum
 altitudine. Scio eandem Plinium σπείρακιν variè interpre-
 tari: Aliquantō palmum, vt lib. 12. c. 19. & lib. 22. c. 21. &
 lib. 26. c. 7. & 8. ex Dioscori. & Theophrasto, Nonnunquam
 etiam semipedem, vt lib. 34. c. 4. ex Theophrast. lib. de hist.
 plant. 2. c. 8. & lib. 20. c. 8. & lib. 27. c. vltim. Interdum ve-
 rō cubitum, vt lib. 21. c. 8. & lib. 26. c. 8. de hyperico oleraceo
 frutice, tenui, cubitali. Alijs autem locis rectè vertit dodran-
 tem, vt lib. 7. cap. 2. aut duodecim digitos, vt lib. 8. c. 21. nisi
 forte hi omnes loci corrupti apud Plinium, notis haud multū
 distantibus, & pro bipalmem tripalmem, pro 1111. digitos,
 211. digitos, & pro tenui cubitali semicubitali, & pro semi-
 pede semicubitum apud illum legas.
 lappa dicta quod habeat caulem ingentem. An
 ἀπὸ τοῦ λαπίου, quod est insolenter se gerere? Vid. Plin.
 lib. 27. c. 5.
 Rubia. ἐρυθρὸ δάκρυον. Diosc. lib. 3. c. 160.
 Anchusa. Idem lib. 4. c. 25.
 Trifolium per singulas adnationes. Adnata vo-
 cat Plinius lib. 27. c. 11. quas Dioscorid. παραφύσλας. al. ad-
 nodationes.
 Althea. Dioscorid. lib. 3. c. 163. Ἀλθαία ἔνιοι δὲ ἰβίσκον
 καλοῦσι. μάλα χυρὸν ἐστὶν ἀγγίαις εἶδος. Vallad. in Octob. titu.
 14. Althea, hoc est, hibisci folia. Dicitur hodie à nostris mal-
 uanisco.
 Origanum quod Latine colina. Al. colerina. al. co-
 lena, fortasse conyle (qua auctore Dioscoride, origani sylue-
 stris est species) scribendum fuit: sed neque vox est Latina,
 neque etymologia colorandi conuenit, sed mendis, & addita-
 mentis scitent omnia.
 Tithymalum. Hoc quartū genus tithymali apud Plin.
 lib. 26. c. 8. quod helioscopon appellari ait. Etymologiam apta-
 nit helioscopi significationis suo more Isidorus.
 Strychnos que Latine herba salutaris. Plin. lib.
 22. c. 31. Et nihil esse corporis malorum, cui non sa-
 lutare sit Strychnos, Xenocrates prædicat. Vid. Diosc.
 lib. 4. c. 69.
 Polygonos. Diosc. lib. 4. c. 4. Plin. 26. c. vlt. Polygo-
 nus pota menses ciet. Alij verò sanguinem sistere tradi-
 dere.
 Ros marinus. è Dioscor. lib. 3. c. 87. Sed quod aspera di-
 xit solis. τὰ χαυρία legisse videtur interpres, πὸν χαυρία,
 vt vulgò legitur.
 quam Græci Calamintham. Vid. Dioscorid. lib. 3. c.
 42. & 43.
 Geniculatis b. f. ob scorpion. Id mentastro tribuit
 Plin. lib. 20. cap. 14. ἡσδὲν verbis, neque de polygonato (quod
 sciam) quinquam id prodidit. Ac neque Isidorus quidem, nisi
 valde fallor.
 Agaticum radix. Ita quidem Galenus, atq. alij existi-
 marent, sed compertum est truncis adnasci fungi instar. hic
 vastalacuna in Gottibus.
 Asphodelos albucū. Al. albutiū. Gloss. albocinū.
 Dioscorid. λευκὸν ἀσφιδέλον τέμασι δαί κατὰ τὴν ἰσημε-
 ρίαν ἐπέειλεται.
 Scylla quod nocens sit. Est n. σκύλην venato, quo
 respexit fortasse Virgilius, cum de Scylla dixit eclog. 6. Du-
 lichias vexasse rates.
 De qua superflitio gentiliū. Ex Dioscorid. lib. 3. &
 Plin. 21. c. 17.
 Staphitigria in locis amœnis. Hæc tantum verba
 leguntur in Gottibus CC. que præterea leguntur in editis
 addita

adlita sunt ab aliquo Esculapij filio, ex Dioscorid. Anicenna
 & Auerroc.
 l Asplenium. Vid. Dioscorid. 3. c. 151. & Plin. 27. c. 5.
 m nascitur in humidis petris. Quae post hac leguntur
 in editis, non sunt in mansc. addita tamen sunt à Dioscor. &
 Plin.
 n Voluus. Apta scripturae etymologia Plinius, & alij bal-
 bum, Graeci βάλβου dicunt.
 o Scæchas. Ex Dioscorid. 3. c. 31.
 p cuius radix, aut succus si vino, &c. è Dioscorid. 2.
 c. 192. Plin. 25. c. 9. Narrant ebrietatem representa-
 ri addita in vinum.
 q Ampelos leuce, siue Bryonia. Ex eod. lib. 4. c. 154.
 r Ampelos melæna. Ex eod. c. 185.
 s Buphtalmas. Ex eod. lib. 3. c. 156.
 t folijs coriandri. Faniculi, Plinius, & Dioscorides.
 v Phlomos. De qua paullo ante. Vid. Diosc. 4. c. 104.
 x Ferula vocata à medulla. Nempe quasi ferens hili.
 y Huius succus galbanus est. Non cuiuslibet, sed γά-
 βανος ἐν συρία γινόμενος, ut ait Dioscorides, id est, ferula
 cuiusdam, quae in Syria nascitur.
 z Papyrus. Vid. Plin. & Dioscor.
 ■ Scirpus è quo tegetes texuntur. Plin. 21. c. 12. &
 Festus in Scirpus.
 b Fucus. è Seru. Georg. 4.
 c dicta, quia mentitur alienum colorem. More fuci
 illius, qui apem simulat.
 d Carex. è Seru. eclog. 3.
 e Spartum. ab asperitate. etymologia nihil notat,
 f Vnde illud Graeci ἀγρόσιον. Ita interpretatur ἀγρό-
 σιον Hieronymus. ep. 19.
 g licet omnis herba gramen-- cum sit & species,
 Verba Seruij Aen. 12.
 h Filix vna scissa folia gignit replicat. Dioscor. lib. 4.
 c. 182. & Plin. 27. cap. 9. Notandum verò Gottlicusianus. nam
 folia singulari numero non semel vitur. Sed haec librariorum
 vitio magis putamus accidisse, quam isidori.

De oleribus. Cap. X.

Hortus^a nominatur, quod semper ibi ali-
 quid oriatur. ^b Nā cum alia terra semel
 in anno aliquid creet: hortus nunquam sine
 fructu est.

Olus ab alendo dictum, eo quòd primùm
 homines ab oleribus alerentur, antequam
 fruges, & carnes ederent. Tantum enim po-
 mis arborū, & oleribus alebantur, sicut ani-
 malia herbis.

Caulis, est generaliter herbarum vel ole-
 rum medius frutex: qui vulgo thyrsus dici-
 tur, quòd à terra sursum conscendat: ex quo
 deriuatum est, vt specialiter ^c quoddam ge-
 nus olerum caulis diceretur, quia thyrsus
 ipsius amplius cæteris oleribus coalescit, id
 est, crescit. Est autem generale nomen.
 Omnis enim frutex caulis.

^d Cyma dicitur, quasi coma. Est enim sum-
 mitas olerū vel arborum, in qua vigen-
 tus naturalis est.

^e Malua ex parte Graeco vocabulo appel-
 latur ἀπὸ τοῦ μαλάσσειν, eo quòd molliendi
 aluum, soluendiq. naturam habeat. ^f Cuius
 succo si quis se oleo mixto peruxerit, ab api-
 bus negatur feriri. Folia eius ex oleo trita &
 imposita scorpionibus, creduntur asferre tor-
 pore.

Pastinaca vocata, quòd radix eius præci-
 pius pastus sit hominis. Est enim odoratu
 iucunda, cibo delectabilis.

^g Rapa dicta à rapiendo, id est, compre-
 hendendo. Est autem radice amplior napo,
 sapore dulcior, & folio tenui.

Napus à similitudine rapæ vocatus, nisi
 quòd folijs latior, & radicis gustu subacrior
 est. Nominis autem affinitas in vtrisque in-
 de penè communis, quia vtrumque semen
 in alterum vicissim mutatur. ⁱ Nam rapa in
 alio solo, vt Æmilianus ait, per biennium
 mutatur in napum: alio vero, napus tran-
 sit in rapam.

Napocaulis ex duobus oleribus compo-
 situm nomen habet, quia dum sit sapore
 napo similis: non in radice, sed in thyrsum
 conscendit, vt caulis.

Sinapis appellatur, quòd folij sit similis
 napsis.

Raphanum Graeci, nos radicem voca-
 mus, ^k eo quòd deorsum totus nititur: dum
 reliqua olera in summa magis profiliant, ^l cu-
 ius seminae macerato quisquis suas manus
 infecerit, serpentes impune tractabit. ^m Si-
 quidem ex ipsius radice etiam ebur abscit.
 In cibo quoque venenis obsistit. ⁿ Nam
 contra venena huius radices, noces, lupini,
 citrium, apium, profunt, sed contra futurū,
 non contra acceptum venenum. Vnde &
 apud veteres ante alias epulas hæc solebant
 mensis apponi.

^o Lactuca dicta est, quòd abundantia la-
 ctis exuberet, ^p seu quia lacte nutrientes fœ-
 minas implet. ^q Hæc & in vitis Venetis
 vsum coerces.

Lactuca agrestis est, ^r quam Sarraliam no-
 minamus, eo quòd dorsum eius in modum
 serræ est.

^s Intubus Graecum nomen est. Et intu-
 bus, quòd intus sit topus.

Cepa vocatur, quia non aliud est, nisi tan-
 tum caput.

^t Ascalonia nuncupata ex vna vrbiū Pa-
 læstinæ, quæ Ascalon dicitur, vnde p... ad-
 uecta est.

✓ Allium dictum quod oleat.
 ✕ Vlpicum appellatum, quod alij odorem habeat.

γ Phaselū, vocari aiūt, à Phaselo insula Græciæ, vbi non procul mons Olympus est.

Porrum, cuius duo genera sunt capitatū: & sectile. Capitatum maius, sectile paruulū.

Beta apud nos oleris genus, apud Græcos littera est.

Blitum genus oleris, saporis euanidi, quasi vilis beta.

Cucumeres, quod sint interdum amari, ✕ qui dulces nasci perhibentur, si lacte mellito eorum semen infundatur.

Cucurbita. ---

Apopores. ---

Pepo. ---

Melipepo. ---

Ocymum. ---

Olus molle. ---

Attriplex. ---

Brasica. ---

Olifacrum. ---

• Nasturtium sapor appellauit, quod acrimonia sui nasum torqueat.

Fungi, quod aridi ignem acceptam concipiāt. *Φῦς* enim ignis est, vnde & *εσκα* vulgo dicitur, quod sit fomes ignis, & nutrimentum. Alij dicunt fungos vocatos, quod sint ex eorum genere quidam interēptorij, vnde & defuncti.

Tubera, tumor terræ prodit, eaque causa nomen illi dedit.

Bulbi appellati, quod sint volubiles, & rotundi.

Asparagus, quod sit spinosus, & asper frutex eius, ex quo gignitur.

Capparis à Græcis nomen sumpsisse videtur, quod habeat rotunda in summitatibus seminum capitella.

• Armoracia, hoc est, Lapsana.

Lapistus. ---

Lapathum, hæc in cibo sumpta stomachū confortat, Venerem reprimat.

• Carduus. ---

Eruca, quasi vrUCA, quod ignitæ sit virtutis, & in cibo sepe sumpta Veneris incendium moueat. Huius species dux: quarum altera vsualis, altera agrestis, acrioris virtutis, vtraque tamen Veneris commouens vsū.

• Can X Hortus nom. q. s. i. a. o. *Festus*. Hortus ill antiquos omnis villa dicebatur, quod i, qui arma capere possent, orientur. *Vel*. Longus:

A Hortus quoque non desiderabat aspirationem, quod ibi herbæ orientur, id est nascantur, sed tamē à consuetudine accepit.

b Nam cum alia terras, &c. è *Seruius*, *Georg.* 4. al. - Hellepontiaci s. t. P.

c quoddam genus olerum caulis. *Brasica*, *Pallid.* in *Febr. Tit.* 2. 4.

d Cyma d. quasi coma. *Inmo quasi κόμη, hoc est, fetus auctoribus Theophr lib. 7. de hist. plant. & Galeno 2. de facult. elem. c. 38. Vtūtur hæc voce Celsus, Columel. & Plin.*

e Malua- eo quod molliendi. *Plin. lib. 20. c. 21.*

f Cuius succo. *Ex eod. & Diosco. lib. 2.*

g Scorpionib. creditur afferre t. è *Plin. lib. 20. c. 4.*

h Rapad. à rapiendo. *Inno* à Græca voce *ράπυ* sive *ράπυ*, rapum neutro genere enuntiat *Columella*.

i nam rapa in alio solo, vt *Palladius* inquit *lib. 8. c. 2. & Columella lib. 2. c. 10.*

k eo quod totus deorsum nititur. *Ex eod. Palladio in Ianuario tit. 1. 9.*

l cuius semine macer. &c. *Ex Plin. 20. c. 4.*

m Si quidem ex ipsius radice etiā ebur albescit. *Hæc si tollas, melius cohererunt cetera, sed aliquid deesse credo. Plinius 19. c. 5. de raphanis. Vtilissimi in cibis hyberno tempore existimantur, ijdemq. dētibus semper inimici, quoniam atterant: eborā certē poliunt.*

n Nam contra venena radices-- apponi. è *Seruius Georg. 2. ad illud: Auxilium venit, ac membris agit atra venena.*

o Lactuca- exuberet. *Verba sunt Pallad. in Ian. ti. 1. 4.*

p seu quia lacte nutrient. *scdm. Vid. Diosc. lib. 2.*

q hæc in vitis ven. vt *Ita quoddam lactuce genus Eunuchium dictum refert Plinius lib. 19. c. 8.*

r quam Sarraciam. *Nos cerraia dicimus.*

s Intubum Græcum nomen est. *Romanum esse testatur Dioscorides, & Galenus.*

t Alcalonia nuncup. ex vna vrb. Pal. *Ita Plin. 19. cap. 6.*

C ✓ Allium dictum quod oleat. *Vel quod halet, vt alij volunt.*

✕ Vlpicum. *Vid. Columell. lib. 11. & Plin. 19. c. 6. De etymologia non liquet.*

γ Phaselus. *Cicero in Verr.* Phaselis illa, quam cepit P. Seruilus, non fuerat vrbs antea Cilicum, atque prædonū. Lycij illā Græci homines incolebāt.

✕ qui dulces nasci perhibentur si lacte mellito. *Si lacte, & nullo Pallad. lib. 4. c. 9.*

• Nasturtium sapor app. &c. *Plin. 19. c. 8. Nasturtium nomen accepit à narium tormento.*

b Vnde & *εσκα* vulgo dicitur. à nobis *yesca*.

c Armoracia. *Pallid. lib. 11. c. 11. Armoraciam seremus, nam hæc agrestis est raphanus. Non est vero Armoracia eadem cum lapsana: de illa Diosco. lib. 2. c. 138. de hæc c. 142. folijs tamen similes esse ait.*

d Carduus, succus eius alopecias curat. *Plin. 21. c. 23. Antequam floreat contulit, atq. expressit illito succo alopecias replet.*

De odoratis oleribus. Cap. XI.

A Pium dictam, quod ex eo apex, id est, caput antiquorum triumphatium coronabatur. Hercules autē hanc herbam primus capitū circumtulit. Nam nunc populū capite

capite præferebat : nunc oleastrum : nunc apium.^a Cuius radices efficaciter pugnant contra insidias venenorum. Eius generis sunt petroselinon, hipposelinon, & oleoselinon.

Petroselinon vocatum, quod sit simile apio & nascatur in petris montibusq. præruptis, quod nos petrapiû dicere possumus. Σελίριον enim Græcè apium dicitur : sed est summum ac probabile Macedonicum, gustu suaue, & odore aromatico.

Hipposelinon, quod sit durum & austerrum.

^b Oleoselinon, quod mollius folio, & caule tenerum.

^c Fœniculû Latini vocant, quod eius thyrsi, seu radicis succus acuat visum, ^d cuius virtus traditur, vt serpentes annuam senectutem eius gustu deponant. Hoc olus Græci μάραθρον vocant.

^e Ligusticum à regione nomen accepit. Nascitur enim plurimum in Liguria, odore aromatico, & gustu acre.

Anelson, vt Græci dicunt, siue, vt Latini, anesum, herba omnibus cognita, acerrimè feruens mictualis.

Anerthum. ---

Cuminum. ---

Coriandrum ex Græco nomine sumptû, quod illi κόριον vocant : ^f cuius semen in dulci vino datum proniores reddit in Venerè : si supra modum dederis, amentiam nutrit.

^g Canos etiam ex coriandro infici traditum est.

Abrotanum. ---

Ceræfolium. ---

^h Ruta dicta, quod sit feruentissima. Cuius altera agrestis, atque virtute acrior, sed vtraque feruentissima comprobatur. ⁱ Hæc venenis repugnare mustellæ docent, oræ, dum cum serpente dimicauerint, cibo eius armantur.

Salvia. ---

^k Inula, quam rustici alam vocant, radice aromatica, odoris summi cum leui acrimonia.

Menta, huius genera sex.

^a Cap. XI. Cuius radices. è Dioscorid. lib. 3.

^b Oleoselinon. Oleoselinon malum ex Plinio, aut etiam helioselinon, quod palustre est, aut certe elæoselinon.

^c Fœniculum quod acuat vil. Quasi phanoculum à Græca, & Latina voce.

^d Cuius virtus trad. è Plin. 20 c. 23.

^e Ligusticum. Ex eod. lib. 19. c. 8. & Dioscor. lib. 3.

^f Cuius semen — nutrit. è Dioscor. lib. 3. c. 71.

^g Canos etiam ex coriandro infici. Id non nisi de hyperico prodidit Plinius lib. 26. cap. 15. quod etiam corion (vt ipse ait) vocatur, sed Dioscorides id hyperici genus nóq. nominat.

^h Ruta dicta quod sit feru. An à ruendo, an potius à sono quem feruens humor reddere solet? Non opinor. neque de etymologia cogitavit, sed ad Plinium, & Dioscorid. respexit, quorum vterque feruentem ratæ naturam tribuit.

ⁱ Hanc venenis repugnare mustellæ. è Plinio. 20. cap. 13.

^k Inula, quam rustici Alam. Quod nomen Hispani retinemus. de Inula Vid. Plin. lib. 19. c. 5.

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER DECIMVS OCTAVVS.

De bello, & ludis.

DE BELLIS. Cap. I.

Rimus^a bella intulit Ninus Assyriorum rex. Ipse enim finibus suis nequam contentus, humanæ societatis foedus irumpes, exercitus ducere, aliena vastare, liberos populos aut trucidare, aut subijcere cepit, vniuersamque Asiam, vsque ad Libyæ fines noua seruitute perdomuit. Hinc iam studuit orbis in mutuo sanguine alterna grassari cæde.

Quattuor autem sunt genera bellorum, id est, iustum, iniustum, ciuile, & plusquam ciuile. Iustum bellum est, quod ex prædicto geritur de rebus repetitis, aut propulsandorum hostium causa. Iniustum bellum est, quod de furore, nõ de legitima ratione initur. De quo in republica dicit Cicero: Illa iniusta bella sunt, quæ sunt sine causa suscepta. Nam extra vlciscendi, aut propulsandorum hostiũ causam, bellum iustum geri nullum potest. Et hoc idem Tullius paucis interiectis subdidit: Nullum bellum iustum habetur, nisi denunciatum, nisi indictum, nisi de repetitis rebus. Ciuile bellum est, inter ciues orta seditio, & concitatio tumultus, sicut inter Syllam, & Marium, qui bellum ciuile inuicem in vna gente gesserunt. Plusquam ciuile bellum est, vbi non solum ciues certant, sed & cognati: quale actum est inter Cæsarem & Pompeium: quando gener & socer inuicem dimicauerunt. Siquidem in hac pugna frater cum fratre dimicauit: & pater aduersus filium arma portauit. *Item*:-- in fratrem ceciderunt præmia patris. *Item*:-- Cui ceruix caesa parentis Cæceret--.

A Bella itaque dicuntur interna, externa, feruilia, socialia, piratica. Nam piratica bella sunt sparsa latronũ manus per maria myoparonibus leuibus & fugacibus, ^b nõ solum nauium comæatus intercipientibus, sed etiam insulas, prouinciasque vastantibus. quos primũ Cneus Pompeius post multam vastationem, quam terra marique egerant, mira celeritate compressit, ac superauit.

Sicut autem Bellum vocatur, quod contra hostes agitur: ita Tumultus qui ciuili seditione concitatur. Nam Seditio est dissensio ciuium: dicta quod seorsum alij ad alios eant. Alij æstimant dissensionem animorũ seditionem vocari, quam Græci *δίσσασσι* vocant. Quo autem differat vtrumque, ^d Cicero docet: Potest enim inquit, esse bellum, vt tumultus non sit. ^e Tumultus autem esse sine bello non potest. Quid est enim tumultus, nisi perturbatio tanta, vt maior timor oriatur: Vnde etiam dictus tumultus, quasi timor multus. Grauior autem est tumultus, quam bellum. Nam in bello vacationes valent, in tumultu non valent.

C Differt autem bellum, pugna, & præliũ. Nam bellum vniuersum dicitur, vt Paniciũ. Huius partes sunt pugna, vt Cannensis, Trebientis. Rursum in vna pugna sunt multa prælia. Aliud enim in cornibus, aliud in media, aliud in extrema acie geritur. Bellũ igitur est totum, pugna vnius diei, prælium pars pugne est.

Bellum antea Duellum vocatũ, eo quod duæ sint partes dimicantium, vel quod a terum faciat victorem, alterum victum. Postea mutata, & detracta littera, dictum est bellum. Alij per anticipatũ putant dictum, quod sit horridum: vnde illud, Bella horrida bella, cum bellum contra sit personũ.

Prælia dicuntur à premendo, hostis hoste.

^b Vnde & prela, ligna, quibus vna premitur. Pugna vocata, eo quòd initio vsus fuisset in bello pugnis contendere, vel quia primò bellum pugnis incipiebant. Vnde etiam pugna duorum est aliquando sine ferro.

Quattuor autem in bello geruntur. Pugna, fuga, victoria, pax. Pacis vocabulum videtur à pacto sumptum. Posterius autè pax accipitur, fœdus primùm inicitur. Fœdus est pax, quæ fit inter dimicantes, vel à fide, vel à fecialibus, id est, sacerdotibus dictum. Per ipsos enim fiebant fœdera, sicut per seculares bella. ⁱ Alij fœdera dicta putant à porca fœdè, & crudeliter occisa, cuius mors oportebatur ei, qui à pace relinisset. Virgilius:--
Et cæsa iungebant fœdera porca. Fœderis partes induciæ. Et dictæ induciæ quasi in dies ocia.

* Cap. I. Primus bella intulit Ninus. Ex *Iustino*, aut fort. affectum è *Trogo*, *ἀποπλάτο enim hæc amphora, οὐτὶ ἀπὸδ Ἰουλιανῶν, νεκρὸν εἰς τὸν ποταμὸν ἔβαλεν.*

^b Non solum nauium commercatus-- vallantibus, *verba sunt Orosij lib. 6. c. 4.*

* Nam sedicio. *Eadem sup. lib. x. in. 8.*

^d Cicero docet. *Philippica. 8.*

* Tumultus, quasi timor multus. *è Seru. Æn. 2. ad v. gemitu miseroque tumultu.*

^f vt Cannensis, Trebientis, Termensis CC. o. mendosè.

^g Alij per antiphrasin. *è Seru. ibid.*

^h vnde & prela-- premitur. *Ex eod. Georg. 2.*

ⁱ Alij fœdera-- porca, *Ex eod. Æn. 9.*

De triumphis. Cap. II.

Omne regnum seculi huius bellis quaritur, victorijs propagatur. Victoria dicta, quod vi, id est, virtute adipiscatur. Hoc est enim ius gentium, vim vi repellere. Nã turpis est dolo quaesita victoria. Certa autè victoria est: vel occisio hostis, vel exspoliatio, vel vtrumque. ^a Non est autem iucunda victoria, quæ per immensa detrimenta contingit. Est hoc est, quod laudat Sallustius, duces victoriã in cruento exercitu reportasse.

Pompa dicta est Græca significatione, *ἀπο τῆς πομπῆς*, hoc est, publicè ostentari. ^b Præcedit autem Victoria pompam, ideò quod ituris ad hoc certamè primum est victoriæ votum.

^c Trophæũ dictũ ἀπὸ τῆς τροπῆς, id est, cõuersione hostiũ, & fuga. Nã ab eo, quod hostem quis fugasset, merebatur trophæũ: qui occidisset, triumphũ, qui dictus est ἀπὸ τῆς

^A τριῶν θύων, id est, ab exultatione. Plena enim victoriæ triumphus debetur: semiplene trophæũ, quia nondũ plenã est victoriã consecutus. Non enim obtinuit, sed fugauit exercitum. Hæc tamen nomina scriptores confundunt. Tranquillus autem triumphũ Latinè dicit potius appellatum, quod is, qui triumphans urbem ingrederetur, tripertito iudicio honoraretur. Nam primùm de triũpho duci concedendo exercitum iudicare solitum erat: secundo senatum: tertio populum.

Erat autem apud Romanos mos, vt triũphantes quadrigis veherentur: ex illo quod soliti sint priores duces hoc habitu bella inire. Quicumque autem in conflictu vicisset, palma aurea coronabatur, quia palma stimulos habet. Qui verò sine conflictu fugientem prostrasset: laurea, eo quòd hæc arbor sine spinis est. ^d Namque & purpuream, & palmatam togam triumphantes induebantur, & scipionem cum sceptro in manu gerebant ad imitationem victoriæ Scipionis: licet & scipio baculus sit, quo homines inniuntur. Vnde & ille primus Cornelius Scipio appellatus est, quia in foro pater eius cæcus innixus eo ambulabat. Super scipionem autem aquila sedebat: ob iudiciũ quod per victoriam, quasi ad supernam magnitudinẽ accederet. ^d Inde & colore ruffo perlinebatur, quasi imitarentur diuini ignis effigiem, ^f Quod verò à carnifice contingebantur, id erat indicio, vt ad tantum fastigium euecti mediocritatis humanæ commonerentur.

Duobus autem generibus deletur exercitus, aut internicione, aut dispersione. Sallustius, Hostes, inquit, aut oppressi, aut dilapsi forent. Sic & vtrumque Virgilius. Internicione, vt, - Submersasque obrue puppes. Dispersione, vt: Aut age diuersos, & disijce corpora ponto.

^D Spolia hostium, præda: manubiæ, exuuiæ, partes. Præda à prædando vocata. Manubiæ, eo quòd manibus detrahuntur. Hæ & exuuiæ ab exuendo dictæ, quia exuuntur. Hæ & partes à pari diuisione (pro 3 personarũ qualitate, & laborum iusta diuisione.) ^h Spolia autem à pallijs, quasi ex pallia: victis enim detrahuntur.

* Cap. II. Non est autem iucunda victoria-- deportasse. *è Seru. Æn. xi. ad illud: Sin & Troia.* cum multo gloria venit sanguine, nisi quod apud illud iudicanda victoria legitur.

b præcedit autè Victoria. *Id est, Victoria statua cur-
va inuicta.*

c Trophæum-- ab exultatione. *Æ Ser. Æn. x. Ipsum
te Lausè trophæum.*

d Namq. & purpuream, & palmatam togam. *Di-
uersa purpurea à palmata: Festus: Picta, quæ nunc toga
dicitur, purpurea antea vocitata est, eratq. sine pi-
ctura. & ibidem: Tunica autem palmata à latitu-
dine clauorum dicebatur, quæ nunc à genere pi-
cturæ appellatur. Linus lib. 30. Masinilla toga picta,
& palmata tunica donatus. & lib. 31. Masinillæ dona
missa, vasa aurea, toga purpurea.*

e Inde & colore ruffo perlin. *Sern. eclog. 10. Pan-
facie rubea pingitur propter ætheris similitudinem.
Æther autem est Iupiter, vnde etiam triumphan-
tes habent omnia Iouis insignia, sceptrum, palma-
tam togam, faciem quoque de rubrica illinunt in-
star coloris ætheri.*

f Quod verò à carnifice contingebantur. *Non te-
merè carnificem dixit, quem alij seruum publicum. Nam eo-
dem respexisse Plinium puto, lib. 28. c. 4. Similis medici-
na linguæ, vt sit exorata à tergo fortuna, gloriæ car-
nifex. Ab eo seruo suggerebatur triumphanti, (vt ait Tertul-
lianus in Apologetico. c. 33.) Respice post te, hominem
esse te memento.*

g pro personarum qualitate. *&c. supra li. 5. c. 7. Sed hoc
loco ab antiquioribus Gothicis absunt hæc.*

h Spolia autem à palijs. *In quibusd. Gothicis perpetuo
legitur expolia, it. melius procedit notatio in vetustioribus
tamen spolia.*

De signis. Cap. III.

Signa bellorum dicuntur, quòd ex ijs exer-
citus, & pugnandi, & victoriæ, & receptus
accipit symbolon. Nam aut per vocem tu-
bæ, aut per symbolon admonetur exercitus
Legionum principalia signa aquilæ, draco-
nes & pilæ.

Aquilæ ideò, quòd eadem auis Iouis in ar-
mis auspicio fuerit. ^a Nam dum idem Iouis
aduersus Titanas proficisceretur, aquilam ei
in auspicio apparuisse ferunt, quam ille pro
indicio victoriæ acceptam tutelæ suæ aus-
picatus, eam legioni signum dedit: quo fa-
ctum est, vt deinceps militum signa comi-
taretur. Cuius meminit Lucanus dicēs: Si-
gna, pares aquilas, & pila minantia pilis.

Draconum signa ab Apolline morte Py-
thonis serpentis inchoata sunt. Dehinc à
Græcis, & Romanis in bello gestari cœpe-
runt.

Pilam in signo constituisse fertur Augu-
stus, propter nationes sibi in cuncto orbe
subiectas, vt melius figuram orbis osten-
deret.

b Vexillum, & ipsum signum bellicum, tra-
ctum à nomine habens à veli diminutione,
quasi vexillum. ^c Sub Romulo autem fasci-

culos fœni, pro vexillis milites habuerunt.
Hinc & manipuli appellantur. Manipulos
enim dicimus fasces fœni, quòd manum im-
pleant. Cætera signa diuersis prælata imagi-
nibus secundum militarem consuetudinē
exsunt, per quæ se exercitus in permixtio-
ne præliorum agnoscit.

a Cap. III. Nam dum idem Iouis-- comitaretur,
Æ Seru. Æn. 1 x. ad illud: pedibus Iouis armiger vncis.

b Vexillum-- diminutione. *Ex eod. iustio lib. 8.*

c sub Romulo autem. *Idem Æn. 1 x. ad v. disiectiq.*

d. d. q. manipuli: Manipuli autem dicti sunt signifi-
ri, quia sub Romulo pauper adhuc Romanus exer-
citus hastis fœni manipulos alligabant, & hos pro
signis gerebant. Vnde hoc nomen remansit.

De buccinis Cap. IV.

Buccina est, qua signum datur in hostem
dicta à voce, quasi vocina. Nam pagani
agrestesq. ad omnem vsum buccina ad cõ-
pita conuocabantur. Propriè ergo hoc agre-
stibus signum fuit. de qua Propertius: Buccina
iam præcos cogebat ad arma Quirites.

a Huius clangor buccinum dicitur.

b Tubam Tyrrheni primum inuenerunt,
vnde Virgilius: Tyrrhenulque tubæ mugire
per æthera clāgor. Hanc enim à Tyrrhe-
nis prædonibus excogitatā (dicunt) cum dis-
perfi circa maritimas oras nõ facillè ad quã-
que prædæ occasionē voce, aut buccina cõ-
uocarentur, vento plerumq. obstrepente.

c Hinc postea bellicis certaminibus adhibi-
ta est ad denuncianda signa bellorum, vt
vbi exaudiri præco præ tumultu non pote-
rat, sonitus tubæ clāgentis attingeret. ^e Tu-
ba autem dicta quasi tosa, id est, caua. Item
tuba, quasi tibia. Inter Tubam autè, & Buc-
cinam veteres discernabant. ^d Nam Buccina
in sonans sollicitudinem ad bella denun-
ciabat. Virgilius: Qua buccina signum-- Di-
ta dedit: Tuba autem prælium indicabat, vt:

At tuba terribilem sonitum dedit ære ca-
noro. ^e Cuius sonitus varius est. Nam inter-
dam canit, vt bella committantur: interdum
vt insequantur eos qui fugiant, interdum
receptui. ^f Nā receptus dicitur, quo se exer-
citus recipit. vnde & signa receptui canere
dicuntur.

g Clausica sunt cornua, quæ cõuocandi caus-
sa erant facta, & à calando clausica diceban-
tur. de quibus Virgilius: Clausica iamque so-
nant. ^h Apud Amazonas autem non tuba
sicut à regibus: sed à regina sistro vocabatur
fœminarum exercitus.

d Nam Buccina in sonans sollicitudinem ad bella denun-
ciabat. Virgilius: Qua buccina signum-- Di-
ta dedit: Tuba autem prælium indicabat, vt:

At tuba terribilem sonitum dedit ære ca-
noro. ^e Cuius sonitus varius est. Nam inter-
dam canit, vt bella committantur: interdum
vt insequantur eos qui fugiant, interdum
receptui. ^f Nā receptus dicitur, quo se exer-
citus recipit. vnde & signa receptui canere
dicuntur.

g Clausica sunt cornua, quæ cõuocandi caus-
sa erant facta, & à calando clausica diceban-
tur. de quibus Virgilius: Clausica iamque so-
nant. ^h Apud Amazonas autem non tuba
sicut à regibus: sed à regina sistro vocabatur
fœminarum exercitus.

* Cap. III. Huius clangor buccinum dicitur. Est fortasse hoc aliquid. Plinius de apib. lib. 11. cap. 10. Noctu quies in matutino, donec vna excitet gemino, aut triplici bombo, ut buccino aliquo. Hieronymus quoque buccino oris sui, eodem sensu dixisse videri potest. Quamuis buccinum pro buccina etiam usurpetur.

b Tubam Tyrreni perueniunt. *Serv. lib. 3. ad locum ab Iph. citatum.*

c Tuba autem dicta quia tofa. *Al. toua. Inde nos genus quoddam lapidis touas, et quod fungosum est fofo dicimus. Regiuma namque frequens in Gothicis pro b. et v.*

d Nam buccina insonans--sonitum. *è Serv. Æn. 11. Bello dat sig. r. c. Buccina.*

e Cuius sonitus varius--receptui. *Ex eod. Æn. 9. ad r. signa sequentum.*

f Nam receptus--dicuntur. *Ex eod. Æneid. 11. ad v. Planities t. t. utiq. receptus.*

g Classica sunt cornua. *Idem Æn. 7. Classicum dicimus et tubam ipsam, et sonum, et eod. libro ad Hortina classes. Hortini equites, qui et classes dicuntur, unde et eorum tubas classica dicimus, &c. Vid. Asc. in Divinat.*

h Apud Amazonas, &c. *è Serv. Æn. 3. ad--Regina in m. p. v. a. sistro.*

alias acies ferri non sinit. * Mucro non tantum gladij est, sed & cuiuslibet telj acumen: dictus à longitudine. Nam *μακρός* Græci longum dicunt: hinc & machæra.

b Machæra autem, est gladius longus ab vna parte acutus.

Framea verò, gladius ex vtraque parte acutus, quam vulgò Spatham vocant. Ipsa est & Romphæa. Framea autem dicta, quia ferrea est. Nam sicut ferramentum sic Framea dicitur, ac proinde omnis gladius Framea.

Spatha, à passione dicitur verbo Græco, quoniam *παθῆναι* Græcè dicitur pati: unde & patior & patitur dicimus. Alij Spatham Latine autumant dictam, eo quod spatiosa sit, id est, lata & ampla. Unde & spatula in pectoribus.

Semispathium gladius est à media longitudine spathæ appellatus, nõ ut imprudens vulgus dicit, sine spatio, dum sagitta velocior sit.

Pugio, à pungendo & transfigendo vocatur. Est enim gladius parvus bis acutus lateri adhaerens. Item & Clunabulum dictum, quod religetur ad clunem.

Chelidoniacus gladius, ferrum est latum: cuius duplex mucro ac bifurcus in modum caudæ hirundinæ formatur: unde & Chelidoniacus dicitur.

Sica, à secando dicta est. Est enim gladius brevis, quo maxime vtuntur qui apud Italos latrocinia exercet, à quo & sicarij dicti sunt. Tranquillus autem dicit: Dum cuiusdam gladiatoris in ludum emissi gladius curuatus fuisset ex acie recta: procucurrit vnus ad eum corrigendum, tumque à pugnante responsum est, sic hæc pugnabo: inde sicæ nomen ductum.

Secures signa sunt, quæ ante Consules ferrebantur, ne aut usum perderent belli, aut vacantes otio aspectum amitterent gladiatorum. Quas & Hispani ab vsu Francorum per deriuationem Franciscas vocant.

* Cap. VI. Mucro non tantum gladij est. *è Serv. Æn. 11. ad v. alto stat vulnere mucro.*

b Machæra--framea--spatha. *Aug. in ps. 149. framea appellatur, quam vulgò spatham dicunt. Sunt enim gladij ex vna parte acuti, ipsi sunt machæra, ipse framea, etiam spathæ appellantur. Sed legendum fortasse apud Augustinum ex vtraque parte non ex vna.*

c Idem & Clunabulum. *Festus: Clunabulum quædam sanguinarum dictum, vel quia clunes. Variè diuidat, vel quia ad clunes dependeat.*

De armis. Cap. V.

Arma generaliter omnium rerum instrumenta sunt: unde & vbi reponuntur armaria dicta sunt. Itè arma & tela omnium generum, sed arma sunt: quibus ipsi tuemur tela, quæ emittimus. Nam arma duplicia sunt, id est, vel quibus percutimus, vel quibus tegimur. b Arma autem proprie dicta sunt, eo quod armos tegunt. Nam arma vel ab armis dicuntur, id est, humeris, vt, latos huic hastæ per armos Acta tremunt. vel *ἀρμα τῶν ὀπλῶν*, id est, à Marte.

* Cap. V. Arma generalit. &c. *Serv. Æn. 1. ad v. Arma virum, tabulaq. Arma dicuntur cunctarum artium instrumenta.*

b Arma autem proprie dicta s. eo quod arm. *Ex eod. Æn. 4. Erigi & arma viri, &c.*

De gladijs. Cap. VI.

Gladius generaliter dicitur ensis in prælio, sed ensis ferrum tantum: gladius verò totus. Proprie autem appellatus gladius, quod gulam diuidit, id est, cervicem secat. Ad hoc enim primum est factus: nam cætera membra securibus magis creduntur, collum gladio tantum. Acies autem gladij ab acumine dicta. Capulus vocatur, vel quia caput est gladij, vel quia ibi capitur, vt teneatur. Nam

De hastis. Cap. VII.

HAsta est contus cum ferro: cuius diminutivum facit hastile. Nomen autem hasta ab astu sumpsit, unde & astutia.

Contus ferrum non habet: sed tantum cuspide acuta est. Virgilius: Ferratasque trudes, & acuta cuspide contos. Contus autem, quasi conitus. Est enim conus acuta rotunditas.

Trudes, hastæ sunt cum lunato ferro, quæ Græcis Aplustria dicuntur. Trudes autem dicuntur ab eo, quod trudent & detrudent. Virgilius: Ferratasque trudes -.

^b Venabula dicta, quasi venatui habilia. Vel quia venientem excipiunt, quasi excipiabilia. Excipiunt enim apros, expectant que leones, intrant ursos, sit tantum firma manus.

^c Lancea, est hasta amentum habens in medio: dicta autem lancea, quia æqua lance id est, æquali amento ponderata vibratur.

^d Amentum, vinculum est iaculorum hastilium, quod medijs hastis aptatur. Et inde amentum, quo media hasta religatur, & iacitur.

^e Clava est, qualis fuit Herculis, dicta quod sit clavis ferreis inuicem religata, & est cubito semis facta in longitudine. Hæc & Cateia, quæ Lucilius Calam dicit. Est enim genus Gallici teli ex materia quàm maximè lenta, quæ iacta quidem non longè propter gravitatem euolat: sed quod pervenit, viminiam perfringit: quod si ab artifice mittatur: rursus redit ad eum, qui misit. Huius meminit Virgilius dicens, Teutonico ritu soliti torquere cateias. Unde & eos

^h Hispani & Galli, Teutonos vocant.

ⁱ Phalarica, est telum ingens torno factum, habens ferrum cubitale & rotunditatem de plumbo in modum spheræ in ipsa summitate. Dicitur etiam & ignem habere affixum. Hoc autem telo pugnatur de turribus, quas Phalas dici manifestum est. Iuvenalis. Consultis ante phalas delphinorumque columnas. A phalis igitur dicta est phalarica: sicut à muro muralis. Sanè phalaricam Lucanus dicit nervis mitti tortilibus, & quadam machina, ut. - Hunc aut tortilibus vibrata phalarica nervis. Virgilius verò ait, Turnum manu phalaricam iaculari potuisse.

^k Phalarica, sunt arma iaculorum atque telorum à te puerendo, vel emittendo vocata. De qui-

abus Lucanus: signa, pares aquilas & pila minantia pilis. Cuius singulare pilum dicitur.

^l Telum vocatur secundum Græcam etymologiam, ἀπὸ τῶν τριλέγε, quicquid longè iaci potest: quanquam abusive dicatur & gladius, ut est illud: At non hoc telum mea quod vi dextera versat. Propriè autem telum à longitudine dicitur. Unde & mustela dicitur, quod longior sit, quàm mus.

Cuspis, hastile amentatum, à cespite dicta, quod est virgultum. Virgilius, Et pastoralem præfixa cuspide myrtu. Propriè autem cuspis, posterior pars hastæ est.

^a Cap. VII. Virgil. ferratasque trudes. s. o. Trudes etiam legi in antiquis quibusd. cc. apud Virgilium admonuit veteris.

^b Venabula d. q. v. h. v. q. v. e. q. excipiabilia. Serv. Aen. 4. Retia r. p. l. venabula f. venabula ob hoc dicta quod sint apta venatui. quasi excipiabilia. Puto tamen Servium ita scripsisse: Venabula ob hoc dicta quod sint apta venatui, vel quia venientem excipiunt, unde & excipia (vel excipula) quasi excipiabilia, aut excipiabilia, aut excipere habilia. Glo. excipulū. ἐκδοχίον. Item ἐκδοχίον exceptorium. Excipulum κριάγγα exemplum (leg. excipulum) arpagō.

^c Lancea. Hispaniensis vox, auctore Varrone apud Agell. lib. 15. c. 30.

^d Amentum. è Serv. Aen. 9. ad v. amenta que torquent.

^e Clava est qualis fuit Herculis. Festus: Clava teli genus, quo Hercules utebatur.

^f Et est cubito semis facta in longitudine. Servius Aen. 7. ad v. teretes sunt acides illis Tela: Acides sunt tela quadam antiqua adeo, ut neque vsquam commemorentur in bello. Legitur tamen, quod sint clava cubito semis factæ, eminentib. hinc, & hinc acuminib. &c.

^g Hæc & Cateia quam Lucilius Calam. Pro Lucilio Horatius erat in o. libris mendosè: Servius initio VI. Aen. Vallum autem dicebant calas: sic Lucilius: Scinde calam, ut calas, id est, à puer, frange fustes, & fac focum.

^h Hispani, & Galli Theuthonos. rj fortasse, quos vulgo chacones dicunt.

ⁱ Phalarica telum ingens - iaculari potuisse. è Serv. Aen. 9. ad v. Contorta phalarica.

^k Pila. Servius Aen. 7. ad v. Pila manu sq. g. i. b. d. Pilum propriè est hasta Romana, ut gestæ Gallorum, sarissæ Macedonum.

^l Telum - potest è Serv. Aen. 8. ad v. Desuper Alcides telis premit.

Quanquam abusive dicatur & gladius. Serv. Aen. 9. At non hoc telum; Hoc loco telum gladium dixit à longitudine, unde & mustella dicitur, quasi mus longus. ut. l. Si caluitur. de verb. signif.

^m Propriè autem cuspis, posterior pars hastæ. Servius Aen. 10. ad v. Vibranti cuspis medium transiebat telu: Sanè cuspidem abusive pro hastæ mucrone ponit.

De sagittis. Cap. VIII.

Sagitta à sagaci iactu, id est, veloci ictu vocata. Pennis enim fertur quasi avis, ut celeriter mors percurrat ad hominem. His primum Cretenses vsi sunt: quibus pennæ id eò, ut diximus, agglutinatur, ut leues sint, & peruolent.

Scaptos - - -

Spicula sunt sagittæ, vel lanceæ breues, ab spicarum specie nuncupata.

* Scorpio, est sagitta venenata arcu vel tormentis excussa. Quæ dum ad hominem venerit, virus, quæ figit, infundit: unde & Scorpio nomen accepit.

* Cap. VIII. Scorpio. Vegetius lib. 4. c. 22. Scorpiones dicebantur, quas nunc manuballistas vocant, id eò sic nuncupati, quod paruis, subtilibusq. spiculis inferant mortem.

b virus, qua figit, infundit. Tertull. aduers. Gnostic. Unde & bellicam machinã retractutela vegetantem de scorpio nominat. Id spiculum, & fistula est, patula tenuitate in vulnus, & virus, quæ figit, effundit.

De pharetris. Cap. IX.

Pharetra à sagittarum thecâ, à ferendo iacula dicta, sicut & feretrum, vbi funus defertur, quæ id eò etymologiam communem habent, quia pharetra mortem, feretrum mortuum portat.

Coriti propriè suat, arcuum thecæ: sicut sagittarum pharetra.

Vagina appellatur, eò quòd in ea mucro, vel gladius batiuletur.

Theca, ab eò quòd aliquid receptum tegat, c. littera pro g. posita. Alij Græco nomine thecam vocari asserunt, quod ibi reponatur aliquid. Inde & bibliotheca librorum repositio dicitur.

b Dolones, sunt vaginæ lignæ, intra quas later pugio sub baculi specie. Dolones autem à dolo dicti sunt, quod fallant & decipiant ferro, cum speciem præferant ligni. Hos vulgus Græco nomine Oxos vocat, id est, acutos. Unde & apud medicos acutus morbus ὄξεια vocatur.

Arcus vocatur, eò quòd arceat aduersarium. Inde & arces dicuntur, à quibus arcentur hostes. Item arcus ob speciem, quòd sint curuati arctius.

* Cap. IX. Pharetra sagittar. thec. & Coriti prop.

A Sern. Æneid. 10. ad v. - Coritiq. leues. Coriti propriè sunt arcuum thecæ, dicuntur etiam sagittarò, quas & pharetras vocamus.

b Dolones - præferant ligni. ex eod. Æn. 7. ad v. Saxuolque. g. i. b. dolones.

c Acutus morbus ὄξεια. Sic supra lib. 4. c. 6.

De fundis. Cap. X.

Funda dicta, eò quòd ex ea fundantur lapides, id est, emittantur.

Ballista genus tormenti, ab emittendo iacula dicta. βάλλειν enim Græcè mittere dicitur. Torquetur enim verbere neruorum, & magna vi iacit aut hastas, aut saxa. b Inde & Fundibalus, quasi fundens & emittens.

c Contra Ballistã Testudo valet. Series enim fit armorum vmbonibus inter se colligatis.

* Cap. X. emittantur. Quæ post hæc verba in editis quibusd. leguntur vsque ad Ballista, in manuscriptis nulla sunt: sunt tamen sup lib. 1. 4. c. 6. c. Sern. Georg. 1.

b Inde & Fundibalus. Vid. c. 6. lib. 4.

c Contra Ballistam Testudo valet, series. n. fit arm. Sern. lib. 9. ad v. Accelerant acta p. testudine Volsci: Testudo est scutorum connexio curuata in testudinis modum.

De ariete. Cap. XI.

Arietis à nomen species dedit, eò quòd cum impetu impingit murum in modum arietum pignantium. Validæ enim ac nodosæ arboris caput ferro vestitur, eaque suspensa funibus multorum manu ad murum impellitur: deinde retrorsum ducta maiore impetu destinatur: sicque crebris ictibus concussum muri latus cedit, cautumque irrupturis fenestram facit. Contra impulsam arietis, remedium est, saccus paleis plenus, & in eum locum demissus, quem aries percutit. Laxo enim sacco sinu ictus arietis illisus mollietur. Duriora enim mollioribus facilius cedunt.

Plutei, sunt crates corio crudo intectæ, quæ in opere faciendo hosti obijciuntur.

b Musculus cuniculo similis fit, quo murus perfoditur, ex quo & appellatur, quasi murusculus.

* Cap. XI. Arieti--facile cedunt. ex Hegesipp. libro 3. c. 11.

b Musculus--quasi murusculus. Musculus à marinis belluis, quæ balanis auxilio sunt, dictos putat V. c. 2. 45 libro 4. c. 3. f.

CLypeus, ^a est scutum maius, dictus ab eo quod clepet, id est, celet corpus, periculisque subducatur ^b ἀπὸ τοῦ κλέπτειν. Oppositus enim sua defensione ab hastis & iaculis corpus munit. ^c Clypeus autem peditum est, scutum equitum.

Scutum appellatum, eò quòd à se excutiat telorum ictum. Vt enim telis resistatur, clypeus antefertur.

Vmbo, scuti pars media est, quasi umbilicus.

^d Ancile, vocatur scutum breue & rotundum, de quo Virgilius: -- læuaq. ancile gerebat. Et Ancile dictum ab ancisione, quod fit ab omni parte veluti ancisum & rotundum. Ovidius: Idq. ancile vocant, quod ab omni parte recisum. Quaque notes oculis, angulus omnis abest.

^e Pelta, scutum breuissimum in modum lunæ mediæ. Cuius meminit liber Regum. Fecit rex Salomon ducenta scuta de auro puro, & trecentas peltas ex auro probato.

^f Cetra, scutum loreum sine ligno, quo vtuntur Afri, & Mauri, de quo Poëta: Læuas cetra tegit.

^g Parma, leuia arma, quasi parua, non clypeus. Dicitur autem & testudo scutū. Nam in modum testudinis fit clypeus. ^h Est & testudo scutorum connexio curuata in testudinis modum. Namq. in armorum generibus milites etiam ab animalibus nomina sumunt, vt aries. Et Sallustius, In modum, inquit, hericij militaris.

^a Cap. XII. Clypeus est scutū maius. Seru. non semel.

^b ἀπὸ τοῦ κλέπτειν. Ex eod. Æn. 7. ad v. nec clypei curvulus sonant. Sed verius ἀπὸ τοῦ γράφειν, id est, ab sculptendo dictum. Cuiusam reddidit Plin. 35. cap. 3. Scutis enim qualib. ad Troiam pugnatum est, continebantur imagines. Vnde & nomen habuere clypeorū, non vt peruersa Grammaticorum subtilitas voluit à cluendo. Origo plena virtutis, faciem reddi in scuto cuiusq. qui fuerit vsus illo, &c.

^c Clypeus autem peditum. è Seru. ad v. Tercentum scutati omnes Æn. 9.

^d Ancile. -- ab omni parte recisum. It. et etiam Varro. aut quali ἀμφιχέλον (addit Seru. Æn. 8.) id est, vndiq. labrum habens. Vid. Plutarch. in Num.

^e Pelta. è Seru. Æn. 1. ad lunatis agmina peltis.

^f Cetra. -- Hispani. Ex eod. Æn. 7.

^g Parma, leuia arma. Seruius Æn. 10. ad illud. Transijt & parmam mucro leuia arma minacis: parmam id est, le. -- arma, non clypeum.

^h F. testudo scutorum connex. Vid. sup. cap. 10.

LOrica ^a vocatur, eo quod loris careat: solis enim circulis ferreis contexta est.

^b Squama, est lorica ferrea ex laminis ferreis aut æreis concatenata in modum squamæ piscis, & ex ipso splendore squamarum, & similitudine nuncupata est. ^c De cilicijs autem & poliuntur, & teguntur lorica.

^a Cap. XIII. Lorica. -- quod loris careat, solis. n. circulis ferreis. Non dubito, quin Isidorus apud Seruium legerit Æn. libro. 10. lorica esse propriè tegmen de loro factum, quo maiores in bello vti consueverant, sed loriceis posteriorib. notationem aptauit, qua conferta sunt hamis, vt ait Virgilius. Varro libro. 4. Lorica à loris, quod de corio crudo pectoralia faciebant; postea succederūt Galli è ferro sub id vocabulū ex annulis ferream tunicam.

^b Squama est lorica ferrea, &c. Ser. Æn. 9. Nec duplici squama lorica fid. & au. Squama sunt lorica-rū catenæ, in modum squamæ cōpositæ. Sanè & squama splendorem significat, si à piscib. veniat, & sordes si à squallore.

^c De cilicijs autem poliuntur lorica. è Seru. Georg. 3. ad illud. Vsum in castrorum & miseris velamina nautis.

De galeis. Cap. XIII.

CAssis de lamina est: Galea de corio. Nā galerus corium dicitur. Cassidē autem à Thuscis nominatā (dicunt). Illi enim galeam cassim nominant: credo à capite.

^a Apex est, quod in summa galea eminet, quo figitur crista, quam Græci κρόνον vocant. Nam conus est curuatura, quæ in galea prominet, & supra quam cristæ sunt.

^a Cap. XIII. Apex est quæ in summ. gal. &c. Seruius Æn. 12. ad v. apicem tamen incita summum hasta tulit: galeæ eminentiam, quam Græci conum vocant, in qua eminent cristæ. & lib. 10. Apex conitudo.

De foro. Cap. XV.

Forus ^a exercendarum litium locus, à fando dictus. Qui locus & Prorostra vocatur, idè quod ex bello Punico captis nauibus Carthaginensium rostra ablata sunt, & in foro Romano præfixa, vt essent huius insignie victoria. Constat autem Forus causa, lege, & iudice.

Causa vocatur à casu, quo euenit. Est enim materia, & origo negocij, necdum diuisionis

discussiois examine patefacta, quæ dum præponitur causæ est, dum discutitur iudicium est, dum finitur iustitia: vocatum autem iudicium quasi iurisdicção, & iustitia, quæ si iuris status. Iudicium autem prius inquisitio vocabatur. Unde & actores iudiciorum & præpositos, quæstores, vel Quæsitores vocamus.

Negotium multa significat, modo actum rei alicuius, cui contrarium est otium, modo actionem causæ, quod est iurgium litis. Et dictum negotium, quasi nec otium, id est, sine otio. Negotium autem in causis, negotiatio in commercijs dicitur, ubi aliquid datur ut maiora lucrentur.

* Iurgium dictum, quasi iuris gartium, eo quod ij, qui causam dicunt, iure disceptent.

Lis à contentione limitis prius nomen sumpserit. De quo Virgilius: Limes erat politus. litem ut^b discerneret agri.

Causa aut argumento, aut probatione constat.

Argumentum nunquam testibus, nunquam tabulis dat probationem, sed sola investigatione inuenit veritatem, unde & dictum argumentum, id est, argutum inuentum.

Probatio autem testibus, & fide tabularum constat.

In omni autem iudicio sex personæ quaruntur. Iudex, accusator, reus, & tres testes.

^c Iudex dictus, quasi ius dicens populo, sine quod iure disceptet. Iure autem disceptare est iulle iudicare. Non est autem iudex, si non est in eo iustitia.

Accusator vocatus, quasi adcaussator, quia ad causam vocat eum, quem appellat.

Reus à re, quam petitur, nuncupatus, quia quæuis sceleris conscius non sit, reus tamen dicitur, quamdiu in iudicio pro re aliqua petitur.

^d Testes antiquitus superstites dicebantur, eò quod super statum causæ proferebantur. Nunc, parte ablata nominis, testes vocantur.

Testis autem consideratur: conditione, natura, & vita. Conditione, si liber, non seruus. Nam sæpe seruus metu dominantis testimonium supprimit veritatis. Natura, si vir, non femina. Nam varium & mutabile semper femina. Vita, si innocens & integer actu. Nam si vita bona defuerit, fide carebit. Non enim potest iustitia cum sce-

A lerato habere societatem.

Duo sunt autem genera testium: aut dicendo id quod viderunt, aut proferendo id quod audierunt. Duobus autem modis testes delinquunt: cum aut fallà promunt, aut vera silentio obtegunt.

^a Cap. XV. Forus. poterat duci cæna sine illis, sed Bruti noni aliter visum. Vid. sup. lib. 15. c. 2.

^b Discerneret agri. avus vulgo apud Virgil.

^c Iudex dictus. For. sup. lib. 9. c. 4.

^d Testes antiquitus superstites dicebantur. Melius omnino Iudex, quam Seruus, qui Aen. 5. ad illud: Superatne, & velleit aura? Superstes (inquit) presentem significat. Festus: Superstes testes presentes significat, cuius rei testimonium est, quod superstibus presentibus. ij. inter quos controuersia est, vindicias sumere iubentur, Plautus in Artemone; Nunc mihi licet quidvis loqui, nemo hic adest superstes. Quem locum ita legebat Chacon: Superstes presentes, testes presentes significat. Quæ iudicium & plauti verba, & hic Iudex loci satis confirmant: Cicero nis verò verbum Muren. ita emendabat. Carmen compositum est, cum cæteris reb. absurdum, tum verò nullo vlti vtriq. superstibus presentibus (sumite vindicias) ite vian. Et vtriq. Actore & reo interpretabatur: sumite vindicias, è Festo supplebat.

De spectaculis. Cap. XVI.

Spectacula, ut opinor, generaliter nominantur voluptates, ^a quæ non per semetipsa inquinant, sed per ea quæ illic geruntur. Dicta autem spectacula, eò quod hominibus publica ibi præbeatur inspectio. Hæc & ludicra nuncupata, quod in ludis gerantur, aut in scenis.

Ludorū origo sic traditur: ^b Lydi ex Asia transfuere in Hetruria confederunt, duce Tyrreno, qui fratri suo cesserat regni contentione. Igitur in Hetruria inter cæteros ritus superstitionum suarū, spectacula quoque religionis nomine instituerunt. Inde Romani accersitos artifices mutuati sunt, & inde ludi à Lydis vocati sunt. Varro autem dicit ludos à lusu vocatos, quod iuvenes per dies festos solebant ludi exultatione delectare populum. Unde & cum lusu iuuenum & diebus festis, & templis, & religionibus reputat. Nihil iam de causâ vocabuli, dum rei causâ idolatria sit. Unde & promiscue ludi: Liberalia vocabantur, ob honorem Liberi patris. Ob hoc respicienda est ^c originis macula, ne bonū æsumes, quod initium à malo accepit. Ludus autē Gymnicus est, aut Circensis, aut Gladiatorius, aut Scenicus.

^a Cap.

* Cap. XVI. Quæ non per semetipsa inquinant. *A* *Tertullianus lib. de spectaculis. c. vlt. Retulimus supra de locorum conditione, quod non per semetipsa nos inquinant, sed per ea, quæ illic geruntur.*
 * Lydij ex Asia transfuena-- Liberi patris. *è Tertull. ibid. c. 2.*
 * originis macula--accepit. *Ex eod. loco.*

De ludo Gymnico. Cap. XVII.

Gymnicus ludus, est velocitatis ac virium gloria. Cuius locus, gymnasium dicitur, ubi exercentur athletæ & cursorum velocitas comprobatur. Hinc accidit, ut omnium prope artium exercitia gymnasia dicantur. Antea enim in iocis certantes cincti erant, ne nudaretur: post, relaxato cingulo, repetè prostratus, & exanimatus est quidam cursor. Quare *a* ex consilij decreto tunc Archon Hippomenes, ut nudi deinceps omnes exercitarentur, permisit. Ex illo gymnasium dictum, quod iuvenes nudi exercentur in campo, ubi sola tantum verenda operiuntur.

* Cap. XVII. Ex consilij decreto tunc Archon Hippomenes. *Auctor quærensus.*

De generibus Gymnicorum. Cap. XVIII.

Genera gymnicorum quinq. saltus, cursus, iactus, virtus, atque luctatio. Vnde ferunt quendam regem tot filios adolescenteres habentem, totidem generibus de regno iussisse contendere.

De saltu. Cap. XIX.

Saltus dictus, quasi exilire in altum. Est enim saltus altius exilire, vel longius.

De cursu. Cap. XX.

Cursus à velocitate crurum vocatur. Est enim cursus celeritas pedum.

De iactu. Cap. XXI.

Iactus dictus à iaciendo. Vnde & piscatorium rete iaculum dicitur. Huic arti vsus est, *a* arrepto lapide procul ferire, hastas pontice librato iacere, sagittas arcu emittere.

* Cap. XXI. arrepto lapide procul ferire. *Al. Arreptos lapides procul ferre.*

De virtute. Cap. XXII.

Virtus, est immensitas virium in labore & pondere corporis.

De luctatione. Cap. XXIII.

Luctatio à laterum complexu vocatur, quibus *a* cominus certantes innitent, qui Græca appellatione athletæ vocantur. Locus autem luctationis palæstra dicitur.

* Cap. XXIII. cominus certantes innitent. *Ita VV. CC. Goth. vnus Rom. innitantur.*

De palæstra. Cap. XXIII.

Palæstram autem vel *ἀπό πῆς πάλης* id est, à luctatione vel *ἀπό τοῦ πάλλειν*, id est, à motu ruinae fortis nominatam dicunt: scilicet, quod in luctando cum medios arripiant, ferè quatiunt, idque apud Græcos *πάλλειν* vocatur. Quidam opinantur artem luctandi vsorum contentione monstratam. Namq. inter ceteras feras eos solos & erigi congressos, & subsidere celeriter, ac reuerti, & modo manibus tentare inuicè, modo complexu abigere sese more luctantium.

* Cap. XXIII. Palæstram autem--fortis. *Seru. ad v. Corporaq. ag. nud. πρᾶδὺρα palæstra. Georg. 2. Palæstra autem dicta est vel ἀπό τῆς πάλης, id est à luctatione, vel ἀπό τοῦ πάλλειν, hoc est à motu ruinae, nam ducti forte luctabantur. Hic locus peshumè affectus erat in omnib. Isidorianis libris.*

De agone. Cap. XXV.

Quæ Latini certamina, Græci ἀγωνίας vocant, à frequentia qua celebrabantur. Si quidem & omnem cæterum, atque conuentum agona dici: alij quod in circulis, & quasi agonijs, id est, sine angulo locis, edentur, nuncupatos agonas putant.

De generibus agonum. Cap. XXVI.

Agonum genera fuere, immensitas virium, cursus celeritas, sagittandi pericia, standi patientia: ad citharam quoque, vel tibias incedendi gestus: de moribus quoque, de forma, de cantandi modulatione, terrestris quoque belli, & naualis prælij, perpetuorumq. suppliciorum certamina.

*De ludis Circensibus.
Cap. XXVII.*

Ludi Circenses sacrorum causa, ac deorū
gētilium celebrationibus instituti sunt.
Vnde & qui eos spectant, dæmonum culti-
bus inferuire videntur. ^a Nam res equestris
antea simplex agebatur, & utiq. cōmunis
vltre usus non erat, sed cū ad ludos con-
tūs est naturalis vltus, ad dæmoniorū cul-
tam translatus est. Itaq. & Castori & Polluci
deputātur hæ species, quibus equos à Mer-
curio distributos Stesichorus docet: sed &
Neptunus equestris est, quē Græci Hippion
appellant: sed & Marti & Ioui in ludis equi
sunt consecrati, & ipsi quadrigis præfunt. **B**
^b Circenses autem ludi ideo dicti, vel à cir-
cumeundo, vel quod vbi nunc metae sunt,
olim gladij ponebantur quos quadrigæ cir-
cuibant & inde dicti Circenses, ab entibus
circa quos currebant. Si quidem in litore
circa ripas fluminum currus agitantur, gla-
dios in ordine in ripæ litore ponebant, &
erat artis, equum circa pericula torquere.
Inde & Circenses dicti putantur: quali cir-
cum enses.

^a Cap. XXVII. Nam res equestris-- Hippion vo-
cant. è Tertull. c. 6. de circo.

^b Circenses autem ludi, &c. è Senninitio 5. Georg. &
Æn. 8. ad v. magnis Circensibus actis.

De circo. Cap. XXVIII.

Circus ^a Soli principaliter consecratus est
à Paganis, cuius ades medio spatio & ef-
figies de fastigio ædis emicat, quod non pu-
tauerint sub tecto consecrandum, quem in
aperto habet. Est autem Circus omne illud
spatium, quod circuire equo solent. Hunc
Romani dictū putant à circuitu equorū, eo
quod ibi circum metas equi currant. Græci
^c verò à Circe Solis filia, quæ patri suo hoc
genus certaminis instituit, asserunt nuncu-
patum, & ab ea Circi appellationem argu-
mentantur. Fuit autem maga, & venefica,
& sacerdos dæmonum, in cuius loci habitu
& opere magicæ artes, & cultus idololatriæ
recognoscitur.

^a Cap. XXVIII. Circus Soli-- in aperto habent. è
Tertull. c. 5. de loco.

^b Hunc Romani dictum put. sup. lib. 15. c. 2.

^c Græci vero, &c. è Tertull. ibidem.

De ornamentis. Cap. XXIX.

Ornamenta Circi, oua, meta, obeliscus,
carceres. ^a Oua, honori Castoris & Pol-
lucis ascribunt, qui illos ouo editos credēdo
de cygno Ioue non erubescunt. Fingunt
autē Circensia Romani ^b ad causas mundi
referri: vt sub hac specie superstitiones vani-
tatum suarum excuient.

^a Cap. XXIX. Oua honori Castoris -- erube-
scunt. Tertull. ibid.

^b Ad causas mundi referri, scribitur ad v. Centum
quadringos ag. a. Ecce id est, vnius (inquit) diei
exhibebo Circenses Quia, vt Varro dicit in libris
de gente pop. Romani, olim xxv. millia habebant,
quorum quattuor & viginti pro numero horarum
erant, sed viginti quattuor aratus dicebatur, eo
quod de collatione populi exhibebatur. Adde duo-
decim hostias, quæ xvi. celi signa, & septem metas, quæ plane-
tas xvi. ferebant. Fiebant autē Circenses hoc ordine: Qua-
driga, sexa aut trigæ quattuor sorte ductæ à quattuor scilicet
iub. vt prima Rosa. ziba, & Veneta in carceribus consistebantur.
Deinde mappa à magistratu, quæ ludis præfidebat, missa, hoc
est, à ro. acto, quædam carceribus, cuius septem spatia, sine
curricula circa metas consistebant, victoresq. coronato, missus
erat prædictus er. t. Nam in reliquis viginti quattuor missis
fiebant autem in singulis quattuor quattuor currebant,
vnde Virgilius centum quadringos agitabo ad flu-
mina currus. Val. Martian. in Pont. ser. lib. ep. 4. epist.
30. Ouid. in Halantia. Atrob. 7. contra gentes. Agell. lib. 3. c. 3.

De metis. Cap. XXX.

Metarum quippe appellatione proprie
terminum ac finem mundi designari
volunt, ab eo quod alicui eminentius finis est,
sive ad testimonium Orientis Occidentisq.
solis.

De obelisco. Cap. XXXI.

Obeliscus ^a Mefiphres rex Aegypti primus
fecisse fertur talis ex causa. Cum quodā
tēpore Nilus violenta inūdatione Aegypto
noeuisset, indignatus rex tanquam penas à
flumine exigeret, iugitum in vndas misit.
Non multo post graui valetudine corre-
ptus, lumen amisit, qui post cæcitatem visu
recepto duos obeliscos Soli sacrauit. **D**
Obeliscus enim sagitta dicitur: qui ideo in me-
dio Circo ponitur, quia per mediam mun-
dam Sol currit. Medio autem spatio ab vtra-
que meta constitutus obeliscus, fastigium
summitatēque cali significat: cū Sol
ab vtroque spatio medio horarum discrimine
transcendit. Summo obelisco super-
positum est quoddam auratum in mo-
dam flammeæ formatum, quoniam ^b l
Hh pluri-

plurimum in se caloris atq. ignis habet.

* Cap. XXXI. Obeliscum Mespres, Messeres & Messeres habent *manusc.* Plinij *manusc.* libri Messeres & Mestres. *Excurs.* Mespheem. Euseb. in *Chronico* Mespheem. Iosephus Mephes. De *Pherone Sesostridis filio* narrat hac *Herodotus* lib. 2.

De carceribus. Cap. XXXII.

IN Circo vnde emittuntur equi carceres dixerunt ab ea re, qua & ille carcer, qui est in ciuitate, quod, vt ibi homines damnati atq. inclusi, ita hic equi coercerentur, ne exeant, antequam signum mittatur.

* Cap. XXXII. In circo, è *Seru. Æn. 1. ad v.* vinculis & carcere frænatur.

De aurigis. Cap. XXXIII.

ARS Circi auriga & currus, equites siue pedites. Auriga propriè dictus, quod currum agat & regat, siue quod feriat iunctos equos. Nam haurit, ferit, vt, latus haurit apertum. Ipse est & agitator, id est, verherator ab agendo dictus. Aurigæ autem duobus coloribus sunt: quibus speciem idololatricæ vestiunt. Nam prasinus terræ, venetus cælo & mari à Paganis dicatus est.

* Cap. XXXIII. Nam haurit ferit, vt, lat. h. a. *Verba sunt Seru. Georg. 3. ad v.* Exultantiaque haurit Corda pauor pullians.

^b Agitator. i. v. a. agendo. *Ex eod. ad v.* Tardi costas agitator asell. *Georg. 1.*

^c Nā Prasinus terræ, & c. è *Tertull. c. 6. de arte circi.*

De quadrigis. Cap. XXXIII.

ERIETHONIUS autè, qui regnavit Athenis, primus quattuor equos iunxisse fertur, sicut Virgilius auctor est dicès: Primus Eriethonius currus & quattuor ausus Iungere equos, rapidisq. rotis insillere victor. Fuit autem Minervæ & Vulcani filius de caduca in terrâ libidine, vt fabulæ ferunt, procreatus, portentum demoniè, immò diabolus qui primo Iunoni currum dedicauit. Tali auctore quadrigæ productæ sunt.

* Cap. XXXIII. *ex eod. Tertull. loco.*

De curru. Cap. XXXV.

CURRUS à cursu dictus, vel quia rotas videtur habere, vnde & carrum quasi curuum. Quadrigarum verò currus duplici remone olim erant, perpetuòq. & qui omnibus equis iungeretur iugo. Primus Clysthenes Sicyonius tantum medios iugauit, ceteros singulos ex vtraque parte simplici vin-

Aculo applicuit, quos Græci *συναφόρους* Latini funarios vocant, à genere vinculi quo prius alligabantur.

* Cap. XXXV. Carrum q. curuum. *Al. q. carsum al. q. currum.*

^b Primus Clysthenes Sicyon. *Pausan. in Phocicis.*

^c Latini funarios. *Funales vocat Suetonius in Tiberto.*

De equis, quibus currunt.

Cap. XXXVI.

QUADRIGÆ, & bigæ, trigæ, & seiugæ ab equorum numero, & iugo dictæ. Ex quibus quadrigas Soli, bigas Lunæ, & trigas Inferis, seiugas Ioui, defultores Luciferò, & Hespero sacrauerunt. Quadrigas ideò Soli iungunt, quia per quattuor tempora annus vertitur, ver & æstate in, autumnū, & hyemem. Bigas Lunæ, quoniã gemino cursu cū Sole cōtendit: siue quia & nocte videtur & die. Iungunt enim vnum equum nigrum, alterum candidum. Trigas dijs inferis, quia hi per tres ætates homines ad se rapiunt, id est, per infantiam, iuuentutem, atq. senectam. Seiuga maximus currus currit Ioui, propter quod maximum deorum suorum eum esse credunt.

Ideo autem rotis quadrigas currere dicunt, siue quia mundus iste circuli sui celeritate trāscurrit, siue propter Solem, quia volubili ambitu rotat, sicut ait Ennius, ^b Inde patefecit radijs rota candida cælum.

* Cap. XXXVI. Et Hespero. *Absunt hæc duo voces ab antiquiorib. Gottb.*

^b Inde patefecit r. r. c. c. *Citatur hic versus à quibusdā ex Sidonio.*

De septem spatijs. Cap. XXXVII.

SEPTEM spatia quadrigæ currunt, referentes hoc ad cursum septem stellarum quibus mundum regi dicunt: siue ad cursum septem dierum præsentium, quibus peractis vitæ terminus consummatur, quorum finis est creta, id est, iudicium.

* Cap. XXXVII. Quorum finis est creta. *Sic est in optimis libris Neap. & Gottlicis quibusdā. rectissime. Seneca lib. 7. ep. 109.* Deinde transit ad ea, quæ consuetudo seculi mutauit, tanquam, quod ait Cicero, quoniã sumus ab ipsa calce eius interpellatione reuocati; hanc, quã nunc in circo cretã vocamus, calce antiqui dicebāt. *Gloss. Creta αἰωνίου. Candida talis dixit Lucret. Tu mihi currenti præscripta ad candida calcis.*

De equitibus. Cap. XXXVIII.

PORRò equites singulares ideò currere dicunt, quia singulariter vnusquisq. cursum vitæ huius peragit atque transit, alius alio tempore

tēpore sequens alium, per vnā tamen viam A mortalitatis vsq. ad propriam metā mortis.

De desultoribus. Cap. XXXIX.

Desultores ^a nominati, quod olim prout quisq. ad finem cursus venerat desiliebat: siue quod de equo in equū transiliebat.

▪ Cap. XXXIX. Desultores. *Hygi. fabule 80.* Vnde & Romani seruant institutum cum desultorem mittunt, vnus duos equos habet, pileum in capite * equo in equum transilit, quod ille sua, & fratris vice fungatur. *Cassiodo. lib. 3. Var. equi desultatorij,* per quos Circensium ministri missus denunciant exituros, luciferi præcursoris velocitates imitantur.

De peditibus. Cap. XL.

Pedites autem aiunt propterea pede currere, quia pedibus curritur mortalitati. Ob hoc à superiore parte currunt, ad inferiora, id est, ab Oriente ad Occidentē, quia mortales oriuntur, & occidunt. Nudi currunt, quia & homini in seculo nulla reliquia sunt. Recto spatio currunt, quia inter vitam & mortem nihil distat. Sed hæc propterea fingunt, vt vanitates suas, & sacrilegia excusare conentur.

De coloribus equorum. Cap. XLI.

Circa ^a causas quoq. elementorum ijde ^C Gentiles, etiam colores equorum iunxerūt: roseos soli, id est igni: albos aëri: prafinos terræ: venetos mari alsimilantes. Item roseos æstati currere voluerunt, quod ignei coloris sint, & cuncta tunc flauescant. Albos hyemi, quod sit glacialis, & frigoribus vniuersa canescant: Veri prafinos viridi colore, quia tūc pampinus densatur. Item roseos Marti sacrauerunt, à quo Romani exoriuntur: & quia vexilla Romanorū cocco decorantur, siue quod Mars gaudet sanguine. Albos zephyris, & serenis tēpestatibus: prafinos flori & terræ: venetos aquis vel aëri, quia ceruleo sunt colore: luteos, id est, croceos igni & soli: purpureos Iri sacrauerunt, quæ arcum dicimus, quod Iris plurimos colores habeat. Sicque dum hac spectatione decorum cultibus atq. elementis mundialibus prophanantur, eosdem deos, atq. eadem elementa proculdubio colere noscuntur. Vnde animaduertere debes Christiane, quot Circū nomina immunda possideant. Qua propter alienus erit tibi locus, quem plurimi Sathanæ spiritus occupauerunt. ^b Totum enim illum Diabolus, & Angeli eius repleuerunt.

^a Cap. XLI. Circa causā. *Vid. Tertull. e. 6. de arte Cōci.*
^b Totum n. ill. Diab. & Angeli eius repleuerunt. *Tertull. e. de loco: totum seculum Satanas, & Angeli eius repleuerunt.*

De theatro. Cap. LXII.

Theatrum ^a est, quo scena includitur, semicirculi figurā habens: in quo stantes omnes inspicunt. Cuius forma primū rotūda erat, sicut & amphitheatri, postea ex medio amphitheatro theatrū factū est. Theatrū autē ab spectaculo nominatū ^b ἀπὸ τῆς θεωρίας quod in eo populus stās desuper atq. spectās ludos contēplaretur. Idē verò theatrū, ^c idē & prostibulum, eo quod post ludos exactos meretrices ibi prostarent. ^d Idem & lupanar vocatum ab eisdē meretricibus: quæ ^e propter vulgati corporis vilitatē lupæ nuncupabantur. Nam lupæ meretrices sunt à rapacitate vocatę, quod ad se rapiāt miseros & apprehendant. Lupanaria enim à paganis cōstituta sunt: vt pudor mulierū infelicitium ibi publicaretur, & ludibrio haberentur, tam ij qui facerent, quā quæ paterentur.

▪ Cap. LXII. Theatrum. *De theatro sup. lib. 15. c. 2.*
^b ἀπὸ τῆς θεωρίας. ē *Seru. Aneid. 1. ad v. mediaque in valle theatri.*
^c Idem & prostibulum. *Vid. Tertull. e. de theatro.*
^d Idem & lupanar. *Ex Aug. 18. de ciuit. c. 21. & Laët.*
^e propter vulgati corporis vilitatem. *Laët lib. 1. c. 20.* Fuit enim Faustuli vxor, & propter vulgati corporis vilitatem lupa inter pastores, i. meretrix nuncupata est, vnde etiam lupanar dicitur.

De scena. Cap. LXIII.

Scena autē erat locus infra theatrū in modū domus instructa cū pulpito: ^a quod pulpitū Orchestra vocabat, vbi cātābāt comici tragici, atq. saltābāt histriones, & mimi. ^b Dicta autē scena Græca appellatione, eo quod in speciē domus erat instructa. Vnde & apud Hebręos tabernaculorū dedicatio à similitudine domiciliorū Scenopegia appellabatur.

▪ Cap LXIII. Quod pulpitum Orchestra vocabatur. *Improprie. Nam aperte distinguit Orchestrā à pulpito. Vitruuius lib. 5. c. 6. & scena pulpito, pulpitiū aliū erat orchestra. & apud Romanos senatorib. & honoratorib. viris loca erant in orchestra designata, in pulpito nō item. Sed orchestra nomine pulpitiū quoq. continebat, non contra. Græci autem pulpitiū ὑψηλὴν dicebant, de qua mox Isidorus.*
^b Dicta autē scena, *seruius ad v. Syluis scena coruscis: scena, inumbratio: Dicta scena ἀπὸ τῆς σκιάς i. vmbra.* Nam apud antiquos theatralis scena parietē non habuit, sed de frondib. vmbrae quærebāt: postea tabulata componere cœperūt in modum parietis.

De orchestra. Cap. XLIII.

Orchestra autem, pulpitum erat scenæ, ubi saltator agere posset, aut duo inter se disputare. Iei enim poëtæ comædi & tragædi ad certamen conscendebant, ijsq. canentibus, alij gestus edebant. Officia scenica: tragædi, comædi, thymelici, histriones, mimi, & saltatores.

De tragædis. Cap. XLV.

Tragædi sunt, qui antiqua gesta, atque facinora sceleratorum regum luctuoso carmine, spectante populo, concinebant.

De comædis. Cap. XLVI.

Comædi sunt, qui priuatorum hominum acta dictis, atque gestu cantabant, atque supra virginum, & amores meretricum in suis fabulis exprimebant.

De thymelicis. Cap. XLVII.

Thymelici autem erant musici scenici, qui in organis, & lyris, & citharis præcinebant. Et dicti thymelici, quod olim in orchestra stantes cantabant super pulpitum, quod thymele vocabatur.

De histrionibus. Cap. XLVIII.

Histriones sunt, qui muliebrī indumento gestus impudicarum foeminarū exprimebant: ij autem saltando etiam historias, & res gestas demonstrabant: dicti autem histriones: siue quod ab Istria id genus sit adductum, siue quod perplexas historijs fabulas exprimerent, quasi historiones.

De mimis. Cap. XLIX.

MIMI sunt dicti Græca appellatione, quod rerum humanarum sint imitatores: nam habebant suum auctorem, qui antequam mimum agerent, fabulam pronuntiaret. Nam fabule ita componebantur à poëtis, ut aptissimæ essent motui corporis.

* Cap. XLIX. Nam habebant suum auctorem. F. auctorem.

A

De saltatoribus. Cap. L.

Saltatores autem nominatos Varro dicit ab Arcade Salio, quem Æneas in Italiam secum adduxit, quique primo docuit Romanos adolescentes nobiles saltare.

* Cap. L. Saltatores. è Festo in-- Salios, nisi quod ille non Varronem, sed Polemonem citat auctorem.

Quid, quo patrono agatur. Cap. LI.

Est planè in artibus scenicis Liberi, & Veneris patrociniū, quæ priuata & propria sunt, scenæ de gestu, & corporis flexu. Nam mollitiem Libero, & Veneri immolabant, illi per sexum, illi per flexum, dissolutis. Quæ verò ibi vocibus, & modis, & organis, & lyris transiguntur, Apollines & Musas & Mineruas & Mercurios patronos habent. Quod spectaculū odisse debes Christiane: quorum odisti auctores.

* Cap. LI. Est planè. Omnia è Tertull. c. de artib. scenicis: sed lyris retinimus ex nostris codicib. vbi apud Tertull. licetis legitur.

B

De amphitheatro. Cap. LII.

Amphitheatrum, locus est spectaculi: vbi pugnant gladiatores. Et inde ludus gladiatorius dictus: quèd in eo iuuenes vsum armorū diuerso motu condiscant, & modo inter se aut gladijs, aut pugnis certantes: modo contra bestias incedentes, vbi non odio, sed præmio illecti subeunt ferale certamen. Amphitheatrum dictum, quòd ex duobus theatris sit factum. Nam amphitheatrum rotundum est, theatrum verò ex medio amphitheatro est, semicirculi figuram habens.

De ludo equestri. Cap. LIII.

DGenera gladiatorum plura, quorum primū ludus equestriam. Duo enim equites, præcedentibus prius signis militatibus, vnus à porta Orientis, alter ab Occidentis, procedebant in equis albis cum aureis galeis, minoribus & habilioribus armis, sicque atroci perseverantia pro virtute sua inibat pugnā, dimicantes, quousque alter in alterius mortem prosiliret, ut haberet, qui caderet, casum: gloriam, qui petimeret. Quæ armatura pugnat Marti duelli causa.

De Retiarijs. Cap. LIIII.

A De horum execratione. Cap. LIX.

Retiarius ab armaturæ genere, in gladiatorio ludo contra alterum pugnantem occultè^a ferebat rete (quod iaculum appellatur) ut aduersarium^b cuspide insequente operiret, implicitumque viribus superaret. Quæ armatura pugnabat Neptuno tridentis causa.

^a Cap. LIIII. ferebat rete, quod iaculum appellatur. Et ipso verbo rete, scilicet: sed de retiario, secutore, & alijs gladiatorum generib. scripsit imper. eruditissimus vir. Tit. Fest. in Retiario.

^b Cuspide insequente. Ita manifeste omnes, insequentem volebat Chæcon, insequentem alijs.

De Secutoribus. Cap. LV.

Secutor ab insequendo Retiarium dictus. Gestabat enim cuspidē, & massam plumbeam, quæ aduersarij iaculum impediret, ut antequam ille feriret reti, iste exsuperaret. Hæc armatura sacra erat Vulcano. Ignis enim semper aquam insequitur adeoq. cum Retiario componebatur, quia ignis & aqua semper inter se inimica sunt.

De Laquearijs. Cap. LVI.

Laqueariorum pugna erat, fugientes in ludo homines iniecto laqueo impeditos consecutosq. prosternere amictos umbone pelliceo.

De Velitibus. Cap. LVII.

Velitem pugna erat, ut vltro citroq. tela obiectarent. Erat autem eorum varia pugna, & spectatibus gratior, quam reliqua.
^a Velites autē nuncupati, siue à volitatione:
^b siue à ciuitate Hetruscorū, quæ Veles vocabatur.

^a Cap. LVII. Velites autem— siue à volitatione. Fest. in Adolatio: Velites dicuntur expediti milites, quasi volites. i. volantes.

^b Siue à ciuitate Hetruscor. quæ Veles. Sic Gatt. c. Al. Veletes.

De ferali certamine. Cap. LVIII.

Ferarū pugna erat, emissas bestias iuuenes excipere, & pugnare aduersus eas, vltro-neo funere certare, non crimine, sed furore,

Hæc quippe spectacula crudelitatis, & in spectio vanitatum nō solum hominum vitijs: sed de dæmonum iussis instituta sunt. Proinde nihil esse debet Christiano cum Circensi infania, cum impudicitia theatri, cum amphitheatri crudelitate, cum atrocitate arenae, cum luxuria ludi. Deum enim negat, qui talia præsumit, fidei Christianæ prauaricator effectus, qui id denuò appetit quod in lauacro iam pridem renunciauit, id est, diabolo, pompis, & operibus eius.

De alea. Cap. LX.

Alea, id est, ludus tabulae, inuenta à Græcis in otio Troiani belli à^a quodam milite nomine Alea, à quo & ars nomen accepit. Tabula luditur pyrgo, calculis, tessellisque.

^a Cap. LX. à quodam milite nomine Alea. Auctor querendus.

De pyrgis. Cap. LXI.

Pyrus^a dictus, quod per eum tessere pergant, siue quod turris speciē, habeat. Nam Græci turrim πυργον vocant.

^a Cap. LXI. Pyrgus, v. scilicet in turricule figuræ conformationē, ex quo tali in altitatem conieciuntur, nequis dolus in iaculis manu subesse possit. Turriculam vocat Martialis.

De calculis. Cap. LXII.

Calculi vocati, quod laues sint & rotundi. Vnde & calculus dicitur lapis brevis, & qui sine molestia, sui breuitate calcatur. Item calculi, quod per vias ordinales, quasi per calculas eant.

^a Cap. LXII. quia sine molestia, sui breuitate calcatur. Sep. lib. 16. c. 6. & Scru. Georg. 2.

De tessellis. Cap. LXIII.

Tesserae vocatae, quia quadræ sunt ex partibus omnib⁹. Has alij Lepusculos vocant, eo quod exiliendo discurrunt. Olim autem tesserae iacula appellabantur à iaciendo.

De figuris aleæ. Cap. LXIII.

Quidam^a autem aleatores sibi videntur physiologicè per allegoriam hanc

tem exercere, & sub quadam rerum similitudine fingere. Nam tribus tesseriis ludere perhibent propter tria seculi tempora, præterita, præsentia & futura, quia non stant, sed decurrunt. Sed & ipsas vias senarijs locis distinctas propter ætates hominum ternarijs lineis propter tempora argumentantur. Inde & tabulam ternis descriptam dicunt lineis.

▪ Cap. LXIII. Quidam autem - physiologicè per allegor. *Vid. Eustath. Iliad. a. ad illud: πρὸς οἴσι προπαρτίεν θοράων θυμὸν ἕτερον.*

De vocabulis tesserarum.

Cap. LXV.

Iactus quisque apud Iasores veteres à numero vocabatur, ut vnio, binio, trio, quatrio, quinio, senio. Postea appellatio singulorum mutata est, & vnionem canem, ^a trionem suppum, ^b quatrionem planum vocabant.

^a Cap. LXV. Trionem suppum. *Græcè ὀπίσιον. Vid. Fest.*

^b Quatrionem planum. *Iunio pronum opinor, qui & Aristoteli πρηνὸς. Suppium enim pronus opponitur, non planus.*

De iactu tesserarum. Cap. LXVI.

Iactus tesserarum ita à peritis aleatoribus componitur, ut afferat quod voluerit, ^a ut puta senionem, qui eis iactu bonum affert. Vitant autem canem, quia damnosus est, vnum enim significat.

^a Cap. LXVI. Ut puta senionem. *Qui & Venus, & Cans dicebatur, quoties ita quatuor tale cadebant, ut nullus cum alio congrueret. Arist. lib. 2. de Cal. ἐστὶ γὰρ κατὰ τὴν χαλεπὸν ἢ τὸ πάλλα, ἢ τὸ πολλάσι, δὴ τὸν πολλὰς ἀφραγὰς καὶ οὐδὲν ἀμύχασον, ἀλλὰ ἕνα, ἢ δύο γὰρ.*

De calculorum motu. Cap. LXVII.

Caleuli partim ordine mouentur, partim vugè. Ideò alios ordinarios, alios vagos

appellant. At verò qui moueri omnino non possunt Incitos dicunt. ^a Vnde & egentes homines Inciti vocantur: quibus spes ultra procedendi nulla restat.

^a Cap. LXVII. Vnde & egentes homines Inciti dicuntur. *Nomins: Incitas, egestas dicitur.*

De interdictione aleæ. Cap. LXVIII.

AB hac arte fraus, & mendacium, atq. per iurium nunquam abest, postremo & odium & damnarum, vnde & aliquando propter hæc scelera interdicta legibus fuit.

De pila. Cap. LXIX.

Pila propriè dicitur, quòd sit pilis plena. Hæc & sphaera à ferendo, vel feriendo dicta, de quarum genere & pondere Dorcæus sic tradit. Ne tu parce pilos viuacis condere cerui. Vncia donec erit geminæ superaddita libræ.

Inter species pilarum sunt, Trigonaria, & Arenata. ^a Trigonaria est qua inter tres luditur. Arenata, qua in grege dum ex circulo astantium spectantiumque emissa, ultra iustum spatium pilam excipere, lusumq. inire consueverunt. Cubitalem lusum appellant, cum duo cominus ex proximo ac penè coniunctis cubitis pilam feriunt. ^b Suram dicitur dare, qui pila, crure prolato, feriendam collusoribus præbet.

^a Cap. LXIX. Trigonaria. *Martialis lib. 1. 4. epigr. 46. Pila trigonalis: Si me nobilib. scis expullare sintistris, Sum tua, si nescis, rustice, redde pilam.*

^b Suram dicitur dare. *Vnt. arch. in Cicerone de Cornel. Lentulo, Catilina socius, cognouit d. Suram, ἀρρετὸν δὲ ἀργέρος πάντι, ἢ κατὰ τὴν ἀρρετὸν, λόγος μὲν οὐ ἐστὶ δὲ ἀρρετὸν, παρὰ τὸν γὰρ τὸν κρημνὸν, ὡς πᾶσι ἐὰν εὐδαιμονία παύσῃ, ἔταρ ἐν τῷ σφίγγειν ἀμάρτυρ.*

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER DECIMVS NONVS.

De nauibus, ædificijs, & vestibus.

DE NAVIBVS.

Cap. I.

Artium quarundã vocabula, quibus aliquid fabricatur, vel instrumenta artificum, vel quæ ministerium exhibent, atq. aliquid huiusmodi, deinceps ex parte notanda studui.

^a Artificem generaliter vocatus, quod artē faciat: sicut aurifex qui aurum. Faxo enim antiqui pro facio dicebant.

^b Nauticus, dominus nauis est appellatus: ita quod nauis in sorte eius sit. *ναυπηγος* enim Græcè fors dicitur. Cateri autem in nauis in contributione sunt.

^d Gubernio, qui & gubernator, quasi cohybernator, quod exhibeat prudentiam suam hyberna, id est tempestates maris.

^e Nauta à nautè dicitur per derivationem. Nauta autem pro nauita poetice dicitur, sicut Mauors pro Mars. Nã rectum est nauta.

Remex vocatur, quod remum gerit, sic autem remes, quomodo tubex, dicitur nominatio calu.

^z Epirota Græco sermone appellatur: qui Latine dicitur superueniens. Hic nihil habet negotij, sed nauis dato in alias terras transire disponit.

Nauim quidam perhibent dictã, eo quod gnauis rectorem qui erat, id est, peritum, Epictetum, sirenum, qui continere, & gubernare nouit propter maritima pericula & casus. Unde est illud Salomoni, Intelligens gubernacula possidebit. ¹ *Λοδij* autem primum nauim fabricauerunt, pelagique incerta petentes periculum mare vsibus humanis fecerunt.

^A ^k Rates, primum, & antiquissimum genus nauigij è rudibus tignis, atteribusque confectum. Ad cuius similitudinem fabricatæ naues, ¹ ratariæ dictæ. Nunc iam ^m rates abusu uè naues. Nam propriè rates sunt connexæ inuicem trabes.

Trieris, nauis magna, quam Græci ⁿ durconem vocant: de qua in Isaia dicitur, Non transiit per eam trieris magna.

Carpasiana nauis à Carpatho insula nominata: sicut à Rhodo Rhodia: sicut ab Alexandria Alexandria.

^o Liburnæ dictæ à Libijs: naues enim sunt negotiatorum. De quibus Horatius, Ibis liburnis inter alta nauium.

Rostratæ naues dictæ ab eo, quod in fronte rostra arca habeant et propter scopulos, ne feriantur, & collidantur.

Longæ naues sunt, quæ Dromones vocamus: dictæ eo quod longiores sint cæteris, quibus contrariis Masculus, curtum nauigium. Dromo autem à decurrendo dicitur. Cursum enim Græci ^{δρόμος} vocant.

^q Classis dicta est à Græco vocabulo ^{κλάσς} ^{καλάω}, id est, lignis. Unde & calones qui ligna militibus portant.

Ancyromagus dicitur, pro eo quod celeritate sui anchoris, & instrumentis reliquis nauium vehendis sit aptus.

Phaselus est nauigium, quod nos corruptè baselum dicimus. De quo Virgilius, Pictisq. phaselis.

^c Scapha, quæ ^{κατάκλιπτος}, nauigium, quod Latine speculatorium dicitur. ^{σκοπῶν} enim Latine intendere dicitur.

Barca est, quæ cuncta nauis commercia ad litus portat. Hanc nauis in pelago propter nimias undas suo suscipit gremio. Vbi autem appropinquauerit portus, hic vicè barca nauis, quam accepit in pelago.

^r Paro, nauigium piratarum aptum, & ex ijs ita vocatum: Cicero, Tunc se fluctigero tradit mandatq. Paroni. Et alibi, Parunculis ad littus ludit celeribus.

Myoparo, quasi minimus Paro. Est enim scapha ex vimine facta, quæ contexta crudo corio genus nauigij præbet, quilibus vtuntur Germanorum piratæ in Oceani littoribus, vel paludibus ob agilitatem. De quibus Historia. Gens, inquit, Saxonum Myoparonibus, nõ viribus nituntur, fugæ potius, quàm bello parati.

Celoces, quas Græci κέλκτας vocant, id est, veloces biremes, vel triremes agiles, & ad ministerium classis aptæ. Ennius, Labitur vncta carina per æquora cana Celocis.

Biremes autem, naues sunt habentes remorum ordinem geminum.

Triremes, & quadriremes, trium & quatuor ordinum: sic & penteres, & hexeres quinos, vel senos ordines habentes.

^v Actuariæ naues sunt, quæ velis simul, & remis aguntur.

^x Hippopagus, in quo equos transfuchere solitum est.

^y Pontonium, nauigium fluminale, tardum & graue, quod non nisi remigio progredi potest.

^z Hinc & traiectus, id est, extentus. Est enim latus, vnde & transfenna dicitur extētus funis.

Lembus, nauicula breuis, quæ alia appellatione dicitur & Cymba, & Caupilus: sicut & Linter, id est, Carabus, quo in Pado, paludibusque vtuntur.

Carabus, parua scapha ex vimine facta, quæ contexta crudo corio genus nauigij præbet.

^b Portemia, nauicula Syriaci generis, lata, & sine carina à portando vocata. Vtuntur ijs in Pannonia.

^c Trabariæ, amnicæ naues, quæ ex singulis trabibus cauantur: quæ alio nomine Littorarię dicuntur. ^d Hæ & Caudicę ex vno ligno cauato factæ, & inde Caudicę: quia à quatuor vsque ad decem homines capiunt.

^a Cap. I. Artifex gener. nom. *Vt Græcis κέλκτων.*

^b Naucleus. *Qui & nauicularius, & magister nauis à iuriconsultis dicitur, qui nauem habet propriam, vel conditorem eius obventiones, & r. dditus omnes accipit. At Isidoro inf. c. 19. Nauicularius, nauium est fabricator, sicut carpentarius carpenti.*

^c In contr. butione sunt. *Contributionis vox apud iuriconsultos frequens, vt tit. de leg. Rhod. de iur.*

^d Gubernio, qui & gubernat. *Gloss. Guber. (mutila credo voce) νολεγιστος. Gubernium in pro gubernatore dixisse Liberium in Ant. Perenna ait Agellius lib. 16. c. 7. Legitur quoque archigubernius, siue etiam archigubernus lib. 36. vig. tit. 1. c. 26. Item gubernia pro gubernaculis, dixit Lucretius: Disiectate solet magnum mare, transtra, gubernia. & Lucilius apud Non. Proras despoliate, & detundite gubernia.*

^e Nauita pro nauit. *è Seru. Geor. 1. & Æn. 6. sic Græci ναύτην, & ναύτην.*

^f quomodo tubex. *f. quomodo & obex, de cuius genere vid. Seru.*

^g Epibats. *Inde ἐπιβαται, naues vectoria. Dicuntur etiam epibata, qui tutela causa adsumuntur. Vid. voll.*

^h eo quod nauit rect. *Ita libri Goth. recte. Assignat autem nauit suam etiam etymologiam (vt nauus sit, qui uenit) quàm probum, nihil moror. Interpretantur quidem Glossaria eodẽ modo nauit. Nauus est δὴ μωρ. Nauus est μωρὸς, ἐν σκαπί, ἐν κίβητι.*

ⁱ Lydij primum nauem. *Sumptum videtur ex Histero Græco scriptore, quem Latinum à Hieronymo factum quidã existimant.*

^k Rates prim. *Plin. lib. 7. c. 56. Naute primus in Græciam ex Ægypto Danaus aduenit, ante ratib. nauigabatur inuentis in mari rubro.*

^l Rataria. *de quib. Agell. meminit lib. 10. c. 25. Sed Ratarias appellari quidam malunt.*

^m Rates abusu-- inuicem trah. *è Seru. Æn. 1. ad illud: Disiecitq. rat.*

ⁿ quam Græci durcon. *Al. durchonem. Recte fortasse hæc absunt à Segunt. libro. Sed amplius querendum. Est n. is colex sæpe alius inutilis.*

^o Liburnia. *Videntur hæc quoque ex Histero. Sed vt apud illũ Liburnia pro Libya, ita hic Liburnijs pro Libijs substituerim. Vid. Appian. in bell. Illyr. Lucian. ἐν τοῖς ἑρωτο. & Veget. lib. 4.*

^p propter scopulos ne feriantur. *Hister. Nam ipsæ rostratæ in altum erectæ, quasi cacumen syrteum eminentiorem à puppi, in fronte rostra habet propter scopulos, ne forte, cum tantam vim discurrentium, & properantium habeant, aut feriantur, aut collidantur.*

^q Classis dicta--portant. *è Seru. Æneid. 1. Pallæne exuret. class.*

^r Scapha, quæ & cata scop. *Vid. Veget. lib. 4. c. 37. & Agell. lib. 10. c. 25. apud quem cata scopium forma diminutionis. Cata scopus apud Hirtium lib. de bell. Afric.*

^s Paro nauigium piratar. *aptum. Id est, instructum, & quasi paratum, capiat enim huiusmodi notationes. Nisi nauis aptina Gothico compendio pro aperta scriptum fuisse. Id enim & fluctigeri ἐνιδέτω in Ciceronis versu cõprobat: & aperta, quæ à Græcis ἀπὸρα dicuntur, nauigia, tectis opponuntur. Titius lib. 36. C. Linius præfectus Romanæ classis cum quinquaginta nauibus tectis profectus ab Roma Neapolim, quo ab locijs eius curæ conuenire iulietat, apertas naues, quæ ex fœdere debebantur, &c.*

^t quas Græci Celetes. *Σὺν κελκτῶν ὁ πῆρες ἵππων, ἐπὶ τῆς πηγῆς τοῦ ποταμοῦ, & paulo post, κελκτῶν ἀδελφῶν πῆρες. & Thucydides interpres, πῆρες πῆρας, ὅς ἐστι ἐπὶ τῆς πηγῆς τοῦ ποταμοῦ τῶν κελκτῶν ἵππων, & ἀδελφῶν ἐπὶ τῆς πηγῆς.*

^v Actuariæ. *Dicta quod cito agi possint, est Nonius.*

^x Hippa-

- * Hippagogus. *Hippagium* Latine appellari tradit *Festus*.
- † Pontonium, vox diminutionis. Nam pontones principaliter dicuntur.
- * Hinc & tralectus. *Ser. Aen. 5.* traiecto in fune eolumbam: traiecto (*inquit*) extento. unde tranenna dicitur extectus funis. *Quæ, quomodo hinc loco aptari possint, non quæ satis dispice.*
- † & Capillus. *Al. Capulus, Agellio lib. 10. c. 25.* Capulica.
- b Portemia. *s. o. l. & ita Isidorum scripsisse arguit etymologia. Est tamen vox Græca, eademq. Diodoro Siculo nunc *περὶ ἄλλων*, nunc *περὶ αἰώνων* dicuntur.*
- c Trabaria. *Festus: Trabica naues, quod sit trabib. confixa.*
- d Hæ & caudicæ. Et caudicaria, vel codicaria. *Non. Fest. Agell. Nisi ut trabs proprie duo ligna compacta, teste Festo, ita caudex plurimum tabularum contextus, ut ait Senec. lib. de brevitate, vit.*

De partibus nauium & armamentis. Cap. II.

- P** Vppis posterior pars nauis est, quasi post. Prora, anterior, quasi priora.
- * Cumba, locus imus nauis, quod aquis incumbat.
  - Carina, à currendo dicta, quasi currina.
  - b Fori, nauium latera concava, à ferendo onere dicta, siue tabulata nauium, quæ sternuntur. Dicta ab eo quod incessus ferant, vel foris emineant. De quibus Virgilius, laxatque foros.
  - c Columbaria, in summis lateribus nauium loca concava, per quæ eminent remi, dicta credo, quod sint similia latibus columbarum, in quibus nidificant.
  - d Agea, viæ sunt, vel loca in nauis per quæ ad remiges hortator accedit. De qua Ennius: Multa foro ponet, et Agea longa repletur.
  - Transtra, sunt tabulæ, ubi sedent remiges, quod in transuerso sint, dicta, c quæ Virgilius iuga appellat.
  - f Tonstræ, remi à remouendis, & decutiendis fluctibus dicti: sicut tonsores à tondendis, & decutiendis capillis.
  - g Palmula, est extrema latitudo remi, à palma dicta, qua mare impellitur.
  - h Antemnae autem dictæ, quod ante amnæ sint positæ. Præterfluit enim eas amnis. i Cornua, extremæ partes antemnarum sunt, dicta per tropum.
  - k Malus, est arbor nauis, qua vela sustinentur. Malus autem dictus: quia habet instar mali in summitate, vel quia, quasi quibusdã

- A malleolis ligneis cingitur, quorum volubilitate vela facilius eleuantur.
- Modius est, cui arbor insidit, ob similitudinem mensuralis vasis dictus.
- Carchesia sunt in acumine arboris. i Cinna: Lucida confulgent alti Carchesia mali.
- m Trochleæ, quasi Φ litera, per quas funes trahuntur. Trochleæ autem vocatæ, quod rotulas habeant. *τροχῶος* enim Græcè rota dicitur.
- Parastatæ, stipites sunt pares stantes, quibus arbor sustinetur. Cato. Malum deligatum, parastatæ vincatæ.
- n Clauus est, quo regitur gubernaculum. De quo Ennius. Vt clauum rectum teneam, nauimq. gubernem.
- o Porticulus, malleus in manu portatus, quo modus, signumque datur remigantibus. De quo Plautus, Ad loquendum atque tacendum tute habeas porticulum. Aportando igitur porticulus.
- Tonsilla, vncinus ferreus, vel ligneus, ad quem in littore defixum funes nauium illigantur. De quo Ennius. Tonsillas rapiunt, configunt litus aduncas.
- Anchora, dens ferreus, ex Græca etymologia nomen ducit: quod quasi hominis manus comprehendat, vel scopulos, vel arenas. nam manus Græcè *χῆρ* dicitur. † Apud Græcos autem aspirationem non habet. Nam *ἀγκυρα* dicitur. unde & apud maiores sine aspiratione proferebatur.
- Puluini, sunt machinæ, quibus naues deducuntur, & subducuntur in portum.
- q Pons, scala nauium.
- * Cap. II. Cumba. *Vulgò gomba.*
- b Fori. *Hæc utrumq. contexta è Seruio, nonnihil etiam antiq. At Chersif. Fori sunt in nauibus, quibus nauitæ sedentes remigant, ἐδάλια.*
- c Columbaria. *Vid. philand. in Vitruu. lib. 4. c. 2.*
- d Agea viæ sunt *Fest.* Agea via in nauis est, dicta, quod in ea maxima quæq. res agi soleat.
- e quæ Virgilius iuga app. *Aen. 6.* Inde alias animas, quæ per iuga longa sedebant, ubi *Seru.* iuga Græcè dixit, *ἰγῶν* enim dicunt, quæ transtra nominamus.
- f Tonstræ remi. è *Seru. Aen. 7.* in lento luctantur matremore tonstræ.
- g Palmula. *Vid. Fest. & Seru. Aen. 5. eadem ratione Græci τὰρσον, & palmam manuum, & remorum latitudinem dixerunt, ut ait Ælius Dionysius apud Eustath. eduar. 1. ad illud: τὰρσόν τε τὸν τὸν ῥῶν, &c.*
- h Antemnae autem dictæ &c. è *Seru. Aen. 7.* idem propè *Festus* in voce amnenles. Sed illi non de nauis parte, sed de urbibus propè amnem sitis loquuntur.
- i Cornua. *xx. eod. Aen. 3. ad illud.* Cornua velatarum obu. antemn.

k Malus arb. Ex eod. AEn. 5. nisi quod malis apud illū, A non cralleolis, legitur.

l Cinna lucida. Quod Catullo hic versus tribuitur ex Nemo, potuit esse communis.

m Trochleæ quali & littera. Quasi Θ littera legit Philander apud Vitru trochleas etiam Athenaus in nauium armentis numeravit in Hieronis nave. Gloss. trochleæ ἐν ἰσθμοῦ ἰσθμῶν.

n Clauus. Clauus, fustem gubernaculi interpretatur Seruius AEn. 5.

o Porticulus. Sic etiam Fest. & Non. nisi quod apud hos porticulus dicitur. Isidoro fauent Gloss. in quib. porticulus, κελύφης.

p apud Græcos aspirationem non habet. & Seruius AEn. 1. ad illud. vinco non alligat anchora morsu.

q Pons scal. Ex eod. AEn. 10. Pontibus exponit.

De velis. Cap. III.

Vela^a Græci ἀγμερα dicunt, proinde quod aëre mouentur. Apud Latinos autem vela a volatu dicta. Vnde est illud, velorum panditurus alas.

b Genera velorum Acation, Epidromos, Dolon, Artemon, Siparum, Mendicum. Ex quibus Acatium velum maximū, & in media naui constitutum.

Epidromos secundæ amplitudinis: sed ad puppim.

Dolon, minimum velum, & ad proram defixum.

c Artemon, dirigendæ potius nauis causa commentatum, quam celeritatis.

Siparum, genus veli, vnum pedem habens, quo iuvari nauigia solent in nauigatione, quoties vis venti languescit. De quo Lucanus, - summâque tendens Sipara velorum perituras colligit auras. quod ex separatione existimant nominatum. d Pes, extremis angulus veli, quem sic nautæ loquuntur.

a Cap. III. Vela Græci ἀγμερα. Homerū (vt ait Eustathius) secuti. nam vox ipsa multo est latior, ita vt instrumenta omnia, neque nautica solum, sed quæuis alia complectatur, dicta, (vt ait etymologus) παρα τὸ ἀγῶ, τὸ ἀγμῶζον, ἀγάρῳ, ἀγάρῳ μερον, ἢ κατὰ συνωνίαν ἀγμερον.

b Genera velor. Vid. Poll. Hesych. Suid. qui tamen artemonis non meminere.

c Artemon dirig. pot. nauis. Rectè. Vid. Chrysostom. Act. 27.

d Pes extremus angulus veli. At Seruius AEn. 5. ad illud: Vna omnes fecere pedem, podiam (inquit) id est, funem, quo tenditur velum. Interpres quoq. Apollonij lib. 2. funes, quibus vela aut vertuntur aut laxantur πόδες vocat. Vnde apud Lucan. lib. 5. obliquat læuo pede carbasa, id est, sinistro fune. Porro de Mendico Festus: Mendicæ dicitur putant, velum, quod in prora ponitur.

FVnes^a dicti, quod antea in vsum luminis fuerint circumdati cera, vnde & funalia.

Restes, siue quod rates contineant: seu quod in ijs retes tendantur.

b Rudentes, sunt funes nauium, ex nimio stridore ita dicti.

Spiræ funes quibus in tempestatibus vtuntur: quas nautici suo more Cucurbas vocant.

d Spiræ, autem à sparto vocatæ.

Propes, funis, quo pes veli alligatur, quasi prope pedes. De quo Turpilius. Quasi cum ventus fert nauim in mare secundus, si quis propedem misit, si^e veli sinistrum.

Tormentū, funis in nauibus longus, quo prora ad puppim extenditur, quo magis cōstringantur: Tormenta autem à tortu dicta, restes, funesque.

Saphon, funis in prora positus. De quo Cæcilius, Venerio cursu veni prolato pede vsque ad saphonem.

Opisphora, funes, qui cornibus antemne dextra sinistraque tenduntur, & retroverso.

Prymnesiū, funis, quo nauis in littore religatur ad palum.

Mitra, funis, quo nauis media vincitur.

Anquina, quo ad malum antemna cōstringitur. De qua Cinna. Atq. anquina regat stabilem fortissima cursum.

f Remulcum, funis, quo deligata nauis trahitur vice remi. De quo Valgius. Hic mea me longo succedens prora remulco Lætantem gratis sistit in hospitij.

g Struppi, vincula loro, vel lino facta: quibus remi ad scalmos alligantur. De quibus Liuius, Tuncq. remos iussit deligare struppis.

h Catapirates, linea cum massa plumbea, qua maris altitudo tentatur. Lucilius, Hunc catapiratem puer eodem deferat vinctum plumbi paxillum rodus, linique mataxam.

a Cap. IV. Funes dicti q. a. in vsum lum Ergo ἀπὸ τοῦ φαίνον ductum funem vult: non opinor, sed locum Seruii, vnde hæc sunt, non satis animaduertit.

b Rudentes. Seruius AEn. 1. stridorque rudentum, propriè (inquit) nam stridor in funibus est.

c Cucurbas. sic plerique Goth. al. cucurbas. Vid. Fest. in Spira.

d Spiræ autem ab sparto. Mirum ni notationi causam præbuit Pacruus versus: Quid cessatis loci eijcere spitas spartæ, cum potius spira ab σπείρα, hoc est, in orbem cornuoluo, ducatur.

e si veli sinistrum. In veli sinistrum legit Lilius Girald. f Remal-

¶ Remulus. *Vid. Felt. in Remulco, & Promulco.*
 ¶ Struppi vincula. quib. remi ad scalmos alligantur. *Vitruv. lib. 10.* Etiam remi circa scalmos strephis religati. *ubi Struppi legunt eruditiores: sed multo peruersius Struppi pro streppis apud Agell lib. 10. 3. legitur. Vocantur etiam Struppi teste Festo, in pulvinarib. fasciculi de verbenis facti, qui pro deorum capitibus ponebantur.*

¶ Catapitates. *Sic lego ex codicibus vetustis. Rom. Cöpl. Salmi & Om. ita etiam postulante tentandi interpretatione. A. vs. qui Cataprotaten voluit, magis audicndos, quam aufcultandos cenſeo, vid. Felt. in Rodus.*

De retibus. Cap. V.

Retes^a vocata, siue à retinēdis piscibus, siue à retibus, quibus tenduntur.

Minus autem rete Simplagium dicitur à plagis.^b Nam plagas propriè dicimus funes illos, quibus retia tenduntur circa imam, & summam partem.

Funda, genus est piscatoriae retis, dicta ab eo quòd infundū mittatur.^c Eadem etiam à iactando iaculum dicitur. Plautus, Probus quidem antea ioculator eras.

¶ Tragum, genus retis ab eo quòd trahatur nuncupatum, ipsum est & Verriculum. Verrere enim trahere est.

Nassa. . . .

Cassis genus venatoriae retis, quod capiat.^e Hinc est quod & incassum dicimus, id est, sine causa, quasi sine cassibus, sine quibus venatio inanis est.

Conopeum retes, qua culices excluduntur in modum tentorii, quo magis Alexandrini vtuntur, quia ibi ex Nilo culices copiosi nascuntur. vnde, & Conopeū dicitur, Nam Canopea Aegyptus est.

¶ Cap. V. Retes vocata. Sic o. manuscr. Chatifius quoq. retes vocat, & Glossar. retes augurales.

¶ Nam propriè plagas-- partem. e. Seru. Aen. 4. ad illud. Reti rara, plaga.

¶ eadem & iaculum. Reteiaculum Seruius. & ita hoc loco legit Turnebus aduersar. lib. 18. cap. 26. Sed nihil muto. Nam Isidorus sup lib. 18. cap. 54. Retiarius (inquit) ab armaturae genere in gladiatorio ludo contra alterum pugnantem occultè ferebat rete, quod iaculum dicitur.

¶ Tragum. s. o. l. trahum nalam, vt etymologia postulat, & traha plauſtri genus est. apud Virgil.

¶ Hinc est, quod in cassam e. Ser. Georg. 3.

De fabrorum fornacibus. Cap. VI.

Faber^a, à faciendo ferro impositum nomen habet. Hinc deriuatum est nomen

ad alias artium materias: fabros, vel fabricas dicere, sed cum adiectione, vt faber lignarius, & reliqua^b propter operis scilicet firmitatem.

¶ In fabrorum autē fornace Gentiles Vulcanum auctore dicunt figuraliter, per Vulcanum ignem significantes, sine quo nullū metalli genus fundi, extendique potest. Nihil est enim penè, quod igne non efficiatur. Alibi enim vitrum, alibi argētum, alibi plūbum, alibi minium, alibi pigmēta, alibi medicamenta efficiunt. Igne lapides in æra solvuntur, igne ferrum gignitur ac domatur, igne aurum perficitur, igne cremato lapide cæmenta & parietes ligantur.^d Lapidēs nigros ignis coquendo candificat, ligna candida vtendo obfuscet, carbonēs ex pruna fulgida nigros facit: de lignis duris fragiles, de putribilibus imputribiles reddit, stricta soluit, soluta restringit. dura mollit, mollia dura reddit. Habet & medicaminis vsum.^e Nam sepè vri prodest. Pestilentiae quoq. quæ obscuratione solis contrahitur, auxiliari certū est. In opere quoque aliud gignitur primis ignibus, aliud secundis, aliud tertijs.

¶ Habet quoq. & aliam in se diuersitatem ignis. Nam alius est ignis, qui vsui humano, alius qui iudicio patet diuino, siue qui de celo fulmen astringit, siue qui de terra per vertices montium eructat.

Ignis autem dictus, quod nihil gigni potest ex eo. Est enim inuiolabile elementum, absumens cuncta, quæ rapit.

Fabrica duabus rebus constat; ventis, & flamma.

Flamma verò, propriè fornacis est dicta, quod flatu follium excitetur.

Fornax verò ab igne vocata: Φῶς enim ignis est.

¶ Caminus, est fornax, & est Græcum deriuatum à cauma.

Fanilla, est deserta igne scintilla.

¶ Pruna, est quamdiu ardet: cuius autem extincta fuerit, carbo nominatur. Pruna autem à peturendo dicta est, carbo verò quòd flamma caret. Qui dum interiisse creditur, maioris fit virtutis. Nam iterum incensus fortiore luce caleſcit. Cuius tāta vis est etiā, & sine igne firmitas, vt nullo humore corrumpatur, nulla vetustate vincatur. Extinctus enim tantum incorruptibiliter durat, vt ij, qui limites figunt, eos in fossos terra subſternant, & lapides desuper figant, ad conuincendum litigatorem, vt post quantalibet

si ala

secula fixumque lapidem limitem esse cognoſcant.

^a Cap. VI. Faber à faciendo ferrum. Hoc idem ſecutus in regula monachorum fabrum ferrariini dixit fuſſe Joſeph, adſenſus ſortante Leonbro ſcatri in lib. de militat. Virgin. c. 33. Nec miſſi cum Hilarius, & Neſa idē exiſtentiunt. Androſius verò, & ſerarium, & togarium fabrum dicitur ſeciſſe videtur: ſic enim ſcribit lib. 3. in Luc. Pater Chriſti igne operatur, & ſpiritu, & tanquam bonus animæ faber vitia noſtra circumdolat, cito ſecurim ad mouens arboribus inſacundis, &c. rigida mentium ſpinitus igne mollire.

^b propter operis ſcilicet firmitatem. Ferrarius fabri ſibi generale nomen proprium ſecit.

^c in fabror. autem forn. Eadem ſupra lib. 8. c. 11.

^d lapides nig. -- candif. Ex Aug. lib. 21. de ciuit. c. 7.

^e Saxè vri prodeſt. Ex Plin. lib. 6. c. vlt.

^f I habet quoq. & aliam in ſe diuerſitatem ignis-eructat. Tertull. Apolog. c. 48. Nonerūt & philoſophi diuerſitate arcum, & publici ignis; ita longe alius eſt, qui vſui humano, alius qui iudicio Dei apparet, ſiue de celo fulmina ſtringens, ſiue de terra per vertices montium eructans.

^g Caminus eſt fornax. à Sera. Aen. 3.

^h pruna. Ex eod. Aen. 11.

ⁱ qui dam interijlle cred. à Plin. lib. 36. c. vlt. & lib. 33. c. 5.

De instrumentis fabrorum.

Cap. VII.

I Neus eſt, in quo ferrum tunditur à ^a cudē do dictus, eo quòd illie aliquid cudamus, id eſt, feriendo producamus. Cudere enim cedere & ferire eſt. Veteres autem non in eudem vocabant, ſed in eudem, eo quòd in ea metallū tundatur, hoc eſt, tendatur. ^b vnde & tudis malleus, à tundendo, id eſt, tendendo dictus.

Malleus vocatur, quia, dum quid calet & molle eſt, cedit & producit.

Marcus, malleus maior, & dictus marcus, quod maior ſit ad cædendū & fortior. ^c Martellus, mediocris. Marculus, malleus puſillus. Lucilius. Et velut in fabricam feruens cum marculus ferrum Multorum magnis ictibus tundit.

Forcipes quaſi ferricipes, eo quòd ferrum candens capiant, teneantque, ſiue quod ab ijs aliquid foruū capimus, & tenemus, quaſi foruicapes. ^d Nam foruum eſt calidum, vnde & feruulū: vnde & formoſos dicimus, quibus calor ſanguinis ex rubore pulchritudinem creat.

Lina dicta, eo quòd lene faciat. Nam limum, lene eſt.

^e Calu eſt, vnde operantur argentarij, à quo & calata vaſa dicuntur.

^a Cap. VII. à cudendo dict. Sic Sera. Aen. 6. & Non. in ſtricturis.

^b vnde & tudis -- dictus non ſunt hec in Rom. Cod.

^c Martellus, Recentiores libri Marcellus. Vid. Coſt. Grammat.

^d Nam foruum -- creat. à Sera. Aen. 8. ad illud, verſantq. tenaci forcipe maſſam. Vid. ſup. lib. 10. in formoſis.

^e Calum Sera. Aen. 1. Calataq. in auto -- calata (inquit) inſculpta, Nam calum dicitur ferrum ipſum, vnde operantur argentarij. & Iſidorus inſ. lib. 20. c. 4. calata vaſa à calo vocata, quod eſt genus ferramenti, quod vulgò cilionem appellant: ergo cilium ex cilione vulgari voce in noſtros codices irreſiſit. Idem ferramentum celte dicitur Job. c. 19. & in peractiſta, & ſacriſſima Sertij paraſiti, apud Saluonem Dalmatia vrbe inſcriptione, quam non pigebit adſcribere. Lauat vobiscum loqui, ac ore meo pendulos detinere. Saxum hoc vos vocat. Quid inquam? viuus aſſueui prudens, imprudens, mortuus item vos fallo. Nam non vos vocat, quod vacat ore; verum is, cuius cinis hic latet. Olim quom potait, nūc huc vos vocari voluit, valuitq. hoc. Hæc olim ſua voluntas volentes vos legere hoc ſcriptum, Vah. quid loquor. immo ſculptum. Quam egrè veritas adhuc ſe mecum conciliat. Nam neque hic atramentum, vel papyrus, aut mēbrana vlla adhuc, ſed malleo-lo, & celte litteratus ſilex.

De fabricis parietum. Cap. VIII.

I N fabricis parietum atque teſtorū Græci inuentorem Dædalum aſſerunt. Iſte enim primus didiciſſe fabricam à Minerua dicitur. Fabros autem ſiue artifices Græci τέκτονας vocant, id eſt, ſtructores. Architeſti autem cæmentarij ſunt, qui diſponunt in fundamentis. Vnde & Apoſtolus de ſemet ipſo, quaſi ſapienter, inquit, architectus fundamentum poſui.

^a Machiones dicti à machinis, in quibus inſiſtant propter altitudinem parietum.

^b Cap. VIII. Machiones à machinis. Machina dicuntur hoc loco tabulata, quibus inſiſtant, qui opus faciunt. vlm. lib. 35. c. 10. de Amulio pectore, Paucis horis pingebat idq. cum grauitate, quod ſemper rogatus, quanquā in machinis.

De diſpoſitione. Cap. IX.

A Edificiorum partes ſunt tres: diſpoſitio, conſtructio, venuſtas.

Diſpoſitio eſt area, vel ſoli, & fundamentorum deſcriptio.

De conſtructione. Cap. X.

C onſtructio eſt laterū, & altitudinis adificatio. Conſtructio autem, vel ſtructio vocata eo quòd inſtingat, & coherere faciat.

ciat, ut lapides luto, & ligna & lapides iniuicem sibi. ^a Nā & intinctio ferri in aqua stridura est. Nisi enim cādens tingatur, stringi, & coherere non potest ferrum. Itē constructio à multitudine lapidū, & lignorū dicta: unde & strues. Aliud est enim ædificatio, aliud instauratio. Nā ædificatio noua cōstructio est. Instauratio ^b verò, quod reparat ad instar prioris. Nā instar veteres, pro similitudine ponebant. Inde & instaurare dicebāt.

Constat autem constructio fundamēto, lapidibus, calce, arena, & lignis.

Fundamentum dictum, quòd fundus sit ædificij. Idem & cæmentum à cædendo dictum, quod cæso crasso lapide surgat.

^c Lapidēs in structuris apti, albus, Tiburtinus columbinus, fluuiatilis, sfungia, rubrus, & reliqui.

Albus lapis, alius durus, alius mollis. Mollis dentata ferra secatur. Tractabilis in opere est, ita ut in eo, quasi in ligno, litteræ scribantur.

Tiburtinus, à loco Italix dictus, qui dum sit ad fabricam fortis, ^d vapore tamē disilit.

^e Tophus ædificijs inutilis est, (fundamentis aptus) mortalitate & mollitie. Ex æstu enim & halitu maris ^f feritur, & verberatur imbribus.

Arenatius, lapis concretus maris arenis, hic & bibalus dicitur. Seruat enim humorem acceptum. Idem & in Bætica Geditanus, ab insula oceani vbi plurimus exciditur.

^g Piperinus, subalbidus cum punctis nigris, durus, atque fortissimus.

Conchleatius, cocleis lapillisque & arena concretus, asperimus, & interdum fistulosus.

Columbinus à colore anis nūcupatus, natura vicinus gypso, & mollitie simillimus.

^h Molaris, in parietibus utilis: quia est quedam natura eius pinguior, duraque & aspera, ex quo etiam & molæ fiunt, unde & nomen traxit. Huius quattuor genera, albus, niger, permixtus, ac fistulosus.

ⁱ Sfungia, ^k lapis, creatus ex aqua leuis, ac fistulosus, & cameris aptus.

Silex, durus lapis ex cuius genere nigri silices optimi, quibusdam in locis & rubetes.

^l Albi silices contra vetustatem incorrupti. Idem & in monumentis scalpti, & incorrupti permanent: quibus nec ignis quidem nocet. Nam ^m ex ijs etiam formæ fiūt, in quibus ⁿ æta funduntur.

Viridis silex, vehementer & ipse igni re-

Asistens: sed nusquam copiosus, & vbi inuenitur, lapis, non laxum est.

Pallidus in cæmentoraro utilis.

^o Globus contra iniurias fortis, & in structura infidus: nisi fuerit multa suffractione deuinctus.

Fluuiatilis silex semper veluti madens est, p Hunc æstate exhiberi oportet, nec ante biennium inserere in structuris domorum. ^p q sictilium operū, ad parietes & fundamēta coctilibus laterculis ad tecta imbricibus tegulisque aptantur.

Tegulæ vocatæ quòd tegant ædes, & Imbrices, quòd accipiant imbres. Tegulæ autē primæ positionis nomen, cuius diminutiū tigillum.

Laterculi verò vocati, quòd lati formantur circumactis vndique quattuor tabulis.

Lateres autem crudi sunt: qui & ipsi inde nominati, quod lati lignis formis efficiuntur.

Quorum crates dicuntur: in quibus lutū pro eisdem lateribus crudis portare solent. Sunt enim connexiones cannarum, dicti ^{à τῶν κρατῶν}, id est, quod se inuicem teneant.

Lutum autem vocatum quidam per antiphrasin putant: quod non sit manduicium. Nam omne lotum mundum est.

^r Calx viua dicta: quia dum sit tactu frigida, intus occultum continet ignem: unde perfusa aqua statim latens ignis erumpit. Natura eius mirum aliquid facit. Postquam enim arserit, aquis incenditur, quibus solet ignis extingui: oleo extinguitur, quo solet ignis accēdi. Vfus eius in structuris fabricæ necessarius. Nam lapis lapidi non potest adhærere fortius nisi calce coniunctus.

^s Gypsum cognatum calci est, & est Græcū nomen. Plura eius genera. Omnium autem optimum è lapide speculari. ^t Est enim in signis ædificiorum & coronis gratissimus.

^v Arena ab ariditate dicta: non ab adherendo in fabricis, ut quidam volunt. ^x Huius probatio si manu impressa stridet: aut si in vestem candidam sparsa nihil sordis relinquat.

Columæ pro longitudine & rotunditate vocatæ: in quibus totius fabricæ pondus erigitur. ^y Antiquaratio erat columnarum altitudinis, tertia pars latitudinum. Genera rotundarum quattuor: Doricæ, Ionicæ, Tuscanicæ, Corinthiæ, mensura crassitudinis, & altitudinis inter se distantes. Quintu

ii genus

genus est earū, quæ vocantur Articæ: quaternis angulis, aut amplius, paribus laterum intervallis.

² Bases, futuræ sunt columnarum, quæ à fundamento conſurgunt, & ſuperpoſitæ fabricæ ſuſtinent pondus. Bases autem nomē petræ eſt fortiffimæ Syro ſermone.

³ Capitella, dicta quòd ſint columnarum capita, quaſi ſuper collum caput.

Epiphyllia ſunt, quæ ſuper capitella columnarum ponuntur, & eſt Græcum.

Pauimenta originem operis à Græcis habent: vocata autem pauimenta eo quòd pauantur, id eſt, cædantur, vnde & pavor: quia cædit cor.

^b Ostracus, eſt pauimentum teſtaceum, eo quòd fractis teſtis calce admixta feriat. Teſtam enim Græci *στρακα* dicunt.

^c Rudos, artifices appellant lapides contuſos & calce admixtos, quos in pauimentis faciendis ſuperfundunt: vnde & rudera dicuntur.

Canalis, ab eo quòd caua ſit in modū canna. ^d Sanè canalem melius genere fœminino, quàm mafculino proferimus.

Fiſtulæ aquarum ſunt dictæ: quòd aquas fundât, & mittant. Nā Græcè *στέλλον* mittere eſt. Formæ earum pro magnitudine aquæ & capacitate ſunt: per quas aquæ per certos modulos diuiduntur. ^e E quibus eſt vncia, & quinarria, digitus quadratus, digitus rotundus, & ^f cæteri modi quique.

^a Cap. X. Nā intinctio ferri in aqua ſtrictura eſt. *Mendosè V. CC. inſtrictura. Mos enim frequens librarior. Gothicorum in ijs, quæ ab f. incipiunt, vel addere, vel detrabere etiam. 1. vt in ſtoria pro hiſtoria, Spania pro Hiſpania. Hæc verò eo pertinent omnia, vt conſtructio ſit, quaſi cōſtrictio, & inſtructio quaſi inſtrictio. ſeu potius ſtrictura, quaſi ſtrictura, de qua ſup. lib. 16. c. 21.*

^b Inſtauratio verò quod rep. è *Seru. Æn. 2. ad v. Inſtat mont. eq.*

^c Lapides in ſtricturis apti. è *Pallad. lib. 1. cap. 10. Quo de genere lapidum Plin. lib. 36. c. 22. Sed videndum an Iſidoro cum illo ſatis conueniat.*

^d Vapore tamen diſſilit, ex *Plin. Plinius ex Vitruvio, qui lib. 2. c. 7. Tiburtina (inquit) omnia ſufferunt, ſed ab igne non poſſunt eſſe tuta, ſimulq. ſunt ab eo tacta diſſiliant.*

^e Tophus ædificijs inutilis. hæc quoq. deſcripſit *Plinius ex eod. Vitruvii loco. Sed is locus in vulgatis Plinij libris valde deprauatus eſt, in Ecclēſia Tolet. codice ſic legitur: In reliqua multitudine lapidum tophus ædificijs inutilis eſt. Quod verò ſequitur in eo, mortalitate, mollitio malo ex Iſido. mortalitate, & mollicie. Poſtremo pro exeretetur halitu maris, ex eſtut manuſ A Conarr.*

^f *ex ardu ferri poteſt ex Iſidoro.*

^g feritur, *Plin. ſcicatur vento, & verberatur imbr.*

^A *Salm. On. Complu. vetuſt. ſ. feritur. Valentinus ſcicatur conſentitq. cum Vitruvio.*

^B Piperinus— durus, atq. fortiffimus. *Haad ita datus Roma. Sed duriffimus atque fortiffimus Toleti, vbi multæ ex eo colūna, atq. arcus in arce, & alijs ædificijs viſantur.*

^h Molaris parietibus utilis. *Plin. lib. 36. c. 23. de calce. Vtilior è molari, quia eſt quædam pinguior natura eius.*

ⁱ Sphungia. *De hac voce vid ſup. lib. 12. c. 6.*

^k lapis creatus. *Al. concretus. Concreſcit nunc Tiburi ex Anienis aqua.*

^l Albi contra vetuſt. è *Plin.*

^m ex ijs formæ ſunt in quib. *x. f. ex Plin. & Vitru.*

ⁿ æra funduntur. *Ex Vitruu. lib. 2. c. 7. Mendosè Goth. arena funduntur.*

^o Globus. *Globoſus legerim ex Plin.*

^p Hunc ætate exhiberi. *Sic libri noſtri conſtanter legunt, eximi, ex Plinio, & Vitruvio malim.*

^q Fiſtilium oper. pariet. &c. *Hæc adumbrata ex Plin. lib. 35. c. 12. ſed quomodo in hunc locū venerint alius coniecerit.*

^r calx viu *Ead. ſup. lib. 16. c. 3.*

^s Gypſum cognatum calci. è *Plin. 36. c. 3.*

^t eſt n. inſignis— gratiffimus. *Ex eod. c. 24.*

^v Arena. *Vid. ſup. lib. 16. c. 3.*

^x Huius probatio. *E Pallad. lib. 1. c. 10.*

^y Antiqua ratio erat column. *Totus locus è Plin. & Vitruu.*

^z Bases. *Vid ſup. lib. 15. c. 8.*

^a Capitella. *Capitula Vitruuius. Vitruuij. vocem uſurpat Plinius.*

^b Ostracus. *Oſtracum malim ex Plin. c. 25. & Vitruu. lib. 6. c. 4.*

^c Rudos. *Sup. lib. 16. c. 3.*

^d Sanè canalem. *Sup. lib. 15. c. 8.*

^e quibus eſt vncia, & quinarria. *Vid. Plin. 31. cap. 6. & Vitruu. 8. c. 6. & Frontin. de aqua ductib.*

^f & cæteri modi cuiq. *Al. cuiuſq. Al. & cæteri modi cuiq. cauſæ. Chacon, & cæteri quique. moduli. vel & cæteri modi vſq. ad centum. Perſequitur n. Frontinus modulos à quinarria, vſque ad centenariam.*

De venustate. Cap. XI.

HVcuſque partes cōſtructionis, ſequitur de Venultate ædificiorū. Venultas eſt, quicquid illud ornamenti, & decoris cauſa ædificijs additur, vt rectorum auro diſtincta laquearia, & pretioſi marmoris cruſtæ, & colorum picturæ.

De laquearijs. Cap. XII.

LAquearia ſunt quæ cameram ſubtegunt, & ornant: quæ & lacunaria dicuntur: quòd lacus quosdā quadratos, vel rotundos ligno, vel gypſo, vel coloribus habeant pictos, cum ſignis intermicantibus. Principaliter autem lacus dicitur, vt Lucilius. Reſultant ædeſq. lacuſque. Cuius diminutio lacunar facit, vt Horatius.

Horatius. neque aureum Mœa renidet in
domo lacunar. unde fit alia diminutio lacu-
narium, & per antistichon laquearium.

• Cap. XII. Laquearia. *Legitur integrum, caput sup. lib. 5. l. 8.*

De crustis. Cap. XIII.

Crustæ sunt tabulæ marmoris. Vnde &
marmorati parietes crustati dicuntur.
Quis autem marmora secandi in crustas
rationem excogitauerit, non constat. Fiunt
autem arena, & ferro, serraque in prætenui
linea premente arenas, tractuque ipso secân-
tes: sed crassior arena plus erodet marmoris.
Nam tenuis fabricis, & polituris accommo-
data est.

• Cap. XII. Quis autem marmora secand. è *Plin. lib. 36. At nunc serra non è ferro, sed ex are fit. Laudaturq. in primis. id id opus Tolet. una arena.*

De lithostrotis. Cap. XIV.

Lithostrota sunt elaborata arte picturæ
paruulis crustis, ac tessellis tinctis in va-
rios colores. Tesselli autem à tessellis nomina-
ti, id est, quadratis lapillis per diminutionem.

• Cap. XIV. elaborata arte pict. *Eadem. sup. lib. 15. cap. 8.*

De plastis. Cap. XV.

Plastice, est parietum ex gypso effigies si-
gnaque exprimere, pingereque colori-
bus. *πλαστήριον* autem dictum Græcè, quod La-
tinè est pingere terra, vel gypso similitudi-
nes. Nam impressa argilla formam aliquam
facere plastæ est. Vnde & protoplastus est
dictus homo: qui ex limo primus est con-
ditus.

De pictura. Cap. XVI.

Pictura autem, est imago exprimens spe-
ciem alicuius rei, quæ, dum visa fuerit, ad
recognitionem mentem reducit. Pictura au-
tem dicta, quasi fictura. Est enim imago fi-
cta, non veritas. Hinc & fucata, id est, ficto
quodam colore illita nihil fidei, & veritatis
habentia. Vnde & sunt quædam picturæ,
quæ corpora veritatis studio coloris exce-
dunt, & fidem dum augere contendunt, ad
mendacium prouehunt: sicut qui Chimæ-
tricipitem pingunt, vel Scyllam hominem
fursum, caninis autem capitibus cinctam
deorsum.

A Picturam autem Ægyptij excogitaue-
runt primùm umbra hominis lincis circū-
ducta. Itaque initio talis, secunda singulis
coloribus, postea diuersis: sicque paulatim
sele ars ipsa distinxit, & inuenit lumen, at-
que umbras, differentiasque colorum. vnde
& nunc pictores prius umbras quasdam, &
lineas futuræ imaginis ducunt, deinde colo-
ribus complent, tenentes ordinem inuentæ
artis.

• Cap. XVI. Picturam autem Ægypt. *È Plin. 35. cap. 6.*

De coloribus. Cap. XVII.

Colores autem dicti sunt, quod calore
ignis, vel sole perficiuntur, siue quod in
initio colabantur, vt summæ subtilitatis exi-
sterent.

Colores autem, aut nascuntur, aut fiunt.
Nascuntur, vt sinopsis, rubrica, paretonium,
melinum, etetria, auripigmentum. Cæteri
singuntur, aut arte, aut permixtione.

Sinopsis inuenta primum in Ponto est.
Inde nomen à Sinope vrbe accepit. Species
eius tres, rubra, & minus rubens, & inter has
media.

Rubrica vocata quod sit rubra, & sangui-
neo proxima. Hæc plurimis locis gignitur:
sed optima Ponto, vnde & Pontica dicitur.

CSyricum, rubri coloris pigmentum, ex quo
& librorum capita scribuntur. Ipsum est &
Phœnicæ appellatum ita, eo quod in Sy-
ria colligatur in littoribus rubri maris, vbi
Phœnices inhabitant.

Aliud est autem Sericum, aliud Syricum.
Nā Sericum lana est, quam Seres mittunt:
Syricum verò pigmentum, quod Syri Phœ-
nices in Rubri maris littoribus colligunt. Est
autem & inter factitios. Nam sæpe fit aut
sinopide, aut sandyce mixtus.

CMinium primi Græci in Ephesiorum so-
lo inuenisse traduntur: cuius pigmētī His-
pania cæteris regionibus plus abundat. vnde
etiā nomen proprio flumini dedit. Huius
distillatio argentum liquidum gignit.
Minium autem hoc quidam dicunt esse
cinnabarim.

FCinnabaris à dracone, & barro, id est, ele-
phanto cognominatum. Aiunt enim dra-
conum esse sanguinem, dum implicat ele-
phantos. Ruunt enim bellæ, & dracones
obruantur, quorum fusus eruoit terram inhi-

cit, fitque pigmentum quicquid solo tinxe-
rit. Est autem pulvis coloris rubri.

Prasina, id est creta viridis, et si in aliqui-
bus terris promiscue generetur, & optima
tamen in Libya Cyrenensi.

^b Chrysocolla, colore prasino est: dicta, quod
vena eius aurum habere traditur. Hæc & in
Armenia nascitur, sed ex Macedonia proba-
bilis venit. Foditur autem ex metallis æris:
cuius inuentio argentum atque Indicum
prodit. Nam venæ eius cum ijs habent na-
tura societatem.

Cypria, ab insula Cypro, ubi plurima re-
peritur.

¹ Sandaracha, in insularubri maris Topazo
nascitur, colore cinnabari, odore sulphureo.
Inuenitur autem in aurarijs & argentarijs me-
tallis, melior quo magis ruffa, quoque magis
virus redolet. Quanquam & cerussa si torrea-
tur in fornace sandaracham facit, unde &
color est flammeus. Quod si torreatur, æqua
parte rubrica admixta, sandycem reddit.

^k Arsenicum, quod Latini ob colorem Auri-
pigmentum vocant, colligitur in Ponto ex
auraria materia, ubi etiam Sandaracha. Op-
timum est, quod in auri colorem transit, pu-
rum, & fissile, gracili venarum discursu. Quod
verò pallidius, aut Sandarachæ simile est,
deterius iudicatur. Est & tertium genus squa-
mosum, quo miscetur aureus color. Vis eo-
rum, ut Sandarachæ, sed acrior.

^l Ochra & ipsa in insula maris rubri Topa-
zo gignitur: ubi & Sandaracha. ^m Fit quoque
& Ochra, exusta rubrica, in ollis nouis luto
circumlitis, quæ quanto magis in camino ar-
serit, tanto melior fit.

Venetum. - - -

ⁿ Caruleum temperare primum Alexan-
dria reperit. ^o In Italia ex arenæ puluere, &
nitri flore idem faciunt. Sed si Cyprium in
fornace adustum huic permixtioni addes,
^p Vestoriani similitudo erit.

^q Purpurissimum ex creta argentaria cum
purpuris pariter tingitur, bibitque cum colo-
re celerius lanis. Præcipuum est tamen, quod
^r adhuc vase rudibus medicamentis inebria-
tur. Proximum est, egesto eo, addita creta in
ius idem: & quoties id factum est, eleuatur
bonitas pretiosissimæ purpuræ. Causa est:
quod hygino maximè inficitur, tubeaque.

^s Indicum in Indicis inuenitur calamis,
spuma adherente limo. Est autem coloris cya-
nei, mixturam purpuræ, catulique mirabilem
reddens. Est alterum genus in purpurarijs

officinis, spuma in æreis cortinis innatans,
quam insectores detrahentes siccant.

Atramentum dictum, quod sit atrum: cuius
species & picturæ, & quotidiano vsui ne-
cessaria est, istud inter factitios est. Fit enim
& fuligine plurimis modis, super ardentes te-
das resina adiecta, ¹ lacusculo ædificata,
quæ fumum retineat. ² Huic pictores cum
aqua admiscunt gluten, ut illustrius resplē-
deat. Ad festinationem autem operis etiam
samentorum veterum carbones cum glutino
triti inducendis parietibus atramenti specie
reddunt. ³ Sunt & qui vini faciem siccitam
excoquant, afferuntque si ex bono vino facta
fuerit, Indici specie id atramentum præbere.
Sed ⁴ & samentum vix nigræ, vino optimo
tinctum, posteaquam siccitate aruerit, si ex-
tras & conteras, adiecto glutino, nitorem In-
dici reddet. ⁵ Vsta quæ plurimum necessaria
est, nullo negotio prouenit. ⁶ Nam si gle-
bam filis boni igne excoquas, & aceto
acerrimo superfusam extinguas, madefacta
sfungia colorem purpureum reddit. Eam
ubi contriueris, vsta erit. Omne autem atra-
mentum sole perficitur.

Omnes colores calcis admixtione corrū-
puntur.

^b Melinum dictum, quod eius metalli fe-
rax sit vna ex Cycladibus insula Melos no-
mine. Est enim candidum, nec vtuntur eo
pictores propter nimiam pinguedinem.

^c Annulare, quod vocant candidum, est, quo
muliebres picturæ illuminantur. Fit & ipsum
ex creta admixtis vitreis gemmis.

^d Cerussa fit hoc modo: In vase enim ace-
to acerrimo impleto sarmeta Aminea in eo-
dem vasculo collocabis, ac super sarmeta
tabulas plumbi tenuissimas pones, deinde
vas diligentissimè claudes, illinésque, ne ali-
quid inde spiraminis exeat. ^e Post dies autem
xxx. vas aperitur, & ex distillatione tabularum
innata cerussa inuenitur. Quod ablatum
& arefactum teritur, atque iterum aceto ad-
mixto in pastillis diuiditur & in sole sicca-
tur. ^f Hac obseruantia, si laminas areas sar-
mentis superponas, aruginem creant.

^g Chalcantum. - - -

^a Cap. XVII. Coloris aut nasci, ex eod.

^b Sinopide, aut sandyce. *visuatio pro coniunctione.*
vid. Plin.

^c Minium primi. *Plin. 33. c. 7. & Vitruv. 7. cap. 8.*

^d Cuius pigmenti Hispan. *Iustin. lib. 43.* Gallicie
portio Amphiloebi dicuntur, regio eadem æris, &
plumbi vbertissima, tum minio, quod etiam vicino
flumini nomen dedit.

- e Huius distillatio argent. liq. gign. è Plin. 33. cap. 8. pit. 8.
- f Cinnabaris à drac. & barr. Sup. lib. 8. c. 11. Plin. 33. c. 7. Solin. c. 38.
- g Optima autem in Lib. Cirenen. At Vitruv. 7. cap. 7. Creta viridis pluribus in locis nascitur, sed optima Smyrnæ, ergo querendum, unde hæc sunt.
- h Chrysocolla, è Plin. lib. 33. cap. 5. & Dioscorid. lib. 5. c. 17. 4.
- i Sandaracha. è Plin. 35. c. 5.
- k Arsenicum. Ex eod. 33. c. 4. & 1. & Dioscor. lib. 5. cap. 55.
- l Ochra & ipsa omnia è Plin. 35. c. 6.
- m Fic quoque ex ochra exulta rub. Sic legitur Plinij locus in Tolet. Cod. Nascitur autem in ferrarijs metallis ochra. ex ea fit exulta rubrica. quam lectionem confirmat hic Isidorus locus, & Dioscor. de fabrilis rubrica. *ῥιόντα τῆς ἔργας κριμαίνης.* & Theophr. lib. de Lapidib. *ῥιόντα ἢ τῆς ὀχρᾶς, ἀλλὰ χριζῶν,* apud quem mendose paullo post *λερᾶς πρὸ κριμαίνης, & πάλιν πρὸ τῆς ὀχρᾶς* legitur.
- n Cæruleum temperate. in Cod. Seg. continetur legitur: Venetium cæruleo temperate: quod ferri poterat existimari. lib. 7. c. 11. Sed meliores libri Venetū habent sine interpretatione.
- o In Italia ex arena. Puteolis ut Vitruv. & Plin. tradidere.
- p Vestoriani. Sic Vitruv. lib. 7. c. 11. Malè vulgò apud Plin. Nestoriani Num & in Codice Plin. Tolet. an Vestoriani disertè scriptum est.
- q Puerpucillum. Ex Plin. lib. 35. c. 6. è quo, si quid deesse videntur, supplendum est.
- r Adhuc in vase. Abeno in vase legebat A. Cosartum, ex Plin.
- s Indicum. Ex eod. lib. 3. c. 6.
- t Lacusculo ædificata. Plin. propter quod officinas etiam ædificauere. Vitruv. lib. 6. cap. 10. Ædificatur locus, uti Laconicum, & eius præfurnium magna diligentia cõprimitur, ne flamma extra dissipetur. Porro lacusculi voce etiam Columella est usus lib. 12. cap. 50.
- v Huic pictores. Ita Plinius. Tectores Vitruvius lib. 7. cap. 10.
- x Sunt qui vini sacem. è Plin. 35. cap. 3.
- y Sed & farmentum, è Vitruv.
- z Vsta. E Plin. 35. cap. 6.
- a Nam & si glebam silis boni. E Plin. mendose namque in libris omnib. silicis boni hoc loco legitur.
- b Melinum dictum. E Vitruv. 7. cap. 7. & Plin. 35. cap. 6.
- c Annulare. Vitreis gemmis. Ex vulgi (addit Plinius) annalis, unde & annulare dictum. Quæ verba nunquam profecto Isidorus omisisset, etymologias tractans, nisi huic operi summa absuisset manus.
- d Cæculia. Ex eod. 34. cap. ultim. & Vitruv. 7. c. 12.
- e Post dies autem XXX. per dies. X. Plinius.
- f Hæc obseruantia. E Vitruv. 7. cap. 12. vid. Plin. 34. c. 11. & Dioscorid. 5. c. 47.
- g Chalcanthum. Nulla est interpretatio in optima nota libris. In vno tantum Ouet. Colleg. Gothico leguntur eadem ferè verba quæ in editis. qua (sicut tanti fuerint) Chalcus pro Calcis, siue, ut est in Gothico Chalcitis, & Anthos pro Thymum. legat, quamuis Thymum florem etiam interpretetur Isid. sup. lib. 17. cap. 9. sed quid Chalcantho cū Thy-

mo: Sed neq; cum erugine, nisi sola apud Græcos (ut ait Plin.) cognatio nominis.

De instrumentis adificiorum.
Cap. XVIII.

INstructuram autem parietum ad normã fieri, & ad perpendiculũ respondere oportet.

Norma dicta Græco vocabulo, extra quã nihil rectum fieri potest. Componitur autem ex tribus regulis, ita ut dux sint binũm pedum, tertia habeat pedes duos uncias decem, quas æquali crassitudine politas extremis acuminibus sibi iungit, ut schema trigoni faciant. Id erit norma.

Regula dicta, quod sit recta, quasi rectula, & impedimentum non habeat.

Perpendiculum est, quod semper appenditur. denique in fabrica nisi omnia ad perpendiculum, & certã regulam fiant, necesse est ut cuncta mendosa instruantur, ut aliqua praua sint, aliqua cubantia, prona nõnulla, alia supina, & propter hoc vniuersa ruunt constructa.

Linea genere suo appellata, quia ex lino fit.

Trullæ nomen factum, eò quòd trudit, id est, includit calce, vel luto lapides.

Martellus. ---
Machina. ---

Scalæ ascendendo vocatæ, & hærent enim parietibus. Scalæ autem dicuntur, quæ aut vnæ sunt, aut plures, quia numeri tantum pluralis est nomen, ut litteræ, quæ epistolam significat.

- a Cap. XVIII. Norma à Græco vocab. *νόρμα*.
- b Componitur autem - id erit Norma. Sumpta videntur è Vitruv. lib. 9. cap. 2. At exemplum hic non perinde exactum, quamuis non longè distet. Nam si pedes duos, hoc est, latus vnum in uncias redigas, easque quadres, efficiunt uncias 576. Rursusque altero simili addito, consicient anibo uncias quadratas 1152. Quadratum verò tertij lateris, quod est duorum pedum, & dextantis, hoc est unciarum 34, continebit uncias quadratas 1156. Superabit ergò duo quadrata reliquorum laterum uncias quattuor.
- c Cacuminib. Ita Onien. Valent. cum Vitruv. Reliqui acuminib.
- d Perpendiculum. Perpendiculum (ait Aſcon. Linea laterum æqualitatem à summo ad inuicem latitudine probans.
- e Denique in fab. - ruunt consist. Totus locus expressus ex elegantissimis Lucretij versib. lib. 6. 4. Deniq; ut in fabrica si praua est regula prima. Norma que, &c.

^f Martellus. Sic *gottb. o. gloss.* Martellus *σφύρα. al.* Marcellus. Item *gloss.* Marculum *σφύριον σιδιργόν.* & Marculus, Malleolus, & Malleus *σφύρα σιδιργόν ἢ νόναρον.*

^g Hæret. n. parietib. scalæ. Verba sunt Virgilij, adstruē da *etymologia nō satis apta, sed immigrasse puto e margines.*
^h quia numero tant. plur. è *Seru. Æn. 2. At iurisconsultus singulari est vsus, cap. Sit prius. D. de furt. & Hierony. in quasit. in gen.*

De lignarijs Cap. XIX.

Lignarius, generaliter ligni opifex appellatur.

Carpentarius, speciale nomen est. Carpentum enim solum facit, sicut naucularius, quia tantum nauium est fabricator, & artifex.

^a Sarcitector dictus, quod ex multis hinc inde coniunctis tabulis vnum tecti faciat corpus.

Idem, & Tignarius, quia tectoria lignis inducit.

^b Lignū vocatur Græca etymologia, quia incensum in lumen conuertitur, & in flammā. Vnde & lychnium dicitur, quod lumen det.

Materia, inde dicitur omne lignū, quod ex ea aliquid efficiatur: vel si ad ianuam referas, vel ad statuā materia erit. Ad aliquid enim semper materia accipienda est, sicut elementa materiam rerum esse dicimus: quia inde ea, quæ sunt facta, videmus, & materia, quasi mater, dicta.

Trabes vocatæ, quod in transuerso positæ utroque parietes contineant.

Aliud autē sunt tigna, aliud trabes. ^c Tigna enim iuncta trabē faciunt. ^d Trabes autem sunt, cum sunt dolatæ.

^e Tholus, propriè est veluti scutum breue, quod in medio tecto est, in quo trabes coeunt.

^f Cuplæ vocatæ, quod copulent in se luctantes.

Luctantes dicuntur, quod erecti inuicem se teneant more luctantium.

^g Agrantes. ---

^h Asseres, ab asse dicti, quia soli ponuntur, neque coniuncti.

ⁱ Scindulæ, eo quod scindantur, id est, diuidantur.

^k Epigri, clauī sunt quibus lignum ligno adhæret.

Clauī autem dicti, quasi chalybi, quia ex chalybe fiunt, id est, ferro. Chalybs enim ferum est.

^l Tbulæ, à veteribus tagulæ vocabantur, à

A tegendo scilicet, vnde & regulæ.

Commisura, dicitur tabularum coniunctio.

Sectio autē dicta à sequendo ea, quæ cœperit. ¹ Nam secare, sectari, & sequi est.

Serræ autem nomen de sono factum est, id est, à stridore.

Serræ, circinique vsus ^m Perdices quidam adolescens inuenit, quem puerū Dædalus frater matris suæ, studijs perdocendum acceperat. Cuius pueri tantum ingenium fertur: ut dum materix diuidendæ compendium quæreret, spinam piscis imitatus, de ferro laminam exasperans dentium mordacitate armauerit: quæ serrā artifices nuncupant.

B Pro cuius artis inuentione Dædalus magister eius, inuidiæ liuore permotus, præcipitem puerū ex arce deiecit. Dehinc ⁿ exulatus Cretam abiit, ibique aliquamdiu fuit, ut fabulæ ferunt. Ex Creta pennis volauit & in Ciliciam venit.

^o Circinus dictus, quod vergendo efficiat circulum. Huius modus duplicata linea fit, quæ simplex per latitudinē extensa fuerat. Punctus autem in medio circini, centrum à Græcis dicitur: in cuius medium cuncta cōuergunt.

Securis vocatur, eo quod ea arbores succidantur: quasi succuris. ^p Item securis, quasi semicuris. Ex vna enim parte acuta est, ex altera fossoria. Hæc & apud veteres penna vocabatur, utraq. autē habens aciem, ^q bipennis. Nā bipennis dicitur: quod ex utraq. parte habeat acutam aciem: quasi duas pennas. Pennam autem antiqui acutum dicebant.

C ^r Vnde & auium pennæ, quia acutæ. ^s Et ecce nomen, quod reseruauit antiquitatem, quia veteres dicebant pennas, non pinnas. Hæc & Dolabra: quod habeat duo labra. nā securis simplex est.

^t Dextralis, dextera habilis.

Ascia ab hastulis dicta, quas à ligno eximit, cuius diminutium nomen est asciola. Est autem manubrio breui ^v ex auersa parte referens vel simplicem malleum, aut cauatam, vel bicorne rastrum.

D Scalprus dictum, quod scalpturis & foraminibus sit aptus, quasi scalforus. Cuius diminutium scalpellus.

Terebra vocata à verme ligni, qui nuncupatur terebra: quem Græci *τερεβρα* vocant. Hinc terebra dicta, quod ut vermis teredo forat, quasi teretora, vel quasi transforans.

^x Taratrum quali teratrum. Scofina dicta quod

quòd hærendo scopen faciat.

- γ Cantherium - - -
- z Galla - - -
- α Guuia - - -

• Cap. XIX. Sarcitector. Sic plerique omnes libri. & congruere videtur etymologia, neque eam vocem non probat vir grauisimus Iacobus Cuiacius. Vnus tantum codex salmantic. imprimis vetustus, Arcitector habet, sed de architecto dixerat cap. 8.

β Lignum Græca etymolog. At Varro ablegendo (inquit) ligna, quod ea caduca legebantur in agro, quibus in focum vterentur.

• Tigna, n. iancta. Festus: Trabs propriè dicitur, duo ligna compacta.

• Trabes. n. sunt cum sunt dolat. è Seru. Æn. 9. ad v. Has ego Dard. Sanè notaudù, trabes, nisi iam casæ sint, & compositæ, non dici.

• Tholus. Ex eod. Æneid. item. 9. suspendiue Tholo. Gloss. Tholus τρ. π. ἴσθ.

• Cupla. Al. copla. cupolam vocant hodie Itali dimidi. am testudinis partem. Vitruuius hemisphærium.

• Agentes - - - Al. agentes, Al. conantes, sed ita, ut hæc voces superiori sententiæ annexæ sunt, lactantium more agentes, vel conantes. Atlantes esse legendum, deinde lactantium relinquendam, existimabat Chacon. Vitruuius enim lib. 5. c. 10. Si qua (inquit) virili figura ligna mutulos, aut coronas sustinent, nostri telamones appellant, cuius rationis, quid ita, aut quare, ex historicis non inueniantur, Græci vero eos Atlantes vocant. Atlas n. historicè formatur sustinens mundum Hæc ille, eius vero rei rationem ita reddit. Seruius Æn. 1. Euius dicit Nilam à Melonem vocari, Atlantè vero Telamone. Pioscos enim illos Romanos, qui Græca verba emendatè enuntiare non possent, pro Atlas monis proferre solitos Telamon. Nunc in gloss. sic legitur ἀτλατες ὄζες. vbi forte scribendum ἄτλατες τὸ ὄζες.

• Alleres ab alle dict. Ab allo legerim, est n. Nonio alla vox sola vox burian, nullo prætere. admixto sono. Festus aliter. Alleres quod allideant parieti, trabibusque. Alij afferes quasi axeres dictos putant antiqua declinatione axer axeris, ut puluer pulueris.

• Scindulæ, Ita quoq. apud Rabanus. Esilem apud alios au. zores scandulis videmus nominari. Manserit fortasse in corrupta apud Isidorum vox.

• Epigri clauis sunt. Epigri dicuntur apud August. lib. 15. de ciuit. c. 27. vnde hæc sumpta puto. Nisi forte (inquit) &c. lignum vero ligno per subscudines, epiros, clauos, & gluten bituminis non potest adharere, ut fabricaretur arca, & fortasse vox clauos glossa est τῶν epiros, siue epigros malis legere.

• Nam secare sectari, & sequi. Seru. Æn. 10. Quam quisque secat spem, secat (inquit) sequitur.

• Perdix quidam. è Seru. Georg. 1. Vid. Ouid. Metam. 8.

• Exulatus abijt. Eodem modo Victor. libro. 2. de persec. Pandal fratrem vero Theodoricum nudum, atque destitutum similiter exulauit.

• Circinus dictus. Elegantissimè descripsit Ouidius circinum. Prius & ex vno duo ferrea brachia nodo Iunxit, ut æquali spatio distatibus illis Altera pars stare, pars altera duceret orbem.

• Item securis q. semicuris. è Seru. Æneid. 1. ad illud. Remo cum f. Quir.

• Bipennis dicitur, quod ex vtraque part. Ita Non. in bipenni.

• Vnde & auium pennæ, quia acut. Quintil. lib. 1. c. 6. Ne miteretur, cur ex scamno fiat scabellum, aut à penna, quod est acutum securis, securis vtrinque habens aciem bipennis: ne illorum sequatur errorem, qui, quia à pennis (Al. pinnis) duab. hoc esse nomen existimant, pinnas, (Al. pennas) auium dici volunt.

• Et ecce nomen quod seruauit antiq. Seru. Æn. 2. Corrupta dura bipenni, hoc (inquit) nomen seruauit antiquitatem, quia veteres pennas dicebant, non pinnas.

• Dextralis. Vtitur hæc voce Victor. lib. 1. de persec. Vandal. Vbi forte venerabilis aulae clausas repererant portas, certatim ictibus dextralium aditum resecabant.

• Ex auersa part. ex Pallad. lib. 1. c. vltim. à vetere ligno, qui vocatur terebra. Termitem vocant supra lib. 12. c. 5.

• Tacetrum. i. algo t. ladro.

• Canthetici. Gloss. canthetici καθάλλος μηχανικός.

• Galla - - - A plerisq. libris abest. Fuit fortasse terebra. Gallic. quæ bibere qui dicitur.

• Guuia - - - Retinet ulem nomen hodie apud nos.

De inuentione lanificij. Cap. XX.

MINERUAM a quandam gentiles multis ingenijs prædicant. b Hanc enim primam lanificij vsum monstrasse, hanc etiam telam ordisse, & colorasse lanas perhibent. c Oliuæ quoque hanc dicunt inuentricem & fabricam, multarumque artium repertricem. Ideoque illi vulgo opifices supplicant. Sed & hoc poetice fingitur. d Nō enim Minerva istarum artium princeps est: sed quia sapientia in capite esse dicitur hominis, & Minerva de capite Iouis nata fingitur, hoc est ingenium, ideoque sensus sapientis, qui inuenit omnia, in capite est. Ideo & dea artium Minerva dicitur, quia nihil excellentius est ingenio, quo reguntur vniuersa.

• Cap. XX. Mineruam quand. Al. quidam.

• Hanc primam lanif. Seru. Æneid. 7. Bellatrix non ill. c. c. u. Minerua; & armorum (inquit) dea est, & lanificij.

• Oliuæ quoque. Virg. Georg. 1. oleæque Minerua inuentrix.

• Non. n. Minerva istar - vniuersa. è Seru. Eclog. 2.

De veste sacerdotali in lege.

Cap. XXI.

OCTO sunt in lege genera sacerdotalium vestimentorum.

b Poderis, est sacerdotalis linea, corpori astricta usque ad pedes descendens: unde & nuncupatur. Hæc vulgo Camisia vocatur.

Abaneth, cingulum sacerdotale rotundum polymita arte ex cocco, purpura, hyacinthoque contextū, ita ut flores atq. gemmæ in eo viderentur esse distinctæ.

c Pileum est, ex bysso rotundum, quasi sphaera media, caput tegens sacerdotale, & in occipito vitæ constrictum. Hoc Græci & nostri Tiaram vel ^dGaleriam vocant.

Mahil, quod est tunica talaris, tota hyacinthina, habens ad pedes LXXII. rinti-nabula: totidemque intermixta ac dependentia punica mala.

Ephod, quod Latinè interpretatur Super-indumentum. Erat enim pallium superhumeralis ex quattuor coloribus & auro contextum habens in utroque humero lapides duos smaragdinos, auro conclusos, in quibus sculpta erant nomina Patriarcharum.

e Logion, quod Latinè dicitur Rationale, pannus duplex, auro, & quattuor textus coloribus, habens magnitudinem palmi per quadratum, cui intexti erant XII. pretiosissimi lapides. Hic pannus Superhumerali contra pectus Pontificis annectebatur.

f Petalum, aurea lamina in fronte Pontificis, quæ nomen Dei tetragrammaton Hebraicis litteris habebat scriptum.

g Badim, siue feminalia, id est, brachæ lineæ usque ad genua pertingentes, quibus verecunda sacerdotis velabantur.

* Cap. XXI. Octo. Totum hoc caput sumptum è Hieronymi ep. ad Fabiolam 128. de veste sacerdotali. Octo quidem vestimenta sacerdotalia numerantur bis in Exodo: at in Levit. septem (omittuntur n. femoralia) cuius rei causam reddidit Hieronymus.

b Poderis. Hebraicè חֶתְוֶת chethoueth.

c Pileum. heb. מִצְנֶפֶת mi-nephech.

d Galeriam voc. Ibero galium.

גִּבְרִית Superindumentum, erat enim absunt hæc ab Ouer. colleg. Gotibica.

e Logium heb. לֹגִיִּן chofen.

f Petalum. heb. פֶּטָלִים ziz z. asb.

g Badim. בָּדִים Et magis proprio nomine מִכְנֵסִים michnesi.

De nominibus vestium ceterarum.

Cap. XXII.

Diversitas vestimentorum, tegmen, tegumen, indumentum, vestimentum, & reliqua.

Tegmen dictum, eo quod tegat membra:

A sicut tegumen, tecta, quæ tegunt corpora.

Indumentum, quod intus ad corpus induitur: quasi intumentum.

Vestimentum verò est quod usque ad vestigium protenditur, quasi vestigimentum, ut est tunica talaris. Sed & hæc consuetudo sermonis auctorum confundit.

Amictus - - -

Discernitur autem vestitus à cultu: quoniam lauior intelligitur cultus. Item cultus ab habitu. Nam habitus ad naturam pertinet, cultus ad homines.

B Pleræque autem vestium aut à tempore, quo maximè in usu sunt, appellantur, aut à locis, ubi vel primum confectæ, vel maximè venditantur, aut à genere coloris, aut à nomine reperorum.

Vestis antiquissima hominum fuit ^aPerizoma, id est, succinctorium: quo tantum genitalia conteguntur. Hoc primum primi mortales è folijs arborum sibi fecerunt, quado post præuaricationem erubescens pudenda velarunt. Cuius usum quædam Barbaræ gentes, dum sint nudæ usque hodie tenent.

b Hæc & campestris nuncupantur, pro eo quod eisdem iuvenes, qui nudi exercentur in campo, pudenda operiunt.

C Tunica, vestis antiquissima appellata, quia in motu incendens sonum facit. Tonus enim sonus est. Primum autem fuere pelliceæ tunicæ, quibus post offensam & eiectionem de paradiso, Adam & Eva induti sunt.

e Talaris tunica dicta, eo quod ad talos usque descendat, & ad pedes defluat, ^d sicut Pectoralis quia apud antiquos brevis erat: ut tantum pectus operiret, licet nunc profusior sit.

e Manicleata tunica, id est, manicata eo quod habeat manicas, ^f quæ χειρῶν ὄτρυν Græci vocant.

g Dalmatica vestis, primum in Dalmatia provincia Græciæ texta est, tunica sacerdotalis candida cum clavis ex purpura.

h Russata, quam Græci phœniceam vocant, nos coccineam, ⁱ reperta à Lacedæmonijs ad celandum coloris similitudine sanguinem, quotiens quis in acie vulneraretur, ne contemplanti aduersario animus augeteretur. Hæc sub Consulibus Romani vsi sunt milites, unde etiam Russati vocabantur. ^k Solebat etiam pridie, quam dimicandum esset, ante principia proponi, quasi admonitio & indicium futuræ pugne.

Laculata est, quæ lacus quadratos quosdam cum

cum pictura habet intextos aut additos acu.

¹ Hyaciathina vestis est, aërio colore resplendens.

² Molochinia, quæ malvarum stamine conficitur, quam alij molocinam, alij maluellam vocant.

Bombycina, est à bombice vermiculo, qui longissima ex se fila generat, quorum textura bombycinum dicitur, conficiturque in insula Coo.

Apocalama ---

Serica à serico dicta, vel quòd eam Seres primi miserunt.

Holoserica, tota serica: *σ'λερ* enim totum.

Tramolèrica stamine lineo: trama ex serico.

³ Holoporphyra, tota ex purpura.

⁴ Byssina, candida confecta ex quodam genere lini grossioris. Sūt & qui genus quoddam lini bysilum esse existiment.

Fibcina, tramam de fibri lana habens.

Aprina ---

Masticina ---

⁵ Mena ---

Linea, quæ ex solo lino fit.

Linoitema, vestis est ex lana linoque contexta. Et dicta linoitema, quia in stamine lino, in trama lanam habet.

⁶ Recta dicitur vestis, quam sursum versus, stantisque texunt.

⁷ Segmentata, zonis quibusdam, & quasi præcisamentis ornata. Nam & particulas cuiusque materiae abscissas præsegmina vocant.

⁸ Leuidentis, quòd raro filo fit, leuiterque densata.

Pautensis, contraria Leuidenti dicta, quòd grauitèr pressa atque calcata sit.

⁹ Citrosa quasi cōcrispa ad similitudinem citri. Neuius: -- Pulchramque ex auro vestemque citrosam.

¹⁰ Velenis tunica est, quæ affertur ex insulis.

¹¹ Exotica vestis est, peregrina de foris veniens, ut in Hispaniam à Græcis.

¹² Polymita, multicoloris. Polymitus enim textus multorum colorum est.

Acupicta vestis, acu textilis vel acu ornata. Eadem & Phrygia. Huius enim artis periti Phrygij omnes dicuntur: siue quia in Phrygia inuenta est. Vnde & artifices qui id faciūt, Phrygiones dicuntur. Virgilius: Phrygiam Aescanio chlamydem.

¹³ Trilicis à tribus licijs, quia est simplex, & billex.

^d Ralla, quæ vulgò rasilis dicitur.

^e Interpola vestis, illa vocatur, quæ dum sit vetus ad nouam speciem recuratur.

^f Pannutia nuncupata, quòd sit diuersis pannis obsita.

^g Colobium dictum, quia longum est, & sine manicis. Antiqui enim magis hoc utebantur.

^h Lebitonarium, est colobium sine manicis, quali monachi Ægyptij vtuntur.

ⁱ Lumbare vocatur, quòd lumbis religetur, vel quòd lumbis hereat. Hoc in Ægypto & in Syria non tantum fœminæ, sed & viri vtuntur. Vnde & Ieremias trans Euphratem tulit lumbare suum, ibique illud in foramine petrae abscondit, & postea scissum reperit. Hoc à quibusdam & Renale dicitur, quia renibus alligatur.

^k Limus, est vestis, quæ ab umbilico vsque ad pedes producitur. Hæc autem vestis habet in extremo sui purpuram limam, id est, flexuosam. Vnde & nomen accepit. Nam limum, obliquum dicimus.

Licinum vocatum, quòd textura eius ligata sit in totum, quasi diceret liginum, c. pro g. littera commutata.

^l Armelausa vulgò vocata, quòd ante & retrò diuisa atque aperta est, in arcos tantum clausa, quasi armiclausa: c. littera ablata.

Camisas vocamus, quòd in his dormimus in camis, id est, in stratis nostris.

Femoralia appellata, eo quòd femora tegant. Ipsa & brachia, quòd sint breues, & verrecunda corporis ijs velentur.

^m Tubrucos vocatos (dicunt) quòd tibias brachisque tegant.

ⁿ Tubraci, quòd à brachis ad tibias vsque perueniant.

* Cap. XXII. Perizoma i. succinctorium. *Id quale fuerit vid. apud Aug. lib. 5. contr. Iulian.*

^b Hæc & campestris operiunt. *Verba sunt Aug. 14. de ciuit. c. 17. Horatius Penula solstitio, campestre niualibus auris.*

^c Talaris tunica è Hieron. ad Ez. eccl. c. 9.

^d Sicut pectoralis. *Græcè ἐξωτός, quòd (ut ait Agell. lib. 12.) subtiliata, & breuis esset, ac citra humerum desineret.*

^e Manicleata. S. o. l. Rabanus Manucleata. *Ego manucleata lego, sic enim dicitur apud Plaut. in vsend. & Sueton. in Caligul. Manicatis tunicis dixit Cicer. in. 2. Catilin. Gloss. Manulea χε. ipis.*

^f Quam Chirodoton. *Ita Agell. lib. 7. c. 12. quòd χε. ipis, hoc est manicas longas habet. Easdem macrochereas vestes à Lampridio in Alexandro appellari puto.*

^g Dalmatica tunica. *Eam Romanis in vsu fuisse constat ex Lamprid. in Heliogabalo, quem ait dalmaticatum: ubi blico*

- bluco post eanam sapè visum. Vt autem Diaconorum inter sa-
crificandum vestis esset, instituit Syluester.
- b Russata. Russus, si Thylesio credimus, Latina quidem
vox, sed aratorum magis, quam oratorum.
- i Repertam à Lacæd. Ita philostr. ut in epistolis.
- k Solebant n. prid. Plutarch. in Fabio, Bruto, & Pom-
peio.
- l Hyacinthina vest. aer. col. Hierony. ad E. biol. Hya-
cinthus aeri tribuitur propter coloris similitu-
dinem.
- m Molochinia quæ mala stamin. Melius, credo, No-
nius: Molochinum à Græco, color est flori similis
malur.
- n Holoporphyr. primum trabea genus ex tribus, de
quib. Seru. Æn. 7. ipsi Quiritinali trab.
- o Bylsina ex quodam genere lini. Al. ligni. Malè.
quoniam non desit, qui eam lectionem veram esse contendat,
ex verbis Philostrati libro. 2. de Vit. Apol. Byssum autem
ex arbore nasci ferunt, quæ altitudine populos
æquet, folijs autem salici similis est: Nam ulcirco ve-
rum est è ligno grossiori vestes confici? Rursus de Byssio infra
cap. 27.
- p Mena --- Masticina --- Vid. inf. c. 2. 8.
- q Recta. Ex Festo in Recta, & Regillis.
- r Segmentata. Vid. Seru. Æn. 1. ad v. Colloq. mo-
nile.
- t Leuidentis. Nihil motor varius aliorum apud Cicer. ep.
12. lib. 9. siue scripturas, siue coniecturas.
- u Citrosa. Festus: citrosa vestis à similitudine citri.
- v Næuius pulchramq. ex a. v. q. c. Vid. Macro. sa-
turn. 3. c. 19.
- w Velenis. Al. Velenensis. Quid, si Melensis à Melo
vna ex Cycladibus aut Melitensis cuius meminit Cicer. libro
2. in Verr. Dico te maximum pondus auri, argenti,
eboris, purpuræ plurimam vestem, Melitensem
plurimam, stragulam, &c.
- x Exotica. Nonius: exoticum aduentitium Plaut.
Mostell. non omnes possunt olere vnguenta exo-
tica.
- y Polymita multi col. Plin. Plurimis vero licijs
texere, quæ polymita appellant Alexandria insti-
tuit.
- z Eadem & Phryg. è Seru. Æn. 3. vel Plin. lib. 8. c. 48.
- a Trilicis. s. o. l. Trilex, aut Trilix malim. Sed frequens
in hoc opere huiusmodi obliquus pro recto, vt calcis pro calx.
- b Et billex Virg. Æn. 12. rumpitque infixâ bilicem
loricam. Gloss. Billex Αἰσῆλοτρον δίμορον.
- c Ralla, quæ vulgo calil. At Nonius: Ralla vestis, di-
cta à raritate. Plau. Epid. Tunicam tallam, tunicam
spissam.
- d Interpola. Martianus c. 45. D. de contrab. empt. Labeo
libro posteriorum scribit: si vestimenta interpola
quis pro nouis emerit, Trebatio placere, ita empto-
ri præstandum quod interest, si ignorans interpola
emerit.
- e Panutia. Sic anam Baucidem versus panutiam dixit.
- f Colobium. vtebantur. è Seru. Æn. 9. & tunicæ
manic. e. h. t. m. Vid. annot. et in Casian.
- g Lebitonarium. Hieron. in præf. ad Regul. S. Pachomij:
Nihil habent (monachi) in cellulis, præter psithiû,
& duo lebitonaria, quod Ægyptijs monachis genus
est vestimenti sine manicis. Suid. λεβιτονάρια χιτῶν
ἢ χιτῶν.
- Aⁱ Lumbate. Vid. Hieronymum ad Ierem. c. 13. & in proemi-
o comm. in Ose.
- k Limus est vestis. è Seru. Æn. 12. Velati lino' al.
limo, & verb. t. c.
- l Armelaufa. Vtitur hac voce Paulinus.
- m Tubruco. Al. Tubricos. al. Tubraicos.
- n Tubraici. perueniant. Absunt hæc à Valent. &
omitti sine fraude poterant.

De proprio quarundam gentium ha- bitu. Cap. XXIII.

Quibusdam autem nationibus sua cuiq.
propria vestis est, vt Parthis Saraba-
ra, Gallis Lene, Germanis Rhenones, Hi-
spanis Stringes, Sardis Mastruca.

Sarabara, sunt fluxa ac sinuosa vestimenta:
de quibus legitur in Daniele, Et sarabara eo-
rum non sunt immutata. Et Publius: Vt quid
ergo in ventre tuo Parthi Sarabara suspen-
derunt? Apud quosdam autem sarabara quæ-
dam capitum tegmina nuncupantur, qualia
videmus in capite Magorum picta.

Lena, saga quadra, & mollia sunt. De qui-
bus Plautus: Lena cooperta est tetrina
Gallia.

Rhenones, sunt velamina humerorum, &
pectoris vsque ad vmbilicum, atque intortis
villis adeo hispida, vt imbres respuant, quos
vulgò Reptos vocant, eò quòd longitudo
villorum, quasi reptat: de quibus Sallustius,
Germani intectum rhenonibus corpus te-
gunt. Dicti autem rhenones à Rheno Ger-
maniæ flumine, vbi ijs frequenter vtuntur.

Mastruca, vestis Sarda ex pelliculis fera-
rum, de qua Cicero pro Scauro: Quem pur-
pura regalis non commonit, eum Sardorum
mastruca mutauit. Mastruca autem dicta,
quasi monstruosa, eò quòd qui ea induun-
tur, quasi in ferarum habitum transformen-
tur.

Dinoscuntur & gentes ita habitu, sicut
& lingua discordes. Persæ brachia & crura
linamentis, caput tiara tegunt. Eminent
apicibus fastigiatis Alani: horrent & malè
tecti cum latoribus linguis Scotti: sagati
sunt Alemanni, linteati Indi: gemati Persæ:
sericati Seres: pharetrati Armenij.

Nonnullæ etiam gentes non solum in ve-
stibus, sed & in corpore aliqua sibi propria,
quasi insignia vindicant, vt videmus cirros
Germanorum: granos, & cinnabar Gotho-
rum: stigmata Britonum. Circumcidunt Ju-
dæi præputia: pertundunt Arabes aures: fla-
uent

uent capicibus intectis Getæ, nitent Albani albentibus crinibus. Mauros habet tetra nox corporum, Gallos candida cutis, sine equis inertes extant Alani, nec abest genti Pictorum nomen à corpore, quod minutis opifex acus punctis & expressus natiui graminis succus illudit, vt has ad sui specimen cicatrices ferat, pictis artubus maculosa nobilitas.

Habet & sexus institutam speciem habitus vt in viris tonsi capilli, in mulieribus redundantia criniu: quod maximè virginibus insigne est, quaru & ornatus ipse propriè sic est, vt concumulatus in verticem ipsam capitis sui arcem ambitus crinium contegat.

Cap. XXIII. Vt Parthis Sarabata. Sic communis editio Græcor. (quam sequitur Isid.) Den. 3. 2. τα σαραβάρα αὐτῶν δὲ ἀλλοῦ ὄνη. Aquila vero Theodot. & Hierony. Saraballa, melius. Syriacè enim ܫܪܒܠܐ Sarbal.

Gallis lenæ. Ita Strab. lib. 4. de Heuetior. & Aruernor. vestitu.

Germanis Rhonones. Casar lib. 4. de bell. Gall.

Rhenones à Rheno G. f. Αἰὶ ἀπὸ τῶν ῥινῶν, id est, quib. Seru. Georg. 3. Vt Sallustius dicit in historijs vestes de pellib. rhenones vocantur.

Mastruca. Vestis Sarda. Ita Tarrac. Summe hispal. Meiorad, plures t. in. è Gothicis Mastruga vestis Germanica: que lectio nisi obsideret locus è Ciceroe citatus) ferri poterat. præterea. Teneant Geticus nuper delecte tyrannus Italiam patrio veniens iratus ab Istro, Has arces æquare solo, tecta autem flammis soluere, mastrucis proceres vestire togatos.

Dinoscantur gentes ita habit. & ling. Respexisse videtur ad Virgilij verba: Incedunt victæ longo ordine gentes. Quam variæ ling. habitu tam vestis, & armis.

Brach & etur. linament. Al. liniamentis. vsurpat eam vocem Plinius.

Horrent & male tecti. Heteromalis tecti. legit quidam lib. 1. rer. Germ. id est, vestimentis altera parte villosis: rectè opinor.

Aliqua sibi propria q. insig. vend. Tertull. libro de veland. virg. Debebant & ipsi aliqua sibi insignia defendere, aut pennas Garamantum aut strobilos barbarorum, aut cicadas Atheniensium, aut citros Germanorum, aut stigmata Britonum.

In vitis tonsi capilli. Vir si comam nuttiat ignominia est illi. 1. ad Corinth.

De pallijs virorum. Cap. XXIII.

Pallium est, quo ministrantium scapulæ conteguntur, vt dum ministrant expediti discurrant. Plautus, Si quid facturus es, appende in humeris palliū, & pergar, quantum valet, tuorum pedū pernicitas. Dicitur autē pallium à pellibus, quia prius super indumenta pellicia veteres utebantur, quasi

pellæ, siue à palla per derivationem.

Chlamys est, quæ ex vna parte induitur neq. consuitur, sed fibula infrænatur. Hinc & Græcè nomen accepit.

Toga dicta, quod velamento sui corpus regat atque operiat. Est autem pallium purum forma rotunda effusiore, & quasi inundante sinu & sub dextro veniens supra humerum sinistrum ponitur: cuius similitudinem in operimentis simulacrorum, vel picturarum aspiciamus, easque statuas togatas vocamus.

Toga autem Romani in pace utebantur: belli autem tempore paludamentis. Mensura togæ iusta, si sex vlnas habeat.

Toga palmata dicebatur, quam merebantur ij, qui reportabant de hostibus palmas.

Ipsa vocabatur & toga picta, eò quod victorias cum palmis intextas haberet.

Toga candida, eademque cretata, in qua candidati, id est, magistratum petentes ambiebant, addita creta, quo candidior insigniorque esset. Cicero orationem, quam habuit contra competitores, in toga candida inscripsit.

Cinctus Gabinus est, cum ita imponitur toga, vt togæ lacinia, quæ postsecus reijcitur, attrahitur ad pectus, ita vt ex utroque latere ex humeris picturæ pendeant, vt sacerdotes Gentilium faciebant, aut cingebantur prætoret.

Trabea, erat togæ species ex purpura & cocco, qua operiti Romanorum reges initio procedebat. Hanc primùm Romul' adiuuuisse perhibetur, ad discretionem regij habitus. Trabea autem dicta, quod in maiori gloria hominem transberet, hoc est, ultra & in posterum ampliori dignitate honoris beatum faceret.

Paludamentum, erat insigne pallium Imperatorum cocco purpurâq. & auro distinctum. De quo Sallustius: Togam, inquit, paludamento mutauit. Erat enim pallium bellicum, dictum, vt quibusdam videtur, quod eo indurus palam faceret Imperator bellum futurum.

Circumtextum est, quod Græcè περιλάσ dicitur: de quo Virgilius: Et circumtextum croceo velamen acantho. Circumtextum autem dictum, quia est rotundum pallium.

Diplois, Græcum nomen, ab eo quod sit duplex amictus. Horatius: Contra quem duplici panno patientia velat. Est autem vestis militaris, cuius vsus Gallicis primū expeucio-

peditionibus cœpit è præda hostili. De quo vox illa senatus: "Togis depositis, Quirites, [ite] ad saga.

Sagum autem, Gallicum nomen est: dictum autem sagum quadrum, eò quòd apud eos primùm quadratus, vel quadruplex esset.

o Penula, est pallium cum fimbrijs longis.
p Lacerna, pallium fimbriatum, quo olim soli milites utebantur. Vnde & in distinguenda castrensi urbanâque turba hos togatos, illos lacernatos vocabant. q Inde autem lacernæ, quasi amputatis capitibus fimbriarum, neque italaxis, ut sunt penularum.

r Mantum Hispani vocant, quod manus tegat tantùm. Est enim breue amictum.

f Prætexta, puerile pallium est, quo usque ad sedecim annos pueri nobiles sub disciplina cultu utebantur. Vnde & prætextati pueri appellati sunt. Dicta autem prætexta, quia prætegebatur cilator purpura.

Casula, est vestis cucullata, dicta per diminutionem à casa, quod totum hominem tegat, quasi minor casa. Vnde & cuculla, quasi minor cella: sic & Græci Planetas dictos volunt, quia oris erratibus euagantur. Vnde & stellæ planetæ, id est, vagæ, eo quod vago sui errore motûque discurrunt.

Birrus à Græco vocabulum trahit: illi enim birrum bibrum dicunt.

Melotes, quæ etiam pera vocatur, pellis est caprina, à collo pendens, præcincta usque ad lumbos. Est autem habitus propriè necessarius ad operis exercitiû. Fiebat autem prius, ut quidam æstimant, de pelliculis melonum. Vnde & melotæ vocatæ sunt.

Fimbriæ vocatæ ---

Ora vestimentorum, hoc est, fines ex Græco vocabulum trahentes. Græci enim terminum ὄρος vocant.

a Cap. XXIII. Est autem pallium purum. Toga pura dicebatur, quæ sine purpura erat, purum pallium qui dixerit, non video. Itaque τὸ purum debebat Chacon. Nam pura vestimenta alio sensu dicuntur à Festo, & à Seru. in fragmentis.

b Menura tog. iust. si lex vlt. Hor. at. in Epod. Videlicet sacram metiente te viam Cum bis ter vlnarû tog. a, Ut ora vertat huc & illuc, &c.

c Toga autem palm. Seru. Eclog. 10. Sanguineis ebuli bacc. Palmata toga, qua utebantur illi, qui palmam merebantur.

d Ipsa vocatur & toga picta. Vid. Fest. in Picta.

e Amictus Gabini. Vid. Seru. En 7. Ipse Quirinali trabea, emelug. Gabino, Quod autem postsecus dixit, sic in G. Pollsecus ὀπίσθεν, & ἑταροσθεν antiseus.

A f Aut cingebantur prætores. consules voluit dicere.
g Trabea erat tog. sp. &c. Seru. Aeneid. 7. Trabea toga est augurum de cocco, & purpura.
h Hanc primus Romul. Plinius lib. 9. c. 39. Purpuræ usum Romæ semper fuisse video, sed Romulo in trabea.

i Transbearet. Ita Gotth. 16. alij transueheret.

k Et circumtextum. Seru. Velamen (circumtextum intellige) cycladem significat. Non ut velamen appositio sit τὸ circumtextum (quod patavit quidam) sed ut velamen sit circumtextum croceo acantho. Nam circumtextum participium est: nihilo minus quàm pictum, cum idem versus paullo post apud Maronem nonnihil mutatus repetitur: Pallamq. & pictum croceo velamen acantho. Quamuis etiam circumtextum substantiuè vel vestis genus sit, vel potius vestimenti part. Varro libro. 4. Amictus est dictum amictum, id est circumiectum, à quo etiam quod vestes se inuoluunt, circumiectum appellant, & quod amictui habent purpuram circum, vocant circumtextum.

l Diplois. seru. Aen. 5. Hæc fatus duplicem e. h. r. a. id est abollam, quæ duplex est, sicut chlamys, Hor. contra quem duplici panno sapientia velat.

m Est autem vestis militaris. Peruersè hæc diploidi in omnib. libris tribui, quis non videat?

n Togis depositis Quirites ad saga. Additur in quibusd. iuerit in alijs vel fuerit, vel fugerunt vel cœuerit fuerit. Næpe adulterina omnia. Ergo solènia verba illa suere intumulta, Togis depositis, Quirites, ad saga. Vel etiã Togis depositis, Quirites, ite ad saga: Quod potius reor. Nam illud ite quod post, Quirites sequebatur à librarijs eandem syllabam (ut sit) non reperentibus, ommissum: frequens apud Ciceronem ire, & redire ad saga. Itemq. saga sumere, & togas deponere. Vid. philipp. 5. 6. 8. & 14.

o Panula est pallium cum fimb. long. satis id confirmant Ciceron. verba in Miloniana: Quid minus promptum ad pugnam, cum panula icretitus, rheda impeditus, vxore penè constrictus esset? Quin & panula quoque ipsa stricta, & angusta fuit & Grammaticor. & Rhetorum. Tacit. de causis corrupt. eloq. Quantum humilitatis putamus eloquentiæ attulisse panulas istas, quib. astricti, & velut inclusicum iudicib. fabulamur?

p Lacerna--quo olim soli milit. Propert. Textitur hæc castris quarta lacerna tuis.

q Inde autem lacernæ, quasi amput. cap. Festus in lacerate: lacerna quod minor capitio sit.

r Mantum Hispan. Pollux: μαντόν, μαντίον τι τὸ καλόμενον φαιδὸν ἔμει. Ergo fusiorum agnouit hanc vestem pollin, quam phylorus. si notationem recipimus.

s Prætexta puerile pall. Rectè, sed fuit etiam prætexta magistratuum. Vid. Fest. & Rys.

D t Planeta--birrus--Melotes. Vid. annot. in casian. quod autem in omnib. libris legitur bibrum bibrum dicuntur mendam puto. Nam βίβη & apud Suidam dicitur, & in Gloss. βίβη & birrus.

v De pelliculis melonum. Immo μελον, id est, pitium, quamuis melonis animalis sup. meminere lib. 12. c. 1.

De pallijs feminarum. Cap. XXV.

R Egillum, est prælautum reginarum amiculum, vnde & appellatum. b Peplum matro-

matronale pallium ex purpura signatum: cuius fimbriæ aurei staminis summitate resplendent.

c Palla, est quadrum pallium muliebris vestis deductum vsque ad vestigia, affixis in ordinem gemmis. ^d Et palla dicta, ἀπὸ τοῦ πάλαιον, id est, à mobilitate, quæ est circa finem huiusmodi indumenti: siue quòd rugis vibrantibus sinuata crispetur.

Stola, matronale operimentum, quod cooperto capite & scapula à dextro latere in leuissimum humerum mittitur. Stola autem Græcè vocatur, quod supermittatur.

e Eadem & Ricinium Latino nomine appellatum, eò quòd dimidia eius pars retrò eijcitur, quod vulgò Mauortem dicunt. Vocatum autem dicunt Mauortem, quasi Martem. Signum enim maritalis dignitatis & potestatis in eo est. Caput enim mulieris vir est: inde & super caput mulieris est.

Amiculum, est meretricium pallium lineum. Hoc apud veteres matronæ in adulterio deprehensæ iaduebantur, ut in tali amiculo potius quàm in stola polluerent pudicitiam. Erat enim ^f hoc apud veteres signum meretriciæ vestis: nunc in Hispania honestatis.

g Theristrum, palliolum muliebre dictum, quòd ἐν χερσὶ, id est, in æstu & caumate corpora mulierum protegat, quo vsque hodie Arabiæ & Mesopotamiæ mulieres velantur, quibus in æstu tutissimo teguntur umbraculo. De quo in Isata.

h Anaboladium amictorium lineum femininarum quo humeri operiuntur, quod Græci & Latini sindonem vocant.

a Cap. XXV. Regillum. *Virg. Eccl. & Non.*

b Peplum. *Seru. Æn. 1.* Peplum propriè est palla picta fœminea Mineræ consecrata. Hodie tamen abutantur hoc nomine.

c Palla est quadrum pall. *Fort. esse è Tertulliano, qui quadrangulum describit pallium. Nisi aliena hæc esse dicamus. Nam Seruius è quo sunt reliqua, Æneid. 11.* Palla (*inquit*) propriè est muliebris vestis deducta vsque ad vestigia: *Tibull.* Fusa sed ad teneros lutea palla pedes.

d Et palla dicta ἀπὸ τοῦ πάλαιον. *Idem Æneid. 1.* Ferre iubet pallam l. a. q. t. significat tunicae pallium, quod secundum Varronem palla dicta est ab iterugatione, & mobilitate, quæ est circa finem huiusmodi vestium. *At idem Varro in libris de ling. Lat. palla inquit;* quod palam sit, quemadmodum intusum quod intus.

e Eadem & Ricinium. *Seru. Æneid. 1.* ad illud gen-

temque tog. Ricinius dicitur ab eo quod post tergum reijcitur, quod vulgò Mauorte dicitur de Mauorte *Virg. Non in Ricinio. Isidor. 2. offic. & Annotat. in Casian.*

f Hoc apud veteres. *Apud Romanos toga meretricium, & deprehensarum vestis fuit, vid. Horat. interp. 1. sermon. saty. 2. De amiculo amplius querendum.*

g Theristrum. *Totus locus ex Hieronymo. Is. c. 3.* qui mutilus est in Gothicis.

h Anaboladium. *Ex eodem, Ambros. quoq. libro de bened. patriarch. c. 4. id quod Gen. 49. apud LXX. est περιβόλιον anaboladium legit, & sanguinem vix anaboladium suum.*

De stratu, & reliquis, quæ in usu habentur. Cap. XXVI.

Stragulum, vestis est discolor, quòd manu artificis diuersa varietate distinguitur. Dicitur autem, quod in stratu, & in amictu aptum sit. De quo Salomon: Stragulatam vestem fecit sibi.

b Ludices à ludis, id est, theatris vocatas quidam existimant. Cùm enim egrediebantur de ludi prostibulo iuvenes horum velamento tegebant caput & faciem: quia solet erubescere, qui lupanar intrauerit.

Galnapes ----

c Fulcra, sunt ornamenta lectorum, dicta quòd in ijs fulcimur, id est, sustinemur, vel quòd toros fulciat, siue caput: quæ Reclinatoria vulgus appellat.

Cervicalia autem, eo quòd ponantur sub ceruice vel cubito.

Puluillus dictus à puluinari, qui est diuitum lectus.

e Culcitæ vocatæ, quòd calcantur, id est, farciuntur pluma, siue tomento: quo molliores, calidioresque sint.

Tapeta dicta, quòd pedibus primùm sternerentur, quasi tapedia.

f Sipla, tapeta ex vna parte villosa, quasi simpla.

Amphitapa, ex vtraque parte villosa tapeta. Lucilins: Sipla, atque amphitapæ villis ingentibus molles.

g Mantelia nunc pro operiendis mensis sunt, quæ vt nomen ipsum indicat: olim tergendis manibus præbebantur.

h Mappæ conuiuij & epularum appositæ sunt, quasi manupæ, atque ob id nominatæ: cuius diminutiuum mapella est.

Toralia, longæ perpetuæq. mappæ, à toro A dicta.

i Sabanum, Græcum est.

Facitergium, & manitergium à tergendō faciem, vel manus vocatur.

Vela dicta, quòd obiectu suo interiora domorum velent.

k Aulæa, vela picta, & grandia, quæ l ideo aulæa dicta sunt, quòd primum in aula Artali Regis Asiæ, cui successit populus Romanus, inuenta sunt.

m Cortinæ, sunt aulæa, id est, vela de pellibus, qualia in Exodo leguntur, à quibus tabernaculum extrinsecus tegebatur. Dictæ B autem cortinæ à corijs, eò quòd prius ex pellibus fuissent factæ. Vnde & in eodem tabernaculo legis iubetur, cortinas fieri ex pellibus arietum rubris, & ex pellibus hyacinthinis.

n Cilicia Arabes nūcupant, velamenta pilis caprarum contexta, ex quibus sibi tentoria faciunt.

* Cap. XXVI. Stragulam vest. Sic Gothici omnes non stragulatam.

b Ludices Ludices apud Martial. in apophoret. vid. sup. lib. 18. c. 42. de prostribulis theatri.

c Galnapi - - - Isidorus in Regul. cap. de str. ita monach. Monachi status erit stocia, & stocagulum, pelles delanate, galnapi quoque, & facitergium, geminulq. ad caput paluillus. *Valerianum etiam, non Varronis ganacuma: siue (ut alij volūt) ganace, huc pertinet. Nam γανόμας in γανόμας abijisse, non almodum mirer. Sunt autem γανόμας (ut ait Hesychius) γανόμας ἢ περιόμας ἐπερόμας.*

d Fulcra sunt. Fulcra, spondæ lectorum, quibus fulcimur, ait Seru. Æn. 6.

e Culeitæ--quod calcantur. Ita Varr. lib. 4.

f Sipla tapeta. S. o. l. atque ut ita legimus, suadet notatio, quasi simpla: Sed psila malim. & quia amphitapis psila opponuntur, & quia apud Non. Lucilij versus ita legitur. Phile, atq. amphitapæ villis ingentibus molles. Nisi si quis sibi persuadeat Lucilium quoque permutasse litteras, dum Romanis auribus tantisper seruit, quod nihil necesse est.

g Mantelia--olim terg. man. Seru. Georg. 4. Mantelia quib. manus tergantur Varr. Mantelium, quasi manuteriam. Festus Mantelia, quòd manu tractentur.

h Mappæ quasi manuppæ. Sic Gothici libri, unus ex alijs manupia, Rab. unus, manubia. Quam scripturam doctissimi quidam viri ita amplectebantur, ut quouis pignore verum esse contenderent. Res: exisse enim in notatione Isidorum ad sanctæ manubias (sic enim ab eo appellari voluit) sordidas illas è conuiuijs prædas, quas videt faceto carmine Martialis: Dulci placenta sordidam lingit mappam, Illie & vix collocantur ollares, &c. Mibi quidem ob multa non sit verisimile. At qui ipsi commentum placebat.

i Sabanum videtur hac voce seruis Theodorus priscianus melior, & Vitar. lib. 7. Ea sabana baulabat, quibus

c in dudum suscipiens de fonte texerat.

k Aulæa vela picta. Seru. Æn. 1. Cum venit aulæis--

aulæis (inquit) velis pictis.

l Ideo--aulæa--inuenta sunt. Ex eod. Georg. 3. Purpurea int. t. aulæa B.

m Cortinæ, sunt aulæa de pellibus. Mirum discessisse à Seruio qui Æn. 3. Cortina (inquit) locus vnde oraculū exit, vel quia Apollinis tripus corio Pythonis textus est, vel quia ibi sunt certa responsa, quasi certina, vel, quod est verius quia ibi cor vatis tenetur. additq. lib. 6. aut certè secundum Græcam etymologiam ὅτι τῆς κόρυς τείρη, &c. Sed illa ex alio genere.

n Cilicia. Solin. cap. 46. Ipsa autem tentoria cilicia sunt, ita nuncupant velamenta de caprarum pilis texta.

De lanis. Cap. XXVII.

L Ana à laniendo, id est, vellendo dicta. Hinc & vellus dictum, quòd prius lanæ vellerentur, non tonderentur.

Linum ex terra oritur, de flexumque nomen eius à Græco. Nam linum Græci λινάριος dicunt: siue quòd sit molle & lene.

Stuppa verò cannabi est siue lini. Hæc secundum antiquam orthographiam stippa dicitur, quòd ex ea rimæ nauium stippetur.

e Vnde & stippatores dicuntur, d qui in nauibus eam componunt.

e. Tomentum appellatum, quod aut in filo, aut in tela tumeat, nec subtilitatem habeat.

C Canabum à similitudine cånæ vocatum, siue à Græca etymologia. Nam illi canabum κένανθιν vocant.

f Byssum, genus est quoddam lini nimium candidi & mollissimi, s quod Græci papatem vocant.

h Fibrinum, lana est animalium, quæ fibros vocant: ipsos & castores existimant: quos dum venatores sequuntur: ipsi sibi testiculos adimant.

i Aranea vocata, eò quòd aëris infusione in frondibus nutritur.

k Sericum dictum, quia id Seres primi miserunt. Vermiculi enim ibi nasci perhibentur, à quibus hæc circum arbores fila ducuntur. Vermes autem ipsi Græcè βόμβυξ nominantur.

l Placium, est stuppa & quasi m crassedo serici, & est Græcum nomen.

* Cap. XXVII. Græci linarion. Ἰνὸν λίνον ποίως. λινάριον tertiam exemplum Enstath. c. 3. 8.

b Hæc secundum antiq. orthog. è Seru. Æn. 3.

c Vnde stippatores--cõponunt. Ex eod. Æn. 3. Stippatores, carinis.

d Qui in nauibus, s. vallibus, nauilib.

e Tomentum

- e Tomentum. *Al. Tamentum.*
- f Byllium--papatem vocant. *Absunt hęc à Gothico Tolercan.*
- g Quod Gręci papatem. *Est. n. πᾶππ & ἀκασθός λέγουσι ἐξ ἀνθράκων ut ait Eufstath. Festus quoque Pappi, cardiorum flores.*
- h Fibrinum. *Sup. c. 22.*
- i Aranea. *Sup. lib. 12. c. 5.*
- k Sericum. *ē Sern. Georg. 2. ad v. Velleraque ut folijs d. t. Seres.*
- l Placium. *Vel plathium potius, ut sit ἀπέ τ. ὀ πλάθω, quod est unguis, & sippo.*
- m Et quasi cralredo. *Vulgò. seila calarca.*

De coloribus vestium. Cap. XXVIII.

Tinctura vocata, quia tingitur, & in aliam fucatam speciem nitoris gratia coloratur. ^a κόκκισ Gręci, nos rubrum seu vermiculum dicimus. Est enim vermiculus ex syluestribus frondibus.

^b Conchylium dictam, eo quod ex conchulis marinis color eius colligitur. Idem & ostrum vocatur.

Ostrum, quod pro colore purpure temperatur, plurimis quidem in locis, sed optimum in Insula Cypro gignitur: siue in ijs quos propius Solis cursus illuminat.

Conchylium autem sunt maris, quę circumcisa ferro lachrymas purpurei coloris emittunt. His collectis color purpureus temperatur. Et ostrum exinde appellatum dicunt, quod ex testę humore elicitur.

^c Purpura apud Latinos à puritate lucis vocata. Apud Gręcos autem πῶς, *φύρα* dicitur cum aspiratione: apud nos purpura sine aspiratione.

^d Ferrugo, est color purpure subnigrę, quę fit in Hispania, ut, -- ferrugine clarus Ibera. Dicta autem ferrugo, quod omnis purpura prima tinctura huiusmodi coloris existat.

^e Glaucus, color est ferrugineus, subniger.

^f Elbidu, ab cibo colore vocatum. Elbum enim est medius color inter albu, & nigrum: & elbum ab albo deriuatum.

^g Luteus, color rubicundus, quod est croceus: Nam crocus lutei coloris est, ut, croceo matabit vellera luto.

^h Menum, quod sit colore nigro. Gręci enim μέλας nigrum dicunt.

Masticium, quod colorem masticis habeat.

Blatteum--Blauum--Mesticium---

Osticium, quia ex vstro est. Fit enim ex dependenti fuligine tectorum egesta asiduis

A ignibus. Vnde & color eiusdem tincturę flammeus est.

^a Cap. XXVIII. Coccum Gręci. *Frequentius apud LXX. ὀ κόκκος, quam κόκκος. Vbi Hieronymus n. n. c. vermiculum reddidit, nunc coccum, vel cocanum relinquit. φερνέου ἔρο rubrum interpretari solet.*

^b Conchylium--elicitur. *Ex Vitruv. lib. 7. c. 13.*

^c Purpura--à puritate lucis *Respexit fortasse ad Virgilij verba Aenid. 1. lumenque iuuentur Purpureum. Nam purpura ἀσφύρα quia sit, ne ipse quidem videtur ambigere.*

^d Ferrugo est color--in Hispan. *Seruius Georg. 1. Cum caput obscura nitidum ferrugine textit: Ferrugo est purpura nigrior Hispana, alibi, & ferrugine clarus Ibera, vbi Hispana gloss. sunt vocis Ibera. Ipse n. Seruius in loco à se ex Aen. 9. citato Ibera ferruginem, non Hispaniam, sed Ponticam intelligi vult. Fuerunt ergo Isidori. etate quedam (ut nunc sunt omnia) Seruij exemplaria corrupta.*

^e Glaucus est color ferrug. *sup. in equor. colorib. libro 12. c. 1.*

^f Elbum. *sup. lib. 12. c. 5.*

^g Luteus *ē Sern. Eclog. 4.*

^h Menum. *Al. melum. Al. melinum, forte melinum, de quo alibi.*

De instrumentis vestium. Cap. XXIX

Tela ^a pro longitudine staminum dicta, cuius deriuatiuum est telaria.

^b Insubuli, quia infra & supra sunt, vel quia insubulantur.

^c Radij dicti, quia radendo fiunt.

Pectines, quod pexa fila reddant, & imprimant.

Colus, quod sit in longitudine & rotunditate, quasi columna.

Fusus, quod per ipsam fundatur, quod netum est.

^c Alibrum, quod in eo librantur fila, id est, voluantur.

Calathus, leue gestamen ex ligno vel canna aut ex iunco factum, in quo vel pexa ponuntur, vel leguntur flores. ^d καλάθιον enim Gręcè lignum est, à quo deriuatus est calathus. ^e Nam Latine quasillum dicitur. Cicero in Philippicis, At verò huius demi inter quasilla pendebarat aurum.

Pensum mulierum, à pendendo dictum.

Vnde pensa & impensa.

Netum---

Fila dicta, vel quia ex pilis animalium sunt, vel quia lanificium filis tenuibus conlat in modum pilorum, id est, quasi filorum.

^f Mataxa, quasi metaxa, à circuitu scilicet florum. Nam meta circuitus dicitur, vel quòd transferatur.

^g Gubellum, corruptè à globo dictum per diminutionem, quasi globellum.

^h Panulix (vel panuclæ,) quod ex eis panni texantur. Ipsæ enim discurrunt per telam.

Stamen dictum, quia rectum stat.

Trama, quòd via recta transmittatur per telam. Est enim filum intra stamen currens.

Licia sunt, quibus stamina ligantur, quasi ligia.

Orditi - -

Texere ----

^a Cap. XXIX. Tela pro longitudine, ἀπὸ τῆς τή-
λῆδος scilicet.

^b Infula. Gloss. Infubula ἀντίον, ἢ ἀρτία, & alibi ἀν-
τίον ἢ δία ὁ φαίνονται γὰρ αἰνῆς Lucretius lib. 5. Infilia, ac
fusi, radij, scapiq; sonantes. vbi infubula quidam legunt,
nec syllaba productionē curant. Ieronymus liciatorium vo-
cat Paralip. lib. 1.

^c Alibrum q. i. e. librantur. Gothici liberantur, id est,
solvuntur.

^d Calon enim Græci lign. Ita Serv. non semel. Vid.
Æn. 6. initium Et Festus: Calones calcei ex ligno facti.

^e Nam Latine quasill-aurum. Verba sunt Serv.
Eclor. 4.

^f Mataxa Vulgo madexa gloss. Mataxa ματά, & Ma-
taxa μάτα. utitur ea voce Vitruvius lib. 7. c. 3. & Martianus
lib. 5. 9. DD. de pign. & hypothec. Unde metaxarj apud Iu-
stianum. lib. 8. C. cod. tit.

^g Gubellum. Al. Lubellum. Al. Iubellum. Al. Glo-
biellum. Hispanè ouillo, atque etiam apud quosdam Lo-
ullo.

^h Panulix, vel panuclæ. Absunt à Gothicis duo poste-
riora verba. Vide cruditorum viror. notas ad Varronis verba
lib. 4. Pannus Græcum, panuclum dictum à panno,
& voluendo filo.

De ornamentis. Cap. XXX.

HAËtenus de veste: dehinc ad cæterum
cultum veniamus.

Ornamenta dicta, quod eorum cultu ora,
vultusq; decorentur. Primū ornamentum
corona in signe victoriae, siue regij honoris
signum: quæ in capite regum ponitur, ad
significandum circuitus in orbe populos,
quibus accinctus, quasi caput iuum corona-
tur. Hæc à Lucilio corolla, ab Homero σ-
φάρι dicta est.^a Huius principium à Libero
quodam Gætiles existimant, quòd is in porā-
do mota vino capita vincire fasciulis insti-
tuerit, idcirco olim linei & lanei generis co-
rona ferebatur: b sicut erat in sacerdotibus Genti-
lium.

^c Nomen coronæ hæc ex causa vocatum,
quod initio circum aras curretetur, atq; ad
imaginem circuitus vel chori est formata,
& nominata corona.

^d Imperatores Romani, & reges quidam
gentium aureis coronis vtuntur. Perliæ tia-
ras gerunt: sed reges rectas, satrapæ incur-
tuas. Reperta autem tiara à Semiramide Af-
syriorum regina. Quod genus ornamenti
exinde vsq; hodie gens ipsa retinet. Atheni-
enses autem cicadas aureas gerebant par-
tim in vertice, nonnulli in fronte. Nō enim
eadem sunt insignia omnium regnorum.
Gentilium vates infula, apice, pileo, siue ga-
lero vtabantur.

^g Infula, est fasciola sacerdotalis capitis,
alba in modum diadematis, à qua vittæ ab
vtraque parte dependent, quæ infulam vin-
ciunt. Vnde & vittæ sunt, quòd vinciant.
Infula autem plerunq; tortilis de albo, &
cocco.

^h Apex, est pileum sutile, quo sacerdotes
Gentiles vtabantur, appellatus ab apiendo,
id est, à ligando. Nam virgula, quæ in pileo
erat, connectebatur filo, quod fiebat ex lana
hostiæ. Galerum, pileum ex pelle cæcæ ho-
stiæ factum. Pileum autem dictum à pelle
hostiæ, vnde fiebant.

ⁱ Cydatis, & ipsa sacerdotum erat, quæ à
plerisque mitra vocatur.

^a Cap. XXX. Huius principium à Libero. Vid.
Athen. lib. 15. c. 5.

^b Sicut erat in sacerd. Gentilib. Vt in flaminibus.
Nam flamines dicti quasi filamines, vt ait Festus. Et in legatis.
Linius lib. 1. legatus, vbi ad fines eorum venit, vnde
res repetuntur, capite velato (filum lanæ velamen
est) Audi Iuppiter, &c: Quod antea lineas etiam coro-
nas ait fuisse ex Virgilij versu. Velati lino & verbena
tempora vincti. Æn. 12. imititid. Servio, Capro, & Hy-
ginio facit, qui lino legi eo loco maluit.

^c Nomen coronæ. Fest. corona, eum videatur à
choro dici, catet tamen aspitatione.

^d Imperatores Romani, & Reg. Vid. Plin. Agell. &
Tertull. de coron. milit.

^e Sed Reges rectas, Xenoph. lib. 8. παιδ. ὁ κίρθη ἰφ-
ἀματι & ὀρθῆν ἰχθῶρ τῆς τῆρα. Et Hesych. τῆρα ἢ λε-
γμένη κρηάσια, τὰ ὄντα ἢ ἐπιπρῆσι βασιλέως μὲν ἰχθῶρ-
τα ἰφθη, ἢ δὲ ὀρθῆν ἢ ὑπὸ κρηάσι.

^f Athenienses cicadas. Dicitur propterea τῆς ἰχθῆρος.

^g Infula, à Serv. Æn. 10. vid. Fest.

^h Apex, ex Fest.

ⁱ Nam virgul. Serv. Æn. 2. fund. etc. lumen. apex.

^k Galerum. Idem Æneid. Galerum, genus est pilei,
quod fronto genere nentro dicit hoc galerum. Al.
galeriū. Al. galeariū. Fest. Galearia à galearum limi-
tatione dicta.

^l Cydatis, à Hieronym. ad Zai her. 1. 3. & Ezech. 42.

De ornamentis capitis fœminarum. A
Cap. XXXI.

Ornamenta capitis fœminarum: Diadema, nimbus, capitulum, & mitra.

^a Diadema, est ornamentum capitis matronarum ex auro & gemmis contextum, quod in se circumactis extremitatibus retro astringitur, & exinde dictum Græcè, quod præligetur.

Nimbus, est fasciola transversa ex auro affuta in linteo, quod est in fronte fœminarum. Plautus: Quo magis eam aspicio, tam magis nimbata est. ^b Nam & lumen quod circa Angelorum capita pingitur, nimbus vocatur: licet & nimbus sit densitas nubis.

^c Capitulum est, quod vulgò Capitulare dicunt. Idem & Cappa, vel quod duos apices, ut cappa lictera habeat, vel quia capitis ornamentum est.

^d Mitra, est pileum Phrygium caput protegens, quale est ornamentum capitis deotarum. ^e Sed pileum virorum est: mitræ autem fœminarum.

Redimicula autem sunt, quibus mitra alligatur. Pileum autem, ut prædiximus, à pelle erat. Nam mitra ex lana est.

^f Rricula, est mitra virginalis capitis.

Vittæ sunt, quæ crinibus innectuntur, quibus fluentes religantur capilli, & vittæ dictæ, quod vinciant.

^g Tænia autem est, vittarum extremitas dependens diuersorum colorum.

Item vitta est, qua corona vincitur: tænia verò extrema pars vittæ, quæ dependet coronæ.

^h Retiolum est, quod colligit comas, dictum ab eo quod retinet crines, ne effundantur.

ⁱ Discriminalia capitis mulierum sunt vocata, ex eo quod caput auro discernant.

^k Nam discriminare diuidere dicitur.

^l Anticæ, sunt cincini dependentes prope auriculas, Græco vocabulo ab auribus.

^m Acus sunt, quibus in fœminis ornandum crinium compago retinetur, ne laxius fluant, & sparsi dissipentur capilli.

Inaures ab aurium foraminibus nuncupantur, ⁿ quibus pretiosa grana lapidum dependent. ^o Harum usus in Græcia, puellæ utraque aure, ^p pueri tantum dextra gerebant.

Torques, sunt circuli aurei à collo ad pectus usque pendentes. Torques autem & bullæ à viris geruntur, à fœminis verò monilia, & catellæ. Dictæ autem torques, quod sint tortæ: & bullæ, quod sint similes rotunditate bullis, quæ in aqua vento inflantur.

^q Monile, ornamentum ex gemmis est, quod solet ex fœminatū pendere collo, dictum à munere. ^r Hoc etiam & Serpentum dicitur, quia constat ex amphorulis quibusdam aureis, gemmisq. varijs in modum facturæ serpentis. ^s Nonnulli hoc & segmentū dicunt, ut Iuuenalis: segmenta & longos habitus: licet & segmentatas vestes dicamus, ut ipse: & segmentatis dormisset paruula cunis.

^t Plerumq. autem & per monile omnia ornamenta matronarum significantur, quidquid illis munere datur.

^v Muræna vulgo vocatur, quod scilicet auri metallo in virgulas lentescente quædã ordinis flexuosi catena contextitur, in similitudinem muræne serpentis, quæ ad collum ornandum aptatur. ^x Hæc interdum auri atq. argenti textitur virgulis. Vnde & dicitur in Canticis canticorum: Muranulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento.

Catellæ, sunt catenulæ colli inuicem se comprehendentes in modum catenæ, vnde & appellata.

^y Dextras, communes esse virorum ac fœminarum: quia vtriusq. sexus dextræ sunt.

^z Armillæ autem propriè virorū sunt, collatæ victoriæ causâ militibus ob armorū virtutem. Vnde & quondam vulgò ^a Viriolæ dicebantur. Ab intellectu autem circuli armilla non discrepat: quia ipsa quoq. hoc vbi ponitur ambiendo constringit. Sed armilla latius extenditur, circulus rotundus fit.

Fibulæ sunt, quibus pectus fœminarum ornatur, vel pallium tenetur à vitis in humeris, seu cingulum in lumbis.

^b Lunulæ, sunt ornamenta mulierū, in similitudinē Lunæ bullulæ aureæ dependentes.

^c Specula dicuntur, in quibus fœminæ vultus suos intuentur. Dictum autem speculum, vel quod ex splendore reddatur, vel quod ibi fœminæ intuentes considerent speciem sui vultus, & quicquid ornamentis decite viderint, adijciant.

Periscelides apud fœminas, crurum ornamenta, quibus gressus earum ornantur.

Olfactoriola, vascula sunt muliebria, quibus odoramenta gestantur.

* Cap. XXXI. Diadema, Citantur à Festo ex Catone A hac verba in Rusco. Mulieres opertas auro, purpuraq. ars * inhæret diadema, coronas aureas, &c. Sed quia Hieronymus ad Ezech. c. 12. & alij diadema non matronarum, sed regij capitis insigne esse dicunt; anadema hic legebat vir doctissimus ex Lucretio lib. 5. sunt anademata, mitra. Cuius poeta per studiosum fuisse Isidorum constat ex plurib. huius operis locis.

^b Nam & lumen quod circa Angelorum capit. Seruius Æn. 10. Hæc vbi dicta d. c. 5. p. 2. Misit agens hyemem nimbo succincta p. 2. Nimbo succincta; nubibus (inquit) quia præmisit agens hyemem, quod nisi esset, splendorem acciperemus, qui est circa corpus deorum.

^c Capitalum. Capital. lego. Varro libro. 4. Item texta fasciola, qua capillum in capite colligarent; dictum capital à capite, quod sacerdotulæ etiam nunc in capite solent habere, & Festus: Capital, linteum quoddam, quo in sacrificijs utebantur.

^d Mitra est pileum. Seru. Æn. 4. Mitra incuruum pileum, de quo pendeat & baccharum tegmen.

* Sed pileum vir--fœm. è Seru. Æn. 9.

^e Rricula est mitra Virg. cap. Vid. Varr. Fest. Non.

^f Tania vittarum extrem. è Seru. Æn. 7. fit longæ tania vittæ.

^h Retiolum--retineat crines. Reticulum dicit Varro libro. 4.

ⁱ Discriminalia. Discriminale dicit Hieronym. Isai. c. 3. quod Varroni, & Nonio est discerniculum, id est. acus, qua capillos à media fronte (vt ait Nonius) disseparat. Quod in glossarijs discrimen dici existimo. est enim inter ornamenta: discrimen διακριμα.

^k Nam discriminare diuidere est Virg. Æn. 11. & late discriminat agros.

^l Antix sunt cincinni. Festus: Antix muliebres capilli demissi in frontem appellati ex Græco videntur, quod enim nos contra, illi ἀντι dicunt. Cur ab antrib. ducat Isidorus, non video. Vtitur hac voce Tertull. in lib. de pall.

^m Acus, dissidentur capilli. Verba Hieronymi Isai. c. 3.

ⁿ Quibus pretiosa grana lapidum dependent. Sic Tertull. lib. de cultu faminar. Vt ex illis ad ferrum nati corporis grana nescio quæ penderent.

^o Inautium vsus in Græcia. Al. harū vsus. Vtrumq. (vt puto) è margine.

^p Paeri tantum dextra. Tertull. in pallio de Achille: autem quoq. foratu effœminatus.

^q Monile ornatum ex gemmis. Ex Hieronymo Ezech. 16.

* Hoc etiam Serpentum. Sic Gotth. & Pollux lib. 6. è quib. inter ornamenta faminarum numerat. Al. serpetum & Græci quonq. ἰσπεράν & Festus: Serpula serpsit ait (idem) Mellalla serpens itrepsit.

^r Nonnulli hoc & segment. è Seru. Æn. 1. colloq. monile Baccat.

* Plerumq. autem & per monile omn. ornam. è Hieron. Isai. 3.

* Muræna--contexitur, ex eod. epist. 15. ad Marcell. de Lind. Aselle.

* Hæc interd--virgulis. ex eod. Is. 3.

^v Dextæ, communes. Lego. Dextalia, communia. Quod enim xxx. περιδέξια, Hieronymus dextalia vertit, que Ambrosius, itemq. Iul. Capitolin. in Maximino dextro-

cheria vocant.

^b Armillæ autem prop. viror. Vid. Fest.

^a Viriolæ diceb. Leguntur in Pandectis sæpè viriola. & in Gloss. viriola. ἰριόλα. Est autem viriola diminutivum à viria, qua voce vititur Ambrosius lib. de Abrab. Patriarch. c. 9. Has (inquit) in aures habebat, quæ non grauarent aures: has virias, quæ manum non materiali auto ornarent, sed spiritali actu leuarent. Et Tertull. de Pall. utique sicut vestigia castuum viria occupauit.

^b Fibulæ. de his inf. c. 32.

* Lunulæ. Ex Hieronym. Isai. 3. vox etiam Plauto nota.

^d Specula--Periscelides. Ex eod.

De annulis. Cap. XXXII.

Primus ^a Prometheus fertur circulū ferreum, incluso lapide, digito ^b circumdissit.

^c Qua cōsuetudine homines vsi, annulos habere cœperūt. ^d Annuli autem per diminutionem dicti à circulis & anis, qui sunt circa brachia & circum crura. Vnde & signa eorum per diminutionē sigilla. Nam signa maiora sunt, sigilla verò quasi minora signa.

Annulos primū homines gestare cœperunt quarto à pollice digito, quod eo vena quædam vsque ad cor pertingat, quam notandam ornandamque aliquo insigni veteres putauerunt.

^e Apud Romanos annuli de publico dabantur, & non sine discrimine. ^f Nam dignitate præcipuis viris gemmati dabantur, cæteris solidi. Annulum aureum neque seruus neque libertinus gestabat in publico: sed & annulo aureo liberi utebantur: libertini argenteo: serui ferreo, licet & multi honestissimi annulo ferreo utebantur.

Apud veteres ultra vnum annulum vti infame habitum viro. Gracchus in Mænium. Considerate, Quirites, sinistram eius, cuius auctoritatem sequimini, qui propter mulierum cupiditatem, vt mulier est ornatus. Crassus qui apud Parthos periit, in senectute duos, habuit annulos, caussam præferens, quod pecunia ei immensa creuisset. Multi etiam Romanorū pro grauitate annulum gestare in digito abstinerūt. Fœminæ non vix annulis, nisi quos virgini ipōsus miserat: neque amplius quàm binos annulos aureos in digitis habere solebant. ^b At nunc præ auto nullum fœminis laue est, atq. immune membrum.

Inter genera annulorū sunt: Vngulus, Samothracius, Thynnus.

ⁱ Vngulus, est gemmatus, vocaturque hoc nomine,

nomine, quia sicut vngula carni, ita gēma A^e annuli auro accingitur.

^k Samothracius, aureus est quidem, sed capitulo ferreo, à loco ita vocatus.

Thynnus, purus est, primū in Bithynia fabricatus: quam^l olim Thynnā vocabāt.

^m Flaccus: Lugēte mea vita, nec smaragdos Berillosq. mihi Flacce, nec nitentes per cādida margarita quæro. Nec quos Thynnica lima perpoliuit annulos, neq. Iaspis lapillos

^a Cap. XXXII. Primus Prometh. Plin. in præmio lib. 37. sed idem lib. 33. c. 1. fabulosa hæc indicauerat.

^b circumdedit. Plin. c. 1. circumdedit.

^c qua consuetudine homines, ex Hygin. lib. 2. c. de fugit.

^d Annuli autem per dim. Varro lib. 5. Tempus à bruma ad brumam dā sol redit, vocatur annus. quod ut paruuli circuli annuli: sic magni circites dicebātur anni. Sunt autē circites (ut ait Festus) circuli ex ære facti.

^e Apud Romanos annuli de publ. Ist. antiq. qui legati ad exteras gentes ituri essent, ut Plin. lib. 33. c. 1.

^f Nam dignitate præcip. nec vnde sunt, quærendum.

^g Annulo aureo lib. v. t. b. arg. liberti serui ferreo. aureo t. unū non (epinon) liberti omnes, nisi senatores, aut equites neque ferreo serui soli, sed etiam milites.

^h At nunc præ auro -- laue est membrum. Verba sunt Tertull. in Apologetico.

ⁱ Vngulus est gemmat. Plin. Quamquam & de nomine ipso ambigi video, Græci à digitis appellauerunt. Apud nos præci vngulum vocabant.

^k Samothracius aut. sed c. fecit. Plinius: Nec non & seruitia iam ferum auro cingunt, alia per se se mero auro decorant, cuius licetæ origo nomine ipso in Samothrace id institutum declarat.

^l quam olim Thynnā vocabant. Ita Acron od. 3. lib. 3.

^m Flaccus lugente, versus Flacci, ut erant in Gotth. libris, in emendatos reliquimus, quos habebit vel ex Alciato ita legere: lucētes mea vita, nec smaragdos Berillos mihi -- nec nitentes. nec præcand. &c. Vel integros potius minimo periculo, cōmodissimo sensu, Ant. Conarr. auctore, ita: Lugenti, mea vita, nec smaragdos, Berillos mihi mitte nec nitentes, Nō mi cādida, &c. Nam post vocē mihi, omisisse librarios mitte propter similitudinem, quæ aliquanto etiam est maior in Gotthicis characteribus, mihi sanē sit valde verisimile. Et tō Flacce alienum esse, quis non videat? Verat autem sibi pretiosos lapides lugenti mitti, quod eorum (ut alter Flaccus ait) vsus dolentem non queat delimitere.

De cingulis. Cap. XXXIII.

Cinctus, ^a est lata zona, & minus lata semicinctiū, & vtrisque minima cingulū. Nam à cinctu per diminutionem cingulum nominatur. Cinctu^b autem iuuenes in exercitatione campestri verecunda velabant, vnde & campestris dicebatur.

Baltheus, cingulum militare est, dictus, propter quōd ex eo signa dependēt, ad demonstrandā legionis militaris summam, id est, sex milliū sexcentorum, ex quo numero & ipsi cōsistunt. ^d Vnde & baltheus dicitur non tantum quod cingitur, sed etiā à quo arma dependent.

Zona, Græcum est, quam illi ζώνιον, nos cingulum nuncupamus.

Strophium, est cingulum aureum cum gemmis: de ^c quo ait Cinna: Strophio ^f latentes cincta papillas. Et Prudentius: Nomen hoc gemmæ strophio illigatum est.

^h Limus est cinctus, quem publici habebāt serui. Et dictus limus, quia transversas habet purpuras, id est, limas.

ⁱ Caltulum, cinguli genus à coactō loro dictum.

^k Fibula, Græcum est, quam illi φιβλήν dicunt, quod ligat.

^l Subfibulum, subligaculum.

^m Redimiculum est, quod succinctorium, siue brachile nuncupamus, quod descendens per cervicem, & à lateribus colli diuisum, vtrarumque alarum sinus ambit, atque hinc inde succingit, ut constringens latitudinem, vestes ad corpus contrahat, atq. coniungendo componat. Hoc vulgo brachile, quasi brachiale dicunt, ⁿ quamvis nunc cō brachiorum, sed renum sit cingulum. Succinctorium autem vocatum quod, ut dictum est, sub brachijs ductum alarum sinum ambit atque hinc inde succingit.

^o Fascia est, qua tegitur pectus, & papillæ comprimuntur, atq. crispante cingulo angustius pectus arctatur. Et dicta fascia, quod in modum fasciculi corpus alligat. Hinc & fasciola, quibus vulnera colligantur.

Vitta dicta, quod ea pectus vincitur instat vitis ligantis.

^r Limbus est, quem nos ornaturam dicimus.

Fasciola est, quæ ambit extremitatē vestium: aut ex filis, aut ex auro contexta, asutaq. extrinsecus in extrema parte vestimenti vel chlamydis. De qua Virgilius: Sidoniā picto chlamydem circumdata limbo.

^a Cap. XXXIII. Cinctus est lata zona. Varro: cinctus, & cingulum à cingendo, alterum viris, alterum mulieribus attributum.

^b Cincto autem iuuenes, &c. Ead. supra de perizonate c. 22.

^c Balteus. Varro: Balteum quod cingulum è corio habebant bullatum, balteum dictum.

- d** unde & baltens-- dependent. è *Seru. Æn. 5.*
e de quo ait *Cinna. f. o. l. id hemistichium apud Catullum legimus in Nuptijs relei, sed fuisse illi commune cum Cinna, ut sunt nonnulla Maroni cum Catullo, & Lucretio, quid rotat? itaque nihil nuto.*
f lactentes. Al. lactantes.
g & Prudentius, nomen hoc gemm. *περι σφάρας hynn. 4. & Tertull. scrophium pro capitis ornamento posuit in extremo lib. de coron. milit: Quid caput scrophiglo, aut draconario damnas diademati destinatum.*
h limus. *Sup. c. 22.*
i Calculum. Ita omnes Gothici, prater unum *Salina: cen. in quo Catulū. Neutrū reijcimus. plantus in epulis. Intusiatam, patagiata in calculam, ac crocotulam. que verba eadem citantur à Varr. lib. 4. At de catulo Festus: Catulus genus quoddam vinculi, qui interdum canis appellatur & Plantus: Catulo ut accubes ferreo.*
k Fibula Græcum. pro *ἄβλαρ Æoles φάβου dicebant.*
l Suffibulum. Subligabulum. *Hæc separatione sine interpretatione legi malim, ut in quibuslib. libris ponitur: quàm ut alterum alterius sit glossa, quod fieri potuisse audent quidam suspicari ex verbis Varrenis lib. 5. eo prater virgines Vestales, & sacerdotem publicum, introeat nemo. Is cum eat, suffibulum haud habeat scriptum id dicitur, ut à suffiendo, subligaculum. vid. Fest.*
m Redimiculum. *Totus locus expressus est ex Ioann. Cassian. lib. de instit. monach. c. 6.*
n quamvis nunc non brach. sed ren. *Gestant hodie has duplices reticular laneas Monachi, qui S. Bernardi instituta sectantur.*
o Fascia est-- arctatur. *Ex Hieronymi. ep. 47. de vit. ül. susp. contub.*
p Limbus. è *Seru. Æn. 4.*

De calciamentis. Cap. XXXIV.

Sutores nuncupati sunt, quod insertis filo porcorum setis suant, id est consuunt, quasi setores.

Caligarius verò, non à callo pedum, sed à calo, id est, ligno vocatus: sine quo consui calciamenta non possunt, quas Græci *καλοπόδας* dicunt. Fiebant autem prius ex falice tantum: hinc & calciamēta dicta, quod in calo, id est, in ligno fiant, vel quod calcantur.

b Crepidas Græci ante repertas vsi sunt. Est autem genus singulari forma, & idem vtriq; aptum pedi, vel dextro vel sinistro. Crepida autē dicta, quod cum sono stringantur: siue à pedū crepitu in ambulando.

c Calceis reges utebantur, & Cæsares.

Forma eorum.

Patritios calceos Romulus reperit quatuor corrigiarum, assutaque luna. Ijs soli patritij utebantur. Luna autem in eis non sideris formam, sed notam cētenarij numeri significabat, quod initio Patritij Senatores

centum fuerint.

d Ocreæ, tibialia calciamenta sunt, dicta quod crura tegant.

e Cothurni sunt, quibus calciabantur tragædi, qui in theatro dicturi erant, & alta intonantiq; voce carmina cantaturi. Est enim calciamentum in modum crepidarū, quo heroes utebantur: sed tale est, ut dextro & leuo conueniat pedi.

f Baxeæ, calciamētum comædorum erat, sicut tragædorum cothurni. Quos quidam etiam calones appellant, eo quod ex falice fierent. Nam Græci, ut diximus, lignum *καλο* vocabant.

Talares calcei, focci sunt, qui inde nominati videntur, quod ea figura sint, ut contingat talum: sicut & subtolares, quod sub talo sunt, quasi subtalares.

h Obstrigilli sunt, qui per plantas consuti sunt, & ex superiore parte corrigia trahitur, ut constringantur: unde & nominantur.

Ossas puto ab osse primū factas, & quantumvis nunc ex alio genere, tamen nomen pristinum retinent.

i Mullei similes sunt conthurnorum solo alto: superiore autem parte cum osseis, vel æneis malleolis ad quos lora deligabantur.

k Dicti autem sunt à colore rubro, qualis est nulli piscis.

C Soleæ sunt, quibus tantum pedum plantæ teguntur, dictæ à solo pedum. Item **m** soleæ materiales ex materia corio intacta.

Socci cuius diminutium focelli, appellati inde, quod sacco habeant, in quo pars plantæ iniicitur.

Caliculæ---

n Caligæ, vel à callo pedum dictæ, vel quia ligantur. Nam focci non ligantur, sed tantum intromittuntur.

o Cernui, focci sunt sine solo.

Lingulati, quos nos foliatis vocamus.

D Clauati, quasi chalybati, eo quod minutis clavis, id est acutis 9 sola caligis vinciantur.

r Petones, & **s** Sculponiæ rustica calciamēta sunt.

Baxeæ, calciamenta mulierum sunt.

Corrigiæ à corijs vocantur, vel à colligatione, quasi colligiæ.

Cap. XXXIV. quas Græci calopodas. Al. quod Græci calopodi. *Utrumque rectè. Latini formas. Horat. Si scalpea, & formas non sator. Vbi Acron etiam formas Græco vocabulo καλοπόδια interpretatur.*

b Crepidas Græci. Et vox ipsa Græca. *Agell. lib. 13. c. 21.* Omnia ferme id genus, quibus plantarum calces.

ees tantum infimè teguntur, cætera prope nuda, & teretibus habenis iuncta sunt, soleas dixerunt, nõnquam voce Græca crepidulas.

• Calceis Reges utebantur. *Deest fortasse auratis, vel gemmatis.* Nam huiusmodi calceis, & Gothorum reges, & imperatorum quosdam vsos scimus. *Plinius lib. 37. c. 2. de Caligula:* Super omnia muliebria foccos induebat è margaritis. *Et Lamprid. de Heliogab.* Habuit in calceamentis gemmas, & quidem scalptas, quod risum omnibus mouit, quali possent scalpturæ nobilium artificum videri in gemis, quæ pedibus adhærebāt.

• Ocrea quod crur. *Varro:* Ocrea quod opponebatur ob crus. *Longè aliter Festus ex Ateio philologo.* Ocream montem confragosum à veteribus dictum, inde ocreas dictas, quod sint inæqualiter tubercata.

• Cothurnus. *Est etiam cothurnus.* (ut ait *Ser. Æn. 1.*) calcei species venatorij, quo etiam sura vincitur, & aptus utriusque pedi. propterea singulari numero dixisse *Maronem:* Purpureoq. altè suras vincire cothurno.

• Baxeæ calciamenta comæd. *Tertull.* Si philosophus in purpura, cur non & in baxeæ (al. baxa) Tyria calciare, nisi aurum minime Græcatos decet. & *Apuleius lib. 2. de asin.* palmeis baxeis indutum.

• sicut fabtolares q. s. t. l. *Sic Ouen. Ouet. Salm. Siliæ. Guthici, al. subtulares.*

• Obstrigilli. *Obstrigula vocat Plinius calceorū vincula lib. 9. c. 35. de margaritis:* quin & pedibus, nec cre-

pidarum tantum obstragulis, sed & totis focculis addunt.

• Mullei. *vid. Fest.*

• Dicti autè à colore rubro, qualis est mulli piscis. *Nisi potius pisces de calceis nominati. Plin. lib. 9. c. 17.* Nomè his fenestella à colore mulleorum calceamentorum datum putat.

• Soleæ. *vid. Agellij verba dudum ad Crepidas citata.*

• Soleæ materiales. *Materiales dixisset Plinius vs lib. 7. c. 56.*

• Caligulæ. *Al. Galigulæ.*

• Cernui. *Festas:* Cernuus calciamenti genus. & fortasse huc referri posset versus *Lucilij à Nonio citatus:* Cernuus extemplo plantas conuestit honestas. *quantum & pro inclinato intelligi possit, ut vult Nonius-*

• quos nos folleatos. *Hieronym. in epist. ad Eustoch.* Apud hos affectata sunt omnia. *Laxæ manicæ, caligæ follicantes, vestis crassior, Et pauld antè:* omnis his cura de vestibus. si bene oleant, si pes laxa pelle non folleat.

• Sola caligis. *Sic manus. o. Memini clauorum caligium Plin. lib. 9. c. 17.*

• Perones. *Seru. Æn. 7.* Perones rusticum calceamentum. *vid. Fest. Mulleos.*

• Sculponeæ. *Cato de re rust.* Sculponeas bonas alternis annis dare oportet. *vid. etiam Non.*

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER VIGESIMVS.

De penu, & instrumentis domesticis,
& rusticis.

DE MENSIS. A

Cap. I.

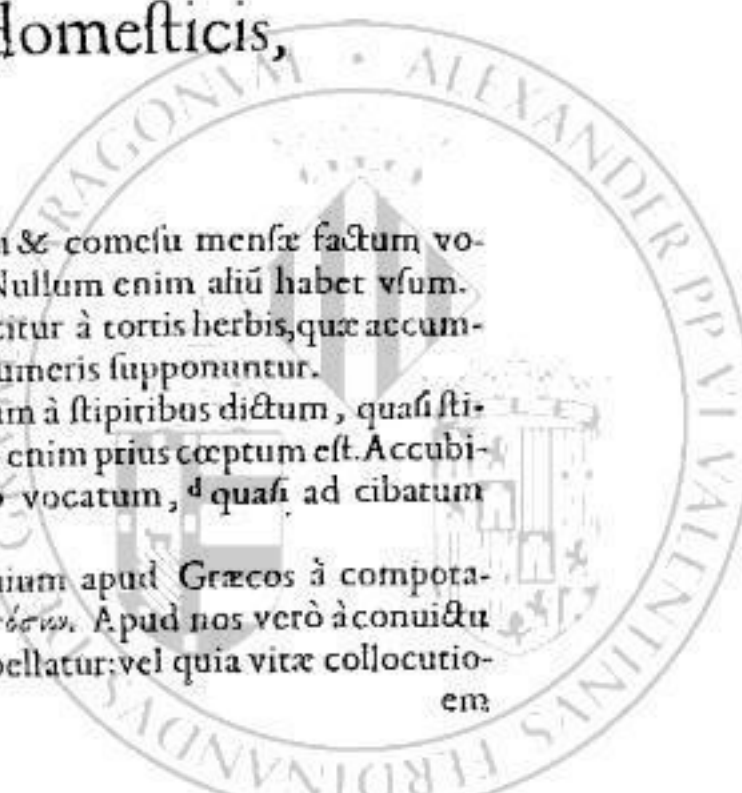
Rimus Dædalus mensam & sellam fecit. • Coquinæ apparatus Apicius quidam primus composuit, qui in eo absumptis bonis morte voluntaria periit, & merito: quia is, qui gulæ atque edacitati seruit, & animã, & corpus inter-

ficat. Ab esu & comessu mensæ factum vocabulum. Nullum enim aliud habet usum.

• Torus dicitur à tortis herbis, quæ accumbentium humeris supponuntur.

• Stibadium à stipiribus dictum, quasi stipadium: sic enim prius ceceptum est. Accubitum à cibo vocatum, d quasi ad cibatum epularum.

• Conuiuium apud Græcos à comperatione συμπίσιον. Apud nos verò à conuiuiu rectius appellatur: vel quia vitæ collocutionem

nem habet. Item conuiuium à multitudi- A
ne conuescentium: nam priuata mensa vi-
ctus est, conuiuium non est. Cōuiuij triplex
est modus discumbendi, edendi, & bibe-
di. Discumbendi, vt: Toris iussi discumbe-
re p̄ctis. Edendi & bibendi, vt: Postquam
prima quies epulis mensæque remotæ, Cra-
teras magnos statuunt, & vina coronant.

* Cap. I. Coquinte apparatus Apicius. De quo Se-
nec. ad Albinz matrem c. 10.

b Torus à Toris herb. è Seru. Æn. 2.

c Stibadium à stipicib. dictum. Quibus adclinati e-
bant. Stipib. tamen habent libri de meliore nota.

d quasi ad cibitum. Al. ad cubitum. Chæcon ad ci-
batum.

e Conuiuium apud Græcos. è Hieronym. in Isai. B
cap. 1.

De escis. Cap. II.

Cibus dictus, quia capit ore: sicuti esca,
quia eam os capit.

Victus propriè vocatur, quia vitam reti-
net: vnde & ad cibum vocare, inuitare di-
citur.

Alimonia dicitur, eo quòd eius sumptu
corpus alatur. Hanc iuuenes accipiunt ad
incrementum, senes ad perseverantiã. Neq-
enim subsistere poterit caro, nisi confort-
turalimentis. Alimentum enim est, quo ali-
mur, ^a alimonia alendi cura.

Affluentia nuncupata, quasi rei nimium
exuberantis effusio, vltra quàm satis est, mo-
dulque non est.

Opulentia ab ope dicta est, quam si discu-
tias, inuenies eam tenere modum. Nã quo-
modo opitulatur quod nimium est, cum in-
commodius sit sape, quàm parum?

Epulæ ab opulentia rerum dictæ. Epulæ
autem simplices in duo necessaria diuidun-
tur, panem & vinũ: & in duo superflua, qua
terra & mari vescendi causa exquiruntur.

b Dapes autem regum sunt, epulæ priua-
torum.

Delicię nuncupatę, quod ijs delectentur ho-
mines, eãque suauiter appetant.

Pulmentum vocatur à pulte, siue enim
sola pultis, siue quid aliud eius permixtio-
ne sumatur, pulmentum propriè dicitur.

Satietas autem, & ^c saturitas sibi differunt.
Nam satietas ex vno cibo dici potest, pro eo
quòd satis sit: saturitas autem à satyra nomē
accepit, quòd est vario alimentorum appa-
ratu compositum.

Crapula est immoderata voracitas, quasi

cruda epula: cuius cruditate grauatur cor, &
stomachus indigestus efficitur. Immodera-
ta enim voracitas vitium est, sed tantum id
salutis est, quantum sustentationi, naturæq-
sufficiat.

d Iantaculum, est primus cibus, quo iei-
nium soluitur, vnde & nuncupatum. Nigi-
dus: Nos ipsi ieiunia iantaculis leuibus pol-
luimus.

Prandium ab apparatu edendi dictum:
propriè autem veteres prandium vocabant
omnium militum cibũ ante pugnam: ^e vn-
de est illud ducis alloquium, Prandeamus,
tanquam ad inferos cœnaturi.

f Merenda, est cibus, qui declinante die su-
mitur, quasi post meridiem edenda & pro-
xima cœnæ. Vnde & antecœnia à quibus-
dam vocantur. Item merendare, quasi me-
ridie edere.

b Annona, tractum est à tempore, quo Ro-
mani veteres ad cibos aduocabantur, sic
Martialis: Imperat excelsos frangere nona
toros, quod & vsque hodie Persæ faciunt.

Cœna vocatur à communione vescen-
tium. ^g *κονὸν* quippe Græci commune dicunt.
Vnde & communicantes, quod communi-
ter, id est, pariter conueniant. Apud veteres
enim solitum erat in propatulo vesci, & com-
muniter epulari, ne singularitas luxuriam gi-
gneret. Est autem cœna vespertinus cibus,
quam ^h Vespernam antiqui dicebant. ⁱ In
vltu enim non erant prandia.

Panis dictus, quod cum cibo appona-
tur: vel quòd omne animal eum appetat.
^k *πᾶν* enim Græcè, omne dicitur. Cibarius
est qui ad cibum seruis datur, nec delicat-
us. ^l Fermentatus fermentis confectus.
Azymus non fermentatus. Nam ^m *ἄζυμος* est
sine fermento, sinecerus. Acrozymus, leuiter
fermentatus, quasi acrozymus. Siliginæus
panis à frumenti genere nuncupatur. Siligo
enim genus est tritici. ⁿ Rubidus, recoctus &
rubefactus. Subcineritius, cinere coctus &
reuerfatus. ^o Ipse est & Focatus. Cibanius
in testa coctus.

p Spongia, panis aqua diu malaxatus simi-
lan modicam accipit, & fermentum modi-
cũ, & habet humectationis plus, quàm omnis
panis. Vnde & spongiæ nomen accepit.

Placentæ sunt, quæ sunt de farre, quas
alibi dicunt, eo quòd libeant & placeant.

Laganum, est latus, & tenuis panis, qui pri-
mum in aqua, postea in oleo frigitur.

q Dulces sunt genera pistorij operis, è sapo-
re

re dicta. Melle enim asperfo sumuntur.

^r Crusta, est superficies panis. Ipsa & fragmenta, quia diuiditur, vt fracta.

Simila ---

Amolum, flos farinæ tenuissimum præ leuitate de mola egestū: vnde & appellatum, quasi à mola.

Farina, & furfures à farre dictæ, cuius sunt purgamenta.

Pollis ---

Fermentum à feruore nuncupatū, quòd plus vna hora non potest contineri. Crescendo enim excedit.

Carnes dictæ, quia caræ sunt, siue à creando, vnde & à Græcis κρέας vocatur.

^f Crudum, quòd sit cruentum: est enim cum sanguine.

Coctum, quasi coactum, id est, ab igne, & aqua violenti modo actam, vsuique comestionis aptum. Sed & multi tēporis aliquid coctum vocatur.

^v Assum, quòd ardeat, quasi arsum.

^x Elixum, eo quòd in aqua sola decoquitur. Lixa enim aqua dicitur, ab eo quòd sit soluta: vnde & solutio libidinis luxus, & membra loco mota luxa dicuntur.

Frixum à sono dictum, quando in oleo ardet.

Salsum, quasi sale aspersum, dēptis è medio syllabis tribus.

Rancidum, ex vicio nuncupatum, quòd raucos efficiat.

Succidia, carnes in vsum repositæ, à succidendo dictæ.

^y Lardum, eo quòd in domo repositum cōseruatur. Nam antiqui domos lares dicebāt.

^z Taxea, lardum est Gallicè dictum. Vnde Afranius in Rosa: Gallum sagatum, pingui pastum taxa.

Axungia, ab vnctione vocata.

Sebum, à sue dictum, quasi suebum, quòd plus pinguedinis hoc animal habeat.

^a Offa, est propriè frustum dentium, cuius diminutiuum offellam facit. Vnde & offa rij coci, quia particulatim, id est, offatim excoquunt. ^b Nunc offa latrantium, quia si in os canis iacitur, satiatus illicò compescitur, & silescit.

Frustum vocatum, quòd capiatur à frumine. Est enim frumen summa pars gule.

^c Pulpa dicta, quòd cum pulte olim mixta vescabatur. Vnde & pulmentum, & pulmentarium dicitur. ^d Pulpa autem est caro sine pinguedine, dicta, quia palpitet, resilit enim

A sape. Hanc plerique viscum vocāt, eo quòd glutinosa sit.

Lucanica dictæ, quòd prius in Lucania factæ sunt.

Farcimen, caro concisa & minuta, quod eo intestinum farciatur, hoc est, impleatur, cum aliarum rerum commixtione.

^e Minutal vocatum, quòd fiat de piscibus, & isicijs, oleribusq. minutatim concisis.

^f Afratum, quòd Latinè spumeum vocatur. ^g Φρός enim Græcè spuma dicitur.

^g Martisa in mortario ex pisce fiunt, vnde & nominata.

^h Iccen piscem quendam vocant, ex quo primū ilicia facta sunt, & quamuis ex alio genere piscium fiant, initium tamen piscis vocabulum dedit.

Galatica à colore lacteo nominata. Græci enim γάλα lac dicunt.

Sphæra à rotunditate Græco vocabulo appellatur. Quidquid enim in rotundū format, σφαῖρα à Græcis dicitur.

Ius coquinae magistri à iure nuncupauerunt, quia ea lex condimenti eius. Hoc Græci ζωμὸν vocant.

Caseus vocatur, quod careat sero, quasi careum. Nam serum ei omne deducitur, ⁱ vt ponderibus arguatur.

^k Colostrum, lac nouum, quod neutri generis est.

Lac à Græco sermone deriuatum est pro candore. Græci enim album λευκὸν dicunt, lac verò & sanguis, quod nutrit, & quod nutritur. Nam lacte ^l nutrimur, viuimus sanguine.

Quactum, quasi coactum, & quasi coagulatum. Accepta enim secum alia specie coagulat.

Mel Græcè appellationis est, quod ab apibus nomen habere probatur. Nā apes Græcè μέλισσα dicitur. ^m Antea autem inella de rore erant, inueniebanturque in arundinum folijs, vnde Virgilius: Hastenus acrij mellis caelestia dona. ⁿ Siquidem hucusque in India, & Arabia colligatum reperitur, ramis inhaerens in similitudinem salis. Omne autem mel dulce dicitur. ^o Sardum, amarū est absinthij causa, cuius copia eius regionis apes nutriuntur.

Fauus vocatur, quia comeditur magis, quā bibit: φαγὸν enim Græci comedere appellant. ^p Aiunt autem medici, & qui de humanorum corporum scripsere naturis, praeicipueque Galenus in libris, quorum titulus est

est $\pi\epsilon\pi\iota\ \delta\ \gamma\epsilon\upsilon\omega\sigma\iota\varsigma$ puerorum & iuuenū, ac perfectæ ætatis virorum mulierūq. corpora infito calore feruere & noxios esse ijs ætatibus cibos, qui calorem augeant: sanitatiq. conducere frigida quæque in esum sumere: sicut ecōtrario senibus, qui pituita laborant, & frigore, calidos cibos, & vina vetera prodesse,

- * Cap. II. Alimonium alendi cura. *Varrō 1. de re rust. c. 2.* Vbi natura humida ibi altius vitis attollēda, quod in partu & alimonio vinum, non vt in calice, quærit aquam, sed solem.
- b Dapes regum sunt. *è Seru. Æn. 1. ad v. Qui dapib, menlon. & p. p.*
- c Saturitas à satura. *Vid. Fest. in Saturā.*
- d Ientaculum. *Ita meliores libri, & apud Festum in Silatum. Itemq. in abbreviatoris vauli manuscripto libro, non vt in vulgatis ientaculum.*
- e Vnde est illud ducis. *Leonide Spart. mor. ducis. apud Iustin. & Cicer. Tuscul. 1.*
- f Merenda cib. q. d. d. sum. *Non. Merenda, cibis qui post meridiem datur. Gloss. Merenda ἀπίτον Ἀελαίνον, Calpurnius: seræ cūm venerit hora merendæ.*
- g Item merendare, quasi meridie edere. *Ne hoc quidem auctore caret. Fest. Merendam antiqui dicebāt pro prandio, quod scilicet medio die caperetur. Tamen adhuc eadem de re aliter cap. sequenti Isidorus.*
- h Annona tractum, &c. *Nihil melius Suid. in voce Νοτταί. δουρεῖ ἢ παρ' αὐτας γερῖσθαι, αἰ ἀνόναι, ἄς εἶν ἀνὰ τὰς νόττας διδομένας.*
- i Apud veteres n. solitum erat in propatulo. *Paler. lib. 2. c. 1. & Macrobb. lib. 3. c. 17.*
- k quam Vespertam antiqui dicebant. *Fest. Cœna apud antiquos dicebatur, quod nūc est prandium: Vespertna, quam nunc cœnam appellamus. Item in Vespertna, Vespertna apud Plautū cœna intelligitur.*
- l In vsu enim non erant prandia. *è Seru. Æn. 4. ad v. Nunc ead. labente die. c. q.*
- m Fermentatius. *Ita pleriq. Gottb. vt Clib. enicius, & Focatus.*
- n Rubidus recoctus, & rubefactus. *Festus: Rubidus apud Plautum panis vocatur parum coctus, sed locus è Casina ab eo citatus Isidoro potius sanet.*
- o ipse est & Focatus. *Vulgo hogaza.*
- p Sphangia panis aqua diutius malaxatus. *Ita meliores libri, & malaxanda vox citatur à Zanch. ex Varrone.*
- q Dalcia. *Al. Dulciamina, haud malè. Hieronymus in vita S. Pachomij. Qui ante fores conuiuij egredientibus fratribus erogat dulciamina, in tribuendo meditentur aliquid de scripturis. Hinc Dulciarij. Glossar. ελκας οπαρέτας, Dalcarius. Et πλακασῖα quæ Placentarius. Dulciarius.*
- r Crusta est superfl. p. *De crusto, & crusta. Vid. Seru. Georg. 3. & Æn. 7. & Varr. lib. 4. hoc autem loco tantum retinimus, quia in vetustioribus libris inuenimus.*
- s Cendūm quod sit eruent. *Seru. Æn. 10. erudum per costas exizat ensem, crudelem, eruentum.*
- t Sed & multi temporis coctum. *è Seru. Æn. 11. ad v. Solidum nodis, & robore cocto.*
- v u n. p. ar. vna. *Rectè quāvis Varroni; Allum quod ab igni alludescat dicimus placet.*

- A x elixum--- liza n. aqua. *Nonnius: Elixum quidquid ex aqua mollitur, nam lixam aquam veteres dixerunt.*
- y Lardum, eo quòd in dom. rep. *At Macrobb. lib. 7. c. 2. Lardum, quasi longè aridū, opinor, vocamus.*
- * Taxea. *Hinc fortasse apud nos cocino, atque etiam taf-sajo.*
- a Offa--- cuius diminutiu. ofella. *Seru. Æn. 6. Mel-le soporata, & medicatis frugib. offam. Hinc est diminutio ofella, sed f. non geminat, in diminutione enim multa mutantur.*
- b Nunc offa est latrantium. *In Placidi glossis: Offa latrantium est, diminutiuum ofellam facit, quæ si in os cani iaciatur, fatiatus illico compescitur, & filescit.*
- c Pulpa dicta, quia cum pulte. *Nam pulte (ait Plinius lib. 17. c. 8.) non pane vixisse longo tēpore. Romanos manifestum est, quoniam inde pulmentaria hodieq. dicuntur.*
- d Pulpa est caro sine pinguedine--- glutinosa. *Eadem sup. lib. 11. c. 1.*
- e Minutal. *Iuuen. Satyr. 14. Hesternum solitus medio seruare minutal Septembri.*
- f Afratum. *Al. Afrotum. Africia etiam apud Arnob. lib. 7. genus sibi esse videtur, aut certe pultis.*
- g Martisia. *Ex hoc loco, opinor, Martisium retulit in lexicon suam Alfonso quidam Palentinus, (cui quantum tribuendum sit, alij viderint) illud constat multa eum ex Isidoro descripsisse. Is ergo: Martisium genus (inquit) condimenti ex piscib. vt videri alicui posset Martyphium Graeca vox. est enim ἀρρα pisciculus, de quo Athenæus lib. 7.*
- h Ifocen--- Ificia. *Arnob. lib. 7. Quid sibi hæc volunt apexabo, ificia, silicernium, longauo? quæ sunt numina, & fatciminum genera hirquino alia de sanguine commistis alia inculcata pulmonib.*
- i vt ponderibus arguatur. *Seri nihil remanere.*
- k Colostrum lac nouum. *Seru. eclog. 2. Hoc vero laudabile est, quod quis habeat lac nouum, id est, colostrum, quod neutri generis est.*
- l Lacte nutrimur, viuimus sang. *Idem Æn. 3. animamque sepulcro condimus, lacte corpus nutritur post animæ coniunctionem, & anima sine sanguine nunquam est.*
- m Antea mella de rore erant. *Ex eod. initio Georg. 4.*
- n Siquidem huc vsque Ind è Dioscor. lib. 2.
- o Sardum autem amar. *Ex eod.*
- p aiunt Medici--- prodesse. *Ex Hierony. ep. 10. ad Furiam de viduitate seruanda.*

De potu. Cap. III.

D Porio à Græca derivatione vocatur. Hanc enim illi $\pi\epsilon\tau\omega$ dicunt.

- * Aqua generaliter vocata, quod superficies eius æqualis sit, hinc & æquora, quam inde recentem dicimus, quia non est utilis vetusta, vt vinum, sed statim sublata de flumine, fonte, vel puteo, scetescit enim vetusta.
- Vinum inde dictū, quòd eius potus venas sanguine citò repleat. Hoc: ij quod nos cura

cura soluat, Lyæum appellât. Veteres vinû, A
venenum vocabant. Sed postquam inuen-
tum est virus lethiferi succi, hoc vinum vo-
catum, illud venenum. Vnde & Hierony-
mus in libro quem de Virginitate conser-
uanda scripsit: Adolescentulas, dixit, ita vi-
num debere fugere vt venenum, ne pro
ætatis calore feruenti bibant, & pereant.
Inde est, quod^b apud veteres Romanos fœ-
minæ non vtebâtur vino, nisi sacrorû cau-
sa certis diebus.

Merum dicimus, cùm vinum purû signi-
ficamus. Nam merum dicimus quicquid
purum atque syncerum est, sicut & aquam
meram, nulli vtiq; rei mixtam. Hinc & B
merenda, quod antiquitus id temporis pue-
ris operarijs, cibus panis merus dabatur, aut
quòd meridient eodem tempore, id est, so-
li, ac separatim, non vt in prandio, aut in
cœna ad vnâ mensam. Inde credimus
etiam illud tempus, quod post medium
diem est, ^c meridiem appellari, quòd pu-
rum sit.

Mustum, est vinum è lacu statim sublatû.
Dictum autem creditur mustum, quòd in
se limum, & terram habeat mixtam.^d Nam
mus terra, vnde & humus. Cuius tanta vis
feruoris est: vt vasa, quamuis grandia, ex eo
plena, absque spiramine relicta illicò ditrum C
pat.

^e Roseum vinum, id est, cum rubore. Rosa
enim rubet.

^f Amineum verò, quasi sine minio, id est,
sine rubore: nam album est.

Sucinatium, succinæ gemmæ simile est,
id est, fului coloris,

Limpidum vinum, id est, perspicuum ab
aquæ specie dictum, quasi lymphidû. Lym-
pha enim aqua est.

Turbidum, quasi terbidum, id est, terra
commixtum, quod est fæce.

Falernum vinum vocatû à Falernaregione
Campaniæ, vbi optima vina nascuntur.

^g Colatum, vas proprium nuncupant in D
quo deportatur.

^h Gazetum verò à regione, vnde defer-
tur. Gaza enim oppidum est Palæstinæ.

ⁱ Intertum vinum dicitur, quod altarioli-
batur, atque offertur.

^k Spurcum, quod offerri non licet, aut cui
aqua admixta est, quasi spurium, hoc est, im-
mundum.

Honorarium vinum, quod regibus & po-
tentibus h^onoris gratia offertur. Cato de

innocentiâ sua: Cùm essem in prouincia le-
gatus, complures ad Prætores, & Consules
vinum honorarium dabant: nunquam acce-
pi, ne priuatus quidem.

^m Crucium vinum, est insuaue, quod ser-
ui potant.

Acetum, vel quia acutum, vel quia aqua-
tum. Vinum enim aqua mixtum cito in hûc
saporem redigitur. Vnde & ⁿ acidum, quasi
aquidum.

Conditum vocatum, quod non sit sim-
plex, sed cômixtione pigmentorû cõpositû.

^o Lactatum, est potio è lacte.

Mustum ex melle mixtum. Est enim po-
tio ex aqua, & melle, quod Græci *μελικρα-
τον* vocant.

^p Oenomelû, mustum melle admixtû ve-
hementerq; agatum, atque commotum.

Hydromelum, quod fiat ex aqua, & ma-
lis Matianis.

^q Saecatium, liquor est aquæ fæci vini ad-
mixtus, & sacco expressus.

^r Lorea ----

Oxymeli appellatum, quòd aceti & mel-
lis permixta cõsicitur materia, vnde & dul-
cedinem retinet & acorem.

Rhodomeli dicitur, eo quòd in succo ro-
sæ mel admisceatur.

^s Melicratum, vinum inelle mixtum.

Medus, quasi melus, quia ex melle fit, si-
cut calamitas pro cadamitas.

^t Fæcula, vna pinguis, decocta vsque ad
crassitudinem mellis, ac refrigerata utilis
stomacho.

^v Passum, quicquid ex vna passa compres-
sum effluxerit. Dicitur autem passum à pa-
tiendo. Nam percutitur vna siccior, & de-
coquitur, & inde fit passum.

^w Defrutum dictum est, quod defraude-
tur, & quasi fraudem patiatur.

Carenum, eo quòd feruendo parte ca-
reat. Tertia enim parte musti amissa, quod
remanerit, carenum est. Cui contraria. Sa-
pa est, quæ feruendo ad tertiâ redacta def-
cenderit.

^x Sicera, est omnis potio, quæ extra vinum
inebriare potest. Cuius licet nomen He-
bræum sit, tamen Latinû sonat pro eo quòd
ex succo frumenti, vel pomorum conficia-
tur, aut palmarum fructus in liquorem ex-
primâtur, cõctisq; frugibus y aqua pinguior,
quasi succus colatur, & ipsa potio sicera nũ-
cupatur.

^z Geruisia à Cerere, id est, fruge vocat. Est
Li enim

enim potio ex seminibus frumenti vario modo confecta.

Cælia, à calefaciendo appellata. Est enim potio ex succo tritici per artem confecta. Suscitatur enim ignea illa vis germinis madefactæ frugis, ac deinde siccatur, & post in farinã redacta molli succo admiscetur, quo fermentato sapor austeritatis, & calor ebrietatis adijcitur. Quæ fit in ijs partibus Hispaniæ, cuius ferax vini locus non est.

Fæx dicta, quod sese vasis emergendo asfigat.

Garum, est liquor piscium salus, qui olim conficiebatur ex pisce, quem Græci γέρον vocabant, & quamvis nunc ex infinito genere piscium fiat, nomen tamen pristinum retinet, à quo initium sumpsit.

Liquamen dictum, eo quod soluti in falsamento pisciculi eundem humorem liquant. Cuius liquor appellatur falsugo, vel muria.

Proprie autem muria dicitur aqua sale commixta effectaq. gustu in modum maris.

Succi dicti, quod sacco exprimuntur, ut prifanæ.

Prifanæ, zema, opozema, Græca vocabula sunt.

Cap. III. Aquæ-- quod superficies eius æqualis, Ita Cato. Aqua, quod æqua summa.

b Apud veteres Rom.-- dieb. è Seru. AEn. 1. ad v. Primaq. libato l. t. a. o.

c mecidem appellati-- quod purum. Idem sup. lib. 3. c. 41. & 5. c. 30. & 13. c. 1.

d Nam mus, terra est. Ita etiam lib. 12. c. 3.

e Roseum. Roseæ vocant nostri.

f Amineum-- album est. è Seru. Georg. 2. ad v. Sunt & Amineæ vites.

g Colatum vas prop. Seru. Georg. 2. ad v. tu spisso vine qualas, Cola q. prelor. qualos per quos vinum desluit, qui & ipsi à colando dicti sunt.

h Gazetum. Silon. Apollinar. Vina mihi non sunt Gazetica, Chia, Falerna.

i Infertam, Sic omnes libri. Sed infertum legebat vir doctissimus, cuius meminere Vestus. & Arnob. lib. 7. & Cato, c. 34. De fercto, vel ferto. vid. sup. lib. 6. c. 19.

k Spureum quod offerri non licet. è Fest.

l Honorarium. Frumenti quoq. honorarij meminit Cicero in Dissonantia.

m Crucium vinum. Festus: Crucium, quod cruciat unde Lucilius vinum in suave crucium dixit.

n & accidium q. aquidum. Quæ post hæc leguntur in editis, interpretatiorem lozæ que puillo post nuda velictæ est, putabat Ciceroni assensissimus.

o Lactatum est potio lacte. Plin. lib. 33. c. 2. murænas lactata pingrescere dixit.

p Oenomei. Vid. Pallad. in Octob.

q Saccatum hoc est aq. f. v. a. sacco expressus. Non dicitur, sed dicitur vini quæ hæc loco, confusi putat, itaq. legat: Saccatum sacco expressum. Facatum, liquor est

A aquæ, fæci vini admixtus. Non saccato negant aquæ admisceri. & Facati meminere Cato, & Plinius.

r Lorea. Est vilis potus feruus aptus, quia aqua lauantur vine in torculari post expressum vinum. His enim verbis alimunde evocatis expleri hanc lacunam placebat Chaconi.

s Fæcula-- utilis stomacho. Horat. lib. 2. Satyr. 8. qualia lassum peruellunt stomachum, siser, halec, fæcula, Coa--

t pallum. Ex pallad. in Octob. c. 19.

v Defrutum, Carenum, sapa. Ex eodem c. 18. apud quem à defraudando, non à deseruendo legisse videtur Isidorus.

x sicera est omnis pot. Ex Hieron. ep. 2. ad Nepotian. itaq. non inscite apud Tertullianum pro 729 ebriamur legitur.

y aqua pinguior, quasi succus colatur. Hieronym. aqua pingior coloratur.

z Ceruisia-- Cælia Hispaniensis vox. Plinius lib. 22. c. vlt. ex iisdem fiunt & potus Zethum in Ægypto, Cælia, & Ceria in Hispania, Ceruisia, & pluræ genera in Gallia.

De vasis escarijs. Cap. IV.

VAs dictum à vescendo, quod in eo escæ adponantur. Cuius diminutivum vasculum, quasi vesculum.

Fictilia dicta, quod fiunt, & fingantur ex terra. Fingere enim est facere, & formare, & plasmare: vnde & figuli dicuntur. Et vas fictile dicitur, non fictum illud quod mendacium est, sed quod formatur ut sit, & habeat aliquam formam: vnde & Apostolus dicit: Nunquid dicit figmentum ei, qui se fingit, quare me sic fecisti?

a Fictilia vasa, in Samo insula prius inventa traduntur, facta ex creta, & indurata igne, vnde & Samia vasa. b Postea inueniuntur est rubricam addere, & ex rubra creta fingere. c Antiquiorem autem fuisse (dicunt) vsum fictilium vasorum, quam fundendi æris, aut argenti. d Apud veteres enim, nec aurea, nec argentea, sed fictilia vasa habebantur: sicut ad vina dolijs excogitatis, ad e aquas amphoris, hydrijs ad balnea, ac reliquis, quæ in vibus hominum, aut rota fiunt, aut manu aptantur.

Argilla autem excocta testæ vocabulum suscepit, quia dū mollis esset, efficitur testæ, nec communicat cum vocabulo pristini generis, quia quod fuit, non est.

f Aretina vasa, ex Aretio municipio Italiæ dicuntur, vbi fiunt: sunt enim rubra. De quibus Scdulus Rubra quod appositum testæ ministrat usus.

Samia vasa quidam putant. b opido Samo Græciæ habere nomen. Alii dicunt cre-

tam esse Italiae, quae non longè à Roma nascitur, quae Samia appellatur.

Calata vasa argentea, vel aurea sunt, signis eminentioribus intus extrinsece expressa: à Caelo vocata, quod est genus ferramenti, quem vulgo Cilionem vocant.

ⁱ Chrysendeta, vasa deaurata, Graecum est.

^k Anaglypha, quod superius sunt sculpta, Graeci enim *ἀνω* sursum, *γλυφῆς* sculpturam dicunt, id est, sursum sculpta.

Discus, antea discus vocabatur à specie scuti: unde & scutella. Postea discus vocatus, quod det escas, id est apponat. A quo, & discumbentes dicti siue *ἀπό τοῦ δίσκου*, id est, quod iaciant.

^m Messorium vocatum à mensa per derivationem, quasi mensorium.

Parapsis, quadrangulum, & quadrilaterum vas, id est, paribus absidis.

Patina, quod dispersis patentibusque oris sit lancis.

ⁿ Gabata, quasi cavata, g. pro c. littera posita. Hinc & concha, sed illa cavata, ista concava: sic & Graeci haec nuncupant.

Scutella, à scuto per diminutionem est enim eiusdem similis.

^o Apophoreta à Graecis à ferendo poma, vel aliquid nominata: est enim plana.

Salinum, vas aptum talibus. ^p Idem & Sulzica, quasi salzica.

Acetabulum, quasi acetiferum, quod acetum ferat.

Cochlear, ab usu prius cochlearum dictum. Hinc est illud ^q veterum distichon: Sū cochleis habilis, & nec minus utilis ovis. Nūquid scis, potius cur cochleare vocor?

^r Trisceles Graecè, Latinè tripedes. Qui autem quattuor pedibus insistent, abusu dicuntur.

In vasculis autem tria quaeruntur, quae placeant: manus artificis, pondus argenti, splendor metalli.

^a Cap. IV. Fictilia vasa in Samo insula. Ex *Plin. lib. 35. c. 12.*

^b Postea inuentum & rubricam addere. *Plinius*: Dibutadis inuentum est, rubricam addere, aut ex rubrica cretam fingere.

^c antiquiorem autem fuisse. *Ex eod.*

^d Apud veteres— sicut ad vina. *Plin.* etiam fictilib. vasis ad vina excogitatis, & ad aquas.

^e ad aquas amphoris, *Ita Pollux lib. 10. c. 5. & Hesych. unde etiam interpret vulg. ait. κεράμειον, amphoram aqua reddidit. Amphoris vina quoque servari, nihil notius. Horat. Parcis deripere horreo, Cessantem bibuli Consul is amphoram. Et, amphorae fumum bibere institur Consulto Iullo.*

^f Aretina vasa. De quibus *Martial. lib. 14. epig. 93.*

^g quae Samia appellatur. *Quoniam de Samiis pauli ante dixerat, Samia hic quidam reponerat. Samiites enim non longè à Roma.*

^h quod vulgo cilionem. *Al. cilicionem. Sinzel à nobis dicitur.*

ⁱ Chrysendeta. *Vasa argentea aureis crustis illigata, ait Erysius.*

^k Anaglypha. *Seru. Aen. 5. atq. aspera signis, id est, sculpta (inquit) anaglypha.*

^l unde & scutella. *Es scutula Martialis, & leues scutulas, cauasq. lances.*

^m Messorium, *Missorium C. Ouet. colleg.*

ⁿ Gabata. *Martial. Transcurrunt gabatae, volantesque lances.*

^o Apophoreta, *vt videantur non tantum munera, aut reliquiae, quae à conuiujs tollerentur, sed vasa quoque apophoreta nominata.*

^p idem & Sulzica. *Cuius vocis vestigium alibi nullum vidimus.*

^q veterum distichon. *Mart. lib. 3. epig. 121.*

^r Trisceles. *τρισκελῆς.*

De vasibus potatorijs. Cap. V.

Poculum à potando nominatum. Est enim omne vas, in quo bibendi est consuetudo.

Phyalæ dictæ, quod ex vitro fiant. Vitrum enim Graecè *ύαλος* dicitur.

Pateræ, phyalæ sunt dictæ, vel quod in ipsis potare solemus, vel quod patentes sunt dispersisque labris.

C Cratera, calix est duas habens ansas, & est Graecum nomen: declinatur autem apud eos, hic crater. Nam Latinè haec cratera dicitur. Unde *Perfius*: Sit tibi crateras argenti.

-- *Virgilius*: Crateras magnos statuunt, & vina coronant. ^b Fiebant autem primum à connexionibus virgultorum: unde & dictæ crateræ *ἀπό τῶν κρατιῶν*, id est, quod inuicem se teneant.

Cyathi quoque & Scyphi, Cymbia, & ipsa poculorum sunt genera. Ex quibus cymbia pocula dicta sunt ex similitudine cymbæ navis.

^d Amystis, species poculi, qua ductim, id est, vno spiritu bibitur.

^e Baccea primum à Baccho, quod est vinum, nominata: postea in vasis aquarijs transijt.

D Calices, & Calathi, & Scalæ sunt poculorum genera, antea ex ligno facta, inde & vocata. Graeci enim omne lignum *κάλειν* dicebant.

Ampulla, quasi ampla bulla: similis est enim rotunditate bullis, quae ex spumis aquarum fiunt, atque ita inflantur vento.

^a Cap. V. Nam Latinè haec cratera-- argenti. *E. Seru. Aen. 1.*

^b fiebant autem primum connexionibus virgultorum. *Quae fortasse cratera dicebantur, de quibus Nonnius.*

- ^c Cymbia-- nauis. à *Seru. Aen. 5.*
^d Amystis. *Inde αμυστι nixar dicunt Græci vno haustu labris non clausis bibere Horat. Neu multi Damalis meri Bassam Threicia vincat amystide.*
^e Baccæa. *Al. Bacchia. Vulgo bazia.*
^f Calathi *Virgil. eclog. 5. Vina nouum fundam calathis Acuisia nectar.*
^g Scale. *Quibus (credo) quasi per gradus aqua crepitās desiliret, qualia multa hodie scitilia, & vitrea vasa sunt.*

De vasis vinarijs, et aquarijs.

Cap. VI.

Oenophorus, vas ferēs vinum: *ὄνος* enim vinum est, de quo illud est: ^a Vertitur œnophoris fundus, sententia nobis.

^b Phialæ à Græco vocabulo dictæ. Hæ pro vehendis, ac recondendis phialis primum factæ sunt, vnde & nuncupatæ sunt. Postea in vsum vini transferunt, manente Græco vocabulo, vnde & sumpserunt initium.

Lagena, & ^c Sicala, Græca nomina sunt, inflexa ex parte, vt fierent Latina. Illi enim *λάγηνος* nos lagenam, illi Sicile, nos siculam dicimus.

Cantharus---

Hydria vasis genus aquatilis per deriuationem vocata: *ὕδρα* enim Græci aquam dicunt.

^d Sicala, quod sitientibus apta sit ad bibendum, quod vas ^e Græci cadum vocant.

^f Catinum, vas fictile, quod melius neutro genere dicitur, quàm masculino, sicut & salinum dicitur vas aptum salibus.

^g Orca, est amphoræ species, cuius minore vocabulo vrceus, diminutiuo vrceolus est.

^h Scyphus, in quo manus lauamus.

Seriola, est orcarū ordo directus, vel vas fictile vini, apud Syriam primum excogitatum, sicut ⁱ Cilicifès à Cilicia nuncupatæ, vnde primum aduectæ sunt.

Dolium --

Cupos, & cupas, à capiendo, id est, accipiendo aquas, vel vinum vocatas volunt: vnde & Caupones.

Vtres ab vtero.

^k Mulgarium, vas, in quod mulgētur pecora. Idem & mulctrum, quod in eo mulgeatur lac.

Labrum vocatum, eo quòd in eo lauationem solitum est fieri infantum, cuius diminutiuū labellum. Idem & alucum, quod in eo ablutionem fieri solitum sit.

^l Pelues vocatæ, quod pedes ibilantur.

Siphon vas appellatum, quod aquas sus-

Aflando fundat: vtuntur enim hoc orientales. Nam vbi senserint domum ardere, currunt cum siphonibus plenis aquis, & extinguunt incendia: sed & ^m camaras expressis ad superiora aquis emundant.

^a Cap. VI. Vertitur Oenophor. fund. *Diximus lib. 1. citari hunc versum à Nonio in sententia ex Lucil. lib. 3. Satyr.*

^b Phialæ à Græco vocab. *An quasi φιάλων ἄσσοι, hoc est phialarum cullei. Nos vulgo frascos dicimus.*

^c Sicala. *Mira hic in libris varietas, sicala, scicula, singula, sigula. Item paulo post illi sicile, illi scicile. Sicala tamen, & sicile in plerisque libris.*

^d Situla. *Festus: Nanum Græci vas aquariū dicunt humile, & concanum, quod vulgo vocant situlum barbatum. Vnde nani pumiliones appellantur, &c.*

^e Græci cadum. *non u. cadus vnius generis vas.*

^f Catinum vas fictile. *Vid. Varr. lib. 4. & lib. 1. de re rust. c. 43.*

^g Orca est amphor. *Vocem esse Hispaniensem innuit Varro 1. de re rust. cap. 13. Orca in Hispania feruore multo ruptæ, necnon & dolia in Italia.*

^h Scyphas in quo manus lauamus. *Plutarch. in Anton. παιδαγῶν ἢ αἰς ἀργύτρ σκύφορ ὕδωρ ἐμβάλλοντο νομισαί. &c. Potorium quorū. fuisse vas, nemo ignorat.*

ⁱ Sicut Cilicifès. *Al. Silicifès, Silicenses, Cilifès, Cilicenses.*

^k Mulgarium vas. *Quod Mulctra, & mulctrale, vel mulctrate. Sed Georg. 3. More patrum niuea implebūt mulgaria vaccæ, in colubibus antiquissimis legi admonuit Pierius, & eadem voce vsum ante Valgium. Sed nos antè casam tepidi mulgaria lactis.*

^l Peluis. *Varr. lib. 4. Peluis à pedum lauatione, vt pedeluis.*

^m & camaras expressis ad superiora aquis emundant. *Erant enim camera siguis albario opere aliquantum eminentibus ornatæ, aut lacun.ribus distinctæ, &c. cum sordidatæ erant siphonibus emundabuntur, quia propter altitudinem adiri alio pacto non poterant.*

De vasis olearijs. Cap. VII.

Hemicadium, ^a vas olearium.

^b Scortea, vas olearium, eo quòd sit ex corio, dictum.

Alabastrum, vas vnguentarium à lapide sui generis cognominatū, quem alabastri-tem vocant, qui incorrupta vnguenta conseruat.

Pyxides, vascula vnguentaria ex buxo facta. Nam quod nos buxum, Græci *πύξιν* vocant.

^c Lenticula, vasculum olearium ex ære, aut argēto factum à liniēdo dictum. His enim Reges, & sacerdotes linebantur.

^a Cap. VII. Hemicadium. *vallax lib. 10. c. 20.*

^b Scortea. *Festus. sive. Paulus in voce Scotta. Omnia namq. ex pellib. facta scorta appellantur.*

^c Lenticula. *Hierony. abstract. 3. Lenticula vas fictile sic vocatur, id est, πύξιν, & lenticula. q̄ lentis forma dicitur.*

dictam indicat Apuleius lib. 2. florid. ampullam oleatiam, quæ gestabat lenticulari forma, tereti ambitu, presulata rotunditate, Aquarium quoq. vas utrumque fuisse videtur. Nam Reg. 1. c. 26. vbi David è Saulis tabernaculo haest. m. & qan. & i. d. x. & antiqua tralatio (quam citat Lucifer Corallitanus lib. 1. pro Athanasio) lentem aquæ redidit.

De vasis coquinaris. Cap. VIII.

OMnia vasa coquendi causa parata ^a Cocula dicuntur. Plautus : aeneis coculis mihi excocta est omnis misericordia.

Olla dicta, pro eo quod ebulliat in ea aqua igni subiecto, ut altius vapor emittatur. Vnde & bulla dicitur, quæ in aqua venti intus **B** spiritu sustentatur.

Patella, quasi patula. Est enim olla oris patentioribus.

Cacabus, & Cucuma à sono feruoris cognominantur. Hæc in Græcis & Latinis communia nomina habent, sed verum Latini à Græcis, an Græci à Latinis hæc vocabula mutuarint, incertum est.

^b Lebetes, aenei sunt Græco sermone vocati, sunt enim ollæ minores in usum coquendi paratæ.

Sartago, à strepitu soni vocata, quando in ea ardet oleum.

Tripede, appellatæ, quod tribus pedibus consistit, has Græci tripodas vocant. **C**

^c Mola à rotunditate sui vocata, ut mala pomorum: sic & Græci.

Cribrum, quod ibi currat frumentum, quasi curtifrum.

^d Rotabulum dictum à proluendo stercora, siue ignem, panis coquendi gratia.

^a Cap. VIII. Cocula. *Fest.* Cocula vasa aenea coctionibus apta. Alij dicunt ligna minuta quibus facile decoquantur obsonia.

^b Lebetes aenei sunt. *Seru. Æn. 3. ad v.* Dodoneosque lebetes, ollas aeneas dixit.

^c Mola, ut mala pomorum. *Nempe μύλον & μύλον κοπιφύδι.*

^d Rotabulum. *f. o. l. Festus;* Rotabulum est, quo rustici in proluendo igne panis coquendi gratia utuntur. Sed quod ad etymologiam attinet, nihil refert rotabulum: an rotabulum scribas, cum *inf. c. 12. rotam à ruen-do trahat.* *Gloss.* Rotabulum *ὀρεκάλυς.*

De vasis repositoris. Cap. IX.

Gazophylacium, ^a arca est, vbi colliguntur in templo ea, quæ ad indigentiam pauperum mittuntur. Compositum est autem nomen ex lingua Persica, & Græca.

A ^b Gaza enim lingua Persarum thesaurus, *φωλάκιον* Græcè custodia interpretatur.

^c Arca dicta, quod arceat visum atq. prohibeat. ^d Hinc & arcium: hinc & arcium, id est secretum, vnde & cæteri arcentur,

Cibutum, Græcum nomen est, quod nos arcam dicimus.

Locus, ad aliquid ponendum in terra factus locus, seu ad vestes, vel pecuniam custodiendam, vnde & per diminutionem dicitur.

Mozicia, quasi modicia: vnde & modicum ^{z.} pro d. sicut solent Itali dicere ozie pro hodie.

B ^{z.} Scrinia ---

Saccus, à sacco dictus, quod eo confuto efficiatur quasi sago.

Marsupium, sacculus nummorum, quem Græci *μαρτυρον* appellant. Quædam enim Græca nomina in Latinum paulò inflectuntur propter Romanum eloquium.

^e Sitarciæ nautarum sunt, ab eo quod sutæ sunt.

Inuolutum dictum, quod aliquid in se teneat inuolutum.

^f Fiscus, sacculus est publicus, vnde & fiscella, & fiscinæ dicuntur: hunc habent exactores, & in eo mittunt debitum publicum, quod redditur regibus. Fiscus autem primæ positionis est, deriuatiuum fiscina, diminutiuum fiscella.

^g Canistrum fisis canis cõtextitur, vnde & nuncupatur. Alij Græcum asserunt.

Cistella, à costis ex canna, vel ligno quibus cõtextitur nominata.

^h Cophinus, vas ex virgulis aptum mundare stercora, & terram portare. De quo dicit *Psalmista* pro Israël. Manus eius in cophino seruiert. Dictus autem cophinus, quasi couus, quasi cauus.

^k Corbes dicta, quia curuatis virgis cõtextuntur.

D ^l Sporta, vel quod ex sparto fieri solet, vel quod exporet aliquid. (Sporta ab sparto dicta non ab exportando sicut quidam volunt. Prius enim de sparto fiebant.)

^a Cap. IX. Gazophylacium -- mittuntur. *Verba August. in ps. 63.*

^b Gaza n. lingua Pers. *Seru. Æn. 1. & 5.*

^c Arca ab arcend. *Varro.* Arca quod arceantur res ab ea clausa.

^d hinc & arcium. *ἀρχίεις* vocant Græci, *vid. Suid.*

^e Sitarciæ nautar. sunt. *Apuleius lib. 2. de asin.* Hac enim sitarcia nauigiū Venetis indiget solo. *Sed e-*

Sicut alii, ut Reg. 1. c. 9. panes defecerunt de Sicilia nostris.

f *fiscus sacculus--- dicuntur. ex Augustin. in Psalmum 146.*

g *Canistrum--- alij Græcum asserunt. Non male. Nam καρίστρον, aut etiam καρίστρον aucto ve. vulture dicitur.*

h *Cophinus vas ex virgulis. Al. virgultis.*

i *Dictus autem cophinus q. coonus. Notatio nata ex scriptura Coninus per digammon.*

k *Corbes--- quia curuatis virg. Nisi ἀπό τοῦ κορυμῆς manus de quo Pollux lib. 10. c. 24.*

l *Sporta, vel quod ex sparto. Secunda interpretatio, que priorem reformatur, abest à quibusdam veteribus libris. Alia vero, qua in editis legitur de fructice sparto, allata huc sunt, è lib. 17. c. 9.*

De vasis luminariorum. Cap. X.

A *B* à igne colendo culinam, antiqui appellauerunt focum. Focus, quia Φῶς Græcè, Latine ignis est, vnde iuxta philosophos quosdam cuncta procreantur. Et reuera sine calore nihil nascitur, adeò, vt de Septentrione poëta dicat. *b* Sterili non quicquam frigore gigni. *c* Varro autem focos ait dictos, quod foucant ignes, nam ignis ipsa flamma est. quicquid autem ignem fouet, focus vocatur, seu ara sit, siue quid aliud in quo ignis fouetur.

d *Lucerna à lychno dicta est, vnde & breuis est lu, vt Iuuenalis, Dispositæ pinguem nebulam vomere lucernæ. Si enim à luce diceretur, non staret versus. Lychnus autem, quasi lucinius. Est enim cicendela lucernæ.*

e *Candelabrum à candelis dictum, quasi candeliferum, quod candelam ferat.*

f *Cereus per derivationem cere à nomē habet ex qua formatur, e de quo quidam, Hic tibi nocturnos præstabo cereus ignes.*

g *Subducta luce altera lux tibi sum.*

h *Candela à candendo dicitur, eo quòd candendo delectatur.*

i *Lacunaria, pendentia sunt lumina, quasi lucanaria, id est, in aëre lucentia.*

k *Funalia sunt, quæ intra cerâ sunt, dicta à funibus, quos ante vsum papyri cera circumdatos habuere maiores, vnde & funera dicuntur. Funalia *h* autè Græci scolaces dicunt, quod sint scolæ, hoc est, intorti. Hos Romani funes & funalia nominabant, *i* Funalia candelabra apud veteres extantes stimulos habuerunt, aut vncos, quibus funicu- cera, vel huiusmodi alimento luminis*

A *obliti figebantur. Idè itaq. & stimuli præacuti funalia dicebantur.*

k *Lampas, flamma est in vertice lucens: dicta, quòd lambentis motū ostendere videatur.*

l *Fax dicta, quod focos faciat, cuius diminutiuum facula.*

m *Laterna inde vocata, quod lucem interiorius habeat clausam. Fit enim ex vitro, intus recluso lumine, vt venti flatus adire nō possit, & ad præbendum lumen facillè vbique circumferatur.*

n *Lucubrum vocatum, quod luceat in umbra. Est enim modicus ignis, qui solet extenui stupa, cerâque formari.*

o *Pyra est, quæ in modum aræ ex lignis construi solet, vt ardeat. πῦρ enim ignis dicitur. *m* Sed pyra est ipsa lignorum congeries, cum nondam ardet: rogius est cum ardere cœperit: bustum verò iam exustum vocatur.*

p *Pharus est turris maxima, quam Græci & Latini in commune ex ipsius rei vsu pharum appellauerunt, eo quòd flammam indicio longe videatur à nauigantibus, sicut supra diximus, qualè Ptolomæus iuxta Alexandriam construxisse octingentis talentis traditur. Vtus eius est, nocturno nauium cursui ignes ostendere ad pronuntianda vada, portusque introitus, ne decepti tenebris nauigantes in scopulos incidant: nam Alexandria fallacibus vadis insidiosos accessus habet. Hinc igitur in portibus machinas ad prælucendi ministerium fabricatas pharos dicunt. Nam Φῶς lux est. ὄψος visio dicitur, vnde & lucifer Græcè Φῶς ὄψος appellatur.*

q *Cap. X. Ab igni colendo culinam antiq. appell. focum. Mendose Codices omnes: Ab igni colendo, & ligna. Varro apud Nonium lib. 1. de vita pop. Rom. Qua sine sit antica, & postica in postica parte erat culina dicta ab eo, quod ibi colebant ignem. Neque dubium quin Nonij verba hæc sint. Culinam veteres coquinam dixerunt, non vt nunc vulgus putat: culinam scilicet. Nihil enim aliud propositum illi, quam vt testimonij euincat, colinam dixisse veteres, non culinam. Erat item culigna (vt ait Festus) vas potorium. Sed cur per qu. culigna vas potorium potius, quam culina focus scribitur, si v. arronis etymologie credimus? Ego ita existimo culinam verum præsum. que nomen extitisse, dictamque culinam eam domus partem (quæ, vt ait Varro, postica esset) à posteriore parte animalis, sed nunc esse præterea vocalem veteres honestati seruantes, idque Varronem ipsum vidisse, seruoque dissumulasse, de xisse etiam eleganti notatione eam factitatem, que veteri iudicio aures posset offendere, aliq. mentes ablatuisse, siquidem ea in re magis phil. phi. quam Grammatici*

matici officio. Quod Isidorus quoque persapè facit. Ita verum quoque reperitur, quod voluit Nonius, colinam dixisse veteres. Illud magis reconditum, quod culinam vocari (ait Festus) locam, in quo epule in funere comburuntur.

b Sterili non quidquam frigore gigni. à Lucan. 4.

c Varro autem—quod foueant. Et Festus & Ovidius Fast. 6. At focus à flammis, & quod fouet omnia dictus.

d Lucerna à lychno—non staret versus. à Sernio Æn. 1. ad 7. dependent lychni laq. aut.

e De quo quidam. Martiad. 14. epig. 42. Hic tibi nocturnos præstabit cereus ignes, Subducta est puero nunquam lucerna tuo. Neque tamen Isidorianor. codicum consensus mutare nos quidquam fuit, cum hæc quoque ferri possint.

f Candela—lacunaria. Leguntur hæc in aliquib. Gothib. sed absint à meliorib.

g Funalia—funera dicuntur. à Sernio ibid.

h Quod sunt πυλῆαι, hoc est intorti. Vnde valgo, antorchas.

i Funalia c. a. v. e. st. h. aut vnc. Funus (ait Don. in And.) à funalib. dictum est, & vncis, vel cuneis candelabror. quib. delibuti funes, aut cerei fomites infiguntur.

k Lampas—quod lambentis motū. Respexit (credo) ad Virgilij verba, lambere flamma comas. Cuius alioqui vocem esse Græc. non constaret.

l Pyra—soleat. à Sernio Æn. 6. aramq. sepulcri.

m Sed pyra est ipsa ling. cong. exultum vocant. ex eod. Æn. 11. ad 7. constituere pyras.

n Pharus est turris, &c. Et. l. sup. lib. 15. c. 2. ex Hege- sipp. Plin. & Solin.

o λῆξ visio. ἰγξ. s. potius.

De lectis et sellis. Cap. XI.

Lecticæ à lectis herbis vocatæ. Stratus à sternendo dictus, quasi storiatus. In ijs solis antiqui ad dormiendum accubabant: nondum lanceis stramentis re-
pertis.

Storia, quod sit terra strata.

b Cama, est brevis & circa terram. b Græci enim χουαί breue dicunt.

Cubile, est cubandi locus.

c Grabatum Græcum est.

Baionola, est lectus, qui in itinere baiulatur à baiulando, id est, deportando.

Pulvinar, lectus diuitum est, inde & pulvillus.

d Spingæ sunt, in quibus sunt spingatæ effigies, quos nos gryphos dicimus.

e Punicani lecti, parui & humiles, primùm à Carthagine aduecti, & inde nominati.

f Lecticæ, siue plutei, lecti, de quibus Rutilius Rufus de vita Scipionis, Primum inquit contra consuetudinem Imperatorum ipse pro lectis lectis utebatur.

A & Sponda autem, exterior pars lecti, lectus interior.

h Geniales lecti, propriè sunt qui sternuntur puellis nubentibus, dicti à generandis liberis.

i Cunabula, sunt lectuli, in quibus infantes iacere consueuerunt, dicta quòd partui adhibeantur, quasi cynabula: nam κόβιν est Græcè eniti.

k Pheretrum dicitur, quòd in eo mortui deferantur, & est Græcū nomen. Nam Φέρετρος dicitur, ἀπὸ τοῦ Φέρω, id est, à ferendo: nam Latine Capulus dicitur quòd super capita hominum feratur, sic Plautus. Capularis senex, id est, vicinus capulo.

B

l Scamna sunt, quæ altioribus lectis apponuntur dicta à scandendo. Hinc & scabelli, qui lectis paruis vel sellis ob ascensum apponuntur, Scabellum autem, & suppedaneum dicitur. Nam quòd Græci dicunt ὑποπόδιον, dixerunt Latini scabellum, & alij dixerunt suppedaneum: quòd sub pedibus sit.

m Scansilia, gradus sunt, vbi honorati in sedibus hærent.

C

Sedes dictæ, quòd apud veteres Romanos non erat vltus accubendi, vnde & confidere dicebantur. Postea, vt Varro ait de vita populi Romani, " Viri discumbere cœperunt, mulieres sedere, quia turpis visus est in muliere accubitus. Sedes singulari numero propriè regni est, qui Græcè θρόνος dicitur.

Subsellia verò cæterorum, " cathedræ doctorum.

Solium, in quo Rex sedet propter tutelam corporis sui, secundum quosdam à soliditate dictum, quasi solidum: secundum alios per antistichon, quasi sodium, à sedendo. Vnde & sella, quasi seda, dicta est, & subsellia

D quasi subsedia.

Sellæ curules erant, in quibus magistratus sedentes iura reddebant. Dictæ autem curules, quia apud veteres Prætores & Cōsules propter itineris longinquitatem curru ad forum prouehantur: sellæ autem, quæ post eos vehantur, quibus sedentes dicere iura solebant à curru curules sellæ sunt nominatæ.

g Tripodes, scannelli sunt, habentes tres pedes, sed & candelabra tripoda sunt, quia similiter habent tres pedes.

* Cap. XI. Lecticæ à lectis herb. Lectica quòd legebant, vnde eam facerent, straméta, atque herbas ait Varro. Festus: lectus dictus vel à collectis i. ijs

ad cubitandum, &c.

^b Græci. $\chi\alpha\mu\acute{\alpha}$ breue dicunt. *Idem lib. 12. c. 1* Camelis caussa nomen dedit seu quod quando onerantur, vt breuiores, & humiliores fiant, accubant, quia Græci $\chi\alpha\mu\acute{\alpha}$ humile, & breue dicunt.

^c Grabatum Græcum. $\mu\alpha\lambda\lambda\alpha\tau\omicron\nu$.

^d Spingæ in quib. sunt spingatæ. *Spingæ spingatæ legitur Chacon. Videndū an ab spingis de quib. lib. 12. c. 2.* Spingæ villosæ sunt comis.

^e Punicani lecti. *De quib. Cic. pro Muran. & Valer. lib. 9. c. 3. & Senec. ep. 96.*

^f Rutilius Rufus de vita Scip. *Cuius Appianus meminit in lib. de bell. Hisp. ἡ ἑστὶν ἰσχυρὸν συνθήματα τῶν ἡ τῶν ἑργῶν τότε χροιαχρῆσα.* Cic. in Bruto. Memoria teno Smyrnæ ex P. Rutilio Rufo audiuisse, cūm diceret adolescentulo se accidisse, vt ex s. c. P. Scipio, & D. Brutus (vt opinor) eos. de te atroci magnaquererent, &c.

^g Sponda autem exterior pars lecti. *Rectè. Nam quod Caesar à Dolabella (vt ait Sueton. in Iulio) interior sponda regia lectica dicitur sit, maledictum vehementius facit.*

^h Geniales lecti. *Ead. sup. lib. 8. c. vltim.*

ⁱ Canabula--eniti. *è Seru. Eclog. 4.*

^k Pheretrum--vicinus capulo. *Ex eod. Æn. 11. quare illud quod super capita hominum feratur, aliena ducebat Chacon. neq. id mihi dubium, cūm præsertim addat Seruius. & dicitur capulus quod corpus capiat. Festus quoque Capulum à capiendo.*

^l Scamna--Scabell. *Varro. lib. 4. quo simplici scansione scandebant in lectum non altum, scabellum: in altiore, scamnum.*

^m Scansilia--in sedib. hærent. *Al. in ædib. hærent.*

ⁿ Viri discumbere cœper--mulieres sedere. *Valer. Max. lib. 2. c. 1. sceminæ cum viris cubantib. sedentes cœnitabant.*

^o Cathedræ doctorum. *Cassiod. in ps. 1. Cathedra propriè doctorib. datur.*

^p Solium--dicta est. *è duob. Seruij locis. Æn. 1. & 7.*

^q Tripodes scamnelli. *Sic apud Vitruv. lib. 3. c. 3. & lib. 5. cap. 9. in vulgatis tamen exemplarib. scamilli, qui in alijs scabelli, & scamnuli.*

De vehiculis. Cap. XII.

CARRUM à cardine rotarum dictum: vnde & currus dicti quòd rotas habere videntur.

Rota autem dicta, quòd ruat, & rotūdum à rota vocatum.

Rheda, genus vehiculi: quattuor rotarum. Has antiqui retas dicebant propterea quòd haberent rotas.

^a Carpentum, pompaticum vehiculi genus, quasi carrum pompaticum.

^b Plaustrum, vehiculum duarum rotarum, quibus onera deferuntur. Et dictum plaustrum, quia voluitur, quasi diceret pilastrum.

^c Caracutium, vehiculum altissimarum rotarum, quasi carrum acutum.

Ad Caplus, carruca vndique contexta, quasi capsa.

^e Pilentum, vel Petoritū, contexta quattuor rotarum vehicula, quibus matronæ olim vtebantur: Virgilius, Pilentis matres in mollibus. Horatius, Plures calones atque caballi Pascendi, ducenda petorita. Erant autem antea pilenta veneti coloris, non vt nunc sunt ruffati, quibus nisi castæ matronæ vti non poterant, sicut nec vittis.

^f Basterna, vehiculum itineris, quasi viæ sternax, in mollibus stramentis composita, à duobus animalibus deportata.

^g Cap. XII. Carpentum--q. carrum pompatic. *Ouid. Nam prius Ausonias matres carpenta vehabant: Hæc quoque ab Euandri dicta parente reor. Vt sit Carpentum, quasi Carmentum, à Carmenta Euandri matre.*

^h Plaustrum q. pilastrum. *Varro: Plaustrum quod ex omni parte palam est, vel potius à palando hoc est extendendo.*

ⁱ Caracutium. *Goth. On. colleg. carrucium, idem à nostris carricoche dicitur.*

^k Capsum. *Vtitur hac voce Festus in vloxemo. Gloss. Capsum πλινθιον.*

^l Pilentum. *è Seru. Æn. 1.*

^m Basterna. *Meminit huius etiam Hieronym. Is. 66.*

Dereliquis, quæ in usu habentur. Cap. XIII.

BACULUS, à Baccho repertore vitis fertur inuentus, quo homines moti vino iniicerentur. Sicut autem à Baccho baculus, ita à baculo bacillus per diminutionem.

^a Fustes, quòd præfixi in terram stent, quos rustici palos vocant, quibus iuuenes pro criminibus feriuntur.

^b Vectes dicti, quòd manibus vectentur: vnde ostia saxaq. velluntur.

^c Forfices, secundū etymologiam si à filo dicuntur f. ponitur, vt forfices, quæ sunt sartorum: si à pilo per p. vt forpiceps, quæ sunt tonforum: si ab accipiendo per c. vt forcipes, eo quòd formum capiant, quæ sunt fabrorum. Formum enim dixerunt antiqui calium: vnde & formosus.

Nouacula, eò quòd innouat faciem.

Pecten dictus, eò quòd pexos capillos faciat atque compositos.

^d Calamistrum, est acus, quæ calefacta & adhibita calefacit & intorquet capillos. Vnde & calamistrati appellantur, qui comâ torquent.

Clavis dicta quod claudat & aperiat. A
 • Catenatum quod capiendo teneat.

Horologium, quod ibi horas legamus, id est, colligamus. Est enim in solarijs positum, ubi à clavo per lineas currit umbra, ut quantumque diei horam ostendat.

• Cap. XIII. Fustes dicti quod stent. *Sup. lib. 5. cap. 27.*

Fustes quod præfixi in fossis stent,

• Vestes. *Eadem lib. 5. c. 27.*

• Forcipes secundum etymolog. *Vel. Longus in libro de orthograph.* Sed questio est in loquendo, ut forcipes, & forcipices, & arcesso, & accersio. His enim minimū erit dignoscere quomodo dicantur. Proinde ac dixerō, scribes mihi, quibus tamen adnotavimus veteres per transmutationem syllabæ forcipes dixisse. Nam & Virgilius, versantque tenaci forcipe massam. Forcipes dicimus ab eo quod formam capiunt, id est, calidum.

• Calamitum. è *Seru. Æn. 12. ad p. cines vibratos calido ferro.*

• Catenatum. *Quod nos candado.*

De instrumentis rusticis. Cap. XIII.

Vomer dictus quod vi humum eruat, seu ab euomendo terrā. De quo Lucretius: vncus aratri Ferrens, occultò de crevit vomer in aruis. ^b Sumitque per detrimenta fulgorem.

Aratrum, ab arando terram vocatum, quasi araterrum.

• Buris est curuamentum aratri, dictum quasi *Buris spā*, quod fit in similitudinē caudæ bouis.

• Dentale, est aratri pars prima, in quo vomer inducitur, quasi dens.

Cultelli, à cultura dicti, eò quod ex ipsa putatione veteres in arbore utebantur & vite, præquam falces essent reperta.

• Falx est, qua arbores putantur & vites. Dictæ autem sunt falces, ^f quod his primum milites herbam filicē scilicet. ut abscindere. & vnde est illud. Pax me certa ducis placidos curauit in vltis. Agricola nunc sum, militis antefui.

Falcastrū à similitudine falcis vocatum. Est autem ferramentum curuum cum manubrio longo, ad densitatem veprium succidendum. Hi & ^h Runcones dicti, quibus vepres secantur, à runcando dicti.

Serrula, est prætenuis lamina ferri, dentium mordacitate ressecans arbores seu ramos.

• Rastra quoque aut à radendo terram, aut à raritate de ^{rum} dicta.

Ligonēs, quod terram leuent, quasi leuones.

• Scudicia dicta, eò quod circa codicem terram aperiat, & quamuis eius vsus in reliquis operibus habeatur, nomen tamen ex caudice retinet. Hanc alij generaliter Fossorium vocant, quod foueam faciat, quasi fouessorium.

• Sarculi sunt, vel simplices, vel bicornes.

• Pastinū, vocant agricolæ ferramentum bifurcum, quo semina panguntur. Vnde etiam repastinari dictæ sunt vineæ veteres, quæ refodiuntur.

• Cylindrus, lapis est teres in modum cōlūnæ, qui à volubilitate nomen accepit: de quo Virgilius, Area cū primis ingenti æquāda cylindro, Et vertenda manu.

• Tribula, genus vehiculi, vnde teruntur frumenta, & ob hoc ita vocatur.

• Pala, quæ ventilabrum vulgo dicitur, à ventilandis paleis nominata.

• Furcille dictæ, eò quod ij: frumenta, cilluntur, id est, mouentur. Vnde & oleilla dicta ab eo quod cillantur, hoc est moueantur ora. Nam cillere est mouere.

• Tesserae sunt, quibus frumentorum numerus designatur.

• Trapeum, mola oliuaria.

• Prelum, trabes quo vna calcata premitur, à premendo vocatum, quasi pressorium.

• Piclum, quo premitur oleum.

• Lacus, quo liquatū præluit, & quo ab vuis vel oliuis torquendo oleū, vinūmq. exigitur.

• Verennes à vehere, id est, exportare nominata.

• Qualus, per quem mustū fluit, à colando dictus.

• Fiscum quasi fisculum, à colando oleum dictum, vel quasi fiscella olei.

• Cap. XIII. Vomer— seu ab euomendo terræ. Aratrum quod arauit terram, eius fertum vomer quod vniuit eo plus terram.

• Sumitq. per detrimenta fulgorem. *f. nitore respexit fortasse ad Virgilij verba, & sulco attritus splendescere vomer.*

• Buris. — cauda bouis. è *Seru. Georg. 1.*

• Dentale. *Ex eod. nisi quod illic inducitur, non includitur.*

Falx est. *Pallad. lib. 1. c. vii.* Falces putatorias quib. in arbore vtiuntur, & vite.

• Quod hæc primum milites *Pocem* milites *reyciebat Chæcon* tanquam è *Martialis versu acceptam, cum Fal-ladius, cuius hæc (aut nihilum non meminerit. Ille. n. item (inquit) falcietas breuissimas, quibus filicem solemus abscindere. Falcis vero vocem è Syriaca! sea fluxisse*

flexisse eruditissimas vir existimat.

8 Vnde est illud: Pax me certa. Martial. in apophor.

h Hi & Runcones. Pallad. libid. Runcones quib. vepreta persequimur.

i Raltra. è Seru. Georg. 1.

k Scudicia. Quam nos fortasse escoda vocamus.

l Sarculi vel simpl. vel bicorn. Ex Pallad. libid.

m Pastinum -- refodiuntur. è Columell. libro. 3. c. 18.

n Cylindrus lap. è Seru.

o Tribula. ex eodem.

p Pala Vtantur hac voce Tertull. Cypr. Hieron. & August.

q Furcilla. è Seru. Georg. 2.

r Tesserae sunt quib. frum. num. design. Seru. Georg. 1. aut numeros impressit aceruis, id est, aut characteres facit, quib. pecora signantur, aut tesseras quibus frumentorù numerus designatur. Nam numeros pro litteris posuit, quibus numeri continentur.

s Trapetum, mola oleae. Ex eod. Georg. 2.

t Prelum. Ex eod.

v Qualus. Ex eod.

x Filclum. Aut hic filcellum, aut apud Columell. libro 12. c. 32. filclum, legas.

De instrumentis hortorum. Cap. XV.

ROta^a dicta, quòd quasi ruat. Est enim machina, de qua à flumine aqua extrahitur. Lucretius. Ut fluuios versare rotas, atque haustra videmus.

^b Haustra autem, id est rota, ab hauriendo aquas dicta.

Girgillus, quòd in gyrum vertatur. Est enim lignum in^c transuersa pertica mobile, ex quo funis cum sicula vel vtre in puteum demittitur hauriendae aquae causa.

^d Telonem hortulani vocant, lignum longum, quo hauriunt aquas. Et dictus telon à longitudine τῆλον enim Graecè dicitur quid longum est. ^e Vnde & mustela vocata, quasi mus longus. Hoc instrumentum Hispani Ciconiam dicunt, quòd imitetur eiusdem nominis auem, leuantem, ac deponentem rostrum, dum clangit.

^f Hama. ---

Lupus, qui & Canicula, ferreus harpax, quia, si quid in puteum decidit, rapit & extrahit: vnde & nomē accepit. Harpax enim dictus, quia attripit. ἄρπάζει enim Graecè rapere est.

^a Cap. XV. Rota. Vid. Vitruv. lib. 10. c. 11.

^b Haustra. Non. haustra proptiè rotarum dicuntur, sicuti Graecè ἄστρα.

^c In transuersa pertica. Al. parte.

^d Telonem hortulani vocant. Ita scripsisse Isidorum arguit etymologia, sed tollentem dixisse debuit. Festus Tol-

Aleno genus machinae, qua trahitur aqua, alteram partem praegravante pondere, dictus à tollendo. Vtantur hac voce Linius, Plin. Vegetius.

^e Vnde & mustella quae mus longus. Verba sunt seru.

^f Hama. -- Ferramentum aduncum ad coercenda incendia. Plin. ep. 250. Et alioqui nullus vsquam in publico sipo, nulla hama, nullum denique instrumentum ad incendia compescenda. Et Paul. c. 3. d. de off. praef. Vig. Sciendum est autem praefectum vigilum per totam noctem vigilare debere, & coerrare calciatū cum hamis, & dolabris. Et Vlp. c. 12. D. de fund. inst.

De instrumentis equorum. Cap. XVI.

Phalera^a ornamenta equorum sunt, & est sermo Graecus.

Fræna dicta, quòd equos fremere cogant: vel quòd hæc equi fremant, id est, imprimant dentibus, & obmordeant. Vnde & nefrendes dicti, adhuc lactentes porculi, quòd nondum aliquid fremant, id est, comminuant dentibus. ^b Hinc & faba fræna quæ molita est.

^c Lupata, sunt fræni asperrimi. Dicti autè lupata à lupinis dētibus: qui inæquales sunt: vnde etiam eorum morsus vehementer obest.

Chamus. ---

Habena^a, ab habendo dicta quòd ijs equos habeamus, hoc est teneamus: vnde & equi habiles dicti. ^d Hæc & Retinacula à retinendo.

Lora. ---

Capistrum, à capite iumentorum dictum.

Sella à sedendo, quasi sedda.

^e Antella, quasi ante sellā, sicut & postella, quasi post sellam.

^f Cingulum hominum, generis neutri est, nam animalium genere fœminino dicimus has cingulas.

Sagma, quæ corruptè vulgo dicitur salma, à stratu sagorum vocatur. Vnde & 3 caballus sagmarius, mula sagmaria.

D Capulum, funis, à capiendo, quòd eo indomita iumenta comprehendantur.

Calcaria dicta, quia in calce hominis ligantur, id est, in pedis posteriore parte, ad stimulandos equos, quibus aut pugnandū est, aut currendum, propter pigrum animalium, aut timorem. Nam ex timore stimuli nuncupati, licet sint & libidinis stimuli.

Strigiles nuncupati à tergendo, quòd ijs equi terguntur.

Character, est ferrū calorum, quo notæ pecudibus inuruntur. Χαράκτηρ autè Graecè, Latine forma dicitur.

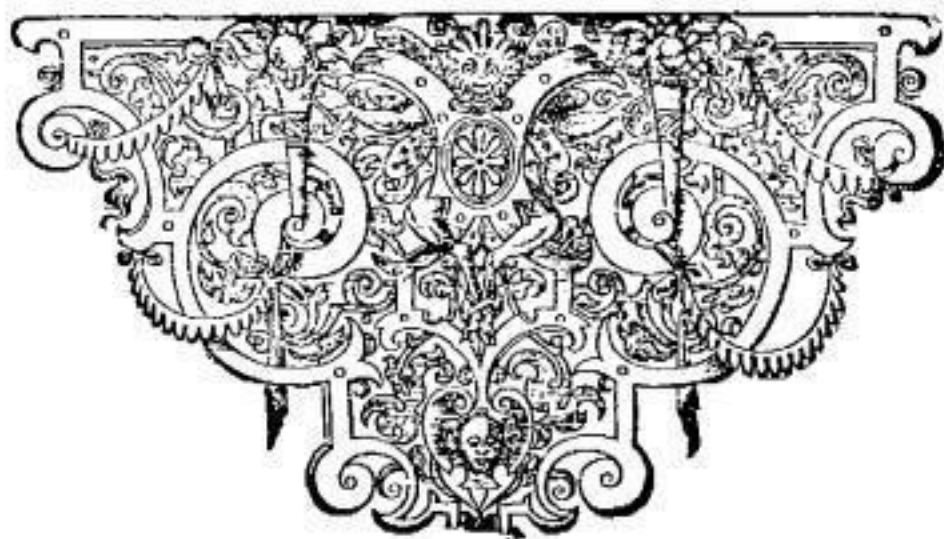
Caute-

Cauterium dictum, quasi cauturium, quod vrat, & prouida sit in eum, seueraque cautio, vt dum videtur cuius sit, auaritia refringatur. Quod interdum pro signo, interdum pro cura adhibetur, vt vis morbi ignis ardore sicetur.

a Cap. XVI. Phaler. Græcus serm. è *Seru. Æn. 9.*
 b Hinc & faba fressa. *Fest.* Frenere est frangere, vnde est faba fressa, vnde & dentib. dicimus frenere. *Gloss.* Faba frensa.

c Lupata. è *Seru. Georg. 3.*
 d Hæc & retinacula. respexit ad *Maronis verb. a,* & frustra retinacula tendens, *Georg. 1.*
 e Antella--Postella. *Lege* Antillena & Postillena in multis libris omnib. Nam vitium proculd. bio natum ex notationib. *Gloss.* Antillena è *εἰς ἄνω,* Postillena verò etiam legitur in *Casina planti.*
 f Cingulum hom--cingulis. è *Seru. Æn. 9.*
 g Caballus saginarius--mula saginaria. *Eod. modo legendum apud Seru. Æn. 1. ad illud: Fertisq. recentibus halant. non saginarius. Vid. Suid. in σάγμα.*

F I N I S.

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

DIFFERENTIARVM

sive de proprietate sermonum.

LIBER PRIMVS.

PRÆFATIO.

Isidorus Lectori Salutem.

Perique veterum sermonum differentias distinguere studuerūt, subtilius inter verba & verba aliquid indagantes. ^a Poëta: autem ^b gentiles necessitate metrica, cōfuderunt sermonum ^c proprietates. Sicq. ex his consuetudo obrinuit, pleraq. ab ^d auctoribus indifferenter accipi, quæ quidem quamuis similia videantur: quadam tamen propria inter se origine distinguuntur. De his apud Latinos Cato primus scripsit, ad cuius exemplum, ipse paucissimas partim edidi, partim ex auctōrū libris deprompsi: tibiq. Lector, pro ^e delectatione subnotaui.

Seruius ad ill. 1. Aenei. nemora inter frondea. ^b *Aliis Gentilium.* ^c *Al. proprietatem.* ^d *Al. auctoritatibus.* ^e *Al. pro delectatione legentium.*

De litera A.

1 Inter Aptum, & Utile: Aptum ad tēpus: Utile ad perpetuum.

2 Inter Amicum, & Socium: Amicus cōstat affectu: Socius re: quia confortio constat.

3 Inter Arrogantem, & Abrogantem: Arrogans, superbus: Abrogans, humilis. Arrogans assumit sibi fiduciā: Abrogans demit, id est, negans.

4 Inter Auarum, & Cupidum: ^b Auarus est, qui ^c suo non vitur: Cupidus, qui aliena desiderat.

5 Inter ^d Amorem, & Cupidinem: Aliud est, inquit Cato, Philippe, Amor lōgē, aliudque Cupido. Accessit illicō alter, vbi alter recessit: alter bonus, alter malus. Alij verius, Amorem & bonū dixerūt, & malū: Cupidinem semper malum. ^e Amoris quadripartita differentia est. Est enim iustus Amor, pius, crudelis, obscœnus. Iustus amor est vxorum, pius filiorum, crudelis cōtra naturam, vt Pasiphaë, obscœnus meretricum.

6 Inter Auspicia, & Auguria: Auspicia sunt, ^f quæ inchoantur, & vtrō veniunt: Auguria, quæ ^g cōsuluntur, & cōsequuntur.

7 Inter Arguentum, & Argumentatio-

A nem: Argumentum est, quod in principio libri breuiter causam pandit: Argumentatio est, quæ in disputatione fidem ^h assertionibus facit.

8 Inter Artem, & Artificium: Ars est natura liberalis: Artificium verò ⁱ gestum manibus constat.

9 Inter Absconditū, & Absconsum. Absconsum est, cuiuslibet arte celatū: Absconditum verò, naturaliter abditum. Conditū est enim, non consum. Inde & consuere dicitur, quando ^k rupta atq. aperta quæque ^l texuntur. Porro ^m occultum ab occultando, id est, claudendo, dictū. ⁿ Arcanum verò ab arca, vel ab arcendo: eò quòd ab eo omnes arceantur, id est, prohibeantur. ^o Inde & Arces dicuntur, à quibus arceantur hostes. Inde & ^p Arca, eò quòd arceat ^q furē. Inde & ^r Arcus, eò quòd arceat aduersariū.

10 Inter Ante, & Antea: Ante locum significat, & personam: Antea tantum tēpus.

11 ^s Inter Accubuit, & Recubuit hæc differentia est: Accubuit in triclinio conuiuia: Recubuit in cubiculo dominus: Decubuit languidus. Accubare enim est corpore toto: ad cubere cubito.

12 Inter Abscedit, & Discedit: Abscedit, quod à parte qualibet se subtrahit. Quod

AA verò

verò à medio diuiditur, Discedit.

13 Inter Adulterium, & Fornicationem: quòd ^c Adulteriù est, alienã vxorẽ appetere. Fornicatio verò nõ est adulteratio matri monij, fœderis, sed cù alijs solutis mœchari.

14 Inter Altum, & Excelsum, Sublime, & Arduum: ^a Altum, ex superiori parte, & inferiori est: Excelsum, ex superiori tantùm: ^x Sublime, excelsum est, cum aliqua dignitate: ^y Arduum, excelsum est cum aliqua difficultate. Item altus puteus, murus excelsus. Summa videbis in excelso, ima in alto.

15 Inter ^z Adnixum, Innixum, Subnixum, & Obnixum: Adnixum, ^a conantem ad aliquid: Innixum ^b innitentem in aliquid: vt si quis baculo innitatur, aut columnæ. Subnixum verò instructum aliquo consilio, aut suffultum ex omni parte: ^c Obnixum autẽ obstinatum, vel ^d perseverantem.

16 Inter Alloqui, ^e Obloqui, Eloqui: Alloqui, hortantis & iubentis. Obloqui, obtrechtantis, Eloqui oratoris.

17 Inter ^f Amare, & Diligere putat differre Cicero: Sæpiusq. sic vtitur, vt distinguat, atq. amare ponat pro ardentè amare; at diligere pro leuius amare. Sicut in Epistolis ad Brutũ: Vale, inquit, & nos amare; vel, si idẽ maius est, ^h dilige. Et rursus: sic igitur facies, me aut amabis, aut, quo contentus sum, diliges. Item ⁱ ad Dolabellam: Quis erat qui putaret, ad eum amorẽ, quẽ erga te habebam, posse aliquid accedere? tantùm accessit, vt mihi nunc deniq. amare videar; antea dilexisse. Alij dixerũt amare nobis naturaliter insitum; ^k diligere verò electione.

18 Inter Abijcere, & Projicere distat: quòd enim in despectione est, & neglectum, abijcitur. Quòd verò foris est penitus à salute, & à beatitudine alienum, hoc projicitur. ^l Projicere autẽ dictũ, quasi porrò abijcere.

19 ^m Inter Arguere, & Coarguere: Coarguere est coercere & compescere: Arguere modò accusare, modò aliquid ostendere, & patefacere est. Virg. ⁿ Degeneres animos timor arguit. Vnde & Argumenta dicuntur, quæ causam ^o ostendunt.

20 Inter Adlidere, & Elidere: Adliditur quis proximè: Eliditur longè.

21 Inter Aspicere, ^p & Respicere, &c. Aspicimus ante nos, Respicimus retrò, Suspiciamus sursum, Despicimus deorsum, Inspiciamus introrsum: ^q Prospiciamus longè: Cõspiciamus circumquaque. Item Aspicimus

A præsentia: Respicimus præterita: Prospiciamus futura. Qui autem in dexteram læuamq. se conuertit, hæc adspicit, non aspicit. ^r Notandum sanè, ^s quòd si & despiciens dixerimus, ^t nonnunquam diligenter ^u inquirere significamus. Item ^x Circuminspicere, ^y quæ nec cernere possis. Nam ^z Circuminspicere, est quærere.

22 Inter Adtendere, & Intendere: Adtendere aspiciere est: ^a Intendere verò criminari, aut ad eadem, aut ad iniuriam: ^b Perratò tamen in bono est.

23 Inter Audire, & Exaudire: quòd tam boni, quàm mali Audiuntur: Exaudiuntur tantùm boni.

24 Inter ^c Adolescere, & Inolescere: Adolescere augmenti est: Inolescere ^d consuescere.

25 Inter ^e Adnuntiatur, ^f Nuntiatur, ^g & Denunciatur: Adnuntiatur de futuro: ^h Nuntiatur de longinquo: Denuntiatur ⁱ de præsentia: Renuntiatur de excusando, & repudiando.

C 26 Inter Aduocatur, Inuocatur, & Euocatur: ^k Aduocatur, daturus patrocinium: Inuocatur, præstiturus auxilium: Euocatur ^l præbiturus obsequium.

27 Inter ^m Abducitur, Perducitur, & Deducitur: Abducitur quis ad rem inhonestã: Perducitur ad ⁿ studia: Deducit ad honorẽ.

28 Inter Adficimur, ^o & Afficimur: Adficimur honore: ^q Afficimur iniuria.

29 Inter ^r Aduersum te, & Aduersus te: Aduersum te, aduersarius: Aduersus te, Imitator.

30 Inter ^s Alterũ, & Alium: Alter de duobus dicitur: Alius de multis. Alter enim sine vno esse non potest.

31 ^t Inter ^u Apparet, & Paret: ^x Apparet qui videtur, ^y Paret, qui obsecquitur: ^z nõ regulæ ratione, sed discernendi intellectus gratia.

32 Inter ^a Aditum, & Ostium: Aditus quibus ^b admittitur: Ostium, quo ^c excluditur.

33 Inter Arbitrum, & Iudicem: Arbitr ex voluntate fit: ^d Iudex ex lege.

34 Inter Aduenam, & Conuenam: ^e Aduenam de vno loco venientes: Conuenam de diuersis.

35 Inter Albũ, & Candidum: ^f Albũ natura: Candidũ studio siue cura: Albos ergo capillos, ceram candidam dicimus. ^g Itẽ Candidũ est quadam ^h nitenti luce perlucidum: Albũ verò quòd Auroræ constat esse vicinũ.

36 Inter Albentem, & A ⁱ cipientem: Albentem

- bentem dicimus eum, qui iam ^l Albatus: Albescentem, eum qui incipit.
- 37 Inter Animum, & Animam hoc interest: quòd ^k Animus consilij est: Anima vita. Ista semper eadem est: ille pro affectu mutatur. Item mentem antiqui ab animo separauerunt: Mentem, ut sciat: Animu verò ut velit aut possit discere: ^l Præterea nonnunquam & Animus pro viribus ponitur.
- 38 Inter Aluum, & Ventrem, & ^m Vteru: Aluus interius receptaculum cibi est, quo sordes defluunt: Ut Sallust. ⁿ Simulans sibi aluum purgari: Venter est aspectus ipsius partis extrinsecus, ut Iuuenalis: Montani quoq; venter adest. Vterus autem proprie prægnantis est. Sed & hoc à Poëtis metri necessitate variatur.
- 39 Inter Arma, & Tela: ^o Arma sunt, quibus ^p defendimur: ^q Tela, quæ ^r mittimus. Item Arma belli sunt: Armamenta nauu.
- 40 Inter ^r Alluuium, & Colluuium: Alluuium consumptio est riparum ex aquis: Colluuium autem congregatio sordium: quæ fit à fluxione multa.
- 41 Inter ^r Aquatum, & Aquosum: Aquatam potionem rectè dicimus: ^v Aquosum locum, qui ex se aquam fundit. Ita & meracam potionem, merosum autem vinum appellamus.
- 42 Inter Apricum, & Opacum: Apricum contrarium ^x est Opaco: quasi apertum celo vel soli ^y sine horrore frigoris. Et est Apricum, ^z quasi ^z sine flatu & frigore. Hinc & Africam dici quidam existimant, quasi Apricam. At contra ^b Opacum condensum est, & umbrosum: ^c sicut & Amœnum. ^d Amœna autem dicta eò quòd amentur.
- 43 Inter ^e Acerbum, & Aceru: Aceruus per duas vv. scribitur & significat ^f molem. Acerbus per b. scriptus, significat immaturum.
- 44 Inter ^g Arbos, & Arbor: Arbor interdum & sine fructu: Arbos verò non nisi fructifera. Similiter Sylua, & Nemus: Sylua interdum est fructuosa: Nemus verò arbores umbrosæ & infructuosæ intelliguntur.
- 45 Inter Acerbum, & Immaturu: Acerbu est longè à maturitate positum: Immaturu verò proximum maturitati.
- 46 Inter ^h Auenã, & Habenã: Avena per v. litterã herba est: Habena per b. litteram lorum est. Habenas autem ab habendo dictas putat: quòd lis equos habemus, hoc est tenemus, vnd. & equi habiles dicti.
- 47 Inter Anem, & Volucrè: Aues dicimus, quæ per aëra ⁱ leuibus volitant ^k pinnis: Volucres autem non solum aues vocamus, sed quadrupedes nimia pernicitate currentes: sed tamen cum adiectione: ut puta volucrè equum, volucrem tigridem. Ut est illud Pacuij: ^l Volucris currit axe quadriga. ^m Nã & sagittæ volucres dicuntur: quòd his ⁿ pinnae conglutinantur. Nam sine adiectione tantum alitem sonat.
- 48 Inter ^o Anguem, Serpentem, & Draconem: In mari Angues: in terra Serpentes: in templo Dracones. Ut Virgilius -- Tranquilla per alta angues -- & paulò post. -- serpens amplexus vterque. Item: -- Delubra ad summa dracones.
- 49 Inter Aureum, & Auratum: Aureum auro factum: Auratum ex alia materia factum, & mixtum auro operitur.
- 50 Inter Animalia, & Animantia: ^p Animalia sunt, quæ habent animã: Animantia tantum ad animos pertinent.
- 51 Inter Austrum, & Ostrum: Austrum ventum significat: Ostrum verò purpuram.
- 52 Inter Annuit, & Abnuit: ^q Annuit cõsentit: ^r Abnuit denegat.
- 53 Inter Æs, & Es: Æs metalli materia: Es verò verbum est.
- 54 Inter Animum, & Animam: Anima sine differentia: Animus verò varius est: ^r quòd Animo sapimus: Anima, qua viuimus.
- 55 Inter ^r Ad, & At: Ad præpositio est: At verò coniunctio.
- 56 Inter Adiuro, & Abiuro: A diuro rogo, Abiuro nego.
- 57 Inter ^u Apud, & Penes: quòd Apud tunc dico, quum aliquam partem omnem significo. Nam Penes possessionè significat: Apud autem quasi corpus & librum; non ^r possessio. Dicimus autem, apud te habeo argentum meum, non penes te: quæ ergo redduntur apud te habeo, quæ possidentur, penes te habeo.
- 58 Inter Amburere, & Comburere, & Sepelire: Comburere est igni dare: Amburere ex utraq; adurere: ^y Vtere est igni adurere penitus, & ad medullam ignem sentire. ^z Sepelire est sepulcro cingere, vel corpus humo tegere & ossa. Inde Virgilius: ^a Corpus humo patiare tegi, ^b Aut si qua id fortuna verabit, Absenti ferat inferias, decoretq; sepulcro.
- 59 Inter Audacem, & Temerarium: ^c Audax

dax non timet: Temerarius non æstimat A
periculum.

60 Inter Ad forum ire, & In forum ire: Ad
forum, significatur aliquis locus, in quem
imus: In forum, in ipsum forum.

61 Inter Afrum & Africum, & Africanū:
Afrum dicimus ciuem: Africum ventum:
Africanum negotiatorem.

62 Inter Agnoscere, & Cognoscere: d Ag-
noscimus notos: Cognoscimus ignotos.

63 Inter e Auferre, Adimere, & Eripere:
Auferimus rem, quā dedimus: Adimimus f
ius: Eripimus, quod ab g aliquo rapimus.

64 Inter Agere cassam, & Dicere: quod
Agit patronus: Dicit reus.

65 Inter Aquam, & Vndam: Vnda semper
in motu est: Aqua verò statua. Porrò im-
bres nubium sunt: Latices fontium. Nam
latex propriè liquor fontis est: & dictus,
quòd in venis terræ lateat.

66 Inter Æquora, & Maria: h Æquora, nō
tantum aquar, sed & campi i propter æquali-
tatem dicti: Mare autem, tantum congrega-
tio aquarum.

67 Inter Æuum, & Seculum: k Æuum
tantum tempus ostēdit: Seculum verò per-
petuitatem & tempus. Vnde & in secula se-
culorum dicimus.

68 Inter l Æquum, & Iustum: Iustus quip-
pè ex lege est, quasi ius custodiens: Æquus
autem est, qui secundum naturam iustus.
Etenim iustus à iure viuendo, id est, iuxta
quod ius est faciendo, vocatur.

69 Inter Ægrum, & Ægrotum: m Æger
propriè animo mæstus: nam corpore Ægro-
tus dicitur. n Proinde Æger est, & tristis, &
malè valens: Ægrotus autem, siue Ægrotās
tantum modò malè valens.

70 Inter Ægritudinem, & Ægrotatio-
nē: o Sicut Ægrotatio in corpore, sic Ægri-
tudo in animo nomen habet nō sciunctū
à dolore. Dolor igitur Ægritudo, id est, cau-
sa efficiens Ægritudinem in animo: tanquā
Ægrotationem in corpore.

A.

- a C. Fronto. Aptum loco venit, & tempori: vtile
vltus fecit.
- b Etymolog. lib. 10. littera A & C.
- c al. lura.
- d Vid. Non. in voce Cupido.
- e al. iam horum.
- f Malim: quæ inchoanti quid vltro ven.
- g Consolantur al. m. s. cōsulantur, al. cōsultantur.
- h al. allectionemque.

i al. gestu & manib.

k al. erupta.

l al. trahuntur.

m al. occultatum.

n Seru. ad ill. Ænei, arcana mouebo. Ipse etymolog. lib.
20. cap. 9.

o Etymolog. lib. 15. cap. 2.

p Varro 4. de ling. Lat. dict. arca, & ipse lib. Etymolog.
20. cap. 9.

q Visum est in etymolog.

r Etymolog. lib. 18. cap. 9.

s Vide Acron. Ode. 27. lib. 3. Horatij.

t Etymolog. lib. 5. c. 26.

v Seruij verba sunt ad ill. 2. Æn. terris iactatus, & al-
to. Altum tamen sciendum est, quod & superiore,
& inferiorem altitudinem significat.

x Etymolog. lib. 10. l. t. s.

y Sic Seru. interpretatur illud Georg. 2. Ardua palma,
aut alta, aut ad quam difficilè peruenitur.

z Adnixum in vno m. s. Seruius tamen, quem Isidorus se-
rè sequitur, alteram scripturā magis probat, ad illud. 1. Æn.
Triton adnixus acuto, &c.

a al. conari.

b al. inniti ad.

c Vetus glossarium ἀνίσχορα. Non. contra aduersarium
colluctantem.

d al. perseverans.

e Ex Agratio.

f Vid. Non. dict. amare, & diligere.

g al. minus.

h al. diliges.

i Fam. lib. 9. Ep. 24.

k Tunc diligentia Etymol. lib. 9. littera D.

l Macrob. lib. Satur. 6. c. 4.

m Ex Agratio: in quo malè pro comescere est compensa-
re, desuntque illa, modò accusare, modò aliquid, si-
cut in Parisien. editione.

n Æneid. 4.

o Causam cause est in Agrat.

p Ex Agratio, in quo malè est aspiciamus sursum, qui
hinc emendandus.

q al. perspicimus.

r Ex Seru. ad ill. 1. Æn. Despiciens mare ycliuolū.

s al. quia Seruius.

t Seru.

v Inquirens Seruius.

x f. circumspicere.

y al. quartit cernere.

z f. circumspicere.

a Interpretes Terent. act. 3. scen. 4. zanneh. propriè in-
tendere est crimen in aduersarium iacere.

b al. pro raro.

c Ex Agratio: vid. etiam Non. in dist. adolere.

d Fortè legi posuit ex Seru. ad ill. 6. Æn. modis inole-
cete miris, concrefcere, proprius tamen vero existimo,
vt ex Agratio legamus inolefcere coaugmenti, adda-
músque tertium membrum: exolefcere euanescenti.

e Ex Agratio.

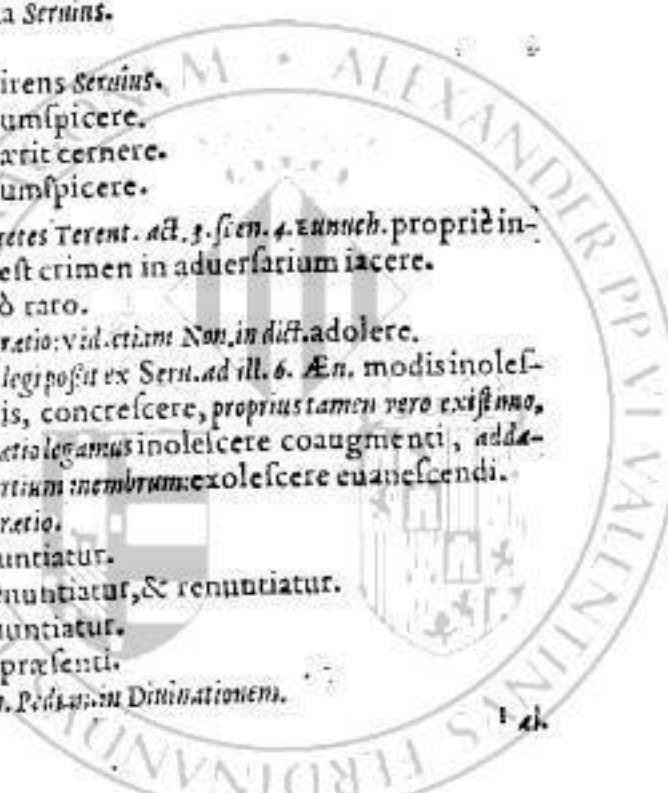
f al. enuntiat.

g al. denuntiat, & renuntiat.

h al. enuntiat.

i al. in presenti.

k Acon. Pedu. in Dittinationem.

- l Al. praestitutus.
 m Ex Agratio, in quo pro abducitur, est adducitur.
 n Al. studium.
 o Agrat. afficimus honore, afficimus iniuria, qui hinc forte emendandus.
 p Al. afficimur.
 q Al. adficimur.
 r Ex Agratio.
 s Ex Agrat. Vid. Seru. ad ill. 11. Aen. Harum vnam iuueni, & ipse etymolog. lib. 10. littera A.
 t Ex Agratio, & Seru. ad ill. 1. Aen. Apparent rari nates. Vid. etiam Fest. dict. apparet.
 v Al. adparet, & apparet.
 x Al. adparet.
 y Al. apparet.
 z Al. Haec ab Agratio absunt, & restè.
 a Videtur differentiam concinuisse ex pluribus verbis Seru. ad ill. 6. Aen. Ostia iamq. domus patuere. Habes haec etiam lib. etymolog. 5. c. 7.
 b Al. admittimur.
 c Al. excludimur.
 d Varro 4. de ling. Lat.
 e Ex Seru. ad ill. 8. Aen. Tum manus Ausonix. ipse etymolog. lib. 10. littera A.
 f Ex C. Fronto. & ipse etymolog. lib. 10. littera C.
 g Ex Seru. ad ill. 3. Georg. color deterrimus albis. ex quo pro Autora leg. Pallori.
 h Al. ante.
 i Al. albus.
 k Etymolog. lib. 11. cap. 1.
 l Etymolog. lib. 10. littera A. Animosus quod sit animis, & viribus plenus.
 m Ex Seru. ad ill. 2. Aen. vterumq. armato milite complent. Ipse etymolog. lib. 11. c. 1.
 n Ex fragmentis incertorum lib.
 o Etymolog. lib. 18. c. 5. Aliud discrimen apud Fest. dict. atma.
 p Al. defendimus.
 q Seru. ad ill. 9. Aen. telorū effundere cōtra Omne genus.
 r Al. emittimus.
 s Etymolog. lib. 14. c. 9.
 t Ex Agratio, in quo tamen pro aequatum, est aequaticum.
 v f. Addendum ex Agratio, quæ aquam aliunde recipit. Aquos.
 x Al. Est opacum quasi opertum cælo.
 y Al. In horrore.
 z Al. quia.
 a Puto mendum subesse scribendumq. ἀρεο φρίγος, id est, sine frigore, sic & in Seru. leg. ad ill. 5. Aen. apricis statio gratissima mergis. & 6. Aen. ad ill. terris immittit apricis. Vid. Fest. dict. apricum. ipse etymolog. lib. 3. cap. 18.
 b Sic Festus dict. opacum.
 c Sic etiam vetus Glossar. Amœnum interpretatur ἀμύμονος τόπον.
 d Ipse etymolog. lib. 14. c. 8. Fest. dict. Amœna, Seruius ad illud. 5. Aeneid. amœna piorum, & 6. amœna vi recta.
 e Ex Agrat. ipse etymolog. lib. 17. c. 6.
 f Al. mobilem. igratius malè.

- A g Ex Agrat. & ipse etymolog. lib. 17. c. 6.
 h Ex Agrat. 46. ipse etymolog. lib. 20. c. 16.
 i Al. leuius.
 k Al. penius.
 l Al. Volucris erit ex quad.
 m Al. sedet.
 n Al. penne.
 o Ex Seruio ad locum. 2. Aen. citatus ad verbum.
 p C. Fronto, antmancia animus facit, animalia animam habent.
 q Vid. Non. dict. innuere, & annuere.
 r Sic veteres membranae vocum in Terentio explicatas. abnuo, nego, subtraho.
 s Non Marc. dict. animus, & anima.
 t Etymolog. lib. 1. c. 26.
 v Vid. Fest. dict. apud.
 x Al. possessionem.
 y f. Legend. vti est penitus, & ad medullam ignem sentite. Nam dictiones, est igni adurere, ex illis superioribus, est igni dare, sic malè irreperant.
 z Etymolog. lib. 11. c. 22.
 a Corpus humo patiare tegi. 10. Aen.
 b Aen. 9.
 c Ex Agratij mente, temeritas sine consilio, audacia post consilium. C. Fronto. hinc forte emendandus, audax non timet, temerarius non prouidet: nam malè alioqui, audax non prouidet, temerarius non timet.
 d Seru. ad illud. 8. Aen. Accipio, agnoscoq. libens.
 e C. Fronto. Aufert, qui dedit, adimit, imperio coactus, eripit, qui plus valet.
 f f. Iulsi, vt infra littera R.
 g Al. alio.
 h Ex Seru. ad ill. 2. Aen. quæ me æquora possunt.
 i Non dict. æquor.
 k Seru. ad ill. 6. Aen. quem tibi longæuo. Auum (inquit) propriè æternitatis est. Vnde quis in Isidoro forte legendum censet. Auum tantum perpetuitatem ostendit.
 l Etymolog. lib. 10. dict. æquus, littera A.
 m Ex C. Fronto, & Agratio.
 n Ex Seru. ad ill. 1. Aen. cuiusque ingentibus æger. Interpretes Terentij, act. 1. scen. 2. Andr.
 o Al. vt Cicero Tuscul. 3.

De littera B.

- 71 Inter Benignitatem, & Bonitatē Stoici ita^a definiunt: quod Benignitas sit virtus ad benefaciendum exposita, lenis, blanda, dulcis alloquio, ad omnium bonorum familiaritatem inuitans: Bonitas autem bene quidem facere & præstare quod poscitur parata est: non tamen nouit suauis esse consortio, & sua cunctos inuitare dulcedine.
 72 Inter Beatum, & Felicem: ^b Beatus sibi tantum est: ^c Felix: ^d & alijs. Vt est illud Virgilianum: Sis felix nostrumq. leues^e quæcunq. laborē. Felix autē dicitur, per quod
- AA 3 datur

6
datur & accipitur felicitas: vt felix tempus, A
felix locus, felix euentus.

73 Inter Beatus, Honestus, Fortunatus:
Beatus animo, Honestus moribus, Fortuna-
tus substantia.

74 Inter Bibere, & Potare: Bibere naturæ
est: potare luxuriæ.

75 Inter Balineum, & Balneum: In proſa
quotidiano ſermone Balineū, in verſu Bal-
neum dicimus.

76 Inter Barbam, & Barbas: ^fBarbam ho-
minum, Barbas pecudum, vel herbarum di-
cimus: Barbas & hominum: vt apud Virgi-
liū: Barbas incanāq. menta Regis Romani.

77 Inter Buccinam, & Buccinū: Buccina B
eſt tuba, qua ſignum datur in ſ hoſtes: Bucci-
nus ipſe clangor canoris.

78 Inter Bellum, & Prælium: ^hBellū in-
dicitur: prælium geritur. In ⁱ bello enim nō
ſtatim prælium: in prælio autem ſtatim &
bellum. Vnde & apud antiquos ^k tuba præ-
lij ſignū erat, belli buccina. Item bellū totū
eſt, id eſt, totus conſlictus, vt ^l Iugurthinum,
Ciuille, Punicum. Pugna vnus diei: ^m Præ-
lium pars pugnæ, licet, & pugna duorum ſit
aliquando, & ſine ferro: vnde & à pugno di-
cta eſt.

79 Inter Balsamum, & Opobalsamū: ⁿ Bal-
ſamum eſt arbor ipſa, Opobalsamum ſuccus
collectus ex arbore. Nam opo dicitur ſuc-
cus. Probatio autē Balsami, vt dicit Plinius,
hæc eſt: quod ſi cōtra ſolem feratur, & cor-
ruptum non ſit, manum ferentis exurit.

80 Inter Baſſos, & Baſſus: ^o Baſſos nomina
propria ſunt: ^p Baſſus verò appellatiua nomi-
na ſunt.

81 Inter ^q Barbariſmū, & Solæciſmū: Bar-
bariſmus ſit in vna loquela: Solæciſmus in
pluribus.

B.

^a Al. diſtingunt.

^b Hoc ſenſu & Frōto. Beatus, qui apud Græcos *μα-
κάριος*.

^c Ex *Seru. videtur ad ill. 1. Æn. Sis felix, & illud eclog.
5. Sis bonus, d felixq.*

^d Al. ſequenter & alijs.

^e Al. quemcumq.

^f Ex *Seru. ad ill. 3. Georg. Barbas in canāque menta,
Porro locus, quem Iſidorus citat, eſt ex 6. Æn. in quo pro
crines, barbas legiſſe conſtat.*

^g Al. hoſtem.

^h Vide *Seru. in illud, 8. Æn. qui ſeſe in bella ſequan-
tur.*

ⁱ C. Fronto.

^k Ex *Seru. in Æn. ad illud, bello dat ſignum & ipſe
ymolog. lib. 18. c. 1. & 4.*

^l Al. Iurgium.

^m Sic Non. dicit. bellum.

ⁿ Ex *Seru. ad illud. 3. Georg. Paſſamāq. & baccas.*

^o *Vetus Gloſſar. Baſſus ἐὺχολος.*

^p Al. Baſſos,

^q *Etymolog. lib. 1. c. 32. Vid. Agell. lib. 5. c. 20.*

De litera C.

28 I Nter Cælū, & Æther ita diſtinguitur:
quod nō ^a tantū ille ^b aſtriferus locus:
ſed & iſte aër Cælum vocatur. Æther autē
ſublterior cæli pars eſt, in quo ſidera conſti-
tuta ſunt. ^c Sanè & Æther aër igneus eſt ſu-
perior: Æthra verò lux & ſplendor eſt
Ætheris.

83 Inter Cras, & Craſtinum: Cras ad tem-
pus pertinet, Craſtinum ad opus eiſdem
temporis.

84 Inter Caſtitem, & Continentiā hoc
interreſt: quod Caſtitas eſt corporis incor-
ruptio: Continentia verò poſt corruptionē
^d ſexui renunciatio. * Primū ex his felicita-
tis eſt, non eſſe, quod metuas: ſecundū vir-
tutis eſt, proſternere hoſtem libidinis, à quo
totiens victus atque deiectus es. Quo pri-
mum cedere humilitatis eſt: ſecundum pa-
tientix *. Harū prima felicitatis eſt, nō noſ-
ſe in totum, à quo poſtea liberari optabis: Se-
cunda verò virtutis ^e contemnere vitium,
quod optimè noueris. Alij Continentiam in
^f coniugijs ſpecialibus, Caſtitem in virgi-
nibus intelligunt. Item quidam Caſtitem
accipiunt in mente: Virginitatem verò in
corpore. Illa eſt autem vera caſtitas, quæ nec
corpore, nec mente polluitur.

85 Inter Clamorem, & Clangorem: Cla-
mor rationabilium, Clangor irrationabiliū:
vt anſerum, vel tubarum.

86 Inter Criminatōrē, & Criminantem
hoc interreſſe auctor Orbilius putat: quod
Criminatōr ſit, qui alteri crimen inferat, &
id ſæpius faciat: Criminans autem, qui cri-
men inferat, & cum ſuſpitione quoq. id fa-
ciat, quare quis magis noxius videatur. Vt
Afranius. ^g Nō ſum, inquit, tam ^h criminofa,
ⁱ quàm tu, Vipera gannire ad aurem nun-
quam didici ^k Dominicam.

87 Inter Callidum, & Verſutū: ^l Callidus
eſt in diſputando ſubdolus: ^m Verſutus autē
cuius mens in negotiorum actū ad quamli-
bet fraudem facilè vertitur. Ergo ⁿ Callidū
non pro aſtuto tantum, ſed pro aſtute docto
dicimus: Verſutum autem ^a eo quod ani-
mum

D

- num citò verrat. Vnde & Plautus : Versu- A
tiores, quàm rota P figuraris.
- 88 Inter ⁹ Curam, & Sollicitudinem: Sol-
licitudo moderata est, atque temperabilis:
^t Cura verò sine moderatione est, vnde &
Cura dicta est eò, quòd cor vrat.
- 89 Inter Cognitionē, & Agnitionē qui-
dam sic distinguunt: quòd Cognitione eor-
um sit quæ ante non sciuius, & ea postea
scire permittimur: Agnitione verò eorum, quæ
prius scientes, deinceps scire desiuimus, eo-
rumq. postea recordamur.
- 90 Inter Commentarium, & Commen-
tum, & ^t Comicum: Commentarium liber: B
Commentum vel Commentatū volumen,
id est, ex diuersis libris ⁷ comatum: scilicet ex
veteri & nouo testamento.
- 91 Inter Coram, & Palam: Coram ad per-
sonam refertur: dicimus enim, Coram illo:
Palam autem persona caret, quia id ipsum
significat, quod omnes sciunt. Ergo Coram
ad personam certam refertur, Palam ad
omnes.
- 92 Inter Cauum, & Cauatum: Cauum na-
turaliter: Cauatum manu.
- 93 Inter Circiter, Circa, & Circum: Cir-
citer ad numerum referendum est: Circa ad
locum & tempus: Circum verò vndique.
Ergo ² dicimus, circumisse nos orbem, non C
⁷ circasse.
- 94 Inter ² Circumpedes, & Antepedes:
Circumpedes sunt obsequia seruorum: An-
tepedes amicorum.
- 95 Inter ⁴ Contingit, Obtingit, Euenit, &
Accidit: Contingit euentu: Obtingit forte:
Accidit casu: Euenit vel malo, vel bono.
- 96 Inter Corripere, Obiurgare, & Castiga-
re: Corripimus verberibus: Obiurgamus
verbo: ^b Castigamus verbis, cædibus, & ver-
beribus.
- 97 Inter Cupere, & Ambire: Cupere est
terrena lucra, vel quælibet mundi desideria D
inaniter querere: Ambire verò honorum
gradus vel ordines potestatum appetere.
- 98 Inter Cantare, & Canere: Cantare tã-
tū vocibus, vel clamore insonare est: ^c Can-
ere autem interdum modulari, interdum
vaticinari est, id est, futura prædicere.
- 99 Inter ⁴ Conscribere, Exscribere, & reli-
qua. Placidus, Conscribere, inquit, est multa
simul scribere. Exscribere, quod alibi scri-
ptum sit transferre. Transcribere, quum ius
nostrum in alium transit. Inscribere accusa-
tionis ⁴ est. Adscribere ^f assignationis: Descri-
- bere ⁸ dictionis, vel ^h ordinis.
- 100 Inter Construere, & Destruere: Con-
struere est ædificare: ⁱ Destruere vero, ex-
terminare.
- 101 Inter Commodare, & Accommoda-
re: ^k Commodare est præstare aliquid: ⁱ Accõ-
modare verò aptare.
- 102 Inter Consuere, & Suere, vel Adsuere:
Consuere vestium: Suere codicum: Adsuere
coriorum.
- 103 Inter ^m Consequimur, & Assequimur:
Consequimur pedibus: Assequimur studio.
- 104 Inter ⁿ Consuescimus, Assuescimus,
Insuescimus: Consuescimus bona, Insuesci-
mus mala, Adsuescimus ^o vtraq.
- 105 Inter Capiro, & Capello: Capiro ali-
quando: Capello frequenter.
- 106 Inter Cunctos, & ^p Omnes: Cuncti
omnes sunt, si modo iuncti sunt, & simul fa-
ciunt aliquid. ⁹ Aliter Omnes dicuntur non
Cuncti.
- 107 Inter Cæteros, & Alios: Quòd Cæte-
ri ex eodem numero sunt, Alij ex alio.
- 108 Inter Curulem, & Curialem: Curia-
les officiales publici: Curules verò sellæ,
in quibus magistratus sedentes iura red-
dunt.
- 109 Inter Censorem, & Censualem: Cen-
sores ^r enim iudices vocantur: Censuales ve-
rò officiales, qui censum prouincialem exi-
gunt. ^f Interim & ^t Censorium hominem,
pulerum dicimus.
- 110 Inter Cognatum, & Affinem, & Pro-
pinquum: Cognatus eiusdem generis, Affi-
nis nuptijs veniens, Propinquus sanguine,
vel affinitate coniunctus.
- 111 Inter Columem, & Incolumem: Inco-
lumē animo accipimus, Columem corpo-
re. Columen autem sanitas, vel ^v sustentacu-
lum est, ² quod à Columna est factum: vnde
& culmen, vnde & culmus.
- 112 Inter Comptum, & Compositum:
Comptum cura: Compositum natura.
- 113 Inter Crassum, & Grassum: Crassum
corporis est ² pinguedinis. Nã Grassari, ^a ani-
mi nimia crudelitatis.
- 114 Inter Grassum, & Obesum: Crassus pin-
guis est: Obesus plus est, quàm pinguis.
- 115 Inter ^b Cærulum, & Cæruleum: Cæ-
rulus est color: Cæruleus, qui ex eo colore
confectus est natura. Nam Cærulum ipsum
colorem dicimus.
- 116 Inter Corpus, & Carnē: quòd in omni
carne corpus est: nō in omni corpore carne

Caro enim, propriè ossa, & sanguis est, quod tamen & corpus est. Corpus autem & lapis, & lignum est: quod tamen caro non est. Dicitur autem corpus à corruptione, & caro à ^d carendo, vel à cadendo.

117 Inter Capillos, & Capillamenta: Capilli capitis sunt, ^e Capillamenta summitates ^f arborum.

118 Inter Collum, & Cervicem: ^g Collum semper Cervicem, ^h Cervix autem dum singulari numero dicitur, significat collum: dum plurali, superbiam. Ut Cicero ⁱ in Verrem: prætorum tu accusas? ^k Frange ^B cervices.

119 Inter Concidit, & Concidit: Concidit, correpta media syllaba, significat cecidisse: Concidit, producta media, significat ^l separasse.

120 Inter Casidem, & Galeam: Casis de lamina est: Galea de ^m corio.

Inter Clypeum, & Clupeum: ⁿ Clypeum sentum, Clupeum ^o ornamentum dicimus.

121 Inter Clypeum & Clupeum: ^p Clypeus masculino genere est, quem scutum dicimus: Clupeum neutro dicitur imago ab eo quod clueat, id est, dicatur, & nominetur & clara sit. Sic & inclytus præclarus dicitur.

122 Inter Consuetudinem, & Riturum: Consuetudo est ^q solitæ rei usus, & consensu duorum plurimorumque factus. Ritus verò ad iustitiam ^r pertinet, quasi rectum, ex quo pium, æquum, ^s sanctumque.

123 Inter Cognitionem, & Procuratorum: ^t Cognitionem non ^u nisi præsens à præsentem datur: Procurator autem & ^x absens constituitur aduersus absentem. Item Cognitionem aduersus eum solummodo ^y lite ^z contendit, aduersus quem ad agendum constitutus est: Procurator verò apud omnes. Item Cognitionem liti tantum dari solet, ^a id est iudicij expediendi gratia: Procurator verò & res omnes administrat.

124 Inter Coclearium, & Cocleare: Coclearius qui vendit: Cocleare verò species.

125 Inter Cætum, & Cetum: Cætus multitudo: Cetum belluam dicimus.

126 Inter ^b Commune, & Epicænum: Commune ^c generis est: Epicænum verò animalium.

127 Inter Capillatum, & Capillosum: Capillatus capillo grandi: Capillosum, pilosus & ^d airatus.

A 128 Inter Cornua, & Corna: Cornua animalium, vel antennarum: Corna vero pomorum genus.

129 Inter Cœpit, & Cepit: Cepit de capiēdo: Cœpit de incipiēdo.

130 Inter Caluum, & Caluatum: Caluus est natura: Caluatus manu. Inde & ^d decaluatus dicimus validè manu decaluator.

131 Inter ^e Circa, Circū, & Circiter: quòd Circa est incerti loci de aliqua parte: Circū certi vndiq: Circiter numeri penè infiniti.

132 Inter Causam, & Rationem: quòd Causa rem, vel rationem antecedit: Ratio in ipsa re est. Item ^f Causa est, propter quā fit aliquid: Ratio per quam fit.

133 Inter Ciuile, & Ciuicum: ^g Ciuile est, quod ad ciuitatem pertinet: Ciuicum, quod ipsi ciues faciunt.

134 Inter Cognoscimus, & Agnoscimus: Cognoscimus ignoratos mores: Agnoscimus, quæ nobis exciderant.

C.

^a Vtrumque ostendit Varro. lib. 4. ling. Lat. dict. cæjum.

^b F. altrifer.

^c Ex Seruio ad illud 3. Æn. nec lucidus æthra Siderea polus.

^d Al. Sexus. p.

^e Al. c. ea quæ optima.

^f Al. coniugibus.

^g Citat alterum versus Non. dict. gannire, ex prosa (Cærij, Rosa) Afranij.

^h Al. criminofus.

ⁱ Al. quantum.

^k Al. domini.

^l Vid. Donat. in Terent. act. 3. Scen. 3. Adelp.

^m Sic Fest. dict. Verlutus, & ipse lib. 10. Etymolog. littera. C. & littera. R.

ⁿ Etymolog. lib. 10. littera. C.

^o In Epidico, Scena, cuius princip. Fecisti iam.

^p Al. Figulari.

^q Alter distinguit Donat. act. 2. Scen. 4. Phorm.

^r Ex Seru. ad illud. 1. Æn. curisque ingētibus æger, & 4. Æn. iam dudum saucia cura.

^s In vno manuscripto hac tantum. Inter commentarios & commentaria: commentarij libri, commentaria volumina.

^t F. commaticum.

^v F. concinnatum, aut commatum.

^x Al. dicamus.

^y Al. Circaisse.

^z Ex Agrat. ad verbum.

^a Vide aliud discrimen apud Agratium.

^b Al. c. cum credimus.

^c Seru. in ill. 1. Æn. Arma, virumque cano. & 3. Æn. in limine adesse canebat.

^d Ex Agrat. omnia.

^e Vel occasionis Agrat.

^f Significationis Agrat. malè.

- g f. dictionis.
 h Ordinationis m. f. 1. & Agrat.
 i Leg. destruere, nisi malis, praesente Agratio, extruere verò in excelsum sternere.
 k Agrat. dict. commodatum.
 l Non. dict. accommodat.
 m Agrat. consequimur studio, assequimur voto.
 n Ex Agratio.
 o Al. utrumque.
 p Vid. Front. dict. omnes. Festus eadem ferè habet cum Isidoro dict. cuncti. & Aseon. Pedian. in Divinationem.
 q Apertior erit lectio; aliter omnes dicuntur, nõ cum cti. Vid. Sern. ad ill. 1. Æn. tota armenta sequuntur.
 r al. tantum.
 s al. interdum.
 t al. censorem.
 v Vetus glossar. columina. ἐπιστήμια. & colamen. ἐπιστήμια. dict. columna ipse etymolog. lib. 10. littera C.
 x al. quia.
 y Ex Agrat. crassari, grassari.
 z al. pinguedo.
 a. & crud. est Agrat. aut animi, aut crudel.
 b Ex C. Frontone. dictio autem natura loco nota possessioni suæ restituenda, legendumque, cæculus est color naturæ.
 c Sic lib. etymolog. 11. c. 1.
 d Creando in etymolog.
 e Capillamenta seminum, lib. 5.
 f al. arboris.
 g 2. ex Sern. ad ill. 2. Æn. cervici imponere nostræ. Etymolog. lib. 11. c. 1.
 h al. i. collus.
 i Lib. 5.
 k In altero exemplari, frangere cervices & superbiam inclinare, que, ut gloss. maton, inducenda.
 l Sic Acron. oil. 3. lib. 1. Horatij in illo versu, nequicquam Deus abscedit: exponit abscedit, separavit.
 m al. c. fit.
 n Ex Carisio. in C. Frontone: malè. Clupeum armorum clypeum imaginis.
 o al. ornamenta.
 p Locus mutilus, quem sic ex Carisio suppleri posse existimo, Clypeus masculino genere est, quem scutum dicimus, ab eo quod est Clepo, κλεπῶ. Id est, celo: quum clupeum imago dicatur, & nominetur à clueo, quod clara sit. Sic & in Sern. ad ill. 7. Æn. nec clypei cursusque sonant, dicti ab eo quod celent corpus ἀπό τῆς κλεπῶ.
 q al. Solito rei consensu vsus d.
 r al. pendet quia.
 s al. l. respicimus.
 t Fest. dict. cognitor. c. enim præfens à præfenti præfide datur.
 v al. iussu præfidis præfenti præfenti d.
 x al. quem a. constituit.
 y al. litem.
 z al. defendit.
 a al. item.
 b Sic lib. 1. etymolog. c. 6.
 c al. gentis.
 d Decalutationis mentio. Concil. Tolet. 16. c. 3. Emeriten. c. 15. & aliis, passim verò in legibus Visigothorum eratque perpetua, famia nota.

- A In vno m. f. inter circa & circum, quod circa est de aliqua parte loci, circum vndique.
 f C. Frontone. Causa docet factum, ratio soluit obscura.
 g Acron. & Porphy. in Od. lib. 2. Horat. ita tantum distinguunt, quòd civicum antiqua figura dicatur, cause non item.

De littera D.

- 135 Inter Diurna, Diutina, & Diuturna: Diurna à die dicta sunt, ut diurna merces Diutina dicta ab eo quod est, quòd diuduraverit: Diuturna verò à perpetuitate dicta, quasi æterna.
 136 Inter b Disertum, & c Discretum: Disertus orator est: d Discretus est doctus, à discendo dictus.
 137 Inter Diuitem, & Locupletem: e Diues est pecunijs: f Locuples autem fundis: quasi s. locorum diuitijs plenus.
 138 Inter Defensorè, & Ultorem: h Defensor curat, ne fiat iniuria: Ultor id facit, ut impunè sit facta iniuria.
 139 Inter Deformem, & Turpem: Deformis ad corpus pertinet: Turpis ad i. animū.
 140 Inter Dementem, & Delirum: k Demens est cuiuscunque ætatis amens, l & sine mente: m Delirus autem per ætatem mente defectus: Dictus autem ita eò quòd recto ordine, quasi lira aberrat. Lira enim est arationis genus, n quum agricolæ o facta semente dirigunt p sulcos.
 141 Inter Dirum, & Atrocem: Dirus immisericors, quasi diuina ira q in id adactus. e Atrox, crudelis, hoc est crudus, neq: s suavis.
 142 Inter Dolum, & Dolorem: f Dolor est corporis incommoditas siue molestia. v Dolum verò occulta malitia, blandis sermonibus adornata.
 143 Inter Dolum, Insidias, & Fraudes: Dolum animo fit: Insidiæ loco siue telo: Fraus circa fidem x mutuam.
 144 Inter Dementiam, & Amentiam: Dementia temporale vitium est: Amentia perpetuum. y Dementia autem dicta, quasi diminutio mentis.
 145 Inter z Distinctionem, & Subdistinctionem: Distinctio finem a sensus facit: Subdistinctio b suspendit.
 146 Inter c Dimidium, & Dimidiatum: Dimidium, est æqua pars diuisa: Dimidiatum, utique pars, d sed non æqualis.
 147 Inter Diuertit, & Diuertit. e Diuertio est separatio: quum mulier à viro discedit. f Di-

- 147 Diuertit verò, qui à *g* via vel ratione deflectit.
- 148 Inter *h* Deluit, & Diluit: Deluit purgat *i* Diluit temperat. Lilius de morte Mitridentis, *k* quòd quum diluisset.
- 149 Inter Dilectum, & Delectum: *l* Dilectum à diligendo: Delectum ab *m* deligendo.
- 150 Inter Directum, & Derectum: *n* Derectum per latum est: Directum per longum.
- 151 Inter Discernere, & Secernere: Discernit, qui in duas partes diuidit: Secernit, qui ex multis seorsum multa eligit.
- 152 Inter Dicere, & Memorare: Dicit enim, qui semel idè pronuntiat: *o* Memorat, non qui semel dicit: sed qui sæpius idè, memoriae conseruandæ causa, facit.
- 153 Inter Derigere, & Dirigere: Derigimus, quæ curua sunt: *p* Dirigimus, quum aliquò tendimus.
- 154 Inter Deportare, Comportare, & Exportare: *q* Deportare est aliquid afferre: *c* Comportare in vnum locum conferre: Exportare *r* tollere.
- 155 Inter Discedere, & Abscedere, & cætera: Discedere per diuortium dicimus: Abscedere per absentiam: Seccedere per singularitatem: Decedere per mortem.
- 156 Inter Deduco, & Diduco: *s* Deduco de amico *t* producendo: Diduco autem distraho vel *v* diuido. Item quantum ad *x* equos triumphales, refertur: Si equi, duxere triumphos: Si boues, *y* deduxere. Item quantum ad naues: *z* Subducere in terram dicimus: *a* Deducere autem in mare. Ut, *b* Deducunt socij naues.
- 157 Inter Duo, & *c* Ambo: vtique qui dicit *d* Duo, numerat: qui Ambo iungit.
- 158 Inter Disparem, & Imparem: Dispar est inæqualis, vel dissimilis: Impar verò, sine pari.
- 159 Inter Duo, & Bina: *e* Cicero in epistolis ad filium, Duas epistolas, non binas: binas litteras, non duas. Quia numeri tantum pluralis est nomen litteræ, quæ epistolam significant. Nam non dicimus bina, nisi ea quæ singularem numerum non admittunt: vt bina castra, bina arma. Ea autem dicimus duo, quæ singularem numerum admittunt.
- 160 Inter Domum, & Hospitium: Domus ad proprios habitatores pertinet. Nā Hospitium tunc vocatur, quum aut aliquem recipimus, aut quum ab aliquo ipsi recipimur:
- A *f* vnde & qui venit, & ad quem venit, hospes dicitur. Sic Plautus: *g* Hospes necauit hospitem captum manu.
- 161 Inter *h* Decentem, & Speciosum, & Formosum: Decens motu corporis probatur: Speciosus specie: Formosus, natura, siue forma.
- 162 Inter Deformem, & Informem: Deformis est *i* cui deest forma: *k* Informis ultra formam.
- 163 Inter Decus, & Decorem: Decus ad animum refertur: Decor ad corporis speciem.
- 164 Inter Delatorem, & Dilatorem: *l* Delator, qui defert ad *m* accusandum: Dilator, qui differt ad proferendum.
- B 165 Inter Draconem, & *n* Traconem: Draco est immanis bellua: *o* Tracones verò sunt hiatus terræ.
- 166 Inter Diuitem, Potentem, Fortunatum, Locupletem, & Honestum: Diues est potentia, & virtute: Potens, quasi Deo proximus: Locuples fundis, quasi locis plenus: *p* Fortunatus, *q* subito factus beatus: Honestus moribus, & honore vsus.
- 167 Inter Do, & Cedo: *r* qui dicit Do, significat quibus detur: Qui dicit Cedo, de se tantum dicit.
- C 168 Inter *s* Deum, & Diuum: quòd Deus semper est: Diuus fit.
- 169 Inter Damnum, & Iacturam, & Detrimentum: Iacturam *t* scientes & vltro patimur: Damnum *v* subito, & non credentibus nobis fit: *x* Detrimentum, leue damnum fit in parte.
- 170 Inter Donum, & Munus: *y* Donum Deo offertur: Munus hominibus.
- 171 Inter Delicta, & Delecta: Delicta peccata: Delecta electa.
- 172 Inter Delictum, & Iniustitiam: Delictum quidam leue putauerunt esse peccatum, quasi *z* negligentis derelictum: Iniustitiam verò immane aliquod scruumque commissum.
- D 173 Inter Dolum, & Dolorem: Dolus tergiversatio: Dolor verò corporis inquietudo.
- 174 Inter Dolum, & Inimicum: Dolum est qui occulta machinatione grassatur: Inimicus verò, qui mala facit apertius.
- 175 Inter Deduco, & Diduco: Deduco, amicum: Diduco, distraho.
- 176 Inter Directum, & Derectum: *a* Directum in rectum vadens: *b* Derectum in latere rectum.

177 Inter Disco, & Doceo: Discit, qui non A nouit: Docet verò, qui nouit.

D.

- a Aliter adiecta nullo sensu.
 b Ex Agratio.
 c al. disertum.
 d Legi, desertus, est derelictus, à deserendo dictus, Ex Agratij mente neutra harum lectionum, quis m. f. habent, tolerari potest. al. disertus est doctus à disserendo, &c.
 e Rectius forte Fronto. diues, quia diuidendi facultatem habet Varro à diuo deducit.
 f al. locis plenus.
 g Sic ferè Fronto. g. Terent. Sc. surus, & ipse Etymolog. lib. 10. littera. L.
 h Sic & Fronto. vltio vindicat factum: vindicta vel vindicatio futura prohibet.
 i al. animam curam. al. m. s.
 k Fest. dict. meute. optum. Ipse Etymol. lib. 10. littera. D.
 l f. Idest.
 m Non. dict. delirus, & ipse in Etymologys.
 n al. cum qua.
 o al. iacta.
 p In Etymolog. additur. in quos omnis leges decurrit, quod cum minime verum sit, fort. ipse & illic ea verba tollent. aut scribendum ex Non. in quos omnis vltio decurrit.
 q Indignatus. f. natus, vt Festus. Vide Seru. ad illud. 2. Aeneid. quæ inest tandra.
 r Fest. ditione, atrocis.
 s al. suafibilis.
 t Sic Cic. Tusc. 2. Dolor motus asper in corpore, à sensibus alienus.
 v Ipse Etymolog. lib. 10. littera D. dicit. dolofus.
 x al. inturia.
 y Lib. 10. Etym. littera D.
 z Etymolog. lib. 1. c. 19.
 a al. mentis vel sensus.
 b al. mentem susp.
 c Agrat. & copiose Agell. lib. 3. c. 14.
 d al. si.
 e f. Diuortium.
 f Non. dict. diuortium.
 g Sunt enim diuerticula, quæ ab hoc verbo, semitæ transtulit à latere, viæ militares, Seru. ad illud. 9. Aen. ad diuortia nota.
 h Ex Agratio.
 i Vel lauat, quod tamen abest ab Agratio.
 k Ex lib. 102. vt constat ex Floti epitome, erat locus.
 l Ex eadem mente Agratius, diligi affectionis, deligi iudicij.
 m al. eligendo.
 n Hinc legendum constat apud Agratium vnde sumptus quoad sensum locus. directum in latera aptatum. Sic & Etymolog. lib. 10. lit. D. directus est quoddam in rectam vadit.
 o Fest. dict. Memorare.
 p Sic Panillus ex Festo. Dirigere apud Plautum inuenitur pro disc. dere, sed discindere legit vir erudit. et quum aliquo. al. quum ad aliquem.

- q Forte scribendum ex mente Agratij de port. ea deserere, malè tamen ipse, deponere. Apportare est aliquid afferre comp. &c.
 r De loco tollere Agrat.
 s Sic Seru. ad ill. 1. Aen. despiciens mare veliuolù, deduco prosequor, diduco diuido.
 t al. perducendo.
 v al. seu pono, i. f. seu dispono.
 x Melim, curtus.
 y al. duxere.
 z Ex Seru. ad ill. 1. Aen. subducere classem.
 a al. diducere.
 b 3. Aeneid. al. diducunt.
 c al. duos ambos.
 d al. duos ambos.
 e Ex Seru. ad illud. 8. Aen. frenaq; bina. Vide eundem ad illud. 1. Aen. Bina manu lato crispans hastilia ferro. Al Cic. epistolarum ad fil.
 f Ex Seru. ad illud. 8. Aen. Ne verò hospes, ne quare.
 g Mostellaris scien. cuius imitum. Habeo Neptune mag. grat.
 h C. Fronto. Decens in gestu est, & motu corporis, speciosus: nã legitur, formosus ab excellenti specie dicitur, forma natura bonum, vnde etiam formosus dicitur.
 i al. fæda form.
 k Lib. 10. Etymol. littera. I.
 l Ex Agratio.
 m al. cauillandum.
 n al. Truaconem.
 o al. Truacones.
 p C. Fronto. cui fortè aliquid contingit.
 q f. substantia
 r C. Fronto. cedo sibi polcit, & est immobile: dat qui non finire facit datum.
 s Ex Seruio ad illud. 5. Aen. genus alto à sanguine diuim.
 t al. scienter.
 v al. insolito & nobis nescientibus sit.
 x Sic Ascon Pedian. 5. orat. contra Verr. detrimentum vel vnus patris dici potest.
 y Seru. ad illud. 5. Aen. fruetemq; suis altaria donis. Dona. ut. superorum, manera inferorum, & claris. C. Fronto. Donu. quod dijs datur: manus, quod amicis vel clients, vel libertus officij causa mittunt. Ipse ead. libro Etymolog. 6. c. 19.
 z f. negligentia.
 a al. directum.
 b al. directum.

Delittera E.

- 178 Inter Externum, & Hesternum: Hesternum dicimus pridianum: Externum autem extraneum, hoc est, alienum.
 179 Inter Eloquentem, & Loquacem: Sinceritas facundia Eloquentum est: effusa & incondita temeritas, Loquacium: Vnde est Sallostius. b Loquax magis, quam facundus. Et Cicero: Hunc loquacem esse habitum, nunquam disertum.

- 180 Inter Expertem, & Expertum: ^c Si enim Expertam rerum dixerimus, significamus peritum: Si expertem, ^d ignarum.
- 181 Inter Exercitatum, & Exercitum: ^c Exercitus, laboribus fatigatus: Exercitatus, vel arte vel studio peritus.
- 182 Inter Exosum, & Odiosum: Exosus dicitur, qui aliquem odit: Odiosus qui oditur.
- 183 Inter Ebrietatem, & Ebriositatem: ^f quòd Ebrietas aliquando est: Ebriositas frequens temulentia vini est. De qua Apostolus ait: ^g Neque Ebriosi regnum Dei possidebunt. Pulchrè autem quidam non ignobilis orator, quum ebrium ^h è somno describeret excitatum, ait: Neque dormire excitatus, nec vigilare ebrius poterat. Qua sententia expressit, quodammodò nec mortuum eum fuisse, nec viuum.
- 184 Inter Euentum, & Euentum: Euentus ipsa res est: ⁱ Euenta autem dicuntur, quæ ab euentu veniunt.
- 185 Inter Egestatem, & Paupertatem: quòd Egestas peior est, quàm paupertas: Paupertas enim potest esse honesta: nam Egestas semper ^k turpis est.
- 186 Inter Experientiam, & Scientiam: Experientia in malo dici potest: ut pœnas expertus: Scientia autem in bono tantum.
- 187 Inter Emitte, & Admittit: Emittimus ^l alios à nobis: Admittim^o alios ad nos. Sic quidam virgini cuidam ait: Murum sexui tuo exstrue: qui nec tuos emittat oculos, nec admittat alienos.
- 188 Inter Existimare, & Arbitrari: Existimare apud animum nostrum est: ^m Arbitrari iudicium animi proferre.
- 189 Inter Emere, & Redimere, id differt: quia qui Emit, alienum emit: qui autem Redimit, id emit propriè, quod suum fuit, & suum esse desijt.
- 190 Inter Spectare, & Exspectare: Exspectatur venturus: Spectatur qui videtur, ⁿ vel adprobatur.
- 191 Inter Efferunt, & Eferunt: ^o Efferunt qui ^p exportant, per duo ff. Eferunt autem qui ^q laudandum extollunt per unum ff. Cicero: Nimum fortasse hæc illi eferunt.
- 192 Inter Exsequimur, Persequimur, & Prosequimur. Exsequimur ^r mortem, in qua vindicta est: Persequimur fugientem: Prosequimur, quum fungimur officio.
- 193 Inter Extemplo, & Illico: ^f Extemplo, A repente vel statim, vel subito: ^c Illico mox, vel continuo.
- 194 Inter Extinctum, & Restinctum: Extinctum dicimus lumen, ut Cicero: lumina civitatis extincta sunt: restinctum verò incendium. Ut idem Cicero: subiectos propè iam ignes, circumdatòsq; restinximus.
- 195 Inter ^v Equitem, Equestrem, & Sequestrem: ^x Sequestris dicitur, qui certantibus medius interuenit: per quem utraque pars ^y æquam fidem sequatur. Eques autem est, qui equo sedet ^z in armis. Equestris verò locus vel ordo. Ut si dicas: ille homo Equestris est. Item ^a militat ille in Equestri ordine ^b.
- 196 Inter Exanimem, & Exanimatum: ^c Exanimis, est mortuus: Exanimatus verò, timens. Ut est illud: Exanimata sequens impingeret agmina muris.
- 197 Inter ^d Eu, & Heus: Eu interiectio dolentis est: Heus aduerbium vocantis.
- 198 Inter Ensem, & Gladium: ^e Ensis est ferrum tantum: Gladius verò totus. Mucro autem non tantum gladii, sed & cuiuscunque teli acumen est. Item Gladium generaliter dicimus: Ensem in prælio: Mucronem in opere.
- 199 Inter Spolia, & Exuias: ^f Exuias ducum sunt: Spolia priuatorum.
- 200 Inter eum, qui in insulam Relegatur, & eum, qui Deportatur, magna differentia est: ^g Primò quòd ^h Relegatum, bona sequuntur, nisi fuerint sententia adempta: Deportatum non sequuntur, nisi palam ei fuerint concessa. Ita fit, ut relegato, mentionem bonorum ⁱ in sententia ⁱ haberi, non profit, deportato noceat. Item distat & in loci qualitate. Quod eum Relegato quidem humanitas transigitur: Deportatis verò solent insule assignari, quæ sunt asperissima, quæque sunt paulò minus summo supplicio comparandæ.
- 201 Inter Eremum, & Desertum: Eremus est in via solitudo, ubi nunquam habitatum est: Desertum, ubi aliquando habitatum, & derelictum est.
- 202 Inter ^k Execrationem, & Iurationem: Execratio, ^l utputa si malum non patior: Iuratio, si bonum mihi euenit.
- 203 Inter Expertum, & Experrectum: ^m Expertum, aliquid agnatum: Experrectum à somno.
- 204 Inter En, & Em: En, eum ostendis: Em, quum increpas.

205 Inter Ebrium, & Ebriosum: Ebrius ad tempus multum bibit: Ebriosus semper multum bibit.

206 Inter Æquū, & Equum: Equus, quod est animal, per e. & u. sola scribendum. Quando verò pro iusto ^a scribitur per x. diphthongon geminata u u. est scribendum.

E.

^a Varr. 4. de ling. Lat. Loquax, qui nimium loquitur, eloquens qui copiose loquitur. ipse etymolog. lib. 10. littera. C. & L.

^b Citatur idem fragmentum ab Agell. lib. 1. c. 15. incertum vnde.

^c Ex Servio ad illud. 3. Æn. exercite fatis. Ipse etymolog. lib. 10. littera. E. dictionibus, expertus, & expertus.

^d De te vel causa que agitur: vt glossema requiendum, nec Servius agnoscat.

^e Ex Servio loco citato: exercite, inquit, fatigate: exercitatus peritus: exercitus laboribus: exercitatus studijs.

^f Inquit idem de frimeno Cicero. Tusc. quæst. lib. 4.

^g 1. Corint. c. 6.

^h al. à somno.

ⁱ Non dicitur euentus: ex libro. 1. Lucretij: Euentum dici poterit quodcumque erit actum.

^k Epitheton Virgilianum, turpis egestas.

^l al. à nobis ad alios.

^m Non dicitur arbitrarij.

ⁿ al. animi nostri est.

^o Ex Servio ad illud. 1. Geor. multo expectata labore, qui & expectat: pro probare ab eodem usurpatur. 2. Geor. crassiusq; terga, Expecta,

^p Eadem Agratius, nihil tamen de duplici. ff. effectur, inquit, qui portat: & effectur, qui laudando extollunt.

^q al. asportant.

^r f. laudando.

^s Varr. lib. 6. de ling. Lat. extemplo est continuo. al. ex templo subito, ilico continuo.

^t Non. ilico significat statim mox.

^v al. æquum.

^x Servio ad illud. 11. Æn. & pace sequestra: sequestra est medius inter duos altercantes, apud quem aliquid ad tempus seponitur. Et sic fere Fest. al. æquus.

^y al. æqua fide æquatur.

^z Dicit illa voces in armis, ab Isidoro lib. 9. Etymolog. cap. 3. ubi agit de militibus equestribus, omittuntur & sine mihi suspecta sunt. Fortassis adiecerat equis, etiam pro equo ipso sumi adducto Virgilij loco. 3. Geor. Atque equi tē docuere sub armis. Insultate solo. Non dicitur equitem & equites.

^a al. miles.

^b al. sequestra suspector penoris dicitur. f. suspector pignoris.

^c Ex Servio ad illud. 1. Æn. Exanimūque auro corp. & interpretibus Terentij actu. 1. Scen. 4. Andria & alibi.

^d Ex Agratio.

^e Lib. 8. Etymolog. c. 6.

^f Videtur ex Servio ad illud. 11. Æn. ipso terre ducet.

^g Etymolog. lib. 5. c. 27.

^h al. qui relegatum.

ⁱ Lego non haberi possit.

^k Videtur ex Servio ad illud. 2. Æn. vos arx, ensefque nefandi: execratio est aduersorum deprecatio: iusiurandum verò optate prospera.

^l f. vt mala non patiar.

^m Ex C. Frontone. Expertus est aliquid aut in bona parte, aut in mala: expectatus de somno.

ⁿ f. accipitur.

De littera F.

207 Inter Fidelem, & Fidum: ^a Fidus amicus dicitur: Fidelis famulus. Itē Infidelis est, qui caret firmitate: Infidus, qui fide.

208 Inter Famosum, & Infamem: ^b Famus est, de quo fama loquitur seu bene, seu male: Infamis verò, tantum malæ famæ est.

209 Inter Ferocem, & Ferum: ^c Ferox dicitur animus: Ferus leo.

210 Inter Fallacem, & Mendacem: Omnis homo fallax id agit, vnde quisque fallatur: non autem omnis vult fallere, qui mentitur. Sicut Mimi, & Comædix, & multa poemata, ubi mendacium delectandi potius studio, quam fallendi voluntate scribitur. Nam & omnes ^d ferè, qui iocantur, mentiuntur.

211 Inter Furiatum, & Furiosum: ^e Furiosus est, qui serarum ritu fertur, & ab eo furor nunquam recedit: Furiatum qui furit ex causa.

212 Inter Furiosum, ^f Furentem, & Iratum: Furiosus est corde: ^g Furens causa: ^h Iratus merito.

213 Inter Ferocitatem, & Feritatem: Ferocitas sæpe laudi habetur. Est enim ferocitas militum: Et Ferox iuventus dicitur. Feritas autem dirus animi habitus.

214 Inter Formidinem, Pauorem, & Metum, siue Timorem: Formido obijcitur vel oculis, vel animo, sine adhibita ratione, & maxime paruulis. Pauor autem cum timiditate animi subita est conturbans occasio: quæ tamen soluitur ratione vel tempore, nec stat. Item Metus est motus interior animi subitus, siue cordis, factus ex aliqua tristi recordatione.

BB

Timor

Timor verò, est accedens dolor mentis extrinsecus, ex aliqua accidenti occasione. Porrò timiditas animi, vitium sempiternum est. Nam Timor, pro tempore est. Itaque in viro forti est aliquando Timor, Timiditas nunquam. Est autem & bonus Timor & malus. Malus est quum temporalia bona, quisque sibi ⁱ subtrahi perhorrescit: bonus, quum quanto quis Deum ardentius diligit; tanto eum diligentius offendere pertimescit. Nam timere interdum prodest, & decet, pro qualitate temporum atque causarum.

215 Inter Facinus, & Flagitium: ita videtur distinguere Augustinus. Quidquid enim, inquit, agit indomita cupiditas ad corrumpendum animum & corpus suum, Flagitium vocatur: Quidquid verò agit, ut alteri noceat, dicitur Facinus. Et hæc duo genera sunt ^k omnium peccatorum. Sed Flagitia priora sunt: quæ quum corruerint animum in Facinora profiliunt.

216 Inter Phantasia, & Phantasma: Phantasia est imago alicuius corporis visa, & cogitando postea in animo figurata: ut putà, avi, vel patris species, quem aliquando vidimus: ac, dum cogitando memoramus, Phantasia dicimus. Phantasma verò est ex imagine cognita, aliqua, quam vidimus, imago formata: ut putà species avi quem nunquam vidisse meminimus: sed tamen eius species non memoria, sed motu animi figuratur. De cognitis ergò speciebus memoria collecta, Phantasia est: De incognitis species animo figurata, Phantasma. Nam figurata Phantasmata nihil aliud sunt, quam de specie corporis, corporeo sensu abstracta: figmento-que memoria, ut accepta sunt, vel pariri, vel multiplicare, vel contrahere, vel distendere, vel ordinare, vel turbare, vel quilibet figurare cogitando facillimum est: sed, quum verum quæritur, cauere & vitare difficile. Item Phantasia est incognitarum rerum ex cognitis coniectura: Phantasma verò rerum incognitio cognitarum.

217 Inter Fiduciam, & Confidentiam: ^l Fiducia in bonis rebus: Confidentia in malis est.

218 Inter Famam, & Gloriam: Gloria quippè virtutum est: Fama verò viciorum. Ennius in Achille. Summam tu

A tibi pro mala vita famam extolles: & pro bona ^m paratam gloriam. ⁿ Malevolentes enim famam tollunt: ^o benevolentes gloriam.

219 Inter Fatum, & Fortunam, pagani ita separabant: Quod enim fortuito venit, nulla palàm causa, Fortunam vocabant: Fatum verò quidquid appositum singulis & statutum erat: ^p ut putà, Fati esse dicebant, quòd nascimur, quòd occidimus: Fortunæ quidquid in vita varietatis ^q accidit.

220 Inter Falsitatem, & Mendacium: Negare quod ^r verum est, Falsitas est: Fingere quod ^s verum non est, Mendacium est. Vnde & Cato: Tu, inquam, si ^t verum suppressis, Falsarius agnosceris: si falsa cõfingis, Mendax esse ^v videris.

221 Inter Falsum, & Fictum: ^x Falsum ad oratores pertinet: vbi veritas sæpe ita luditur, ut quæ facta sunt, negentur: Fictum verò ad Poetas: vbi quæ facta non sunt, facta dicuntur. Falsum est ergo quod verum non est: Fictum quod tantum verisimile est.

222 Inter Fertilem, & Fructuosum: Fertilis, est ager: Fructuosum, quod cuique compendium est.

223 Inter Frondeum, & Frondosum: ^y Frondeum est, totum factum de frondibus, ut torus: Frondosus verò est ^z locus. Licet enim abundet frondibus: non tamè est de frondibus totus. Sic & ^a Gramineum, & Graminosum.

224 Inter Flecti, & Deflecti: Flecti est ^b retro, & in proximum: Deflecti verò longius, & in deuium.

225 Inter Frui, & Vti hæc distinctio est: quòd Fruimur, quo nequaquam carere possumus: Vtimur, quæ aliquando, nec semper habemus. Ac per hoc, Vti temporale est: Frui verò æternum.

226 Inter Fremere, & Frenere: Fremere, est furorem mentis, vsque ad vocis tumultum excitare: ^c Frenere verò propriè, dentes comprimere & concutere. Vnde fræna dicta, quòd hæc equi frenant, id est, ^d premant dentibus & mordeant. Hinc & frenetici dicti: eò quòd dentes concutiant.

227 Inter Flere, & Plorare: Flere est vbertim lacrymas fundere, quasi fluere: ^e Plorare, est quasi cum voce flere: ^f plangere, cum lacrymis pectus, a. t. faciem tundere.

dere. Lamentari, est cum aliquibus dictis miserabilibus flere. Mœrere, cum silentio dolere. Lugere, est cum habitus mutatione. Lacrymas autem à laceratione mentis dictas. Lugentes verò dicti, quasi luce egenes: vnde & § luctus dicitur.

228 Inter Fodere, & Effodere: Fodere, est tantum sollicitate terram: Effodere, hoc ipsam faciendo eruere aliquid, vel inuenire, cui contrarium est Infodere.

229 Inter Famulari, & Obsequi: Famulari, est debiti: Obsequi, voluntatis propriè.

230 Inter Flagitare, & Flagitiare: quòd Flagitare idem est, quod ^h acriter interpellare: Flagitiare verò est ⁱ impurare.

231 Inter Fugiant, & Diffugiant: Fugiant pariter: Diffugiant diuisi.

232 Inter Fateamur, & Confitemur: ^k Cōfiteri propriè arbitrij est: ^l Nam fateri, coacti est animi, non voluntatis ^m.

233 Inter Fecisti, & Nunquid fecisti? percontandi differentia est. Nam quò loco volumus nobis responderi factum esse, quod est imperatum, dicimus: Fecisti? quò loco volumus negati, hoc modo dicimus: Nunquid fecisti?

234 Inter Fluit, & Defluit: Fluit quod naturaliter decurrit, vt humor: Defluit autem, quod ætate, vel vetustate dissoluitur: vt ætas hominum, folium arboris: Fluere autem tribus modis dicimus, humore rerum, ⁿ sanie viuorum, tabe mortuorum.

235 Inter Funebre, Funereum, & Funestum: Funebre, luctuosum: Funereum, quod ex funere constat: Funestum verò, quod ^o funere inquinatum est. Itaque funestus famulus dicitur, qui aliquo funere pollutus est, quo minus sacra peragere potest.

236 Inter Fragrat, & Flagrat: Fragrat per r. litteram ad odorem refertur: per l. ad flammam & ignem. ^f Nam quando incendium significat quod statu alitur per l. dicimus: & quando odorem, ^q quia fracta specie maior est, per r. enuntiat.

237 Inter Fratrem, & Germanum: ^f Fratres dicuntur, qui ex eodem patre nascuntur, & non ex eadem matre. Qui verò ^e ex eodem patre & matre, Germani appellantur. Et est Germanus ex eadè geni-

A trice, vel ex eodem germine manans.

238 Inter Firmum, & Valentem: Firmus ex firmitate naturæ: ^a Valens verò ex præcipuis viribus, vt Athleta.

239 Inter Figuram, & Formam: ⁷ Figura est ^z artis: Forma naturæ.

240 Inter Farctum, & Partum: Farctum dicitur, qui non est editus, & intra ventrem iacet: Partum, qui editus est.

241 Inter Fessum, & Fatigatum, & Lassum: ^a Fessum, animo & ^b cura: Fatigatum, ex itineris longitudine: Lassum, labore.

242 Inter Framæam & Machæram: ^c Framæa appellatur gladius, ex vtraque parte acutus, quam vulgo Spatam ^d dicunt: Machæra autem, gladius est longus, ex vna parte acutus.

243 Inter Fœdus, & Pacem: Fœdus nãque pacem præuenit. Nam posterius Pax accipitur, prius Fœdus inicitur.

244 Inter Flumen, & Fluuium: ^e Flumen, torrenem &c. Fluuus, perennis aquarum decursus generaliter, à fluendo dictus. Et propriè flumen ipsa aqua: Fluuus, cuius aqua: Torrens autem inde dictus, quia pluuia crescit, siccitate torrescit, id est, arefcit. ^f Vnde & Pacuuius flammeo vapore torrens torret. Porro Riuus vocatur, qui subito ex pluuia fit, celeriterque decurrit, ac deficit: ³ Fons autem est ^h caput aquæ nascentis. Amnis autè, fluuius est nemore ⁱ & frondibus redimitus, ^k & ex ipsa amœnitate Amnis vocatur.

245 Inter Fulgura, & Fulmina: ^l Fulgur, est splendor ^m micantis nubis: Fulmen autem, mucro est seruidus, ventorum violentia è nubibus ad terras emissus. Tria sunt autè hæc ⁿ Fulgor, Fulgur, & Fulmen: ^o Fulgor, qui tangit: Fulgur, quod incendit & vrit: Fulmen, quod fundit. Et ideo cū trinis radijs finguntur.

246 Inter Florida, & Florulenta: Florida, sunt arbores & herba: Florulenta campi, vel prata. Sic & alia intelliguntur similia.

247 Inter Frumenta, & Fruges: ^p Frumenta sunt arida & sicca: Fruges verò liquidæ. Frumenti autem nomen tractum est à frumine, id est, eminente ^q gutturis parte.

248 Inter Feras, & Bestias: Omnis bestia Fera, non omnis Fera, Bestia: ^r Bestiæ nãque sunt, quæ morfu vel unguibus læuiunt:

vt pardi, leones, tigrides, à vastando dictæ. A Feræ autem etiam illæ sunt ^c quæ etsi non satiant tamen syluestres sunt, dictæ autem feræ, quod ^v & naturali utantur libertate, & desiderio suo ferantur.

249 Inter Fastos, & ^x Fastos dies: ^y Fasti vniuersaliter comprehensi, tam boni quam mali: Dies ^z fasti, quibus sunt contrarij nefasti.

250 Inter Fastos dies, & Nefastos dies: ^a quod Fasti dies sunt, quibus iudicia exercere, & causam dicere vel agere licet: Nefasti dies dicti, ab eo quod nefas sit, quicquã his diebus agere vel dicere, vel factum facere. Ergo festis diebus contrarij sunt nefasti.

251 Inter Festos dies, & Sollemnes: Festi dies ex consuetudine dicuntur: Sollemnes verò, qui ad omnes pertinent: vt parentalia. Vt quum quis defuncti officia expleuerit, dicitur sollemnia præstitisse.

252 Inter Fulmen, Fulgorem, & Fulgur: Fulmen, quod ferit: Fulgor est, quod apparet: Fulgur, quod conditur, si cadat de calo.

253 Inter ^b Fœdus, & Fœdus: Fœdus turpis: Fœdus, placitum.

254 Inter Fides, & Fidis: ^c Fides in fide: Fidis de chorda.

255 Inter Fœnam, & Fœnus: Fœnũ palea: Fœnus lucrum est.

256 Inter Fragrat, & Flagrat: Fragrat redolet: ^d Flagrat, verberat.

257 Inter Fauorem, & Fauũ: Favor adiutorium est: Fauum verò mel.

258 Inter Furatum, & Furtatum: Furatum, eum qui furtum facit: Furtatũ, quod furatur fur.

259 Inter Fatum, & Fatuum: Fatuum, segnem: Fatum verò, fortunæ decretio est.

260 Inter Fastos, & Fastus: ^e Fastus de superbia: Fastos de libris.

261 Inter Fœminam, & Femina: Fœmina de homine: Femina femora sunt.

262 Inter Forfices, & Forcipes: ^f Forfices, id est tisorias: Forcipes, tenaces.

263 Inter Fornicationem, & Adulterium: ^g Adulterium est, coniugalis tori inquinamentum: Fornicatio verò, amor legitimo coniugio solutus & vagus, explendæ libidinis consecrando licentiam.

Scripturæ autem solent fornicationem vocare ^h omnem illicitam corruptionem: sicut est idololatria, & auaritia, ex quibus fit transgressio legis: ⁱ propter illicitam concupiscentiam. Fornicatio autem sumpsit nomen à quibusdam ædificijs arcuatis quos fornices antiqui vocabant, in quibus meretrices constituræ prostituiebantur. Meretrices autem dicuntur à merendo, id est, promerendo stipendia libidinis. Vnde & milites, quum stipendia accipiunt, mereri dicuntur.

F.

^a Ex interpretibus Terentij, *Act. 1. Scen. 2. Phorm.*

^b Vide Non. dict. *Fama.*

^c Ex C. Frontone.

^d al. penè qui loquuntur.

^e Ex *Seru. ad illud. 2. Æn. futiata mente Chorbis.*

^f al. furiens.

^g al. furians.

^h Ex interpretibus Terentij *act. 1. Scen. 1. And. & act. 3. Scen. 1. Hecyra.*

ⁱ al. abstrahi pertimescit.

^k al. hominum.

^l Ex *Seru. ad illud. 1. Æn. generis fiducia vestra.*

^m al. parata gloria.

ⁿ f. male viuentes.

^o f. bene viuentes.

^p Ex *Seru. mente ad ill. 4. Æn. quem dederat cursum fortuna peregi.*

^q al. occiderit.

^r al. verè.

^s al. verè.

^t al. vera nobis comprimis.

^v al. iudicaberis.

^x Ex interpretibus Terentij *mente act. 1. Eunuch. Scen. 2.*

^y Ex *Seru. ad ill. 2. Æn. nemora inter frondea. Vnde locus ante a muilis restitutus.*

^z al. locus.

^a al. germineum, & germinosum.

^b al. à recto.

Lib. 10. Etymol. littera. F.

^c al. imprimant.

^d fest. dict. plorare.

^e sic vetus glossar. plangoribus.

^f f. lucus.

^g vetus glossar. flagitauerit.

^h Male imputare. i. m. f. Impura res est.

ⁱ Non. dict. confiteri.

^j *Seru. ad illud. 4. Æn. Anna fatebor enim.*

^k al. profiteri, id est.

^l *Seru. ad ill. 5. Æn. Sanie taboque fluentes, contra sensit. sanies mortui est, tabo viuens, scilicet sanguinis.*

^m al. in funere.

P Ex *Sern. ad ill. 1. Æn.* fragrantia mella, in altero *A* *m. s. m.* nam quando flammam & ignem, qui incendium significat. forte legendum, nam quando flammam & incendium significat, præcise *Sernio.*

q al. qui à facta.

r al. pronuntiat.

s Sic *lib. etymolog. 9. c. 6.*

t Ex eod. *lib. citato videtur legendum, ex eadem matre non patre, & infra, est enim germanus ex eadem genitrice, non ex eodem germine manans. alioqui sibi contrarius Isidorus bis duobus locis. & Sernio, unde scripsit ad illud. 5. Æn. Hæc germanus Eryx,*

v al. eadem matre & patre.

x Interpretes Terentij act. 3. Scen. 5. *Ityr. validus, robustus & habitior corpore.*

y C. fronto. figura artis opus, forma naturæ bonum. **B**

z al. hominis.

aa *Id. Sern. lib. 8. Æn. ad & ill. ter fessus valle resedit. Etymolog. lib. 1. o. littera F. Aliter Verrius apud Dionem lib. 1. quod fatigatus sit, cum quis per alium laborare compellitur, fessus verò, cum quis labore deficit, ut lassus.*

b al. corpore.

c Sic *lib. 1. 8. etymolog. c. 6.*

d al. vocant.

e C. fronto contra: flumen idem fluit & manet: fluvius temporibus siccat. Est autem totus serè hic locus ex *lib. 1. etymolog. cap. 2. 1. ex quo verba fluvius cuius aqua, in fluvius decursus aqæ, mutanda valeant.*

f *Fest. dict. torrens, ex Antiopa citat, porro dictio torret, & hic & in Etymol. in tertia, mutanda, legendumque flammeo vapore torrens tertia factum exulserit.*

g *Varr. lib. 4. ling. Lat. dict. fons, & Fessus à fundendo.*

h al. corpus.

i al. ex frondibus.

k *Varr. & Fest. melius à circumcinctio, aut circumnavigo.*

l Sic serè *Nandi. fulmen.*

m al. micantibus nubibus.

n al. fulgur. s. fulgos.

o al. fulgur.

p A *Sern. essentit, qui ad ill. 1. Æn. frugesque receptas, qui frumenta & fruges confundit, & lib. 1. Georg. siliqua quassante legumen.*

q Ex *Sernio lege: sub mento gutturis parte, sunt hæc lib. 7. Etymolog. c. 3.*

r *Etymolog. lib. 1. 2. c. 2.*

s al. à vi, qua faciunt, *Etymolog.*

t al. dictæ quod.

v Ex *Sern. ad ill. 1. Æn. pinguisque ferinæ, & in etymolog.*

x al. fastus.

y *Festus dict. fasti, & Sern. ad illud. 3. Æn. stirpis Achilleæ fastus.*

z al. fastus.

aa *Fest. dict. festis diebus. Varr. lib. 5. de ling. Lat. dict. fasti dies.*

b F. Inter fædum, & fædus: Fædum turpe, fædus placitum.

a *Forse ex Agratio legen. fides de fidelitate, fides de chorda.*

d *Hinc flagratores, quod mercede: flagris cadebantur. Fest. dict. flagratores.*

e Ex *Agratio.*

f *Melius Sern. ad ill. 8. Æn. Versantoue tena. forcipe ferrum, Fortices sunt, quibus incidunt, Fortices quibus aliquid forum tenemus, nam forum est calidum. Fest. dict. forcipes.*

g *Etymolog. lib. 5. c. 26.*

h *Ezechiel. 16. multis locis, Osee. 2. c. 14. alii.*

i al. per illicitam.

De littera G.

263 **I**nter Grates, & Gratas: Grates Deo aguntur: Gratiæ verò hominibus: quoniam referri ^a possunt. Idcirco optimè Deo convenit, quod relationem significat ad ^b latram.

264 Inter ^c Gaudium, & Latitiam: Stoici sic distinguunt: Gaudiū quippè esse aiunt elationem ^d animi, in his quæ digna sunt, exultantis: Latitiam verò effrenatam ^e animi elationem, quæ modum nesciat: & in his quoq;, quæ vitio sunt mixta, latetur. Vnde & scriptura: *Non est gaudium impijs dicit Dominus.*

265 Inter Grauitatem, & Grauitudinem: Grauitas ex pondere animi, & ex sententia constat: Grauitudo autem corporis est.

266 Inter Graue, & Grauidū: ^h Graue de natura dicitur: Grauidum de ⁱ accedenti fecunditate: ut arbor grauida pomis.

267 Inter Garrere, & Loqui: ^k Loquitur, qui rectè & ^l temperanter dicit: ^m Garrit, qui aut multa verba dicit, aut sordidè loquitur.

268 Inter Gerere, & Ferre: ⁿ Gerimus nostra & veluti natura aliqua, quæ in nobis sunt: Ferimus verò imposita nobis veluti onus. Sed Virgilius permixtè utitur: ^o fidus quæ tela gerebat Achates. Gerebat pro ferre posuit.

269 Inter Grauat, & Ingruat: ^q Ingruat pondere alieno: Grauat suo.

270 Inter Gentem, & Gentes, & Genus: ^r Gens nationis est, ut Græcæ, Aillyriæ. Hinc & Gentilitas dicitur: Gentes autem familiæ, ut Iulæ, Claudiæ: Genus verò ad qualitatem refertur: ut pecoris, pomi.

271 Inter Græcum, Græcanicum, & Græcense: ^t Græcus homo dicitur: Græcanica res: Græcense, quale in Græcia solet fieri.

272 Inter Gallum, & Gallicum, & Galli-

canum: ^t Gallum in Gallia natum: Gallicū ex Gallia latum: Gallicanum ^v quod aliquid ex Gallia affert.

273 Inter Germanam, & Sororem: Soror enim ab eodem germine, non ab eodem utero: ^x Germana verò ex vtriusque manans germine.

274 Inter Genitorem, & Patrem: ^y Genitor naturæ vocabulum est, siue originis: Nam Pater dignitatis & honoris nomē est. Vnde & sanctos viros ac seniores, Patres dicimus. Genitores ^z verò nostri, à quibus nati sumus.

275 Inter Generat, & Parturit: Generare masculos dicimus: Parturire fœminas. Ut puta, ille generauit, illa parturit. ^B

276 Inter Gubernatorem, & Nautam: quòd omnis Gubernator, nauta esse potest: omnis nauta Gubernator ^a esse non potest.

277 Inter Grande, & Maximū: ^b Grande ad corpus pertinet: Maximum ad animum.

G.

^a al. non possunt.

^b al. latam.

^c Cic. *Tusc.* 4. cum ratione animus mouetur placidè atque constanter, tum illud gaudium dicitur: cum autem inaniter & effusè animus exultat, tum illa lætitia gessiens, vel nimia dici potest: quam ita definiunt: sine ratione animi elationem.

^d al. anima.

^e al. anima.

^f *Isid.* cap. 18. & 57. ubi in vulgata. non est pax impedit Dominas.

^g al. gaudete.

^h Non. *dict.* graue. *Seru.* ad ill. 1. *Æn.* nodisque grauatam.

ⁱ al. accidenti.

^k Ex *Varronis* sententia lib. 5. de ling. Latina, qui loqui à loco derinat, quòd sic quoque loco verba dicantur.

^l al. temperanter.

^m Non. *dict.* garrere.

ⁿ Vid. Non. *distinctionibus*, sette, & gerere.

^o 1. *Æneid.*

^p al. ponderatur.

^q al. ponderatur.

^r Gens, & nationis, & familie. *Seru.* ad ill. 1. *Æn.* Gens inimica mihi.

^s C. *Fronto.* fere eodē sensu Corinthium ciuem dicimus, Corinthiacum vas; Corinthiensem fontem.

^t Sic *Fronto.* Gallus natione, Gallicus ex Gallia.

^v f. scrib. Gallicanus qui al. sibi ipsi contrariis *Isidorus* supra.

^y *Seruius tation* ad ill. 1. *Æn.* Prospiciens genitor:

A Venerabilis inquit, vt Tybri pater, ergo nomen & ad verum pertinet, & ad honorem refertur.

^z al. non nisi à quib. n. s.

^a al. dici

^b C. *Fronto.* Grande incremento, magnum amplitudine.

De littera H.

278 Inter Hodie, & Hoc die: Hodie est, quasi primum fiat: Hoc die, quasi ali quando factum referamus.

279 Inter Hunc diem, & Hanc diē: Dies masculini generis bonum tempus apud veteres indicabat: fœminini malū: Veluti in *Iob*, maledicta dies.

280 Inter Habeo, & Ab eo: Habeo, retineo: Ab eo, hoc est, ab ipso.

281 Inter Hos, & Os: Si Hos cum h. scribimus, significamus personam. Siue h. significat vultum.

282 Inter Hæresim, & Schisma: Schisma esse eadem opinantem, atque eodem ritu colentem, quo ceteri, solo congregationis delectari discidio: Hæresim autē esse longè alia opinantem, quàm ceteri, aliamque sibi, ac longè dissimilem perversi dogmatis instituerit culturam. Hæresis autem Græcè ab electione dicitur: quòd scilicet vnusquisque id sibi eligit, quod melius esse videtur. Secta autem à diuisione dicta est, quasi sectio. Vnde & sectæ Philosophorum, vel Hæreticorum dicuntur.

283 Inter Honos, & Onus: Honos ^a de honore: Onus de onere.

284 Inter Hora, & Ora: ^b Hora cum h. littera, dierum: Sine h. regionum vel finium, siue oris significatio, quo loquutio exprimitur.

285 Inter Honustus, & Oneratus: hoc interest: quòd ^c oneratus est, qualicumque pressus pondere: Honustus verè, cui ipsam onus honori est, vt si quis spolia hostium ferat. Sed Oneratus aspirationem non habet: quia ab onere venit: ^d Honustus verò quia ab honore descendit retinet aspirationem.

286 Inter Hauritur, & Exhaustur: Hauritur aqua: Exhaustur puteus.

287 Inter Herbidum, & Herbosum: Herbidum dicimus locum, in quo herbarum viriditas nunquam cessat: Herbosum autem qui facile herbam generat, & ad tempus arescit.

H.

^a al. honis regionum, sed vox regionum, irrepfit ex sequenti articulo.

^b Ex Agerio.

^c Ex Sertu. ad ill. 1. Æn. spolijs orientis onustum.

^d Verus glos. honus honor τιμή δυνάμει τιμή ἀρετῶν. Varro etiam de ling. Lat. dictum onus & honos qui sustinet temp.

De littera I.

288 **I**nter Inferum, & Infernum: Pars superior ^a Inferni Inferus est: vbi quieverunt ante aduentum Christi anima iustorum. Pars verò inferior, Infernus: in quo ^b trudentur anima impiorum, qui plurimū peccauerunt. De quo Propheta animam suam liberatam esse ^c gaudet, dicens: ^d quia liberaasti animam meam ab Inferno inferiori.

289 Inter Initium, & Principium: Initium est rerum, à quo quid incipit: vt fundamenta domus, catina navis: Principium autem, verborum exordium est.

290 Inter Iudicium, & Iustitiam: Iustitia est studium rectè viuendi: Iudicium verò æquitas: rectè iudicandi: quisquis ergo benè ^e viuendo seruit, Iustitiam facit: quisquis rectè iudicat in subditis, Iudicium custodit. Prophanatur autem Iudicium astutia tempore, non dignitate. Nam primum oportet quemque esse iustum, prouidere rectitudinem: & post hoc assequitur in Iudicijs æquitatem. Horum primum virtutis est, alterū honoris. Neque enim quisquam potest peruenire ad honorem, nisi per virtutem. Differt enim Iustitia à Iudicio. Solet enim dici Iudicium prauum, quòd iniustum est: Iustitia verò ^f nunquam, & iniusta esse non potest.

291 Inter Incantatorem, Magum, Aruspicem, & Maleficum: ^g Incantatores sunt, qui rem ^h verbis peragunt. Magi, qui de sideribus philosophantur: Malefici, qui sanguine vtuntur & victimis, & sæpè contingunt corpora mortuorum. Aruspices, qui ⁱ extra pecudum inspiciunt, & ex eis futura prædicunt.

292 Inter Indoctum, & Indocilem: ^k Indocilis est, qui penitus non potest ^l discere. Indoctus, qui nondum ^m discit, & tamen discere potest. ⁿ Ad hanc formam similia distingue: vt putà, immotus, & immobilis, & his similia.

A 293 Inter Innoxium, & Innocuum: ^o Innocuus est cui non nocetur: Innoxius, qui non nouit nocere.

294 Inter Impurum, & Impudicum: ^p Impudicus, qui turpitudinem flagitij infert: ^q Imputus, qui patitur.

295 Inter Immemorē, & Ignarum: ^r Immemore est, qui oblitus est: Ignarus, qui incitius. Vnde & nares dictæ, quæ nos ^s odore admonēt, vt ^t cognoscamus aliquid & sciamus. Vnde & ^u olfecisse, scisse veteres dicebant.

296 Inter Inertem, & Segnem: ^x Iners sine arte, & ob hoc neque ^y operis quidem vllius. Segnis, quasi sine igne: quomodo securus, sine cura, id est, frigidus: per quod inutilem accipimus.

297 Inter Insanum, & Insanientem: Insanus est qui perpetuo animi furore tenetur: Insanientis subito incitatus indignatione, vel ira.

298 Inter Impium, & Peccatorem hoc distare solet: ^z quòd omnis Impius peccator: non tamen omnis peccator impius habendus est. Impius quippe est, quisquis à fidei pietate alienus efficitur: Peccator verò, qui praua actione fedatur.

C 299 Inter Iniquitatem, & Peccatum sic distare dicit Ambrosius: quòd Iniquitas ad mentis acerbicatem refertur: Peccatum verò ad prolapsionem corporis. Præcedit igitur Iniquitas, Peccatū sequitur. Sed grauior est Iniquitas, tanquam materia peccatorū: in cuius comparatione leuius est peccatū. Item peccatum est, quòd admittitur: piaculum autē id, quòd admissum est, & id, quòd expiatur admissum. Iniquitatis autem tres sunt differentiæ: suggestionis, delectationis, & consensus. Inter iniquitates & peccata sanctus Hieronymus, hanc differentiam facit. Iniquitates dicuntur, quæ ante susceptā fidem, siue per ignorantiam, siue per scientiam committuntur. Peccata verò, quæ post cognitionem fidei, vel gratiam baptismatis contrahuntur: ^b totidemque & peccata, verbi, operis, & consensionis.

300 Inter Inuidum, & Inuidiosum: quòd ^c Inuidus feliciori inuidet: Inuidiosus autē ^d is est, qui ab alio patitur ^e Inuidiam. Nihil autem honestum, quòd non inuidiosum. Nemo quippe inuidet miserò: quis autem bonus & non inuidiosus?

301 Inter Iram, & Iracundiam: ^f Ira ^g rarsens est, & ex causa nascitur: Iracundia au-

tem vitium naturale, & perpetuum est. Iracundus pro tempore concitatur: Iracundus autem s frequenter irascitur, & ad leuem sermonis auram, quasi à vento folium, commouetur. De talibus dicit scriptura: Vir Iracundus inhonestus est. Et iterum: Iracundus effodit peccata.

302 Inter Ignominiam, & Infamiam: h Ignominia ponitur i potestate alicuius: Infamia autem fit multorum consentiente sermone.

303 Inter Incusare, & Accusare: k Incusamus potiores: Accusamus pares. Item Incusamus verbo: Accusamus crimine & facto.

304 Inter Iubere, & Imperare: Iubere apud veteres non idem erat, quod Imperare. Nam Iubere ibi dicebatur, vbi voluntatis erat obsequium: Imperare autem, vbi l debito quisque imperio parebat.

305 Inter Iactamur, & Fatigamur: m Iactamur in n maris fluctibus: Fatigamur in terris.

306 Inter Iaceo, & Iacio. Iaceo accubantem significat: Iacio verò mitto demòlstrat.

307 Inter Ignem, & Focum: Ignis ipsa flamma est: o Focus verò fomes, ac nutrimentum ignis. Nam Varro Focus, p ait, dictus, quòd foueat igne. Focus ergo dictus à foru.

308 Inter Ianuam, & Ostium: q Ianua est aditus primus in domum: Ostium in quemlibet locum domus. Similiter verò Ianua, vel r est clausa, vel patens: Fores autem & Valuæ f ipsæ clausæ sunt, sed fores, quæ foras vertuntur: Valuæ quæ intus aperiuntur: & duplices, multiplices, còplicabilesq. sunt. t Portæ verò propriè murorum dicuntur: atque n ideò dictæ, eo quòd antiquitus x portato aratro designabantur, quando circumducebatur gyros, atque y vrbs signabatur.

309 Inter Illius similis, & Illi similis: Illius similis a l mores refertur: Illi similis ad vulturnum.

310 Inter Iuuentam, & Iuuentutem: z Iuuentus est iuuenum multitudo: a Iuuenta autem b hominum est ætas. Iuuentas verò c decus iuuentutis. Sed auctores in plerisque locis aliter posuerunt.

311 Inter Inficere, & Officere: d Inficere est colorem mutare: Officere est alicui nocere.

312 Inter Inuenire, & Reperire: e Inuenimus inquisita: Reperimus vltro occurrètia.

314 Inter Inquirere, & Quærete: f Inqui-

rimus ea de quibus dubitamus: Quærimus s ignora.

315 Inter Impendere, & Impendere: Impendere corruptè ab eo venit, quod est impendo, impendere. Impendere autem, si f. literam producas, significat imminere, ab eo quod est impendo.

316 Inter h Iuuat, & Iubat: Iuuat, delectat, Iubat, adiuuat.

317 Inter Illicem, & Illicem: i Illicem cū duobus ll. significat inductorem: Illicem per vnum l. arborem indicat.

318 Inter It, & Id: Id, pronomen est: It verò, vadit.

B 319 Inter k Inquid, & Inquid: Vt putà vbi inquid dictum.

320 Inter Insitum, & Infertum: l Insitas arbores dicimus: Infertas verò m caullas, aut fabulas.

321 Inter Illud, & Illuc: Illud pronomen: Illuc aduerbium est.

322 Inter Imprecari, & Deprecari: Imprecari, maledicere: n Deprecari, excusare, & expurgare.

323 Inter Incolam, & Inquilinum: o Incola p quidè, & Inquilinus signum est perditæ patriæ. Sed Inquilinus dicitur, quàm diu peregrinatur: Incola quum inuenit sedem.

C 324 Inter Indigenam, & q Indigentem, r Indigentes egeni sunt: s Indigenæ, inde geniti.

I.

a Inferi infernum vterq. m. s. mendose.

b al. traduntur.

c al. congaudet.

d Psalm. 55. & eruisti animam meam.

e al. viuendi seruiat.

f al. iniqua & iniusta.

g Etymolog. lib. 8. c. 9.

h al. verbo.

i al. lecta.

k Ex Seru. Æneid. lib. 8. Is genus indocile. al. indocibilis.

l al. docere. f. doceri.

m didicit, ex Seru.

n al. ab hac forma.

o Ex S. ru. ad ill. 10. Æn. omnes innocua.

p al. impurus.

q al. impudicus.

r Ex Seru. ad ill. 1. Æn. neque enim ignari sumus ante malorum. Ipse etymolog. lib. 10. littera I.

f al. ad odorem.

t al. noscimus.

v al. olfari res veteres dicebant.

x Fest. dict. iners, est autem ex Seru. ad ill. 1. Æn. instant arde n.

ardentes Tyrii, ipse etymolog. lib. 10. littera I.

r al. operiq. vulis.

s etymolog. lib. 10. littera S.

t Ex Ambrosio.

u al. totidemque.

v Etymolog. lib. 10. littera T.

w al. idem est.

x al. malum.

y Terentij interpretes act. 4. scen. 6. Heauton. ira de causa est, iracundia de vitio multum irascentis. Distinguit etiam Cicero 4. Tusc. & Fronto. iratus ex offensa est, iracundus natura.

z al. frequens.

aa Ex C. Fronto. ignominia imponitur ab eo, qui potest animaduersione notare, infamia ex multorum sermone nascitur.

ab al. in potestate.

ac Ex Serv. ad ill. 1. Æn. talibus inculcat, qui tamen amplius, quam nosser.

ad al. dubio.

ae Ex Serv. ad ill. 1. Æn. terris iactatus & alto.

af al. mars.

ag Fest. dict. focus. & Serv. ad ill. 12. Æn. in medióque focos.

ah al. autem.

ai Ex Serv. ad ill. 1. Æn. foribus catdo stridebat ahenis.

aj al. cum claustris vel.

ak al. ipsa claustra.

al Vid. Serv. ad ill. 2. Æn. iamque propinquabant portus, & lib. 5. Æn. ad illud, urbem designat aratro. ipse Etymolog. lib. 15. c. 2.

am al. inde.

an al. portatura rotæ designat.

ao al. verbo.

ap Ex Serv. ad ill. 1. Æn. lumenque iuuentæ.

aq al. iuuentas.

ar Leg. iuuenum ex Serv.

as Leg. Deus ex mente Serv. & Acron. in Orl. 3. lib. 1. Horatij. Hec est & sic sero Agratus. Vid. & Non. dicit. iuuentus.

at Ex C. Fronto. infector colorem mutat, offector, officio obicit.

au C. Fronto. inuenimus nostra, reperimus aliena.

av Ex C. Fronto.

aw al. nota disciplinam Fronto.

ax Puto inter iuuat, & iuuat, ut supra inter paret & paret, ut tantum iuuat, & s. rimen significationis sub eadem voce, ut inter nobilis & nobilis, notus & notus, sed hoc in vno tantum codice.

ay Ex Fest. dict. inlex.

az Corruptus locus, atque hoc quoque abest ab altero m. f.

ba Ex Serv. ad ill. 2. Georg. mutatamque insita mala ferre pyrum, sed in altero lib. Infertus verò caules aut fabulas, ut amplius de Serui loco deliberandum censeam.

bb al. cautes aut f.

bc Agat. vid. Agell. cap. 16. lib. 6.

bd Vid. Etymolog. lib. 3. cap. 4. Fest. dict. inquilinus.

be al. qui & inq.

bf al. indigetem.

bg al. indigetes.

bh Ex Serv. ad illud 8. Æn. tum manus Ausonia.

A

Delittera L.

325 Inter Libertatem, & Liberalitatem: Libertas conditionis est: Liberalitas verò beneficentiæ, & largitatis: ut nudum vestire, captiuos redimere, pauperi victum administrare.

326 Inter Laudabilem, & Laudandum: Laudabilis est, qui laudari potest: Laudandus, qui laudari debet.

327 Inter Luxuriosum, & Prodigum: Luxuriosus, quasi solutus in voluptates: unde mēbra loco mota luxa dicuntur: Prodigus autem sumptuosus: qui omnia porrò agit, & quasi proijcit.

328 Inter Lasciuum, & Petulantem: Lasciuus luxu, Petulans temeritate. Petulantia autem libido dicitur, ab eo quod petit malè alienum pudorem.

Inter Litigiosum, & Litigatorem, Litigiosus est, de quo litigatur; quasi ager: Litigator, qui litigat.

329 Inter Lætitiā, & Exultationem. Lætitiā est, mentis gaudium: Exultatio verò verborum, atque membrorum. Rursum exultatio à iubilatione distinguitur. Vbi enim verba sufficiunt lætitiæ, & lingua idonea est mentis gaudium explicare, exultatio est. Vbi vero non potest quisque conceptum gaudium verbis annuntiare: sed ipsam animi effusi lætitiā in vocē quādam & exultationis erumpit, iubilatio est.

330 Inter Lethū, & Mortem, quidam tentauerunt tacere discretionem, dicentes: Lethum per se venit: Mors verò infertur.

331 Inter Libidinem, & Linidinem: Libido per b. cupiditas est animi: Linido per u. liuor est corporis. Sunt autem multæ varixque libidines; sicut Libido vlciscendi, quæ ira vocatur: sicut Libido habendi pecuniam, quæ auaritia nominatur: sicut Libido quomodocunq; vincendi, quæ pertinacia dicitur: sicut Libido gloriandi, quæ iactantia nuncupatur. Et cum sint multarū libidines rerum: neque cuius rei libido sic adijcitur: non solet animo occurrere, nisi illa tantum, qua obscenæ partes corporis ad flagitiorum immunditias excitantur. Sed meritò ista inter cætera, hoc sibi nomē propriè obtinuit: quia in carne corruptibili plus ceteris sæuit. Dicta autem Libido, eò quòd libeat alienum pudorem, siue quamcunque rem appetere.

332 Inter Laudem, & Laudationem: La
est

c

d

e

f

g

- est eius, qui laudatur: Laudatio verò eius, qui laudat. Itē Laus ^l est, in qua virtus enitet: Laudatio, ipsa ^m laudātis oratio. ^o Laus & lætitia sine celebratione vocis in animi admiratione consistit: Laudatio verò, rei cuiusque prædicatio est, adminiculo orationis ornata.
- 333 Inter Largitatē, & Largitionē: ^o Largitas, humanitatis est: Largitio, ambitionis.
- 334 Inter Lætari, & Gratulari: ^p Lætamur de nostris bonis: Gratulamur de ^q amicorū.
- 335 Inter Legere, & Lætitare: Legere ad tempus refertur: Lætitare ad frequentiam: ^b interdum & Legere nauticum verbū est: quia & naus dicitur Legere, quidquid trāsit.
- 336 Inter Labium, & Labrum: ^s Labium superius dicimus: Labrum inferius. Rostrū, non ^c nisi auium, quod incuruum est. ^v Vanissimè autem quidam ^x nititur facere discretionem: vt virorum labra, mulierum labia ⁱ dicantur.
- 337 Inter Lactantem, & Lactentem: ^z quòd Lactans est, quæ lac præbet: Lactens, cui præbetur.
- 338 Inter Leges, & Iura: ^a Ius dicitur: Lex scribitur. Vnde, & Virgilius: iura dabat, legesque viris. Item leges humanæ: ^b Iura diuina sunt. Ideòq. & iuramentum dicitur, id est, sacramentum in ^c Deo. Hinc & Virgilius: Fas mihi Graiorū sacra resoluere iura.
- 339 Inter Leges, & Mores: ^d Lex est scriptis edita: Mos autem, lex quædam viuēdi, nullo vinculo ^e adstricta, siue lex non scripta, sed tantum cum vsu retenta.
- 340 Inter Latronem, & Furem: Qui alienū ^f inuolat Fur est: qui furatur & occidit, Latro est. Propriè autem ^g Latro à latitando ^h insidijs dictus: ⁱ Fur autem à furuo vocatus, id est nigro: nam noctis vtitur tempore. Pulchrè autem Plautus ^k cuidam, qui furabatur, ait. ^l Tu trium litterarum homo: id est, fur.
- 341 Inter Locum Religiosum, & Sacrū, & Sanctū: Quòd Sacrum vocamus, quod ad Deos superos pertinet: ^m Religiosum, quod ad Deos inferos: Sanctū verò, quod aliqua sanctitate sanctum est: vt sunt tauri apud ⁿ Homerum ^o soli sancti, sacri, sacrosancti.
- 342 Inter Labat, & Lauat: Labat nutat: Lauat ^p lotorem esse.
- 343 Inter Lætū, & Lethum: Lætum gaudentem: Lethum mors dicitur.
- 344 Inter Labium, & Labrum: Labiū oris: Labrum vas, à rostro, quòd incuruum est.
- A 345 Inter Lympham, & Nympham: ^r Lympham aquam: Nympham deam.
- 346 Inter Litem, & Rixam: Lis inter duos committitur, & mota finitur. Rixa inter multos, & ^s iurgio constat.
- 347 Inter Ligat, & Legat: Ligat quis vinculo: Legat testamento.
- 348 Inter Limen, & Limitē: ^t Limen, ædiū est: Limes, regionum, vel finium.
- 349 Inter Libat, & Immolat: ^u Veteres Immolare dicebant, quando victimas in ^v mole altaris ponentes ignem ^w sacrificijs subijciebant. Libare autem quando pateras metallo plenas aris fundebant. Nam libare propriè fundere est. Vnde & Liber vocatur: ^x qui vini vsu in Græcia ostendisse fertur. Nos ergo iuxta verborum distinctionē Immolamus panem: Libamus calicem.

L

- ^a Al. tribuere, vel administrare.
- ^b Vid. Non. dict. luxum, & dict. luxuria, ipse lib. etymol. 10. littera L.
- ^c Fest. dictione prodegeris, & dict. prodiguz hostiaz.
- ^d Al. ad iubilationem.
- ^e Al. nuntiare.
- ^f Al. diffusū.
- ^g Al. exultationis.
- ^h f. libidinem.
- ⁱ f. liuedo.
- ^k Non. dict. peruicacia.
- ^l Al. eius ipsa virtus enitens. f. eius in quo virtus enitet.
- ^m Al. laudatio orationum.
- ⁿ Al. laudem lætitiarum, sine celeb.
- ^o Ex Agratio.
- ^p Ex Agratio.
- ^q alienis Agrat.
- ^r Ex Seru. ad ill. 1. Georg. primi lege littoris oram. & ill. 3. Æn. littoraque Epiri legimus, & 2. Æn. pars cætera pontum ponè legit.
- ^s Ex Agratio.
- ^t est, nisi quod incuruum est Agrat.
- ^u Ex Seru. ad ill. 2. Ælog. calamo triuisse labelum.
- ^x Al. centant.
- ^y Al. dicant.
- ^z Ex Seru. ad ill. 1. Georg. lactentia turgent.
- ^a Ex Seru. al. citata verba ab Isidoro, que sunt. 1. Æn.
- ^b Seru. ad locum citatum, qui est 2. Æn.
- ^c Al. domino.
- ^d Sic ferè ipse lib. 2. etymol. c. 10. & lib. 4. c. 3.
- ^e Al. adstrictus.
- ^f Al. aliquid subtrahit, fur est.
- ^g Sic ipse etymolog. lib. 10. littera L. Varro, quòd circa latera ferrum habeat. Fest. quòd à latere adoriatur, aut a latere nascitur.
- ^h f. in insidijs.
- ⁱ Seru. ad ill. 3. Georg. Nocturnum stabulis furem.
- ^k Al. de quodam.
- ^l Plautus Aulularia.
- ^m Vid. Fest. dict. religiosus, & Macrobius lib. 3. Satyr. c. 3.

- * *adversus.*
- o *f. soli sancti, huc sequentes dictiones, fortè glossæ.*
- p *f. lotorem, aut lauatores.*
- q *Etiã Fest. distinguit dict. lymphæ,*
- r *al. iniuria.*
- s *Ex Agratio, qui fortè ex Isidoro supplendus.*
- t *Eadem ferè lib. Etymolog. 6. c. 16.*
- u *al. mola.*
- x *al. sacrificium.*
- y *al. quia.*

De littera M.

- 350 **I**nter Misericordiam, & Miserationem: Benè velle, misericordiæ est: benè facere, miserationis. Dicitur enim Misericordia, quasi Misericordiæ actio. Nam ^a Misericordia, affectus tantùm cordis est, quo compellimur, vt miseris subueniamus. ^b Quapropter Misericordia cõdolere misero nouit: etsi non sit, vnde tribuatur. Misericordia autem ex opere comprobatur.
- 351 **I**nter Memorare, & Commemorare: Memorantur pauca: Commemorantur multa.
- 352 **I**nter Mansuetum, & Modestum: ^c Mansuetus est, qui nulli iniuriam irrogat: ^d Modestus, qui nec læsus irascitur.
- 353 **I**nter Miserum, & Misellum: ^e Miserum, viuentem adhuc dicimus: Misellum, mortuum.
- 354 **I**nter Miserandum, & Miserabilem: ^f Miserabilis est, cui misereri possumus: Miserandum, cui misereri debemus.
- 355 **I**nter Memoriosum, & Memorem: ^g Memoriosus memoriam habet. Memor vero, beneficij, vel defensionis memor est.
- 356 **I**nter Moram, & Tarditatem: Mora est quæ impedit: Tarditas quæ impeditur: Mora in re: Tarditas in homine.
- 357 **I**nter Mendum, & Mendacium: ^h Mendum in libro propriè dicitur, vnde & emendare dicimus: Nam Mendacium in cæteris rebus est.
- 358 **I**nter Malitiam, & Malignitatem: ⁱ **D** Cogitatio quippè praua mentis, Malicia dicitur: Malitiæ votum, vel opus Malignitas appellatur.
- 359 **I**nter Multationem, Pœnam, & Supplicium: ^k Multatio potest esse, & sine sanguine, in damno pecuniæ. Supplicium cum sanguine: ^l Pœna verò, dolor sine sanguine.
- 360 **I**nter Munus, & Donum: ^m Munus est debitum: ⁿ vt patrono: Donum, honorarium est. Item ^o Donum, dantis est: Mu-

Anus, accipientis: Dicitur autem Donum à dando: Munus à muniendo, vel à Promouendo.

361 **I**nter Meruit, & Promeruit: ^p Meruit commune est, & ad pœnam, & ad præmiũ: Promeruit tantùm ad præmium. Nam promeritus dicitur, qui benè facit: sic immeritus, qui malè.

362 **I**nter Magnum, & Grandem: Magnũ ad animum ^r referimus: Grandè ad corpus.

363 **I**nter ^s Mutuum dare, & Commodare: ^t Qui mutuum dat, aliud recepturus est: qui commodat, vtique idem sibi reddi desiderat.

364 **I**nter Monere, & Admonere: ^u Monet qui præcipit: Admonet, qui, quod exciderat, memoriæ reducit.

365 **I**nter Meretur, & Mœret: Qui meretur, dignus est aliquo benè officio: qui mœret, tristis est.

366 **I**nter Miramur, & Admiramur: ^x Admiramur virtutes: Miramur opera.

367 **I**nter Miseremur, & Miserefcimus: ^y Miseremur, quantum necesse est: Miserefcimus amplius, quàm necesse est. Item Miseremur rogati: Miserefcimus vltro.

368 **I**nter Monemus, Admonemus, & Commonemus: Monemus futura Admonemus præsentia: Cõmonemus præterita.

C 369 **I**nter Multitudinem, & ^z Numerum: Multitudo numero fit: Turba ^a loco posita. Possunt enim pauci in angusto turbam facere.

370 **I**nter Mihi, & Mi: Mihi datiuus casus est: Mi vocatiuus.

371 **I**nter Municipem, & Municipalem: Municipales sunt Curialium maiores, dicti eo quòd fisci munera accipiant: ^b Municipales autem ^c originales cives sunt, & in ^d locum officium gerentes.

372 **I**nter Mãmillas, & Mamas, & Vbera: ^e Mamillæ virorum sunt: Mammæ mulierum: Vbera pecorum. Papillæ autem sunt nuclea summa mammarum, quæ sugentes comprehendunt.

373 **I**nter Matronam, & Matrem familias: ^f Melesius Grãmaticus arbitratur hoc interesse, quòd Matrona dicatur mater primi pueri: Mater familias, quæ plures peperit. Alij dixerunt Matronam dici, quæ in matrimonium cum viro conuenerit, & ^g in eo matrimonium actum: Matrem verò familias eã esse, quæ in matris manu mancipioq. est, aut ^h in cuius maritus manu man-

cipioq. esset: quoniam in familiam quoq. mariti, & sui heredis^k venisset. ^l Matronæ autem & virgines nobiles dicuntur, quæ matres iam fieri possunt. ⁿ Quoniam per quandam iuris solemnitatem in familiam inigrant mariti.

374 Inter Mortuum, & Emortuum: Mortuum iam ⁿ exanimatum corpus: Emortuū verò, vicinum morti.

375 Inter Mare, & Maria: ^o Mare, elementum est totum: Maria verò, partes maris. Sicut terræ partes sunt: Terra verò, tantum elementum.

376 Inter Montes, & Colles: Montes tumores terrarum: Colles prominentiora iuga montium, quasi ^p colla.

377 Inter Malo granatam, & Malo granatū: Malo granata fœminini generis arbor est: Malo granatum verò generis neutri, pomum est. Sicut Persicus, & Persicum. Persicus generis fœminini arbor: Persicum generis neutri fructus est. Sicut Buxus, & Buxū: Nam Buxum ^q neutrum, lignum est: Buxus^r fœmininum, arbor est.

378 Inter Magis, & Potius: Magis est alterum ex duob. præferre, vtrum comparet: Potius alterum damnat.

379 Inter Mala, & Malas: Mala poma sunt: Malæ verò maxilla.

380 Inter Marem, & Mare: Marem, masculinum: Mare, elementum est aquæ.

381 Inter Mentientem, & Fallentem: Considerandum est, quòd ille mētur, qui vult videri, quòd non est: ^s Qui autem non volens aliud putat quàm est, non mentitur, sed fallitur. Inest ergo omni mētienti voluntas fallendi: ^t Res autem fallendi, voluntas non est mentiendi. Nam & lapis fallit, & multa corpora, ^u specie fallunt, vt remi fracti in vnda, dum sint integri: sed & turres, quasi currentes, oculos nauigantiū fallunt. Et tamen hoc ^x naturæ agunt specie, non mentiendi voluntate.

382 Inter Monile, & Munile: Monile dicitur, harpago à monendo: eo quòd moncat mulierem, esse sub potestate viri: Munile verò dicitur vestimentum; à muniendo. Vel munile dicitur ornamentum ex gemmis, quòd solet ex fœminatam pendere collo, dictum à munere.

M.

ⁿ al. misericordia.

^b Quippe videtur in altero m. f.

- A**
- ^c Fest. dict. mansuetus Non. dict. mansuetum.
  - ^d Non. dict. modestus. Ipse etymolog. lib. 10.
  - ^e Ex lib. 10. etymolog. littera M. potius legendum videtur, misellum viuentem aduic, miserum mortuum.
  - ^f etymolog. lib. 10. littera M.
  - ^g Ex C. Front. qui paullo copiosius, memoriosus habet ad dicta factaque referenda memoriam: memor beneficij memoriam, vel iniurie refert. Vnde in Isidoro pro defensionis malis: offensionis reponit.
  - ^h Carisius sic serè, mendium, & mendam discriminat: mendium in mendacij significatione distinguitur, menda in culpa operis, aut corporis.
  - ⁱ Sic Cicero. 3. de natur. deor. est enim malitia, versuta & fallax nocendi ratio.
  - ^k Ex Varronis mente. 5. de ling. Lat. multa à pecunia, quæ à magistratu dicta, vt exigi possit ob peccatū.
  - ^l Varro. iud. pœna à puniendo, aut pœnitendo, quòd post peccatum sequitur.
- B**
- ^m Ex Front. & etymolog. lib. 6. c. 19. vide supra.
  - ⁿ al. in patrono.
  - ^o Ex Agratio ad verbum.
  - ^p mouendo Agratius: male opinor.
  - ^q Interpretes Terent. act. 2. scen. 2. promeruit, adinuit, profuit: cui contrarium est commeruit; vnde quis pro immeritus commeritus legendum suspicari possit. Vel ex illo loco Hecyr. act. 3. scen. 5. quæ nunquam quidquam erga me commerita est pater. Vbi idem interpretes mereti bona dicimus, commereti mala. Vid. Seru. ad ill. 4. Æn. nunquam regina negabo Promeritam.
  - ^r al. refertur.
  - ^s Ex Agratio abbreviatum.
  - ^t al. mutuare.
  - ^v C. Front. monet propter beniuolentiam, admonet, vt confirmet memoriam.
- C**
- ^x Ex Agratio.
  - ^y Ex Seru. sensus expressus ad ill. 2. Æn. miserescimus vltro.
  - ^z Lege (inducta dictione numerum, quæ male ex sequenti versu irrepserat) turbam.
  - ^a f. loci positu. C. Front. turbam angustus locus facit.
  - ^b Etymolog. lib. 9. c. 4.
  - ^c f. loco.
  - ^d al. originis.
  - ^e Ex etymolog. lib. 11. c. 1.
  - ^f al. pecudum.
  - ^g Leg. Helius. Melissus ex Agell. lib. 18. c. 6. vbi hæc eius opinio recensetur. vid. etiam lib. etymolog. 9. c. 18.
  - ^h al. idèd matrimonium dictum.
  - ⁱ al. in eius: in cuius Agell. apertius.
  - ^k locum venisset Agell.
  - ^l Vid. Seru. ad illud 9. Æneid. multis è matribus auia.
  - ^m Locus non integer. & ex Seruio, vnde est ad illud 1. Æn. Tithena per oppida matres, ita exploratus. Matres familias verò, quæ in matrimonium conuenerunt per coemptionem, quon. & c. nã alioqui descriptio illa nãm matris comment. sed matribus familias tantum. Vnde etiam Seru. ad ill. 7. Æneid. quæritur hæres. & fortè etiam tertium membrum de matre desideratur, consule lib. 9. c. 8. etymolog. vid. Fest. dict. mater familias, & Non. dict. matronæ, & matres familias.
  - ⁿ al. exanimæ.

- *Ex Serv. ad ill. 6. Æn. tot maria intraui.*
- † *Vatro a colendo & de ling. Lat.*
- ‡ *al. neutri.*
- § *al. feminini.*
- ¶ *f. qui.*
- ‡ *al. res autem fallunt quibus tamen vol.*
- v *f. species etiam fallunt vt.*
- ^ *f. natura ag. species.*

De littera N.

383 **I**nter Necessitatem, & Necessitudinem: Necessitas aliquid fieri cogit: Necessitudo autem affectus est, vel vinculum propinquitatis.

384 **I**nter Nihil, & Nihili: Nihil aduerbium est: Nihili autem homo, nullius momenti.

385 **I**nter Nudū, & Nudatum: Eadem enim Nudata dicuntur, quæ vestiri solent: Eadem Nuda, quæ non solent tegi. Item, Nudus illius rei, aut illa re benè dicitur. Nudatus verò ab illo denuntiatur.

386 **I**nter Negamus, & Abnegamus: Negamus si quid obijcitur: Abnegamus, si quid petitur.

387 **I**nter Neminem, & Nullum: Neminem ad hominem referimus: Nullum ad omnia.

388 **I**nter Nomen, Prænomen, Cognomen, & Agnomen. Nomen, est vocabulū propriæ appellationis: Prænomen, quod nominibus, ob dignitatem generis præponitur: vt Publius Virgilius. Non enim possumus dicere Virgilius Publius. Cognomen, quod ex familia generis venit: vt puta Scipio Cornelius, à Cornelia familia ortus. Agnomen, quod ex virtute, vel vitio trahitur: vt Scipio Africanus, pro eo quod Africam vicerit: vel Lentulus Sura, pro eo quod maiores habuerat furas. Proinde Nomen à proprietate venit: Prænomen à dignitate: Cognomen ab origine: Agnomen verò ab specie, vel actione.

389 **I**nter Nascitur, & Enascitur: Nascitur, quod ab utero decidit: Enascitur, quod ex terra, aut aqua exsurgit.

390 **I**nter Nautam, & Nauitam: Nautam poeticum est. Nam dictus est à Nauta: sed causa metri à poetis vna littera addita est.

391 **I**nter Num, & Nunc: Num, nunquid: Nunc, modò.

392 **I**nter Ne, & Næ: Næ, si præponitur, aduerbium est, & acuto accentu pronuntiat: Ne verò si subiugatur, coniunctio est, & pressò accentu.

A 393 **I**nter Nigro, & Migro. Nigro nigrum facio: Migro demutatio est.

394 **I**nter Neutrum, & Neutrale: Neutrum, nomen, aut pronomen, vel participiū: Neutrale verò, verbum est.

395 **I**nter Notus, & Notus: Notus, cognitus, Notus iudicio: Notus, Auster.

396 **I**nter Nobilem, & Nobilem: Nobilem, generosus: Nobilem, notus omnibus.

397 **I**nter Nomina, & Numina: Nomina, sunt vocabula: Numina, potestas.

N.

B a *Eodem sensu C. Fronto. & Scaurus de Orthographia.*
b *Agratius & Carisius serè eadem.*
c *Ex Serv. sensus expressus ad illud 12. Æneid. nudato capite.*

d *al. denuntiamus.*

e *Breuitè Frontonem expressit. nullus tam in re, quàm in persona: nemo in persona dicitur, vt nemo homo. f. ne homo.*

f *Testibus Sospitro, Donato, Dionede, & alijs, Nomen est, quod originem gentis declarat, vt Cornelius. Prænomen, quod nomini Gentilitio præponitur, vt Publius. Cognomen, quod nominibus Gentilitijs subiungitur, vt Scipio. Agnomen, quod extrinsecus addi solet, aliqua ratione, vel euetu quaesitū, vt Africanus. Hic vero in utroque manuscripto Cognomen, & Agnomen sedes permutarant, Reduximus tamen utrumque suum locum, non modo vs quos dixi antètoribus, sed ipsè etiam Isidoro lib. 1. Etymolog. cap. de Nominè.*

g *al. prænomen.*

h *al. dignitate.*

i *al. præponitur.*

k *al. dicimus.*

l *al. prænomen.*

m *Leg. cognomen.*

n *Leg. agnomen.*

o *Ex Agratio.*

p *de Agratio.*

q *Test. in dict. nauitas.*

r *al. de loco mutatio.*

s *al. notu.*

t *Ex Non. dict. nobile.*

D v *Sic Titinius malè factis nobilitarent, quod notificarent Non. exponit.*

x *Ex Serv. ad illud Eclog. 4. stabili fatorum numino Parca.*

De littera O.

398 **I**nter Osculam, & Pacem: Pacem amicis: filijs Osculum dari dicimus: Vxoribus Basium: Scorto Suauium. Item, Osculū charitatis est. Basium blanditiæ: Suauium voluptatis. Quod quidam etiam versibus his distinxit: Basia coniugibus, sed & oscula dantur ami-

399 Inter Occasionem, & Opportunitatem: Conuenienter in litteris ponitur, Occasio arrifit: Opportunitas se præbuit, vel se cunda successit.

400 Inter Obseruationem, & Obseruantiam: B Obseruatio cultus, doctrinæ, & artis est: Obseruantia verò cultus & religionis est.

401 Inter Opus, & Operationem: Opus dicitur, ipsum quod fit: Operatio autem, ipsa rei actio est.

402 Inter Omne, & Totum: h Omne ad multitudinem, & ad numerum pertinet: i ad numerum vt omnes homines: ad multitudinem, vt omnis familia, omnis exercitus, omne pecus dicimus. Totum verò ad magnitudinem pertinet, vt totum corpus, tota terra, totum cælum. Ergo totus homo si ad corpus referamus: Omnis homo, si de vniuersis. Proinde omne in diuersis partibus ponitur: Totum autem sine partibus debet esse.

403 Inter Orare, & Exorare: k Orare, est poscere: Exorare, impetrare.

404 Inter Obesse, & Officere: Qui obest, nocet: qui officit, vult nocere.

405 Inter Officere, & Inficere: l Officere est alicui velle nocere: Inficere colorem mittare.

406 Inter Olet, & Redolet: m Olet res vel malè, vel benè: n Redolet tantum benè.

407 Inter Oracula, & Delubra: o Oracula, Tempa sunt, vbi oratur, vnde, & responsa redduntur. p Delubra autem, templa fontes habentia ad purificandos, & abluendos fideles. Et inde Delubra à diluendo appellata. Vnde & prius hæc loca altaria non habebant: vt tantum Delubra essent, non Tempa.

408 Inter Orbem, & Cæcum: q Orbis est, qui filios amittit: Cæcus est, qui oculos perdit.

409 Inter Occidit, & Occidit: Occidit correpta media, cum qui mortuus est significat: Occidit autem producta media, cum qui interficit.

410 Inter Oleam, & Oliuam: auctores ita distinguunt, vt r Olea, sit fructus: Oliua arbor, quia multitudo dicitur Oliuetum, vt s quercetum, & t pometum. Enimverò sine u discrimine poëtæ, & oleam & oliuam x pro fructu sæpè posuerunt. Sed

A consuetudo obtinuit oliuam fructum dicere. Nec vetat, quo minus, & arboris, & fructus idem nomen y sit.

411 Inter Odorum, Odorabile, & Odoriferum. z Quod enim per se odorem mittit, odorum est. a Odorabile verò, quod b aliunde accipit odorem. Odoriferum, quod odorem sequitur.

412 Inter c Operam, & Opera: Operam, quæ sit: Opera verò, quod fit.

413 Inter Ostium, & Hostiam: Ostium, quod aperitur: Hostia, sacrificium.

414 Inter Ortus, & Hortos: Ortus processus: Hortos, agros d dicit.

B 415 Inter Oblitum, & Oblitum: Oblitum correptè, perfusum: Oblitum productè, immemorem.

416 Inter Offerre, & Inferre: Offerre, est vitro præbere: Inferre, importare.

O.

a Interpretes Terentij Scen. 2. Act. 3. Eunuch. oscula officiorum sunt, basia pudicorum affectuum, suauia libidinum. Sernius ad illud. 1. Aeneid. oscula libauit natæ, sciendum osculum religionis esse, suauium voluptatis.

b al. amicis, vel filijs osc.

c al. sauium.

d al. blanditium.

e al. sauium. al. basia coniugibus sedet oscula d.

f al. quid sit: coniugibus teneris bas.

g Rectè Ascon. 2. in Verr. obseruant modo speculantur, aliàs venerantur.

h Vide Sernium in illud. 1. Aeneid. tota armenta sequuntur.

i al. vt omnis.

k Ex Sernio ad illud 3. Aeneid. exorat pacem diuum.

l supra ex C. Frontone.

m al. olent.

n al. redolent.

D o etymolog. lib. 15 cap. 4.

p Vide Sernium ad illud 2. Aeneid. delubra ad summa dracones, & ill. 4. delubra adeunt. Ascon. Pedt. in Diminationem Cicer.

q Vid. Fest. dict. orba.

r Vide Sernium ad illud 2. Georg. sed truncis oleæ melius.

s al. quercetum.

t al. vinetum.

u al. crimine poetarum.

x al. fractum dicere, nec.

y al. sumptu.

z Ex Sern. ad ill. 4. Aen. odora cantem vis, ex quo pro odoriferum, odorisequum leg. videtur.

a odoratum Sern.

b alicunde Sern.

^c *vel potius*: Opera, quæ facit. Opus, quod
fit.
^d *f. dicimus*.

De littera P.

417 Inter Prudentiam, & Sapientiam: ^a
Prudentiam in humanis rebus: Sapien-
tia in diuinis ^b distribuitur.

418 Inter Pudorem, & Pudicitiam: ^c Pu-
dor, corporis est: Pudicitia, mentis.

419 Inter Pietatem, & Affectionem: Pie-
tas, inter deum & sanguine exhibetur: Af-
fectio, inter extraneos.

420 Inter Patientiam, & Tolerantiã: Tole-
rantia ^d animi est: Patiẽtia corporis. Vt Sal-
lustius: ^e corpus patiens inedia, algoris.

421 Inter Peritum, Prudentẽ, Callidum,
& Facundum: Peritus, vsu doctus: ^f Prudẽs,
veluti prouidens, utilis rerum futurarum or-
dinator: ^g Callidus, ^h per exercitationem
artis instructus. Facundus, qui facillẽ possit
fari.

422 Inter Pudentem, & Verecundum
hoc interest: quod Pudens opinionem ve-
ram falsamq. metuit: Verecundus autem
non nisi ⁱ veram timet.

423 Inter Profanum, & Nefandum, & C
Nefarium: ^k Nefarius, vt Varro existimat,
non dignus farre. Quo primo cibi genere
vita hominum ^l sustentabatur. Nefandus,
id est, nec nominandus quidem. Profanus
autem, cui factis non licet interesse. De quo
Sallustius: Sacra polluet profanus. Profanus
ergo, porro, id est, longẽ a fano.

424 Inter Peccatorem, & Immundum:
Quod omnis Peccator, Immundus est: nõ
tamen omnis Immundus Peccator. Pecca-
tor enim est, qui transgreditur præcepta
Dei: & necesse est hunc & immundum es-
se, quia transgreditur. Immundus autẽ est,
& qui cum vxore sua dormierit, aut mor-
tuum tetigerit: non tamen ideo Peccator
est.

425 Inter Ploratum, Planctum, & Fletũ:
Ploratus, tantum lacrymarum est. Plan-
ctus, tantum vocum. Fletus ad vtrumque
pertinet.

426 Inter Pigritiam, & Torporem: Tor-
por, dormitantis est: Pigritia, vigilantis.

427 Inter Perseuerantiam, & Pertinaciã:
Perseuerantia, in virtute est: ^m Pertinacia,
in vitio.

428 Inter Præsidium, Auxilium, & Subsi-

dium: ⁿ Præsidium est aliquo loco utili po-
situm. Auxilium, quod ab exteris datur. Sub-
sidium, quod postea superuenit.

429 Inter Potentiam, & Potentatum: Po-
tentia est ^o sui cuiusque solus: Potentatus
verò ^p auctoritas est iudicialis.

430 Inter Pestem, & Pestilentiam: Pestis,
ipsum est nomen ^q morbi Pestilentia verò,
id quod ex se ^r efficit. Pestilentia autem tres
modi sunt; aut ex terra, aut ex aqua, aut ex
aere.

431 Inter Passionem, & Propassionem,
Hieronymus in Matthæum distinguit, di-
cens. Quod Passio reputatur in culpa: Pro-
passio licet ^s culpam habeat, tamen non ^t
tenetur in crimine. Ergo qui viderit mulie-
rem, & anima eius fuerit titillata, hic propas-
sione percussus est: Si verò consenserit, &
de cogitatione affectum fecerit, (sicut scri-
ptum est in David; transierunt in affe-
ctum cordis) de Propassione transit ad Pas-
sionem, & huic non voluntas deest, sed oc-
casio.

432 Inter Percunctationem, & Interro-
gationem, Augustinus hoc interesse existi-
mat, dicens: ^u Quod ad Percunctationem
multa responderi soleant: veluti quid est
hoc, aut illud: vt respondeantur diuersa, vel
varia. Ad Interrogationẽ non multa respon-
dentur: Sed aut non, aut ^x etiã pronuntiabi-
tur. Veluti factum dictumue est: verum,
aut falsum est: respondetur, aut non, aut ^y
etiam.

433 Inter Perfectum, & Consumma-
tum hoc distat: quod perfectum est, cui
iam addi nihil aliud potest. Consumma-
tum verò est, quodlibet opus in finem de-
ductum.

434 Inter Patens, & Patulum: ^z Patulum
dicimus quod naturaliter semper patet; vt
nares, arbor. Patens verò, quod aperitur &
clauditur, vt ostium, oculi. Sic ^a lucidum, &
lucibile: Lucidum est, quod aliunde illumi-
natur: Lucibile, quod per se lucet.

435 Inter Penetrabile, & Penetrabile: ^b
Quod penetrat, penetrabile dicitur: Quod
autem penetratur, penetrabile: ^c Pen-
tralia autem sunt domorum secreta: & di-
cta ab eo, quod est penitus.

436 Inter Post, & ^d Pone hoc videtur in-
teresse: quod Post semper, chronicõs poni-
mus: cum dicimus, Post ^e tempus veniam:
Pone verò, post tergum.

437 Inter ^f Precari, & Imprecari, & Depre-
cari:

cari precari, est rogare: Imprecari & est optare: Deprecari est excusare, vel expurgare. Cicero ^h Quid, inquit, faciat Hortensius? Avaritiæ ne crimina frugalitatis laudibus deprecetur?

438 Inter Poscere, & Exposcere: ⁱ Poscere, minus est, quàm Exposcere. Nam Poscunt, qui simpliciter petunt: Exposcunt, qui desiderant.

439 Inter Polliceri, & Promittere: ^k Polliceri ^l dicimus, quod spõte promittimus, nec rogati; promittere quod petitur. Ergo promittimus, rogati: Pollicemur ultro. B Item pollicemur ^m scriptura: promittimus verbo.

440 Inter Properare, & Festinare: ⁿ Marcus Cato sic distinguit dicens: qui vnumquodque maturè transigit, is Properat. Qui multa simul incipit, neque perficit, is Festinat. Ego ^o vnumquodque, quod ad ortus eram, transigebam.

441 Inter ^p Primum, & Priorem: Primus è multis: Prior è duobus. Primarius à dignitate.

442 Inter Plures, & Pluris: ^q Pluris est, quod maiori summa laxatur: Plures verò de multitudine ^r scribimus.

443 Inter Petiuit, & Expetiuit. Petiuit, pro parum ^s ponitur: Expetiuit, pro satis petiuit. Et ^t inimicissimè, ac vehementer aduersus est. Ex enim pro valdè ponitur.

444 Inter Pyram, & Rogum: ^u Pyra, est constructio lignorum, antequam ignis admotus est. Rogus est, dum ardet: ^v Bustum verò, posteaquam arsit.

445 Inter Plebem, & Populum: ^y Plebs à Populo eo distat, quòd Populus est generalis vniuersitas ciuium cum senioribus. Plebs autem pars humilis & abiecta.

446 Inter Pauperiem, & Paupertatem: ^z Pauperies damnum est: Paupertas ipsa conditio.

447 Inter Procliuum, & Decliuum: Procliuius, est ascensus; Decliuus, descensus facilis.

448 Inter Puerperam, & Puellam: ^a Puellam, inuestem dici, & ætate paruulam, quasi pullam: ^b Puerperam verò, quæ primum puerum enixa est, & in annis puerilibus parit. Vnde & ^c Horatius: laudantur simili prole puerperæ.

449 Inter Pampineum, & Pampinosum: ^d Pampineum, est totum de pampinis: Pam-

pinosum, quod pampinis plenum est.

450 Inter Populam, & Populos: Quum enim populos numero plurali dicimus, vtbes significamus: Quam populum, vnius multitudinem ciuitatis intelligimus.

451 Inter Pontificem, & Vatem: ^e Pontifex tantum summum Sacerdotem significat: Vates autem plura significat, aut sacerdotes, aut poetas, aut prophetas.

452 Inter Profugum, & Exsulem: ^f Profugus voluntate: Exsul necessitate.

453 Inter Patrium, & Paternum: Paternū est, quod patris fuit; vt fundus paternus. Patrius dicitur & patri similis; vt, patrius ^h animus.

454 Inter Proprius, & ⁱ Propius: ^k Proprius, est nomen: Propius verò, iuxta me.

455 Inter Prægnantem; & Gravidam hæc differentia est: Prægnantem esse, quæ concepit: Gravidam, quam vteri grauedo proximam partui ostendit.

456 Inter Pignera, & Pignora: ^l Pignora sunt rerum: Pignora filiorum, & affectuum.

457 Inter Portentum, & Monstrum: ^m Portentum est, quod ex formis diuersis proponitur: Monstrum, quod extra naturam nascitur, vel nimis grande, vel nimis breue.

458 Inter Portentum, & Portentosum: ⁿ Portentum dicitur, quod ex omni parte naturæ mutationem sumens aliquid portendere futurum videtur: Sicut biceps caput in corpus vnum: vel sicut in Xerxis ^o regia ex equa vulpem ferunt creatam. Per quod eius solui regnum ostensum est. Nam Portentosa dicuntur, quæ ex parte corporis sumunt ^p mutationem: vt exempli causa, cum tex digitis nati, siue cum aliqua ^q prauitate membrorum.

459 Inter Portentum, & Ostentum: Portentum nascitur, & in sua permanet qualitate: ^r Ostentum verò subito offertur oculis, & subducitur: sic Portentum dicitur à portendendo: id est, porrò ostendendo: sicut & Prodigiū, quod porrò dicat: id est, futura de longè prædicat. Monstrum sanè à monitu, vel monstrando dictum; quòd aliquid significando demonstrat, & statim. Quinque sunt autem genera prodigiorum, vt Varro dicit: id est, Portentum, Ostentum, Prodigiū, Miraculum, & Monstrum.

460 Inter Pueritiam, & Pubertatem: ^s Pueri-

Pueritia, est tenera, & parua ætas; à puritate ita vocata: ^a Pubertas autem, ætas adulta est: quæ iam gignere potest; dicta à pube, id est, à pudendis corporis. Quòd hæc loca tunc primum lanuginem ^b inducunt. ^c Pueritia autem à septimo anno, pubertas à quarto decimo incipit.

461 Inter Percussum, & Perculsum: ^d Percussum corpore dicimus: Perculsum animo, Cicero ^e de signis: tanquam ipsa illa face ^f percussus esset.

462 Inter Particidam, & Paricidam: ^g Parricidam dicimus, qui occidit parentem: Paricidam, qui socium, atque parem.

463 Inter Procellam, & Tempestatem. ^h Procellas non tam terrarum, quam cæli esse: Tempestates autem fluctuum sunt.

464 Inter Plantas, & Plantaria: Quòd ⁱ Plantæ, sunt raptæ de arboribus: Plantaria verò, quæ ex seminibus nata sunt, & cum radicibus, & terra propria transferuntur.

465 Inter Pomarium, & Pometum: ^k Pomarium est, ubi poma ^l ponuntur: Pometum, ubi poma nascuntur: ^m Pomerium, ⁿ ubi poma inveniuntur.

466 Inter Pyram, & Pyrum: Pyra est ^o rognus ardens: Pyrum verò pomum.

467 Inter Piscatorem, & Piscarium: Piscator est, qui capit: Piscarius est, qui vendit.

468 Inter Pulveream, & Puluerulentum: Pulveream, ^p factum: Puluerulentum est, pulvere plenum.

469 Inter Pennas, & Pinnas, & Pennum: Pinnæ sunt murorum: Pennæ autem, à pendendo: Pennum extremitas, ferri acuti.

470 Inter Prædam, Lucrum, & Compendium: ^q Præda ex hoste: Lucrum ex negotio: ^r Compendium propriè exponere.

471 Inter Pompeij Porticum, ^s Pompeiam, ^t & Pompeianam: Pompeij, est ipse Pompeij: Pompeia, publicata: Pompeiana, si ad aliam ^u domum transit.

472 Inter Populum, & Plebem: Quòd Populus est uniuersus cum Senatu & ciuibus Romanis: Plebs tantum vilior numerus.

473 Inter Partem, & Partim: Partem nomen: Partim aduerbium est.

474 Inter Postremum, & Posteriolem: Postremus de multis: Posterior de duobus.

475 Inter Principium, & Initium: Princi-

ipium, prima pars: Initium, vnus cuiusque rei incipientis ceptum.

476 Inter Pendent, & Pendant: Pendent suspensum: Pendant aliquid ponderantes.

477 Inter Pène, & Penè: Penè aduerbiu est: ^v Pène ^w turpissima pars corporis.

P.

^a Lib. 2. differentiarum. 36.

^b al. tribuitur.

^c Sic ferè distinguit non. inter castitatem & pudicitiam. dict. castitas.

^d al. animæ.

^e al. catili.

^f Sic Cicer. 6. de repub. prudentiam ait nomen nasci à prouidendo.

^g Interpretes Terenti, act. 3. scen. 3. Adelp. callidus dicitur, qui callum sibi vni artis induxit.

^h al. pro exercitatione.

ⁱ al. veta.

^k Ason. Pedim. 3. in Verr. Non. dict. nefarius, ipse etymolog. lib. 10. littera N.

^l al. sustinebatur.

^m Varr. 4. de ling. Lat. initio. Non. dict. pernicacia.

ⁿ C. Front. Subsidiu, quòd subest deficientibus, Præsidium imponitur, Auxiliu repentinu est, ita subsidiu ad secundos casus præparatur. Præsidium ad custodiam: Auxiliu, vt possit, ex insperato venit. Vid. Fest.

^o al. lux. 2. m. ff.

^p al. auctoritatis.

^q al. verbi.

^r al. efficit.

^s al. pro culpa habeatur.

^t al. retinetur.

^u Ex interpretibus Terent. videtur sumpsisse D. Augustinus, act. 5. scen. 4. Andria.

^v al. Sic pronuntiabitur, fortè, etiam pron.

^w al. 8c.

^x Ex Seru. ad ill. Eclog. 1. Tityretu patula.

^y Ex Seru. ad ill. 6. Æn. lucentemque globum lunæ, ex quo videtur legendam lucens, non lacidum. Fronto tamen ita etiam ferè distinguit inter lucidum & luminosum.

^z Ex Seru. lib. 10. Æn. ad ill. nostrum penetrabile telum.

^a Ex Seru. ad ill. 7. Æn. penetrabilibus altis, & illud. 6. regnis penetrabilia nostris.

^b Fest. dict. pone, & Seru. ad ill. 2. Æneid. Pone subit coniu.

^c f. dictio tempus superat.

^d Ex Agrat. qui hinc fortè augendus.

^e al. Exoptare.

^f Lib. 2. in Verr.

^g Seru. ad ill. 9. Æn. si tibi, quæ posco, aliter, quam istudus.

^h Ex Seru. ad ill. 1. Æneid. ditioe tenerent, Pollicitus.

ⁱ f. dicimur.

^k al. minus. f. minis.

^l In oratione quam de suis virtutibus habuit. Agell. lib. 1.

cap. 14. Non. dict. festinare. Fest. dict. properare. C. Front. qui properat, apparet non esse defessus: qui festinat videtur esse defatigatus.

o al. nunquā quidquam, quod ad ortus erā, transibam. Ortus. m. s. forte, ortus.

p Ex Agratio.

q Ex Agratio.

r al. scribitur.

s f. petiuit.

t Lego enixissimē, aut intensissimē.

u Ex Serv. ad ill. 2. Æn. constituere pyras.

x Fest. dict. bustum.

y Sic. 9. Terent. Scaurus de Orthograph. populus est, in quo omnis pars civitatis, omnes eius ordines continentur: plebs ea dicitur, in qua gentes civium patritiæ non insunt.

z Fest. dict. pauperies: ex quo forte scribendum, paupertas est damn. quod quadrupes facit.

a Lib. 10. etymolog. littera P. puella est paruula, quasi pupilla, & lib. 11. c. 1. pupilla, quod pura sit, & impolluta, ut sunt puellæ: & sic dictionem pullam in pupillam forte quis mutandam censeat: cum & Græcis ἡ ἰσὴν ἄνδρῳ ἢ ἰσὴν ἄνδρῳ, & puellam significet. Vox tamen pullam non temere rejicienda, quandoquidem & Non. pullum, inquit, ætatis novellæ, ab antiquo verbo pullare, quod vetus glossarium agnoscit, estque παραφύδης βάλλας: pulli παραφύδης. Ipse certè hanc eandem lectionem superiore libro habet.

b Etymolog. lib. 11. c. 2.

c Lib. 4. Ode. 6.

d Serv. ad ill. 1. Æn. nemora inter frondea.

e Lib. etymolog. 7. c. 12.

f Vid. Serv. ad ill. 1. Æn. profugus, Lauinaque venit littora.

g al. patri affectus.

h al. amor.

i al. proprium.

k proprium. 2. m. s.

l Ex Agratio.

m Fronto. Sic. portentum, quod porro & diutius manet, futurumque postmodum aliquid significat, monstrum est contra naturam, ut est Minotaurus, & infra, in monstro rectus ordo naturæ vertitur: in portento differtur euentus. Non. dict. monstra.

n Etymolog. lib. 11. c. 3.

o Herodian.

p al. notationem.

q f. prauitate.

r C. Fronto. eodem sensu, ostentum, quod præter consuetudinem offertur, & infra, in ostento raritas administrationem (Legō admirationem) facit.

s Hec eadem ferè Etymolog. lib. 11. c. 2. & libro secunda different.

t Fest. dict. pubes.

u f. induunt.

x Lib. 2. different.

y Ex Agratio.

z designat. 2. m. s.

a percussus esse. Agrat.

b Lib. 5. Etymol. c. 25.

c Ex Serv. ad ill. 1. Æn. creberque procellis Africus, & ipse Etymolog. lib. 13. c. 11.

Ex Serv. ad ill. 2. Geor. Hic plantas tenero abscein

A dens de corpore.

e Ex Sosipatro Carisio.

f al. transponuntur.

g vno glossena proximè precedentium verborum.

h al. ipse locus arborum.

i al. robur.

k Lego ex puluere factum.

l C. Fronto. præda victos spoliat.

m C. Fronto. compendium utique ad pondus pertinet.

n Ex C. Frontone.

o Pompeigena. 2. m. s.

p dominationem transijt: lego ex Frontone.

q Fest. dict. penem.

r al. nouissima.

De littera Q.

478 Inter Quatenus, & Quatinus: Quatenus adverbium est: Quatinus coniunctio causalis: ut si dicas: Quatinus hoc sine plaga non facis, en tibi plagas. Adverbium est autem quatenus, aut temporis, aut loci: Temporis cū dicimus; Quatenus hoc modo res exercebis.

479 Inter Quoniam, & Quia: Quoniam præponitur, & sic sequentem sensum alligat: ut, quoniam b dicis, dico. Quia, postponitur, & superiorem sensum confirmat. Ut, scias, quia didici.

480 Inter Quam dudum, & Iam dudum: Quam dudum interrogantis est: Iam dudum respondentis.

481 Inter Quæritur, & Quiritur: Quiritur de implorando: Quæritur, de inquirendo.

482 Inter Questus, & Quæstus: Quæstus lucri: Questus lacrymarum.

483 Inter Quæ, & Quæ: Quæ pronomen est: Quæ verò coniunctio est.

484 Inter Quod, & Quot: Si per d. scribitur Quod, pronomen personale est: si per t. Quot numerus.

Q. C. Fronto. quatenus, quatine, quatinus, quoniā. Fest. dict. quatenus.

b al. dicit.

c Ex Agrat. unde legendum constat, inter quæritur & queritur: queritur deplorando, quæritur de inquirendo, nisi malis quiritur in quiritatur mutandum.

d Ex Agratio, in quo malè est lucro.

De littera R.

485 Inter Recens, & Nouum: Recens nascitur: Nouum fit. Unde, & Virgilius: Lac mihi non æstate nouum, non frigore desit.

486 Inter Religionē, & Fidem: Fides est credulitas, qua Deum confitemur: Religio est cultus, quem illi credentes exhibemus:

* Dicta autem fides ab eo, quod fit id, quod inter utrosque placitū est. Quasi inter Deū & hominem dicta quoque religio: eò quod ea homines religantur vinculo seruiendi ad cultum diuinitatis. Religio autem est in virtute, ^b Superstitio verò in cultu illicito.

487 Inter Rationale, & Rationabile: Rationale, ^c & Angelus, & homo: Rationabile, quod ratione, vel agitur, vel dicitur.

488 Inter Rusticum, & Rusticanum: Rusticus, operarius dici potest: Rusticanus, pater familias. B

489 Inter Rusticitatem, & Rusticationē: Rusticitas morum est: Rusticatio operis.

490 Inter Rationem, & Ratiocinationē: Ratio, est mentis ^d motus in his, quæ ^e dicuntur discernere, vel cōnectere valens: Ratiocinatio autem rationalis est, subtilisq; disputatio, atque à certis ^f ad incertorum indagacionem nitens cogitatio.

491 Inter Regium, & Regale: ^g Regium est ipsius regis: Regale dignum rege. Sic & Regia, & Regalis: Regia domus in qua est: Regalis rege digna.

492 Inter Robor, Robur, Robor: Rubor coloris est: Robur virtutis, ^h Robor arboris. C

493 Inter Reptilia, & Repentia: ⁱ Reptilia aquarum sunt: Repentia terræ.

494 Inter Riuum, Fontem, Torrentem, & Flumen: Riuus subito fit: Fons est caput atque decursus, in quem naturalis manat aqua: Torrens pluiæ ^k fluctus præceps: Fluuius aquæ decursus generaliter.

R.

* Cicer. Off.

^b Non. dict. Superstitionis.

^c al. vt Angelus.

^d al. motum.

^e al. discuntur.

^f al. aut incertis ad certorum.

^g Ex C. Front. dict. regium.

^h Vetus glossar. robor εις ος ξύλα & μεταρδους

ⁱ Etymolog. lib. 12. c. 6.

^k al. pluuia fluctus & præceps.

De littera S.

495 I Nter Sidera, Astra, Stellæ, & Signa: ^a Sidera illa dicuntur, quibus nauigantes cōsiderant, quod ad cursum dirigāt

A consilium: Astra autem, sunt stellæ grædes, vt Orion: Stellæ autem, multiuges, vt Hyades, Pleiades: Signum verò, quo animantis imago formata est, vt Taurus, Scorpio, & huiusmodi.

496 Inter ^b Sempiternum, & Perpetuū: hoc ^c distat: quod Sempiternitas ad Deū pertinet: Perpetuitas ad Angelos, vel ad ^d animas hominum. Primum enim semper fuit, nec vnquam esse desinit: Alterum esse cœpit, sed esse perpetuum non desinit.

497 Inter Sensum, & Intellectum: Sensus ad naturam refertur: Intellectus ad artem.

498 Inter Sacrum, Religiosum, & Sanctū: Sacrum vocamus, quod ad Deum pertinet: Religiosum, quod ad homines iustos: Sanctum verò, quo aliquid sancitur, quoque violato, pœna committitur: Sacrum verò, & Sanctum est: Sanctum verò non continuo Sacrum. Item Sanctum in bonam partem ponitur: ^e Sacrum verò duo significat, & bonum, & malum: Bonum, vt illud ^f inter flumina nota, & fontes sacros: Malum, vt ^g Auri sacra fames. Et, ^h Sacræ panduntur portæ. Et, ⁱ Leno sacer. Et, ^k Sacer hircus. Vnde & ignis sacer dicitur hircus horribile. Alma autem ab alendo dicta. Vnde & apud Paganos Alma Ceres dicta est, alimenterum inuentrix.

499 Inter Sapientem, & Prudentem ita discerni solet: vt Sapiens vocetur is, qui intellectum æternorum rimatur: Prudens verò, qui ea, quæ sensibus corporis experiantur.

500 Inter Stultum, Fatuū, & Stupidum: ^l Quidam veterum Fatuū existimant, qui nec quod fatur ipse, nec quod alij dicunt, intelligat: Stultum verò, hebetiorē corde. Vnde Afranius. Ego, inquit, me stultum existimo: Fatuum esse non opinor. Id est, obtusis quidem sensibus, non tamen nullis: ^m Stupidus verò dictus est quasi lapideus, quasi stolidus.

501 Inter Sænum, & Crudelem: Sæuus in ira: Crudelis in sanguine.

502 Inter Stuprum, Incestum, & Adulterium: Stuprum ⁿ in virgine: ^o Incestum in parente, vel vidua: ^p Adulterium in nupta. Dictum autem Incestum, quasi incestum.

503 Inter Satietaem, & Saturitatem: ^q Satietas vario genere spectaculorum contingit: Saturitas verò ciborum est.

504 Inter Superbiam, & Arrogantiam: C 4 ^r Arro-

Arrogantia, est inanis gloria, de eo, quod quisq; est. Superbia verò, supergrediens elatio mentis, de eo, quod non est. Superbiæ autem gemina est differentia: Vna, quæ spirituales, ac summos viros per virtutū iactantiam deijcit: Altera, quæ carnales erga seniorum imperium inobediētes reddit. Dicta autem superbia, quia ^c super vult, quàm quod est.

505 Inter Scientem, & Sciolum: Sciens est peritus scientia & rebus: Sciolus, simulator scientiæ ac peritiæ, Scienti contrarius est: Et quidquid alius sciat, ipse videri vellet scire. Aut qui se profiteretur scire omnia, aut etiam futura prædicere.

506 Inter Spureum, & Spurium: ^t Spureus non tantum impurus, sed & feus: ^u Spurius autem patre incerto, matre vidua genitus, quasi tantum Spuriij filius. Quia muliebrem naturam antiqui ^x Spurium vocabant. Eisdem, & Fauonios quidam appellant: quia quædam animalia Fauonij spiritu hausto concipere existimantur.

507 Inter Sceleratum, Scelestum, & Scelerosum: Grammatici dicunt, ^y Sceleratum illum esse, in quo ^z fit Scelus: Vt Cicero, ^a te Scelerate, qui subactus, & prostitutus es. Scelestum autem, per quem fit. Vt Terentius, Scelesta, ouem lupo commisisti. Scelerosus, qui facit: vt idem, Ego illum Scelerosum misera nolens pertuli. Sed hæc auctores non vsquequaque custodiunt.

508 Inter Salutem, & Salubritatem: Salus est integritas corporis: Salubritas, salutis conueniens causa, per quam ^b sanitas vel reueruatur, vel restauratur.

509 Inter Super, & Supra hoc interest: ^c Super est, quod ^d imminet: Supra, quod substratum aliquid habet. Item ^e Super interdum aut nimium, aut satis accipimus.

510 Inter Subter, & Subtus: ^f Subter est, quod re aliqua superiore deprimitur & ^g proculcatur: Subtus quod demissum altius, non contingitur.

511 Inter Supremi, & Supprimi: ^h Supremi & summi, significat & imi: Supprimi autem, occultari.

512 Inter Sumere, & Accipere: ⁱ Sumimus ipsi: Accipimus ab alio. Cum enim damus, dicendum est Accipe: Quum ^k permittimas ipsi tollere, ^l dicimus, Sume. Itē Sumimus per nos: Accipimus à volentibus. Tollimus à ^m non volentibus. ⁿ Item Auferimus iure, quidquid dedimus: ^o Assumi-

mus iussa, Eripimus vi.

513 Inter Sperare, & Expectare: ^p Expectamus, & bona, & maia: Speramus autem tantum bona: ^q Miro autem modo Virgilius verbi huius proprietatem à propria significatione secernit, dicens: ^r Hunc ego si potui tantum sperare dolorem, dum omne, quod exhorret animus, rectius timere dicatur: ^s Sed Grammatici hoc Exponunt dicentes: Sperare dixit pro timere. Quod & Lucanus distinguens ait, -- Liceat sperare timenti.

514 Inter Scire, & Nolle: Scire est, reddere rationem, quā noueris: Nolle, referre tantummodò, quod audieris.

515 Inter Simulare, & Dissimulare: ^t Dissimulamus nota: Simulamus ignora. ^u Qui enim fingit se scire, quod nescit, Simulat: Qui autem quod scit, nescire se dicit, Dissimulat. Vnde & Sallustius: ^x Ille Simulator incerti, ac certi Dissimulator erat.

516 Inter Sistere, & Consistere, & Assistere: Sistere est interdum, resistere, vel prohibere, id est, qui aliquam rem in loco stare facit. Vt Virgilius: Sistere aquam fluuijs. ^y Assistere verò, & ante vnum, & coram multis: Consistere in medio adesse.

517 Inter Seruire, & Inseruire: Seruire tantum dominis: Inseruire cuiusque præceptis.

518 Inter Spirare, & Exspirare: ^z Spirare viuere est: Exspirare mori.

519 Inter Surgere, & Exsurgere, & reliqua: Surgitur à loco: Exsurgitur à somno: Insurgitur ad vindictā: Cōsurgitur ad auxiliū.

520 Inter Subiicitur, & Supponitur: Subiicitur citò: Supponitur lentè.

521 Inter Simul, & Semel: Semel ad numerum pertinet: Vt, Semel, bis: Simul ad cōgregationem: Vt, ^a Globati simul feruntur in arma viri.

522 Inter Sepulcrum, & Monumentum: ^b Sepulcrum tantummodò tumulus defunctorum est: ^c Monumentum verò, nunc Sepulcrum, nunc historia rerum gestarum: ^d Dictum eò quòd mentem moneat, vel ad memoriam defuncti, vel ad recordationem rei scriptæ. ^e Porro Tumulus bisarie, nunc tumens tellus, nunc Sepulcrum vocatur. Sepulcrum autem à Sepulto dictum, Sepultus verò, eò quòd sine palpitatione vel pulsifit, id est, sine motu. ^f Cadauer autem à cadendo dictum.

523 Inter Sacrificium, & Hostiam hæc

- vetus erat discretio, quòd Sacrificium spon-
tanea oblatio erat: ^g Hostia verò, quæ de-
uictis hostibus immolabatur. Hæc & Victi-
ma vocabatur: Alij Victimam ideo dictã pu-
tant, quia ictu percussa cadit: vel quia vin-
ctã ad aras perducitur.
- 524 Inter Sedes, & Thronos: ^h Sedes nõ
tantum vnus, sed multorum est. Nam ⁱ So-
lium vnus tantum est, & Regum, ^k Sedes
quibuscunque proprium. Solium autem vel
à solius sessione, vel à soliditate dictum. So-
lium Latini, Græci Thronum dicunt: ^l Se-
des autem dictæ, quia apud veteres Roma-
nos non erat vsus accumbendi. Vnde, & cõ-
sedere antiquo more dicitur. Nam Veteres,
Sedentes epulabantur. Postea vt ait Varro ^B
de vita populi Romani, viri discumbere cæ-
perunt, mulieres sedere. Quia turpe illis
erat, ^m discumbere mulierem.
- 525 Inter Seruum, & Famulum: ⁿ Serui
sunt in bello capti, quasi Seruati: Sicut Man-
cipium, ab hostibus quasi manu captum. Fa-
muli autem ex proprijs Familijs orti.
- 526 Inter Seruitutem, & Seruitiũ: ^o Ser-
uitus, est conditio seruiendi: Seruitium nu-
merus ^p Seruientium.
- 527 Inter Socerum, & Socrum: Socerum
virum dicimus: Socrum fœminam.
- 528 Inter Similitudinem, & Figuram: Si-
militudo est, quum secundum aliquam spe-
ciem visam, imago vel pingitur, vel forma-
tur. Figura est, quum impressione formæ ali-
cuius imago exprimitur, veluti si in cera ex
annulo effigietur: aut si figulus in argil-
lam, manum vultumq; aliquem imprimat,
& fingendo Figuram faciat.
- 529 Inter Sanguinem, & Cruorem: ^q San-
guis est dum in corpore manet: Effusus
verò, Cruor fit. Cruor autem à cruditate
vocatur: Vnde & Crudelitas dicta, & Cru-
das. Alij dicunt, ^r Cruor victimarum esse:
Sanguinem hominum. Vt Virgilius: ^s San-
guine placastis ventos, & virgine cæsa: Id
est, Sanguine virginis occisæ.
- 530 Inter Sinum, & Gremium: Sinum di-
cimus sinuatæ vestis receptaculum: Gre-
miam interius ^t adcurtatæ.
- 531 Inter Senium, & Senectutem: ^v Se-
nectus, est grauior ætas, post iuuentutem
succeedens. Senium autem, vltima ætas post
Grauitatem veniens. ^z Sic Senes, & Senior.
Nam Senior adhuc viridior. Vt illud Virgi-
lianum: ^y Iam Senior: sed cruda Deo vi-
ridi. Senectus. ^z Terentius: Quo iure
- ^A sum vsus adolescentior: non vtiq. magis ado-
lescens, sed minus. Vt Senior, minus Senex.
Senectã autem, est ipsa fors ^a siue conditio
Senectuti accedens.
- 532 Inter Sonum, & Sonitum: ^a Sonus
est, quidquid auditur sensibile: ^b Sonitus
verò, ^c confusio vocis tubarum.
- 533 Exuuiæ, ad Exspoliatos: Spolia, ad Ex-
spoliantes.
- 534 Inter Stillam, & Guttam Palæmon
Grammaticus ita distinguit: ^d Gutta, in-
quit, stat: Stilla cadit.
- 535 Inter Stationem, & Portum: ^e Statio
est, vbi ad tempus stant naues: Portus vbi
hyemant. Nam Portus locus ^f ignotus est
ab accessu ventorum: vbi hiberna oppone-
re solent.
- 536 Inter Serenum, & Tranquillum: Se-
renum enim ^g ad cælum referri potest, ad
mare non potest. Serenum enim cælum di-
cimus: ^h Tranquillum mare.
- 537 Inter Saxa, & Lapidem: Saxa tantum
durissima. Nam lapis, & dura, & mollis est
petra.
- 538 Inter Specum, & Antrum: Specum
Latini, Græci ⁱ Antrum dicunt. Sunt autem
loca, ex quibus repetuntur voces imaginẽ
referunt.
- 539 Inter Semitam, Callem, & Tramitẽ:
^k Semita hominum est: Callis verò, pecorũ
vel ferarum est. Callis etiam dicitur via stri-
cta, à calcando ita dicta. Tramites verò trã-
uersalunt in agris itinera: proprie ergo Cal-
lis semita tenuis, Callo pecorum prædurata.
Semita autem quasi ^l Semis via. ^m Semita
dicta, qua potest ire vnum vehiculũ. ⁿ Hu-
ius duplex ^o Actus vocatur: Propterea
quòd duo capit, vel propter euntium, & ve-
nientium vehiculorum occursum.
- 540 Succipere est, de superiori aliquid ca-
dẽs corporale. Suscipere caussam incorpora-
liter. Susplicere furtum aspicere, aut vene-
rari.
- ^D 541 Inter Simulare, & Disimulare: Qui
Simulat vult videri facere, quæ non facit:
Qui Disimulat, non vult videri facere, quæ
facit.
- 542 Inter Somnum, & Somnium: ^q Som-
nus, quo dormimus: Somnium, quod dor-
mientes videmus.
- 543 Inter Sum, & Suum: Sum verbũ est:
Suum, pronomen est.
- 544 Inter Sauiũ, & Seuiũ: Sauiũ, irascitur
Seuiũ, Satorem dicit.

- 545 Inter Suus, & Sus: Suus, pronomen est: Sus, animal est.
- 546 Inter Syram, & Suram: Syra gentis suæ fœmina: Sura pars pedis.
- 547 Inter Sartorem, & Sarcinatorem: Sartorem, agrum Sarrientem: Sarcinatorem, vestes Sarcientem.
- 548 Inter Similem, & Simulantem: Similem talem: Simulantem, talem mentientem.
- 549 Inter Strenuum, & Externum: Strenuum, fortem: Externum, extraneum dicimus.
- 550 Inter Statum, & Staturam: Statum, quæstionem, vel scenicam vestem: Staturam, quantitatem cuiusque rei.
- 551 Inter Scripturam, & Lectionem: Lectio in opere est: Scriptura in affectu, vel pictura.

S.

- a etymolog. lib. 3. c. 59. & 70.
- b L. b. sententiarum D. Isidor.
- c al. discrepat.
- d al. animam.
- e Seru. ad ill. 1. Æn. templis indicit honorem. Et illud. 3. Æn. Auri sacra fames.
- f Virg. Eclog. 1.
- g Æn. lib. 3.
- h Æn. lib. 2.
- i Plaut.
- k Ouid.
- l Etymolog. lib. 10. littera S. Interpretes Terentij act. 5. Scen. 9. Eunuch.
- m Non. dist. Stupidus.
- n Cum viduus, Non. dist. Stuprum.
- o etymol. lib. 10. littera I.
- p Etymolog. lib. 5. c. 26. & lib. 10. littera A.
- q Carisius. Saturitas in cibo tantum dicitur, in cæteris vero satietas. C. Fronto. breuius. Saturitas vestræ, satietas animi.
- r C. Fronto. Superbia à superhabendo: atrogantia etiam in pauperem cadit.
- s al. semper vult, quod non est.
- t Non. dist. spurcum.
- v Etymol. lib. 9. c. 5.
- x al. Iuriconsulti.
- y Sic interpretes Terentij act. 4. Scen. 3. Eunuch. Scelerosus, est multorum: Scelustus, vel vnus. Scelerosus, proprie auctor Sceleris, sceleratus, in quo scelus sit commissum, vel constitutum.
- z al. sit scelus.
- a al. O tu.
- b al. ætas, vel saluatur, vel.
- c Ex Agratio.
- d Eminent Agratius.
- e Seru. ad illud. 3. Æn. O mihi sola mei super Astrya-actis imago.
- f Ex Agratio.

- g al. conculcatur.
- h Feil. dist. Supremum, Non. dist. Supremum.
- i Sic C. Fronto. Sumimus, quæ posita sunt: accipiuntur, quæ porriguntur.
- k al. præcipimus.
- l al. dicendum est.
- m al. nolentibus.
- n Lego. adimimus.
- o Ex Front. qui ita, aufert, qui dedit, adimit, (lege in Isidoro adimimus) imperio coactus: eripit, qui plus valet.
- p Ex interpretibus Terentij act. 2. Scen. 6. Andrie.
- q Seru. ad versum citatum.
- r Æneid.
- s al. quam sperare.
- t Ex Seru. ad ill. 1. Æn. Dissimulant, & nube caua speculantur amici. al. Dissimulamur notum, Simulamur ignotum.
- v C. Fronto. qui simulat probare vult, quod non est.
- x Puto Isidorum scripsisse adducto loco ex bello Catilinario & exposito: cuiuslibet rei simulator, ac dissimulator. Simulator incerti, ac certi dissimulator erat. Nisi forte ab alio glossema adiectum.
- y Nescio an scripserit Isidorus: adistere vero ante vnum, consistere coram multis: & reliqua quæ alteri exemplari deerant, omittenda.
- z Ex Agratio, qui forte hinc emendandus.
- a al. Conglobati.
- b Vest. dist. sepulcrum. Etymolog. lib. 15. c. 11
- c Isidor. ibidem.
- d Seru. ad ill. 6. Æn. illa hæc monumenta reliquit.
- e etymol. lib. 15. c. 11.
- f Etymolog. lib. 11. c. 2.
- g Etymolog. lib. 6. c. 19.
- h Etymolog. lib. 20. c. 11.
- i Seru. ad illud. 1. Æn. folioque altè subnixæ resedit.
- k al. illud cuiuscunque.
- l Isidor. proximè citato loco.
- m al. discumbere visum.
- n Etymolog. lib. 8. cap. 4.
- o Ex Sospatro Caris.
- p al. Seruorum est.
- q Etymolog. lib. 11. c. 1.
- r Seru. ad illud. 8. Æn. tepidusque error fumabat ad aras.
- s 2. Æneid.
- t al. adcurat.
- v Etymol. lib. 11. c. 2.
- x Fortè legend. ex citato loco Isidori, sed sene minus est senior.
- y Vide Seru. ibidem. Æneid. 6.
- z al. atque conditio. l. a.
- a al. sonitus est.
- b al. sonus vero.
- c al. confuse vocis.
- d Ex C. Fronto, qui tamen Palamionem non nominat.
- e Ex Seruio ad ill. 2. Æneid. stationalè fida carinis, & ill. 10. Frangere nec tali puppes statione recuf.
- f Fortè legend. remotus, ex Etymolog. lib. 14. c. 8.
- g Sic Virg. Geor. 1. cælo properanda sereno, & hymes optate serenæ, & alibi, vnde serenæ Ventus agat nubes, & sæpè alias.

- h Tranquilla per alta. 2. *Aeneidos.*
 i Agnosuit etiam hanc vocem vetus glossarium.
 k Ex *Seru.* ad ill. 4. *Aeneid.* Coniectant calle angusto, & ipse *Etymol.* lib. 15. c. 16.
 l *Varr.* 4. de ling. Lat. quasi semi iter. Ipse *Etymolog.* lib. citato, à semi itu.
 m *Legend.* Via dicta, neq; enim semita vehiculum, sed via capit.
 n al cuius duplex.
 o *Paulus ad Festum dicit.* Actus, *Varr.* 4. de ling. Lat. duobus locis. Ipse *Etymolog.* lib. 15. cap. 15.
 p *Vide supra.*
 q Ex *Seru.* ad ill. 5. *Aen.* tibi tristia somnia portans, qui tamen, somnium, quod dormientes videmus.
 r Ex *Non videtur dicit.* Sartores.
 s C. *Front.* Sarcinatrix, quæ sarcinas seruat.
 t *Interpretes Terentij act.* 3. *Scen.* 5. *Eunuch.* Statira corpori adscribitur: status ad habitum refertur. Ergo status est *σχῆμα*, status, longitudo corporis, pro quaestione autem, malum quaestionis, aut quaestionum. vorò dictiones scenicam vestè fortè in *σχῆμα* contrahende: legendusq; locus: status quaestionis, vel schema: aut, status quaestionis, vel schema, siuè vestè. *Virid. Ascen. Pedian.* in. 3. oration. contra *Verrem.*
 v Quid si legamus, Inter scripturam, & scriptio- nem: scriptio in opere, scriptura in affectu. v. p?

De littera T.

552 **I**nter Terram, & Tellurem, & Humum: a Terra, squalida est, & inculta: Tellus, fructifera: Humus autem, inferior & deorsum, & b humida. Vnde & humati, sepulti. Generaliter autem ubiq; Terra est, non ubique Humus. Et in parietibus Terra est, hoc est in lateribus, & nõ est Humus. Humus autem terra humida est, & ab humore vocata: sicut & Terra, quòd naturali siccitate torreat: Sicut & Tellus, quòd e fructus eius tollimus.

553 Inter temperantiã, & Temperacionem sic discernitur: d vt Temperantia animorum sit: Temperatio rerum.

554 Inter Timentem, & Timidum: f Timidus est, qui semper timet: Timens verò d qui ad tēpus formidat ex causa. Tali intellectu distinguuntur, pavidus & pavens, providus & providens, superbus & superbiens, languidus & languens, furibundus & furēs, & cætera similia.

555 Inter Tremulum, & Trementem: Tremulus, est natura: Tremens, tempore.

556 Inter Temeritatem, & Audaciam: Temeritas, sine consilio dicitur: Audacia, post consilium.

557 Inter Tum, & Tunc: h Tum, temporis est futuri: Tunc, præteriti.

A 558 Inter Tribuere, & Attribuere: Tribuimus, quum aliquid donamus: Attribuimus, dum ordines officiaque distribuimus.

559 Inter Tulit, Abstulit, & Sustulit: Tulit, qui fert: Abstulit, qui ab alio tulit: Sustulit, qui sursum tulit.

560 Inter Tumidum, & Turgidum: Tumet corpus ægroti: Turget cadaver.

561 Inter Testor, Contestor, & Obtestor: i Testor sapenúmero ad iurandū pertinet, vt *Virgilius* - per sidera testor: Contestor autem ad iudices: Obtestor ad aduersarios.

562 Inter Terga, & Tergora: k Terga sunt hominis, quod singulariter Tergum facit: Tergus verò quadrupedum est. Vnde pluraliter tergora coria dicuntur.

563 Inter Tumultum, & Bellum: Bellum est contra hostes exortum: l Tumultus verò, domestica appellatione concitatus. Hic & Seditio nuncupatur. Nam Seditio est m discessio ciuium. Quod enim seorsum alij ad alios eunt Seditio dicitur. Alij putant propter dissensionem animorum, Seditionem n vocari, quam Græci diastasin vocant.

564 Inter Turbidum, & Turbulentum: Turbidum de natura est: Turbulentum fit.

565 Inter Tertenum, Terrestrum, & Terrosum: Terrenum, opus dicimus: Terrestrum, vt maritimū: Terrosum verò, frumenti genus arenosum.

566 Inter Tuus, & Tus: Tuus pronomen est: Tus verò pigmentum.

Inter Tempore, & Tempori: Tempore, ablatiuo casu: Tempori aduerbium est.

567 Inter Tuum, & Tum: Tum aduerbium est: Tuum pronomen.

568 Inter Tristitiam, & Mœstitiam: Mœstitia cordis est: Tristitia vultus. Mœstum ergo, vel mœrentem animo dicimus: Tristem aspectu. Item Mœstitia temporis est, & fit aliquando ex aliquo accidenti dolore. Tristitia verò, vitium naturæ perpetuum est.

T.

- a *Etymolog.* lib. 4. c. 5. *Varr.* 4. de ling. Lat. dicit. Terra.
 b al. humida tellus.
 c al. fructum.
 d Ex *Agret.* qui addit temperies ventorum.
 e Ex *Seru.* ad ill. *Eclog.* 7. timidisque superuenit *Ægle.*
 f *Vide supra.*

h al.

^h al. Tum temporis est presentis, tunc temporis futuri est.

ⁱ Sic *Seru.* ad ill. 2. *Æn.* Testor numen ait.

^k *Carif. breuitas tergum hominis, tergum pecoris nominatur. Vid. Seru. ad illud. i. Æn.* Tergora diripiunt coctas.

^l *Tumultus propriam significationem vide apud Seru. ad illud. 8. Æn.* Vt belli signum, &c. & ill. 7. Ipse vocat pugnas.

^m al. dissensio.

ⁿ al. vocatam.

De littera V.

569 **I**nter *Vetus*, & *Antiquum*: ^a *Vetus* annis enumeratur: *Antiquum* seculis.

570 **I**nter *Virtutem*, & *Fortitudinē*: *Virtus* in animi vigore & habitu est: cuius pars est fortitudo mentis. Quæ ex quatuor virtutibus vna est. Licet & corporis robur, fortitudo vocetur.

571 **I**nter *Veccordem*, & *Vesanium*: ^b *Veccors* mali cordis: Sicut *Vesanius* non ^c probe sanus.

572 **I**nter *Velocitatem*, & *Celeritatem*: ^d *Velocitas* pedum est: *Celeritas* animorū.

573 **I**nter *Vastitatem*, & *Vastitudinē*: *Vastitas* corporis est: *Vastitudo*, solitudo.

574 **I**nter *Voluptatem*, & *Voluntatem*: ^e *Voluntas*, est desiderium nondum adeptæ rei: *Voluptas* verò, rei adeptæ delectatio vel bona, vel mala.

575 **I**nter *Verbera*, & *Flagella*: ^f *Verbera*, quodlibet genus flagellorum est. Nam *Flagella* propriè virgarum sunt. Et ^g dicta eo quòd flatu agitentur, & sonent.

576 **I**nter *Valetudinem*, & *Infirmitatem*: *Valetudo*, prospera esse potest, & aduersa: *Infirmitas* semper infesta est.

577 **I**nter *Vulnus*, & *Vlcus*: ^h *Vulnus*, ad animum refertur: *Vlcus*, ad corporis iniuriam. Item *Vulnus*, corporis recens plaga: *Vlcus* verò, inueteratum *Vulnus*.

578 **I**nter *Verbun*, & *Sermonem*: *Verbun* vnus pars orationis est, iuxta Grammaticos. Nam *Sermo* plurimorum verborū oratio est. ⁱ *Sermo* autem à serendo dictus, quod nos cum præpositione dicimus à differendo. Hinc & *sermo* sancti Hilarij, & *Augustini* dicitur, id est, dissertio Hilarij & *Augustini*.

579 **I**nter *Vltra*, & *Citra*: *Vltra* illuc, vel amplius: *Citra*, huc ad nos, intra nos.

580 **I**nter *Vlcisci*, & *Vindicare*: ^k *Vlciscimur* iniuriam factam: *Vindicamus*, ne fiat.

A 581 **I**nter *Videre*, *Aspicere*, & *Intueri*: ^l *Videmus* natura: *Aspicimus* voluntate: *Intuemur* cura.

582 **I**nter *Veneunt*, & *Vendunt*: *Vendūt*, qui venundant: *Veneunt*, qui venduntur.

583 **I**nter *Volo*, & *Opto*, & *Cupio*: *Volo*, minus est, quàm *Opto*: *Opto*, minus est, quàm *Cupio*.

584 **I**nter *Vnum*, & *Vnicum*: *Vnus*, ex multis: *Vnicus*, solus est. Solus itaque vnus numeratur: *Vnicus* intra numerum finitur.

585 **I**nter *Vnum*, & *Solum*: *Vnus* ad numerū pertinet: Solus è multis intelligitur.

586 **I**nter *Vter*, & *Vtrum*: Si enim dicimus: *Vtrum* vis, ^m eligere significat: aut hoc, aut illud. *Vter* autem accipitur pro personis: Sicut verbi gratia: *Vter* vult, veniat ad me, id est, qui vult de duobus.

587 **I**nter *Vrbem*, & *Ciuitatem* ita distinguit Cicero, vt ⁿ *Vrbem* mœnia *Ciuitatis* significent: *Ciuitas* incolas *Vrbis*. Nam ad *Dolabellam* sic scripsit: *Liberasti Vrbem* à periculo, *Ciuitatem* à metu. ^o *Vrbē* autem ab *Vrbo*, quē *m* aratrum, vel *fulcum* veteres dicebant, aut ab ^q orbe dictam putant, cuius in se imaginem *Respub.* contineret. Porro *Oppidū* ad habitantes pertinet: *Ciuitas* ad leges: *Vrbs* ad vtrunque.

588 **I**nter *Virum*, & *Hominē*: *Vir*, ^r mas est, non fœmina: *Homo* mas est & fœmina. *Fœmina* autem, naturale nomen est, generale *Mulier*: Speciale *virgo*, vel *nupta*, vel quæ etiam ætatis nomina accedunt.

589 **I**nter *Vultum*, & *Faciem*: ^r *Facies* est naturalis oris habitus, immutabilis: *Vultus* verò pro rerum ac temporum qualitate varius & ^t mutabilis: & secundum affectionem animi modò lætus, modò tristis. Vnde & ^v *Vultuosi* dicuntur, qui *vultum* sæpe commutant. Itaque *Lucilius* hæc quasi distinguens ait: *Quæ facies, qui vultus viro.* -- Dicimus autem & *Vultum cæli*, & *Vultum* ^x *maris*. Quia & *mare* sæpe in varios motus, ventorum flatibus mutatur: & *cæli vultus* ex luce in tenebras, & ex sereno in nubilum commutatur: sicut & *hominum* cum mentibus *vultus*.

590 **I**nter *Virginem*, & *Viraginem*: *Virgo* est, quæ virum nescit: *Virago* autem, quæ virum agit, hoc est opera virilia facit. Non autem solum *Virgines*, *Viragines*, sed & corruptæ mulieres, quæ virilia faciunt, *Viragines* rectè dicuntur.

- 591 Inter Viuum, & Viuentem: γ Viuū, de victuro dicimus: Viuentē, de morituro.
- 592 Inter Ve, & Que: Ve, distinguit, Que coniungit.
- 593 Inter Væ, & Ve: Ve sine a. cōiunctio coniunctiua est: Væ cum a. interiectio dolentis est.
- 594 Inter Vocem, & Sonum: Vox est, hominis: Sonus, crepidinis.
- 595 Inter Vuidum, & Humidum: z Humidum est, quod extrinsecus habet aliquid humoris: Vuidum verò, quod intrinsecus: Vnde, & Vux dicta.
- 596 Inter Valles, & Conualles: a Valles, sunt depressa b loca camporum: Conualles, montium interualla.
- 597 Inter Vndam, & Aquam: c Vnda, semper in motu est: Aqua verò, statiuā. Porro Imbres, nubium sunt, Latices, fontium. Nā Latex propriè, liquor fontis: & d dictus, quod in venis terræ lateat.
- 598 Inter Vicum, & Viam, & Plateam: e Vici, dicuntur ipsæ habitationes in urbibus: Via autem, spatia angusta, quæ inter Vicos sunt, quarum perpetuas & laiores, Plateas vocamus. Nam Platea iuxta proprietatem linguæ Græcæ, à latitudine nomen accepit.
- 599 Inter Viridia, & Virentia: Viridia, sunt ligna: Virentia, sunt campi, vel f prata.
- 600 Inter Visus, & Vifos: Vifos, participia dicta: Visus, nomina appellatiua.
- 601 Inter Virum, & Virus: Virū, hominē: Virus, venenum dicit.
- 602 Inter Viuit, & Bibit: Viuit, de vita: Bibit, de portione.
- 603 Inter Vincitum, & Victum: Vincitum, vinculatus: Victum, superatus.
- 604 Inter Vis, & Bis: Vis, quæ ad voluntatem pertinet: Bis, duabus vicibus.
- 605 Inter Vllam, & Ollam: Vllam, aliquā: Ollam, vas.
- 606 Inter Vallum, & Murum: g Non quod Murus, etiam Vallum: Nam utique, quod Vallum, Murus est.
- 607 Inter Vagire, Mugire, & cætera: Infans Vagit, bos Mugit, equus Hinnit, asinus h Ragit, vel Rudit: leo Rugit, elephas Barrit, sus Grunnit, ouis Balat, serpens Sibilat, rana Coaxat, coruus Crocitat, grus Arfat, miluus Iugit, canis Baubat, vel Latrat, vulpes Gannit.
- 608 Inter Vesperescit, & Vesperascit: Vesp-

- perescit, id est, sero fit: Vesperascit, sol ad occasum declinat.
- 609 Inter Viperinum, & Vipereum: Viperinus, pullus: Vipereus, ad similitudinem serpentis.

V.

- a C. Fronto sic. Antiquum est, quod excessit patrum memoriam. vetus annorum multorum sentit utilitatem.
- b Sic Vest. dict. vecors.
- c al. propriè sanus.
- d Ex Agrat. qui amplius. velocitas pedum, & corporum: celeritas animorum, atque factorum.
- e Fronto breuius. Voluntas facti gaudet, voluptas fieri cupit, quem Isidor. velut explicauit.
- f Etymolog. lib. 5. cap. ultimo.
- g C. Ex Seru. ad ill. 2. Geor. nēue flagella summa pete. Etymol. lib. 17. c. 5. & 6.
- h Agratius. Vlcus est, quod nascitur: vulnus, quod ab alio infertur. & Seru. Vlcus tecta, & clausa est malignitas: vulnus hians, & patens.
- i Etymolog. lib. 5. c. 8.
- k Ex Frontone, qui ita. Vltio, vindicat factum: Vindicta, vel vindicatio futura prohibet.
- l Ex Frontone, in quo tamen pro aspicere, & aspiciamus, restius est spectare, & spectamus, nam aspicere ex improuiso, idem auctor docet.
- m Lego elige.
- n Ex Seru. ad ill. 2. Æn. festa velamus fronde per urbem. Vide Non. dictionib. Inter urbem, & ciuitatem. al. Ve urbe mœnia ciuitatis significet, ciuitate incolas urbis.
- o Seru. ad ill. 1. Æn. Urbs antiqua fuit: & Donat. ad ill. 5. Urbem designat aratro.
- p Pars aratri non aratrum, neque sulcus, sed quo sulcus fit, melius distinctiusque ipse lib. Etymol. 15. cap. 2.
- q Seruius loco citato ab orbe, quod antique ciuitates in orbem fiebant.
- r Vir maris, non fœminæ: homo, maris & fœminæ. in s. mendose.
- s Ex veteribus Terentiū interpretibus Acta. 1. Scen. 1. Æn. in quibus tamē pro facies, forma est. Vid. Non. d. facies, & potissimum dict. vultus & facies, & Seru. ad illud. 1. Ænoid. Tu faciem illius.
- t al. commutabilis.
- v Non. dict. vultuosum.
- x Ænoid. 5. Mene salis placidi vultum, fluctusque quietos Ignorare iubes? & ibi Seru.
- y Ex Agratio.
- z Ex Seru. ad ill. 10. Æglog. Vuidus hyberna venit de glande Menalcas.
- a Etymolog. lib. 14. c. 8. Vest. dict. conuallis.
- b al. colla.
- c Lib. 13. Etymol. c. 20.
- d A lapsu. Vest. dict. latex.
- e Etymolog. lib. 15. c. 2. dict. vicus, & dict. plateæ.
- f al. prati.
- h Ragit vel, puto glossema. Vide carmen Ouidio attributum de varijs animalium vocibus.

De littera Z.

610 **I**nter Zelum, & Inuidiam: Zelus, interdum & in bonam partem accipi potest: Quum quis nititur ea, quæ meliora sunt, æmulari: Inuidia verò, vt dictum est, aliena felicitate torquetur, & in duplicem scinditur passionem: quum, aut quod ipse est, aliud esse non vult: aut alium videns esse meliorem, dolet, se non esse consimile. Pulchrè autè quidam ^a Græcum versum transferens eiegiaco metro, de Inuidia lusit dicens.

Iustus Inuidia nihil est: quæ protinus ipsum.

Auctorem rodit, excruciatque animum.

^b Inuidiæ autem nomen dictum est, à nimis intuendo ^c felicitatem alterius: vt est illud, ^d Quisnam florem Inuidit meum?

Z.

^a Cuius auctoris incertum.

^b Cic. Tusc. 3.

^c Fortunam Cicer.

^d *Acty ex Menalippo, sed detrunctus versus, qui apud Ciceronem ita legitur, Florem quisnam liberum inuidit meum. Apud Non. dicit. Inuidiæ. Vnde aut quis mortalis florem liberum inuidit meum. Trochaicis numeris.*

I D E M

DIFFERENTIARVM,
SIVE DE PROPRIETATE
sermonum, Liber.

Ex Parisien. editione.

DIFFERENTIA I.

Inter Polliceri, & Promittere hoc interest: quòd Promittimus, rogati: Pollicemur, vltro.

2 Inter Nullum, & Neminè hoc interest: quòd Nullus, potest ad aliquid referri: Nemo, ad hominem: & est Nemo, quali nec homo.

3 Inter Intus, & Intro hoc interest: quòd Intro eo, Intus sum, Foris sum, Foras eo.

4 Inter Lustra, productè, & Lustra correptè hoc interest: quòd Lustra sunt, certa tempora: Lustra, latibula ferarum, vel turpium hominum receptacula.

5 Inter Seruitium, & Seruitutem hoc interest: quòd Seruitus, necessitas seruiendi: Seruitium, dicimus munus seruatorum.

A 6 Inter Terminù, & Finem hoc interest: quòd Terminus, non sine manu ponitur: Finis, vel sermonis, vel voluntatis, vel cuiusq. rei, intelligi potest.

7 Inter Alperum, & Ferocem hoc interest: quòd Alper, ad tempus: Ferox, à natiuitate.

8 Inter Flumen, & Fluuium, Amnem, & Torrentem hoc interest: quòd Flumen, à fluere dicitur: Fluuus, à temporali aqua est: Amnis, ab amœnitate cognominatur, quasi amœnus: Torrès, qui hyeme intumescit, & imbribus niuibúsque completur.

B 9 Inter Innocentem, & Innoxium hoc interest: quòd Innocens sanctitate morum intelligitur: Innoxius, qui non habet nocèdi voluntatem.

10 Inter Generosum, & Nobilem hoc interest: quòd Generosus, nascitur: Nobilis, opibus fit.

11 Inter Regium, & Regem hoc interest: quòd Regius, puer regalis est: Rex, qui regit regnum.

12 Inter Dementem, & Amentem hoc interest: quòd Amens, in totum caret mente: Demens, partem retinet, dictus quasi diminuta parte mentis.

C 13 Inter Pecudes, & Pecora hoc interest: quòd Pecudes, tantum oves accipimus: Pecora autem mixtura omnium, animalium est.

14 Inter Monstrare, & Demonstrare hoc interest: quòd Monstramus, semel: Demonstramus, sæpius.

15 Inter Diuitem, & Honestum, Pecuniosum, Beatum, Locupletem, & Opuulentum hoc interest: quòd Diues, auro argentoque: Honestus, moribus dicitur: Pecuniosus, à pecoribus dicitur: Beatus, ab animo: Locuples, ab eo q. loculis plenus: Opuulentus, omnibus his plenus, tanquam opibus emens.

16 Inter Palàm, & Coràm hoc interest: quòd Palàm, hominum presentiam notat: Coràm, personam accipere desiderat.

17 Inter Album, & Candidum hoc interest: quòd Album, naturale est: Candidum, cura facit.

18 Inter Sensum, & Intellectum hoc interest: quòd Sensus, naturale est: Intellectus, à re obscura.

19 Inter Exanimum, & Inanimum hoc interest: quòd Exanimus, vita priuatus est: Inanimus, nunquam habet animam.

- 20 Inter Imbrem, Nimbum, & Pluuiam hoc interest: quòd Imber, à Græca significatione descendit, quasi vmbrosum, qui summa vi cadit, & citò descēdit: Pluuiam est, quam impulsu ventorum nubes expriment: vnde & plorare est dictum, cum coactæ dolore lacrymæ exprimentur. Nimbis, etiam erumpit, vt aliquam partē minorem occupet cæli, maiorem serenam relinquat.
- 21 Inter Sanguinem, Cruorem, & Sanie hoc interest: quòd Sanguis, dicitur cum intra corpus est, dictus quòd nos lanciat, id est, contineat: Cruor, cōfusus ideo dictus, quòd corruere cogat: Sanies, corpus putre.
- 22 Inter Terga, & Tergora hoc interest: Terga, hominū sunt: Tergora, animalium. Numero singulari, hominis Tergum dicimus, animalis, Tergus.
- 23 Inter Mi, & Mihi hoc interest: quòd Mi, pronomen est simplex: Mihi, compositum, vel Mi, vox affectus, & casum vocatiuum semper desiderat.
- 24 Inter Tum, & Tunc hoc interest: quòd Tum, ordinis habet significationem: Tunc, temporis.
- 25 Inter Iram, & Iracundiam hoc interest: quòd Ira, ad tempus: Iracundia, continetur in corde.
- 26 Inter Noctam, & Noctem hoc interest: quòd Noctam, sic dicitur, quomodo interdiu, & significat, aliquam partem noctis: Noctem autē, totam noctem intelligimus.
- 27 Inter Fari, Loqui, Sermocinari, & Narrare hoc interest: quòd Fari, cum aliquid dicimus, facundia: Loqui, natura: Sermocinamur, quando contra aliquem sermone contendimus: Narramus, doctē.
- 28 Inter Tenere, Sumere, & Accipere hoc interest: quòd Tenemus, quæ sunt in nostra potestate: Sumimus, posita: Accipimus, data.
- 29 Inter Aspicere, Susplicere, Inspicere, Prospicere, Despicere, Intueri, Videre, Spectare, & Visere hoc interest: quòd nos Aspicimus, casu: Susplicimus, in superiorem partem, vel veneramur: Inspicimus, iudicari: Prospicimus, quæ longè sunt: Despicimus, inferiorem partem: vel languidā. Intuemur, cum causa: Videmus, natura: Visimas, experta.
- 30 Inter Furorem, & Insaniam hoc interest: quòd Furor, vitium temporis est: Insania, perpetua.
- A 31 Inter Alium, & Alterum hoc interest: quòd Alius, à multis: Alter, à duobus.
- 32 Inter Scelus, & Facinus hoc interest: quòd Scelus, crimen est: Facinus, etiam in laude recte dicitur: Sallustius dicit bonum facinus.
- 33 Inter Dona, & Munera hoc interest: quòd Dona, Deo dantur: Munera, hominibus tribuuntur. Et Munera, quibus homines, id est, milites officio funguntur, quæ quidem munia vocantur.
- 34 Inter Vestem, & Vestimentum hoc interest: quòd Vestes, fœminarum dicuntur: Vestimenta, virorum.
- B 35 Inter Humidum, & Vuidum hoc interest: quòd Humidū, omnino permaduit: Vuidum, quòd ad medium vsque peruenit.
- 36 Inter Vetus, & Vetustum hoc interest: quòd Vetus, nono comparatur: è contrario Vetustum, ad antiquitatem refertur.
- 37 Inter Terrere, & Deterrere hoc interest: quòd qui Terret, timere cogit: qui Deterreret, prohibet perseuerare.
- 38 Inter Solum, Vnum, Solitariū, & Vnicum hoc interest: quòd Solus, qui à cæteris relictus: Vnus, initium multorum agit: Solitarius, qui semper sine cæteris viuit: Vnicus, habetur solus, propter inopiam aliorum.
- C 39 Inter Apharesin, Syncopen, & Apocopen hoc interest: quòd sola Apharesis, ex prima parte vocis fit, litteras, & syllabas detrahens: vt, si genus humanum, & mortalia remittis arma: pro, cōtemnitis. Syncope, mediam perdit: vt, apparent rari nantes, pro natantes. Apocope, ex vltima fit, vt, domus luxu instruitur, id est, luxuria.
- 40 Inter Solæcismum, & Barbarismum hoc interest: quòd Solæcismus, in sensu fit: Barbarismus, in voce.
- D 41 Inter Relictum, & Desertum hoc interest: quòd Relinquimus, voluntate: Deserimus, inuiti.
- 42 Inter Misereri, & Miserari hoc interest: quòd Miseremur, cum eodem tempore, & de alicuius casu dolet nobis, & subuenimus laboranti: Miserari, est consolari tantū, & intra affectum doloris esse.
- 43 Inter Orare, & Precari hoc interest: quòd Orare dicitur, quoniam oris ratio dicitur, & qui Orat, etiam Precatur: qui rogat deprecatur: nō vtiq. qui Precatur orat, quia etiam imperiti, ad preces descendunt.
- 44 Inter Nescire, & Ignorare hoc interest, quòd

- quòd qui Nescit, omnium notitia caret: qui A Ignorat, aliquid nescit.
- 45 Inter Legatum, & Oratorem hoc interest: quòd Legatus, electus est ad officiũ à ciuitate, & est sacrosanctus: Orator, ad orandum missus: vt oris oratione exponat quod petit.
- 46 Inter Tardum, Pigram, Inertem, & Segnem hoc interest: quòd Tardus, dicitur qui trahit tempus: Iners, sine arte nullius officij capax: Piger, per omnia ægro similis: Segnis, emotus est à calore.
- 47 Inter Natum, & Gnatum hoc interest: quòd Natus particulariter à verbo nasci: B Gnatum, dicitur filius à generatione.
- 48 Inter Infamem, & Famofum hoc interest: quòd Famofus, tam in bona cogitatione, quàm in mala: Infamis, tantũ in mala.
- 49 Inter Iuuentutem, & Iuuentam hoc interest: Iuuentus, dicitur multitudo iuuenum: Iuuenta, vnus ætas, vel etiam Dea iuuenturis.
- 50 Inter Decus, & Decorem hoc interest: quòd Decus, ad virtutem refertur: Decor, ad corpus.
- 51 Inter Supra, & Super hoc interest: quod Super est, quod eminet: Supra, quod aliquid substratum habet.
- 52 Inter Metum, Timorem, & Pauorem C hoc interest: quòd Metus, futura prospicit: Timor subita mentis consternatio est: Pauor autem, motus. Inde etiam pauida iumenta dicimus.
- 53 Inter Omnes, Cunctos, & Vniuersos hoc interest: quòd Omnes, quorum mentio est: Cuncti, qui vbique sunt: Vniuersi, qui in vno loco versũ.
- 54 Inter Vndam, & Aquam hoc interest: quòd Vnda, copiosa aqua est: Aqua est, naturalis.
- 55 Inter Tacere, & Silere hoc interest: quòd qui desinit loqui, Silet: & qui non cœpit, Tacet. D
- 56 Inter Auxilium, Præsidium, & Subsidium hoc interest: quòd Auxilium laborantibus mittitur: Præsidium præparatur: Subsidium seruatur, vt cum exegerit necessitas detur.
- 57 Inter Insequi, & Cõsequi hoc interest: quòd Amicum, consequimur præcedentẽ: Insequimur inimicum.
- 58 Inter Principium, & Initium hoc interest: quòd Principium, totius corporis est: Initium, quasi primum.
- 59 Inter Simulare, & Dissimulare, hoc interest: quòd Simulamus, quod nescimus: & negamus nescire: Dissimulamus, quæ scimus.
- 60 Inter Simul, & Simitum hoc interest: q. Simul, vt vna res pariter clareat: vt Simul, legimus, Simul scribimus. Simitum, lucri recipit significationem, quasi similitum.
- 61 Inter Scelestum, Sceleratum, & Scelerofum hoc interest: quòd Sceleratus, suo scelere, vel alieno cõtaminatus: Scelestus, scelerũ cogitator: Scelerofus, quasi insidiosus, periculosus, * vel totus dies, vel animus propter arduitatem.
- 62 Inter Reliquos, & Cæteros hoc interest: q. Reliquos, dicimus relictos ex omnibus: Cæteros, quos nescimus.
- 63 Inter Redibidum per b. litteram, & Rediuuiũ per u. litteram hoc interest: quòd Redibidum est, quod nascitur: Rediuuium, quod reuiuiscit.
- 64 Inter Patrium, & Paternum hoc interest: quòd Patrium, à patria venit: Paternum, à patre.
- 65 Inter Pometa, & Pomaria hoc interest: quòd Pomaria, vaga dicimus, sicut olearia & ficaria: Pometa, quasi maleta, ficta & oleta.
- 66 Inter Ægrum, & Ægrotum hoc interest: quòd Æger, animo: Ægrotus, corpore.
- 67 Inter Prior Venit, & Antè Venit hoc interest: quòd Prior, ad dignitatem: Antè, ad tempus refertur.
- 68 Inter Inficere, & Officere hoc interest: quòd Officit qui nocet: Inficit, qui lanam aut alia inficit.
- 69 Inter Contingere, Accidere, & Euenire hoc interest: quòd Contingunt bona: Accidunt, mala: Eueniunt, vtraque.
- 70 Inter Grates, & Gratias hoc interest: quòd Grates referimus: Gratias, agimus.
- 71 Inter Oleas, & Oliuas hoc interest: Oliuas, ipsam fructum dicimus, vnde fit Oleũ. Oleas, arbores dicimus, vnde fiunt Oliueta.
- 72 Inter Nixus, & Nisus hoc interest: quòd Nixus, ad corpus refertur: Nisus, ad animum, id est, conatus.
- 73 Inter Nefandum, & Nefarium hoc interest: quòd Nefarius, à præteritis intelligitur, Nefandus, in opere.
- 74 Inter Nutrit, & Nutricat hoc interest, quòd Mulier Nutrit: Nutricat, nutritus.
- 75 Inter Maritimum, & Marinum hoc interest:

terest, quòd Maritimum proximum mari: A
Marinum ex ipso mari.

76 Inter Laniat, Lacerat, & Lancinat hoc
interest: quòd Laniat, qui membratim di-
stendit: Lacerat, qui partibus suis membra
destituit: Lancinat, qui inutiliter membra
dicerpit.

77 Inter Patulum, & Patens hoc interest:
quòd Patulum, claudi, vel regi non potest:
Patens, quòd cum reueratum fuerit, iterum
claudi potest.

78 Inter Guttam, & Stillam hoc interest:
quòd Stilla, cadit: Gutta, stat.

79 Inter Delictum, & Peccatum hoc in-
terest: quòd Delinquimus, cù iussa salubria
nò adimplemus: Peccamus, cùm ea, quæ iu-
bentur non agi, præsumimus agere.

80 Inter Incolam, Accolam, & Aduenã:
hoc interest, quòd Incola est, qui propriam
terram, in qua natus est, excolit: Accola, qui
terram natiuitatis suæ, sed alienã colit, Adu-
ena, qui de sua terra in alienam uenit.

81 Inter Hesternum, & Externum hoc
interest: quòd Hesternum, ab hesternâ die
dicitur: Externum uerò, extraneum. Nam
multi imperitorum externa dies dicunt,
quòd non admittitur.

82 Inter Baltea, & Balteos hoc interest:
quòd Baltea, ipsa lora significamus: Cæte-
ros Balteos, dicimus.

83 Inter Bibere, & Ebibere hoc interest:
quòd Bibit, qui aliquid relinquit in poculo:
Ebibit, qui totum exhaurit.

84 Inter Geminatum, Iunctum, & Dupli-
catum quid intersit, quamuis acutè intelli-
gentibus breuiter exposuerimus, tamen sub
exemplis latius doceamus. Geminatū est,
quòd ex duabus rebus similibus constat, ut
Cicero, gemina audacia. Iunctum est, quòd
ex duabus rebus paribus constat. ut Virgi-
lius, Iungentur iã gryphes equis. Duplicatū
est, cùm vna res bis ponitur: Ingens ad ter-
ram duplicato poplite.

85 Inter Decline, & Decliuè hoc inter-
est: quòd Declinus, sol: Decliuus, locus. Sic
intelligendum est, Adcline, Adcliuè: ut Ad-
cliuus homo: Adcliuus locus ex hoc accliuū
dicitur.

86 Inter Commentarios, & Commenta-
ria hoc interest: quòd Commentarij, libri:
Comentaria, volumina dicunt.

87 Inter Primum, & Priorè hoc interest:
quòd Primus, è multis: Prior, ex duobus. Sic
inter Postremam, & Posteriorè obseruabis.

88 Inter Disertum, & Desertum hoc in-
terest: quòd Disertus, orator dicitur, Deser-
tus, derelictus.

89 Inter Dilatorem, & Delatorem hoc
interest: quòd Delator est, qui defert ad ac-
cusandū: Dilator, qui differt ad proferendū.

90 Inter Aduersum, & Aduersus hoc in-
terest: quòd Aduersum te, aduersarius: Adu-
ersus te, mutator.

91 Inter Pauperiem, & Paupertatē hoc
interest: quòd Pauperies, damnum est: Pau-
peritas, qui nihil habet.

92 Inter Exprobrare, & Obprobrare hoc
interest: quòd Exprobrat, qui proprium
obicctat vitium: Obprobrat, qui maledictū
infert.

93 Inter Accersire, & Arcessire hoc inter-
est: quòd Accersit, qui euocat: Arcessit, qui
accusat.

94 Inter Aceruum, & Acerbum hoc in-
terest: quòd Aceruus, moles est: Acerbus,
immaturus & asper.

95 Inter Labram, & Labium hoc inter-
est: quòd Labrum, superius: Labium, infe-
rius dicitur.

96 Inter Toga, Tuga, Tuba, & Tufa hoc
interest: quòd Toga, uelimentū est: Tuga,
qua aqua deducitur: Tuba, qua clangitur:
Tufa, lapis, qui ex aqua coagulata efficitur,
quòd tufum dicimus.

97 Inter Comosum, & Comatum hoc
interest: quòd Comosus, à coma usu dicitur:
Comatus, natura: ut comata Galia.

98 Inter Certo, & Certius hoc interest:
quòd Certo, est à certus: & Certius, à certe.

99 Inter Cæcitudinem, & Cæcitatē hoc
interest: quòd Cæcitas, ipsa tanquam uia ce-
ritas, & calamitas dicitur: Cæcitudo autem,
affectio: ut lippitudo dicitur.

100 Inter Castimonia, & Castitatem
hoc interest: quòd Castimonia, quasi cere-
monia dicitur: Castitas autē, tantū corporis.

101 Inter Copias, & Copiã hoc interest:
quòd Copias, exercitus significatione dici-
mus: Copiã autem rerum.

102 Inter Circum, Circa, & Circiter hoc
interest: quòd Circum, ad tempus: Circa,
ad locum: Circiter ad numerum refertur.

103 Inter Fidum, & Fidelem hoc interest:
Famulus, dicitur fidus: Amicus fidelis.

104 Inter Ihus similis, & Illi similis: hoc
interest, quòd Illius similis moribus: Illi simi-
lis vultu.

105 Inter Plena, & Plēna hoc interest
quòd

- quòd Flemma fit, cùm crura abundant fan
guine: Plemma, cùm in manibus vel pedi-
bus callosis fulci nascuntur.
- 106 Inter Mammæ, & Vbera hoc inter-
est: quòd Mammæ, hominum: Vbera, pe-
corum accipiuntur.
- 107 Inter Auena, sine aspiratione, & Ha-
bena per aspirationem, hoc interest, quòd
Auena, germen est sterile, Habena, retina-
cula iumentorum.
- 108 Inter Donū, & Munus hoc interest:
quòd Donum, dantis: Munus, accipientis. Il-
lud, à dando, istud, à muniendo.
- 109 Inter Arguere, & Coarguere hoc in-
terest: quòd Coarguere, coercere, vel com-
pescere est: Arguere, ostendere vel patefa-
cere, vt Virgil. Degeneres animos timor ar-
guit. Vnde & argumenta dicuntur quæ causam
ostendunt.
- 110 Inter Afficere, & Adficere hoc inter-
est: quòd Afficimur, honore: Adficimur,
morte vel iniuria.
- 111 Inter Adeocatum, Inuocatū, & Euo-
catum hoc interest: quòd Adeocatur, datu-
rus patrociniū: Inuocatur, præstaturus au-
xilium: Euocatur, præbiturus obsequium.
- 112 Inter Inluuiem, & Ingluuiē: hoc in-
terest: quòd Inluuiēs, sordium: Ingluuiēs, vē-
tris. Illud, à non lauando, hoc, ab inglutien-
do dictum.
- 113 Inter Commonere, Admonere, &
Monere hoc interest: quòd Cōmonemus,
præterita: Admonemus, præsentia: Mone-
mus, futura.
- 114 Inter Temeritatem, & Audaciam
hoc interest: quòd Temeritas, sine cōsilio di-
citur: Audacia, post consilium.
- 115 Inter Velocitatem, & Celeritatem
hoc interest: quòd Velocitas, pedum, & cor-
porum dicitur: Celeritas, animorum atque
factorum.
- 116 Inter Viuum, & Viuentē hoc inter-
est: quòd Viuus, de viuente: Viuens, de mo-
rituro.
- 117 Inter Nasci, & Enasci hoc interest:
quòd nascitur, quod de vtero decedit, Ena-
scitur, quod de terra aut aqua exurgit.
- 118 Inter Abducere, Perducere, & Dedu-
cere hoc interest: quòd Abducimur, à re in-
honestā: Perducimur ad studia: Deducimur
ad honorem.
- 119 Inter Eluxit, & Illuxit hoc interest:
quòd Eluxit, qui lntum disposuit: Illuxit, qui
cum lumine apparuit.
- 120 Inter Nuntiare, Denuntiare, & Renū-
tiare, ac Adnuntiare hoc interest: quòd Nū-
ciatur, de longinquo: Denuntiat, in præ-
senti: Adnuntiat, de futuro: Renuntiat
de excusando, & repudiando.
- 121 Inter Conscribere, Exscribere, Trā-
scribere, Inscribere, Adscribere, Describe-
re hoc interest: quòd Conscribere, vnā si-
mul scribere est: Exscribere, scripturas
transferre: Transcribere, cùm ius nostrum
ad alium trāsīt: Inscribere, accusationis: Ad-
scribere, assignationis: Describere, dictionis
vel ordinis. Scribere verò, verbum imper-
fectum est.
- 122 Inter Extruere, Instruere, Adstruere,
Construere, Struere hoc interest: quòd Ex-
truere, est in altum proficere: Instruere, aciē
vel actionē: Adstruere, affirmare: Construe-
re struendo coniungere: Struere reliqua su-
per posita subter struere.
- 123 Inter Consuescere, Insuescere, & Ad-
suescere hoc interest: quòd Suescimus, bo-
na: Insuescimus, mala, Adsuescimus vtrāq;.
- 124 Inter Fungi, & Defungi hoc interest:
quòd Fungi, agere est: Defungi, peragere
est. Vnde & mortui Defuncti vocantur, eò
quòd peregerunt vitæ istius cursum.
- 125 Inter Adolescere, Inolescere, & Exo-
lescere: hoc interest, quòd Adolescere, au-
gmentum est: Inolescere, coaugmēti: Exo-
lescere, euanescenti.
- 126 Inter Deportare, Adportare, Com-
portare, & Exportare hoc interest: quòd
Deportare & Adportare, aliquid adferre est,
Comportare, in vnum locum conferre, Ex-
portare, tollere.
- 127 Inter Temperantiam, Temperatio-
nem, & Temperiem hoc interest: quòd Tē-
perantia, animorum est, Temperatio, rerū:
Temperies, aurarum.
- 128 Inter Recipere, & Suscipere hoc in-
terest: quòd Recipimus, rogati: Suscipimus,
sponte.
- 129 Inter Arundinem, & Hirundinem
hoc interest: quòd Arundo, canna est: Hirū-
do, auis, quæ rignis adherere solet.
- 130 Inter Spirare, & Expirare hoc inter-
est: quòd Spirare, viuere est: Expirare, moti.
- 131 Inter Pertinaciam, & Constantiam:
hoc interest, quòd Pertinacia, malæ rei dici-
tur, Constantia, bonæ.
- 132 Inter Consequi, & Assequi: hoc in-
terest, quòd Sequimur, pedibus: Assequi-
mur, studio.

- 133 Inter Lætari, & Gratulari hoc interest: quòd Lætatur de nostris: Gratulamur de amicorum bonis.
- 134 Inter Herbosum, & Herbidum hoc interest: Quòd Herbidum locum in quo herba est, etiã si aridus esse consuevit: Herbosum, qui herbam facillè generet, etiamsi ad tempus aridus sit. Et aquatam potionem dicimus rectè, quæ aquam aliunde recipiat. Aquosum enim locum, qui aquam ex se effundat, sic & Meracam potionem, & Merosum vinum appellamus.
- 135 Inter Subter, & Subtus hoc interest: quòd Subter re aliqua superiore premitur, & conculcatur: Subtus est, quod demissum altius non contingitur.
- 136 Inter Sinum, & Gremium hoc interest: quòd Sinum dicimus sinuatæ vestis receptaculum: Gremium verò, accinctæ vestis secretum.
- 137 Inter Largitatem, & Largitionē hoc interest: quòd Largitas, humanitatis est: Largitio, ambitionis.
- 138 Inter Muliebre, & Mulierarium hoc interest: quòd Muliebre dicitur, à Mulieribus factum: Mulierarium, à mulieribus ordinatum, & per viros gestum.
- 139 Inter Diligere, & Deligere hoc interest: quòd Diligi affectionis est: Deligi iudicij: vnde, & exercitus deligi iubetur.
- 140 Inter Commodare, & Mutuo dare hoc interest: quòd Commodamus amico pro tempore equum, vestem, seruum, & similia: Mutuo autem damus pecuniam, triticum, vinum, vel cætera.
- 141 Inter Ligare, & Legare hoc interest: quòd Ligat quis, vinculo: Legat, testamēto.
- 142 Inter Loqui, Obloqui, Alloqui, & Eloqui hoc interest: quòd Loqui, hominis est: Obloqui, obrectatoris, qui obijcit, aut opponit: Alloqui, hortantis, aut iudicantis: Eloqui, honoris est.
- 143 Inter Percussum, & Perculsum hoc interest: quòd Percussum corpore dicimus: Perculsum animo.
- 144 Inter Fremorem, & Fremitur hoc interest: quòd Fremor murmur hominum est: Fremitur bestiarum.
- 145 Inter Flauum, Furuum, & Fuluum hoc interest: quòd Flauū, rubrum dicimus, vt Flaua cæsaries: Furuum, nigrum: Fuluum nigro rubeum, vt Fuluum leonem.
- 146 Inter Postulare, & Poscere hoc interest: quòd Postulatur incautè: Poscitur improbè.
- A 147 Inter Frixum, & Frictum hoc interest: quòd Frixum à Frigore, Frictum à Frigendo dictum.
- 148 Inter Diutinum, & Diuturnum hoc interest: quòd Diutinum est, quod diu fuit: Diuturnum, quod diu durauit.
- 149 Inter Delitum, & Inlitum hoc interest: quòd Delitum, quia subitum: Inlitum vero, lituratum.
- 150 Inter Damnum, Dispendium, & Detrimentum hoc interest: quòd Damnum, vnde diminutum sit, Dispendium, vbi pondus absit: Detrimentum quod à terendo nominatur.
- 151 Inter Dominium, & Dominatum hoc interest: quòd Dominiū intelligitur quod priuati iuris est: Dominatum autem, imperij.
- 152 Inter Nixus, & Nisus hoc interest: quòd Nixus, in genua: Nisus, à nitendo, id est conando.
- 153 Inter Nubere, Enubere, & Denubere hoc interest: quòd nubit ciuis ciui: Enubit extraneo: Denubit, quæ in manum viri conuenit.
- 154 Inter Noxa, & Noxia hoc interest: quòd Noxa, pœna est: Noxia, ipsa culpa.
- 155 Inter Necessitatem, & Necessitudinem hoc interest: quòd Necessitas vim significat: Necessitudo coniunctionem sanguinis, aut animi.
- 156 Inter Clausum, & Obturatum hoc interest: quòd Clausum, à claustris, & clauibus dicitur: Obturatum autē, priorū foraminū sit, tanquam aures obturatæ, non clausæ.
- 157 Inter Operire, Adoperire, Inoperire hoc interest: quòd Operimus operculo, Adoperimus fores: Inoperimus, cum aliquid iacenti superponimus.
- D 158 Inter Pometa, & Pomeria hoc interest: quòd Pometa, vbi poma nascantur: Pomeria, in quo seruantur.
- 159 Inter Palma, & Palmum hoc interest: quòd Palma in corpore: Palmum in mensura. Est autem hæc mensura à primo pollice, vsque ad minimum digitum.
- 160 Inter Poplites, & Suffragines hoc interest: quòd Poplites, hominum: Suffragines, animalium.
- 161 Inter Præparare, & Apparare hoc interest, quòd Præparat, qui desiderium repetit parat, Apparat qui parato adijcit, id est, accusare parat.
162. Inter Stipulationem, Restipulationem,

nem, Adstipulationem, & Constipulationē
hoc interest: quod Stipulatio, certum habet
intellectum, Restipulatio, si aliquid sit factū,
quod conuenit: Adstipulatio, eiusdem pecu-
niæ, ut vel alter repetere possit: Constipu-
latio, conferta restipulatio, si qua dolo ma-
lo facta.

163 Inter Saturitatem, & Satietaem hoc
interest: quod Saturitas, de cibo tantum: Sa-
tietas, de reliquis dicitur rebus.

164 Inter Viciniam, & Vicinitatem hoc
interest: quod Vicinia, loci esse dicitur: Vici-
nitas, personarum.

165 Inter Fluctuo, & Fluctuor hoc inter-
est: quod Fluctuo, animo, quasi fluctus ago,
& huc illucque fluo: Fluctuor, fluctu feror,
ideoque fluctuat mare, fluctuatur naus: sic
inter luxurio, & luxurior discernendam.

166 Inter Potero, & Potuero hoc inter-
est: quod Potero, certum promittentis est:
Potuero, dubitantis.

167 Inter Hispanum, & Hispaniensem
hoc interest: quod Hispanus, natione dici-
tur: Hispaniensis, Maßiliensis, & his similia.

168 Inter Efcendere, Ascendere, Cōscen-
dere hoc interest: quod Ascendimus, ex eccl-
sa, vel locum honoris: Efcendimus, cum in
aliquid altius scandimus: Cōscendimus, cū
equo vehimur.

169 Inter Vterque, & Vtrique hoc inter-
est: quod Vterque, in singularibus: Vtrique,
in pluralibus dicitur.

170 Inter Pignero, & Pignero hoc inter-
est: quod Pignero, animum tuum: Pignero,
cum pignus tuum capio.

171 Inter Mereo, & Mereor hoc inter-
est: quod Mereo, pro merito seruitij: Mereor
pro opere mercedis: sic rumino, ruminor, &
his similia.

172 Inter Laurum, & Lauream hoc inter-
est: quod Laurus, est ipsa arbor: Lauream, coro-
nam, vel virgam.

173 Inter Caruleum, & Carulum hoc in-
terest: quod Carulum dicimus, sicut aurū,
Caruleum, ex carulo, quasi argentum.

174 Inter Inimū, & Inimū hoc inter-
est: quod Inimū, loco: Inimū, ordine.

175 Inter Curam, & Diligentiam hoc in-
terest: quod Cura, cruciatum habet, qui cō-
moneat: Diligentia, rerum administratio.

176 Inter Vires, & Virtutes hoc interest:
quod Vires, corporis sunt: Virtutes, animi.

177 Inter Animam, Animum, Spiritum,
Mentem hoc interest: quod Anima est,

qua viuimus: Animus, quo regimur: Spi-
ritus, quo spiramus: Mens, qualitas, quæ bona,
aut mala potest referre ad cogitationem.

178 Inter Graue, & Ponderosum hoc in-
terest: quod Graue, secundum ferentis qua-
litate: Ponderosum, natura.

179 Inter Ultorem, & Vindicem hoc in-
terest: quod Vlciscimur, accepta iniuria: Vin-
dicamus, ne accipiamus.

180 Inter Fallacem, & Pellacem hoc inter-
est: quod Fallax, infidelis dicitur: Pellax, in
verbis, ab appellando, id est, per se loquendo.

181 Inter Immolare, & Macrare hoc in-
terest: quod Immolare, dicitur, cum moles
in caput iniecta est: Macratum, hoc factum,
quasi magis auctum.

182 Inter Hostiam, & Victimam hoc in-
terest: quod Hostia perhibetur tunc, cum
dux in hostes proficiscitur: Victima, cum vin-
cit, sicut Ouidius in Fast. Victima, quæ dex-
tra habet.

183 Inter Eruere, & Diruere hoc inter-
est: quod Eruuntur, latebræ, Diruuntur, emi-
nentia.

184 Inter Nequicquam, & Nequaquam
hoc interest: quod Nequicquam, frustra: Ne-
quaquam, non, significat.

185 Inter Iter, & Itiner hoc interest: quod
Iter, quo imus: Itiner, auia dicitur.

186 Inter Proprium, & Propius hoc in-
terest: quod Proprium, dominij est: Propius,
autem loci.

187 Inter Vereor, & Reuereor hoc inter-
est: quod Vereor, ad metum refertur: Reue-
reor, ad auctum.

188 Inter Liberos, & Filios hoc interest:
quod Filij, masculino genere ponuntur: Li-
beri, in utroque sexu: & quod Filij, in nume-
ro singulari vocari possunt. Nemo enim di-
cit, qui habet filium, vnum Liberum habeo.

Item, quod Filij promiscue omnis conditio-
nis intelliguntur, tam ingenui, quam serui,
Liberi non dicuntur, nisi ingenui.

189 Inter Dulce, & Suaue hoc interest:
quod Dulce, idem potest esse, quod Suaue,
nō utique Suaue, quod Dulce: Dulce, enim
mel dicimus, & Suaue acetum, quod Dulce
non est.

190 Inter Bellum, & Auellum hoc inter-
est: quod Bellum, inter exteris gentes: Auel-
lum, inter ciues dictum, quod auellatur po-
puli in duas partes.

191 Inter Exemplum, & Similitudinem
hoc interest: quod Exemplum, hystoria est:

Simi-

Similitudo, approbatio.

- 192 Inter Diuinationem, & Diuinitatem hoc interest: quòd Diuinitas, ad potentiam numinis refertur: Diuinatio, futurorum præcios facit.
- 193 Inter Vim, & Virtutem hoc interest: quòd Virtus, hortari est: Vis, iniuria.
- 194 Inter Rogum, & Pyram hoc interest: quòd Rogus, defunctis paratur: Pyra, sacrificijs.
- 195 Inter Arma, Armamenta, & Tela hoc interest: quòd Arma sunt, quibus corpora nostra in bello teguntur: Armamenta, nauium: Tela, missibilia, vt iacula.
- 196 Inter Virum, & Masculum hoc interest: quòd Vir, specie intelligitur: Masculus, genere: & quòd Vir tribus modis intelligitur, natura, virtute & nuptijs: Masculus etiã ab homine segregatur, vt in animalibus.
- 197 Inter Profugum, Exulem, Relegatũ, & Transugam hoc interest: quòd Profugas, quasi volũtariè reliquerit: Exul, qui dånatus expellitur, Relegatus, ad tẽpus, Transuga, qui ad hostes transit.
- 198 Inter Altum, & Excellum hoc interest: quòd Altum, tam in superiorem partem elatum intelligimus, quàm ad inferiora depositum: Excellum, in superioribus tantum.
- 199 Inter Vim, & Vires hoc interest: quòd Vis, impetu, & iniuria constat: Vires, ad bonum, & fortitudinem corporis referuntur: ita Vis, facit violentiam: Vires, viriosum.
- 200 Inter Sæuum, & Crudelem hoc interest: quòd Sæuus, circa verba est: Crudelis, monstratur sanguine.
- 201 Inter Bellum, Aciem, Prælium, & Pugnam hoc interest: quòd Bellum, dicitur totus conflictus: Acies, ordinatur: Prælium, committitur: Pugna geritur, & quòd Acies tam ferri, quàm oculorum est.
- 202 Inter Passum, & Expertum hoc interest: quòd Patimur, volũtate: Experimur, necessitate.
- 203 Inter Genus, & Gentem hoc interest: quòd Genus, tam hominum, quàm ferarum est: Gens, ad congregationem plurium pertinet, & ab vno capite descendit: Dicimus enim, gens Gallorum.
- 204 Inter Terram, Tellurem, & Humum hoc interest: quòd Terra, pars mundi tertia est: Tellus, dea: Humus, locus sepulturæ dicitur, abhumando.
- 205 Inter Mœnia, & Ædificia hoc interest: quòd Mœnia, publicorum sunt operum:

A Ædificia, priuatorum.

- 206 Inter Omne, & Totum hoc interest: quòd Omne, numerositate constat: Totũ, ad partes dicitur.
- 207 Inter Vlcus, Vulnus, & Plagam hoc interest: quòd Vlcus, per se exit: Vulnus, ferro: Plaga, potest esse planus ictus: sic quòd Vlcus leuitatis est: Vulnus, grauitatis: Plagæ, etiam verbera vocantur.
- 208 Inter Sic, & Ita hoc interest: quòd Sic, quidem ostendit exempla: Ita, ad rationem refertur.
- 209 Inter Duos, & Ambos hoc interest: quòd Duo, numerantur: Ambo, congregantur.
- B 210 Inter Paret, & Apparet hoc interest: quòd Paret, imperio: Apparet, videntibus.
- 211 Inter Pullum, & Nigrum hoc interest: quòd Pullum, albo contrarium est: Nigrum, colore accipimus.
- 212 Inter Putat, Æstimat, Opinatur, Arbitratur, & Suspiciatur hoc interest: quòd Putat, qui dubitat: Æstimat, qui existimaturo, quæ acta sunt, dicit: Opinatur, qui opinioni, aut suæ, aut alterius credit: Arbitratur, qui dubiæ rei finem imponit: Suspiciatur, qui latentis rei prospicit formam.
- C 213 Inter Prohibere, & Inhibere hoc interest: quòd Prohibere, est iure non habere: Inhibere, vi dicitur: & quòd Inhibemus iure, Prohibemus imperio.
- 214 Inter Orientum, Prodigiũ, & Monstrum hoc interest: quòd Orientũ, sine corpore solidum nouum se ostendit, & oculis, & auribus: Prodigiũ verò, quòd solidis corporibus prospicitur, vt in cælo cometes, aut stella, & in nocte lux, interdiu tenebræ: Monstrum verò, contra naturam cognitũ egreditur, vt serpens cum pedibus, aut cum quatuor alis.
- 215 Inter Conticuere, Obtricuere, & Reticuere hoc interest: quòd qui Conticuit, vndique silentium præstitit, vt antiqui: Conticuit tandem, factũque hic sine quieuit: Obtricuit, qui nullam spera reliquit: Reticuit, qui silentio responsa finiuit.
- 216 Inter Sepulcrum, Tumulũ, Monumentum, & Bustum hoc interest: quòd Sepulcrum, est locus, in quo corpora sepeliuntur: & à sepeliendo dicitur: Tumulus, qui cineres tegit: Monumentum, quo sepulcrũ circumdatur, dictum à munitionibus, Bustũ, in quo ossa sunt, quasi bene vstum.
- 217 Inter Astra, & Sidera hoc interest: quòd

- quòd *Astra*, sine *sidere* esse possunt, & *Astra* fixa sunt *caelo*: *Sidera*, mouentur.
- 218 Inter *Deripere*, & *Diripere* hoc interest: quòd *Deripimus*, cum è superiori parte, in inferiora rapimus: *Diripimus*, cum laniamus, & in diuersas partes diducimus.
- 219 Inter *Causam*, & *Rationem* hoc interest: quòd *Causa*, multas habet species: *Ratio*, paucissimas: & quòd *Ratione* efficitur, *Causa* desideratur.
- 220 Inter *Italum*, & *Italicum* hoc interest: quòd *Italus*, homo: *Italicus*, arcus dicitur: Ita illud ad personam refertur, hoc ad rem.
- 221 Inter *Deuium*, *Inuium*, *Auium*, & *Peruium* hoc interest: quòd *Inuium*, est sine via *secreterum*: *Deuium*, desertus locus: *Auium*, extra *viam*: *Peruium*, per quòd cōmeatur.
- 222 Inter *Dexteram*, & *Dextram* hoc interest: quòd quidam sine *caussa* putauerunt litteram *E*, abundare, sequuti consuetudinem antiquam: Vt *reprendo*, & *reprehendo*: Vt *uemens*, & *vehemens*: ita *Dextram* manum, & *Dexteram*, prosperam partem dicit.
- 223 Inter *Leges*, & *Iura* hoc interest: quòd *Iura*, reperta sunt ab honesta consuetudine: *Leges*, ex ijs, quæ inter nos probanda facimus: & *Iura*, ab vniuscuiusque iustitia, dicuntur: *Leges*, quòd legantur.
- 224 Inter *Inuidum*, & *Inuidiosum* hoc interest: quòd *Inuidus*, quoniam alteri inuidet: *Inuidiosus*, cui inuidetur.
- 225 Inter *Protinus*, & *Protenus* hoc interest: quòd *Protinus*, est statim, continuo, aduerbium temporis: *Protenus*, quasi *porrotenus*.
- 226 Inter *Demitto*, & *Dimitto* hoc interest: quòd *Demittit* hic, qui de alto decorsum mittit: *Dimittit*, qui in multas partes mittit.
- 227 Inter *Altaria*, & *Aras* hoc interest: quòd *Altaria* Deo ponuntur: *Aræ* etiam defunctis.
- 228 Inter *Dimidium*, & *Dimidiatū* hoc interest: quòd *Dimidium*, potest significare partem *, nisi subijcias integrū nomen, sine *dimidiatum*, est, vt plena hora dicitur, hora integrum nomen, quasi totum, sine hora non potest esse *dimidia*: Ergo, aut *dimidiata* hora, aut *dimidium* horæ, *Dimidium* est: *Dimidiatum* autem, diminuta portio.
- 229 Inter *Fiduciam*, & *Confidentia* hoc interest: quòd *Confidentia*, est cum vicio *meritatis*: *Fiduciam* habet, si quis honesta constantia viuat.
- 230 Inter *Legionem*, & *Dilectum* hoc interest: quòd *Legio*, dicitur ab eo, quòd legatur viri fortes, & vtilis militiæ: *Dilecta*, quæ maximè diligimus, vt filij, vel cognatio patris.
- 231 Inter *Arsiduè*, & *Quotidiè* hoc interest: quòd *Arsiduè*, sedulitatis est: *Quotidiè* autem, perseuerantiæ.
- 232 Inter *Mæret*, & *Meretur* hoc interest: quòd qui *Mæret*, tristis est: *Meretur* autem, qui ex alterius iudicio parem beneficio gratiam expectat.
- 233 Inter *Plenitudinem*, & *Plenitatem* hoc interest: quòd *Plenitudo*, corporis est: *Plenitas* rei: ita *Plenitudinem* obesorum hominum: *Plenitatem*, variæ rei cuiuslibet dicimus.
- 234 Inter *Precor*, & *Deprecor* hoc interest: quòd *Precamur*, Deum: *Deprecamur*, homines.
- 235 Inter *Fortunam*, & *Felicitatem* hoc interest: quòd *Fortuna*, non est: *Felicitas*, opes hominis.
- 236 Inter *Tueor*, & *Tuor* hoc interest: quòd *Tuor*, custodio: *Tueor*, video.
- 237 Inter *Ludibrium*, & *Ludicrum* hoc interest: quòd *Ludibrium*, in alterius iniuria: *Ludicrum* autem, quòd ipso delectamur sine cuiusquam iniuria.
- 238 Inter *Stillam*, & *Guttam* hoc interest: quòd *Gutta*, imbrium: *Stilla*, situlæ, vel acetæ.
- 239 Inter *Fidum*, & *Fidelem* hoc interest: quòd *Fidus*, etiam amicus dicitur: *Fidelis*, seruus.
- 240 Inter *Cognoscimus*, & *Agnoscimus* hoc interest: quòd *Agnoscimus*, cognitos: *Cognoscimus*, quòd nunquam vidimus.
- 241 Inter *Clypeum*, & *Clupeum* hoc interest: quòd *Clypeum*, scutum: *Clupeū* verò, in quòd imagines ponuntur.
- 242 Inter *Germanum*, & *Fraterem* hoc interest: quòd *Germanus*, est verus frater, ex patre, & matre: *Frater* verò, ex diuerso patre vel matre.
- 243 Inter *Mersare*, vel *Mergere* hoc interest: quòd *Mersare*, sapius: *Mergere*, semel.
- 244 Inter *Agere Causam*, & *Dicere* hoc interest: quòd *Agit*, patronus: *Dicit*, res.
- 245 Inter *Eminus*, & *Cominus* hoc interest,

terest: quòd Eminus, ex longinquo: Cominus, pede.

246 Inter Capere, & Decipere hoc interest: quòd Capimus, merētes: Decipimus, innocētes: aut Capimus arte, Decipimus in fidiolē.

247 Inter Consilium, & Sententiam hoc interest: quòd Consilium, cogitatio: Sententia, consilij pronuntiatio.

248 Inter Fors, & Fortunam hoc interest: quòd Fors, casus est: Fortuna, data est: vt quidam, sic valuit Fors, tanquam mors.

249 Inter Voluntatem, & Voluptatē hoc interest: quòd Voluntas, animi: Voluptas, corporis.

250 Inter Interea, & Interdum hoc interest: quòd Interdum, aduerbium temporis est: Interea, causa rei.

251 Inter Initium, & Principium hoc in-

terest: quòd Principium, totius operis cuiuscunque vnum est, quasi primum operis caput: Initium, quod frequentius intelligimus: & totiens accipimus, quotiens, aut persona mutatur, quasi intus in alteram rem: & Principium semel: Initium sepius: Principium, Arma, virumque cano. Initium, Musa mihi causas memora. Inveniuntur tamen Principia, quæ natura sui carent, & specie initia habent: vt, At regina graui iam dudum faucia cura. Et, Sic fatur lacrymans, clasique immittit habenas.

252 Inter Meditari, & Velitari hoc interest: quòd Meditamur animo: Velitamur corpore.

253 Inter Homines, & Bestias hoc interest: quòd Bestia, ventri seruiunt: Homines rationi.

DIVI SIDORI

HISPAL. EPISCOP.

DIFFERENTIARVM

LIBER SECVNDVS.

Differentia I.

Inter Deum, & Dominū ita quidam definirunt; vt in Dei appellatione Patrem, ¹ in Domino filium intelligerent. Scriptura autē sacra vtrūq; & Deum affirmat, & Do-

minum. Sed tamen inuicem hæc vocabula discernuntur. Primum enim, naturæ nomē est pertinens ad amorem: secundum potestatis, congruens ad timorem. Denique ex Dei vocabulo aduerte, quid diligas: ex Domini appellatione cognosce, quid metuas.

¹ In Domino filiam. Vnde hi occasionem sumpsisse potuerunt, indicat August. 2. de Trinit. cap. 10.

² Inter Trinitatem, & Vnitatem hæc distinctio est: quòd Vnitas, propter insepara-

bilem Deitatis substantiam: Trinitas verò, propter personarum diuersitatem vocatur. In Personis enim discretio est; in Diuinitate nulla distinctio. Est enim Gignens, Genitus, & Procedens. ³ Tria quidem nomina, sed substantia vna. Sicut enim ignis, calor, & color, tria quidem sunt vocabula; sed res vna. In relatione enim personarum Trinitas est; in substantia verò naturæ vnus Deus est, Pater scilicet, & Filius, & Spiritus sanctus. De Patre quia Deus est, testatur Apostolus dicens, vnus Deus Pater, ex quo omnia: ita de Filio, quia Deus est, aibi ipse dicit: quorum patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula. De Spiritu autem sancto, quia Deus est, idem, qui & supra sic dicit, Divisiones donationum sunt, idem autem Spiritus; & diuisiones operationū sunt: idem verò Deus. Ecce Pater, & Filius, & Spiritus sanctus Deus, sed non triplex Deorum.

nume.

numerus in hac Trinitate est credendus. ¹Scriptum est enim, Ego sum Deus, & non est alius Deus præter me. Et illud, Audi Israël, Dominus Deus tuus, vnus est. Tres ergo Deos credere, profanum est: Trinitatem in personis non distinguere, impium est.

* Tria quidem nomina. Nihil hic periculi à Sabellio. *Iam enim dixerat: in personis esse discretionem, & extrema verba huius capituli sunt: Trinitatem in personis non distinguere impium est: & capite sequenti cur tam laboraret in discretionem Personarum, si cum Sabellio consentiret, nihil fuit. Sed hac multo plura, quam opus est in reminere dubia. Ita tamen veteres Patres interdum locutos ostendunt. D. Eucherij verba immerito ipsi ab hominibus minime malis adempta. Non enim tollenda, sed explicanda fuerunt, aut ex August. qui serm. 192. ita ait: Non enim nomina tantummodo, sed nominum etiam proprietates, id est, personas confitemur, & 11. de Cuius. cap. 10. Neque verò sola est ista nominis Trinitas, sine substantia personarum, sicut Sabelliani hæretici putauerunt: aut etiam ex Gregorio Theologo. qui, ne in il incidere, non personarum nomina, sed nominum personas verè constare dixit: neque verbum (inquit) sine re velut sonum vocis accipimus, sed tria nomina, & tres personas vnus essentia, vnus maiestatis, atque potentia credimus.*

3 Inter Personam Patris, & Filij, & Spiritus sancti, ita secernitur. ^a Quòd Pater, nec factus, nec natus est. Filius natus, non factus: Spiritus sanctus, nec factus, nec natus, sed ex Patre Filioque procedens est. Proinde Pater æternitatem habet, sine natiuitate: Filius natiuitatē cum æternitate: Spiritus verò sanctus processione, sine natiuitate cū æternitate. Pater ex nullo exordium ducit, Filius ex Patre originem sumit: Spiritus verò sanctus, ex Patre filioque procedit. ^b Hæc tamen à nobis ita dicuntur de Trinitate, vt potest humana natura capere. Nam quis considerare sufficiat ipsius Trinitatis interna mysteria? Quomodo Pater, Filius, & Spiritus sanctus tres personæ sunt, & vna natura? ^c Quomodo Pater ingenitus, Filius genitus, Spiritus sanctus, nec ingenitus, nec genitus? Quomodo Filius de Patre natus est: Spiritus sanctus de Patre procedit, & Filio? Quomodo Filius nascendo procedit: Spiritus autem sanctus procedendo non nascitur? Quomodo Pater nunquam sine Filio, & tamē sine Filio Pater genuit Filium? Quomodo Filius nunquam sine Spiritu sancto, & tamen ait: Nisi ego abiero Paracletus non veniet ad vos? Quomodo Filius non de se, sed de Patre est, nec tamen ei est posterior de quo est? Quomodo Spiritus sanctus

A de Patre procedit & Filio, nec tamen ab eis præceditur, à quibus procedit? Quomodo tria vnum sunt, & vnum tria? Quomodo ad se inuicem relatiuè tria sunt, & essentialiter vnum sunt? Quis ista consideret? Quis ista comprehendat? Si enim humana natiuitatis Christi secreta non capimus, diuinæ naturæ mysteria quomodo capiemus?

4 Inter Substantiam, & Essentiam Dei hoc quidam definirunt. Quòd Substantia est hoc, quod non est ab alio, sed semper ex sese est, hoc est propria intra se virtute subsistit: Essentia verò in Deo, idcirco est dicta, quia semper est, nec incipiens aliquando, nec desinens est. Sed esse semper, proprium eius est.

5 Inter hoc, quod Filius nunc æqualis, nunc minor est Patre, ista est differentia. Primum æternæ substantiæ est: alterum humanæ naturæ. In forma enim serui, quia factus est ex muliere, Pater maior illo est: in forma autē Dei, in qua erat ante carnis assumptionem, Patri cœqualis est. Propter illud dictū est, C Pater maior me est: propter hoc, Ego, & Pater vnum sumus. Æqualis ergo Patri in quantum Deus est: subiectus verò, in quantum homo est.

6 Quid differt inter id, quod Christus nunc Vnigenitus, nunc Primogenitus esse prædicatur? ^a Horum primum ad Patrem pertinet: alterum ad nos. Nam secundum Diuinitatis excellentiam Vnigenitus est à Patre iuxta Euangelium quod dicit: Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre, plenum gratiæ, & veritatis. At verò secundum fraternam societatem, Primogenitus vniuersæ creaturæ, iuxta id quod Apostolus ait: vt sit ipse Primogenitus in multis fratribus. Est ergo Vnigenitus, in substantia Deitatis: Primogenitus, in susceptione humanitatis. Primogenitus in gratia, Vnigenitus in natura. Primogenitus iuxta Apostolū in multis fratribus; Vnigenitus tantum ex Deo solus. Inde est, quòd Frater nūcupatur, & Dominus: Frater, quia Primogenitus: Dominus verò, quia Vnigenitus.

De variorum nominū distinctione, quæ filio Dei attribuuntur.

7 Iam verò differentia, vel significationes nominum, quæ in Dei filio distinguuntur plurimæ sunt. Sed ex his quædam sunt

ant naturalia ad diuinitatis eius excellen-
tiam pertinentia: quaedam verò accidentia.
Naturalia sunt Deus, Omnipotens, Perfe-
ctus, Filius Dei, Verbū, Principium, Virtus,
Sapientia, Imago, Splendor, siue Figura, Bra-
chium. Accidentia sunt ista, Agnus, Sacer-
dos, Petra, Lapis, Homo, Leo, Vitulus, Aquila,
& his similia. Deus dicitur, quia ex Deo
genitus est. Omnipotens ab Omnipotente:
Perfectus à Perfecto. Filius Dei est, quia dū
hoc ipsum sit, quod Pater; non tamen ipse
est, qui Pater. Verbum est Filius Dei, quia
proprie de diuino ore processit, vel quia ni-
hil in substantia naturæ suæ visibile, vel cor-
poreum est; vel pro eo, quòd Pater per eum
omnia condidit, siue iussit, vel quia per illū
innotuit. Pater principium ex eo, quòd re-
rum omnium origo, & causa sit. Dextera,
propter effectum totius creaturæ, quæ per
ipsum formata est. Brachium, quia ab ipso o-
mnia continentur. Virtus pro eo, quòd omnē
potestatem Patris in semetipsum habeat, &
omnem colituræque creaturam gubernet
contineat, atque regat. Sapientia est, pro eo,
quòd ipse reuelat omnia mysteria scientiæ,
& arcana sapientiæ. Imago est propter simi-
litudinis veritatem. Species enim Patris in-
differens est habens in se indifferetam natu-
ram, siue essentiã. Splendor appellatur, quia
dum sit ipse Pater lux; ita Filius ab eo insepa-
rabiliter, quasi splendor ex luce procedit. Fi-
gura est, quia suscipiens formam serui ope-
rum, virtutumque similitudine Patris in se
imaginem, atque in mensuram magnitudinē
designauit. Mediator est, quia inter homi-
nem, & Deum medius est, habens in se sub-
stantiam vtriusque naturæ, id est, humanæ
humilitatis formam, & diuinitatis excellen-
tiam. Porro, Agnus propter innocentiam, &
passionem carnis appellatur. Sacerdos, quia
semetipsum Patri hostiã pro nobis obtulit.
Petra, quòd firmitas sit credentium, offen-
sio & ruina incredulorum. Lapis angularis,
quia vetus & nouum Testamentum, veluti
duo parietes, ex aduerso venientes, tanquã
angulus, sibimet copulauit, ac fidei vnitatem
coniunxit. Homo, quia secundum carnem
ex Virgine natus est passibilis, atque morta-
lis. Leo, propter regnum & potentiam, per
quã in morte Zabulum vicit. Vitulus, quia
propter salutē gentiū immolatus est. Aquila
pro eo, quod resurgēs ad astra cæli remeauit, &
ad sedē paternã, vnde venerat, iterū redijt.
Iam vero. *Pleraq. ex Aug. serm. 2. de Trinit.*

A 8 Inter Natiuitatem Christi, & nostram
hoc interest. Quòd omnis homo ex delicti
lege inuenitur esse cōceptus: ille autem nō
ex concupiscentia carnis, vel ex virili coitu,
sed de Spiritu sancto natus est. Naturã quip-
pe traxit originis, non culpam præuaricatio-
nis. Corpus ex Virgine sumpsit: virginitatē
maternæ carnis nō abstulit. Itē, nos ex vna
generatione subsistimus: ille autem ex dua-
bus diuinitatis, & humanitatis. Ex prima
natiuitatem sumpsit: ex altera creationē.
Natus enim diuina generatione, factus hu-
mana. Primum fuit sine tempore: secundū
in plenitudine temporis. Nos ex duabus sub-
sistimus substantijs: corporis videlicet, atq.
animæ: ille verò ex tribus: verbi, corporis &
animæ. Inde est, quòd perfectus prædicatur
Deus & homo: habens in se geminam sub-
stantiam, & diuinitatis suæ, & humanitatis
nostræ.

9 Item hoc distat inter mortem Christi,
& nostram. Nos enim in mortem pro meri-
to præuaricationis incurrimus: ille autem
sponte mortem pro nostra salute suscepit se-
cundū quod ipse testatur dicens: Potesta-
tem habeo ponendi animam meam, & ne-
mo eam tollit à me, sed ego pono eam.

C 10 Inter Resurrectionē Christi, & nostrã
sic discrepat. Quòd nobis resurrectionis tē-
pus, vsque in finē seculi differtur: illius verò
die tertio celebratur: ille nullius eguit, vt re-
surgeret: nos illo miserante resurgimus.

11 Inter creationē mūdi, & formationem
eius hæc est diff. rētia. Quòd originaliter se-
cundū materiæ substantiã simul cūcta crea-
ta sunt: iuxta illud quòd dicitur: qui viuunt in
æternū, creauit omnia simul. At verò secun-
dū distinctionē specierū per sex dierū alter-
nationē formata sunt. Totius enim creaturæ
origo simul exiit: species tamen, & for-
ma per temporū incrementa processerunt.
D Nã primū materia facta cæli, & terræ cōfusa
atq. informis, quã Græci Chaos appellāt. De
qua postmodū singillatim per species varias
formasque proprias prodierunt. De qua matē-
ria scriptura loquitur: qui fecisti mundū de
materia informi. Quæ ob hoc informis, quia
adhuc confusa erat, atq. obscura, & necdum
p. viuisibiles species, variasque formas discreta.
Sed materia facta est de nihilo. Mundi autē
species de informi materia. Proinde duas
res ante omnē diē, & tēpus condidit Deus
omnipotēs: Angelicã videlicet creaturam,
& informē materiã: quæ quidē dum sit ex
E E nihilō

nihilo facta: præcessit tamen res ex se factas non æternitate, sed sola origine, sicut sonus cantum. Nam qui viuit in æternū, creauit omnia simul. Itaq. nō omnia ex nihilo cōdidit Deus, sed quædā ex aliquo; quædā autē ex nihilo. De nihilo Mundū, Angelū, & Animas: ex aliquo hominem, & cæteras mundi creaturas.

Quod originaliter secundum materia substantiam processerunt, ex Greg. 32. Moral. c. 9.

De duplici paradiso.

12 Vnus est terrenus, vbi primorū hominum corporaliter vita exitit: alter cælestis, vbi animæ beatorū statim, vt à corpore exeunt, transferuntur, atq. digna felicitate lætantes, expectāt receptionē corporū suorū. De hoc Paradiso Dominus ad latronē dixit: Hodie mecū eris in Paradiso. Originaliter autē primi hominis culpa nos de Paradiso expulit, & in hanc exilij peregrinationē deiecit. Inde est, quod præuaricationis suæ reatu astringimur. Vnde, & meritò sententiæ debito pœnā paternæ præuaricationis exoluimus. Nam ita primus homo est conditus, vt per augmentum ætatū sine media morte de vita corporalis Paradisi cōmutaretur ad vitam Paradisi cælestis. Sed, quia hoc bono contentus esse noluit, protinus suæ cōditionis merito caruit, mortemq. geminā animæ & corporis inuenit. Ignorantiā veri, & vetustatē obtinuit, atq. in omnē progeniē peccati sui præuaricationē transmisit: nō tātum in hos, qui proprio delinquūt arbitrio, sed etiā in illos qui nondū implicari valent actuali peccato. Inde est, quod paruulis lauari gratia cōceditur. Quia etsi non est illis peccatū proprij operis, inest tamen originaliter noxa paternæ præuaricationis. Vnde, & Propheta Dauid ex semetipso humanū genus deplorans conqueritur dicens: Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis peperit me mater mea.

Peperit me mater mea, Ita apud Greg. lib. 7. Reg. c. 53. & lib. 12. c. 10.

De rerum gradibus.

13 Gradus, vel differētiæ rerum sex sunt. Id est, Non viuentia, Viuentia, Irrationabilia, Rationabilia mortalia, Immortalia, nouissimus Deus, qui est super omnia benedictus in secula. Primus gradus est eorū, quæ non crescunt, vita motūq. carent: qualis est in lapidibus. Secūsus gradus in ijs, quæ crescunt, vitam motūq. sine sensu habēt: qua-

lis est in herbis, vel in arboribus: quibus si minimè vita insensibilis motūq. inesset, nec germinare vtique, neq. crescere possent: atq. ista, quæ vitā, sine sensu habent, lapidibus præponūtur, & terræ. Tertius gradus est in ijs, quæ non solum crescunt, & viuūt, sed etiam sentiunt, at non intelligūt: qualis est in pecoribus. Quartus gradus est in ijs, quæ crescunt, viuunt, sentiunt, & intelligūt: sed tamen mortalia, vt animalia sunt, qualis est in hominibus. Quintus est in ijs, quæ sentiunt, & intelligunt, & immortalia sunt: qualis est in Angelis. Sextus, id quod immutabile, & infinitū, & simplex est, à quo omnis hæc natura inspiratur, mouetur, gubernatur, & regitur: quod est Deus. Sed hæc quidē omnia, sicut gradibus crescūt, ita sibi qualitate naturæ præcellūt. Nā arbor præfertur lapidi, & pecus arbori, & homo pecori, Angelus homini, & Deus præponitur Angelis.

Quæ sentiunt & intelligunt, & immortalia sunt. Eodem modo Augustinus 8. de Ciu. c. 6. vel vitam, quæ nutritorio subsidio non indiget, sed tantum continet, sentit, intelligitq. qualis est in Angelis.

14 Inter Angelos, Dæmones, & Homines hanc differentiā veteres scripserunt: quod Angeli sint spiritalis substantia, ante omnē creaturā creati, natura mutabiles conditi, sed cōtēplatione Dei immutabiles facti, animo impassibiles, mente rationales, tempore æterni, beatitudine perpetui, felicitate securi, futuri præscij, iussi mundū regunt, missi corpora ex excellenti aëre sumūt, in cælestibus cōmorantur. Dæmones, sunt impuri spiritus, subtiles & vagi, animo passibiles, mente rationabiles, corpore aërei, tempore æterni, humanitatis inimici, nocendi cupidi, superbia tumidi, fallacia callidi, semper in fraude noui. Cōmouēt sensus, fingunt affectus, vitā turbant, somnos inquietant, morbos inferunt, mentes terrent, mēbra distorquent, fortes regunt, præstigijs oracula fingunt, cupidinē amoris illiciunt, ardorē cupiditatis infundunt, in cōsecratis imaginibus delitescūt: inuocati adfunt, veris similia metiūtur, mutantur in diuersis figuris, interdum in Angelorum imaginibus transformātur. Hi quondam à sede cælesti ob superbiam lapsi, nunc in aëre commorantur. Homines sunt, ratione capaces, intellectu sapientes, ore loquaces, natura magis quàm doctrina valentes, statu rigidi, vulcu erecti, figura vnuerſi similes, & inter se dissimiles singuli, animo immortales, sensu imbecilli, corpo-

corpore fragiles, mente leues, diuersi moribus, impares erroribus, ad studia inertes, pro ni ad voluptates, calsi labore, diuitijs caduci, sollicitudine anxij, singillatim mortales, prole mutabiles, viza queruli, tempore celes, tardi ad sapientiam, veloces ad mortē, de præteritis nudi, de præsentibus exigui, de futuris incerti, concipiuntur in iniquitate, in peccato nascuntur, in labore viuunt, in dolore moriuntur: ^a denuo alij ad gloriā, alij ad pœnam de fauilla surgentes debitum soluunt.

^a Corpore aerei. Aug. de dignitat. demon. c. 3. Dæmonū B ea est natura, vt aerei corporis sensu terrenum corporis sensum facilē præcedant.

^b Denuo alij ad gloriā, & hac non sunt in manuscriptis libris.

Inter prauaricationem Angelicam, et humanam.

15 Quæ sit discretio prauaricationis Angelicæ, & humanæ naturæ: cur illa redimitur, illa sine fine damnatur? Præuaricatores quippè Angeli, idē veniam non habent, eo quod fragilitatis carnalis nulla grauetur infirmitate. Homines autem post peccatum idcirco ad veniam reuerti possunt, propterea quod pondus infirmitatis ex lutea traxerunt materia. Probat Psalmista, quod propter carnis conditionem reditus eis pateat ad salutem: sic enim dicit, ipse scit figmentum nostrū. Memento Domine, quod terra sumus. Et iterū, Memorare, quæ mea substantia: At verò Diabolus, vel maligni spiritus, nec possunt habere veniam, nec merentur, sicut scriptum est de eodem Apostata, cuius cor, quasi lapis indurabitur, scilicet, vt pœnitentiæ compunctiōe nō emolliatur.

^a Eadem sententia apud Greg. 3. Moral. c. 9. & 20.

16 Inter Hominem, & Pecus ista est discretio. Homo est animal ex corpore anima que viuente compositū, atq; spirituali compactione formatū, subsistēs ratione, liberiq; arbitrij voluntate, vitiorum capax, atq; virtutum: at contra Pecus est animal irrationale mortale, motu carnis & sanguinis animatum: vnde & anima eorū post mortē simul cum carne dissoluitur. (Adde & aliud, per quod ab eis distinguitur. Illa prona sunt, & ad terram vergentia: nobis naturaliter vultus in cælum erectus est: illis ocium & opulentia: nobis ratio & sermo cōcessus est, per quæ intelligere, & Deū confiteri possimus.)

A Adde & aliud— confiteri possimus. Ille in vno tantum libro leguntur.

Inter humani corporis membra.

17 Rationem autē humani corporis, singulorumq; membrorum differentiam Lactantius, sine pleriq; auctorū, ita definiētur, dicentes: Homo, dictus est ab humo. Hic ex diuersis subsistit substātijs: ex mortali, & immortali. Corpus autem eius ex ossibus & carnibus cōstat, diuiditurq; in quattuor elementa. Habet enim in se aliquid ignis, aëris, aquæ, & terræ. Ratio autē terræ, in carne est; humoris, in sanguine: aëris in spiritu: ignis in calore vitali. Siquidē quadripartita humani corporis ratio quattuor elementorū designat speciem. Caput namq; ad cælū refertur, in quo sunt duo oculi, quasi duo luminaria Solis, & Lunæ. Pectus aëri coniūgitur: quia sic inde emittitur spiraminis flatus, sicut ex aere ventorū spiritus. Venter autē mari asimitur, propter collectionē omnium humorū, quasi cōgregationē aquarū. Vestigia postremo terræ cōparantur, eò quod sunt vltima membrorū arida, siue sicca, sicut & terra. Iā verò in capitis arce Mens collocata est, tanquā in cælo Deus, vt ab alto speculetur omnia, atq; regat. Factus est autē homo ad contemplationē cæli rigidus, & erectus, non sicut pecora in humū prona, atq; vergētia: in cuius summitate caput est collocatū, datūq; illi hoc nomen, quod hinc capiāt initiū sensus & nerui. Capilli autē cepitis, vel ad speciē sunt decoris, vel ad arcendā frigoris iniuriā, siue calori. In capite autē, vt ait S. Aug. Tres tanquā ventriculi cerebri constituti sunt: vnus anterior ad faciē, à quo sensus omnis: Alter posterior ad cervicē, à quo motus omnis: Tertius inter vtrumq; in quo Memoria vigere demonstratur: ne cum sensum sequitur motus, non connectat homo quod faciendum est, si fuerit oblitus, quod fecit. Facies dicta est, eo, quod notitiam faciat hominis. Inter Faciē autē & Vultū hæc est differentia, quod Facies naturalis & certus oris habitus est: Vultus verò varius, & secūdu affectiōē animi modo latus, modo tristis. Vnde, & vultuosi dicuntur, qui vultū sæpè cōmutāt. Iā verò barbæ ratio quā vultus cōfert decētiā. Barba est decoris signū, vtilitatis indicium, quæ & iuuentutē significat, & sexus naturā distinguit. Oculi autē in facie concavis foraminibus inclusi sunt, à quo foratu frons nominata est. Idē quoq; oculi gemarum habentes

bentes similitudinē mēbranis perlucētibus conteguntur. Per quas mēbranas, quasi per vitrū, vel speculū refulgentes, Mens ea, quæ foris sunt, transpiciunt. In medio autē horū orbū scintillæ luminū cōclusæ tenentur, quas Papillas vocamus, quibus cernendi gratia continetur: & ut oculi munitiores essent ab iniuria, eos Opifex summus tegminibus occultavit. Vnde, & oculos esse dictos, quasi occultatos, (id est vndiq; munitos) quibus adhibita sunt Palpebræ, à palpitando dictæ. Quia concurrentes inuicē oculorū obtutū rehciūt, pilis in ordine adstantibus ad munitiōnē eorū. Supercilia quoq; pilis breuib; adornata sunt, quasi quibusdam aggeribus oculis præbentes custodiā, ne quid supernè incidat. Auriū inde dictū nomen est, à vocibus hauriēdis. Per immutationē enim litteræ Aures, veluti Audes sunt nominatæ. Per has enim sonū vocēq; quasi per cochleā descendere. Quod aēr ictus in circulū orbēq; moueatur. Genæ, à genibus dictæ. Quia cōplicatū in vtero gigni, formariq; hominem aiūt, ita vt genua sursum sint, quibus oculi formētur, vt cani, ac recōditi fiāt. Ideoq; & qui alicuius lacrymas elicere cupiūt, genua tangūt, ac per ea deprecātur: quod in vtero formauerint oculos, atq; enutrierint. Ipse genarū tumor instar colliū leniter exurgēs ab omni parte cōtra imminentes ictus, oculos efficit tutos. Nares dictæ, q; per eas aēr, vel spiritus nare nō desinit. In his enim tria sunt officia, vnū ducendi spiritus, alterū capiēdi odoris: tertium, purgamenta cerebri defluēdi. Os dictū est, quasi corporis ostiū. Cuius species in duobus cōstat officijs: sumēdi victū, & loquendi lingua. Labia à labendo nominata. Quod autē superius est, labiū dicimus: quod inferius, labrū. Linguae nomē à ligādo cibo impositū. Hæc interpretis animæ vocē motibus suis in verba distinguit, vel illusione palati ac dētiū, vel cōpressionē laboriorū. Dentes dicti, quasi cibos diuidētes. Siquidē escā incidunt, & cōminuunt, atq; opportunius gutturi, & stomacho tradūt. Horū priores, qui cibū præcidūt Aduersi dentes dicuntur: Molares intimi, qui cibos subigunt: Canini, qui vigesimo ætatis anno exiūt. Ginguæ, à gignendis dentibus nominatæ: quæ magnam pulchritudinē ori conferūt, dū nuditatem dentium tegunt. Fauces sunt, angustæ fistulæ, quasi foces, per quas vocalis spiritus ab intimo pectore exiliens sonum vocis emittit. Mandibulæ, maxillarū partes sunt,

A quibus mādimus. Dicta autem Maxilla per diminutionem, sicut paxillus à palo. Collū, ad instar columnæ vocatū. Est enim rigidū, & rotundum. Duæ sunt in eo fistulæ, vna ciborum: altera aëris. Harū superior Rumē vocatur, qua cibus & potio deuoratur. Vnde bestia, quæ cibum reuocant, ac remādunt, ruminare dicuntur: altera inferior vocatur Gurgulio ex ossibus compacta & cohærentibus, & flexuosis: hæc à naribus ad pulmonem patens ob transmeantē spiritū. Cuius operculum Sublinguium dicitur, quasi parua lingua, quæ foramē eius recludit & aperit: ne per partes iuncta fistula impetu veniens violenter aēr interna corrumpat. Manus dictæ, eo quod munus sint omni corpori, & quod ab ipsis mandimus. Palma, manus est dispanfis digitis, sicut & arbor dispanfis ramis: Item, sicut contractis digitis, Pugnus. Digitorum quoq; numerus perfectus est, & ordo decentissimus. Ex his primus rector omnium & moderator Pollex vocatur, eo quod plurimum inter cæteros polleat, id est, præualeat. Secundus Index & Salutaris vocatur, quia eo ferè ostendimus, & salutamus. Tertius Medius, vel Impudicus: quartus Medicus, quod eo tritum colyrium à Medicis colligitur. Quintus Auricularis, quod eo aurē scalpimus. Porro Pectus hominis ab aspectu vocatū. In mutis enim animantibus ad terram oppressum est, atq; ab aspectu remotū: hominis autem aspectui patens & erectum. Plenū enim ratione non decebat esse latens & humile. Papillæ, sunt mammæ capitula. Mammæ autem, tumores pectoris leuiter exurgentes: hæc sunt fœminis ad alendū fœtū datæ: maribus ad solum decus: ne informe pectus esse videretur. Neq; enim decebat in fœminis alibi esse, quā vt animal intelligens ex corde alimoniam sumeret. Porro Umbilicus est nota impressa, quæ mediū ventrē designat. Ad hoc factus, vt per eū fœtus dum est in vtero nutriatur. Splenis autem, & Iecoris viscera, quasi ex conturbato sanguine videntur esse cōcreta. Iuxta eos autem, qui de Physicis disputant voluptatem Venereæ concupiscentiæ consistere dicunt in iecore: Affectum autem iracundiæ in felle: pauoris in corde: in splene, lætitiæ. In pulmonibus verò aërem contineri, qui à corde per venas, quas Arterias vocant, diffunditur, vt paulatim inspirandi, & respirandi tractu totum animet corpus. In Iecore ignis habet sedem, qui

qui velut subuolare ostenditur in excelsum cerebri locum, tanquam in caelum corporis nostri. Vnde & radij emicant oculorum, & de cuius medio, velut centro quodam, quædam non solum ad oculos, sed cæteros sensus tenues fistulæ deducuntur. Siquidem in eo volunt esse officium voluptatis, & decoctionis ciborum complexu, & calefactu suo in sanguinem mutandorum. Intestinatorum autem ratio, idcirco longis anfractibus in circulo ordinata sunt modum, vt susceptos cibos paullatim egerant, & ex ipsis, ea, quæ intrinsecus sunt, humorem sensum suscipiant. Aluus dictus, eo quod in eum, quasi in alueum, omnis humor cibo permixtus defluat, ac recurat, & inenarrabili modo ciborum succo vniuersum corpus, quasi è latere valles vicinas irrigando adimpleat. Porro Aluus, Venter & Vterus differunt. Venter enim est, qui apparet extrinsecus, pertinetque à pectore ad Inguen. Aluus est interior pars, qua cibus recipi & purgari solet. Vteru solæ mulieres habent in quo concipiunt. Confundunt tamen hæc auctores, & vteru pro vtriusque sexus ventre ponunt. Genitalia autem, sicut ipsum nomen docet, à gignendo dicta Natium caro conglobata sedendi officio facta est, ne, premete corporis mole, ossibus cederet. Femina sunt femorū partes, quibus in equitudo tergis equorū adheremus. Vnde & præliatores feminibus equos admisisse dicuntur. Genua à genis dicta, eo quod in utero cohaereant, & cognata sint oculis. Vnde Ennius, genua comprimit arta gena. Tibiæ dictæ sunt, quasi tubæ. Platiæ vero à planitie nuncupatæ. Quia non rotundæ, vt in quadrupedibus, ne stare non possit homo, sed planæ, & longiores formatæ sunt, vt stabile corpus efficerent. Calces autem, à callo pedum sic nominatæ sunt. Pedum digiti & decorem, & vsum ferunt. Nam curre re non possemus, nisi digitis in humum pressis soloque nitentibus impetū saltumque capiamus. Reliqua ossa corporis, velut columnæ quædam, quibus caro sustentatur, inserta sunt, & neruorum vinculis colligata, vt aptissimo motu flectantur. Hæc Lactantius, cæteri que de ratione corporis scripserunt.

^a Hæc eadem pleniora Etymolog. lib. 11, c. 1. vbi indicati loci, è quibus sumpta sunt, locus Augustini de cerebri ventriculis lib. 7. de Genes. ad litter. c. 18.

18 Inter Virum, & Hominem, quidam distinxerunt hoc interesse: Quod vir vtraque scientia præditus eloquentiâ cū sapientia re-

Atinet: Homo loquacitate tantum naturæ bestijs præpollet. Virum autem dixerunt ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, id est, à virtute. Virtus autem apud veteres scientia rerum omnium nuncupatur. Nos autem vnum eundemque & virum & hominem nuncupamus. Iuxta quod & de Christo legitur, qui tam Vir in sanctis scripturis, quæ & etiam Homo vocatur.

^a Hæc differentia in vno tantum m. s. legitur.

19 Inter Infantiam, & Pueritiam, & reliquas ætates Sapientes ita definierunt. Prima hominis ætas Infantia; secunda Pueritia, tertia Adolescentia; quarta Iuuentus; quinta Senectus; sexta Senium. Duæ primæ ætates singulis annorum terminantur hebdomadibus, propter simplicem vitam. Nam Infantia septimo anno finitur: quartodecimo Pueritia: de hinc sequens Adolescentia, duabus constat hebdomadibus propter intellectum, & actionem. Quæ duæ nondum erant in pueris; & portigitur hæc ætas à quintodecimo anno, vsque ad xxviii. Post hæc succedens Iuuentus tribus hebdomadibus permanet, propter tria illa intellectum, & actionem, corporisque virtutem. Ista ætas à xxviii. anno exoritur, & quadragesimo nono cõsummat, quâdo & in fæminis partim deficit. Porro Senectus quattuor hebdomadibus cõpletur propter accedentem illis tribus animi, & corporis grauitatem. Incipit enim hæc ætas à quinquagesimo anno, & septuagesimo septimo terminatur. Vltima vero Senium nullo certo annorum tempore definitur, sed solo naturæ fine concluditur.

20 Inter Senectutem, & Senium hoc differt. Quod Senectus vergens ætas à iuuentute in Senium, nondum tamen decrepita: Senium vero est fessa atque extrema ætas, & vitam vltimam anhelans.

^a A puritate. Non Pueritia, id est, putitas. Varro rerum diuinar. lib. 1. Quæ pueritia est infrequens polluta.

^b quia nondum lanug. Fess. Puer, impubes tantum dicitur.

^c quasi pulla. Pullum est ætatis nouellæ, ait Non.

^d puerilitate, ita codex. Hiss. Varro de liber. educand. Vellim, me Hercules, ipse vsu magno puerilitatis formam audire.

21 Inter Infantem, & Puerum quidam ex Sapientibus distinxerunt. Infans, inquiunt, dicitur, qui nondum fari potest. Puer autem à puritate vocatus quasi parus, siue quia nondum lanuginem floræque genarum inducunt. Puella autem, à paruitate vocata, quasi pulla. Vnde pupillos & pupillas non pro conditione, sed pro æta-

re puerili vocamus. Puer, olim & masculus, & fœmina appellabatur, sicut Infans. Hinc consuetudo communis Puerperam vocat. Propriè autem Puerperas dici, quæ primû enixæ sunt pueros, eò quòd puellæ admodû pariant: Egressi pueritiam masculi, Puberes appellantur, quia iam gignendi potestatem sumunt: Fœminæ verò Virgines, vel Viragines dicuntur. Dicta autem Virago, vel quod à viro sumpta sit, vel quod sit masculini vigoris. Simul pubertatem egressi, Adolescentes appellantur. Adolescentes autem dicti ab adolescendo, atque crescendo. Vnde, & quidam de agricultura loquens, maturescētem fructum, adolescentem vocauit. Post adolescentiam quoque iuuenes fiunt. Iuuenes autem dicti, quòd iuuate posse incipiunt, vt in bobus iuuentus dicitur, cum à vitulo discedit. Iam verò mediæ ætatis propriè dicuntur Vir, & Mulier. Vir itaque nuncupatus, vt ait Lactantius, quia maior in eo vis sit, quàm in fœminis, & hinc virtus nomen accipit. Item Mulier à mollitie dicta immutata, & detracta littera, quasi molliet. Sed ideò viris plus roboris datum est, vt facilius ad patientiam conjugalem fœminæ congerentur. Mulier autem non pro corruptela integritatis, sed pro sola maturitate ætatis mulier nominatur: sicut & vir pro sola virilitate, etiam si ab opere fœminæ admixtionis habeatur immunis. Extremæ iam ætatis, Senes, & Anus vocantur. Senes autē quidam dictos putant, eò quòd se nesciunt, & per nimiam ætatē delirent, atque desipiāt. Vnde, & Plato ait, in pueris crescit sensus, in iuuenibus viget, in senibus minuitur. Anus autē ex multis annis dicta est, quasi annosa.

22 Inter Rationabile, & Rationale hoc interesse, sapiens quidam dixit. Rationale est, quod rationis vtitur intellectu, vt homo: Rationabile verò, quod ratione dictum, vel factum est.

Rationale est, Verba sunt Aug. 2. de ordin. c. 11.

23 Inter Mentem, & Rationem hoc differt. Mens est pars animæ præstantior, à qua procedit intelligentia. Ratio verò est motus quidam animi visum mentis acuens, vt raturæ à falsis distinguens.

24 Inter Memoriam, Mentem, & Cogitationem talis distinctio est: Quòd memoria, præterita retinet, Mens, futura præuidet. Cogitatio, præsentia complectitur.

25 Inter Sensum, & Memoriam hoc interest. Sensus, rei cuiusque adiuuentio. Memo-

ria, rei inuentæ recordatio: ille excogitat, & reperit, hæc reperta custodit.

Intelligibile esse--sentuntur, verba Aug. 8. de Ciuit. c. 6.

26 Inter Intelligibilia, & Sensibilia taliter veteres discreuerunt: Intelligibilia esse, quæ mente animo que percipiuntur: Sensibilia autem, quæ visu, tactu que corporeo sentiuntur. Sunt autem sensus corporei quinque. Visus, Auditus, Odoratus, Gustus, Tactus. Visui subiacet habitus, & color, seu magnitudo mensuræ. Auditui voces, & sonus: Odoratiui odorum fragrantia, vel quæ aliter se habet: Gustui sapor amarus, seu dulcis. Tactui calida, vel frigida, aspera, vel mollia, seu lenia. Hi autem quinque sensus ex partibus elementorum sunt, sed non ex omnibus elementis quattuor; sed ex aère, terra que gignuntur. Ex aère quidem Visus, Odoratus, Auditus, ex terra Tactus, Saporque nascitur.

27 Inter Animam, & Corpus, ita secernitur. Anima, est substantia incorporea, intellectualis, rationalis, inuisibilis, atque mobilis & immortalis, habens ignotam originem, nihil tamen in natura sua mixtum concretum, vel terrenum, nihil humidum, nihil stabile, vel igneum: at contra corpus est substantia visibilis, atque mobilis, mortalis, habens semen ex vitio, & ex terrena face materiam. Sed anima, quia spiritualis creatura est, initium nouit, finem habere non nouit. Sicut enim Angeli, ita & animæ sunt. Habent enim initium, finem nullum. Corpus autem, quia ex quattuor elementis constat, ignis, aëris, aquæ, & terræ, dum fuerit excedente anima resolutum, redit rursus, vnde fuerat ortum. Inde & partim mortales, partim immortales sumus. Animæ enim naturam communem habemus cum Angelis, carnem verò cum pecoribus.

28 Inter Carnem, & Corpus quidam sapiens distinxit dicens: Caro est, quæ propriè sanguine, ueruis, ossibusque distinguitur: Corpus verò quæquam & caro dicatur, interdum tamen & aëreum nominatur, quod tactui visuique non subiacet, & plerumque est visibile, atque tangibile. Partes Corpus est, sed non Caro, lapis Corpus est, sed non Caro. Sic & Apostolus corpora caelestia appellat, & corpora terrestria. Caeleste corpus Solis, Lunæ, & Stellarum: Terrestre ignis, aeris, aquæ, terræ, & reliquorum, quæ absque anima ijs censentur elementis.

29 Inter Animum, & Animam Lactantius distinguere, Philosophos quosdam ita exillimat: quidam, inquit, aiunt aliud esse animam qua

videmus, aliud animum, quo sentimus & sapimus, quia, valente in corpore anima, non nunquam animus perit, sicut accidere dementiibus solet. Addunt quoque animam morte sopiri, animum somno. Ob hoc inde putant esse diuisum, eo quod actionis officio separentur. Qui verò vtrumque indifferenter accipiunt, veracius argumentantur. Quod nec viuere sine sensu possumus, nec sentire sine vita. Idcirco nequaquam posse esse diuisum, quod à se minime separetur. Sed idem vnum, & viuendi habere vigorem, & sentiendi perfrui ratione: & dū sunt vtraque vnum, varia sumpsere vocabula, pro diversitate effectuum. Sicut enim spiritus pars animæ est, per quam imagines rerum corporalium imprimuntur: sic animus pars eiuſdem animæ est, quo sentitur & sapitur: sicut & mens eiuſdem portio est, per quam omnis ratio intelligentiaque percipitur. Sicut voluntas, qua intellecta consentiuntur: Sicut memoria, qua meditata rememorantur. Et hæc quidem dum multiplici constant appellatione, non tamen ita diuiduntur in substantia, sicut in nomine. Quia eadem vna est anima. Quæ dum contemplatur, spiritus est; dum sentit, sensus est; dum sapit, animus est; dum intelligit, mens est; dum discernit, ratio est: dum consentit, voluntas est; dum recordatur, memoria est; & dum membra vegetat, anima est; & modò sapit, modò desipit, modò remotis paulisper curis, corporis sopore delinita quiescit, rursusq. comota ad contēplandas rerum imagines protinus excitata recurrit.

30 Inter Animam, & Spiritum hoc differre Doctores dixerunt: Quod anima ipsa vita est hominis, præstans sensum, motumq. corporis: Spiritus autem, ipsius animæ est quædam vis, & potentia rationalis, per quã lege naturæ præstare videtur cæteris pecoribus. Proinde anima, status vitæ est, animalem hominẽ faciens: Spiritus autẽ, vis, quæ carnales concupiscentias calcet, atq. mortalem, ad immutabilitatem vitæ hominem prouocat. Certissimè autem, Spiritum Animam esse, Euangelista testatur. Quia animam, quam Christus in carne suscepit, spiritũ nominauit. Nam cum dixisset Dominus, potestatem habeo ponendi animam meam: hanc sine dubio, tunc posuit, quando in cruce inclinato capite, Spiritum tradidit. Omnis autem Anima Spiritus esse potest, non tamen omnis Spiritus, Anima. Nã

A ipse Deus Spiritus est, & tamen Anima non est: Angeli quoque, & venti Spiritus sunt: tamen Animæ non sunt. Ipsa autem Anima, quid sit, qualis sit, vbi sit, quam formam habeat, vel quam vim nullo modo certissimè sapientes huius mundi definierunt. Alij namque ignem animam, alij sanguinem esse dixerunt, alij incorpoream, neque habere ullam figuram. Nonnulli quoque eandẽ diuinæ naturæ esse partem impia temeritate crediderunt. Nos autem eandem non ignem, vel sanguinem, sed incorpoream dicimus, passibilem, atque mutabilem carentem pondere, figura, siue colore. Nec dicimus Animam partem, sed creaturam esse Dei, nec de substantia Dei, vel de qualibet subiacenti elementorum materia, sed ex nihilo fuisse creatam. Nam, vt ait quidam, si eã Deus ex semetipso fecisset, nequaquam vitiosa, vel mutabilis, vel misera esset. Item si ex elementis esset visibilibus facta: haberet vtiq. vel ex terra soliditatem: aut ex aqua humorem, aut flatum ex aere: aut calorem ex igne: sed quia his omnibus caret, apparet eam, inde non esse. Quia cum illis nihil probatur habere commune. Vnde & prauè à quibusdam creditur esse corporea, quæ propter id, ad imaginem Dei facta est, vt si non immutabilis, vt Deus esset: tamen incorporea, vt Deus existeret. Si enim corpoream credimus animam, ergo & Deum credimus habere corporis formam: quia eandem ad suam condidit imaginem. Huius autem animæ partes nonnulli veteres, tres esse dixerunt. Rationale, Irascibile, & Concupiscibile: Rationale, per quod inuisibilia conspicit. Irascibile, per quod impetus iræ suæ emendat, & corrigit. Concupiscibile, per quod concupiscentiam carnis Spiritualis virtute cõpescit. Cuius domicilium, quidam in pectore esse voluerunt: quidam verò, in capitis arce, eam habitare dixerunt, tanquam in celo rectorem, vt à summo omnia contempleretur. Alij nullum ei certum locum definierunt: sed eam per omnes artus infusam discurrere dicunt. De origine eius variæ habentur opiniones: verum tamen, sine affirmandi præsumptione, quid inde Patrum disputatio senserit, referamus. Inter quos sanctissimus Fulgentius, incertam de hac quæstione sic profert sententiam. Cuius breuiter verba ponenda sunt. Vtrum, inquit, sicut caro nascentiũ, sic omnes animæ ex Adam venire credantur, an

ouæ fiant, & ex parentibus minimè propa-
 antur. Quæ quæstio in definiendo diffi-
 lis est, quia contrarijs obiectionibus destrui-
 tur. Nam illi, qui nouas animas contem-
 dunt singulis corporibus dari: cum illis op-
 poni cœperit, cur anima paruuli quæ non
 propagatur, vt caro cum carne Originalis
 peccati teneatur consortio? Nunquid iniu-
 stus est Deus, vt cum carne mittat animã in
 ignem æternum, quæ cum carne non ha-
 bet commune peccatum? Hoc cum illis op-
 ponitur, omnino deficiunt. At contra illi,
 qui asserunt animas cum ipsis corporibus
 propagari, possunt quidem in paruulis iustũ
 Dei iudicium firmare, vt commune habeãt
 peccatum Originale, sicut communẽ vin-
 dicant vtriusque esse propagationem. Sed
 in consideratione seminum, quæ non con-
 cepta pereunt, & ipsi penitus obmutescunt.
 Animam quippè humanam certum est, in
 ipso conditionis suæ munere percepisse.
 Quæ necesse est, vt corpus in quo hic quã-
 tulumcumque tempus vixerit, in resurre-
 ctione recipiat. Quis ergo dicat animata se-
 mina profluxisse, siue illa, quæ non concipiũ-
 tur, siue illa, quæ nocturna illusionem fundun-
 tur. Quod omnis sapiens videt, quàm sit ab-
 surdum, & à ratione omnibus modis alie-
 num. His ergo propositionibus de Origine
 animæ, partes se inuicem vincunt. Quia
 vnaqueque earum alteram propositionem
 destruit, & ipsa non valet adstruere, quod
 proponit. Ob hoc de hac quæstione cautius
 quærendum est: maximè quod à sanctis vi-
 ris nihil certius definitum est, nec sancta-
 rum scripturarum auctoritate, quidquam
 manifestius pronuntiat. Illud tamen te-
 nendum est, paruulorum animas nexu pec-
 cati Originalis esse adstrictas, quæ nisi perci-
 piant Baptismatis sacramentum, regni cæ-
 lestis, participes esse non possunt: sed cum
 carne commune habebunt peccatum, &
 pari iudicio damnabuntur in ignem æter-
 num.

31 Inter Concupiscentiam carnis, & spi-
 ritus hoc interest: Concupiscentia carnis,
 est motus animæ turpis in effectũ sordidæ
 delectationis: Concupiscentia verò spiritus,
 ardens intentio mentis in desideria san-
 ctæ virtutis. Illa sibi consentientes mittit ad
 regnum: Illa ad supplicium sempiternum.
 Illa lex peccati est, de primi hominis damna-
 tione descendens: illa lex mentis, est de mu-
 nere redemptoris nostri procedens. Hæ au-

tem, sibi inuicem pro affectu virtutum, ac
 vitiorum, quotidiana colluctatione lethali-
 ter aduersantur. Concupiscentia nam-
 que carnis, primùm illecebras vitio-
 rum in cogitationibus gignit: Concupis-
 centia verò spiritus, è contrario cogitatio-
 nes sanctas indefinenter opponit. Illa fabu-
 lis vanis oblectatur, & verbis; illa scriptu-
 rarum meditationibus, atque præceptis:
 illa gaudet spectaculis rerum terrestrium:
 illa contemplatione cælestium gaudiorum.
 Illa terrena gaudia quærit, illa gemi-
 tus, & suspiria trahit: Illa torpore som-
 ni atque pigritia corpus relaxat: illa vi-
 gilijs, & competentibus orationibus elabo-
 rat. Illa per ingluuiẽ illecebris ventris, &
 desiderijs gutturis æstuat: illa semetipsam
 ieiunijs, & abstinentiæ cruciatibus mace-
 rat. Illa luxuriæ subdita turpium perpe-
 trationum affectus, quos intentione cog-
 itationis agit, perfectione voluptatis ex-
 plere contendit: illa castitatis, & pudicitie
 pulchritudinem diligit. Illa auaritiæ flamma
 succensa appetit lucrum, & fugit dama-
 na temporalium rerum: illa contemnens
 mundum solum sibi vendicat Christum. Il-
 la inuidia nullũ sibi superiorem, vel æqualẽ
 esse permittit, sed interno liuore vulneris
 decunctorum profectu tabescit: illa de cõ-
 ditorum virtutibus gaudet, & minores sibi
 per charitatẽ præponit. Illa ira exæstuans, ni-
 hil æquanimiter portat, sed perturbatã mē-
 tem vsque ad vocis tumultum exaltat: illa
 nulla exasperatione mouetur, sed per tran-
 quillitatem, & mansuetudinem, patienter
 omnia sustinet. Illa tristitia inficitur, dum
 quolibet aduersa persenserit: illa nullo mæ-
 rore frangitur, sed etiam mala de proximis
 portans ab interiore gaudio non mouetur.
 Illa ambitione honorum, inficitur humanis
 laudibus, vel illecebris vanæ gloriæ delini-
 tur: illa humilitatẽ amat, & soli Deo suo, qui
 inspector est mentis placere delectat. Illa
 inflata superbiæ fastu cor miserum eleuat:
 illa ne à celsitudine sua corruat, vsque ad
 infimam ipsam humiliat. Sed quid plura: Cõ-
 cupiscentia carnis in omnium vitiorum
 multitudinem consentientes sibi præcipi-
 tat: Concupiscentia verò spiritus mentem
 lapsam, ne deficiat spe futura gloriæ, corro-
 borat. Proinde illa, quamuis superet, nulla-
 tenus desperandum est. Quia reparato cer-
 tamine, possumus de ea etiã gloriosius triũ-
 phare. Illa quamuis vincat, de victoria non
 est

est secura. Quia callidus hostis, etsi devictus interdum, tamen victoris ultima vincit. Et quos prima congressione non percussit, decipere in finem contendit. Hinc est etiam, quod ipsa concupiscentia carnis, usque in huius vitæ terminum dimicare non cessat. Sed si concupiscentia spiritus, usque in finem superet, victoriæ pace secura in æternum cum suis victoribus regnat. Quando, consummato concupiscentiæ aculeo, nec carni spiritus, neque caro spiritui adversabitur. Sed utraq; inuicem æternæ pacis concordia copulatæ, redemptori suo sine vlla oppugnatione in perpetuum adhærebunt.

^a Vid. *Cassian. lib. de concupisc. carn. & spirit. cap. 11. & seq.*

32 Inter Gratiæ diuinæ infusionem, & humani arbitrij voluntatem hoc interest: Arbitrium, est volûtas liberæ potestatis quæ per se sponte, vel bona, vel mala appetere potest: Gratia autem, est diuinæ misericordiæ donum gratuitum, per quod, & bonæ voluntatis initium, & operis promeremur effectum. Nullus autem, liberi arbitrij quidquam potest prævalere virtute, nisi supernæ gratiæ sustentetur iuamine: Diuina quippe gratia præuenitur homo, ut bonus sit, nec humanum arbitrium Dei gratiam antecedit: Sed ipsa gratia Dei volentem hominem præuenit, ut etiam benè velit. Nam pondere carnis homo sic agitur, ut ad peccandum sit facilis, & ad pœnitendum piger. Habet de se, unde corruat: & non habet unde confurgat, nisi gratia conditoris, ut erigatur manum iacenti extendat. Deniq; homini per Dei gratiam liberum restauratur arbitriû, quod primus homo perdidit. Nam ille habuit inchoandi boni liberum arbitrium, quod tamen Dei adiutorio perficeretur. Nos verò, & inchoationem liberi arbitrij, & perfectionem de Dei sumimus gratia. Quia & incipere, & perficere bonum de ipso habemus, à quo & gratiæ donum datum, & liberum arbitrium in nobis est restauratum. Dei est ergo bonum, quod agimus propter gratiam præuenientem, & subsequentem. Nostrum verò est, propter obsequentem liberi arbitrij voluntatem. Nã si Dei non esset, cur illi gratias agimus? Et si nostrum non est, quare retributionem bonorum operum expectamus? Proinde ergo in eo, quod gratia præuenimur, Dei est, in eo verò, quod benè operamur,

Ad præuenientem gratiam sequimur, nostrum est. Nemo autem Deum meritis a recedit, ut tenere eum, quasi debitorem possit. Sed miro modo æquus omnibus conditor alios prædestinando præcligit, alios in suis moribus pravis iusto iudicio derelinquit. Unde verissimum est, gratiæ munus non ex humana virtute, vel ex merito arbitrij consequi, sed solius diuinæ pietatis bonitate largiri. Quidam enim gratissimæ misericordiæ eius præuenientis dono saluantur, effecti vasa misericordiæ: quidam verò reprobis habitis ad pœnam prædestinati, dantur, effecti vasa iræ. Quod exemplum de Esau, & Iacob nondum natis colligitur. Qui dum essent vna conceptione, vel partu editi, pari nexu peccati originalis adstricti, alterum tamen eorum ad se misericordiæ diuinæ præuenientis bonitas gratuita traxit: alterum quadam iustitiæ seueritate odio habitum in massa perditionis relictum damnauit. Sicut per Prophetam, idem Deus loquitur dicens: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Unde consequens est, nullis præuenientibus meritis conferri gratiam: sed sola vocatione diuina. Neque quemquam saluari, siue damnari, eligi, vel reprobari, nisi ex proposito prædestinantis Dei, qui iustus est in reprobatis, misericors in electis. Vniuersæ enim viæ Domini misericordia, & veritas. Ante gratiæ enim donum liberum quidam est in homine arbitrium, sed non bonum, quia sine gratiæ adiutorio manet infirmum. Nam sicut oculus videre non valet, si caret officio luminis: ita humanæ voluntatis arbitrium nihil valet, si luminis gratia indigeat. Illud utique, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Liberum autem Arbitrium ad omne malum promptum est per semetipsum: ad bonum verò nequaquam nisi per gratiæ donum: & eadem præstat homini & bona velle, & facere, mala præterita flere, tam à cogitatione, quam ab opere delicta presentia cauere. quod etiam Apostolus manifestius scribit dicens. Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Itaque non in omne genus hominum gratiæ beneficium teditur, sed in illis tantum, qui per fidem illuminantur: nec enim in cunctis gentibus fidei peruenit auditus. Unde & Apostolus: quomodo, inquit, inuocabant in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Ipsi-

ius etiã gratiæ donum quibuscunq; datur, non æqualiter conceditur, sed ad mensurã pro merito accipientium distribuitur, iuxta quod scriptum: qui reddet unicuique secundum opera sua. Omne autem, donum gratiæ non omnibus ad integrum datur, sed singulis dona singula distribuuntur, ut scilicet, quasi mēbra corporis, singula officia habeant, & alter indigeat altero, quod non habet alter: proinde omnia fiunt communia, dum fiunt sibimet membra inuicem necessaria.

Liberum arbitrium, quod primus homo perdidit. Eodem modo Aug. in Enchirid. cap. 20. Nam libero arbitrio male utens homo, & se perdidit, & ipsam. Quæ quomodo accipienda sint, ex ipso Augustino, satis constat, & ex Isidoro qui paullo post ita subiicit: Ante gratiæ donum liberum quidem est in homine arbitrium, sed non bonum, quia sine gratiæ adiutorio manet infirmum.

33 Inter Legem, & Euangelium hoc interest: quod in Lege, littera est, in Euangelio gratia: Illa habuit umbram, ista imaginē: Illa data est propter transgressionem, ista propter iustificationem: Illa ignorantia demonstrat peccatum, ista agnitum adiuvat, ut vitetur: Illa flagitijs deditos increpat, ista peccantes bonitate propria liberat: Illa talionem reddendum decreuit, ista etiam pro inimicis orare iussit: Illa, coniugiorum indultis habentis, crescere, & generare præcepit, ista continentiam suavit: Illic prædicatur Circumcisio sola carnis, hic lauacrum in ablutione cordis, & corporis: Illic Chanantidistregnum, & promissiones rerum temporalium continentur, hic vita æterna, regnumque caelorum promittitur: Illic Sabbati otium, & requies celebratur, hic ipsa Sabbati requies in Christo habetur, qui dixit: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos, & inuenietis requiem animabus vestris. Illic eius animalium immundorum prohibetur: hic in corpore Christi, id est, in Sanctis suis nõ admittitur, quidquid per illa animalia immunda in mores hominum figurabatur: Illic, pecoribus immolatis, carnis, & sanguinis hostiæ offerebantur: hic sacrificium carnis, & sanguinis Christi offertur, quod per illa animalia figurabatur: Illic ex carne Agni Pascha celebratur: hic Pascha nostrum immolatus est Christus, qui est verus Agnus immaculatus. Illic Neomeniæ, id est, nouæ Lunæ principia celebrantur: hic noua creatura in

A Christo accipitur, sicut Paulus Apostolus ait: Si qua in Christo noua creatura, vetera transferunt, ecce facta sunt noua. Quid plura in lege per figuram res gestæ in significationem futurorum annuntiabantur, in gratia verò, Euangelicæ Veritatis, quæ illic denuntata fuerant, explentur. Item in Lege mandata scripta sunt, & promissa: sed mandata legem implere, vel conseruare iuebant, promissa verò, figuris oblecta Sacramentorum, futuram Euangelij gratiam prædicabant. In lege ergo mandata tenentur, promissa verò, in Euangelij plenitudine consummantur. Legem enim Euangelia complent, & significationem præcepti plenitudo testamentorū. Item nihil aliud Lex præstitit, nisi quod solum peccata monstrauit, non abstulit, & sub suo terrore redactos omnes seruos effecit, & inde spiritum seruitutis habuisse priorem populum Apostolus docuit: Euangelium verò veniens, crudelitatem legis amouit, peccata, quæ lex puniebat per spiritum seruitutis, laxauit per spiritum adoptionis, filios ex seruis reddidit, amorem implendæ legis omnibus condonauit, etsi deinceps punienda commiserunt, per eundem spiritum adoptionis indulget: formam bene agendi præbuit, & ut possint agi, quæ docuit, adiutorem spiritum infudit. Nam præcepta legalia, quæ illi populo data sunt, cõparatione meliorum etiam non bona dicuntur, quia quæ præcipiunt, non perficiunt: Gratia verò Euangelij quod exterius imperat, interius, ut perficiatur, iuuat. Ezechielis etiam testimonio dicitur: Dedi eis præcepta non bona. Vtique quia in eis quædam innutilia infirmioribus sensibus agenda permilla sunt, sicut illud, vbi Deus Israelitarum cupiditatem spolijs Ægyptiorum satiare permisit. Nam pro eo, quod carnalis populus modum egredereur vindicta, Lex permittit carnalibus vicem rependere mali, quod Euangelia firmioribus vetant. Proinde ergo dicuntur non bona, quoniam Euangelio comparata, legis præcepta inferiora noscuntur. Ante aduentum enim Redemptoris nostri, Gentilis populus ideo non obtemperauit legi, quia nondum intelligebatur sensu spirituali. Lex enim grauius atque dura, secundum litteram iuebat, ideo cõtemnebatur. Venit autem gratia Euangelij, temperauit legis austeritatem, applicauitque sibi Gentilem populum.

Nam præcepta legalia, &c. è Greg. 28. Moral. cap. 9.

34 Inter Actiuam, & Contemplatiuam vitam, hæc distinctio est: Actiua vita est, quæ in operibus iustitiæ, & proximi utilitate versatur: Contemplatiua quæ vacans ab omni negotio in sola Dei dilectione defigitur. Harum vna, in opere bonæ conuersationis: altera, in contemplatione immutabilis veritatis est: Vna, quæ ex fide in hac peregrinatione uiuit: altera, quæ benè uiuentes usque ad regnum perducit. Actiuæ enim vitæ magna sunt præmia: sed contemplatiuæ potiora. Actiua vita ex bonis operibus incipit; contemplatiua peruenit ad quod intēdit. Actiuæ vitæ opera cum corpore finiuntur: Contemplatiuæ autem gaudia in fine amplius crescunt. Illa autem, quamuis utilis & bona; tamen cum requies uenerit, transitura: ista uero, boni operis transituri merces est, & requies permanens. Contemplatiua vita per Rachel ostenditur, quæ erat pulchra, & sterilis. Quia per contemplationis otium minus operum filij generantur. Actiuam autē vitam, monstrabat Lia sine oculis, sed fecunda. Quia actio laboriosa quidē est, minusq. alta considerans. Sed in eò, quòd se erga proximi utilitatem, plus exhibet, fecundior operibus, quasi in filijs crescit. Sic Martha, & Maria, quarum vna uirtutibus mentē exercebat in opere: altera quiescebat defixa in contemplatione. Ij autem, qui ad contemplationis otium venire contendunt, prius se in stadio Actiuæ vitæ exercere debent: ut dum opera iustitiæ fæces peccatorum exhauriunt, cor mundum exhibeant ad uidentium Deum. Nam mens, quæ adhuc temporalem gloriam quærit, aut carnalis concupiscentiæ temptationibus cedit, à contemplatione proculdubio prohibetur. Vnde & populus, dum legem acciperet, à monte, id est, à sublimi contemplatione, quasi carnalium curiositas remouetur. Et in Euangelio curatus à Legione uult Dominum, per contemplationem sequi, sed iubetur domū reuerti, & in actiuæ vitæ operatione uersari. In ipso autem contemplationis, & actionis usu interdum magna differentia animorū est. Nam quibusdā sola contemplatio proficit: quibusdā uero Actiua sola est consolatio. His media, & de utriusque composita utilior est magis ad refouendas mentis angustias, quæ solent per unius intentionē nutrirī, ut de utriusq. partibus melius temperentur. Nam quòd Saluator per diem signis, & miraculis coruscabat in urbibus,

A Actiuā nobis vitam cōmendabat: Quòd uero in monte orationis studio pernoctabat, vitam Contemplationis significabat. Idcirco Dei seruus iuxta imitationem Christi, nec Actiuam vitam amittit, & Contemplatiuam vitam agit. Aliter enim incedens offendit. Sicut enim per contemplationem amandus est Deus: ita per actiuam vitam diligendus est proximus. Ac per hoc sic nō possumus sine utraque esse uita: sicut, & sine utraque in dilectione esse, nequaquam possumus.

35 Inter Fidem, & Opus hoc distat: Per Fidem, possibilitas boni operis inchoatur: ex Opere, ipsa fides perficitur. Opus enim fide præuenitur: fides ex operibus consummatur. Opera autem ante fidem nequaquam prodesse. Quia nihil ualet à malo declinare, & agere quod pertinet ad salutem ei, qui ipsum salutis, uel negat, uel nescit auctore. Item fides sine operibus nequaquam prodest. Quia non potest per fidem Deo placere, qui Deum contemnit in opere. Ob hoc etiam fides sine operibus mortua est: iuxta Iacobum, & opus extra fidem, uacuum est iuxta Paulum. Horum enim alter fidei studium: alter opus laudat. Paulus prædicat ante fidem, nullo modo esse opus bonum: Iacobus narrat fidem, nihil ualere sine opere bono. Ac per hoc iuxta priuū, opera fidem præcedentia, nihil profunt: iuxta alterum, subsequētia multum profunt. Iacobus dicit, Abraham pater noster, ex operibus iustificatus est: Paulus dicit, Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Quid ergo: utriusque se destruunt: absit. Sed utriusque nos instruunt. Nam secundum Paulū, Abraham ex fide iustificari metuit, quando credidit Deo: secundum Iacobum, ex operibus placuit, quando tentatus, immolandum filium non recusauit.

36 Inter Fidem, Spem, & Charitatem hoc differt Fides, est diuinitatis cōfessio, & religionis solidum fundamentum: Spes, est bonorum expectatio futurorum. Caritas, est perfecta dilectio in Deum, & proximum. Harum prima credulitatem fouet præsentem: Secunda promissa præstolaratur futurorum: Tertia amorem complectitur æternū. Quæ quidem tria in huius uitæ tempore, ita copulantur, ut altera sine altera stare nō possit. Denique ueraciter credere non possumus, nisi ea, quæ promissa sunt, speremus, nec poterimus sustinere promissa, nisi fidei

dei credulitas firma, nec aderit fructus
 dei, vel stabilitas Fidei, nisi fuerit perfecta
 Charitas Christi quæ & Fidē, vt credat, ad-
 iunct, & ipem spectationis corroboret. Cu-
 ius specialiter secundum Apostolum inter
 has virtutes traditur principatus, & cultus
 manet æternus. Nam & Fides cessabit, dum
 futura, quæ creduntur, aduenerint, & Spes
 finem habebit, dum beatitudinem, quam
 quisque bonus præstolatur, acceperit. Sola
 Charitas in æternum perseuerabit, ipsa sola
 vtramque perducens ad Christum, ipsa so-
 la gaudio perfruens sempiterno.

37 Inter Amorem, & Dilectionem, siue
 Charitatem hoc differt: quod Amor, & Di-
 lectio media sunt, & ad vtrumque parata,
 modò in bonum, modò in malum vertun-
 tur. Charitas autem non nisi in bonum: cu-
 ius etiam nomen eò usque extollitur, vt ip-
 se Deus Charitas appelletur. Illa est enim
 perfecta Charitas, quæ inimicos, & patien-
 ter sustinet, & benignè refouet. Qui verò
 hæc nõ agit, longè à Charitate discedit. Hæc
 enim summa sola sunt bona. Nam à quibus
 habentur, vti que veraciter habentur. Aliæ
 verò virtutes media bona sunt, & quæ ad
 vtilitatem possunt ab aliquibus haberi, &
 ad perniciem, si de his arrogantes tumue-
 rint. Quattuor autem sunt diligenda: Deus,
 scilicet, atque proximus, caro nostra, atque
 anima. Prior est autem, amor Dei: sequens
 verò est, & Proximi. Sed sicut per amorem
 Dei, amor sic Proximi: sic per amorem pro-
 ximi, amor ostenditur Dei. Dilectio in Deum
 origo est dilectionis in proximum, & Dile-
 ctio in proximum cognitio est dilectionis
 in Deum. Porro dilectio Dei à timore in-
 choat, sed non sub timore perseuerat. Nam
 Dilectio ex timore seruilis est, non libera.
 Quia non constat ex amore Dei, sed ex ti-
 more supplicij. In tribus autem his rebus di-
 lectio Dei exprimitur, vt nihil remaneat in
 homine, quod non diuinæ dilectioni subda-
 tur. Nam dum dicitur, Diliges Deum ex to-
 to corde tuo, omnes cogitationes in Deum
 referendas præcipit: dum verò dicitur, ex
 tota anima, omnes affectiones animæ ad
 Deum referti iussit: dum verò adiecit, ex to-
 ta mente, indicat omnem rationem huma-
 nam, qua intelligimus, & discernimus, in re-
 bus diuinis esse occupandã. Item duo sunt
 erga dilectionem proximi seruanda. Vt ip-
 se præstet alijs, quæ sibi præstari, & ab alijs
 vult, & quæ sibi inferri pertinet, non in-

A ferat. Ex hac gemina dilectionis virtute
 proximum omnes oriuntur virtutes, quibus
 aut vtiliter ea, quæ sunt appetenda, cupimus,
 aut quæ vitanda sunt, præcauemus. Quod
 enim Dominus dicit, omnia quæcumque
 vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite
 illis, pertinet ad boni impensionem in
 proximum. Item quod in veteri testamento
 legitur: quod tibi non vis, alteri ne feceris,
 pertinet ad cauendum, ne quis malum infe-
 rat proximo. Ex his ergo duobus articulis
 congruè diligitur proximus, dum & bene-
 ficij impensione fouetur, & nulla malitia
 læditur.

38 Inter Scientiam, & Sapientiam hoc
 interest: Scientia, ad agnitionem pertinet:
 Sapientia, ad contemplationem. Scientia,
 temporalibus bene vititur, atque in vitandis
 malis, seu intelligendis, vel appetendis bo-
 nis versatur. Sapientia autem, tantummo-
 do æterna contemplatur. Item nonnulli vi-
 ri inter Sapientiã, & Prudentiam intelli-
 voluerunt, vt Sapientiam in diuinis, Pruden-
 tiã autè, vel Scientiã in hominis negotijs po-
 nerent. Perfecta autè est scientia multa agere
 bona & de illis laudè terrenã non querere,
 quæ Deus præcepit facere, & seruum inuti-
 lem ante oculos Dei se existimare.

39 Inter Sapientiam, & Eloquentiam, ita
 distinguunt. Quod Eloquentia, constat ex
 verbis. Sapientiam sine Eloquentia, prodes-
 se non est dubium. Eloquentia sine Sapien-
 tia, valere non potest. Melior enim est, in-
 discreta prudentia, quàm stulta loquacitas.
 Rerum enim studia profunt, non ornamen-
 ta verborum. Eloquentia enim, vt diximus,
 scientia est verborum: Sapientia autè, cog-
 nitio rerum, & intellectus causarum. Porro
 Sapientiam veteres Philosophiam vocaue-
 runt, id est, omnium rerum humanarum, at-
 que diuinarum scientiam. Huius Philoso-
 phiæ, partes tres esse dixerunt, id est, Physi-
 cam, Logicam, Ethicam. Physica, naturalis
 est: Ethica, moralis: Logica, rationalis. Harum
 prima naturæ, & contemplationi rerum de-
 putatur: Secunda in actione, & cognitione
 rectè viuendi versatur. Tertia, in discernen-
 do verum à falso ponitur. Hoc trimodum
 Philosophiæ genus, iuxta sapientes mundi in
 partibus suis, ita distinguitur. Ad Physicam
 pertinere aiunt disciplinas septem, quarum
 prima est Arithmetica, secunda Geome-
 tria, tertia Musica, quarta Astronomia, quin-
 ta Astrologia, sexta Mechanica, septima Me-
 dica.

dicina. Ratio autē earundem disciplinarū breuiter, ista est.

Arithmetica namque, est definitio, per quam numerorum omnium ratio vel ordo consistit. Geometria, est disciplina magnitudinis & figurarum notis lineamentisque proprijs distincta, vel formis. Dicta autē Geometria à dimensione terrę, per quam vniuscuiusque termini delineari solent. Hanc primū Ægyptij inuenerunt. Pro necessitate terminorum terrę, quos Nilus inundationis tēpore confundebat. Musica, est ars spectabilis voce vel gestu habēs in se numerorum ac soni certā dimensionem cum scientia perfectę modulationis. Hęc constat ex tribus modis id est sono, verbis, & numeris.

Astronomia, est lex astrorum. Astrologia, est ratio, quę conuersionem cęli & signorum definit, potestateque, & ortus siderū & occasus. Hanc Mathematici sequuntur. Mechanica, est quędam peritia vel doctrina ad quam subtiliter fabricas omnium rerum concurrere dicunt. Medicina, est scientia curationum, ad temperamentum corporis, vel salutem inuenta. E quibus quidem omnibus quędam religioni conueniunt, quędam verò longē modis omnibus aliena sunt. Digestis generibus siue differentijs Physicę artis, nunc partes Logices exequamur. Constat autem ex Dialectica, & Rhetorica. Dialectica, est ratio siue regula disputandi intellectum mentis acuens, veraque à falsis distinguens. Rhetorica, est ratio dicendi, iuris peritorum scientia, quam oratores sequuntur. Hęc, vt quidam ait, sicut ferrū veneno, sententia armatur eloquio.

Post Logicā, sequitur Ethica, quę ad institutionem pertinet morum. Hęc enim bene viuēdi magistra est, diuiditurque in quatuor principales virtutes, Prudentiam, scilicet, atque Iustitiam, Fortitudinem, & Temperantiā. Prudentia, est agnitio verę fidei, & scientia scripturarū, in qua intueri oportet illud trimodum intelligentię genus. Quorum primum est, per quod quędam accipiuntur historialiter sine vlla figura, vt sunt decem pręcepta: Secundum est, per quod quędam in scripturis permixto iure accipiuntur, tam secundum fidem rerum gestarum, quam etiam iuxta figurarum intellectum, sicut, de Sara & Agar. Primū quod verē fuerint: de hinc quod tropicē duo testamenta figurentur. Tertium genus est, quod tantum spiritualiter accipitur, sicut de

A Canticis Canticorum. Quę iuxta tenorem verborum, vel efficientiam operis sentiantur, corporalis magis luxuria, quā virtus sacramentorū accipitur. Definito Prudentię genere, nūc partes Iustitię subiiciamus, cuius primum est, Deum timere, religionē venerari, honorem referre parentibus, patriā diligere, cunctis prodesse, nocere nulli, fraterna charitatis vincula amplecti, pericula aliena suscipere, opem ferre miseris, boni accepti vicissitudinem rependere, æquitatem in iudicijs conseruare. Fortitudo, est animi magnitudo atque gloria bellicę virtutis, contemptus honorum & diuitiarum. Hęc aduersis aut patienter cedit, aut fortiter resistit, nullis emollitur illecebris, aduersis non frangitur, non eleuatur secundis, inuicta est ad labores, fortis ad pericula, pecuniam negligit, auaritiā fugit, contra improbos animum ad pericula præparat, molestijs nullis cedit, glorię cauet appetitus.

Temperantia, est modus vitę in omni verbo vel opere. Hęc verecundię comes est, humilitatis regulam custodit, tranquillitatem animi seruat, continentiam & castitatem amplectitur, fouet decus, & honestatem, restringit ratione appetitum, iram comprimit, nec rependit contumeliam. Sed ex his Prudentia agnitione veri delectatur: Iustitia dilectionem Dei & proximi seruat: Fortitudo vim virtutis habet, metumque mortis contemnit: Temperantia affectiones carnis moderatur, & restinguit appetitum. Prima, credit & intelligit: Secunda, diligit: Tertia, appetitū cohibet: Quarta, modum imponit.

De Distinctionibus quattuor vitiorum.

D 40 Contra hęc tamen quattuor virtutum genera, totidem vitia Philosophi opposita dicunt. Metum, & Gaudium, Cupiditatem, & Dolorem: Nos autem hęc ipsa non perfecta vitia, sed media nuncupamus, eò quod propter diuersitatem morum ad vtrumque parata sunt, & modo ad bonum, modo ad malum pro arbitrij voluntate vertuntur. Sic enim nonnullę malē vsę virtutes ex se vitia gignunt. Veluti si ex mansuetudine interdum nascatur torpor, & ex pietate dissolutio disciplina, vel ex iustitia crudelitatis immoderata vindicta. Ita quattuor ista si benē vtantur virtutes sunt: sin minus ex

virtutibus in vitia transeunt. Hoc modo A denique, cum quisque metuit peccare, vel cupit beatificari, dolet pro peccatis, gaudet in bonis operibus: iam tum hi motus, qui ab amore studioque procedunt pro virtutibus accipiuntur. At contra, dum quisque metu carēdi re aliqua terrena tenetur, vel dolore amissæ rei frangitur, dumque rerum temporalium cupiditate inflammatur, aut gaudio adeptæ rei extollitur: tunc nō virtutes, sed verē vitia nuncupantur. Ex his autē duo sunt futuri temporis, antequam quid eueniat, metus, & cupiditas: alia duo præteriti, cum quid acciderit, gaudium, & dolor. Octo sunt autem perfecta, vel principalia vitia, quæ omne genus humanum inquietant, ex quibus vitiorum turba exoritur copiosa, id est Gulae concupiscētia, Fornicatio, Auaritia, Inuidia, Tristitia, Ira, Inanis gloria, nouissima dux ipsa & harum radix Superbia. Ex quibus omnibus duo sunt carnalia, Fornicatio, & Ingluies ventris: reliqua spiritualia. Quæ quidem in membris suis taliter distinguuntur. Gulae concupiscētia, in quinque modis distinguitur. Primo modo si antequam cibos quis appetat, sicut Ionathan gustu mellis ieiunium soluit. Secundo modo, si lautiores escas querat, sicut populus, eremi manna contempto, carnes Ægyptias concupinit. Tertio modo, si diligentius quisquā communes cibos procuret, sicut filij Heli extra morem crudam ab offerentibus carnem tollebant, quam sibi accuratius præpararent. Quarto modo, si viles escas nimium quisque sumat. Vnde & Propheta Sodomā de panis saturitate accusat. Quinto modo, si quis ex desiderio quodcumque sumat. Sicut Esau pro ientliculæ concupiscētia perdidit primogenita sua. Fornicatio quoque trimodo genere discernitur. Primò quidē, dum per voluptatem luxuriæ commixtione carnis expletur: Altero, dum sola attrectatione luxus carnis per immunditiam prouocatur: Tertiò, dum intentione turpis cogitationis nocturna quisque illusionē poluitur. Est & quartum genus fornicationis iuxta scripturam, omnis scilicet illicita corruptio mētis, sicut idololatria, & auaritia, ex quibus fit præuaricatio legis propter illicitam concupiscētia. Porro Auaritia in geminam distinguitur pœnam, id est, in concupiscētia augendæ rei, & in metum rei carendæ. Sicut etiam quidam ait: nō enim vnquam expletur, neque satiatur cupidita-

tis sitis. Neque solū ea, quæ habent, amore augendi excruciantur, sed etiam amittendi metu. Ipsa quoque inuidia duplici afficitur flāma, id est, cū aut meliori inuidet in id quod ipse non est, aut dum quemlibet consimilem esse sibi æqualem dolet. Sequitur Tristitia, cuius tria sunt genera; quarum prima, vt ait Cassianus, temperata & rationalis de delictorū pœnitentia veniēs, altera perturbata irrationabilis de anxietate mētis, seu desperatione peccatorū exoritur: Tertia de iracūdia, vel de illato dāno, vel desiderio præpedito procedens. Iā verò Inanis gloria quadripartitā habet iactantiā. Nā sunt, qui habent dona, & donantem ignorant. Et sunt, qui se dicāt dona accipisse præcedēti- bus meritis, nō pro gratia largientis. Itē quidam sunt, qui, quod non habent, se habere per tumorem existimant. Item quidam sunt, qui contemnendo alios, se aliquid habere singulariter putant. Perniciosior autem est elatio de singularitate iactantiæ veniens.

Ultima Superbia, trimodam habet differentiam. Primum namque genus Superbiæ est eorum, qui per transgressionem culpæ contemptui habent diuina præcepta. Secundum genus eorum, qui ex obseruatione attolluntur mandatorum, & elatione virtutum. Tertium genus est eorum, qui per contumaciam mentis subdi dedignantur seniorum imperijs. Quæ quidem vitia, diuinitus diuina adiuuante gratia, è contrario curantur virtutibus. Gulae concupiscētia reprimunt vigilia & compunctio cordis. Fornicationem extinguit contritio cordis, & corporis afflictio, & oratio assidua, vel laboris exercitiū, metus Gehennæ & amor celestis patriæ. Inuidiam superat amor dilectionis fraternæ. Et quia caeleste regnū non accipiunt, nisi concordēs, abijcere inuidiam conuenit, & diligere fratrem. Iram temperat patientia, & ratio æquanimitatis. Auaritiam subiugat elemosyna, & spes æternæ retributionis. Tristitiam subiugant fraterna alloquia & consolatio scripturarum. Arrogantiam, calcet metus, ne vana gloria delinitum animum à virtutibus cunctis excludat, & per iactantiam perdat semetipsum & pereat. Iam superbiam deprimunt exemplū humilitatis Christi, atque diabolicæ metus ruinæ. Qui dum vult esse, quod non erat, & ipsum, quod erat, perdidit, & Tartari inferna promeruit.

DIVISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

DE NATURA RERVM

AD SISEBVTVM REGEM

LIBER.

PRÆFATIO.

Domino & Filio Sisebuto Isidorus.

DVM te præstantem ingenio facundiaque, ac vario flore litterarum non nesciã, impendis tamè amplius curam, & quædam ex rerum natura vel causis à ^a me, tibi efflagitas suffraganda. ^c Ego autem satisfacere studio animoque tuo decursa priorum monumenta non demoror, expediens aliqua ex parte rationem dierum ac mensium, anni quoque metas, & temporum vicissitudinem, naturam etiam elementorum, Solis denique ac Lunæ cursus, & quorūdam causas astrorum, tempestatum scilicet signa atque ventorum, necnon & terræ positionem, alternos quoque maris ætus. Quæ omnia, secundum quod à veteribus viris, ac maximè sicut in litteris Catholicorū viroꝝ scripta sunt, proferentes, breui tabella notauimus. Neque enim earum rerum naturam noscere superstitiosa scientia est, si tantū sana sobriaque doctrina considerentur. Quinimmo si ab inuestigatione veri modis omnibus procul abessent, nequaquam Rex ille Sapiēs diceret: Ipse mihi dedit horum, quæ sunt, scientiam veram, vt sciam dispositionem cæli, & virtutes elementorum, conuersionum mutationes, & diuisiones temporum, annorum cursus, & stellarum dispositiones. Quapropter incipientes à die, cuius prima procreatio in ordine rerum visibilium extat: dehinc cætera, de quibus opinari quosdā gentiles vel Ecclesiasticos viros nouimus, prosequamur: eorum in quibusdam causis & sensus & verba ponentes, vt ipsorum auctoritas dictorum fidem efficiat.

^a De natura rer. Ex cod. Gotth. Quet. Braulione, & Sigeberto in Isidori vita, atque etiam ex Beida, qui Isidori exemplis libros suos de Natura rer. inscripsit, cum alias de Astronomia, vel de Mundo, vel de Naturis rer. liber hic inscribitur.

^b A me tibi efflagitas suffraganda. Id est, supplenda, vt lib. 1. sent. cap. 10. de Angelis: mutabilitatē itaq. naturæ suffragatur in illis contemplatio creatoris. Hoc est, supplet, compensat mutabilitatis infirmam conditionem, & naturæ debili subsidio est. Gloss. suffrago, bonũ adiuu. bonũ adiuuo, suffrago, subuenio, opitulor.

^c Ego autem satisfacere studio animoque tuo decursa priorum monumenta non demoror. hoc est: ego opera non parco, quominus euoluendis priorum scriptorum monumentis, ex ipsis studio animoque tuo satisfaciam.

De Diebus. Cap. I.

DIES, ^b est Solis orientis præsentia, quousque ad occasum perueniat. Dies geminè appellari solet, propriè à Solis exortu donec rursus oriatur: abusive à Solis ortu vsque quo veniat ad occasum. Spatia diei duo sunt, Interdianum, & nocturnū: & est dies, horarum xxiiij: spatium, horarum xij. Partes abusiui diei tres sunt, mane, meridies, & supre-

ma. Initia diei alij à Solis ortu putant: alij ab occasu, alij à media nocte. Nam ^c Chaldaei à Solis exortu diei initiū faciūt, totū id spatiū vnū diē appellātes. ^d Ægyptij autē ex initio noctis sequētis diei originē trahunt. Romani autē à medio noctis oriri diē volunt, & in medio noctis finiri. Dies in principio operū Dei à lumine habebat exordiū, ad significandum hominis lapsum. Nunc autem à tenebris ad lucem, vt non dies obscuretur in noctem, sed nox luceat in diem, sicut scriptū est, ^e de tenebris lumen clarescere: quia à delictorum tenebris liberatus homo ad lucem

in fidei scientiæque peruenit. Prophetice autem dies scientiæ diuinæ legis significat: nox verò ignorantie cæcitatem secundum Osee prophetam, qui dicit: Nocti assimilaui matrem tuam, factus est populus meus tanquam non habens scientiam. Item nonnunquam dies prosperitatem significat seculi: nox verò aduersitatem. ^f Fasti dies sunt, quibus ius fatur, id est, dicitur, ut Nefasti, quibus non dicitur. Feriati dies, in quibus res diuina fit, & abstinere homines à litibus oportet. Profesti, festis contrarij, id est, sine religione: Festi tantum otij & religionis sunt: & Atti dies sunt, qui & Communes vocantur. Siderales, in quibus sidera mouentur, & homines à nauigationibus excluduntur, Iusti continui triginta. Præliares, quibus fas est hostem bello lacessere: de quibus liber Regum testatur, dicens: Eo tempore quo solent reges ad bella procedere. ⁱ Intercalares dies sunt quinque, qui iuxta Ægyptios supersunt duodecim mensibus, & ^k incipiunt à nono Calendas Septembris, & quinto Calendarum memoratarum finiunt. Dies epactarum sunt undecim, qui per singulos annos ad cursum Lunarem accrescunt. Nam dum in annum xij. Lunæ cccliij. dies habeant, remanent ad cursum anni Solarem dies xj. quos Epactas Ægyptij vocauerunt, pro eo quòd ad inueniendam Lunam per totum annum adijciuntur. ^l Solstitiales dies sunt, in quibus Sol stat, crescenti spatio dierum vel noctium. Æquinoctiales dies sunt, in quibus dies & nox equalibus horarum spatijs euoluuntur.

* De dieb. Ex Ouet. & lib. 5. Etymolog. al. De die.

† Dies est ---- suprema. Sunt hæc eadem paullo pleniora in Etymolog.

‡ Chaldaei ab exortu. Secundum Persas ab ortu Solis, in Etymol. Babylonij Sole exorto, Agell. lib. 3. c. 2. & Macrobius (è quo sunt huius capituli pleraque) 1. Saturn. c. 3.

§ Ægyptij ex initio noct. Secundum Ægyptios ab occasu Solis, in Etymol. ex Seru. 5. An.

¶ De tenebris lumen clarescere. Ita m. s. Goth. & August. lib. primo Quæst. Euang. c. 7. Splendescere Vulg. cap. 4. epist. 2. ad Cor.

‡ Fasti sunt, in quib. ius fatur. Macrobi. lib. 1. cap. 16. Fasti sunt in quib. licet Prætori dari tria verba sollemnia, do, dico, addico. his contrarij sunt Nefasti. Noti sunt Ouidij versus.

Ille Nefastus erit, per quem tria verba silentur:

Fastus erit, per quem lege licebit agi.

‡ Atti dies sunt, qui & Communes. Macrobi. ibid. Dies autem postriduanos ad omnia maiores nostri cauendos putarunt, quos etiam atros velut in-

fausta appellatione damnarunt, eosdem tamen nonnulli communes ad emendationem nominis vocitauerunt. Ouid. 1. Fast.

Vendicat Ausonias Iunonis cura kalendas,

Idib. alba Ioui grandior agna cadit,

Nonarum tutela Deo caret, omnib. istis,

Ne fallare, caue, proximus ater erit:

Omen ab euentu est, illis nam Roma diebus

Marte sub aduerso tristia damna tulit.

† Iusti --- Præliares. Macrobi. cap. 17. Præliares ab

Iustis non segregauerim. Siquidem Iusti sunt continui triginta dies, quibus exercitui imperato vexillum rufi coloris, in arce positum est. Præliares

autem omnes, quibus fas est res repetere, vel hostem lacessere. Festus. Iusti dies dicebantur triginta

cum exercitus imperatus, & vexillum in arce positum esset. Aliud genus iustorum xxx. dierum refert Agell.

lib. xx. cap. 1. Confessi, inquit, æris ac debiti indicatis triginta dies sunt dati conquirendæ pecuniæ

caussa, quam dissoluerent, eosque dies Decemviri iustos appellauerunt, velut quoddam iustitium, id

est, iuris inter eos quasi intercessionem quandam, & cessationem, quibus dieb. nihil cum his agi iure

posset. Post deinde nisi dissoluerent, & c.

‡ Intercalares sunt dies quinque, qui iuxta Ægyptios

Macrob. cap. 15. Tunc Horus: Dies hic, inquit intercalaris, antequam quintus annus incipiat, inserendus, cum Ægypti matris artium ratione consentit. Sed in illorum mensib. explicandis videtur

operosum, quos tricenis dier. omnes habent. Ed quod explicitis xij. mensibus, id est, cccx. dieb. exactis, tunc inter Augustum, & Septembrem

reliquos quinque dies anno suo reddunt, adnectentes quarto quoque anno exacto intercalarem, qui ex quadrantibus confit.

‡ Et incipiunt ix. Kalend. Septemb. hoc pugnare videtur cum Macrobij verbis recitatis. Nam Horus exactis

cccx. dieb. reliquos quinque anno suo reddi dixit, Isidorus verò ultimo mense nondum expleto interseri, eadem ratione qua nos Februarius diem unum bissextilem interijcimus.

‡ Solstitiales dies sunt. Solstitij nomine Brumam quoque more suo comprehendit, & ita inf. cap. 8. Solstitia duo sunt,

De Nocte. Cap. II.

NOX est Solis absentia, quandiu ab occasu rursus ad exortum recurrit. Noctem autem fieri ^a vmbra terrarum, ^b quã datam ad quietem corporis credimus, non ad alicuius operis officium. Duobus autem modis nox in scripturis accipitur, id est, aut tribulatio persecutionis, aut obscuritas cæci cordis. Nox ^c à nocendo dicta, quod oculis noceat. ^d Noctis partes sunt septem: crepusculum, vesperum, conticiniũ, intempestum, gallicinium, crepusculum, & matutinum. Crepusculum dicitur, id est, creperum quod dubium dicimus

dicimus: hoc est inter lucem & tenebras. **A**plere cursum suum. Proinde autem Gentes ex his septem stellis nomina diebus dederunt, eo quod per easdem aliquid sibi effici aestimarent, dicentes habere ex Sole spiritum: ex Luna, corpus: ^f ex Mercurio linguam & sapientiam: ex Venere voluptatē: ^g ex Marte feruorē: ex Ioue temperantiam: ^h ex Saturno tarditatem. Talis quippe exitit Gentilium stulticia, qui sibi finxerunt tam ridiculosa figmenta.

^a Umbra terrar. *Ambros. 4. Hexam. capit. 3.* Est enim, Nox, ut peritiores probarunt, qui nobis a tate vel munere præcucurrerūt, umbra terræ. *Et postea post.* Unde liquet, quod noctem faciat umbra terrar. *Indicat autem Basilium.*

^b Quam datam ad quietem corporis. *Amb. lib. 1. cap. 1.* Noctem enim ad quietem corporis datam esse cognoscimus, nō ad muneris alicuius vel operis functionem.

^c Nox à nocendo. *ut in Etymolog. ex Altiro. Capito. re, & alijs.*

^d Noctis partes. *ut in Etymolog. lib. 5.*

^e Crepusculum. *Non Creperates propriè dicitur dubia. Unde & crepusculum, dicitur dubia lux.*

De Hebdomada. Cap. III.

Hebdomada, apud Græcos, & Romanos, septem dierum cursu peragitur. ^a Apud Hebræos autem septem anni sunt. Declarat hoc Daniel de septuaginta Hebdomadis. Hebdomada autem septem feriis constat. FERIA quoque à fando dicta est, quasi fari: eo quod in creatione mundi per singulos dies, dixit Deus, Fiat. Item quia dies Sabbati, ab initio feruatus habetur. Inde dies Solis prima feria nuncupatur, quia primus est a feria. Item dies Luna: proinde secunda feria: quia secundus est a feria: id est, Sabbatho, qui est feruatus. Sic & cæteri dies tali ex numero sumperunt vocabula. Apud Romanos autem, hi dies à planetis, id est, ab erraticis stellis vocabulum acceperunt. Primum enim diem à Sole vocauerunt, qui princeps est omnium siderum, sicut idem dies caput est cunctorum dierum. Secundū à Luna, quæ soli & splendore, & ^b magnitudine proxima est, & ex eo mutuatur lumen. Tertium à stella Martis, qui ^c Pyrois vocatur. Quartum à stella Mercurij, quam quidam ^d candidum circulum dicunt. Quintum à stella Iouis, quam Phaethonta dicunt. Sextum à Veneris stella, quam Luciferum asserunt, qui inter omnia sidera plus lucis habet. Septimum à stella Saturni, quæ septimo ^e cælo locata, triginta annis fertur ex-

^a Apud Hebræos autem septem anni sunt. *Non quia apud illos dierum etiam hebdomas sit. ut Levit. 12. Sin autem fammam pepererit immundabit duabus hebdomadibus.*

^b Quæ soli magnitudine proxima. *ut spectantibus quidem propter propinquitatem videtur, cum sit aliquid siderum omnium minima: Cicer. in Somn. Scip. Erant autem ex stellis, quas nunquam ex hoc loco vidimus, & ex magnitudines omnium, quas esse nunquam suspicari sumus. Ex quibus erat et minima, quæ vltima cælo, citima terris luce lucebat aliena.*

^c Ab stella Martis quæ Pyrois. *Mendose: in omnibus hinc Vesper pro Pyrois inuersis litteris. ut etiam lib. 5. Etymol.*

^d Quam quidam candidum circulum. *Scilicet a potius. ut not. ad cap. 28. lib. 5. Etymol.*

^e Ab stella Saturni quæ septimo cælo locata. *Mendose lib. 6. sexto cælo, ut etiam in plei. lib. 1. Typo.*

^f A Mercurio, linguam & sapientiam: ingenium & linguam. *in Etymolog. ex Seru.*

^g Ex Marte feruorem: à Marte sanguinem dicit.

^h Ex Saturno tarditatē: à Saturno humorē dicit.

De Mensibus. Cap. IIII.

Mensis est luminis Lunaris circuitus, ac redintegratio: ^a siue à noua ad nouam cursus. Cuius figura plerumque huius vitæ cursus intelligitur, quæ suis incrementis, quasi mensis peragitur, ac diminutionibus certissimis terminatur. Mensē autē ^b antiqui definiunt: *Quandiu Luna Zodiacū circulum perducitur.* ^c Antiqui autem Gentiles mensibus nomina quædam ex Dies suis, quædam ex causis; quædam verò ex numero imposuerunt, incipientes à Martio, quia ex ipso anni exorientis ordinem seruaerunt. Hunc autē Martium propter honorem Romani sic appellauerunt: quia eū Martis filiū esse crediderunt. Aprilem verò, nullo deorum suorum nomine, sed de re propria, quasi Aperile nominauerunt: eo quod tunc plurimum germinis aperiat in flore. Inde mensē Maium, pro Mata Mercurij matre, quam deam sibi propter maiores decreuerunt. Deinde Iunium à Iunone, quam sortem vel coniugem Iouis fuisse testantur.

j autem sicut Maium pro maioribus: ita A regem prius annum in menses diuifisse, Idus, Calendasque, & intercalares dies instituisse. In codicibus autem sanctarū Scripturarum f duodecim menses fuisse anni etiam ante diluuium ostenditur. Sicut enim ibi legitur, Aqua autem imminuebatur vsque ad vndecimum mensem. Vndecimo autem mense, prima die mensis apparuerunt capita montium. Sic enim tunc dinumerabatur mensis, sicut & nunc. Sed nō quos Calendæ, sed quos Luna cœpta & finita concludit. g Calendas autem à colendo dictas. Apud antiquos enim semper mensum principia colebantur. Idus quoque dictæ à diebus, h vel ab Idulio, & Nonæ i à nundinis. Menses autem omnes apud Latinos ex Calendis sumunt principia. Apud Hebræos ex Lunæ nascentis recurſu. k Apud Ægyptios autem principia mensium ante Calendas quattuor, vel quinque dies pronuntiantur, iuxta quod formula subiecta declarat.

De hinc reuertetis ad quartum Calendas Septembris, taliq̄e ratione cōplentur dies ccclx. duodecim mensium Ægyptiorum.

Quinque dies supersunt, quos ἐπαγομένους, vel intercalares, siue additios vocauerunt. De quibus superius memoratum est.

* Siue

^a Siue à noua ad nouam cursus. Cuius, &c. *Omisserant librarij vocem cursus similitudine sequentis vocis, Cuius, decepti. Quam nos ex Etymologijs restitimus. Sic enim illic c. 31. Vnde & apud Hebræos, menses legitimi non ex Solis circulo, sed ex Lunæ cursu enumerantur, qui est de noua ad nouam.*

^b Antiqui definierunt: quoad Luna Zodiacū circulum perducitur. *Verba sunt Hygini extremo libro quarto.*

^c Antiqui autem Gentiles mensib. nomina quædam ex Dijs -- à sacris Lupercorum appellauerunt. *Totus locus sumptus ex Aug. lib. 1 §. cont. Faust. c. 5. paucis quibusd. uniuersis. Vidend. etiam Macrobi. lib. 1. Satur. cap. 12.*

^d October, Nouemb. December, ex numero imbrium atque veris. *Nihil huiusmodi apud Augustinum, sed à numeris, vel à numerorum ordine. Ergo lusisse Isidorum in notatione: an potius hæc illi adiecta cum P. Chacone, putabimus? Quod item suspicari eadem causa licet de verbis illis: Sed specialiter Ianuarius appellatur, eò quod ianua sit anni atque principium. Nam huius notationis, neque Augustinus, neque Macrobius meminere.*

^e Pletiq. Ancum Sabinor. Regem. *Numa, qui Sabinus fuer. et, ex filia, nepotem: quo respexit Catullus in vymo Diana.*

Sis, quocumq. tibi placet,
Sancta nomine, Romulique,
Anciq. vt solitas es, bona
Solpites ope gentem.

Quod mirum non vidisse virum eruditissimum, qui veram scripturam ex libris antiquis restituit. Non enim Romanos tantum indicare voluit Catullus, cum Romulique Anciq. dixit: sed Romanos, qui paternum genus ad Romulum, matrem vero ad Ancum, hoc est, ad Sabinas referrent.

^f Duodecim. menses fuisse antiqui etiam ante diluuium. *Hoc ita esse nihil vetat, id tamen non satis probat locus ex Genesi adductus, cum præsertim ibi decim tantum mensis fiat mentio, non (vt est in Isidorianis libris) undecim. Id accidit, quia apud Lxx. interpretes ubi nunc ἐν τῷ δεκάτῳ μηνί, legitur ἐν δεκάτῳ μηνί in alijs exemplaribus legatur.*

^g Calendas autem à colendo dictas. *Quod in Etymologijs non de sua, sed de aliorum sententia pronuntianit. Constat autem à calendo hoc est vocando nominatas. Vid. Macrobi.*

^h Vel ab Idulio. al. Edulio. Sed placet Idulio. *Nam sacrum quod Ioni singulis idib. Iduli agna fiebat, Idulium dictum ait Festus in Sacra via. Immo Idulis (in quibus) agna, & Idulium ab idibus ipsis potius dicta. Quasi id mirum, aut nouum Isidoro, priora quæ sint è posteriorib. ducere, dum de vtriusque magis liqueat? Sic enim apud illum quattuor à figura quadrata, & testis à testamento, & ieiunium à ieiuno intestino, & sexcenta huiusmodi. Sed videnda alia elegantissima notationes Iduum apud Macrobium.*

ⁱ Nonæ à nundinis. *Nihil Nonis cum nundinis. Immo, quod aliquando nundina in Nonas incidebant, cautum, ait Macrobius, quomodo nundina in Nonas ne incurrerent.*

^k Apud Ægyptios autem principia mens. &c. *Cui id faciant è Macrobij verbis cap. 1. relatis constabit.*

De concordia mensium. Cap. V.

IANUARIUS ^a cum Decembri in horarum mensura concordat. Februarius cum No-

AUENBRI spatium æquale consumit. Martius consentit Octobri. Aprilis æquat Septembrē. Maius respondet Augusto. Iunius compar est Iulio.

^a *Vid. Palladij horologium.*

De Annis. Cap. VI.

ANNUS, ^a est circuitus solis ac reditus per duodecim menses. Cuius quidem nomen figuratè significat omne tempus vitæ huius, sicut per Isaiam dicitur: Prædicare annum Domini acceptabilem. Quoniam nõ ille, quo Dominus prædicauit, solus fuit acceptabilis, sed & totum tempus, iuxta quod ait Apostolus: Ecce nunc tempus acceptabile.

B Finem denique huius anni diem iudicij adiunxit, dicens: Prædicare annum Domini, & diem retributionis. Annum autem, quasi anum, dici quidam putant, id est, circulum. Vnde & anuli dicti sunt diminutiue. Principium autem anni alij à bruma putant, vt populi Romani: alij ab æquinoctio

^b verno, vt Hebræi: alij à ^c solstitio, vt Græci: alij ab autumno vt Ægyptij. Annum autem sapientes huius mundi partim civilem, partim naturalem, partim magnum esse dixerunt. Civilis annus est, qui in vnus astri recursum per menses duodecim terminatur.

Annus naturalis est, cū se Soli Luna supponit, vt inter orbem Solis, & oculos nostros media facta, tenebras totius efficiat Solis, quod dicitur eclipsis: cuius ratio diutius obscura fuit, sed à Milesio ^d quodam Philosopho exposita est. Annum magnum dicitur, quo omnia sidera certis temporibus numerisque completis, ad suum locum vel ordinem reuertuntur.

^e Quæ annum antiqui sexcentesimo anno finiri vel adimpleri dixerunt. ^f Solstitialis annus est, cū Sol expleto per omnia signa circuitu, in id vno principiū cursus sui sumpsit, recurrit: ipse est solaris annus vel civilis, qui diebus ccclxv. peragitur.

Annus lunaris, communis est, qui per xij. Lunares menses decurrit, id est, dies cccliiij. Annum Embolismus est, qui Lunas xij. & dies ccclxxxiiij. habere monstratur, in quo anno longius dies Paschæ protenditur.

Annus bissextilis est, in quo vnus diei per quadriennium ex quadrantis ratione summa colligitur. ^g Annum Iubileus est remissionis, qui septenis annorū hebdomadibus, id est, xlix. annis exitur, in quo iuxta legem clangebatur tuba, & ad omnes reuertebatur.

^d **D** ^e Quæ annum antiqui sexcentesimo anno finiri vel adimpleri dixerunt. ^f Solstitialis annus est, cū Sol expleto per omnia signa circuitu, in id vno principiū cursus sui sumpsit, recurrit: ipse est solaris annus vel civilis, qui diebus ccclxv. peragitur.

Annus lunaris, communis est, qui per xij. Lunares menses decurrit, id est, dies cccliiij. Annum Embolismus est, qui Lunas xij. & dies ccclxxxiiij. habere monstratur, in quo anno longius dies Paschæ protenditur.

Annus bissextilis est, in quo vnus diei per quadriennium ex quadrantis ratione summa colligitur. ^g Annum Iubileus est remissionis, qui septenis annorū hebdomadibus, id est, xlix. annis exitur, in quo iuxta legem clangebatur tuba, & ad omnes reuertebatur.

antiqua possessio. ^b Olympias autem est apud Græcos annus quartus, ab Olympio agone, qui venit transactis annis quattuor. In quibus finem sortitur agonis tempus, propter quadrienniij cursum Solis, & propterea quod singulis annis trium horarum consumptione in quadriennium dies vnus completur. Hoc tempore mittebant circū ciuitates admonere, vt non solum vndique, sed etiam ab omni genere, omniq̄ue ætate & sexu conueniretur. Lustrum, quinquenniij tempus est apud Romanos. Dictum autem Lustrū: quia census per quinquēnum in republica agebatur: Deinde post peractū

^a Indictiones Romani inuenerunt, quæ per singulos annos vsque ad quintum decimum venientes, rursus ad primi anni principium reuoluuntur. Æra quoque Cæsaris Augusti tempore posita est. ^k Dicta autem æta, ex quo orbis æs reddere professus est Romano populo. Æra à die calendarum Ianuariarū ad crescit. Bissexto autem, à sexto calendis Martij vsque ad diem pridie calendarum, in Lunæ cursu apponitur. Annus Ægyptiorum sine bissexto habet initium quarto calend. Septembr. cum bissexto autem, à tertio calendarum supralicriptarum.

^b Alij ab æquinoctio verno, vt Hebræi. Post Moysen, nam antea ab autumno putabant.

^c Alij à Solstitio, vt Græci. Non dixit à quo Solstitio: Atqui constat Græcis duo anni fuisse initia, eiq̄ue à duob. solstitijs ducta. Vnum naturale à Bruma, quo respexisse patet Terentius in Phormione: Atuspex vetuit ante Brumam aliquid noui incipere: Alterū ciuile, qui ratione videtur inuenerit per à Regijs rponds. 6. de legib. vocat Plato. idque propter Olympicum certamen, quod proximo post Solstitium æstiuum plenilunio celebrabatur. De hoc posteriori initio locutum Isidorus potius reor. Nam & hoc solum solstitium veteres appellauerunt.

^d Sed à Milesio, quodam Philosopho. Laert. in Thalate. & Plutarch. 2. de placitis Philosophor. Sed quis hunc annum naturalem appellauit? Lunaris, igitur, legendum? ne id quidem satis placet.

^e Quem annum antiqui sexcentesimo anno. Cur ita ediderimus repugnantib. omnibus libris, ratio reddenda est. Nam in impress. & manuscriptis vetustiorib. vt in Cuet. Goth. vicelesimo, in alio peruetusto xx. anno legitur. Nunc rationē qui expedire nō quinerūt, vnde uicesimo fecerūt, vt est in alijs duob. recentiorib. manuscriptis Valent. & Malacitan. Annum scilicet magnū cum decēnouentali Luna cyclo nullo neque exemplo, neque ratione confundentes. Nam neque quisquam ita locutus est, neque in eo Lunari circulo si-

^A dera omnia, sed Luna sola ad ordinem suum redit. Ita sicut (inquies) sed quid uicesimo, vel vnde uicesimo cū sexcentesimo, aut cur sexcentesimo recta scriptura putabitur? Beda, qui huius libri plurima in suis de Nat. rer. & ratione tēporū trāstulit. c. 9. libri de ratione tēporū prioris editionis, ita scribit. Annus magnus est, dū omnia sidera, certis cursib. exactis, ad locum suum reuertuntur, quem sexcentis annis solarib. Iosephus dicit impleri. Item lib. de Natura rer. posterioris edit. cap. 35. Annus magnus est, cū omnia simul errantia sidera ad sua quæque loca, quæ simul habuere, recurrant. De quo Iosephus in primo antiquitatum libro, cum longauitatem primorum hominum describeret, ita meminit: Nullus autem ad vitam modernam, & annorum breuitatem, quib. nunc viuimus, vitam comparans antiquorum, putet falsa, quæ de illis sunt dicta: & eò quòd nunc vita tanto non ducatur tempore, credat, neq. illos ad vitæ illius longitudinē peruenisse. Illi namque, cum essent religiosi, & ab ipso Deo facti, cumque eis pabula opportunita ad maius tempus existerent præparata, tantorū annorum curricula ritè viuēbant: deinde propter virtutes, & gloriofas utilitates, quas iugiter perferunt, id est, Astrologiam, & Geometricam, Deus eis amplius viuendi spatium condonauit; quæ nunc haud ediscere potuissent, nisi sexcentis uiuerent annis, per tot enim annorum curricula, magnus annus impletur. *varietatem autem hanc peperit anceps lectori scriptura huiusmodi: VIC. è qua vel uicesimo, vel sexcentesimo curuis promptum facere. Non est autem hic annus ille magnus verè vertens Platonius, de quo Cicero in Somn. Scip. in illo enim sidera omnino omnia, in hoc vero errantia tantum ad loca, vnde profecta sunt, simul reuertuntur. Aquæ hunc etiam annum magnū definit lib. 5. Etymolog. Qui sit omnib. planetis in eundem locum recurrentib. post annos solstitiales plurimos. Et Balbus apud Ciceronem lib. 2. de natura Deor. Quarum ex disparib. motionib. magnū annum Mathematici nominauerunt. Qui tunc efficitur, cum Solis, & Lunæ, & quinque errantium ad eandem inter se cōparationem, confectis omnium spatijs, est facta conuersio. Quod autem antiquorum nomine vnum Iosephum intellexerit Isidorus, more suo fecit. Sed ne longius abeamus, eodem modo cap. 4. præcedenti, de Hygino dixit. Mensem autem antiqui definiuerunt, quandiu Luna Zodiacum circuitum perducitur.*

^f Solstitialis annus. Verba sunt Ambrosij lib. 4. cap. 5.

^g Annus Iubilæus. De quo Leuit. 25.

^h Olympias. Olympias quarto anno exacto, quinto inito, agebatur Lustrum quinto expleto condidatur. Quare quinquennes Olympiades, & quinquennia lustra apud antea res reperiri nihil mirum. Vid. 5. Etymolog. cap. 36.

ⁱ Indictiones Romani inuenerunt. Quæ initia & causas alijs retulere, qui de emend. temporum scripserunt.

^k Dicta autem Æra, Ead. lib. 5. Etymolog.

De Temporibus. Cap. VII.

Sicut ait Ambrosius, Tempora sunt vices mutationum, in quibus Sol certa curuis sui dimensione anni orbem diffusa varietate distinguit. Tempora autem motus sice-

rum sunt. Vnde & Deus, cum hæc institueret, dixit. Et sint in signa, & tempora, & dies, & annos, id est, in aliquo mutabili motu: cuius aliud prius, aliud posterius præterit, eò quod simul esse non possint. Tempus iuxta ^b Hebræos integer annus est, secundum illud in Daniele: Tempus & tempora & dimidium temporis. Per tempus, annum significat, per tempora, duos, & per dimidium, menses sex. Iuxta Latinos autem unius anni quattuor tempora adscribuntur, hyemis, veris, æstatis, atque autumnii. Hyems est, cum Sol in meridianis partibus immoratur, tunc enim Sol longius abest, terraque rigescit gelu atque stringitur, & prolixiora sunt spatia noctis, quam diei. Hinc causa oritur, ut hybernis flatibus nimia vis niuium pluuiarumque fundatur. Ver est, cum Sol ex meridianis decedens partibus super terram redit, & noctis ac diei exæquat tempora, & temperiem aëris reducit, atque fouens omnia repetendos cogit in partus, ut terra germinet, ac resoluta sulcis semina reuiuiscant, atque omnium generum, quæ in terris vel aquis sunt, annuis foetibus successio propagetur. Æstas est, cum Sol in Se-

ptentrionem se subrigit & spatia diu producit, noctes vetò arctat & stringit. Itaque quo magis vsu assiduo aëri huic copulatur atque miscetur, eo amplius aëre ipsum vaporat, & humore exliccato terra fatiscit in puluerem, & adulescere facit semina, & tanquam succos virides maturefcere cogit poma sylvarum. Tunc, quia & Sol æstiuus flagrat ardoribus, minores vmbra facit in meridiano: quoniam ex alto hunc illuminat locum. Autumnus est, dum rursus Sol à summo cæli descendens, infrigit æstiuam magnitudinem, & paulisper relaxato ac deposito calore præstat temperiem, sequente tempestate ventorum & turbine procellarum, & vi fulminum tonitruumque sonantium. Quonia certis distinctionibus vicissitudines temporum iuxta priorum definitiones perstrinximus: nunc qualiter eadem tempora naturalibus circulis sibi inuicem colligantur, expediamus. Ver quippe constat ex humore & igne: Æstas ex igne & siccitate: Autumnus ex siccitate & frigore: Hyems ex frigore & humore. Vnde etiam sunt tempora commotionis temperamenti dicta. Cuius communionis hæc est figura.

Quorum 6 temporum hæc sunt principia. Ver exoritur octauo Calendas Martias,

permanens dies nonaginta vnum. Æstas incipit nono Calendas Iunias, dies nonaginta vno.

70
 nū. Autumnus sumit principium decimo Calēdas Septembris, dies xciiij. Hyems inchoat septimo Calēdas Decembris, dies xc. ^d vnde fiunt anni dies cccxv. Hæc itaque secundum naturalem temporum differentiam. Cæterum iuxta allegoriã, Hyems, temporalis intelligitur tribulatio, quando tempestates & turbines seculi incumbunt. Ætas est, fidei persecutio, quãdo doctrina perfidiæ ariditate siccat. Ver autē, nouitas est fidei, siue pax, quando post hyemis tribulationem, tranquillitas Ecclesiæ redditur, quando mēsis nouorum, id est, Pascha agni celebratur, quando terra floribus, id est, Ecclesia sanctorum cœtibus decoratur. Annus itaque ambitu Solis & mensium explicatur. Tempora mutationū vicibus euoluuntur. Mensis Lunæ incremento senioq; conficitur. Hebdomada septenario dierum numero terminatur. Dies & nox recursum luminum, ac tenebrarum alternis vicibus reparantur. Hora motibus quibusdã & momentis expletur.

- ^a Sicut ait Ambrosius. Cuius sunt huius capituli pleraque lib. 4. cap. 5.
- ^b Iuxta Hebræos integer annus. Ita quidem apud Dauielē loco citato. Alias Hebræis idem significat tempus quod reliquis gentib.
- ^c Quorum temporū hæc sunt principia. Vulgus ternos menses singulis anni temporib. assignat. Astrologi ex Zodiaci signis æstatem, & hyemem à solstitio & bruma: ver & autumnum ab æquinoctijs auspiciantur. Medici temperiei rationem solam ducentes, duplo fere maiora hyemem, & æstatem, quam ver & autumnum faciunt. His enim ver æquinoctio incipit, Aprilis propē finem desinit: Autumnus vniuersum ex æcto Augusto incipit, Nouembris initio sermē terminatur. Isuloro alia ratio placuit. Nam æquinoctijs, solstitioque, & bruma singulos menses præponens, anni tempora distinguit, qua tamen ratio Beda non probata est lib. de Natur. vet. 2. ed. cap. 34.

De Solstitio, et Æquinoctio. Cap. VIII.

Solstitia duo sunt. Primum ^a hyemale octauo Calēdas Ianuarij, quo ^b Sol stat, & crescunt dies. ^c Alterum æstiuum, octauo Calēdas Iulias, quo Sol stat, & crescunt noctes. His contraria duo æquinoctia sunt: Vnum ^d vernale, octauo Calēdas Aprilis, quo dies crescunt: Alterū autumnale, octauo Calēdas Octobris, quo dies imminuuntur. Solstitium autem dicitur, quasi Solis statio. Æquinoctium verò, quod tunc dies & nox in æquitatem horarum duodenarum

reuertantur, coæquatis spatijs suis. Solstitiū autem æstiuū ideò lampas dicitur, eò quòd ex eo die lampas Solis claritatem maiorem accipiat, caloremq; nimium aduentu æstatis infundat.

- ^a Hyemale viij. Calēdas. Ianuar. Nunc ex Calēdatio Gregoriano xj. Calēdas. Ianuar.
- ^b Quo Sol stat. Non quòd Sol vnquam stet, sed quòd sistat cursum non ulterius descendens, sed regrediens. Quòd idem de æstiuo (quòd solum solstitium appellarunt antiquiores) intelligendum. Neque enim ulterius Sol ascendit.
- ^c Alterum æstiuum viij. Calēdas. Iul. Nunc xj. Calēdas. Iul.
- ^d Vernale viij. Calēdas. April. Nunc xij. Calēdas. April. Autumnale verò Calēdas. Octob.

De Mundo. Cap. IX.

Mundus, est vniuersitas omnis, quæ constat ex cælo & terra. De quo Apostolus Paulus ait: Præterit enim figura huius mundi. Secundum mysticum autem sensum, mundus competenter homo significatur: ^a quia sicut ille ex quattuor concretus est elementis: ita & iste cõstat quattuor humoribus vno temperamento commixtis. Vnde & veteres hominem in communionem fabricæ mundi constituerunt. Siquidẽ

C Græce mundus κόσμος, homo autem μικρόκοσμος, id est, minor mundus est appellatus: licet & per mundum nonnunquam scriptura peccatores insinuet: de quibus dictum est: Et mundus eum non cognouit. Formatio mundi ita demonstratur. ^b Nam quemadmodum erigitur mundus in septentrionalem plagam: ita declinatur in australem. Caput autem, & quasi facies, Orientalis regio, vltima pars Septentrionalis. Nam partes eius quattuor sunt. Prima pars mundi est Orientis. Secunda Meridiana. Tertia Occidentis. Vltima verò & extrema Septentrionalis. De qua Lucanus.

D Sic mundi pars ima iacet, quã Zona nivalis Perpetuæque premunt hyemes.

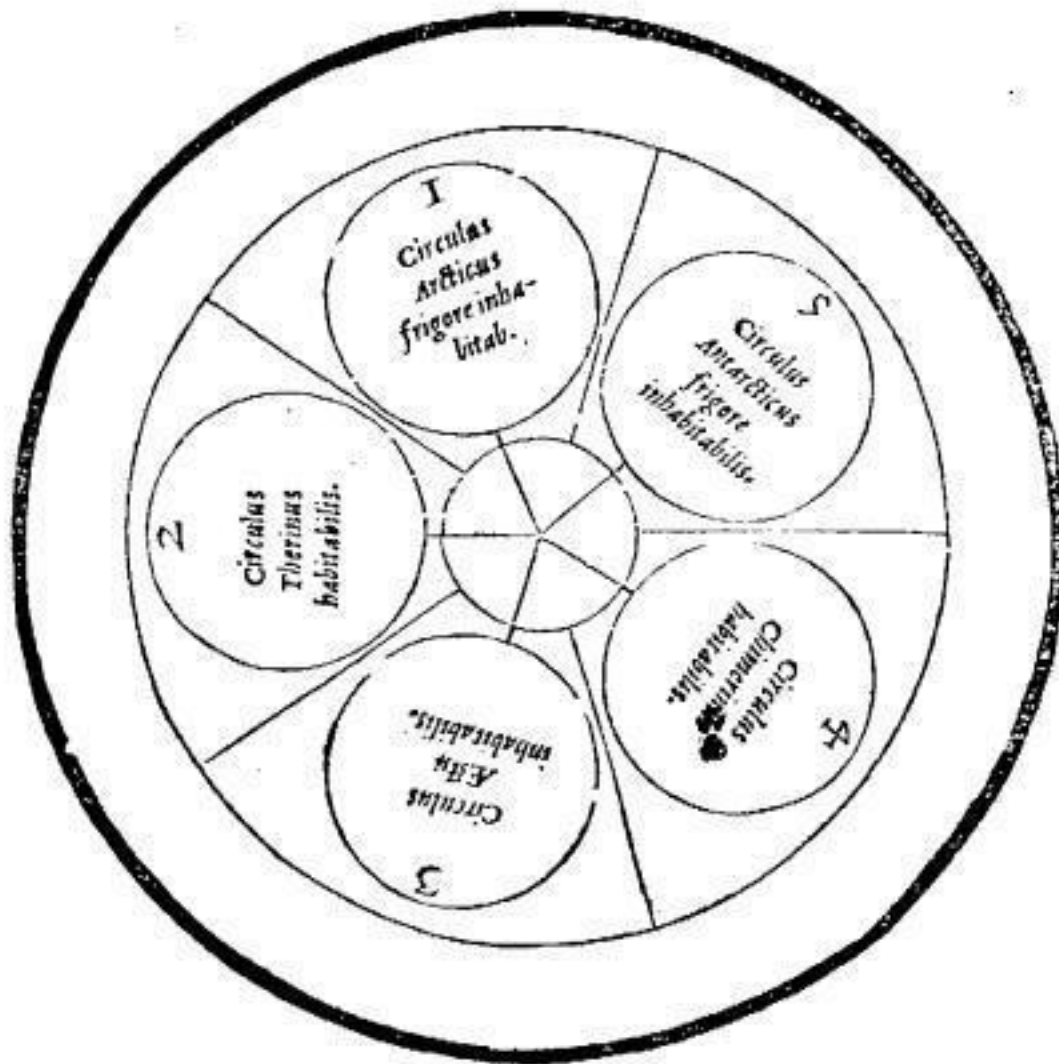
- ^a Quia sicut ille ex quattuor elem. hac magis expoliuit lib. 1. Sentent. cap. 11.
- ^b Nam quemadmodum erigitur mundus. Virgil. 1. Geor. Mundus vt ad Scythiam Riphæasq; arduus arces, Conlurgit, premitur Libyæ de uexus in Austros.

De Quinque circulis. Cap. X.

I N definitione autem mundi circulos aiunt Philosophi quinque, quos Græci ^a Zonas vocant, in quibus diuiditur orbis terræ. Has Virgi-

Virgilius in Georgicis ostendit, dicēs: Quinque tenent cælum Zonæ. Sed fingamus eas in modū dexterę nostrę, vt pollex sit circulus, Arcticus, frigore inhabitabilis. Secundus circulus, Therinus, temperatus habitabilis. Medius circulus, Æmerinus, torridus inhabitabilis. Quartus circulus, Chimerinus, temperatus habitabilis. Quintus circulus, Antarcticus, frigidus inhabitabilis. Horum primus

A Septentrionalis est, Secundus solstitialis, Tertius Æquinoctialis, Quartus Hyemalis, Quintus Australis. De quibus Varro dixit. At quinq. ætherius Zonis accingitur orbis, Ac vastant imas hyemes, mediamq. calores: Sic terrę extremas inter mediãq. coluntur. ^b Quã Solis valido nõquã rota ferueat igne. Quorum circulorum diuisiones talis distinguit figura.

* Sed ideo æquinoctialis circulus inhabitabilis est: quia Sol per medium cælum currēs nimium istis locis facit feruorem: ita vt nec fruges ibi nascantur propter exustam terram, nec homines propter nimium ardorē habitare permittantur. ^d At contra Septentrionalis & Australis, circuli sibi coniuncti, idcirco non habitantur: quia à cursu Solis longè positi sunt, nimioque cæli rigore ventorumque gelidis flatibus contabescunt. Solstitialis verò circulus, qui in Oriente inter Septentrionalem & æstiuum est collocatus, & iste qui in Occidente inter Æstiuum & Australem est positus, ideo temperati sunt, quod ex vno circulo rigorem, ex altero calorem habeant. De quibus Virgilius: Has inter, mediamq. duæ mortalibus agris Munere concessę diuüm.

B Sed qui proximi sunt æstiuo circulo, ipsi sūt Æthiopes nimio calore perusti.

* Quas Greci Zonas vocant. Quas Greci parallelas, id est, Zonas vocant. Libri omnes, Menodose, vt apparet ex 3. Etymolog. cap. 43. & lib. 13. cap. 6. ibi cum his eadem repetantur, tamen hæc duæ voces. Parallelas, id est, non leguntur. Ear quibus addidit parum Græcam vocem existimauit Zonam, legeratque apud Plinium lib. 6. cap. 33. Plura sunt segmenta mundi, quæ nostri circulos appellauerunt, Græci παραλλήλας.

^b Quã Solis valido nunquam rota ferueat igni. Ex his qui fragmenta Poetarum ediderunt. Vt veterum tamen libror. scripturas referemus, si quis forte melius coniciat. Quam solis valido nunquam vt auferat à igne. Ouet. Quã Solis valido nunquam aut auferat igne. Tolerañ. Malacitan. & Valen. Quam Solis valido nunquam vis auxerat igne. Impress. vnde quis fortasse fecerit. Quas Solis valido nunquam vis vlleret igne. vel, Quã Solis validos nunquam vis auferat ignes. Nam illud auxerat ex ætherat duob. digamnis scripto confectū putamus. *Pl.*

Volentiam. Quas solis valido nunquam vis afflet ab igni.

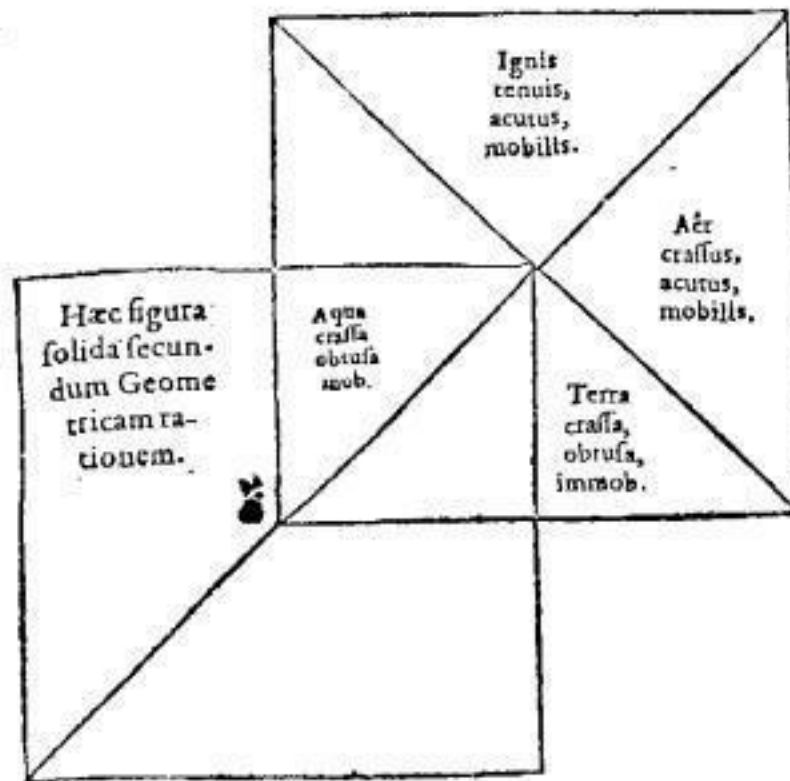
^e Sed æquinoctialis circulus inhabitabilis. *Primus Avicēna habitationi commodissimum dixit, quod reapse compertum est.*

^a At contra Septentrionalis & Australis circuli sibi coniuncti. *Sibi, id est, æquinoctiali coniuncti, & proximi. Alioqui inter se longè distantes.*

De partibus mundi. Cap. XI.

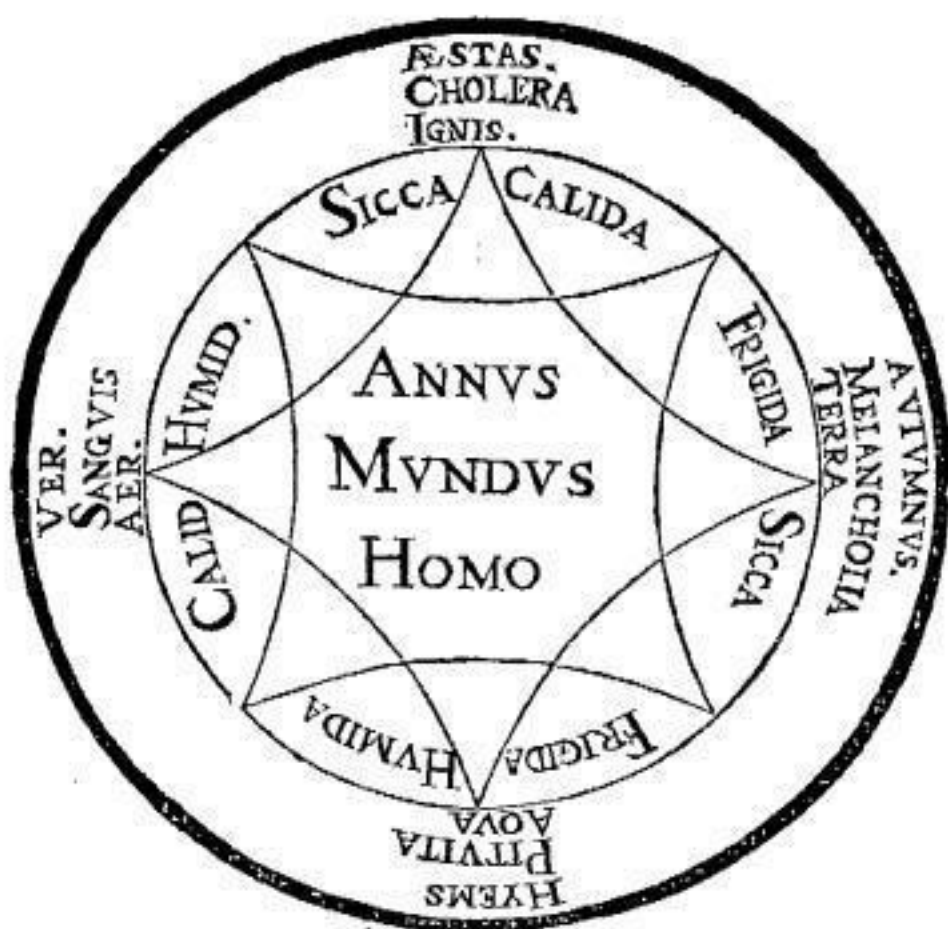
Partes mūdi quattuor sūt: Ignis, aër, aqua, terra. Quarū hæc est natura. Ignis, tenuis

acutus & mobilis; Aër, mobilis acutus & crassus: Aqua, crassa obtusa & mobilis, Terra, crassa obtusa immobilis. Quæ etiā sibi ita commiscetur. Terra quidem crassa obtusa & immobilis, cum aquæ crassitudine & obtusitate colligatur. Deinde aqua aëri crassitudine & mobilitate coniungitur. Rursus aër igni communionem acuti & mobilis colligatur. Terra autem & ignis à se separantur, sed à duobus medijs aqua & aëre iunguntur. Hæc itaque ne confusa minus intelligatur, subiecta expressi pictura.

Cæterum ^a sanctus Ambrosius eadem elementa per qualitates, quibus sibi inuicē quadam naturæ communionem commiscetur, ita his verbis distinguit: Terra, inquit, arida & frigida est: aqua frigida atque humida: aër calidus atque humidus: ignis calidus atque siccus. Per has enim ^b iugabiles qualitates sic sibi singula commiscetur. Terra enim, cum sit arida & frigida, coniungitur aquæ per cognationem qualitatis frigidæ. Rursus aqua aëri per humorem: quia humidus est aër. Aqua verò quasi quibusdam duobus brachijs frigoris atque humoris, altero terram, altero aërem videtur complecti: frigidum quidem terram,

aërem humido. Ipse quoque aër medius inter duo compugnans per naturam, hoc est, inter aquam & ignem, utrumque illud elementum sibi conciliat: quia aquæ humore, & igni calore coniungitur. Ignis quoque, cum sit calidus & siccus, calore aëri anneditur, siccitate autem in communionem terræ sociatur, atque ita sibi per hunc circuitum, quasi per ^c quendam chorum concordie societate conveniunt. Unde & Græcè ^d *σορῶνα* dicuntur, quæ Latine elementa vocantur, eò quod sibi conveniunt & concinunt. Quorum distinctam communionem subiecti circuli figura declarat.

- ^a Cæterum S. Ambrosius. Lib. 3. cap. 4.
- ^b Iugabiles qualitates. Ita Ouet. Iugales reliqui & Ambros.
- ^c Per quendam chorum concordie societate conueniunt. Per quendam chorum concordie societatisque. Ambrosius.
- ^d Vnde & Græcè *σοιχῆα* Mendosè libri omnes noia. Nam, præterquam quod apud Ambrosiū & Basilium *σοιχῆα*, etiam 13. Etymolog. cap. 3. Græci autem elementa *σοιχῆα* nuncupant, eo quod sibi societatis concordia, & communionem quadam conueniant.

De Calo. Cap. XII.

CÆlum spiritualiter Ecclesia est, quæ in huius vitæ nocte Sanctorum virtutibus, quasi claritate siderum, fulget. Pluraliter autem cæli nomine Sancti omnes vel Angeli intelliguntur. Siquidem per cælos etiam Prophetas & Apostolos accipere debemus. De quibus scriptum est: Cæli enarrant gloriam Dei: utique quod ipsi aduentum & mortem, ipsi quoque resurrectionem Christi, & gloriam mundo annuntiauerunt. De cæli autem nomine sic dicit Sanctus^a Ambrosius in libris, quos scripsit de creatione mundi: Cælum Græco vocabulo *σφαῖρα* dicitur: apud Latinos autem propterea cælum appellatur, quia impressa stellarum lumina, veluti signa, habens, tanquam cælatum dicitur, sicut argenteum, quod signis eminentibus

^A refulget, cælatum vocatur. ^b Huius enim esse subtilem naturam etiam scriptura demonstrat, dicens, quod firmavit cælum sicut fumum.

Partes autem eius: ^c Chous, Axis, Cardines, Conuexa, Poli, Sidera. Chous, quod cælum continet. Vnde Ennius: Vix solū complere choū terrorib. cæli. Axis, linea recta, quæ per mediam pilam sphaeræ tendit. Cardines, extremæ axis partes sunt. Conuexa, extrema cæli. ^d Poli, ex cælestibus circulis cacumina, quibus maximè sphaera nititur: quorum alter ad Aquilonem spectans Boreus, alter terræ oppositus Austronotus dicitur. Cælum autem ab Oriente ad Occidentem, semel in die & nocte verti sapientes existimant. Hoc autem rotundum volubile atque ^e ardens esse dixerunt. Cuius sphaeram super aquas esse putauerunt, ut in ipsius voluatur, eiusque ^f incendium temperet. ^g Sphaerâ autem confirmat, nec principium habere, nec terminum, pro eo quod rotunditate sui, quasi circulus, vnde incipiat, vel ubi desinat, facile non comprehendatur. Æqualiter enim ex omni parte fertur esse collecta, & omnia similiter respiciens, atque à centro terræ æquis spatijs distincta: ipsaque sui æqualitate ita stabilis, ut eam in nullam partem declinare vndique æqualitas collecta permittat, ac nullo fulcramento

tubuecta sustentetur. Cuius perfectionem sphaera vel circuli multis argumentationibus tractans, rationale Plato fabricatoris mundi opus insinuat. Primò, quòd ex vna linea constat. Secundò, quòd sine initio est, & sine fine. Tertiò, quòd à puncto efficitur. Denuò quòd motù ex se habeat. Deinde quòd careat ^h indicio angulorum, & quòd ⁱ in se ceteras figuras omnes includat, & quòd motum inerrabilem habeat: si quidem sex alij motus errabiles sunt, ante, à tergo, dextra, laevaque, sursum, deorsum. Postremò, & quòd necessitate efficiatur, ut hæc linea ultra circulum duci non possit.

Duo sunt autem, ut diximus, Poli, quibus cælum voluitur, Boreus, quem Aquilonium vocamus. Hic Arcti, id est Septétriones, qui nobis semper apparent. Cui contrarius est Notius, qui Australis dicitur. Hic est, qui terra, ut ait Cicero, tegitur, & ἀφάνης à Græcis nominatur. ^k Tanta autem Polus celeritate ferri dicitur, ut nisi aduersus eius præcipitè cursum astra currant, mūdi ruinam faciāt. Fertur enim eius præceps volubilitas cursu siderum temperari. Vnde Lucanus: Sideribus que sola fugā moderātur olympi, Occurruntque Polo, diuersa potētia prima Mundi lege data est.

^a Ambrosius in libris --- cælum vocatur. Lib. 2. cap. 4.

^b Huius enim esse subtilem --- sicut fumum. Lib. 1. cap. 6. sunt verò Isidori verba, capit. 5. 1. ex lxx. interpret. ὅτι ἄφανός τις καὶ ἀφάνης.

^c Couus, vel Couus, vel Cohus. Varro lib. 4. Sub iugo medio Couum, quod buca extrema addita oppilatur, vocatur Couum à Couo. Festus, Cohum, foram, quo temo bucis cum iugo conligatur, à cohibendo dictum. Cohum Poete cælum dixerunt à Chao, ex quo putabant cælum esse formatum. Ego à cohibendo hoc quoque ductum arbitror. Quod etiam Iussu videtur Isidorus, dicens. Cohum, quod cælum continet.

^d Poli ex cælestib. circulis cacumina --- dictus est. Hyginus lib. 1. Huius autem (de axe loquens) cacumina, quibus maximè sphaera nititur, Poli appellantur, quorum alter ad Aquilonem spectās, Boreus: alter adpositus Austro Notius est dictus. Nihil tamen in Isidoro mutauimus. Nam & Australem, & Notium, & Austronotum, vel Austronotium hunc polum dici constat. Terræ verò oppositum dixit Isidorus, quod obiectum terra (ut ait Arati interpret) à nobis non videatur. Vid. lib. 3. Etymol. & lib. 13.

^e Atque ardens esse dixerunt. In his fuit etiam Platon, qui cælum, astraque ignea esse scripsit. Sed (ut interpretatur Galenus) non hoc igne qui vrendi vim habeat, sed alio, qui luminis tantum sit particeps. Antiquorum rationem refutauit Aristoteles: ita tamen, ut Basilio, & Ambrosio, (quos hic no-

^A ster auctores habet) suam ipse probare non potuerit. ^f Eius incendiū temperent. Idem cap. seq. ex Ambr. ^g Sphaeram autem confirmant. Hygini lib. 1. initio. ^h Quòd careat indicio angulor. Ita o. l. Fortè incisione angulor. Cicero. Nihil incisum angulis. ⁱ Quòd in se ceteras. In se stellarū. Lib. 6. Mendosè. ^k Tanta autem polus celeritate, &c. Eadem lib. 3. Etymolog. cap. 34.

De septem planetis cali, & eorum conuersionibus. Cap. XIII.

Ambrosius ^a sanctus, in libro Hexaemerō sic loquitur, dicens: Legimus in Dauid: Laudate eum cæli cælorum. Vtrum enim vnum sit cælum an plures, contentio est, dum aliqui multos esse asserunt: alij autem, præter vnum, alios esse negant. Philosophi autem mundi septem cælos, id est, planetarum globos consono motu introduxerunt. Quorum orbibus connexa memorant omnia, quod sibi nexos & velut insertos versari retro, & contrario cæteris motu ferri arbitrantur. Siquidem in Ecclesiasticis libris & cæli cælorum leguntur, & Apostolus Paulus vsque ad tertium cælum fuisse se intelligit raptum. Sed de numero eorum nihil sibi præsumat humana temeritas. Fecit autem eos Deus nō informes, vel confusos, sed ratione quadam ordine suo distinctos. Nam superioris circuli cælum proprio discretum termino, & æqualibus vndique spatijs collectum ostendit, atque in eo virtutes spiritualium creaturarū constituit. ^b Cuius quidem cæli naturam artifex mundi Deus aquis temperauit, ne conflagratio superioris ignis inferiora elementa succenderet. Dehinc circulum inferioris cæli, non vniformi sed multiplici motu solidauit, nuncupans eum firmamentum propter sustentationem superiorum aquarum.

^a Ambrosius s. in lib. Hexaem. Cap. 2. lib. 2.

^b Cuius quidem cæli naturam Deus aquis temperauit. Ibid. cap. 3.

De aquis, quæ super calos sunt. Cap. XIII.

Hæc est Ambrosij sententia: Aquas super cælos sapientes mundi huius aiunt esse non posse, dicentes, igneum esse cælū, non posse concordari cum eo naturā aquarum. Addunt

Addant quoque, dicentes rotundum ac volubilem atque ardentem esse orbem cæli, & in illo volubili circuitu aquas stare nequaquam posse. Nam necesse est, vt defluant & labantur, cum de superioribus ad inferiora orbis ille detorquetur, ac per hoc nequaquam eas stare posse aiunt, quod axis cæli concito se motu torquens eas voluendo effunderet. Sed, vt tandem insanire desinant, atque confusi agnoscant: quia qui potuit cuncta creare ex nihilo, potuit & illam aquarum naturam glaciali soliditate stabilire in cælo. Nam cum & ipsi dicant volui orbem stellis ardentibus refulgentem, nonne diuina prouidentia necessariò prospexit, vt ^b inter orbem cæli redundarent aquæ, quæ illa feruentis axis incendia temperarent?

^a Hæc est Ambrosij sententia. *Lib. 2. cap. 3.*

^b Vt inter orbem cæli: & supra orbem, *addit Ambrosius.*

De natura Solis. Cap. XV.

HÆC ^a sunt verba Ambrosij in libro Hexæmerō. Solem, inquit, Philosophi negant calidæ esse naturæ, eò quod albus sit, non rubicundus aut rutilus in specie ignis, & ideo quod nec ignitus natura sit. Si quid habet caloris, ferunt præ nimio motu conuersionis accidere. Quod idè dicendū putant, vt nihil videatur humoris consumere: quia calorem, quo humor vel minuitur, vel plerumque exhauritur, non habet naturalem. Sed nihil agunt, cum ista proponunt: quia nihil interest, vtrum ex natura calorem quis habeat, an ex passione, vel ex alia causa. ^b Nos autem credimus eum sicut habere virtutem illuminandi, ita etiam vaporandi. ^c Igneus est enim Sol: ignis autem & illuminat & exurit. Quidam autem dicunt Solis ignem aqua nutrirī, & ex contrario elemento virtutem luminis, & vaporis accipere: vnde frequenter Solem videamus madidum atque rorantem: ^d in quo euidēs dat indicium, quod elementum aquarum ad temperiem sui sumpserit. Hoc quantum ad naturam eius pertinet. At verò iuxta spiritualem intelligentiam, Sol, Christus est, sicut in Malachia scriptum est: Vobis autem credentibus iustitiæ Sol orietur, & sanitas in pinnis eius. Merito autē Christus Sol intelligitur dictus: quia ortus occidit, secundū carnē, & secundum spiritum de occasu rursus exortus. Item Sol illuminat & exurit, &

A opaco tempore confouet sanos, febricitantes verò flagrantia geminati caloris incendit: ita & Christus credentes fidei spiritu vegetate illuminat, negantes se æterni ignis ardore torrebit.

^a Hæc sunt verba Ambrosij. vel ex alia causa. *Lib. 2. cap. 3.*

^b Nos autem credimus eum sicut habere virtutem exurit. *Ensis. lib. 4. cap. 3.*

^c Igneus est enim Sol --- rorantem. *Arati interpret.* Sol interea, dum igneus sit, præ nimio motu conuersionis suæ amplius incalescit. Cuius ignem dicunt Philosophi aqua nutrirī, & è contrario elemento virtutem luminis, & caloris accipere, vnde videmus eum sapius madidum, atque rorantem.

^d In quo euidēs --- sumpserit. *Verba sunt Ambrosij loco citato.*

De quantitate Solis & Lune. Cap. XVI.

RURUS ^a in eodem opere Doctor idem ita testatur: Solis radius nulli propior, nulli longinquior est. Similiter & Lunæ globus æqualis est omnibus. Similis Sol est, & Indis, & Britannis, eodem momento ab vtrifque videtur, cum oritur, nec cum vergit in occasum minor apparet Orientalibus: nec Occidentalibus, cum oritur, inferior, quam Orientalibus æstimatur. Quantum distat, inquit, Oriens ab Occasu, tantum hoc sibi inuicem distat. Sed Sol à nullo distat, nulli præsentior, nullique remotior est. Neque moueat quengquam, quod tanquam cubitalis in orbe suo videtur, cum oritur: sed considerare oportet, quantum intersit spatij inter Solem & terram, quod aspectus nostri infirmitas, & quædam ægritudo vix valet intendere. Hunc ^b autem ampliorem aliquot partibus quam terram esse sapientes describunt. ^c Lunam minorem esse dicunt, quam Solē: omnia enim quæ proxima sunt nobis, maiora videntur: longinquitate autem locorum, visus languescit. Lunam ergo videmus prope nos esse, nec eam maiorem aspectui nostro, quam Solem. Ideoque, cum Sol longè superior sit à Luna, tamen nobis maior videtur: iam, si prope nos accesserit, multò maiorem futurum.

^a Rursus in eod. op. Doctor idem. *Lib. 4. cap. 6.*

^b Hunc autem ampliorem, quam terram. *Ostendit maiorem terram, ait Macrobius. lib. 1. in Somn. Scip. cap. 20. Vid. Plutarch. lib. 2. de placit. Philos.*

• Lunam minorem --- maiorem futuram. Verba sunt Hygini, lib. 4. cap. de Luna. Sed corrigendus ex Isidoro Hyginus.

Decursu Solis. Cap. XVII.

Dicunt antiqui, Aratus & Hyginus, Solem per seipsum moueri, non cum mundo verti vno loco manentem. Nam si fixus maneret, necesse erat eodem loco occidere & exoriri, à quo pridie fuerat exortus: quemadmodum cetera siderum signa oriuntur & occidunt. Præterea, si ita esset, consequens erat dies & noctes omnes esse æquales, & quàm spatiosus hodiernus dies esset, tam longus semper esset futurus. Nox quoque similitudine semper æqualis permaneret, sed quoniam inæquales dies aspiciamus, & Solem alio loco cras occasurum, alio occidisse hesternum videamus, ideo ^b qui diuersis locis occidit & exoritur, putant eum Philosophi nequaquam cum mundo fixum volui, sed ipsum per se moueri. Qui postquã ardentem rotam Oceano tinxerit, per incognitas nobis vias ad locum, vnde exierat, regreditur, expletoque noctis circulo rursus de loco suo festinus erumpit: obliqua enim, & fracta linea per Austrum pergit ad Boream, & ita ad Orientem reuertitur. Hyemis autem tempore per plagam meridianam currit. Æstate verò Septentrioni vicinus est. Sed quando per Austrum currit, vicinior terræ est: quando verò iuxta Septentrionem, sublimis attollitur. ^c Cui ideo Deus diuersa cursus constituit loca & tempora, ne dum semper in iisdem moraretur locis, quotidiano ea vapore cõsumeret. Sed, vt ^d Clemens ait, diuersos accipit cursus, quibus aeris temperies pro ratione temporum dispensetur, & ordo vicissitudinum permutationumque seruetur. Nam dum ad superiora conscenderit, ver temperat: vbi autem ad summum caelum venerit, æstiuos accendit calores. Descendens rursus, autumnii temperiem reddit: vbi verò ad inferiorem redierit circulum, ex glaciale compage cæli, rigorem nobis hyberni frigoris derelinquit. Ex ipso enim sunt horæ: ex ipso dies cum ascenderit, ex ipso etiam nox cum occiderit: ex ipso menses & anni numerantur: ex ipso vicissitudines temporum fiunt, & cum sit iste minister bonus genitus ad vicissitudines temporum moderandas, tamen vbi secundum voluntatem Dei correptio mortalibus datur, incandescit acrius, & vrit mû-

Adum vehementioribus flâmis, & perturbatur aer, & plaga hominum, & corruptio terris iniicitur, & lues animantibus, & pestilens per omnia mortalibus annus inducitur. Quòd autem Sol Oriens per Austrum, id est, meridianum, iter habet, & decursa Australi parte inuisibilis vadit in locum suum rediens, adinstitat quippe Ecclesiæ fabricatus est hic mûdus, in quo Dominus Iesus Christus Sol æternus partem suam percurrit, vnde & Meridianum vocant. Aquiloni verò, id est, aduersæ parti non oritur. sicut iisdem, cum in iudicio venerit, dicent: Iustitiæ lumen non illuxit nobis, & Sol non est ortus nobis. Timentibus autem dominum oritur Sol iustitiæ, & sanitas in pinnis eius, sicut scriptum est. Malis verò meridie nox est, sicut legitur: Dum sustinent ipsi lumen, factæ sunt illis tenebræ: Dum sustinent fulgorem, in obscura nocte ambulauerunt.

• Dicunt antiqui Aratus & Hyginus. Arati interpretis capis. penultimo. Et Hygin. lib. 4. capite de Sole. Cuius sunt hæc omnia verba: Solem per seipsum moueri, vsque ad illa, nequaquam per seipsum fixum volui sed ipsum per se moueri. Nisi quod ea, quæ illi sine cunctatione pronuntiã, ea Isidorus ipse tribuens veluti adhibuit as profert.

^b Qui postquam ardentem tinxerit Oceano rotam. Mirum, ni hæc Lucretij sunt.

^c Cui ideo Deus --- consumeret. Verba sunt Ambrosij, lib. 2. cap. 3.

^d Sed vt Clemens ait, diuersos accipit cursus --- annus inducitur. Verba sunt Clemens, lib. 8. Recognitionis.

De lumine Luna. Cap. XVIII.

Ait sanctus Augustinus in Psalmi decimi expositione. Queritur, inquit, vnde habet Luna lumen. Duæ tantum opiniones tradantur, sed quæ sit hæc verax, dubium fertur quemquam scire posse. Alij namque dicunt propriam eam lumen habere, globique eius vnã partem esse lucifluam, aliam verò obscuram, & dum mouetur in circulo suo, eandem partem, qua lucet, paulatim ad terras conuertit, vt videri à nobis possit, & ideo prius quasi corniculato lumine fulget. Nam & si formes pilam ex parte media candidam, ex parte obscuram, tunc eam partem, quæ obscura est, si coram oculis habeas, nihil candoris aspicias: cum cœperis illam candidam partem paulatim ad oculos conuertere, primum velut cornua candoris videbis: de hinc sensim crescet, donec tota pars candens opponatur oculis, & nihil obscurum alterius partis vide-

videatur, quam si denuo paulatim conuerteris, incipit obscuritas apparere, & candor minui, donec iterum ad cornua redeat, ac sic totus candor ab oculis auertatur, & sola iterum obscura pars possit videri. Quod fieri dicunt, cum lumen Lunæ videtur crescere vsque ad quintamdecimam, & rursus vsque ad tricesimam minui, & redire ad cornua, donec penitus nihil in ea lucis appareat. At contra alij dicunt, Lunam non suo fulgere lumine, sed à Sole accipere lumen. Sol enim illi loco superior est. Hinc euenit, vt quando sub illo est, parte superiore luceat, inferiore verò quam habet ad terras, obscura sit. Cum vero ab illo discedere cœperit, illustretur ex ea parte quam habet ad terrâ, incipiens à cornibus. Sicque paulatim, Sole longius discedente, pars omnis subterior illuminatur, donec efficiatur quinta decima Luna. Post dimidium autem mensem cū cœperit ex alio semicirculo propinquare Soli, quantò magis superiore parte illustratur, tantò magis ab ea parte, quam terris auertit, non potest excipere radios Solis, & propterea videtur decreſcere. Illud certè manifestum est, & cuiuslibet aduertenti facile cognitum, quòd Luna non augeatur ad oculos nostros, nisi à Sole recedendo, neque minuatur, nisi ad Solem ex parte alia propinquando. Ab illo ergo accipit lumen, & cum sub illo est, semper exigua est: cum verò ab illo longius abcesserit, fit ampla, suoque ambitu plena. ^b Si enim suo lumine vteretur, necesse erat semper eam esse æqualem, nec die xxx. exilem fieri: & si suo lumine vteretur, huius nunquam eclipsis fieret. Cæterum, quantum ad intellectum pertinet mysticum, Luna huius mundi speciem tenet: quia sicut ista mensuris completionibus deficit, ita mūdus ad conflationem temporum currens quotidianis defectibus cadit. Luna quippe elementisui varietate diuersis cursibus desinit, vt crescat: crescit, vt desinat. Sed idè alternis vicibus commutationem sideris representat, vt doceat homines ex ortu morituros, & ex morte victuros: atque idè cum senescit, mortem corporum prodit: cum augetur, æternitatem indicat animarum. Non nunquam verò eadem Luna etiam Ecclesia accipitur, pro eo quòd sicut ista à Sole, sic Ecclesia à Christo illuminatur. ^c Sicut enim Luna deficit atq. crescit: ita Ecclesia defectus habet & ortus. Frequenter enim defectibus suis

A creuit, & his meruit ampliari, dum persecutionibus minuitur, & confessorū martyrio coronatur. Item sicut Luna larga est ^d ioris, & dux humentium substantiarū: ita Ecclesia baptismi, & prædicationum. Et quem admodum, Luna crescente, crescit omnes iuctus, atque ea minuente, minuuntur: nõ aliter intelligimus & Ecclesiam, in cuius incremento proficimus cū ipsa. Cum verò persecutionem patitur & minuitur, & nos cū illa patimur & minui mur. ^e Item sicut septem formas habet Luna, sic tot gratias meritorū habet Ecclesia. Primā enim figurā, bicornē habet: Secundam, sextilem: Terciam, dimidiā ex maiore: Quartam, figuram plenā habet: Quintam, iterum dimidiā ex maiore: Sextam, iterum sextilem: Septimam, bicornem. Eodem constat numero etiam distributio charitatum, quæ per Spiritū sanctum toti Ecclesie conferuntur. Septima autē semis, & vicesima secunda semis, in suo orbe media est. Cætera proportionales sunt.

^a Augustinus in ps. x. Et lib. 3. de Genes. cap. 15.

^b Si enim suo lumine vteretur --- exilem fieri. Verba sunt Hygini cap. de Luna.

^c Sicut enim Luna deficit --- coronatur. Ambrosij sunt verba lib. 4. cap. 8.

^d Larga ioris. Amb. lib. 4. cap. 7.

^e Item sicut septem formas. Ead. lib. 3. Etymolog. tantidemque species assignat Luna Cleuens lib. 6. Stron ex Selecho Mathematico. Ex quo & Isidorus ipsius mente has nos species tam hic, tam etiam in Etymolog. reformamur. Sextilem autem, non sextilem ex veterib. ioris appellat. vni dimidiā, vel semissem.

De Lunæ cursu. C. p. XIX.

Lunam ^a per alios ortus & occasus, Hyginus ait, necesse est moueri, non stare, idq. facilius quā de Solis luce intelligitur. Quia cum à Sole accipiat lumen, & ita nobis lucere videatur, non est dubium eam moueri potius, quā stare. ^b Terris autem vicina Luna breviori orbe conuertitur, & iter, quod Sol in diebus cccxv. peragit, ista per triginta dies percurrit. Vnde & antiqui menses in Lunæ, annos autē in Solis cursu posuerūt. ^c Itaq. Luna per tricenos dies duodenis vicibus cursum perficiens, consummat annum secundū Hebræos, aliquibus diebus adiectis: secundum Romanos, bisexto semel in quadriennio vnus diei adiectione celebrato. Cuius etiam augmentis decrementisque mira quadam providentiæ arte, omne quod gignitur, alitur

atque crescit. Nam ^a & defectui eius com-
patiuntur elementa, & processu eius quæ
fuerint exinanita cumulantur, vt animan-
tium cerebrum maritimum, siquidem
echinus, ostreaque in augmento Lunæ ple-
niores reperiri feruntur.

^a Lunam per alios ortus --- potius quam stare.
*Verba sunt Hygii omnia, licet non continenter apud eum
legantur.*

^b Terris autem vicina Luna --- percurrit. *Verba
sunt interpretis Arati, numero dierum Luna tantum mu-
tato.*

^c Itaque Luna per tricenos --- celebrato. *Verba
sunt Ambrosij lib. 4. cap. 5.*

^d Nam & defectui --- feruntur. *Ambrosij cap. 7.*

De eclipsi Solis. Cap. XX.

Solem ^a sapientes dicunt altius currere:
Lunam autem proximam esse terræ. Hęc
ergo, dum deorsum ad idem signum vel li-
neam, qua Sol vehitur, cõuenerit, obijcit se
Soli, & tenebras totius orbis efficit. Quod
tantum intermenstruo contingit. Nam tũc
Luna in eadem parte signi est, qua Sol vehi-
tur, ideoque fit illi proxima, & oppositione
sui obscurari ab oculis nostris lumen eius
videtur: veluti si aliquis oculis manum ex-
pansam opponat, quantò magis id fecerit,
eò minus illa videri poterit: quantò autem
procul discesserit, eò magis illi omnia pote-
runt apparere. Simili itaque ratione cum ad
Solis locum vel lineam Luna peruenerit,
tunc proxima ei esse videtur, & radios eius
ita coram oculis nostris obscure, vt lumẽ
non possint eijcere. Cum autem Luna ab eo
loco discesserit, tunc Sol lumen eijcit & ad
oculos nostros transmittit. Quapropter ita
Soli obijcitur Luna, sicut Lunæ opponitur
terra: quæ vtraque lumina cum ad terras
non perueniunt, defecisse dicuntur. Alij au-
tem dicunt defectum Solis fieri, ^b si forame
aëris quo Sol radios fundit aliquo spiritu
contrahatur, siue obturetur. Hoc Physici &
sapientes mundi dicunt. Cæterum docto-
res nostri mysticè huius eclipsi mysteriũ
in Christo dixerunt esse completum, tunc
cum interrupto æterni fæderis cursu insoli-
to, turbata ordinem suum elementa perdi-
derunt, cum sacrilegæ factum coniuratio-
nis Sol iste verus hortescens, insertis in po-
pulo Iudaico errorum tenebris, paullulum
semetipsum per mortem abscondit, ac de
cruce depositus, sese in sepulcro abditus
obscurauit, donec tertia die augustior soli-

^A tò huic mundo, id est, gentibus claritatis suæ
potentiã præsentaret: ac sicut Sol in virtute
sua refulgens, tenebras operi seculi illumi-
naret.

^a Solem sapientes dicunt --- transmittit. *Totus
locus ex Hygii lib. 4. cap. de Luna.*

^b Si foramen aëris, &c. *Quod Anaximandro placuit.
Plutarch. 2. de placit. cap. 20. & 24.*

De Lunæ eclipsi. Cap. XXI.

Luna ^a non deficit, sed obumbratur, nec
diminutionem sentit corporis, sed obie-
ctu obumbrantis terræ casum patitur lumi-
nis. Hanc enim Philosophi non habere lu-
men proprium, sed eandem à Sole illumina-
ri defendunt: & quia ea dimensione distat
à Sole, vt per mediam terram, si quid dire-
ctum traiciatur, contingere possit Solem
sub terram, Lunam autem supra terram: &
quia vsque ad Lunarem circulum umbra
terræ extenditur, ideo euenit nonnunquã,
vt Solis radij, obijciente se mole terræ vel
umbra, ad eam non perueniant. Patitur au-
tem hoc quintadecima Luna, quousque cẽ-
trum, atque vmbra obstantis terræ exeat,
videatque Solem, vel à Sole videatur. Con-
stat ergo Lunam ex Solis radijs lumen acci-
pere, & dum obiectu terræ Solem non aspe-
xerit, tunc lumen amittere. ^b Nam dicunt
Stoici omnem terram mōtibus claudi, quo-
rum umbra fertur Luna subito non appare-
re. Vnde Lucanus.

Iam Phœbe totũ fratri cum redderet orbẽ,
Terrarum subita percussa expalluit umbra.
Figuraliter ^c autem per Lunæ defectum Ec-
clesiæ persecutiones intelliguntur, quando
martyrum cædibus & effusione sanguinis,
tanquam illo defectu & obscuratione, quasi
cruentam faciem Luna ostendere videtur,
vt à nomine Christiano terreatur infirmi.
Sed sicut ista post defectum perspicua illu-
stratione clarescit, adeò vt nihil detrimenti
sensisse videatur: ita Ecclesia, postquam per
martyrum confessionem suam pro Christo
sanguinem fuderit, maiore fidei claritate
refulget, atque insigniori lumine decorata
semetipsam latius in toto orbe diffundit.

^a Pleraque ex eod. Hygii cap. de Luna.

^b Nam dicunt Stoici. *ita m. s. o. historici impress. Hygi-
nus.* Et si nonnulli dixerunt in Solis cursu eueni-
re, vt cum peruenerit ad eum locum, vbi occidere
dicatur sibi montium magnitudine à nobis lumen
auerti Solis, & ita noctem videri. Quod si ita fit,
nimi-

nimirum eclipsim Solis verius, quàm noctem dicimus.

* Figuraliter autem. Ex Aug. in ps. x.

De cursu stellarum. Cap. XXII.

STellæ quidem cum mundo vertuntur: non, stante mundo, stellæ vagæ feruntur, exceptis his, quæ planetæ vocantur, id est, errantes, quæ vagis mouentur ordinibus. Cæteræ, quæ a planes appellantur, vno loco fixæ cum mundo voluuntur. Ideo autem planetæ, id est, errantes dicuntur, quia per totum mundum vario motu discurrunt. Partibus autem diuersis inter se mouentur sidera. Nam quædam superius, quædam inferius currunt. Vnde & illa, quæ terris propinquiora sunt, quasi maiora nobis videntur, quàm ea, quæ circum cælum voluuntur. Longinquitate enim locorum visus languescit. Hinc accidit, vt interuallo longè inter se distantium circulatorum, alia celerius, alia tardius ad cursus sui exordium reuertantur. Nam quædam sidera celerius exorta, serius occidere existimantur: quædam etiam tardius cæteris exorta, citius ad occasum perueniunt. Quædam verò pariter oriuntur, & non simul occidunt. Omnia autem suo tempore ad cursum proprium reuertuntur. Radijs autem Solis præpedita sidera, aut anomala sunt, aut retrograda, aut stationaria. Iuxta quod & Poeta meminit, dicens:

Sol tempora diuidit æui,
Mutat nocte diem, radijsque potentibus
astra,
Ire vetat, cursusq. vagos statione moratur.

* Stellæ quidem cum mundo vertuntur. Id probat Hyginus ibid. Vid. lib. 3. Etymol. à cap. 60. vsq. ad 70.

De positione septem stellarum errantium. Cap. XXIII.

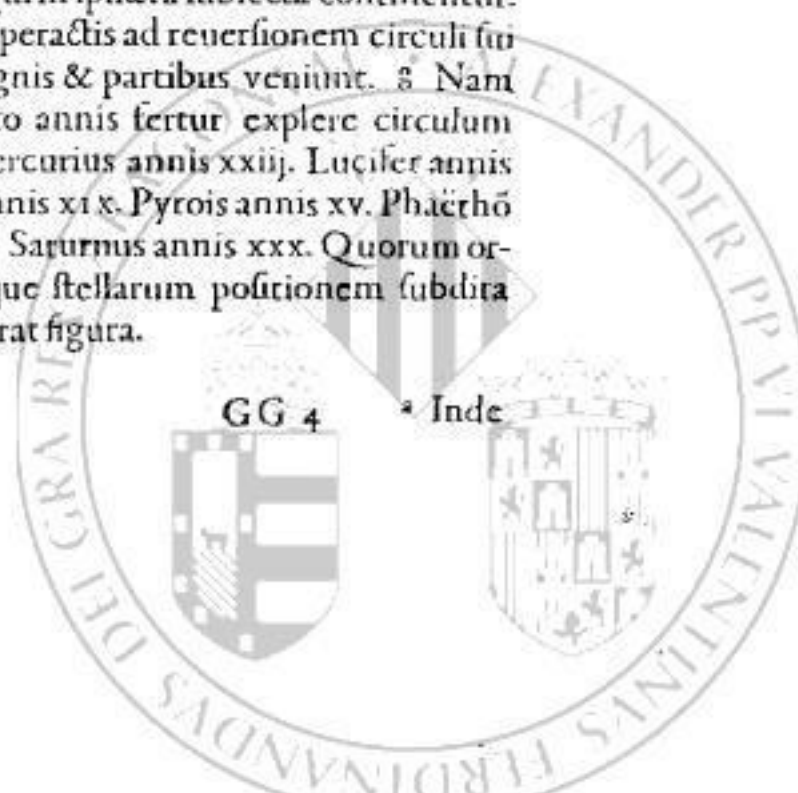
IN ambitu quippe septem cælestium orbium, primum in inferioris spheræ circu-

Alo Luna est constituta. Ideò proxima terris posita, vt nocte nobis facilius lumen exhibeat. Dehinc secundo circulo Mercurij stella collocata, Soli celeritate par: sed vi quadam, vt Philosophi dicunt, contraria. Tertio circulo Luciferi circumuectio est, inde à gentilibus Venus ita dicta, quòd inter quinque stellas plus lucis habeat. Nam, vt prædiximus, quemadmodum Sol & Luna, ita & hæc umbram facit. Quarto circulo Solis cursus est collocatus, qui proinde, quia omnibus est lucidior, medius est constitutus, vt iam superioribus, quàm inferioribus lucem præstet. Ratione autem diuina sic constitutus est, quia præclara omnia in medio esse debent. Porro quinto circulo Pyrois sidus dicitur collocatum: quod illi Marti assignant. Sexto Phaëthontis stellam, quam Iouis appellant. Iam summo cælo, id est, in mundi vertice, stella Saturni est posita, quæ quidem dum summum cælum teneat, sublimiorque sit omnibus, natura tamen eius frigida fertur, approbante Virgilio.

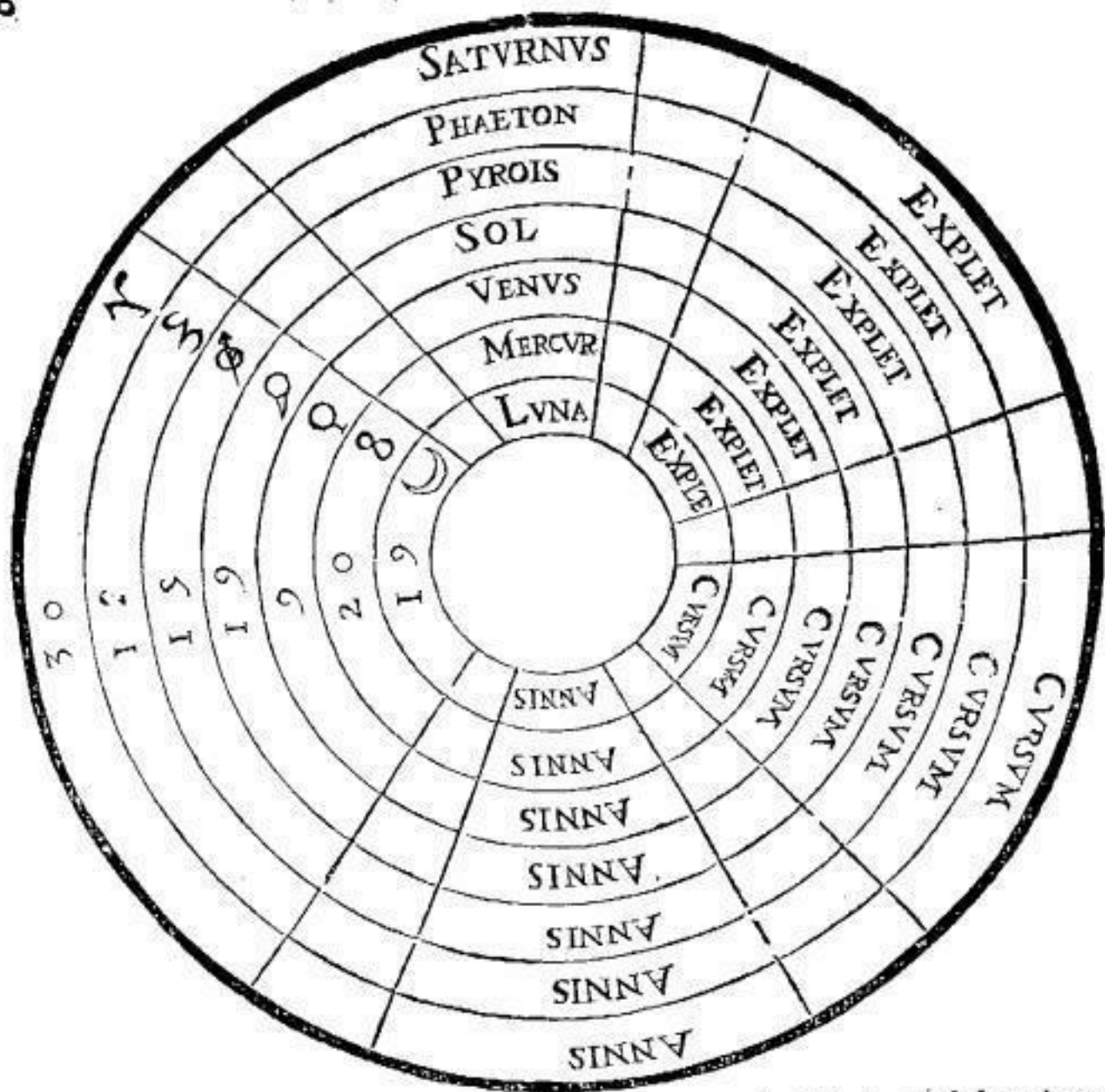
Frigida Saturni sese quo stella receperet.

Hæc autem sidera errantia appellantur, non quòd ipsa errent, sed quòd nos errantes faciant: quæ sidera Græcè planetæ dicuntur. In Sole enim & Luna omnibus notitia est ortus & occasus, ideòque Sol & Luna directo cursu vehuntur. Ista verò retrogradantur, vel anomala efficiuntur, id est, quando particulas addunt & detrahunt: cæterum quando tantum detrahunt retrograda dicuntur: stationem autem faciunt, quando stant. Anni autem singularum stellarum hi sunt, qui in spheræ subiecta continentur. Quibus peractis ad reuersionem circuli sui ipsdem signis & partibus veniunt. Nam Luna octo annis fertur explere circum suum. Mercurius annis xxij. Lucifer annis ix. Sol annis xi x. Pyrois annis xv. Phaëtho annis xij Saturnus annis xxx. Quorum orbium atque stellarum positionem subdita demonstrat figura.

GG 4 * Inde

Inde à Gentilib. Venus dicta. Non dicta est Venus, quod plus lucis habeat, sed Lucifer. Ita enim 3. Etymolog. quod inter omnia sidera lucis plus ferat.
 Ita & hæc umbram facit. Plinius lib. 2. cap. 8. de Venere. claritatis quidem tantæ, ut vnius huius stellæ radijs umbræ reddantur.
 Quarto circulo Sol. Ciceronem sequitur, Nam Plato secundo circulo collocabat. Vid. Macrobi. lib. 1. in Somn. Scip. cap. 19.
 Porro quinto circulo Pyrois. Mendose libri omnes hoc quoque loco Vesper pro Pyrois habebant.
 Non quod ipsa errent. Cic. 2. de nat. Deor. Errantia appellantur, cum omnium minimè errent.
 In Sole enim, & Luna omnib. notitia est ortus & occalus. Itaque Isidoro non videntur errantes. Ut neq. Arato quinque tantum numeranti.
 Nam, quæ per bis sex signorum labiet orbem quinque solent stellæ.
 Nam Luna octo annis. Ita m. s. o. etiam lib. 3. Etymolog. præter Malacitanum in quo XIX. annis recentiore manu videntur hoc loco repositum. Hoc fortasse octennium illud, de quo Plut. arch. extremo lib. 2. de Placitis.

De lumine stellarum. Cap. XXIII.

STELLAS non habere proprium lumen, sed à Sole illuminari, dicunt, nec eas un-

quam de celo abscedere, sed veniente Sole celari. Omnia enim sidera obscurantur Sole Oriente, non cadunt. Nam dum Sol ortus sui signa præmiserit, omnes stellarum ignes sub eius luminis fulgore evanescent: ita ut præter Solis ignem nullus sideris splendor videatur. Hinc etiam & Sol appellatus, eo quod solus appareat obscuratis cunctis sideribus. Nec mirum hoc de Sole, cum etiam plena Luna, & tota nocte fulgente, pleraque astra non luceant. Esse autem etiam per diem in celo stellas probat Solis deliquium, quod quando Sol obiecto orbe Lunæ, fuerit obscuratus, clariora in celo videantur astra. Stellæ autem, secundum mysticum sensum, sancti viri intelliguntur. De quibus dictum est: Qui numerat multitudinem stellarum. Sicut enim omnes stellæ à Sole illuminantur: ita sancti à Christo gloria celestis regni glorificantur. Et sicut præ fulgore Solis, & vi maxima luminis eius sidera obtunduntur: ita & omnis splendor sanctorum in comparatione gloriæ Christi quodammodo obscuratur.

securatur. Et quemadmodum stellæ sibi differunt claritate: ita iustorum diuersitas meritorum discretione.

* *Stellas omnes non habere lumen. Macrobius lib. 1. in Somn. cap. 19. Lunam unam alieno lumine, ceteras omnes stellas suo lucere, ait.*

De lapsis stellarum. Cap. XXV.

Falsa * autem opinio & vulgaris est: nocte stellas cadere, cum sciamus ex æthere lapsos igniculos ire per cælum, portarique ventis, vagique lumen sideris imitari: stellas autem immobiles fixasque permanere in cælo. Nam illud quod ait Poëta.

Sæpe etiã stellas vento impendēte videbis
Præcipites cælo labi, noctisque per umbras
Flammarū longos à tergo albescere tractus.
Et iterum:

— lapsa per altum

Aëre disperso trahere candentia sulcos
Sidera, & summis etiam quæ fixa tenentur
Astra polis.

Sed hi Poëtæ voluntariè ad opinionem vulgi se contulerunt. Cæterū Philosophi, quibus curæ est mundi querere rationem, illa afferunt, quæ superius memorata sunt.

* Falsa autem opinio. E Sera 1. Georg. ad 7.
Sæpe etiam stellas vento impendente videbis,
Præcipites cælo labi.

De nominibus astrorum. Cap. XXVI.

Legitur in Iob, dicente Domino, Nunquid coniungere vales micantes stellas Pleiades, & gyrum Arcturi poteris dissipare? Nunquid producis Luciferum in tempore suo, & vesperum super filios terræ confurgere facis? Et iterum alibi: Qui facit Arcturum, & Orionem, & Hyadas. Hæc nomina stellarum dum in scripturis legimus, vanis deliramentis assensum non præbeamus, qui falsis opinionibus vocabula ista in astris ex hominum nominibus, vel aliarum creaturarum vocabulis imposuerunt. Ita enim stellarum quarundam Gentilium sapientes nomina, sicut & dierum, indiderunt. Quod verò eisdem nominibus sacra vitur scriptura, non eorum idcirco vanas approbat fabulas, sed faciens ex rebus visibilibus inuisibilium rerum figuras, ea nomina pro cognitione

ponuntur, quæ latè sunt cognita, ut quæ quid incognitum significat, facilius per id quod est cognitum humanis sensibus innotescat. * Arcturus est ille, quem Latini Septentrionem dicunt, qui septem stellarum radijs fulgēs, in seipso reuolutus rotatur, qui ideo Plaustrum vocatur: quia iam modū vehiculi voluitur, & modò tres ad summa eleuat, modò quattuor inclinatur. Hic autem in cæli axe constitutus semper versatur, & nunquā mergitur. Sed dum in seipso voluitur, & nox finitur. Per hunc Arcturum, id est, Septentrionem, Ecclesiam septenaria virtute fulgentem intelligimus. Nam sicut in axe cæli Arcturus semper inclinatur, rursūque erigitur, ita & Ecclesia diuersis quidē aduersitatibus humiliatur, sed mox confurgens spe & virtutibus eleuatur: & sicut ex tribus stellis, & quattuor Septentrio efficitur: ita Ecclesia ex fide Trinitatis, & operationibus quattuor virtutum principalium consummatur. Fide enim & operibus homo iustificatur. Bootes, stella est, quæ Plaustrum, id est, Septentrionem sequitur, qui etiam ab antiquis Arctophylax dicitur, siue minor Arctos. Vnde & quidam eam Septentrionem dixerunt. ^b Hanc spectant præcipue qui navigare noscuntur. De qua Lucanus:

Velox ubi nocte Bootes:

Quæ cum orta fuerit, cito facit occasum.

^c Pleiades sunt multæ iuges stellæ, quas etiã botrum appellamus à multitudine stellarū. Nam & ipsæ septem esse dicuntur, sed amplius quàm sex nullus conspiciere potest. Hæc ab Oriente surgunt, & appropinquante diei claritate stellarum eius ordo distenditur. Pleiades autem ex pluralitate vocatæ sunt, quia pluralitatem Græci πλειότῃτα appellant. Has Latini Vergilias appellauerunt, eò quòd vere orientur, & eo magis cæteris prædicantur, quòd his ex orientibus æstas significatur, occidentibus hyems ostenditur, quod alijs penitus non est traditum signis. His autem stellis ab ^d eo quòd septem sunt, & splendide micant, sancti omnes septiformi spiritus virtute fulgentes significantur: ab eo autem quòd sibi vicinantur, sed non se contingunt, charitate proximos & tempore diuisos Dei prædicatores ostendunt. ^e Orion stella est *. ^f Hic autem Orion gladius dicitur. Vnde etiam eum Latini Iugulam vocant, sidus, ut videtur, armatum & stellarum luce terribile, quod ignorare magnæ difficultatis est, adeò ut

quam

quamuis rudes oculos, tamen præ fulgoris A splendore in seipsum rapiat. Hi quippe Ori-
 ones in ipso pōdere temporis hyemalis exo-
 riuntur, suoque ortu imbres & tempestates
 excitant, & maria terrásq; perturbant. Ori-
 ones autem significant Martyres. Nam sicut
 isti nascuntur in cælo tempore hyemis: ita
 in Ecclesia Martyres procedunt tēpore per-
 secutionis. Proceudentibus Orionibus, mare
 turbatur & terra: obortis verò Martyribus,
 terrenorum, & infidelium corda tempesta-
 te iactantur. Lucifer, & stella nitēs, quæ om-
 nium maxima & clarior esse videtur. Nam
 quemadmodum Sol & Luna, ita hæc um-
 bram facit. Ista igitur orientem Solem præ-
 cedit, atq; mane nuntians tenebras noctis
 lumine sui fulgoris dispergit. Cuius figura
 est Christus, qui, velut Lucifer, per incarna-
 tionis mysterium producit: per quem lux
 fidei, tanquam dies secutura, mōstratur. Lu-
 cifer autē bipertitus est: sic huius pars san-
 cta est, sicut Dominus in Apocalypsi de se, &
 Ecclesia dicit: Ego sum genus & radix Da-
 uid, stella splendida & matutina. Item: Qui
 vincit, dabo ei stellam matutinam. Pars au-
 tē alia Luciferi, Diabolus esse dignoscitur.
 De quo scriptum est: Quomodo cecidisti
 de cælo, Lucifer, qui mane oriebaris, & qui
 etiam in cælo super stellas Dei dicit se sedē
 positurum, & cadens de cælo confringitur.
 Vesperus, est stella Occidentalis noctē du-
 cens. Hic Solem occidentem sequitur, &
 tenebras succedentes præcedit. Hic autem
 Antichristi exprimit typum, qui tanquam
 vesper, confurgit, ut ait Iob, super filios ter-
 ræ, ut cæcæ noctis successu carnalium corda
 ofuscet. Quod ideo auctore Deo fit, quia
 pro infidelitate præcedenti, quæ renuerunt
 Christo credere, Antichristū suscipere me-
 ruerunt. ^h Cometes, stella est, quæ velut co-
 mas luminis ex se fundit. Hæc, cū nascitur,
 aut regni mutationem fertur ostēdere, aut
 bella, aut pestilentias surgere. De qua Pru-
 dētius ait: Tristis cometa intercedit. Et Lu-
 canus: Et terris minitantem regna come-
 tem. Et Virgilius: Nec diri toties arsere co-
 metæ. Genethliaci autem omnes stellas er-
 raticas quibusdam tēporibus cometas fieri
 dicunt, & prout cuique sunt motus ita secū-
 da vel aduersa portendere. Sirius, stella est,
 quam vulgò Canem appellant. Sirius quip-
 pe appellata, propter flammæ candorem,
 quòd eiusmodi sit, ut præ cæteris lucere
 videatur.

Hæc oriens mundum ardoris nimio ca-
 lore incendit, & æstu suo fructus exurit. In-
 terdū & morbo afficit corpora, corrūpens
 aërem flagrantia ignis. Ab hac enim stella
 dies caniculares nominantur, quoniam hi
 plus flagrant ardoribus, quam totius æsta-
 tis tempus.

^a Arcturus est ille quem Latini Septentrionem.
 Hæc eadem in 3. Etymologiar. de arcto aliquanto aptius dicū-
 tur. Sed hoc loco Arcton & Boöten, sine Arctophylacem, &
 Arcturum, quæ propinqua sunt, cōfudit, ut ipse paullo post fa-
 tetur.

^b Hanc spectant præcipuè, qui nauigare noscun-
 tur. Vtriusque vtriusque nullo periculo nautæ, quod vtraque
 polo proxima exiguum circulum describat. Ita Ouidius:
 Esse duas Arctos, quarum Cynosura vocatur
 Sidonijs, Elicen Graia catina notat.

^c Pleiades. ead. 3. Etymolog.

^d Ab eo quod septem sunt, Clem. Strom. 6. septem esse
 ferio affirmat, & Basil. in cap. 3. Isai. septem, ait, apparere,
 quamuis paruas, & glomeratas, & Ouid. Fast. 4.

Quæ septem dici, sex tamen esse solent.

Cic. ex Arato.

Hæ septem vulgo perhibentur more vetusto
 Stellæ, cernuntur vero sex vndiq; paruæ.
 At non interiisse putari conuenit vnam,
 Sed frustra temerè à vulgo ratione sine vlla
 Septem dicier, ut veteres statueret poëtæ,
 Aeterno cunctas æuo qui nomine dignant,
 Alcyone, Meropèq; Celeno, Taygeteq;
 Electre, steropèq; simul sanctissima Maia.

^e Orion stella est. Asterisio notauimus locum, quem
 facile explere possis, vel ex tertio Etymol. vel ex Arati inter-
 prete à quo Isidorus hæc mutuatus est. Sic enim ille. Orion,
 qui & incola dicitur, ante tauri vestigia fulget, &
 dicitur Orion ab vrina, id est ab inundantia aqua-
 rum. Tempore enim hyemis habet ortum cū ma-
 re, & terras tempestatib; turbat. Hunc Romani
 Iugulam vocant, eo quod sit armatus, ut gladius,
 stellarum luce terribilis, &c.

^f Hic Orion gladius. Ita impress; peius multo manusc.

^g Hic autem Orion à gladio dictus est.

^h Lucifer stella nitens. Plura hic leguntur in quibusd;
 libris, è tertio Etymologiar. hinc accita, nequæ enim in verustio-
 rib; reperitur.

ⁱ Cometes. Totidem fere. 3. Etymol.

^j Sirius quippe appellatur propter flammæ cā-
 dorem. Reliquisimè, ut ne suspicio quidem vlla restet de emē-
 datione loci libri 3. Etymolog. Arati interpretes. Sirium au-
 tem stellam vocatam putant propter flammæ can-
 dorem.

Vtrum sidera animam habeant.

Cap. XXVII.

Solet autem quæri, ut ait sanctus ² Augu-
 stinus, vtrū Sol & Luna & aliæ stellæ cor-
 pora sola sint, an habeant rectores quosdam
 spiritus suos. Et si habent, verum ab eis etiam
 vitali-

vitaliter inspicientur, sicut animantur canes per animas animalium, an sola sine vlla permixtione presentia. Et dū mot^o alicuius corporis sine anima esse non possit: stella quæ cum tanto ordine ac tanta ratione mouentur, vti nullo profus aliquando cursus earum impediatur: vtrum animantes sint, & rationabiles videantur, non facile comprehendipotest. Salomon autem cum diceret de Sole: gyrans gyRANDO vadit spiritus, & in circulos suos reuertitur. Ostēdit ipsum Solem spiritum esse, & quod animal sit & spirer & vigeat, & annuos orbis suos cursu expleat, sicut & Poëta ait: Interea magnū Sol circumuoluitur annum. Et alibi, Lucentēq. globum Lunę, Titaniāq; astra Spiritus intus alit. Quapropter si corpora stellarū animas habent, ^b quærendum quid futurae sint in resurrectione.

^a Vt ait S. Augustinus. *Extremo libro secundo de Genes. ad litteram.*

^b Quærendum quid futurae sint in resurr. Leguntur hac in m. s. a. quæ videntur sumpta è lib. x. de ciuit. c. 29.

De Noctē. Cap. XXVIII.

Ambrosiū ^a in libro Hexaemeron legi dicentem: Quæritur qualiter spatiū aëris occupet vmbra terræ efficiens nobis noctē, cum Sol recedit à nobis, diēmq; obducit, cum inferiora axis septentrionalis illuminat. Omne enim corpus vmbra facit: & naturaliter vmbra corpori adhæret, adeo vt etiā pictores vmbra corporum, quæ pinxerint, nitantur exprimere. Idque artis asserunt, non intermittere vim naturæ. Ergo sicut in die cum à parte Solis aliquod corpus hominis vel arboris occurrit, ex ea parte, qua lumen repercutitur, vmbra subsistit: sic cum recedēte die ^b Sol ad eum locum peruenerit, ibi occidere dicitur, ibi montium magnitudine à nobis separatur, sicque ^c terræ obiectu, à Septentrionali parte obumbratur aër, adeo, vt nobis noctem efficiat hæc ipsa vmbra terrarum.

^a Ambrosium in libro Hexaemeron. quarto. c. 3.

^b Ad eum locum peruenerit, vbi occidere dicitur, ibi montium magnitudine à nobis separatur. Non sunt hæc Ambrosij, sed Hygini verba superius c. 21. à nobis relata.

Sicq. terræ obiectu, à Septentrionali parte obumbratur aër. Voces à Septentrionali parte, addidit Isidorus. quæ aptius collocarentur sic: Obumbratur aër à Sep-

Septentrionali parte, ne obijci terra videretur à Septentrionali parte.

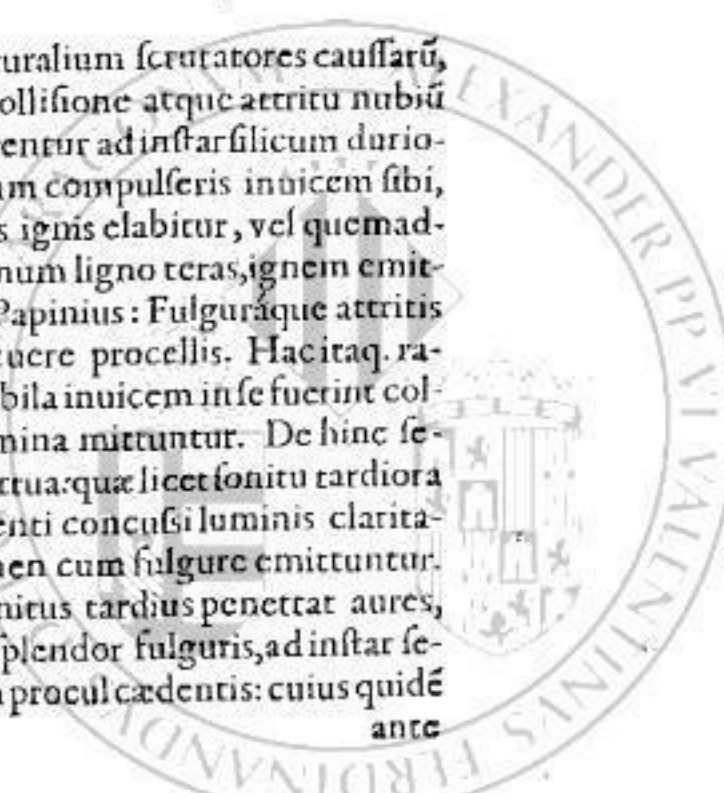
De Tonitruo. Cap. XXIX.

Tonitrua ^a autem ex fragore nubium generantur. Concepti enim intra sinū nubium ventorum spiritus versantur ibidem. Cumque vehementer sese erupturi eliserint, & virtutis suæ mobilitate in quamlibet partem eruperint, magno concrepant murmure, & in morem exilientium de stabulis quadrigarum sonus fragoris eius ad aures nostras emittitur. Alias autem tonitruum, diuinæ vocis superna est increpatio, siue clara prædicatio Sanctorum, quæ clamore forti per totum orbem terrarum in auribus fidelium perstrepat, per quod possit culpam suam admonitus agnoscere mundus.

^a Tonitrua Amb. lib. 2. c. 4. Neque enim firmamentum hoc potest sine aliquo rumpi fragore, aut penetrari. Vnde & de tonitrib. quæ concepto intra sinum nubium spiritu, cum se vehementer erupturus eliserit magno concrepāt sonitu, ait scriptura: firmans tonitrua. *Suspico: autem verba hæc Isidori: & in morem exilientium de stabulis quadrigarum sonus fragoris eius ad aures nostras emittitur: desiderari apud Ambrosij, restititū. et ex hoc loco: ante ista verba ait scriptura, vt parēntes includantur, totusq. locus ita legatur.* Neque enim firmamentum hoc potest sine aliquo rumpi fragore, aut penetrari. Ideo & firmamentum dicitur, quod non sit inualidum neq. remissum. Vnde & de tonitribus (quæ cōcepto intra sinum nubium spiritu, cum se vehementer erupturus eliserit, magno cōcrepant sonitu, & in morem exilientium de stabulis quadrigarum sonus fragoris eius ad aures nostras emittitur) ait scriptura.

De Fulminibus. Cap. XXX.

Aiunt ^a naturalium scrutatores caussarū, quod ex collisione atque attritu nubium fulgura generentur ad instar silicium duriorum: quos cum compulseris inuicem sibi, medius ex his ignis elabitur, vel quemadmodum, si lignum ligno teras, ignem emittit. Vnde & Papinius: Fulguræque attritis quotiens micuere procellis. Hæc itaq. ratione, cum nubila inuicem in se fuerint collisa, illico fulmina mittuntur. De hinc sequuntur tonitrua: quæ licet sonitu tardiora sunt, præcedenti concussi luminis claritate, pariter tamen cum fulgure emittuntur. Sed eorum sonitus tardius penetat aures, quàm oculos splendor fulguris, ad instar securis arborem procul cadentis: cuius quidē ante

ante cernisictum, quàm ad aures perueniat sonitus. Ergo nubium attritu fulmina nascuntur. Nunquam enim sereno cælo fulgura micuerunt. ^b Vnde & Virgilius: Non aliàs cælo ceciderunt plura sereno Fulgura. Fit enim fulmen nube, imbre, & vento. Nam cum ventus in nubibus vehementer agitatus est, sic incalescit, ut incēdatur. De hinc, ut prædictum est, fulgura & tonitrua simul exprimuntur. Sed illud celerius videtur, quia clarum est. Hoc autem tardius ad aures peruenit. ^c Post fulminis autem iactum, ventorum erumpere violentiam, sicq. furorem tempestatis, quem in nubibus conclusi agebant, exeuntes ad terras emittunt. ^d Lucretius autem dicit: fulmina ex minutis seminibus constare, ideo penetrabilia esse: ubicunq. autē fulmen ceciderit, sulphuris odorem emittit. Virgilius: Et late circum loca sulphure fumant, & Lucanus: Æthereoq. nocens fumabit sulphure ferrū. In fulminibus, Sanctorum accipiuntur miracula, claritate signorum ac virtutum imitantia, atque ad intima cordis peruenientia. Sublimia loca amplius sentire dicuntur ventorum vel fulminis iniuriam, quàm humilior terra. Vnde & Horatius.

Feruntque summos ^e Fulgura montes. Nimis autē excelsiora loca à tēpestatibus esse secura, ut Olympus, qui celsitudine sua nec impetus vētorum, nec fulminum ictus sentit, quia nubes excedit.

^a Aiunt naturalium scrutatores --- perueniat sonitus. *Concinnauit hæc ex Lucretij versibus hisce. lib. 6.*
Fulgit item nubes, ignis cum semina multa
Excussere suo concursu, ceu lapidem si
Percutiat lapis, aut ferrum: nam tunc quoq. lumē
Exilit, & claras scintillas dissipat ignis.
Sed tonitruum fit uti post aurib. accipiamus
Fulgere: quàm cernāt oculi quia semper ad aures,
Tardius adueniunt, quàm visum, quæ moueant res.
Id licet hinc etiam cognoscere, cædere siquem
Ancipiti videas ferro procul arboris auctum.
Ante sit, ut cernas ictum, quàm plaga per aures.
Det sonitum: sic fulgorem quoq. cernimus ante,
Quàm tonitruū accipimus, pariter qui mittit igni.
E simili causa & concursu natus eodem.

^b Vnde & Virgilius. Non alias cælo ceciderunt p. sereno Fulgura. *Ad quæ verba Seruius: Omen est (inquit) & in eo quod sereno cælo fulgura missa sunt, & in eo quod plura missa sunt.*

^c Post fulminis autem iact. *Ex eodem Lucretij loco.*

^d Lucretius autem dicit. *Lib. 2. his verbis.*
Per facile est iam animi ratione exoluere nobis:
Quare fulmineus multo penetratior ignis,
Quàm noster fluat è terris terrestrib. ortus.

^A Dicere enim possis, cælestem fulminis ignem, Subtilem magis è paruis constare figuris. Atq. adeo transire foramina, quæ nequit ignis. Noster hic, è lignis ortus tēdaq. creatus. ^e Fulgura mōtes. *Ita omnes libri, ut & Horatiani quidē.*

De Arcu. Cap. XXXI.

^Clemens ^a Romanus Antistes & Martyr ita scribit: Arcus enim in aère ex imagine Solis hoc modo formatur. Dū enim Sol in nubibus rarefcentibus ex aduerso refulserit, radiosq. suos directa linea humor in nubo transfundens impresserit, fit repercussio splendoris eius in nubibus, è quibus fulgor emicans arcus speciem format. Sicut enim impressa cera anuli imaginem exprimit: sic nubes è contra ex rotunditate Solis figuram sumentes, orbem efficiunt, & arcus effigiem fingunt. Apparet autem hic non semper, sed cum rarefcent nubila cæli. Nam rursus cum in se coeunt nubes atq. densantur, cōfestim arcus forma resoluitur. In nubium enim densitate arcus aërem in perfecto gyro complectitur. Denique sine Sole & nubibus nunquam apparet arcus, quia ex typo radij Solis species ei⁹ formatur. ^b Quadricolor enim est, & ex omnibus elementis in se rapit species. De cælo enim trahit igneū colorem: de aquis purpureū, de aère album, de terris colligit nigrum. Hic autē arcus, pro eo quod à Sole resplendet in nubibus, Christi gloriam indicat in Prophetis ac Doctoribus refulgentem. Alij ex duobus coloribus eius, id est, aquoso, & igneo, duo iudicia significari dixerunt. Vnum, per quod dudum impij perierunt in diluuiio: alterum, per quod postmodum peccatores cremandi sunt in inferno.

^D ^a Clemens Roman. --- species eius formatur. *Sunt hæc lib. 3. Recognitionum, sed apparet Isidorum alia interpretatione usum, ac dubitari posse, an ea qua circumfertur Ruffini sit.*
^b Quadricolor enim est. *Tricolore vult esse Aristoteles. Isidorum secutus est Beda.*

De Nubibus. Cap. XXXII.

^Notandum est ex libro Iob: quod cogitur aër iste visibilis ut conglobetur: cōglobatus autem in nubes vertitur. Sic ipse dicit: Subito aër cogitur in nubibus, & ventus transiens fugabit eas. Et Virgilius: Consurgunt vēti, atq. in nubē cogitur aër. Nubes

Nubes autem sancti prædicatores intelliguntur, qui verbi divini pluviam credentibus fundant. Aër autē iste inanis, & tenuis, vacuas hominum mentes vagasq. significat, qui tamen densatus in nubes vertitur, quia collectæ ab inanitate fidelium mentes fideliantur. Et sicut ex aëre inani fiūt nubes pluviæ: sic ad fidem de mundi vanitate colliguntur sancti prædicatores. Nubes autem dictæ, quod æthera obtegant, vnde & nuptæ dicuntur, quod vultus suos velent. Vnde & Neptunus quod nube & mari terram tegat.

Vid. lib. xij. Etymolog. c. 7.

De Pluvijs. Cap. XXXIII.

LEgitur in Amos Propheta: Qui vocat aquas maris, & effundite eas super faciem terræ. Aquæ enim amarissimæ maris vapore subtili calore aëreo suspenduntur, ^a instar medicinalis cucurbitæ, quæ calore superioris circuli humorem & sanguinem sursum trahit. Huiusmodi itaq. ratione aquæ maris per tenuissimos vapores in aëre suspensæ paulatim concresecunt, ibique igne Solis decoctæ in dulcem pluviarum saporem vertuntur. De hinc grauescente nube modo vi expressæ vëtorum, modo Solis calore dissolutæ, in terræ faciem asperguntur. A nubibus ergo rapiantur aquæ maris, & iterum ab ipsis redduntur in terras. Sed sicut diximus, ut dulces possint esse in pluvijs coquantur igne Solis. Alij autem dicunt, non tantummodo aquis maris nubes concresecere, sed etiam exhalantis terræ vaporibus, nebulas adolesecere, quibus densatis, coactisq. nubes altius surgere. Atque iisdem labentibus pluvijs effundere. Nubes autem, ut prædiximus, Apostoli significantur atque Doctores. Pluviæ ergo nubium, eloquia sunt Apostolorum, quæ quasi guttatim, id est, sententialiter veniunt, sed abundantius doctrinæ fecunditatem infundunt.

^a Instar medicinalis cucurbitæ. Ex Ambros. lib. 2. c. 3.

De Niue. Cap. XXXIII.

Ait ^a Ambrosius, quod plerumque glaciæ libus ventorum flatibus rigentes aquæ solidantur in niuem, & rupto aëre nix funditur.

^a Ait Ambros. --- nix funditur. lib. 2. c. 4.

De Grandine. Cap. XXXV

Simili quoque ratione grandinum coagulatione fit. Aquæ enim nubium rigore vëtorum stringuntur in glaciem atq. durciscunt. De hinc glaciæ ipsa partim fragore ventorum comminuta in fragmina: partim Solis vapore resoluta, frustatim ad terras elabitur. Quod autem rotunda videtur, hoc Solis calor efficit & mora retinantis aëris, dum per longum spatium à nubibus vsque ad terras decurrit. Figuraliter namque grando, perfidiæ duritia est, torpore malitiæ frigida, Nix autem, homines increduli sunt, frigidissimi atque pigri, & in infima torpore mentis depressi. Item alio intellectu, niues sunt homines dilectione frigentes, qui etsi existant candidi puritate baptismatis, non feruent spiritu charitatis.

De Ventis. Cap. XXXVI.

Ventus, est aër comotus & agitatus ^a approbante Lucretio. Ventus enim fit ubi est agitatio percitus aër. Quod etiam in loco tranquillissimo, & ab omnibus ventis quieto breui flabello approbari potest, quo etiam muscas abigentes aërem commouemus, statimq. sentimus. Quod cum euenerit occultiori quodam motu caelestium vel terrenorum corporum per magnum spatium mundi ventus vocatur ex diuersis partibus cæli nomina etiam diuersa sortitus. Quidam autem aiunt: eo quod ex aquis aër, ex aëre venti nascuntur. ^b Clemens autem dicit: eo quod montes excelsi certis quibusdam habentur in locis, & ex his velut compressus, & coangustatus aër ordinatione Dei cogatur & exprimitur in ventos: quorum inspiramine & fructus germen concipiat, æstiusq. ardor temperiæ sumat cum Pleiades ignitæ Solis ardoribus incanduerint. Ventus autem, interdum Angelorum intelliguntur spiritus, qui à secretis Dei ad salutem humani generis per vniuersum mundum mittuntur. Item nonnunquam venti, incensores spiritus poni solent, pro eo quod malæ suggestionis flatu ad terrena desideria iniquorum corda succendunt, secundum quod scriptum est: tollet eum ventus vrens.

^a Approbante Lucretio: Ventus n. f. v. e. a. p. a. Versus ex lib. 6. quæ sententia sunt quoq. Anaximandri & Stoicor. quos reprehendit Aristoteles.

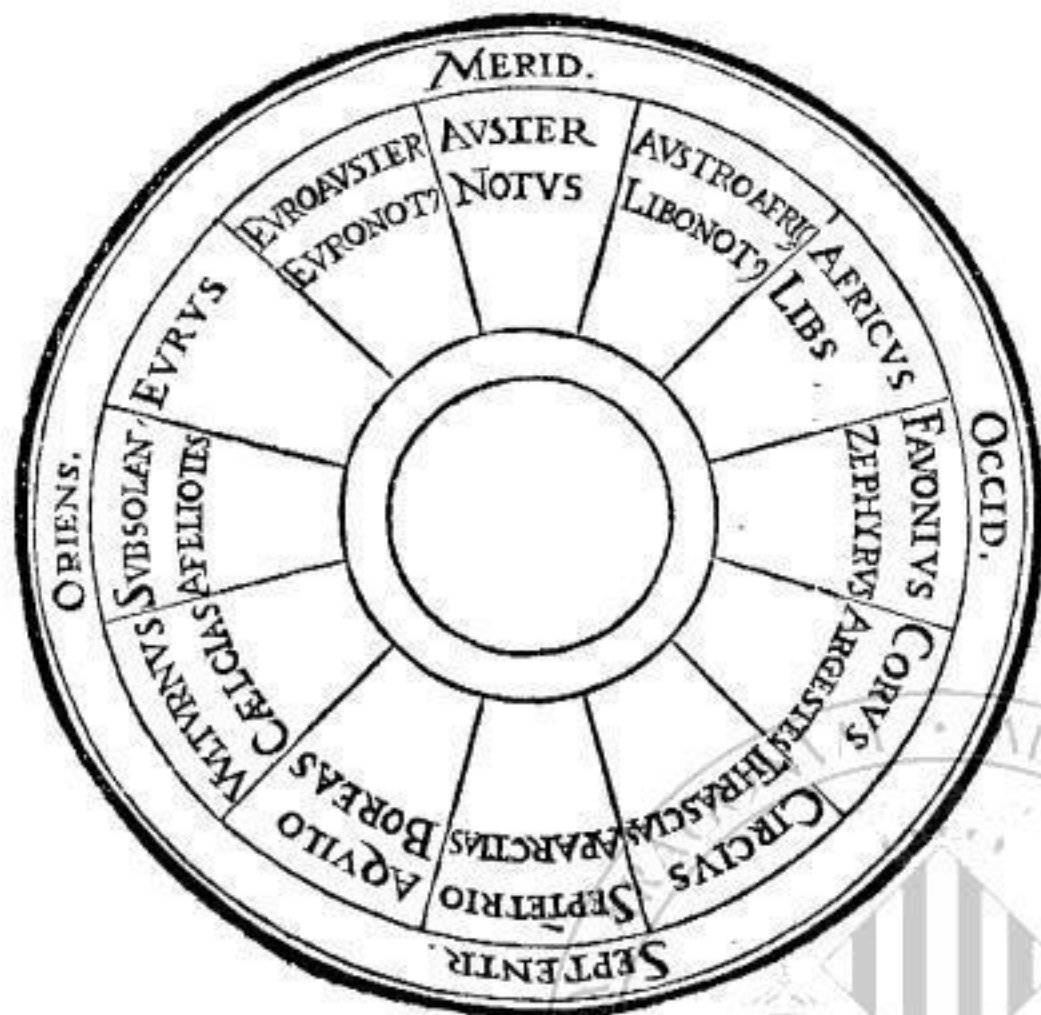
^b Clemens autem eo quod montes --- incanduerint. Verba sunt Clementis.

De nominibus ventorum.
Cap. XXXVII.

Primus ventorū cardinalis, Septētrio, frigidus & niualis, flat rect^o ab axe, & facit arida frigora, & siccas nubes. Hic & Aparctias, Circius, qui & Thraſcias, hic à dextris Septētrionis in tonās facit niues, & grādinū coagulationes. Aquilo vētus, qui & Boreas vocatur, ex alto flās, gelidus atq. siccus & sine pluuia, qui non discutit nubes, sed stringit: vnde & nō immerito Diaboli formā induit, qui iniquitatis frigore gentilium corda constringit. Secundus ventorum cardinalis, Subſolanus, qui & Apeliotes. Hic ab ortu Solis in tonat, & est temperatus. Vulturū ipse, qui & Cēcias vocatur, dexterior Subſolani. Hic dissoluit cuncta, atque desiccatur. Eurus, ex sinistro latere veniens Subſo-

lani Orientē nubibus irrigat. Tertius ventorū, Auster, plagē meridianē cardinalis, qui & Notus, ex humili flans, humidus calidus atque fulmineus, generans largas nubes & pluuias lætissimas, soluens etiam flores. Euroauster, calidus ventus, à dextris in tonat Austri. Libonotus vel Austroafricanus ventus est temperatus, calidus à sinistris Austri spirās. Quartus est cardinalis Zephyrus, qui & Fauonius ab occidēte interiori flans. Ille hyemis rigore gratissima vice relaxat, flores producit. Africanus, qui dicitur Lips ex Zephyri dextro latere in tonās: hic generat tēpestates & pluuias, & facit nubium collisiones, & sonitus tonitruorum & crebrescentium fulgorum visus, & fulminum impulsus. Corus, qui & Argestes, ex sinistra parte Fauonij spirans, eo flante, in Oriente nubila sunt, in India serena.

Quosdam autem Tranquillus proprios locorū flatus proprijs appellat vocabulis, quos ex numero sunt: in Syria Syrus, Carbasus in Cilicia, in Propontide Thracidas, in Attica Sciron, in Gallecia Circius, in Hispania Sacronensis. Sunt præterea quidam innumerabiles ex fluminibus, aut stagnis, aut finibus nominati. Duo sunt tamen extra hos ubique spiritus magis, quàm venti, d^o aura, & aëtanus.

Primus ventor. cardinal. Quattuor, quos hic cardinales vocat lib. 13. Etymolog. principales appellat. Nam cardinalis

divales illic duos tantum nominat Septentrionem & Austrum, neq. à Septentrione illic, sed ab Oriente incipit. Vid. Plin. lib. 2. cap. 27.

b Libonotus. Mendoſe libri . etiam Beda, Euronotus. idem enim Euronotus, qui & Euroauſter.

c In Propontide iracidas. Ita m. ſ. o. iracidas impreſſ. niſi forte Thraſicias qui ſupra idem cum Circio.

d Aura & altanus. Vid. Seru. & Plin. lib. 2. c. 14.

Verſus, qui de bis ventis in excuſis libris corruptiſſimi ſervantur, à manuſcriptis, in Ouetenſi Gott. ſeparati ab hoc opere leguntur prope integri, quos, quia non præſus inelegantes, & antiquiores Iſidoro viſi ſunt, proponēdos putavimus: ſunt autem hi:

Verſus de ventis.
 Quattuor à quadro conſurgunt limite venti.
 Hos circumgemini dextra lævaq. iugantur:
 Atq. ita biſſeno circundant flamine mundum.
 Primus Aparctias, alto qui ſpirat ab axe:
 Huic nomen noſtra è lingua Septentrio fixit.
 Circius huic dexter gelido circumtonat antro:
 Thraſciam Graij propria dixerunt loquela.
 Huic lævus Boreus glaciali turbine mugit:
 Frigidus hic Aquilo noſtris vocitatur in oris.
 At Subſolanus flat rectus Solis ab ortu:
 Græcus Apeliotem apto quem nomine ſignat.
 Huic at Vulturū dextra de parte levatur:
 Attica Cæciam Graijs quem littora ſignant.
 Nubiſero flatu lenigatas irrigat auras
 Dorica quem ſimili delignat nomine lingua.
 At Notus è medio Solis dat flamina curſu:
 Austrum ritè vocant, quia nubila flatib. haurit.
 Euronotus cui dexter adelt, quem nomine mixto,
 Euroauſtrum Latia dixerunt voce Latini.
 Libonotus lævam calidis adtaminat auris:
 Aſtib. immenſis ardens Auſtroafricus hic eſt,
 Solis ab occaſu Zephyri tuba florea ſervat,
 Ex Itala nomen cui fixum eſt voce Fauoni.
 Huic dextram tangit dictus lips Attide lingua:
 Africus hic propria veniens regione vocatur.
 At tu Core fremis Zephyri de parte ſiniſtra:
 Argeſten Graio vocitarunt ore Camæna.

De ſignis tempeſtatis, vel ſerenitatis. Cap. XXXVIII.

Tempeſtas, turbo eſt diuini iudicij, ſicut Propheta ait: Deus, in tempeſtate & turbine viæ eius. Serenitas autem, gaudiū eſt lucis æternæ. Signa autem tempeſtatum nauigantibus ^a Trāquillus in pratis ſic dicit: mutatio tempeſtatis expectanda eſt in aſperius, cum in nocturna nauigatione ſcintillat ad remos, & ad gubernacula aqua. In Auſtrum venti mutatio eſt, cum lulligines hirundineſcūe volant, aut cum delphini totos ſe ſaltibus oſtendunt, & caudis aquam feriunt. Nam ſemper inde ventus oritur, quò illi feruntur. Nec mirum eſt muta animalia diuinare ſub gurgite. Semper enim incipientis auræ motu aquæ inclinatur, quam permutationem maris primi vnda-

Arum incolæ ſentiunt. Itaque propter impetum pugnant: ſiue metu, ne deferantur in littora: ſiue natura, ne auerſorum ceruices vnda præcipitet. Quid ergo? Delphini tantum hanc iniuriam timent? Imo & cæteri piſces. Sed hi tantum apparent, quia exiliūt. Item Varro dicit: ſignum eſſe tempeſtatis; dum ^b de parte Aquilonis fulgurat, & dum de parte Euri intonat. ^c Nigidius quoq. ait: Luna ſi ſummo corniculo maculas nigras habuerit in primis partibus menſis, imbres fore, ſi in medio, tunc cum plena ſint in ea cornicula, ſerenitatem. Certè ſi rubet, quaſi aurum, ventos oſtendit. Fit enim ventus ex æris denſitate, denſitate obducta Sol & Luna rubescunt. Item ſi ^d cornua eius tecta fuerint nebula, tempeſtas futura eſt. Aratus autem dicit, ſi ^e Aquilonium cornu Lunæ ſit correctius, Aquilonem imminere. Item ſi cornu Auſtrale ſit erectius, Notum imminere. Quarta autem Luna futurarum index certiffima habetur aurarum. Vnde & Virgilius dicit:

B Sin ortu in quarto, nāq. is certiffim^o auctor,
 Pura neq. obrufis per cælum cornib. ibit:
 Totus & ille dies, & qui naſcentur ab illis,
 Exactam ad menſem pluuia vētiſq. carebūt.
C Item idem Virgilius dicit: ^f Si Sol in ortu ſuo maculoſus ſit, atq. ſub nube latens, aut ſi dimidia parte apparuerit, imbres futuros. Item Varro ait: ſi exoriens concauus videbitur, ita vt in medio fulgeat, & radios faciat partim ad Auſtrum, partim ad Aquilonem, tempeſtatem humidam & ventofam. Item idem, ſi Sol, inquit, ^g rubeat in occaſu, ^h ſincerus fere dies erit: ſi palleat, tempeſtates ſignificat. Nigidius quoque, ſi pallidus, inquit, Sol in nigras nubes occidat, Aquilonem ventum ſignificat. Item Dominus in Euangelio. Si factu, inquit, vespere rubicundum fuerit cælum, mane ſerenum erit. Si mane rutilat triſte cælum, tēpeſtas futura erit, & cū Auſter ventus flauerit, aſtus erit.

^a Tranquillus in pratis ſic dicit *al.* Tranquillus in portis, *al.* Tranquillus in pratis, *al.* Tranquillus in partes. *Legeſe* Tranquillo in portu ſic dicit: niſi Tranquillo in cap. de ventis meminiffet, & quosdam Græcorum libros ſuos *requeſcit*, hoc eſt, prata inſcripſiſſe, dicitur in præſatione Plinius.

^b Dum de parte Aquilonis fulg. Virgil. At Boreæ de parte trœcis cum fulminat, & cum Eurig. Zephyriq. tonat domas, omnia plenis. Rura natant ſoſſis.

^c Nigidius quoq. carebunt. Verba ſunt interpretis Arati, e quo ſunt multa reſtituta, manu mēdoſiſſima in omnib. libris

libris erāt. Sed eadē longe elegantius Maro, Luna reuertētes cū primū colligit ignes: Si nigrū obscuro, &c.
 d Si cornua eius tecta fuerint nebula. Ita m. f. o. tetra fuerint apud Arati interpretem.
 e Si Aquiloniū cornu Lunæ sit correctius, Aquilonē imminere. Item si cornu Australe sit erectus. Ita constanter omnes libri & apud Arati interpr. Cur autem Luna, vel erecta, vel prona viseri soleat. Vid. Bed. c. 24. lib. de natur. rer. edit. 2.
 f Si Sol in ortu suo maculosus--- tempestatem significat. Verba sunt eiusd. interpretis.
 g Rubeat in occasu, Voces in occasu deerrant in omnib. nostris libris.
 h Sincerus ferè. Vox ferè non est in Arati interprete, legitur vero in omnib. nostris lib.

De Pestilentia. Cap. XXXIX.

PEstilentia est morbus latè vagans, & contagio suo, quæq. tetigerit, polluens. Hæc enim ægritudo non habet spatium temporis, quo aut vita speretur aut mors; sed repentinus langor simul cum morte venit. Quæ sit verò causa huius pestilentia, quidam dixerunt: quando pro peccatis hominum plaga & correptio terris iniicitur, tunc aliqua ex causa, id est, aut siccitatis, aut caloris vi, aut pluuiarum intemperantia aer corrumpitur. Sicque, naturalis ordinis perturbata temperie, insciantur elementa, & fit corruptio aeris, & aura pestilens, & oritur pernicies & corruptelæ vitium in homines, & cætera animantia. Vnde & Virgilius: Corrupto cæli tractu miserandaque venit Arboribusq. fatiq. lues. ^b Item alij aiunt: pestifera semina rerum multa ferri in aërem, atque suspendi, & in externas cæli partes aut ventis, aut nubibus transportari. Deinde quaquã feruntur, aut cadunt per loca, & germina cuncta ad animalium necem corrumpunt; aut suspensa manent in aëre, & cum spirantes auras, illa quoque in corpus pariter absorbemus: atque inde languescens morbo corpus, aut vlcibus tectis, aut percussione subita exanimatur. Sicut enim cæli nouitate, vel aquarum corpora aduenientium tentari consueverunt, adeo ut morbum concipiant: ita etiam aer corruptus ex alijs cæli partibus veniens, subita clade corpus corrumpit, atque repente vitam extinguit.

* Quidam dixerunt. Clementem significat lib. 8. Recogn. cuius hæc sunt verba. Quando pro peccatis & cætera animantia.
 b Item alij aiunt: pestifera semina rer. Operapre-

rium, quib. ex verbis Lucretij, qua restant huius capitis, constat, inspicere. Is igitur ita lib. 6.

— Primum multarum semina rerum Esse, supra docui, quæ sint vitalia nobis. Et contra quæ sint morbo mortiq. necesse est. Multa volare ea quom casu sunt forte coorta, Et perturbarunt cælum: fit morbidus aer. Atq. ea vis omnis morborum pestilitasq. Aut extrinsecus, ut nubes, nebulaq. supernè Per cælum veniunt, aut ipsa sæpè coorta De terra surgunt: vbi putrorem humida nacta est Intempestius pluuijq. & solib. acta. Nonne vides etiam cæli nouitate & aquarum, Tentari procul à patria quicunq. domoq. Adueniunt, ideo quia longe discrepat aer.

— Et paulò post.

B Proinde vbi se cælum, quod nobis forte alienū est, Commonet, atq. aer inimicus serpere cœpit: Ut nebula, ac nubes paulatim repit, & omne, Quã graditur conturbat, & immutare coactat. Fit quoq. ut in nostrum, quom venit deniq. cælum, Corruptat, reddatq. sui simile, atq. alienum. Hæc igitur subito clades noua, pestilitasq. Aut in aquas cadit, aut fruges perdidit in ipsas, Aut alios hominum pastus, pecudumq. cibatus, Aut etiam suspensa manet vis aëre in ipso. Et quom spirantes mistas hinc ducimus auras, Illa quoq. in corpus pariter sorbere necesse est.

De Oceano. Cap. XL.

CVR Oceanus in se reciprocis æstibus reuertatur: ^a Quidam aiunt, in profundis Oceani esse quosdam ventorū spiritus, veluti mundi nares, per quas emissi anhelitus; vel retracti alterno accessu recessuq., nunc euaporante spiritu ^b efflent maria, nunc retrahente reducant. ^c Quidam autē volunt, cum augmento Lunari crescere Oceanum, & tanquam eius quibusdam spirationibus retrorsum trahatur, & iterū eiusdem impulsu ac retractu, in mensuram propriã refundatur. ^d Alij quoq. Oceani vndis ali sidera dicunt, Solēmq. de Oceano aquam haurire ignibus suis, & circum omnia sidera fundere, ut ea temperet, quia sunt ignea. Vnde dicunt, quia, cum haurit vndas, erigit Oceanum. Sed utrum vētorum spiritu aquæ erigantur, an Lunari cursu increpant, an Sole trahente decrepant: hoc soli Deo cognitum est, cuius & opus mundus est, solique omnis mundi ratio nota est. Oceani autem magnitudo incōparabilis, & intransieabilis latitudo perhibetur. Quod etiam Clemens discipulus Apostolorum vltus est iudicare, cum dicit: Oceanus intransieabilis est, & hi, qui ultra eum sunt, mundi.

Philosophi autem aiunt: quod post Oceanū terra nulla sit, sed solo denso aëre nubium continetur mare, sicut & terra subterius, ideo & Lucanus.

Cū mare cōuoluit gētes, cū littora Tethys,
Noluit vlla pati cælō contenta tenere:
Tunc quoq. tanta malis moles creuisset in
astra,
Ni superum rector presisset nubibus vndas.

^a Quidam aiūt in profundis Oceani esse quosd. meatus. *Plato in Phadone.*

^b Efflent maria, nunc retrahēte reducant. *Effluent m. n. r. reducantur. Ita enim paullo post retrorsum trahi, & resumi dicit. nisi ad nates referri maius.*

^c Quidam autem volunt cum augmento Lunari refundatur. *Verba sunt Ambrosij lib. 4. in fine capitis septimi.*

^d Alij Oceani vndis ali dixerunt sidera. *Vid. sup. cap. 15.*

Cur mare non crescat. Cap. XLI.

Cur mare maius nō fiat, ac tantis fluuio- rum copijs nullatenus crescat: Clemēs Episcopus dicit, eo quod naturaliter falsa aqua fluentum dulce in se receptum consumat, eoque fit, vt illud falsum maris elementū quanta scunq. recipit copias aquarū, nihilominus exhauriat. ^b Adde etiā quod venti rapiunt, & vapor calorque Solis assumit. Deniq. videmus ^c lacus multasq. lacunas paruo sub momenti spatio ventorum flatibus Solisq. ardore consumi. Salomon autē dicit: ad locū, vnde exeunt, flumina reuertuntur. Ex quo intelligitur: mare ideo non crescere quod etiā per quosdam occultos profundi meatus aquæ reuoluta ad fontes suos refluant, & solito cursu per suos amnes recurrant. Mare autē propterea factū est, vt omnium cursus fluuio- rum recipiat. Cuius cū sit altitudo diuersa, in discreta tamen dorso eius æqualitas. Vnde æquor appellatū creditur, quod superficies eius æqualis sit, Physi- ci autem dicunt mare altius esse terris.

^a Clemens Episcopus dicit. *lib. 3. Recognit.*

^b Adde etiā quod venti rapiunt. *Lucretius. Præ- terea magnam Sol partem detrahit æstu - Et mox. Tum porro venti magnam quoq. tollere partem. Humoris possunt. &c.*

^c Lacus, multasq. lacunas. *Lucretij verbis insisse videtur: Multosq. lacus, multasq. lacunas.*

Quare mare falsam habeat aquam.
Cap. XLII.

Rursus Ambrosius Doctor, docuit, dicēs, Mare idcirco dicunt veteres falsas atq. amaras habere aquas, pro eo quod ea, quæ ex diuersis fluuijs in id influunt, solis ardore ^b ac ventorum flatibus absumātur, tantūq. diurno vapore consumi, quantum per singulos dies ex omnibus annium cursibus in ipsum inuehitur. ^c Quod etiam Solis ratione fieri perhibetur, qui, quod purum ac leue est, ad se rapit: quod vero graue ac terrenum, relinquit, quod etiam amarum & im- potabile sit.

^a Rursus Ambrosius. *impotabile sit. lib. 2. c. 3.*

^b Ac ventorum flatibus. *Hæc verba non sunt Ambrosij: sed veluti ex precedenti capite repetita.*

^c Quod etiam Solis ratione. *Hæc est solertia, & iudicio, & discernendi quædam vi. Ita enim Ambrosius: quod ex solis quadam dijudicatione fieri perhibetur.*

De Nilo. Cap. XLIII.

Agyptus aëris calorem semp̄q. Solem habet: nunquam imbres vel nubes recipit, cuius loca Nilus fluuius æstatis tēpo- re inundat, quo pro pluuijs vtuntur. Oritur enim fluuius idem inter Austrū & Ortum. Etesiarum autem flatus à Zephyri parte, id est, ab Occiduo flat, & habet certū tempus. Nascuntur enim mense Maio, quarum flatus initio languens est, sed per dies augetur. Nam flant ab hora sexta in decimam. Harū igitur flatu resistente vndis, oppositiq. etiā ostijs eius, quibus in mare influit, arenarum cumulis, Nili fluctus intumescunt, ac retro reuerti coguntur. Sicque aquæ erumpentes propelluntur in Austrum. Quibus congestis Nilus in Ægyptum erumpit. Quiescentibus quoque Etesijs ruptisque arenarum cumulis, rursus in suam alueum re- dit fluuius.

^a Totius capitis sententia sumpta è Lucretij ead. de re elegantissimis versib. *lib. 6.* Nilus in æstate crescit, &c. Sed verba Lucretij (quib. libet vri solet) hoc loco delecta opera fugisse videtur.

De Positione terræ. Cap. XLIII.

Qualiter terra super aëre fundata libratis credatur stare ponderibus, sic dicit ^a Ambrosius: De terræ autē qualitate siue positione sufficiat secundum scripturam Iob

HH 3 scien-

sciendum, quia suspendit terram in nihilo. A Philosophi quoque similiter opinantur, aëre denso terram sustineri, & quasi spongiam mole sua immobilē pendere, sicq; vt aequali motu hinc atque inde, veluti alarum suffulta remigijs, ex omni parte librata propendeat, nec in partem possit inclinari alterā. Verūtamen, vtrum densitate aëris sustineatur: an super aquam pendeat, quia scribitur, qui fundauit terram super aquas: vel quomodo aër mollis tantam mollem possit sustentare terrenam: aut si super aquas est tā immane pondus, quomodo non demergatur: aut quomodo aequitatis libram teneat, ne in alteram partem propensa incumbat: hoc nulli mortalium scire fas est, nec nobis discutere, aut perferutari licet cuiquam tātam diuinæ artis excellentiam, dum cōstet eam lege maiestatis Dei, aut super aquas, aut super nubes stabilem permanere. Quis enim, inquit Salomon, sufficit narrare operatius, aut quis inuestigabit magnalia eius? Ergo quod mortalium naturæ secretum est, diuinæ potentia relinquendum est.

* Sic dicit Ambrosius. lib. 1. cap. 6.

De Terra motu. Cap. XLV.

Sapientes^a dicunt: terram in modū spongiæ esse, conceptumque ventum rotari, & ire per cauernas. Cūque tantū ierit, quantum terra capere non possit, huc atq; illuc ventus fremitum & murmura mittit. Dehinc querentis^b vi viam euadendi, dum sustinere eū terra non potuerit, aut tremit, aut dehiscit, vt ventum egerat. Inde autem fieri terramotum, dum vniuersa ventus inclusus concutit. ^c Vnde & Sallustius: Venti, inquit, per caua terre precipitati, rupti aliquot montes tamuliq; sedere. Ergo, vt diximus, tremor terræ, vel spiritu venti per caua terre, vel ruina inferiorū, ^d motūque vnde existit. Sic enim & Lucanus ait: Terraque dehiscente insolitis tremuerūt motibus Alpes. Terra motum autem illic assidue fieri, vbi caua terrarum sunt, in quibus venti ingrediuntur, & faciunt terramotum. Nam vbi arenosum est, aut solida est terra, non ibi fit terramotus. Terræ autem motio pertinet ad iudicium, quando peccatores & terreni homines spiritu oris Dei concussi commouebuntur. Item terræ commotio hominum terrenorum est, ad fidem conuersio. Vnde scriptum est: Pedes eius steterunt, & mota est terra, vtique ad credendum.

^a Huius quoq; capitis sententia è sexto Secretij sumpta.
^b Querentis vi viam euadendi. Omiserunt librarij illud vi sequentis alterius syllabæ vi similitudine delusi. Notum illud: fit via vi.
^c Vnde & Sallust. Venti (inquit) per caua terræ. Citantur eadem verba initio 1. q. etymolog. & à Sev. Georg. 2. ad V. Vnde tremor terris.
^d Motuq. vnde. Lucretius.
 Fit quoq; vbi magnas in aquæ vastasq; lacunas, Gleba vetustate è terræ prouoluitur ingens, Vt iactetur aqua, & fluctu quoq; terra vacillet.

De Monte Ætna. Cap. XLVI.

DE monte autem Ætna^a Iustinus in libro historiarum ita scribit, dicens: Siciliæ tellus tenuis ac fragilis, & cauernis quibusdam fistulisque ita penetrabilis, vt ventorū tota ferme flatibus pateat, nec non & ignibus generandis, nutriēdisq; soli ipsius naturalis materia, quippe intrinsecus strata sulphure & bitumine traditur. Quæ res facit vt spiritu cum igne introrsus colluctate frequenter & compluribus locis nunc flammæ, nunc vapores, nunc fumum eructet. Inde denique Ætnæ mōtis per tot secula durat incendium, & vbi acrior per spiramenta cauernarum ventus incubuit, arenarū moles egeruntur. Accedunt & perpetua fomēta insularū Æolidum, veluti ipsis vndis alatur incendium, neque enim in tam angustis terminis aliter durare tot secula tātus ignis potuisset, nisi & humoris nutrimentis aleretur. Hinc igitur fabulæ Scyllam & Charybdim peperere. Hinc latratus auditus, hinc monstra, hinc reddita simulacra, dum nauigantes, magnis vorticibus pelagi disidentis, exterriti, latrare putant vndas, quas sorbentis æstus vorago collidit. Eadem causa etiam Ætnæ montis perpetuos ignes facit. Nam aquarum ille concursus raptum secum spiritum in imum fundum trahit, atq; ibi suffocatum tandiu tenet, donec per spiramenta terræ diffusus, nutrimenta ignis incendat. Constat autē ad exemplum gehennæ, cuius ignis perpetua incendia spirabunt ad puniendos peccatores, qui cruciabuntur in secula seculorum. Nam sicut isti montes in tanta temporis diuturnitate vsque nunc flammis æstuantibus perseuerant, ita vt nunquam extingui possint: sic ignis ille ad crucianda corpora damnatorum finem nunquam est habiturus.

^a Iustinus, initio libri quarti. Vnde sunt hæc omnia vsq; ad allegoricā.

91 C H R O N I C O N

D. ISIDORI HISPAL. EPISC.
emendatum, scholijsque illustratum.

PER GARCIAM DE LOAISA, SACRÆ
Theologiae D. Archidiaconum de Guadal. Ecclesiae
Toletanae Canonicum.

P O T E N T I S S I M O E T
CATHOLICO PHILIPPO II.
Hispaniarum Regi.

GARCIA DE LOAISA, S. D.

LONGI temporis rationem exactè accurateq; tradere, laboriosum magnisq; difficultatibus refertū opus est: quum rerum casus certiq; euentus prius hominum memoriae mobili & inconstanti, quàm litteris, & libris temporis aeternitati consecrentur; annalesque ipsi innumeris sunt mortalium iniurijs expositi, primo scribentium perturbationibus & affectibus: dum vnusquisque suae gentis, patrieq; gloriam immortalem praeclare gestorum commemoratione efficere querit, deinde rerum publicarum tumultibus, prouinciarum incurfibus, omnia igne, ferro, seditione, & impetu populi vastantibus. Demum quum rerum praeteritarum recordatio illibatam temporis veritatem continere nitatur: tamen temporis ipsius longinquitate senescit, & antiquatur, atque in interitū labenti annorum cursu ruit. Et quamuis haec ita sint, tamen inter alia hoc vnum maximè virum doctum, consummatumq;, & omnibus ferè numeris absolutū efficit: nimirū in hac rerum incertitudine, & obscuritate studiose veritatē certā perspicuamq; inuestigare, inusitatasq; & occultas historiae vias indagare; cū nihil sit praestātius, vel ad sapientiā augendā, vel ad prudentiā confirmandā, vel ad imperij gubernacula piè & moderatè regenda, vel ad Reipub. mores intelligendos, motusq; populi coercendos, vel domesticorū conatus reprimendos, quàm rerū praeteritarū publicā memoriā, casus, euentus, seculorum omnium ac gentium obseruationē cognitā exploratāq; tenere. Quae omnia vnico Chronologiae ambitu cōplectuntur. Accipe igitur, potentissime Philippe, in quo religio, studiū Christiani nominis & cultus, singularis clemētia, admirabilis quaedā planeq; diuina ad imperandum sapientia longissimo rerū vsu, vt experimento, firmata elucet, Chronicon à D. Isidoro Hispalensi Archiepiscopo, Regiae Gothorū gentis lumine, atq; corona editum, quod, Maestate tua iubente, emendandum, notisque illustrandum susceperā, vt ad te, vnde exijt, tanquā in immensum totius probitatis, & equitatis Oceanum reuertatur: & si non ita ornatū, vt par erat, tamen quanto maximo potui lucubratum studio. Cum hoc mihi in primis iucundum, carumque sit, & a te mentis oculos semper positum; Catholicae tuae Maestati obnixè morem gerere, & humili animo deseruire, inuim; Regium, & augustum nomē, quoad possum, immortalitati dicare, pro teque Christo Regi aeterno assiduae vota soluere, vt incolumis, inter tot regnorum sollicitudines, & curas, intergeresque, & saluus permaneas. Vale.

DIVI

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

CHRONICON.

PRÆFATIO.

BREVEM temporum seriem, per generationes & regna, primus ex nostris ^a Iulius Africanus, sub Imperatore Marco Aurelio Antonino simplici historię stylo elicit. Deinde Eusebius Cæsariensis Episcopus, atque sanctę memorię Hieronymus presbyter Chronicorum Canonũ multiplicem ediderunt historiam, regnis simul, & temporibus ordinatã. Post hos, alij, atq. alij: inter quos præcipuè Victor ^b Tunnenſis Ecclesię Episcopus, recensitis prædictorum historijs, gesta sequentium ætatum, vsque ad Consulatum Iustini ^c Iunioris explevit. Horum nos temporũ summam, ab exordio mundi, vsque ad Augusti ^d Heraclij, & Sisebuti Gotthorum Regis principatum, quanta potuimus breuitate, notauimus, adijcientes è latere descendentem lineam temporum, cuius indicio summa præteriti seculi cognoscatur.

^a Iulij Africani temporum scriptoris meminit, præter alios, Eusebius in Chronico sub anno redempti orbis ccxxiiij. & alibi: Augustinus aduersus Faustum: Hieronymus Catalogo scriptorum Ecclesiasticorum, & præfatione in Daniele. Suidas dictione Ἀφρικανὸς & dictione κροδός, Eustachius in elegantissimo opusculo τῆς ἑξαμῆρης, quod apud me est, nusquam hæcenus editum, & omnium copiosissime Photius in Bibliotheca, quam de libris à se lectis concinnauit, qui auctor, quum & ipse huc vsque, non sine maximo publicę utilitatē dispensio, in tenebris lateat, opera pretium arduior eius verba apponere: ea sunt numerate xxxiiij. in hunc modum: ἀνεγνώσθη ἀφρικανὸς ἱεροκλῆν. ὁ τὸς ἔστιν ἐν ἡμετέροις λεγομένους κροδός ἐν λόγοις σωτῆρας. ἡ δὲ ἐστὶν ἡ σωτήριος μὲν, ἀλλὰ μὴ ἐν τῶν ἀποστολικῶν ἱστορικῶν παραλειπῶν. ἀρχεται ἡ ἀπὸ τῆς Μοσαϊκῆς κοσμογονίας, καὶ κατέσει ἕως τῆς Χριστοῦ παρουσίας. ἐπιβοχάδω ἡ διαλαμβάνει καὶ τὰ ἀπὸ Χριστοῦ μέχρι τῆς μαρτυρίας τοῦ ῥωμαίων βασιλέως βασιλείας, ὅτι αὐτῶν, ὡς φησὶ, καὶ ἡ συγγραφή συντελεῖται, ἐτῶν ἑσσα ε ψ η γ. τεύχη ἡ τοῦ βιβλίου εἰναι. ὅτι ἐστὶν πρὸς ὠργάνων γράφει πρὸς τοῦ κατὰ σωτῆρα διηγήματος, ὡς καὶ εἶναι αὐτῶ ἐν τοῖς ἑβραϊκοῖς ἀνεγγραμένον, καὶ ὡς ἡ δὲ ἀπὸ λαθὼν τῆ ἑβραϊκῆ ἐθνομολογία, ὅτι τὸ ἀπὸ τοῦ πρώτου πρώτου, ὅτι τὸ ἀπὸ τοῦ σχῆνου σχίσαι: ἡ καὶ ἐπιλυόμενος ἀργυρίου ἀντέγραφε. γράφει ἡ Ἀφρικανὸς πρὸς Ἀριστίδω ἐν ὅσιν κατὰ τὸ νομιζόμενον διαφωνία παρὰ μαθηταῖς, καὶ λαοῖς πρὸς τῆς τῶ σωτήρος ἡμῶν γενεαλογίας σύμφωνον εἶδηται. Legimus, inquit, Africani historicon. Hic ille est, qui etiam Cæstorum (nam ita inscribuntur) libros quattuordecim composuit. Et licet breuis admodum succinctusque sit, nihil tamen eorum, quæ scitu digna sunt, prætermittit. Orditur vero ab orbis creatione, quam Moyses posuit, vsque ad Christi aduentum progrediens. Summatim etiam ea, quæ à Christi temporibus, vsque ad Macrini Romanorum Imperatoris imperium euenire, complectitur, quo tempore ipsi, vt de se testantur, opus hoc absolutum est, continens in vniuersum annos quinquies mille septingentos viginti tres: estque in tomos quinque distinctum. Idem ad Origenē scribit, super ijs, quæ de Susanna narrantur, quomodo ipse nihil tale vnquam in Hebræorum monumentis legerit, neque omnino quidquam nomen cũ Etymologia Hebræa consentiat. Neque τὸ ἀπὸ τῆς πρώτου πρώτου, neque τὸ ἀπὸ τοῦ σχῆνου σχίσαι, quæ cuncta Origenes diluens ei respondit. Scribit etiam ad Aristidem Africanus dilucidè ostendens discordiam, quæ si nonnullis in Mattheo, & Luca, de Saluatoris nostri generatione inesse existimatur, concordem præfatus esse, sibi que per omnia consonare. Hæc Photius.

^b Restè hac pæcto: perperam aliàs Tunnenſis: fuit enim Victor Tunnenſis Ecclesię in Africa Episcopus, vt ex Isidoro, libro de viris illustribus, constat. Corrige etiam hanc vocem in principio Chronici Adonis Viennensis.

^c al. Minoris explicuit.

^d Heraclij, & Sisebuti. Libro verò Etymolog. 5. Heraclij Imperatoris, & Simeonis. Sub his enim principibus Isidorus claruit, vt patet ex D. Illesouso in additione virorum illustrium ad Isidorum, & ex Braulione Cæsariensi. De qua re lætius in nota vltima.

Prima ætas seculi.

Anni ab orbe c.

RERUM omnium creaturas sex diebus Deus formauit. Primo die condidit lucem: Secundo firmamentum cæli: Tertio speciē maris, & terrę: Quarto sidera: Quinto pisces, & volucres: Sexto bestias, atque iumenta: Nouissimè ad similitudinem

Anni ab orb. c.
CCXXX.

CCCCXXXV.

DCXXV.

DCCXCV:

DCCCCLX.

MCXXII.

MCCLXXXVII.

MCCCCLIII.

MDCXLII.

IIMCCXLII.

litudinem suam, * primum hominem Adam.

^b Adam annorum cccxxx. genuit Seth, qui pro Abel natus est, interpretatur que resurrectio, quia in ipso resuscitatum est semen iustum, quod est filiorum Dei.

Seth annorum ccv. genuit Enos, qui primus cepit invocare nomen Domini.

^c Enos annorum cxc. genuit Cainam, cuius nomen interpretatur natura Dei. Per idem tempus Cain primus, ante diluivum, civitatem condidit, quã de sola multitudine suã posteritatis implevit.

Cainam, annorum clxx. genuit Malaleel, cuius nomen dicitur plantatio Dei.

Malaleel, annorum clxv. genuit Jared, qui interpretatur descendens, siue roborans.

Jared, annorum clxii. genuit Enoch, qui translatus est à Deo, ^d qui etiam nonnulla scripsisse fertur, sed ob antiquitatem, suspectã fidei à Patribus refutata sunt.

Enoch, annorum clxv. genuit Mathusalem, qui sexcentorum ferie vixit, xxi. annis post diluivum reperitur.

^e Sed non reperitur Mathusalem propter quod nonnulli cum patre suo Enoch, qui translatus fuerat, aliquantulum fuisse, donec diluivum præteriret, falsa opinione existimant. Hac generatione concupierunt filij Dei filias hominum.

Mathusalem, annorum ^f clxvii. genuit Lamech. Hac generatione Gigantes nati sunt. Hac quoque ætate Iubal ex genere Cain artem Musicam reperit, cuius etiam frater Tubal Cain æris, ferri que artium inventor fuit.

Lamech, annorum clxxxix. genuit Noë, qui diuino oraculo arcã ædificare iubetur, anno ætatis suã quingentesimo. His temporibus, vt refert Iosephus, scientes illi homines, quod aut igne, aut aquis perire poterant, in duabus columnis, ex latere, & lapide factis, studia sua conscripserunt, ne deleteretur memoria eorum, quæ sapienter inuenerant. Quarum lapidea columna fertur diluivum euasisse, & hætenus in Syria permanere.

Noë anno sexcentesimo factum legitur diluivum; cuius & arcam Iosephus sedisse refert in montes Armenia, qui vocantur ^h Ararat. Fuerunt autem Noë filij tres: ex quibus ⁱ septuaginta duæ gentes sunt ortæ; id est, quindecim de Iaphet, triginta de Cham: viginti septem de Sem.

Finitur prima ætas ^k per annos iimccxlii.

* al. Primum hominum, quem appellauit Adam.

^b Adam auctore Iosepho lib. 1. cap. 2. antiquitat. rufum sonat, quod è rubra terra formatus esset. Idem ex eodem Zonarastomo 1. August. vero psal. 95. Adam orbem terrarum significare ait: quod toto orbe terrarum sparsus sit: quomodo & Cyprianus, tractatu de Sina, & Sion. Obserua verò Isidorum in annorum supputatione serè 70. interpretes sequi, vt Iulius Africanus, Origenes, Eusebius, alijque ex Patribus antiquis, quam alij contra reijciunt. Augustinus lib. 15. de ciuitate Dei, cap. 13. existimat hanc annorum deprauationem, qua in codicibus est, vitio eius accidisse, qui de bibliotheca Ptolemæi, primus 70. interpretationem describendam sumpsisset. Editio nostra, vixit,

inquit, Adam centum triginta annos, & genuit filiũ, ad imaginem, & similitudinem suam, vocauitque nomen eius Seth. Quam numerandi rationem etiam sequitur Philo, & iebraorum chronicon, iuxta Hebraicam diuinã Scripturã veritatem. D. Hieronymus questionibus in Genes. sciendum, inquit, quod vsque ad diluivũ, vbi in nostris codicibus ducentorum, & quod excussit annorũ, genuisse quis dicitur: in Hebræo habet centum annos, & reliquos, qui sequuntur.

^c Enos. Gen. 5. & Ioseph. Antiq. Indæ. lib. 1. cap. 3. & Cedrenus statim in iuxta. Eadem Ado Vieni. ex Isidoro, vt pleaque omnia.

^d Iuxta Apostolos testimonium ex libro Enoch sumit: prophetauit,

phetauit, inquit, de his, septimus ab Adā, Enoch dicens: Ecce venit Dominus, &c. Reijctur tamen liber ille à Canone: Et Augustinus lib. 18. de ciuitate Dei, cap. 38. affirmat non fuisse ab Enoch scriptum: quem Hieronymus inter Apocryphos connumerandum censet lib. virorum illustrium, de Iuda Apostolo agens. Contra Tertullianus libro de habitu mulierum, fuisse ab Enoch scriptum asserit, neq. in armarium Iudaicum admitti, à Christianis tamen non esse reijciendum; unde ipse integras sectiones citat, praesertim lib. de idololatria, de pudicitia, de cultu virginum. Idem facit Origenes Homilia 28. & in Anacephalosi lib. 4. de principijs. De Enoch, & libro ab eo scripto, eruditissime differit in Epistolam Iuda, loco vigesimo de Prophetia, Petrus Martines, insignis doctus Hispania nostra.

^a De hac multorum hominum libris agitata quaestione fuisse disputat Hieronymus, super Genesim. Et Augustinus super Genesim, quaestione 2. & lib. de ciuitate Dei. 15. cap. 10. & 11. & Ado in Breuiario, Beda denique libello de sex aetatibus. ^e Sed non reperitur -- existimant, uac in quibusdā m. s. desunt.

^f In hac sententia est D. Augustin. lib. de ciuit. 15. cap. 10. & 11. & D. Hieronymus quaest. in Genes. & venerabilis Beda, in Chronico. A quo tamen numero Complutensis, & Regia bibliorum editio duobus annis, qui in illis minus sunt, discrepant. Alij vero aliter hac de re sentiunt, inter quos est Nicephorus, qui in Chronologia sua, centum & octoginta septem annos natum Mathusalem genuisse Lamech asseuerat. Cuius sententiae etiam Ado subscribit, consentitque Aldina, & Germanica bibliorum editio. Ceterum in hac temporis diuersitate, Hieronymi, Augustini, Isidori que sententiam eo libentius amplector, quod lxx. quos hic noster, toto hoc penè opusculo, multos habet, in eadem fuisse animaduertam, ut testatur Lucas Diaconus in quadam praefatione, quam Isidori Chronico praefixit.

^g Quod Moysi dicitur taba, non tam arcam significat, quā quoduis vas navigationi aptum. Ut apud Graecos πλοῖον. Est autem Iosephi locus 1. antiq. cap. 5.

^h Sunt hi montes in Armenia superiore, prope Persas, qui Graecis Taurus appellantur, & Armeniam sciunt. A Revofo, ut auctor est Iosephus, lib. 1. antiq. c. 4. Cordyans mons, & à Damasceno Baris appellatur. Vide Hieron. de locis hebraic.

ⁱ Augustin. lib. 15. ciuitat. cap. 3. colligit. 73. nimitū. 15. de Iaphet, 31. De Cham. 27. de Sem: quamuis capit. 11. eiusdem lib. septuaginta duas linguas, & gentes totidem tatarum exortas fuisse ex Noë probet.

^k In his decem hominum aetatibus eundem annorum numerum, ab Adam, usque ad diluuium, sequuntur Eusebius, Hieronymus, Zonaras, Isidorus lib. Etymol. 6. cap. 39. & alij. Ex Hebraeorum vero sententia tantum sunt à creatione mundi, usque ad diluuium, anni M. DCLVI. ut patet ex Genes. cap. 4. & 5. & Hebraeorum Chronologijs. Est & apud nos Chronicon Graecè m. s. ἀνώμερον ubi anni 11 M. CC LXXI. referuntur. cuius haec sunt uerba: ἐν τῷ ἑκοστῷ ἔτει τῆς Σημιζανουσιασῆς ἢ τῆς Νοε καλῆτος γενέσεως τῆς κοσμῆς β. σ. β. ἔγενετο ὁ κατακλυσμὸς ἐπὶ πάντας τῆς γῆς, anno centesimo Sem, sexcentesimo uero Noë; creationis autē mundi his millesimo, ducentesimo, sexagesimo secundo, factum est diluuium super terram. Quem numerum Antonius Contius in notis ad Nicephori Chronologiam, reponendum censuit. At Iosephus lib. 1. antiq. c. 4. diuersam ab Hebraica ueritate, & 70. interpretum supputationem sequitur. Ait enim ab Adam, usque ad uniuersalem pluuiam, fluxisse annos bis mille sexcentos quinquaginta sex. Adeo sunt uaria, & discrepantes de mundi aetate sententiae; quod codicum corruptione accidisse arbitror, facile enim in notis numerorum errant. Et inde tot serò de annis mundi opiniones, quot scriptores, inuenies.

Secunda aetas saeculi.

SEM, ^a anno secundo post diluuium, quū centum esset annorum, genuit Arphaxad, à quo gens Chaldaeorū exorta est. Iste Sem fertur fuisse ^b Melchisedech: qui primus post diluuium condidit urbem Salem, quae nunc uocatur ^c Ierusalem.

^d Arphaxad annorum cxxxv. genuit Sala à quo antiqui Salamitæ uel ^e Medi.

Sala, annorum cxxx. genuit Heber, à quo Hebraei nuncupati sunt.

Heber, annorum cxxxv. genuit Phaleg, cuius tempore turris Babel aedificata est, ^f factaque linguarum diuisio. Huius turris altitudo ^g quattuor millia dicitur tenere passuum; paulatim à latioribus in angustias coarctata; ut pōdus imminens facilius sustentaretur. Describunt ibi tēpla marmorea, lapidibus pretiosis, auroque distincta, & multa alia, quae uidentur incredibilia. Hanc turrim ^h Nembrot Gigas construxit, qui post confusionem linguarum, migravit inde ad Persas, eosq. ignem colere docuit.

Phaleg, annorum cxxx. genuit Rehu. His temporibus primum tēpla constructa sunt, & quidam principes gentium, tanquam ⁱ Dij, adorari cœperant.

Rehu, annorum cxxxvi. genuit Seruch, ^k sub quo Scytharum

Anni ab orb. c.

IIMCCXLIII.

IIMCCCLXXIX.

IIMDLIX.

IIMDCXLVII.

IIMDCCLXXII.

IIMDCCCV.

Anni ab orb.c.

IIIMXXXV.

IIIMCXIII.

IIIMCLXXXIII.

tharum regnum exortum est : vbi primus regnavit ^l Tanaus.

Seruch,annorum cxxx.genuit Nachor. Ægyptiorum regnum sumit principium,vbi primus regnavit ^m Zoes.

Nachor,annorum ⁿ lxxix.genuit Thare, sub quo regnū Assyriorum,Sicyoniorumque exoritur. Sed primus in Assyrijs regnavit ^o Belus: quem quidam ꝑ Saturnum existimāt: primusque in Sicyonijs ^q Ægialeus, à quo Ægialea nuncupata est, quæ hæctenus Peloponellus vocatur.

Thare,annorum lxx.genuit Abraham. Per idem tempus Ninus Rex Assyriorum regnavit : qui primus ^r bella instituit, & armorum instrumenta inuenit. Hac ætate Magica ars in Perside à Zoroaste Bactrianorum Rege reperta est. A Nino Rege occiditur. Muri quoque Babyloniz à Semiramide, Regina Assyriorum, ædificantur.

A diluuiio, vsque ad natiuitatem Abrahæ, anni dccccxlii. Finitur secunda ætas per annos IIIMclxxxiv.

^a Iosephus lib. 1. antiquit. capit. 14. Sem existimat fuisse tertium Noe filium. Iaphet verò fuisse natu maximum. Et licet Genes. 5. scriptum sit : Noë genuit Sem, Cham, & Iaphet, & alijs locis primus numeretur in ordine, affirmant tamen aliqui Hebræorum, id propter eius dignitatem tantum factum, vt potè ex quo Christus genus duxit, fuisseque natu minimum : idque hac ratione adstruunt, quod serè semper minores natu in genealogia, & prædictionibus Saluatoris potissimum locum obtineant : vt de Isaac, Jacob, Ioseph, Manasses, Dauid, Salomon, D. Augustinus lib. 16. de ciuit. Dei, cap. 2. Sem, Cham, & Iaphet historiã de Saluatoris vita ac morte interpretatur.

^b Idem ait Hieronymus quæst. in Genesim. & epistola ad Euagrium affirmat, vsque ad sacerdotium Aaron omnes primogenitos ex stirpe Noë, quorum series in hac secunda ætate describitur, sacerdotes fuisse, victimasque Deo immolasse. Et hæc sunt primogenita, quæ Esau fratri suo Iacob vendidit, Genes. 25.

^c Hieronymus epistola ad Dardanum, & ea, quæ est ad Euagrium sic inquit: Prius Iebus, postea Salem, tertio Ierusalē, nunc Ælia. Ioseph. lib. 7. antiquitat. c. 3. ait, quosdã fuisse, qui dixerint, etiam Homerum Poetam Ierosolyanã, hanc urbē appellasse, quæ appellatio ei primò à Dauid, expulsis de summa arce Iebusæis, est attributa. Verum hæc ciuitas postea, merito suo, vt verum, ita nominum quoque, vagam volubileque fortunam experta est. De quibus omnibus vide, quæ illustrissimus Iricus de Mendoza, quem honoris causa nomino, eruditissimè in suo libro memoriali congregit.

^d In editione 70. interpretum dicitur Arphaxad, genuisse Cainam, & Cainam Sala, quod hebræi reijciunt, à quibus tantum decem generationes enumerantur, à Noe vsque ad Abraham, sicuti ab Adam, vsque ad Noe. Beatus tamen Lucas cap. 3. vnde cum recenset, Cainam in hanc generationis seriem inferens, in hoc Græcorum, ad quos scribebat, exemplaria sequitur, quibus lxx. editio illis temporibus receptissima, & tantum nota erat. Hieronymus huius quæstionis difficultate penè obrutus fatetur ingenue, se, propter ingenij tarditatem, nodum hunc dissolvere non posse. Sic Beda prologo in acta Apostolorum. Augustin. lib. 2. contra epist. Parmen. Recentiores etiam grauiter in hac quæstione se torquent, præsertim Lipomæus, Catena in Genes. Sixtus Senens. lib. 5. Bibliotheca, annot. 88. & lib. 7. hæres. 7. Et Hieronymus Contr.

ctus, libello de sex ætatibus.

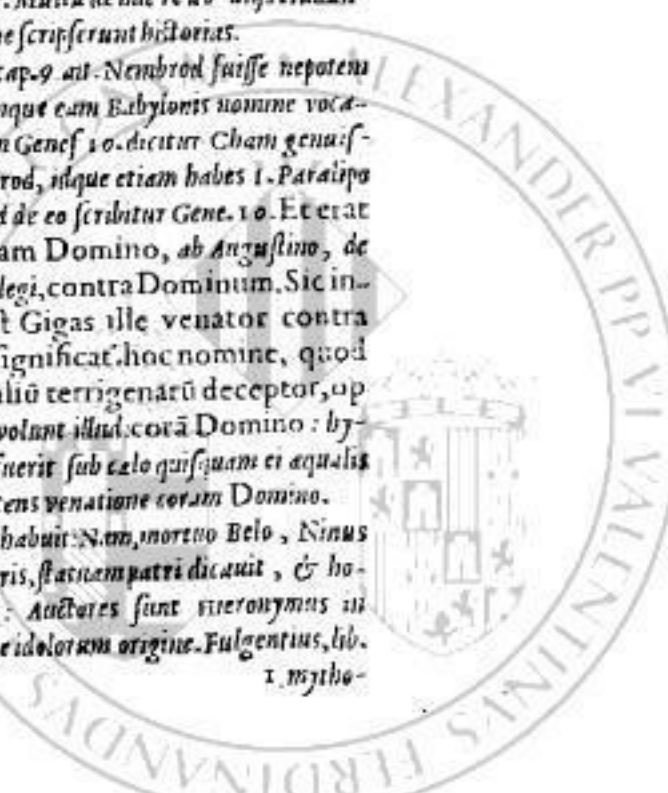
^e Sic rectè, ni fallor, ex Luca Tudenfi hunc locum restitui, quum antea legeretur Samaritani vel Medi. Constat enim ex Iosepho lib. 8. antiq. cap. 12. Samaritas, à quodam Samaro, nomen sibi inuenisse.

^f A diluuiio, vsque ad diuisionem linguarum, fluxere, secundum Hebræicam supputationem, ducēti septuaginta duo anni, ex vnaque lingua hebræa, 72. lingua, vt ipsis hebræis placet, facta sunt: quod colligunt à capitibus familiarum, teste Augustino, lib. 16. de ciuitate Dei, cap. 11.

^g Locus hic in quibusdã mutilus, sed facillè ex D. Hieronymo, vnde ad verbum desumitur, in integrum restitutus. Is enim super Isaiam, cap. 14. ad illud: Per davi. R. hyicis moni; Arx, inquit, id est, Capitulum illius urbis, est turris, quæ ædificata post diluuiū, in altitudine quattuor millia dicitur tenere passuum, paulatim de lato in angustias coarctata, vt pondus imminens facilius à latioribus sustentetur. Describunt ibi templum marmorea, aureas statuas, plateas lapidibus, auroque fulgentes, & multa alia, quæ videantur incredibilia. Iosephus lib. 1. antiq. cap. 9. huius turris altitudinem & latitudinem admirandam esse ait. Situm urbis Strabo commemorat. lib. 16. Geographia, marorum circuitum refert Herodotus quadringentorum octoginta stadiorum fuisse. Multa de hac re ab alijs traduntur, qui Græcos, Latinosque scripserunt historias.

^h Iosephus lib. 1. antiq. cap. 9. ait. Nemrod fuisse nepotem Noe, ex filio Cham, turrisque eam Babylonis nomine vocatam, à confusione. Ceterum Genes. 10. dicitur Cham genuisse Chus, Chus porro Nemrod, ilque etiam habes 1. Paralipomen. c. 1. Nota obiter, quod de eo scribitur Gene. 10. Et erat robustus venator coram Domino, ab Augustino, de ciuitate Dei, lib. 16. cap. 1. legi, contra Dominum. Sic inquit, intelligendus est Gigas ille venator contra Dominū. Quid autè significat, hoc nomine, quod est venator, nisi animalium terrigenarū deceptor, oppressor, extirpator? Alij volunt illud, corā Domino: hyperbolem esse, quod non fuerit sub celo quisquam ei æqualis potentia: vnde vertitur, potens venatione coram Domino.

ⁱ Hinc idololatria ortū habuit: Nam, mortuo Belo, Ninus eius filius, in solatium doloris, statuem patri dicauit, & honores sacrificiaq; tribuit: Auctores sunt Hieronymus in Oseam, ca. 2. Hegesippus de idololorum origine. Fulgentius, lib. 1. mytho-

1. *mytholog. Cyrillus lib. 3. contra Iulianum.*
 k *Quattuor regna vno serè tempore exorta, Assyriorum, ab Ortu, Sicyoniorum ab Occasu, Scytharū, ab Aquilone: Ægyptiorum, à Meridie. Eusebius auctor est. Sed Assyriorum multo erat potentius, & sublimius cæteris, vt tradit Augustinus lib. 16. de ciuitat. Dei, cap. 17.*
 l *Alij scribunt Taurus. Vid. Herman. Contract.*
 m *Mincus dictus, auctore Herodoto, & Iosepho, lib. 8. antiq. cap. 6.*
 n *LXXIX. Sic Nicephorus, at Gen. 11. secundum Heb. veritatem XXIX. secundum Septuag. clxxxix.*
 o *Ita Eusebius in Chronico: Tharæ, inquit, anno vigesimo octauo Assyriorum Rex primus, Belus mortuus est, quem Assyrij Deum nominauerunt, & alij dicunt Saturnum: atque filio suo regnum tradiderunt: vocabatur autem Ninus. Et idem principio regni Assyriorum: Primus omnium Asiæ, exceptis Indis, Ninus Beli filius regnavit annis LII. quem locum ita legi deprehendi in vetusto m. s. Eusebij codice: Primus omnis Asiæ, exceptis Indis, Ninus, Beli filius,*

regnauit. *Emq. lectionem amplector, ex Augustino lib. 17. de ciuitat. Dei. Et ex ipso Eusebio lib. 10. de preparatione.*
 p *Cicero lib. 1. de natura Deorum Physicam rationem, non inelegantem, inclusam in fabula Saturni ait, discique Saturnum, quod annis saturaretur.*
 q *Eusebius: Tharæ anno quadragesimo nono Sicyoniorum, in Græcia, regnavit Europus, defuncto Ægialeo: qui primus Sicyoniorū regnavit, ex quo territorium Pelopenosiorum Ægialea vocabatur. Pausanias Corinthiacis, & Clemens Alexand. Strom. lib. 1.*
 r *Vide Eusebium, & Augustinum lib. 21. cap. 14. ciuitat. Et Iustinum initio historie, post verba autem: armorum instrumenta, in vno m. serant hæc, quæ sequuntur: Cuius vxor Semiramis Babylonie muros instaurauit. Ninus etiam bello vicit Cham, qui adhuc vivebat, & regnabat in Baëtra; & dicebatur Zoroastes, id est, Magicæ artis inuentor, qui & septem liberales artes in quattuordecim columnis scripsit, septem æneis, & septem lateritijs.*

Tertia ætas.

Anni ab orb. c.
 IIIMCCLXXXIII.

IIIMCCCXLIII.

IIIMCCCCXXXV.

IIIMDXLV.

IIIMDCLXXXIX.

Abraham annorum c. genuit Isaac, ex Sara libera. Nam primum ex ancilla Agar genuerat Ismael, à quo Ismaelitarum gens, qui postea Agareni, ad vltimum ^a Saraceni sunt dicti.

Isaac annorum lx. genuit geminos, quorum primus Esau, à quo ^b Idumæi, secundus Iacob, qui cognominatus est Israel; à quo & Israelitæ sunt nuncupati. Hoc tempore regnū Græcorum inchoat, vbi primus regnavit ^c Inachus.

^d Iacob, annorum xc. genuit Ioseph. His temporibus ^e Serapis Iouis filius Ægyptiorum Rex moriens, in Deos trāsferatur, & Memphis ciuitas in Ægypto conditur. Tunc apud lacum Tritonidem Minerua in specie virginali apparuit, quæ plurimis claruisse ingenijs prædicatur. Hæc enim inuentrix fabricæ fuisse dicitur: clypeum, & arcum hæc reperit: orditi telam, & colorare lanas, hæc docuit. Hac etiam ætate Phoroneus Rex Inachi filius claruit, qui primus in Græcia leges, iudiciaque instituit.

Ioseph vixit annos cx. Ex hoc tempore Græcia ^f Argo renante, habere segetes cœpit, delatis aliunde seminibus.

^g Hebræorum seruitutis, in Ægypto, anni cxli. post obitū Ioseph reperiuntur. His temporibus ^h Prometheus fuisse scribitur, quem fingunt fabulæ de luto formasse homines. Tunc etiam frater eius Atlas Astrologiam reperit, motumque cæli, & rationem primus considerauit. Tunc fuit & Mercurius, nepos Atlantis, multarum artium peritus. Et ob hoc post mortem in Deo translatus. Hac etiam ætate primus ⁱ Proclitus quadrigam iūxit, eodemque tempore Cecrops Athenas condidit, & ex nomine Mineruæ, Articos Athenienses vocauit. Iste etiam bouem immolans ^j primus in sacrificio Gentilitu Iouem adorari præcepit. Hoc tempore in Græcia Corinthus condita, ibique picturæ ars à Cleanthe reperia est. Tunc primi Curetes, & Coribantes modulatam in armis saltationem, & consonam inuenerunt. Tunc etiam fuisse scribitur in Thessalia sub Deucalione factum diluuium, & Phæ-

Anni ab orb. c.
IIIMDCCXXIX.

Phaëthontis fabulosum incendium.

Moyſes, annos xl in eremo rexit populum de ſeruitute Ægyptia liberatum. Hoc tempore Iudæi per Moyſem ſimul cum lege ^k & litteras habere cœperunt. Tunc templū Delphi conſtituitur: vitis in Græcia inuenitur.

IIIMDCCCLVI.

Iofue ſucceſſor Moyſi, regit populum annos xxvii. His temporibus primus ^l Erichthonius, Athenieſium princeps, in Græcia quadrigam iunxit.

IIIMDCCXCVI.

^m Orthoniel annos xl. ⁿ Cadmus regnat Thebis, qui primus Græcas litteras inuenit. Per idem tempus ^o Linus, & Amphion, primi tunc apud Græcos in muſica arte claruerunt: ^p Idxiq̄ue Daçtily ferrum metallum in Græcia eodem tempore inuenerunt.

IIIMDCCCLXXVI.

Aod, annos lxxx. His tēporibus fabulæ fictæ ſunt: De Triptolemo, quod iubente Cerere ſerpentium pinnis geſtatus, & indigentibus frumenta volando diſtribuerit: De Hippocentauris, quod equorum, hominumq̄. fuerint natura permixti; De cerbero tricipite inferorum cane: De Phryxo, & Helle eius ^r ſorore: quod ariete vecti per mare tranauerint: De Gorgone meretrice quod crinita ſerpentibus fuerit, & aſpicientes ſe cōuertebat in lapides: De Bellerophōte, quod equo pennis volante ſit vectus: De Amphione, quod citharæ cantu, lapides & saxa commouerit.

IIIMDCCCXVI.

Debbora, annos xl. Per idem tempus Apollo citharā condidit, & Medicinæ artem inuenit. Fabula quoque tunc ficta de fabro Dædalo, & de Icaro eius filio: quod ap. ti. ſibi pennis volauerint. Hac ætate primus regnat Latinus. ^s Picus, qui fertur fuiſſe Saturni filius.

IIIMDCCCCLVI.

^t Gedeon, annos xl. Hac ætate vrbs ^v Tyria conſtruitur. Alter quoque ^x Mercurius lyram reperit, & Orpheo tradidit. Hoc tempore ^y Philemon primus apud Pythium ^z chorum inſtituit. Tunc etiam dicitur fuiſſe magiſter Hercules Thrax Linus, in arte Muſica, clarus. Argonautarum quoque nauigatio tunc ſcribitur.

IIIMDCCCCLIX.

Abimelech, annos tres: Iſte ſeptuaginta fratres ſuos interfecit. Hercules Ilium vaſtauit, & in Libya Antheum palæſtricæ artis inuentorem interemit.

IIIMDCCCCLXXXII.

^a Thola, annos xxiii. Huius tēporibus in Troia, poſt Laomedonta, regnauit Priamus. Tunc fabula ficta eſt de ^b Minotauro beſtia labyrintho incluſa.

IIIMIIII.

^c Iur, annos xxiii. Per idem tempus Hercules agonem Olympicum inſtituit. ^d Carmentis nympha Latinas litteras reperit.

IIIMIX.

Iephte, annos vi. Huius tempore Hercules quinquageſimum ſecundum annum agens, ob morbi dolorem, ſeſe flammis iniecit. Per idem tempus Alexander Helenam rapuit, Troianumque bellum decennale ſurrexit.

IIIMXVII.
IIIMXXV.

^e Abelan, annos vii. Amazones primum arma ſumpſerunt. ^f Abdon, annos vii. Huius anno tertio Troia capta eſt, & Æneas Italiam venit.

IIIMXLV.

Samſon, annos xx. Aſcanius Æneæ filius ^g Albam condidit. Vlviſis quoque fabulæ ſiue Syrenarum eodem tempore fictæ ſunt.

IIIMLXXXV.

Heli ſacerdos, annos ^h xl. Arca teſtamenti ab alienigenis

Anni ab orb. c.
III MCXXV.

capitur. i Regnum Sicyoniorum finitur.
k Samuel, & Saul, annos xl. Lacedæmoniorum Regnum
exoritur. Atq. in Græcia i Homerus primus Poeta fuisse pu-
tatur. A promissione Abrahamæ, vsq. ad Dauid, anni DCCCXl.
Finitur tertia ætas per annos I I I I MCXXV.

a Populi Arabia postea à M. Mohamedo Dei flagello Saraceni
dicti, is enim se Dei Prophetam ambitiose, & mendaciter i-
ctans, multos Asia, & Africa populos ad fidei Christiana de-
fectionem commovit; quos falsa religione imbuens, Saracenos
ex Dei præcepto vocari dicebat, à Sara legitima vxore Abra-
hæ, tanquam legitimos diuina promissionis hæredes. Et inde
Saracenorum regnum sumit exordium, sub Neraclio Imperatore.
b Sic Genes. 36. Esau appellatur pater Idumæorum, & Eu-
sebius in Chronico. 1105 Strabo lib. 6. ait populos esse inter In-
diam, & Arabiam sicos ad Occasum, Casio monti proximos,
& à Nabathæis ortos.

c Eusebius in Chronico: Castor Chronographus de
Argiuorum regno quod loquitur, consequenter
perlequemur: Reges Argiu ab Inacho, vsque in
Sthelenum, siliū Crotopi: Quem locum ex veteri, m. s.
ita corrigere: Castor de Argiuorum regno ita loquitur:
perlequemur consequenter Reges Argiuorū
ab Inacho, vsque in Sthenelatum, &c. Pausanias
etiam lib. 2. Corinthiac. Sthenelam silium Crotopi facit. De
hoc August. lib. 18. cap. 8. ciuitat. Phorobas, inquit, Rex
Argiuorum sextus fuit, & septimi Regis Triopæ
filius Iafus, & Rex nonus Sthenelas, siue Sthene-
leus, siue Sthenelus; variè quippe in diuersis aucto-
ribus inuenitur. Hec August.

d In alio m. s. erat Iacob annorum IX. verum mendo-
se, vt ex sacris litteris manifesta computatione colligitur. N. t.
Ioseph de carcere eductus, vt Pharaoni Regi somnium inter-
pretaretur, annorum erat triginta; Princeps totius Ægypti
constitutus. Genes. cap. 41. Idem, dum per fratres patrem ac-
cessit iuber, annorum triginta nouem. Nam septem ab expo-
sito somnio sterilitatis elapsi fuerant, & secundo abundantia
tam serè exacto Iacob in Ægyptum venit Genes. 45. & co-
ram Pharaone respondit, se in centesimo trigesimo ætatis an-
no constitutum. Genes. 47. si itaque subducamus XXXIX. an-
nos, à centum triginta, remanebāt reliquæ non. quinq. & vnus
anni, quos agebat Iacob, dum Ioseph in senectute genuit.

e Clemens Alexandrinus lib. 1. Strom. Apis, inquit, Rex,
Argiuorum edificauit Memphim, vt dicit Ariltip-
pus in primo Arcadicorum. Aristæus verò Argiuus di-
cit eum nominatum esse Sarapim, & eum esse, quem colunt
Ægyptij. Nymphodorius autem Amphipolitanus, in tertio de
legibus Asia, dicit, Apis taurum mortuum, & conditum
loculo, qui veger's Græcè dicitur, fuisseque repositum in tem-
plo Dæmonis, qui colebatur: & hinc appellatum fuisse Sar-
apim, & postea quædam eorum, qui illuc habitabant, consuetu-
dine, Sarapim: est autem Apis tertius ab Inacho, qui locus
ad verbum est apud Eusebium lib. 10. Preparat. Vide Au-
gustin. ex Virron. lib. 18. cap. 7. ciuitat. Tacitum lib. 20. Et
Iulium Firmicum in erudito libello de mysterijs, & erroribus
profanarum religionum.

f Argus fuit quartus Argiuorū Rex, filius Apis. Euse. Chro.
g Ægyptiaca seruitus tribus modis supputari solet, iuxta
tres diuersa temporum initia. Primum ab illa memorabili pro-
missione facta Abrahamæ Genes. 12. Egredere de terra tua,
& de cognatione tua, & de domo patris tui, & ve-
ni in terram, quam monstrauero tibi. Ab hac igitur

professione Abrahamæ, de Haran, in terram Chanæam, vsque ad
exitū filiorū Israel de oppressione, & dura seruitute Pharao-
nis, sunt anni 430. atq. ita eos enumerat Paulus ad Galat.
3. Abrahamæ dictæ sunt promissiones & semini eius,
&c. Et paulò post: Hoc autè dico. testamētū cōfirmā-
tū à Deo, quæ postquadringētos & triginta annos
facta est lex. Et Exod. 12. Habitatio autem filiorum
Israel, qua manserunt in Ægypto, fuit quadringē-
torum triginta annorum, quibus expletis eodē die
egressus est omnis exercitus. Illud verò obseruandum
post illa verba: qua manserunt in Ægypto, in Græcis
codicib. amplius legi, καὶ ἐν γῆν παραῶν, & notauit Augusti-
nus, quæstionibus in Exodum, expendens hunc locū, ita, vt tota
illa peregrinatio, in terra Chanæ, & in Ægypto fuerit. 430.
annorū. Sic Cyrillus, & Rupertus. Secūda supputatio est, ab
eo tēpore, quo Iacob cum filijs suis descendit in Ægyptū, in qua
nummerantur ducenti & quindecim anni. Tertia & postrema
à morte Ioseph, quo sublato, fuit vera illa, & operosa seruitus,
qua gens hebræa exactionibus, iniurijs, persecutionibusque
omnis generis attrita, tandem diuino beneficio, duce Moysē, in
libertatem asserata est. Durauitq. per annos 144. vt colligitur
Eusebius in Chronico, Augustinus lib. de ciuitat. 16. caput.
43. & quæstionibus in Exodum.

h Clemens Alexandrin. lib. 1. Stromat. Tempore Promæ
Promethens, & Atlas, & Epimethens. Eusebius à Promæ-
theo ob id homines factos fuisse creditum ait, quod cum esset
sapiens, feritatem eorum, & miniam imperitiam, ad huma-
nitatem, & scientiam transfiguraret. Idem August. lib. 18.
cap. 8. ciuitat.

i Proclitus. Al. Procellus, Trochilus, atque etiam
Atogilus.

k Primus litterarum inuentor fertur fuisse Taautus, te-
ste Eusebio lib. 1. cap. 7. Preparat. Verū idem lib. 10. probat
ab hebræis repertum esse, & propagatā litterarum inuēti-
onem. Idē Isidorus lib. Etymol. 1. c. 3. Hieron. præf. in libros
Regū. Theodor. super Genes. c. 5. in illud. Ambulauitque
cum Deo, & non apparuit. de Enoch, inquit, quod primus
litteras didicit, & primus descripsit celestia signa.

l Virgil. Georg. 3. Primus Erichthontus, curcus, &
quatuor autus iungebat equos.

m De eo Iudicum tertio. Iudæ autem iudiciū Isidorus præ-
termittit, vel quia parum rexit populum, vel quia non fuit
Iudæ, sed dux belli tantum, vt est Iudicum. 1. A Iosepho lib.
5. cap. 7. Othoniel Cenes vocatur.

n Clemens Alexand. 1. Strom. Cadmus, inquit, fuit
Phœnix qui Græcis litterarum inuentor exitit, vt
ait Ephorus: Vnde etiā scribit Herodotus litteras
appellatas fuisse Phœnicias. Alij autē dicūt, Phœni-
cēs & Syros, primos excogitasse litteras. Hec Clemēs.

o Euseb. ann. 3780. Linus & Thebis, & in m. s. Linus
Thebeus.

p De Ideis Dactylis Euseb. in Chronicis. Idæi, inquit, Da-
ctyli, his tēporibus erant, qui ferrū repererūt. Cle-
mēs Alex. 1. Strom. Idæos Dactylos fuisse sapiētes tra-
dit, inuentores litterarum, & numerorū multico-
rum: propter quam, inquit, causam sunt appellati,
qui

qui sunt apud Musicos Dactyli, Phryges autē erāt, & barbari Idæi Dactyli. Et paulō post, Celmis & Dānaneus Idæis Dactylis ferrum primi inuenerunt in Cypro. *Alius autē Idæus ferri inuenit temperaturā. Fuerunt autē Idæi Dactyli Minervæ filij, & Solis, vel, ut alij volūt, Saturni, & Alciope: qui alio nomine Corybantæ appellātur. Vide Stephanum de urbibus, & Scholia in Apollonium. Et Suidam in dict. Ἰδαίων Δακτύλοι.*

9 *Aliiter Eusebius Chronico: Triptolemus longa nauī Eleusim veniens, ibi frumenta distribuit. Augustinus lib. 18. c. 13. cū Isidoro. His temporibus fabulæ fictæ sunt de Triptolemo: qui iubēte Cerere anguibus portatus alicibus, indigentibus terris frumenta volando contulerit.*

10 *Sotore. In quodam m. s. additur. Quod ariete vecti per aëra volauerint.*

11 *Sic Virgil. 7. Æneid. Fauno Picus pater, ijsq; parētē, Te Saturne refert, tu sanguinis vltimus auctor. Aliter Eusebius quā Isidorus, qui Picū facit tertium Regē Latinorū. Ante Æneā, inquit, Ianus, Saturnus, Picus, Faunus, Latinus, in Italia regnauerūt circiter ann. 150.*

12 *Post Debborā, alienigena Hebræū populū septem annis sibi subiecerunt, qui coniunguntur temporibus Gedconis, ex Iudæorū traditionib. ut refert Euseb. Chron.*

13 *In oraculo Ezechielis de ea sit crebra mentio, & apud Melam lib. 1. cap. 12.*

14 *Cicero, lib. 3. de natura Deorum, Mercurios quinque suis se ostendit.*

15 *Philæmon, Phidamon. Eusebius.*

16 *Hieronymus epistola ad Dardanū, tom. 4. de diuersis generibus musicorum instrumentorū. Antiquis temporibus, inquit, fuit chorus quoq; simplex pellis, cū duabus cicutis æreis: & per primā inspiratur, per secundā vocē emitit. Plura ibi habes de alijs instrumentis musicis, ut est, de organo, tuba, fistula, bōbulo, cithara, sambuca, &c.*

17 *Iosephus lib. 5. antiq. cap. 12. post Abimelech Iair Galadinus suscepit principatum, pratermittens regnū Tholæ.*

18 *Eusebius, anno orbis cūditū 3960. ut nunc legitur, ea, inquit, quæ de Minotaurō dicūtur, quæ Philochorus in secundo Attidis libro, scribit magistratum, Minois fuisse Taurum nomine, inhumanum atq; crudelē. Quo in loco corruptē est magistratum Minois, pro magistrū militum, ut constat ex Plut. nicho in Theseo, & Scruia apud Virgilium. 6. Minos verō Rex à Græcis mirè celebratus fuit, quod cum Ioue per nouē annos familiariter esset versatus, ut refert Clemens Alex. Strom. 2.*

19 *Iair. Clem. Alex. pratermittit Iair.*

20 *Carmenis Euandri mater, qui Romæ templū Panis, quod*

Lupercal appellatur condidit, ut testatur Clemēs Alex. Stro. 1. inde Carmēnalis porta, apud Virgil. Ænei. 8. Et Carmēnalē Romano nomine portā. Vide Seruiū, Et Isidorum lib. 1. Etymol. cap. 3. Carmentis, inquit, dicta, quia carminibus futura canebat.

21 *Sic est c. 12. Iudic. Iosephus lib. 5. antiq. c. 12. Abfaniis (libet) de tribu Iuda, ciuitatis Bethlehem. Clemens Alex. 1. Strom. Abath. in appellat. In Eusebii Chronico est, Hesebon, ut in quibusdam Isidori excerptis.*

22 *Refert Iudicium historia, cap. 12. post Abeson, qui septem annis iudicauit Israel, successisse Aialon, sine Elon, qui iudicauit Israel decem annis. Post quem iudicauit Abdon annis octo. Verū Eusebius in Chronico sequutus septuaginta, annos Aialonisteticus, ut ipse testatur. Post Hesebon, inquit, in libro Hebræorum fertur Iudex Aialon rexisse populum annos 10. qui non habetur apud 70 interpretes. Idem Iosephus lib. 5. cap. 12. vocaturq; ab eo Elon, de tribu Zabulon. Sic Clemens 1. Strom. à quo appellatur Ealon.*

23 *Linus ab situ porrecta in dorsum urbis, longam Albam appellatam scribit lib. 1.*

24 *Eusebius Chron. Heli Sacerdos, annos 40. In iudiciorum libro anni inueniuntur 40. In septuaginta autem interpretatione 20. Iosephus lib. 5. cap. 6. quadraginta annos affirmat tenuisse principatum, vixisse vero nonaginta: atque ita Clemens Alex. lib. 1. Strom.*

25 *Finem accepit Regnum Sicyoniorum post 862. annos, ut Eusebius testatur: Ita nullum in terra imperium excellens, florens, perpetuumq; est, quousq; veniet seculum illud immortale, in illuminatione vultus Dei decoratum.*

26 *Iosephus lib. 6. antiq. cap. 13. loquens de morte Samuelis, qui præfuit, inquit, populo solus, post mortē quidē Heli sacerdotis, annis duodecim: cū Saul verō rege, annis decem & octo. Vener. ab. his feda in libro de sex statibus: Samuel, inquit, annis duodecim, ut docet Iosephus, Saul primus Hebræorum Rex annis viginti. Et huius quia in Canonica scriptura nō habetur mentio, de antiquitatū Iosephi libris, tempus regni notauimus. Clemens Alex. lib. 1. Strom. Samueli viginti septem annis, cum Saul Regnū obtinuisse scribit, & mortuū esse duobus annis ante Saul. Chronicon Græcū m. s. ytrique annos viginti tribuit. ita ut Eusebius, & Isidorus nō abs re tot etiam annos posuisse videantur.*

27 *Clemens Alexand. lib. 1. Strom. scribit Cratetem Grammaticum dixisse, nonerum fuisse circa reditum Ieracidarū, hoc est octoginta annos post captā Troiam. Eratoilhenes verō centesimo anno post captam Troiam fuisse refert. Theopompus autē quingentis annis post eos, qui in Illo militauerunt vixisse asserit. Alias de etate Homeris opiniones vide eodem loco.*

Quarta etas seculi.

DAuid, regnat annos ^a xl. Codrus Atheniensium Rex sponte se pro salute patriæ hostibus offerens interimitur. Et Carthago à ^b Didone ædificatur, prophetantibus in Iudæa ^c Gath, Nathan, & Afaphat.

Salomō, regnat ^d annos xl. Iste quarto Regni sui anno templum Ierosolymis ædificauit, consummauitq; anno ^e octauo.

Roboan, regnat annos xvii. Regnum Israel à Iuda diuiditur: sub quo decem tribus à duabus separatæ sunt, & Reges in ^f Samaria habere cœperunt. Hac ætate Samos conditur: & Sibylla & Erythræa illustris habetur.

^h Abia, regnat annos tres: Sub quo Hebræorum Pontifex

Anni ab orb. c.

IIIMCLXV.

IIIMCCV.

IIIMCCXXII.

IIIMCCXXV.

Anni ab orb. c.
IIIIMCCLXVI.

IIIIMCCXCI.

IIIIMCCXCIX.

IIIIMCCC:

IIIIMCCCVII.

IIIIMCCCXLVII.

IIIIMCCCLXXVI.

IIIIMCCCCXXVIII.

IIIIMCCCCXLIIII.

IIIIMCCCCLX.

IIIIMCCCCLXXXIX.

IIIIMDXLIII.

IIIIMDLVI.

IIIIMDLXXXVIII.

IIIIMDXCIX.

IIIIMDCX.

Maximus ⁱ Abimelech insignis est habitus.

Afa, regnat annos xli. * Prophetabant in Iudæa Achias, Amos, Iehu, Ioel, & Azarias.

ⁱ Iosaphat, regnat annos xxv. Prophetabant Elias, & Elifeus, & ^m Abdias, Azarias, & Michæas.

Ioram, regnat annos vii. Prophetabant Elias, & Elifeus, & Abdias.

Ochozias, regnat annum i. Elias rapitur, cuius ⁿ septē insignia miracula numerantur.

o Athalia, regnat annos vii. p Ionadab, filius Rechab, sacerdos clarus habetur, & q Ioiada Pontifex, qui solus, post Moysen, vixisse annos centum triginta perhibetur.

Ioas, regnat annos xl. Zacharias Propheta interficitur. Elifeus moritur: ^r cuius virtutes quattuordecim prædicantur. ^r Lycurgusq. legislator apud Græciâ insignis habetur.

Amasias, regnat annos ^r xxix. Carthaginem hoc tempore quidam asserunt conditam: alij verò superius.

v Azarias, annos lii. ^r Olympias primum Græcis instituitur. Agnus in Græcia loquitur. Sardanapalus Rex sponte incendio concrematur. Assyriorumq. regnum in Medos transfertur. Tunc Hesiodus Poeta claruit. Atque Phidó Argius mensuras & pondera reperit; Osee, Amos, Isaias, & y Iona, in Iudæa, hac ætate prophetantibus.

Ioathan, regnat annos xvi. Remus Romulusq. nascuntur, prophetantibus in Iudæa, Osee, Ioel, Isaias, & Michæa.

Achaz, regnat annos xvi. Cuius temporibus Romulus Romam ^r condidit. Et * Sënacherib, Assyriorum Rex decē tribus ^b ex Samaria in Medos transtulit: atque in Iudæam Samaritas accolat misit.

Ezechias, regnat annos xxix. sub quo prophetabāt Isaias, & Osee. Hoc tempore ^c Romulus primus milites ex populo sumpsit, centumq. à populo nobilissimos viros elegit, ^d qui ob ætatem Senatores, ob curam ac sollicitudinem Reipub. Patres vocati sunt.

Manassès, regnat annos lv. Per idem tempus Romanis præfuit Numa Pompilius, qui primus apud Romanos, Pontifices, & Virgines Vestales instituit, falsorumq. Deorum numerositate ciuitatem impleuit. ^e Duos menses, in annum Romanis ad decem menses adiecit: Ianuarium Dijs superis: Februarium Dijs inferis dedicauit. Tunc quoque Sibylla Samia claruit.

f Ammon, regnat annos xli. Huius temporibus Tullus Hostilius, Romanorum Rex, prior in Reipub. censum egit: quod adhuc per orbem terrarum incognitum erat, primusq. purpura, & fascibus usus est.

g Iosias, regnat annos xxxi. ^h Thales Milesius Philosophus Physicus claruit, qui, defectibus Solis acutissima perscrutatione comprehensis, Astrologiæ numerum primus inuestigauit, prophetantibus in Iudæa, Ieremia, Oida, & Sophonia.

i Ioachim, regnat annos xi. Huius tertio anno Nabuchodonosor, Iudæam captam tributariam fecit. Tunc Daniel, Annanias, Azarias, & Misael in Babylone claruerunt.

Sedechias, regnat annos xi. Hunc Rex Babylonis, secundo veniens

Anni ab orb. c.

veniens ad Ierusalem, cum populo captivum duxit, templo incenso, anno ædificationis suæ k cccclv. Per idem tēpus Sappho mulier in Græcia diuerso poemate claruit. Solon leges Atheniensibus dedit.

A Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis anni cccclxxxv.

Finitur quarta ætas, per annos quatermille sexcētos & decē.

* Lib. 3. Reg. capit. 2. dicitur in Hebron regnasse septem annos, & in Ierusalem 33. qui collecti sunt quadraginta. idem est 2. Paralip. cap. 9. Et Clemens Alex. 1. Strom.

b Eusebius anno mundi 3980. ex sententiâ Philostrati scribit, à Ziro, & Carthagine Tyrus Carthaginem fuisse conditam. Idē tamen anno. 4154. Carthago, inquit, condita est, ut quidā volunt à Carchedone Tyrio, ut verbū alij à Didone filia post Troianū excidiū annis. 1333.

c Sic Eusebius Chronico. 2. Paralip. dicitur, quod Asaphat constituitur princeps Iudæntium nomen Domini, & cap. 29. quod hymnos composuit.

d Sic. 3. Regum cap. 11. & 2. Paralip. c. 9. Clemens Alex. 1. Strom. Iosephus autem lib. 8. cap. 7. antiq. ait, eum regnasse annis octoginta, vixisse quattuor & nonaginta.

e Regum. 3. c. 6. ædificatā domum Domini dicitur annis septē. Idē Iosephus lib. 8. c. 4. Sed hic Isidorus Eusebiū sequens, annū quartū Regni, quo cœpit ædificari templū, cōnumerat cū septē. Boda ait, annis septē ædificatur, octauo dedicat.

f Ibi primo regnat Ieroboam, de quo 3. Regum. cap. 12. & 2. Paral. 12. & 13.

g De E. ythrae Sibylle vaticinio, vide August. lib. 18. cap. 23. ciuit. & I. E. Pan. Firmic. lib. 1. de diuinis institutionibus.

h Abia. 4. Regum. cap. 15. & Paralip. 2. capit. 13. Euseb. Ioseph. Bed. Verum Clem. Alex. huic annos 23. attribuit, aitq; fuisse filium Sado.

i Abimelech erat filius Sado, ut Clemens Alex. est auctor Strom. 1.

k In alijs m. s. legitur, Prophetabant in Iudæa Aggeus, & Iehu, Amos, & Ioel, & Zacharias, & Michæas. Verūm aliorum codicum lectionem sequi malo. Nam & Eusebius Chronico: Prophetabant, inquit, Achias, Sameas, & is, qui faerat apud altare Samariæ. Iehu, Ioede, Azarias, qui & Anania. Idem ait ipse Isidorus lib. 5. Etymol. capit. 39. Aggeus autem temporibus Regis Darij prophetauit, ut constat ex ipsius propheta, cap. 1. Similiter & Zacharias, ut ipse de se auctor est, propheta sua iuita, & Eusebius in Chronico. Hieronymus etiam prologo eiusdem propheta.

l In Clemente Alex. 1. Strom. scribitur: Iosaphat annos tantum regnasse quinq̄. Quo tempore, inquit, prophetarūt Helias Thebites, & Michæas filius Ieble, & Abdias filius Anania. De Prophetis Isidorus lib. 7. Etymol. cap. 7.

m Hieronymus in prologo eius propheta, ex hebraorum scriptis colligit, hunc tempore Achab Regis Samariæ floruisse, ceterūq; prophetas, à persecutione impie Iezabelis, cōseruasse, cōstī, specubus inclusos pane, & aqua panisse, ut etiam videre est. 3. Reg. cap. 18.

n Elie Tebites, sacerdotis magni, insignia septē miracula hæc sunt. 1. triennij fecitate calum clausit. 2. orauit rursua, & calum dedit imbrem. 3. mortuū mulieris filiū ad vitē reuocauit. 4. eius virtute hydria farinis non defecit: vas olei perpetuo fonte m. auit. 5. eius verbo ignis de celo super sacrificiū descendit. 6. duos quinquagenarios cū militibus celesti igne combussit. 7. Iordanē transiens tacū melotis abrupit, Isidorus lib. de vita, & morte sanctorum.

o Clemens Alex. lib. 1. Strom. Gotholia regnat octo annis: erat ex genere Achab.

p Ionadab fuit filius Semma, fratris Dauid, Reg. 2. c. 13. Et alius Ionadab, filius Rechab, qui vixit sub Iehu, & alijs Regibus. 4. Reg. 10. & Ieremia. 35.

q Fuit Ioiada sacerdos bonus, & pietate vitæq; innocentia insignis. De eo dicitur. 2. Paralipom. c. 24. quod mortuus est, quum esset cxxx. annorum.

r Eliseus Elie discipulus his miraculis claruit; primo Iordanē transitu suo diuisum refrangens, vndā retrō conuertit. 2. Aquas hierico steriles, fecundas fecit. 3. Pueros insulentes sibi, bestijs vorandos tradidit. 4. Sterile mulierē fecundauit. 5. Et eius filiū suscitauit. 6. Decē panibus plebe refecit. 7. Naaman à lepra liberauit. 8. Lepra aspersit discipulū. 9. Ferrum aquis supernatare fecit. 10. Hostes Syria cecitate percussit. 11. Incredulo mortē prædixit. 12. Hostē quadrigarū fragore fugauit, obsidionēq; dispersit. 13. Famiē repulit. 14. Post mortē cadaueri vitæ dedit. Sic serē Isidorus lib. de vita, & obitu sanctorum Patrum.

s In vno m. s. est. Lycurgusq; legislator Apollonius. Existimo legendū legislator Apollinis: ut ita dictum accipiamus, quod quascunq; leges Lacedæmonijs serebat, id Apollinis iussu facere se dicitur. Vide Plutarch. in eius vita, Valerium Maximum, atque alios.

t Apud Clement. Alexand. 1. Strom. corruptè legi existimo. Amasias eius filius annis xxxix. pro xxix. Nam ita Eusebius, Iosephus, Nicephorus, & alij.

v In alio m. s. erat Ozias, quomodo & apud Nicephorum, & in Chronico Græco, quod apud me est: tello, sic enim etiā appellatur lib. 2. Paralip. c. 26. & à Clemente Alex. 1. Strom. Ozias, inquit, sedecim annorū erat, cū regnare cœpisset, & 52. annis regnauit super Ierusalē, fuitq; leprosus. Idē annotauit Procopius Gazens, in cōmentarijs, super Isaiā, ad titulū propheta. Huius autē tēpore regnū Assyriorū ad Melos translatū fuisse, tradunt Eusebius, Boda, Ado, Tudeusis, alij.

x De tempore, quo primā Olympias fuerit constituta, à ple-risq; dubitatuū est. Eusebius Chronico, ex Africani sententiā scribit, eam tēpore Ioathan regis hebraorū, primū numerari cœpi. Idē lib. 10. Preparat. c. 2. ad Isaiā tēpora trahit. Clem. s. Alex. 1. Strom. in 34. anno Nicandri, primā Olympiadē cū alijs ponit. Chronicon nostrū Græcū, omnī clarissimē Ν Α ΙΤΑ ΟΥΙΘ ΤΗ ΗΓΑ ΑΥΑΡΙΣ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΥΨΘΑ ΠΡΩΤΗ ΟΛΥΜΠΙΑΣ ΕΤΕΡΗ ΟΥ ΙΦΙΤΗ: ΚΑΘ' ΗΝ ΠΡΟΦΗΤΕΥΟΝ Η ΟΣΙΑΣ ΟΥΘ ΑΜΩΣ, Ο ΣΟΝ' Ο ΤΗ ΒΕΡΡΗ, ΙΩΑΝ ΤΩ ΒΑΪΝΑ, Ω ΔΙΔ. ΚΑΙ ΜΙΧΑΙΑΣ Ο ΜΟΡΑΘΗΤΗΣ. Quinquagesimo primo, inquit, anno Ozie Regis Iuda, qui etiā Azarias appellatur, prima Olympias instituta est, sub Iphito: quo tēpore prophetabat Isaias, filius Amos, Osee filius Beeri, Ioel filius Bathuel, Oded, & Michæas Morasthites. Et mox: Η ΠΡΩΤΗ ΟΛΥΜΠΙΑΣ ΗΡΧΘΗ ΠΑΡΑ ΤΕΙΣ ΕΨΘΟΝ, Η ΤΙΣ ΕΨΙΝ ΤΕΤΡΑΤΕΡΟΝ. Prima Olympias apud Græcos incepit, quæ quattuor est annorum.

y Hieronymus in prologo super Ionam, affirmat Ionā prophetā tēporibus Ieroboam, filij Ioas. Augustinus lib. 18.

de ciuitat. cap. 27. regnante Ofia, prophet. esse auctor est. Idē
 & Clemens Alex. 1. Strom. sicut Isidorus.
 2 Romam condidit. Olympiad. 7. Dionys.
 3 Quod hic Sennacherib tribuitur. 4. Reg. cap. 17. & 18.
 & Tobie, cap. 1. de Salmanasar dicitur, quem Eusebius utro-
 que nomine censerit ait: quū tamen Tobie. 1. pater Salmana-
 sar, filius Sennacherib dicatur. Iosephus lib. 10. antiq. cap. 1.
 patrem vocat Sennacherib, Clemens. 1. Strom. Salmanasar.
 b Dua voces: ex Samaria, à plerisque m. s. deficiunt, nō
 recte, vt constat ex Adone, & Clemente, primo Strom.
 vbi ait Salmanasar, Regem Assyriorum transmigratione fe-
 cisse eos, qui habitabant in Samaria, ad Medos, & Ba-
 bylonem.
 c Romulus. Liu. Euseb. Aurel. Dionys.
 d Qui obstat. Liu. Vlt. Dionys.
 e Sic Eusebius in Chronic. Duos menses anno addi-
 dit, Ianuariū, & Februariū: cum ante hunc
 tantum decem menses, apud Romanos, fuissent:
 adeo, vt vltimus December diceretur. Capito-
 liū quoque à fundamentis edificauit, & congia-
 rium dedit Axes (lege asses) ligneos, & scorteos.
 f Reg. 4. capit. 21. viginti duorum annorum erat,
 quum regnare cœpisset, duobus quoque annis re-
 gnauit in Ierusalem, interfectus à seruis suis oc-
 cubuit. Idem Clemens Alex. 1. Strom. & Iosephus lib. 10.

cap. 4. antiq. qui eum vixisse quattuor & viginti annos, & in
 regno egisse duos ait. Nicephorus tamen, vt Isidorus, duo-
 decim eius regni annos enumerat. Idem facit Eusebius
 70. supputationem sequutus, cum ipse teletur, Hebraus
 tantum duos annos regni illius agnoscere. Verum hæ discre-
 pantes sententia facile conciliari poterunt, si decem annos,
 quibus Anno cū patre regnauit, duobus iungas, quibus solus.
 f Regum. 4. cap. 22 de Iosia Rege iusto, & æqui obseruan-
 tissimo habes. De eodem cap. 25 dicitur: Non fuit similis
 illi, neque post eum surrexit similis, triginta vno an-
 no regnauit in Ierusalem. Idem Clemens Alex. 1. Strom.
 & Iosephus lib. 10. c. 6. Eusebius annū vnū addit, vt Isidorus.
 h Euseb. Chron. agnoscit Olympiade 36. Laertius nasci
 eundem anno 1. Olympiadis 35. nescio quam bene vtrumq.
 Plinium de his consule lib. 2. natur. historia. cap. 12.
 i Ante hunc regnauit Ioachaz, tribus mensibus, vt præter
 sacras litteras, auctor est Eusebius, Iosephus, Nicephorus, Theo-
 doretus, & chronicō nostrum Græcū. Hunc Eliachim vocat
 Ieremias, teste Anastasio, post quē successit Ioachim, qui
 alio nomine Eliachim dicitur, teste Iosepho lib. 10. c. 7. antiq.
 k Eusebius 442. annos hic ponit ex sententia Clemētis Alex.
 1. Stro. Iosephus verò, lib. 10. c. 10. Templum concrematū,
 post quadringentos septuaginta annos, & menses sex, diesq.
 decem. Niceph. in Chronologia post annos 424. Anastasius
 434. Ita sunt varia & discrepantes de temporibus sententia.

Quinta atas seculi.

HEbræorum captiuitas annorum ^a lxx. in quibus ignis ab
 altari Dei sublatus, & absconditus in puteo, post septua-
 gesimū regressionis suæ annum, adsumitur inuentus viuus.
 Per idem captiuitatis tempus, Iudith historia conscribitur.
 Pythagoras quoque Philosophus, & Arithmeticæ artis inuē-
 tor, & Pherecydes, historiarum primus scriptor: atq. Xeno-
 phanes, Tragædiarum inuentor, insignes habentur.

Darius regnat annis ^b xxxi v. ^c Huius secundo anno Iu-
 dzorum est resoluta captiuitas, à quo tempore in Ierusalem
 nō Reges, sed Principes fuerunt, vsq. ad Aristobulum. Tunc
 Romani, pulsus Regibus, Consules habere cœperunt.

Xerxes, regnat annis ^d xx. Æschylus, Pindarus, Sophocles,
 & Euripides, Tragædiarum scriptores, celebratur insignes.
 Herodotus quoque historiarum scriptor, & Zeuxis agnosci-
 tur pictor.

Artaxerxes, qui & Longimanus, regnat annis xl. Eo re-
 gnante Esdras sacerdos incensam à gentibus legē renoua-
 uit, & Nehemias Ierosolymorum muros restituit. Aristar-
 chus etiam, & Aristophanes, atque Sophocles, Tragædiarū
 scriptores habiti sunt. Hippocrates quoque Medicus, ac So-
 crates Philosophus, & Democritus claruerunt.

Darius, qui & Nothus, regnat annis ^e xix. Hæc atas ha-
 buit Philosophum Platonem, & Gorgiā primum Rhetorem.

Artaxerxes, regnat annis ^f xl. Huius tēpore Esther histo-
 ria docetur esse expleta. Plato quoque, & Xenophon Socrati-
 tici, insignes habentur.

Artaxerxes, qui & Ochus, regnat annis ^g xxvi. Demo-
 sthenes orator primus agnoscitur, & Aristoteles Dialecticus
 primus prædicatur. Plato moritur.

Artes, Ochi filius, regnat annis ^h 1111. Xenocrates Philo-
 sophus, illustris habetur.

Anni ab orb. c.
 IIIIMDCLXXX.

IIIIMDCCXIII.

IIIIMDCCXXXIII.

IIIIMDCCLXXIII.

IIIIMDCCIXIII.

IIIIMDCCCXXXIII.

IIIIMDCCCLIX.

IIIIMDCCCLXIII.

Anni ab orb. c.
IIIIMDCCCLXIX.

ⁱ Darius regnat annis vi. Alexander Illyricos, & Thracas superans, dehinc Hierosolymam capit. Atq. templum ingressus, Deo hostias immolat. Huc vsque Persarum Regnū fletit. Dehinc Reges Græcorum incipiunt.

IIIIMDCCCLXXIII.

Alexander Macedo regnat annis ^k v. Huius enim quinq. anni postremi in ordine temporum numerantur, quibus monarchiam Asia, destructo Persarum regno, obtinuit. Nam septem eius priores in Persarum Regibus supputantur. Dehinc Alexandria Reges incipiunt.

IIIIMDCCCCXIII.

Ptolemæus, Lagi filius, regnat annis xl.^l Hic Iudæam capiens, plurimos Hebræorum in Ægyptum transtulit. Hoc tempore Zeno Stoicus, & Menander Comicus, & ^m Theophrastus Philosophus claruerunt. Per idem tempus Machabæorum liberinchoatur primus.

IIIIMDCCCLII.

Ptolemæus Philadelphus regnat annis xxxvi. Hic Iudæos, qui in Ægypto erant, absoluit, & vasa sancta Eleazaro Pontifici restituens, Septuaginta interpretes petijt, ac diuinas scripturas in Græcum eloquium ⁿ transtulit. Per idem tempus Aratus Astrologus agnoscitur, atq. argentei nummi Romæ primum ^o cuduntur.

IIIIMDCCCLXXVIII.

Ptolemæus Energetes regnat annis ^p xxxvi. Sub quo Iesus, filius Sirach Sapientia librum composuit.

IIIIMDCCCCXCV.

Ptolemæus Philopator regnat annis xxvii.^q Ab isto Iudæi prælio victi, lx. millia armatorum corruerunt. Per idem tempus Siciliam Marcellus Consul obtinuit.

VMXIX.

Ptolemæus Epiphanes regnat annis xxi.^r Huius tempore gesta sunt, quæ secundi libri Machabæorum historia continet. Hac ætate Romani victos Græcos liberos esse iusserunt, dicentes: impium est, seruos esse, apud quos Philosophia primum orta est, magistra morum, inuentrix liberaliū disciplinarum. Per idem tempus ^s Ennius, primus Poëta Latinus insignis Romæ celebratur.

VMLIII.

Ptolemæus Philometor regnat annis xxxv. Hunc ^t Antiochus prælio superauit, & Iudæos varia calamitate oppressit. Per idem tempus Scipio Africam vicit. Terentius Comicus claruit.

VMLXXXIII.

Ptolemæus Energetes regnat annis ^e xxix. Hoc tempore Consule Bruto, Hispania à Romanis obtenta.

VMX.

Ptolemæus Soter regnat annis ^x xvii. Varro, Ciceroq. nascuntur. Thracas Romanis subijciuntur.

VMCX.

Ptolemæus Alexander regnat annis x.^y Syria, per Gabinius ducem, in Romanorum dominiū transijt. Poëta quoq. Lucretius nascitur, qui postea se furore amatorio interfecit.

VMCXVIII.

Ptolemæus Cleopatraz filius regnat annis viii.^z Per idem tempus ^z Plotius Gallus Romæ Latinā Rhetoricam docuit primus. Tunc quoq. Sallustius Historiographus nascitur.

VMCXLVIII.

Ptolemæus Dionysius regnat annis xxx.^a Pōpeius, Hierosolyma capta, Iudæos Romanis tributarios fecit. Per idem tempus Cato Philosophus claruit; Virgilius nascitur Mantuzæ; Horatius Venusij. Tūc etiam ^b Apollodorus præceptor Augusti, clarus habetur, & Cicero laude oratoria celebratur.

VMCL.

Cleopatra regnat annis ^c i. Hæc Ptolemæi Regis Ægyptiorum fuit filia, & fratris Ptolemæi soror: & coniux effecta.

Anni ab orb. c.

VMCLV.

Quem dum fraudare regno voluisset tēpore belli ciuilib, in Alexandria occurrit Cēsari, urbem obsidenti, & d per speciē atq. stuprum, regnum sibi, & necem Ptolemēo, apud Iulium impetrauit. Atq. Alexandria regnū, tertio anno regni Cleopatræ, per Iulium Cēsarem in ditionem Romanorū trānsiit.

Caius Iulius Cēsar regnat annis v. ° Hic antea Consul creatus, Gallias obrinuit, de Britannia triumphauit: postremū ciuili bello aduersus Pompeium adhibito, monarchiā totius Imperij obtinuit. Ex cuius nomine sequentes Imperatores, Cēsares vocati sunt.

A transmigratione Babylonis vsque ad Natiuitatem Domini nostri Iesu Christi, anni DLXXXVII.

Finitur quinta ætas per annos quinquies mille centū quinquaginta quinquē.

• Ita est apud Ieremiam. c. 25. Seruient omnes gentes istæ Regi Babylonis septuaginta annis, & c. 29. Cū cœperint impleri in Babylone septuaginta anni, visitabo vos. Paralipom. etiam 2. cap. 36. dicitur Cyrus diuississe populum captiuum anno regni sui primo, ad explendum sermonem Domini, quem locutus fuerat, per os Ieremiam. Idem Esdra lib. 1. c. 1. & 2. Idem Daniel c. 9. Iosephus lib. 11. c. 1. Nicephor. Chronolog. Clemens Strom. 1. fuisse, ait hanc captiuitatem septuaginta annorum.

• Eusebius annis 36. Sic Herodotus, Nicephorus, & alij. Clement Alexand. 1. Strom. quadraginta sex numerat: qui ita colligit Regum Persarum tēpora. Cyrus regnauit annis 30. Cambyses 19. Darius 46. Xerxes 26. Artaxerxes 41. Darius 8. Artaxerxes 42. Ochus vel Arses 3. ita vt sint in vniuersum anni 235. Alexander Macedo, extincto Dario Rege Persarum. Et inde ortum habuit regnum Macedonum. Hæc Clemens, unde apud eundem mendum in numeris esse existimo, quum ad annos ducentos triginta quinq. Persarum extendat imperium, quæ summa cum annis Regum non conuenit. Obserua hoc insuper loco, alios præterea Reges ab Eusebio poni, sed reijci à Clemente, Isidoro, & alijs, quod menses dumtaxat aliquot regnerunt, vt Artabanus menses 7. Secundus Xerxes menses 2. Sogdianus menses 8. vt etiam eandem ob causam à plerisq. omittantur Imperatores Orho, Galba, Vitellius, vt notauit Plutarchus in vita Galbe. De Regibus Persarum, vide Herodotum, & Thucydidem, & Metasthenem. Hi non statuunt Imperium Cambysis ante Darium, aduersus quos est Plato lib. de legibus. Clemens, Iosephus, Orosius, & Nicephorus in Chronolog. & consonum est sacris litteris, ex Esdra. 1. c. 2. & in annorum supputatione etiam discrepantes, & varia reperiantur sententiæ, vt constat ex Tertulliano aduersus Iudeos.

• Ita Eusebius, & Clemens Alexand. 1. Strom. Iosephus lib. 11. cap. 2. & 3.

• Vide Iosephum lib. 11. c. 5. Paulus Orosius lib. 2. cap. 9. annis 20.

• Ita Eusebius, Tertull. aduersus Iudeos, Nicephorus, Beda, & alij. Ado tantum agnoscit annos 18.

• Eusebius, Nicephorus, Tertull. aduersus Iudeos, Beda, alij. Hic ab hebrais Assuerus dicitur à 70. interpretibus Artaxerxes cognomento Mnemon, non Memnū, vt in Eusebio & alijs.

• Eusebius, Beda. & Chronicon Græc. Niceph. 22. habet. Tertullianus aduersus Iudeos 24. Clemens Alex. 3. qui hæc eundem cum Arse facit.

• Eusebius, Nicephor. Beda, Ado autem 3. dumtaxat ponit. Aliter Tertull. aduersus Iudeos.

• Iosephus lib. 11. c. 7. & 8. Diodorus Siculus lib. 17. Hic fuit Arsaces filius, Ochi nepos, cuius meminit Quintus Curtius, Plutarchus, Arianus, breuiter omnes, qui res Alexandri Magni memoria tradiderūt. Tertulliano, & Curtio hic Melas cognomento dicitur; Codmanus primum appellatus Iusti. lib. 19.

• Sic Iosephus, & ipse in Etymologia. lib. 5. Tertull. annos 10. Nicephorus in Chronico, sublato Dario, regnasse ait annos 6. tertiumq. potitum, ante Darij mortem annis 12. mortuum in Babylone ætatis anno trigesimo quinto, vel, vt alij, trigesimo sexto. Octodecim igitur annis ex Anastasij sententia regnum obtinuit. Atq. ita Clemens Alexand. 1. Strom. qui ita Macedonum Reges enumerat. Alexander annis regnauit 18. Ptolemæus Lagi F. 40. Ptolemæus Philadelphus 27. Evergetes 25. Philopater 17. Epiphanes 24. Philomater 35. Fuscon 29. Lathurus 36. Dionysius 29. Cleopatra 22. Postquam fuit regnum Cappadocum octodecim dierum. Fiunt ergo simul coniuncta Macedonum tempora anni trecenti duodecim, dies octodecim. Hæc Clemens: Tertull. lib. aduersus Iudeos aliter.

• Fusc de hac re habes apud Iosephum lib. 15. c. 19. & Zonaram 10. 1. apud Euseb. in Chronic. ita habes: Theophrastus Philosophus agnoscitur, qui à diuinitate loquendi, vt ait Cicero, nomen accepit. Theodorus Athenæus agnoscitur. Vbi nota, corrupte legi Athenæus pro Atheus: ad eum enim dicitur fuit, vt constat ex Lucertio in Aristippo.

• De hac re, an. 70. interpretes fuerint spiritu Dei afflatus nec ne, est questio inter Augustinum & Hieronymum. Vide August. lib. 18. c. 42. & 43. ciuit. & Hieronym. in proemio Paralip. & in Epist. ad August. Consule etiam Iustin. in Apologético Tertull. aduersus gentes. Ioseph. lib. 12. c. 2. Philonem deniq. Iudeum in vita Moysis. ° Euseb. Chron. Argæteus nūmus primum in vrbe figuratus, vbi lego, signatus.

• xxvi. Ita quidem Euseb. xxv. Niceph. Tertull. Clem. xxiv. Epiph.

• xvii. Sic Clem. Euseb. Nicephor. Tertullian. Ado xxvi. Epiph.

• xxiv. Ita Euseb. xxv. 11. Niceph. xxv. 11. Epiph.

• Locum de Ennio qui apud Eusebium corruptus est, obiter emendare libet. Sic enim nunc legitur: Ennius Poëta septuagenario maior, articulari morbo perijt, sepultusq.

tusq. est in Scipionis monumento, via Appia, intra primum ab urbe milliarium. Quidam ossa eius Rhodiā ex tuniculo translata affirmant, ubi pro Rhodiam substituo Rudia: sive m. scripti codicis adiutus; rei q. veritate id ita cogēte: fuit enim Ennii patria Rudia, vetus Apulie oppidū, teste Mela lib. 2. Post Barium, inquit, Egnatia, & Ennio ciue nobiles Rudie; quod eius ossa translata verisimile est.

¹ Leguntur hæc Machabeorū 2. ubi Antiochus radix peccati appellatur.

² Ita Eusebius, Niceph. Epiphanius, & alij Tertullia. 27. Sic Clementi Eusebio est. Malè in lib. Etymologiarum D. Isidori Parisijs anno 1580. impresso. Emergetes, annis 24. dūtaxat regnasse scribitur.

³ XV 11. Ita Euseb. XV 1. & menses sex Niceph. XV. Epiph. 7. X. Epiph. XII 1.

⁴ De hoc Eusebius in Chron. Plotius, inquit, Gallus primus Romæ Latinam Rhetoricam docuit, de quo Cicero sic refert: memoria teneo primum Latine docere cœpisse Plotium quendam. In m. s. est amplius memoria teneo pueris nobis primum, &c.

⁵ XXX. Epiph. XXX 1.

⁶ Apollodorus Pergamensis, Græcus orator, præceptor Claudi & Augusti, ut constat ex Suetonii Octavio.

⁷ Eusebius annos 22. habet, & Plutarchus in Antonio, & Nicephorus, & alij. Epiphanius amplius ponit 32. Isidorus duos tantum ponit. Nam Julius Cæsar, tertio Cleopatra regni anno, solus post occisum à fratribus Alexandrini Regis Pompeium obtinuit quidquid Romano patebat Imperio. Inde q. Alexandrinum Regnum in Romanorum ditionem transiit, ut idem infra affirmat. Idem est apud Tudensem, in cod. m. s. & ideo hunc annorum numerum placuit retinere, quoniam etiā Etymologiarum m. s. codd. habent. Idque exigit locus in Viterbio ubi dicitur Christus passus annis peractis à principio mundi 5229. à qua supputatione Eusebius ipse tantum duos annos discrepat. ⁸ De Cleopatra sic ferè Xiphilinus, ex Dione, in Julio Cæsare: Cleopatra, inquit, forma pulcherrima fuit, tū vero flore ætatis, & facundia omnibus præstans; eratque apud omnes, quibuscum versabatur, gratiosa. Et paullo post de Cæsare loquens, Ipse Ægyptum in suam potestatem ditionemque redegit, tradiditque Cleopatræ, cuius causa bellum gesserat.

Sexta ætas seculi.

Anni ab orb. c.
VMCCXI.

Octavius Augustus regnat annis ^b lvi. Iste in Imperio, post Siculum bellum, triumphos tres egit: Dalmaticum, Asiaticum, postremò Alexandrinum aduersus Antonium, inde Hispanū: Deinde, terra marique pace toto orbe parta, Iani portas clausit. Sub cuius Imperio ^c septuaginta hebdomadæ ^d in Daniele scriptæ complētur, & cessante re. no, & sacerdotio Iudæorum, Dominus Iesus Christus in Bethlehē Iudæ ex Virgine nascitur, anno regni eius xlii.

VMCCXXXIII.

Tiberius, ^e filius Augusti regnat annis ^f xxi. Iste, dum per cupiditatē Reges ad se venientes non ^g crederet, multæ gentes à Romano Imperio recesserunt. ^h Huius decimo octavo regni anno Dominus crucifixus est, annis peractis à principio mundi quinquies mille ducentis viginti nouem.

VMCCXXXVIII.

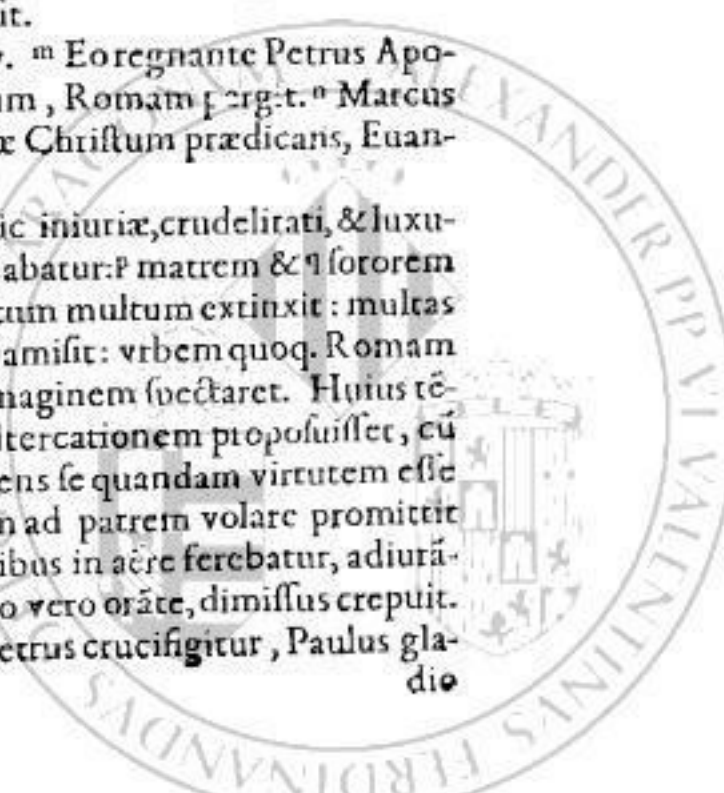
Caius ⁱ Caligula, regnat annis ^k xv. Hic avaritia, crudelitate, & luxuria læuus fuit, atq. in Deos se transferens, in tēplo Ierosolymorum statuam Iouis Olympij, sub nomine suo poni iussit. Per idem tempus ^l Matthæus Apostolus Euāgelium primus in Iudæa scripsit.

VMCCLII.

Claudius, regnat annis ^m xiv. Eo regnante Petrus Apostolus, contra Simonem Magum, Romam ⁿ erg. t. ^o Marcus quoq. Euangelista Alexandria Christum prædicans, Euāgelium scripsit.

VMCCLXVI.

Nero, regnat annis ^o xv. Hic iniuriæ, crudelitati, & luxuriæ deditus, retibus aureis piscabatur: p̄ matrem & q̄ sororem prostituit, & interfecit: Senatū multum extinxit: multas Reipubli. prouincias, & vrbes amisit: vrbe quoq. Romam incendit, ut Troiani excidij imaginem succret. Huius tēporibus Simon Magus, cum altercationem proposuisset, cū Petro, & Paulo, Apostolis, dicens se quandam virtutem esse Dei magnam, medio die, dum ad patrem volare promittit in cælum, à Dæmonibus, à quibus in aere ferebatur, adiurante eos Petro, per Deum, Paulo vero orāte, dimissus crepuit. ^r Ob cuius necem à Nerone Petrus crucifigitur, Paulus gladio

Anni ab orb.c.

VMCCLXXVI.

dio cæditur. Hac tēpestate Persius Poëta moritur. Lucanus quoq. ac ^f Seneca præcepto Neronis interficiuntur.

^g Vespasianus, regnat annis x. ^h Iste in disciplina militari strenuus multas prouincias, quas Nero amiserat, bellando Reipub. restituit. Immemor offensarum fuit, conuicia in se dicta leuiter tulit. Huius secundo anno Titus Ierosolymam cepit, atq. subuertit: vbi ⁱ vndecies cētena millia Iudæorum fame & gladio perierunt. Sed & præter hos quoque centum millia publicè venundata.

VMCCLXXVIII.

Titus, regnat annis ^j 11. Iste in vtraque lingua tanto facūdisissimus extitit, vt causas Latinè ageret, poëmata, & tragedias Græcè componeret: tanto autem bellicosissimus fuit, vt in oppugnatione Ierosolymorum, sub patre militans, ^k duodecim propugnatores duodecim sagittarum confederet ictibus. Porro in Imperio tantæ bonitatis fuit, ^l vt nullum omnino puniret, sed conuictos aduersus se coniurationis dimitteret, atq. in eadem familiaritate, qua antea habuerat, retineret. Huius etiam inter omnia fuit illud celebre dictū, ^m perdidisse diem, quo nihil boni fecerat.

VMCCXCIII.

Domitianus frater Titi regnat annis ⁿ xvi. Hic post Neronem secundus, superbia execrabilis, ^o Deum se appellari iussit, ^p Christianos persequi Paganis instituit. Sub quo Apostolus Iohannes in Pathmos insulam relegatus, Apocalypsin scripsit. Iste multos Senatorum in exilium misit, ac peremit, cunctos quoque, qui de genere Dauid erant, interfici iussit, vt nullus Iudæorum ex regali superesset origine.

VMCCXCV.

Nerua, regnat anno 1. ^q Vir imperio moderatus, æqualem se & communem omnibus præbuit. Huius tempore Iohannes Apostolus ab exilio Ephesum redijt, atq. efflagitatus ab Asiæ Episcopis, Euangelium nouissimum edidit.

VMCCCXIII.

Traianus, regnat annis xix. ^r Iste mirabili virtute Romanum imperium, vsque in Orientem, longè lateq. produxit. ^s Babyloniam, & Arabiam cepit, & vsque ad Indiæ fines, post Alexandrum, accessit, ^t liberalis cunctis atq. tranquilus. Cuius inter alia dicta, illud fertur egregiū, vt dum interrogaretur, quod nimiū circa omnes communis esset, respondit, talem se Imperatorem esse priuatis, qualem sibi Imperatorem priuatus optasset. Simon Cleophas, Ierosolymorū Episcopus, huius tempore crucifigitur, & requiescit Iohannes Apostolus.

VMCCCXXXV.

Adrianus, regnat annis xxi. ^u Iste Traiani gloriæ inuidēs, prouincias oriētis Persis reddidit, & Euphratē fluium sinē Imperij Romani posuit. Idem quoque Iudæos secundo effectos rebelles subiugat, urbemq. Ierosolymam restaurat, eaque ex suo nomine ^v Æliam vocat. Per idem tempus Aquila Ponticus, Interpres secundus post Septuaginta, oritur: Et ^w Basilides Hæresiarcha agnoscitur.

VMCCCLVII.

Antoninus Pius, regnat annis xxii. ^x Iste propter clemētiam tale cognomentum accepit, quia in omni regno Romano, cautionibus incensis, cunctorum debita relaxauit: vnde & pater patriæ appellatus est. Iste primus imperiū Romani orbis, cū Antonino Iuniore, æquata potestate, diuisit. Eo regnate ^y Valētinus, & Marcion Hæresiarchæ prodūtur, atq. Galenus Medicus Pergamo genitus, Romæ clarus habetur.

Anto-

Anni ab orb. e.
VMCCCLXXV.

^r Antoninus minor, regnat annis xviii. Hic ad Parthos profectus, Seleuciam Assyriae urbem, cum quadringentis milibus hominum cepit: De Parthis & Persis triumphauit. Eo regnante Montanus Cataphrygarum auctor, & Tatianus, à quo haeresis ^r Encratitarum, exorti sunt.

VMCCCLXXXVIII.

Comodus, regnat annis xiiii. ^r Iste luxuriae multae fuit. Sub hoc Theodotion Ephesus, interpretus tertius apparuit: atq. Irenaeus Episcopus Lugdunensis doctrina habetur insignis.

VMCCCLXXXIX.

Aelius Pertinax regnat anno ^r i. ^r Hic, supplicante Senatu, ut uxorem Augustam, & filium Caesarem faceret, renuens, ait sufficere sibi debere, quod ipse imperaret inuitus.

VMCCCCVII.

^r Severus Pertinax, regnat annis ^r xvi. Iste multa bella feliciter gessit: Parthos vicit, Arabiam obtinuit, ^r Britanniam bellando recepit, litterarum & Philosophiae scientiam habuit. Huius tempore ^b Symmachus, interpretus quartus, agnoscitur, Narcisus Hierosolymorum Episcopus virtutibus plurimis celebratur: Tertullianus Afer in Ecclesia illustris habetur: Origenes Alexandriae studijs eruditur.

VMCCCCXIII.

Antoninus ^c Caracalla, Seueri filius, regnat annis ^d vi. Hic impatiens libidinis fuit: noueram suam uxorem duxit. Nihil memorabile gessit. Huius tempore in Hierico Quinta editio diuinarum Scripturarum inuenta est, cuius auctor non apparet.

VMCCCCXV.

Maccinus, regnat anno ^e i. Hic cum filio regnans, nihil memorabile temporis breuitate gesserunt. Nam post annum vnum, seditione militari, pariter ^f interfecti sunt.

VMCCCCXIX.

^g Aurelius Antoninus, regnat annis ^h iiii. Hic dum obsecratisse viueret, & ipse ⁱ tumultu militari interemptus est. Cuius temporibus Sexta editio inuenta est Nicopoli: Sabelius haeresiarcha oritur.

VMCCCCXXXII.

Alexander, regnat annis ^k xiiii. Hic ^l Persas gloriosissime vicit: cuius fauorabilis fuit. Huius temporis Origenes Alexandriae claruit, & Romae Ulpianus insignis Iurisperitus.

VMCCCCXXXV.

Maximinus regnat annis ^m iiii. Iste primus ex militari ⁿ corpore, absq. decreto Senatus, Imperator efficitur, & Christianos ^o persequitur.

VMCCCCXLI.

Gordianus, regnat annis ^p vi. Hic rebellantes Parthos, & Persas afflixit. Rediens victor de Persis, fraude suorum interijt. Huius temporibus ^q Zepherinus, testimonio Spiritu sancti in specie columbae super caput eius descendente, Romae Episcopus ordinatur.

VMCCCCXLVIII.

Philippus, regnat annis ^r vi. Iste primus inter Imperatores credidit Christo. Huius etiam primo anno millesimus annus Romanae urbis fuisse docetur expletus.

VMCCCCXLIX.

Decius, regnat anno ^s i. Huius temporibus S. Antonius monachus in Aegypto docetur exortus: à quo primum monasteria condita sunt.

VMCCCCLI.

Gallus, & Volusianus eius filius regnant annis ^t i. ^u Nouatus, Cypriani Episc. Presbyter Romam veniens Nouatianam haeresin condidit.

VMCCCCLXVI.

Valerianus cum Galliено regnant annis xv. Cyprianus primus Rhetor, deinde Episcopus martyrio coronatur. Gothi quoq. Graeciam, Macedoniam, Asiam, Pontumq. depuluantur.

Anni ab orb. c.

VMCCCCLXVIII.

VMCCCCLXXIII.

VMCCCCLXXV.

VMCCCCLXXXI.

VMCCCCLXXXIII.

VMDIIL

VMDV.

VMDXXXV.

VMDLIX.

pulantur. Valerianus Christianis persecutionem mouens, à Rege Persarum Sapore captus, ibi in dedecore vitæ conuenit.

Claudius, regnat annis ^a 11. Iste Gotthos Illyricum, Macedoniamq. vastantes superat. ^y Paulus Samosatenus, hæresiarcha agnoscitur.

Aurelianus, regnat annis ^z 61. Iste Romanorum Imperiū bellando penè ad fines priores perduxit; ^a qui persecutionem aduersus Christianos efficiens, fulmine corripitur, & sine mora occiditur.

Tacitus, regnat anno ^b 1. Huius vitæ breuitas gestorum nihil dignum historia prænotat.

Probus, regnat annis ^c 61. Iste militia strenuus, & ciuilitate præclarus, Gallias à barbaris occupatas bellando Romanis restituit. Huius tempore ^d Manichæorum hæresis orta est.

Carus cum filijs Carino & Numeriano regnat annis 11. Carus, postquam de Persis triumphauit, victor circa Tigridé castra ponens, ictu ^e fulminis concidit.

Diocletianus, & Maximianus regnauerunt annis ^f 20. Diocletianus, diuinis libris adustus, Christianos toto orbe persequitur. Iste primus gemmas vestibus, calceamentisq. inferi iussit, dum sola purpura retrò principes vterentur. Hi autè Imperatores varia bella gesserunt. Persis victis, recepta Mesopotamia. Qui postea, pariter fastigio imperij relicto, priuati vixerunt.

Galerius, regnat annis ^g 11. Huius imperij breuitas nihil dignum historia contulit.

Constantinus, regnat annis ^h 30. Hic Persis bellum parauit, ad cuius aduentum adeò trepidauerunt, vt supplices occurrerent, promittentes imperata perficere. ⁱ Christianus quoque effectus, licentiam dedit Christianis liberè congregari, & in honorem Christi basilicas construi. His temporibus hæresis Arriana exoritur. Nicæum quoque Concilium à Constantino, ad condemnationem Arrij congregatur. Tūc & Donatistarum schisma oboritur. Per idem tempus ^k Crux Christi, ab Helena, Constantini matre, Hierosolymis reperia est. Constantinus autem, in extremo vitæ suæ, ab Eusebio Nicomediensi Episcopo baptizatus, in Arrianū dogma conuertitur: heu, pro dolor, ^l bono vsus principio, & fine malo.

Constantius, & Constans regnauerunt annis ^m 21. Constantius crudelitate morum terribilis, à Persis multa perpeffus est. Deinde Arrianus effectus Catholicos toto orbe persequitur. Cuius etiam fauore Arrius fretus, dum Constantinopolin, ad Ecclesiam pergeret, aduersus nostros, de fide dimicaturus, diuertens ⁿ per forum Constantini ad necessariam causam, viscera eius repètè simul cum vita effusa sunt. Per idem tempus Athanasius, & Hilarius doctrina, & confessione fidei celebrantur. Hæresis Anthropomorphitarum in Syria, & Macedonia, & Constantinopoli nascitur. Donatus artis Grammaticæ scriptor, ac ^o præceptor Hieronymi, Romæ illustris habetur. Antonius Monachus moritur. ^p Ossa Andree, & Lucæ Apostolorum Constantinopolin transe-

Anni ab orb. c.
VMDLXI.

Iulianus regnat annis 9 1 1. Hic ex clerico Imperator, ac Paganus effectus, ad idolorum cultum conuertitur, ac Christianis martyria intulit. Liberales litteras Christianos docere, vel discere vetuit. Qui etiam, dum in odium Christi templum Ierosolymis Iudæos reparare permisisset, atque ex omnibus prouincijs Iudæi collecti, noua templi fundamenta iacerent, subito nocte oborto terræ motu, saxa ab imo fundamentorum excussa, longè lateque sparsa sunt. Igneus quoque globus ab interiori ade templi egressus, plurimos eorum suo prostrauit incendio. Quo terrore reliqui pauefacti, Christum confitebantur inuiti. Et, ne hoc casu crederent factum, sequenti nocte in vestimentis cunctorum crucis apparuit signum. Iulianus autem contra Persas procedens, facta cōgressione, iaculo suscepto, † interijt.

VMDLXII.

Iouianus regnat anno 6 1. Qui, dum se ab exercitu Imperatorem legi conspiceret, seque Christianum affirmans, Paganis præesse non posse adsereret: & nos, inquit omnis exercitus, qui per Iulianum nomen Christi abiicimus, tecum Christiani esse volumus. Quibus ille auditis imperij seceptra suscepit, firmataq. pace cū Persis, redijt: † qui lege protinus data, Christianis priuilegia reddidit, ac templa Idolorum claudi præcepit.

VMDLXXVI.

Valentinianus, & Valens frater eius regnât annis 1 4 4. Gotthi apud Istrum bifariè, in duobus Fridigerno & Athalarico diuisi sunt Regibus. Sed † Fridigernus Athalaricum Valentis, Arriani Imperatoris auxilio superans, suadente eodem, in huius beneficij gratiam, ex Catholico Arrianus cū omni gente Gotthorum effectus, errorem sequutus est ipsius. Tunc quoque † Gifulas Gotthorum Episcopus, ad instar Græcarum litterarum, Gotthis tunc reperit litteras & utrūque testamentum linguam in propriam transtulit. † Photinus quoque, & † Eunomius, atq. Apollinaris Hæresiarum eodem tempore agnoscuntur.

VMDLXXXII.

Gratianus, cum fratre Valentiniano, regnat annis 6 4 4. Ambrosius, Mediolanensis Episcopus in Catholicorum dogmate claruit. † Priscillianus hæresin infandam nominis sui in Hispaniam inuexit. Martinus, Episcopus Turinorum Gallicæ ciuitatis, multis miraculorum signis effulsit.

VMDXC.

Valentinianus cum Theodosio regnat annis 6 4 4. Synodus Constantinopoli. cl. sanctorum patrum colligitur a Theodosio, in qua omnes hæreses condemnantur. Hieronymus presbyter in Bethlehem toto mundo clarus habetur. Priscillianus, accusante Itacio, à Maximo tyranno gladio cæditur. Per idem tempus caput Ioannis Baptistæ Constantinopoli est perductum, & in septimo miliario ciuitatis humatum. Gentium quoque templa per totum orbem, iubente Theodosio, eodem tempore subuertuntur. Nam adhuc intemerata manebant.

VMDXCIII.

Theodosius, cū Arcadio & Honorio regnat annis 6 1 1. Per idem tempus Ioannes Anachorita virtutum miraculis habetur insignis, qui etiam, Theodosio consulente, de † Eugenio tyranno victoriam illi prædixit.

VMDCVI.

Arcadius, cum fratre Honorio regnat annis 8 1 1. Honorio temporibus Augustinus Episcopus, doctrinæ scientia insignis

Anni ab orb. c.

VMDCXXI.

VMDCXLVIII.

VMDCLIII.

VMDCLXX.

VMDCLXXXVII.

VMDCCXIII.

signis habetur. Ioannes quoque Constantinopolitanus, & Theophilus Alexandrinus, illustres Episcopi prædicantur. Per idem tempus ^b Donatus Epiri Episcopus, virtutibus insignis est habitus. Qui draconem ingentem, expuens in ore eius, peremit, quem octoiuga boum ad locum incendij vix trahere potuerunt: ne aërem putredo eius corrumpere. Per idem tempus corpora sanctorum, Habacuc, & Michæ Prophetarum, diuina reuelatione produntur. Gotthi Italiam deprædantur. Vvandali atque Alani Gallias aggrediuntur.

Honorius, cum Theodosio minore, fratris filio, regnat annis ⁱxv. His imperantibus Gotthi Romam capiunt, Vvandali quoque, & Alani, & Sueui, Hispanias occupant. Hac tempestate Pelagius, aduersus Christi gratiam erroris sui dogmata prædicat; ad cuius damnationem Concilium, apud Carthaginem, ccxiv. Episcoporum congregatur. Hoc tempore Cyrillus, Alexandria Episcopus insignis est habitus.

Theodosius minor, Archadij filius, regnat annis ^kxxvi. Vvandali ab Hispania, ad Africam transiunt. Ibi Catholicam fidem Arriana impietate subuertunt. Per idem tempus Nestorius, Constantinopolitanus Episcopus, suæ perfidiæ molitur errorem: aduersus quem Ephesina Synodus congregata, eius impium dogma condemnat. Hoc etiam tempore Diabolus in specie Moyfi Iudæis in Creta apprensus, dum eos per mare pede sicco ad terram re-promissionis promittit perducere, plurimis necatis, reliqui, qui saluati sunt, confestim ad Christi gratiam conuertuntur.

Martianus regnat annis ^lvi. Cuius initio Chalcedonense Concilium geritur: vbi Eutyches cum Dioscoro Alexandrino Episcopo condemnantur. Huius autem sexto imperij anno, ^mTheodoricus Rex Gotthorū cum ingenti exercitu Hispaniam ingreditur.

Leo maior, cum Leone minore regnat annis ⁿxvi. Alexandria, & Ægyptus Synodum Chalcedonensem detrectans, errore Dioscori hæretici languens, immundo repleta spiritu, canina rabie latrat. Per idem tempus apparuit hæresis Acephalorum Chalcedonense Concilium impugnantium, qui ideo ^oAcephali, id est, sine capite nominantur, quia, quis primus eam hæresin introduxerit, non inuenitur: cuius hæresis peste plurimi hactenus orientaliū languent.

Zenon regnat annis ^pxvii. Ab isto Acephalorum hæresis defenditur, & decreta Chalcedonensis Concilij abdicantur. Iste ^qZenon Leonem Augustum filium suum interficere quærens, pro eo mater eius alium figura similē obtulit, ipsumq. Leonem occultè clericum fecit, qui in clericali vſq. ad Iustiniani tempora vixit. Per ^ridē tempus corpus Barnabæ Apostoli, & Euangeliū Matthæi eius stylo scriptum, ipso reuelante, repertum est.

Anastasius regnat annis ^sxxviii. Iste Acephalorum errorem vindicans, Episcopos Chalcedonensis Synodi defensores exilio damnat: Euangelia quoque, tanquam ab idiotis Euangelistis composita, reprehendit, atque emendat. Eo tempore Fulgentius Episcopus in confessione Dei, & scientia claruit

Anni ab orb. c.

claruit. Trasemundus Vvandalorum Rex, in Africa Catholicas Ecclesias claudit, & cxx. Episcopos in Sardiniam mittit, contra Catholicos sedit. Per idem tempus apud Carthaginem Olympus quidam Arrianus in balneis sanctam Trinitatem blasphemans tribus igneiaculis Angelo immitente, visibiliter est combustus. ^c Barbas quoque quidam Arrianus Episcopus, dum contra regulam fidei quendam baptizans dixisset: baptizat te Barbas, in nomine Patris, per Filium, in Spiritu sancto, statim aqua fontis illius, quae fuerat ad baptizandum deportata, nunquam apparuit. Quod aspiciens qui baptizandus erat, confestim ad Catholicam Ecclesiam abiit, & iuxta morem Evangelicæ fidei baptismum Christi suscepit.

VMDCCLXXIII.

Iustinus maior regnat annis ^a 1 x. Ille Synodi Chalcedonensis amator Acephalorum hæresin abdicat. Huius tempore, post Trasemundum Childericus, ex Valentiniani Imperatoris ^x captiva filia genitus, in Vvandalis regnum suscepit: qui sacramento à Trasemundo astrictus, ne Catholicis in regno suo faueret, antequam regnum susceperet, Episcopos ab exilio reuerti iussit, eisque proprias Ecclesias reformare præcepit.

VMDCCLXII.

Iustinianus regnat annis ^y xxxix. Ille Acephalorum hæresin suscipiens, omnes in regno suo Episcopos ^x tria Chalcedonensis Concilij capitula damnare compellit. In Alexandria Theodosiana, & Gaiana hæreses oriuntur. In Hispaniam, per Athanaildum tyrannum, Romanus miles ingreditur. Belisarius Patritius mirabiliter de Persis triumphauit. Qui deinde à Iustiniano in Africam missus, Vvandalorum gentem deleuit. In Italia quoque Tottil: Ostrogothorum Rex, à ^a Narfe Romano Patricio superatur. Per idem tempus corpus sancti Antonij monachi diuina reuelatione repertum Alexandriam perducitur, & in Ecclesia S. Ioannis Baptistæ humatur.

VMDCCLXXIII.

Iustinus minor regnat annis ^b xi. Hic ea, quæ aduersus Chalcedonensem Synodum fuerant edita, destruxit, & ^c Symbolum cl. Patrum sacrificij tempore concinendum populo præcepit. Armenij tunc primum fidem Christi suscipiunt. Gepidæ extinguuntur à Longobardis. Per idem tempus Martinus, Bracarensis Episcopus, apud Galleciam prudentia, & doctrina Catholicæ fidei clarus habetur. Narfes Patritius, postquam sub Iustiniano Augusto, Tottilam Gotthorum Regem in Italia superauit, Sophiæ Augusta Iustini coniugis minis perterritus, Longobardos à Pannonijs inuitauit, eosq. in Italiam introduxit. Hac tēpestate Leouigildus Rex Gotthorum, quasdam Hispaniæ regiones sibi rebelles, in potestatem sui regni, superando redegit.

VMDCCLXXX.

Tiberius regnat annis ^d vii. Longobardi, pulsus Romanis, Italiam ad eunt. Gotthi, per Hermenegildū Leouigildi Regis filium, bifariè diuisi, mutua eade vastantur.

VMDCCLXI.

Mauricius regnat annis ^e xxi. Sueui à Leouigildo Rege obtenti Gotthis subijciuntur: ijdem quoque Gotthi, Recaredo religiosissimo principe pronocante, ad fidem Catholicam conuertuntur. Abares aduersus Romanos dimicantes auro, magis quàm ferro pelluntur. Ab Hunnis

Anni ab orb.c.

VMDCCCIX.

VMDCCCXIII.

Thracia occupatur. Hoc tempore ^f Leander Episcopus in Hispanijs ad gentis Gotthorum conuersionem doctrina fidei & scientiarum claruit.

Phocas, regnat annis ^{SVIII}. Iste seditione militari Imperator effectus, Mauricium Augustum & multos nobilium interfecit. Huius tempore ^h Prasini, & Veneti per Orientem, & Ægyptum ciuile bellum faciunt, ac sese mutua eade prosternunt. Prælia quoque Persarum grauissima aduersus Rempub. excitantur: à quibus Romani fortiter debellati, prouincias plurimas, vsque ad Euphratem fluuium, & ipsam, ut dicunt, Hierosolymam amiserunt.

Heraclius dehinc quintum agit imperij annum. Cuius initio Sclau Græciam Romanis tulerunt. Persæ Syriam, & Ægyptum, plurimasq. prouincias. In Hispania quoq. ⁱ Sisebutus Gotthorum Rex quasdam eiusdem Romanæ militiæ vrbes cepit, & Iudæos sui regni subditos ad Christi fidem conuertit.

Fiunt igitur ab exordio mundi vsque in præsentem ^{trā} ^{DCLIV}. hoc est in anno quinto Imperatoris Heraclij, & ^k quarto gloriosiss. Principis Sisebuti, anni quinquies mille octingenti quattuordecim.

Residuum seculi tempus humanæ inuestigationi incertum est: omnem enim de hac re quæstionem Dominus noster Iesus Christus abstulit, dicens: non est vestrum scire tempora, vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate. Et alibi: De die autem, inquit, illa, & hora, nemo scit, neq. Angeli cælorum, nisi Pater solus. Vnusquisque ergo de suo cogitet transitu: sicut sacra Scriptura ait: In omnibus operibus memorare nouissima. Quando enim vnusquisque de seculo migrat, tunc illi consummatio seculi est.

^a *Augusti nomen inde sumptum ait Suetonius in Augusto, quod loca religiosa, & in quibus auguratio quid consecratur, augusta dicantur, ab auctu, vel ab animi gestu, gustuue. Dio etiam in Monarchia, Augustum dictum ait, quasi qui hominum naturam excederet, propterea quod ea quæ sacrosancta, & in maximo honore sunt, augusta esse dicuntur: quamobrem, inquit, cum Græci αὐγαστὸν nominabant, scilicet cultu & honore dignissimum. Cuius nominis appellatio, quemadmodum Imperatoris, ad ceteros, qui eum subsequuti sunt, pertinuit propter summum, & amplissimum eorum imperium.*

^b *Sic Eusebius, Victor, & alij, Nicephorus, & Casiodorus menses sex adijciunt Clemens 1. Strom an. 26. menses 2. die 1. Dion mortuus est, inquit 14. Calend. Septembris, quo die primùm Consul factus fuerat vixitq. annos septuaginta quinque, menses decem. dies 26. Erat enim nono Calend. Octobris natus. Regnavit, postquæ victoria potitus est apud Actium, quattuor & quadraginta annos, diebus tredecim exceptis. Verum Eusebius, & Isidorus eius Imperium numerant à morte Iulij Cesaris.*

^c *Septuaginta hebdomada, al. Septuaginta nouem. Vid. Dan. c. 9.*

^d *Locus est insigne Danielis 9. quem Tertull. aduersus Iudeos multo aliter interpretatur, quam ceteri Chronographi, sic enim inquit: A primo anno Darij debemus cõputare quãdo hæc visionẽ vidit Daniel. Videam⁹ igitur anni quomodo impleatur vsq; ad aduentũ Christi.*

Darius enim regnavit an. 19. Artaxerxes regnavit an. 40. Deinde Rex Ochus, qui & Cyrus, regnavit an. 24. Argus anno vno. Alius Darius, qui & Melas nominatus est an. 22. Alexander Macedo ann. 12. Deinde, post Alexandrum, qui & Medis & Persis regnarat, quos reuicerat, & in Alexandria regnum suum firmauerat, quando & nomine suo eam appellauit. Post eũ regnavit illic in Alexandria Soter annis 35. cui succedens Philadelphus regnavit annis 28. Huic succedit Energetes annis 25. Deinde Philopator annis 17. Post hunc Epiphanes, an. 24. Item alius Energetes, ann. 29. Soter ann. 58. Ptolemæus ann. 28. Cleopatra annis 20. mensibus 6. Item adhuc Cleopatra conregnauit sub Augusto an. 15. Post Cleopatram Augustus alij an. 45. Nam omnes anni Imperij Augusti fuerunt anni 56. Videmus autem quoniã quadragesimo & primo anno Imperij Augusti, quo post mortem Cleopatræ imperauit, nascitur Christus. Et superuixit idẽ Augustus, ex quo nascitur Christus, annis 15. Et erunt reliqua tempora annorum in diẽ natiuitatis Christi & in annũ Augusti 41. post mortem Cleopatræ anni 27. menses 6. Vnde adimplentur 62. hebdomada, & dimidia quæ efficiunt annos 437. menses 6. in diẽ natiuitatis Christi. Et manifestata est iustitia æterna, & uictus est sanctus sanctorum, id est, Christus, & signata est visio & prophetes, & dimissa

dimissa sunt peccata, quæ per fidem nominis Christi, omnibus in eum credentibus remittuntur. Et infra.

Itaque ostendentes & numerum annorum, & tempus 60. duarum & dimidiæ hebdomadarum adimpletarum, tunc venisse Christum, id est, natum, videamus quid alia 7. & dimidiæ hebdomades, quæ sunt subdivisæ, in abscissione priorum hebdomadarum, in quo actu sint adimpletæ. Post enim Augustum, qui superavit post natiuitatem Christi, anni 15. efficiuntur, cui successit Tiberius Cæsar, & imperium habuit annis 22. mensibus septem, diebus viginti: huius quinto decimo anno imperij passus est Christus, annos habens quasi 30. quum pateretur. Item Caius Cæsar, qui & Caligula, annis 3. mensibus 8. diebus 13. Nero Cæsar annis 9. mensibus 9. diebus 13. Galba mensibus 7. diebus 6. Otho mensibus 3. diebus 5. Vitellius mensibus 8. diebus 10. Vespasianus anno primo imperij sui debellauit Iudæos, & fuit anni 42. menses 6. Nam imperauit annis 9. atque ita in diem expugnationis Iux Iudæi impleuerunt hebdomadas 70. prædictas à Daniele. Igitur expletis his quoque temporibus, & debellatis Iudæis, postea cessauerunt illic libamina, & sacrificia, quæ exinde illic celebrari non poterant. Nam & vinctio illic exterminata est post passionem Christi. Erat enim prædictum exterminari illic vinctiorem, sicut est in Plalinis prophetatum. Exterminauerunt manus meas, & pedes. Quæ passio huius exterminij intra tempora 70. hebdomadarum perfecta est sub Tiberio Cæsar. C. off. Rubellio Gemino, & Rufio Gemino, mense Martio, temporibus Paschæ, die 8. Calendarum Aprilium, die prima azymorum, quo agnum vitæ occiderent ad vesperam, à Moyse fuerat præceptum. Itaque omnis synagoga filiorum Israel eum interfecit, dicentes ad Pilatum, quam vellet eum dimittere: Sanguis huius sapet nos, & super filios nostros, & si hunc dimiseris, non es amicus Cæsaris: vt adimpleri possent omnia quæ de eo fuerant scripta.

Itæ Tertullianus, verum Clemens Alexand. 1. Strom. existimat, natum Dominum nostrum 28. anno Augusti, cum primam iuberet censum, descriptionemque fieri; hebdomadisque Danielis, ita ferè connumerat, vt Tertullianus, passumque Christum quinto decimo anno Imperij Tiberij, dum ægeret annum 30. quoniam in annorum computatione discrimen est inter eos. Eusebius vero ab vtraque dissentit, & 10. anno imperij Augusti existimat Danielis victimam in Hyrcano ultimo Iudæorum sacerdote completam, & hebdomadas facere annos 483. Ita in annorum ratione vbi est constans, neque certum. De hac re vide etiam Augustinum lib. de ciuitat. Dei 18. cap. 34. & Cedrenum in compen. & inter nostros neotericos Finium, atque Galatinum, & Burgensem Hispanum in doctissimo Scrutinio scripsit. etiam.

^e Adoptione intellige. Erat enim filius Liviæ vxoris ipsius, & Cæj Drusi Neronis.

^f Sic Eusebius vel 21. (inquit) vt aiunt nonnulli. Nicephorus, Orosius, Victor, Cedrenus, Tertull. aduersus Iudæos ei tantum annos 22. tribuit menses 7. dies 20. Dion Nicaus an. 22. mens 7. dies 5. Sic Zonaras nisi quod dies 7. habet.

^g De hoc itæ Eusebius in Chron. Tiberius multos Re-

ges ad se, per blanditias euocatos, nunquam remittit, in quibus Archelaum Cappadocem, cuius in prouinciam versam Mazacem nobilissimam ciuitatē Cæsaream appellari iussit. Lege vero ex m. s. Cuius regno in prouinciam, verio, &c. Hac de re scribit Tacitus, & Dion in Tiberio.

^h De die & anno mortis Christi, varia sanctorum sunt sententia, vt apud Tertull. aduersus Iudæos. Clementem, & Eusebium, ceterosque antiquos Patres, quæ omnia Onusimus Panninus Augustinianus in vnam collegit eleganti edito Scholio, lib. 2. comment. in Fastos.

ⁱ Dion in Tiberio Caligule cognomen propterea huic datum scribit quod quum fuisset magna ex parte in exercitu educatus. Caligis militibus pro verbis vteretur. Augustum etiam Cæsarem Caligam à militibus per illusionem ab vsu caligatum vocatum fuisse testatur Dion in Augusto.

^k Eusebius Clemens, Nicephorus, & Casiodorus an. 3. mens 10. Iosephus lib. 2. belli Iudæi c. 10. ponit an. 3. mens. 6. Aliter lib. 19. antiquit. c. 2. Extinctus est (inquit) Caius quarto imperij sui anno, minus mensibus quattuor. Tertull. aduersus Iudæos an. 3. mens. 8. dies 17. ponit.

^l Græcè, an Hebraicè scripserit Matthæus quæri solet. Hieronymus in catalogo. Hebraicè, inquit Evangelium eius habetur vsque hodie in bibliotheca Cæsariensi. Idem lib. 3. contra Pelagian. Similiter Eusebius lib. 3. histor. Ecclesiast. c. 18. & lib. 4. cap. vlt. mo. Nazianzen. etiam Vrexius & Nicephorus ca. 45. lib. 2. testantur eum patrio sermone Evangelium suum scripsisse.

^m Nicephorus agnoscit annos dimidiarum 13. mens. 1. Epiphanius annos totidem menses 2. Iosephus lib. 20. c. 10. antiq. imperat. scribit an. 13. mensibus 2. diebus 20. Sicut Dion & Zonaras. Suetonius simpliciter ait, eum decimoquarto imperij anno excessisse. Euseb. & Casiod. vt metant an. 13. menses 9. dies 28. Tertullia annos 13. menses 7. dies 20.

ⁿ Eusebius lib. 2. histor. Ecclesiast. c. 5 & 16. Niceph. lib. 2. c. 15. & 16.

^o Sic Eutropius. Sucto. Chronicū Græcorum, Ado. aliq. Euseb. an. 14. mens. 7. dieb. 28. Epiph. an. 13. mens. 7. dieb. 27. Niceph. an. 13. mens. 1. Dion Nicaus vixisse ait an. 30. regnasse 13. mens. 8. biduo minus. Paulus Orosius li. 7. principatū inquit acceptus est, mansitq. in eo annis nō plenis 14. Tertull. contra omnium sententiam vnde citi tantum annos mens. 9. dies 13. ponit Casiod. an. 13. mens. 7. dies 27.

^p Dion in eius vita existimat eum non habuisse consuetudinem cum matre Agrippina, sed eū alia huic simili ad quam alludens, dicebat, se cum matre consuetudinem habere. De matris morte Dion copiose, & Suet.

^r Itæ Niceph. lib. 2. c. 36. Chrysostomus lib. 1. aduersus vituperatores vite monasticæ. Res gestas Petri cū Simone Mago conscripsit Linus Theusens.

^s Mores & mortem Seneca ita describit Dion in Nerone, nescio an vere & vtraque maxime aliena fuisse à viro philosopho: Quom enim Tyrannidem, inquit, improbare, Tyranni præceptor erat: quumq. insultaret ipsi, qui cū principibus versarentur, ipse à palatio nō decedebat: assentatores detestabatur, quum ipse Reginas coleret, & libertos: diuites reprobandebat, cuius facultates erant aut eorum tricenis centena milia: quumq. luxum aliorum damnabat, quingentos tripodas habuit de ligno cedrino, pedibus eburinis, similes & pæres inter se in quibus canebat. Mortuus deniq. est, contra quam philosophum decebat, animo abiecto atq. imbecillo.

^t Ante Vespasianum imperauerunt Galba, Otho, & Vitellius. annū vñ mens. 9. teste Eusebio: qui propterea sorte etiam

ab Isidoro omittuntur, & ab Orofio, quod Plutarchus in Galba hos non tam Romani Imperij, quam comedia cuiuspiam fuisse Imperatores scribat. Ex Dione, Galba imperauit menses 9. dies 13. Otho dies 90. Vitellius annum vni dieb. decē exceptis. Ex Clemente vero, Galba menses 7. dies 6. Otho menses 5. diem vnum, Vitellius menses 7. diem vnum.

⁷ Eusebius, Nicephor. Chronicon Græcum, & Castidorus annis 9. mens. 1. dieb. 22. Epiphanius annis 9. mēf. 7. diebus 12. Dion annis 10. diebus sex minus: sic & Zonaras Orofius nono principatus anno profluente mortuum scribit. Tertullianus ait annis 11. regnasse. Cedrenus annis 10. dieb. 8.

⁸ Sic Eusebius: Titus Iudæa capta, & Ierosolymis subuersis, sexcēta millia virorū interfecit. Iosephus vero scribit vnde cetera millia fame, & gladio periisse & alia centum milia captiuorum publice vendidit: hæc Eusebius.

⁹ Suetonio & Dione regnauit annis 2. mensibus totidē diebus 20. Eusebio annis 2. mens. 8. Eutrop. ann. 2. mens. 8. diebus 20. Nicephoro, Castodoro, Beda & alijs annis 2. mens. 2. Epiphanius ann. 2. mens. 2. diebus 2. cum Isidoro Orofius facit lib. 7. Zonaras ponit annos duos sex diebus minus. Cedrenus ann. 3.

ⁱ Dion in huius vita: Titus, inquit, non modo Senatorem, quam diu principatū tenuit, nullū interficere iussit sed nec alius quisquam sub eius imperio morte affectus est. De crimine impietatis nunquam cognouit, neq. permisit alijs vt cognoscerēt: Nemo enim, inquit, iniuria me afficere aut insequi contumelia potest, propterea quod nihil ago, quod reprehendi mereatur. Ea vero quæ falso de me dicuntur, prorsus negligo.

ⁱ Suetonius memorabilem, inquit, meritoq. laudatam vocē dedit: Annici diem perdidit.

ⁱ Euseb. annis 15. mens. 5. sic Epiph. Castidor. & Niceph. Suetonius simpliciter decimo quinto imperij anno mortuū asserit sicut Orofius. Dion Nicanus regnauit inquit, an. 15. dieb. 5. Zonaras an. 15. mensib. 11.

ⁱ Eusebius: Præmissus Domitianus Dām se & Deū appellari iussit. Idem Dion. Suetonius: pari, inquit, arrogantia, cum procuratorum suorum nomine formalem diceret epistolā, sic cepit. Dominus & Deus noster, sic iubet: vnde institutum posthac, vt ne scripto quidē, ac sermone cuiusquam appellaretur aliter.

ⁱ Hæc fuit secunda Ecclesia pers. cutio: prima enim fuit sub Nerone, de qua Eusebius lib. 3. historia Eccles. c. 13. & Aug. lib. 18. c. 52. de ciuit. Dei. & Paulus Orofius lib. 7. & Alex. Monachus libello Ἐκ τῆς ἐπιτομῆς τῶν σωτηριῶν εὐαγγελίου, qui in bibliotheca me. est nondum editus.

ⁱ Eusebius anno vno mens. 4. Sic Nicephorus. Castidorus, Epiphanius, Clemens, & Zonaras. Dion, Eutropius, Beda, Ado, & alijs 9. dies adijciunt.

ⁱ Mores huius eleganter Xiphilinus ex Dione depinxit: statuas, inquit, aureas, aut argenteas sibi fieri vetuit, bonaq. quæcūq. adhuc inuenta sunt in palatio, restituit ijs, quibus ea Domitian⁹ per iniuriā ademetat. Ciuibus Romanis, qui in summa forent egestate, agrū dedit, ad aureorū sexcēta millia; eius agri emptione, diuisioneq. quibusdā vitis Senatorij ordinis imperati. Quumq. egeret pecunia, magnū numerum vestium, multa q. vasa argentea, atq. aurea, & reliquam supellestem, non modo de prinatis suis, sed etiam de principalibus rebus, multa etiam prædia multa q. domos, atq. in summa omnia, præter ea, quæ necessaria erant, vendidit. Neq. vero in pretijs harū rerū sordidus, sed in hoc ipso benignus erga multos & liberalis fuit. Hæc Dion, qui & alia ad-

ingit, quæ summam huius viri moderationem arguunt.

ⁱ Sic Epiphanius, Chronico Græco, Orofius, cū alijs. Euseb. an. 19. mēf. 6. vt Nicephorus, & Zonaras, Clemens, d. ann. 19. mens. 7. diebus 15. A Dione, Eutropio, Beda, Cedreno, & Adone ponatur anni 19. mēf. 6. dies 15. vt & a Castodoro.

ⁱ In alio m. ferat: Aliā, Babyloniam, & Arabiam cepit: Eusebius ita: Traianus victo Rege Decebalō, Daciā fecit prouinciā, Heberos Sautomas Afraenos (lege Adiabenos) Arabes Bosphoranos, Colchos in hēdem accepit, Seleuciā & Ctesiphontē & Babylonē occupauit. Quod autē pro Afraenos Adiabenos legam facit Dion apud Xiphilinum, qui ait, hūc Adiabenum omnē, quo pars Assyria ad Ninū pertinet, in potestate sua redegisse. Fuit autē Traianus, vt est apud Xiphilinum, a Nerua Casar & Imperator factus: quū tamē ipsi propinqui nō decesserunt. Neq. enim ille cōtūctione sanguinis anteposuit publicæ utilitati. Neq. rursus eū deterruit quod Traianus homo Hispanus, nec Italicus erat, nec Italicus, quodq. ante eū nemo alterius nationis Imperiū Romanorū obtinuisset, de Traiano præter alios ex antiquis scribere: Dion, Sextus Aurelius, Eutropius, Sextus Rufus, Ammianus Macell. lib. 14. Plinius in panegyrico, & lib. 1. epistolary.

ⁱ Postquā (inquit Dion) Romā venit, multa fecit ad emendandū, corrigendūq. statum Reip. atq. in gratiā bonorū, quorū in primis curā gessit: nā ciuitati bus Italia multa largitus est ad educationē liberorū in quos magna beneficia contulit. Et mox: Traianus, inquit, nulli inuidebat, perdebaturq. neminē: bonos omnes ornabat honoribus, & dignitatibus augebat, ex quo fiebat, vt neq. timeret quēquam, nec haberet odio. Nullā fidē habebat calūniatoribus, nulla ira tenebatur, abstinere ab aliena pecunia, non minus quā ab iniquis cadibus, magnos sumptus fecit, belli pacisq. temporibus multa ea q. apprimē necessaria edificauit. Lege apud eūdem plura, quæ huius viri mores vt tamq. commendant.

ⁱ De hoc ita Spartianus. Origo Imperatoris Adriani vetustior à Picētibus, posterior ab Hispaniēsisibus. Siquidem Adria ortos maiores suos, apud Italicam Scipionum temporibus reledisse, in libris vite suæ Adrianus ipse commemorat. Adriano pater Ælius Adrianus, cognomento Afer, fuit cōsobrinus Traiani Imperatoris, mater Domitia Paulina Gadibus orta. Dion, quod erat municeps Traiani dicit.

ⁱ Sic Eusebius, Orofius, Nicephorus, alijs. Dion, & Zonaras. ann. 20. mens. 9. Eutropius ann. 21. mens. 10. dieb. 20. & ita Castidorus, nisi quod diem aufert. Libellus de vitis Imperatorum ann. 21. mens. 11. vt Spartianus, Cedrenus an. 24.

ⁱ Dion. Aliam, inquit, Capitolinam appellauit, & coloniam deduxit: & vbi templum Dei fuerat, alterum Ioui edificari curauit, ludæis grauitet ferentibus; quod externa gentes in sua vrbe habitarent, sacra q. peregrina in ea fierent.

ⁱ De Basilide heretico Euseb. li. 4. hist. Eccles. c. 7. & Irenæus lib. 1. c. 27. August. de heresib. Niceph. diuersim locis.

ⁱ Sic Epiphanius Eusebius vero ann. 23. mens. 3. Orofius & ex eo Aulo Viciuentis annis 20. & non plenis tribus imperasse tradunt, Eutropius 23. integros agnosuit, vt Chronicon Græcum. Nicephorus 22. tantum, mens. 3. Libellus de vitis Imperatorum nuper sub Aurelij Victoris nomine Antuerpiæ editus 20. dumtaxat agnosuit: contra Xiphilinus ex Dione 24. & cum eo Cedrenus.

ⁱ Fortē legēdum ex Eusebio, & Paulo Orofio li. 7. c. 9. Valētinus & Cerdo magister Marcionis. Quāuis cōstat

exordē Euse li. 4. hist. Eccles. c. 10. Marcionem & Cerdoū, eodem tempore Romæ peruersa sua dogmata disseminasse.

¹ In cognomento Philosophus fuit vir bonus, ut ait Dion, quippe in quo nihil f. si. simul. etique inesset. Hunc Orosius ann. 14. tar. imperasse ponit. Euseb. Beda, & Ado, ann. 19. mens. 1. Nicoph. ann. 19. mens. 2. Zonaras ann. 19. dieb. 11. Cedrenus 19. dies omittit.

² De hac heresi vide Eusebium lib. 4. cap. 27. histor. eccles. & Ierome in lib. 1. aduersus heres. c. 9. alioquinque Euseb. tit. 2. s. contin. res. postea Severian à Seneca Variam successore appellari. De quibus vide præterea Nicephorum lib. 4. Eccles. histor. cap. 4. & cap. 11.

³ Sic Euseb. Orosius, Herodianus, Beda, Nicephorus, alij. Eutropius verò ann. 12. mens. 8. Dion. ann. 12. mens. 9. dieb. 14. ut Clemens & Zonaras, Cedrenus. 12. dies omittit.

⁴ Euseb. Epiphanius, Nicephorus & alij 6. tantum menses ponunt, Eutropius 8. dies. Dion 57. ut etiam Zonaras, & Cedrenus.

⁵ Ita Euseb. sed aliter Capitolinus: Pertinax, inquit, neque vxoris Augustæ appellationem recepit, & de filio dixit: quum meruerit.

⁶ Ante Severum Pertinacem, ponendus erat Didius Salpinus, Iulianus, qui ut tradit Dion, imperauit dies 66. sen, ut Eutropius, & Orosius, mens. 7.

⁷ Sic Euseb. Epiphanius, Nicephorus, alijque penè omnes. Eutropius ann. 18. mens. 10. Dion, annis. 17. mens. 8. dieb. 3. Zonaras in Dione annos legis. 16. in diebus, & mensibus ei alioquin par. Cedren. ann. 17. mens. 8.

⁸ Tempore Tici Cn. Iulius Agrippa primus Rom. morum Britann. circumfusam vndiq. mari cognouit. Dion in Tito.

⁹ De Symmacho. Euseb. lib. 4. eccles. histor. cap. 13. vbi de Narcisso, & Origene celebris fit mentio.

¹⁰ Antoninus Caracallus dictus, ut scribit Dion, quod proprium genus indumenti excogitauit in modum penule. Id barbaram discissumque, & consutum erat ex multis partibus, eiq. indatus erat semper, ex quo Caracallus cognominatus est: insitque militibus, ut se eodem genere vestis induerent, vide Eutrop. & alios. Nouerca eius appellabatur Iulia, ex Eusebio & Dione, & alijs.

¹¹ Sic Epiphanius, Nicephorus, & alij. Spartianus & Cedrenus. an. 6. ut & Euseb. & Eutropio. Orosius in imperio mansisse, ut annis non plenis. 7. Dion. 6. mens. 2. diebus aliquot.

¹² Ita Euseb. Niceph. Orosius, alij. Dion & Zonaras. ann. 1. mens. 2. tribus diebus exceptis, Eutropius ann. 1. mens. 2. penè Cedrenus ann. 8.

¹³ Euseb. Chronico: Mactinus occiditur in Archelude. Herodianus, in Chalcedone Bithyn. vrbe. Verū Diō de eius morte sic habet: Chalcedonē nauigauit, ibiq. remansit: eo venere milites missi à Pseudantonino, à quibus comprehensus per luctus eil in Cappadociā: vbi postquam intellexit filium suum captum esse, deiecit se ex vebiculo (nec enim vincus erat) fremitone humerum: nec ita multo post occisus est.

¹⁴ Ita Euseb. Nicephorus, Orosius, alij. Eutropius ann. 2. mens. 8. Dion. ann. 3. mens. 9. dieb. 4. Herodian. ann. 6. Zonaras & Cedren. ann. 3. mens. 9. dieb. 4.

¹⁵ Euseb. Chronico: Antoninus Romæ occiditur tumultu militari cū matre Semasira. Semiamira, Læpridius, Soenida, Herodianus, Semea Eutropius.

¹⁶ Sic plerique omnes: vnus Herodianus annos 14. Eutropius ann. 13. dieb. 8. Cedrenus ann. 13. mens. 8. Zonaras 10. tantum annos habet.

¹⁷ Euseb. Chronico: Alexand. Xerxē Regem Persarū gloriosissimè vicit, vbi ex Læpridio & Herodiano, Artaxerxē videtur legendum, sicut & in Orosio, & Cassiodoro.

¹⁸ Sic Euseb. Niceph. Chronicon Græcum, & alij. Eutropius ann. 3. & diebus aliquot. Zonaras & Cedrenus, nescio quomodo, ann. 6.

¹⁹ In alio erat: militari cohorte: verū censui legendū: ex militari corpore, auctoritate Euseb. sic enim inquit, primus ex corpore militari, & aliorum codicum.

²⁰ De hac persecutione præter alios scribit Aymon lib. 6. cap. 7. & Alexander Monachus vbi in epistolis eius.

²¹ Ita Euseb. Niceph. Paulus Eutropij interpolator, Orosius, atque alij omnes.

²² In alio m. s. est Flavianus, verū id lego Zepherino accidisse apud Euseb. lib. eccles. hist. c. 21. & apud Niceph. lib. 5. c. 26. Idē etiā Fabiano enenisse refert Aymō lib. 6. c. 10. In m. s. etiā vbi Flavianus legitur post dictionē ordinatur, adijcitur: Licet quidē hoc verū de Zepherino adfirmet.

²³ Sic Euseb. Nicephorus, Orosius, Cedrenus aliq. penè omnes. Zonaras à quibusdam traditum ait annos 5. imperasse à nonnullis 6. & totidem menses.

²⁴ Sic Chronicon Græcum m. s. Euseb. verū, Nicephorus, Ado, & alij. annum vnum ponunt. & 2. menses Eutropius ipsum cum filio imperasse tradit biennio: Orosius triennio. Cassiodorus biennio, mensibus 4.

²⁵ Beda ac ceteri serè omnes 4. menses adijciunt. Nam quod in Nicephoro legitur imperasse vno dumtaxat anno, & mensibus 4. sine mendatione puto. ut liquet ex enumeratione Consulū, apud Cassiodorum.

²⁶ De Nonato ueritico scribit Euseb. lib. 6. eccles. histor. cap. 33. & Pacianus epistola tertia ad Symphon. & Socrates lib. 4. cap. 23. qui in concilio Romano condemnatur: ut constat ex Eusebio lib. 6. cap. 39. Theodoret. lib. 3. Cypria. lib. 2. epist. 1. & lib. 4. epist. 2.

²⁷ Sic & in Eusebio scribendū, testis est Zonaras, in Claudio: pro quo non legitur ann. 1. mens. 9. ut in Nicephoro. Eutropius intra biennium morbo perisse ait.

²⁸ De Paulo Samosateno, vide Euseb. lib. 7. histor. Eccles. c. 27. Epiph. heres. 69. & in concilio Antiocheno conuictus est. Aymon lib. 7. c. 7. & 10. Niceph. lib. 6. cap. 26. & 29.

²⁹ Ita Cedrenus: verū Euseb. Nicephorus, Orosius, Eutropius, & Zonaras imperio sex annos potitum tradunt, paucis mensibus exceptis.

³⁰ Euseb. in Chronico sic habet: Aurelianus cū aduersus nos persecutionē mouisset, fulmen iuxta eū, comitesq. eius ruit: ac nō multo post inter Constātinopolin, & Heracleā in Canophorio viæ veteris occiditur. Flavius Vopiscus ita: cum iter faceret apud Canophorium mansionē, quæ est inter Heracleā, & Byzantium, maligna notarij interemptus est. Vide præterea de eius morte Euseb. lib. 7. eccles. hist. cap. 26. Aymon lib. 7. cap. 2. Niceph. lib. 6. cap. 19. Ado, Beda, & reliqui omnes à suis intorisse scribunt.

³¹ Ab alijs sex menses ei assignantur, à Cedreno anni 2.

³² Menses 4. Euseb. Niceph. Eutropius, Orosius, alijsq. adijciunt. Zonaras non integris sex annis imperasse scribit.

³³ De heresi Manichæorum à Mane Peisa exorta scribit Euseb. lib. 7. eccles. histor. cap. 25. Iulianus de Trinitate lib. 6. Cyrillus Cat. sch. 6. Epiph. heres. 66.

³⁴ Euseb. Chronico ita habet: Catinus prælio victus apud Murgū occiditur: Vopiscus apud Murtium.

³⁵ Sic Euseb. Niceph. Orosius, alij. Cedrenus 22. Aurelius victor. 25. non sine mendo, ut liquet ex supputatione Consulū, in Cassiodoro.

³⁶ Euseb. Chronico, Galerius, inquit, biennio Augustus

- gustus imperium tenuit, mox cum alio annis sex.
- ^b Eusebius, Beda, & Ado 10. menses addunt. Nicephorus 31. annos habet Chronicon Græcum m. s. 30. ann. & mensem 1. Ex Aurelio Victore colliguntur anni 32. Cedrenus trigesimo tertio imperij anno mortuum scribit. Aurelius etiã Victor ponit post Galerium alios duos Galerios, Armentarium, & Galerium Maximinum, & Alexandrum.
- ⁱ De baptismo Constantini, præter Eusebium, & Zonarum, initio tom. 3. scripsit copiose Cedrenus, in eius vita. Quod fuerit à Sylvestro sanctissimo Romæ Papa baptizatus septimo imperij sui anno, & à lepra liberatus, refert Niceph. lib. 7. cap. 45. Ambrosius verò de obitu Theodosij, quod in vita extremo baptisum gratiam obtinuerit, affirmat. Idem testatur Alexander Monachus lib. de inuentione saluisera crucis; quem Nicomede obijisse ait, hoc opportune adeptum, ut in Iordane, quod summopere desiderauerat, baptizaretur; quam sententiam etiam probat Hieron., Socrates, & Theodoretus, ut auctor est Nicephorus lib. 8. cap. 54. quibus consentiunt Ruffinus, Orosius, Casiodorus, & alij.
- ^k An cruce, in qua salus nostra, vitaq; auctor pependit, habuerit quattuor brachia; & an corpus Domini nostri, quattuor fuerit clausi reuerentia, disputat pie & eleganter Lucas Episcopus Valensis in suis libris aduersus Albigenses. quoniam in bibliotheca hæret. De eius inuentione Alexander Monachus nondum editus, qui apud me est Græcè m. s.
- ^l Hæc sententiam de te resilli Cedrenus in compendio histor. in vit. Constantini.
- ^m Sic Orosius, Niceph. Cedren. & Chronic. Græcum. Hieronymus in suo ad Eusebium Chronico, menses. 5. diesque 12. addit. In Aboue ponuntur anni 15. mens. 5. dies 14.
- ⁿ De morte Arrij Ruffinus lib. 10. eccles. histor. cap. 13. & Cedren. cum Epiph. lib. 2. contra hæres. sic inquit: noctu Arrius ad sellam progestus, necessarii oneris deponendi gratia, crepuit, quæ admodum & Iudas quondam Idem Theodoretus lib. 1. eccles. histor. cap. 14.
- ^o Hieronymus Donatum vocat præceptorem suum multis in locis, præsertim in commentarijs in eccles. cap. 1. in illud: quid est quod fuit: & in Apologia, aduersus Ruffinũ. Et scripsisse commentarios in Virgilium ait.
- ^p Postea à Melphim ossa Andrea Apostoli translata sunt. Caput Pio secundo Romam allatum, & in basilica D. Petri collocatum.
- ^q Consentit Nicephorus, & Chronicon Græcum. Hieronymus à quibusdam anno 1. mens. 7. ab alijs annis 2. mens. 8. regnasse traditum ait. Orosius 1. ponit imperij annum, & mens. 8. Paulus Diaconus 2. imperij anno extingui assertit.
- ^r De morte Aniani variæ sunt opinionēs, ut est apud Niceph. lib. 10. cap. 24. & Hieronym. in additionibus in Chronicon Eusebij, & Zonar. lib. 2. & Cedrenum, & Simonem de Christianarum terminum memoria lib. 9. Paulus Orosius sic lib. 7. c. 50. Itaque postquam à Ctesiphonte castra mox, dolo cuiusdam transfugem desert. expeditus, cum vi sitis, & ardore solis, atque insuper labore arenarum confectus, periret exercitus Imperator tanto rerum periculo anxius, dum per vassa deserti incantibus enagatur, ab obuiio quodam hostiũ equite, conto ictus, interijt.
- ^s Menses. 8. Hieronymus, & Orosius 9. Niceph. Cedrenus amplius 12. dies ponunt Chronicon Græcũ mens. 10. dies. 15.
- ^t Cedrenus ait elictum per totum Romanum imperium emississe, idem Niceph. lib. 10. cap. 59. Ammianus Marcellin. Christiana legis studiosum fuisse assertit.
- ^u Sic & Chronicon Græcum ἐβραίων, inquit, ἡρώδης ἡ δ' αὐτὸς δεινότητος ἐυδαερτυριανὸς ἐταρ. Niceph.

- ann. 10. mens. 9. Orosius lib. 7. cap. 33. in imperio mansisse ait annis 11. Cedrenus Valentinianum 12. annis imperasse, Valentem, postea triennio, scribit.
- ^x In alio m. s. etat, sed Feidigeru Alaricus superas: verũ corrupte, ut constat ex Eutropio in Valente, qui Athalaricum à Feidigerno, auxilio Valentis victum affirmat.
- ^y Eutropius lib. 12. in Valente, Vlfias Episcopus Arrianus qui notarius sub Constantio fuerat, & cum Eudoxio & Aetio Arrianus Niceph. lib. 11. cap. 42. eum vocat Vlfilianum, Rodericus Toletanus in sua historia Gudilam lib. 2. cap. 1. Ado Vlfilam. Sunt qui Gulsiam, & Gulsiam.
- ^z Concilium Syrmiese aduersus eum congregatur Niceph. lib. 9. cap. 3. Socrat. lib. 1. cap. 29. Sozomenus lib. 4. c. 5. & 6. à Damaso damnatur Niceph. lib. 12. cap. 71. & 18.
- ^a Ruffinus lib. 10. cap. 25. Augustin. lib. de here. cap. 54. Hieronym. in 4. Osee. aduersus eum scripsit Basilius, & primum Concilium Constantinopolitanum in eum est habitum Damaso P. M. De heresi Apollinaris, est apud Augustin. here. 55. & Theodor. lib. 5. cap. 10.
- ^b Concordat Orosius, Prosper, Paulus Diaconus, Zonaras, & alij Ado. 7.
- ^c De Prisciliano vide D. Augustinum lib. de heresi, hæc. 7. & Hieronymum, ad Ctesiphontem, & in Catalogo: Leonẽ Papam epist. 93. Severum Sulpitium lib. 2. eccles. historia. Concilium Toletan. 1. & Bracatense: ubi eius errores, & impietas recensentur.
- ^d In alio exemplari 9. sed 8. scribendum existimo ex supputatione Coss. qui apud Casiodorum recensentur. Prosper 7. tantum ponit. In Etymologiarum m. s. cod. nunc 6. ranc 7. aliquoties etiam 8. & 9. habentur.
- ^e Conuenit Prosper, & ipse in etymolog. Eutropius lib. 13. mansisse in imperio annis vnicem, cum iam in Orientis partibus sex annis, Gratiano Lurgente, & simul imperante regnasset. Idem Paulus Orosius lib. 7. cap. 35. Idem Paulus Diaconus lib. 13. in princip.
- ^f De isto Eugenio Grammatico, & litterarum doctore, postea milite, vide Paulum lib. 13. in principio. De Ioanne autem Anachorita est insignis mentio apud Ruffinum lib. 11. cap. 32. & 19. & Prosperum cum Zonara, & Paulo Diacono lib. 13.
- ^g Ita Prosper, Casiodorus, Sigibertus, & Tudens. Nicephorus addit mes. 3. Cedrenus, & Chronic. Græcũ 14. annos ponit. Epitome Chronicorũ Severi cognomẽto Sulpitij, quæ apud me est m. s. 12. tantum agnoscit. Paulus Orosius lib. 7. cap. 36. post patris excessum 2. annis regnasse affirmat.
- ^h Ex Sozomono lib. 7. cap. 25. constat Sanctum Donatum Eudre. in Epiro fuisse Episcopum, & Nicephoro lib. 12. cap. 45. ubi Eudre. in Epiro dicitur Episcopus.
- ⁱ Ita Casiodorus, Tudensis, Ado, & ipse in Etymolog. Sigibertus unum vnum detrahit: Prosper unum adiecit.
- ^k Ita Casiodorus, Paulus Diaconus, Tudensis, & alij. Sigibertus tradit eum vtrique regno solum 3. annis imperasse, postea 3. sibi Valentianum placida amita sua, ex Constantio filium adscivisse eum eodemq; alijs 24. annis regnasse, qui simul collecti nostrum numerum explent, Prosper 30. annos ponit. Beda 26. Martinus Polo 27. ut noster hic.
- ^l Ita Paulus Diaconus, Sigibertus, Tudens. & alij. Casiodorus cũ Cedreno 7. Ado Viennensis. Marcianus, inquit, Imperator obiit sexto imperij sui anno, sexto mense completo.
- ^m In alio m. s. Theodoricus, August. 8. Sigibertus, Theodoricus. similiter Ado Viennensis, Rodericus Toletanus lib. 2. cap. 8. Theodoricus.

ⁿ Ita Nicephorus, Cassiodorus, Paul. Diacon. Sigebertus, Palmerius, & alij. Beda cum Cedreno 17. Zonaras. 18.

^o Nicephorus lib. 18. cap. 45. Ducem huius heresis facit Severum Antiochenum, & subdit Acephalos ab eâ causam sic dictos, quod sub Episcopis non essent.

^p Ita Nicepho. Cassiod. Ado, & alij. in Sigeberti Chronico scribitur. 19. annis regnasse. Sunt qui dicunt ann. 17. mens. 6. Consule Chronicon Mercatoris, & Onuphrij factos. Cum Isidoro faciunt Graeci nostri annales: *Κατακρον Ζηνωνου* 787ος ετη 19.

^q Gotfridus in Pantheo, historicus non indiligens, Conrad. III. a sacris scriinijs praefectus Chron. part. 16. versibus in extulit.

Zeno pater patriæ regna paterna tenet,
Inclutus eius erat Leo filius, vnicus hæres,
Militia validus, prælia sæpe gerens
Ille necem qualis patris falso reputatur.
Zeno pater, cui dicta patent, iubet, ut moriatur,
Mater ab oppositis obiuit arte satis, &c.

^r Cedrenus eo, inquit, tempore reliquit B. Apostoli Barnabæ inuentæ sunt. In Cypro iacebat cadaver id sub arbore ceraso, euangeliam, quod S. Matthæus composuerat, in pectore gerens manu Barnabæ scriptum.

^s Sic ipse in Etymologjs, Tudenfis, & Ado, cū Paulo Diacono. Nicephorus verò, & Cedrenus mens. 4. addunt: Zonaras 3. Enagrius lib. hist. 3. cap. 44. imperij anno regesimo septimo. mensibus, & diebus 3. additis, excessisse tradit. Consule Onuphrij. Godofredus anno imperij 28. fulmine iccū interijssit: scribit. Pöponius Letus ponit ann. 24. mēf. 1. dies. 29.

^t Legendum, contra otiosum exemplarium scripturam, historie veritate cogente, Barbam quoque quidam Arrianus Episcopus, dum contra regulam fidei baptizans, dixisset: baptizo te Barba, &c. Ex Paulo Diacono lib. 15. Ceterum, inquit, Deuterius Episcopus Arrianorum Byzantij baptizans quendam vitum Barbam nomine, cum contra regulam fidei, &c. & Cedren.

^v Sic Beda, Cedrenus, Chronicon Graecum, Palmerius, & alij Nicephorus 3. menses adiungit. Zonaras 20. dies, Marcellinus, Theodorus Lector, & Enagrius lib. 4. histor. c. 9. ann. 9. dies 23. Sigebertus ann. 10. Paulus Diaconus. 11.

^x Ex Eudoxia Valentini Principis filia, que Trasemundo nupsit, ex quo Childericum suscepit.

^y Conuenit Tudenfis, Ado, & ipse in Etymologjs. Sigebertus 30. tantum habet annos: quibus Nicephorus dies 7. adiungit. Zonaras, & Cedrenus ann. 38. mens. 7. dies 13. Paulus Diaconus 38. ann. mens. & dies omittit lib. 16.

^z Isidorus de viris illustribus in Iustiniano: De synodo Chalcedonensi. Tria capitula dānare contendit, id est, Theodori Mopsuesteni Episcopi dicta, & rescripta Theodoreti, & epistolā, que dicitur Ibe Edel. Epil.

^a Narses Eunuchus, Cubicularius Iustiniani, Exarchus Italiae factus Paulus lib. 16. & Ado.

^b Iustinus minor Sigeberto 12. annis imperauit Nicephoro 12. ann. mens. 2. dieb. 20. Zonara, & Cedreno ann. 13.

^c Tempore Iustini sub Vigilio Papa congregatum est concilium Constantinopolitanum: verum nō intelligitur, nisi de prima synodo Constantinopolitana 150. Patrum sub Theodosio seniore celebrata, in qua Synboli forma data est. quam tota Græcorum, & Latinorum predicat confessio in ecclesijs. Vide de hac re Valasium, de rebus eccles. cap. 22. & concil. Toletan. 4.

^d Conuenit Beda, Ado, & ipse in Etymologjs, Cedrenus,

& annales Graeci ann. 4. Zonaras, ann. 4. mens. 10. dies 8. Niceph. ann. 5. Sigebert. & Tudenfis. ann. 6. De varietate minorum Tiberij, Continis in notis ad Nicephori chronologiam differit.

^e Concordat Sigebertus, Ado, & Beda. Niceph. ann. 20. mens. 4. Cedren. 20. mēf. 3. die. 2. Palmerius ann. 20. sic Zonaras, & ipse Niceph. eccles. hist. similiter Pöponius Letus.

^f Leandri vitam describit. D. Isidorus libello de viris illustribus.

^g Sic Niceph. Zonaras, Cedrenus, Ado, Tudenfis, & alij. Onuphrij ann. 8. mens. 4. dieb. 9.

^h Antiquis quattuor aurigantibus, scilicet Cassiodoro, factio-nes à colore nominatae fuerunt, Veneta, Præsea, & l. Resca, quibus, ut scribit Suet. nius, duas alios addidit Domitianus, alteram amati, alteram purpurei panni. Igitur id genus hominum seditionum à coloribus nomina accepit. Nihilianus in Caligula tradit huic Imperatori aurigam quendam, à colore vestis viridis, Frasinū appellatū, maxime in delicijs fuisse.

ⁱ Sisebutus Rex optimus, & religiosissimus fidei Catholicae propugnator, & cultor acerrimus, Gundulani Regis successit Concilium quartū Toletanum, que magna synodus appellatur, congregavit: vnde ap. 55. dicitur: temporibus religiosissimi Principis Sisebuti Indeos ad fidem Christianam coactus fuisse. Ad hunc Isidor. librum de Natura rerum scripsit.

^k In alio m. ser. ii. quinto: verum male cum ex Isid. ipso in historia Gothorum constat. Sisebutus Heraclij anno 2. ad publica gubernanda euectū. Obsecra autem: sic quosdā, qui existimant Isidorum hunc Chronicon suū edidisse, primo vsque ad annum quintū Heraclij, & quintū Sisebuti, nēpe ad annum mundi 3814. deinde vero additis. ann. 13. vsq. ad 18. Heraclij, & 7. Suintil. nēpe ad annum ab orbe condito, 3227. In multis exemplaribus primā inuenio conclusionē huius Chronici: In exemplari autē Soricensi, quod omnium antiquiss. est, duplex eius conclusio legitur, prior quidem, quam nos posuimus, posterior verò hoc modo Heraclius de hinc 18. ap. imperij annū, eius initio Sclani, &c. Fuit igitur ab exordio mundi vsque in presentē ætam 665. hoc est in anno 18. imperij Heraclij, & 7. religiosi Principis Suintilani 5826. Residuum seculi tempus, &c. ut sup. Vaslar. lib. 1. annalium visp. nicoran. cap. 4. affirmat se inuenisse Chronicon Isidor. vsq. ad 5. annū Suintilani, qui sunt annus Domini 626. Est etiā apud me Chronicon Isidori in s. d. m. s. m. ab omnibus alijs conclusionē habens. Verū de hac duorum editionū opinione dicam quod sentio: Existimo Chronicon hoc D. Isid. semel dātum ab eo ently atū fuisse, cum in præfatione dicit (ut in antiquiss. quibusq. & emendatis multis exemplaribus legitur) se scribere vsq. ad Sisebuti tempora: aliquot vero annis post, librum Etymologiarum ab eodem fuisse conscriptum, in cuius lib. 5. cap. 37. vsque ad 5. (aliis 7.) Suintilani annum, & Heraclij 18. progreditur. Nam illud certū est, Isidorum vltimo librum Etymologiarum ad Braulionis Casaraugustani petitionem scripsisse, ut testatur D. Hlesonius in additioe virorum illust. Scripsit quoq. inquit, vltimo, ad petitionē Braulionis Casaraugustani Episcopi, librum Etymologiarum, quē cum multis annis conaretur perficere, in expleto opere, diē extremum visus est clausisse. Idem affirmat Braulio ipse in eius vita, cuius opus huc relicta fuisse titulus, non libris distinctū, quod postea ab ipso factū est. Puto itaq. conclusionem, que est in Etymologjs. ab aliquo in Chronico translata, & vicissim Chronici in Etymologjs. & in Chronico legendum vsque ad 5. Sisebuti annum, in Etymologjs vsque ad 7. Suintilani. Hæc mihi occurrunt: qui sentio sentit, non reicio eius coniecturam.

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

de Viris Illustribus

LIBER.

PRÆFATIO.

Quamvis ^a superius plurimi veterum tractatorum inter Græcos, & Latinos scriptores, doctissimi annotentur: tamen reor ipse etiam paucorum memoriam facere, quorum lectionem recolo me attigisse.

^a Superius, id est, in Hieronymo & Gennadio.

I	Sixtus Papa Romanus.	XXIIII	Paschasinus Episcop. Siciliensis.
II	Macrobius Diaconus.	XXV	Iulianus Pomerius.
III	Philastrius Episcopus Brixien.	XXVI	Eugipius Abbas Lucullanensis.
IIII	Theodorus Episc. Mopsuestenus.	XXVII	Fulgentius Episcopus Ruspen. in Africa.
V	Osius Episc. Corduben.	XXVIII	Eucherius Episc. Lugdun. Fraciæ.
VI	Toranius Rufinus presbyter Aquileien.	XXIX	Hilarius Episcop. Arelaten.
VII	Verecundus Episc. Africanus.	XXX	Apringius Episc. Pacen. in Hisp.
VIII	Victorinus Episcopus.	XXXI	Iustinianus Imperator.
IX	Itatius Episcopus Galleciæ.	XXXII	Facundus Episc. Hermianen.
X	Eusebius Episc. Dorolitanus.	XXXIII	Iustinianus Episc. Valentinus.
XI	Cerealis Episcopus Castellanen. in Africa.	XXXIIII	Iustus Episc. Vrgellitanus.
XII	Ferrandus Diaconus Carthagin.	XXXV	Martinus Episc. Dumienfis.
XIII	Petrus Episcop. Ilerden.	XXXVI	Auitus Episcop. Viennensis.
XIIII	Marcellinus presbyter.	XXXVII	Dracontius.
XV	Itatius Clarus Episc. Hispanus.	XXXVIII	Victor Episcop. Tunnenfis.
XVI	Siricius Pont. Romanus.	XXXIX	Ioannes Episc. Constantinop.
XVII	Paulinus presbyter Mediolan. postea Episcop. Nolanus.	XL	Gregorius Papa Romanus.
XVIII	Proba uxor Adelphij.	XLI	Leander Episc. Hispal.
XIX	Ioannes Chrysostomus Episcop. Constantinop.	XLII	Lucinianus Episc. Carthagin.
XX	Sedulius presbyter.	XLIII	Seuerus Episcop. Malacitanus.
XXI	Possidius Episcop. Africanus.	XLIIII	Ioannes Episc. Gerunden.
XXII	Primasius Episcop. Africanus.	XLV	Eutropius Episc. Valentinus.
XXIII	Proterius Episcop. Alexandrinus.	XLVI	Maximus Episc. Cæsaraugustan. Hactenus Isidorus.
		XLVII	Hinc Braulio Episc. Cæsaraug. Isidorus Episc. Hispal.

Cap. I.

IXTVS ^a Episcopus Romane urbis & Martyr, composuit ad instar Salomonis librum Proverbiorum, tam breui eloquio, ut in singulis versiculis singulæ explicentur ^b sententiæ. Cui quidem

opusculo hæretici quædam contra Ecclesiasticam fidem inseruerunt, quod facilius sub nomine tanti Martyris, peruersorum dogmatum reciperetur assertio. Sed is, qui Catholicum sese meminit, probando legat, & ea, quæ veritati contraria non sunt, recipiat. Quidam autem putant eundem librum ^c ab hæreticis, non à Sixto, fuisse dictatum.

Retel-

Refellit autem hanc opinionem beatissimus Augustinus, qui in quodam opere suo, ab eodem Martyre, hoc opus compositum esse fatetur.

^a Vel primus anno Christi. 117. Vel secundus ann. 257. ait, & qui sequuntur tredicim usque ad Marcellinum, ex unico exemplari Fontis sancti, apud Galistum Cassiense diocesis descripti sunt. In reliquis libris desiderantur, qui ab Osio incipiunt, & ex ipso, & Marcellino unum fecerant capit.

^b Sententias esse Xysti Philosophi, non Martyris, ait Hieronymus ad Ctesiphontem, & 18. Ezech. & 1. lib. in Iovinianum in quo deceptus Rufinus, & retractat Augustinus.

^c Ab hereticis ait Gelasius 15. distinct.

Cap. II.

MACROBIUS ^a Diaconus studium sancti Cypriani, ingeniumque sequutus, complexus est congrua ex utroque testamento aduersus versutias hereticorum capitula, de scilicet Dei Patris maiestate, & Filij Dei aduentu, eius Incarnatione, siue Passione, Resurrectione, & Ascensione in caelos, parimodo, & de electione gentium, & reprobatione Iudaeorum. Deinde subiecit etiam cetera ad utilitatem vitae, & disciplinae religionis pertinentia, omnia haec in centum distincta capitulis.

^a Apud Gennadium dicitur presbyter Afer, hereticus, Donatianus, siue Montensis.

Cap. III.

PHILASTRIUS Brixienfis Episcopus, hic ^a longe ante beatissimum Augustinum edidit librum de haeresibus, singulas quas demonstrans, siue quae in populo Iudaeorum ante Incarnationem Christi, fuerunt, quas viginti octo enumerat, siue quae post Domini Aduentum Saluatoris, aduersus Catholicam fidem exorta sunt, quas idem centum viginti octo esse describit, sicut de eo idem vir magnae gloriae ^b Augustinus & Doctor clarissimus meminit.

^a Anno Christi 330.

^b August. ad Quodvult Deum, de haeresibus.

Cap. IIII.

THEODORUS ^a Mopsuestenae urbis Episcopus, ita clare copioseque scientiae doctri-

na refulsisse refertur, ut praedicaretur (si referre fas est) mille voluminum summam in Graeco conscripsisse, aduersus omnium haereticorum errores. ^b Hunc Acephalorum Episcopi in praedicio Chalcedonenfis Concilij, Iustiniano Principe compellente, damnare post mortem cum Iba, & Theodoro Episcopis censuerunt. Dum constet, eum laudabilium virorum testimonij clarissimae ecclesiae Doctorem fuisse: vixit usque ad Imperium senioris Leonis.

^a Etiam laudatur à Theodoro Sozomeno & Euagrio, sed damnatur à synodo Constantinop. 5. & à Gregorio lib. 6. epist. 195.

^b Isidorus aliquot locis huius libri, nempe agens de Theodoro, Iustiniano imperatore, Faenno, & Victorio Tannensi, quin & lib. 8. Etymolog. cap. 5. & in Chronico, loquens de Iustiniano, aliquibus videri potest non satis fuisse apud Concilio quinto Oecumenico Constantinopolitano. Res tota sic gesta est: Theodoretus Cyrensis Episcopus, cuius multa habemus doctissima opera, & Ibas Episcopus Edessenus, anno Christi. 448. in Concilio haeretico Ephesino secundo (seditio- ne Dioscori Episcopi Alexandrini qui fuit haereticus Eutychianista) absentes damnati sunt, suisque ecclesijs pulsi. Vide Euagrium lib. 1. hist. eccles. cap. 10. Censura est addita, quod Theodoretus aduersus duodecim anathemata Cyrilli scripsisset: Ibas vero ad Marin Persam Epistolam haud Catholicam misisset. Deinde anno 451. in Chalcedonenfi Synodo generali sub Leone Papa Romano nili: secunda Ephesina synodus abrogata, & Theodoretus atque Ibas Episcopi ecclesijs suis restituti sunt. Euagr. lib. 1. cap. 4. & lib. 2. cap. vlt.

Inde magna Tragadiorum promineis & Imperatoribus ipsis diuersa sententibus de recipienda synodo Chalcedonenfi, quae in hoc ipso Euagrio, & Liberato Carthaginensi, atque Paulo Diacono leges. Denec tandem in quinta synodo generali Constantinopoli habita sub Vigilio Papa, & Iustiniano Imperatore anno 553. damnata sunt scripta Theodoretici aduersus Cyrillum & Iba Edesseni, epistola ad Marin Theodoricum Mopsuesteni Episcopi opera, quae in ea epistola valde laudantur, nec quidem grauiter à multis accepta sunt, quasi in eo Chalcedonenfis Synodi auctoritas improbaretur. Euagr. lib. 4. cap. 37. Legentes enim in Chalcedonenfi Synodo illos ecclesijs suis restitutos, simul illorum opera approbata fuisse existimant. At distinguere auctores ab operibus valde oportuerat, ut docet Iustinianus Imperat. in fidei sua professione, & Proclus Constantinopolitanus in epistola quae in ista synodo Constantinopolitana recitatur. Unde postea diutine contentiones in ecclesia vixerunt de recipienda hac synodo Constantinopolitana. Cuius defensores ab aduersa parte per calumniam vocabantur heretici Acephali, & impugnatores trium capitalium Synodi Chalcedonenfis. Uaque Aegyptus, & Africa, ut Liberatus, & Victor Tannensis nondum editus, testantur: Illyricum quoque, ut est apud Paulum Diaconum & quilem. lib. 18. Romanis Pontificibus hoc concilium Constantinopolitanum probantibus aliquando resistit. Ausi etiam sunt hi duo auctores, Africani Liberatus Carthaginensis, & Victor Tannensis Vigilio Papa imponere: illum opera Theodora Augusta eorum trium capitalium defensorum extitisse. Quae calumnia ex tribus Vigilij epistolis quae

qua in quinta Synodo recitantur, facile convincitur, & ex ijs qua patres in sexta Synodo falso de Vigilis confecta fuerunt. Hispanum porro in Africanorū aliquando fuisse sententia suspicor ex tam multis verbis Isidori ad defensionem trium capitulorum inclinantibus. Nisi fortasse Isidorus hac verba ex sui Victoris Tunnensis Chronico hauserit, quo auctore libens vitur, vel certe serò ad Isidorum, & Hispanos pervenire potuit Constantinopolitana Synodi approbatio à Romanis Pōtificibus Vigilio, Pelagio, & Gregorio in primis facta. Praesertim cum ignorasse aliquanto tempore Hispania eius Synodi auctoritatem potuerit, in qua noluisse adesse Vigilium Papam Romanum audivisset. Hinc factum puto, ut Isidorus sexto lib. Etymolog. cap. 16. post quatuor Synodos generales huius quinta Constantinopolitana iam pridem habita non meminerit, quantum tamen Papa Gregorius eius aequalis ceteris quatuor prioribus patrem esse auctoritate deservivit. Plura leges in ipso Gregorio de huiusmodi defensoribus trium capitulorum, nempe 2. lib. Registri, Epistol. 36. & Indictione 11. Epistol. 10. & lib. 3. epistol. 4. Nam vitiatum fuisse exemplar Synodi Chalcedonensis à Constantinopolitanis, ait Gregorius 5. lib. Registr. epistol. 14. & lib. 7. epistol. 52. Indictione 2.

* Ann. Christi 457. At Theodoretus ait, sub Theodosio iunior.

Cap. V.

Osus Cordubensis ecclesiae civitatis Hispaniarum Episcopus, eloquentiae viribus exercitatus. Scripsit ad sororem suam de laude virginitatis epistolam pulchro ac disertis comptam eloquio: composuitque & aliud opus de interpretatione vestium sacerdotalium, quae sunt in Veteri Testamento, egregio quidem sensu, & ingenio elaboratum. In ^a Sardicensi etiam concilio, quae plurimas edidit ipse sententias. Hic autem post longum senium vetustatis, id est, post centesimum primum annum in ipso iam limine vitae à fidei limitibus subruens, serpentis iaculo concidit. Nam accersitus à Constantio principe, minisque perterritus, metuens, ne senex & dives damna rerum, vel exilium pateretur, illico Arrianæ impietati consensit, & vocabulum homousion, quod simul cum Patribus sanctis ceteris ecclesijs sequendum tradiderat, arreptus impietatis furore, damnavit: ^b cuius quidem vitam, ut meruit, confestim exitus crudelis finiuit.

^a Anno Christi 347.

^b Vide infra in Marcellino.

Cap. VI.

TOranius ^a Rufinus scripsit ad quendam Paulinum presbyterum de benedictionibus Patriarcharum triplici intelligentia

A librum satis succinctum, & clara brevitare compositum. Hic autem iuxta mysticū sensum, ea quae de Dan filio Iacob, scripta sunt, non rectè de Domino nostro interpretatur, dum proculdubio ad Antichristum eadem pertinere sanctorum Patrum probet assertio.

^a Meminit Gennadius, vide Gelas. dist. 15.

Cap. VII.

Verecūdus ^a Africanus Episcopus studijs liberalium litterarum disertus edidit carmine dactylico duos modicos brevesque libellos, quorum primum de resurrectione, & iudicio scripsit, alterum verò de penitentia, in quo lamentabili carmine propria delicta deplorat.

^a Anno Christi 552. Verecūdus quidam Tuncensis Episcopus in provincia Africa Bizacena defensor trium capitulorum, anno ante habitam Synodum Constantinopolit. quintam generalem iussu Iustiniani Imperatoris exul Chalcedone moritur. Hac Victor Tunnensis narrat. Puto autem omnino hunc fuisse, de quo loquitur Isidorus. Vidi porro huius Verecūdi, ipsam libellum de penitentia hexametris scriptum, cuius hoc est initium. Quis mihi mœsta dabit lacrymosis imbribus ora. Is liber Gothicis litteris descriptus fuit olim Ecclesiae Ouetensis, postea apud Michaelē Ruzium Azagrium amicum meum, Rodolphi Imperatoris Secretarium.

Cap. VIII.

Victorinus ^a Episcopus composuit & ipse versibus duo opuscula admodum breviter: vnum aduersus Manichæos reprobantes Veteris Testamenti Deum, veramque incarnationem Christi contradicentes; aliū autem aduersus ^b Marcionistas, qui duo principia, id est, duos Deos fingunt: vnum malum iustum creaturatum conditorem, & retributorem factorum: alterum bonum, animarum susceptorem, & indultorem criminum.

^a Victorini duo referuntur à Hieronymo, vnus Episcopus Pitabionensis Martyr, alter Rhetor Afer. Alij quoque duo à Gennadio, vnus Rhetor, & Poeta Massiliensis, qui Iumentariani Genesim versibus scripserit, quae ad nos, usque pervenerunt, & postremus Aquitanus. Ego opus Victorini aduersus Manichæos, & Marcionistas, quod ab Isidoro refertur, non vidi, neque usquam scio extare, sed puto fuisse illius Massiliensis Poetae, nam Episcopum fuisse non meminit Gennadius.

^b Vide Augustin. de ciuit. lib. 1. cap. 21. & Irenaeum, lib. 1. cap. 23.

Cap. IX.

ITacius^a provinciae Gallaciae Episcopus, sequutus Chronicam Eusebii Caesariensis Episcopi, siue Hieronymi presbyteri, quae usque hodie in Valentis Augusti imperium edita declaratur, dehinc ab anno primo Theodosii Augusti, usque in annum imperij Leonis octauum subiuncta sequitur historiam, in qua magis Barbararum gentium bella crudelia narrat, quae premebant Hispaniam. Decessit sub Leone Principe, vltima iam penè senectute, sicut etiam praefationis suae demonstratur indicio.

^a Anno Christi 451.

^b Idacios siue Itacios, duos ponit Isidorus, quos quia falso in vnum multi etiam nostrates confundunt, facturus rem gratam videbor, si Idacios omnes distinguam. Reperio enim quinque hoc nomine Hispanos, qui ad tres redigi posse videntur. Vide Scholion de Idacijs tribus. Primus est Itacius (sic enim hic scribitur in vetustis omnibus codicibus) cognomento Clarus Episcopus Ossonobensis, relegatus ob eadem Priscilliani cum Ursacio, anno fere Christi 390. de quo Sulpicius Severus in historia ecclesiastica, Hieronymus, & Isidorus. Is scripsit contra Priscillianum, ut ait Isidorus, sed non extat. Secundus Idacius Episcopus Emeritensis isdem temporibus cum superiore, persequitur quoque Priscilliani, ex eodem Sulpicio Severo. Vterque verò subscribit in Synodo Casaraugustana. Tertius Idacius, siue Itacius (nam utroque modo scriptum reperio) Episcopus Lanicensis in Gallacia, auctor Chronici nondum editi, quod manu scriptum habeo. Is se conuersum ait anno Christi 417. scripsisse verò, usque ad octauum annum Leonis, ait Isidorus, nempe annum 481. Sigebertus ait usque ad annum 490. Trithemius primum cum tertio confundit. Poterat, & videri quartus Idacius, Clarus, cuius opus extat aduersus Varidamium Arrianum. Sed is, ut puto, idem est cum primo Ossonobensi exule. Potuit enim dum peregrinatur, opus Varidamii videre Neapoli vrbis Campaniae, quod ille se ipse narrat. Quartum etiam adderet aliquis illum Idacium Episcopum, qui cum Turibio Asturicensi Concilium celebrauit aduersus Priscillianistas, iussu Leonis Papae, anno 447. ut est in Epistola Leonis ad Turibium, & in altera epistola ipsius Turibii ad Idacium & Coponinum, quam habeo manuscriptam. Sed hic Idacius ex comparatione temporis, & Galliciae Provinciae potuit esse idem cum tertio illo Lanicensi Chronographo.

Cap. X.

Eusebius Borolitanae vrbis Episcopus, hic in coetu^a Chalcedonensis Concilij contra Dioscorum haereticum Alexandrinae vrbis Episcopum librum obtulit, ac praesenti Synodo omnes Dioscori errores, & blasphemias recitauit. Hunc enim ac sanctum Flavianum Constantinopolitanum

A Episcopum idem Dioscorus in^b Ephesina secunda Synodo excommunicationis sententia deiecerat, eò quòd pro orthodoxa fide contra haeresin repugnarent. Vnde postea idem Eusebius in^c Chalcedonensi Synodo innumerabilium malorum eius crimina, vel blasphemias detegens, damnationis eius sententiam super eum à sancto Concilio imprecatur, scilicet, ut quod iuste ille alijs intulerat, in eo iuste retorqueretur.

^a Actione 3. Concil. Chalced.

^b Anno Christi 448.

^c Anno 451.

B

Cap. XI.

Cerealis Castellanae ecclesiae Episcopus. Hic, dum apud Carthaginiensem Africae provinciae urbem venisset, de fide sanctae Trinitatis cum Maximiano Ammonitarum Episcopo, concertatus est, respondens propositionibus eius, non eloquiorum argumentis, sed de testimonijs sanctarum scripturarum^a Extat hoc ipsum eiusdem opusculum nouem & decem responsionum capitulis praefignatum.

^a Extat cum alijs in haeresologia.

Cap. XII.

Ferrandus Carthaginiensis ecclesiae Diaconus, multum in sacris scripturis floruisse asseritur, multasque cum beato Fulgentio propositiones alternis epistolis habuisse narratur. Ille ad Pelagium, & Anatolium Romanos Diaconos consulentes cum, utrum liceat quenquam damnare post mortem, edidit^a rescriptum, ubi inter alia sic loquutus est, dicens.^b Quid prodest dormientibus Ecclesiam perturbare? Si quis adhuc in corpore mortis huius accusatus & damnatus, antequam mereretur absolui, de ecclesia raptus est, absolui non potest humano iudicio. Si quis accusatus & absolutus in pace Catholicae ecclesiae transiit ad Deum, condemnari non potest ulterius humano iudicio. Si quis accusatus ante diem sacri examinis, repentina vocatione praeventus est, intra finem matris ecclesiae constitutus, diuino intelligendus est iudicio reseruari, & de hoc nullus homo potest manifestam.

L.L.

profer-

proferre sententiam, cui si Deus indulgentiam dedit, nihil nocet nostra seueritas, sed si supplicium præparauit nihil prodest nostra benignitas.

^a Editus est Roma ab Achille Statio.

^b Idem scripsit Pontianus Episcopus Afer ad Iustinianum Imp.

^c Contra desinit Concil. 5. Constantinopol. ab. 5. de Theodoro Mopsuesteno, vide 24. quæst. 2.

Cap. XIII.

Petrus Ilerdensis Hispaniarum ecclesiarum Episcopus, edidit diuersis solemnitatibus congruentes orationes, & missas elegantibus sensu, & aperto sermone.

Cap. XIII.

Marcellinus ^a Italiae presbyter, scripsit Theodosio minori Arcadioque Imperatoribus opusculum vnum: in quo retexit gesta Episcoporum, qui ad destructionem homouision Arimini ^b conuenerunt: quique ita totum mundum perfidia impij dogmatis turbauerunt, vt vix pauci antistites existerent, qui in inuiolabili fidei cultu perseuerarent. Exponit quoque de Arrio, dum ad Synodum pergeret cum Alexandro disputaturus, qualiter conuersus in via ad necessariam causam, viscera eius fuissent diffusa. De fine quoque Osiij ^c Cordubensis vrbis Episcopi, qui metu Imperatoris fidem præuaticatus, perfidiae assertor & impietatis effectus fuerat assequutor, sic talia profert. Nam post impiam, inquit, Osiij præuaticationem, dum Sanctus Gregorius Eliberitanus Episcopus in Cordubensi vrbe iuxta imperiale decretum fuisset adductus, ac minimè vellet illi communicare, commotus Osius dicit Clementino Constantij præfecto Vicario, vt mitteret eum in exilium. At ille inquit: Non audeo Episcopum in exilium mittere, nisi prius eum ab Episcopatu deieceris. Vt autem vidit Sanctus Gregorius, quod Osius vellet ferre sententiam, appellat Christum totis fidei suæ visceribus, exclamans ita: Christe Deus, qui venturus es iudicare viuos & mortuos, ne patiaris hodie humanam proferri sententiã aduersus me minimum seruum tuum, qui pro fide

nominis tui, vt reus assistens spectaculum factus sum: sed tu ipse, quæso, in causa tua hodie iudica, ipse sententiam proferre dignare per vltionem. Non ego, quasi metuens exilium, fugere cupio, cum mihi pro tuo nomine nullum supplicium graue sit: sed vt multi præuaticationis errore liberentur, cum præsentem viderint vltionem. His dictis, ecce repente Osius residens fastu, quasi regalis Imperij, cum sententiam conaretur exprimere: os vertit, distorquens pariter & ceruicem, ac de sessu in terram eliditur, atque illico expirauit. Tunc admirantibus cunctis etiam Clementinus ille Gentilis expauit, & licet esset iudex; tamen timens ne in se simili supplicio iudicaretur, prostrauit se ad pedes sancti viri obsecrans, vt sibi parceret, qui in eum diuinæ legis ignorantia peccasset, & non tam proprio arbitrio, quàm mandantis imperio. Inde est, quod solus Gregorius ex numero ^d vindicantium integram fidem, nec in fugam versus est, nec passus est exilium, vnusquisque enim timuit de illo vltius iudicare.

^a nuius meminit Gennadius in Faustino presbytero.

^b Anno 559.

^c Marcellini historia de Osiij Cordubensis morte iisdem verbis, sed paulò fusior extat in Codice Gothico bibliotheca Complutensis ad finem Isidori de Viris illustribus, sine nomine auctoris Marcellini. Porro Osius nobilissimus olim confessor, & doctissimus, ab Augustino, & Athanasio laudatus, Constantino Imperatori etiam per litteras familiaris (vt est in Cod. Theodof. titul. de sacrosanctis ecclesijs) quique in Concilijs Eliberitano, Nicæno & Sardicensi, cum magna sui laude fuerat Catholicorum propugnator, tandem senio delirans, in Syriensis Synodo ad Arrianos desecit. De quo vide etiam Hilarium, lib. de Synodis. Athanasium, lib. de vnitae Trinitatis: Sulpitij Seueri historiam, & Honorium Augustudunen. lib. de scriptoribus eccles.

^d Vindicat Martyres apud Optatum, lib. 1.

Cap. XV.

Itatius Hispaniarum Episcopus, cognomento & eloquio Clarus, scripsit quendam librum sub Apologetici speciei, in quo de restanda ^a Priscilliani dogmata & maleficiorum eius artes, libidinumq. eius probra demonstrat: ostendens Marcum quendam Memphiticum Magicæ artis scientificum,

simum, discipulum fuisse ^b Manis, & Priscilliani magistrum. Hic autem cum Vrsatio Episcopo ob necem eiusdem Priscilliani, cuius accusatores extiterant, Ecclesie communionem priuatus, exilio condemnatur, ibique die ultimo fungitur, Theodosio maiore, & Valentiniano regnantibus.

^a Vide Epiphani. lib. 1. capit. 34. & Iren. lib. 1. cap. 8. & 9.

^b De Mane Cyrillus cateches. 60. & Epiphani. lib. 2. capit. 661.

Cap. XVI.

Stricius ^a clarissimus Pontifex & Romanæ sedis antistes scripsit ^b decretale opusculum directum ad ^c Eumerium Tarracensem Episcopum. In quo inter alias ecclesiasticas disciplinas, constituit hæreticorum baptisma nequaquam ab ecclesia rescindendum. Reperimus & ^d aliam eius epistolam ad diuersos Episcopos missam, in qua condemnat Iouinianum hæreticum, atque Auxentium, ceterosque eorundem sequaces. Præfuit Romæ annos quattuordecim. Obijt Theodosio & Valentiniano regnantibus.

^a Anno 385.

^b Extant epistola.

^c Eumerius semper vocatur in v.c. non Himerius.

^d De qua vide Ambrosij. epist. 2. & 81.

Cap. XVII.

Paulinus ^a presbyter explicuit in benedictionibus Patriarcharum triplici intelligentiæ genere librum satis succincta breuitate compositum. Idem etiam, petente Augustino, conscripsit Ambrosij vitam signis florentem atque doctrinis, & meritis Apostolorum non imparem. Siquidem & Constantius Episcopus Germani vitam contexit: obitumque Paulini Oranium edidit.

^a Anno 410. fuit Episcopus Nolanus.

^b Paulinus hic est Episcopus Nolanus, de quo multa mentio apud Hieronymum, Augustinum, Ambrosium, Gregorium, & Gennadium. Frustra enim multi nostra ætate Honorium Augustulinensem sequuti Paulinos duos faciunt, vnum Nolanum Episcopum, alterum presbyterum Mediolanensem auctorem vite sancti Ambrosij. Cum ipse Paulinus in epistola ad

Alypinum scribat, se licet in Hispania ordinatus fuerit presbyter à Lampio Episcopo Barconensi, tamen beneficio sancti Ambrosij assequutum esse, ut, ubicumque terrarum degeret, ambrosij presbyter diceretur. Porro huiusmodi vite, & ab Iuliano conuenerantur, nempe Ambrosij Mediolanensis, Germani Antistodorenensis, & Paulini Nolani Episcoporum editæ à Paulino, Constantio, & Oratio extant in vetustissimo exemplari ecclesie Volctane, & seruantur impressæ apud Laurentium Surium.

Cap. XVIII.

Proba ^a vxor Adelphij Proconsulis, femina, idcirco inter viros ecclesiasticos posita sola, pro eo quod in laude Christi versata est, componens ^b centonem de Christo Virgilianis coaptatum versiculis. Cuiusquidem non miramur studium, sed laudamus ingenium. ^c Quod tamen opusculum inter apocryphas scripturas inseritur.

^a Anno Christi 410. extat cognomine Falcenia Valeria.

^b Meminit Hieron. ad Paulinum.

^c Apocryphum vocat Gelasius, dist. 15.

Cap. XIX.

Ioannes ^a sanctissimus Constantinopolitanæ sedis Episcopus, cognomento Chrysostomus: cuius oratio & plurimam cordis compunctionem, & magnam suauiloquentiam tribuit, condidit Græco eloquio multa & præclara opuscula. E quibus vitur Latinitas duobus eius delapsis libellis, scriptis ad quendam Theodorum lamentis, & exhortationibus plenis, utpote illum à bona conuersatione deiectum. Et quia monachi vitam cum eo in vno eodemque monasterio exercuerat, ideo conuersationis ibi factæ cum in libris ipsis admonuit, prouocans eum ad propositum, atque ostendens, nulli peccatori vel impio, si ad penitentiam redeat, desperandum. Legimus eiusdem & librum alium, cuius prænotatio est: Neminem posse lædi ab alio, nisi à semetipso. Ad personam quoque cuiusdam nobilissimæ matronæ Gregoriæ reperitur opus eius insigne de conuersatione vite, & institutione morum, siue de compugnantia virtutum & vitiorum. Est etiam, & alius liber eiusdem apud Latinos de compunctione cordis. Alter quoque scriptus ad quendam Eutropium; cum palatio pulsus ad altarium

confugisset. Multos præterea composuit diuersosque tractatus, quos enumerare per longum est. Cuius quidem studij, etsi non omnia, tamen quam plurima eloquentiæ eius fluentia de Græco in Latinum sermonem trāsata sunt. Hic autem ^b decimo tertio anno Episcopatus sui discordia Theophili Alexandrini Episcopi oppressus. Fauentes Episcopi nostri Arcadio Imperatori damnauerunt eum innocentem, atque ab Episcopatu ^c deiectum Pontum in exilium retruserunt. ^d Corpus trigesimo quinto anno, die functionis ab exilio Constanti-nopolin reuocatur, etiam in Apostolorum ecclesia sepelitur.

^a Anno 398.

^b Fortè anno 7. nam annos 6. sedisse constat ex Marcellino, & Niceph. Const. entm.

^c Directus anno Christi 404. ex Marcellino mortuus exul, anno 407. ex Paulo Diac.

^d Hac adduntur in vno exemplari.

Cap. XX.

Sedulius ^a presbyter edidit ^b tres libros, dactylico Heroico metro compositos, quorum primus signa, & virtutes veteris Testamenti potentissimè resonat, reliqui verò gestorum Christi Sacramenta vel miracula intonant.

^a Anno 430.

^b Laudat Gelasius lib. 15.

Cap. XXI.

Posidius ^a Africanæ prouinciæ Episcopus. Hic stylo persequutus est vitam Sancti Augustini, cui etiam operi subiecit indiculum scriptorum eius, enumerans quanta idem beatissimus Doctor scripsit, vbi plusquam quadringentorum librorum volumina supputantur. Homiliarum verò, & epistolarum, quæstionumque infinitus modus est, vt penè vix possit quisquam articulo suo aliena tanta scribere, quanta ille proprio labore composuit.

^a Ita v. c. non Posidonius fuit Episcopus Calamensis in Numida, in 7. Concil. Carthag. anno. 418. extat.

Cap. XXII.

Primasius ^a Africanus Episcopus, composuit sermone scholastico de hæresi-

bus tres libros directos ad ^b Fortunatum Episcopum, explicans in eis quod olim beatissimus Augustinus in libro hæreseon imperfectum, morte interueniente, reliquerat. In primo namque ostendens quid hæreticum faciat: in secundo, & tertio, digerēs quid hæreticum demonstret.

^a Anno 553.

^b Prouincia Byzacena dicitur in 5. Concil. Constantinopol. collat. 2.

^c Extant eius comment. in Apocalypf.

Cap. XXIII.

Proterius ^a Alexandrinæ ecclesiæ antistes scripsit epistolas ad Leonem Romanæ sedis Episcopum de festiuitate Paschali. Hunc autem Leonis Augusti temporibus Dioscori hæretici successores, auctore Timotheo, seditione facta crudelissime peremerunt, ipsumque Timotheum sibi pro Alexandrino Episcopo statuerunt.

^a Nicephorus lib. 15. cap. 15. Liberatus cap. 16. Anno 457.

Cap. XXIII.

Paschasius Siciliensis Episcopus, edidit vnã ^a epistolam Paschalem ad Leonem supradictum Papam directam, in qua refert Paschalis mysterij miraculum his verbis: Est, inquit, possessio, quæ appellatur Melinas, in montibus arduis ac syluis densissimis constituta, illic perparua atque vili opere constructa ecclesia est, ^b in cuius baptisterio nocte sacrosancta Paschali, baptizandi hora, cum nullus canalis sit, vel fistula nec aqua omnino vicina, fons ex sese repletur: paucisque, qui fuerint, consecratis, cum deductorium nullum sit, vt venerat aqua, ex sese discedit. Claruit sub Theodolio Iunioris Arcadij Imperat. filio.

^a Anno 445. scripta est epistola. Extat cum epistolis Leonis, tom. 1. Concil. contigit anno 417. Paschasius hic Lilybetanus Episcopus fuit, legatus Leonis Papæ in Concil. Chalcedonen. anno 451.

^b Simile miraculum in Hispania, anno 583. ex Gregor. Turonen. lib. 10. cap. 22. & Sigeberto.

Cap. XXV.

A

Cap. XXVII.

Iulianus ^a quidam ^b Gallus, cognomen-
to Pomerius, hic octo libros de animæ na-
tura in Dialogi morem conscripsit. Horum
primus continet, quid sit anima, vel quali-
ter credatur ad Dei imaginem facta. In se-
cundo loquitur, utrum anima corporea, an
incorporea sit. In tertio disserit, primo ho-
mini unde anima sit facta. In quarto, utrum
nova anima sine peccato fiat: an pecca-
tum primi hominis ex illo propagata ori-
ginaliter trahat. In quinto describit, quæ
sit facultas animæ. In sexto eloquitur, un-
de sit illa discordia, qua carni spiritus, vel **B**
e caro spiritui aduersatur. In septimo autem
scribit de differentiâ vitarum, & mortium,
vel resurrectione carnis & animæ, siue de
morte carnis, ac de eius resurrectione. In
octauo loquitur de his, quæ in fine mundi
futura sunt, vel de quæstionibus, quæ so-
lent de resurrectione proponi, siue de fi-
nibus bonorum, atque malorum. Hic
tamen in secundo eiusdem operis libro,
Tertulliani erroribus consentiens, animam
corpoream esse dixit, quibusdam hoc fal-
lacibus argumentis adstruere contendens.
Edidit etiam unum libellum de virginibus **C**
instituendis, alios quoque tres de futuræ
vitæ contemplatione, vel actuali conuer-
satione, necnon de vitijs, atque virtu-
tibus.

^a Anno 450.

^b Maurum ait fuisse Gennadius. Falso ergo confundunt
quidam Pomerium cum Iuliano Episcopo Toletano, qui obiit
anno 690.

Cap. XXVI.

Evgipius ^a Abbas Lucullanensis oppidi,
Neapoli Campaniæ. Hic ad quendam
Paschasium Diaconum libellum de vita san-
cti monachi Seuerini transmissum breui sty- **D**
lo composuit. Scripsit & regulam monachis
consistentibus in monasterio sancti Seueri-
ni, quam eisdem moriens quasi testa-
mentario iure reliquit. Claruit post consu-
latum ^b Importuni Iunioris Anastasio Im-
peratore regnante.

^a Extat vita apud Suerium. De Seuerino Grego. lib. 7. epist.
84. Paul. Diac. lib. 1. cap. 12.

^b Importunus eos. Anno Christi 509. ad Eugippii extat
epist. Fulgentij Ruspensis. Eugippium se vidisse, ait Cassiodor.
lib. 1. diuin. inst.

Fulgentius Afer ecclesiæ Ruspensis Epi-
scopus, in confessione fidei clarus, in
scripturis diuinis copiosissimè eruditus, in
loquendo quoque dulcis, in docendo ac
disserendo subtilis, scripsit multa. E qui-
bus legimus, de gratia Dei, & libero arbi-
trio libros responsionum septem, in qui-
bus Fausto Gallia Regiensis vrbis Episco-
po Pelagianæ prauitati consentienti respõ-
dens, obnititur eius profundam destruere
calliditatem. Legimus & eiusdem librum
de sancta Trinitate ad Felicem directum
Notarium. Librum quoque regulæ veræ
fidei; & alium de Sacramento Incarna-
tionis Domini nostri Iesu Christi. Extant
& duo eiusdem libri de veritate prædesti-
nationis ad Episcopos missi, in quibus de-
monstratur: quod gratia Dei in bonis vo-
luntatem humanam præuenit, & quod
Deus quosdam prædestinationis suæ mu-
nere iustificans præligit, quosdam verò
in suis reprobis moribus occulto quodam iu-
dicio derelinquit. Est & liber altercatio-
nis eius, quo de fide cum Thrasamundo
rege idem beatus Fulgentius disputauit.
Ad Ferrandum quoque ecclesiæ Carthagi-
niens. Diaconum unum de interrogatis
quæstionibus scripsit libellum. Inter hæc
composuit multos tractatus, quibus sacer-
dotes in ecclesijs vterentur. Plurima quo-
que feruntur ingenij eius monumenta.
Hæc tantum ex pretiosis doctrinæ eius
floribus carpsimus. Sors melior, cui deli-
cias omnium librorum eius præstiterit Do-
minus. Claruit sub Thrasamundo rege
Vandalorum Anastasio Imperatore re-
gnante.

Anno 508.

Cap. XXVIII.

Evcherius Franciæ Episcopus, elegans
sententijs, ornatus in verbis, edidit ad
Hilariam Arelatensem antistitem eremi
deserta petentem unum opusculum de lau-
de eiusdem eremi luculentissimum, & dul-
ci sermone dictatum, in quo opere lauda-
mus Doctorem, & si pauca, tamen pulchra
dicentem. ^b Breuitas, ut ait quidam, laus est
interdum in aliqua parte dicendi, in vniuersa
eloquentia laudem non habet.

L. I. 3

* An-

^a Anno 450. Lugdunensis Episcopus fuit apud Gennadium, & Marcellinum.
^b Ciceronis sunt verba.

Cap. XXIX.

Hilarius ^a Arelatensis Episcopus scripsit vitam parentis, & prædecessoris sui sanctissimi ac venerabilis Honorati Episcopi, suaui ac præclaro prædictatam eloquio.

^a Anno 432. De hac Gennadius.

Cap. XXX.

Apringius ^a ecclesiæ Pacensis Hispaniarum Episcopus, disertus lingua, & scientia eruditus, interpretatus est Apocalypsin Iohannis Apostoli subtili sensu atq. illustri sermone melius penè, quàm veteres ecclesiastici viri exposuisse videntur. Scripsit & nonnulla quæ tamen ad notitiã nostræ lectionis minimè peruenierunt. Claruit temporibus Theudis principis Gotthorum.

^a Anno Christi 540. Apringij nomine multorum manibus circumfertur opus ingens manuscriptum in Apocalypsin. Sed ego, cum viderem codicem ipsum Gothorum Legionensem scriptum et a millesima octava, animadverti inde auctoris nomen non constare, sed editum opus in gratiam cuiusdam Eterij. Quia & in præfatione ille auctor ait, se collegisse sua ex libris Victorini, Isidori, & Apringij. Ut manifesto constet non esse illum Apringium cuius Isidorus meminit.

Cap. XXXI.

Iustinianus ^a Imperator, quosdam libros de Incarnatione Domini edidit, quos etiã per diuersas prouincias misit. Cõdidit quoque & rescriptum contra ^b Illyricianã Synodam & aduersus Africanos Episcopos Chalcedonensis Synodi defensores peruerso studio: in quo tria capitula damnare contendit, id est, Theodori Mopsuesteni Episcopi dicta, siue rescripta Theodoretæ, & epistolam, quæ dicitur Ibæ Edesseni Episcopi.

Anno 553.

^a Sumpta hæc ex Liberato, & Victore Tunnenfi.
^b Illyriciana anno 549. Damnat etiam Iustinianus in fidei sue professione, quæ extat 1. tom. Concil.
^c Vide Scholion de Theodoro sup. Mopsuesteno ad caput quart.

Cap. XXXII.

Facundus ^a Afer, Hermianensis ecclesiæ Episcopus, duodecim libros pro defensione trium capitulorum scripsit, quorum stylo elicit præfata tria capitula in præscriptione Apostolicæ fidei, & Chalcedonensis Synodi impugnatione, fuisse damnata. Id est, epistolam Ibæ Edesseni Episcopi ad Marim Persam directam, & Theodorum Mopsuestenum Episcopum, & Theodoretæ Cyri Episcopi dicta. ^b Claruit post consulatum Basilij, anno decimo regnante Iustiniano Imperatore.

B

^a Sumpta ex Victore Tunnenfi.
^b Anno Christi 551.

Cap. XXXIII.

Iustinianus de Hispania, ecclesiæ Valentiniæ Episcopus, ex quattuor fratribus Episcopis eadem matre progenitis vnus, scripsit librum responsionum ad quendam Rusticum de interrogatis quæstionibus: quarum prima responsio est de Spiritu sancto: secunda est contra Bonosianos, qui Christum adoptiuum filium, & non propriũ dicunt: tertia responsio est de baptismo Christi, quod iterare non licet: quarta responsio est de distinctione baptismi Iohannis, & Christi: quinta responsio est, quia Filius sicut Pater inuisibilis sit. Floruit in Hispanijs temporibus Theudis Principis Gotthorum.

Anno 531.

Cap. XXXIII.

Iustus Vrgellitanæ ecclesiæ Hispaniarum Episcopus, & frater prædicti Iustiniani, ^a edidit libellum expositionis in Cantica Cantorum, totum valde breuiter atque apertè per allegoriam sensum discutiens. Huius quoque fratres ^b Nebridius, & Elpidius quædam scripsisse feruntur, è quibus, quia in cogniti sumus, magis reticenda fatemur.

^a Extat.
^b Nebridius Episcopus Egarenensis subscribit in 2. Concil. Tolet. anno Christi 527. & in Concil. Tarrac. anno 516.

Cap. XXXV.

Martinus ^a Damiensis monasterij sanctissimus Põrifex, ex Oriëtis partibus nauigans,

gans, in Gallaciam venit, ibiq. conuersis ab Arriana impietate ad fidē Catholicā Sueuorum populis, regulam fidei & sanctæ religionis constituit, Ecclesias cōfirmavit, monasteria cōdidit, copiosaq. præcepta pietatis institutionis composuit. Cuius quidem ego ipse legilibrum de differentijs quattuor virtutum, & aliud volumē epistolarum in quibus hortatur vitæ emendationem, & conuersationem fidei, orationis instantiam, & elemosynarum distributionem & super omnia cultum virtutum omnium & pietatem. Floruit, regnante Theodemiro Rege Sueuorum, temporibus illis, quibus Iustinianus in republica, & Achanagildus in Hispanijs imperium tenuerunt.

* *Martinus Episcopus Dumienfis, natione Pannonius fuit, vt ex Gregorij Turonensis historia constat, & ex ipsius Martini epitaphio ab se composito, quod ex vetusto libro descriptū habemus. Eius hoc est initium.*

Pannonijs genitus transcendens æquora vasta Gallaciz in gremium diuinis nutibus actus &c. Fundauit monasterium Dumienfe in Gallacia, vt dicitur in decimo Concil. Tolet. naque subscribit Martinus Episcopus in Concil. primo Bracar. anno Christi 561. inde factus Archiepiscopus Bracaren. subscribit in secundo Concil. Bracar. anno 562. præfuit vero his Ecclesijs annos triginta 22: Gregorio Turonens. in Chron. & lib. primo de miraculis Martini Turonensis cap. 11. & Aimoino lib. 3. cap. 39. Eius aliqua opuscula feruntur impressa: plura nos habemus nondum edita.

Cap. XXXVI.

A Vitus^a Viennensis Episcopus, scientia secularium litterarum doctissimus edidit quinq. libellos heroico metro compositos, quorum primus est de origine mundi, secundus de originali peccato, tertius de essentia Dei, quartus de diluuiio mundi, quintus de transitu maris rubri. Scripsit & ad Fuscinam sororem de laude virginitatis librum vnum pulcherrimo compositum carmine, & eleganti epigrammate coaptatum.

* Anno Christi 490. vide Gregor. Turonens. Sigebertum, & Adonem.

^b Extant impressa.

Cap. XXXVII.

DRACONTIUS cōposuit heroicis versibus^a Hexameron creationis mundi, & luculenter quidem composuit & scripsit.

* Extat impressa. vide infra in Eugenio 3.

Cap. XXXVIII.

VICTOR^a Tunnensis Ecclesiæ Africanus Episcopus. Hic à principio mundi vsq. ad primum Iustini Iunioris imperij annum breuem per Consules annuos bellicarū, Ecclesiasticarumq. rerum nobilissimā promulgauit historiam, laude & notatione illustrē, ac memoria dignissimam. Hic pro defensione trium capitulorum à Iustiniano Augusto Ecclesia sua pulsus, exilio in Ægyptū transportatus. Inde rursus Constantino-
Bpolin vocatus, dum Iustiniano Imperatori & Eutychio Constantinopolitanæ vrbis Episcopo obtrektoribus eorundem trium capitulorum resisteret, rursus in monasterio eiusdem ciuitatis custodiendus mittitur, atq. in eadem damnatione (vt dicunt) permanens, moritur.

* *Victoris Tunnensis Episcopi habeo Chronicon manuscriptum, in quo, post Eusebium Hieronymum, & Presperum, tempora prosequitur à consulari xv111. Theodosij Iunioris, id est, anno Christi 444. vsq. ad annū primū Iustini Iunioris, id est, Christi 567. ibi suum deplorat exitum, quo mihi vixide dignus fuisse videtur. Resinit enim Vigily Papa Iustiniani Imp. & Synod. Constantinopol. decre. 15. dam. tria capitula, de quibus supra diximus, mordicus defendit. Hic etiam Isidorum lib. 5. Etymolog. c. 32. falso Turonensis scribitur, ab alijs Tunnensis, Trithemio Cumanensis. sed ipse se in vetusto codice tunnensem vocat. Puto esse oppidum Africa Proconsularis, quod Iunus Polybio & Straboni vocatur, Tunnense Plinio, Lino autem: Tunes Tunetis insculitur. Nobile his temporibus ob expeditionē Caroli Quinti Cesaris. Huius Victoris meminerunt etiam Ado Viennensis & Otho Frisingen. li. 5. c. 4.*

Cap. XXXIX.

JOHĀNES sanctæ memoriæ Constantinopolitanus Episcopus, natione Cappadox, ad quem beatus Gregorius librum regulæ pastoralis scripsit, vir^a inarsimabilis abstinentiæ, & elemosynis tantum largissimus, vt zelo auaritiæ aduersus eū Imperator Mauritius permotus, vrbe pauperes pellendos ediceret. Hic Græco eloquio edidit de sacramento Baptismatis rescriptum ad bonæ recordationis dominum nostrum & prædecessorem Leandrum Episcopum, in quo nihil proprium ponit, sed tantummodo antiquorum Patrum replicat de trina meritione sententias. Claruit temporibus Mauritij Principis, defunctusque est Augusto eodem regnante.

* Ieiunator vocatur à Niceph. Constantinop.

Cap. XL.

Gregorius Papa Romanæ sedis Apostolicæ Præsul, compunctione timoris Dei plenus, & humanitate summus, tantoq. per gratiam Spiritus sancti scientiæ lumine prædictus, ut non modo illi in præsentibus tēporibus quisquam Doctōrū, sed nec in præteritis quidem par fuerit vnquā. Hic in exordio Episcopatus edidit librum regulæ pastoralis, directum ad ^a Iohānem Constantino- politanæ sedis Episcopū. In quo docet, qualis quisq. ad officium regiminis veniat, vel qualiter, dum venerit, viuere, vel docere subiectos studeat. Idem etiam, efflagitante Leandro Episcopo, librum beati Iob mystico ac morali sensu differuit, totamque eius propheticam historiam triginta quinq. voluminibus largo eloquentiæ fonte explicuit. In quibus quidem quanta mysteria sacramentorum aperiuntur, quantaque sint in amorem vitæ æternæ præcepta, vel quanta clareant ornamenta verborum, nemo sapiens explicare valebit, etiam si omnes artus eius vertantur in linguas. Scripsit etiam ^b & quasdam epistolas ad prædictum Leandrum, è quibus vna in eisdem libris Iob, titulo præfationis adnectitur: ^c altera eloquitur de mersione Baptismatis, in qua inter cætera ita scriptum est. Reprehensibile, inquit, esse nullatenus potest infantē in Baptismate mergere, vel semel, vel ter, quando in tribus mersionibus personarum Trinitas & in vna potest diuinitatis singularitas designari. Fertur tamen idē sanctissimus vir, & alios libros morales scripsisse, totumque textum quattuor ^d Euangeliorum sermocinando in populis exposuisse, incognitū scilicet nobis opus. Felix tamē, & nimium felix, qui omnia studiorum eius potuit cognoscere: Floruit autem Mauritio Augusto Imperatore: obiit in ipso exordio Phocatis Romani Principis.

^a Ita 1. lib. Registr. epist. 4. non ergo ad Iohannem Rauennatem, vt in impress.

^b Et alie lib. 4. Registr. epist. 46. & 90. & lib. 7. epist. 125.

^c Primo lib. Registr. epist. 41.

^d Extant homil. 40. in Euangelis.
Anno Christi. 604.

Cap. XLI.

Leander genitus patre Seueriano Carthaginienſis prouinciæ, ^a professione monachus, & ex monacho Hispalensis Ecclesiæ prouinciæ Bethicæ cōstitutus Episcopus,

A vir suavis eloquio, ingenio præstantissimus, vita quoq. etiam atq. doctrina clarissimus, vt & fide eius atq. industria populi gentis Gotthorum ^b ab Arriana infania ad fidem Catholicam reuerterentur. Hic namq. in exilij sui peregrinatione cōposuit duos aduersus hæreticorum dogmata libros, eruditione Sacrarum scripturarum ditissimos, in quibus vehementi stylo Arrianæ impietatis confodit atq. detegit prauitatem: ostendēs scilicet, quid contra eosdem habeat Catholica Ecclesia, vel quantum distat ab eis religione, vel fidei sacramentis. Extat & aliud laudabile eius opusculum aduersus instituta Arrianorū, in quo, propositis eorum dictis, suas responsiones opponit. Præterea edidit vnum ad Florentinam sororem ^c de institutione virginum, & contemptu mundi libellum, titulorum distinctionibus prænotatum. Siquidem & in Ecclesiasticis officijs idē nō paruo laborauit studio: in toto enim Psalterio duplici editione orationes conscripsit: in sacrificio quoque, laudibus, atq. psalmis multa dulci sono composuit. Scripsit, & epistolas multas: ad Papam Gregorium de baptismo vnā, alteram ad fratrem, in qua præmonet, cuiq. mortem non esse timendā. Ad cæteros quoq. Episcopos plurimas promulgauit familiares epistolas, & si non satis splendidas verbis, acutas tamen sententijs. ^d Floruit sub Reccaredo viro religioso ac Principe glorioso, cuius etiam temporibus mirabili obitu ^e vitæ terminum clausit.

^a Falsò Lucas Tudensis & alij addunt, Duce.

^b In Concl. 3. Tolet. an. 589. Greg. 3. dialog. cap. 31. & Gregor. Turon.

^c Lib. de Virgin. extat Oueti.

^d Anno Christi. 600.

^e Leander Hispalensis quo anno fuerit mortuus, ambigunt nostri historici. Itaq. libet in gratiam nostri Isidori, qui & illius germanus, & successor in Ecclesia Hispalensi fuit, annū mortis Leandri certū constituere. Ego, Leandrum anno Christi 600. mortuum, colligo ex historicis. Primum quod illi, ait Isidorus frater, vita functum tempore Reccaredi Regis, quem Regem constat obiisse anno Christi 600. Nam successisse Reccaredo Liu. i. Regem æta 639. id est Christi 601. tradit Isidorus libro de Gotthis. Non verò mortuum Leandrum ante istum annum 600. ex eo liquet, quod Gregorius Papa ad Leandrum Hispalensem scribit 7. lib. Registr. Epist. 125. Indictione 2. anno nono sui Pontificatus, nēpe anno Christi 599. Ita constabit summa annorum Episcopatus Isidori, qui fratri Leandro successit, vt diximus. Præfuit enim Isidorus suæ Ecclesie Hispalensi prope quadraginta annos, auctore sancto Ildelfonso. Cum vero certissimum sit Isidoro mortuum anno Christi 636. id quod paulò post in Isidoro cōfirmabimus. Si quis retrocedat, facile & mortem Leandri, & initium Isidori

reuerit, verosq; illud de quadraginta prope annis ab Ildefonso dictum cognosceret.

Cap. XLII.

Iovinianus ^a Carthaginis Spartariæ Episcopus, in scripturis doctus: cuius quidē multas epistolas legimus, de sacramēto denique baptismatis vnam, & ad Eutropium Abbatē (qui postea Valentiniæ Episcopus fuit) plurimas. Reliqua vero industriæ, & laboris eius ad nostram notitiam minimè venerūt. ^b Claruit temporibus Mauritiij Augusti: occubuit Constantinopoli, veneno (vt ferunt) extinctus ab æmulis, sed, vt scriptum est, iustus quacunq; morte præoccupatus fuerit, anima eius in refrigerio erit.

^a Lucinianum siue Licinianum (vtrouque enim modo scriptum reperio) quidam ex nostris nuper tradiderunt Carthagine translatum fuisse ad Episcopatum Valentiniū, non satis intellectis verbis Isidori, qui non Lucinianum, sed Eutropium ait fuisse Episcopum Valentiniū, ad quem scripsit Lucianus multas epistolas. Huius Luciani epistola ad Papā Gregorium edita est cum ipsis Moralibus. Ego vero præterea habeo & huius Luciani, atq; Severi eius collegæ doctissimā epistolam manuscriptam ad Epiphaniū Diaconum, ubi Angelos prædit esse in corpore eos, & alteram ad Vincentium, non Casaraugustanum, sed Ebusitanā insulæ Episcopum, credentē epistolas quasdam de calo cecidisse.

^b Circa ann. 590. Sapien. 4.

Cap. XLIII.

Senerus Malacitanæ sedis antistes, collega & socius Luciniani Episcopi, edidit libellum vnū aduersus ^a Vincentium Casaraugustanæ vr̄bis Episcopum, qui ex Catholico ad Arrianam prauitatem fuerat deuolutus. Est & alius eiusdem de virginitate ad forem libellus, qui dicitur annulus: cuius quidē fatemur cognouisse titulum, ignorare eloquium. ^b Claruit tēporibus prædicti Imperatoris, quo etiam regnate vitam finiuit.

^a De Vincentio Isidorus lib. de Gotthis in Leonigildo.

^b Anno 590.

Cap. XLIII.

Iohānes ^a Gerūdēsis Ecclesiæ Episcopus natiuitate Gotthus, prouincia Lusitanie Scalabini natus. Hic, cum esset adolescēs, Constantinopolin perrexit, ibiq; Græca & Latina eruditione munitus, post decem & septem annos in Hispanias reuersus est, codē tempore, quo, incitante Leouigildo rege, Arriana feruebat insania. Hunc supradictus

rex, cum ad nefandæ hæresis crudelitatem compelleret, & hic omnino resisteret, exilio trusus, & Barcinonem relegatus, per decem annos multas insidias & persecutiones ab Arrianis perpeffus est. Qui postea cōdidit monasteriū quod nomine Biclari dicitur, vbi, congregata monachorum societate, scripsit regulam ipsi monasterio profuturam, sed & cunctis Deum timentibus satis necessariam. Addidit in libro Chronicorum ab anno primo Iustini Iunioris principatus, vsq; in annum octauum Mauritiij Principis Romanorum, & quartum Reccaredi regis annum, historico compositoq; sermone valde vtilem historiam: & multa alia scribere dicitur quæ ad nostram notitiam non peruenierunt.

^a Iohannis Biclarenfis Abbatis Chronicon cuius Isidorus meminit habeo descriptum ex vetustissimo libro Gotthico, xic auctor, vt de se ipse ait, Victoris Tannenensis Chronicon vltimus perduxit ab anno Christi 566. vsque ad 590. vbi nostrorum Regum Leonigildi & Reccaredi historiam per singulos Imperatorum annos doctissime persequitur.

Cap. XLV.

Eutropius ^a ecclesiæ Valentiniæ Episcopus, dū adhuc in monasterio ^b Seruitano degeret, & pater esset monachorum, scripsit ad Papam Lucinianum, cuius supra fecimus mentionem, valde vtilem epistolam, in qua petit ab eodem, quare baptizatis iufantibus chrisma, post hæc vñctio tribuatur. Scripsit & ad Petrum Episcopum ^c Ircauicensē de districtione monachorum salubri sermone compositam epistolam, & valde Monachis necessariam.

^a Penes Eutropium Abbatē Seruitanum, & Leandrum Episcopum fuit summa Concilij tertij Tolet. ait Ioh. Biclaren. ann. 589.

^b De Seruitano Ildefonsus in Donato.

^c Forte Ercauicē.

Cap. XLVI.

Maximus ^a Casaraugustanæ ciuitatis Episcopus multa versu prosaque componere dicitur. Scripsit & breui stylo historiolum de ijs, quæ temporibus Gotthorū in Hispanijs acta sunt, historico & composito sermone, sed & multa alia scribere dicitur, quæ necdum legi.

^a Subscribit in tribus Concil. in s. Barcinon. Tolet. & Ercaren. anno 599. 610. 614. Itaq; Isidorus scribit hunc librum vsq; ad annum 610.

Cap. XLVII.

PRÆNOTATIO
librorum D. Isidori à Braulione
Cæsaraugust. Episcopo edita.

Isidorus ^a vir egregius, Hispalensis Ecclesie Episcopus, Leandri Episcopi successor, & germanus, floruit à répoze Mauritiij Imperatoris & Reccaredi regis, in quo quiddã sibi antiquitas vindicauit, immo nostrum tempus antiquitatis in eo scientiam imaginauit, vir in omni locutionis genere formatus, vt imperito doctoq. secundum qualitatem sermonis existeret aptus, congrua vero opportunitate loci, incomparabili eloquentia clarus. Iam verò quantus sapientia fuerit, ex eius diuersis studijs, & elaboratis opusculis perfacile prudens lector intelligere poterit. Deniq. de ijs, quæ ad notitiam nostram venerunt, ista commemorauit. Edidit libros Differentiarum duos, in quibus subtili discretione ea, quæ confuse vsu proferuntur, sensu discreuit. Proæmiorum librum vnum, in quo, quid quisque liber sanctæ contineat scripturæ, breui subnotatione distinxit. De ortu & obitu Patrum librum vnum, in quo eorum gesta, dignitatẽ quoq. & mortem eorum atq. sepulturam sententiali breuitate subnotauit. Ad germanum suum Fulgentium Episcopum Astigitanum officiorum libros duos, in quibus originem officiorũ, cur vnumquodq. in ecclesia Dei agatur, interprete suo stylo, non sine maiorum auctoritate elicit. Synonymorum libros duos, quibus ad consolationem animæ, & ad spem percipiendę veniæ, intercedente rationis exhortatione, erexit. De natura rerum ad Sisëbutum Regem librum vnum, in quo tam de Ecclesiasticorũ Doctorem, quàm etiam de philosophorũ indagine obscura quædam de elementis absoluit. De numeris librum vnum, in quo Arithmeticã propter numeros Ecclesiasticis scripturis insertos ex parte tetigit disciplinã. De nominibus Legis, & Euãgeliorum librum vnum, in quo ostendit: quid memoratæ personæ mysterialiter significant. De hæresibus librum vnum, in quo maiorum sequutus exempla, breuitate qua potuit, diffusa collegit. Sententiarum libros tres, quos floribus ex libris Papæ Gregorij moralibus decorauit. Chronicorũ à principio mundi vsque ad tempus

A suum, librum vnum, nimia breuitate collectum. Contra Iudæos, postulante Florentina germana sua propositovirgine, libros duos, in quibus omnia, quæ fides Catholica credit, ex legis & prophetarum testimonijs approbavit. De viris Illustribus librum vnum, cui nos ista subiunximus. Monasticæ regulæ librum vnum, quem pro patriæ vsu, & inuvalidorum animis decentissimè temperauit. De origine Gotthorum, & regno Sueuorum, & etiam Vandalorum historia, librum vnum. Quæstionum libros duos, quos qui legit, veterum tractatorum multam suppellectilem recognoscit. Etymologiarum codicem nimia magnitudine, distinctum ab eo titulis, non libris: quem quia rogatu meo fecit, quamuis imperfectum ipse reliquerit, ego in viginti libros diuisi. Quod opus omnimodo philosophiæ conueniens quisquis crebra meditatione perlegerit, nõ ignotus diuinarum humanarumque rerum scientia meritò erit. Ibi redundans diuersarum artium elegantia, vbi quæcunq. fere sciri debentur, restricta collegit. Sunt & alia eius viri multa opuscula, & in ecclesia Dei multo cum ornamento inscripta. **C** Quem Deus post tot defectus Hispaniæ, nouissimis temporibus suscitans, credo ad restauranda antiquorum monumenta, ne vsquequaque rusticitate veterasceremus, ^b quasi quandam apposuit destinã. Cui non immeritò illud philosophicum à nobis aptatur: Nos, inquit, in nostra vrbe peregrinantes, errantesque tanquã hospites, tui libri quasi domum reduxerunt: vt possimus aliquãdo, qui & vbi essemus, agnoscere. Tu ætatem patriæ, tu descriptiones temporũ, tu sacrorum iura, tu sacerdotum, tu domesticã publicamque disciplinam, tu sedum, regionũ, locorum, tu omnium diuinarum humanarumque rerũ nomina, genera, officia, causas aperuisti. Quo vero flumine eloquẽtiæ, & quot iaculis diuinarum scripturarum sen Patrum testimonijs Acephalitarum hæresin confoderit, Synodalia gesta coram eo Hispali acta declarant. In qua contra Gregoriam prætata hæresis antistitem eam asseruit veritatem. Obijt temporibus Heraclij Imperatoris, & Christianissimi Chintilani Regis, sana doctrina præstantior cunctis, & copiosior operibus charitatis.

^a Braulio Episcopus Cæsaraugustanus, cuius Ildosonfus meminit, auctor est huius vite Isidori, vt ex libris vetustis

constat, & ex his epistolis Braulionis, quæ Etymologijs Isidori solent præponi. Nam & hic testatur rogatu suo Etymologiarum librum ab Isidoro compositum.

^b Quali quandam appoluit destinam, &c. Ita omnino in vetusto codice, quem locum alij non intelligentes, ex ingenio reposuerunt: Quandam appoluit lucem destinare. Vtatur ea voce Corippus Poeta. Afer libro de laudibus Iustini: Junioris nuper edico à doctissimo Ruzio Azagrio:

Et Thomas Libycæ nutantis destina tertæ.

^c Isidorum mortuum sub Chintila Gothorū Rege ait Braulio. Ex quo multorum nostratum errores conuincuntur de anno mortis Isidori, in quo miram est, quam variant inter se Hispani historici. Itaq. in gratiam nostri auctoris Isidori, quæ in primis illustrandum suscepimus, diem & annum, quo mortuus fuerit, determinamus. Aio, certissime mortuum anno Christi 636. Primum quia Redemptus eius discipulus, qui obitum Isidori, quem præsens viderat, describens ait, mortuum ætate 664. de quo nemo dubitat, quin sit annus Christi 636. Idem quoque Redemptus Isidorum inducit populum alloquentem quadriduo ante mortem his verbis. Ita (inquit) sacri fontis va-

da, quæ hodie deuotus est populus percepturus, sit vobis in remissionem peccatorum. Cui vero cõpertum sit ex omnibus Martyrologijs, Isidorum mortuum pridie nonas Aprilis, si Paschales Cyclos consulas, reperies plene isto anno 636. Pascha fuisse pridie Kalendas Aprilis, & ita baptismum Catechumenorum solennem quadriduo præcessisse mortem Isidori. Præterea si mortuus est sub Chintila, vt ait Braulio, necesse est anno primo Chintila mortuum, nam Chintilam cepisse ætate 674. id est Christi 636. cognoscitur ex Concilio quinto Toletano, anno autem secundo Chintila videmus habitum sextum Concilium Toletanum, cuius non Isidorum: (erat enim vita functus) sed Honoratus Isidori successor interfuit. Itaq. verè dictum ab Ildefonso cognoscimus, floruisse Isidorum vsq. ad Sisenandum Regem, nulla omnino facta mentione Chintila, qui Sisenandum sequutus est: nempe quod ipso primo anno Chintila Isidorus deceperit. Verè quoque illud ab eodem Ildefonso dictum, præfuisse Isidorum ecclesie Hispalensi sere quadraginta annis: nempe quod omnino triginta septem anni fuerint, ab anno 600. vsq. ad 636. vt paulò ante in Leandro, & nunc in Isidoro supputauimus.

D. ILDEFONSI TOLETANAE SEDIS EPISCOPI, DE VIRORVM Illustrium scriptis

P R Æ F A T I O.

VIRORVM^a adnotationem illorum, quorum edictis atq. doctrinis sanctæ Ecclesia toto terrarum orbe diffusa illustratur in bonis, atq. defenditur ex aduersis, mox post Ascensionem Christi ab Apostolorum exordio, vir beatus atq. doctissimus Hieronymus presbyter plenè dicitur adnotasse, qui singulatim nomina eorum, seriem temporum, monumenta librorum, diuersitates opusculorum, in laudabilem necessariamque memoriam vsq. ad seipsum stylo euidenti conscribens, & innotescendo monstrauit, & retexendo posteris cõmendauit. Hunc sequutus Gennadius, renotationis ordinè textu simili percurrit. Deinceps vir prudentissimus Hispalensis sedis Isidorus Episcopus eodem ductu quosque viros optimos reperit, in adnotationem subiunxit. Siquidem non omnia perseruatus abscessit. Post hunc in nostris partibus incuria cunctos inuasit, ita vt quædam vetusta antiquitas operiret, & quamplurima noua neglectus obliuionis absconderet. Ast ego procul valde impar, & his quos adnotatio retinet, & illis quos renotatio delectauit, indignusque satis & absque substantia totius boni operis, successorque sanctæ memoriæ alterius Eugenij factus in sede illa gloriosa Toletanæ urbis (quam non ex hominum immenso conuentu gloriosam dico, cum hanc & gloriosorum illustret præsentia Principum, sed ex hoc, quod coram timentibus Dominum iniquis atq. iustis habetur locus terribilis, omnig. veneratione sublimis) conatus sum, & si non elegans studium, vel obsequelam voluntatis bonæ illorū miscere memoriæ gloriose sedis: ne incurrerem ex silentio damnum, si tam gloriose sedis, tamq. gloriosorum virorum clarescentem memoriæ lucem tenebrosa nube silentij contexissem. Fertur namq. ex antiquitate veteri, quod potuisse fieri cernitur exemplo temporis noui. Nam Montanus sedis eiusdem beatissimus Præsul, vt à se coniugalis conuersationis infamiam propulset, tandiu adsumptos veste candentes narratur tenuisse carbones, donec Domino consecrans oblationem, totius per semetipsum compleret Missæ celebritatem. Quo sa-

erificio expleto, prunarū ignis cū decore vestis adeò in cōcordiā venit, vt nec vestis vim ex-tingueret ignis, nec vis ignis statū læderet vestis. Rursum cū Helladio Episcopo sedis eius Iustus Diaconus fastu superbix insultaret, post mortē quidē sui Pontificis vixit Episcopus, & ipse tabefactus sed in reprobū versus sensum, ob intēperantiam morum à ministris altaris sui dormiens, strāgulatus laqueo expirauit. Itē cū successori eius Iusto Episcopo Gerontius presbyter, Principis oblectamine fatus, cōtemptrū aduersitatēq. deferret, tā repētino motu vim perdidit intellectus, vt multis medicorū curationibus acto quicquid in medelā fieret, totum in pestis augmentum cresceret. Sicq. perinualuit commotio mentis, vt vsq. ad obitū suum horror esset homini eius vel participatio visionis, vel colloquium oris. Adhuc etiam successori in locum eius Eugenio priori Lucidius Diaconus suus, cū in nexus amicitix secu-lari, violenter honorē presbyterij, & quardā prædia extorsisset, tā in reprobū sensum tāq. in languoris supereminētē peruenit statum, vt cū viuere recusaret, tā mori esset quod vi-ueret, quā viuere, quod mori vellet. Horum ergo bonorū studijs prouocatus, quæq. ve-tera antiquorū relatu reperi, quæq. noua exhibitione tēporis didici, orsu linguæ, quo potui subnotauī, vt illorū bonæ memoriæ iungar, à quibus praua operatione disiungor. Et qui cū illis in templo Dei non infero doctrinæ copiam, offerentium cōmendem fideli obsequela memoriā, obsecrans omnes, vt me diuinæ ingerant pietati. Quare illos humanæ memoriæ ex qua labi poterant, tenaciter cōmendauī. Sanè beatissimū Gregoriū sanctæ memoriæ Isi-dorus adnotauerat: sed quia non tantū de operibus eius dixit, quantum nos sumus experti, ideo renotationem illius submouentes, quæq. de illo nouimus stylo pleniore notamus.

• *Sancti Ildesonsi librum de viris illustribus addidimus quoniam propter argumenti similitudinem in omnibus nostris libris Isidoro adiunctus reperitur. Quin & Ildesonsus ipse eum se Isidoro addidisse præfatur.*

I	Gregorius Papa Romanus.
II	Asturius Episcopus Toletanus.
III	Montanus Episcopus Tolertanus.
IIII	Donatus Monachus Afer.
V	Aurasius Episcopus Toletanus.
VI	Iohannes Episcopus Cæsaraugust.
VII	Helladius Episcopus Toletanus.

VIII	Iustus Episcopus Toletanus.
IX	Isidorus Episcopus Hispalensis.
X	Nonnitus Episcopus Girundensis.
XI	Conantius Episcopus Palentinus.
XII	Braulio Episcopus Cæsaraugust.
XIII	Eugenius Episcopus Toletanus.
XIIII	Eugenius alter Episc. Toletanus.

Cap. I.

CGregorius ^a Papa Romanæ sedis & Apo-stolicæ Præsul, compunctione timeris Dei plenus, & humilitate summus, tantoq. per gratiam Spiritus sancti scientiæ lumine præditus, vt non modo illi præsentium tem-porum quisquam, sed nec in præteritis qui-dem par fuerit vnquam. Ita enim cunctorū meritorum claruit perfectione sublimis, vt exclusis omnibus illustrium virorum com-parationibus, nihil illi simile demonstret antiquitas. Vicit enim sanctitate Antoniū, eloquentia Cyprianum, sapientia Augusti-num. Hic namq. in exordio Episcopatus sui edidit librum regulæ pastoralis, directū ad Iohannē ^b Constantinopolitanæ sedis Epi-scopum, in quo docet qualis quisq. ad offi-cium regiminis veniat, vel qualiter dum ve-nerit, viuere vel docere subiectos studeat. Scripsit præterea, exceptis opusculis de qui-bus Isidorus beatæ memoriæ mentionē fa-

A cit, idem excellētissimus Doctor, & alios li-bros Morales, videlicet super Ezechielē Pro-phetā Homelias viginti duas in libris duo-bus compactas, in quibus multa de diuinis scripturis mystico ac morali sensu luculen-tè necnon, & facūdo sermone distertit. Su-per librum Salomonis, cui titulus est Can-ticum Canticorum, quammitè scribēs, mo-rali sensu opus omne exponendo percurret. De vitis Patrum per Italiam commorantiū edidit etiam libros quattuor, quos volumi-ne vno compegit, quem quidem codicem Dialogorū maluit appellari. In quibus libris, quanta diuinitatis lateant sacramenta, & in amore cælestis patriæ mira documenta, stu-diculus potest facile cognoscere lector. Extrāt & ipsius ad diuersos epistolæ plurimæ, lima-to quidem, & claro stylo digestæ, quas qui perlegerit, liquidò aduertet, & in eo ad Deū rectaur fuisse intentionem, & ad anima-rum zelum omni vigilantia, & cura extitisse solertem. Has itaq. vno volumine artās,

in libris duodecim distinxit, Registrum nominandum esse decreuit. Fertur & alia opuscula edidisse egregia, sed ad manus nostras nondum peruenerunt. Felicissimus tamen & nimium felix, cui dedit Deus studiorum eius omnia perpédere dicta. Floruit namque vir iste sublimis ac beatissimus Doctor, & Præsul Mauritio Augusto regnante.

^a *Gregorij P. vita, quam se scripsisse Ildesofus ait, in omnibus desiderabatur exemplaribus Ildesofsi, præter unum illud monasterij Foncis sancti, unde nos bonam partem libelli Isidori de viris illustribus sumpsimus.*

^b *Ita Isidorus, licet in impressis, Rauennatem.*

Cap. II.

Asturius ^a post ^b Audentium in Toletana vrbe, sedis metropolis provincie Carthaginis Pötifex successor obuinit, vir egregius adsignans opera virtutum plus exëplo viuendi, quam calamo scribentis. Hic & sacerdotio beatus, & miraculo dignus, quia quibus iungeretur in cælo, eorum terreno reperire membra meruit in sepulcro. Nam cum sedis suæ sacerdotio fungeretur, diuina dicitur reuelatione cõmonitus Cõplutensi sepultos municipio, quod ab vrbe eius ferme sexagesimo milliario situm est, ^c Dei Martyres perferuari. Qui cõcitus adcurrës, quos & tellus aggeris, & obliuio temporis presserat, in lucem, & gloriã terrenæ cognitionis prouehédos inuenit. Quibus repertis, redire in sedē reuēs, seruitute simul & asiduitate sanctis innexus, diē clausit extremū. Cuius tamē sedem, donec vixit, nemo adiit. Inde, vt antiquitas fert, in Toletō sacerdos nonus, & in Compluto agnoscitur primus.

^a *Asturius, forte qui in 1. Concil. Tolet.*

^b *Audentij Episcopi Hispani meminir Gennadius.*

^c *Sanctos Iustum & Pastorem passus sub Datiano, de quibus Prudentius.*

Cap. III.

Montanus ^a post Cellum primæ sedis provincie Carthaginis, Toletanæ vrbis cathedram tenuit: homo & virtute spiritus nitës, & eloquij opportunitate decorus, regimen honoris retētauit ac disposuit, cõdigno cęlestiq. iure simul & ordine. Scripsit epistolæ duas Ecclesiasticæ vtilitatis disciplina confertas, è quibus vnã Palentinæ habitatoribus, in qua presbyteros chrisma cõficere, Episcoposque alienæ diœcesis alterius territorij ecclesias consecrare, magna perhibetur prohibere auctoritate, sacrarū litterarū testimonijs affirmans, id ipsum fieri penitus non licere. Amatores quoque Priscillianæ

Asectæ, licet nõ operarentur eadē, quia tamen memoriam eius amore retinerēt, abdicat & exprobrat cõmemorans quod in libris beatissimi Turibij Episcopi ad Leonē Papā missis, eadē Priscillianorū hæresis detecta, conuicta, atque decenter maneat abdicata. Aliã vero epistolã ad Turibiũ religiosum, in qua collaudans eũ, quod culturam destruxerit idolorū, cõmittit ei sacerdotalis auctoritatē vigoris, per quã presbyteros chrisma cõficere, & Episcopos alienę sortis alterius diœcesis ecclesias cõsecrare magna cõpescat inuentione. Hic vir antiquissima fidelique relatione narratur, ad exprobrationē infamie tam diu prunas tenuisse in vellimento ardētes, donec corã sedis suæ sacro altari totius Misise celebritatē per semetipsum expleret. Peractis autē sollempnibus, nec prunæ ignē, nec vestis inuicta est amisisse decorē. Tunc Deo relatis gratiarum actionibus, per simplicem naturã ignis cõuicta est, & falsicia detestabilis accusantis, & innocētia beatissima sacerdotis. Gloriosus habitus fuit ^b tēporibus Amalarici regis: annis nouem Pontificatus tenuit dignitatem.

^a *Montani Archiepiscopi Toletani duas epistolæ, quarũ Ildesofus meminir, nos habemus nondum editas. Is vero Turibius, ad quem Montanus scribit, monachus fuit Palentinus, valde diuersus à sancto Turibio Asturico, si Episcopo, cuius corpus Lebana apud Astures colitur. Est & tertius Turibius notarius Romane sedis, cuius mentio fit primo Concilio Bracarensi.*

^b *Et ita subscribit Montanus in 2. Concil. Tolet. anno 5. Amalarici.*

Cap. IIII.

Donatus ^a & professione, & opere monachus; cuiusdam eremitæ fertur in Africa extitisse discipulus. Hic violentias barbararum gentium imminere conspiciens, atque ouilis dissipationē, & gregis monachorum pericula pertimescens, ferme cū septuaginta monachis, copiosisq. librorum codicibus nauali vehiculo in Hispaniam commouit. Cui ab illustri religiosaque femina Minicea, subsidijs ac rerum opibus ministratis, ^b Sirititanum monasterium visus est construxisse. Iste prior in Hispaniam monasticæ obseruantie vsum, & regulam dicitur adduxisse: tam viuens virtutum exemplis nobilis, quã defunctus memoriæ claritate sublimis. Hic in præsentiluce subsistens, & in crypta sepulcri quiescens, signis quibusdam proditur effulgere salutis, vnde & monumentum eius honorabiliter colere perhibentur incolæ regionis.

^a Donatum mirabiliū operatorē vocat Iohā. Biclax. an. 572. A
^b De Sirciano Isidorus in Eutropio.

Cap. V.

A Vrasius Toletanæ ecclesiæ Pōtifex, Metropolis vr̄bis, post Adelphium in loco asciscitur sacerdotis, vir bonus, regiminis auctoritate præclarus, domesticis rebus bene dispositus, aduersitatibus infixis constanter erectus: qui quātō extitit tēperatior māsuetis, tantō fortior semp fuit inuētus aduersis. Plus illi intētio in defensione veritatis, quā in scribendi exercitio māsit: vnde perfectissimis viris cōpar habetur, quia, quæ de verbo illorū prædicatio seminavit, defensionis huius custodia præmuniuit. Vixit in sacerdotio temporibus Vitterici, Gūdemari, & exordijs Sisebuti regum, annis ferme duodecim.

Cap. VI.

Iohānes ^a in Pontificatu ^b Maximū sequutus, ecclesiæ Cæsaraugustanæ sedem ascendit. Primo Pater monachorū, & ex hoc Præsul factus in regimine populorum: vir in sacris litteris eruditus, plus verbis intendens docere, quam scriptis; tam largus & hilaris dato, quā hilaris & vultu. Vnctionem namq. spiritus Dei, qua fouebatur interius, tam largitate muneris, quā habitudine vultus adeo præferbat, vt & datum gratia commendaret, & non datum gratia excusaret. In Ecclesiasticis officijs quædam eleganter, & sono, & oratione composuit. Annotauit inter hæc, inquirendę Paschalis sollempnitatis tam subtile, atq. vtile argumentū, vt lectori & breuitas cōtracta, & veritas placeat patefacta, duodecim annis tenuit sedem honoris, adeptus vitam gaudio, ad quam anhelauit desiderabili voto. Substitit in sacerdotio tēporibus Sisebuti, & Suinthilani regū.

^a Iohannes frater Brantionis infra c. 12.

^b De Maximo Isidorus de viris illustribus. c. 46.

Cap. VII.

Helladius, post Aurasium, sedis eius adeptus est locum. Hic, cum regiæ aulæ illustrissimus, publicarumq. rector existeret rerum, sub seculari habitu monachi votum pariter explebat, & opus. Nam ad monasterium nostrum (illud, Agaliense dico, cuius me susceptio monachum tenuit, quod munere Dei perennisq. ac patentis sanctitatis decore, & opinabile cunctis, & palam est totis) quam sæpe discursantium negotiorum ductus itinere perueniret, remota cliētum seculiq. pompa decoris, adeo monachorū pe-

culiaritatibus inhærebat, vt turmis iunctis eorum, stipularum fasciculos ad clibanū deportaret. Cumq. inter decorē insolentiamq. seculi, solitudinis & amaret, & sectaretur arcana, celeri fuga, relictis omnibus, quæ esse nouerat mundi, adiit sanctum monasteriū, quod frequentauerat voto, venit permanens optabili vsu. Ibi factus monachis Pater, meritis studijsq. sanctis, & vitā monachorū debitè rexit, & statum monasterij totius, cōmunis rei diuitias cumulauit. Ex hoc fessis penè senio artibus, ad Pontificatus apicem euocatur, & quia vocaretur vi coactus, pariter & ignotus, illic maiora virtutum exēpla, quā monachus dedit. Quia statū mūdi, quem contempsit virtute, magna perhibetur rexisse discretionē, miserationes, elemosynarumq. copias tam largiter egenis intulisse probatur, ac si de illius stomacho putasset inopum & artus descendere, & viscera confoueri. Scribere renuit, quia quod scribendum fuit, quotidianæ operationis pagina demonstrauit. Me ad monasteriū rediēs memoratum, vltimo vitæ suæ tempore Leuitam fecit. Senex obiit, decem & octo annis sacrū regimē tenuit. Tēporibus Sisebuti Suinthilani, & exordijs Sisenādi regū beatus habitus fuit: qui post beatorū gloriā cælestis regni bona plenus senectute promeruit.

Cap. VIII.

Iustus Helladij discipulus, illiq. successor iunxerit: vir habitudine corporis, ingenioq. mentis decorus atq. subtilis, ab infantia monachus, ab Helladio ad virtutem monasticæ institutionis affatim educatus, pariter & instructus, in Agaliensī monasterio tertius post illū rector est factus. In Pontificatu autem mox illi successor inductus, vir ingenio acer, & eloquio sufficiens, magna spe profuturus, nisi hūc ante longæuam vitam dies abstulisset extrema. Scripsit ad Richilanem Agaliensis monasterij Patrem epistolā debita, & sufficenti prosecutione constructā, in qua patēter adstruit susceptū gregē relinquere penitē nō debere. Extitit rector annis tribus, tempore Sisenādi obiit, qui rex post hunc die nona decima defunctus abscessit.

^a Subscribit in 4. Concil. Tolet. an. 3. Sisenandi.

Cap. IX.

Isidorus post Leādum fratrem Hispalensis sedis prouinciæ Bethicæ cathedrā tenuit, vir decore simul & ingenio pollens: nam tantę iucunditatis affluentem copiam

in eloquendo promeruit, ut ubertas admiranda dicendi ex eo in stuporem verteret audientes, ex quo audita bis, qui audisset non nisi repetita sæpius cōmendaret. Scripsit opera, & eximia, & nō parua, id est librū de genere officiorū, librū proccmiorū, librū de ortu & obitu Patrum, librū lamētationis quē ipse synonymorū vocavit, libellos duos ad Florentinā sororem contra nequitia Iudæorū, librū de natura rerū ad Sisebutū principē, librū differentiarū, librum sententiarū, collegit etiam de diuersis auctoribus quod ipse cognominat, secretorū expositiones sacramentorū: quibus in vnū congestis, idē liber dicitur quæstionū. Scripsit quoq. in vltimo ad petitionē Braulionis Cæsaraugustani Episcopi librū Etymologiarū, quem cū multis annis conaretur perficere, in eius opere diē extremū visus est conclusisse. Floruit temporibus Reccaredi Liuanis, Vvitterici, Gūdemari, Sisebuti, Suinthilani, & Sisenandi regū, annis fere quadraginta tenens Pontificatus honorem, insignemq. doctrinæ sanctæ gloriam pariter & decorem.

Cap. X.

Nonnitus post^a Iohannē in Gerundenſi sede Pontifex accessit, vir professione monachus, simplicitate perspicuus, actibus sanctus, non hominū diutina deliberatione, sed Dei per homines celeri definitione in Pōtificatum adſcitus: adherēs instāter obsequijs sepulchri sancti^b Felicis martyris. Rexit Ecclesiā Dei meritorū exēplis amplius, quā verborum edictis. Hic & in corpore degens, & in sepulcro quiescens, fertur saluationis operari virtutes. Substitit tēporibus Suinthilani & Sisenandi regum.

^a Iohannem Niclaresensem Abbatem, de quo Isidorus. c. 44.
^b Felix Gerundenſis martyr, de quo Prudentius in 18. marty. & Eulogius.

Cap. XI.

Conantius^a post Murilanē^b Ecclesiæ Palentinae sedem adeptus est, vir tā pondere mentis quā habitudine speciei grauis, cōmuni eloquio facundus, & grauis ecclesiasticorū officiorū ordinibus intentus, & pronidus: nā melodias soni multas nouiter edidit. Orationū quoq. libellū de omniū decēter conscripsit proprietate Psalmorū. ^c Vixit in Pōtificatu amplius triginta annos, dignus habitus fuit ab vltimo tempore Vvitterici per tempora Gūdemari, Sisebuti, Suinthilani, Sisenandi, & Chintilæ regum.

^a Conant. in Concil. Tolet. 456.

^b Murila subscribit in 3. Concil. Tolet. Episcopus Palentinus non Amalensis, ut in impress.

^c Itaq. moritur circa annum 631.

Cap. XII.

Braulio^a frater Iohānis in Cæsaraugusta decedentis adeptus est locum, vir sicut germanitate coniunctus, ita non^b minimū ingenio minoratus. Clarus & iste habitus canoribus, & quibusdam opusculis. Scripsit^c vitam Æmiliani cuiusdam monachi, qui & memoriam huius, & virtutem illius sancti viri isto tenore commendat pariter, & illustrat. Habuit sacerdotium ferme viginti annis: quibus expletis clausit diem vitæ præsentis. ^d Durauit in regimine temporibus Sisenandi, Chintilæ, Tulganis, & Chindasuinthi regum.

^a Ad quem scribit Isidorus.

^b al. nimium.

^c Extat manuscripta.

^d Itaq. moritur circa annum 646.

Cap. XIII.

Evgenius^a discipulus Helladij cōlector, & cōsors Iusti, Pontifex post Iustū accedit, ab infantia monachus, ab Helladio cū Iusto pariter sacris in monasterio institutionibus eruditus. Hunc secum Helladius à monasterio tulit ad Pontificatum tractus, qui rursus ab eo clericalibus institutus ordinibus, sedis eius post illum tertius rector accessit. Et bonum meritum senis, qui duobus discipulis sanctisq. filijs ecclesiæ Dei hereditatem meruit relinquere gubernādā. Idem Eugenius moribus incessuq. grauis, ingenio callens. Nam numeros, statum, incrementa, decrementaq. cursus recursusq. lunarum tanta pericia nouit, ut cōsiderationes disputationis eius auditorem, & in stuporem verterent, & in desiderabilem doctrinam inducerent. Vixit in sacerdotio fere vndecim annis, regnantibus Chintila, Tulganæ & Chindasuintho regibus.

^a Eugenios Archiepiscopus Toletanus videntur Gotthi cognouisse duos tantum. Itaq. secundam, siue alteram vocant Ildesonsu, Iulianus, & Felix illum, quem nos tertium. Temporis enim vetustas oblivione obruerat Eugenij primum. Martyrem à Dionysio Arcopagita Toletanus missum, de quo meminit Ildanus Abbas, & sancti Gerardi vita, & concors deniq. ecclesia Parisiorum atq. Toletanorum. Anno tandem Christi 1148. Raymundus Archiepiscopus Toletanus ad Concilium Romanense profectus in Eugenij monumentum Iulietia incidit, & rei gesta a historiis sepulchri. locum nostris primus nuntiavit. Nuper autem Philippus secundus Rex Hispaniarū religiosissimus, huius S. Eugenij Martyris corpus ex Gallia ad se

allatum anno 1563. celeberrima p̄pa excepit, & ecclesia donavit Toletana. Dracontius porro Poëta cuius hic sit mentio in diu fertur impressus, non tamen ut fuerat ab Eugenio emendatus, sed hęc Eugeniū emendationem vidi in illo vetusto codi- ce Ruzij Azagrū, cuius supra mentionem feci.

Cap. XIII.

Item Eugenius alter post Eugeniū Pontifex subrogatur. Hic cū Ecclesię regię clericus esset egregius, vita monachi delectat^o est. Qui sagaci tuga urbē Cæsaraugustanam petens, illic Martyrū sepulcris inhęsit, ibiq. studia sapiētīę, & propositū monachi decēter incoluit: vnde principali violentia reductus, atq. in Pontificatū adscitus, vitam plus virtutū meritis, quā viribus egit. Fuit nāq. corpore tenuis, paruus robore, sed validē feruefcēs spiritus virtute, studiorū bonorū vim persequēs, cātus p̄sims vsibus vitiatos, melodię cognitione correxit, officiorū omisos ordines, curamq. discreuit: Scripsit de sancta Trinitate libellū, & eloquio nitidū, & rei veritate perspicuū, qui Libyę, & oriētis partib^o mitti quātocius poterat, nisi procellis resultātia freta incertam pavidisiter viatoribus distulissent. Scripsit & duos libellos, vnū diuersi carminis metro, aliū diuersi operis prosa, cōcretos, qui ad multorū industriā, eius ex hoc tenaciter sanctā valuerunt cōmendare memoriā. Libellos quoq. ^a Dracontij de creatione mūdi cōscriptos, quos antiquitas protulerat vitiatos, ea, quę inconuenientia reperit, subtrahendo, immutādo, vel meliora cōijciendo, ita in pulchritudinis formā coegit, vt pulchriores de artificio corrigētis, quā de manu procelssisse videantur auctoris. Et quia de die septimo idem Dracontius omnino reticendo, semiplenum opus visus est reliquisse, iste & sex dierū recapitulationē singulis versiculis tenotauit, & de die septimo, quę illi visa sunt, eleganter dicta subiunxit. Clarus habitus fuit tēporibus Chindasvinthi, & Reccesvinthi regum, fere duodecim annis tenens dignitatem simul, & gloriā sacerdotis, sicq. post lucis mūdialis occasum, in Basilica S. Leocadię tenet habitatione sepulcrum.

^a De Dracontio Isido. cap. 37.

Haftenus Ildelfonfus.

Hinc ^a Iulianus.

Ildelfonfus memoria sui temporis clarus, & irriguis eloquentię fluminibus exornās secula ætatis nostrę, nouissimē Toletanę sedis ascitus in cathedram, Præsul post secun-

A dum Eugeniū in sacerdotium consecratur, vir tanta laude dignissimus, quāta & virtutum gratia numerosus. Fuit deniq. timoris Dei instantia p̄ditus, religione cōpunctus, cōpunctione profusus, incessu grauis: honestate laudabilis, patientia singularis, secreti tacitus, sapientia summus, dillerēdi ingenio clarus, eloquendi facultate præcipuus, linguę flumine copiosus, tantoq. eloquentiæ cothurno celebrer habitus, vt disputationū eius profusa oratio dū porrectē dirigitur, merito nō homo, sed Deus per hominē affatim eloqui crederetur. Hic igitur sub rudimētis adhuc infantię degēs, diuino tactus spiritu, vita delectatus est monachorū, cōtemptiq. parentum rerumq. mundanarū affectibus, Agaliensē monasteriū petijt, cuius fugā rabido furore insequens pater, vno tantū mæceriæ impeditus est obice, quo & furētis est delusa quęsitio, & fugientis saluata deuotio. Nempe parentis furor dū percitus in interiora prætenderet, latibulū, quo hic vir oculabatur, reliquit. Sicque præterita incurata pertransijt, & in anterioribus, quę præterierat, inquisiuit. Armata deinde manu Agaliensē cellā impetens gladio, dum quæsītū nō inuenit, rediens in propriā, vt perditum deplorauit. Percognita igitur præfatus vir absentia parentali, Agaliensē illico monasteriū adiit, monachūq. se in eo multis fere annis decenter exhibuit. Cænobiū quoq. virginū in Deibiēsī villula cōstruxit, ac proprijs opibus decorauit. Rector deinde effectus Agaliensē Cænobij, monachorū mores exercuit, rem discreuit, vitāq. seruauit. Principali post hęc violentia Toletum reducit, atq. inibi post decessoris sui obitū Pōtifex subrogatur. Scripsit sanē quā plurimos libros luculētiori sermone potissimos, quos idē in tot partib^o censuit diuidēdos, id est librū Protopopeiæ imbecillitatis proprię, libellū de virginitate S. Marię cōtra tres infideles, opusculū de proprietate personarū Patris & Filij, & Spiritus sancti, opusculū annotationū actionis diurnæ, opusculū annotationū in sacris, librū de cognitione baptisimi vnū, & de p̄gressu spiritualis deserti aliū. Quod rotum primę partis voluit volumini cōnectendū. Partis quoq. secūde liber epittolarū est, in quo diuersis scribens, ænigmaticis formulis egit, personasq. interdum induxit. In quo etiam a quibusdam luculentiora scriptorū responsa promeruit. Partem sane tertiam missarum esse voluit, hymnorū, atq. sermonum, vltioris deni.

deniq. partis liber est quartus versibus profa. q. concretus, in quo epitaphia, & quedam sunt epigrammata annotata. Scripsit autem & alia multa quæ varijs rerû ac molestiarû occupationibus impeditus, aliqua excepta, aliqua semiplena reliquit. Ascitus autê in Pontificatum nono gloriosi Reccesvinti Principis anno, nouem annis, & duobus ferè mē sibus, clarus habitus fuit vitæ meritis, & retētatione regiminis, expletoq. octauo decimo prædicti Principis anno, sequēti die decimo Kalendas Februarij, domicilio carnis exiit, atq. in ecclesia beatæ Leocadiæ ^b tumulatur ad pedes sui cōditus decessoris, cum quo creditur aeterno frui receptaculo ^B claritatis.

^a *Julianus Archiepiscopus Toleranus, de quo infra. Felici hæc etiam tribuuntur in aliquibus codicibus.*

^b *Nunc corpus est Zamora.*

Hactenus Julianus.

Hinc • Felix.

Iulianus discipulus Eugenij secundi, Carthaginis prouinciæ Metropolitanus, post beatæ memoriæ Quiricum quarto in loco præceptorē suum sequens, vrbis regie pōtificate culmē adeptus est: cuius videlicet ciuitatis proprius ciuis extitit, atq. in eiusdem vrbis principali ecclesia sacrosancti baptismatis fluentis est lotus, & illic ab ipsis rudimētis infantia nutritus. Deniq. dū ad puerilis formæ deuenisset ætatē, sanctæ memoriæ collegæ sui ^b Gudilani Leuitæ ita sociali vinculo est innexus, & indiuiduæ charitatis vnione coniunctus, vt & ambos inuolabilis charitas vnū esse ostenderet, & vnitas in am bobus præfixa nō duas animas, sed vnā his inesse monstraret. Tanta itaq. erat inter eos adeptæ vnanimittatis cōmunio, vt secundū Actū Apostolorū historiā in duobus corporibus vnū cor tantū putaretur, & anima vna: sistebāt quippe in cōsilio prouidi, in definitione vni, in laudabili operatione cōcordes. Quiq. diuino affiante Spiritu theoreticæ, id ^D est contēplatiuæ quietis delectati sunt perfrui bono, & monasticę institutionis cōstrin gi repagulo. Sed quia aliter in superni numinis fuit iudicio, eorū est nihilomin⁹ frustrata deuotio. Quamquā tamen minimè peregissent desiderati itineris cursum, nō tamen desierunt à piæ deuotionis studio. Et dū sibi mallet tantū prodesse perfugā, cœperunt postmodū proximorū salute votis gliscētib⁹ niti. Erāt enim in subditis docendis operosæ virtutis, in profectu eorū desiderabiles, in ser

uitute Dei seruētes, in desiderio decoris domus Dñi strenui, in seniorū obedientia præsto, atq. si fieri posset, vt omnium emolumentū obtinerent virtutū, animis feruentioribus studebāt. Igitur diuinorū iudiciorū dispensatione, sanctæ recordationis Gudila Diacon⁹, sexto idus Septēbris funesta mortis euentu, anno octauo Vvābanis Principis sub digna cōfessione Dei clausit supremū carticulum, cuius corpusculum in monasterio S. Felicis quod est Cabēsi in villula dedicatū, dilectissimi iocij sui exhibitione honorificè quiescit humatū. Post eius itaq. discessum aliquā tula inter capedine tēporum, post sanctę memoriæ Quiricū idē egregius Iulianus præfata vrbis est vinctus primatu, tātō laudis titulo prædicandus, quanto diuersarū virtutum ope suffult⁹, suis tēporibus mirificè cōposuit ecclesiā Dei. Quinimmo vt ex quo tēpore clarescere cœperit, per hunc texturū, & telā stamine piæ relationis pandā. Post decessoris sui obitū diuinæ memoriæ Hdesonsi, à ^c decimo septimo ferme anno Reccesvinti Principis, necnō & per omne Vvābanis Imperij tēpus vsq. ad tertiū regni gloriosissimi Egicanis regis annū, in Leuitici presbyterij, ac Pontificatus honore consistēs, celebre nomē obtinuit. Fuit enim vit timore Domini ^C plenus, prudentia summus, cōsilio cæutus, discretionis bono præcipuus, elemosynis nimium deditus, in reuelatione miserorum prōptissimus, in suscectu oppressorum deuotus, in interueniendo discretus, in negotijs dirimendis strenuus, in prouidēdis iudicijs æquus, in sententia parcus, in vindicatione iustitiæ singularis, in disceptatione laudabilis, in oratione iugis, in diuinarum laudū exolutione mirabilis. Quod si forsan in officijs diuinis, quicquā, vt solet, difficultatis occurreret, ad corrigendū facillimus, pro sacris luminibus vehementer admonitus, in defensione omnium ecclesiarū eximius, in regendis subditis peruigil, in comprimendis superbis erectus, in sustentatione humiliū apparatus, debita auctoritate munificus, amplectendæ humilitatis bono optimus, ac generaliter vniuersa morū probitate conspicuus, in pietate affluens, vt non esset, cui in angustijs constituto non subuenire vellent: ita vnus charitatis exuberās, vt nō à se boni quidpiā cuiq. postulanti ex charitate præstare desisteret sic deniq. se Deo charū maluit exhibere in omnibus, & præstabilē hominibus cunctis ostenderet, vt & illi

vsquequaq. placeret, & hominibus propter Deū, si fieri potest, deuota satisfaceret mēte. Tantò nobiliū p̄cedentium virorū dignis meritis cōæquans, quātò ab eis in nullo virtutū corpore extitit infimus. Ecclesiasticos itaq. bene habitos ordines in sui regiminis sede sollicitiori cura seruauit, vitiatos vtiliter subcorrexerit: minus habitos prudenti dispositione instituit, ac de officijs quam plurima dulcissimo sono cōposuit. At nunc, quoniā sancti Spiritus vbertate repletus, & irrigui fontis affluencia p̄ditus fulsit, summā librorum eius, quos per eū Deus ad vtilitatē Ecclesiæ suæ deprompsit, istinc lector addisce. Conscripsit etenim librum Prognosticorum futuri seculi ad beatæ memoriæ Idaliū Episcopū directum, habētē in capite epistolā, quæ ipsi est directā, & orationē. Cuius codicis opus discretū in tribus libris habetur. Ex quibus, primus de origine mortis humanæ est editus: secūsus de animabus defunctorū, quomodo se se habeant ante suorum corporum resurrectionem: tertius de suprema corporum resurrectione. Item librum respōsionum ad quem supra directū, in defensionem canonum & legum, quibus prohibentur Christiana mancipia dominis infidelibus deseruire. Item Apologeticum fidei, quod Benedicto Romanæ vr̄bis Papæ directū est. Item aliud Apologeticū de tribus capitulis, de quibus Romanæ vr̄bis P̄sul frustra visus est dubitasse. Itē libellum de remedijs blasphemix cū epistola ad Adriannū Abbatem. Item librū de sextæ ætatis cōprobatione, qui habet in capite orationē, & epistolam ad Dominum Eruigium Regē. Et tamen idem codex tribus libris distinctus. Nam primus eorū habet Veteris Testamēti quāplurima documēta, quibus absq. aliqua supputatione annorū, Christus Dei filius nō nasciturus, sed iam natus patulē declaratur. Secundi vero series libri decurrit per ostensam Apostolorum doctrinam, quæ dilucidē monstrat, Christum in plenitudine tēporis de Maria virgine natū, non in annis à principio mundi collectis. Tertij quoq. libri excursus sextam ætatē, in qua Christus natus est, haud dubiē adesse veris documētis ostēdit. In quo quinque p̄æteritæ ætates seculi nō in annis, sed p̄fixo generationum limite, distinguūtur. Item librū carminū diuersorum, in quo sunt hymni, epitaphia, atq. de diuersis causis epigrammata numerosa. Itē librum plurimarū epistolarū. Item librum

A sermonum, in quo est opusculum modicum de vindicatione domus Dei, & eorū qui ad eam confugiunt. Item librum de contrarijs quod Græcè ἀντικειμένωv voluit titulo adnotari, qui in duobus diuisus est libris, ex quibus primus dissertationes cōtinet Veteris Testamenti, secūsus Noui. Itē librum historiæ de eo quod Vvābæ Principis tēpore Gallijs extitit gestū. Item librum sententiarum, ex decade psalmodorū B. Augustini breuiter summamq. collectū. Item excerpta de libris S. Augustini contra Iulianum hæreticum collecta. Itē libellum de diuinis iudicijs, ex sacris voluminibus collectum, in cuius principio est epistola ad Dñm Eruigiū, comitatus sui tempore, pro eodem libello directā. Itē librum respōsionum cōtra eos, qui confugiētes ad ecclesiam persequūtur. Itē librū missarum de toto circulo anni, in quattuor partes diuisum: in quibus aliquas vetustatis incuria vitiatas ac semiplenas emendauit atq. cōpleuit, aliquas vero ex toto cōposuit. Itē librū orationum de festiuitatibus, quas Tolertana ecclesia per totum circulū anni est solita celebrare, partim stylo sui ingenij deprōptum, partim etiā inolita antiquitate vitiatū, studiosē correctū in vnū congesit, atq. ecclesiæ Dei vsibus ob amorē reliquit sanctę religionis. P̄sulatus autem honorē, & sacerdotij dignitatē annis decē obtinuit, mense vno, diebus septē. Quiq. etiā in euibilis mortis p̄uentus occasu, anno tertio d. Egicanis Principis pridie nonas Martij, c̄ra septingentesima vigesima octaua diē vitæ clausit extremū, ac sic in basilica gloriosissimæ S. Leocadiæ virginis forte sepulcrali est tumulatus.

a Felix Archiepiscopus Tolertanus.

b Gudilain Concil. Tolet. 11.

c 18. dicitur in Iulianus.

d Iuliani Archiepiscopi Tolertani feruntur iā aliquot opera typis excusa: nempe Prognosticon ad Idalium Barcinonensem Episcopum, & de sextæ ætatis cōprobatione ad Eruigiū Regē Gotthorū: quāquam hoc falsū inscribitur contra Iudaos. Sed illud multo minus ferendum, quod aliqui hūc nostrum vocent Pomeriū, cū ille Pomerius, cuius Gennadius, & Isidorus meminere, longē sit nostro antiquior & sape ab ipso citetur. Reddamus quoq. nostro Iuliano Tolertano, vt vero auctor, librum ἀντικειμένωv, sine contrariorū, qui hactenus sine nomine auctoris fertur cū Iunilio Africano. Eum nos Iulianū esse deprehēdimus admoniti verbis Felicis, & multis locis, quos ex libro ἀντικειμένωv Iulianū citat Sanson Abbas libro aduersus Hostigēsū Episcopum Malactianū, quod opus scriptū anno Christi 86. legi in bibliotheca ecclesie Tolertanæ. Habeo & historiam à Iuliano editam de rebellionē Pauli Ducis Narbonēsis in Vvābam Regem Gotthorum. Eum librum cum alijs veteribus cogito, volente Deo, in lucem dare.

DIVI SIDORI

HISPAL. EPISCOP.

DE ORTV ET OBITV

Patrum, qui in Scriptura
laudibus efferuntur

P R Æ F A T I O.

QVORVNDAM Sanctorum Patrum nobilissimorumq. virorum ortus vel gesta cum genealogijs suis in hoc libello indita sunt : dignitas quoque & mors eorum, atque sepultura, sententia breuitate notata. Quæ, quamuis omnibus nota sint, qui per amplitudinem percurrunt scripturarum : facilius tamen ad memoriam redeunt, dum breui sermone leguntur.

Ex vet. Testament.

I	Adam.	XXXIIII	Salomon.
II	Abel.	XXXV	Elias.
III	Enoch.	XXXVI	Elifeus.
IIII	Noe.	XXXVII	Isaias.
V	Melchisedec.	XXXVIII	Jeremias.
VI	Abraham.	XXXIX	Ezechiel.
VII	Isaac.	XL	Daniel.
VIII	Iacob.	XLI	Osee.
IX	Lot.	XLII	Ioel.
X	Ioseph.	XLIII	Amos.
XI	Iudas.	XLIIII	Abdias.
XII	Ruben.	XLV	Jonas.
XIII	Simeon.	XLVI	Micheas.
XIIII	Leui.	XLVII	Nahum.
XV	Zabulon.	XLVIII	Habacuc.
XVI	Issachar.	XLIX	Sophonias.
XVII	Dan.	L	Aggæus.
XVIII	Gad.	LI	Zacharias.
XIX	Aser.	LII	Malachias.
XX	Nephtalim.	LIII	Nathan.
XXI	Beniamin.	LIIII	Achias.
XXII	Ephraim.	LV	Addo.
XXIII	Manasses.	LVI	Azarias.
XXIIII	Iob.	LVII	Zacharias.
XXV	Moyfes.	LVIII	Tobias.
XXVI	Aaron.	LIX	Tres pueri.
XXVII	Iosue.	LX	Esdra.
XXVIII	Phinees.	LXI	Zorobabel.
XXIX	Gedeon.	LXII	Esther.
XXX	Iephte	LXIII	Iudith.
XXXI	Samson.	LXIIII	Machabæi.
XXXII	Samuel.		
XXXIII	Dauid.		

De his vid. Hieron. Epiphani. Dorothei. Synopsin, & Iosephum.

Cap. I.

ADAM protoplastus, & colonus paradisi, princeps humani generis & delicti, ad imaginē Dei factus, vniuersitati prælatus, qui creaturis nomina dedit, atq. in eis potestatem dominandi accepit. Hic in delicijs florentis paradisi constitutus, inter redolētes aromatum syluas, ac vernantia floribus arua, ruris habitator, nouæ vitæ gaudia peragebat: vbi tellus fecunda viret perpetuo vere, vbi fons decurrens quadrifluis labitur amne. Sed postquam serpentis dolo, lingua etiam polluta fœminea, per tactum ligni, loci beatitudinem profanauit: paradiso proiectus, terram sentibus squallentem operarius gemens incoluit. Amissaque immortalitate, in puluerem, vnde carnis sumpserat ortum, post cursum annorum nongentorū triginta redijt. Hinc iam posteritas in crimine huius parentis exulem se paradiso factam, ac labori mortique subactā ingemuit. Sepultus est autem in loco Arbee, qui locus nomē à numero sumpsit, hoc est quattuor; nam tres Patriarchæ ibidem sunt sepulti, & hic quartus Adam. Distat autem locus iste non procul ab Hebron metropoli vrbe Allophylorum, in qua fertur quondam fuisse habitatio gigantum, vbi etiam & David postea vnctus est in regem. Est autem ciuitas sortis Iudæ in sacerdotibus separata, distans ad Australē plagam millibus xxii. ab Hierusalem.

Cap. II.

Abel filius Adam & pastor ouium, in vita innocens, in morte patiens, post mortē non silens, in martyrio primus, in obedientia summus, in sacrificijs Deo placens, in meritis fratri disciplicens; quem Cain impius & parricida nouus, stimulante inuidia innocuum ferro nondum sanguine maculato prostrauit, cum adhuc innocens ferrū cruoris humani facinus non haberet.

Cap. III.

ENoch filius Jared, septimus à Adam, placens Deo, malorum nescius, mortis ignarus, qui sceleratorum hominum non

Aferens angustias, à perniciosis^a contractibus mundi substractus, meruit in eum locū transferri viuens, vnde fuerat protoplastus expulsus. Sublatus est autem annorum trecentorum sexaginta quinque. Manet autē hactenus in corpore, in consummatione mundi restituet^b cum Elia mortalem vitæ conditionem.

^a Alias contractibus.

^b al. Seculi restituens.

Cap. III.

NOe filius Lamech decimus ab Adam, secundus pater orbis atque reparator, iustitia insignis, longanimis in spe, sapiens in opere, solus in terris iustus. Iste iussus arcam cōdidit, admonitus introiuit, nec horruit turbulentos diluuij fluctus, nec fragores ventorum, vel murmura cæli expauit, gestaturq. per procellas, nec mergitur, serpentibus sociatur & bestijs, nec terretur: cui feræ colla submitunt, alites famulantur. Namque auem misit, redeuntem sustinuit, sed perfida fraude corui decipitur, ministerio columbæ gestantis ore ramum paciferae arboris edocetur. Referatisque foribus arcæ bestias, & cuncta animantia per septem dies abire permittens, ipse postmodum egressus cum liberis, Deum collaudat ac lætus victimas immolat. Cuius arcam veteres resedisse testantur in Armenia super montes Ararath. Hic nongentesimo quinquagesimo anno mortuus est.

Cap. V.

Melchisedech rex Salem, sacerdos Dei altissimi primus, verique oblato sacrificij, cuius origo secreta. ^aHunc esse aiunt Hebræi Sem primogenitum Noe, tritaum Abrahamæ. Ipse est enim Pater patrum, Prophetarum, & Apostolorū origo, ipse est qui paternæ pietatis benedictione, dominus fratris esse promeruit. Quique versis incedens vestigijs patris genitalia texit, nec derisit ebrium, vt procax & reprobus filius, sed velauit vt verecundus. Vnde accidit, in lege Iudæorum parentes à filijs nunquam videri nudatos. Iste Abrahamæ reuertēti post victoriam benedixit, idem in typo veri sacrificij de frugibus terræ prior panem & vinum Deo hostiam obtulit, quia sacerdotiū & regnū verè primogenitis debebatur. antequam

et equam Aaron sacerdotio fungeretur. Hic etiam prior omnium post diluuium urbem Salem condidit, in qua etiam & regnavit, quæ postea Iebus siue Solyma dicta est, & nunc deriuato vocabulo Hierosolyma vocitatur, vixit annis sexcentis & perduravit usque ad septuagesimum ætatis Isaac annu, mortuusque est, ac sepultus in ciuitate sua Hierusalem.

* Hieron. epist. ad Euzarium. Isidorus, 15. lib. etymo. c. 1.

Cap. VI.

Abraham pater gentium filius Thare, de stirpe Sem, natione Chaldaus fide primus, exul spontaneus, obediens in præceptis, credulus in promissis, pauper in patria, in peregrinatione locuples, in prælijs victoriosus, in victoria non avarus, reges quinq. superauit & spolijs exiit, captiuumque parentem reduxit. Eo summus ut trinitatem in typo videret & unitatem in mysterio veneraretur: eo fidelis ut in promisso genere contra spem naturæ Deo crederet: adeo iustus atque devotus, ut indulgentiam vnicui pignoris diuinitati non præponeret. Sed incunctanter præcipienti patens ad immolandum filium religiosus parricida gladio dexteram armaret. Qui dum distinxit ferrum, vnicum pignus in victimam oblaturus, nec natum perdidit, nec hostiam amisit. Filium enim in sacrificium obtulit, & arietem pro filio immolauit. Vixit autem centum septuaginta quinque annos, sepultusque est in agro Ephron, in spelunca duplici: in cuius interiori parte sepultum ferunt Adam, in exteriori verò Abraham. Distat autem hic locus ut Iosephus edocet, septimo ab vrbe Hebrò stadio ibique adserit Abraham & filios eius sepulcrum habere pulcherrimo instructum marmore. Illic etiã & terebintum magnam arborem à constitutione mundi fuisse adseuerat. Hanc beatus Hieronymus usque ad Constantini Imperiũ perdurasse scribit, ipsa est enim quercus Mambræ Amorrhæi, qui fuit amicus Abrahæ, quæ apud Gentiles in tanta extitit veneratione, ut eam inuri ambitu circumseptam sollempni veneratione colerent.

* v. arentem, id est, cognatum vel consanguineum, ut infr. cap. 9.

Cap. VII.

Isaac filius Abrahæ ex promissione in terra Chanaan genitus, semen æternum vo-

Acatus, coniugalis vitæ castimonia clarus, promptus ad gratiam, ad ignoscendum paratus, qui excludentes non armis expulit, sed patientia vicit, qui pœnitentes cum bonitate recepit, qui per amorem Dei eo usque detulit honorem parenti, ut ad aram sponte sacrificandum accederet, atque in figuram Christi mortem non recusaret. Obijt centum octoginta annorum, sepultusque est iuxta patrem suum.

* Pœnitentes Abimelech, & Ochozab, & Phicol. Genes. 26.

Cap. VIII.

Iacob filius Isaac, natus in terra Chanaan, dilectus matris, supplantator fratris, humilis quoque & simplex, & innocentem habitans domum. Hic autem, postquam primogeniti præripuit benedictionem, obediuit matri, & fraternæ iracundiæ patienter celsit, patriamque & parentes relinquens, exul effectus seruitutem longam sustinuit, laborem famis pertulit & frigoris, seruiuit socero, ut pastor mercenarius paut gregem, expectans non de diuisione, sed de gregis lucro mercedem: qui peregrè profectus, dum consortio egeret hominum, comitatum meruit angelorum. Hic Domino coluctatus præualuit, hic facie ad faciem Deum vidit: hic famis inopia pulsus, cum præclara progenie ingressus est in Ægyptum. Emensis centum quadraginta septem annis, naturæ reddidit debitum, sepultusque est cum patribus suis.

* al. Innocens habitans domi. al. Innocenter.

Cap. IX.

Lot filius Aram consanguineus Abrahæ, pater Moab & Amon apud Chaldaeos natus, homo iustus, hospitalis, in Sodomis piè castèque inter nefariam gentem conuersatus, qui propter solum hospitalitatis officium etiam susceptor effectus est Angelorum. Sulphureumque exitium ac Sodomitarum euasit incendium: mansitque postmodum in vrbe Segor, quæ est iuxta Mare mortuum, vbi balsamum gignitur, & copiosa poma palmarum.

Cap. X.

Joseph Princeps Ægypti, filius Iacob ex Rachel, ortus in terra Chanaan, benedictus

ctus in primogenitum Israel, & accipiens A in Israel toto diuisus, carens propriæ fortis funiculo, & habitans in vniuersis fortibus fratrum.

primatum Ruben, dilectus patri & solus præ cæteris hæres paternæ possessionis. Hic zelo sublatus à fratribus in lacum mittitur, ob inuidiam venditur, factus humilis vsque ad seruitutem, patiens vsque ad carcerem, pudicus vsque ad passionem, fit in interpretatione sapiens, in consilio futuri prudens, in regno particeps, in fecunditate ordinator prouidus, in fame dispensator iustus, ad reddendam pro malo bonæ retributionis gratiam promptus, dum iniuriam fratribus nõ repedit, sed fame depulsa necessitatis subsidia contulit. Principatus est in Ægypto annis octoginta. Exactisque ætatis centum & decem annis, longæ quietis gratia diem vltimum clausit. Sepultusque est in Ægypto, cuius ossa transtulerunt filij Israel in Sichæ ciuitatem patris sui Iacob, quam nunc tam Latini, quàm Græci Sichimam vocant. Ipsa est autem quæ nunc vocatur Neapolis vrbs Samaritanorum, vbi sepulcrum eius vsque in hodiernam diem cernitur.

Cap. XI.

Iudas regalis successione insignis profapia, cui ducatus bellorum & Israel traditur regnum, qui nomen genti ex suo nomine dedit, præpotens vt leo in regni virtute, & clarus splendore potentie. Cuius quidem Imperij posteritas non cessauit, quousque Christus, quasi catulus Leonis, ex germine eius ortus ascenderet, atque spes gentium ex virginali procedens vtero mirabiliter coruscaret.

Cap. XII.

Ruben primogenitus filius Israel, ætate fratribus maior, sed posteritatis numero minor: paternum torum polluit, atque ordinem primogenitæ dignitatis amisit.

Cap. XIII.

Simeon princeps scribarum, & violatæ pudicitæ vindex, non habens hæreditatē, sed manens in tribu Iuda, particeps in possessione.

Cap. XIII.

Leui sacerdotalis auctor originis, cum tribu Iuda permixtione generis iunctus sed

in Israel toto diuisus, carens propriæ fortis funiculo, & habitans in vniuersis fortibus fratrum.

Cap. XV.

Zabulon, possessor maris magni, & littorum, & dominans in cunctis vrbus Phœnicum, & Sidoniorum.

Cap. XVI.

Isachar studiosus in laboribus terræ, possidens Galilæam, & de benedictionis suæ fructibus dona porrigens regibus.

Cap. XVII.

Dan, cuius ex germine Samson, sceptrū tenet Israel, fortis Nazareus, & triumphator in hostibus, obsidens in morem serpentis Philistinorum semitas, & equitatum eius, vt regulus, spiritum oris sui depopulans.

Cap. XVIII.

Gad, in procinctu prælij expeditus, pro fratribus trans Iordanē relictis aduersus hostes gentesque dimicat, & forti brachio victor triumphat.

Cap. XIX.

Aser, diuitijs insignis, replens delicijs principes.

Cap. XX.

Nephtalim in pinguedine terræ vberissimus, & in doctrina legis abundans.

Cap. XXI.

Beniamin inter fratres ortu posterior, imperio prior, cuius natiuitatis processus, matri dedit occubitus. Ipse est lupus vorax & sanguinarius, qui super basem fortis suæ mane hostiæ sanguinem fudit, & ad vesperam escas principibus & sacerdotibus diuidit.

Cap. XXII.

Ephraim semen Ioseph, & adoptiuus filius Israel, atque in numero Patriarcharum

rum benedictionis testamento relictus: minor aetate fratre, sed maiori praelatus gratia benedictionis, in cunctis tribubus fortior, & inter fratres dominator inuictus. Hic partem tribus Leuitarum accepit.

Cap. XXIII.

MANASSES dilatatus in millibus, vna cum Ioseph patre suo mysticè ^a passus tributum. Hi sunt ^b patres Apostolorum, & principes populi Iudaeorū, tribus Iacob, & praelara progenies Israel. Quibus pater moriens pro diuitiarum copijs, sanctificationis gratiam dereliquit. Quique, regnante Ioseph in Ægypto, regnauerunt, ibique etiam post longam vitæ quietem occubuerunt atque sepulti sunt.

^a al. Possedit tribum.

^b al. Propagines.

Cap. XXIIII.

JOB ^a filius Zaræ de Bosra rex Idumæorum, quartus post Esau, successor Balach filij Beor, homo gentilis, fide clarus, humilitate summus, hospitalitate præcipuus, in disciplina mansuetus, in eleemosynis largus, diues in censu, extemplo factus egenus, locuples in liberis, repente orbis: tentationi traditur, sed contra tentationem fidei ^b lorica armatur, factus gloriosus in certamine, æquanimis in dolore, damna rerum pertulit, funera pignorum doluit, corporisq. vulnera patienter ^c accepit, & inter supplicia semper Deum glorificauit, malè ^d suadentem insuper sapienter sustinuit coniugem: verba amicorum ratione superauit, vnde & pro tanta virtute patientiæ, duplici in fine remuneratione subleuatur, recipiens post rerum calum multiplicem claritatem ^e bonorum. Post noctē enim tristitiæ, Diem genuit: post hætores vlcerum, Casiæ fragrantiam edidit, post abiectionē, Cornu vinctio- nem regni promeruit, & tibiam in accentu laudis adsumpsit. Vixit autem post plagam centum quadraginta annis, & fuerunt omnes dies vitæ eius ducenti quadraginta octo anni, & mortuus est atque sepultus in regione sua. Hunc Hebræi adferunt nō fuisse de genere Liā sed de Nachor fratris Abrahæ descendente stirpe, & fuisse eum temporibus Patriarcharum. Nachor enim genuit Hus, de cuius stirpe creditur generatus, secun-

Adūm quod in exordio voluminis eius notatur: Vir erat in terra Hus nomine Iob.

^a Isidorus cum Ambrosio & August. putat eundem Iob & Iob Genes. 36. aliter Hieron. in hebr. quest. & quest. 36. in Genes.

^b al. Fide religionis armatur.

^c al. Excepit.

^d al. Sua damna, insuper patientem sustinuit coniugem.

^e al. Donorum.

Cap. XXV.

MOYSES ^a filius Amram ex tribu Leui, Dux & Propheta Israel, regis filia adoptiuus, Dei amicus, Pharaonis dominus, in rubo flammante & nō vrente, vocibus Angelicis euocatur, quem vt exemplo firmaret Deus, insinuatam eius manum iussit emori, & rursus retractæ vigorem & motus reddidit & ^b calor: cuius facies, ^c spe futuræ gloriæ illuminatur, humilis, vt ait quidam sapiens, in recusando ministerio, subditus in suscipiendo, in conseruando fidelis, in exquirendo peruigil, in regendo populo vigilans, in corrigendo vehemens, in amando ardens, in sustinendo patiens, qui pro subiectis se Deo interposuit consulenti, opposuit irascenti. Hic pro populi libertate propriam obiecit salutem, regis sauisissimi non minas, non tela trepidauit. Quin etiam extulit contra dracones eius virgam, ac per manum Dei oppugnatores Israel decem plagis eius imperium verberauit. Primum in cruorem vertit fontes & flumina, de hinc ranarum multitudine vrbes, muscarum nubibus aëra compleuit, locustis vastauit cuncta virētia, mortem intulit iumentorum, percussit vlcere homines, vastauit grandine terras, obduxit tenebris calum, eorumque primogenita valido terrore peremit. Post hæc expoliavit Ægyptios, e ductisque populis erempandit iter flammea præcedente columna. Nec mora, mare trāsiciens diuidit, refrenatisque hinc inde aquarum cumulibus, pergenti populo viam sicco vestigio præbuit. Hostes de hinc operuit fluctibus, atque amaras aquas per tactum ligni in suauitatem conuertit. Quin etiam inter hæc esorienti Israel caeleste præbuit pabulum, volucrumque escis repleuit loca castrorum. Percussit insuper petram, atque extemplo dura saxorum crepidine, copiosa fluuenta manarunt. Ascendit quoque verticem montis Sinai, faciem Domini contemplaturus, ibi quadraginta die

dierum ieiunia pertulit: descendens incendit vitulum, sacrilegos prostravit gladio, legem acceptam à Deo populo tradidit, ritumque religionis instituit. Inter hæc quoque bella gessit, victorijs claruit, virgam in manu tenens, hostes quos non contigit, superavit: lethiferos aspidum morsus ærei serpentis adspæctu sanavit. Dathan & Abiron, terræ compagibus ruptis, viuentes profundo hiatu deiecit. Ad extremum conscendit montem Nebo, terramque repromissionis, demonstrate Domino, aspicit. Mortuusque est, iubente Domino, in monte Abarim: sepultusque est à Domino in valle Moab, quæ est in Arabia. Rexit autem populû Dei in eremo annis quadraginta, obiitque annorum centum viginti. Quidam autem eum vivere testantur, pro eo quod sepulcrum eius non reperitur. Et quia apparuit Domino in monte Thabor cum Elia: mortuum autem illum esse, non raptum, certissimè sacra Scriptura testatur.

^a Nomen esse Ægyptiacum Moyses aiunt Philo, Iosephus, & Amen Ezra.

^b al. Coloris.

^c Fortè specie.

Cap. XXVI.

Aron frater Moyfi, & insignis miraculorum socius, atq. in lege sacerdos Domini primus, cuius virga sorte electa, fronde & germine floruit. Quique thuribulum in dextra gestans, furentis flammæ opposuit, atque stans inter viuos & mortuos, obiectu sui corporis transire ignem ad agmen viuentium non permisit. Hic per hostiam victimarum & sacrificium sanguinis, futuram Christi passionem expressit: hic ius & principatum sacerdotij per ordinem generis & successionis suæ trãsmisit. Anno autem quadagesimo egressionis filiorum Israel de terra Ægypti, cum esset annorum centum viginti trium, mortuus est iuxta præceptum Domini in monte Hor, qui est iuxta Petram insignem Arabiae urbem. Ibi & sepulta iacet soror eius Maria, vbi etiam & nunc vsque ostenditur rupes, qua percussa, Moyses aquas sitienti populo præbuit. Est autem hic locus in extremis finibus Idumæorum.

Cap. XXVII.

Iosue filius Nun, ex tribu Ephraim in Ægypto natus, Moyfi discipulus, & pote-

statis successor, nouique prælij triumphator. Qui, quousque expediret victoriam, vt Sol staret, cælo imperauit. Jordanis etiam cursum transitu suo resistere fecit. Hiericho inexpugnabiles muros clangentium tubarum sono deiecit. Chanaanorum euerit regna, reges extinxit, ac populum Dei solus in terram repromissionis induxit, eaque sorte distribuit. Viginti septem annis præfuit in Israel. Occubuitque centum & decem annorû, atque sepultus est in Tamnathsare ciuitate sua, quæ sita est in latere montis Gaas, contra Aquilonem, vbi vsque hodie insigne monumentum eius ostenditur. Est autem in tribu Dan.

^a al. Stare.

Cap. XXVIII.

PHinees sacerdos filius Eleazari sacerdotis filij Aaron, zelum Domini agens, Zambri cocuntem impudicum simul cum scorto Madianitide telo percussit, atque perpetuas sacerdotij infulas, præmiumque victimarum in generationibus Israel meruit, pro eo quod zelo diuini amoris accensus iram Domini feriendo placauit.

Cap. XXIX.

CEdeon filius Ioas ex tribu Manasse, genitus in solitudine, liberator populi, & multorum pater extitit filiorum, manu fortis, consilio strenuus, signis explorans futuræ documenta victoriæ, potentiamque Dei in vellere. Hic cum trecentis viris aquam lingua lambentibus, non tela in dextris, sed tubas: nec læua clypeum, sed hydrias præferentibus, hostem terrore percussit, ac victor de Amalech fortiter triumphauit. Iudicauit Israel annos quadraginta, mortuusque est senex, & sepultus in sepulcro Ioas patris in Ephra de familia Ezri.

Cap. XXX.

Iephthe Galaadites, felix in prælijs, fidelis in promissis, affectum pietatis exuperans tolerantiam mentis. Hic enim vouerat Deo, vt, si quid illi post victoriam reuertenti primum occurreret, immolaret. Nam rediens ex hostibus Ammonitarum triumphator, ne pollueretur labe periurij, pollicitam spon-

sponsorum compleuit, ac filiam, quæ victori occurrerat, immolauit. Iudicauit Israel sex annis, & mortuus est, sepultusq. in ciuitate Galaad, quæ est in dimidia tribu Manassæ.

Cap. XXXI.

Samson, filius promissionis, genitus patre Manue ex tribu Dan, Nazareus vocatus, liberator Israel, & omnium fortissimus. Ille rugientem maectauit leonem, fauumque ab ore mortui tulit, seras quoque portarum humeris tollens, in vertice montis imposuit. Vulpium caudis igne vinctis, totam regionem Philistinorum succedit. Vinctus etiã reficissis funibus, maxilla asini mille viros perrenit. Neruis intexta vincula, vt lanca fila, dirupit. Post hæc auaritia illecebrosæ mulieris deceptus, de consis criminibus, vim suæ virtutis amisit: nec mora effoissis oculis, columnas templi concutiens, ruina oppressus pariter cum hostibus defecit. Iudicauit Israel annis viginti, & positus est in sepulcro patris sui in ciuitate Esthaol, quæ est in tribu Iuda, decimo procul lapide ab Eleutheropoli, contra Septentrionalẽ plagam, iuxta viam quæ ducit Nicopolim.

^a *id. Inter Sara & Esthaol. Iud. 16.*

Cap. XXXII.

Samuel Propheta, filius Elcana, de Ramatha, ex tribu Ephraim, connumeratus Moyse in sacerdotibus Dei, ab ipsis cunabulis Domino consecratus, sedulus in ministerio, in gente princeps, in templo vates, cuius verbo obtemperauerunt cæli, occurrerunt nubila, effusi sunt imbres. Hic triūphator ex hostibus, Adiutorij lapidẽ posuit: hic primum Principem in regno vnxit. Sepultus est autem in vico suo Ramatha, quæ est in Beth-lehem: cuius ossa Arcadius Augustus de Iudæa in Thraciam transtulit: & super tumulum eius Christi aram erexit.

Cap. XXXIII.

David, Rex idem atq. Propheta, ortus de genere Iuda, filius Iesse, natus in Beth-lehẽ, puer pastor ouium inter fratres ætate minor, virtute præstantior, à Domino in regnũ vocatus, à Prophetâ in regem vnctus, belliger iuuenis, in certamine singularis, in triumpho gloriosus, vincendo veteranus, pa-

tiens in aduersis, prudẽs in periculis, in peccato proprio dolens in alieno funere lugẽs, pronus ad penitentiam, velex ad veniam, in conuicio mitis, ad misericordiam facilis. Qui inimicum regem, dum posset, innocuum non tantum reseruauit traditum, sed & vindicauit occisum. Hic leonẽ & vrsũ sine gladio interfecit, citharæ suauitate immundum spiritum depulit, Gigantem expugnauit. Igitur quadragesimo regni & septuagesimo ætatis anno diem vitæ supremum consummauit, sepultusq. est in ciuitate sua Beth-lehem, quæ alio vocabulo dicitur Ephrata, vbi etiam Dominus noster Iesus Christus secundum carnem est natus. Ibi quoque & Rachel, cum Benjamin peperisset, occubuit. Ibi etiam sepulcrum Iesse patris David ostenditur. Est autem hic locus in tribu Iuda sexto ab Ierusalem milliaro, positus contra meridiem in itinere, quo pergitur in Hebron.

Cap. XXXIII.

Salomon filius David editus ex Beth-sabee in Ierusalem, antequam nasceretur, vocatus sapientissimus omnium, & Domini dedicator templi. felix imperio, paternis meritis impar, dilectus à Deo, sapiens in iudicio, in sententia iustus, pacificus in regno. Qui poposcit sapiẽtiam & impetrauit, vt sciret dispositionem orbis terrarum, & virtutes elemẽtorum, naturas animalium, & cogitationes hominum. Hic quoq. mores composuit, rerum naturas reperit, sacramenta Christi & Ecclesię reuelauit. Cuius principia bona fuerunt, nonissima verò mala. Nam, post multarum virtutum gloriã, amore deprauatus scemineo, & acceptam sapientiam perdidit, & in profundum idolatriæ stenda ruina demersus est. Quadraginta annis regnauit, quinquaginta & duobus ætatem peregit. Dehinc finem imperio & vitę dedit, sepultusq. est in ciuitate patris sui Beth-lehem.

Cap. XXXV.

Elias Thesbitæ Sacerdos magnus atque Propheta, habitator solitudinis, fide plenus, deuotione summus, in laboribus fortis, industria sollers, excellẽti ingenio præditus, in exercitatione disciplinę structus, in sancta meditatione assiduus, metuq. mortis intrepidus, verberauit tyrãnos, sacrilegos interfecit, multisq. signis virtutum effulsit. Triẽnij

NN namq.

namq. siccitate clausit imbribus cælū. Orauit rursus, & cælum dedit pluuias, mortuumq. mulieris filium suscitauit. Cuius virtute hydria farinae non defecit, vas olei perpetuo fonte manauit. Cuius verbo super sacrificium ignis de cælo descendit. Hic duos quinquagenarios cum militibus cælesti igne combussit. Iordanem transiēs, tactu melotis abruptit. Post igneo curru in cælum raptus ascendit, venturus iuxta Malachiam prophetam in fine mundi, ac præcessurus Christum, nuntiaturus vltimum eius aduētum cum magnis virtutibus prodigijsq. signorum: ita vt etiam in terra bellum gerat Antichristus aduersus eum, vel qui cum eo venturus est, & occidet eos, cadauera quoq. eorum in platæis insepulta iacebunt. Dehinc suscitati à Domino regnum Antichristi plaga magna percutient. Post hæc veniet Dominus & interficiet Antichristū gladio oris sui, & eos qui adorauerūt eum. Et regnabit Dominus cum omnibus sanctis suis in gloria sempiterna.

Item ^a Elias Thesbites de terra Arabū, de tribu Aarō, cum esset in vtero matris suæ Galaath, Sobac pater eius somnium vidit, quod nascentem Eliam viri candidis vestibus salutabant, igneisq. eum ^b vestimentis obuoluebant, atq. pro cibo ignem ei ad nutriendum subministrabant. Hoc visum pater eius prophetis in Ierosolymis indicauit, hocq. ab eis accepit responsum. Ne timearis (inquiunt) erit enim natio eius lumen, verbūq. eius fixis sententijs. Iudicabit enim Israel in gladio & igne.

^a *Itac addebantur in tribus exemplarib. Isidori, & habet Epiphani. in vita Elie.*

^b *al. inlitis.*

Cap. XXXVI.

Elizeus Elia discipulus, ex ^a Abel Meula oppido, ex tribu Rubē in cuius ortu aurea vitula in Galgalis mugitum dedit, eiusq. vox in Ierusalem personauit. Tunc quidam præfagus vates prædixit, hodie in Israel natus est Propheta, qui cūcta eorum destruet idola. Hic gemino Elia glorificatus spiritu, plurimis atque magnis virtutum signis emicuit. Iordanem transitu suo diuisum, refrenatis vndis, retro conuertit: aquas Iericho steriles, demerso vasculo, ad fecunditatem perduxit: pueros insultantes sibi verbo, tradidit bestijs repente vorandos: sanguis-

neas aquas in necem hostium decurrere fecit: inter hæc sterilem conceptionem verbo fecūdauit, eiusq. filium mortuum suscitauit: ciborum temperat amaritudinē: deniq. ex decem panibus, plebe refecta, reliquias collegit. Et Naaman lepræ stigmatis lauacro Iordanis purgauit; lepra quoq. maledictum aspersit discipulum: ferrum secutis in Iordanemersum, ligno in aquas misso, supernatate fecit. Hostes Syriæ cecitate percussit, mortem incredulo prædixit, fragore quadrigarum fugauit hostem, obli-dionem dispersit, famem repulit. Postremo post mortem exanimi cadaueris vitam dedit. Cuius sepulcrum vsq. hodie in ^b Sebastia ciuitate ostenditur honore satis dignū, & digna habitum veneratione.

^a *Abel Meula 3. Reg. 19. Abel Muth. in Epiphania. Abel Buel in Dorothea.*

^b *Sebastopoli Samariæ, ait Epiphanius.*

Cap. XXXVII.

Isaias filius ^a Amos, non Amos Propheta, sed alterius, qui simili nūcupatus est nomine: Ille enim ex numero pastorum fuit de oppido Thecuc: Hic autem genere nobili ortus in Ierusalem: quem etiam aiunt Hebræi socerum fuisse Manasse. In quo tanta fuit sanctitatis & vitæ excellentia: vt vnā tantum dicatur habuisse tunicam, & hanc cilicinam, quaque etiam postmodum pro delicto populi abiecta, sacco membra cooperuit. Sed & hoc ad extremum deposito, iuxta Domini imperium nudo corpore, nudoq. vestigio in conuentu populorum versatus est, sicq. feruorem æstiuum, hyemisq. pruinas atque imbrium tempestates sustinuit, vt & Dei præceptis obediret, & populi deploraret delicta. Hic quindecim gradibus ascendente vmbra, retro descendere iussit. Huius oraculo rex Ezechias mortis dilationem promeruit. Hunc autem Manasses extensum à vertice per medium secuit, atrociq. supplicio excruciatum extinxit. Tradunt ^b autem Hebræi duabus ex causis interfectū fuisse Isaiam: vna, quod eos appellauerit principes Sodomorum & populum Gomorrhæ: altera, quod testante Domino ad Moysem, Non poteris videre faciem meam: iste ausus est exclamare, Vidi Dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum. Non

animaduertentes cæcati mente Iudæi, quod insequentibus faciem & pedes Dei Seraphim textisile narrauerat, ac media rârū eius vidisse propheta adscribat. Iacet sub quercu Rages, iuxta decursus aquarum, quas Ezechias rex Iuda mole constructa terra^c exposuerat.

^a *Hebræi asserunt Amos patrem Isaiæ fuisse fratrem Amasie regis Iudæ, de quo 4. Reg. 14.*

^b *Origen in Isaiam, & Hieron.*

^c *Obstruxerat ait Hieron.*

Cap. XXXVIII.

Jeremias ex tribu sacerdotali ortus, in vi-
co Anathot, qui est tribus millibus ab
Ierusalem, sacerdos in Iudæa positus, Pro-
pheta in gentibus consecratus, antequam
plasmaretur agnitus, antequam procederet
sanctificatus, & ut virgo permaneret, admo-
nitus. Hic prædicare puer cæpit, arguens po-
pulum ob delicta, & sæpius cohortans ad
pœnitentiam, sed plebis perfidæ sæuientis
crudelitate afficitur sæpe, atque ligatur, in
carcerem etiam mittitur, proiicitur in lacū,
catenis cingitur, ad vltimū apud Taphnas
in Ægypto à populo lapidatur. Sepultus est
in eo loco, vbi Pharaon rex Ægypti habita-
uit. Veruntamen quia precibus suis, serpenti-
bus ab eo loco effugatis, Ægyptios à no-
xio^a aspidum morſu eripuit, insigni cū ve-
neratione, amplissimoque honore iſdem
Ægyptij colunt, sepulcrumq. eius insigni
cultu hæctenus venerantur.

^a *Aspidū Hieron. crocodilotū ait Epiph. & Doroth.*

Cap. XXXIX.

Ezechiel sacerdos, filius Buzi, genitus in
terra Sarira, in typo Christi filius homi-
nis nūcupatur. Hic captiuus cum Ioachim
in Babyloniam ductus, ad concaptiuos pro-
phetavit, corripuens eorum offensiones, &
zelo Dei motus cūcta eorum crimina tur-
pitudinēq. arguens. Quem Dux populi Is-
rael interfecit, pro eo quod seueritate, &
auctoritate pontificali corripueretur ab eo
ob impietatem sacrilegij. Sepultus est à po-
pulo in agro Maurim in sepulcro Sem, &
Arphaxat.

Cap. XL.

Daniel, ^a de tribu Iuda in Betheron supe-
riore natus, genere nobilis, princeps o-

Amniū Chaldaeorum, regumq. profapia, &
floreus patriæ nobilitate. Hic sub Ioachim
rege Iuda, post excidium Ierusalem, cū tri-
bus pueris admodum puer in Babylonem
translatus, & Princeps Chaldaeorum esse-
ctus est, vir gloriosus & aspectu decorus,
mente humilis, corpore castus, perfectus in
fide, egregius in opere, in virtute summus,
in prodigijs clarus, terribilis in signis, cogni-
tor secretorum caelestium, præscijs futuro-
rum, visionum interpret, vindex casti imo-
niæ; qui cōtinuatis ieiunijs & orationis in-
stantia futura prænoscere meruit sacramē-
ta. Hic inter cætera visionum mysteria, his
virtutum gestis, atq. signis effulsit. Princi-
pio sceleratorum senum mendaciū repre-
hendens, castitatem tæminæ reuelauit: tri-
bus hebdomadibus dierum exorās pro po-
pulo ieiunauit; simulacrum Bel diuinæ af-
pirationis argumentis elisit: draconem Ba-
byloniæ numen eiusdem gentis, ossa pi-
ce, & adipe, & capillis confecta, diuinæ
mentis instinctu, incredibili admiratione
disrupit: in lacum quoque missus, rabiem
mitigauit feratum, atque virtute animi for-
tis, inter frementes securus epulatur leo-
nes. Hunc Darius, postquam Babylonium
subuertit imperium, honore maximo habi-
tum, secum tulit, & in Medos abduxit. Quis
etiam fertur dedisse signa in montibus su-
per Babyloniam, dicens: Dum montes à
Borea fumauerint, finem instare Babylo-
niæ: dum visi fuerint incendijs conflagrare,
finis erit totius mundi. Item dum ad partē
Noti refluxerit Tigris, regressio erit popu-
li ad Ierusalem. Vixit autem vsque ad tem-
pus Darij regis Persarum, annis centum &
decem: sepultusq. est iam senex in spelun-
cæ regia, solus in captiuitate cum gloria.

^a *Vid. Epiph. Hieron. Ioseph.*

Cap. XLI.

Osee de tribu Issachar, ortus in^a Bele-
moth; hic prænuntians dedit signum:
Veniet Dominus in terram suam si^b quercus,
quæ est in Silo, ex semetipsa in duode-
cim diuisa fuerit partes, totidemq. quercus
effecerit. Hic in terra sua sepultus, placida
quiete dormiuit.

^a *Belemoth etiam Epiph. & Doroth.*

^b *al. Quasi quercus, quæ est in silo, cū ex semetipsa*

Cap. XLII.

IOel, ² hic fuit de tribu Ruben, natus in agro Betheron, ubi etiā in pace mortuus est, atque sepultus.

^a Hieron. *Joseph. an.*

Cap. XLIII.

AMos, pastor & rusticus & ruborum mora distingens, Propheta nō genere, sed gratia vocatione. Hic autem fuit ex oppido Tecue, quod distat ad Australem plagā sex millibus cōtra Beth-lehem. Ultra autem nulla est habitatio, sed sola eremi diffusa vastitas patens, usque ad Mare rubrum, atque ^a Iudzorum fines, solis tantum pastoribus conscia, & latē vagantium pecorum. Ex hac itaque pastoralis regione fuit Amos, vnus de numero pastorum, quem Dominus ablatum inde misit ad populum Israel, precipiens ei, vt in Samariā pergeret, & ibi, quæ ventura erant prophetaret, quem Amasias rex frequenter plagis affecit; nouissimē Ozias filius eius, veete per tēpora transfixo, crudeli morte necauit. Post hæc semiuuus euectus in terram suam, post aliquot dies dolore nimio vulneris animam ^b cunctanter efflauit, sepultusque est cū patribus suis.

^a al. Iudorum.

^b al. Cunctantem.

Cap. XLIIII.

ABdias, de terra Sichem, ortus in agro Bethacaram. Iste est ille, qui sub Ochozia rege Samariæ, centum pauti Prophetas. Iste est, tertius ille dux, cui pepercit Elias, qui postmodū, relicto Ochoziæ regis ministerio, Eliæ factus discipulus prophetauit. Quiq; etiā morte propria obiit, sepultus cū patribus suis in Sebastia ciuitate, ubi & Eliasus Propheta, & Iohānes Baptista venerabiliter requiescunt.

Cap. XLV.

Ionas, columba, & dolens, filius Amathi, qui fuit de Geth, quæ est in Opher, ad gētium præconia mittitur, missus contemnit, contemnens fugit, fugiens dormit: propter quem periclitabatur nauis, sed magister nauis latentem reperit, cetus abiectum

A deuorauit, orantem reuoluit: recedens predicant subuersionem. Sed contristatus in penitentia vrbs, & saluti gentium nauis: gaudet etiam sub hedera virentis vni-braculo, & dolet subito arefcente. Tradunt Hebræi, hunc esse viduæ filium, quæ cum mortuus suscitauit Elias. Cuius sepulchrum in quodam vibium Geth vicula demonstratur, quod est in secundo miliario a Sephorim in itinere, quo pergitur Tiberiadem.

Cap. XLVI.

Michas, de tribu Ephrem in Mora sthu ortus est. Hic, quoniam peccantem Achab sæpius arguebat, sub Ioram filio eius de precipitio magno proiectus occubuit. Sepultus est in terra sua iuxta Polyandrum, quod est prope Naim.

Cap. XLVII.

NAhum, de tribu Simeon, in Helcesi trans Betharim natus, ibique mortuus, suo iacet in tumulo.

Cap. XLVIII.

HAbacuc, de tribu Simeon in agro Bethsachar ortus est, hic ante biennium regressione filiorum Israel de captiuitate, in agro Sabarith, qui est in Ceila à vita decessit.

Cap. XLIX.

Sophonias, de tribu Simeon, filius Chusi, in agro Sarabath ortus, & gloriosa maiorum suorum stirpe progenitus, prophetauit, mortuusq; est atq; sepultus in agro suo.

Cap. L.

AGgeus, natus in Babylonia, iuenculus in Ierusalem venit, ædificationem templi ex parte aspexit, ac iuxta sacerdotum monumenta gloriosè sepultus requiescit.

Cap. LI.

ZAcharias, ² de regione Chaldaeorū valde senex in terrā suam reuersus est, in qua & mortuus est, ac sepultus iuxta Aggeum, quiete in pace.

^a Hoc caput deest in alijs vide, infra cap. c.

Cap.

Cap. LII.

Malachias post egressionem populi, in Sophia est genitus, vir iustus & aspectu decorus, quem Iudaei Malachiam, id est, angelum Domini ideo asserunt vocitatum, quia quaecumq. praedicebat, confellum, angelo de caelis veniente, confirmabantur. Hic autem admodum iuuenis moritur, atque in agro proprio sepelitur.

Cap. LIII.

Nathã Propheta, ex Gabaonitis, qui David regem legem Dei docuit, & peccatum, quod esset in Bethlabee prauaricatus, manifestavit. Hic etiam quod nõ edificaret David Domino templum, praedixit. Hic Salomonem vngens in principem consecrauit. Obijt autem senex in terra sua: sepultusque est cum dignitate.

Cap. LIIII.

Achias Silonites de ciuitate Eli sacerdotis, vbi primũ tabernaculum & arca Dei erat, Salomoni regi praedixit, quod per mulieres gentium à mandatis Dei declinaret, & diuisionẽ populi in prole non tacuit. Mortuus est ergo Achias, atque sepultus iuxta quercum in Silo.

Cap. LV.

Addo in ^a Samaria natus est. Hic est qui ad Ieroboam immolantẽ vitulum missus, in sermone Domini venit, eumq. arguit immolantem. Hunc ad propria reuertentẽ propter inobedientiam leo in via strangulauit, sepultumq. tenet Bethel, & Prophetam illum, qui eum fefellerat.

^a al. Sama Samaria.

Cap. LVI.

AZariã in terra oritur Sabatha, mortuusque est, ac sepultus in agello suo.

Cap. LVII.

Zacharias Propheta atque sacerdos, filius Ioiadae sacerdotis, qui & Barachias cognominatus est, quem congregatus in atrio domus Domini populus, iuxta Ioas regis imperium, missis in eum lapidibus extinxit,

A Hunc subleuatũ continuo sacerdotes iuxta patrem suum sepelierunt in Ierusalem.

Cap. LVIII.

Tobias filius Ananiel, ex tribu Nephthalim de ciuitate Cibel, quæ est in regione Galilææ. Hic captiuus ductus est à Salmanasar rege Assyriorum in Ninive: vir in timore Dei summus, in opere magnificus, in misericordia gloriosus, in exequiarum curis deuotus: qui dum mortuos sepeliret, & inopes pasceret, cecitate lumine caruit, & post tenebras referatis oculis, lumen claritatis promeruit. Iacet in Ninive ciuitate sepultus in pace.

Cap. LIX.

Tres pueri, ex stirpe regia clari, memoria gloriosi, scientia eruditi, fide pares, deuotione stabiles, incorrupti corpore, sobriamente, iudices prouinciarum, & regionum principes, paternarũ quoque memores legum, & à cibus gentilium vel immolatis nequaquam polluti, leguminibus vitam degentes & oleribus. Hi vigore virtutis contempserunt mortẽ, idolorum non adorauerunt ritum, regem seuisimũ fidei virtute vicerunt, restinxerunt quoque camini flammãtis incendia, & inter horrendas spissa caligine flammis hymnum apertis vocibus cecinerunt. Iacet in Babylonia pariter sub vno specu positi, & cum magna veneratione sepulti.

Cap. LX.

ESdras sacerdos Dei, qui à plerisque Malachias, id est, angelus Dei vocatur. Hic sacrae scriptor extitit historiae, atq. alter lator legis post Moysen, namq. post captiuitatem legem incensam ex gentibus renouauit, Hebraicarumq. litterarum elementa inuenit. Hic reduxit Israel, & reedificare fecit Ierusalem. Mortuus est autem ac sepultus cum patribus suis, humatus in Ierusalem.

Cap. LXI.

Zorobabel & Nehemias, ex tribu Iuda, sub Dariorege templum Dñi edificant, muros Ierusalem exstruunt, atque Israel ad pristinum statum reducunt, cultum quoq. religionis, iusq. Sacerdotum & Levitarum restituant. Item & ipsi in Ierusalem sepulti quiescunt.

Cap. LXII.

EScher regina filia fratris Mardochei, de stirpe Ben-iamin, captiua de Ierusalem in urbem Susim translata est, atque aspectu formæ & perspicua virginitatis excellentia regi Persarum connubijs copulata. Hæc, ut populum suum à periculo liberaret, mortise obtulit, amicumq. regis aduersus populum Dei nefaria persuadentem, cruci tradendum persuasit, gentemq. liberã ab excidio eruit, atq. à seruitute eripuit. Iacet sepulta in Susis vrbe Medorum, in qua etiã regnauit.

Cap. LXIII.

Ivdith vidua, filia Merari, de tribu Simeõ, magnanimis in gloria, vitis præstantior. Hæc pro salute populi morti se obtulit, nec trepidauit furorem regiũ. Nam dormientẽ necauit principẽ, saluo pudore suis ciuibus triumphum victoriæ reportauit. Vixit au-

Atem annis centum & quinque, sepultaque est in spelunca viri sui Manasse in ^a Bethulia ciuitate, quæ est in tribu Iuda inter Dothain & ^b Balmon.

^a Apali.
^b al. Babylon.

Cap. LXIII.

MAchabæi septem fratres, in fide stabiles, in spe fortes, diuinæ legis constantissimi obseruatores, inter tormenta acerbissima patientes, ab Antiocho rege pro lege Dei cum matre eorum atrociter intercepti, coronas martyrii meruerunt.

Machabæi ^a quoque, quos triumphos gesserint aduersus gentẽ Persarũ, vel de circumfinitimis alijs nationibus, & quomodo pro legis obseruantia plurimum sunt puniti, eorum plenissime narrat historia.

^a In sex exemplaribus hoc posterius tantũ legitur.

Ex nouo Testamento.

LXV	Zacharias.
LXVI	Iohannes.
LXVII	Maria.
LXVIII	Simon Petrus.
LXIX	Paulus.
LXX	Andreas.
LXXI	Iacobus Zebedæi.
LXXII	Iohannes.
LXXIII	Philippus.
LXXIIII	Thomas.
LXXV	Bartholomæus.

LXXVI	Matthæus.
LXXVII	Iacobus Alphæi.
LXXVIII	Iudas Iacobi.
LXXIX	Matthias.
LXXX	Simon Zelotes.
LXXXI	Duodecim Apostoli.
LXXXII	Lucas Euangelista.
LXXXIII	Marcus Euangelista.
LXXXIIII	Barnabas.
LXXXV	Timotheus.
LXXXVI	Titus.

Cap. LXV.

ZAcharias, & Elisabeth ante Deum iusti, steriles in iuuentute, sæcundi in senio, requiescunt in Ierusalem.

Cap. LXVI.

Iohãnes Baptista filius Zachariæ, ex tribu Leui, in Ierusalem ortus, angelo denuntiante conceptus, prænuntius Christi, præco iudicis, Propheta Altissimi, vox Verbi, amicus Sponsi, testis Domini, lucerna Luminis, terminus Prophetarum, baptismatis initium: qui prænuntiatus parentis vocem

B abstulit: genus officium linguæ resoluit, qui necdum editus Christum prophetauit, salutauit in utero, in columba agnouit, in deserto monstrauit. Cuius vestimentum lanugo fuit camelorum, habitatio eremus, victus mellis & locustarum cibus. Hic, dum Herodi prohiberet fratrem violare connubium, carceralibus tenebris mancipatur. Cuius caput regis filia Iudi præmium à patre postulauit: at ille defectum malè poscenti filix ebrius inter pocula dedit. Sepultus est in Sebastia oppido Palesina, quæ olim Samaria vocabatur: quam Herodes rex Iudææ, Antipatri filius, ob honorem Cæsaris Augusti Græco sermone Augustam vocauit.

Cap. LXVII.

Maria (quæ interpretatur domina, siue illuminatrix) clara stirps David, virga Iesse, hortus conclusus, fons signatus, mater Domini, templum Dei, sacrarium Spiritus sancti, virgo sancta, virgo sexta, virgo ante partum, virgo post partum, salutationem ab Angelo accepit, & mysterium cõceptionis agnouit: partus qualitate inquit, & contra legem naturæ obsequij fidem nõ tenuit, quam Dominus ipse in cruce positus, per sanguinem testamenti virgini commẽdauit discipulo, vt ipsum mater haberet vt comitem, quem filius nouerat integritatis esse custodem. Hæc quidam crudeli necis passione asserunt ab hac vita migrasse, pro eo quod iustus Simeon cõplectens brachijs suis Christum, prophetauerit, matri dicens: Et tuam ipsius animam pertransibit gladius. Quod quidem incertum est, vtum pro materiali gladio dixerit, an pro verbo Dei valido, & acutiori omni gladio ancipiti. Specialiter tamen nulla docet historia, Mariam gladii animaduersione peremptam, quia nec obitus eius vsipiam legitur. Dum tamen reperitur eius sepulcrum, vt aliqui dicunt, in valle Iosaphat.

• *Vid. Ambros.*

Cap. LXVIII.

Simon Petrus filius Iohannis, frater Andreæ, ortus in vico Bethsai, de prouincia Galilee, qui est iuxta stagnum Genesareth, cuius prima vocatio nominis Bar-Iona, legis directæ generatio est. Petrus in Christo ecclesiæ firmamentum est. Cephas corporis Christi principatus & caput est. Simon Iohannis, virginitatis regeneratio in corrupta est. Qui dum iuxta Iohannem habeatur tertius, iuxta Matthæum eligitur primus: nec immerito, quia Apostolorum princeps est. Et confessor primus filij Dei, & discipulus, & pastor humani gregis, petra ecclesiæ, clauicularius regni, amator Domini, atq. negator; confitendo laudatus, præsumendo elatus, negando lapsus, lacrymando purificatus, confitendo probatus, patiendo coronatus, cui nomẽ ex opere datur, titulus ex merito potestatis imponitur. Hic in Galatia, Ponto, Cappadocia, Bithynia, Asia, atq. Italia Euangeliũ prædicauit, atq. harum virtutum signis effulsit. Pendulo gressu feruidũ mare calcauit, præteritẽs vmbra sua mortuos animauit, claudis

A pristinum reiterauit officium, paralyticis fluida membra in proprium reparauit statum. Inter hæc defunctam viduam suscitauit. Ananiam & Saphiram reos perfidiae, mortis animaduersione damnauit. Simonem etiã magicis artibus celum conscendentem ad terram elisit. Hic postquam Antiochenam ecclesiam fundauit, sub Claudio Cæsare cõtra eundem Simonem Magum Romam perguit, ibiq. prædicans Euangelium vigintiquinque annis, eiusdem vrbis tenuit Pontificatum. Sexto autem & tricesimo anno post passionem Domini, à Nerone Cæsare in vrbe Roma deorsum, vt ipse voluit, crucifixus est. Sicq. post Apostolicũ meritum, etiam martyrio coronatur. Sepultus Romæ in Vaticano, secus viam triumphalẽ, tertio lapide ab vrbe, ad orientalem plagam.

Quasi xepadn.

Cap. LXIX.

Paulus, qui ante Saulus, Apostolus gentium, aduocatus Iudæorum, à Christo de caelo vocatus, in terram prostratus, qui oculatus cecidit, cæcatus surrexit, ex persequutore effectus est vas electionis, ex lupus ovis, inter Apostolos vocatione nouissimus, prædicatione primus. In lege Gamalielis discipulus, in Euangelio Christi seruus. Cuius patria Tharsus fuit, genus Benjamin. Hic secundo post Ascensionem Domini anno baptizatus, dignitatem meruit Apostolatus, atque plus quam granibus laborans, multo latius inter ceteros verbi gratiam seminauit, atq. doctrinam Euangelicam sua prædicatione impleuit. Incipiens enim ab Ierosolymis, vsq. ad Illyricum, & Italiam Hispaniasq. processit, ac nomen Christi multarum manifestauit gentium nationibus, quibus ante nondum fuerat declaratum, cuius miracula ista esse noscuntur. Raptus sursum in tertium celum conscendit, demersus deorsum nocte & die in profundo maris fuit, seducentem Pythonis spiritũ imperata discessione damnauit, adolescenti mortuo vitalem redintegrauit spiritum, cæcitate percussit magum, claudis proprium reformauit incessum: diri quoq. serpentis nec sensit, nec horruit morsum, sed igni dedit arsurum, patrem etiam Publij à febribus orando sanauit. Hic ob amorem Christi multas passiones, grauiasq. corporis sustinuit tormenta. In primis Iudaicas persecutiones, & gentium miseras, & laborẽ, famem, sitim, frigus, & nuditatem, naufragia

gia, & mille pericula, rabiem ferarum, A verbera, carcerales tenebras, & tormenta catenarum, squallores, & vincula. Inter hæc ligatur à Iudæis, traditur gentibus, lapidatur ad necem, in sporta per murum demittitur, virgis cæditur, pœnis ardetur, in carcere vinculus terræmotu factò resoluitur, ad vltimum à Nerone gladio cæditur eo die, quo & Petrus crucifixus est. Sic enim oportuerat: vt hi, qui simul confessi sunt, vno die coronarentur. Sepultus Romæ in via Ostiensî, anno post passionem Domini tricesimo sexto, tertio ab vrbe milliario, contra Occidentalem plagam.

Cap. LXX.

Andreas, qui interpretatur decorus, frater Petri, secundum Iohannem primus, iuxta Matthæum à primo secundus. Hic in sorte prædicationis Scythiam, atq. Achaiã accepit, in qua etiam ciuitate Patris cruce suspensus occubuit.

Cap. LXXI.

Iacobus filius Zebedæi, frater Iohannis, quartus in ordine, duodecim tribubus quæ sunt in dispersione gentium ^a scripsit, atq. Hispaniæ & occidentalium locorū gentibus Euangelium prædicauit, & in occasu mundi lucem prædicationis inſudit. Hic ab Herode Tetrarcha gladio cæsus occubuit. Sepultus in ^b Marmarica.

^a Assentitur ijs, qui verbum scripsit alienū censent. Reliqua ex his que Hieronymi Catalogo à Grecis adiecta sunt, sumpta videntur.
^b d. Catmatica vel Archis Marmaricæ, vel Achimarmatica.

Cap. LXXII.

Iohannes Apostolus & Euangelista, filius Zebedæi, frater Iacobi, virgo electus à Domino, atq. inter cæteros magis dilectus, qui etiam super pectus Magistri recumbens, & Euangelij fluentia de ipso sacro Domini pectoris fonte potauit, & quasi vnus de Paradisi fluminibus, verbi Dei gratiam in toto terrarum orbe diffudit. Quiq. in locū Christi, Christo iubente, successit, dum suscipiens matrem Magistri discipulus, etiã ipse pro Christo alter quodammodo derelictus est filius. Hic, dum Euangelium Christi in Asia prædicaret, à Domitiano Cæsare in

Pathmos insulam metallo relegatur, vbi etiam positus Apocalypsim scripsit. Interfecto autem à Senatu Domitiano, exilio resolutus, recessit Ephesum, ibiq. ob hæreticorū resutandas veritatis, efflagitatus ab Alex. Episcopis Euangelium nouissimum edidit. Cuius quidem inter alias virtutes, magnitudo signorum hæc fuit. Mutauit in aurum syluestres frondium virgas, litoreaq. saxa in gemmas. Item gemmarum fragmina in propriam reformauit naturam, viduam quoq. ad precem populi suicitauit, & rediuuum iuuenis corpus reuocata anima reparauit. Bibens lethiferum haustum, nõ solum euasit periculum, sed eodem prostratos populo in vitam reparauit statum. Hic anno sexagesimo septimo post passionem Domini Saluatoris sub Traiano principe longo iam vetustatis senio fessus, cum diem migrationis suæ imminere sibi sentiret, iussisse fertur effodi sibi sepulcrum, atq. inde vale dicens fratribus, facta oratione, viues tumulum introiit, deinde tanquam in lectulo in eo requieuit. Vnde accidit, vt quidam eum viuere asserant, nec mortuum in sepulcro, sed dormientem iacere contendant, maxime pro eo quod illic terra sensim ab imo scaturiens, ad superficiem sepulcri conscēdat, & quasi flatu quiescentis, deorsum ad superiora puluis ebulliat. Quieuit autem apud Ephesum sexto Kalendas Ianuarij.

Cap. LXXIII.

Philippus à Bethsaida ciuitate, vnde & Petrus, Gallis prædicat Christum, Barbararū gentes, vicinasq. tenebris, & tumentis Oceano coniunctas, ad scientiæ lucē fideiq. portum deducit. Deinde in Hierapoli Phrygiæ prouinciæ vrbe crucifixus lapidatusq. obiit, rectoq. sepultus caduere, simul cum filiabus suis ibidem requieuit.

Cap. LXXIII.

Thomas Apostolus Christi, Didymus nominatus, & iuxta Latinam linguã Christi geminus, ac similis Saluatori, audiendo incredulus, videndo fidelis. Hic Euangelium prædicauit Parthis, & Medis, & Persis, Hyrcanūq. ac Bactrianis, & Indis tenebribus Orientalem plagam, & intima gentium penetrans, ibiq. prædicationem suam vq. ad titulum suæ passionis perducens, lanceis

enim transfixus occubuit in Calamina ciuitate India, vbi & sepultus est in honore.

Cap. LXXXV.

Bartholomæus Apostolus, nomen ex Syra lingua suscipiens, Lycaoniam in sorte prædicationis accepit, atq. Euangeliū iuxta Matthæum apud Indos in eorū linguam conuertit. Ad vltimum in ^a Albano maioris Armeniae vrbe, viuens à crudelissimis gētib. Barbaris decoriatur, sicq. terræ cōditur.

^a al. Abano.

Cap. LXXXVI.

Matthæus Apostolus & Euangelista. qui etiā ex tribu sua Leui sumplit cognomen, ex publicano à Christo electus, ex peccante translatus. Hic primum quidem in Iudæa Euangelizat, postmodum in Macedonia prædicat, requiescit in montibus Parthorum.

Cap. LXXXVII.

Iacobus Alphæi, Episcopus Ierosolymorum primus, cognomento Iustus, sororis matris Domini filius, vnde & frater Domini vocatus, homo lucis, & operarius veritatis, tantæq. etiam sanctitatis vt fimbriam vestimenti eius certatim cuperent attingere populi. Hic, dum in Ierusalem Christum Dei nūm prædicaret, de templo à Iudæis præcipitatus, lapidibus opprimitur, ibiq. iuxta templum humatur. Quem Iosephus tantæ sanctitatis & venerationis in Iudæa perhibet extitisse, vt propter eius interfectionem Ierosolyma credatur esse diruta.

Cap. LXXXVIII.

Iudas Iacobi frater in Mesopotamia atque interioribus Ponti Euangelizans, feras & indomitas gentes quasi belluarum naturas suo dogmate mitigat, & fidei Dominicæ subiugat, sepultus est autem ^a Berytho Armeniae vrbe.

^a Sic *Dorotheus*, alij *Netito*.

Cap. LXXXIX.

Matthias, de septuaginta discipulis vnus, & vno Iuda Iscarioth duodecim inter

A Apostolos subrogatus, electus est sorte, & solus sine cognomine. Huic datur Euangeli prædicatio in Iudæa.

Cap. LXXX.

Simon Zelotes, qui prius dictus est Chanaæus, zelo Domini feruens, par in cognomento Petri, & similis in honore, accepit Ægypti principatum, & post Iacobum Iustum cathedram tenuit Ierosolymorū. Post annos autem centū viginti meruit sub Traiano per crucem sustinere martyrii passionem. Iacet in Bosphoro.

^a Ex adiectis Hieronymi *Catalogo à Græcis*, quæ tamen non huic Simoni, sed *Simoni* conueniunt.

Cap. LXXXI.

Hi fuerūt Christi discipuli, prædicatores fidei, & Doctores gentium, qui cū omnes vnū sint, singuli tamen corū proprijs, certisq. locis in mundo ad prædicandū sortes proprias acceperunt. Petrus namq. Romanam accepit, Andreas Achaiam, Iacobus Hispaniam, Iohannes Asiam, Thomas Indiam, Matthæus Macedoniam, Philippus Galliam, Bartholomæus Lycaoniam, Simon Zelotes Ægyptum, Matthias Iudæam, Iacobus frater Domini Ierosolymā, Iudas frater Iacobi Mesopotamiam. Paulo autem cū cæteris Apostolis nulla fors propria traditur, quia in omnibus gentibus magister, & prædicator eligitur. Nam sicut Petro & reliquis, circuncisionis est Apostolarus datus: ita Paulo præputij in gentibus. Hic autem septem Ecclesijs, & tribus Euangelizat discipulis.

D

Cap. LXXXII.

Lucas Antiochenus, Euangelista, & Apostolicæ conscriptor historiae, natione Syrus, arte medicus, Græco eloquio eruditus, quem pleriq. tradunt profelytum fuisse, & Hebræas litteras ignorasse. Hic tamen fuit Pauli discipulus & indiuiduus comes peregrinationis eius. Quiq. ab ineunte pueritia castissimus fuit, & Euangelicæ prædicationis opus exercuit. Obijt septuagesimo quarto vitæ suæ anno. Sepultus in Bithynia, cuius quidem ossa regnante Constantino Constantinopolim fuerunt translata.

Cap.

Cap. LXXXIII.

Marcus Euangelista, Petri discipulus, eiusq. in baptisate filius. Cuius quidem Euangelium nonnulli à Petro Romæ dictatum ferunt. Hic, ne ad sacerdotium promoveretur, abscidisse sibi pollicem fertur. Primus autem Alexandriae cathedram tenuit, primusq. Ecclesias Ægyptiorum fundavit, tantis doctrinæ & continentia virtutibus florens, ut omnes discipuli Christi eius imitationem sequerentur. Mortuus est octavo Neronis anno in Alexandria, placida quiete sepultus.

Cap. LXXXIII.

Barnabas, qui & Ioseph, natione Cypriæ civitatis à Cyro rege Persarum cõditæ, cum Paulo in gentibus Apostolatam adeptus, deinde propter Iohãnem discipulum, qui etiam cognomento Marcus appellatur, seiunctus à Paulo, nihilominus Euangelicæ

A prædicationis iniunctum sibi opus exercuit.

Cap. LXXXV.

Timotheus Ephesiorum Episcopus de civitate Listrensiu, patre Græco, id est Ethnico, matre autem Iudæa, ut refert Apostolus dicens: quia habitavit fides in auita tua Loide & matre tua Eunice, certum autem scio, quod in te quoq. Hic autem fuit discipulus Pauli, eiusq. spiritualis filius, quæ puerum propè secum idem Paulus assumpsit. Qui pudicus & virgo permansit: quiq. apud Ephesum in môte qui vocatur Phion, cum magno honore sepultus quiescit.

B

Cap. LXXXVI.

Titus Pauli discipulus, & in baptisate filius, natione Græcus, ex gentibus solus à Paulo Apostolo post Euangelium circumcisus, quem ad instruendas Cretæ Ecclesias præfatus reliquit Apostolus. Ibiq. in pace defunctus est, atq. sepultus.

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

HISTORIA DE REGIBVS

Gotthorum, Vandalorum & Sueuorum.

GOTTHORVM antiquissimam esse gentem certum est: quorũ originem quidam de Magog--filio Iaphet suspicantur educi à similitudine ultimæ syllabæ, & magis de Ezechiele Propheta id colligentes. Retro autem eruditio eos magis Getas quam Gog--& Magog--appellare cõsuevit. Gens fortissima etiam Iudæã terram vastatura describitur. Interpretatio autem nominis eorum in linguam nostram recti, quo significatur fortitudo: & re vera, nulla enim gens in orbe fuit, quæ Romanum Imperiũ adeo fatigauerit, ut hi. Isti enim sunt quos etiam Alexander vitandos pronũtiavit, Pyrrhus percussit, Cæsar exhorruit. Per

multa quippe retro secula ducibus vsi sunt, postea Regibus, quorum oportet tempora per ordinem cursim exponere, & quo nomine actuq. regnaverint, de historijs libata retexere.

* Hieronym. in quest. heb. Gen. 10. Et certè Gotthos omnes retro eruditi magis Getas, quam Gog, & Magog, appellare consueverant.

† Ex Orozio.

ANNO ante æram conditam, XI. I. dum pro arripiendo reipublice Imperio, Gn. Pompeius, & C. Julius Cæsar arma ciuilia commouissent: Gotthi, ad præbendum Pompeio auxilium, in Thessaliam aduersus Cæsarem pugnaturi venerunt. Vbi um in ompeij

Pompeij exercitu Æthiopes, Indi, Persæ, Medi, Græci, Armeni, Scythæ, ac reliquæ Orientis gentes euocatae aduersus Iulium dimicassent, isti præ cæteris Cæsari fortius resisterunt. Quorum Cæsar copia & virtute turbatus, fertur fugam meditatæ esse, nisi nox prælio finem dedisset. Tunc Cæsar ait: nec Pompeium scire vincere, nec Cæsarem posse vinci. Nam si Põpeius vincere nosset, hodie cum tam asperis vitis Cæsarem superasset.

Æra cccxi. Anno Imperij Valeriani & Gallienisecũdo, Gotthi descẽlis mõribus Alpibus quibus inhabitabant, Græciã, Macedoniam, Pontum, Asiam, atq. Illyricum, vastauerunt. Ex quibus Illyricum & Macedoniam. xv. ferme annis tenuerunt. Deinde à Claudio Imperatore superati sedes proprias repetunt. Romani autem Claudium Augustum pro eo, quod tam fortissimam gentem à finibus reipublicæ remouisset, insigni gloria honorãtes, in foro illi aureum clypeum, in capitolio auream statuam collocauerunt.

Æra cccclxviii. anno. xvi. Imperij Cõstãtini, Gotthi Sarmatarũ regionem aggressi copiosissimis super Romanos irruerunt agminibus, vehementi virtute cuncta gladio, & deprædatione vastantes. Aduersus quos idem Cõstãtinus aciem instruxit, ingentiq. certamine vix superatos ultra Danubium expulit, de diuersis gentibus virtutis gloria clarus, sed de Gotthorum victoria amplius gloriosus. Quem Romani acclamante senatu publica laude prosequuti sunt, quod tantam gentem vicerit, quod patriam reipublicam reformauerit.

² al. cccLxxii.

Æra ccdviii. Anno V. Imperij Valentis, primus Gotthorum gentis administratiõnem suscepit Athanaricus regnans annos xiiii. qui persecutiõne crudelissima aduersus fidem commota, voluit se exercere cõtra Gotthos, qui in gente sua Christiani habebantur, ex quibus plurimos, qui idolis immolare non acquieuerunt, martyres fecit: reliquos autem multis persecutiõnibus affectos, dum pro multitudine horretet interficere, dedit licentiã, immo magis coëgit de regno suo exire, atq. in Romani soli migrare prouincias.

² al. ccdvii.

Æra ccdxv. anno xiiii. Imperij Valentis;

A Gotthi in Istrium aduersus semetipfos in Athanarico & Fridigerno diuisi sunt, alternis sese caedibus depopulantes. Sed Athanaricus Fridigernum Valentis Imperatoris suffragio superat. Huius rei gratia legatos cum muneribus ad eundem Imperatorem mittit, & doctores propter suscipiendam Christianæ fidei regulam poscit. Valens autem à veritate Catholicæ fidei deuius, & Arianæ hæretis peruersitate detentus, missis hæreticis sacerdotibus, Gotthos persuasione nefanda sui erroris dogmati adgregauit, & in tam præclaram gentem virus pestiferum semine pernicioso transfudit, sicq. errorem, quem recens credulitas ebibit, tenuit diu. seruauit. Tunc Gulhilas eorum Gotthorum Episcopus Gotthicas litteras condidit, & scripturas noui ac veteris Testamenti in eandem linguam conuertit. Gotthi autem, statim vt litteras & legem habere cœperunt, instruxerunt sibi dogmatis sui Ecclesias, talia iuxta eundem Arium de ipsa diuinitate documentatenentes: vt crederent: filium Patri maiestate esse minorem, & æternitate posteriorem. Spiritum autẽ sanctum nec Deum esse, neq. substãtiam Patris existere, sed per Filium creatum esse, vtriusq. ministerio deditum, & amborum obsequio subditum. Aliam quoq. Patris sicut personã, sic & naturam asserentes: Aliam Filij, aliam deniq. Spiritus sancti, vt iam non (secundum sanctæ scripturæ traditionem) vnus Deus & Dominus coleretur: sed iuxta idolatriæ superstitionem tres dii venerarentur. Cuius blasphemix malum per decessum temporum, Regumq. successum annis cccxiii. tenuerunt. Qui tandem reminiscetes salutis suæ, renuntiauerunt inoltæ perfidiæ, & per Christi gratiam ad vnitatem fidei Catholicæ peruenerunt.

D Æra ccdxvi. anno xv. Imperij Valentis, Gotthi, qui primum Christianos à terra sua expulerant, rursus ipsi ab ² Vgnis cum rege suo Athanarico expulsi sunt, transitoq. Danubio, cum vim ferre non possent Valentis Imperatoris, se se non depositis armis tradunt, & Thraciam ad inhabitandum accipiunt. Sed vbi viderunt se opprimi à Romanis contra consuetudinem propriæ libertatis ad rebellandum coacti sunt. Thraciam ferro incendijsq. depopulantur, deiectoq. Romanorum exercitu ipsum Valentem iaculo vulneratum, in quadam villa fugientem succenderunt, vt meritò ipse ab eis

eis viuis temporali cremaretur incendio, A qui tã pulchras animas ignibus æternis tradiderat. Inuenerunt autẽ eo prælio Gotthi confessores priores Gotthos, quos dudum propter fidem à terra sua expulerant, & uoluerunt eos sibi ad prædã societatem coniungere. Qui, cum non acquieissent, aliquanti interfecti sunt. Alij^b montuosa loca tenentes & refugia sibi qualiacumq. construentes, non solum perseverauerunt Christiani catholici, sed etiam in concordia Romanorum, à quibus dudum excepti fuerat, permanerunt.

^a *al. Hunnis.*

^b *Vide Eutropium.*

Æra cdxix. anno Imperij Theodosij Hispani III. Athanaricus cum Theodosio ius amicitiamq. disponens, mox, Constantinopolim pergit, ibiq. quinto decimo die postquã fuerat à Theodosio honorabiliter susceptus, interijt. Gotthi autem, proprio Rege defuncto, aspicientes benignitatem Theodosij Imperatoris, inito fœdere, Romano se imperio tradiderunt, & fuerunt cum Romanis xxviii. annis.

Æra cdx. anno Imperij Theodosij Iv. Gotthi p atrocium Romani fœderis recusantes, Alaricum Regem sibi constituunt, indignum iudicantes Romanæ esse subditos potestati, eosq. sequi, quorum iam pridem leges imperiumq. respuerant, & de quorum se societate prælio triumphantes auerterant.

Æra cxxxvii. anno Imperij Honorij, & Arcadij quarto, Gotthi in Alarico, & Radagaiso diuisi, dum semetiplos in duabus regni partibus varijs cædibus lacerarent, ob excidium Romanorum concordēs effecti, consilium in commune constituunt, pariq. intentione ad prædandas quascunq. regiones Italiæ ab inuicem diuiduntur.

Æra cdxlii. anno Honorij & Arcadij x. Rex Gotthorũ Radagaisus genere Scythæ, cultui idolatriæ deditus, barbaricæ immanitatis feritate sæuissimus, cum ducētis armatorum millibus Italiæ partes vehemēti vastatione aggreditur, spõdens in cõtemptum Christi Romanorum sanguinem Dijs suis libare, si uinceret. Cuius exercitus ab Stilicone duce Romano in mōtuosis Thuscicæ locis circūclusus, fame est potiùs, quàm ferro consumptus. Ipse postremum rex captus & interfectus est.

Æra cdxlvii. An. Imperij & Arcadij xv. extincto Radagaiso Alaricus consors regni nomine quidẽ Christianus, sed professione hæreticus, dolens tantam multitudinem Gotthorum à Romanis extinctam, in vindictam sanguinis suorum, aduersus Romam prælium gessit, obsessamq. impetu, igne, gladijs irrupit: sicq. vrbs cunctarum gentium victrix, Gotthicis triumphis victa succubuit, eisq. capta subiugataq. seruiuit. Tã autem Gotthi clementes ibi extiterunt, ut votum antea darent, quod si ingrederentur urbem, quicumq. Romanorum in locis Christi inueniretur, in vastationem vrbs non mitteretur. Post hoc igitur votum, aggressi urbem omnibus & mors, & captiuitas indulta est, qui ad Sanctorum limina confugerunt. Sed & qui extra loca Martyrum erant, & nomen Christi & Sanctorum nominauerunt, & ipsis simili misericordia pepercerunt. In reliquis autem, etsi præda hostium patuit, ferendi tamen immanitas refrenata est. Incurstantibus autem in illa vastitate per urbem Gotthis, dum quidam potens virginem consecratam ætate prouectam reperisset, eamq. honestè admoneret: ut, si quid apud se auri argentiq. esset, proferret: illa fidei consciëntia quod habuit protulit: cumq. ille uasorũ formam & pulchritudinem, ex illa antiqua Romanorum opulentia miraretur, uirgo ait: Hęc uasa mihi de sacrario Petri Apostoli deposita sunt: præsume, si audes. Ego sacram hostiam dare nõ audeo. Gotthus ille ad nomen Apostoli magno pauore perterritus, Regi hoc per nuntium refert, qui confestim Rex reportari omnia ad sacrarium sancti Petri, per virginem illam summa cum reuerentia iussit, dicens: Cum Romanis gessi bellum, non cum Apostolis Dei. Redit igitur uirgo reuerentissimis officijs honorata, rediit & cum illa omnes, qui ei se sociauerant, super capita sua uasa illa aurea & argentea cum hymnis & canticis reportantes. Exercitus vndiq. iussu Regis ob defensionem armatorum custodijs concurrunt. Vndiq. ad voces canentium de latibus agmina Christianorum. Concurrunt etiam & pagani, atq. admisti inter eos, dum seruos Christi se esse fingunt, etiam & ipsi calamitatis excidium euaserunt. Hac tempestate Gotthi

^b Placidiam Theodosij Principis Imperatoris filiam, Arcadij & Honorij Imperatorum sororem, cum ingenti auri argenteque thesauro

sauro Romæ capiunt, Adeptisq. multis opibus Romanorum, tertia die, in censa euerlaq. in partibus vrbe, discedunt, inde conscensis nauibus, cum ad Siciliam exiguo ab Italia frecto diuisam transire disponerent, infesto mari periclitati, multum exercitum perdidertunt. Quibus tanta fuit gloria de Romanæ vrbis obtentu, vt in eius comparatione nihil se mali passus tempestate illa arbitrantur, damna naufragij euentu victoria compensantes. Mors Alarici confestim sequuta, vigesimo octauo regni anno defunctus est in Italia.

* Vide Procopium, Iordanem, Marcellinum, Paulum Diaconum.

b. ad Placidiam.

Æra cdxl. ix. anno imperij Arcadij, & Honorij xvii. & sexto Theodosij Minoris, Alarico post captam vrbe, defuncto, Athaulfus à Gotthis Italiæ regno proficiscitur annis vi. Ille quinto regni anno de Italia recedens, Gallias adiit, Placidiam Theodosij Imperatoris filiam, quam Romæ Gotthi ceperant, coniugem sibi assumpsit. In qua propheta Danielis à quibusdam creditur fuisse completa, quibus ait: illam Regis Austri coniungendam Regi Aquilonis, nullam tamen de germine eius subole substitente. Sicut & idem in sequentibus Propheta subiungit dicēs: nec stabit semen eius. Nullus enim de utero illius extitit genitus, qui patris in regno succederet. Athaulfus autē dum, relictis Gallijs, Hispanias peteret, à quodam suorum apud Barcinonam inter familiares fabulas iugulatur.

Æra cdxlv. ann. imperij Honorij, & Arcadij xxii. post obitū Athaulfi, à Gotthis Sigericus Princeps electus est, qui dū ad pacem cum Romanis esset promptissimus, mox à suis est interfectus.

Æra & anno, quo supra. VValia Sigerico succedens, tribus annis regnum tenuit, bellicosa Princeps à Gotthis effectus, sed ad pacem diuina prouidentia ordinatus, mox enim cum regnare cepit, fœdus cū Imperatore Honorio pepigit, Placidiam sororem eius, quæ à Gotthis Romæ capta fuerat, ei honorificè reddidit, promittens Imperatori propter Reipublicam omne certamē implendum. Itaque ad Hispanias per Constantium Patritium euocatus, Romani nominis causa cædes magnas barbaris intulit. VVandalos, Selinguos in Bzthica omnes

bello extinxit. Alanos, qui VVandalis & Sueuis potentabantur, adeo cecidit: vt extincto Atace Rege ipsorum, pauci qui super fuerat, obliuio regni nomine, Gunderici Regis VVandalorum, qui in Gallecia resederat, se regimini subiugarent. Confecto igitur VValia bello Hispaniæ, dum instructa nauali acie, in Africam transire disponeret, in frecto Gaditani maris vi grauissimæ tempestatis effractus, memor etiam filius sub Alarico naufragij, omisso navigationis periculo, relictis Hispanijs, Gallias repetit. Dataq. ei ab Imperatore ob meritū victoriae scēda Aquitania, cū quibusdam ciuitatibus confinij provinciarum vsq. ad Oceanum.

Æra cdxv. anno imperij nono Theodosij Minoris, Rege VValia defuncto, Theoderedus successit in regno annis xxxiii. Qui regno Aquitanico non contentus, pacis Romanæ fœdus recusat, pleraq. municipia Romanorum vicina sedibus suis occupat, * Arclas nobilissimum Galliae oppidum multa vi oblessum oppugnat. A cuius obsidione, imminente virtute Actij Romanæ militiæ Ducis, non impunitus abicedit. Remoto igitur Valentiniani Imperatoris iussu à potestate militari Actio, dum Theoderedus Narbonensi vrbi diuina obsidione, ac fame esset infestus, rursus à Litorio Romanæ militiæ Duce, Vgnis auxiliatibus, effugatur. Litorius autem dum primū res prosperas aduersus Gotthos gessisset, de nouo dæmonum signis aruspicumque responsis deceptus bellum eam Gotthis imprudenter iniit, amissoq. Romano exercitu, miserabiliter superatus interiit. Fecitq. intelligi, quantum illa, quæ cum eodem periit multitudo, prodesse potuerit, si fide potius quam, fallacibus dæmoniorum ostentis uti maluisset. Extincto igitur Litorio, pace deinde Theoderedus cum Romanis inita, genuo aduersus Vgnos Galliarum provincias sua populatione vastates, atque vrbes plurimas euerentes in campis Catalaunicis, auxiliante Actio Duce Romano, aperto Marte confixit, ibique præliando victor occubuit. Gotthi autem, dimicante Thurismundo Theoderidi Regis filio, adeo fortiter cōgressi sunt: vt inter primum prælium, & postremū trecenta serè millia hominum in eo certamine prostrarentur. Multa eodem tempore cæli & terræ signa præcesserunt, quorum prodigijs tam crudele bellum significaretur. Nam, assiduis terræ motibus factis, à

parte orientis luna fulcata est, à solis occasu stella cometes apparuit, atq. ingenti magnitudine aliquādiu fulsit. Ab Aquilonis plaga cælum rubens, sicut ignis aut sanguis, effectus est, permixtis per igneū ruborē lineis clarioribus in speciē hastarū rutilantiū deformatis. Nec mirū, vt tam ingēti cæforū strage, diuinitus tam multa signorū demonstraretur ostēsiō. Vgni aut vsq. ad internicionem penē cæli cum Rege suo Athila, relictis Gallijs, Italiam perfugiunt, aliquantis ciuitatibus irruptis. Qui & ibi partim fame, partim cælestibus plagis percussi interierunt. Misso insuper à Martiano Imperatore exercitu, forti plaga caduntur, affectūq. nimium ac diminuti, sedes proprias repetūt, ad quas Rex eorū Athila, mox vt remeauit, occubuit. Post eius obitū Vgnorū gēs proprio se insuper excidio deuastauit. Statimq. inter filios eius de obtinendo regno magna sunt exorta certamina. Atq. ita Vgni, qui tot claudibus antea diminuti fuerāt, rursū mutuis se se gladijs cōciderunt. In quibus illud mirū est: vt, dum omne præliū detrimentū habeat populorū isti vice versa cadendo, proficiāt. Sed proinde est, quia in disciplinā fidelium positi sunt, sicut populus est gētis Persarū. Virga enim furoris Dei sunt, & quoties indignatio eius aduersus fideles procedit, per eos flagellantur, vt eorū afflictionibus emendati, à seculi cupiditate, & peccato semetiplos coërceant, & cælestis regni hereditatē possideāt. Adeo aut hæc gens horrida est: vt cum famē in bello fuerit passa, venam tangat equi, & sic excludat hausto sanguine famem.

Æra cōxc. ann. primo imperij Martiani, Turismundus filius Theuderedis, prouehitur ad regnū anno vno. Qui, dum in ipsis regni sui exordijs feralis ac noxijs hostilia inspiraret, & multa ageret insolentijs, à Theudericō, & Frigidarico fratribus est occisus.

Æra cōxc. i. ann. 11. imperij Martiani Theudericus, post fraternā necē, in regnū, succedens imperauit annis xi. i. qui pro eo quod Imperatori Auito sumendi imperialis fastigij cū Gallis auxiliū præbuisset, ab Aquitania in Hispaniā, cum ingenti multitudine exercitus, & cum licētia eiusdē Auiti Imperatoris ingreditur anno regni quinto. Cui cū magna copia Rex Sueuorū Reccharius occurrens duodecimo ab Asturicēsis vrbis milliario apud fluuiū, qui Urbicus appellatur, inito mox certamine, superatus est, cæ-

sis Sueuorum agminibus, aliquantis captis, plurimiq. fugatis. Ipse postremo Rex celo faucius fugit, præsidioq. suorum carens ad locum Portucale capitur, Regiq. Theudericō viuus offertur. Quo perēpto, multis, qui de priore certamine superauerant se se tradētibus, aliquantis nihilominus trucidatis, regnū penē destructū est, finitumq. Sueuorū regnū. Reliqui aut Sueui, qui remāserant in extrema parte Galleciæ, Masila filium nomine Masdrā sibi Regē constituunt, regnū reparatur Sueuorum. Occiso Recchario, Thendericus de Gallecia ad Lusitaniam victor succedens, dum Emeritensem urbē deprædari moliretur, Sancta Martyris Eulalię ostentis perterritus, cū omni protinus exercitu discedit, & Gallias repetit. Mox deinde partē vnā exercitus duce Ceurila ad Bethicā prouinciā mittit: partē aliā sub Singericō, & Nepotiano ducibus ad Galleciā dirigit, qui Sueuos apud Lucū saua deprædatione vastauerūt. In Gallijs aut Agrippinus Comes & ciuis, Ægidio Comiti Romano æmulus, vt Gotthorum mereretur auxilia, Narbonā tradidit Theudericō. Post aliquot legati à Remismundo Masdræ filio Rege Sueuorū missi, ad Theudericū venerūt, pacē amicitiamq. poscētes. Similiter Theudericus ad Remismundū remittit cū armorū adiectione, vel munerū, directactiā cōiuge, quā haberet. Sallanē quoq. legatum denuo Theudericus mittit ad Remismundum. Qui reuersus ad Gallias Theudericum ab Eurico fratre suo reperit interfectum.

Æra di. v. ann. imperij Leonis 11. x. Euricus pari scelere, quo frater succedit in regnū an. xvii. In quo honore prouectus & crimine, statim legatos ad Leonē Imperatorē dirigit. Nec mora partes Lusitaniz magno impetu deprædatur. Exercitū inde alium mittit, qui captā inde Pāpilonā, & CæsarAugustā, nullo exercitu, capit, superiorē quoq. Hispaniā in potestatē submittit. Tarracouensis etiā prouinciæ nobilitatē, quæ ei repugnauerat, exercitus irruptione euertit. In Gallias autem reuersus Arelatū urbē, & Masiliam bellādo obtinuit, suoque regno vtrasque adiecit. Iste quodam die, congregatis in colloquio Gotthis, tela, quæ omnes habebant in manibus, à parte ferri vel acie alia viridi, alia roseo, alia croceo, alio nigro colore naturalem ferri specie[m] vidit aliquandiu habuisse mutatā. Sub hoc Rege Gotthi legum statuta in scriptis habere cœperunt. Nam antea

antea tantum moribus, & consuetudine tenebantur. Obijt Arelati Euricus Rex morte propria defunctus.

Æra ^a DXXI. ann. x. imperij Zenonis, Eurico mortuo, Alaricus filius eius, apud Tolosanā urbē Princeps Gotthorum constituitur, regnās ann. XXI I. aduersus ^b quem Fluduius Francorū Princeps Galliarū regnū affectans, Burgundionibus sibi auxiliantibus, bellum mouet, fusiq. Gotthorum copijs, ipsum postremō Regē apud Pictauiū superatum interficit. Theudericus autē Italiae Rex, dum interitum generi comperisset, confestim ab Italia proficiscitur, Francos proterit, partem regni, quam manus hostium occupauerat, **B** recepit, Gotthorum iuri restituit.

^a *al. DXXI.*

^b *al. Fluduidus Clodouem ait Aimonus.*

Æra DXXIV. an. XVII. imperij Anastasij Gifaleic^o, superioris regis filius ex concubina creatus, Narbonę princeps efficitur regnans annos quattuor, sicut genere vilissimus, ita infelicitate & ignauia summus. Deniq. dum eadē ciuitas a ^a Gundebado Burgundionū Rege direpta fuisset, iste cum multo sui dedecore, & cum magna suorum clade apud Barcinonā se cōtulit, ibiq. moratus, quousq. etiā regni fascibus à Theuderico fugę ignominia priuaretur. Inde profectus ad Africā, VVadalorū suffragiū poscit, quo in regnū posset restitui. Qui, dū nō impetrasset auxilium, mox de Africa rediens ob merū Theuderici Aquitaniā petijt, ibiq. anno vno delitescēs, in Hispaniā reuertitur, atq. à Theuderici Regis duce duodecimo à Barcinona, urbe milliario, cōmissō praelio, superatus in fugā vertitur, captusq. trans fluium Druērium Galliarum interiit, sicq. prius honorem, postea vitam amiit.

^a *al. Gundebaldo.*

Æra DXXIX. anno XXI. imperij Anastasij Theudericus Junior, cum iam dudū Cōsul, **D** & Rex à Zenone Imperatore Romę creatus fuisset, peremptoq. Odouacro Rege Ostrogothorū, atq. deuictō fratre eius Honoulfo, & trans confinia Danubij effugato, XXI X. annis in Italia regnasset, rursus extincto Gifaleico Rege Gotthorū, Hispaniæ regnū xv. annis obtinuit, quod superstiti Amalarico nepoti suo reliquit. Inde Italiā repetens aliquandiu omni cū prosperitate regnauit, per quē etiā vrbi Romę dignitas nō parua est restituta. Muros nāq. ei^o iste redintegrauit, cui^o

rei gratia à Senatu in auratā statuā meruit.

Æra DXXV. ann. imperij Iustianiani I. regrefso in Italiā Theuderico, & ibidē defuncto, Amalaric^o nepos eius v. annis regnauit. Qui, cū à Childeberto Frācorū Rege apud Narbonā praelio superatus fuisset, ad Barcinonā trepidus fugit, effectusq. omnium contemptibilis ab exercitu iugulatus Narbonæ in foro interiit.

Æra DXXIX. anno imperij Iustianiani VI. post Amalaricū Theudis in Hispania creat^o, in regnū annis XVI I. mēlibus v. qui dū esset hareticus, pacē tñ concessit Ecclesiæ. Adeo vt licentiam Catholicis Episcopis daret, in vnū apud Toletanā urbē cōuenire, & quicumq. ad Ecclesiæ disciplinā necessaria extiterūt, liberē licēterq. disponere. Eo regnate, dū Frācorū Reges, cū inhnitis copijs in Hispaniā cōuenissent, & Tarraconēnci prouinciā bello depopularent. Gotthi, duce Theudiselo obicibus Hispaniæ interclusis, Francorū exercitū multa cū admiratione victorie prostrauerunt. Dux idem, prece atq. ingenti pecunia sibi oblata, viā fugę hostibus residuis vnus diei noctisq. spatium præbuit. Cætera infelicū turba, cui transitus collati tēporis nō occurrit, Gotthorū perēpta gladio cōcidit. Post tam felicis successum victorię, **C** transfretū in consultē Gotthi se gesserunt: Deniq. dū aduersus milites, qui^o Septē oppidū, pulsus Gotthis, inuaserat, Oceani freta transissent, idemq. castrū magna vi certaminis expugnarēt: adueniēte die Dominico, deposuerūt arma, ne diē sacrum praelio funestarent. Hac igitur occasione reperta, milites repentino incurfu aggressi, exercitum mari vndiq. terraq. conclusum, ignauum atq. inermem adeo prostrauerunt, vt ne vnus quidē superesset, qui tantę cladis excidium præteriret. Nec mora præuenit mors debita Principē. Vulneratur enim à quodam in palatio, qui iam dudū demētis speciem, vt Regem deciperet, simulauerat. Finxit enim arte insaniā, perfoditq. Principem, quo vulnere ille prostratus occubuit, & vi glaciū indignante animā exhalauit. Fertur autē inter effusionem sanguinis coniuuisse, ne quis interficeret percussorem dicens, se congruam meriti recepisse vicissitudinē, quod & ipse priuatus ducē suum sollicitatus occiderat.

^a *al. Septim.*

Æra DLXXXVI. ann. imperij Iustianiani XXI. interēpto Theudi Theudiscl^o superioris Principis dux Gotthis præficiē, regnās ann. I. mē-

ses. III. qui dum plurimorū potentū con-
nubia prostitutione publica macularet, &
ob hæc instrueret animū ad necē multorū,
præuētus cōiuratorū manu Hispali inter epu-
las iugulatur, cōfossusq. gladio extinguitur.

^a Æra^b DXXXVII. Imp. Iustinianni XXI. ex-
tincto Theudisclo, Agila Rex constituitur
regnās ann. v. iste aduersus Cordubēsem vr-
bē præliū mouēs, dū in contemptū Catho-
licæ religionis, beatissimi Martyris Aciseli
iniuriā inferret, hostiumq. ac iumentorum
cruore sacrū sepulcri eius locū, vt profana-
tor, pollueret, inito aduersus Cordubenses
ciues certamine, pœnas dignas Sæctis infe-
rētibus meruit. Nam belli præsentis vltione
percutsus, & filium ibi cum copia exercitus
interfectū amisit, & thesaurū omnē cū in-
gnibus opibus perdidit. Ipse victus ac misera-
bili metu fugatus Emeritā se recepit. Aduer-
sus quē interiecto aliquanti tēporis spatio,
Athanagildus tyrannidē regnandi cupiditate
arripens, dū exercitū eius cōtra se His-
pali missum virtute militari prostrasset: vi-
dentes Gotthi proprio se euerti excidio, &
magis metuentes, ne Hispaniam milites
Romani auxiliij occasione inuaderent: Agi-
lanē Emeritæ interficiunt, & Athanagildi
se se regimini tradiderunt.

^a DLXXXVII.

^b XXIV.

Æra DXCII. ann. Imp. Iustinianni XXI. oc-
ciso Agilane, Athanagildus regnū, quod in-
uaserat tenuit ann. XI. V. Hic cum iā dudum
sumpta tyrannide, Agilanē regno priuare
conaretur, militū sibi auxilia ab Imperatore
Iustinianno poposcerat, quos postea iūmo-
uere à finibus regni molitus non potuit. Ad-
uersus quos huc vsq. cōflictū est. Frequen-
tibus antea prælijs cæsi, nunc vero multis
casibus fracti atq. finiti. Decessit autē Atha-
nagildus Toleti propria morte vacante
regno mensibus v.

Æra DCV. ann. I. Imperij Iustini minoris
post Athanagildum Liuuia Narbone Got-
this præficitur, regnans ann. III. qui secūdo
anno, postquā adeptus est principatū, Leu-
uigildum fratrem nō solum successorē, sed &
participē regni sibi cōstituit, Hispaniæq. ad-
ministratiōni præfecit, ipse Galliæ regno cō-
tētus. Sicq. regnū duos cepit, dū nulla pote-
stas patiēs cōsortis sit. Huic autē vnus tantū an-
nus in ordine tēporū reputatur Liuuæ Re-
gis, reliqui Leuuigildo fratri annumerantur.

^A Æra DCVI. ann. III. Imp. Iustini minoris
Leuuigildus adeptus Hispaniæ & Galliæ
principatū, ampliare regnū bello & augere
opes statuit. Studio quippe eius, exercitus
concordante fauore, victoriarū multa præ-
clare sortitus est. Catabros namq. iste obti-
nuit, Aregiā iste cepit, Sabaria ab eo omnis
deuicta est, cesserūt etiā armis illius plurimæ
rebelles Hispaniæ vrbes. Fudit quoq. diuer-
so prælio milites, & quædā castra ab eis ocu-
pata dimicādo recepit. Herminigildū dein-
de filiū imperijs suis tyrannizantē, obsessum
exuperavit. Postremū bellū Sueuis intulit,
regnumq. eorū in iura gentis suæ mira ce-
leritate trāsmisit. Hispania magna ex parte
potitus. Nā antea gens Gotthorū angustiis
finibus arctabatur, sed obtuscauit in eo er-
ror impietatis gloriā tantæ virtutis.

^B Deniq. Arianæ perfidiæ furore repletus, in
Catholicos persecutione cōmota, plurimos
Episcoporū exilio relegauit. Ecclesiarū red-
ditus, & priuilegia abstulit, multos quoq. ter-
roribus in Arianā pestilentiam impulit, ple-
rosq. sine persecutione illectos auro rebusq.
decepit. Ausus quoq. inter cætera hæresis
suæ cōtagia, etiā rebaptizare Catholicos, &
non solum ex plebe, sed etiā ex sacerdotalis
ordinis dignitate, sicut Vincentiū Casarau-
gustanū de Episcopo apostatā factū, & tan-
quam à cælo in infernum proiectū. Exitit
autem & quibusdā suorū perniciosus: nam
quoscumq. nobilissimos, ac potētissimos vi-
dit, aut capite truncauit, aut, opibus ablati-
s, proscripsit, & proscriptos in exiliū misit. Fiscū
quoq. primus iste locupletauit, primusque
xtariū de rapinis ciuiū, hostiumq. manubijs
auxit. Primusq. etiā inter suos regali veste
opertus in solio resedit. Nā ante eū & habi-
tus & cōfessus cōmunis, vt populo ita & re-
gibus erat. Cōdidit etiā ciuitatē in Celsibe-
ria, quam ex nomine filij Reccopolim no-
minauit. In legibus quoq. ea, quæ ab Eurico
incōd. tē cōstituta videbātur, correxit, pluri-
mas leges prætermittas adiciēs, plerasq. su-
perfluas auferēs. Regnauit autē ann. XVI. I.
defunctus propria morte Toleti.

^D Æra DCCXV. ann. I. I. Imp. Mauritiij, Leu-
uigildo defuncto, filius eius Reccaredus
regno est coronatus, cultu præditus religio-
nis, & paternis moribus longè dissimilis.
Manq. ille irreligiosus, & bello prōptissimus.
Hic fide pius, & pace præclarus, ille armorū
artibus gentis imperium dilatans, hic glo-
riosus eandem gentem fidei trophæo subli-
mans.

mās. In ipsis enim regni sui exordijs Catholica fidem adeptus, totius Gothicae gentis populos, in oliti erroris labe deserta, ad cultum recte fidei reuocat. Synodum deinde Episcoporum ad condemnationem Arianæ heresis, de diuersis, Hispaniæ & Galliæ provincijs congregat. Cui concilio idem religiosissimus Princeps inter fuit, gestaque eius præsentia sua & subscriptione firmavit, abdicans cum omnibus suis perfidiam, quam huc usque Gotthorum populus, Ario docente, didicerat, & prædicans trium personarum unitatem in Deum, Filium à Patre consubstantialiter genitum esse, Spiritum sanctum inseparabiliter à Patre Filioque procedere, & esse amborum unum Spiritum, unde & unum sunt. Egredietur etiam gloriose bellum aduersus infestas gentes fidei suscepto auxilio. Francis enim sexaginta ferme milliū armatorū copijs Gallias irruentibus, misso Claudio duce aduersus eos, gloriose triumphauit euentu. Nulla unquam in Hispanijs Gotthorū victoria, vel maior in bello vel similis extitit. Prostrati sunt enim & capti multa millia hostiū, relidua vero exercitus pars præter spem in fugam versa, Gothi post tergum insequētibz, usque in regni sui finibus caesa est. Sæpe etiam & lacertos contra Romanorū insolentias, & irruptiones Vasconū mouit. Vnde non magis bella tractasse, quam potius gētem quasi in palestra ludo pro vltimo certaminis videtur exercuisse. Prouincias autē, quas pater bello conquiuit, iste pace cōseruauit, equitate disposuit, moderamine rexit. Fuit autē placidus, mitis, egregiæ bonitatis, tantamque in vultu gratiā habuit, & tantam in animo benignitatem gessit, vt omniū mentibus influens, etiā malos ad affectū amoris sui attraheret. Ad eō liberalis, vt opes priuatorū & Ecclesiarum prædia, quæ paterna labe fisco associauerat, iuri proprio restauraret. Ad eō clemens, vt populi tributa sæpe indulgentiæ largitione laxaret. Multos etiā ditauit rebus, plurimos sublimauit honoribus. Opes suas in miseris, thesauros suos in egenis recōdēs, sciens ad hæc illi fuisse collatū regnum, vt eo salubriter frueret, bonis inijs bonū finē adeptus. Fidē enim rectæ gloriæ, quam initio regni percepit, nouissimè publica confessione pœnitentiæ cumulauit. Toleti sine pacifico transijt, qui regnauit an. xv.

Æra dcccxxix. an. Imperij Mauritiij xix. post Reccaredū Regē regnat Liua filius eius an. i. ignobili quidē matre progenitus, sed

A virtutis indole insignitus. Quem in primo flore adoleſcētiæ VVictericus, sumpta tyrannide, innocuū regno deiecit, præcisāq. dextra occidit, anno ætatis xx. regni vero. i. i.

Æra dclxi. an. Imp. Mauritiij xxi. extinto Liuane, VVictericus, regnū quod uicē illo inuaserat, vindicat ann. vi. i. vir quidē strenuus in armorū arte, sed tamē expertus victoriæ. Namque aduersus militē Romanum præliū sæpè molitus, nihil satis gloriose gessit præter quod milites quosdā Sagōtia per duces obtinuit. Hic in vita plurima illicita fecit, in morte autem, quia gladio operatus fuerat, gladio periit. Mors quippe innocētis inulta in illo nō fuit: inter epulas enim prædij cōiuratione quorūdā est interfectus, corpus eius viliter est exportatum atque sepultū.

Æra dclxi. i. x. an. Imp. Phocatis sexto Gundemarus post VVictericū regnat an. i. i. Hic Vascones vna expeditione vastauit, aliam militem Romanum obsedit morte proptia Toleti decessit.

Æra dcl. an. Imperij Heraclij i. i. Sisebutus Christianissimus post Gūdemarū, ad regale fastigiū euocat, regnat ann. i. i. x. mē. vi. qui initio regni Iudeos ad fidē Christianā permouēs æmulationē quidē habuit sed nō secundū sciētiam, potestate enim cōpulit, quos prouocare fidei ratione oportuit. Sed, sicut est scriptū, siue per occasionē, siue per veritatē, donec Christus aunūtiatur. Fuit autē eloquio nitidus, sentētia doctus, sciētia litterarū magna ex parte imbutus. In iudicijs iustitia & pietate strenuus ac præstantissimus, mente benignus, splendore regni præcipuus, in bellicis quoque documētis, ac victorijs, clatus. Astures enim rebellātes, misso exercitu, in ditionem suā reduxit. Ruccones motibus arduis vndiq. cōseptos perduces euicit. De Romanis quoque præfens bis feliciter triumphauit, & quosdā eorū vrbes expugnādo sibi subiicit, residuas inter fretū omnes exinanauit, quas gens Gotthorū post in ditionē suā facile rededit. Ad eō post victoriā clemēs, vt multos ab exercitu suo, hostili præda in seruitutem redactos, pretio dato, absolueret, eiusque thesaurus redemptio existeret captiuorum. Hunc alij proprio morbo, alij immoderato medicamento hauſtu, alij veneno asserūt interfectum. Cuius exitus non modo religiosus, sed etiā optimis laicis extitit luctuosus. Relicto Reccaredo filio paruulo, qui post patris obitum Princeps paucorum dierum morte interueniente, habetur.

Æra DCI. IX. an. Imperij Heraclij x. gloriosissimus Suintila gratia diuina regni suscepit scepra. Iste sub rege Sisebuto ducis nactus officium Romana castra perdomauit, Ruccones superauit. Postquã vero apicẽ fastigij regalis cõscẽdit, vrbes residuas, quas in Hispanis Romana manus agebat, prælio cõserto obtinuit. auctamq. triumphĩ gloriam præ cæteris regibus felicitate mirabili reportauit. Totius Hispaniæ infra Oceani fretum monarchia regni primus idem potitus, quod nulli retro Principum est collatum. Auxit eo prælio virtutis eius titulum duorum Patritiorum obtẽtus, quorum alterum prudẽtia suam fecit, alterum virtute prælij sibi subiecit. Habuit quoque & initio regni expeditionem contra incursum Vasconum Tarraconensem prouinciam infestantium, vbi ad eò montiuagi populi terrore aduentus eius percussi sunt, vt confestim, quasi debita iura noscentes, remisissis telis & expeditis ad præcẽ manibus supplices ei colla submitterent, obsides darent, ^a Ologitin ciuitatem Gotthorũ, stipendijs suis & laboribus conderent, pollicentes eius regno ditioniq. parere, & quidquid imperaretur, efficere. ^b Præter has militaris gloriæ laudes plurimẽ in eo regiæ maiestatis virtutes, fides, prudentia, industria, in iudicijs examinatio, strenua in regendo regno cura, præcipua circa omnes munificencia largus, erga indigentes & inopes misericordia satis præptus. Ita vt non solum Princeps populorum, sed etiã pater pauperum vocari sit dignus. Huius filius Racimirus in consortium regni assumptus, pari cum patre solio conlætatur, in cuius infantia ita sacræ indolis splendor emicat, vt in eo, & meritis, & vultu paternarum virtutum effigies prænotetur. Pro quo exorãtus est cœliatq. humani generis rector, vt sicut extat concessu patrio socius, ita post longeuum parẽtis imperium sit & regni successione dignissimus. Cõputatis igitur Gotthorum regum temporibus ab exordio Athanarici regis, vsq. ad quintum gloriosissimi Suintilẽ Principis annum, regnũ Gotthorum per annos cclvi. Deo fauente, reperitur esse porrectum.

^a al. Theologitim.

^b hac vimo Suintila scripsit. Atqui damnatum in concilio.

4. Tolosano, in quo subscribit Isidorus.

A ITEM RECAPITVLATIO eiusdẽ Isidori in Gotthorum laudem.

Gotthorum antiquissima origo de Magog-filio Iaphet fuit, vnde & Scytharũ genus extitit. Nam iidem Gotthi Scythica probantur origine sati. Vnde nec longẽ à vocabulo discrepant. Demutata enim ac detracta littera, Getæ, quasi Scythæ, sunt nũcupati. Hi igitur Septentrionis glacialis iuga inhabitantes circa Scythica regna, quæq. sunt ardua mōtiũ cũ cæteris gẽtibus possidebant, quibus sedibus impetu gentis Vgnorũ pulsũ, transgressoq. Danubio, Romanis se dederunt. Sed, dum iniurias eorũ non sustinerent, indignati regẽ sibi ex sua turba legũt, Thraciã irruunt, Italiã vastant, obfessam urbẽ capiunt, Gallias aggrediuntur, patrefactisq. Pyrenæis mōtibus Hispanias vsq. perueniũt, ibiq. sedẽ vitæ, atq. imperiũ locauerunt. Populi natura pernices, ingenio alacres, consciẽtiæ viribus freti, robore corporis validi, staturæ proceritate ardui, gestu habituq. cõspicui, manu præpti, duri vulneribus, iuxta quod ait Poëta de ipsis: Mortem contẽnunt laudato vulnere Getæ. Quibus tanta extitit magnitudo bellorũ, & tam extollens gloriôsæ victoriæ virtus, vt Roma ipsa victrix omniũ populorũ, subacta captiuitatis iugo Geticis triumphis accederet, & domina cunctarũ gentiũ illis, vt famula, deserviret. Hos Europæ omnes tremuere gẽtes, Alpium his cessere obices. VVãdãlica & ipsa crebrò opinata barbaries, non tantum præsentia eorum exterrita, quàm opinione fugata est. Gotthorũ vigore Alani extincti sunt, Sueui quoq. hæctenus intra inaccessos Hispaniarũ angulos coarctati, etiã eorũ armis periculum finis experti sunt, & regnò, quod desidioso torpore tenuerunt, turpiori nũc dispendio caruerũt, quãquam tenuisse huc vsq. valde sit mirum, quo sine experimento defensionis carere potuerũt. Sed quis poterit tantã Gotthicæ gẽtis edicere viriũ magnitudinẽ, quandoquidẽ dũ multis gẽtibus vix precum causa, & munerũ, regnate licuerit. His tamen libertas magis de congressione quam de petita cõtiguit pace. Atq. vbi se se necessitas bellandi opposuit, vires eos potius, quàm preces adhibuisse. Porro in armorũ artibus spectabiles satis sunt, & non solum hastis, sed & iaculis equitando con-

figunt.

figunt. Nec equestri tantum praelio sed & pedestri incedunt: veruntamen magis equitum praecepti cursu confidunt, vnde & Poeta: Getes, inquit, quo pergit equo. Exercere enim se telis ac praelis praeludere maximè diligunt. Ludorum certamina vsu quotidiano gerunt. Hac sola tantum armorum experientia huc vsque carebant, quòd classica bella in mari gerere non studebāt. Sed postquā Sisebutus Princeps caelesti gratia regni lumpsit sceptrā, eius studijs ad tantam felicitatis virtutem profecti sunt: vt nō solum terras, sed & ipsa maria suis armis adeant, subactusque seruiat illis Romanus miles, quibus seruire tot gentes, & ipsam Hispaniam videt.

Vandalorum historia.

Æra cdxlv. ante biennium irruptionis Romanæ urbis excitatæ per Stiliconē gentes Alanorum, Sueuorum, & Vandalorum, traiccto Rheno fluuio, in Gallias irruunt, Francos proterunt, directoq. impetu ad Pyrenæum vsq. perueniunt, cuius obice per Didymum & Veranianum Romanos nobilissimos, ac potentissimos fratres occupato, ab Hispania tribus annis repulsi, per circūiacentes Galliarum prouincias vagabatur. Sed postquam iidem fratres, qui priuato præsidio Pyrenæi claustra tuebantur, ob suspicionem tyrannidis infantes, & nulla culpa obnoxij à Constantio cæsare interfecti sunt. Æra cdxlv. memoratæ gentes Hispaniarum prouincias irumpunt.

* Chronicon p. 6.

Æra cdxlv. Vandalis, Alani & Sueui Hispanias occupantes, necesse vastationesque cruentis disensionibus faciunt, vrbes incendunt, substantiam direptam exhauriūt, ita vt humanæ carnes vi famis deuorarentur à populis. Edebant filios suos matres, bestiarum quoque morientium gladio, fame, ac peste cadaueribus assuetæ, etiam in viuorum efferebantur interitum, atq. ita quattuor plagis per omnem Hispaniam sequentibus, diuinæ iracundiæ per Prophetas scripta olim prænunciatio adimpletur.

* Al. cdxlv.

Æra cdxlix. post plagarum diram perniciem, quibus Hispania cæsa est, tandem barbari, ad pacem incundam, Deo miserante,

conuersi, sorte in possessionem sibi eius prouincias diuidunt. Galleciā enim Vandalis, & Sueui occupant: Alani Lusitaniā, & Carthaginensē prouinciā: Vandalis autē, cognomine Silingi, relicta Gallecia, & postquam Tarraconensis prouincię insulas deuastarunt, regressi, Bethicam fortiuntur. Hispani autem per ciuitates & castella residua plagis afflicti, barbarorum dominantium sese seruituti subiiciunt. Primus autē in Hispania Gundericus Rex Vandalorum successit regnans Galleciæ partibus annis xlix. Qui, dum rupto fœdere pacis, Sueuorum gentem in Erbasi montibus obsideret, relicta obsidione Sueuorum, Baleaticas Tarraconensis prouincię insulas deprædat. Deinde, Carthagine Spartata euerſa, cum omnibus Vandalis, ad Bethicā transit, Hispalim diruit, actaq. cede, in direptionem mittit. Qui cum auctoritate regis potestatis irreucrenter manus in basilicam Vincentij Martyris ciuitatis ipsius extendisset, mox Dei iudicio in foribus templi dæmonio correptus interijt.

Æra cdxlix. Gilericus frater Gunderici succedit in regnum annis xl. Qui ex Catholico effectus apostata in Arianam primus fertur transisse perfidiam. Hic de Bethicæ prouincię littore cum Vandalis omnibus, eorumque familijs ad Mauritaniam & Africam, relicta Hispanijs, transiit. Cui Valentinianus Junior Occidentis Imperator nō valens obſistere, pacem mittit, & partem Africæ quam Vandalis possiderent, tanquam pacificè dedit, cōditionibus ab eo sacramenti acceptis, ne quid ultra inuaderet. Ille autem, de cuius amicitia nihil ambigebatur, violata sacramenti religione, Carthaginem dolo pacis inuadit, omnesq. opes eius, excruciatu diuerso tormentorum genere ciuibus, in ius proprium vertit. Deinde Siciliā deprædat, Panhormū obsedit, Arianam pestilentiam per totam Africam intromittit, Sacerdotes Ecclesijs pellit, Martyres plurimos facit, & iuxta prophetiam Danielis, demutatis mysterijs, sanctorum Ecclesias Christi hostibus tradidit. Nec iam diuini cultus loca, sed suorum esse habitacula iussit. Aduersus quem Theodosius Minor Orientis Imperator bellum parauit, quod ad effectum non venit. Vgnis enim Thraciam Illyricumque vastantibus, exercitus ad Vandalos missus ad defendēdos Thraces Illyrianosq. ex Sicilia reuocatur.

tur. Maiorianus autem Imperator de Italia A Hispanias veniens cū in Carthaginensem prouinciam aliquantas naues sibi ad transitum aduersus Vandalos pręparasset, eas de littore Carthaginensi cōmoniti VVandali per proditores arripiunt. Sicq. Maiorianus à sua dispositione frustratus Italiam reuertitur, atq. à Ricchimiro patritio fraude circumuentus occiditur. Quo comperto, Gifericus non contentus solis Africę vastationibus, nauibus aduectus Romaningreditur, direptisq. per xiv. dies opibus Romanorum relictā Valentiniani & filias eius, & multa millia captiuorum secū tulit. Mox Carthaginem redit. & per legatos ab Imperatore, postulata pace, Valētiniani relictam B Constantinopolim remittit: quarum vnā ex filiabus suis filio suo Hugnerico iure matrimonij copulauit. Sicq. post multarū prouinciarum clades Christianorumq. spolia atq. neces moritur regni sui anno xi.

• Gifericus in v. c.

Æra dciix. post Gifericum Vgnericus Giferici filius regnat annis vii. mensibus v. habens in coniugio Valentiniani filiā, quā pater eius ex Roma cum matre captiuā adduxerat, qui & ipse Ariano suscitatus furore, Catholicos per totam Africam atrocior patre persequitur, Ecclesias tollit, sacerdotes & cūcti ordinis clericos in exilium mittit. Monachos quoque atq. laicos quattuor circiter millia exilijs durioribus relegauit, Martyres fecit, Confessoribus linguas abscidit, qui linguis abscisis perfectē vsq. ad finem loquuti sunt. Tunc Lætus Neptensis ciuitatis Episcopus gloriosē martyrio coronatur. Qui dum Ariani contagij labe varijs pœnis maculari non potuit, victor repente celos obtinuit. Vgnericus autem inter innumerabiles suarum impietatum strages, quas in Catholicos exercuerat, octauo regni anno, vt Arius pater eius, interioribus cunctis effusus, miserabiliter vitam finiuit.

Æra dxxv. Vgnerico succedit Guntamūdus, regnās ann. xii. qui statim Ecclesię pacem reformans, Catholicos ab exilio reuocauit.

Æra dxxvi. Guntamūdo mortuo, Trasemūdus regnat ann. xxvii. mēf. i. v. Iste Ariana infania plenus Catholicos insectatur, Ecclesias claudit, Sardiniam exilio ex omni Africana Ecclesia cxx. Episcopos mittit,

A Carthagine moritur. Cuius tempore Fulgentius Ruspensis Episcopus in nostro dogmate claruit.

Æra dliiv. post Trasemundum Ildericus Vgnerici filius ex Valentiniani Imperatoris filia natus, regnat ann. vii. mēf. i. i. Iste sacramento à decessore suo Trasemundo obstrictus, ne Catholicis in regno suo aut Ecclesias aperiret, aut priuilegia restauraret, priusquam regnaret, ne religionem sacramenti violaret, pręcepit & sacerdotes Catholicos ab exilio reduci, & Ecclesias aperiri, quem Gilimer, assumpta tyrannide, regno priuat, & cum filijs carceris custodię mancipat.

• el. dliii.

Æra dlxi. Gilimer regnum cum tyrannide sumpsit, multos nobilium Africę prouincię crudeliter extinguens, multorumq. substantias tollens, aduersus quem Iustinianus Imperator visitatione Læti Episcopi, qui ab Vgnerico VVandalorum Rege martyr fuerat factus, exercitum cum Belisario magistro militum duce mittit. Initoq. idē Belisarius prælio Gūtemirum & Gebamūdum Regis fratres primo prælio superatos interficit, deinde ipsum Gilimirum in fugā versum. Africam capit nonagesimo septimo VVandalorum ingressione anno. In ipso autem Belisarij occurso priusquam cōgressio fieret, Gilimer tyrannus Ildericum Regem cum quibusdam generis eius affinis occidit. Belisarius autem Gilimirum tyrannum capit, eumq. cum diuitijs ex rapinis prouinciarum, & Africę conquestis Constantinopolim Iustiniano Imperatori adducit. Sicq. regnum VVandalorum cum populo atq. stirpe deletur. Æra dlxiv. quod permāsit cxiii. ann. à Gunderico Rege vsque ad Gilimiri interitum.

• dlxiii. in v. c.

SVEVORVM historia.

Æra cdxlvi. Sueui, Principe Hermerico, cum Alanis & VVandalis simul Hispanias ingressi sunt, atque omnem Galleciam cum VVandalis occupant. VVandalis autē Africam transeuntibus, Galleciam soli Sueui sortiti sunt, quibus præfuit in Hispanijs Hermericus annis xxxi. Galleci autem in

in parte prouinciæ regno suo utebantur. Quos Hermericus assidua vastatione deprædans, tandem morbo oppressus, pacem cum eis fecit, Recchilanem filium suum in regnum substituit, qui cum magna parte exercitus missus, Andeuotum Romanæ militiæ ducem cum multis copijs ad ^a Singiliū Bethicæ prouinciæ fluiuium, inito bello, prostravit, magnis eius auri argentiq̄ue copijs occupatis. Inde Emeritam obsessam ingreditur, atq̄. obtentam proprio regno associat. Hermericus autem pater eius per annos VI I. diuturno langore affectus interiit.

^a *al. Singilim.*

Æra CDLXXIX. Hermerico defuncto, Recchila filius eius regnat ann. ^a VII. qui post obitum patris, Hispali obtenta, Bethicæ & Carthaginensem prouincias in suam potestatem reducit, atque inde Emeritā, sub cultu, ut ferunt, gentilitatis vitam finiuit.

^a *Annis VIII. in v. c.*

Æra CDXXCVI. Recchiarus Recchilanis filius Catholicus factus succedit in regnū annis IX. accepta in coniugium Theuderedi Regis Gotthorū filia. Initio regni auspiciatus Vasconias deprædatur, mox ad Theuderedum socerum suum profectus, Cæsaraugustanam regionem remeans Gotthis auxiliantibus vastat. Tarraconensem prouinciam, quæ Romano Imperio deseruiebat, inuadit. Carthaginenses regiones quas Recchila pater eius Romanis reddiderat, in prædam mittit. Ad vltimum, dum Theudericus Rex Gotthorum in Hispaniam ingrederetur, inito prælio aduersus eum, primo fugatur, deinde captus occiditur.

Æra CDXXV. extincto Recchiaro, Sueui, qui remaserant in extrema parte Galleciæ, Maldram Malsilæ filium Regem sibi constituunt. Mox bifariam diuisi, pars Frantanem, pars Maldram Regem appellant. Nec mox, Frātane mortuo, Sueui qui cū eo erāt, Recchimū dum sequuntur, & cum Maldra pace inita, pariter partes Lusitaniæ deprædantur. Maldra autem tertio regni anno à suis iugulatur.

Æra CDXCIX. Maldra interfecto, inter Frumarium & Rechimundum oritur de regni potestate dissensio: sed Frumarium cum manu Sueuorum, quam habebat, Flauientis vr̄bis conuentum graui euertit excidio. Rechimundus autem vicina sibi pariter

Aurientium, & Lucensis conuentus maritima populatur.

Æra DII. Frumarium mortuo, Remismundus, omnibus Sueuis in suam ditionem regali iure reuocatis, pacem cum Gallecis reformat, legatos fœderis ad Theudericū Regem Gotthorum mittit, à quo etiam per legatos & arma & cōiugem, quam haberet, accepit. Inde ^a ad Lusitaniam transit. Conimbriam pace deceptā diripit. Olyssipona quoq̄. ab eo occupatur, ciue suo, qui illi præerat, tradente Lulidio. Huius tempore Ajax natione Galata effectus apostata Arianus inter Sueuos regis sui auxilio, hostis Catholicæ fidei, & diuinæ Trinitatis emergit, de Gallicana Gotthorum regione hoc pestiferum virus afferens, & totam gentē Sueuorum lethalis perfidia: tabe inficiens. Multis deinde Sueuorum Regibus in Ariana heresi permanentibus, tandem regni potestatem Theudemirus suscepit. Qui confestim, Arianae impietatis errore destructo, Sueuos Catholica fidei reddidit, innitente Martino monasterij Dumienfis Episcopo, fide & scientia claro, cuius studio, & pax Ecclesiæ ampliata est, & multa in Ecclesiasticis disciplinis Galleciæ regionibus instituta. Post Theudemirum ^b Miro Sueuorū princeps efficitur, regnās ann. XI I. Hic bellum secundo regni anno cōtra ^c Ruccones intulit. Deinde in auxiliū Liuuigildo Gotthorum Regi aduersus rebellem filium expugnandum Hispalim pergit, ibique terminum vitæ clausit.

^a *Citatur in epistola Innocen III. ad Petrum Compostell. Isidorus in Chronicis de Gotthis, titulo de Sueuis.*

^b *Miro capit æra DCIX, ex Conil. 2. Bracchar.*

^c *Ruccones in v. c.*

Huic Heboricus filius in regnum succedit, quem adolescentem ^a Andeca, sumpta tyrannide, regno priuat, & monachum factum in monasterio damnat, pro quo non diu est dilata sententia. Nam Liuuigildus Gotthorum Rex Sueuis mox bellum inferens, obtento eodē regno, Andecanē deiecit, atq̄. detonsum, post regni honorē, presbyterij officio mancipauit. Sic enim oportuit, ut quod ipse regi suo fecerat, rursus idē congrua vicissitudine pateretur. Regnum autē Sueuorum deletū in Gotthos transfertur, quod mansisse CLXXVI. annis scribitur.

^a *Andeca in v. c.*

D. ISID. HISPAL
G O T T H O R V M H I S P A N I A E
R E G V M C A T A L O G V S.

Visum est addere Catalogum Gothorum Hispanie Regum ex Isidoro & Iuliano (quem Vulfano alij crediderunt) & ex Concilijs vetustis non sine labore collectum: & alterum quoque Catalogum veterum Archiepiscoporum Toletanorū ex Gotthico codice Monasterij Sancti Emiliani in primis descriptum, ad historia Gotthica, & libri S. Ildesensii de Viris Illustribus intelligentiam.

Æra.	Anno Christi	REGES VVISEGOT- thorum in Hispania.
407	369	A Thanaricus regnavit ann. 13.
420	382	Alaricus ann. 28.
449	411	Athaulfus, ann. 6.
454	416	Sigericus.
454	416	VVallia, ann. 3.
457	419	Theuderedus, ann. 33.
490	452	Turismundus, ann. 1.
491	453	Theudericus, ann. 13.
504	466	Euricus, ann. 17.
521	483	Alaricus, ann. 23.
544	506	Gefaleicus, ann. 4.
549	511	Theudericus, ann. 15.
561	523	Amalaricus, ann. 5.
vel	vel	
564	526	Theudis, ann. 17. mens. 5.
569	531	Theudisclus, ann. 1. mens. 5. dies 13.
586	548	Agila, ann. 5. mens. 3.
587	549	Athanagildus, ann. 15. mens. 6.
592	554	Liua, ann. 1.
605	567	Liuvigildus, ann. 18.
606	568	Reccaredus, ann. 15. mens. 1. dies 10.
624	586	Liua, ann. 2.
639	601	VVitericus, ann. 6. mens. 10.
641	603	Gundemarus, ann. 1. mens. 10. dies 13.
648	610	Sisebutus, ann. 8. mens. 6. dies 16.
650	612	Reccaredus, mens. 4.
659	621	Suinthila, ann. 10.
659	621	Sisenandus, ann. 3. mens. 11. dies 16.
669	631	Chintila, ann. 3. mens. 8. dies 9.
674	636	Tulga, ann. 2. mens. 4.
678	640	Chindasuinthus, ann. 6. mens. 8. dies 10.
680	642	Reccesuinthus, ann. 23. mens. 6. dies 11.
687	649	VVamba, ann. 8. mens. 1. dies 14.
710	672	Eruigius, ann. 6. mens. 10.
718	680	Egica, ann. 15.
725	687	VVitiza, ann. 10.
739	701	Rudericus, ann. 1. Alij aiunt 3.
749	711	Mauri inuadunt Hispaniam.
750	712	

ARCHIEPISCOPI

Toletani veteres collecti potissimum ex libello sancti Ildefonsi de Viris illustribus, & Catalogis veteribus Ecclesie Toletanae, & codice Gotthico monasterij Sancti Æmiliani.

Æra	Anno Christi		
	circa		
150	112	S. Eugenius.	<i>Missus à S. Dionysio, & Martyr Parisijs.</i>
350	312	Melantius.	<i>In Concilio Eliberitano.</i>
	circa		
363	325	1. Pelagius.	<i>Hinc numerat S. Ildefonsus & Catalogus S. Æmil. forte à pace Constantini.</i>
		2. Patrunus.	
		3. Turibius.	
		4. Quintus.	
		5. Vincentius.	
		6. Paulatus.	
		7. Natalis.	
		8. Audentius.	
443	405	9. Asturius.	<i>De quo Gennadius: octauum vocat Ildefonsus. Subscribit, ut puto, in primo Concil. Tolet. Reperit Compluti reliquias SS. Iusti & Pastoris, ex Ildef.</i>
		10. Isicius.	
		11. Martinus.	
		12. Castinus.	
		13. Campeius.	
		14. Sinticio.	
		15. Praumatus.	
		16. Petrus.	<i>Hic aliqui Hectorem inserunt ex Concilij Terracomensis vetusto codice.</i>
		17. Celsus.	
565	527	18. Montanus.	<i>Annos 5. ex Ildef. Subscribit in 2. Concil. Tolet.</i>
		19. Iulianus.	
		20. Bacauda.	
		21. Petrus.	
627	589	22. Euphimijs.	<i>Subscribit in 3. Concil. Tolet.</i>
		23. Exuperius.	
635	597	24. Adelphijs.	<i>Subscribit in quodam Concil. Tolos. ann. 12. Reccaredi.</i>
		25. Conantius.	
641	603	26. Aurafius.	<i>Ann. 12. ex Ildef.</i>
653	615	27. Helladius.	<i>Ann. 18. ex Ildef.</i>
671	633	28. Iustus.	<i>Ann. 3. ex Ildef. Subscribit in 4. Concil. Tolet.</i>
674	636	29. Eugenius.	<i>Ann. 11. ex Ildef. Subscribit in Concil. Tolet. 5. 6. 7.</i>
685	647	30. Eugenius al (ter.	<i>Ann. 12. ex Ildef. Subscribit in Concil. Tol. 8. 9. 10. magister S. Iuliani, à quo saepe citatur.</i>
697	659	31. S. Ildefonsus	<i>Ann. 9. mens. 2. ex Iuliano, sanctitate & scriptis clarissimus.</i>
706	668	32. Quiricus.	<i>Subscribit in Concil. 11. Tolet.</i>
719	681	33. S. Iulianus.	<i>Ann. 10. mens. 1. dies 7. ex Felice. Subscribit in Concil. Tolet. 12. 13. 14. 15.</i>
729	691	34. Sifibertus.	<i>Depositus in Concil. Tolet. 16.</i>
731	693	35. Felix.	<i>Subscribit in Concil. Tolet. 16.</i>
	circa		
738	700	36. Guntericus.	
750	712	37. Sinderedus.	<i>Romæ Saracenorum tempore fugiēs, subscribit in Concil. Rom. sub Greg. II.</i>

HINC SEQUENTES
EPISCOPI SVB IVGO
Sarracenorum.

Æra.	Anno Christi	
	circa	
778	740	Sunieredus.
798	760	Concordius.
813	775	Cixila.
822	784	Elipandus.
858	820	Gumefindus.
888	850	VVistremirus.
		Bonitus.
988	950	Iohannes.

hic Oppa intrusus, & Urbanus sanctus munere absens Episcopi.

*Scribit vitam S. Ildes. & ad illum scribit Adrianus Papa.
Eius opinio damnata in Conc. Francfordien. ann. 794.*

De quo & meminit S. Eulogius Corduben. hoc tempore.

*Obiit æra 994. dicitur in codice S. Æmiliani.
Hinc caret Toletū episc. donec Sarraceni iugo liberati AN. 1083.*

FINIS.

MATRITI,
Apud Ioannem Flandrum.

M. D. XCVII.

